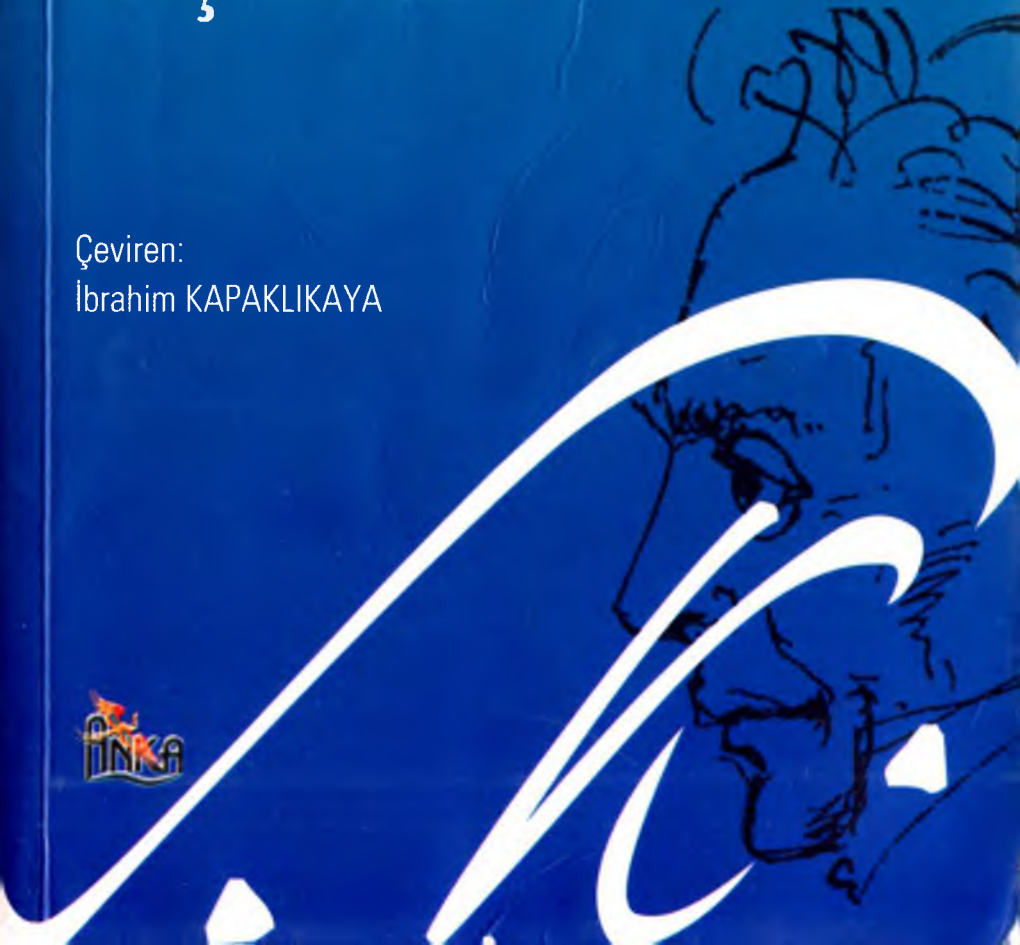
KIERKEGAARD

GÜNLÜKLERDEN VE MAKALELERDEN SEÇMELER

Çeviren:
İbrahim KAPAKLIKAYA

ANKA

SØREN KIERKEGAARD

GÜNLÜKLERDEN VE MAKALELERDEN SEÇMELER

Çeviren:
İbrahim KAPAKLIKAYA

İNKA

ANKA YAYINLARI: 75
GÜNLÜK: 1
KIERKEGAARD SERİSİ: 2

Kitabın adı:
Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler
© Anka Yayınları, 2005

Yazan:
Søren Kierkegaard

Çeviren:
İbrahim Kapaklıkaya

Yayın Editörü:
Erhan Güngör

ISBN: 975-9044-05-6

1. Basım: Nisan 2005

Kapak Tasarım:
Yalçın Yoncalık

Ofset Hazırlık :
Anka

Baskı-Cilt:
İstanbul Matbaacılık (0212. 637 93 00)

ANKA YAYINLARI
Çatalçeşme Sokak Yücer Han No: 46/8 Cağaloğlu/İST.
Tel: (0212) 514 53 54 Faks: (0212) 515 53 55
www.ankakitabevi.com anka@ankakitabevi.com

SØREN KIERKEGAARD KİMDİR?

SØREN KIERKEGAARD, 1813 yılında Kopenhag'ta yedi kardeşin en küçüğü olarak dünyaya geldi. Annesi, kızkardeşleri ve erkek kardeşlerinden ikisi, o daha yirmi birinci yaş gününe ulaşmadan öldü. Babasının ateşli dindarlığıyla gölgelenen çocukluğu, yalnız ve mutsuz olarak geçti. Medenî Erdem Okulu'nda *(The School of Civic Virtue)* eğitim gördükten sonra üniversiteye devam etti. Üniversitede teoloji okumakla birlikte, liberal sanatlar ve bilim eğitimi de aldı. Öğrenci olarak geçirdiği yedi yıl boyunca hem akademik dehalığı hem de müsrif sosyal yaşamışla ünlendi. Üniversite kariyerinin sonlarına doğru babasının yücelttiği Hıristiyanlığı eleştirmeye ve yeni bir değerler sistemi aramaya başladı. 1841 yılında Regine Olsen ile nişanını bozdu ve kendisini eserlerine adadı. Bundan sonraki on yıl boyunca bir dizi söylem ve bir çoğu müstear isimle yayınlanmış on ikiden fazlası felsefî makale üretti. Dikkat çeken başyapıtları: *Either/Or (Ya/Ya Da) (1843)*, *Repetition (Tekrarlama) (1843)*, *Fear and Trembling (Korku ve Titreme) (1843)*, *Philosophical Fragments (Felsefî Kırıntılar) (1844)*, *The Concept of Anxiety (Kaygı Kavramı) (1844)*, *Stages on Life's Way (Yaşam Yolunun Aşamaları) (1945)*, *Concluding Unscientific Postscript (Bilimsel Olmayan Dipnotu Tamamlama) (1846)* ve *The Sickness unto Death (Ölümcül Hastalık) (1849)*. Kierkegaard, kısmen 1846 yılında hicivli haftalık Danimarka dergisi olan *Corsair*'i kızdırması, kısmen de Danimarka Devlet Kilisesi'ne sürekli saldırıları nedeniyle yaşamının sonunda bir alay ve hor görme konusu oldu. 1855 yılı Kasım ayındaki ölümüne kadar çok az kişi onu arayıp sordu. Ancak yirminci yüzyılın ilk döneminde eserleri hızla ünlendi; hem modern Protestan teolojisine, hem de varoluşçuluğa ilham kaynağı oldu. Bugün Kierkegaard, postmodern geleneğin hem "içinden" hem de dışından bir çok düşünür ve yazarın ilgisini çekmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
7

1834-1836: İLK GÜNLÜK KAYITLARI VE ARKAPLANLARI
11

1837-1839: SAHNENİN KURULMASI
83

1840-1845: BERLİN VE İLK TURU
151

1846-1847: MANASTIRDAN ÇIKIŞ
245

1848-1849: UÇURUMUN GENİŞLEMESİ
343

1850-1853: KAVGAYA HAZIRLANMA
543

1854-1855: SALDIRI
675

SON NOT: SON MU BAŞLANGIÇ MI?
775

ÖNSÖZ

Bu çeviri *Søren Kierkegaards Papirer* (Cilt 1-X1: 3, editör P. A. Heiberg, V. Kuhr ve E. Torsting, 1909-1948; ilave ciltler XII-XIII, editör N. Thulstrup, 1969-1970) adlı esere dayanmaktadır. *Papirer*, Kierkegaard'ın makaleleri ve günlüklerinin üçüncü ve en kapsamlı baskısını oluştur. On üç başlıktan ve yirmi beş ayrı ciltten oluşmaktadır (bunların arasında üç indeks cildi de bulunur). Makalelerinin bir araya toplanmasına ilişkin ilk kısa ömürlü girişim; onun ölümünden sonra bütün el yazması müsveddeleri devralan kayınbiraderi J.C. Lund tarafından gerçekleştirilmiştir. Üç yıl sonra bu çalışma Kierkegaard'ın kardeşine, sonra da zamanın Aalborg Piskoposu'na devredildi. Ancak 1865 yılında H P. Barfod derleme işini üstlenene kadar günlükler konusunda hiçbir şey yapılmadı. Maalesef Barfod kopyaladığı orijinallerin önemli bir kısmını fırlatıp attı ya da en azından onları korumak için hiçbir şey yapmadı. Bu yüzden *Papirer*'in ilk kayıtlarının (1847 yılına kadar) büyük bir kısmı Barfod'un kopyalarına dayanmaktadır. Lund ve Barfod'un numaralaması korunmuştur. Kopyalardaki tarihlerdeki tutarsızlıklar ve yanlışlıklar nedeniyle *Papirer* nihaî versiyon olarak kabul edilemez. Kopenhag Üniversitesi'nde yeni kurulan Kierkegaard Araştırma Merkezi kesin bir metni planlamakla kalmayıp, aynı zamanda şimdiden yayına hazırlamaktadır.

Kierkegaard kendi değişiklikleri ve ilâvelerini yapmak için ke-

narlarda bol bol yer bırakmıştır. Editörler kayıtları numaralandırırken, bir çok kez bunun komşu bir kayda ilave mi, yoksa başlı başına bir kayıt mı olduğuna karar vermek zorunda kaldılar.

Tarihi bulunmayan günlük kayıtlarının çoğunluğunun bu eksikliğini; olağanüstü derecede önemli olan, 9 Mart 1846 tarihinden başlayarak başlangıç tarihleri belli olan otuz altı el yazması günlük serisine mensup olması, böylelikle kayıt tarihlerinin oldukça doğru bir şekilde belirlenebilmesi gidermektedir. Bu bireysel günlüklerin kapsamı, ilgili kayıtların bir öncesindeki ve sonrasındaki satırlarda gösterilmektedir ve her bir günlüğe yapılan ilk kaydın sayısına ve söz konusu günlüğün başlangıç tarihini gösteren bir son nota atıfta bulunulmaktadır. Bütün kayıt numaraları *Papirer*'de olduğu gibidir; ayrıca yılı belirten bir önek yapılmıştır.

Okuyucu bütün kayıtların ayrıca bir A, B veya C önekine sahip olduğunu görecektir. Yerleşik bir uygulama vardır. Buna göre; A kayıtları, günün olaylarının yalın bir biçimde kaydedilmesi bağlamında, düzenli ya da çok nadir kayıtlardır. Bu kapsamda gerçekten de çok az sayıda "günlük" kaydı bulunmaktadır. Ama Kierkegaard bir şekilde durumunu güncellemek için geçmişin olaylarını da özetlemektedir. B kayıtları yayınlanacak eserlerle bağlantılı notlar ya da bazı hallerde gerçek eserden seçilmiş parçalar olup *Papirer*'e ve buraya dahil edilmiştir. Çünkü Kierkegaard zaman zaman bunların altını çizmiş ve bazen de bunlar hakkında yorum yapmıştır. C kayıtları ise daha çok akademik kökenli olup, teolojik, felsefî ve edebî konulara ilişkin notlar ve yorumlardan oluşmaktadır.

Doğal olarak bu kitap için seçilenlerin temelini A kayıtları oluşturmaktadır. Ancak hem B hem de C kayıtları buraya dâhil edilmiş olup, C kayıtlarına B kayıtlarında sözü edilen eserlere ışık tutması amacıyla yer verilmiştir. Genel olarak; seçim kronolojik olarak yapılmış, kuşkular ve birkaç istisna yerinde not edilmiştir. C kayıtlarının bazıları bir önceki yıl tutulan kayıtlara ilişkin yorumlar biçimindedir. Bu durumda yıl italik olarak belirtilmektedir (ör-

neğin bakınız I A 9).

Kayıtları seçerken, tek bir kitap içinde Kierkegaard'ın yaşamı ve eserlerinin mümkün olan en kapsamlı resmini sunmayı amaçladım. Bölümlerin girişine konulan takdimler, gereken yerlerde Kierkegaard'ın kariyerinin belli bir aşamasına ait olduğunun anlaşılması için yeterli arkaplan sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu bölüm ayrımları ayrı aşamalar olarak kabul edilebilecek kadar belirgin periyotlara karşılık olacak şekilde düzenlenmiştir.

Bazı kayıtlar çok uzundur. Zaman zaman çeşitli boyutlarda kısaltmalar yaptım; bazı hallerde de uzun bir kayıttan yalnızca birkaç satırı dâhil ettim. Bütün kısaltmalar metinde [...] şeklinde belirtilmiştir. Dipnotlara yapılan atıflar hâriç, bütün diğer işâretler orijinal metinde olduğu hâliyledir.

Uzun yıllar boyu İngilizce konuşan Kierkegaard bilginleri için muazzam ölçüde değerli olduğunu kanıtlamış başka çeviriler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi Howard ve Edna Hong'un yoğun ve etkileyici biçimde dipnotlar eklenmiş olan çevirisidir. Ancak yine de tam bir İngilizce çeviri veya buna yaklaşan bir çeviri bulunmamaktadır. Orijinal metne ulaşmak için Danca öğrenme şartından gözü yılmış bulunanlar için, içeriği ve Kierkegaard'ın tarzını yeterince yansıtacak ve kesin bir metne dayanan bir çevirinin yapılacağını umut ediyoruz.

A. Hannay

1834-1836

İLK GÜNLÜK KAYITLARI VE ARKA PLANLARI

1843 yılındaki bir kayıtta, Kierkegaard ölümünden sonra hiç kimsenin makalelerinde onun yaşamını gerçekte neyin doldurduğuna ilişkin hiçbir şey bulamayacağını yazıyordu.[1] Yazar bunu bir "*teselli*" olarak adlandırmaktadır. Kırk iki yaşında öldüğünde, dairesinde yığınlarla kâğıt tomarlarının yanı sıra, önceden tahmin edilenden üç yıl sonrasına ait yedi bin beş yüz sayfadan fazla günlük kaydı bulundu. Yoksa bu bir *vaad* miydi? Eğer öyleyse o zaman bu dev mirasın ışığında soru şu olacaktır: vaadini yerine getirmeyi başarmış mıdır? Yoksa vaadini yerine getirebilmek için *uydurmuş* mudur?

Bu soruya yanıt verebilmek için Kierkegaard'ın eksik olduğunu düşündüğü şey ve bunun nedeni hakkında daha çok şey bilmeye gereksinimimiz var. O bunu "*enformasyon*" olarak adlandırmaktadır. Peki böyle bir enformasyon ne hakkında olabilir? Belki de bir hastalık hakkındadır. Kierkegaard'ın saralı olduğuna ilişkin işaretler bulunduğu iddia edilmiştir.[2] Söylemediği bir şeyler olduğu kesindir. El yazmalarında sıklıkla gördüğümüz üzeri çizilmeler böyle bir '*mizac*'a yapılan atıfları silme girişimi olabilir mi? Peki, Kierkegaard'ın yaşamını bir çok önemli yönden etkileyeceği kesin olmasına karşın, böyle bir durum gerçekten onun mizacını tamamen işgal edebilir mi?

---

[1] IV A 85; bakınız aşağıda s. 192-193.

[2] Bakınız Leif Bork Hansen, *Søren Kierkegaards Hemmelighed og Eksisrensdialektic*,C. A. Reitzels Forlag, Kopenhag, 1994.

Belki burada 'enformasyon' terimi ironik olarak kullanılmış olabilir. Müstear isimle yazdığı eserleri arasında, Kierkegaard'ın temel tezlerinden birisi enformasyonun, sizin hakkında bilgilendirilmek istediğiniz durumlara ilişkin olarak ilgi duyduğunuz şeyleri iletme bağlamında sistematik olarak yetersiz olduğudur. Bu nedenle eğer günlüklerde gizlenen şey Kierkegaard'ın yaşamını hangi ilginin doldurduğu sorusuna bir tür yanıt oluşturuyorsa, bu teoriye göre, hiçbir bilgi miktarı ya da türü, okuyucunun günlüklerde bulamadığını ona iletemeyecektir.

Ancak genellikle sözcüklerin bazı derin motifleri anlatmaya yetmediğini düşünseniz bile, bunun hangi tür motif ya da ilgi olduğunu söylemek için kullanabileceğimiz sözcükler vardır. O zaman belki de Kierkegaard bize –her ne kadar iletemeseler de- yaşamını "dolduran" şeyin türünü gösterecek sözcükleri günlüklerde bulamayacağımızı söylemektedir. Günlüklerin kendileri incelendiğinde, hile ve doğrudan gizleme tutkusuna işâret eden imalara rastlanabilir.[3] Bu tutkuya yalnızca esir olmaktan başka, kişinin bir günlük yazarı olarak motifleri gizlemesi için çok önemli nedenleri olabilir: başka bir kişiye, belki bir dosta ilişkin olarak ağız sıkılığı; kişinin sözlerine doğru anlam verme açısından gelecek kuşaklara güvenmemesi; kişinin ilk plandaki motivasyonunu nasıl ifade edeceğini tam olarak bilememesi.

Kierkegaard'ın kayıp olduğunu iddia ettiği şeyin en azından 1843 yılına kadar, oldukça hayatî önem taşıdığı görülmektedir. 1843 yılındaki bir kayıtta, yazar bunu "her şeyi açıklayan" en iç benliğindeki bir yazıt olarak adlandırmakta ve şöyle devam etmektedir: "ve bu, sıklıkla dünyanın önemsiz şeyler olarak adlandırdığı şeyleri benim için muazzam önemli olaylar haline getirmekte ve o olayı açıklayan gizli notu aldığım zaman o olay benim için de önemsiz hale dönüşmektedir".

Kierkegaard sıklıkla bu tür bir ipucundan –ister doğa, ister bir

[3] XI 2 A 251; aşağıda s. 759.

düşünce yapısı, isterse kişinin yaşamı olsun, bütünü aydınlatan bir fikir ya da prensipten- söz etmektedir. Sartre benzer şekilde "temel projeler"den söz etmektedir. Ancak Kierkegaard'da bu, onunla birlikte varlığını sürdüren ve yüzleşmek zorunda olduğu geçmişten bir şeyler olarak görünmektedir. Belki de durum şu şekilde değerlendirilebilir: Kierkegaard'ın dolaylı iletişimle kastettiği şey her ne ise, günlüklerin sağladığı iletişimin gerçekten doğrudan olduğu âşikârdır. Bunlar Kierkegaard'ın kendi çevresindeki olaylara, okuduğu birçok klasik ve çağdaş yazarın düşüncelerine, etrafındaki insanların sözleri ve davranışlarına reaksiyonlarının kayıtlarıdır. Burada bunların gerçek reaksiyonları olduğunu gizlemeye, bunları uydurmaya ya da bunları başka –muhtemelen uydurma- yazarlara atfetmeye yönelik hiçbir teşebbüs görünmemektedir. Bu nedenle eğer Kierkegaard'ın kastettiği anlamda iletişimi dolaylı kılan şeyi müstear isim kullanılması olarak görme eğilimini benimserseniz, günlüklerdeki iletişimin kesinlikle doğrudan olduğunu, en azından büyük bir kısmının yazarın düşünceleri ve reaksiyonlarına ilişkin açık sözlü bilgiler sağladığını savunabilirsiniz. Aslında tam olarak eksik olan düşüncelerin özel doğası ve reaksiyonların derecesine ilişkin hiçbir ipucunun bulunmamasıdır. Ben hiçbir ipucu desem de, günümüzde –Kierkegaard'ın çağından çok fazla sayıda olmak üzere- birçok okuyucunun bu önemli kişinin yaptığı şekilde yanıt vermesi ve reaksiyon göstermesine neden olan "gizli not"un bir görüntüsünü yakaladığı ya da onu tespit ettiğinde hiç kuşku yoktur. Bu durum belki de onun etki ve ileri görüşlülüğünün bir göstergesidir. Bu okuyucular aynı zamanda Kierkegaard'ın arkasında, büyük ölçüde yanıltmaya ve gizlemeye yönelik kendi çabaları nedeniyle, çağdaşlarının bile gözünden kaçan içsel yöne sahip bir yaşam öyküsü bırakmak istemesinin nedenlerini bile anlayabilirler.

Günlüklerin en eskileri 1831-1832 yıllarına, Kierkegaard'ın üniversite öğrencisi olarak ilk yıllarına ilişkin olup, daha çok notlar, kopyalar ve çevirilerden oluşmaktadır. Bu kitapta seçilen kayıtlar 1834 yılından, Kierkegaard'ın üniversite öğreniminin dör-

düncü yılından başlıyor. İlk kayıtlar annesinin 31 Temmuz'da ölmesinden hemen öncesine ait. Bu kayıtlarda bu olayın arka planına, Kierkegaard'ın kendisinin ve ailesinin yaşamının geçtiği ortama ilişkin bazı izleri görmek mümkündür.

Søren Aabye, 5 Mayıs 1813 tarihinde Kopenhag'ın merkezindeki Nytorv'da bulunan aile ocağında yedi çocuğun en küçüğü olarak dünyaya geldi. Annesi olan Anne (veya Ane) Sørensdatter Lund (18 Haziran 1768-31 Temmuz 1834), babalarının ikinci eşiydi. Babanın Kirstine Nielsdatter Røyen (1758-1796) ile yaptığı ilk evlilikten çocuğu yoktu ve eşinin yalnızca iki yıl sonra ölümüyle evliliği sona ermişti. Michael Pedersen Kierkegaard'ın bütün çocuklarının annesi olan Anne, ilk eşin hizmetçisiydi ve ilk çocukları[4] Dipnot Sonu] düğünden yalnızca beş ay sonra doğdu. Michael, Jutland'da kendilerini resmen ve siyâseten ırgat durumuna düşüren bir sistem altında yerel râhiplerinin topraklarında çalışan köylü bir âileden geliyordu. Ancak o, on iki yaşında bir çocukken amcasının iç çamaşırı işinde çalışmak üzere Kopenhag'a gönderilmişti. 1777 yılına gelindiğinde yirmi bir yaşındaydı; ayak işleri ve mağaza yardımcılığı kariyerini edinmiş olan Michael, köyün râhibi tarafından resmen hür bırakılmıştı. Michael, önce gezici elbise satıcısı, sonra da giysi ve tekstil toptan ithalatçısı olarak zenginleşti. İyi kararlarının yanı sıra iyi şansının da yardımıyla önemli miktarda bir servet biriktiren Michael, Anne ile evlenmesinden kısa bir süre sonrasında, henüz kırk yaşındayken emekliye ayrıldı. Evliliğin çok güçlü tarafı olarak, sürekli şekilde evde bulunması çocuklarının zihinleri üzerinde önemli ve doğrudan etkiye sahip olmasını sağladı. Bu durum çocuklardan en az ikisi, Søren'in abisi ve en büyük çocuk olan Peter Christian ve Søren'in kendisi için korkunç sonuçlara neden oldu.

Søren, düzenli okul yaşamına 1821 yılında Medenî Erdem Okulu'nda *(Borgerdydskolen)* başladı ve zamanla onun üniversiteye git-

[4] Maren Kirstine Kierkegaard (1797-1822).

mesini sağlayan bir mezuniyet diplomasına hak kazandı. Müdürü Michael Nielsen'in ona ilişkin olarak yazdığı değerlendirme notu, öğrencinin şöyle bir portresini çizmektedir:

> İyi bir zekâ; özel yetenek gerektiren her şeyi alabiliyor. Halbuki uzun bir süre boyunca aşırı derecede çocukça idi ve bütünüyle ciddiyetten yoksundu. (Onda) bir özgürlük ve bağımsızlık zevki var; bu zaman zaman kendisini davranışlarında iyi tabiatlılık, zaman zaman da eğlendirici derecede sınırsızlık biçiminde göstermektedir. (Bu durum) onu geri dönebileceğinden fazla herhangi bir şeye ya da herhangi bir taahhüde girmekten alıkoymuştur. Zaman zaman onun iyi niyetini hayâl kırıklığına dönüştüren ya da bazı belli hedefleri ısrarla izlemekten alıkoyan bu havailiği nedeniyle, karakterine sâkinlik ve ciddiyet yerleşmiştir. Bu konuda özellikle son sınıfta bulunduğu süre içinde belirgin bir ilerleme görülmüştür ve üniversitede entelektüel yeteneklerinin serbestçe ve engelsiz gelişmesine imkân tanındığında, kesinlikle yetenekliler arasında yerini alacak ve bir çok yönden en büyük ağabeyine benzeyecektir. [...] Hepsi de mükemmel bir şekilde yetiştirilen birkaç erkek ve kız kardeş arasında, en küçüğüdür. Okula başlamasından birkaç yıl önce, okul bahçesinde oyun oynarken bir başka çocukla çarpışması sonucu başından yaralanan ikinci kardeşini kaybetmiştir.[5] Bu olay, boyunun küçüklüğü ile birleşince ondan sonraki birkaç yıl boyunca onun gelişimi üzerinde bazı etkiler yapmıştır.[6]

---

5 Søren Michael Kierkegaard (1807-1819).

6 *Brev og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard*, I-II editör: Niels Thulstrup, Munksgaard, Kopenhag, 1953, I, s. 4-5 (H. Rosenmeier'in İngilizce'ye çevirisinde –*S. Kierkegaard: Letters and Documents*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1978- 4-5. sayfa; bu esere atıflar parantezler içinde verilmiştir). Bu anlatım Kierkegaard'ın okullarda okuduğu Latince ve Yunanca kitapların uzun bir listesiyle, din dersi, dinler tarihi, tarih, coğrafya ve İbranice, Almanca ve Fransızca gramer kitaplarının listesiyle sona ermektedir.

Søren, Medenî Erdem Okulu'ndaki arkadaşları tarafından gelecekteki yazarlık ününü haber verecek olağanüstü bir yeteneğiyle değil, tuhaflığı ile hatırlanmıştır. "İlginç biçimde giyinmiş, nârin ve yaşına göre kısa boylu, soluk yüzlü ve çilli bir çocuk" idi. Bunu "bir çok kez burnunun patlatılmasına neden olan bozuk ağzı",[7] onu etkileyemeyen veya sindiremeyen öğretmenlerine yönelik kibirli küstahlığı tamamlıyordu. Daha sonra Aalborg Piskoposu, hatip ve sosyal eleştirmen olan bir öğrenci arkadaşına ise "çok muhâfazakâr", "Kralı onurlandırmaktan hoşlanan, Kiliseyi seven ve polise saygılı" birisi olarak görünmüştü.[8] Søren, Ekim 1830'da bütün giriş sınavlarında bir *Borgerdydskolen* öğrencisinden beklenecek iyi dereceleri alarak Kopenhag Üniversitesi'ne girdi. Ama özellikle Yunanca, Tarih, Fransızca ve Danca makale yazmada çok başarılı olmuştu. Üniversiteye başlamasından yalnızca bir ay sonra, Öğrenci Søren Aabye Kierkegaard, Kraliyet Muhâfızlarına kaydedildi; ancak dört gün sonra ve henüz göreve başlamadan hizmete uygun olmadığı ilan edildi ve askerlik yükümlülüğü kaldırıldı.

Teolojik kariyere başlamış olmasına karşın, Kierkegaard'ın zorunlu hazırlık eğitiminin bir parçasını oluşturan ilk üniversite sınavları (Nisan ve Ekim 1831'de) liberal sanatların yanı sıra bilimi de kapsıyordu. Gerçekten de Kierkegaard, teorik ve pratik felsefenin yanında, matematik ve fizikte de çok başarılıydı. Latince, Yunanca, İbranice ve Tarih'teki performansı ise yalnızca geçmeye yetecek derecedeydi. Ama Latince'ye daha sonra kazandığı hakimiyet, Kierkegaard'ın bu dersi eski okulunda öğretmeye başladığı dönemde (1837-1838) eski okul müdüründen en yüksek övgüyü aldı.[9] Temmuz 1841'de doktora tezini savunurken tartışma Latince olarak gerçekleştirildi.

---

7 Bazı öğrencilerin anımsadıklarına göre. Bakınız *Erindringer om Søren Kierkegaard*, derleme edisyon, editör Steen Johansen, C.A. Reitzels Forlag, Kopenhag, 1980, s. 14, 16, s. 12-20.

8 P. E. Lind, a.g.e., s. 16.

9 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s. 17 (s. 16).

Belirtildiği üzere, bu kitapta yer alan günlük kayıtları, 1834 yılında Kierkegaard üniversite öğreniminin dördüncü yılında iken ve annesinin Temmuz ayının sonundaki vefâtından hemen önce başlamaktadır. Okuyucu bu olaya ilişkin hiçbir kayıt göremeyecektir. Ancak dört yıl sonra babası öldüğünde Kierkegaard, bu olayı yalnızca kaydetmekle kalmamış, ayrıca dikkatle not etmiş ve anlatmıştır. Kierkegaard'ın günlüklerinin işlevi ve yapısını değerlendirirken bu hususu hatırlamak önemlidir. Elbette Kierkegaard'ın annesinin ölümüne ilişkin herhangi bir günlük sayfasının veya mektubun bulunmaması, hiç yazılmadığı anlamına gelmez. Bu kayıtlardan hiç birinin muhâfaza edilmemesi hem bilinçli olarak bir günlük yazarken hem de ayrı ayrı kâğıtlardaki notlarını korurken Kierkegaard'ın kasıtlı olarak yaşamına şekil veren olaylara ve ilişkilere odaklandığını; annesinin ölümünün ise bu olaylar arasında yer almadığını göstermektedir. "Gizli not"a ilişkin olarak yapılacak rutin bir araştırma, bu notun Kierkegaard'ın annesinin ölümüyle ilişkili olduğunu da gösterebilir. Kierkegaard'ın eğitmeni (hakkında daha sonra ayrıntılı bilgi verilecektir) Hans Lassen Martensen'e göre, Søren annesinin ölümünden çok etkilenmişti. Gerçekten de Martensen'in annesi bir ölüme bu kadar çok üzülen başka bir kimse görmediğini söylemiştir.[10] Ama bunun gerçek açıklama olması olasılık dışıdır. Kierkegaard için annesinin ölümü, içinde yaşam destek sistemini sağlayan âilenin nihayet çöktüğü uzun bir yıpranma sürecinin son aşamasıdır. İşte onun yaşamını, içinde sürdürmek zorunda olduğu kaçınılmaz gerçek; Kierkegaard'ın kendisi tarafından daha genel bağlantılarıyla kullanıldığı şekliyle yaşamın "gerçeği" buydu. O henüz dokuz yaşına varmadan bir erkek ve bir kız kardeşi ölmüştü. Hayatta olan iki kızkardeşi, bir erkek kardeşi ve annesi ise henüz yirmi ikisine varmadan öldüler. Søren, kendisinin de otuz üç yaşından fazla yaşamayacağına inanmaya başladı (bakınız I A 325, s. 65). Bu nedenle vakti kısaydı ve ebeveyninin hayatta ka-

---

10 H. L. Martensen, *Af mit Levnet*, I-III, Kopenhag, 1883-1883, I, s. 79.

lan iki çocuğunun küçüğü olarak, yaşamının kendisine kalan saniyelerini, hatta anlarını kaybetmemesi, yaşamının olumlu biçimini bulması ve yaşamında olup biteni kaydetmesi gerekli olmuştu. Daha sonraları bu ruh halinden; önce babasıyla bağlantılı olarak, daha sonra ise nişanlısı Regine Olsen ve yaşamına yakından ve polemiksel bir biçimde dâhil olan diğer kimselerle ilişkili olarak birçok kez söz etmektedir. Bu açıdan günlüklerden yapılan bu derlemenin okuyucusu, Kierkegaard'ın babası ve Regine'nin süregelen bir rol oynamalarına karşın, annesi ya da âilesinin diğer vefât eden üyelerinin hiçbirinin Kierkegaard'ın daha sonraki yazarlık ve tartışmacılık kariyerinde şekillendirici bir rol oynamadıklarını keşfedecektir.

Kierkegaard tarafından tutulan ilk düzenli günlük, babasının önerisi ve onun giderleri karşılaması üzerine, Anne'nin ölümünden bir yıl sonra yapılan bir yaz tatiline ilişkindir. Michael Pedersen Kierkegaard, muhtemelen oğlunun büyüyen umutsuzluğunu fark etmiş ve Søren'e daha önceleri faydasını gördüğü Kuzey Sjælland'da* bir tatil önermişti. Seçili örnekleri buraya alınan tatile ilişkin kayıtlar, Kopenhag'daki arkadaşları ve meşguliyetlerinin, onu içinde bulunduğu ruh haliyle yüzleşmekten ve değerlendirmekten ne kadar uzaklaştırabildiğini göstermektedir. Babasının, Søren'e bu tatili esnasında yazdığı ve tatilde de onun âilesiyle yazışmayı sürdürdüğünü gösteren, bugüne kadar gelebilmiş bir mektup bulunmaktadır:

> Kendi yerime Peter'e mektup yazdırmama ilişkin kaygılarını silmek maksadıyla, kendi elimle yazdığım bu birkaç satırı gönderiyorum. Allah'a şükür, bunun senin bildiğin ve tahmin ettiğinden başka hiçbir iç ve dış nedeni yok: senin de bildiğin gibi, yazı yazmada gittikçe daha fazla zorlanıyorum. Ayrıca son günlerde karın ve bağırsak sancılarım her zamankinden fazla sıkıntı veriyor.

* Danimarka'nın Kopenhag kentinin de yer aldığı ana adası.

Mektubunda nasıl olduğunu anlatan hiçbir şey olmadığından, iyi olduğun sonucuna varıyorum ve bu beni çok mutlu ediyor. Kardeşinin sağlığı da, tıpkı kayınbiraderin ve çocukları gibi gayet iyi.

Lütfen Bay Mentz ve eşine bizden, özellikle de benden muhabbet ve dostluk dolu selamlar ilet.

Seni en çok seven ve bütünüyle sana adanmış baban

M.P. Kierkegaard

Kopenhag, 4 Temmuz 1835

Gilleleje'deki handa bulunan teoloji öğrencisi S. A. Kierkegaard'a.[11]

1835 yılının geri kalan dönemine (yaz tatiline ilişkin kayıtlarla karşılaştırıldığında sıralanma biçimi kuşkuludur) ve 1836 yılına ilişkin kayıtlar, Kierkegaard'ın kendi kendine yaptığı itirafların sonucu olarak umutsuzluğunun azaldığını göstermemektedir. Ancak bunun nedeni, Gilleleje'den dönüşünden sonra olağandışı bir derecede itirafçı ruh hali içinde bulduğu babasıyla yaptığı bir konuşma olabilir. Gerçek itirafların neler olduğu sır olarak kalmıştır. Belki de bunlar anlaşılması güç "yazıt"a ilişkindi. Ancak bunların ne olduğu; Kierkegaard'ın daha sonraları, bir baba ile oğul arasındaki, oğulun babanın bilmesini istemediği şeyleri ortaya çıkarmasıyla meydana gelen duruma ilişkin olarak yazdıklarından çıkarılabilir:

Babası dikkat çekici, Tanrı'dan korkan ve katı bir adamdı; yalnızca bir kez, sarhoşken, ağzından oğlunun en kötü olasılıktan kuşkulanmasına neden olan birkaç söz kaçırmıştı. Oğlunun bu konuda başka hiçbir bilgisi olmadığı gibi, babası ya da başkasına bu konuyu sormaya da cesâret edemedi.[12]

11 *Brev og Aktstykker*, a.g.e, s. 37 (s. 47-48).

12 Aşağıdaki V A 108, s. 226.

Ayrıca kendi yaşamının son yılına ait; kendisinin bu "dünyaya gelişi"nin bir "suç" yoluyla olduğuna ilişkin bir yorumu daha vardır.[13] Genellikle bu yorumun; babanın Søren'in doğduğu tarihte elli yedi yaşında olduğunu, bu nedenle oğluna fiziksel gücü öğretemeyecek kadar yaşlı ve onun doğumuna neden olan cinsel arzusunu kontrol edemeyecek kadar zayıf olmasına eleştirel bir atıf olduğu düşünülmektedir. Ancak Michael Pedersen Kierkegaard'ın eşinin ilk çocuğa evlilik dışı hâmile kaldığı, ilk eşin ölümünden yalnızca birkaç ay sonra Søren'in doğduğu, ilk eşin hizmetçisinin Michael'le evlendiğinde hâmile olduğu açıklığa kavuşacaktır. Her ne kadar çocukken, Jutland sıcağında koyun güderken bir tepeye çıkıp, Tanrı'ya masum bir çocuğa bu ıstırâbı çektirdiği için küfreden birisi için doğal olsa da, Michael Pedersen'in düşünce yapısında birisi için bu durum bütün âilenin günah içinde olduğunun hayâl edilmesi anlamına gelebilir.[14] Nedeni ne olursa olsun, sonuç, babaya ilişkin bir disiplinsizlik ve Søren açısından da "kayıp çocukluğunu" telâfi etmeye yönelik kasıtlı bir girişim oldu. Böylece dikkatini daha yoğun bir şekilde öğrencilik yaşamının eğlencelerine yöneltti ve derslerini ikinci plana attı. Bu durum, bazı kayıtların açıkça gösterdiği gibi, Kierkegaard'ı zihinsel çöküşün eşiğine getirdi. Ancak Gilleleje deneyiminin izlerinin kaldığı görülmektedir. Çünkü babasının dininin etkilerini zayıflatmak için yeni bulduğu keşfi, onu Hıristiyanlığı tamamen reddetme yerine, Hıristiyanlığı bozulmamış, saf haline döndürme çabasını yaşamını adamaya değer bir hedef olarak seçmeye itti. Gerçekten de bu aşamada, Kierkegaard'ın bütün düşünceleri için yönlendirici bir çerçeve oluşturan temel alternatifleri görüyoruz: ya zevk ve eğlencede bilinçli olarak teselli arama –ki farkında olsun ya da olmasın bu bir umutsuzluktur– ya da Hıristiyanlık'la gerçek bir ilişki kurma. Kierkegaard'ın yazarlığında bu değişimin yansımasını ilk kez *Either/Or*'da görüyoruz: bir

13 Aşağıdaki XI 2 A 439, s. 774.

14 Aşağıdaki VII I A 5, s. 252.

kez alternatifler sunulduğunda iyi ve kötü kategorilerini görmezden gelerek seçim yapma veya bunları kabul etme (böylece orijinal seçim iyi ile kötü arasında değil; iyi ile kötü arasındaki ayrımın benimsenmesinde veya buna göre yaşanılması arasındadır). Ancak bu çalışmada daha sonraki bölümde (1837-1839) berraklaşacağı üzere, bu sonraki alternatif; Kierkegaard'ın ifadesiyle "evrenseli gerçekleştirme" olan sosyo-etik sorumluluk ve açıklık idealini onaylama şeklinde soyut bir biçimde Hıristiyanlık'la gerçek bir ilişkiyi benimseme ile çok fazla özdeşleşmemektedir.

Kişinin bir başkasını tanımlaması için daima olumlu ışığa gereksinimi vardır. Oldukça karanlık olduğunu ve sonra bir ışık noktasının ortaya çıktığını düşünün; onun yerini belirlemeniz neredeyse imkânsızdır; çünkü karanlıkta hiçbir mekânsal ilişki kurulamaz. Ancak bir ışık daha göründüğünde, bununla bağlantılı olarak birinci ışığın yerini belirleyebilirsiniz.

15 Nisan 34 I A 1

Katı kadercilik kötülüğün kökenini Tanrı'ya dayandırır. Bu durum, iki varlığı öngören Manicilerin* dininden bile tutarsızdır. Bu katı kadercilik bu iki zıtlığı (iyilik ve kötülük) tek varlıkta birleştirmektedir.

30 Mayıs 34 I A 2

Günah yalnızca erkekten gelemez; tıpkı tek cinsiyetin kendi başına yeni bir birey üretemeyeceği gibi. Bu nedenledir ki Hıristiyanlık'taki şeytanın ayartması doktrini doğrudur. Bu bir başka faktördür ve ayrıca insanın günahının şeytanınkinden özellikle ayrılma-

* Maniheizm; İranlı düşünür Mani tarafından kurulmuş olup düalist bir inanç sistemine dayanır. Dinin temelinde madde ile rûhun, iyi ile kötünün ayrımı yatmaktadır. Ana kuralı 'iyilikle kötülük' karşıtlığına dayanmaktadır. İyilik, ışık ve ruh'tur, kötülük de karanlık ve beden'dir. Evren, bir iyilik'le kötülük karışımıdır. Evrenin bir parçası olan insan da öyledir, ruh ve beden'den, iyilik'le kötülük'ten yapılmıştır. Bedenin içine hapsedilip acı çeken ruhları kurtarmak gerekir. Bütün ruhlar arınarak maddeden kurtulup gerçek yerlerine, ışık göğü'ne çıktıkları zaman dünyanın sonu gelecektir (Türkçe'ye çevirenin notu).

sının nedenidir (orijinal günah–ihtidâ etme imkânı). Diğer prensip analojik olmayacaktır.

34 I A 3

Doğadan kesinlikle hoşlandığımı söyleyememenin nedeni; doğadan neden hoşlandığımı zihnimde tam olarak aydınlatamamamdır. Öbür yandan bir sanat eserini kavrayabilirim; orada –eğer böyle ifâde etmek gerekirse- Arşimed noktasını bulabilirim ve bir kez bu noktayı bulduğumda, her şey kolaylıkla berraklaşacaktır. Bu nedenle bu tek büyük fikri izleyebilir ve bütün ayrıntıların onu aydınlatmaya nasıl hizmet ettiğini görebilirim. Yazarın bütün bireyselliğini tıpkı her bir ayrıntının yansıtıldığı okyanus gibi görüyorum. Benzer bir zihinsel yapıya sahip. Kuşkusuz daha üstün bir zihni var; ama aynı sınırlamalara sahip. Tanrı'nın işleri de benim için aşırı derecede büyük; ayrıntılarda boğulmaya mecburum. Bu nedenle insanların doğaya ilişkin gözlemlerinde kullandıkları ifâdeler son derece ruhsuz: "Ne kadar hârika!", "yüce" vesâire. Bunlar aşırı antropomorfik olmaları nedeniyle dışarıda kalıyor; içeriyi, derinliği ifâde edemiyor. Bu açıdan bana çok şaşırtıcı gelen bir başka husus da büyük şiir dehâları (bir Ossian, bir Homer) kör olarak sunuluyor. Doğal olarak benim için bunların gerçekten kör olup olmadıklarının önemi yok. İnsanların onları öyle hayâl etmelerindeki önemli nokta; doğanın güzelliğini şiirleştirdiklerinde gördükleri şey dışsal gözün gördüğü değil, içsel sezgidir. Arılar üzerine yazan en iyi yazarlardan birisi –evet, en iyisi- gençliğinden itibaren kördü;[15] ama dışsal gözlemin çok önemli olacağını düşündüğünüz bir yerde, bir nokta bulmuş ve o noktadan tamamen zihinsel bir faaliyetle bütün özelliklerini muhâkeme edebilmiş ve onları doğayla anoloji içinde yeniden yapılandırabilmiştir.

11 Eylül 34 I A 8

---

15 François Huber (1750-1831), *Nouvelles observations sur les abeilles* (1792)'nin yazarı, on beş yaşından itibaren âmâ idi.

[Yukarıdaki paragraf hakkında] Ya da Saul'ün ihtidâ öyküsünde en derin biçimde ifâde edildiği gibi (Elçilerin İşleri, 9:8): 've gözlerini açtığında, hiçbir şey göremiyordu...'

26 Haziran 37 I A 9

Tıpkı karınca yiyen gibi, kadercilik doktrini beni bir borudan aşağı çekiyor: korkunç bir tutarlılıkla ilk düşüş ondan sonraki bütün düşüşleri gerektiriyor. Tıpkı bir karınca yiyen gibi, borusunu (böyle bir zihinsel eğitim için kesinlikle uygun bir imaj) gevşek toprağa (dinî iman duyguları) yerleştiriyor ve bütün tutarlı sonuçlarını tıpkı bir yılan gibi düşen kim olursa –tıpkı Laocoön gibi-[16] onun etrafına sarıyor.

11 Eylül 34 I A 10

(Bildiğim kadarıyla) hiç kimsenin "üstad hırsız" temasını kullanmamış olması beni şaşırtıyor. Halbuki çok iyi bir dramatik muameleyi hak eden bir tema. Pratik olarak bütün milletlerin böyle bir kavrama nasıl sahip olduğunu, herkesin bir hırsız idealiyle nasıl eğlendiğini görmezden gelmek imkânsızdır. Ayrıca bir Fra Diavolo, bir Peer Mikkelsen ya da Morten Frederiksen'den ne kadar farklı olursa olsun, yine de ortak özellikleri vardır.[17] Bu nedenle hırsızlar hakkında anlatılan öykülerin bir çoğu bazıları tarafından Peer Mikkelsen'e atfedilirken, başkaları tarafından Morten Frederiksen'e, daha başkaları tarafından da başka birisine atfedilmekte; aslında bunlardan hangisine gerçekten atıfta bulunulduğu bilinmemektedir. Bu da insanların belli bir ideal hırsız kavramına sahip olduklarını, (bu ideal hırsızın) bir dizi temel karakteristiğe sahip olduğunu ve bunları şu ya da bu gerçek hırsıza atfettiklerini göstermektedir. Bütün bunların arkasında yoksunluk ve açgözlülüğün bulunduğunun asla düşünülmediğini özellik-

16 Tahta atın kentin içine çekilişini durdurmaya çalışan Truvalı râhip. Poseidon için fedakârlık yapmaya hazırlanırken, denizden çıkan iki yılan onun ve iki oğlunun bedenine dolandılar.

17 Referanslar Danimarka suç söylencelerindeki figürlere yapılmaktadır.

le akılda bulundurmak gerekir. Aksine üstad hırsızın aynı zamanda bütün doğal iyilikler, sevimlilik ve hayırseverlikle birlikte istisnâî bir yargı, kurnazlık ve mahârete sahip olduğu ve yalnızca çalmak için çalmayan, yani başkasının malını kendisine mal etmeyen, bunu başka nedenlerle yapan birisi olduğu düşünülmektedir. Sıklıkla onu, yerleşik düşenden hoşnutsuz olup, bu hoşnutsuzluğunu başkalarının haklarını ihlâl ederek gösteren; bunu yetkili makamları aptal durumuna düşürmek ve onlarla hesaplaşmak için kullanan birisi olarak düşünürüz. Burada (Peer Mikkelsen'e ilişkin olarak söylendiği gibi) hırsızın, yüce gönüllülüğünü gösterecek şekilde, yoksula yardım etmek için zenginlerden çaldığı ve asla kendisine mal etmek için çalmadığının hayâl edildiğine dikkat etmek gerekir. Hatta onun karşı cinse karşı sıcak bir muhabbet duyduğunu da hayâl edebiliriz. Örneğin Foster (Feuerbach, cilt 2),[18] bir yandan karakterinin iyi taraflarından birisini gösterirken, öbür yandan ona ve yaşamına onu sıradan hırsızlardan ayırt etmek için gerekli bir romantizm unsuru katmaktadır. Bunu hırsızlığın motivasyonu olarak; ya sevgilisinin kollarında daha iyi bir gelecek sağlamak (tıpkı Foster gibi), ya eylemlerini yerleşik düzenin muhâlefeti ışığında bir hırsızlık olarak görmek veya kendisine yapılan adâletsizliklerin intikamını yetkili makamlardan almak motiflerinden birisini gösterme yoluyla yapmaktadır. Sonra sevgilisi yanındaki koruyucu melek rolünü üstlenmekte, yetkililerin hırsızı yakalamak için uğraştığı sıkıntılı dönemlerde ona teselli vermektedir. Halk ise kendi rolünü oynayarak, ona hâlâ bir hırsız olmasından dolayı kuşkuyla bakmakta; ancak yine de içlerinden bir ses onu savunmaktadır. Ayrıca diğer hırsızlar arasında da kendisine bir teselli ya da teşvik bulamaz. Çünkü onların hepsi ondan çok aşağıdadır ve aralarında yoksunluk gerçekten yaygındır. Onunla diğer hırsızlar arasındaki tek ilişki, üstad hırsızın diğerlerini kendi amaçları için kullanması olabilir; aksi halde onları yalnızca küçümseyecektir.

12 Eylül 34 I A 11

---

[18] Anselm v. Feurbach, *Aktenmässige Darstellung merkwürdiger Verbrechen* (Önemli Suçlar Belgesel Tarihi), cilt II, Giessen, 1829.

Böyle bir üstad hırsız (örneğin Kagerup) aynı zamanda suçunu cesâretle ve açık sözlülükle itiraf edecek ve bir fikir uğruna yaşayan adam bilinciyle cezayı kabullenecektir. Bunu yapmakla devlet gerçeğini tanımakta ve –denilebilir ki- kendi yaşamında devleti reddetmemektedir. Karşı çıktığı yalnızca suiistimallerdir. Doğru! Onu bir mahkemeyle alay ederken de hayâl edebiliriz; ancak bu davranışı bütün sistemle bir tür alay ve onu motive eden fikirle tamamen tutarlı bir gururun pratik yansıması olarak görmek zorundayız. Hiçbir zaman açık sözlülüğü unutmayacaktır ve mahkemeyi nasıl aldatabileceğini herkese gösterdikten sonra, kendisi itirafını yapacaktır.

17 Eylül 34 I A 12

Bana öyle geliyor ki; dogmatikler değişenin Tanrı değil (Tanrı ne müsamahakâr, ne de gazab dolu olamaz), kendilerinin ona yaklaşımlarını değiştiren insanlar olduğunu anladıklarında, Kopernik'in astronomide yaptığı keşfin aynısını yaptılar: güneş dünyanın etrafında dönmez, dünya güneşin etrafında döner.

29 Eylül 34 I A 21

Temel savunusu öz çelişki içeren doktrin olan kaderciliğe karşılık olarak şu (görüş) ileri sürülebilir: eğer birisinin her şeyi egoizminden dolayı yaptığı düşünülürse, sürekli olarak çelişkiye düşülmüş olacaktır. Kişi bir şeylerin asil bir fedakârlık olduğunun bilincine varacak; ancak kendi teorisi gereği bunun egoizm olduğunu söylemek zorunda kalacaktır. (Ayrıca Fichte'nin kimlik doktrini de buna bir örnektir.[19])

29 Eylül 34 I A 22

Doğal olarak üstad hırsızın aynı zamanda, hoşnutsuzluğu ile ko-

19 Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Kant'tan şiddetle etkilenen Alman idealist. Fichte manevî faaliyetin üstünlüğü ve spontaneliğini savunmuş ve bu savunu onu egonun kendisini ve ayrıca operasyon alanını non-egoya odakladığını doğrulamaya götürmüştür.

laylıkla birleştirilebilecek iyi bir mizah duygusuyla da donatılmış olduğu düşünülür. Bu özellik onu nüktedan yapacak ve –daima hoşnutsuz olarak hayâl edilmemesi gerekirse de- kökü yine de sıradan insanlar sınıfı arasında, milletin köklerinde bulunabilecektir. Bazı hallerde bir Eulenspiegel'e benzeyecektir.[20]

29 Ocak 35 I A 13

O başkalarını yoldan çıkarmaya çalışan bir adam değildir; aksine onları böyle bir yaşamdan alıkoymaya çalışır. O yaşamın ıstırâbını tatmıştır ve bu yaşama yalnızca bir fikir uğruna yaşadığı için katlanmaktadır. [...] Ben daha çok, böyle bir üstad hırsızın babasını erken yaşta kaybettiğini; şimdi çok sevdiği bir yaşlı annesiyle yaşadığını; bu annenin oğlunun yanlış yola gitmesinden dehşete düştüğünü; ama sevgili oğlunun kötü yanını görmezden geldiğini düşünmeyi tercih ederim. [...]

29 Ocak 35 I A 15

Onun ay ışığı altında bir ormanda olduğunu hayâl edebiliyorum. Aya döner ve şöyle der: "Teşekkür ederim Ay! Sen âşıkların randevularının, haydutların inlerinin, açgözlülerin huzursuzluklarının, polisin güçsüzlüğünün sessiz tanığısın – ama özellikle hırsızlara düşkünsün, sen de ışığını güneşten çalıyorsun!"

[...] Ayrıca onun bir meyhânede, yönetimin başarısızlıkları vs. konularda konuşarak, köylüleri bilinçlendirmeye çalışan ve böylelikle üstad hırsızın sistemin çoğunluğundan ciddi biçimde tatminsizliği ile tam bir kontrast oluşturan (ya da başarısız bir memurla veya belki de onu unvanı, eğitimi vs. ile etkilemeye çalışan –aynı zamanda seviyesiz bir komedi figürü olan- unvanlı bir sekreterle) karşılaştığını hayâl edebiliyorum.

9 Şubat 35 I A 16

---

20 Till Eulenspiegel, efsânevî eşek şakacısıdır.

Üstad hırsızı İtalyan haydutla karşılaştırdığımızda, sosyal faktörün etkinliği bakımından İtalyan haydutta önemli bir fark görüyoruz. Pratik olarak onu yalnızca tehlike ve güçlükler sona erdiğinde cümbüşe katılan bir eşkıyanın başı olarak düşünebiliriz. Üstad hırsızda çok daha derin bir motivasyon, belli bir melankolik özellik, onu kendisine özgü kılan bir yön, yaşama ilişkin karanlık bir bakış açısı ve içsel bir hoşnutsuzluk bulunmaktadır.

15 Mart 35 I A 18

Bana öyle geliyor ki; Hıristiyan dogmatikleri İsâ'nın faaliyetlerinin açıklaması olmalıdır; çünkü İsâ hiçbir öğreti kurmadı; ama (yapılması gerekenleri) aktif olarak gösterdi. İnsanların günahları için bir kefâret olduğunu *öğretmedi*; bizzat insanların günahları için kefâret *oldu*. Bir Muhammedî dogmatik *(sit venia verbo)*[21] Muhammed'in öğretisinin bir açıklaması olabilir; ama bir Hıristiyan dogmatiği İsâ'nın faaliyetlerinin açıklamasıdır. İsâ'nın mizacı, Tanrı ile ilişkisi, insanın doğası, *insanın İsâ'nın faaliyetleriyle oluşturulan durumu* (gerçekten de ana husus buydu) o faaliyetler yoluyla ifâde edilmişti. Geri kalan her şey yalnızca giriş olarak görülmelidir.

5 Kasım 34 I A 27

Muhtemelen insana doğa bilimlerinin verdiği sâkin ve mutlu bir düşünce yapısını çok az araştırma alanı kazandırabilir. İnsan doğaya girdikçe, her şey tanıdık gelecektir; sanki bitkilerle ve hayvanlarla daha önceden tanışıyor gibidir. Yalnızca insanların onlara yüklediği yararları değil (çünkü bu oldukça ikincildir), onların bütün evrenin içindeki önemlerini görür. Tıpkı Âdem gibi bir duruşu benimser –bütün hayvanlar ona gelir ve o onlara isim takar.

22 Kasım 34 II A 31

Bana göre materyalini çeşitli yerlerden seçen, ancak onları or-

[21] "Eğer bu ifâdeyi kullanmam gerekirse".

ganik bir bütün haline getirmeyen bir yazarla, bunu yapan bir yazar arasındaki fark; *mock turtle* ile gerçek kaplumbağa arasındaki fark gibidir. Gerçek kaplumbağanın eti bazı yerlerde dana eti tadındadır, bazı yerlerde ise tavuk tadında; ancak hepsi de tek bir organizma halinde kombine edilmiştir. *Mock turtle*'da da bu farklı et türlerini bulabilirsiniz; ancak ayrı ayrı kısımları birbirine bağlayan sostur. Ama bu sos bu konuda bir çok eserdeki laf kalabalığından daha faydalıdır.

22 Kasım 34 I A 32

Kuşkusuz en yüce trajedi *yanlış anlaşılmaktır*. Bu nedenledir ki; İsâ'nın onlara iletmek istediği fikirlerin en yüce fikirler olmasına karşın, insanlar tarafından, Yahudiler tarafından ve havariler tarafından yanlış anlaşıldığı için, İsâ'nın yaşamı en büyük trajedidir. Bu nedenledir ki Eyyûb'un yaşamı trajiktir; etrafını kendisini anlamayan dostlar ve onunla alay eden bir eş çevirmiştir. Bu nedenledir ki; Riquebourg âilesindeki eşin durumu son derece etkileyicidir;[22] çünkü onun kocasının yeğenine olan aşkı onu gizlenmeye ve görünüşte soğuk davranmaya itmektedir. Bu nedenledir ki; Goethe'nin *Egmont*'u (Perde 5, sahne 1) son derece gerçek biçimde trajiktir; Clara tüccarlar tarafından tamamen yanlış anlaşılmaktadır. Yine bu nedenledir ki; Holberg'in komik karakterleri son derece trajiktir. Örneğin *den Stundesløse*'yi[23] (*Meşgul boş adam)* alın. Herkes ona gülümser ve hiçbir şey görmezken, o işlerin yığıldığını görür. Aynı şekilde hastalık hastasının yaşamında da, yüce bir arzunun tutsağı olan ve sonra kendisini yanlış anlayan insanlar karşısında aptal duruma düşen insanın yaşamında da trajedi egemendir.

22 Kasım 34 I A 33

---

22 *Familien Riquebourg* (Riquebourg Ailesi) (1832), Fransız oyun yazarı Augustin Eugène Scribe (1791-1861) tarafından yazılan bir oyun. İngilizce'ye çeviren J. L. Heiberg (ayrıca bakınız dipnot 30).

23 Norveç'te doğan tiyatro yazarı Ludvig Holberg (1684-1754) tarafından yazılan bir oyun. Komedileri Molière geleneğine ait olup, oyunlarının temalarının büyük çoğunluğu çağının Danimarka'sından alınmıştır.

Bana göre İsâ'nın mezarının başına dikilen taş, gayet uygun bir şekilde filozof taşı olarak adlandırılabilir. Bu taşın ters dönmesi yalnızca Yahudilere değil, 1800 yıldır filozoflara da kendilerini meşgul edecek bir konu sağladı.

24 Kasım 34 I A 35

İmanın, bütün bilişçi eylemlerin mutlaka bir irâde tezâhürü içermesi gerektiği anlayışının dışında olarak, bir irâde ifâdesini içermesi gerekir. Aksi halde İncil'deki imana sâhip olmayanın cezalandırılacağı hükmünü nasıl açıklayabilirim?

25 Kasım 34 I A 36

Muhtemelen polislerin, ortasında bir göz bulunan el armalı ceket giymelerinin nedeni, her bir parmaklarında bir göze sâhip olduklarını göstermek içindir. Ancak gözün baş parmağa kadar uzanmaması, gerektiğinde gözü kollamak için serbest bir parmağa da sâhip olduğu anlamına gelmektedir.

16 Aralık 34 I A 17

Yüce bir insanın başkalarından farklı prensiplere göre mi değerlendirilmesi gerekir? Bu soruya sıklıkla olumlu cevap verilir; ancak ben doğru cevabın 'hayır' olduğu kanısındayım. Büyük bir insan Tanrı'nın seçtiği enstrüman olması nedeniyle büyüktür. Eylemin sâhibinin kendisi olduğunu, geleceğe bakabileceğini sanır ve amacın araçları yücelten o ışık altında görülmesine izin verirse, o zaman küçülür. Hak ve ödev herkes için geçerlidir. Tıpkı insanların adâletsizliği empoze etmeye izin veren politikalara eğilim göstermesinin hoş görülememesi gibi, bunların ihlâl edilmesi de büyük adamlar için asla affedilemez. Böyle bir adâletsizliğin genellikle yararlı sonuçlar doğurduğu doğrudur; ancak bu yararlı sonuçlar için teşekkür etmemiz gereken o devlet ya da o kişi değil, ilâhî takdirdir.

23 Aralık 34 I A 42

İman kavramını belirlemeye bir katkı olarak; hasta adamın, ölmekten korkan bir adamın öleceğine inandığını söyleriz. Burada irâde tezâhürü yoktur. Aynı şekilde hayâletlerden korkan bir kimse için de şöyle diyebiliriz: İnanmak istiyorum ama inanamıyorum; çünkü irâdenin ifâdesi kesinlikle mevcuttur.

31 Aralık 34 I A 44

Ortodoksi kavramı tutarlılık kavramı gibidir. Birçok kişi tutarlılığın daima aynı şeyi yapmak olduğunu söyleyecek ve muhtemelen yağmurda yürümek için şemsiye taşıyan kimsenin güneş altında da aynısını yapması gerektiğinde ısrar edecektir.

28 Ocak 35 I A 45

İnsanlar İsâ'nın havarileriyle yakın ilişkisinden söz ettiğinde, havarilerin üstün anlayışlarının nedeni olarak ilham kavramını gösterirler. Öbür yandan Hıristiyanlığın 1.800 yılı geçtikten sonra gelenler büyük bir avantaja sâhiptirler; çünkü Hıristiyanlık artık yaşamın bütün alanlarına nüfûz etmiş ve gelişmiştir. Havariler, yalnızca Hıristiyanlık henüz gelişiminin başlangıcında olduğu için çeşitli suiistimaller, yanlış anlamalar vs. karşı savaşmak zorundaydılar.

5 Şubat 35 I A 50

Kuzeylilerde Eulenspiegel, satiri* temsil ediyor gibi görünmektedir.

16 Mart 35 I A 51

Tıpkı Fransız moda butikleri gibi, sâhip oldukları her şeyi sergileyen insanlar bulunduğu gibi, kendilerinde derin bir şeyler olduğunu sandığınız, ama bir çamur havuzu veya bir aynadan –orada her şey kendisini gösterir- ibaret çıkan insanlar da vardır.

3 Nisan 35 I A 52

* Yunan mitolojisinde vücudu ve başı insan, kulakları, boynuzları ve bacakları keçiye benzeyen bir orman yaratığı.

Yahudiler ve sonraları bir çoğunun, İsâ'dan istedikleri şey olan kutsallığını kanıtlaması talebi bir saçmalıktır. Eğer gerçekten Tanrı'nın oğlu olsaydı kanıtlaması gülünç olacaktı; tıpkı bir kimsenin kendi varlığını kanıtlamak istemesi gibi. Çünkü İsâ'nın varlığı ve kutsallığı aynıdır. Eğer bir aldatıcı olsaydı, o zaman kendi kutsallığını kanıtlamaya çalıştığı anda kendisini çürütüyor olacağını da idrâk edebilecek kadar ileri gitmiş olacaktı.

19 Nisan 35 I A 53

Kiliseye ilişkin olarak, ilk kez benim sâhip olarak doğduğum bir özellik olduğuna inandığım –Kiliseye empoze edilmek istenen her yeni normun Kutsal Kitab'a haklı olarak yöneltilen aynı itirazla karşılaştığı- öznellik, her şeyin en objektifi olarak tipik biçimde zaten orada olacaktır; itiraf (şöyle başlar): *Ben* inanıyorum.

35 I A 56

Bir bakıma ortodoksinin söylediğinde doğru olan bir şey vardır: Kilisenin mutlaka kendi varoluşunun idrâkine varması gerektiği. Bu bana göre her insanoğlunun hemen kendi varlığının idrâkine varması kadar doğru bir şeydir. Ancak herhangi bir insanın şöyle demesi abes olacaktır: "Ben kendimin idrâkindeyim, ben varım; bu nedenle ben dün de vardım." Çünkü özellikle son beyan, halen bilincinde olduğu bir şey değildir. Bu yüzden Kilisenin de şu şekilde söylemesi aynı derecede abestir: "Ben kendi varlığımın bilincindeydim, bu nedenle ben orijinal havari Kilisesiyim." Doğal olarak, bu tanımı kanıtlama yükümlülüğü Kilisenin üstündedir; çünkü bu tarihsel bir sorundur.

35 I A 58

İncil'e ilişkin Protestan görüşünün kilise oluşturma yönündeki tutarlı bir şekilde gelişimi, yeni bir ilim dalının; yani insanların, bir inancın kökeninin havarilere dayandığını kanıtlamaya çalışmasının

Kilise oluşturma hakkı verdiği bir tanıtıcı bilimin kurulmasına yol açtı. Bu nedenle tanıtıcı bilim Havarici *symbolum* teorisini izler.[24]

35 I A 59

GRUNDTVIG'İN KİLİSE TEORİSİ ÜZERİNE BAZI YORUMLAR

1. Grundtvig, Kilisenin kutsal âdetlere dayandığını ve bunları değiştirenin Kiliseyi değiştirmeye çalıştığı, bu nedenle kiliseyi *eo ipso** terk ettiği kanısındadır. Ancak bu bağlamda şu hususun altını çizmeliyim: Grundtvig neden [...] henüz Kiliseye getirilmeyen vaftiz yerine, çoktan yerleşmiş olan kutsal *komünyon*a vurgu yapmadı? [...]

2. Daima neyin özünde Hıristiyan olduğu, neyin olmadığı konusunda ayrım yapılagelmiştir. Bu açıdan İncil özünde Hıristiyan olanı içermektedir. O zaman Grundtvig'in teorisi diğerlerinden nasıl ayrılmaktadır? Diğerleri oldukça muğlak bırakırken, Grundtvig aksine neyin Hıristiyan neyin Hıristiyan olmadığına bir defada kesin olarak karar verdiği bir ifâde biçimi bulduğunu düşünmektedir. Şimdi buna sâhip çıkmalı ve Lindberg'in tutarlı bir şekilde yaptığı gibi, bunda tam bir titizlikle ısrar etmelidir.[25] Evet her bir harf üzerinde, her noktanın binde biri üzerinde bile ısrar etmelidir. Aksi halde insanların neyin Hıristiyan olduğuna neyin olmadığına karar vermeleri için kapı bir kez daha açılacak; ondan sonra o tam bir adâlet içinde herkese aynı hakkı vermek zorunda kalacaktır. Bu durumda

---

24 Bu ve bundan sonraki bazı kayıtlar etkin Danimarkalı ozan, tarihçi ve Kilise adamı Nicolai Frederik Severin Grundtvig'e yapılan atıflardır. *Symbolum* veya sembol yetkin bir dinî inanç beyanı, bu örnekte Havârîci dinî âdetler hakkında Grundtvig'in savunduğu ve Kierkegaard'ın I A 60'da saldırdığı bazı iddialardır. Buradaki kayıtlar *Concluding Unscientific Postscript*'in (1846) ilk bölümündeki ayrıntılı tartışmanın temelini oluşturmaktadır.

* "Tam da bu yüzden"

25 Jacob Christian Lindberg (1797-1857), Grundtvig'ci bir dilbilimci, papaz ve teologtur.

onun teorisi de diğerleriyle aynı şartlarda yer alacaktır. Ancak eğer, onun Kilisenin dayandığını düşündüğü Hıristiyan inancı tezâhürüne bakarsak; bu fikrin sözcüklerle tam anlamıyla ifâde edilebilmesinin, yapısı itibariyle mümkün olmadığını itiraf etmek zorundayız. Hatta Tanrı'nın kendisi bile bunu ifâde etmeye kalksa, insanlar bu ifâdeleri anlamaya çalıştıkları anda pürüz çıkacaktır. Burada geçici olarak izin vermeye istekli olduğum hususu itiraf etmiş oldum: söz gerçekten de ilham sâhibi insanlar tarafından dile getirilebilir. Ancak eğer, Lindberg'in teorisi üzerinde ısrar etmemiz gerektiği gibi, ilham kavramı üzerinde de aynı şekilde ısrar edersek; aynı zamanda bu ilhamın faaliyetlerini orijinalinde verildiği dille sınırlandırmak zorundayız. Evet şimdi bütün kiliseler tercüme edilmiş haliyle özünde aynı esaslara sâhipler ve tam olarak bu yönüyle, Yunan Kilisesi, esasları bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır (Bu ayrıca Grundtvig'in *Theologisk Maanedsskrift*'te Yunan Kilisesi'nin sindirilmiş bir dal gibi olduğunu söylemesinin nedenini oluşturmaktadır). O zaman tercümeye ilişkin olarak bir mucizeyi mi kabul etmemiz gerekiyor? Hayır hiç kimse bize bu yetkiyi vermez. [...] Ancak elbette tercümeyle birlikte bazı pürüzler daha ortaya çıkacaktır. Bu nedenle bu teori ne kadar tutarlı bir biçimde sürdürülürse, o kadar fazla hakikatten ayrılmaktadır; ancak tutarlı biçimde sürdürülmediği takdirde de, Grundtvig teorisinin hiçbir anlamı kalmayacaktır. [...]

Grundtvig'ten şimdiki esasların orijinal olduğunu kanıtlaması istendi. Ancak bu noktada Yargıç (Lindberg) orijinal olmadığını kanıtlama yükümlülüğünün diğerlerine düştüğü görüşünü benimsemiştir. [...]

Muhâlifler dinî esasların İncil'de yer almadığına işâret etmektedir.(Kimin ona bu tarzda saldırmaya hakkı var?) Buna Lindberg ve Grundtvig şu şekilde cevap verdiler: (1) Evet bu doğaldır, çünkü (Saul) Hıristiyanlara hitaben yazdı ve onlar Esasları o kadar iyi biliyorlardı ki, tekrar nakledilmesine gerek yoktu. Ama bu durumda Hıristiyanların kutsal komünyonu da bilmelerine karşın, Saul ku-

rum sözcüklerini nakletmektedir (I. Korintliler II) [...]. (2) En yaşlı kilise râhiplerinde bile bulunmamasına karşın, Magister Lindberg onların bu sırrı gizlediklerini ileri sürdü. Ancak bunun doğru olduğunu kabul etsek bile, bu, havarilerin ondan söz etmemeleri için bir neden olamaz. Çünkü kutsal komünyonu bir sır olarak değerlendirmeleri için daha çok neden vardı (aslında öyle de değerlendirdiler), ve bu durum Pavlus'tan Korintlilere I. Mektup'ta ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yine de en azından gerçeğin belli bir derecede bu olduğunu kabul etsek bile, bizimkiyle aynı biçimde olmasa da, bunun dördüncü yüzyıldan itibaren kaydedildiğini görüyoruz. Burada gerçekten de (geçersiz yasadan *[dead letter]* hareketle savunu yapan Lindberg'e ilişkin olarak) varolduğunu bildiğimiz bir şeye sâhibiz; bunun daha önceleri nasıl olduğunu bilmiyoruz; ancak eğer tamamen aynı olduğunu varsayar ve oldukça tutarlı bir biçimde aksine inananın kanıtlama yükümlülüğüne sâhip olduğunu söyleyebiliriz. Ama şimdiki esaslar ve dördüncü yüzyıldaki esaslar tamamen aynı olmadığına göre –dördüncü yüzyıldaki esaslar belli hükümlerden yoksundur- ve eğer tutarlı olmak istiyorsak, bu durumda diğerinin de şimdiki kadar orijinal olduğunu söyleyebiliriz. O zaman bizim orijinale sâhip olmadığımızı itiraf etmemiz gerekir. Bu sonuç; eğer orijinal esaslara sâhip olmazsak, o zaman Kilise'nin biteceği, sözleşmenin bozulacağı ve hiç kimsenin mutlu olamayacağını düşünenler için uygun bir sonuç değildir. Ancak Kilise'nin özünde kendisini iman itiraflarında en sağlam anda ifâde ettiğine inanan bizler için durum böyle değildir ve bunların Hıristiyanlığın gelişimi yolundaki kilometre taşları olarak görülmesi gerekir.

Grundtvig ayrıca, bu teorinin teolojik olarak neyin Hıristiyan neyin Hıristiyan olmadığını belirleyebilmemize yardım edeceğini düşünmüştür. İncil'in sağır ve dilsiz olduğunu ve her yönde yorumlanabileceğini düşünmüş, sonra da bu sözlerin son derece açık söylendiğini, dolayısıyla hiç kimsenin onları yanlış yorumlayamayacağını belirtmiştir. Ama İncil'de bulunan aynı havariler tarafından yazılmış açıklamaların kafaları karıştırdığını iddia etmek, bir şeye

farklı yönlerden tutulan ışığın onun netliğini azalttığını savunmak kadar saçmadır [...] ve ikincisi; İncil'in sürekli saldırı altında olduğuna dikkat etmeliyiz. Peki şimdilik bu sembol teorisinin İncil hakkındaki teori kadar genel kabul gördüğünü varsayalım. Hâlâ bir muhâlifin yalnızca 'günahların affedilmesi' ifâdesine saldırmasının; sanki o tek ifâde bütün eserden daha fazla kavramsallaştırma imkânı içermiyormuş ve o tek ifâde ancak bütün içinde aydınlığa kavuşmuyormuş gibi, İncil'deki bütün öğretilere saldırmasından daha güç olup olmadığını bilmek istiyorum. [...]

28 Mayıs 35 I A 60

Bana öyle geliyor ki; Grundtvig Hıristiyan anlayışının gelişimine zor bir yoldaki ilerleyiş olarak değil, lokomotifi havariler tarafından ateşlenmiş, bir demiryolu boyunca giden buharlı tren gibi bakmakta, Hıristiyan anlayışının kapalı makinelerde birbirine karıştığını düşünmektedir.

1 Haziran 35 I A 60

GILLELEJE

Gilleleje'de kaldığım esnada Esrom, Fredensborg, Frederiksværk ve Tidsvilde'yi ziyaret ettim. Bu son köy bütün kasabanın Yaz Ortası Akşamı* hacca gittiği St. Helen's Kaynağı ile meşhurdur. Köyün dışına çıktığınızda dikkatinizi hemen oldukça uzun, üç yüzlü bir sütun çeker. Üzerindeki yazılar bataklık kumunun tahribatına kurban olmuştur. Bu kumlar bütün köyü, Tibirke'yi kaplamış, ama mükemmel devletimizin bitmek bilmeyen çabalarıyla kontrol altına alınmıştır. Bu yüksek noktadan aşağıya, Tidsvilde kasabasının

* 24 Haziran günü, Avrupa'da gündönümü günü olarak ve Hıristiyanlar tarafından da Vaftizci Aziz Yuhanna Bayramı olarak kutlanır ve ayrıca Aziz Yuhanna Günü olarak da adlandırılır (Türkçe'ye çevirenin notu).

bulunduğu vadiye baktığımızda ve arazinin doğası hakkında hem sütundaki yazılar hem de iki yamaçta büyüyen karabuğday yeşilliğinden aldığımız bilgiyle, dost ve gülümseyen bir doğa görünür gözlerimize. Küçük ama derli toplu evler ayrı ayrı uzanırken, etraflarını taptaze bitkiler çevreliyor (Kendilerine yaklaştığımızda bina yığını olarak üzerimize gelen büyük kentlerin aksine, bunlar bir bakıma birbirlerine dostça el uzatan, gülümseyen bir bütünlük oluşturan bireyler gibi görünüyor). Bataklık kumunun en çok zarar verdiği bölgeye şimdi çam ağaçları dikilmiş –bu nedenle insan şimdi bütün olup bitenlerin bir masal, tuhaf bir kurgu masal olduğuna inanabilir: şimdi sağlık aranan bu bölgede birçoklarının mezarı yatıyor. Akşamın alacakaranlığında bütün hikâye gözler için sadeleştirilmiş bir efsane, içinde Tibirke Kilisesi'nin baş rolü oynadığı bir tür Eyyûb öyküsü gibi görünüyor. Büyük bir kum tepesinin üzerinde, bu kilise tıpkı bu talihsiz köyün mezartaşı gibi duruyor; ama aynı zamanda kilise, fırtına ve kumların uzanamayacağı bir kaya üzerine inşa edilmiş kiliselerin örneği. Kilise sâhiplendiğinde bir zamanlar kumların bulunduğu yerde bir orman filizlenmiş. Şimdi köye girdiğimizde, kişiyi en fazla hayâl kırıklığına uğratan, şartlar dikkate alındığında biraz melankoliyle karışık barışçıl bir kırsal dinginlik yerine, yoğun bir gürültü, çadırlar ve masalar. İlginçtir ki; bütün satıcılar Alman. Sanki böyle bir yerde ancak yabancılar yaşayabilir, ancak bir yabancı dil böyle bir mekânın kutsiyetini bu kadar bozabilir denmek isteniyor. Köyü terk ettiğiniz de Aziz Helen'in mezarının bulunduğu alana geliyorsunuz. İşte burada sâkin, sade, etrafı granit kayalarla çevrili duruyor. Kapı hafifçe yükseltilmiş mezara açılıyor. Ancak burada da her türlü ağırbaşlılık ifâdesini bozacak şekilde mezarın tam karşısına kurulmuş bir çadır duruyor. Orada insanlar eğleniyor ve içki âlemi yapıyor. Bazı insanlar ziyarete gelenlerle alay edebilecekleri bir yere oturmuş bekliyorlar. Burada ilginç bir söylem sürüyor. Çünkü bu insanlar kasabadan. Annelerini emerken sütle birlikte bu mezar ve insanlara sağladığına inanılan şifâ hakkında huşû emmişler. Bunları tamamen inkâr

edemiyorlar; ama kendilerini ve başkalarını böyle şeyleri aştıklarına inandırmak istiyor ve bunun yolunu onunla alay etmekte buluyorlar. Kaynakları (aslında üç kaynak var. Bu nedenle yöre halkı kaynağa değil kaynaklara gittiklerini söylüyorlar) içinde bulunduran ağaç kulübenin bekçisinin yorum ve tavırları bütün bunlarla ilginç bir zıtlık içinde. Bekçi aynı zamanda müfettişlik görevini yerine getiriyor. Adam yirmi yıldır burada bulunduğunu ve birçoklarının şifâ bulduğunu gördüğünü söylüyor. Ama insan hemen onun da söylediklerine tamamen inanmadığını, yalnızca kendi çıkarı için mekânın yararlılığından söz ettiğini fark ediyor. Oraya vardığımda –modern giysiler giyen, gözlük takan ve puro içen bir adamın bu konularda, dinî niyetlerle gelenlerden çok, kendileriyle aynı üstün aydınlanmaya sâhip olmasını bekleyeceklerinden- onların alaylarına konu olacağımdan korkmama gerek kalmadığı gibi, az önce söz ettiğimiz anahtar bekçisi de söyleyeceklerinin üzerimde uyandıracağı izlenimin kendi çıkarlarıyla çatışacağı endişesiyle bocalamaya başladı. Bu nedenle yaygın bir çareye başvurduğu dikkatimi çekti: bu yolla iyileşenler bunu 'Tanrı'nın yardımıyla' yapmışlardı. Ancak bu sonuca varan insanların oldukça tipik özelliği, şifânın bu yolla sağlandığını kendilerine açıklayamadıkları zaman, bunu düşünmekten kurtulmak için her şeyi çok daha uzak bir şeyin üzerine atarlar. Her şeyden önce, Tanrı'nın yardımının *bu* yolla hızlandırılması yeterince ilginçtir. Entelektüel bakış açılarıyla tutarlı olma zorunluluğu, onların ya her şeyi inkâr etmelerini ya da inkâr edilemez maddî kanıtlarda ısrar etmelerini veya sanki çok mütevazı imişler gibi açıklamayı belirsiz bir şekilde ertelemelerini gerektirmektedir.

Mezarın bulunduğu alana girildiğinde, mekânın tuhaf gizeminin, hurâfelerin getirdiği karanlık yüzün teşvik ettiği, gözlemcinin gözünden kaçan ama bütün sistemi ya da çekirdeği yakınlaştıran belli bir melankoli duygusu yerleşiyor. Etrafınızın lüle lüle saçlar, bezler ve koltuk değnekleriyle çevrili olduğunu görüyorsunuz. Sanki insan ıstırap çığlıklarını, göklere yükselen duaları duyuyor. Biri-

lerinin uyuyamamaktan dertlenen umutsuz ağıtlarını işitiyorsunuz (sanki sessizliği, Tanrı'ya adanmış sükûneti göstermek istercesine; bu kutsal yerde kişinin uyuyabilmesi ortamının hazırlanmasında hârika bir güzellik saklı) ve bütün bunlar bu gece yarısında etrafı yalnızca mezarlara yerleştirilen küçük hâtıralar ve iyileşenlerin ıstıraplarını yenmiş olduklarının tanıkları niteliğindeki ağaç parçalarından başka bir şey olmayan bu türbede oluyor. İşte şimdi gün ağarıyor; tanyeri tuhaf bir şekilde yaşamı uyandırıyor ve yapış yapış rutûbet kayboluyor. Güneş bütün haşmetiyle manzarayı aydınlatıyor ve belki de şifâ bulanların mutluluk ilâhîlerini işitiyor –sözü edilen küçük levhalarda, gayet sade bir şekilde iyileşenlerin adları ve doğum yerleri ve Tanrı'ya şükürleri yer alıyor-. Örneğin; "Johanne Anders'in kızı, 1834, baş ağrısından çok çekti, mucize 23 Haziran 1834"; "Sidse Anders'in kızı, *solo gloria*". Bazıları çok daha uzun ve ayrıntılı; bazıları ise isimlerinin tamamını yazmamış; bazıları ilk ağızdan yazarken, bazıları ise yalnızca başka birisinden bahsediyor. Örneğin; "Şöyle şöyle bir kız burada iyileşti" vs. Hepsi birlikte değerlendirildiğinde büyük bir çoğunluğunun kadın olduğu dikkat çekiyor. Alanın ortasında düzenli bir mezar ve onun tam üstünde bir kaya ya da bir kaya parçası duruyor; yazıları okunamıyor.

Biraz uzakta, sahilden tarafta ahşap bir kulübenin içinde kaynaklar duruyor. Arazi bu noktaya doğru oldukça dik bir şekilde iniyor. Charles W. Schröder, Veliaht Prens Frederick'in burayı ziyâreti anısına bir rapor düzenlemiş. Aşağıda sahilde Helen'i taşıdığı sanılan geminin üzerine oturduğu kaya yatıyor; denizin alçaldığı dönemde görülebildiği söyleniyor. Efsâneye göre Helen'in nâşını taşırken, şu anda mezarının bulunduğu noktadan daha ileriye gidememişler ve o anda yerden üç kaynak birden fışkırmış.

35 I A 63 [26]

Temmuzun beşinde kalıntıların kazısının halen sürdüğü Gurre

[26] Bu kayıt Kierkegaard tarafından tutulan ilk sürekli günlüğün başlangıcını oluşturmaktadır (I A 63-I A 81).

Kalesi'ni ziyâret ettim. Kalenin kendisi [...] her yanı ormanlarla sarılmış çok güzel bir alandaydı. Hâlâ çok geniş bir iz duruyor. Sonra oldukça uzun ve orantısal olarak yeterli genişlikte olmayan, bir tarafında yetişkin kayın ormanı öbür yanında ise daha küçük ve bodur ağaçlardan oluşan bir ormanın bulunduğu Gurre Gölü duruyor. Gölün birçok yerinde sazlıklar var. Bu manzarayı öğle sonu ışığında ve güneş henüz manzaraya gerekli keskin konturları verecek kadar yüksekte iken seyrettiğinizde, bütün manzara tıpkı keskin aksanlı ancak peltekliye varılmayan melodili bir sesle bize şöyle fısıldıyor gibi: "Burası bulunulması gereken güzel bir yer". Bu, etrafını (aynı anda hem ayrılabilecek hem de birleştirilebilecek kadar geniş) bir ormanın çevirdiği gölün verebileceği, ama denizin veremeyeceği bir tür tanıdık, yakın izlenim. Ayrıca bu bölgenin özelliği kıyı boyunca yükselen sazlıklar. Ağaçların uğultusu bize Kral Valdemar'ın avı ve boynuzların sesini ile tazıların havlamasını duyururken; sazlar –şövalyelerin çevik at sürüşleri ve asil duruşlarına hayranlıkla bakan sarışın bâkireler- alkışlıyor gibi görünüyor. Bu açıdan Søborg Gölü'ndeki manzara ne kadar farklıdır! Burada da yiğit kamışlar rüzgârın karşısında reverans yapıyor, ama hışırtıları mücâdele ve güçlerini ilan ediyor. Ve sonra kudretli bir ruh gibi daima hareket halindeki deniz. En sâkin anlarında bile şiddetli bir zihinsel ıstırâbın işâretlerini veriyor. Gurre Gölü'nün etrafında sâkin bir mutsuzluk egemen; göl daha çok geçmişte yaşıyor. Büyümesinin nedeni de bu. Halbuki deniz –tıpkı birbirinin karşısına çıkmış iki düşman güç gibi- karayla boğuşuyor. Kıyı çıplak ve kumlu, kara sanki direnmek için güçlü bir şekilde yükseliyor. Deniz; fırtına bas sesiyle çınladığı, denizin seçkin, derin gümbürtüsü gökyüzünün gürlemesiyle yarıştığı ve her şey şimşeklerle aydınlandığında zirvesindedir gücünün. Gurre Gölü ise yumuşak bir meltem mavi yüzeyini dalgalandırdığı ve kuş sesleri kamışların uğultularına eşlik ettiğinde güzelliğinin doruğuna ulaşır. Denize tek benzeyen yanı yalnız martının boğuk çığlığıdır. Deniz tıpkı bir Mozart resitali iken, göl bir Weber melodisi gibidir. Buradan Hellebæk'e bir yol uzanır. Yolun son birkaç kilometresi çok özel manzaralar sunan sevimli bir

ormanın içinden geçer. Ormanın kendisi oldukça büyük ve yabanîdir; yalnızca patika (yol değil) bize hâlâ insan dünyasıyla bir bağlantımız olduğunu hatırlatır. Şuradan buradan öğle güneşinin ışınlarından çalılıklara saklanan bir ayı sıçrar. Kuşlar çığlıklar içinde göklere yükselir. Şimdi oldukça kayalık olan kırlıklar ormanda birçok küçük göller oluşturmaktadır. Yalnızca arazi onlara doğru eğimli olduğundan değil, ayrıca yapraklar da gölge yaptığından, insanın üzerinde bıraktığı izlenim çok derindir. Bu karanlık ayna yüzeyin aksine, toprak yüzeyde tek bir çiçek, büyük ve geniş yeşil yaprağıyla yüzüp duran bir *nymphaea alba* (nilüfer) yükselir. O okyanusun derinliklerinden yükselmiş, beyaz, saf ve masum bir çiçektir. Hellebæk'e yakın bir yerde Schimmelmann'ın[27] yattığı Odin Tepesi vardır. Bu görüş yeterince yüceltilmiş ve tartışılmış olduğundan, etkisinin büyük bir kısmını maalesef kaybetmiştir. Keşke insanlar romantik ortamları göstererek koşuşturup durmaktan yorulmuş olsalardı [...] Oradan Esrom ve Esrom'dan da Gilleleje'ye yol uzanır.

35 I A 64

29 Temmuz. Handan çıkıp Sortebro (Kara Köprü –bu adın verilmesinin nedeni bir zamanlar sıtma salgınının burada kontrol edilmesiydi) üzerinden sâhill boyunca uzanan boş alana yürüdüğünüzde, yaklaşık bir mil kuzeyde bölgenin en yüksek noktasına ulaşırsınız: Gilbjerget'e. Burası daima benim en gözde yerlerimden birisi olmuştur. Genellikle sâkin bir akşam vakti orada dururken, deniz derin ancak sâkin bir ciddiyetle şarkısını mırıldanır; gözlerim engin deniz üzerinde tek bir tekne bile göremez, yalnızca gökyüzünü çevreleyen bir deniz ve denizi çevreleyen bir gökyüzüdür görebildiğim... Ve yaşamın gürültülü meşguliyetinin yerini sessizliğe bıraktığı, kuşların akşam şarkılarını nağmelere dönüştürdüğü bir anda, gözlerimin önünde birkaç sevdiğim kabirlerinden uyanır ya da

---

27 Heinrich Ernst Schimmelmann (1747-1831), siyâsetçi ve sanatın hâmisi. Danimarka West Indies'ten köle ticâretini yasaklayan mevzuatın çıkarılmasını sağlamıştır.

sanki hiç ölmemiş gibi görünür. Onlar arasında kendimi çok rahatlamış hissederim, kucaklarında dinlenirim ve sanki bedenimin dışına çıkıp onlarla birlikte semânın yüksek katlarına yükseldiğimi hissederim. Ta ki; martıların boğuk çığlıkları, bana orada yalnız başıma dikildiğimi hatırlatana kadar. O zaman hepsi gözümün önünden kaybolur ve ağır bir kalple dünyanın kalabalıklarına karışmak üzere –ama o kutsal anları asla unutmayarak- geri dönerim. Sıklıkla orada dikilip geçmiş yaşamımı ve üzerimde etki yapmış eski çevrelerimi düşünürüm. Ve benim o tefekkürî bakışım altında günlük yaşamda sıklıkla kavgalara neden olan küçük şeyler, sıklıkla farklı mizaçlara sâhip, aslında birbirlerini doğru anlasalar hiç çözülmez bağlarla birbirine bağlanacak, insanları birbirinden ayıran birçok yanlış anlama kaybolup gidecektir. İşte o zaman her şey bir perspektif içinde görünür ve yalnızca geniş, kalın ana hatlarıyla görünür ve böylece insanların sıklıkla yaptığı gibi kendimi ayrıntılarda kaybetmem; her şeyi bütünlüğü içinde görürüm; eşyayı farklı kavrayacak, sıklıkla yaptığım hataları itiraf edecek ve başkalarının hatalarını affedecek bir güç kazanırım. Orada –kendimi, etrafımı genellikle çevreleyenlere mahkûm görmeme neden olan depresyon ve umutsuzluktan ya da beni küçük bir çevrenin kurucu yöneticisi hâline getiren gururdan uzak bir şekilde- yalnız başıma ve terk edilmiş hâlde dururken; denizin gücü ve elementler savaşı bana hiçliğimi hatırlatırken; öbür yandan kuşların kendilerinden emin uçuşu Hazreti İsâ'nın "Semâvî babanız irâde etmeksizin tek bir serçe bile yeryüzüne düşmeyecektir" sözünü hatırlatırken; bir zamanlar ne kadar büyük, ama yine de ne kadar önemsiz olduğumu hissederim. Bu iki büyük güç, gurur ve tevazu dostça birleşir. Yaşamının her anında *bunu* yapabilen insana ne mutlu! Böyle insanların sînesinde bu iki faktör yalnızca muhâkeme yoluyla uzlaştırılmamıştır; ellerini birbirine uzatmış ve bir düğünü –ne uygunların ne de sosyal bakımdan eşit olmayanların evliliğini değil; kişinin kalbinin en derinlerinde, kutsalların en kutsalındaki gerçekten sessiz bir düğünü, yalnızca birkaç tanığın bulunduğu, ancak her şeyin Eden Cen-

neti'ndeki ilk düğüne tek başına katılan ve çifti kutsayan O'nun gözleri önünde gerçekleştiği- öyle ki kısır olmayacak, dünyada da kutsal meyveleri deneyimli gözlemcilere görünür olacak bir evliliği kutsamaktadırlar. Bu meyveler tıpkı bitki âlemindeki cryptogamia[28] gibidir; kitlelerin dikkatinden kaçar ve ancak yalnız bir araştırmacı onları keşfeder ve bulduğundan mutlu olur. Artık onun yaşamı sâkin ve sessiz bir şekilde akacak, ne sarhoş edici bir gurur kâsesinden ne de mayhoş umutsuzluk kadehinden içecektir. Büyük filozofun –hesaplamalarıyla düşmanın saldırı silahlarını imha edebilen filozofun- arzuladığı ancak bulamadığını bulmuştur: bütün dünyayı yerinden kaldırabileceği Arşimed noktasını; mantık gereği mutlaka dünyanın dışında olması gereken noktayı; zaman ve mekânın sınırları dışında yer alan noktayı.

Bu yüksek yerden denizin yumuşak bir meltemle dalgalandığını, çakıl taşlarıyla oynaştığını görüyordum. Buradan denizin yüzeyinin bir kar fırtınasına dönüştüğünü görebiliyor ve boranın falseto söylemeye başlayan bas sesini işitiyordum. Burada adeta dünyanın doğuşu ve yok oluşunu gördüm –gerçekten sükûtu gerektiren bir görüntü. Peki hangi maksatla bu sözcüğün anlamının kutsallığı bozuldu? Hangi sıklıkla tıpkı orman perileri gibi beyaz giysiler içindeki duygusal sarışınların, 'sessiz bir hayranlık' içindeyken, bu gibi şeyleri ifşâ etmeye hazır seyrettiğini görmüyoruz? Bu gibi şeyleri gözlerinde ve simalarında masûmiyetle seyreden erdemli, neşeli, doğal bir kız ne kadar farklıdır. Ve o sessiz kalır. Ancak eskilerin Bâkire Meryem'i gibi, duygularını kalbinin derinliklerinde saklar.

Gerçek tevazuu öğrenmek için (bu ifâdeyi tartışılan bir zihin yapısını ifâde etmek için kullanıyorum) kişinin dünya gâilesinden çekilmesi gerekir (İsâ'nın, insanlar onu kral ilan etmek istedikleri bir zamanda insanların arasından çekildiğini; aynı zamanda dikenli bir

---

[28] Cryptogamia (Yunanca *kryptos* (sır) ve *gamos* (evlilik)) eril ve dişi organları bulunmayan bitkileri kapsar; bunlar arasında eğreltiotu, yosunlar ve mantarlar yer alır.

yolda yürümek zorunda olduğunu görüyoruz). Çünkü yaşamın ya depresyona sokucu ya da yüceltici etkisi gerçek bir dengenin doğmasına engel olacak kadar dominanttır. Elbette burada bireysellik en belirleyici olandır. Çünkü neredeyse her filozof hakîkati bulunduğuna ve her ozan Parnassus Dağına* ulaştığına inanır. Aynı zamanda varlıklarının tamamen başkalarına bağlı olduğuna inanan, tıpkı parazitin bir bitkiye bağlı olması gibi, bağımlı olduğu kişide yaşayan, onda ölen kimseler (örneğin Fransızların Napolyon'la ilişkisi) vardır. Ancak doğanın ortasında bir kimse; ruhunu sıklıkla boğan havadan kurtaran, daha özgürce nefes alan, her türlü asil izlenime istekle ruhunu açan bir kimse var. Burada doğanın sâhibi olarak ileri çıkan bir insanoğlu var; ama ayrıca doğada tezâhür edenden daha yüce bir şeylerin, önünde eğilmesi gereken bir şeylerin olduğunu hissediyor. Her şeyi yöneten bu güce teslim olma gereksinimi hissediyor. (Doğal olarak doğada maddeden daha yüce bir şey göremeyen –gökyüzünü gerçekten peynirle kaplı ve insanları da onun içinde yaşayan kurtçuklar olarak gören- insanlardan söz etmiyorum.) Burada insan kendisini aynı anda büyük ve küçük hisseder ve Fichte'an'ın (*Die Bestimmung des Menschen*'de) bir kum tanesinin dünyayı oluşturduğuna ilişkin, deliliğe çok yakın ifâdesi kadar ileri gitmez.

35 I A 68

Kopenhag, 1 Haziran 1835 [29]

Seni o zaman ne kadar büyük bir heyecanla dinlediğimi, Brezil-

---

* Parnassus Dağı, Orta Yunanistan'da olup, 2.457 metre yüksekliğindedir. Yunan mitolojisinde Parnassus, tanrı Apollo'nun kutsal dağıdır. Ayrıca sanatçıların gözde ikamet yeri ve müzik ve şiirsel ilham merkezi olduğuna inanılmaktadır (Türkçe'ye çevirenin notu).

29 Burada orijinal günlüğün sırası izlenmiştir. Muhtemelen Kierkegaard'ın kızkardeşleri Nicoline Christine ve Petrea Severine ile evlenerek Kierkegaard'ın iki kez kayınbiraderi olan Peter Wilhelm Lund'a (1801-1880) gönderilen bir mektup. Peter Wilhelm, bir paleontolojist ve doğal bilimci idi ve Ocak 1833'te Brezilya'ya dönmüştü. Kierkegaard, *The Concept of Dread* hakkındaki notlarında kendi seyâhatlerinden "yalnızca yurtiçi", "kendi bilincinden (o) bilinçteki orijinal günahın ön şartlarına" (V B 47:13, bu der-

ya'daki yaşadıklarına ilişkin anlattıkların karşısında ne kadar etkilendiğimi biliyorsun. Ancak doğa hârikaları karşısındaki ilk izlenimlerin olarak yaptığın ayrıntılı gözlemlerinden, nihâyetsiz mutluluğun ve coşkundan çok fazla etkilenmedim. Böyle şeyler herhangi bir sıcaklık ve duyguya sâhip her insanı bu şekilde etkileyebilir; hatta aradığı tatmini, etkiyi tamamen farklı bir alanda bulduklarına bile inanabilirler ve özellikle henüz yalnızca gelecekleri-nin hayâlini kuran gençlere çok çekici gelebilir. [...]

Her şeyden önce [...] bir kimsenin gerçekten ait olduğu topraklarda yaşaması gerekir; ancak bu yerin bulunması her zaman çok kolay olmaz. Bu açıdan bir kez karar verdikleri yolu sadâkatle izleyen, belli bir yöne kararlı bir şekilde eğilim gösteren, bir an bile belki de başka bir yolu izlemesi gerektiğini düşünmeyen talihliler vardır. Ayrıca kendilerini tamamen etrafının yönlendirmesine izin veren, neyin peşinde olduklarını hiçbir zaman açıkça bilemeyen kimseler vardır. Önceki kendi içsel emrini izlerken, sonrakiler dışsal kategorik emrine sâhiptir. Ancak önceki sınıfa mensup çok az kişi vardır ve ben sonraki gruba ait olmak istemiyorum. Yaşamda Hegelci diyalektiğin gerçekten ne anlama geldiğini bulmaya çalışanların sayısı çok daha fazladır. [...] Bu yoldaki kişi için kendi geleceği hakkında kararlı hâle gelmek, yalnızca önceki fırtınayı izleyen akıl huzuru için değil, aynı zamanda kişinin öncekinden tamamen farklı anlamda bir yaşama sâhip olması nedeniyle çok önem-

---

lemeye dâhil edilmemiştir; ancak aşağıdaki X 3 A 239'a bakınız) seyâhat etmesinden olarak söz ederken, aklında Peter Wilhelm'in yurtdışına seyâhatlerini geçiriyor olması mümkündür. Emanuel Hirsch'e göre (*Kierkegaard Studien*, I-II, Gütersloh, 1933, II, s. 490-492), mektup Faustçu bir kuşkucu bakış açısıyla bir dizi takma adlı mektup yazma orijinal planının bir parçası olabilir. Ama bu proje hiçbir zaman tamamlanamadı. Eğer bu mektup gerçekten de o mektuplar dizininin bir parçası ise, nedeniyle olduğunu görmek zor değil. (sayfa 661) İzleyen kayıtta görüldüğü gibi, bu mektup tamamıyla pragmatik bakımdan Faustçu olmayan takma isim içermeyen bir günlüğe uymaktadır. Fakat *Either/Or* okuyucuları, muhtemelen projenin (*Either/Or*'un ilk bölümünün bütünüyle birlikte) fiilen ulaştığı açılış Diapsalmata'smda bir derece Faustçu bir ruh hâli gözlemleyebilir.

lidir. Herhangi bir entelektüel gelişimde bir ölçüde kendisini gösteren bu Faustcu unsur, beni daima Faust'un görüşünün dünyanın önemiyle uyuşması gerektiğini düşündürmüştür. Tıpkı atalarımızın bir arzu tanrıçasına sâhip olması gibi, bana göre, Faust kuşkunun ta kendisidir. [...]

Doğal olarak her insan dünyada kendi yeteneklerine uygun biçimde aktif olmak ister. Ancak bu yine belli bir yön, yani bireyselliğine en uygun olan yön anlamına gelir. Peki bu yön neresidir? Burada büyük bir soru işâretinin önünde duruyorum. Burada tıpkı Herkül gibi duruyorum; ama bir yol ayrımında değil –hayır, burada izlenecek çok fazla yol var ve bu nedenle doğru olanı seçmek çok daha güçtür. Belki de benim yaşamımın talihsizliği, çok fazla şeyle ilgilendim ve hiçbir şeye kararlı bir biçimde sarılmadım; ilgi alanlarımın hepsi birinin emrinde değil, hepsi de eşit değere sâhip.

Meselelerin bana nasıl göründüğünü açıklamaya çalışacağım.

I. *Doğa bilimleri*: Eğer ilk olarak bu yolda [...] ana yöne bakarsam, diğer yönlerde de olduğu gibi (her ne kadar bu ana yön olsa da), elbette edebiyatta kendileri için derlemedeki muazzam endüstrileri sayesinde bir isim yapan insanların örneklerini görürüm. [...] Bu insanlar kendi ayrıntılarıyla tatmin olmaktadır. [...] Böyle bir insanın ilminde bilinçsiz bir yaşam türü bulunduğundan, bilimlerin onun yaşamı için bir çağrı olduğu söylenebilir; eğer böyle değilse, onun faaliyetleri tıpkı ölü bedeninin çürümesiyle yeryüzünün bakımına katkıda bulunan adamın faaliyetleri gibidir. Elbette spekülasyonları yoluyla dünyada bulunmayan ve bütünün gözlenebildiği ve ayrıntıların o bütünün ışığında görülebildiği bir Arşimed noktasını bulan ya da bulmaya çalışan araştırmacı türü için bu durum geçerli değildir. [...] Benim için en ilginç olan şey; akıl ve özgürlük yoluyla (yaşanan) yaşamdır ve benim arzum daima yaşam muammasını çözmek ve aydınlığa kavuşturmak olmuştur. Bilimlerin vadedilen topraklarına ulaşana kadar çölde geçen kırk yıl bana çok pahalıya mal oldu; doğanın, bilimin sırlarına yönelik içgörü gerektirme-

yen bir bakış açısından da gözlemlenebileceğine inandığımdan, bu bedel daha da büyük oldu. [...]

2. *Teoloji:* Bu alan benim en iyi tutunduğum alan gibi görünmektedir. Ancak burada da büyük güçlükler var. Hıristiyanlığın kendisinde o kadar büyük çelişkiler var ki. En azından açık bir bakış açısı engellenmiştir. Bildiğiniz gibi, ortodoksi içinde yetiştirildim; ancak kendi kendime düşünmeye başlar başlamaz, dev heykel sarsılmaya başladı. Bunu özellikle dev heykel olarak adlandırıyorum; çünkü bir bütün olarak ele alındığında fiilen büyük bir tutarlılığa sâhiptir ve yüzyıllar boyunca ayrı parçalar birbirine o kadar sıkı kaynamıştır ki; şimdi onunla tartışmak çok güçtür. Belli noktalarda onu çok iyi kolay kabul edebiliyorum; ancak bunlar kaya çatlaklarında sıklıkla rastlanılan fidanlar gibidir. Öbür yandan; birçok ayrı noktada bir düzensizlik görülse de; ana temeli bir süre için belirsiz hâlde bırakmak zorundayım. Bu durum değiştiğinde, doğal olarak bütünü farklı göründü ve böylece benim ilgim başka bir fenomene kaydı: Bütünü üzerinde oldukça vasat bir gösteri oluşturan rasyonalizm. Akıl tutarlı olarak kendisine bağlı kaldığı sürece ve Tanrı ile dünya arasındaki ilişkinin bir açıklamasını yaparak, Tanrı'yla en derin ve en coşkulu ilişkisine geri döner ve bu açıdan kendi bakış açısından da Hıristiyanlığı asırlardır insanın en derin ihtiyaçlarını tatmin eden bir din olarak görür; içinde karşı çıkılacak hiçbir şey yoktur. Ancak rasyonalizm özel rengini artık Hıristiyanlık'tan aldığı için rasyonalizm olmaktan çıkar ve artık tamamen farklı bir alanda durur ve bir sistem değil bir Nûh'un gemisi inşa eder (Profesör Heiberg'in başka bir yerde kullandığı ifâdeyi kullanıyorum).[30] [...]

Küçük kızgınlıklar söz konusu olduğunda ise; yalnızca çalışmaya teolojik sınavlar için başlarım. Bu beni hiç ilgilendirmeyen bir uğ-

---

[30] Johan Ludvig Heiberg (1791-1860) çok yönlü bir yazar ve Kopenhag'ın önde gelen edebî şahsiyetlerinden birisidir. Gençliğinde Paris'te geçirdiği üç yıl boyunca Heiberg, Hegel felsefesinden etkilenmiştir.

raş olduğu için çalışmam da sınavları da çok iyi gitmiyor. Serbest ve bu nedenle oldukça belirsiz çalışmaları, konukların kim olacağını ve haftanın hangi günlerinde hangi yemeklerin sunulduğunu bildiğiniz özel akşam yemeği kulüpleri davetlerine tercih ederim. Ancak bu bir şart olduğundan ve kişinin markalanmaksızın bilimsel alanlara girmesine pek izin verilmediğinden; mevcut zihin yapım dikkate alındığında, ayrıca bunu yapmakla babamı çok mutlu edeceğimi bildiğimden (Babam gerçek Kenan yurdunun teolojik diplomanın öte yanında yattığını, aynı zamanda tıpkı Mûsâ gibi Tabor Dağı'na çıkıp benim hiçbir zaman oraya giremeyeceğimi ilan etmektedir –bu kez bu kehânetinin gerçekleşmemesini umuyorum), bu defa işe koyulsam iyi olacak. Brezilya'da araştırman için bu kadar muazzam bir alan bulmuş olmakla ne kadar şanslısın. Orada her adım yeni, önemli bir fenomeni gün ışığına çıkarıyor; geride kalan aydın cumhuriyetin çığlıkları senin rahatını bozamıyor. Bana göre teolojinin bilimsel dünyası, Dyrehaug[31] mevsiminde bir öğle sonundaki Strandveien[32] gibidir –insanlar koşuşturarak birbirini geçer, birbirine bağırır, güler ve birbiriyle alay eder; atlarını ölümüne sürer, düşer ve çiğnenir ve nihâyet toz içinde ve nefessiz kalmış hâlde Bakken'e ulaşırlar –birbirlerine bakarlar- ve evlerine geri dönerler.

Senin geri dönüşüne ilişkin olarak ise; benim acele etmem çocukluk olacaktır, tıpkı Achilles'in annesinin onu çabuk, onurlu bir ölümden kurtarmak için saklamaya çalışması gibi –En iyi dileklerimle!

1 Haziran 1835 I A 72

---

31 İsmini burada bulunan (başka bir anlamdaki) yabanî yaşamdan alan Strandveien boyunca ormanlık bir alan olan Dyrehaugh'taki karnaval sezonu.

32 'Sâhil yolu' (Strandveien, Kopenhag'ın merkezine yakın bir noktadan kuzeye doğru uzanır).

Önceki sayfalarda bu meselelerin bana aslında nasıl göründüğünü anlatmaya çalıştım. Ancak şimdi yaşamım hakkında kendime ait bir anlayışa ulaşmaya çalıştığımda, her şey çok farklı görünüyor. Çocuğun kendisini objelerden ayırt etmeyi öğrenmesinin zaman alması ve uzun bir süre kendisini etrafından pek az ayırt edebilmesi döneminde olayın pasif tarafına vurgu yapar. Şöyle şeyler söyler: "Bana at çarptı."[33] Aynı fenomen kendisini daha yüksek bir manevî alanda da tekrarlar. Bu nedenle yeni bir araştırma alanına girerek, bütün enerjimi başka bir hedefe yönelterek bir zihin huzuru kazanabileceğimi düşündüm. Hatta bir süreliğine huzursuzluğu bir derece kovmayı başardım; ancak bir soğuk içeceğin verdiği rahatlıktan sonra ateşin geri dönüşü gibi daha büyük bir etkiyle geri döneceğinden kuşkum yok. Gerçekten açıklığa kavuşturmaya ihtiyacım olan şey; bütün eylemlerin öncesinde mutlaka bilginin gelmesinin gerekmesi hâriç, neyi bilmem gerektiği değil, *ne yapacağım*. Bu kendi kaderimi anlama, Tanrı'nın *benim* gerçekte ne yapmamı istediğini bilme sorunudur. Söz konusu olan bir hakîkat bulmak; ama *benim için* olan hakîkati bulmak, *uğrunda yaşamayı ve ölmeyi arzulayacağım fikri* bulmaktır. Ve burada sözüm ona objektif hakîkati bulmamın ne yararı olacak? Ya da filozofların sistemleriyle çalışsam ve onları hesap vermeye çağırıp, her ortamda tutarsızlıklarına dikkat çeksem ne olacak? Bir devlet teorisi ortaya çıkarabilsem ve birçok yerden paraları toplayıp tek bir bütün hâline getirebilsem, yeniden bir dünya inşa etsem, bu kendimin içinde kalmadığı ancak başkalarının görmesi için yücelttiğim bu dünyanın ne yararı olacak? Eğer kendim için ve *benim yaşamım* için daha derin bir anlama sâhip değilse, Hıristiyanlığın anlamını ortaya koyabilmenin,

---

33 Burada bir parti oyununa, 'merak oyunu'na atıfta bulunulmaktadır. Bu oyunda bir kimse ortada bir sandalyeye otururken, bir başkası etrafta halka oluşturmuş katılımcıları dolaşarak ortadaki insana niye hayranlık duyulması gerektiğini sorar ve sonra ortada oturana (fısıltı hâlinde) verilen bu cevapları tekrarlayarak bu cevapları kimlerin verdiğini keşfetmeye çalışmasını ister.

birçok ayrı ayrı gerçeği açıklamanın ne yararı olacak? Ve bu konuda daha fazla uzmanlaştıkça ve diğerlerini daha fazla zihnimin uygun yaratıkları olarak gördükçe, içinde bulunduğum şartlar daha stresli hâle gelecek. Tıpkı çocuklarını dünyaya gönderen, onları başkalarının bakımında bırakan yoksulluk içindeki ebeveynin durumu gibi olacak. Hakîkat orada, tam karşımda soğuk ve çıplak bir şekilde dursa, benim onu kabul edip etmediğimi umursamasa ve güvene dayalı sadâkatten çok kaygılı bir ürpermeye neden olsa, ne yararı olacaktır? Kesinlikle inkâr etmeyecek ve yine de *bilginin üstünlüğünü* kabul edeceğim ve insan bilgiden etkilenecektir de. Ama *sonra bu bilginin özümsenerek içimde yaşaması gerekir* ve şimdi temel husus olarak gördüğüm şey *budur*. Benim ruhumun, tıpkı Afrikalıların suya susaması gibi, susadığı şey budur. İşte eksikliğini duyduğum şey bu; ve eşyayı toparlayıp evi kiralamış, ancak yaşamının iyi gününü ve kötü gününü paylaşacağı sevgilisini henüz bulamamış adam gibi olmamın nedeni budur. Ancak bu fikri bulmak ya da daha doğrusu kendimi bulmak için hâlâ daha fazla dünyaya dalmamın bir yararı yok. İşte daha önceleri tam olarak bunu yaptım; bu nedenledir ki *hukuk bilimine* dalmanın iyi bir fikir olacağını düşündüm. Böylelikle yaşamın bir çok komplikasyonu konusunda zihnimi keskinleştirebileceğimi sandım. Oraya girdiğimde içinde kaybolacağım dev bir ayrıntılar kitlesi karşıma çıktı; verilen ipuçlarından belki bir bütünlük, bir suç yaşamı organizması oluşturabilir ve bunun bütün karanlık yönlerine gidebilirdim (burada da belli bir cemâat rûhu âşikâr bir şekilde görünüyor). Ayrıca beni bir *avukat* olmayı istemeye yönlendiren de budur. Böylelikle başka birinin rolünü üstlenerek, kendi yaşamım için bir tür vekâlet kazanabilir ve bu dışsal alışverişte bir tür oyalanma bulabilirdim. *Tam bir insanî yaşam* sürmek için eksikliğini duyduğum şey buydu; ve bu yalnızca bir ilim yaşamı değildi; aynı zamanda zihnimin gelişimini hiçbir şekilde benim olmayan bir şeye –evet insanların objektif olarak adlandırdığı bir şeye- dayandırmadan kaçınma ve onu be-

nim varoluşumun en derin köklerine bağlı bir şeye;* aracılığıyla, sanki o kutsala uzanıyormuş gibi, bütün dünya parçalansa bile hızla tutunabileceğim bir şeye dayandırmalıyım. *İşte ihtiyacım olan şey bu ve bunun için çabalıyorum.* Bu nedenle o kıymetli taşı bulup, onun için her şeylerini, hatta yaşamlarını bile satan büyük insanların yaşamlarını büyük bir coşku ve canlılıkla tefekkür ediyorum.** Ya onları yaşama bütün gücüyle müdâhale ederken, sağlam adımlarla ve seçtikleri yollarını istikrarlı bir şekilde izlerken görüyorum; ya da kendisiyle meşgul ve yüce hedefleri için çalışırken bıraktıkları izlere rastlıyorum. Hatta onların geçtiği yolların yakınında bulunan sahte yollara bile saygıyla bakıyorum. Önemli olan bilgi yığını değil; insanın bu içsel eylemi, insanın bu Tanrısal yanıdır. Kuşkusuz bu yol herhangi bir sistem olmaksızın kazâen birikimler ya da ayrıntıların art arda gelmesi kılığında, bütün ışınların birleşeceği bir odak noktasından yoksun olarak izlenmeyecektir. Bu odak noktası benim de aramam gereken bir şeydir. Boşu boşuna bir demirleme yeri aradım; hem de yalnızca bilginin derinliklerinde değil, aynı zamanda dipsiz zevk denizinin derinliklerinde. Bir zevkin bir başkasına neredeyse karşı konulamaz bir güçle el uzattığını gördüm; üretme kabiliyetine sâhip olduğu gerçek olmayan bir şevki hissettim. Birbirini izleyen bir can sıkıntısı ve incinme hissettim. Bilgi ağacının meyvelerini tattım ve onlardan zaman zaman zevk aldım. Ancak bu keyif yalnızca biliş anına özgü idi ve üzerimde derin bir iz bırakmadı. Bana öyle geliyor ki; hikmet kadehinden içmedim, onun içine düştüm. Yaşam prensibimi tevekkül yoluyla

---

* Bu arada, insan bütün bilgilerine rağmen deliliğe ne kadar yakındır? Hakîkat; bir fikir uğruna yaşamaktan başka nedir ki? Son tahlilde her şeyin mutlaka bir varsayıma dayanması gerekir. Ancak bu varsayımın artık insanın dışında olmaması, insanın onun içinde yaşaması hâlinde, ancak o zaman insan için bu bir varsayım olmaktan çıkacaktır (Diyalektik-Anlaşmazlık).

** Böylelikle bizim için ilk kez iplik yumağını Ariadne'den (sevgi) alıp, labirentin bütün dehlizlerinden geçmek (yaşam) ve canavarı öldürmek kolay olacaktır. Ancak yaşama (labirent) ihtiyatlı olmaksızın kaç kez dalabiliriz (her yıl Minotaur'a kurban edilen genç kızlar ve küçük oğlanlar)?

aradım; çünkü her şeyin, tutkularımı köreltme yoluyla ve kibirimin dokunaçlarıyla değil, belirsiz yasalara göre sürdüğünü düşünüyordum. Her şeyi benim yeteneklerime uygun hâle getiremediğimden, tıpkı tükenmiş bir din adamının emekliye ayrılması gibi, bilinçli olarak yetkinliğimden istifâ ettim. Peki ne buldum? Kendi 'ben'imi değil; çünkü bu yolla aradığım zaten oydu (Rûhumun önünde, dışarıdaki çevrenin zembereğine basarak açabileceği bir zemberekli kilit bulunan bir kutuya hapsedildiğini hayâl ediyordum). Bu nedenle ilk kararlaştırılması gereken bu Göklerin Krallığı'na yönelik arayış ve keşif idi. Kendisini biçimlendirecek bir semâvî beden her şeyden önce yüzeyine, aydınlık yönünü hangi bedenlere, karanlık yönünü hangi bedenlere dönmesi gerektiğine karar verecek; öncelikle merkezcil ve merkezkaç güçlerinin dengesinin kendisini varoluşa taşımasına izin verecek; sonra ise geri kalanın kendi başına gelişmesine fırsat sağlayacaktır. Kişinin başka şeyleri (gnothi seauton) öğrenmeden önce mutlaka kendini bilmeyi öğrenmesi gerekir. Ancak kişi kendisini içsel olarak anladığında, izleyeceği yolu görecek, yaşamı huzur ve anlam kazanacaktır. Ancak o zaman bu kimse kendisini o usandırıcı, korkunç yol arkadaşından –yani yaşamın ironisinden– kurtaracaktır. Bu ironi bilgi alanında doğan ve tıpkı Tanrı'nın dünyayı hiçten yaratması gibi gerçek ilmin de bilmemekle (Sokrat)* başlayacağını iddia eder.** Ama bu durum özellikle evde ölümlülüğün seyredilebilir sularında, henüz erdemin rüzgârına kapılmamışlar için geçerlidir. Burada ironi kişiyi en korkunç şekilde çarpar; bir an doğru yolda dosdoğru ilerleme kararı içinde kendisini mutlu ve memnun hissetmesine izin verirken, bir an son-

* Bu deyişte ayrıca şunlar da yer alır: "Hakîkati ancak çocuklar ve delilerden dinleyebilirsin". Ve elbette burada söz konusu olan ilkeler ve sonuçlara dayalı hakîkat değildir. Bir çocuğun ya da bir delinin sözlerinin ferâset üzerinde etki yapmayan bir insanın yüzüne gürlediğini ne kadar sıklıkla gördünüz?

** Bu ironi bir bağlamda inatla varlığını sürdürür; ancak insan yaşamın bu fırtınalarına dayanacak bir konumdadır. İnsan bir fikir uğruna yaşadığı ölçüde, bütün dünyanın önünde hayret koltuğuna o kadar kolay oturacaktır.33 Kişi kendisini bildiğine en çok inandığı zaman, hayret verici bir kaygıyla aslında yalnızca başkasının yaşamını ezbere öğrendiğini anlayacaktır.

ra onu umutsuzluk uçurumuna atar. Sıklıkla kişiyi "Evet doğru yol tam bu" düşüncesiyle uyuturken, sonra birden şiddetli bir sorgulamayla uyandırır. Sık sık lakaytlık perdesinin geçmişin üzerine serilmesine izin verir; ama hemen peşinden bütün ayrıntıların son derece canlı bir şekilde yeniden canlanmasını sağlar. Kişi doğru yolda mücâdele edip, ayartma gücünü yenmenin mutluluğunu yaşarken; belki de aynı anda o mükemmel zaferin hemen üstüne, görünüşte önemsiz bir dışsal şart onu tıpkı Sisyphus gibi tepeden aşağı itecektir. Kişi enerjisini bir şeylere odaklamışken, aniden küçük bir dışsal şart oluşacak ve hepsini yok edecektir (Tıpkı yaşamdan bezmiş ve kendisini Thames Nehri'ne atmaya hazırlanan birisini, o kritik anda bir sivrisineğin iğnesinin durdurması gibi). Tüberkülozda olduğu gibi, kişi her şey en kötü hâlindeyken, kendisini en iyi durumdaymış gibi hissedecektir. Boşu boşuna direnmeye çalışır, takati kalmadığından daha önce defalarca tahammül ettiği şeye teslim olacaktır; kişinin bu yolla kazandığı deneyim burada konu dışıdır. İçsel oryantasyon noktasından yoksun olan kişi, yaşamın fırtınalarında; yeterince yüzme deneyimi bulunan bir kimsenin, fırtınada, gerçekten sudan hafif olduğuna derinden inanması ve bu deneyime sâhip olması kaydıyla su üstünde yüzebilmesinden daha fazla dayanabilir. Kişi ancak bu yolla kendisini anladığında bağımsız bir varoluşu sürdürecek ve kendi *Ben*ini terk edebilecek konuma gelecektir. Bir zamanlar övgülerimizde orijinal yazarı o kadar sahici bir şekilde taklit etmeyi bildiği için, yazarın daima kendi tarzına sâhip olmasının –yani kendi bireyselliğinin izlerini taşıyan bir ifâde ve sunum biçimine sâhip olmasının- en büyük başarı olduğunu görerek sansüre tâbi tutmamız gerekirken, överdik. Sıklıkla insanların ya manevî tembellikleri nedeniyle başkalarının masalarından düşen ekmek kırıntılarıyla yaşadığını ya da çok daha bencilce nedenlerle kendilerini, yalan öykülerinin çok sık tekrarlaması nedeniyle onlara inanmaya başlayan yalancıya benzeyene kadar başkalarıyla özdeşleştirdiklerini görüyoruz. Bu içsel öz-anlayıştan hâlâ

çok uzak olmama bakmaksızın, önemi için büyük bir saygı göstererek kendi bireyselliğimi çitle çevirmeye ve bilinmeyen bir Tanrı'ya tapınmaya çalıştım. Zamansız bir kaygıyla çekicilikleri üzerimde çok fazla etki yapacak şeylerle yakın temasa girmekten kaçınmaya çalıştım. Onlardan çok şey almaya çalıştım; onların bireysel karakterlerini ve insan yaşamındaki önemini araştırdım. Ancak aynı zamanda tıpkı tatarcık gibi ateşe çok fazla yaklaşmamaya özen gösterdim. Sıradan insanlarla birlikte, kaybedecek ya da kazanacak çok az şeye sâhip oldum. Kısmen onların bütün aktiviteleri –sözümona pratik yaşamı* beni çok ilgilendirmedi; kısmen onların insandaki manevî ve derin heyecanlara yönelik soğuklukları ve ilgisizlikleri nedeniyle onlardan daha fazla uzaklaştım. Bana eşlik edenler birkaçı müstesna olmak üzere, üzerimde hiçbir belirgin etki yapmadılar. Kendisini anlama noktasına varmayan bir yaşam zorunlu olarak dünyaya inişli çıkışlı bir yüz sunmaktadır; sürdürmeleri gereken şeyler tekil gerçekler ve bunların görünür uyumsuzlukları. Çünkü onlar bunu daha yüksek bir uyuma dönüştürmek ya da bunun gerekliliği görmek için yeteri kadar benimle ilgilenmediler. Bu nedenle onların benimle ilgili yargıları daima tek yönlüydü ve onların kararlarına çok fazla ya da çok az değer verme arasında bocaladım. Onların etkileri ve bu etkilerinden kaynaklanan yaşam pusulamdaki potansiyel sapmalar, şimdi uzak durduğum şeylerdir. Böylelikle bir kez daha başka bir tarzda başlamam gereken noktadayım. Şimdi kendime sâkin bir şekilde bakacağım ve içsel olarak faaliyet göstermeye başlayacağım. Çünkü ancak bu yolla çocuğun ilk bilinçli eylemini kendisine 'ben' olarak atfetmesi gibi, kendimi daha derin bir anlamda 'ben' olarak adlandıracağım.

---

* Bütün çağda oldukça yaygın biçimde görülen bu yaşam, ayrıca daha büyük ölçekte de kendisini göstermektedir. Geçmiş çağların gözlemcinin önünde saygıyla sükût edeceği eserler inşa etmesine karşın, şimdi insanlar Thames Nehri altına bir tünel inşa ediyorlar (fayda ve avantaj). Evet, bir çocuk neredeyse bir bitki ya da hayvan türü karşısında hayran kalacak kadar vakit geçirmeden, bu yaşam soruyor: "Peki bunun yararı nedir?".

Ancak bu tahammül gerektiriyor ve hiç kimse ektiğini hemen biçemez. Filozofun, talebelerini üç yıl boyunca suskun tutma metodunu aklımda bulunduracağım;[34] o zaman gelmeli. Nasıl ki ziyafete güneşin doğuşuyla değil, batışıyla başlanır; aynı şekilde manevî dünyada da güneşin bizim için gerçekten parlaması ve bütün haşmetiyle yükselmesi için, kişinin öncelikle bir süre çalışması gerekir. Tanrı'nın, güneşin hem kötü hem iyinin üzerine doğmasına; yağmurun hem doğruların hem de eğrilerin üzerine yağmasına izin verdiği söylense de,[35] manevî âlemde böyle değildir. Öyleyse bırakalım ok yaydan çıksın –Rubicon'u geçiyorum! Bu yolun beni bir savaşa götürdüğü kuşkusuz; ama vazgeçmeyeceğim. Geçmiş için ağıt yakmayacağım –neden yakayım ki? Heyecanla çalışacağım ve bataklıkta önce ne kadar batacağını hesaplamak isteyen, hâlbuki bunun için geçen zamanda daha derine battığını fark edemeyen insan gibi pişmanlıklarla vakit harcamayacağım. Bulduğum yolda acele edeceğim ve karşılaştığım herkese Lût'un hanımının yaptığını yapmamalarını, geri bakmamalarını haykıracağım; ama mücâdele ettiğimiz yolun yokuş olduğunu da unutmayacağım.

1 Ağustos 35 I A 75

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Bu ayrıca yaygın bir fenomeni, fikirler konusundaki belli bir açgözlülüğü açıklamaktadır. Yaşam çok sağlıklı olmayıp, bilgi aşırı derecede egemen olduğu için, fikirler yaşam ağacının doğal çiçekleri olarak anlaşılmaz[36] ve bunlara kendi başlarına anlam kazananlar kadar benimsenmezler –ancak ışığın bireysel ışık tebessümleri dışsal fikirler olarak (*sit venia verbo*[37]-

34 Pythagoras.

35 Bakınız Matta 5:45. *Fear and Trembling*, Penguin Books, Harmondsworth, 1985, s. 57.

36 Yaratılış 3:22, 24.

37 "Tabiri caizse"

aforizma anlamında) yaşamı daha zengin kılar. Fikirlerin tıpkı Thor'un balyozu gibi, kılık değiştirmiş olsalar da atıldığı yere geri döndüğünü unuturlar.

35 I A 76

[Yukarıdaki kenar notuna ek] Benzer bir fenomen de insanların bilgi ve sonuçlarına ilişkin olarak sâhip oldukları yanlış görüştür: Objektif sonuçlardan söz etme ve gerçek filozofun en yüksek derecede sub-jek-tif olduğunu unutmadır. Yalnızca Fichte'den[38] söz etmem yetecektir. Mizah da aynı şekilde ele alınmaktadır; insanlar ona yazarın bütün bireyselliği ve çevresinden gelen Minerva gereklilik temeli olarak; lirik bağlamda bakmıyor, kişinin kendi isteğine göre koparabileceği ve saklayabileceği çiçekler olarak bakıyorlar (Unutmabeni çiçeğinin yeri tarladır, gizli ve mütevazı bir şekilde orada yatar; ama bir bahçede rahatsız olur).

35 I A 77

[Yukarıdakine ek] Böylelikle belli bir tür mizaha yüz kızarması eşlik etme eğilimi göstermekte; onun doğal olarak çıktığını, yeni doğduğunu göstermektedir.

20 Eylül 36 I A 78

Zorluklar insanları yalnızca birbirine kenetlemekle kalmaz, aynı zamanda o güzel seçkin toplumu ortaya çıkarır; tıpkı camda ayazın oluşturduğu şekillerin güneşin sıcaklığıyla erimesi gibi.

14 Eylül 35 I A 85

Almanya'nın Faust'u, İtalya ve İspanya'nın Don Juan'ı, Yahudi-

---

38 Bakınız J. G. Fichte, *Die Bestimmung des Menschen*, içinde yer aldığı eser: *Johann Gottlieb Fichtes sämmtliche Werke*, I-VIII, Berlin, 1845-1846. II, s. 178-179; İngilizce'ye çeviri William Smith, revize eden ve editör Roderick Chisholm, *The Vocation of Man*, Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1956.

lerin (??) Gezgin Yahudisi, Danimarka ve Kuzey Almanya'nın Eulenspiegel'i vs. olması da ilginçtir.

1 Ekim 35 I C 61

Eleştirel dönem[39] tıpkı külçeler basıp onları sirkülasyona sokan bankanın bir altın madeniyle ilişkili olması gibi, şimdiki dönemle ilişkilidir.

7 Ekim 35 I A 87

Gezgin Yahudi efsânesi *Ein Volksbüchlein*, Münih, 1835'te ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

(Bu eser Öğrenci Derneği'nde var).

Tamamen Hıristiyan rengine boyanmış bu efsâne, tıpkı Faust'ta olduğu gibi, zâhid-dindar unsurunu açığa çıkarır.

13 Ekim 35 I C 62

Hıristiyanlık ya da Hıristiyan olmak her radikal tedavi gibidir; insan mümkün olduğunca erteler.

9 Ekim 35 I A 89

Böylece her şey hayâl ve illüzyon mudur? –doğal filozofun ilhamı ve bir Novalis'in esrimesi yalnızca afyon dumanıyla doldurulmuş ruhtan başka bir şey değil midir?- İdealin en güzel ve en saf biçimiyle karşılaştığımı düşündüğüm yer, kavradığım mesele değil midir?

11 Ekim 35 I A 91

Protestanlık ve modern politika anlayışı merak uyandırıcı bir tutarlılık göstermektedir: aynı şey için savaşıyorlar; halkın ege-

39 Felsefede kritik bir dönem; Kantçı felsefenin etkisiyle özdeşleşmiştir. Temel kaygısı; dünyayı deneyim ya da akılda göründüğü şekliyle basit bir tarzda inceleme yerine insan bilişinin doğasını incelemektir.

menliği için. İşte bu nedenle hakikî kraliyetçilerin Katolikliğe yaklaştıklarını gözlemlemek de ilginçtir –hakîkî; bir meselede bir görüşe, başka birinde ondan esasta farklı başka bir görüşe sâhip olmak istememeleri ölçüsünde hakîkîler ve birey her ikisini de hem de aynı prensiplere dayanarak gerekçelendirmek zorundadır. [...]

13 Ekim 35 I A 93

*Felsefe ve Hıristiyanlık hiçbir zaman birleşemez;** çünkü eğer Hıristiyanlığın en temel özelliklerinden birisine, yani insanların günahlarına İsâ'nın çarmıha gerilmesinin kefâret olduğu –böylelikle Hıristiyanların kurtarıldığı- inancına (*redemption*) sıkı sıkıya tutunursam, o zaman bunun gerçekten de bütün insanı kapsayacak her şeyi içine alması gerekir. Ya da benim, insanın ahlâkî güçlerini kusurlu, ama bilişinin kusursuz olduğunu düşünmem mi isteniyor? Böyle bir felsefeyi kesinlikle Hıristiyanlık'tan sonra ya da bir kimse Hıristiyan olduktan sonra idrâk edebilirim; ancak o zaman bu Hıristiyan felsefesi olacaktır. İlişki felsefenin Hıristiyanlık'la ilişkisi değil, Hıristiyanlığın Hıristiyan bilgiyle ya da mutlaka tam tanımlanması gerekiyorsa, Hıristiyan felsefeyle ilişkisi olacaktır –Meğer ki; kişi Hıristiyanlık felsefesinden önce ya da bu felsefe içinde yaşamın muammasının çözülemeyeceği görüşünü benimsemeye istekli olsun. Tanrı ile dünya arasındaki ilişkinin kendi kendini açıklaması anlamındaki felsefe kendisini reddedecek ve bu ilişkiyi açıklayamadığı sonucuna varacaktır. O zaman felsefe gerçekleştirilmesinin zirvesinde iken, kendi tanımına cevap verme yetersizliğinin kanıtı olmasıyla, kendi toptan düşüşünün suç ortağı olacaktır. Evet, bu bakış açısından felsefe Hıristiyanlığa geçiş işlevi de göremeyecektir. Çünkü bu olumsuz sonuca uymak zorunda kalacak ve kurtarılma gereksinimi fikrinin bütünü insana oldukça farklı bir yönden girecektir. Her şeyden önce bu fikrin hissedilmesi, ondan sonra tanınması gerekecektir. Ve eğer felsefenin dikkati kurtarılma gereksinimine, fiilî kurtarılmaya ilişkin canlı bir kana-

* "Felsefede doğru olan bir şey, teolojide yanlıştır." skolastik prensibi.

atı taşıyan çok sayıda insana çekilecek olursa, o zaman bu fikre kendisini gayet iyi uydurabilir –(bunu da güç bulabilir; çünkü Hıristiyanlık önünde yargılanma, kurtarılma inancı içinde yaşamayı gerektirdiği gibi ayrıca bir kefâret bilincini de gerektirir. Eğer filozof değerlendirme anında bu bilince sâhipse, felsefeyi bırakacak ve kendisini bilince bağlayacaktır. O zaman düşünmesi için gerekli maddeden yoksun kalacak ve kurtarılmaya en fazla geçmişteki bir şey olarak bakabilecek, o anda gerçek realitesini filozof olarak reddetmek zorunda kalacaktır)* ve bu insanların kanâatlerini anlamaya çalışabilir. Ancak yine aynı nedenle felsefe hâlâ kurtarılmanın gerekliliğini kabul etmeyecektir. İşte genişlemekte olan uçurum *burada* yatmaktadır: Hıristiyanlık insan bilişinin günah nedeniyle kusurluluğunu ve Hıristiyanlık'ta kusurlarının düzeltildiğini kabul etmektedir. Filozof ise insan olarak Tanrı ile dünya arasındaki meseleleri açıklamaya çalışmaktadır. İnsanın sınırlı bir varlık olması ölçüsünde sonucun da sınırlı olacağıdır. Filozof kesinlikle insanın günahı kavramını benimseyebilir; ancak bu benimseme filozofun, insanın kurtarılma gereksinimi içinde olduğunu bilmesini gerektirmez. Her şeyden önce bir kurtarılmanın –sıradan varlıkların günahkârlığına karşılık gelen kurtarılmanın- göreceli bir kurtarılma (yani insanın kendisini kurtarmasından) olmayıp, Allah'a bırakılması gerekir. Evet, mesele böyledir; Tanrı insanı geçmişini unutmaya çağırabilir; çünkü O'nun faaliyetlerinin gücü karşısında, böyle bir şey için vakit yoktur.

17 Ekim 35 I A 94

Bütün yaşam tarzı ve imanı açısından, Hıristiyan kolaylıkla kendisinin belli bir fikre inandırıldığını kanıtlayabilir. Hıristiyanlık inancına gelmeyi başarmadan önce [...], kuşkular nedeniyle birçok çatışma, birçok zihinsel ıstırap bulunabilir. Nihâyetinde Hıristiyanlık inancına ulaştığında, onu ayartma karşılar, yani akıl tamamen arka plana geçmeden önce taleplerini bir kez daha bastırır.

* Filozof mutlaka ya iyimserliği –ya da umutsuzluğu benimsemelidir.

Ancak bunlar, henüz onlarla karşılaşmadan önce, Hıristiyan'ın şeytandan kaynaklandığını bildiği itirazlar ve sorulardır. Bu nedenle bütün hile daha önce Ulysses tarafından sirenler konusunda önerilen metodu benimsemektir: kulaklarını tıka. Şeytandan geldikleri için, onlarla hiçbir ilişkin olmamalı. Zira şeytanın itirazlarını zaten daha önceden ele almışsın ve bir zamanlar davranış biçimine saldırdığın o hasmınla işini bitirdiğini varsayıyorsun. Bu nedenle şeytana ilişkin bütün konuşmalar dev bir Hıristiyan hilesidir –Bu kuşkuların ikinci kez ortaya çıkmasının nedeni (daha önceki bakış açısında kuşku olarak adlandırdığımız şey, şimdi ikinci kez ayartma adı altında ortaya çıkmaktadır) ilk karşılaşıldığında tartışma yoluyla değil, başka bir güç ya da vuruşla, onları bir kenara iterek reddetmemizdir. Bunlara meydan okunmadığı için bu ayartmalar Hıristiyan'ın yaşamı boyunca devam edecek değildir; çünkü Hıristiyanlar onlara uymaz. Ancak kendinizi bazı şeylere karşı köreltebilirsiniz, bir kulağınız manevî olarak sağır hâle gelebilir, böylece isminizin söylendiğini duymazsınız. Nihâyet Hıristiyan orada hazır bir biçimde durur, gururla kendi nihâî âkıbetine işâret eder ve ölümle yüzleşmek istediği belli bir barış varsayımıyla konuşur. Peki merak edilecek olan nedir? Eğer bir kimse bütün yaşamını belli bir fikre âşinâlık kazanarak geçirmişse, bu fikrin, gözleri az görenlere her yerde gözleri önünde parıldayan ışıklar görünmesi gibi görünüyorsa, merak uyandıracak olan nedir? Eğer bu parıltı ya da benek onun görüşünü engelliyor ve gerçekten önünde olanı biteni görmesini engelliyorsa ne olacaktır? Böyle bir durumda mutlu bir çılgınlık görüntüsüne bürünecektir. Kesinlikle birçok mükemmel ve derin akla sâhip Hıristiyanlara dikkat çekilebilir; ama ilk olarak bu en seçkin isimlere ilişkin olarak kendime bir miktar aykırılık hakkı tanıyorum. İkincisi ise; hepimiz bir *idée fixe* içinde eşsiz bir zekâ sergileyen insanlar gördük. Don Kişot'un en mükemmel özellikleri arasında beni en çok etkileyeni; yel değirmenlerini devlerle karıştırdığını anladığı zaman, daima peşinde olan bir kötü şeytanın bulunması gerektiğini keşfetmesindeki rahatlığıdır. Acaba hiç gelece-

ğinin şövalyelikte olmadığı kuşkusunu duymuş mudur? Ya da huzur ve memnûniyet duymadığı bir zaman olmuş mudur? –İşte Hıristiyanlara en çekici gelen budur ve biz onları yargılamadan önce onlar bizim Hıristiyan olmamızda ısrar ederler.

19 Ekim 35 I A 95

Hıristiyan yaşamının çok sayıdaki bireysel örneklerine baktığımda, beni şaşırtan, Hıristiyanlığın onlara –dinsizlerin aksine- güç vermek yerine, onları erkekliklerinden yoksun bırakması ve onları aygırlarla karşılaştırılan iğdiş edilmiş atlara çevirmesidir.

35 I A 96

Hıristiyanlık dünyaya zinde adımlarla yayıldığında etkileyici bir figür oluşturmuş ve söylediklerinin anlamını göstermişti. Ancak o andan itibaren, ya papayla sınırlar kurmaya çalıştı ya da insanların kafalarına İncil'le veya en yakın dönemde, tıpkı yeterince yaşadığını düşünen ve yaşamına son vermek isteyen yaşlı bir adam gibi, Havarilerin Esasları* ile vurmak istedi. Elbette bazı gayrı meşrû çocuklarına (rasyonalistler) yetersiz göründüğü için Hıristiyanlığı vasi himayesine vermeye değer gösteren neden budur. Buna karşın Hıristiyanlığın gerçek çocukları, bütün dünyayı şaşırtacak şekilde, onun en kritik anda, tıpkı Sophocles gibi, yeniden bütün gücüyle yükseleceğine inanıyorlar –ses kuşkusuz Yakub'a ait; ama eller Esau'nun elleri.

35 I A 97

---

* *Havârîlerin esasları* geleneksel olarak 12 havârîye atfedilen bir metin olup Hıristiyan inancının kısa bir özetidir. Efsâneye göre kendi misyonlarına başlamadan önce 12 havârîden her biri birer cümleyle bu Esaslara katkıda bulunulmuştur. Üç paragraftan oluşur ve Üçlemede her alan, her şahıs için bir paragraf yer alır. Birinci paragraf "Tanrı'ya Yüce Baba'ya inanıyorum"la; ikinci paragraf "İsâ'ya inanıyorum"la; üçüncü paragraf ise "Kutsal Ruh'a inanıyorum"la başlar. Bu üç ifâde kilisenin ilk döneminde vaftiz esnasında adaya sorulan üç soruya verilen cevapları oluşturmaktadır. 15. yüzyıldan itibaren bu Esasların havârîler tarafından yazılmadığı ama çok eski tarihlere dayandığı ve her bir esasın izlerinin Yeni Ahid'e kadar sürülebileceği görüşü egemen olmuştur (Türkçe'ye çevirenin notu).

Hıristiyanlık ve felsefenin neden birleştirilemeyeceğini göstermeye çalıştım. Bunların ayrılıklarının doğruluğunu kanıtlamak için, Hıristiyanlığın –ya da daha çok Hıristiyan yaşamının- akıl bakış açısından nasıl göründüğünü dikkate aldım. Bunu daha fazla doğrulamak için, şimdi Hıristiyanlık dışındaki bir insanın Hıristiyanlara nasıl göründüğünü göstereceğim. Burada Hıristiyanların putperestleri nasıl gördüklerini, onların tanrılarına şeytanın işi olarak baktıklarını ve onların erdemlerini parıltılı kötülükler olarak gördüğünü; Hıristiyanların *coryphaei*'lerinden birinin[40] nasıl insanı İsâ önündeki bir ağaç ve taş bloğu olarak ilan ettiğini; onların kendi kutsal kitaplarının emirlerini insanla ilişkilendirmediklerini, nasıl daima "tevbe et" ile başladıklarını ve nasıl kendi kendilerine kendi kutsal kitaplarının saçma ve Yahudilere ise bir saldırı olarak göründüğünü hatırlamak yeterli olacaktır. Ve herhangi bir kimsenin bunun yalnızca gerçek bir abartma olduğunu düşünmesi olasılığına karşı, bunları keskin bir kontrast içinde sunmayı başardım ve ayrıca buradaki sayısız nüansa da dikkat edilmelidir. Her ihtimâle karşı, böyle bir durum olup olmadığını görmek için şöyle bir bakacağım. Peki neden birçokları Hıristiyan itici güçlerinin bilincinde olduklarını söylemelerine karşın, ne Hıristiyan oluyor ne de Hıristiyanmış gibi davranıyorlar?

Muhtemelen bunun nedeni Hıristiyanlığın kaçınılan radikal tedavi biçimi olmasıdır. Bu insanlar birçok ilk Hıristiyan'ın karar adımını en son ana ertelemesine neden olan dışsal şartları tasavvur bile etmiyor –kuşkusuz bunlar son umutsuz atlayışı yapacak güçten yoksunlar. Hıristiyanlık'ta girilen boğucu atmosferin yanı sıra, herkes henüz iklime alışmamışken çok tehlikeli bir iklimsel yüksek ateşe (yukarıda yani [I A 95]te belirtilene) maruz bırakılmaktadır. Eğer ilk önce yeryüzündeki yaşama bakarsak, Hıristiyanlar bütün her şeyin, hem doğanın hem de insanın günah dolu olduğu açıklamasıyla çıkıp gelecekler; dar yolun aksine geniş bir yoldan söz ede-

40 Yunan dramasındaki koro liderleri.

ceklerdir. Eğer âhirete bakarsak, orada –Hıristiyanların öğrettiğine göre- ilk olarak düğümün çözüldüğünü göreceğiz (Eylem 5). Hıristiyanlar, kuzeylilerin bir yandan Loki'yi* bir kayaya bağlayıp, zehir damarlarına nüfûz ederken, eşinin yanına bağlanmasına izin vermesi muhteşem hayâlinin aksine talihsiz kimseyi her türlü yardımdan yoksun bırakmayı –hatta yanan dilini rahatlatmak için bir damla suyu bile çok görmeyi– bilirler. Pratik olarak her nerede Hıristiyanlar gelecekle ilgilenirseler, bu gelecek ceza, harap olma, yıkılma, ebedî işkence ve tereddütlerin ıstırâbını yaşama şeklinde görünmektedir. Bu açıdan Hıristiyanların hayâli verimli ve hep dikbaşlıdır; bu nedenle iş iman sâhibinin ve seçilmişlerin ereceği büyük mutluluğa gelince aşırı derecede cimri davranır. Bu büyük mutluluk donuk ve sâbit bakışlar, büyüyüp sâbitlenmiş göz bebekleri ya da her türlü berrak görüşü engelleyen, gezip duran ve donmuş gözlerle betimlenmektedir. Rûhun canlı yaşamından, Tanrı'yı yüz yüze görmekten, yeryüzündeki idrâkimizin aksine tam bir idrâke ulaşmaktan, gece ve gündüz kadar berrak bir söylemden hiç söz edilmemektedir –bunlar onları pek ilgilendirmiyor. Bu durum bana sevginin bir tür romantik romanda ele alınış biçimi gibi geliyor: ejderhalar ve vahşî canavarlarla uzun süren bir mücâdeleden sonra âşık nihâyet sevgilisinin kollarına kavuşur ve sonra perde, aşkın yeni bir boyut kazanması, birbirlerine karşı şimdi kazanmış olmaları gereken yakınlık ve karşılıklı ayna olma yerine, bütün diğerleri gibi sıradan bir evlilikle kapanır. Daima daha yararlı bulduğum bir anlayış ise; dünyanın bütün özellikle yetenekle donatılmış insanlarının, insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş bir yerde toplanmasıdır. İnsanlık ırkının (en derin anlamıyla) böyle bir üniversitesinden çıkacak fikirler bana daima içinde –zıtlar arasındaki ebedî mücâdele yoluyla- her an bilgimizin artacağı, geçmişin genellikle gizli veya az bilinen neden ve sonuçlarının üzerindeki perdenin kaldırılarak tamamen gün ışığına çıkarılacağı bir tür bilimsel cumhuriyet

* Viking mitolojisinde kötülüğün bedenleşmiş hâli olan yakışıklı dev tanrı (Çevirenin notu).

ilham etmektedir. Halbuki Hıristiyanlar bu büyük insanları, kendi dinlerinin çok karmaşık hâle geleceği endişesiyle kendi aralarına kabul etmekten korkuyorlar. Böylelikle tek bir akorda bağlı kalınacak ve Hıristiyanlar tıpkı Çin meclisi gibi oturmakta ve –kime karşı?- barbarlara karşı yüksek, aşılamaz bir set inşa ettiklerine sevinmektedirler. Peki bütün bunları niye söylüyorum? Hıristiyanların kusurlarını bulmak için değil, Hıristiyan yaşamında fiilen kabul edilmiş muhâlefeti göstermek, henüz sîneleri ihtiyatsızca böyle bir şeye girmeye karşı sıkı bir manevî korse içinde bağlanmamış olan herkesi uyarmak için; onları böylesine dar görüşlü, tık nefesli anlayışlardan korumak için. Güneşin asla ufkunda parlamadığı bir ülkede yaşamak çok güç olmalı; ama güneşin başımızın üzerinde son derece dikey bir biçimde durduğu, böylece ne bizim ne de etrafımızdakilerin bir gölge oluşturmasına izin vermediği bir yerde yaşamak da o kadar zevkli değildir.

35 I A 99

Lemming'in[41] (Danimarkalı bir müzisyendir; kendisini Öğrenci Birliği'nde dinledim) çalışındaki gerçek zevk; onun gitarı çalışındadır. Bu titreşimler, tıpkı ayın deniz yüzeyinde parladığı zaman dalgaların neredeyse işitilebilir bir hâl alması gibi, görülebilir hâle gelmektedir.

35 I A 103

Goethe'nin *Faust*'a devam etmemiş olması beni çok mutlu ederdi; o zaman onu bir dünya hârikası olarak adlandırırdım. Ancak insanın kırılganlığı ondan daha iyisini yapıyor. Kahramanı bir oyunda kaybederken görmek güç ister; bu durumda umutsuzluğu kuşkularını yener. Ama Faust'u büyük yapan budur. Ve onu günlük yaşama daha yakın kılan tam olarak konuşmalardır. Ölümü eserdeki

41 Carl Frederick Lemming (1782-1846), Danimarkalı kemancı ve gitarist. Stockholm'daki Royal Theatre'a atanmıştır.

uyumu tamamlamaktadır ve gerçekten de onun mezarı başına oturup ağlayabiliriz; ama hiçbir zaman aklımıza, onu ölümle gözlerimize görünmez kılan perdeyi kaldırmak gelmez.

1 Kasım 35 I A 104

Tıpkı bedenlerindeki kusurlar ve sakatlıkları göstererek sempati uyandırmaya çalışan dilenciler gibi, kalplerindeki derin üzüntüleri ortaya koyarak ilgi çekmeye çalışan yazarlar vardır.

2 Kasım 35 I A 106

Kilise İncil'i gerçek zamanlı olarak yazmakta haklı mıdır? Dikkatler uzun süredir havarilerin diğer Hıristiyanlardan farklı olarak yararlandıkları büyük avantaja çekilmektedir. Ve kesinlikle kaynağa en yakın olan kimse en güçlü ve en yakın izlenimi edinir. Ancak bunun en saf izlenim olduğu söylenebilir mi? Burada, dikkatleri 1.800 yıllık bir süreçten sonra, Hıristiyanlığın bütün insanlığı doyurduğu, böylelikle Hıristiyan Kilisesi'ndeki her şeye özünde Hıristiyanlığın nüfûz ettiği (Hıristiyan felsefesi, Hıristiyan estetiği, Hıristiyan tarihi) çok kritik şartlara ve sonra da neyin gerçekten Hıristiyan olduğunu keşfetmenin şimdi daha kolay olduğu gerçeğine çekme ihtiyacı hissediyorum. Bitkinin gonca hâlindeyken değil, çiçek açmış hâldeyken incelenmesi gerekir. [...]

3 Kasım 35 I A 108

Ya okuduğumuz anda son derece canlı bir şekilde zihnimize yerleşen ya da yaşın genel bilinci içinde var olan birçok fikir ve gözlemi –evet, bu gözlemi yazdığım şu anda bile- benimseyerek sıklıkla kendi gözlerimizi kamaştırıyoruz. Belki de bu da yaşın getirdiği deneyimlerin sonucudur.

13 Kasım 35 I A 109

Faust'un (daha ikisinin ortası olarak, üçüncü bir bakış açısı oluş-

turmaya daha uygun) Don Juan ve Gezgin Yahudi'yi (umutsuzluk) somutlaştırması da ilginçtir.

Don Juan'ın lirik olarak (bu nedenle müzikle); Gezgin Yahudi'nin epik olarak ve Faust'un ise dramatik olarak anlaşılması gerektiği unutulmamalıdır.

Aralık 35 I C 58

Spekülatif muhâkemede gerçekten önemli olan husus bütün içinde özgünü görme yeteneğidir. İnsanların büyük bir kısmının bir trajedinin zevkini asla hissedememeleri gibi –çünkü onlar için trajedi saf monologlara bölünürken, opera aryalara bölünür. Aynı şey fiziksel dünyada da geçerlidir. Örneğin eğer birbirine paralel iki caddenin kestiği bir cadde boyunca yürürsem, insanların büyük bir kısmı yalnızca yolu, toprak üzerindeki bir çizgiyi görecektir. Bütünü, tıpkı üzerinde çeşitli çizgiler bulunan bir kumaş parçası gibi, görmeyi başaramayacaklardır.

7 Ocak 36 I A III

Ampirik bilgi yığınının kavranmasına ilişkin olarak bilişçi alanda ortaya çıkan güçlük, aynı zamanda –örneğin- duygular alanında da ortaya çıkar. Eğer bir ölüme üzülen kimse her gün Avrupa'da 100.000 kişinin öldüğünü hatırlarsa, acısı ona gülünç gelecektir. Bu nedenle bilişte ulusal özelliği korumak gereklidir!

15 Ocak 36 I A 112

Yaşamın diyalektiğini kavramanın farklı yolları vardır: örneğin efsâneler ve Orta Çağ öyküleriyle, vahşî hayvanlar ve canavarlarla mücâdelelerle; Çin'de sınavla; Kilise'de kuşkuyla. (Yunanistan'da seyâhatlerle, Pythagoras ve Homer'le).

Ocak 36 I A 113

Gerçekten de kişinin konuşma yoluyla dünyada etki yapmak is-

temesi, ama sonunda hiçbir etki yapamadığını görmesi ve söz konusu kişinin görüşünde uzlaşmaz bir tavırla ısrar etmesi oldukça üzücü ve sıkıcıdır. Ama öbür yandan başka bir kimsenin, aslında her bireyin, kendi başına bir dünya olduğu ve hiçbir yabancı elin uzanamayacağı kendi kutsallar kutsalına sâhip olduğu gerçeğinde çok yüce bir şeyler vardır.

Ocak 36 I A 114

Güçlükler insanların birbirine bağlar ve yaşamsal ilişkilere güzellik ve uyum getirir. Tıpkı kış soğuğunun hayâlinin pencere camına ısınmayla eriyip giden çiçek resimleri çizmesi gibi.

Ocak 36 I A 115

Hurâfelerle ilgili oldukça tuhaf bir saptama: Bir defa ürkütücü rüyalar görüp bunun gerçekleşmediğini gören kimsenin gelecekte onları terk etmesini beklersiniz. Ama aksine rüyâlar güçlenir; tıpkı kumarda kaybettikçe oynama arzunuzun artması gibi.

Ocak 36 I A 116

Aşırı duygusallığın, gerçek samimi duygularla ilişkisi serçenin kırlangıçla ilişkisi gibidir. Serçe, kırlangıcın yuvasını inşa etmesine ve her şeyi hazırlamasına izin verir ve sonra yumurtalarını oraya bırakır (bunun serçeler ve kırlangıçlar için söz konusu olduğundan emin değilim; ama aralarında bu tür bir ilişki bulunan bir çift kuş türü bulunduğunu biliyorum).

Ocak 36 I A 117

İyi bir şiir ya da başka bir dehâ eserini okurken sıklıkla aklıma gelen husus; iyi ki bunun yazarı ben değilim; yoksa kibirlilikle suçlanmaktan korkmaksızın memnûniyetimi göstermeme izin verilmeyecekti.

Ocak 36 I A 118

İnsanlar beni o kadar az anlıyorlar ki; benim, onların beni anlamadıkları yolundaki şikâyetlerimi bile anlayamıyorlar. .

Şubat 36 I A 123

Yaşamın ironisi; çocuğun hayâl çağında iken vaktinin büyük bir kısmını evde geçirmesinin gerekli olmasıdır. Bu nedenle orta çağlarda hayâl çok şaşırtıcı derecede mevcuttu; bu nedenle Romantik ekolde mevcuttu. Dünyaya daha çok dalınılan yetişkinlik döneminde hayâlin pek yeri yoktur.

Şubat 36 I A 125

İnsan yaşamını, içinde çeşitli insanların konuşmanın farklı bölümlerini temsil ettiği büyük bir söylem olarak yorumlamak mümkündür (aynısı devletler için de geçerlidir). Kaç kişi yalnızca sıfat, ünlem, bağlaç ya da zarftır? İsim ve aktif fiil olan kaç insan vardır? Kaç kişi yardımcı fiildir?

İnsan ilişkileri, neredeyse bütün fiillerin düzensiz fiil olduğu bir dizi dildeki düzensiz fiiller gibidir.

Mart 36 I A 126

Klasik; ideal ile gerçekleşen reelin ayrımının bir parçasıdır. Romantik daima bir kesir bırakır.

Mart 36 I A 135

Ingebjorg'un durumu gerçekten romantik. Sâhilde oturmuş gözleriyle Frithiof'un denize açılışını izliyor.[42] Ama burada onun Frithiof'un seyâhati ve misyonundan çok kendi kaybını düşündüğünü hayâl edersek, romantik unsur kaybolacaktır.

Mart 36 I A 136

[42] Burada geleneksel öykülerin romantik süslemeleriyle ünlenen daha sonraki Viking destanlarından birine atıfta bulunulmaktadır.

Goethe'nin *Wilhelm Meister*'inde neyi gerçekten ustaca bulduğumu birkaç sözcükle belirtmem gerekirse; eserin bütününe yayılan mükemmel rehberlik, romanda çok daha doktriner bir tarzda geliştirilen ve eserin tamamında mevcut bulunarak, Wilhelm'i aşamalı olarak istenen noktaya getiren Fichteci ahlâkî dünya düzeninin tamamıdır. Teorik olarak romanın sonunda; şâirin önerdiği, ancak daha önceden Wilhelm'in dışında var olan düzen şimdi onun tarafından benimsenmiştir. Böylece romanın diğer verdiği mesajlardan daha da önemli mesajı; tam bir bütünlük duygusu vermesidir. Gerçekten de bu romanda; bütün dünya bir aynaya yansıtılmış, gerçek bir mikrokozmos oluşturulmuştur.

Mart 36 I C 73

İlerleme kaydedemedikleri zaman, tıpkı Münchausen gibi, kendilerini kendi enselerinden yakalayıp, önceden bilinen bir şeyleri yeniden elde etmeye çalışan bazı metafizikçiler vardır.

Nisan 36 I A 153

Mizah ironinin zıttıdır. Bu nedenle her ikisi tek bireyde birleşebilirler. Her ikisi de kişinin dünya ile geçinememesine bağlıdır. Bu dünya ile geçinememe ilk olarak kişinin dünyaya önem vermemesiyle mizah yoluyla, sonra da kişinin aksine dünyayı etkilemeye çalışması, ancak aynı nedenle dünya tarafından hor görülmesiyle hafifletilir. Bunlar bir gelgitin (dalga hareketinin) iki ucudur. Mizahçı, dünyanın onunla alay ettiği ânı hissettiği gibi, yaşamla mücâdelesinde yenilen de bunu hisseder ve kafasını kaldırıp yenilgisine gülümser (Tıpkı Faust'un dünyayı anlamadığı zamanda, kendisini anlamayan dünyaya gülümsemesi gibi).

Nisan 36 I A 154

İlgi odağı olduğum bir partiden yeni döndüm. Espriler dudaklarımdan dökülüyordu. Herkes güldü ve bana hayran kaldı –evet et-

rafımdaki koşuşturmalar dünyanın yörüngesi kadar uzundu- ve ben kendimi vurmak istedim.

36 I A 161

Peki eğer aktüel biliş bile kusurlu olarak görülürse, soyut biliş nasıl mükemmel olabilir?

36 I A 160

Lanet olsun; her şeyden soyutlanabiliyorum *ama kendimden soyutlanamıyorum*; uyurken bile kendimi unutamıyorum.

36 I A 162

Kendi esprilerime gülememem ne kadar gerçek olabilir?[43]

36 I A 163

Nüktedanlık her yerde.

36 I A 164

J. Jürgensen ile sohbet,[44] 18 Nisan 1836

Sarhoştu. Bunu dudaklarının kenarlarına bakarak bile anlayabilirdiniz. Şiirin gerçekte pek önemi olmadığını, bir fazlalık olduğunu düşünüyor ve felsefeyi övüyordu. Hâfızayı övdü, benim gençliğime imrendi, düşen yapraktan, ıslık çalarak esen rüzgârdan söz etti. "Yaşamın yarısı yaşamak için, diğer yarısı ise pişman olmak içindir ve ben hızla ikinci yarısına giriyorum" diyordu. "Gençlikte çok fazla hata yapabilirsin ve onları tekrar düzeltebilirsin", -"Çok heyecanlı bir yaşam sürdüm, günümüzde önemli olan her şeye karıştım, bütün yetenekli insanlarla kişisel ilişkiler kurdum- bana onları sorabilirsin".

Nisan 36 I A 166

---

43 Kierkegaard bazı gazetelerde bununla suçlanmıştı.

44 Kopenhag ceza ve polis mahkemesinin başkâtibi.

Gezgin bir müzisyen bir tür kamış kaval *Don Giovanni'den* minuet çalıyor (çaldığının ne olduğunu göremiyordum, çünkü başka bir avludaydı),* bir eczacı ilacını karıyordu ve bir hizmetçi avluyu temizliyor vs.. ve hiçbir şeye dikkat etmediler; belki de kavalcı da etmedi. Ve ben kendimi çok iyi hissettim.

10 Haziran 36 I A 169

Kişinin kendisini çok fazla koparması, toplumsal bağlardan uzaklaşması tehlikelidir.

36 I A 177

Her an çılgına dönen kimse dünyanın döndüğünü fark eder.

36 I A 191

Grundtvig, Havârîlerin Esasları'nı İsâ'nın insanın kulağına fısıldadığı ve kıyâmet gününde *son* kişiden tekrar duymak istediği bir *parola*** olarak görmektedir.

6 Temmuz 36 I A 202

Hıristiyanlık'taki ironi, bunu yapmanın imkânsızlığının çekirdeklerini kendi içinde taşırken, bütün dünyayı kucaklamaya çalışması gerçeğinde yatmaz mı? Ve bununla bağlantılı olan bir diğer husus; mizah unsuru, bu unsurun doğru anlamda neyi dünya olarak gördüğüdür (bu son fikir mizahînin bir parçasıdır ve mizahînin yarı yolda durduğu bir bağlamda söylenmiştir); çünkü o zaman dünyada önem taşıyan ve hâlâ da önemli olan her şey Hıristiyanların zannedilen tek hakîkatiyle ilişkilendiriliyordu. Böylece Hıristiyanlara, krallar ve prensler, güç ve zafer, filozoflar ve sanatçılar, düş-

* ve atını tımarlayan tımarcı elindeki kaşağıyı bir kayaya fırlattı ve kasabanın öbür tarafından karides satıcısının sesi geliyordu.

** Şifre (ayrıca Grundtvig'in sık sık anlattığı ilk kilisede bunu yüksek sesle söylemeye cesâret edemedikleri, birbirlerinin kulaklarına fısıldadıkları şeyle ilişkilidir).

manlar ve zâlimler *hiçbir şey* olarak görünüyordu ve kendilerini büyük görmeleri nedeniyle onlara gülünüyordu.

19 Temmuz 36 I A 207

Antikite, uğruna mücâdele edeceği hiçbir ideale sâhip değilken, romantiklerin bir ideali vardır. Antikitenin aktüeli aşmaya yönelik her türlü girişime karşı çıkması gerekir; çünkü mükemmellik aktüeldedir ya da en azından dünyada bulunduğu kadar mükemmellik onda vardır (bunların mutlaka çakışması gerekir, aksi hâlde insanlığa aktüelin ötesi için çaba göstermenin tavsiye edilmesi gerekecektir). Ahlâkta, zekâda ya da güzellikle bir ideali yoktur. Hiçbir ideal ya da ideale denk şey yoktur; burada dünyada ulaşılabilecek bir ideale sâhiptir. Ahlâkî ideal yerine insanlar burada kendi çağlarının âdetlerine göre doğru olanla tatmin olmaktadır. Çağların en büyük kazanımı olarak bir bilgi ideali yerine, bir çağın bildiklerinin zorunlu listesine sâhibiz (bilgi ideali sorunu konusunda ortodoksinin bütün çağları ve o çağların değişimlerini, değişen ne olursa olsun aşan ebedî ve değişmez Tanrı Kelâmı coşkusundan söz edebilirim. Evet, her şey burada kendisine verilmişse de, ortodoks, âhiretin geleceğini düşünür; hâlbuki NB bir ideal olarak örneğin Hegelcilerin asla inanmayacağı bir şeydir. Yani zamanın ilerlemesiyle büyük bir akıl ortaya çıkacak; ancak hiçbir zaman bir ideal, ne bilginin geçmiş aşamasına ilişkin olarak..... doğmayacaktır) [Bu kaydın orijinali bu hâlde bırakılmıştır].

36 I A 221

... güzellik ideali yerine bizler ulusala, gerçekte kente ve sınıf zevkine ve bunların kusursuz kopyalarına sâhibiz.

11 Ağustos 36 I A 222

Romantik kavramıyla bu kadar uzun süre meşgul olduktan sonra, şimdi ilk kez romantiğin Hegel'in diyalektik olarak adlandırdığı konuma,

Sabırcılık – kadercilik

vs.nin ait olduğu ikinci konuma dönüştüğünü görmek oldukça tuhaftır. Bu konumlar kendi başlarına gerçek bir öneme sâhip değildir; ancak yaşam bunlar arasındaki sürekli bir sarkaç hareketinden ibarettir.

Şimdi ayrıca Hegelciliği estetiğe transfer etmede ve üçlüyü, lirik/epik/lirik-epik (dramatik) bulduğunu düşünmede Heiberg'in muhtemelen haklı olduğunu anlıyorum. Ancak bu çok daha büyük bir ölçekte gerçekleştirilebilir: klasik/romantik/mutlak güzellik. Bir bakıma Heiberg üçlüsüne tam anlamını veren bunlardır. Her şeyden önce klasik güzellik ve aynı zamanda romantik ve mutlak güzellik kendi liriğine –kendi epiğine-, kendi dramatik yönüne sâhiptir.

Ayrıca lirikle başlamak ne kadar doğrudur? Şiir tarihi, başlangıç olarak epiği gösteriyor gibi görünüyor.

19 Ağustos 36 I A 225

Hegelci sindirim süreci üç mideden oluşmaktadır: ilki geviş –sonra geri çıkarma –sonra tekrar yutma. Başarılı bir üstün zekânın buna bir kez daha çıkarıp tekrar yutarak dört mide ile devam etmesi mümkündür. Üstün zekâlıların ne demek istediğimi anlayıp anlamadıklarını bilmiyorum.

25 Ağustos 36 I A 229

Fitche bu örümcek kayganlığına önemli ölçüde sâhip. En küçük bir ayak basacak yer bulduğunda, bütün kesinliğiyle muhâkeme biçiminin doğrudan içine dalıyor.

Ağustos 36 I A 231

Pelagianizm; Hıristiyanlık'ta orijinal günah inancını reddeden, insanların kurtuluşlarını, Tanrı'nın lütfuna dayanmaksızın kendi çabalarıyla kazanabileceğine ilişkin inanç, Christian Pelaguis'e atfedilir. Augustinianizm ise; Hippolu Aziz Augustin'in fikirlerinden doğan inanç akımlarına verilen isimdir (Çevirenin notu).

Nihâyetinde bu bir kulak sorunu. Gramer kuralları kulakla biter – hukukî emirler kulakla biter – rakamlı bas kulakla biter* – felsefî sistem kulakla biter –bu nedenledir ki; gelecek yaşam da saf müzik, büyük bir uyum olarak sunulmaktadır –keşke benim yaşamımın uyumsuzluğu da kısa sürede uyuma dönüşse.

Eylül 36 I A 235

İroni yalnızca yakına (ancak bireyler bunun böyle olduğunun bilincine varmazlar) ve diyalektik konuma aittir. Öbür yandan üçüncü konumda (yani karakter konumunda) dünyaya reaksiyon, ironi formuna sâhip değildir. Çünkü artık bireyde tevekkül gelişmiştir. Bu tevekkül o ana kadar dünya düzeni içindeki yerini almak için her türlü çabanın gösterilmesinden doğan sınırlılığın bilincine varılmasıdır. Çünkü dünya düzeninde yer alma mücâdelesi sonsuz ve sınırsızdır. İroni ve tevekkül zıt kutuplar, birbirine zıt hareket yönleridir.

Eylül 36 I A 239

Yazarların ruhlarını mezarlarından çağırıp, ölümsüz eserlerinin sergisine katılmalarını sağlamanın hiç kimsenin aklına gelmemesi oldukça tuhaftır.

20 Eylül 36 I A 245

Fransız Devrimi'nde son kralın son râhibin bağırsağı ile asılmasını isteyenlerin dileği, Caligula'nın bütün Romalıların tek bir boyun üzerine oturtulmasını, böylelikle hepsinin bir defada kesilmesini dilemesini hatırlatıyor.

20 Eylül 36 I A 246

Antik lisanlarla (nicelik bakımından) modern lisanlar (aksan bakımından) arasında, Steffens[45] tarafından (tamamen farklı bir

* Bir bestenin bas kısmı. Notaların üzerinde hangi akordla söyleneceğini gösteren rakamlar bulunur (çevirenin notu).

45 Henrik Steffens (1773-1845) Norveç'te doğan bir taibatçı ve filozoftu ve romantizmin Danimarka'ya tanıtılmasına araçlık etmişti. Kopenhag ve (1832 yılından itibaren Berlin'de) kürsü sâhibi idi. Buralarda doğa felsefesi, antropoloji ve jeoloji öğretti. Dinî inançları karakter bakımından Lutherci idi.

kontekste, *Caricaturen des Heiligsten* –Kutsalın Karikatürleri, I, s. 350) şu şekilde dile getirilen romantik kavramına ilişkin farkı bulmaya çalıştım: "Avrupa dilleri yalnızca sesten ibarettir: harfler, heceler, sözcükler yalnızca kulak için anlam taşır. Ses en iç, en canlı, değişken varoluşa odaklanır ve her şeyden önce ifâdeye vurgu yapan, seslerin yükselerek ve alçalarak ya da bastırılarak vurgulandığı, her değişen ruh hâlinin içsel anlamına sıkıca ya da hafifçe bağlandığı bu lisân, gayet doğru bir şekilde *Hıristiyan** lisânı olarak adlandırılabilir ve aşkın hukuka karşı zaferini îmâ eder".[46]

28 Eylül 36 I A 250

Sistemde –fikir ve biçim olarak- (hiçbir kalıntı bırakmadan) ilk tamamlanan felsefî bilgidir; bu nedenle hiçbir mutlak prensip var mıdır? Hayır –mutlaklık yalnızca biçime uyar.

6 Ekim 36 I A 253

Çok eskide olmuş bir olayın, örneğin yapıldığı anda yanlışlığının pek farkında olunmayan bir hatanın, birden olağanüstü bir biçimde hatıra gelmesi –büyük bir gök gürültülü sağanak yağışı haber veren şimşekler gibi- gerçekten şaşırtıcıdır. Bu geliş bir adım değil, gerçekten muazzam bir güçle yapılan sıçrayıştır. Kuşkusuz bu durum bizim Kutsal Kitap'taki şu sözleri büyük ölçüde anlamamızı sağlıyor: yargı gününde insanlar söyledikleri her boş sözün hesabını verecekler.[47]

8 Ekim 36 I A 254

Kişinin bilimle kutsal evlilik ilişkisine çok erken girmeme konusunda dikkatli olması gerekir; ömür boyu bekâr olarak kalması iyi olmasa da, bir süre bekâr kalması yararlıdır.

8 Ekim 36 I A 255

---

* Ben onu romantik olarak adlandırıyorum.

46 Kierkegaard orijinal Almanca'dan alıntı yapmaktadır.

47 Matta 12:36.

Kadim insanlara göre, kutsal sürekli olarak dünyaya karışıyor, onunla birleşiyordu; bu nedenle ironi yoktu.

Ağustos 36 I A 256

Tarihte mitolojik-şiirsel olarak adlandırdığım şey, her gerçek tarihsel çabanın etrafında dönen hâledir: bu bir soyutlanma değil *yücelme*dir ve bu alelade biçimde aktüel değildir. Ayrıca her gerçek tarihsel trend böyle bir ideo-mitoloji doğurur.

17 Ekim 36 I A 264

Schleiermacher'in[48] 'din' ve Hegelci dogmatiklerin 'inanç' olarak adlandırdığı şey, her şeyden önce ilk yakınlık, her şeyin ön şartı – hayatî sıvı – duygusal-entelektüel bağlamda nefes aldığımız atmosferdir. Bu nedenle bu sözlerle doğru biçimde anlatılamaz.

36 I A 273

Yaşamda sana sıranın geldiğini bilmek çok önemlidir.

36 I A 279

Küçük burjuva mentalitesi. Hoffmann'ın *Meister Floh*'u.[49] Balon gazına *(Balonspiritus)* sâhip olan terzinin öyküsü. Öykünün mizah yönü çok güçlü değil; ama müşterilerinden çok fazla kısarak karısına yeni bir kıyafet çıkardığı, her pazar kiliseden eve döndükten sonra eczaneye gitmesine izin verilmesi, bütün yaşam olaylarındaki bu orantılı sınırlılığın olağandışı bir şeye bağlanması düşünüldüğünde ve Hoffmann'ın tam bir bilim adamı hassasiyetiyle bize terzinin ilk kez nasıl çatıya kadar yükseldiği ve tekrar düştüğünü ve

48 Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834) Protestan bir sistematik teolog, vâiz ve eğitimcidir. Buradaki atıf *Der christelige Glaube* (Hıristiyan İnancı), ikinci baskı, Berlin, 1830, I, s. 40 ve sonrası.

49 E. T. A. Hoffmann'ın *Meister Floh, Siebentes Abentheuer* (Master Floh, Yedinci Macera), içinde yer aldığı eser: *Ausgewählte Schriften*, Berlin, 1827-1828.

sonunda pencereden giren rüzgâr sayesinde oradan çıkmayı başardığını anlatışı dikkate alındığında, mizah ortaya çıkmaktadır.

36 I A 280

Çocukların haçlı seferi, şövalyelik hareketinin tümü hakkında, dünya tarihinin en büyük istihzâsı olarak görülmelidir.

36 I A 280

Eski bir deyişe göre Deccal bir keşişle bir râhibeden doğacaktır (bir defasında bu deyiş Luther'in evliliğine ilişkin olarak kullanılmıştı).

36 I A 283

Benim görüşüme göre; her gelişme ilk kez kendi parodisi içinde sona erer; öyle görünüyor ki *politika* dünya gelişiminde daima parodisel idi: ilk olarak gerçek mitoloji (Tanrı'nın yanında), sonraki insan mitolojisi (insanın yanında) ve sonra dünyanın hedefinin dünya içinde gerçekleştirilmesi (en yüksek), bir tür Mehdîcilikte *(Chiliasm)*.[50] Ama bu durum soyut ideallerden etkilenerek kendileriyle çelişkiye düşen bireysel politikacıları doğurmuştur.

20 Kasım 36 I A 285

Hıristiyanlık geldiğinde Yahudilik, Ferisîlerin* yasalarıyla, dünyevî Mesih fikriyle ilgili kehânetleriyle parodiye dönüştü.

36 I A 287

Küçük burjuva mentalitesi; kişinin zaman ve mekânın mutlak realitesini aşamaması ve bu nedenle, örneğin belli hâllerde belli

---

[50] İsâ'nın yeryüzüne bin yıl daha hükümranlık sürmek için yeniden döneceği milenyumcu görüş.

* Ferisîler Hazreti İsâ (a.s.) dönemindeki dindar bir Yahudi mezhebidir. Bu mezhep Kutsal Yasa'ya ve yüzyıllar boyu bu Yasa'ya dayandırılan dinsel kurallara sıkı sıkıya bağlıydı. (Türkçe'ye çevirenin notu).

sözlerle dua etme gibi, en yüksek objelere tutunma yeteneksizliğidir. İşte Hoffmann'ın daima son derece etkileyici biçimde dile getirdiği bilinen husus budur.

36 I A 290

30 Kasım'da *Two Days*'i çalan, tanımadığım ama çok güzel bir hanıma rastladım (Almanca konuşuyordu) – tezgâhta küçük kardeşiyle birlikte yalnızdı. Müzikten anlıyordu.

36 I A 297

Gezgin Yahudi efsânesinde (*Ein Volksbüchlein*, s. 27) Yahudiliğin Hıristiyanlığa hazırlık olması ilişkisi ne kadar güzel anlatılmaktadır. Bu eserde gezginin, yaşamını sürekli olarak Kutsal Toprakları ziyâret etmek için uzak yerlerden gelen insanlara eşlik ederek geçirdiği anlatılmaktadır.

4 Aralık 36 I A 299

Mitoloji; ebediyet fikri (ebedî fikir), zaman ve mekân kategorisinde sâbitlenmedir (varlığın bastırılması). Zamanda sâbitlenmenin örneği Mehdîcilikte ya da semâvî krallığın zamanında başlayacağı doktrininde;* mekânda sâbitlenmenin örneği ise; bir fikrin sınırlı bir kişilikte sınırlanmasında görülebilir. İstek kipi ise son derece şiirsel olmasına rağmen, hiçbir şekilde daha fazlası (şiirsel realite) olma iddiasında değildir. Buna karşın mitolojik; bildirme kipinde bir hipotetik prensiptir [...]; mitoloji tam anlamıyla; idealin çekim gücünü kaybederek dünyevî biçimde sâbitlendiği zamanda, bu ikisi arasındaki çatışmanın ta kendisidir.

36 I A 300

* Bu nedenledir ki; kıyametin belli bir saatte kopacağı kehânetinde bulunan ve cemâatini kilisede toplayan, ancak hiçbir şey olmadığı için kendi kıyameti kopma noktasına gelen, insanların bundan dolayı son derece kızarak onu öldürmeye bile giriştiği Pastor Stiefel'i (Luther'in çağdaşı) düşünmek bir bakıma komiktir.

Küçük burjuvanın zıttı (soyut anlamda), ayrıca birçoklarının yaşamında bulunan belirsizlik ve ihtiyatı da kucaklayan, her tür tarihsel gelişimin yok edilmesi olan Quaker mentalitesidir.*

36 I A 301

Fichte'de kesinlikle bütün idealist gelişim bulunur. Örneğin benlik, ölümsüzlük... Ama bunlar tıpkı Aurora'nın gerçekten de ölümsüz olan, ama ebedî gençlikten yoksun olan ve sonunda çekirgeye dönüşen kocası gibi tamlıktan yoksundur.

Fichte umutsuzluk içinde ve alabora olmuş hâlde ampirik safrayı boşaltır.

36 I A 302

Her ne kadar bizler toplumu şekillendirmek, ortak bir hedef uğruna hep birlikte çalışmak için çok az şey yapsak; aksine oldukça egoist bir hâlde kendimize bağlı ve ayrı kalsak da, yine de bu yönde birbirine bağlanan yaşamlara daima ilgi duyarız (keşişler – hırsızlar – soyguncular – küçük burjuva yaşamı- dinî yaşamın canavarları ya da parazit bitkileri???- devrim hâlindeki siyasal yaşam - şövalyelik); en azından bağlantılı unsuru kendisini günümüzde dışsal yollarla, örneğin yardım toplamayla (İngiliz İncil dernekleri – Yunanlıları destekleme dernekleri – ahlâken yozlaşmışlar için vakıflar) kendisini gösterir.

36 I A 304

Schleiermacher, Hıristiyanlık'ta Stoacılık olarak yeniden doğar.

36 I A 305

---

* 17. yüzyılda İngiltere'de kurulan bir Protestan merkezi olan Dostlar Cemiyeti'nin üyesi. Resmî kutsamayı, râhipliği ve esasları reddeder ve pasifizmi tercih eder. Üyeler toplantılarda konuşmak istediklerinde konuşmaya teşvik edilmektedir (Türkçe'ye çevirenin notu).

Diyalektik (romantik) dünyevî-tarihsel devrini (gayet uygun bir biçimde bireysellik dönemi olarak adlandırılabilecek bir devir – aynı zamanda tarihsel olarak kolaylıkla gösterilebilecek bir şey) tamamladığında, sosyalliğin mutlaka kararlı bir biçimde tekrar rolünü oynamaya başlaması gerekir ve devlet gibi fikirler (örneğin Yunanlıların bildiği şekliyle, sözcüğün eski Katolik anlamıyla Kilise) gereklilikten dolayı zenginleşmiş ve tamamlanmış olarak geri dönmelidir. Yani bireyselliğin hayatta kalan farklılığının fikre verdiği bütün içerik nedeniyle, bireyler tek başına hiçbir anlam ifâde etmezken, hepsi bir zincirin halkalarını oluştururlar. Bu nedenledir ki Kilise kavramı gittikçe artan oranda önem kazanmaktadır ve sâbit objektif inanç kavramı vs., tıpkı toplum kurma eğilimi gibi –şimdiye kadar kötü bir haberci olsa da–, bu gelişimin müjdecisidir.

11 Aralık 36 I A 307

1837-1839

SAHNEYİ KURMA

Birbirini izleyen iki yıl Kierkegaard üzerinde derin bir etki yapan üç olayı içermektedir. Mayıs 1837'de bir gün, Kopenhag'ın hemen dışında bulunan Frederiksberg'teki dostu Peter Rørdam'ın evini ziyâret eden Kierkegaard, orada Regine'e rastladı. Regine Olsen (1822-1904) Eyalet Meclis Üyesi Terkild Olsen (1784-1849) ve Regine Frederikke Malling'in (1778-1856) kızıydı ve o tarihte on dört yaşındaydı. Bu karşılaşma, birisi 8 Mayıs tarihini taşıyan iki kaydın konusunu oluşturmaktadır. Altmış dokuz yıl sonra, artık seksen iki yaşında olan Regine hâlâ o olayı hatırlar. Bu tarihte bir dostu onunla Søren Kierkegaard konusunda bir mülâkat yaptı ve bu görüşmede şunlar görüşüldü:

> S. Kierkegaard'ı ilk kez sen 14-16 yaşındayken gördüğünü hatırlıyorsun. Onunla Widow Rørdam'ın evinde (tanınmış râhip Peter Rørdam'ın annesi) karşılaştın. Oraya ziyârete gelmiş bulunan [...] senin yaşında bir kız için düzenlenmiş bir partiye davet edilmiştin. Kierkegaard âileyi ziyârete gelmişti ve zekâsının canlılığı senin üzerinde derin bir etki uyandırmış, ama bunu kendine saklamıştın. Onun durmak bilmeksizin konuştuğunu hatırlıyorsun ve konuşmaları tıpkı ondan sızıyor gibi görünüyordu ve aşırı derecede büyüleyiciydi. Ama bunca yıldan sonra konuşmaların içeriğini hatırlamıyorsun.

Belki de *Papirer*'deki (II A 68) şu pasajın seninle karşılaşmasına atıfta bulunduğunu düşünüyorsun: "Tanrım, neden bu mizacım şimdi uyanmak zorunda? Oh, kendimi ne kadar yalnız hissediyorum!" vs...[1]

Dinî bir ideale maksatlı olarak kendisini adamış bir kimse için, bu duygular yaşamın güçlüklerini ilan etmiştir. Ama Kierkegaard teolojik araştırmalarını sürdürdü ve 1837-1838 öğrenim yılında eski okulunda Latince öğretmeni olarak göreve başladı. Ancak sonra 1838 yılının ilkbaharında, 13 Mart'ta Kierkegaard'ın dostu, akıl hocası ve gözde öğretmeni öldü. Poul Møller yazar ve filozoftu ve Christiania (Şimdi Oslo)'daki üniversitede felsefe profesörü idi. Møller'in kişiliği, akut psikolojik gözlem gücü ve kolay tarzı Kierkegaard üzerinde, özellikle müstear isimle yayınladığı ilk eserleri üzerinde büyük bir etki yaptı. *The Concept of Dread,* Møller'e atfedilmiştir. Bu dönemde Kierkegaard'ın, Møller'i kendi yazarlık yeteneklerini geliştirirken taklit edebileceği bir model olarak gördüğüne inanmak için çok neden vardır. Møller'in ölümü Kierkegaard'ın depresyon dönemiyle bağlantılı olarak, belki de ölümün kendisiyle bağlantılı biçimde Nisan ayında yazılan bir kayıtta yer almaktadır.

Fakat Mayıs ayında Kierkegaard 'tarif edilemez bir coşku'dan söz etmektedir. Bu 'rûhun güçlü çağrısı' temmuzun başlarındaki bir kayıtta, yeryüzündeki varlığı için Tanrı'ya şükrettiği babasına kavuşmasının habercisiydi. Aynı gün Kierkegaard, kendisini yeniden Hıristiyanlık davasına adamaktadır. Bir ay sonra Michael Pedersen Kierkegaard, seksen bir yaşında öldü. O acılı ânında Kierkegaard babasından neler öğrendiğini anlatmaktadır. Ancak polemikçi bir yabancı gözüyle ona baskı yapmaya başlayan kaderi şu gerçeği bir kez daha göz önüne serdi: ona göre sıradan bir çocukluk yaşamak-

[1] Hanne Mourier'in 1 Mart 1902'deki bir sohbetinin anlatımı, içinde yer aldığı eser: *Erindringer om Søren Kierkegaard,* a.g.e., s. 37.

tan onu yoksun bırakan babasıydı. Eylül ayında, babasının ölümünden yaklaşık bir ay sonra, Kierkegaard ilk kitabı *From the Papers of One Stil Living. Published against his Will by S. Kierkegaard*'ı yayınladı. Büyük bir kısmı babasının ölümünden önce yazılmış olan bu kitap, başlığını babasının değil Poul Møller'in ölümünden almaktadır ve başlıktaki anıştırma Kierkegaard'ın Møller'in edebî mirasçısı sayılmak istediği görüşünü güçlendirmektedir. Bu ince eser Gilleleje'deki tatilinden bu yana Kierkegaard'da saplantı hâline gelen bir yaşam görüşü fikrine önemli bir atfı içermektedir. Ancak bu atıf Hans Christian Andersen'in romanlarında herhangi bir yaşam görüşünün bulunmadığı suçlaması bağlamında yer almaktadır. Peki yaşam görüşü nedir?

> Onun soyut kişilik dışılığında bir duruşlar listesi ya da özetinden fazlası vardır; bu daima parçacı olan deneyimden fazlasıdır; aslında bu deneyimin dönüşümü, kişinin bütün deneyimlerinden kazandığı sarsılmaz kesinliktir... Eğer böyle bir yaşam görüşünün nasıl kazanılacağı sorulacak olursa; yaşamının azar azar çarçur olup gitmesine izin vermeyen, mümkün olduğu kadar bireysel ifâdelerini yine içine döndürmeyi amaçlayan kişi için, yaşamına tuhaf bir aydınlanmanın –onun en uzak bir şekilde bile bütün özelliklerini anlaması gerekmeyecek bir tarzda- yayıldığı bir gereksinim ânının gelmesi gerektiği cevabını veririz. Artık bundan sonraki kavrama için gerekli anahtar elindedir; artık Daub'un gözlemlediği gibi, yaşamın fikirden geriye gidilerek anlaşıldığı an gelmelidir.[2]

Kierkegaard'ın kendisinin de sonraları söylediği gibi, yaşam ge-

---

[2] S. Kierkegaard, *Samlede Værker*, editör A.B. Drachmann, J. L. Heiberg, s. 34, 35, 36. Carl Daub, hakkında Kierkegaard'ın birkaç yerde yorum yaptığı çağdaş bir teoloji yazarıdır.

riye doğru anlaşılsa bile, yine de ileriye doğru yaşanmak zorundadır.[3] 1838 yılı sonbaharından 1839 yılı kışına kadar uzanan kayıtlarda, Kierkegaard, Hıristiyanlığın mevcut güçsüzleştirici biçimleri karşısında gözünün açıldığını, şimdi görevinin saf Hıristiyanlığa muhâlefet etmek olduğunu hissediyordu. Bu muhâlefet zamanla Danimarka'da bu biçimler için sahte dayanak oluşturan zararlı felsefeye saldırı biçimini aldı. Hegelcilere göre ileri doğru yaşanması gereken yaşamın da 'fikir' yoluyla anlaşılması gerekir. Burada *Scala paradisi* adlı eseri yazan ve ismini Kierkegaard'ın felsefî müstear isim olarak benimsediği Sinalı keşiş Johannes Climacus'tan ilk kez söz edildiğini görüyoruz. II A 335 nolu kayıt, Hegel'den, argüman merdiveni yoluyla gökyüzüne çıkabileceğini düşünen Climacus olarak söz etmektedir. Hıristiyanlığa uygulandığında bu, kibirin tipik felsefî biçimi içinde Hıristiyanlığın yaşamı sürdürülebilir kılmanın bir yolu olarak kendinden hoşnutluğa hizmet ettiği ciddî bir bozulmadır.

Gerçek ve sahte Hıristiyanlık, Hıristiyanlık ve felsefe arasındaki fark hakkındaki bu düşüncelere yine Regine imajı, 'kalbimin egemen sâhibesi' sözleriyle dalmaktadır.[4] Regine düşüncesi Kierkegaard'ın karşılaştığını düşündüğü seçenekler dizinine önemli bir komplikasyon eklemektedir. Kayıp aşinalığı yeniden kazanma projesinin faydasızlığı görüldüğü ve alternatif olarak Hıristiyanlığın gerçek biçimi düşünüldüğü zaman, artık Hıristiyanlık idealine adanmış bir inziva yaşamı, daha somut seçeneği evlilik ve normal bir âile yaşamı düşüncesiyle dengelenmektedir. Âşikâr çözüm, ilk niyet olan râhip olma hedefini sürdürmek, böylelikle Hıristiyanlığa adanmışlığı evlilik yaşamı için de yer bırakan bir medenî sorumlulukla birleştirmek olacaktı. Ancak 1838 Mayıs'ına ait 'rûhun güçlü çağrısı' kaydına keskin bir kontrast içinde, 1839 yılının geri kalan kısmına ilişkin kayıtlar artan bir kaygıyı ele vermektedir. Ki-

[3] IV A 164.

[4] II A 347.

erkegaard'ın mücâdele ettiği gerilimler belirsizliğini korumakla birlikte, kuşkuların doğası, hissedilebilmektedir. Teoloji son sınavlarını verip, tezini bitirip bir iş sâhibi olmalı mıydı? Belki de Regine'e evlilik teklif etmeli ve koca, râhip ya da öğretmen olarak 'evrenseli gerçekleştirmeliydi'. Pekî o zaman bu gelişmekte olan yazarlık yeteneği ne olacaktı? Yazar olmak vakit ve konsantrasyon istiyor ve yeteneğin kanıtlanmasını gerektiriyordu. Ancak kişi yalnızca yazar olamaz –bir yaşam görüşünün bulunması gerekir. Peki yaşam görüşü evlenmeniz ve iş bulmanız gerektiğini söylüyorsa ne olacak? O zaman yazarlığa ne olacaktır?

Fakat gerçekten de âşikâr olan şey; babalarının ölümüyle, âilenin hayatta kalan yegâne üyeleri olan Peter ve Søren'in önemli bir servete konduklarıdır. Bu mirasın bir kısmıyla izale-yi şuyû satışından âile yadigârı evlerini satın aldılar. Ekonomik bağımsızlık Kierkegaard'ın yazarlık ya da başka bir işten geçimini sağlama yükümlülüğü olmaksızın yazarlık kariyerini sürdürmesini mümkün kılmıştır. Gerçekten de bundan sonraki on yıl boyunca oldukça rahat bir yaşam sürdü. Yalnızca birisi satılan ilk on dokuz kitabının yayın masraflarını da buradan karşıladı. Elbette aynı ekonomik bağımsızlık Kierkegaard'ın Regine ile bir ev kurmasını mâlî bakımdan mümkün kıldı ve paranın bulunduğu gerçeği yine de ekmeğini kazanan bir vatandaş olmaya ve toplumda yararlı bir işlev görmeye karşı bir argüman oluşturmadı.

Durum ne kadar çarpıcı ve ilginç olursa olsun, kavrama ve uygulama yeteneği eksik olduğunda, zevkin yarısının nasıl kaybolduğu, örneğin İngilizce'den C. Jorgens tarafından çevrilen *Mittheilungen aus dem Tagebuche eines Artzes*, I-III, Brunswig, 1833'te görülebilir...[5]

I C 123 tarihsiz 1836-1837

Bir çokları yaşamın sonucuna okul çocukları gibi varıyor: sonucu kendi başlarına bulmak yerine matematik kitabındaki cevapları kopyalayarak öğretmenlerini kandırıyorlar.

17 Ocak 37 I A 322

Hıristiyanlığın çelişki prensibinin ötesine geçememiş olduğu gerçeği, tam anlamıyla onun romantik karakterini göstermektedir. Goethe'nin Faust'unda göstermek istediği prensip bu değil miydi?

22 Ocak 37 I A 324

İsâ'nın tam olarak otuz üç yıl yaşamış olması oldukça ilginçtir; bu rakam sıradan hesaplamaların bir kuşağın ortalama yaşı olarak belirledikleri yaştır. Bu nedenle bu rakamın ötesine uzanan şeylerin göreceli gerçekler olduğunu görmek de normaldir.

22 Ocak 37 I A 325

---

[5] Dr. Samuel Warren'den bir çeviri (Harrisson'un müstear ismi), *Passages from the Dairy of a Late Physician*.

Çok kutsal olduğu için sözcüklere dökülemeyen bir şey olmalı - aksi hâlde kendilerine gerçekten yüce bir şey vahyedilen insanlar niye dilsiz kesilsin?

En yüksek aşamada duyular birbirine karışır. Tıpkı *Lemming*'in gitarı çalmasıyla tonların neredeyse görünür hâle gelmesi gibi,[6] suyun yüzündeki ay ışığında da renkler neredeyse işitilebilir hâle gelmektedir.

Ocak 37 I A 327

Şimdi insanlar bütün Avrupa'nın yöneldiği görülen toptan iflâstan, her şeyden çok korkuyorlar ve kapıda bekleyen çok daha tehlikeli ve kaçınılmaz olduğu görülen rûhun iflâsını unutuyorlar: Bâbil örneğinden çok daha tehlikeli bir dil karmaşası, hatta diyalektler ve ulusal dillerin ortaçağdakinden daha fazla birbirine karışması. Bu düzensizlik dillerin kendilerinde vardır; en tehlikeli isyan insanın kontrolünden çıkan, umutsuzca birbiriyle çarpışan gerçek sözcüklerin isyanıdır. Bu kaos içinde kişi tıpkı bir ıvır zıvır çantasından çıkarır gibi düşüncelerini ifâde edeceğini sandığı ilk ve en iyi sözcüğü kapıp söylemektedir. Büyük insanlar çaresizlik içinde yeni kavramlar çıkarmaya ve bunları tedâvüle sürmeye çalışıyorlar –bunun bir faydası yok; bu kavramlar yalnızca bir an için ve yalnızca az sayıda insan tarafından kullanılıyor, bu nedenle işleri daha da kötüleştiriyor. Bir fikrin çağın *idée fixe*'si hâline geldiği görülüyor: kişinin atasından daha iyi konuma yükselmesi. Eğer geçmiş, yaptıklarından tembelce bir zevk almakla suçlanacaksa, günümüzü de aynı gerekçeyle suçlayabiliriz (geçmişin minueti ve bugünün galopu). Tuhaf bir aldanış içinde kişi sürekli olarak ötekini geçtiğini haykırmaktadır. Kopenhaglılar felsefî bir edâ ile 'şöyle bir bakmak için' Dyrehaugen'e gidiyorlar; ama böyle yapmakla kendilerini yine şöyle bir bakmak için gelen ötekilerin objesi hâline getirdiklerini fark etmiyorlar. Böylelikle insanların sürekli olarak birbirleriy-

6 Bakınız yukarıdaki I A 103.

le birdirbir oynadıklarını görüyoruz. Geçenlerde bir Hegelcinin elimden tutup kendi atlayışına beni hazırlarken şöyle dediğini duydum: "Kavramın içkin olumsuzluğu nedeniyle". Birilerinin caddeden aşağıya doğru telâş içinde koşuşturduğunu görüyorum ve bu kimselerin coşku içinde bana şöyle bağırdığından eminim: "Seni geçtim!" Maalesef kimin söylediğini anlayamadım –bu olay gerçekten oldu- ama herkesin istediği ismi yazması için bir boşluk bırakacağım. Eğer eski eleştirmenler daha da yaşlı birine daha sonraki okuyucuları eleştirmek için başvurulabilecek bir model olarak dolaylı bir biçimde bakmakla eleştirileceklerse, aynı suçlamayı günümüz için pek yapamazsınız. Günümüzde eleştirmen yazmaya başladığı anda, ideal olarak sunabileceği yazarın bulunması ihtimâli çok azdır ve gayet şaşırtıcı bir şekilde eleştirmenin eserini hızlandırması gereken yayıncı, bunun yerine bu eleştirinin bir karşı eleştirisinin de yazılması gerektiğini görmektedir. Ayrıca sistemlerin ve yaşam görüşlerinin büyük bir kısmı geçmişe dayanmaktadır [...]. Yabanî fikir avı içinde böyle bir sistemin emperyal statü kazandığı mutlu ânı gözlemlemek hâlâ çok ilginçtir. Şimdi her şey hareket hâlinde; genellikle bunun anlamı sistemin popülerleştirilmesidir –*per systema influxus physici*[7] ve bu herkesi sarmıştır. Kant'ın, çağında nasıl bir muâmele gördüğü gayet iyi bilinmektedir; bu nedenle yalnızca bitmek bilmeyen dağarcıklara, kısa listelere, popülerleşmelere ve sıradan insanlar için açıklamalara vs. atıfta bulunmam yeterli olacaktır. Peki son yıllarda katı biçimleri kesinlikle sessizliği hakkeden modern filozoflardan birisi olan Hegel nasıl başarılı oldu? Mantıksal üçlü en gülünç hâle getirilmedi mi?

Benim ve ayakkabıcımın bu fikrin aynı zamanda çizmenin geliştirilmesine uygulanabileceğini düşünmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü –ayakkabıcımın vurguladığı gibi- burada bile daima yaşamın ilk aşaması olan diyalektik, ne kadar önemsiz görünürse görünsün, kendisini gıcırtıyla ifâde etmektedir ve bu durum kesinlikle bazı

[7] "Fizikselin sistem yoluyla akını": Algılamanın beden ve rûhun karşılıklı etkileşimi yoluyla gerçekleştiği görüşüne atıf yapmaktadır.

derin psikologların dikkatinden kaçmamıştır. Buna karşın birlik ancak daha sonra sağlanabilmektedir –bu açıdan onun botları, diyalektikte genellikle ayrı düşen diğer bütün botları geçmiştir. Bu birlik en yüksek düzeyine XII. Carl'ın ünlü at sürüşünde giydiği botlarda ulaşmıştır; ancak ortodoks bir ayakkabıcı olarak benim ayakkabıcım âşinâlığın (ayakkabısız ayaklar – ayaksız ayakkabılar) saf bir soyutlama olduğu prensibini sürdürdüğünden, bunu gelişimin ilk aşaması olarak kabul etmiştir. Tıpkı modern politikacılarımız gibi! Onlar Hegel'i benimseyerek iki sâhibe birden hizmet etmenin gerçekten şaşırtıcı bir örneğini sergilemişlerdir: Devrimci çabalarını tamamen bunun, fantastik çabalarını aydınlığa çıkarmak için gerekli olan illüzyon kısmının yok edilmesinin ilacı olan bir yaşam görüşüyle eşleştirme. Ve herhangi bir yarı saygınlıkla donatılmış romantik evdeki esmer ve sarışın gibi, her bilimsel tezde gerekli olarak ortaya çıkan "yakın birlik" sözcükleri hatırlandığında, bu görünüşün gerçekliği kesinlikle yadsınamaz [...] Her türlü Hıristiyan kavramın son derece buharlaşmış, son derece sis kitlesi içinde erimiş, böylelikle tanınmaz hâle gelmiş olması tarzına ilişkin senin[8] onaylamamana tamamıyla katılıyorum. Filozoflar, Hıristiyan âleminde özgün bir tarihsel gerçekle ilişkilendirilen iman, insan sûretine girme, gelenek, ilham gibi kavramları, oldukça farklı ve sıradan bir anlam vermek üzere almaktadır. Böylelikle temelde zihinsel yaşamın *vitale fluidumu** olan iman, 'yakın bilinç' hâline dönüşmektedir; gelenek belli bir dünyevî deneyimi özetleyen kavrama dönüşürken, ilham Tanrı'nın insana yaşam rûhu üflemesinden başka bir şey değildir. İnsan sûretine girme ise şu ya da bu fikrin bir ya da daha fazla bireyde bulunmasından ibarettir. Burada hâlâ diğerleri gibi yalnızca buharlaşmayan aynı zamanda fânîleştirilen bir kavramdan söz etmedim: kurtuluş kavramı. Bu öyle bir kavramdır ki bu konuda gazetecilik özellikle belli bir tarafgirliği be-

8 Kaydın mektup biçimine dikkat ediniz. Bakınız dipnot 29. Bu dipnotta, Kierkegaard'ın orijinal planının, mektuplardan oluşan takma isimli mektuplar koleksiyonu yayınlama maksadı açıklanmaktadır.

* "Yaşam sıvısı".

nimsemiştir ve şimdi bu kavramı en büyük kurtuluş öncüsünden ürünlerini diğerlerinden bir şilin ucuza satan kasap ya da fırıncıya kadar herkese uygulamaktadır.

Peki bu konuda ne yapılabilir? Hiç kuşkusuz en iyi şey, zaman çanlarının susması için bir süre beklemektir; ancak bu pek mümkün olmadığından en azından bankacılarımızla birlikte onlara haykırabiliriz: "Ekonomiler, kararlı ve büyük ekonomiler". Elbette kişinin atalarını geçmesinin yararı olmayacak ve bir kızın bütün yüzünün kızarmasının onun ahlâklı bir kız olduğunun işâreti olmadığına kızarak, romanlarındaki bütün kızların kıçlarına kadar kızaracağına yemin eden romancıyı izlemek yerine –onun örneği yerine– biz daha mutlu bir fenomeni, lanet okumadan basit açıklamaya dönüşü tercih edeceğiz. Ayrıca biz güçlü biçimde donatılmış insanlar, tıpkı Luther'in kendi çağında iman kavramını yeniden canlandırması gibi, sözcüklerin kayıp gücü ve anlamını yeniden restore edeceğiz. Bu keşif bu çağın o kadar yaygın bir karakteristiğidir ki her şeyde görülebilir: hidrolik basın, bu çağın girdiği en tuhaf düşünme hâlinde bile daima ifâdelerini hiçbir zaman hiçbir şey söylememeyi başaran düşüncelerle sınırlamaktadır. Bu tuhaf söylem tarzı ayrıca zaman ve sözden tasarruf sağlayan özlü vecizelerin yerini almıştır ve yemek vakitlerimizi bile işgal etmektedir. Yalnızca bu ekonomilerin getirilmesi, dilin savurgan çocuklarının restorasyonuyla birleştiğinde, daha iyi bir gelecek için umut olabilir. Ve burada bana öyle geliyor ki; yeniden sizin mektubunuza değinirsek, Grundtvig gerçekten de eski dinî dağarcığa hayat vermeye çalışması ve Yaşayan Sözcük teorisini geliştirme çabası göstermesi nedeniyle itibar görmeyi gerçekten hak etmektedir. Ancak bu bağlamda aptalca hatalarla dolu yazılar için "karalama" sözcüğünü kullandığımız gibi, sakar konuşmalar için de özellikle güzel bir ifâdeye sâhip olduğumuzu belirtmeden geçemeyeceğim: 'boş laf' *(hot air)* –ve bu sözler yazılardan daha büyük bir etkiye sâhiptir. Pastor Grundtvig'in yazılı sözün hükümsüz olduğu iddiasına karşın, kaderin tuhaf bir cilvesiyle, Grundtvig'in kendi (yazılı) sözlerini hükümsüz ilan eden teorilerini doğrulayan mahkeme kararına rağmen, bunun önemli

olduğunu düşünüyorum –ve bu görüşümü sürdürme niyetindeyim.

36-37 I A 328

Artık dünya ile konuşmayacağım; yaptığım her şeyi unutmaya çalışacağım [...]. Sorun; kişinin bir şeyle ortaya çıkar çıkmaz o şey hâline gelmesidir. Önceki gün size Faust'un bir fikrinden söz ettim; şimdi ise tanımladığımın *kendim* olduğunu hissediyorum. Bir hastalığa tutulmadan önce o hastalığa ilişkin pek bir şey okumam ya da düşünmem.

Ne zaman bir şey söylemek istesem, tam o anda başka birisi aynı şeyi söylüyor. Sanki ben bir çifte düşünürüm ve öteki *ben* daima benden bir adım ileride. Ya da ben çıkıp konuşurken, herkes konuşanın başka birisi olduğunu sanıyor [...] Daima dünyadan kaçacağım, ama bir manastıra değil –hâlâ gücüm yerinde- ya da her akıntının toprakta yolunu bulduğu yere değil, kendimi bulmaya (bütün konuşmayı beceremeyenler aynısını söyler), kendimi unutmaya koşacağım. Bunun bir şâir için uyak oluşturup oluşturmayacağını bilmiyorum; ama katı bir ironin duygusal ozanını ya da başka birisini yazmaya ikna etmesini diliyorum. Ya da eko –evet Eko, sen ironinin büyük üstadı, kendinde yeryüzünün en yüksek ve en derinlerinde olanın parodisini kendinde yapan üstad: dünyayı yaratan sözcüktür; çünkü sen yalnızca kafesi verebilirsin, içindekileri değil. Ah evet Eko, ormanlara ve çayırlara, kiliseye ve tiyatroya sızan ve arada bir oradan kurtulup hep birlikte beni sağır eden bütün o duygusal saçmalıklardan öç al. Ormanda ağaçların eski efsâneleri anlattığını işitmiyorum. Hayır, onlar *bana* uzun süre boyunca tanık oldukları bütün saçmalıkları fısıldıyorlar; *bana* onları köklerinden kesip bu zırvalayan tabiata tapanlardan kurtarmam için Tanrı namına yakarıyorlar. Ah keşke bütün bu zırvalayan kafalar tek omuz üzerinde olsaydı, Caligula gibi ben de ne yapacağımı bilirdim. Şimdiden sonumun darağacı olacağından korkmaya başladığınızı görüyorum. Hayır, siz zırvalayan kafaların (hepsini kapsayan tek kafayı

kastediyorum) kesinlikle beni götürmek isteyeceği yeri görüyorsunuz; ama dünyaya hiçbir gerçek zararın verilmediğini unutuyorsunuz. Evet, Eko –bir defasında seni bir tabiat âşığını şu sözlerle paylarken işittim: "Hark, âşık bülbülün yalnız nameleri ne kadar da güzel!" ve sen şöyle cevap verdin: "Aptal!" –evet, intikam intikam*sen* insansın!

Hayır, dünyayı terk etmeyeceğim – bir tımarhâneye gireceğim ve deliliğin derin idrâkinin bana hayatın muammasını açıklayıp açıklayamayacağını göreceğim. Aptallık işte! Bunu neden çok uzun süre önce yapmadım; neden Hintlilerin delilere bu kadar itibar etmesini, onlar için bir adım kenara çekilmesinin anlamını anlamam bu kadar uzun sürdü? Evet, tımarhâne –sonumun orası olmayacağını mı sanıyorsunuz?

Yine de dilin zırva ve saçmayı ifâde etmek için bir dizi söze sâhip olması bir şans. Eğer böyle olmasaydı çıldırırdım. Böyle olması insanların söylediği her şeyin saçmalık olmasından başka neyi kanıtlardı? Dilin bu açıdan son derece zengin olması bir şanstır. Çünkü bunun anlamı hâlâ zaman zaman rasyonel bir söylem duymayı umut edebileceğimizdir.

Kahraman yaşamını bir fikir uğruna feda ettiğinde bunun adı trajedidir –saçmalık! (Bu nedenle Hıristiyanların şehîdlerin öldüğü günü onların doğum günü olarak adlandırmalarını övüyorum; böylelikle insanların genellikle sâhip oldukları mutlu bir kavramı lanetlemiş oldular.) –Hayır, yanlış anlama yok! Aksine bir çocuk doğduğu zaman üzülürüm ve Tanrı'dan en azından vaftiz deneyimini görecek kadar yaşamamasını dilerim! Erasmus Montanus'u gördüğüm ya da okuduğum zaman ağlarım;[9] o haklıdır ve sıradan insanlara yenilmektedir. İşte sorun budur! Her vaftiz edilmiş obura oy hakkı verildiğinde, bir mesele hakkında çoğunluk karar verdiğinde bu sıradan insanlara, mankafalara yenilmek değil midir? Evet, devler! Onlar da sıradan insanlara yenilmediler mi? Yine de

9 Holberg tarafından aynı adla yazılan bir oyunda yer alan bir karakter.

–kalan tek rahatlatıcı yön budur- zaman zaman kendi üzerlerine at süren Hottentotları nefeslerini içlerine çekip alev gibi yakıcı bir iç çekişle –ama acındırmak için değil, korkutmak için yaptıkları bir iç çekişle- korkuturlar.

İstiyorum ki –hayır, hiçbir şey istemiyorum. Âmin!

Ve yirminci elde ve daha fazlasında, kişi bir bireyin aklından taze fışkıran canlı bir fikre rastlar –ne kadar hakîkat kalmıştır? Kişi en fazla bir karganın konduğu daldan çorba yapan bir kocakarının şu vecizesini tekrarlayabilir: "En azından tavuk tadı var".

36-37 I A 333

Bu hepimizin tutması gereken yol- Sighs Köprüsü'nden* ebediyete geçiş yolu.

36-37 I A 334

Yaşamı bu kadar çileden çıkarıcı kılan bu küçük sıkıntılardır. Bir fırtına karşısında damarlarım patlayana kadar memnûniyetle mücâdele ederim; ama gözüme minik bir toz zerreciği üfüren rüzgâr beni o kadar rahatsız eder ki; ayaklarımı yere vururum.

Bu küçük rahatsızlıklar –tıpkı bir kimse kendisi ve birçoklarının yaşamı ona bağlı olan büyük bir çalışmayı ya da fiili gerçekleştirmek üzereyken- buruna konan bir atsineği gibidir.

36-37 I A 335

Bir düşünceyi diğeri izliyor; daha biri aklıma gelip tam yazacakken, yeni bir düşünce daha geliyor – onu tut, kavra – çılgınlık - delilik!

36-37 I A 336

* Venedik'te bir köprü. 16. yüzyılın sonlarında Doge'nin Sarayı ile hapishâne arasında inşa edilmiştir. İsminin yargılanmak veya idam edilmek üzere köprüden geçen mahkûmların iç çekişlerinden geldiğine inanılmaktadır (Türkçe'ye çevirenin notu).

Bu sahte entelektüellere hiç dayanamam. Sıklıkla partilerde kendimi âile dedikodularıyla yaşayan bir evde kalmış yaşlı hanımın yanına atar ve büyük bir ciddiyetle anlattığı her şeyi dinlerim.

37 I A 338

Öncelikle âile zırvalarıyla uğraşan yaşlı kadınlarla, sonra da delilerle konuşmayı yeğlerim –ve en son sırada aşırı derecede mantıklı insanlar gelir.

37 I A 339

HAMANN'A DAİR[10]

Düşüncenin yaygın kabul gören sonucunun, kişinin çağına göre yaşaması gerektiği ve şimdiye kadar coşkuyla benimsenen soyut ölümsüzlüğün bir illüzyondan ibaret olduğunun anlaşıldığı zamanımızda, kişinin gelecek kuşaklar için yaşayacağı ve çağdaşları tarafından yanlış anlaşılacağı bir şeylerin bulunduğunu görmek çok ilginçtir. Sürekli olarak bir aşırı uçtan diğerine gidip geliyoruz. Çok az sayıda kişi dünyada tecrit hâlinde yaşarken [...] gerçekten yalnızca çağını yaşayan, bir bakıma politik yapının piyano tuşları olan, en ufak bir temasta yer değiştiren, kesin bir izlenimi sürdürme ihtimâli bulunmayan sonsuz sayıda insan vardır. [...] *Bu* şekilde çağı yaşama ve ölmenin özellikle teşvik edilecek hiçbir yönü yoktur ve akıllarını bir kez kurallar için rehin vermiş insan çoğunluğu için geriye pek bir şey kalmamıştır. Çağını yaşa. Kesinlikle, *bu* fikir bu yaşam görüşünü ilk kez dile getiren birkaç büyük insanın fikri değildi. Ancak işin trajik kısmı; ne zaman bir rasyonel adam ağzını açsa, onu bir çırpıda yanlış anlamaya hazır milyonlarca insan bulunacaktır. [...]

37 I A 340

[10] Johann Georg Hamann (1730-1788), Alman Protestan düşünür ve Aydınlanma eleştirmenidir. Orijinal düşüncesi Hegel ve Goethe gibi Kierkegaard'ı da etkilemiştir.

Hamann'ın bir yerlerde, gerçeği kendi irâdesinin aksine, zorla bir Ferisî'den dinlemeyi, bir havarî ya da melekten dinlemeye tercih edeceğini söylemesi en yüksek derecede bir ironi değil midir?

37 II A 2

Belki de daha ileriye, örneğin yaşayan dillere, tabiat bilimine vs. geçmek yerine hümanizm ve realizm sorunu ele alınırsa, Yunanca yoluyla Sanskritçe'ye ulaşılacaktır. Çünkü öğretmek; bireyi dünyanın şimdiye kadar dünyanın geçerek buraya geldiği yaşam aşamalarından geçebilmesi, yol boyunca kendi ipucunun verildiği noktaya gelmesi için dünyanın dışında bir konumdan hareket etmesine izin vermek anlamına gelir.

37 II A 5

Felsefe attığı her adımda bir bataklık kurar ve içine daha aptal müritlerini atar.

30 Ocak 37 II A 11

[...] Çocuk öyküleri anlatmanın tavsiye edilen iki yolu vardır; ama bu ikisinin arasında birçok sahte yol da bulunmaktadır.

Birincisi; dadı ve bu kategoriye dâhil edilebilecek herkes tarafından bilinçli olarak tercih edilen yoldur. Burada bütün bir fantezi dünyası çocuğu kucaklar ve dadılar kendileri de öykülerin gerçek olduğuna derinden inanırlar (...) ve bu öykülerin içeriği ne kadar fantastik olursa olsun, çocuğun yararlı bir sükûnet kazanmasına yardımcı olurlar. Ancak eğer çocuk anlatan kişinin kendi öykülerine inanmadığına dair bir ipucu elde ederse, o zaman –içerik yüzünden değil anlatanın samimiyetsizliği yüzünden- çocukta zamanla gelişecek güvensizlik ve kuşku yüzünden, zararlı etkileri ortaya çıkar.

İkinci yol ise, tam bir şeffaflıkla kendi çocukluk yaşamını yeniden üreten, çocukluğun ne istediğini, neyin çocuk için iyi olduğu-

nu bilen kimse için mümkündür. Bu kimse kendi yüksek bakış açısından çocuğa kendisi için yararlı olarak bir manevî destek gücü sunar. Dadıların kendilerinin temelde çocuk olmasına karşın, bu kimseler çocuk olmanın ne demek olduğunu bilir (Çocukların her iki yolun yararlarından istifâde edebilmesini sağlamak büyük bir avantajdır. Ama ikinci görüşün sâhibinin asla birincinin bakış açısını görmediği düşünülmemelidir; aksine gelişimin yolunu kesen beceriksizler örneğinde daima görüldüğü gibi, olgun yaşam görüşüne sâhip bir kimse bu görüşlerini takdirine de yansıtır).

Burada uzun bir hazırlık yoktur. Koca telaşın egemen olduğu işyerinden döner, çoraplarını değiştirir, bir pipo yakar, küçük kızın yanağını öper ve der ki: "Şimdi, benim küçük tatlım" (Bunu çocuğu bir sevgi atmosferine alıştırmak için yapar). Sonra çocuk kitaplarının büyük bir kısmında anlatılan şeyleri görürüz: öykülerini gün boyunca çocukların heyecanla bekledikleri [...] bir Frands Amca.* Küçük Fritz ve Marie koşarak gelir ve ellerini çırparlar: "Frands Amca öykü anlatıyor". Anne çocukların arasına yerleşir, en küçük olanı kollarına alır ve şöyle der: "Uslu olun! Şimdi sevgili babanızın size anlatacaklarını dinleyin".

İşte öykü anlatıcılar, bizim öykü anlatıcılarımız için çok güzel bir ortam. Çocukların normal ders saatleri dışında ve hatta mümkün olduğunda ders saatleri içinde, en sıradan kaygısı Sokrat gibi olmaktır. Anlatıcının –Frands Amca'nın sınırlarını zorlayan ya da onu başka bir yönüyle zorlayan- makul bir soruyu "Aptal çocuk! Öykü anlatırken çeneni kapatamaz mısın?" diyerek geçiştirmek ve annenin de ciddî olayları önlemek için "Bir daha yapmayacak" teminatı vermesi yerine çocuklarda *soru sorma* arzusu uyandırması gerekir. Önemli olan *çocukların yaşamlarına her yönden etki yapacak bir*

---

* Maalesef aktif rolde görünenin dâima bir amca olması bir tesâdüf değildir. Ebeveyn büyük çoğunlukla ayın ödül verme gününde yapılan iyi işler için ödül veren kişi ya da teşrifatçıdır –her ikisi de kayıt tutanın vicdânına yararlı olacak titizlik ve eksiksizlikle yapılır. Bu nedenle yetenekli amcalar için inkâr edilemeyecek fırsatlar doğar.

şiirselliği iletmek, sihirli bir etki yaratmaktır; en beklenmedik anda aniden gülümsemek ve sonra o gülümsemeyi silmektir; şiirsellik belli saatler ve günlerin ayrılacağı bir şey değildir. Böyle bir kimsenin eşliğinde, çocuklar deli danalar gibi hoplamaz ve ellerini çırpmaz; çünkü öyküyü duymak *isterler*. Açık, dürüst, güvenen yapılarıyla *öyle bir insana gelmişlerdir* ki; ona itirafta bulunurlar, birçok küçük sırlarına ortak ederler, ona oyunlarını anlatırlar ve o da mutlaka bu oyunlara girmesi gerektiğini anlar ve oyunlara daha ciddî biçimde eğilmesi gerektiğini fark eder. Çocukların yanında hiçbir zaman rahatsız olmaz; hiçbir zaman çocuklar ona musallat olmaz. Çünkü ona bunu yapmayacak kadar büyük bir itibar ve saygı gösterirler.* Okulda ne yapacağını bilir, derslerini onlarla birlikte tekrar etmez ama sessizce ne okuduklarını sorar. Onları test etmek ya da derslerin bir parçası olmak için değil, âşinâlık kazanmak için sorar. Derslerin bir parçası olup onlar için dersleri dramatize etmek, çocuklara onunla beraberliklerinde mükemmel görünme fırsatı vermemek için değil; bu derslerin bir kıvılcımının bir an için görünmesine izin vermek ve bunu, her zaman *en passant*** olmasa da, onların aksi hâlde meşgul olacakları şeyle bireysel bir tarzda ilişkilendirmek için öğrenirler. Böylelikle çocuğun rûhu bununla ateşlenir ve her yerde varolan, kendisi için çok değerli olmasına karşın, yine de çok fazla yaklaşmaya cüret edemediği şiirsel bir varlığı hisseder [...]. Bu yolla çocukta sürekli bir zihinsel hareketlilik, çocuğun işittiği ve gördüğü şeylere karşı –aksi hâlde dışsal araçlarla, örneğin çocukların Frands Amca'nın oturduğu ve bütün gün onları "Frands Amca'nın anlattığı öykülerin ne kadar mükemmel olduğu" öyküsüyle sıkıldıkları loş odadan çok aydınlık bir odaya sokarak güçlendirilmesi sağlanması gereken- daimî bir dikkatlilik güçlendirilir.

---

* Kişi de çocuklardan, onların hayret verici zekâsından bir şeyler öğrenebilir. Kendisini önemli gösteren bazı özel hocaların aksine, kısmen onların da öğretmelerine izin verebilir. On iki yaşındaki Christ'in şu sözlerini unutmamak gerekir: "Babamın işini yapmam gerektiğini bilmiyor musun?" [...]

** "Değinip geçmek"

Ama bütün bu berraklığa rağmen, yetişkinliğin çocukluk vaadinin yerine getirilmesi olduğunun unutulması aşırı duygusallığa yol açabilir. Özellikle çocukluğun çok fazla şey vadettiği çok parlak çocukları düşündüğümüzde, kişi çocukların yaşamında saçma gözyaşlarıyla dolu bir kaygı uyandırabilir. Hele şu sürekli "Şimdi mutlusun, ama büyüdüğünde [...] üzüleceksin" vs. gibi dolduruşlar çocuk üzerinde zararlı bir etki uyandırmaktadır. Çünkü bunlar çocukta yer ettikleri ölçüde, mutlu kalmanın (ve o zaman zaten mutsuzdurlar) ne kadar süreyle mümkün olduğu yönünde tekil bir kaygıya neden olurlar. Ya da bu sürekli dolduruşlar herhangi bir izlenim uyandırmada başarısız olsa da, yine de duruma uygun olmayan diğer herhangi bir konuşma kadar zararlı etkiye sâhiptir.

Bu açık fikirlilik; titizlik ve açık tanımlamaya yönelik haklılığı kuşkusuz taleple çatışma içinde görünebilir. Okulda bunun anlamı çocuğun temel karakterinin bir parçası olmaktır (diğer parçası oyun zamanıdır). Çocuklukta mutlak gerçeğe tabi olmayıp yalnızca kurallara tabi olmak hiçbir zaman serbest değildir. [...] Belki bu yanlış olabilir; ama içinde asil bir şeyler vardır. Kurallar genişledikçe ekilen küçük huzursuzlukların sayısı artar ve hiçbir şey yüreksizlik üretmek için bundan iyi ortam yaratamaz. Göz iyiliğin filizlenmesi ve kötülüğün ezilmesi için büyü yapma gücüne sâhiptir –ama rahatlık ve esnekliğin kızı olan yanlış algılanan katılık ve disiplin, bir kuşağa kendi yaşadığı dayak ve kötü muâmelenin intikamını bir sonraki kuşağa aynı şekilde davranarak, onlardan alma fırsatı vermektedir.

O zaman öykü anlatılmamalı mıdır? Elbette çocuğun ihtiyaç duyduğu şey mitoloji ve iyi örnek oluşturan öykülerdir –ya da çocukların öykü okuyup anlatmasına izin verilir ve hataları Sokratesce düzeltilir (Bu düzeltme daha sonra sorarak yapılır; böylelikle çocuk öğretmen tarafından baskı altında tutularak düzeltilmez, o başkalarını düzeltiyor gibi görünür. Genel olarak bir çocuğa nasıl davranılacağını bilen kimse kesinlikle bunun kendini önemseme şeklinde yozlaşmasına göz yumma tehlikesi içinde olmayacaktır). Bu

düzeltmenin doğaçlama olarak yapılması, belli bir zaman ve mekânda olmaması gerekir. Çocuklar yaşamlarının erken döneminde sevincin, şükranla takdir edilmesi gereken talihli bir takımyıldızı olduğunu öğrenmelidir. Ama aynı zamanda zamanında nasıl durulacağını da bilmeli, hiçbir noktada öykünün vurgulamak istediği dersi unutmamalıdır. (Şimdi hemen temas edebileceğim, ama sonradan tekrar gündeme gelecek bir 'bu arada' ise, sürekli olarak ve gün boyu anlamsız ve önemsiz öyküler anlatmanın, tek bir farklı izlenim edinmeksizin ardı ardına her gün bir kitabı yutan roman okuyucularının sayısını artırmaya yaradığıdır). Benim ele aldığım öykü anlatıcı, kendisindeki belli bir yaratıcılığı, öyküleri farklı yollarla anlatarak aksi hâlde çocuğu etkileyecek ve işgal edecek olan olaylarla ilişkili hâle getirmek sûretiyle çıkaran (ortaya çıkaran ya da taslağını çizen veya başka bir yolla ifâde eden) kişidir.

Burada ortaya çıkan soru şudur: çocukluğun gerçek *anlamı nedir?* Önemi bir şekilde daha sonraki aşamaları belirlemesinde yatan bir aşama olmasından mı ibarettir? Ya da bağımsız bir değere mi sâhiptir? Bazıları bu ikinci görüşü, çocukluğu temelde insanî kazanımın zirvesi olarak görecek ve bu nokta aşıldığında insanın dejenere olmaya başladığını düşünecek bir bakış açısına dönüştürmüşlerdir. İlk görüşün sonucu ise; insanların bir yandan çocukluğun yalnızca geçmesini sağlamaya çalışırken,* tıpkı hayvanları bütün yıl boyu yapabileceğinden daha fazla şişmanlatmak için karanlığa hapsedenler gibi, kişinin çocukluğun geçmesini sağlamak için de birçok yol bulabileceği kesindir- öbür yandan bu 'yorucu çocukluk zamanından' ve özellikle çocuğun fiziksel refâhının sağlanmasından yararlanır. Bu bakış açısından bir çocuk yetiştirmenin temel prensibi şudur: "Birinci tabağını bitirmeyen ikincisini bulamaz" (Sıklıkla çocuklar, özellikle küçük kızlar, sürekli olarak kendilerinin kimseye hiçbir yararlarının olmadığını işiterek vs. hayata küstürülürler).

* Özünde her çağı yanlış yargılayan, çünkü her çağın yalnızca bir sonraki çağ için varolduğunu düşünen, çağımızın aceleciliğinde bu hastalık mevcuttur.

Sahte Yollar dadı konumunun ötesinden gelerek, ancak bütün süreç boyunca devam etmeyip yarı yolda durarak ortaya çıkarlar.

Birinci Aşama: Doğrudan etkileyici pozisyona geldiklerinde, -doğal olduğu üzere- yetişkinlik yıllarında çocukluklarını doğası kendileri tarafından bilinen bir şey olarak almak yerine, 'çocuk olma' eğilimi (gençlik iksiri) sergilerler. Son derece masum ve naif olan; sakallarının bu kadar güçlü çıkmaması ve böylelikle tıraş olmamak, dolayısıyla yumuşak yanaklı ve çıplak enseli delikanlı olarak kalmak isteyen; yeniden çocuklaştıkları için çocukça konuşan bu sırık boylu haylazlar, çocuk dilinin bütün sözcük değiştirmelerini öğrenmekte ve hepimizin çocuk gibi konuşmasını sağlayabilmektedir. Bu, karşı görüşün yani şimdi çok yaygın olan çocukların yaşlılar gibi olduğu görüşünün ömrünün sona ermesiyle gerçek hâline gelebilecek bir karikatürdür. Bu uzun, çocuksu kuklaların yerde zıplayıp durduklarını ve oyuncak atlar sürdüklerini görmek ve onların 'masum ve mutlu çocukluk' öykülerini dinlemek traji-komiktir. [...] (Yetişkin olmak isteyen yarı büyümüş kızlarla karşılaşmaları ise ayrı bir parodidir).

Bunların öyküleri 'çocuklar ve çocuksu ruhlar içindir' (şiirsel gargara). Eğer bu gençlerde sık sık rastlanılan bir hata ise, benzer bir sahte yol da çocuğun yaşamının son derece boş olduğu ve kendi içinde tamamen içeriksiz olduğu kanısıyla çocuklara 'tenezzül gösteren' büyükler arasında görülebilir. Bu büyükler çocukluğa bir beden üflemek isteyeceklerdir. Temelde, her iki taraf da mutlaka çocukluğun boş olduğunu varsaymak zorundadır. Aksi hâlde ilki, herhangi bir iyi mizaçlı kimsede ani iğrenmeye neden olacak kadar iğrenç bir şeyler sunamayacak; ikincisi ise, çocukluğa yaşam rûhu üfleyemeyecektir. Ayrıca hiç kimse öyküyü anlattıktan sonra "Ama elbette biliyorsun ki bu yalnızca bir *masal*" diyerek yarattığı bütün etkiyi mahvetmez –son zamanlarda hiçbir şiirsellik duygusu olmayan ve bu nedenle her türlü anekdot vs.nin izlenimini maddî gerçekliğini araştırmaya başlayarak yozlaştıran insanlar yeniden ortaya çıkmaya başladı.

Öykü anlatımı fantastik ve tek taraflı bir yönü benimsemiştir. İnsanlar bir yandan çocukların hayâllerini bu gibi öykülerle doldurmanın saçma ve gelecek için zararlı olduğunu; ama öbür yandan da yalnızca çocukların boş vakitlerini doldurmak ve onları eğlendirmek için bir şeyler anlatmanın tamamen doğru olduğunu keşfettiler. O zaman –bunun yalnızca eğlence maksatlı olduğunu ve hazırlık için vakit kaybetmenin gereksizliğini görerek- korkunç bir monotonlukla anlatılan köpek ve kedi vs. hakkındaki sonsuz saçma öyküler gündeme geldi. Ama bir zamanlar şımartılan çocuklar sürekli yeni versiyonlarını talep ettiler ve bu nedenle aynı tema önemli değişikliklere uğrayan klişelerle tekrarlanmayı sürdürdü (Örneğin bir zamanlar bir kızıl köpek vardı; bir başka zamanlar ise bir siyah köpek vardı) [...].

Fakat bunun da yanlış olduğu anlaşıldı. Zamanı değerlendirmenin daha iyi yolları vardı; hatta bir şaka ve oyun şeklinde bile zaman daha iyi kullanılabilirdi. Buradan itibaren iki yol ayrıldı: ya çocukları ahlâken eğitmek ya da onlara bazı yararlı bilgileri vermek. Bu ikinci yolu benimsemenin sonuçları hakkında biraz duracağım. Burada sanki sihirli bir asa dokunmuş gibi bir işkence ortaya çıktı –hayır kitaplarla değil; ama okuyucular ve tabiat tarihine ilişkin her tür resimli kitaplarla ve modern dilleri çocuklara öğretmek maksadıyla. Böylelikle Frands Amca Afrika'ya yaptığı seyâhatleri anlattı ve sınıflandırılmalarına yardım etmek için hayvan ve bitki isimleri verdi. Ebeveyn ve diğerleri sormaya başladı: "Fransızca'da burun nedir?" vs. Ya da çocuklara ilk piyanoda bir parça tıngırdatma öğretildi. Ve sanki bunun nedeni, onları sanatlarını icra ederken mahcup olmaktan kurtarmaktı; aynı zamanda çalarken utandırılmamalıydılar. Bu tamamen atomcu bilgiden çocuklara ve onların varoluşlarına herhangi bir derin ilişkiye itibar etmeyen, herhangi bir şekilde onların *ruhlarında* yer etmeyen, böylelikle onları her tür standarttan yoksun bırakan ve kendilerini büyük tabiatçılar ve dilbilimciler olarak görmelerine neden olan bir durum ortaya çıktı. Bir şeylere karar vermek için ayrıntılardan yararlanıl-

maya başlanır başlanılmaz, elbette ne kadar çoğu ya da ne kadar azının üstadlar arasında sayılacağı tamamen tesadüften ibaretti. Bu nedenle yapılan fettanlık, işkenceydi. Kişinin gençliğinde öğrendiği bu tür atomik bilgilerin yaşlandıkça unutulduğu doğru değildir.

37 II A 12

Entelektüel bir alışveriş olmaksızın, dostluk nedir? Akıl havasında nefes alamayan, yalnızca hayvansal soluklanmayla nefeslenebilen zayıf ruhların sığınağı mı? Kişinin denemeye çalıştığı bütün dışsal çarelere (*Dus* vs. içerek) rağmen nasıl da korkunç bir şekilde kendisini sürüklemeye devam eder.[11] Dostluğun yalnızca karşılıklı teminat olduğunu düşünenler hâriç, ne kadar ilginç bir karikatür. Dostluğa, karşılıklı anlayışa ilişkin şu yavan klişe vaazları işitmek ne kadar iğrenç! Dostluk kesinlikle bir anlayış gerektirir; ama bu anlayış daima karşı taraftakinin söyleyeceğini bilmek değildir. Dostluğun gerek duyduğu anlayış kişinin karşısındakinin ne söyleyeceğini asla bilmemesidir. Eğer o noktaya varılırsa dostluk bitecektir. Ama bu tür dostluklar da insanların başka herkesi anladıklarına inanabilmelerini sağlayabilmektedir. Böylelikle söylediklerinin, başkalarının onun söylemesini beklediği şey olduğundan duyulan hoşnutsuzluk sıklıkla gerçek dışıdır ve tamamen herkesin konuşmasının yalnızca kendi konuşmaları gibi yavan, abes ve maksatsız olduğu varsayımına dayanır. Her sözü ilginç kılan bireysel özelliklerin tamamından habersizdirler. Bütün anlayışlarına rağmen sürekli olarak yanlış anlayan bu gibi insanlardan kaçınmak daima iyidir. [...] Her hâlükârda konuşmaları devam ettiği sürece insanlar, konuşmaları esnasında, genellikle yıllar geçtikçe daha çok, hareket bakımından (yüz kaslarının hareketleri dâhil) tıpkı robotlar gibi çıplak organlara benzeme eğilimi göstermektedirler. Tıpkı kendilerine en uzun ve en güzel yolda seyâhat etme fırsatı

---

11 Ellerde kadehler varken kolları birbirine geçirmeyi içeren bir ritüel. Böylelikle bir kişisel, ikinci tekil kişi ilişkisi (Du) kurulmaktadır.

verildiği hâlde kendi 'kaptan kuantum'larını tercih eden deniz kaptanları gibidirler.

37 II A 22

Bu çağı temsil etmesi amaçlanan Faust, önceki Faust'tan esastan ayrılmaktadır. [...] Bu farklılık o kadar âşikârdır ki; yalnızca bu gerçek konusunda uyarılmamız yeterlidir. Peki fark nerede yatıyor? Eğer bu çağa bakarsak, Aristo'nun zaten gelişimin en alt düzeyini uygun gördüğü insanlar anlamında olan Yunanca'daki *praktikoi*[12] olan çok sayıda insan görürüz. Bunlar kendi topraklarını işlemekle ve sözüm ona çocuklarını eğitmekle yani 'vaftiz edilmiş tüketiciler hâline getirmekle' meşguldürler. Bunlar kaygısız yaşamlar sürerler ve ölümde bile dünya için pratik bir şey yaparlar: çürüyerek ve toprağı gübreleyerek. Bu düzeyden Faustcu hiçbir şeyin ortaya çıkması olasılığı yoktur. Öbür yandan ya boşa geçmiş bir zamanı soruşturmak için başlarını sağa sola çeviren ya da doğal keşiflere gömülmüş çok sayıda insan bulunmaktadır. Bunların meşgul oluşu Faustçu unsurun diğerleri arasında kaybolmayacağı anlamına gelir. Çünkü bu diğer unsurlar ancak enerjileri bir şekilde felç olduğu zaman ortaya çıkarlar. Nihâyet şimdi gözlememiz gereken insan tipi ortaya çıkmaktadır: bunlar doğanın, yaşamın ve tarihin sonsuz çokluğu vizyonunun bütünlüğünü kavramayı amaçlayanlardır. Yine de burada bir trajedi vardır. Gözleri önünden zaten çok şey akıp gitmiş, daha fazlası da her gün ortaya çıkmaktadır; ancak bütün bu çok çeşitli bilgiler altında bu olup bitenlerin ne kadar küçük olduğuna ilişkin gizli bir duygu vardır ve bu duygu onların aktifliklerini felç eder. Şimdi Faustçu unsur her bir nüansın tamamıyla ve mutlak değeri içinde görüldüğü her şeyi kapsayan bir bütüncül vizyon içinde bütün gelişimi kavrayamama yeteneksizliğinden doğan umutsuzluk olarak görünmektedir.

Peki fark nerede yatıyor? Orijinal Faust'un umutsuzluğu daha

12 "Harekete geçmeye uygun", "yapabilen", "etkili" anlamında.

pratikti. Araştırmalar yapmış, ancak [...] bilginin karşılığı olarak bir hiç elde etmişti. Çünkü cevap aradığı o soruya değil, *kendisinin ne* yapması gerektiği sorusuna cevap bulmuştu. Bilimin çok az gelişmişliği nedeniyle o çağda basit bir araştırma, onun kendisini onların hiçliğine iknâ etmesi için yeterli olacaktı; ama çağın özel karakteri –bir ideal uğruna duyulan aktif coşku- bu sorunun o alana transfer edilmesi anlamına geliyordu. Yaşamın bilgiyle telâfi edilmesi gerekiyordu. Çağımızda sorunun çok daha geri plana atılması gerekmektedir. Çünkü doğal olarak dünya yaşlandıkça öngörülü bir eğilimin mutlaka öne çıkması ve sorunun şu şekle dönüşmesi gerekmektedir: İnsanın bu kadar kısıtlı konumuna rağmen gerçek vizyon nasıl oluşabilir? İnsanları mükemmel ve gerçek sezgiyi talep etmek için ateşleyen, maalesef, her şeyin göreceliliğinden duyulan umutsuzluktur. [...] İnsan bütün göreceilikleri iptal eden ve ona en önemsiz şeyin bile mutlak değerini gösteren bir vizyonu arzulamaktadır. Çünkü gerçek (yani kutsal) vizyon için her şey aynı büyüklüktedir. Böyle bir Faust'un Wagners'ten yoksun olmadığı gerçekten de âşikârdır. İşte umutsuzluğun yattığı yer burasıdır. Bütün yaşamın şimdi onun için değişim yolu, aynı zamanda onu ilk Faust'tan farklı gösteren şeydir. Onun eylemci eğilimleri sonrakinde tenselliğe batarken, bu Faust her şeyden cayacak, eğer yapabilirse öğrendiği her şeyi unutacak ve yığınları seyredecektir –ya da belki de merakından kendisini bir başka dünyaya nakledecektir.

19 Mart 37 II A 29

Bu açıdan Hıristiyanlık çok güven verici bir etkiye sâhiptir. Bu etkiyi en yüksek derecede göreceliliği işlevsel hâle getirerek, yanında bütün diğerlerinin kaybolacağı kadar büyük bir fikri, ideali sunarak (Hıristiyanlığın romantik ve mizahî yönü) yapmaktadır. Bunun için bir Hıristiyan'la sohbet etmek daima daha zevklidir; çünkü o mutlak bir standarda sâhiptir; yetenek, meslek vs.'deki sonsuz farklılıkların kendi yanında hiç olduğu bir bütünlüğe sâhiptir. Bu-

radan, kibir hâlinde yozlaşmadığı sürece saygı gösterilmesi gereken bir duruş ortaya çıkmaktadır.

37 II A 30

Kişinin klasik okumada ya da tamamen olgun bir kimseyle ilişki kurmada bulduğu sükûnet ve güvenlik, romantikte bulunamaz. Romantik, tıpkı titreyen eliyle yazan bir adamı seyretmek gibidir. İnsan onun kaleminin her an elinden kaçacağından ve gülünç bir hata yapacağından korkar (bu uyuşuk bir ironi).

37 II A 37

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Bu ironi kavramının gelişmeye başladığı yer olmalı. İlk olarak fantastik, şatafatlı fikirler tatmin edilir ve henüz düşünce bu konumun temiz kalpliliğini rahatsız etmemiştir. Kişi bunun dünyada işlerin yürüyüş biçimiyle bir ilgisinin bulunmadığını görür ve yüce ideallerini terk edemese de, dünyanın bir şekilde kendisiyle alay ettiğini hisseder (ironi-romantik, buraya kadar olup bitenler romantik değil, eylem biçimindeki tatmin idi) (bu ironi dünyanın birey üzerindeki ironisidir ve Yunanlıların ironi olarak adlandırdıklarından, yani tekil bireyin dünyanın üzerine yükseldiği ironik tatminden farklıdır ve Sokrat'ta devlet fikrinin bu nedenle yok olmaya başlamasıyla gelişmeye başlayan budur. Ancak her şeyin mücâdele olduğu romantik konumda, ironi bireye ulaşamaz ve dışarıda bekler. Genellikle bu ayrımın gözden kaçırıldığına inanıyorum) ve nihâyet ironinin demode olduğu üçüncü bir bakış açısı vardır.

37 II A 38

Filozoflar bir elleriyle verirken diğer elleriyle geri alma eğilimindedirler. Bu nedenle örneğin Kant bize kategorilerin benzerliği hakkında gerçek doğru olan bir şeyler öğretirken *(noumena)*,[13] bu benzerliği *sonsuzlaştırarak* hepsini geri aldı. 'Sonsuz' *(infinite)* sözcü-

[13] Noumenon, çoğulu noumena. Eğer biliniyorsa, duyulardan çok akıl yoluyla bilinen şey demektir.

günün bu kullanımı felsefede büyük bir rol oynamaktadır.

37 II A 47

Hegel, Hıristiyanlık tarafından verimlileştirildiği ölçüde Hıristiyanlığın içindeki mizah unsurunu çıkarmaya çalıştı [...] ve böylelikle kendisi dünya ile tamamen uzlaşarak Dinginciliğe* ulaştı. Aynı şey *Faust*'ta Goethe için doğrudur. İkinci kısmın gelişinin neden bu kadar uzun zaman aldığı merak uyandırıcıdır. Birinci kısım hiçbir güçlük çıkarmamıştı; ama bir kez alevlenen fırtına nasıl sâkinleştirilir? Soru buydu. Bu nedenle İkinci Kısım daha çok sübjektif bir yöne sâhiptir (Goethe'den kendi deneyimlerinin nasıl şu ya da bu sanat eserini doğurduğuna ilişkin yeterince açıklamaya sâhibiz). Bunun nedeni bu iman itirafını yapmak için kendisinin sâkinleşmesinin gerekmesi gibi görünüyor.

37 II A 48

Hegel'in sonraki perspektifi öncekini yutuyor; her birinin kendi geçerliliğini koruduğu yaşamın bir aşamasının diğerini izlemesi gibi değil, bir onursal ünvanın *(Justitsraad)* bir başkasını *(Kammerraad)* yutması gibi.

37 II A 49

Evet, doğru! Benim dokunduğum her şeyin kaderi şu şiirde *(Knaben Wunderhorn)* olduğu gibidir:

Ein Jäger stiess wohl in sein Horn,
wohl in sein Horn,
Und Alles, was er bliest das var
verlorn.[14]

37 II A 51

---

* (Quietism) Hıristiyan mistisizminin dünyadan çekilmeyi, bireysel irâdenin terkini ve pasif bir biçimde Tanrı'nın ve kutsalların tefekkürünü öngören bir sistemi (Çevirenin notu).

14 "Bir avcı boynuzuna kuvvetle üfledi/ Kuvvetle boynuzunu/ Ve bütün üfledikleri kayboldu"

Faust, Sokrat'a bir paralel olarak görülebilir; çünkü Sokrat bireyin devletten kopuşunu ifâde eder. Bu nedenle Faust, Kilise tarafından reddedilmesinden sonra, bireyin rehberlikten yoksun ve kendi başına bırakıldığını betimlemektedir. Bu durum onun Reformasyonla* olan ilişkisini göstermekte ve tek yönlü olarak olumsuz yanlarını vurgulayarak onun parodisini yapmaktadır.

37 II A 53

Faust intihar etmeyi başaramaz. Bütün aktüel biçimleri aşma fikri gibi, kendisini yeni bir fikirde tamamlaması zorunludur (Gezgin Yahudi).

37 II A 56

:) Felsefe yaşamın sütü kesilmiş sütanası gibidir; bize bakabilir ama emziremez.

37 II A 59

Ben *satisfactio vicaria*[15] ile kişinin kendi günahlarını telâfisi arasındaki ilişkiyi böyle düşünüyorum. Bir yandan günahların Hazreti İsâ'nın ölümü yoluyla affedildiği kuşkusuz doğru iken; diğer yandan kişi eski durumundan, Saul'ün sözünü ettiği (Romalılar 8:25) 'günahkâr beden'den sanki bir sihir yapılmış gibi kurtarılmaz. Geldiği yolu aynen geri gitmek zorundadır. Bu arada günahlarının affedildiği bilinci onu ayakta tutacak, ona cesâret verecek ve umutsuzluğa düşmesini önleyecektir -Tıpkı günahının tamamen farkında olan, kendisini ihbar eden ve sonra bir günahkârın ölümünü bile cesâretle karşılayan, çünkü yargıcın kendisine karşı daha müsâmahakâr olması gerektiğini hisseden kişi gibi. Tehlikeli bir yolda yü-

* Protestanlığı kuran hareket. Avrupa'da 16. yüzyılda Roman Katolik Kilisesi'nin bazı doktrinleri ve pratiklerinde reform yapmak üzere yola çıkan ve Protestanlığın ortaya çıkmasıyla sonuçlanan dinî hareket (Çevirenin notu).

15 İsâ'nın insanın günahlarına kefâret olması nedeniyle, insanın kefâreti ancak 'hayâlîdir'.

rümektedir (Günahın affedildiği bilinci içindeyken bile yeterince dikenli bir yolda. Çünkü kişi sıklıkla bunu unutur) ve Tanrı'yı ayartmayacak ya da ondan mucize talep etmeyecektir.

37 II A 63

Ey Tanrım! Kişi böyle bir niyeti ne kadar kolayca unutuyor! Tekrar dünyaya döndüm; kendi iç dünyamda tahtından indirildikten bir süre sonra burada hükümranlık kurmaya geldim. Ah! "İnsan bütün dünyayı kazanıp da canından olursa, bunun kendisine ne yararı olur?"[16] Ayrıca bugün (8 Mayıs) hiçbir şamataya başvurmaksızın –bu muâdilin bir yardımı olmaz–, Bolette[17] ile konuşmak için Rørdam'lara giderek ve nüktedanlık şeytanımı evimde bırakmaya çalışarak kendimi unutmaya çalıştım. Hakkettiğim gibi parlayan kılıcıyla bir melek benimle her masum kız kalbi arasında duruyor –beni ele geçirdiğinde Ey Tanrım, aklımı ânında kaybetmeme izin vermediğin için sana şükrediyorum. Hiçbir zaman bunu yapmaktan daha fazla korkmadım; bu nedenle bana kulak verdiğin için bir kez daha şükrediyorum.

8 Mayıs 37 II A 67

Bugün yine aynı performans –yine R—'lere çıkmayı başardımaman Tanrım bu duygular neden şimdi uyanıyor –Ah! Kendimi ne kadar da yalnız hissediyorum! –Ah! Kişinin kendi başına durmasındaki mağrur kendinden memnûniyete lanet olsun – şimdi herkes beni küçümseyecek – Ah! Ama sen Tanrım! Benim gitmeme izin verme –yaşamama ve kendimi geliştirmeme (?) izin ver![18]

37 II A 68

---

16 Bakınız, Markos 8:36.

17 Orijinal müsvedde de "Bolette ile konuşmak için Rørdam'a" cümlesinin üstü çizilmiş.

18 Yayınlanan metnin arka planındaki şartlar konusunda İngilizce'ye çevirenin önsözüne bakınız.

Âdem Cennet'te yaşadığında dua idi; terk edildiğinde eserdi; İsâ dünyaya geldiğinde dua ve eserdi (*ora et labora*).

37 II A 69

Bu süre boyunca diğer şeylerin yanı sıra A. v. Arnim'den çeşitli şeyler okudum *Armuth, Reichthum, Schuld und busse der Grafinn Dolores*, 2 cilt, II, s. 21, ayartıcısıyla görüştüğü yer. [...]

16 Mayıs 37 II A 70

Eğer bir kimse felsefe ile (saf insânî dünya görüşü –hümanist bakış açısı) Hıristiyanlık arasındaki ilişkiyi sıkı sıkıya savunmaz; ama ona derinden bakmaksızın, doğrudan dogma konusunda spekülasyona başlarsa, ilk bakışta tatminkâr ve cömert gibi görünen sonuçlara ulaşmak kolaydır. Tıpkı bir zamanlar ona ve toprağa ilişkin herhangi bir araştırma yapılmaksızın, her şeyde kullanılan pekmez toprağında olduğu gibi, her şey sonunda olabileceğin aynı zamanda olan olduğu noktaya gelir. Bu toprakla herkes önce birkaç yıl boyunca bol ürünler elde etti; ancak bundan sonra toprak çoraklaştı.

37 II A 77

Bütün dünyayı yarattığında Tanrı ona baktı ve iyi olduğunu gördü; İsâ çarmıhta rûhunu teslim ederken, şu sözler duyuldu: "Tamamlandı".[19]

9 Haziran 37 II A 93

Eski Hıristiyan dogma terminolojisi, tıpkı içinde en sevimli prensler ve prenseslerin derin bir uykuda olduğu büyülü bir şato gibidir; bütün görkemiyle ayağa kalkması için yalnızca uyandırılması, canlandırılması gerekir.

8 Temmuz 37 II A 110

---

19 Yuhanna 19:30.

Latince yazmanın romantik temalar için yeterli bir zihinsel çerçeve sağlayabileceğini düşünmek; bir kimseden dâireyi karelerle tanımlamasını istemek kadar gülünçtür –yaşam paradokslarının mizahî abartmaları her türlü planı bozar; bu sanki meşin şişeler içine yeni şarap koymak gibidir. Ve eğer Latince nihâyetinde genç âşığı ile zorla evlenmede başarılı olursa, bu konuşamayan dişsiz kocakarının, kocasının tatmini başka yerde araması hâlinde onu hoş görmesi gerekecektir.

8 Temmuz 37 II A 111

Mizah kesinlikle orta çağlarda da vardı; ama o zaman bir bütünlük içindeydi, kilisenin içindeydi. Kısmen dünyaya kısmen de kendisine yönelikti. Bu da, benim düşünceme göre bu kavramın bir parçası olan marazîlikten uzak olmasının nedenini oluşturduğu gibi, aynı zamanda daha yakın dönemdeki mizahçıların bazılarının Katolik olmasının da nedenidir. Çünkü bir cemâat, kendilerinin yoksun olduğu yön duygusu istemektedirler.

11 Temmuz 37 II A 114

Neden tekil gözlemleri kâğıda dökmede bu kadar isteksiz olduğumu merak ediyorum. Ancak eserlerinde fikir yığınını bir araya itekleyen kaleydoskoptan iz olmayan ne kadar büyük insan tanıdıysam (Jean Paul örneği belki de beni bu açıdan mevsimsiz kaygılara itti) ve Hoffmann gibi tazelendirici bir yazarın günlük tuttuğunu, Lichtenberg'in bunu tavsiye ettiğini daha çok aklıma getirdiysem; böylesine masum bir pratiği neden bu kadar nahoş, neredeyse tiksindirici bulduğumu ortaya çıkarmak için o kadar çok büyük bir ihtiyaç hissediyorum. Bunun nedeninin açıkça her defasında bu günlüklerin yayınlanması olasılığını, bu nedenle de daha titiz bir çalışma gerektirdiğini düşünmemdi. Çünkü ben bununla uğraşmak istemiyordum. Ve böyle bir soyut olasılıkla (bir tür edebî hıçkırık ve mide bulantısıyla) güçsüz düşünce, fikir ve hâleti rûhiyye aroması uçup gitti. Bunun yerine sık sık not alarak, düşüncelerin ori-

jinal hâleti rûhiyye ile göbek bağı yerinde ortaya çıkmalarını sağlamak ve mümkün olduğu kadar bunların ileride kullanılma olasılıklarını unutmak (günlüklerime baktığımda zaten hiçbir zaman böyle bir olasılığı göremiyorum); yakın bir dostuma yazdığım mektuplarla derdimi döküyormuş gibi yazmak daha iyi olacak. Böylelikle bir yandan daha sonraki bir anda kendimi anlayabilecek; öbür yandan da akıcılığı, konuşmada da bir ölçüde korumak zorunda olduğum yazılı ifâdede akıcılığı, pek dikkat etmediğim birçok küçük özelliklere ilişkin bilgiyi ve nihâyet, Hamann'ın söylediği bir başka anlamda doğruymuş gibi, kişinin yaşamında yalnızca bir kez aklına gelen fikirleri korumaya yönelik bir avantaj kazanacağım. Gelişimi bir yönüyle kamusal fenomen olan, yeterince yetenekli olmayan bir kimse için böyle bir sahne arkası çalışması kesinlikle gerekli.

[Kenar notu] 13 Temmuz 1837 tarihli karar, çalışma odamızda akşamın saat altısında verildi.

13 Temmuz 37 II A 118

[Ayrıca yine yukarıdaki kenar notunda] Ve sâhip olduğum kayıtlar ya tamamen şifreli olduğundan artık onları anlamıyorum ya da tamamıyla geçici nitelikli. Ayrıca birçok kaydın aynı güne ait olduğunu görebiliyorum; bu da bir tür hesap gününü gösteriyor gibi. Bu tam bir saçmalık.

Düşünce ve fikirlerin görünüşteki bolluğu içinde kişi kendisinde, tıpkı zamanında sağılmayan ineğin çektiğine benzer hoş olmayan bir kaygıyı hissediyor. Dışarıdaki şartlar yardım etmediğinde, yapılacak en iyi şey kişinin kendisini sağması.

37 II A 119

Bazen nekâhet dönemindeki bitkisel, sindirimsel uyuklamaya geçişe her yönüyle benzeyen ruhsal bir şeyler olur. Bilinç sahne önünden perde arkasına ulaşan gölgeleyici bir ay gibi görünür. Kişi eşyanın bütünlüğü içindeymiş gibi (tümtanrıcı bir unsur; ancak

dinî versiyonu gibi insanı güçlendirmeyen bir unsur) uykuya dalar; içinde her şeyin farazî göründüğü bir sonsuzluğa yönelik oryantal bir rüyâ görmeye başlar –ve kişi büyük bir şiirdeymiş gibi uyumlulaşmıştır: Bütün dünyanın, Tanrı'nın ve benim varlığımız içinde insan düşüncesinin hazmedemediği yaşamın korkunç eşitsizliklerinin, sisli, hayâlî bir varoluşta giderildiği bir şiirdir. Ne yazık ki sonra tekrar uyanıyorum ve her şeydeki aynı trajik göreceliliğin her zamankinden daha kötü olduğunu görüyorum: *ne olduğum*, zevklerim ve -belki milyonlarca insan tamamen aynı şeyi yaparken- başka insanların ben ve benim yaptıklarımda ne gördükleri hakkındaki bitmek bilmeyen sorular.

37 II A 125

Küçük burjuva daima yaşamdaki bir unsuru atlar; üstleriyle parodisel ilişkilerini... Onlar için ahlâk en üst derecededir, akıldan daha önemlidir. Ama bu coşkuyu yüce, yetenekli ve hatta istisnâî kılıkta hissetmezler. Onların *ahlâkı* polis tarafından asılmış çeşitli posterlerin kısa bir özetidir; en önemli şey devletin yararlı bir mensubu olmak ve bir kulüpte akşam konuşmaları yapmaktır. Hiçbir zaman bilinmeyen, uzak bir şey için nostalji hissetmezler; hiçbir zaman hiçbir şey olmamanın derinliğini hissetmezler. Ceplerinde dört peni ve ellerinde nârin bir bastonla Nørreport'ta gezinirler. Dünyayı günahlar yoluyla tanıma dünya görüşüne (Gnostik bir mezhep benimsemektedir) dair hiçbir sezgiye sâhip değildirler –aynı zamanda kişinin öfkesini gençliğinde harcaması gerektiğini (*'wer niemals hat ein Rausch gehabt, er ist kein braver Mensch'*) söylerler.[20] Hiçbir zaman bunun arkasında yatan fikri anlamazlar. Kişi karanlık iç çekişler âlemine gizli, gizemli kapıdan sızdığında, bu kapı bütün korkunçluğuyla yalnızca imalara açılır. O zaman kişi ayartmanın ezilmiş mahkûmlarını ve mizacın iknâ edilmişliğini ve buz gibi soğukluğunu görür.

1 Temmuz 37 II A 127

20 "Hiç sarhoş olmamış adam cesur adam değildir".

[Yukarıdaki kaydın kenar notunda] Kişi başkalarını Tanrı'dan çok fazla korktukları için azarlar. Oldukça haklıdır; Tanrı'yı hakkıyla *sevmek* için kişinin O'ndan *korkmaya* da ihtiyacı vardır. Küçük burjuvanın Tanrı sevgisi ot gibi yaşamanın bütün süreçleri tamamen aktif iken, rahat bir şekilde ellerini göbeğinden bağlamış ve başı yumuşak bir koltuğa düşmüş, uyku akan gözlerini çatıya, yüce şeylere dikmişken devreye girer. Panteist 'Hoşgeldin' (*Bizi* hoş karşıla).[21]

37 II A 128

"Komşunu kendin gibi sev" der küçük burjuva ve çok iyi yetiştirilmiş çocuklar ve bununla devletin yararlı vatandaşları –herhangi bir geçici duygusal gribe çok yatkın- olan küçük burjuva kısmen şunu kasteder: Eğer bir kimse çok uzakta oturuyor olsa bile, bir çift *snuffer*in [kandil söndürmeye yarayan huni türü bir araç -çev.] tekini isterse, sâhibi hemen "memnûniyetle" der, 'büyük bir zevkle kalkar' ve *snuffer*'leri ona verir. Kısmen ise şunu kasteder: Kişi zorunlu tâziye ziyâretleri yapmayı unutmamalıdır. Ancak hiçbir zaman bunun anlamının bütün dünyanın onlara sırt çevirmesi olduğunu, içinde yaşadıkları sosyalleşen linga balığı sürüsü topluluğu hiçbir zaman böyle bir durumun doğmasına izin vermeyecek ve ciddi bir yardım gerektiğinde, sağduyu onlara, kendilerinin âcil yardımına gereksinim duyan; ancak karşılığında onlara yardım etme fırsat etme imkânı hiç bulamayacağı büyük olasılık olan kimsenin, onların 'komşusu' *olmadığını* söyleyecektir.

37 II 130

Trajik ile komiği de birleştirdim: espri yapıyorum, insanlar gülüyor –ben ağlıyorum.

14 Temmuz 37 II A 132

---

21 *Velbekom's* (*Velbekomme* afiyet olsun) bir yemekten sonra bazen söylenmemiş *Tak for maten* (Yemek için teşekkür ederim) sözüne bir yanıt olarak söylenir.

Mizah, maksimum dalga boyuna taşınmış ironidir. Hıristiyanlık özünde gerçek *primus motor** olsa da, Hıristiyan Avrupa'da yaşayan ama ironiyi tanımlamaktan öteye geçememiş olanlar vardır. Bu nedenledir ki bu kimseler, kişinin yalnızca kendisinden doğan mutlak izole mizah yapmayı başaramıyorlar. Bu yüzden bu kimseler ya Tieck ve diğerleri gibi,[22] bütün bireyler birliğinin *dünya üzerinde birleşik bir mizah içinde bir Hıristiyan ironi* oluşturduğu Kilise'de bir yer ararlar; ya da dindarların bunu sürdüremedikleri yerlerde bir kulüp kurarlar (Hoffmann'ın[23] örneğinde yine de somutlaştırılamayan yalnızca idealde kalan Serapion Kardeşleri). Hayır, Hamann hâlâ en büyük ve en otantik mizahçı, doğal mizahçı Robinson Crusoe'dir; ama ıssız bir adada değil, yaşamın gürültü ve patırtısı içinde yaşar. Onun mizahı estetik bir konsept değil yaşamın kendisidir; o kontrollü bir tiyatro oyununun kahramanı değildir.

4 Ağustos 37 II A 136

Şimdi bir romanda ironinin yakalanabilmesine karşın mizahın yakalanamamasının gerçek nedenini görebiliyorum. Bunun tek nedeni mizahın yazılacak kavramın bir parçası olmamasıdır. Çünkü yazma dünyaya yönelik çok fazla uzlaşmacı bir tavrı ele verecektir (ayrıca bu nedenledir ki Hamann başka bir yerde temel olarak insanlar için yazmaktan daha aptalca bir şey bulunmadığını vurgulamaktadır). Tamamen aynı nedenle Sokrat'ın herhangi bir kitap bırakmadığı gibi, Hamann da yalnızca son zamanların çiziktirme çılgınlığının orantısal olarak gerektirdiği kadar ve yalnızca kitapçıklar bırakmıştır.

37 II A 138

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Bu nedenle mizahçı hiçbir zaman gerçek bir sistemleştirici olamaz. Çünkü o her sisteme, tanıdık

* Bütün hareketin kaynağı (Türkçe'ye çevirenin notu).

22 Johann Ludwig Tieck (1773-1853) Alman şâir.

23 E. T. A. Hoffmann, *Ausgewählte Schriften*, I-X, Berlin, 1827-1828, I.

Blicher'ci üslûp içinde[24] dünyayı tek bir kıyasla parçalamaya yönelik yenilenmiş bir girişim olarak bakar. Buna karşın kendisi filozofun asla hesaplayamayacağı ve bu nedenle küçümsemesi gereken bölünemez bakışını yakalamıştır. Yaşamı bütünlüğü içinde yaşamakla ve hatta kendisini mümkün olan en uygun üslûpta ifâde etse bile daima geriye ne kadar çok şeyi bıraktığını bilir (böylelikle yazmaya isteksizlik doğar). Sistemleştirici her şeyi söyleyebileceğine, söyleyemediklerinin ise yanlış ve önemsiz olduğuna inanır.

37 II A 140

Kişi gramerde belirteç ve dilek kipini öğrenmeye başladığında önemli bir geçiş gerçekleşir. Çünkü burada kişi ilk kez her şeyin, nasıl düşünüldüğüne bağlı olduğunu, bu nedenle nasıl düşüneceğinin kendi mutlaklığı içinde görünür bir realiteyi izlediğinin bilincine varır.

4 Eylül 37 II A 155

Bu belirteç bir şeyi aktüel olarak düşünür (düşünmenin kimliği ve aktüel). Dilek kipi ise bir şeyi düşünülebilir olarak görür.

37 II A 156

Belirteç ve dilek kipi grameri gerçekten de en estetik kavramları ve estetik zevkin en yüksek biçimlerine ilişkin durumları içerir (en yüksek biçim olan müziğin sınır komşusudur). Ve basmakalıp önerme olan *cogito ergo sum** dilek kipinin hakîkatini elinde tutar. Dilek kipinin yaşam prensibidir (Bu nedenle kişinin gerçekten de bütün modern felsefeyi belirteç ve dilek kipinde özetlemesi mümkündür. Zira felsefe tamamen dilek kipi formundadır).

37 II A 159

İnsan, geniş zamanlı dilek kipi eserin görünmez rûhu, resmin ışığı olmak üzere bütün bir roman yazabilir.

13 Eylül 37 II A 160

---

[24] Steen Steensen Blicher (1782-1848) Danimarkalı bir yazardır.

* "Düşünüyorum, öyleyse varım".

Bu nedenledir ki kişi, kendisinin bireyselliğinin bir anlık görüntüsü olarak giren dilek kipinin, anlatıcının kenara çekildiği bir dramatik söz olduğu ve sözü olgusal değil karakterin (şiirsel) gerçeği hâline getirdiği ve hatta gerçek olmasa bile görecelilik aydınlığı altında sunulduğunu doğru bir şekilde söyleyebilir.

13 Eylül II A 161

Kişinin değişik çağlarda nelere güldüğünü göstererek, kısmen bir yazarın deneyimlerine, örneğin edebî baş kaynağımız Holberg'e, kısmen de farklı komedi türlerine dayanarak, insan doğasının (bireylerdeki –yani farklı yaş gruplarındaki) gelişimini izlemek ilginç olacaktır. Trajedinin en çok takdir edildiği yaş düzeylerine ilişkin araştırma ve deneyler ile komedi ve trajedi arasındaki diğer psikolojik gözlemler (örneğin; kişinin neden trajediyi yalnız, komediyi ise başkalarıyla birlikte okuduğu) birlikte değerlendirildiğinde, yazılması gerektiğine inandığım esere –yani; (sıradan bir insanda olduğu gibi) zihinsel hâllerin (kavramların değil) sürekliliği içinde özellikle zirveler ve diplerde (yani dikkate değer dünyevî-tarihsel yaşam görüş örneklerinde) pekişen insan rûhunun tarihine katkıda bulunabilir.

20 Eylül 37 II A 163

Vadedilmiş topraklara girmede daima başarısız olan, bizim yaşamlarımızın Mûsâlarıdır (yani tam şiirsel canlılığımızın bütünü); oraya ulaşan ise yalnızca yaşamımızın Yeşu'sudur.* Yaşamımızın şiirsel alacakaranlık rüyâsının yaşamımızın hakîkati ile ilişkisi tıpkı Mûsâ'nın Yeşu ile ilişkisi gibidir.

23 Eylül 37 II A 165

* Kutsal Kitab'a göre Yeşu, Mûsâ tarafından kendi hâlefi olarak ve İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarıp Vadedilen Topraklara (Kenan iline) götürmek için seçilen askerî lider ve kahramandır. Öyküsü Kutsal Kitap, Yeşu kitabında anlatılmaktadır (Çevirenin notu).

Kişinin *(næste: en yakın)* komşusu yoktur; çünkü 'ben' kişi ile komşusundan oluşur. Gerçekten şöyle de denilebilir: kişi kendisine en yakındır (yani kişi kendisinin en yakınıdır).

7 Ekim 37 II A 131

Yaşamım maalesef çok fazla dilek kipindedir; biraz belirteç gücüm olsaydı Tanrı'ya gidecektim.

7 Ekim 37 II A 171

Çağımızın trajedisi herkesin gerçeği konuşmasıdır –herkesin yalan söyleyip taşların gerçeği söylediği bir çağda yaşamak ne kadar iyi olurdu.

10 Ekim 37 II A 178

Bir ironist, mizahçının nükteleri ve esprilerine güldüğünde, bu tıpkı akbabanın Prometheus'un ciğerini parçalaması gibidir. Çünkü mizahçının esprileri kaprisli sevgililer değil, acının oğullarıdır. Her biri onun kalbinin en derin yerinden bir küçük parça götürür ve mizahçının umutsuz derinliğine gereksinim duyan sıska ironisttir. Onun kahkahası genellikle ölü kafatasının sırıtışı gibidir. Acıdan atılan çığlık, uzakta bulunan ve o çığlığı atanın durumundan hiçbir haberi olmayan kimseye mizah gibi gelir. Tıpkı sağır ve dilsiz ya da suskun kimsenin yüzündeki kıpırtıların başka birine gülme –yani kişinin gülüşü- (tıpkı sertleşmiş ölü bedeninin krampı olarak açıklanan ölü adamın sırıtışı, insânî kötülük karşısındaki ebedî mizahî gülümseme gibi) olarak görüneceği gibi, mizahçının gülüşü de aynı şekilde görünür. Ve böyle bir şey için feryat etmek (bir ağıt değil, insan hakkındaki üzücü şeylerden birisinin kendisine ilgisiz şeyleri çok fazla sorun etmesi olması nedeniyle) muhtemelen gülmekten çok daha büyük psikolojik içgörüyü ele vermektedir.

11 Ekim 37 II A 179

Diğer bütün dinler dolaylı konuşur; kurucusu bir yana çekilir ve bir başka konuşmacıyı takdim eder. Bu nedenle onlar kendileri de dine aittir –Yalnızca Hıristiyanlık doğrudan hitaptır (Ben hakîkatim).

29 Ekim 37 II A 184

Bir kimse için kişinin kendisine belli bir şekilde sâbitlenmesinden ve böylelikle dünya tarihi, insan yaşamı, toplumun –kısacası her şeyin- kaybolduğu ve tıpkı *omfalopsuchitai*[25] gibi kişinin sürekli egoistçe bir döngü içinde yalnızca kendi göbeğine bakmasından daha tehlikeli hiçbir şey yoktur –Bu nedenledir ki İsâ'nın dünyanın günahlarını -tek başına- üstlenmesinde yalnızca başka hiç kimsenin onun anlamaması ya da anlayamaması açısından değil, aynı zamanda bir insanın insan toplumunun mensubu olarak alacağı ölçü ve derecedeki suçların hepsini kendisinin üstlenmek zorunda kalması açısından da, çok derin bir şeyler vardır.

3 Kasım 37 II A 187

Her eserin son şartını yukarıdan gözleyen imandaki ön şart şu sözlerle çok güzel ifâde edilmektedir: Dünyada beni İsâ'dan, Efendimden ayırabilecek hiçbir şey –hiçbir prensip vs.- bilmiyorum –burada iman kişiyi bütün ampirik olguların üzerine yükselterek bir tepeye yerleştirmektedir; öbür yandan aynı kişi bu durumun kapsadığı her şeyi muhtemelen tecrübe edemeyecektir.

6 Kasım 37 II A 190

Önsezi, kişinin cennet yaşamında sâhip olması gereken *ferâsete* uygun olarak fânî yaşamda daha yüksek bir şeylere duyduğu nostaljidir.

6 Kasım 37 II A 191

---

25 "Göbek tefekkürcüleri".

Bu nedenle mizah ilk olarak spekülatiftir –bütün ampirizm karşısında sarsılmaz, otantik bakımından yerli bir zihin yapısıdır; buna karşın ironi sürekli olarak kendisini yeni bir bağımlılıktan kurtarmaktadır-; bu başka bir açıdan bakıldığında mizahın sürekli bağımlı olduğu anlamına gelir.

9 Kasım 37 II A 192

Benim düşünceme göre Erdmann'ın [...] mistisizm kavramına ilişkin açıklaması olağandışı bir biçimde isabetlidir. "Obje daima olduğu gibi kalacaktır, yani *gegenüberstehendes ben*[26] ile aynıdır ve *ben* sanki ilişkideki tek *ben*miş gibi aynı *ben*dir",[27] mistik gerçekten de toplumu düşünmekte başarısızdır ve hatta kendi *ben*ini polemiksel olarak ayırmıştır ve yine de bu tecrit edilmiş *ben* ile evrenselle ilişki kurmak ister.

13 Kasım 37 II C 41

Hıristiyan *'Credo ut intelligam'*ın tarihsel öndeleyicisi ve saf insan bilincinde karşılığı olan konumu; antik *'Nihil est in intellectu quod non antea fuerit in sensu'*dur.[28]

15 Kasım 37 II A 194

Polemik ironi (mizah) bütün dünyayı, göğü ve yeryüzünü suya batırdığı ve bir tazmînât olarak kendi içinde küçük bir dünyayı sakladığı ve dünya ile yeniden uzlaşmaya hazır olduğu zaman, önce bir kuzgunu uçurur, sonra da bir zeytin yaprağıyla dönmesi için beyaz güvercini.

15 Kasım 37 II A 195

---

26 "Geçinmek", "hayatta kalmak".

27 Johann Eduard Erdmann (1805-1892) Bir Alman Hegelci filozof ve felsefe tarihçisidir.

28 "Anlamak için inanıyorum". "Akılda duyuların önceden kestirmediği hiçbir şey yoktur".

İçinde bir adamın her gün Østergade'deki alçı kopya satıcısının önünden geçerken, şapkasını çıkarıp, sessizlik içinde beklediği ve sonra her gün yaptığı gibi "Ey sen hârika Yunan doğası! Neden görkemli günlerinde senin gök kubben altında yaşamama izin vermedin' dediği bir küçük öykü yazmak istiyorum.

11.30 7 Aralık 37 II A 200

Bir şeyler için Tanrı'ya şükrettiğimde sıklıkla merak ederim; acaba kaybetme korkusuyla mı duâ ediyorum, yoksa dinin bütün dünyayı kapsayan güven duygusu nedeniyle mi duâ ediyorum.

8 Aralık 37 II A 201

Eğer bir gün gerçekten ciddî ve samimi bir Hıristiyan hâline gelirsem, en büyük utancım neden daha önce olmadığım, neden önce başka şeyleri denemek zorunda kaldığım olacaktır.

8 Aralık 37 II A 202

İçinde ana karakterin eline bir gözlük geçen bir adam olduğu kısa bir öykü yazmak isterdim. Gözlük camlarından birisi görüntüyü bir oksi-hidrojen mikroskobu kadar güçlü biçimde küçültürken, diğeri aynı ölçüde büyültmekte, böylece adam her şeyi son derece göreceli bir biçimde kavramaktadır.

10 Aralık 37 II A 203

Fichte'nin günlüğüne başladığı makaleyi okuduğumda tam anlamıyla dehşete düştüm. Kendisini savaş için böylesine entelektüel yeteneklerle, böylesine 'korku ve titreme' ile (Filipililer)[29] silahlandıran böyle bir adamı gördüğümüzde, bizlere söyleyecek ne kalıyor? Sanıyorum derslerimi bırakacağım ve şimdi ne olacağımı biliyorum –bir noterlikte tanık olacağım.

12 Aralık 37 II A 204

29 Pavlus'tan Filipililere Mektup 2:12.

Zaman zaman tam yatağa yattığım ve uykuya dalmaya hazırlandığım anda, gecenin yarısında bir horoz ötüyor. Bunun hayâli ne kadar canlandırdığına inanamazsınız. Daha dün gece çocukluk anılarımın ne kadar canlı bir biçimde gözümün önüne geldiğini, horozun ötüşünün yeni bir mutlu günü haber verdiği Frederiksborg'u, bütün bunların nasıl zihnimde canlandığını hatırlıyorum: oldukça serin bir sabah havası, çimlerde bizi istediğimiz gibi yuvarlanmaktan alıkoyan çiğ.

16 Aralık 37 II A 205

Ve yanılmışım; bu sabah ötüşü değil, *gece yarısı ötüşü* imiş.

4 Nisan 38 II A 206

Masal okumada rûhun bu kadar iyileştirici bulduğu şey nedir? Her şeyden ve 'dolu günlerden' sıkıldığım zaman, masallar bana daima yararlı olduğunu kanıtlayan canlandırıcı bir banyo gibi gelir. Orada bütün fânî, bütün dünyevî tasalar yok olur; mutluluk, hatta üzüntü, sonsuzdur (bu nedenledir ki masallar daima ufku genişletir ve yararlıdır). Kişi tıpkı kraliçe olmak üzere seçilmiş, ama mutsuz sevgilisini aramak için krallığını başkasına bırakan prenses gibi mavi kuşun peşine düşer. Bu prensesin bir köylü kız kılığında dolaşırken yolda rastladığı yaşlı kadına söylediklerinde ne kadar sonsuz bir hüzün gizlidir: "Ben yalnız değilim, sevgili annem; beraberimde büyük bir belâ, tasa ve ıstırap yoldaşı taşıyorum". [...]

26 Aralık 37 II A 207

En ufak bir şey yapamadan yine çok uzun bir zaman geçti –şimdi yine bir kez daha girişimde bulunmalıyım.

Poul Møller öldü.[30]

38 II A 209

---

30 Poul Møller 13 Mart 1838'de öldü.

Nielsen'in[31] *Glæde over Danmark* [Danimarka Neşesi]'nı dinlemeye gittim; sözlerinden tuhaf bir şekilde etkilendim: "Uzaklara giden adamı hatırlıyor musun?"

Evet şimdi o çok uzaklara gitti –ama ben kesinlikle onu hatırlayacağım.

2 Nisan 38 II A 216

İçimizde havârînin motivasyondan yoksun haykırışı gibi gizemli, *tanımlanamaz bir sevinç* tutuşuyor: "*Coşun ve yine coşun*". –Şu ya da bunun için sevinmek değil, rûhun bütün varlığıyla, diliyle ve ağzıyla ve kalbinin derinliklerinden haykırışı: "sevincimle, sevincim için, sevincim yoluyla ve sevincimde coşuyorum" –bütün diğer şarkılarımızı aniden kesen semâvî bir nakarat; tıpkı serinleten ve tazelendiren bir nefes hava gibi bir sevinç, Mamre ovalarından ebedî kâşanelere doğru esen alizeden bir esinti.

10.30 19 Mayıs 38 II A 228

Sâbit fikirler tıpkı –örneğin ayaktaki- kramp gibidir; en iyi çare üzerlerine basmaktır.

6 Temmuz 38 II A 230

Sana nasıl şükredeceğim ey göklerdeki Babam; en çok gereksinim duyduğum yerde, yeryüzünde beni bir süre tuttuğun için... Öyle umuyorum ki, bir fânî baba, senin yardımınla babam olmaktan, ikincisinde ilkinde olduğundan daha fazla sevinç duyacak.

9 Temmuz 38 II A 231

Hıristiyanlık'la çok daha yakın bir ilişki kurmak için çalışaca-

31 Nicolai Peter Nielsen (1795-1860) bir Danimarkalı aktör ve direktördür. Møller'in 'Danimarka Sevinci'ni 1 Nisan 1838'de bir konserde okudu. Bu konserin kemancısı ve gitaristi daha önce sözü edilen (dipnot 41) Lemming idi.

ğım. Şimdiye kadar bir bakıma tamamen dışında kalmış; onun hakîkati için mücâdele ediyordum. İsâ'nın çarmıhını oldukça dışsal bir şekilde taşıdım; tıpkı Cyrene'li Simon gibi (Luka 23:26).[32]

9 Temmuz 38 II A 232

Kişinin kendisine ilişkin bilgisinin ne kadar yakın ve doğru olduğu, başkalarının ona ilişkin olarak sâhip olduklarına inandığı bilgiye bağlıdır. Bunu miyopların belli bir uzaklıkta bulunan kimselerin kendisini göremeyeceğini düşünmesi olgusunda görebiliriz. Aynı şekilde miyop günahkârlar da Tanrı'nın kendilerinin yoldan çıktıklarını göremeyeceğine inanırlar. Buna karşın samimi bir Hıristiyan Tanrı tarafından bilindiği için, kendi kırılganlığını yalnızca gâibden haber verenin işâretleri izleyen ruh gözünü paylaşarak elde edebileceği bir açıklıkla bilir.

11 Temmuz 38 II A 235

Hıristiyanlık'la gnostisizm arasındaki ilişki; vardıkları iki sonuç arasındaki ilişkide kolayca görülebilir: Hıristiyanlığın *logos'la*, gnostisizmin 'isim'le ilişkisi (İsâ görünmez Tanrı'nın adıydı). Bu ikincisi çok soyuttur; aslında gnostisizmin bütünü bir soyutlamadır. Bu nedenledir ki gerçekte zaman ve mekânı dolduran bir Yaratılışa varamazlar; Yaratılışı Cennet'ten çıkarılma ile aynı görürler.

26 Temmuz 38 II A 237

Babam Çarşamba günü (ayın sekizinde) gece saat 2'de öldü. Birkaç yıl daha yaşamasını bütün kalbimle arzulamıştım ve onun ölümünü bana duyduğu sevgi uğruna yaptığı son fedakârlık olarak görüyorum. Çünkü o, benden *ayrılarak* ölmedi, benim *için* öldü; böylelikle benden hâlâ bir şeyler çıkabilecekti. Hepsinden önemlisi ondan miras olarak devraldığım onun hâfızası, başkalaşmış görün-

32 "Askerler İsâ'yı götürürken, kırdan gelmekte olan Simon adında Kireneli bir adamı yakaladılar, çarmıhı sırtına yükleyip İsâ'nın ardından yürüttüler".

tüsü. Yalnızca benim şiirsel hayâlime göre değil (buna hiç gerek yok), şimdi öğrenmeye başladığım birçok küçük tekil özelliklerle başkalaşmış ve ben bu en büyük sırrı dünyadan saklamaya çalışacağım. Şu an için onun hakkında kendisiyle konuşabileceğim yalnızca tek kişi (E. Boesen) var. O 'sâdık bir dost idi'.

11 Ağustos 38 II A 243

Bu tuhaf bir kontrast: putperestlik bekârlık hâlini ödüllendirirken, Hıristiyanlık da hiç evlenmemeyi tavsiye etmektedir.

11 Ağustos 38 II A 244

Bizim zamanımızda Hıristiyanlık putperestliğe dönüşmeye çok yakın. En azından hayâtî aşamaları çok uzun süre önce terk etmiş.

11 Ağustos 38 II A 245

Bazı insanlar Hegel'den ileri gittiklerini iddia ederler. Ama bu beyan cesur bir mecazdan ibârettir. Bu mecazla onu araştırmada gösterdikleri titizliği anlatmayı, ona ulaşmak için ne kadar hızlı koşmak zorunda kaldıklarını ve bu hız yüzünden duramayıp tekrar ondan uzaklaştıklarını ifâde ediyor olabilirler.

12 Eylül 38 II A 260

Bir yazarın eserinin kendi sûretinin, kendi bireyselliğinin izini taşıması gereken yol; İsâ'nın portresinin Edessa'lı Kral Abgarus'a gönderildiği yol olmalıdır. Bu portre ayrıntılı bir kopya değildi; ama açıklanamayacak mucizevî bir tarzda tuvalde yer alan bir yansıma idi.

6 Ekim 38 II A 270

Felsefî din, bilgi alanındaki Ferisîliktir.

6 Ekim 38 II A 271

Katolik Kilisesi Yahudiliğin ters görüntüsüdür. Bütün azâmetiyle yeryüzünde duran ve bu azameti içinde tutulmak isteyen (Sinâ Dağı'nda gürledi) Tanrı'ydı ve bu tarihsel anda; yeryüzünün üzerindeki gökyüzünün yansıtmaktan uzak tuttuğu bu anda, kişi yine de bu görüntüye mümkün olduğu kadar yakından tutulabilir. Ve tıpkı Tanrı'nın kendi azametinde yaşaması gibi, Rabbin karşısında hiçbir şey olmadığı duygusunun kazandırdığı tevâzu ile birlikte bu kültün tamamı, görkemli unsuru tamamen dışarıya yerleştirir. Kilisede zamanla yükselen, Tanrı'nın yardımıyla yükseltilenler insanlardır –Tanrı kendi kibirini kırmayla başlar- İsâ kendisine bir kul şekli vermiştir ve Papa hâlâ kendisini *servus servorum** olarak adlandırmaktadır. Yahudilik Tanrı'yı göklerden aşağıya indirmekte, Hıristiyanlık ise insanı göğe yükseltmektedir.

30 Ekim 38 II A 283

Cizvitlerle birlikte manastır tarîkatları geçmişe aittir; çünkü onlar tamamen seküler bir çaba içinde kendi parodilerine ulaşmıştır.

3 Kasım 38 II A 292

Niyetin içindeki önceden bilinen bir unsur nedeniyle, iyi niyetler –zaman içinde kademe kademe ortaya çıkışla karşılaştırıldığında- son derece ayartıcıdır ve içlerinde sıklıkla enerji veren bir direnç yerine, bir içsel nazar geliştiren bir tür uyuşturucu bulunur.

2 Aralık 38 II A 303

Tam şu anda şu sözlerin müthiş hakîkatini hissediyorum:

Mezmurlar 82:6-7: "Siz ilahlarsınız, diyorum; Yüceler Yücesi'nin oğullarısınız hepiniz! Yine de insanlar gibi öleceksiniz, sıradan bir prens gibi düşeceksiniz!"

3 Ocak 39 II A 319

Göklerdeki Babamız! Rûhumuzda senin düşüncen uyandığında, bu uyanışın irkilen ve sonra da rastgele kanat çırpan kafası karışık

* "Tanrı'nın hizmetçilerinin hizmetçisi"

kuş gibi olmasına izin verme. Tıpkı bir çocuğun cennetsel bir gülümseme ile uykudan uyanışı gibi olmasını sağla.

6 Ocak 39 II A 320

Hegel, tıpkı devler gibi dağları üst üste yığarak gökleri darmadağın etmeyen, kıyasları yoluyla onlara tırmanan bir Johannes *Climacus*'tur.[33]

20 Ocak 39 II A 335

Arzu, daha yüce bir yaşamın göbekbağıdır.

39 II A 343

Sen, kalbimin egemen sâhibesi ('Regina')! Kalbimin en derin yerlerinde, en canlı düşüncelerimde gizlisin. Orası cennetten de cehennemden olduğu kadar uzaktır –bilinmeyen kutsallık! Ah, gerçekten şâirlerin söylediğine inanabilir miyim: bir adam ilk kez bir sevgiliye rastladığında, onu uzun süre önce görmüş olduğuna inanır. Zaten bütün bilgi bir hatırlama değil midir? Her tekil bireydeki aşk kendi kehânetlerine, kendi türlerine, kendi mitlerine ve kendi Tevrat'ına sâhip değil midir? Her yerde, her kızın yüzünde senin güzelliğinin işâretlerini görüyorum; yine de senin güzelliğini elde edebilmem için dünyadaki bütün kızlardan güzelliklerini almam gerek. Henüz sâhibi olmadığım, bütün 'ben'imin en derin gizeminin mıknatısla çekilmiş gibi işâret ettiği kıtayı bulmak için bütün dünyayı dolaşmam gerek. Ve bir sonraki anda sen bana o kadar yakınsın, o kadar yanımdasın, rûhumu o kadar zengin bir şekilde tamamlıyorsun ki, ben başkalaşıyorum ve orada olmanın ne kadar güzel olduğunu hissediyorum.

---

33 Johannes Climacus, Sinâ'daki ünlü bir manastırda görevli keşiş idi ve ismini şu eserinden aldı: *Klimaks tou paradeisou* (Latin, Scala paradisi). Kierkegaard bu ismi *Philosophical Fragments* ve *Concluding Unscientific Postscript* adlı eserlerinde müstear isim olarak kullanmıştır.

Sen aşkın kör tanrısı! Sen gizlice gören! Onu bana da görünür kılacak mısın? Burada bu dünyada aradığımı bulabilecek miyim? Bütün yaşamımın acayip şartlarının sonucunu tecrübe edebilecek miyim? Senin kucağında nihâyete erecek miyim?[34] ya da:

Emirler şöyle mi der: yürümeye devam et?

Benden önce mi gittin? Sen, benim *arzum*, başkalaşmış bir hâlde bir başka dünyadan beni çağırıyor musun? Ah, seni izleyebilecek kadar hafif hâle gelmek için güvertede ne varsa fırlatıp atacağım.

2 Şubat 39 II A 347

Şiir; yaşamın açıklığa kavuşturulması (aydınlatılması, açıklanması, 'açılması' vs.) yoluyla (*Forklarelse*) *yüceltilmesidir* (*Forklarelse*) (yani başkalaşımıdır). Bir lisânın bu kadar fazla anlama gelen sözcüklere sâhip olması gerçekten dikkate değerdir.

5 Şubat 39 II A 352

Orijinal günahın son derece derin ve nüfûz edici önemi, bireylerde Hıristiyanlığın kederle –*Tanrı'nın ardından (duyulan) keder*- başlamasıdır.

10 Şubat 39 II A 360

Korku ve Titreme (Filipililer 2:12) Hıristiyan yaşamının ana kaynakları değildir; ana kaynak sevgidir. Ama bunlar saatteki *denge*dir –Hıristiyan yaşamının denge yayıdırlar.[35]

16 Şubat 39 II A 370

Çağımız, bir yaşam görüşüne ait olan teleolojik unsuru gittikçe kaybetmektedir –ve eğitimli sınıflar arasında çocuksuz evliliğin en

34 Orijinalinde Danimarkaca *slutte* (kapama, sonuçlandırma)'nın muğlaklığı ele alınmaktadır.

35 Denge için kullanılan sözcük uro'dur. Bu sözcük aynı zamanda ve esasen "huzursuzluk" anlamına da gelmektedir.

iyi evlilik şekli olduğunu düşünen birçok kimse bulursunuz. İnsan bu açıdan Yahudileri, kendi varlıklarını tamamen terk edip yalnızca başka birinin varlığını arayan Yahudileri hatırlıyor.

25 Şubat 39 II A 374

Tanrı kendi varlığını kanıtlamak için yemin etmek kadar az bir şeyle yetinebilir; (çünkü) üzerine yemin edilecek kendisinden daha yüksek hiçbir şeye sâhip değildir.

23 Nisan 39 II A 394

Bu dönemde mutsuzluğum öylesine büyük ki; rüyâlarımda tarif edilemez derecede mutlu oluyorum.

39 II A 415

...Gözlükler çok fazla şeyi saklayabilir –gözlerdeki yaşı da.

11 Mayıs 39 II A 417

Bütün varoluş, en küçük sinekten Cisimleşmenin* gizemlerine kadar her şey, beni kaygılandırıyor. Hiçbirisi açıklanamaz, en fazla da kendim. Benim için bütün varoluş kirlenmiştir, en fazla da kendim. Kaygılarım çok büyük ve sınırsız. Bu kaygılarımı gökteki Tanrı'dan başka hiç kimse bilmiyor ve O da beni rahatlatmayacak. Göklerdeki Tanrı'dan başka hiç kimse beni teselli edemez ve O da bana acımayacak –Genç adam, sen henüz çabalarının başındasın, eğer yolunu kaybedersen geri dön! Tanrı'ya dön; (o zaman) onun rehberliği altında yetişkinlikteki eylemlerin için gerekli olacak biçimde beslenen bir gençlik yaşayacaksın. Hiçbir zaman gençliğinin gücü ve cesâretini O'na isyanda harcamış; şimdi bitkin ve baygın bir hâlde, etrafı iğrenç yıkımlarla, içi boşalmış kentlerle ve kırılmış umutların duman tüten harabeleriyle, tüketilmiş zenginliklerle ve

* Hıristiyanlık'ta Tanrı'nın İsâ Mesih kılığında cisimleşerek insanlaşması, etten ve kemikten bir vücut görünümüne girmesi (Türkçe'ye çevirenin notu).

bitirilmiş güçlerle çevrili, harabeye dönmüş topraklar ve yağmalanmış bölgelerden geçerek ricat etmeye başlamış bir kimseyi anlayamayacaksın. O ricat ki, kötü bir yıl kadar yavaş, ebediyet kadar uzundur ve monoton bir şekilde sürekli tekrarlanan bir yakınma ile kesilir: "Bu günler bana zevk vermiyor".

12 Mayıs 39 II A 420

Ey Cennet'teki Tanrı! Hiçliğimi gerçekten hissetmeme, bunu hissetmekle umutsuzluğa kapılmama değil, Senin yüceliğini daha yoğun hissetmeme izin ver.

(Bu dilek –içimdeki alaycının söyleyeceği gibi- bir Epikürcülük değildir; çünkü bir gurme kendisini aç bırakır ki, yemeğin lezzetini çok daha iyi hissetsin).

14 Mayıs 39 II A 423

Bugünlerde kendimi satranç oyuncusunun rakibi şöyle dediğinde hissettiği gibi hissediyorum: O taşı yerinden oynatamazsın. Tıpkı aylak bir izleyici gibiyim, çünkü henüz sıram gelmedi.

21 Mayıs 39 II A 435

Ebediyet zamanın doluluğudur (bu sözü aynı zamanda İsâ'nın *vakit dolduğunda* ifâdesinde kullanıldığı anlamda alın).

21 Mayıs 39 II A 437

Hıristiyanlığa ilişkin olarak filozofların talihsizliği, yerel çizelgeler kullanacakları yerde kıtasal çizelgeler kullanmalarıdır; *çünkü her dogma normal insan bilincinin daha konsantre özünden başka bir şey değildir.*

22 Mayıs 39 II A 440

Hıristiyan bilinci, kendisinden önce bütün bir insan bilincinin varlığını varsayar (özgün bir bireyde hem dünyevî-tarihsel hem de bireysel açılardan böyle bir bilincin varlığını varsayar) ve bu nedenle

Hıristiyan daha önceki varoluşu yok etmiş bir selin bilinciyle ortada dururken, filozof varoluşun başlangıcının burada olduğuna inanır.

22 Mayıs 39 II A 443

Hıristiyanlığın panteizmin zıt kutbu olduğu, buna eşlik eden karikatürden de görülebilir. Panteizmin karikatürü kişinin tensellik yoluyla buharlaşmasıdır. Bireyin tasarladığı şiirsel dünya, içinde gerçek bilinçli varoluşun teslim olduğu ve her şeyin şiirleştiği, içinde bireyin örülmüş kumaş içindeki çiçek gibi olduğu bir dünyadır. Hıristiyanlığın antitezi ikiyüzlülüktür; ama bu ahlâkî kavramların hakîkatine dayanmaktadır: kişilik, sorumluluk.

1 Temmuz 39 II A 464

Tıpkı neurasthenic*'dekine benzer biçimde, optik sinirlerin mikroskobik derecede akut hâle geldiği ve insanın *havayı görebildiği*, böylelikle havanın artık bir ortam olmaktan çıktığı anlar olduğu gibi; ruhsal olarak da bütün varoluşun son derece şiirsel, son derece genişlemiş ve tefekküre açık hâle geldiği; kötü sonsuzluğun[36] on tanesi bir peni ürünler silsilesi içinde üretilmiş görünen en küçük şeyler bile, en azından alegorik olarak, en derin hakîkatleri açıklıyor gibi göründüğü esrik anlar vardır. Gerçekten de hakîkat ancak böyle bir alegori olduğunda anlaşılabilir –evet, (hakîkat) varlığına ancak bunda ve bu yolla sâhip olabilir.

20 Temmuz 39 II A 487

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Son gelişmelerin tamamının tipik yönü ortamın bilincinde olmaktır ve bu bilinç mutlaka çılgın-

* "Kronik bitkinlik".

36 Hegel'de 'kötü' ya da 'sahte', sonsuz içinde sonsuzun sistematik olarak anlaşılması güç kaldığı sonsuz ilâve ya da tekrarlama fikridir. Öbür yandan gerçek sonsuz sonluda gerçekleştirildiği şekliyle sonsuzdur. Buna karşın sonlu da sonsuza dönüştürülür.

lıkta son bulmalıdır; tıpkı kişinin güneş ve yıldızları her görüşünde dünyanın dönüşünün bilincine varması gibi.

39 II A 488

Bazı yönlerden *Don Giovanni*'deki gibi, Elvira'nın kahramana söylediğini söyleyebilirim: "Sen, mutluluğumun katili".

Gerçeği söylemek gerekirse, beni son derece şeytânî bir biçimde etkileyen bölüm buydu ve bu nedenle asla unutamadım. Beni Elvira gibi manastırın sessiz karanlığından çıkaran bu bölümdü.

39 II A 491

Hıristiyanlık'la karşılaştırıldığında felsefe tıpkı Engizisyon önünde suçlanan ve bütün ana bölümleri uyuşan, ama aslında tümüyle farklı olan bir öykü uyduran bir kimse gibidir.

39 II A 493

Her gün, her saat satın almak zorunda olmak ne kadar korkunç –ve fiyatlar sürekli değişiyor!

39 II A 495

Soyut kavramlar tıpkı doğru çizgi gibidir; görünmez ve yalnızca somut örnekleriyle anlaşılabilirler.

39 II A 496

Benimle ilgili mutsuzluk veren husus; düşünce yaşamımın çok yorucu hazımsızlık süreci içinde yavaş yavaş damıttığım haz ve emin olma kırıntılarını, tek bir umutsuzluk adımında hemen harcayıp bitirmemdir.

22 Temmuz 39 II A 509

Yaşamım boyu gelişimimin son derece belirsiz olmasının nedeni; benim önayaklarımın (beklentiler vs.) ilk gençlik dönemimde aşırı çaba yoluyla uyanmış olmasıdır.

22 Temmuz 39 II A 510

Felsefenin Hıristiyanlığa ilişkin son dönem çabalarına (Fichte vs.'de) bakıldığında, Hıristiyanlık'ta neyin eşsiz olduğunu tanımaya yönelik çabasının ciddiliği inkâr edilemez. Zorlu seyâhati esnasında bir miktar *duâ* etmek için bile zaman ayırır; acelesini biraz terk eder, hatta –her ne kadar mümkün olduğu kadar kısa olmasını istese de- Hıristiyanlığın monologu için biraz sabır ve yer bile ayırır. Ancak bütün bunlarda felsefenin çabasının amacının; Hıristiyanlığın, sıradan insan bilinci ve Hıristiyanlık ve felsefenin ortak merkezli dubleksliğine uyumluluğunu tanıma olduğu açıktır. Ama gerçek Hıristiyanlık görüşü yani sıradan insânî varoluşun Hıristiyanlığı açıklamadığı ve Hıristiyanlığın da yalnızca dünya içindeki bir faktör olmayıp, dünyayı açıkladığı; bu nedenle Hıristiyanlık öncesi gelişimin Hıristiyanlık'la ortak merkeze sâhip olarak görülemeyeceği; çünkü Hıristiyanlığın böyle bir merkeze sâhip olmadığı; İsâ'nın bile merkez olmadığı; sonsuza kadar uzanan kırık bir doğru hat olduğu; tekrar tekrar kaldığı yerden devam eden dış merkezli bir girişim olduğu, anlaşılmamaktadır. Bu nedenle Fichte, *Aphorismen über die Zukunft der Theologie*'de (kendisinin yazdığı *Zeitschrift*, III, s. 200 ve devamında yer alır) gayet yetkin bir şekilde tektanrıcılığın hiçbir zaman çoktanrıcılıkla açıklanamayacağını vurgulamaktadır. Ancak o bu görüşünde ne kadar haklı olursa olsun, kişinin Hıristiyan tektanrıcılığının hiçbir zaman pagan tektanrıcılıkla açıklanamayacağında ısrar etmesi, aynı şekilde vahiy kavramının değişken hâle getirilmesi ve bu gibi hilelerle bizden alınmasına da izin vermemek için daha çok çaba göstermesi gerekir. Çünkü bu görüş yalnızca insanın kendisine kazandırmadığı bir şeyler içermekle kalmayıp, ayrıca herhangi bir insanın aklına, bir dilek olarak bile, asla gelmeyen bir ideal ya da başka bir şey daha içermektedir.

28 Temmuz 39 II A 517

Filozoflar bütün bilginin, hatta Tanrı'nın varlığının bile, insanın kendisinin ürettiği bir şey olduğunu ve ancak mecâzî anlamda vahiyden söz edilebileceğini düşünmektedir. Tıpkı göklerden ya-

ğan yağmurun, yeryüzünün ürettiği buhardan başka bir şey olmadığının söylenmesi gibi. Ama bu metafora bağlı kalırsak, başlangıçta Tanrı'nın yeryüzü ve göklerin suyunu ayırdığını ve *atmosferden* daha yüksek bir şeyler bulunduğu unutulmaktadır.

8 Ağustos 39 II A 523

Tıpkı gökgürültüsü gibi, dâhî rüzgâra karşı koşar.

8 Ağustos 39 II A 535

... Bir *sheva* kadar ruhsuz, bir *dages lene*[37] kadar güçsüz ve suskun olduğumdan; kendimi tıpkı tersine yazılmış bir mektup gibi (sessiz), ama yine de üç kuyruklu bir paşa kadar azgın hissediyorum.[38] Evet, talihsizlikler tıpkı kendi iyi amellerinin bilincinde olanların ödülleri gibidir; onları düşündüğünüz anda yok olurlar. Benim çapımdaki bir hipokondri hastasına* ne mutlu! Çünkü ben bütün sorunlarımı önceden görürüm ve onlar geride kalırlar.

24 Ağustos 39 II A 540

[Kenar notu] Kendim ve yazdıklarım konusunda Millî Banka'nın sâhip oldukları konusunda olduğu kadar kıskancım ve herhangi bir zamir kadar geri dönüşlüyüm.

Benim bilincim belli anlarda çok fazla genişlemekte, çok fazla genelleşmektedir. Normalde bilincim her bir düşüncemin etrafında aniden (ve hissederek) kasılırken, şimdi ise çok büyüdü ve benim

---

37 İbranice gramerde *sheva* sessiz harfin altına konulan ve bir seslinin yokluğunu gösteren işârettir; *dagesh lene* ise bir İbranice harfin içine onun amaçlanmadığını göstermek için konulan noktadır.

38 Paşa, rütbesi savaş sembolü olarak at kuyruklarının sayısıyla belirlenen bir Türk subayıdır. Bu kayıt *Either/Or*'un ilk bölümünde Diapsalmata'da yeniden yayınlanmıştır.

* Kafası bedeninin işleyişiyle aşırı derecede meşgul olan, normal duyumları (kalp atışı, terleme vs.) ve hafif rahatsızlıkları (burun akması, hafif ağrılar vs.) tıbbî müdâhale gerektiren ciddî rahatsızlıkların belirtisi olarak yorumlayan hastalık hastası (Türkçe'ye çevirenin notu).

hakkımda o kadar geniş davranmaktadır ki, birkaçımıza yetebilir.

30 Ağustos 39 II A 549

Şiirsel ile olduğu gibi, aktüaliteye ulaşmak için de daha fazla gayret gösterir. Tıpkı ikinci kez rüyâ gördüğünde (uyandıktan sonra), rüyâsı aktüaliteye daha da yaklaşan Firavun gibi, aktüaliteye yaklaşır. Tıpkı verimli bir yılın somut sembolü olmaya, bir mısır koçanının bir inekten daha yakın olması gibi.

31 Ağustos 39 II A 551

İnsanların büyük çoğunluğu uyudukları, yedikleri ve içtikleri tarzda –fikirle ilişkileri konusunda hiçbir soru sormaksızın- düşünür, konuşur ve yazarlar. Çok azı için bu gerçekleşir ve o karar ânı ya olağanüstü bir itici güç (dehâ) ya da kaygı yoluyla bireyi felç eder (ironi).

6 Eylül 39 II A 556

Bir kimse henüz içine girmeksizin, Hıristiyanlık üzerinde ilk kez düşünmeye başladığında, kuşkusuz bu ilk başlangıç bir suç nedenidir. Gerçekten de bu kimse dünyaya hiç gelmemiş olmayı ya da böyle bir sorunun bilincinde hiç ortaya çıkmamış olmasını dileyecektir. Bu nedenle başkalarının işlerine karışan birçok kimsenin, İsâ'nın kahramanların en yücesi olduğu konusundaki konuşmalarını işitmek mide bulandırıcıdır. Mizâhî bir görüş açısı şiddetle tercih edilmelidir.

37 II A 596[39]

Ah! Ne kadar mutsuzum –Martensen, Lenau'nun Faust'u konusunda bir tez yazdı.[40]

37 II A 597

---

[39] Bu bölümdeki geriye kalan kayıtlar, süreklilik arz eden bir günlükte yer almayan kalıntılardan alındığı ve yalnızca bir kaçının tarihi belirlenebildiği için, kronolojide kopukluklar bulunmaktadır.

[40] "Nicolaus Lenau", N. Niembsch'in müstear ismidir (Faust, Stuttgart, 1836).

Faust, o kadar kötü olmadığından dolayı mutlu olmak için kötülüğü öğrenmek istemiyordu (yalnızca küçük burjuvalar yapar bunu). Aksine, günahın savak kapaklarının kendi sînesinde açıldığını, bütün sınırsız olasılıklar krallığını hissetmek istiyordu. Yine de bütün bunlar yetmeyecekti; beklentileri onu aldatacaktı.

37 II A 605

Bazen kendimi korkunç ve çok tuhaf bir varlığın huzurunda hayâl ediyorum –bunu insanoğlunun kısa açıklaması olarak adlandıracağım– duygular ve kavramların kısa bir özeti –gelişimi her nasılsa her yönden erken durmuş hoş (*belieblich)* uzun ve ince bir insan– uzun kollara sâhip olmalı; ama bak omuzundan dirseğine kadar olan kısmı çok uzun olmasına karşın, dirsekten bileğe kadar olan kısım çok kısa, parmakları, yüzü vs. de öyle. Ve her konuşma yüksek vaadlerle başlar ve böylece insan umutları için çok yüksek bir standart belirler. Ama bak bu vaadlerden hiçbir şey çıkmıyor.

37 II A 609

Tıpkı bir arzu gibi, kışın gölü buzlar kapladığında suyun akıp gitmesine izin verirler.

37 II A 610

Tıpkı yalnız bir ladin gibi duruyorum; egoistçe sınırsız ve göğe uzanıyor, hiçbir gölge bırakmıyorum ve hiçbir Avrupa kumrusu, yuvasını dallarıma yapmıyor.

(Pazar, 9 Temmuz 1837,
Rørdam'ları ziyâretten sonra
Frederiksberg Parkı'nda)

Amagertorv'da yine yeni bir yaşam başladı ve halk yaşamı, rengârenk çiçek battaniyesiyle birlikte, bu yaşamın üzerine yayıldı. Dün gece saat on ikide pejmürde giysili bir adam, gece bekçisine

göre, birisine kötü sözler söylemesi nedeniyle gözaltına alındı. Hâlbuki görevi bu gibi şeyleri bildirmek olan gece bekçisi olayı görmemişti bile. Gözaltına alınan kimse, kuşkusuz haksız yere dövülmüştü; ama hiç kimse şikâyette bulunmadı. Hiç kimse bilmiyor. Bugün meydanda yaşam her zamanki gibi sürüyor –ve burası Amagertorv; Danimarka, Avrupa, yeryüzü ve bütün dünya ile karşılaştırıldığında nedir ki?

37 II A 619

Ama eğer (yukarıdaki bir başka notu [I A 154]) romantik bakış açısını amaçları ironi ve mizahı belirlemek olan bir tahterevalli olarak anlarsam, bunun sonucu tahterevallinin iniş ve çıkışlarının, göklere meydan okuyan mizahtan ironiye en umutsuzca teslimiyete kadar, oldukça farklı yolları tanımlayabileceği olacaktır. Fakat yine de bu bakış açısında belli bir dinginlik noktası ve denge vardır (Wieland'ın 'ironi'si).[41] Birey, her şeyin üzerine çıktığı ve aşağıya baktığı zaman ironiyi geride bırakır. Çünkü sonunda kendisinin üzerine yükselmiştir ve o yükseklikten kendisinin hiçliğini görebilir ve böylelikle kendi gerçek yüksekliğini bulabilir –Prenses Brambilla ile karşılaştırınız.[42]

2 Haziran 37

İroninin bu kendisini fethi, rûhun yüksek yaşamının krizidir. Artık birey intibak etmiştir –en alt düzeyinde kendisini bir başka bakış açısında gizleyen sanat cehâleti ve düşmanlığı aşılmış, birey uzlaşmıştır.

Böyle bir ironinin bakış açısı yoktur; ama ironi kendi kendini öldürdüğünde, mizahla birlikte kendisi dâhil her şeyi *hor görür*.

II A 627

---

41 Christoph Martin Wieland (1733-1813), bir Alman şâirdir.

42 E. T. A. Hoffmann, *Prinzessin Brambilla. Ein Capriccio nach Jakob Callot*, içinde yer aldığı eser: *Ausgewählte Schriften*, a.g.e., s. 9.

Çeşitliliğin romantiğin zorunlu bir parçası olduğuna dair çok fazla söz var. Ama ben neredeyse aksini söyleyebilirim: mutlak yalnızlık, rüzgârın nefesinin duyulmadığı, uzaktan tazı ulumalarının duyulmadığı mutlak yalnızlık –ve yine de ağaçlar birbirine eğilerek kendi çocukluk anılarını, perilerin onların içinde yaşadığı zamanları anlatırlar ve hayâl en üstün mutlulukla dolup taşar. Ve romantizm başka nedir ki? İlgililere şu basit Sokrat sorusunu soracağım: Pompei zevki sınırlı ve çeşitli değil midir?

37 II A 638

Her çiçek kalbimde buzdan aşk merdiveni hâline gelir.

37 II A 641

Bütün ruhların öldükten sonra dirildiği Hesap Günü ne kadar dehşetlidir: tamamen *yalnız başına* olmak, yalnız başına ve hiç kimse tarafından *tanınmadan*, hem de hiç kimse tarafından.

37 II A 643

Herkes bu dünyadan intikamını alıyor. Benim intikamım kahkahalarım herkesi eğlendirirken, ıstırap ve kederimin içimin derinliklerinde saklı durmasına dayanmaktır. Eğer birisinin acı çektiğini görürsem ona şefkat gösteririm, yapabildiğim kadar onu teselli ederim ve o benim şanslı olduğumu söylerken onu sâkin sâkin dinlerim. Eğer bunu öleceğim güne kadar sürdürebilirsem, intikamımı almış olacağım.

37 II A 649

İnsanların 'Doğu'ya ait' olduğunu fark etmeksizin çok fazla kullandığı bazı sözler vardır; bu dünyanın tarihsel yadigârıdır –bütün tarih Doğu'dan, insanoğlunun başlangıç noktasından bu yana hareket eder.

37 II A 650

Ben bir Janus bifrons'um:* bir yüzümle güler, diğeriyle ağlarım.

37 II A 662

Mizahla birlikte bütün dünyaya karşı zafer kazanmış sevinç de vardır.

37 II A 672

Şimdi gerçek mizahın, ironinin aksine, neden bir romanda yakalanamayacağını ve bu nedenle, yazmak kavramın bir parçası olmadığı için, yaşam kavramı olmaktan çıkacağını görebiliyorum –Sokrat'ın hiçbir eser bırakmaması, Hamann'ın da son zamanlardaki çiziktirme tutkusunun –kitapçıklar- gerektirdiğinden fazla yazmaması gibi.

37 II A 658

Düzgün bir biçimde yapıldığında zamanımızın klasizmi olabilecek şey; edebî bilimsel gelişimle gerekli ilişkisi sürdürülebilen, kavram yerine ruh hâlinin sürekliliğidir. Helenizmle birlikte, hatta daha önce başlamış, sürekli olarak akıl yolunda akınlar yapmıştır; duygular yolunda değil (örneğin: karşı cinsiyet aşkı dikkat çekici olabilir; ama bu hiç kuşkusuz Hamann'ın deyimiyle "Ruhsal anlamda çift cinsiyetli bir oğlandır").

37 II A 661

Sempatik egoizm. İroni.
Hastalık hastası egoizm. Mizah
kişinin en yakını.

37 II A 626

* Roma mitolojisinde kapılar ve geçişlerin tanrısıdır. Aynı zamanda başlangıçların da tanrısı olup, Romalılılar iyi sonlar sağladığına inanırlar. Geleneksel olarak zıt iki yöne bakan iki yüzlü olarak betimlenir (Türkçe'ye çevirenin notu).

Önceki gün tuhaf bir ruh hâleti içinde oturdum; tıpkı yaşlı bir yıkıntının hissedebileceği tarzda çökmüş, yavaş yavaş kendimi kaybederek. Benim *benim* panteistçe bir parçalanma içindeydi. Bir cumartesi gecesi âşığını bekleyen bir kız hakkındaki eski baladı (Sneedorf-Birch tarafından edite edilmiş) okudum. Sevgilisi gelmedi ve kız yatağına yatıp "acı acı ağladı"; sonra uyandı 've acı acı ağladı'. Karşımda aniden geniş bir sahne açıldı: tanımlanamaz yalnızlığı ve yalnız tarlakuşuyla Jutland fundalığını gördüm. Sonra nesiller ardı ardına dirildi gözümün önünde ve bütün kızları benim için şarkı söylediler ve şiddetle ağladılar ve mezarlarına tekrar yattılar. Ben de onlarla birlikte ağladım.

Ne tuhaftır ki; benim hayâlim en iyi şekilde geniş bir kalabalık arasında kendi başıma otururken çalışır. Koşuşturmalar ve gürültü, irâdemin kendi nesnesine tutunması için gerekli hareketi sağlar; bu ortam olmaksızın irâdem muğlak bir fikrin güçsüzleştirici kıskacında ölene kadar kanar.

30 Aralık 37 II A 679

Zamanımızda monarşiden nefret o kadar aşırıya gitmektedir ki, insanlar dört kişilik solo bölümler istiyorlar.

31 Aralık 37 II A 680

İroni, tıpkı Strasbourg kazının ciğeri gibi, bireyin ölümünü sağlayarak sona ulaşan anormal bir gelişmedir.

1 Ocak 38 II A 682

Önceki gün gerçekten bir hastane odasına ait olan ve bütün konuşmaları hastalıklar, ilaçlar ve önleyici sağlık önlemlerinden ibaret bir kadına (Bayan Ross) rastladım. Ama önemli olan nokta; ölümün eşiğinde olan bir hastanın yakınlarına ziyâret izni verip vermeme konusunda hiç konuşup konuşmayacağı idi.

3 Ocak 38 II A 685

Vodvil, fikirlerin müziksel olarak bir araya gelmesidir.

38 II A 688

Belli bir kasın büzülmesi yoluyla üretilen mizahî tebessümün nasıl meydana geldiğini göstermek için diri diri kendi derisini yüzen bir adam –ve bunu mizah üzerine bir konferans izleyecektir.

6 Ocak 38 II A 689

Benim bakış açımı paylaşacakları kanaatiyle, kendileri için yazmaktan hoşlanabileceğim insan sınıfını ifâde etmek üzere kullanabileceğim bir deyim arıyordum. Şimdi onu Lucian'da buldum: *paranekroi* (benim kadar ölü olan) ve paranekroi için bir şeyler yayınlamak istiyorum.[43]

9 Ocak 38 II A 690

Lucian'da, Charon ve sinik Menippus arasında, Charon'un onu Styx'e götürme zahmetinin karşılığında bir obol* istemesiyle, ama Menippus'un kendisinin mâlik olmadığını ilan etmesiyle süren mükemmel bir diyalog vardır.

10 Ocak 38 II A 691

Mizahçı, tıpkı yırtıcı hayvanlar gibidir; daima yalnız yürür.

13 Ocak 38 II A 694

Başkalarından kaptıkları fikirlerin kaçakçılığını son derece sorumsuzca ve saygısızca yapanların kayıp mallar deposundan yasadışı kaçakçılık yapmakla suçlanması gerekir.

17 Ocak 38 II A 695

---

[43] *Either/Or*'un ilk bölümünü oluşturan makalelerden birkaçı Kierkegaard tarafından 'Ölümlülerin Arkadaşlığı' anlamında üretilen bir terim olan 'Symparanekromenoi' cemiyetine verilen konuşmalar olarak yazılmıştır.

* Antik Yunan'da kullanılan bir para ya da ağırlık birimi (Türkçe'ye çevirenin notu).

Hegel'in arkasına sığınan insanlar tıpkı kırsal kesimde yaşayan ve mektuplarını bir büyük kasaba 'eliyle' alabilen insanlar gibidir. Buna göre buradaki adres şöyle olacaktır: "Alıcı: N. N., Hegel eliyle".

17 Ocak 38 II A 697

Modern felsefenin bu hocaları[44] beni yarışma kazananlar gibi; hatta dışsal bir biçimde de olsa bir tür tehlikeye katılan keskin nişancılık yarışmalarında başarılı olanlar gibi bile değil, uykularında 'quatre à pointe'lerini tekrarlayan bilardo şampiyonları gibi şaşırtıyorlar.

8 Şubat 38 II A 701

Zaman zaman kafamda sanki başım yukarı çekiliyor gibi bir gürültü oluyor; tıpkı gulyabaninin bir dağı biraz kaldırması, sonra da bir topu tutup neşenin içeriye girmesini sağlaması gibi.

9 Şubat 38 II A 702

[Kenar notu] Tanrı korusun!

Devlet şimdi açıkça bağırsak bozukluğundan (yüksek düzeyde karın ağrısı) mustarip *(tiers etate Bugvrid)*. Daha önceki rahatsızlık migrendi.

19 Şubat 38 II A 705

Politikacılarımızın, tıpkı Yunan Pişekârları *(alleloin)*[45] gibi, yalın, tekil ya da herhangi bir konuyla sınırlı hâlleri yok –onları ancak çoğul ve göreceli hâllerle algılayabiliriz.

38 II A 710

Yaşam tıpkı müzik gibidir; mükemmel ayar doğru ile yanlış arasında gidip gelir; güzellik de burada yatar. Müzisyen için mükem-

[44] Danimarkacası *repetenter*, konuşma dilindeki konferansların materyalini tekrarlayan acemi öğretmen ya da ileri sınıflardaki öğrenciler anlamına gelir.

[45] Örneğin "bir başkasının, bir başkasına, bir başkası" vs.

mel ayar daha sınırlı anlamda, tıpkı mantık, ontoloji ya da soyut ahlâk –burada matematikseldir- gibi yanlış olacaktır.

11 Nisan 38 II A 711

İnsan nedir? Ebediyetin çiçeklerinin erkek organı mı (tarihin başkalaşımı mı)?

12 Nisan 38 II A 712

Gerçek depresyon, tıpkı 'buhar' gibi, yalnızca depresyon bakımından manevî anlamdaki yüksek dairelerde bulunur.

14 Nisan 38 II A 721

Kutsal ruh, *ben* ve üçüncü kişiyi (bir objektif dünyayı, bir varoluşu) kapsayan kutsal 'biz'dir. Buradaki gerçek; iki öznenin bulunuşunun onu çoğul yapmasıdır ve yine buradaki gerçek ilk kişinin ikincisine avantaj sağlıyor olmasıdır.

23 Nisan 38 II A 731

Ben şimdi, kendi otantik 'ben'imin damıtılmış bir kopyası gibi (*brændeviinsaftryk)* yaşıyorum

38 II A 742

İnsan, sâhip olduğu özgürlüklerden pek yararlanamıyor; örneğin düşünce özgürlüğünden yararlanmayıp, onun yerine konuşma özgürlüğü talep ediyor.

38 II A 746

Tanrı'nın kendisiyle ilişkilerinde özgür varlıklar yaratabilmesi, felsefenin asla dayanamayacağı, ama üzerine asılı bırakıldığı çarmıhtır.

38 II A 752

Politikacılar beni kendileriyle çelişmekle suçluyorlar; ama bu konunun üstadı onlar. Çünkü daima kendileriyle çelişen bir kişiye daha sâhipler: kendileri.

38 II A 754

Paradoks, entelektüel yaşamın otantik *pathos*udur* ve ancak büyük ruhların tutkulara eğilimli olması gibi, yalnızca büyük düşünürler paradokslara eğilimlidirler. Bu paradokslar (aslında) henüz tamamlanmamış büyük düşüncelerdir.

38 II A 755

Benim iyi ruh hâlim, sükûnetim tıpkı Saul'ün kötü rûhu tarafından, bir avcı kuş tarafından kovalanan ve ancak yükseldikçe yükselerek kurtulabilecek olan güvercin gibi benden gittikçe daha çok uzaklaşıyor.

17 Ağustos 38 II A 760

Modern felsefenin tarihsel İsâ'yı bir tür *gayrı meşrû çocuk*, ya da en iyi olasılıkla evlat edinilmiş bir çocuğa dönüştürdüğü âşikârdır.

38 II A 765

Benim bakış açım *silahlı tarafsızlıktır*.

38 II A 770

Çıkar ayakkabılarını! Kutsal toprakta duruyorsun... Doğal olarak, birçokları gibi pantolonsuz olmanın sana bir yardımı olmayacaktır.

38 II A 772

Ama Andersen[46] çok fazla kaygı da duymuyordu; benim işittiği-

* Acıma duygusu uyandıran nitelik (Türkçe'ye çevirenin notu).

46 Kierkegaard'ın ilk eserini bir yaşam görüşünden yoksun olmakla eleştirdiği Hans Christian Andersen. Andersen'in kendisine göre ikili arasındaki ilişki ilk başta gergin iken, daha sonra dostluğa dönüşmüştür. Bakınız *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s. 30.

me göre temel gücü yedek gönüllüler korosundan ve sürekli olarak dürüstlüklerini protesto eden bir dizi gezgin estetikçiden oluşmaktadır. En azından hiç kimsenin onlardan herhangi birini *reservatio mentalis* ile suçlayamayacağını, çünkü *in mente* hiçbir şey yapmadıklarını biliyoruz.

38 II A 781

Putperestlik tenselliktir; tensel yaşamın fazlaca gelişmesidir –bu nedenle cezası, Prometheus'ta gördüğümüz gibi, karaciğerin tükenmesidir ve sürekli olarak sürekli bir uyanışla ve tatmin edilemeyen hırsla büyür. Hıristiyanlık *ussal*dır, bu nedenle Golgotha *kafatasına* işâret eder.

38 II A 789

Hıristiyanlık, Yunanlılar için her şey demek olan, dünyevî güzelliğe hiç vurgu yapmaz. Aksine Paul gerçek bir mizahî anlayış içinde, güzelliği rûhun içinde yaşadığı dünyevî kap olarak niteler. İsâ'nın hangi ölçüde ideal insan güzelliğinin temsilcisi olarak sunulması gerektiği sorulması gereken bir sorudur –ve yine aynı derecede tuhaftır ki; İsâ ile Sokrat arasında bu kadar çok benzerlik bulunmasına karşın, bu yön hiç değerlendirilmemiştir. Hepimizin bildiği gibi Sokrat, (orijinal) günahtan daha çirkindi.

38 II A 791

Ortaçağ'da sunağa kurban adama âdetinin oynadığı önemli rol; putperestliğe, klasiğe ve karınsal süreçlere geri dönüşü temsil etmesiydi –buna karşın vaaz, kafanın bir kez daha rol üstlenmesini sağlamaktadır.

38 II A 792

... böylece yaşayacağız,
Dua edecek ve şarkı söyleyecek ve masallar anlatacak;
Ve yaldızlı kelebeklere güleceğiz
Ve yoksul dolandırıcıların
Mahkeme haberlerinden söz etmesini dinleyecek ve onlarla da konuşacağız
Kim kaybeder, kim kazanır; kim girer, kim çıkar,
Ve eşyanın gizemine takılacağız
Duvarlı bir hapishânede, büyüklerin grupları ve hiziplerinde
Ki onlar ayla yükselir ve alçalır.

Kral Lear[47]
38 II A 804

[Yukarıdaki kaydın üzerinde] Büyük depremin meydana geldiği zamandı; yeni ve şaşmaz bir yasanın aniden, bütün fenomenleri yorumlamak için, bastırdığı korkunç felâket zamanıydı. İşte o zaman babamın bu kadar uzun süre yaşamasının kutsal bir inâyet değil bir lanet olduğundan; âilemizin mükemmel zihinsel yeteneklerinin yalnızca bizi birbirimizden koparmak için varolduğundan kuşkulandım. Babamın mutsuz bir adam, bütün beklentilerinin mezarı üzerine dikilmiş anıtsal bir haç olarak, hepimizden fazla yaşayacağını gördüğümde ölümün hareketsizliğinin beni kapladığını hissettim. Suç bütün âilenin üzerine yıkılmış olmalı, Tanrı'nın cezası tüm âilenin üzerinde olmalı; âilenin yok olması, Tanrı'nın yüce eliyle silinmesi amaçlanmış olmalı. Zaman zaman yalnızca babamın dinin tesellisi ile bizi rahatlatma ağır görevini üstlenmesini, bize son kutsamayı *(last sacrament)* uygulamasını; böylelikle bu dünyada her şeyi kaybetmiş olsak bile bizim için daha iyi bir dün-

[47] Perde V, sahne iii. Kierkegaard, Ernst Ortlepp tarafından yapılan Almanca çeviriden alıntı yapmaktadır.

yanın kapılarının hâlâ açık olacağı düşüncesini aşılamasını düşündüğümde biraz teselli bulabildim. Hatta Yahudilerin daima düşmanları üzerine ineceğine inandıkları cezaya uğrasak bile: bütün hâfızamız silinecek ve hiçbir iz bulunamayacak.

38 II A 805

[Yukarı kaydın üzerinde] İçsel olarak parçalandığımda, yeryüzünde mutlu bir yaşam sürme ('zenginleşme ve yeryüzünde uzun yaşama') olasılığı hiç kalmadığında, mutlu ve hoş bir gelecek umudu hiç kalmadığında –ki bu umut âilenin iç yaşamının tarihsel sürekliliğinin ayrılmaz bir parçasıdır- umutsuzluk içinde insanın yalnızca entelektüel yanına sığındım, ona tutundum. Böylelikle benim tek teselli*m* önemli zihinsel yeteneklerimi düşünmem, rûhumun tek zevki ise fikirler oldu. İnsanların benim için hiçbir önemi yoktu.

38 II A 806

Benim genellikle acı çekmeme neden olan şey; yansıtıcı *ben*in beni etkilemesi istemesi ve gerçek *ben*i kuşkudan, kaygıdan, huzursuzluktan korumak maksadıyla unutma amaçlı bir dünya görüşü oluşturması çabasıydı –bunu korumak istemesinin nedeni kısmen gerçek *ben*in gerekli bir bileşke olması; kısmen de bazı sonuçlar için geçiş faktörü olmasıydı. Çünkü kendime ait bir sonucu değiştirmekten korkuyordum.

Örneğin şimdi yaşamım öylesine bir tarzda kuruldu ki, kendimi daima sınavlar için okumakla görevlendirilmiş gibi görüyorum ve ne kadar uzun sürerse sürsün, yaşamım her hâlükârda bir zamanlar keyfî olarak kopardığım yerden daha ileri gitmeyecek (tıpkı zaman zaman arada olup biten her şeyi unutan, yalnızca çocukluğunu hatırlayan veya yaşamlarındaki tek bir an hâriç her şeyi unutan zihinsel özürlü kimselerde rastladığımız gibi). –bir teoloji öğrencisi olduğum düşüncesinin bana olasılıklar mutlu zamanını (ki bu zaman kişinin varlık öncesi olarak adlandırılabilir) ve orada, tıpkı konyak

verilerek büyümesi durdurulmuş bir çocuğun zihin yapısı içinde durmamı hatırlatması gerekir. Aktif *ben*im harekete geçmek üzere bunu unutmaya çalıştığında, yansıtıcı *ben*in, ilginç görünmesi nedeniyle ve yansıtma kendisini genel bilinç düzeyine yükselttiği için, benim kendi kişisel bilincimden soyut olması nedeniyle ona tutunması gerekir.

38 II A 807

1840-1845

BERLİN VE İLK RAUND

Bazı tarihsiz kayıtlar 1839 yılının sonlarına ait görünse de, Eylül 1839'dan Temmuz 1840'a kadar tarihli kayıtlar sıralamasında bir boşluk bulunmaktadır. Bu dönemde Kierkegaard hararetle bitirme sınavlarına çalışıyordu. Bu boşluğun bir dizi nedeni olabilir: bütün seçeneklerini açık tutmak, evliliğe ve babasının anısı şerefine bir mevki kazanmaya zemin hazırlamak veya yalnızca sonunda diplomasını alabilmek. Aslında 1849 yılına ait daha sonraki bir kayıtta Kierkegaard, babasının ölümünden önce Regine ile evlenmeye karar vermiş olduğunu söylemektedir.[1]

Belki de bu, önceki dönemle bağlantılı olarak babasıyla uzlaşmasının bir parçasıydı. Her hâlükârda Kierkegaard, 2 Haziran 1840 tarihinde teoloji bitirme sınavlarına girdi ve sınavlar 3 Temmuz'da tamamlandı. Daha sonra 19 Temmuz'da Kopenhag'dan ayrılarak kendisine gelmek için, Jutland'ın batı sâhiline yakın Sæding'e bir seyâhate çıktı. Tatil yalnızca sınavların yorgunluğundan kurtulması amacıyla planlanmamıştı; aynı zamanda babasının çocukluğundaki evine, Michael Pedersen Kierkegaard'ın yetiştiği ve on iki yaşına geldiğinde Kopenhag'a gitmek üzere ayrıldığı yöreye bir tür hac ziyâreti idi. Burası babasının koyun sürüsüne çobanlık eden genç bir delikanlı iken Tanrı'ya küfrettiği fundalığı da içine alıyordu. Daha sonraki dönemde yazılmış aynı kayıttan anladığımız ka-

[1] x 5, A 149.

darıyla, 6 Ağustos tarihinde geri dönmesinden yalnızca birkaç gün sonra, Kierkegaard Regine ile yakınlaşmaya başladı. 8 Eylül'de ona evlenme teklif etti ve iki gün sonra da ondan 'evet' cevabını aldı.

Yine sanki normal bir yaşama dönüş çabasının bir parçasıymış gibi, Kierkegaard, usûlüne uygun bir biçimde Kraliyet Papazlık Fakültesi'ne kaydoldu. Yeni yılın başlarında (12 Ocak 1841), râhiplik öncesi vaaz hazırlama ve âyin yapma egzersizlerinin bir parçası olarak ilk vaazlarını verdi. Yorumcular Kierkegaard'ın ilk vaazını "gayet iyi ezberlediğini", "sesinin berrak olduğunu", tonunun "ağırbaşlı ve güçlü" olduğunu belirtiyorlar. Ayrıca vaaz 'gayet iyi düşünülerek ve keskin bir mantıkla' yazılmıştı; ama "fikir zenginliği" vaazı sıradan insanların anlayamayacağı bir noktaya getirmişti. Fakat fikirler 'tutarlı' idi. Bir yorumcu Kierkegaard'ın, "bu gibi meselelere yabancı" sıradan insanlara câzip gelmeyecek kadar güç bir konu olan 'rûhun mücâdelelerini' sunduğunu vurguluyordu. Ama dili büyük övgü almıştı.[2]

Kierkegaard'ın Regine'ye yazdığı, büyük bir kısmı tarihsiz birçok mektup mevcuttur. Regine ise kendisinin ona yazdığı mektupları sonraları yaktı. Kierkegaard'ın mektupları duygusallıktan çok, nüktedanlık ve kurnazlık doluydu. Burada bile sıklıkla âşığın aşkını dile getirmesinden çok yazarın edebî yeteneklerini sergilediğini görüyoruz. Ancak nişanlanmasından kısa süre sonra bundan pişman olduğunu sonradan öğreniyoruz. Her hâlükârda medenî bir gelecekleri olmayacaktı. 1841 yılı Kierkegaard için kader yılı olduğunu kanıtladı. Yılın bitmesinden çok önce, Kierkegaard'ın tezi tartışılmak üzere kabul edildi. Hatta tartışmadan önce, Kierkegaard, Regine'ye yüzüğünü iade etti. *Om Begrebet Ironi med Stadigt Hensyn paa Socrates* (Sokrat'a Sâbit Atıfla İroni Kavramı Üzerine)[3] adlı tezinin başarılı savunması, 29 Eylül'de gerçekleşti.[4] 11 Ekim'de Regine ile ay-

---

[2] *Breve og Aktstykker*, a.g.e., I, s. 14-15

[3] Søren Kierkegaard, *Samlede Værker*, a.g.e., cilt 1.

[4] Kierkegaard *Candidatus Theologiae* (Teolog Adayı) sınavına girdiğinde yirmi yedi yaşındaydı. Tezi ona Magister unvanını kazandırdı; ama birkaç yıl sonra unvanı Doktor olarak değiştirildi.

rılıkları kesinleşti ve iki hafta sonra Kierkegaard, Berlin'e yapacağı ilk ziyâretin ilk aşaması olarak Kiel'e giden bir gemideydi. Orada geçirdiği kışın son kısmı, çocukluk arkadaşı Emil Boesen'a yazdığı bir mektupta tahmin ettiği gibi, onun için "çok büyük ve kalıcı bir öneme haiz olduğunu" kanıtladı.[5] seyâhatin görünüşteki nedeni Schelling'in Vahiy Felsefesi hakkındaki konferanslarını dinlemekti. Hegel'in felsefesinin ilk ilham kaynağı ve felsefî romantizmin en önde gelen savunucusu Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, yetkili makamlar tarafından, Münih'ten, şimdi yaygın olarak 'solcu' olan Hegelcilerin siyasal bakımdan bölücü etkilerine karşı koymak üzere çağrılmıştı. Konferansların reklamı yaygın biçimde yapıldı ve bütün Avrupa'dan dinleyiciler geldi. Bunlar arasında Kierkegaard'dan beş yaş küçük Karl Marks da vardı. Başlangıçta Hegel'in düşüncesi hakkında felsefî bir gelişme sağlanması olasılığından etkilenen Kierkegaard, kısa sürede hem konferanslara hem de Schelling'in kendisine duyduğu ilgiyi kaybetti. Emil Boesen'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

> Schelling olağanüstü bir izleyiciye hitap ediyor.[6] Birisi negatif, diğeri pozitif olmak üzere iki felsefe bulunduğunu keşfettiğini iddia ediyor. Hegel'in felsefesi ise bunların hiçbiri değil; onunki rafine edilmiş Spinozizm. Negatif felsefe kimlik felsefesi olarak sunuldu ve Schelling şimdi pozitifi sunmak ve böylelikle bilimi gerçek zirvesine çıkarmak üzere. Gördüğünüz gibi, bu, felsefede kariyer yapanların hepsi için bir terfi olacak. Gelecekte yalnızca doctores juris utriusque (hem medenî hem de kamu hukuku doktoru olan) hukukçular olmayacak; biz uzmanlar şimdi magistri philosophiae utriusque (hem

---

5 Kierkegaard'ın tek gerçek ve yaşamboyu sırdaşı Emil Boesen'e (1812-1879) yazdığı birkaç mektuptan birisi.

6 Bir başka mektupta izleyicileri seçkin, sayısız ve çeşitli olarak tanımlamaktadır.

negatif hem de pozitif felsefenin üstadları)yız, ama henüz değil; çünkü daha pozitif felsefeyi sunmadı.[7]

Kierkegaard, Schelling'in konferanslar serisinin tamamına katılmasına karşın, konferans serisi bittiğinde ve tam Kopenhag'a dönmek üzere iken kardeşi Peter'e "Schelling katlanması çok güç saçmalıklardan söz ediyor." diyor ve kendisinin "konferanslara katılamayacak kadar yaşlı" olduğunu, Shelling'in ise "konferans vermek için çok yaşlı olduğunu" yazıyordu.[8] Kierkegaard Kopenhag'a 6 Mart 1842'de döndü.

Kierkegaard, Berlin'de çok ağır bir program izliyor, diğer bir dizi konferansa daha katılarak felsefî atmosferi özümsüyor; Boesen'le, Peter'le ve ayrıca kuzenleri Michael ve Carl Lund ile yazışmayı sürdürüyordu. Aynı zamanda, Boesen'e yazdığı az önce alıntı yaptığımız mektubunda açıkladığı gibi 'çılgınca yazıyordu'. Kierkegaard bu yazdıklarının 'betimsel' olmayıp, 'tamamıyla edebî' olduğunu ve bunları yazabilmek için 'doğru ruh hâli içinde' olması gerektiğini belirtiyordu. Kopenhag'a dönüşünden sonra *Either/Or*'un birinci bölümünün birkaç parçasını hazır hâle getirdi.[9] Faaliyetlerini Boesen'e anlattığı mektubunu yazdığı tarihlerde, Kierkegaard, daha sonra *Either/Or*'un ikinci bölümünü oluşturacak iki uzun 'mektup'un ikincisi olan 'bir tezin bir bölümünü' yazmakla meşguldü.[10] Başka birine söz etmemesine karşın, Boesen'e yazdığı mektuplarda kitabının başlığına da sıklıkla gönderme yapmakta ve bu döneme ait en iyi bilinen eserinin bir özelliği olacak olan müstear isim kullanmayı haber verecek tarzda, Boesen'e bu eserini 'derin bir gizlilik içinde' tutmasını söylemekteydi.[11] Kierkegaard daha sonra bize, ye-

---

7 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., I, s. 95 (s. 123).

8 A.g.e., s.109-110 (s. 141).

9 'Antik Trajedinin Modernde Yansıması', 'İlk Aşk', 'Ayartıcının Günlüğü'nün bir kısmı ve 'Gölge Oyunları'.

10 'Kişiliğin Gelişiminde Estetik ve Etik Arasındaki Sarkaç'.

11 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., I, s.95 (s.123).

di yüz sayfayı aşan *Either/Or*'un yazılmasının yalnızca on bir ay sürdüğünü anlatır.[12] Kasım 1842'de basılmak üzere gönderildiği (ve 15 Şubat 1843 tarihinde yayınlandığı) ve Kierkegaard'ın Kopenhag'a tekrar o yılın Mart ayı başında döndüğü düşünülürse, Berlin'deki dört aylık ikametinin en azından son iki ayında bu eseri yazmakla meşgul olduğu anlaşılabilir.

Boesen'e yazdığı mektuplarda, isminden hiç söz edilmemekle birlikte, sürekli olarak Regine konusu tekrarlanmaktadır. Kierkegaard hem onun durumunu sormakta, hem de ona ilgisinin tamamen bir sır olarak kalmasını istemektedir.[13] Boesen'e yazdıkları hâriç, Kierkegaard, Regine'nin kaderi konusunda sahte bir ilgisizlik görüntüsünü sürdürmeyi amaçlıyordu. Berlin'e hareketinden önceki iki hafta boyunca nakletmekte titizlik gösterdiği izlenim buydu. Boesen'in, Regine hakkında hiç bilgi almamasının daha iyi olacağı önerisine şöyle cevap veriyordu:

> Böylece beni hayâllerimle baş başa bırakacaksın! Bunda yanılıyorsun. Ben rüyâ görmüyorum, uyanığım. Onu şiire dönüştürmüyorum, onu aklıma getirmiyorum; ama kendimi hesaba çekiyorum. Yapabileceğimin hepsi bu: sanıyorum her şeyi şiire dönüştürebilirim; ama iş göreve, yükümlülüğe, sorumluluğa, suça vs. gelince, bunları şiirsel konulara dönüştüremem ve bunu asla yapmayacağım. Eğer nişanımızı o bozsaydı, rûhum onu unutulanlar mezarlığına gömebilirdi ve o ondan öncekilerin yaptığı gibi bana hizmet edebilirdi. Ama şimdi, şimdi ben ona hizmet ediyorum. Eğer onu daima aklıma getiren dikkatli öncüleriyle beni teslim almak onun elinde olsaydı, şimdi olduğu gibi bütün ahlâklılığı, bütün güzelliği ve bütün acılarıyla bu kadar net hatırlayamazdım. Bu nedenle beni bilgilendirmeye devam et. Son

12 Bakınız VII I A 92.

13 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., I, s. 90 (s. 115).

olayların akışı içinde rûhum gerek duyduğu vaftizi yaşadı. Ama bu vaftiz kesinlikle bir şeyler serpiştirilerek yapılmadı. Çünkü ben suların içine daldım; gözlerimin önündeki her şey karanlığa gömüldü; ama yeniden yüzeye çıkacağım. Hiçbir şey bütün dünyayı yenme planına bağlı kalmak kadar insanı geliştiremez. Hatta bu kötü bir şey olsa da, yine de kişiyi geliştirmek için yüksek derecede hizmet edecektir...[14]

Boesen'e itiraflarında, Kierkegaard'ın Regine'nin geleceğine ilişkin göndermeleri duygusallıktan oldukça uzaktır. Nişanın bozulma biçiminin 'incelikle planlandığı'nı söylemektedir.[15] Berlin'de, Mozart'ın *Don Giovanni*'sinde Elvira'nın şarkısını söyleyen, Kierkegaard'ın 'bir genç bayana şaşırtacak derecede benzediğini' ve kendisine 'tamamen saf niyetlerle' yaklaşmayı düşünemeyeceği birisi olduğunu söylediği Viyana'dan Demoiselle Schulze bile vardı.[16] Ama 1841 yılının olayları, unutulmak bir yana, onun hayâlinde Regine'nin kendisini şiirsel bir konuya dönüştürmese bile, olayların onu içine attığı ikilemin hayâlî yeniden canlandırmalarını üretmede yazarın zihnindeki yaratıcılığı ateşledi.

Önceki bölümün önsözünde dikkat çekildiği üzere, o dönemde Kierkegaard'ın kendi hayatı, (tamamen) gerçekleştirilmesi imkânsız ancak uygulamaya konulması mümkün olan doğallıkla yaşamın şehvetini yeniden yakalama ile, Hıristiyan Tanrısına gerçek bir adanmışlık arasında bir ya/ya da (*either/or*) (ikilemi) içindeydi. Fakat Regine ile karşılaşmakla yüzleştiği ikilem başka ve daha karmaşık bir ikilemdi. Bu karmaşıklık *Either/Or*'un kendisine de yansıdı. Bu eser görünüşte okuyucuya yaşamın estetik yoluyla etik yolu arasında veya daha önce dikkat çekildiği gibi iyi ve kötü kategorileri arasında seçim yapmadan kaçınan ve bu kategorileri benimseyen

14 A.g.e., s. 74 (s. 93).

15 A.g.e., s. 81 (s. 102).

16 A.g.e., s. 83 (s. 105).

yaşamlar arasında bir seçim yapmayı teklif etmektedir. Böylece orijinal *Either-Or*'daki olumlu seçeneğin yerini, Kierkegaard'ın Hıristiyan Tanrıya adanmışlığı öngördüğü yaşam tarzı aldığında, bu seçenek medenî erdem biçimine bürünmektedir. Ama yalnızca *Either/Or*'un üretiminin arka planına değil, aynı zamanda onun sayfalarına da yansıyan üçüncü bir gizlenmiş seçenek bulunmaktadır: *Either/Or* gibi önemli bir eseri yazmayı seçme ve onu yazabilme; aynı zamanda bunu mümkün kılan hareket tarzını benimsemede haklı olma. Doğal olarak, Kierkegaard'ın dinî görüşlerine sâhip birisi için, önemli bir edebiyat eseri üretmiş olmak yeterli olmayacaktır. Bu yalnızca estetik bir gerekçeden başka bir şey olmayacaktır. Bunun saygın, hatta olağanüstü yenilikçi bir sanat eseri olmasından daha temel bir haklılık gerekçesi bulunmalıdır. Çünkü yaratıcı eser Regine'yi aniden terk etmek için yeterli bir gerekçe olamaz. Aslında *Either/Or*, Regine'ye yönelik bazı mesajlar içermektedir. Birisi (Kierkegaard'ın kendisinin vurguladığı gibi),[17] 'Ayartıcının Günlüğü' yoluyla onu reddetmesidir. Bir diğeri ise kuşkusuz evlilik ve medenî bağlarla engellenmeyip, kendi başına bırakıldığında nasıl yaratıcı eserler üretme yeteneğine sâhip olduğunu göstermesidir. Üçüncüsü ise; muhtemelen Berlin'de tamamlanmış, evliliği savunan iki 'tez'den ikincisinin sonucu olan; burada kuralın istisnası olması gereken bir durum bulunduğu ve kişinin olumlu seçeneği izlemesi gerektiği, yani bazı hâllerde yapılması gereken doğru şeyin, en iyi ikinci şey olacağıdır. Bu en iyi ikinci şey ise evlilik ve medenî erdem sözleşmeleri dışında adanmış bir yaşam sürmektir.

Kierkegaard, sonraları *Either/Or*'a ilişkin olarak bu eseri yazarken 'zaten inzivada' olduğunu ve uzun süredir yaşama yönelik rahatlatıcı bir evlilik çözümü düşüncesini terk ettiğini söylemektedir.[18] 'İnziva' sözcüğünü seçmiş olması, Kierkegaard'ın en azından geçmişe bakarak eserini, bir bakıma önceki niyetlerinin, râhiplik

17 Bakınız s. 499-500.

18 *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (Yazar Olarak Faaliyetlerimin Bakış Açısı), *Samlede Vœrker*, a.g.e., cilt XVIII, 1964, s. 90.

konteksi ve bütün kilise sistemi dışındaki bir devamı olarak görmektedir. Yine de dinî anlam içeren rolü, müstear isimle de olsa, kendisini geniş anlamda kültüre anlatması olacaktır. Ama aynı zamanda Kierkegaard'ın önemli bir edebî yeteneğe sâhip olduğunu keşfetme ve edebiyatla uğraşmak için (göklerden gönderilen?) fırsatı değerlendirmedeki kendi tatminini görmezden gelmek güçtür.

Berlin'deki ilk ikametinin sonunda, Kierkegaard kesinlikle Kopenhag'a dönmek için sabırsızlanıyordu. Böylelikle *Either/Or*'u tamamlayabilecekti. Ama bu yalnızca başlangıçtı. Bu eserin Şubat 1843'te yayınlanmasından yaklaşık iki ay sonra, Kierkegaard Berlin'i tekrar ziyâret etti (bu kez yalnızca birkaç haftalığına) ve sonuç iki ince kitap oldu: *Repetition (Tekrarlama)* ve *Fear and Trembling (Korku ve Titreme)*. Berlin'den Boesen'e yazdığı 25 Mayıs 1843 tarihli bir mektupta, Kierkegaard şunları yazmaktadır:

> Benim için önemli olan bir çalışmayı bitirdim. Bütün gücümle yenisine başladım ve kütüphanem olmaksızın, ayrıca bir matbaa olmaksızın yapamam. Başlangıçta hastaydım; ama şimdi her açıdan gayet iyiyim. Yani rûhum şişiyor ve muhtemelen bedenimi öldürecek. Hiçbir zaman şimdiki kadar sıkı çalışmamıştım. Sabahleyin bir süreliğine dışarı çıkıyorum; sonra eve dönüyor ve aralıksız saat üçe kadar odamda oturuyorum. Gözlerim güçlükle görüyor. Sonra bastonumla restorana yürüyorum. Ama o kadar zayıfım ki, birisi bana seslense, orada çöküp öleceğim. Sonra eve dönüyor ve tekrar başlıyorum. Geçen aylarda tembelliğim beni düzenli bir banyo yapmaktan alıkoyuyordu; ama şimdi dizginleri ele aldım ve fikirler zihnime yağıyor: sağlıklı, mutlu, başarılı, neşeli, kutsanmış çocuklar; kolaylıkla doğdular ve hepsi de benim kişiliğimin doğum lekesini taşıyorlar. Yoksa, söylediğim gibi, zayıfım, bacaklarım titriyor, dizlerim sancıyor vs. [...] Eğer yolda ölmezsem, beni eskisinden

daha mutlu bulacağına inanıyorum. Bu yeni bir kriz. Bunun anlamı şu: ya şimdi yaşamaya başlıyorum ya da ölüyorum. Bunun tek çıkış yolu var: aklımı kaybettim. Tanrı biliyor. Ama nerede biterse bitsin, bunların hiçbirini anlamayan ve bütün becerisi Alman eserlerini yeniden yazma ve böylece onları saçma hâle getirerek boşaltmaktan ibaret olan herhangi bir insanlık dışı yarı filozofu haklı olarak yenmede ironi tutkumu kullanmayı asla unutmayacağım.[19]

Başarılı, kutsanmış çocuklar yerlerini müstear isimle yayınlanmış etkileyici farklı bir yayın dizisinde buldular. *Repetition*'u (Constantin Constantius ismiyle) bitirmeden hemen önce, Kierkegaard, Regine'nin eski öğretmeni Johan Friedrich (Fritz) Schlegel ile nişanlandığını duydu (Eserin sonunu bu nişanı dolaylı olarak kutsamak üzere değiştirmesine bu haberin neden olduğu tahmin edilmektedir).[20] *Repetition (Tekrarlama)* ve *Fear and Trembling (Korku ve Titreme)* (Johannes de Silentio ismiyle) 16 Ekim 1843'te birlikte yayınlandı. Bu eserlerin yayınlanması, ikinci bir imzalı "Eğitim Dizisi" setinin aynı anda çıkması için kasıtlı olarak geciktirilmişti. İlk set 16 Mayıs'ta yayınlanmıştı.

1844 yılında Kierkegaard altı kitap yayınladı. Üç yeni eserden başka (Mart, Haziran ve Ağustos'ta yayınlanmıştı) o yıl Haziran ayında geleneksel olarak daha felsefî olan ilk eseri yayınlandı: *Philosophical Fragments (Felsefî Kırıntılar)*. Burada Johannes Climacus müstear ismiyle, Kierkegaard yarı filozofların desteklediği felsefî epistemolojiye Hıristiyan alternatif olarak ince ve zarif bir dil sunmaktadır. Yalnızca dört gün sonra hem *The Concept Dread: A Simple Psychologically Orienting Deliberation on the Dogmatic Issue of*

19 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., I, s. 120-121 (s. 154-155).

20 1896 yılında yapılan bir röportajda yer aldığı şekliyle Regine'in kendisine göre Schlegel, Regine Kierkegaard ile karşılaşmadan önce 'ondan hoşlanmaya başlamıştı'. Kierkegaard da bunu gayet iyi biliyordu (bakınız *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s. 46-47.

Hereditary Sin (Dehşet Kavramı: Kalıtsal Günah Dogmatik Sorunu Konusunda Basit Bir Psikolojik Oryantasyonlu Tartışma) (Vigilius Haufniensis ismiyle) ve *Prefaces: Light Reading for Different Conditions of People According to Time and Opportunity (Önsözler: Zaman ve Fırsata Göre İnsanların Farklı Şartlarına Yönelik Hafif (Bir) Okuma)* (Nicolaus Notabene adıyla) yayınlandı. Bu yoğun faaliyet döneminde rahatlamak için Kierkegaard sıklıkla arabayla gezintilere çıktı, etraftaki kırsalda bulunan gözde hanları ve koruları gezdi. Ekim ayında Nørregade 230A (şimdi 38) adresinden, kardeşiyle birlikte babalarının mirasından 1838 yılında elde ettikleri Nytorv'daki eski evine döndü.

Bundan neredeyse bir yıl sonra, Nisan 1845'te geniş hacimli *Stages on Life's Way (Yaşam Yolundaki Aşamalar)* yayınlandı. Bu Frater Taciturnus dâhil bir dizi müstear ismin çabasından oluşuyordu ve Hilarius Bogbinder tarafından derlenmişti. Bu eser aslında *Repetition* ve *Fear and Trembling*'in ışığında *Either/Or*'un temalarının yeniden değerlendirilmesi ya da yeniden üzerlerinde çalışılması niteliğindeydi. Bu eserin yayınlanmasından kısa süre sonra Kierkegaard yeniden Berlin'i –bu defa çok kısa bir süre için- ziyâret etti.

Sonra bu müstear isimle yazma yoğun dönemini bitirmek için ve 1841 yılında Berlin'de başlamış bulunan 'gizli eser'in dış sıvası ve zirvesi olarak dev *Concluding Unscientific Postscript to the Philosophical Fragments (Felsefî Kırıntıların Bilimsel Olmayan Dipnotunu Tamamlama)* geldi. Yine Johannes Climacus imzasıyla yayınlanan bu kapsamlı çalışma, bu kez 'ironi tutkusu'nu çok fazla ortada olmak kaydıyla, Kırıntılar'ın temalarını ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bu dev eser taslağı 30 Aralık 1845 tarihinde matbaaya teslim edildi.

Soyut ve metafiziğin gittikçe daha fazla kısaltılması ve daraltılmasına (yalnızca ressamların perspektifi daraltması anlamında değil, ayrıca boyut bakımından kelimenin doğrudan anlamında gerçekten azaltılması gerekir. Çünkü sistemin ilerlemede kullandığı yol olan kuşkunun gittikçe artan oranda yenilmesi ve bu nedenle gittikçe konuşkanlığının azalması gerekir) devam edilmelidir. Ancak metafizik düşünce, ayrıca tarihsel realiteyi de düşündüğünü iddia ettiği için daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Sistem bir kez tamamlandığı ve realite kategorisine girdiği anda yeni kuşkular, yeni bir çelişki hem de en kalıcı ve en derin çelişki doğmaktadır: tarihsel realiteyle ilişkisi bağlamında metafizik realite nasıl belirlenebilir? (Hegelciler varoluşla realite arasında ayrım yapmaktadır: dışsal fenomen vardır, ama ancak fikre taşındığı ölçüde gerçektir. Bu oldukça doğrudur. Ama Hegelciler her fenomenin bu yolla hangi ölçüde gerçek hâline gelebileceğini tanımlayacak sınırları belirlemiyorlar. Bunun nedeni fenomeni metafiziğin kuş bakışı perspektifinden görmeleri ve fenomenin perspektifinden fenomenin içinde neyin metafizik olduğunu görmemeleridir). Tarihsel; metafizik ve olumsalın birliğidir. Olumsalı ebedî varoluş bağı yapan metafiziktir; bu bağ olmaksızın fenomene dayalı mantık dağılacaktır. Her olayın sayısız yollarla gerçekleşmesi olasılığını doğuran olumsaldır. Bunların birliği kutsal anlamda inâyet olarak; insânî anlamda ise *tarihsel* olarak görülür. Tarihselin anlamı iptal edilmesi gereken değildir; bireyin içinde özgür ve mutlu olması demektir. Metafizikle olumsalın bu birliği, kişiliğin çıkış noktası olan özbilinçte zaten bu-

lunur. Aynı zamanda ebedî geçerliliğim, kutsal gerekliliğimin ve olumsal fânîliğimin de bilincine vardım (yani ben, bu özgün varlığım, bu ülkede, bu zamanda ve bütün bu değişen ortamın çok yönlü etkileri altında doğdum). Bu son yön ne görmezden gelinmeli ne de reddedilmelidir; bireyin gerçek yaşamı onun zirvesidir. Ve bunun anlamı bu boş, içeriksiz *ben*in, olduğu hâliyle, bu fânîlikten semâvî göçle hareketlenmek ve buharlaşmak üzere kaçması değildir. Aksine kutsal fânîde yerleşiktir ve kendi yolunu onun içinde bulur.

4 Temmuz 40 III A 1[21]

Her şeyden önce modern felsefenin, en muhteşem biçimiyle bile, hâlâ yalnızca felsefe yapmayı mümkün kılmaya bir girişten ibaret olduğu söylenmelidir. Hegel'in bir sonuç olduğu kesindir; ancak yalnızca Kant'la başlayan ve bilişe yönelen gelişmenin sonucudur. Hegel yoluyla, daha derin bir biçimde, daha önceki filozofların yakın çıkış noktası olarak kabul ettikleri sonuca, yani düşünmede bir öz bulunduğuna vardık. Ancak bütün düşüncenin bu yakın çıkış noktasından (ya da şimdi olduğu gibi bu sonuçtan memnûn olarak) düzenli antropolojik tefekküre girmesi henüz başlamamış bir gelişmedir.

5 Temmuz 40 III A 3

Kutsalla insanın imanda birliğinin şartı (bu daha öncesinde yer alan kutsalla insanın bilgide oluşan birliğine karşılık gelmektedir: sonsuza ve sonluya uzanan kuşku öndedir) olarak, günahkâr insanlığın orijinal ilişki değiştikten sonra Tanrı'yla birliğe dönüp dönemeyeceği kuşkusu ortaya çıkar; işte burada bir kuşku ya da –daha patolojik ve somut bir terim kullanırsak- kaygı *(Sorg)* doğar (gerçekten de Hıristiyan olan her şey somuttur).

5 Temmuz 40 III A 4

---

[21] III A I ve II, 4 Temmuz ila 10 Ağustos 1840 tarihlerini içeren orijinal kayıtlardır.

Platon'un, bütün bilgilerin hatırlamadan ibaret olduğunu söylediği zaman dile getirdiği düşünce, derin ve geçerli olduğu kadar da güzel bir düşüncedir. Keşke bu insanın endişelerini gideren bir şey olsa, insan onun içinde gerçekten dinlenebilse, insanın dışında yer alsa -zaten görüldüğü kadarıyla daima insanın dışındaydı- ve keşke tek teselli vasıtası; dışsal bilimselliğin *(sit venia verbo)* meşgul, gürültülü dünyasıyla asla tatmin olmayan, o içsel gereksinimi çıkarıp atmak olsaydı.[22] Bu, bütün felsefe yapmanın zaten bilinçte verilmiş olanı akla getirmek (*Sig-Besinden*) olduğu gözlemiyle, modern felsefede ifâde edilen bir görüşü anıştırmaktadır. Tek istisnası bunun daha spekülatif ve daha dindarca olması, hatta bu nedenle biraz da mistik olmasıdır. Çünkü içinde bu hatırlayışların işitilebilir hâle gelebileceği bir durağanlık* sağlamak üzere dışsal dünyanın bilgisini boyunduruğu altına almak maksadıyla dünyaya karşı yürütülen bir polemiği doğurmaktadır. Ancak durağan kalmamalıyız. Aksine bilgi dünyasında insanın üzerinde bir lanet (nimet) bulunmakta, bu insanın ekmeğini alnının teriyle kazanmasını gerektirmektedir. Ama bunun anlamı fiziksel yaşamda insanın yeryüzüne, bilgiye benzer şekilde, çimlenme vs. gücü vermesi anlamına gelmemektedir. Bu nedenle fânî rûhun olduğu hâliyle, gereklilik ve özgürlük birliği olduğunu söyleyebiliriz (bunun anlamı; ne olacağına sonsuz gelişim yoluyla karar vermek değil, olduğu hâle gelişim yoluyla gelmesi demektir) ve böylece sonuç ve çabanın birliği (yani bu gelişim yoluyla yeni bir şey üretmek değil, sâhip olduğunun gelişimi yoluyla ona sâhip olmaktır).

10 Temmuz 40 III A 5

Her yerde görüldüğü üzere, Hegel'in ahlâkî yücelmeden nefret etmesi çok tuhaftır. Hâlbuki ahlâk insanları uyutan bir afyon değil, *Amin*in fânî rûhu ve bilincin gözardı edilmemesi gereken bir yüzüdür.

10 Temmuz 40 III A 6

---

22 :Tabiri câizse'.

* Son derece soyuta özgü olan sonsuz durağanlık (sige) değil.

Varsayılan bilgiye karşıt olarak deneyim sâhibi olmaya ilişkin bütün bu konuşmalar gayet güzel. Ama yine de âdil bir biçimde uygulayabilmek için her türlü cezayı denemek isteyen görevine bağlı bir yargıcı harekete geçiren, övgüye değer bir sağduyu vardır –bunu ölüm cezasına kadar uzatmaması o yargıcın en büyük sağduyulu (davranışı) olacaktır.

40 III A 9

Eğer filozofların önkabullerden uzak oldukları gerçek olsaydı bile, dili ve dilin spekülasyon için önemi nedeniyle yine de bir açıklamaya ihtiyaç olacaktı. Çünkü burada spekülasyon kendi başına oluşturulamayacak bir ortamdır ve spekülasyon için bilincin ebedî sırrı doğa ve özgürlük şartlarının birliğini oluşturmasıdır. Bu nedenle dil kısmen orijinal olarak verilmiş, kısmen de serbestçe gelişen bir şeydir. Ve bireyde olduğu gibi, ne kadar özgürce gelişirse gelişsin, hiçbir zaman mutlak bağımsızlık noktasına ulaşamaz. Çünkü gerçek özgürlük, sanılanın aksine, verileni kendine mal etmekten ve bunun sonucu olarak özgürlük yoluyla mutlak bağımlı hâle gelmekten oluşur. Aynı şey dil için de geçerlidir. Aynı şey dil için de geçerlidir. Bazen dili özgürce benimsenmiş bir veri olarak değil, kendisine dayatılmış bir olgu olarak görme yanlış eğilimi ile karşılaşırız. Bu kendisini genellikle ya sessizlik içinde sona eren en yüksek bölgelerde [kenar notu: dilin reddi] ya da ne dediği anlaşılmayan bir jargonun bireysel tecridi şeklinde ifâde eder. Belki de Babillilerin dillerin kargaşası öyküsü, keyfî olarak biçimlendirilmiş bir ortak dil inşa etme girişimi olarak açıklanabilir. Bu girişim yalnızca tam entegre edici ortaklıktan yoksun olmakla kalmamış, aynı zamanda anlaşılmamış bir *totum est parte sua prius*[23] sorunu bulunduğu için en yaygın farklılıklar hâlinde parçalanmıştır.

18 Temmuz 40 III A 11

23 'Bütün parçalardan önce gelir'.

Eğer Brorson'un;[24]

Kalp en çok bastırıldığında
Akorda girer keyif harpı ancak

sözleri yazıldığı gibi dinî anlamda değil, estetik anlamda okunduğunda, mutlaka mutsuz olması gereken bütün şiirsel varoluşun düstûru hâline dönüşür.

9 Ağustos 40 III A 12

AT ARABASI KORNASI FANTEZİLERİ

Elveda ey evim
Elveda, duy benim selâmımı.

Selâm sana kahraman doğa, (selâm) firârî güzelliğine! İstediğim sen değilsin, senin hâtırandır. Boşu boşuna benim ilerlememi durdurmaya çalışıyorsun. Senin, karşısında direnemeyeceğin, seni ezip geçecek feleğin çarkının her dönüşüyle oluşan kaderin yenilmez gücü önünde boyun eğmelisin.

Temmuz 40 III A 15[25]

Selâm sana köy güzeli, başını merakla penceresinden uzatan genç kız! Korkma, senin rahatını bozmayacağım; ah yalnızca gözlerime bak, ta ki seni asla unutmayayım.

Temmuz 40 III A 17

Selâm sana gökyüzünün kanatlı sâkinleri! Ötekiler bu kadar güçlükler içinde boğuşurken, siz kolayca göklere yükseliyorsunuz.

Temmuz 40 III A 18

---

24 Hans Adolf Brorson (1694-1764), Danimarkalı şâir, râhip ve ilâhî yazarıdır. Talihsiz bir şahsiyet olup, yaşamı derin bir melankoli içinde sona ermiştir.

25 III A III ve III A 84, Kierkegaard tarafından Jutland'daki Sæding'e yaptığı seyâhat esnasında tutulan defterden alınmıştır. Bu bölümün girişine bakınız.

Seyâhatlerin son derece tipik özelliği bu yüzeyselliktir; bu nedenledir ki genellikle arabacı kornasına üflediğinde, çorbanın yağını üflüyor denir.

Temmuz 40 III A 19

Uyan, kalk ve giyin bütün ihtişâmınla! Başımızın üzerinden kaçak avı içinde hızla geçen sen değilsin; sen kalacaksın. Senin yanından telâş içinde süzülüp giden biziz.

Temmuz 40 III A 20

AT ARABASI KORNASI İÇİN MELODRAM

Ebedî Boru çalınmasına karşı
Yine de (sen) koru beni

Temmuz 40 III A 21

Bu dünyada başarılı olmak için sonsuz derecede nedeni olan, bu sıkı çalışan işadamlarından başka, üzerine düşmek isteyeceğim ya da Knippelbro açılan köprüsünün önünde açılabileceği vs. hiç kimse yok. Hâlbuki geri kalanlarımız, Knippelbro açıldığında düşüncelere düşmek için iyi bir fırsat bulur.

Temmuz 40 III A 22

Birey, kendi dışındaki yaşamda kendisini bulmak için, kendi etrafıyla bağlantılı olarak gösterdiği bütün çabaları terk ettiğinde, artık bu gemi enkazını en yükseğe çevirir. Sonra bu boşluğun ardından yalnızca mutlak bütün azametiyle karşısına dikilmekle kalmaz, aynı zamanda kendisine ait olduğunu hissettiği sorumluluk da yükselir.

Temmuz 40 III A 26

Sürekli parantez içi uzun cümleler kullanmakla suçlanıyorum. Sınavlarım için çalışmak, yaşadığım en uzun parantezdi.

Temmuz 40 III A 35

Hegel, felsefenin yakın geçmişinin neredeyse dilin düşünceyi gizlemek için varolduğu (çünkü düşünce *das Ding an sich*'i ifâde edemez) fikrine gerçeklik kazandırdığı bir dönemde, en azından düşüncenin dilde içkin olduğu ve dilde geliştiğini gösterdiği için itibar gösterilmeyi hak etmektedir. Öteki düşünceler sürekli olarak Şey'le uğraşıp duruyordu.

Temmuz 40 III A 37

Felsefenin mutlaka bir önkabulle başlaması gerekmesi bir yenilgi değil, bir *nimet*tir. Bu nedenledir ki; bu *an sich* hiçbir zaman kaçılamayacak bir lanettir. Bu boş bir biçim olan bilinçle fânî nesne sâbit imajı arasındaki bir anlaşmazlık, karşılığını özgürlükte bulan bir problemdir. Bu problem içeriksiz hür irâdenin, tıpkı pullar gibi, içerikle hiçbir ilişkisi olmamasına; ama kendi sonsuz soyut esnekliği içinde bütün sonsuzlukta muzaffer ve ilgisiz kalmayı başarmasına ilişkindir. Bu nasıl pozitif bir özgürlük olabilir? Burada da bir önkabulle karşılaşıyoruz; çünkü hür irâde gerçekte hiçbir zaman bulunamaz, ama dünyanın varoluşunun içinde zaten verilmiştir.

Temmuz 40 III A 48

KALLUNDBORG

Ağız şapırtısı. Kişi böyle bir durumdaki (biriyle) uzun süre birlikte olmak zorunda kaldığında konuşma ne kadar sıkıcı hâle gelir! Tıpkı yaşlı insanların yemeği genellikle ağızlarında döndürüp durmaları gibi, belli bir fikir de o kadar çok sık tekrar edilir ki, sonunda tükürülüp atılması gerekir. Geçiş esnasında (gemide) dört din adamı vardı ve (karşıya geçiş) sekiz ila dokuz saat sürmesine karşın (benim için sonsuz gibi geldi); hâlbuki alışkın seyyahlar bu geçişi olağandışı derecede sorunsuz buldular. Öncelikle herkes, kaptanların genellikle gemide din adamı bulunmasından hoşlanmadıkları; çünkü onların varlığının baştan rüzgâr gelmesine neden olduğu ko-

* "kendinde şey".

nusunda bireysel olarak görüşlerini belirtmeleri için din adamlarına sıralarını verdiler. Bu tezin gerçekliği kanıtlarla çürütüldükten sonra, seyâhatin sonunda bu baştan gelen rüzgârlar konusundaki söylenenlerin doğru olmadığı hususu bir prensip olarak koro hâlinde belirlendi. [...] Bütün diğer yolcular gibi denizin tutmaması ve düşmemek için duâ ettim. [...]

19 Temmuz 40 III A[26]

O kadar bıktım ve o kadar neşesizim ki; rûhumu dolduracak bir şeyim olmaması bir yana, muhtemelen rûhumu tatmin edebilecek bir şey bile düşünemiyorum –ne yazık ki, gökyüzünden gelecek inayeti bile.

Temmuz 40 III A 54

Ey Tanrım! Barış için sana yöneliyoruz...Ama bize ayrıca bu barışı bizden hiçbir şeyin, *ne kendimizin*, ne fânî dileklerin, ne vahşî arzularımın ne de huzursuz kalbimin özlemlerinin alamaması için inâyetinle bizi temin et.

Temmuz 40 III A 55

Bu defa çektiğim manevî güçsüzlük korkunç. Çünkü bu kez yiyip bitiren bir arzuyla, manevî bir şevkle birleşti –yine de o kadar şekilsiz ki, neyi özlediğimi bile bilmiyorum.

Temmuz 40 III A 56

Sempozyum'da aşkın insanı yücelten gücünün ya da insanın Eros yoluyla yeniden doğuşunun tarif edilemez derecede hârika bir sunumunu görüyoruz.

Temmuz 40 III A 61

---

26 Yolcu listesi, Kierkegaard'ın bu kayıt için koyduğu 17 Temmuz tarihinin doğru olmadığını göstermektedir.

İnsanda gerçek ideal, arzuları bol bol uyandıran istek değil midir; ama yine de istek dünyevî bir kuşkuculuk içerir.

Temmuz 40 III A 63

Benim bütün sorunum fikirlere hâmile olduğumda idealden korkmamdır. Bu nedenle sakatlıklar doğuruyorum ve bu nedenle aktüalite benim hararetli arzularıma uyum sağlamıyor –ve Tanrı bunun aşk konusunda doğru olmamasını nasip etsin. Çünkü orada da idealin aktüelle birbirine karıştığı yönünde gizli bir kaygıya tutsak oldum. Tanrı korusun! Şimdilik durum o kadar kötü değil.

Ama bu kaygı beni geleceği bilmek için bu kadar arzulu kılıyor; ama yine de ondan korkuyorum!

Temmuz 40 III A 64

İlk kez Sæding'teki kilisede vaaz etmeyi düşünüyordum ve bu pazar bu düşüncem gerçekleşecek. Metnin Markos 8:1-10'un âyetler (dört bin kişiyi doyurma) olduğunu görünce çok şaşırdım ve şu sözlerle sarsıldım: "Böyle ıssız bir yerde bu kadar kişiyi doyuracak ekmeği insan nereden bulabilir?". Çünkü Jutland ormanı bölgesindeki en yoksul köyde vaaz edecektim.

40 III A 66

Ormanda yürüyüş (Hald yakınlarındaki ağaçlık bölgede. Ben yaklaştığımda kadın ve küçük oğlan çalılıklarda kayboldu ve isteksizce bana bakmalarına rağmen sorularıma cevap vermediler). Yolumu kaybettim. Uzaklarda sanki sürekli kıpırdayan büyük ve kara bir kitle belirdi. Bunun bir orman olduğunu düşündüm. Yeni terk ettiğim orman dışında bu yakınlarda başka bir orman bulunmadığını bildiğim için çok şaşırdım. Kızıl ormanda tek başıma, tam karşımda dalgalanan deniz hâriç her şey tam bir birlik içinde. Midem bulanmaya başladı ve bütün gayretimle yürümeme karşın ormana yaklaşamamaktan dolayı umutsuzluğa kapıldım. Hiçbir zaman ora-

ya varamadım. Çünkü yürürken hâlâ görünmekte olan Viborg'a giden ana yola çıktım. Beyaz yol bir başlangıç noktası olarak kabul edildiğinde, Viborg Gölü'nün öbür yanında ağaçlıklı yamaçlar görünüyordu. İnsan ormanda oldukça geniş bir manzaraya sâhip olduğundan, mesâfeleri kıyaslayabilecek hiçbir şey yoktur. Yürür yürür, nesneler değişmez; çünkü orada aslında hiçbir *ob*-je yoktur (bir obje, *ob*-je hâline gelebilmek için daima *öteki*ne muhtaçtır. Ama göz öteki değildir; o birleştirici faktördür).

Temmuz 40 III A 68

Burada tek başıma oturuyorum (birçok kez yalnızdım ama asla bunun farkına varmamıştım) ve Sæding'i görene kadar saatleri sayıyorum. Babamda hiçbir değişiklik olduğunu anımsamıyorum ve şimdi yoksul bir çocukken koyun güttüğü yerleri, onun tariflerinin bende sıla özlemi uyandırdığı yerleri görmek üzereyim. Ya hasta olup Sæding Kilisesi'nin bahçesine gömülürsem! Tuhaf bir düşünce! Onun benden yerine getirmemi istediği son dilek –acaba gerçekten dünyevî yaşamımın sonu böyle mi olacak? Tanrı aşkına! Ona borçlu olduğum şeylerle karşılaştırıldığında çok küçük bir görev. Ondan baba sevgisinin ne olduğunu öğrendim ve bu yolla kutsal baba sevgisi anlayışını, yaşamdaki tek sarsılmaz gerçeği, gerçek Arşimed noktasını kazandım.

Temmuz 40 III A 73

Derler ki, burada, Sæding köyünde bir ev varmış; içinde bir adam yaşarmış. Bir salgın zamanında herkes ölmüş ve yalnızca o adam kurtulmuş ve herkesi o gömmüş. Ormanda derin çukurlar kazmış ve bedenleri uzun sıralar hâlinde gömmüş.

Temmuz 40 III A 75

Samanların daima yaydığı koku içinde, kapının hemen önündeki o küçük yerde akşamın geç saatlerinin ışığında duruyorum; ko-

yun evde dolaşıyor ve manzaranın ön planını oluşturuyor. Bu parçalı ışık görüntüleriyle bölünen kara bulutlar, güçlü rüzgârları haber veriyor –arka planda fundalık yükseliyor. Keşke bu akşamın görüntüsünü daha iyi hatırlayabilseydim.

Temmuz 40 III A 76

İnsanların *nulla dies sine linea* demeye alışması gibi, ben de bu seyâhatle ilgili olarak şunu söyleyebilirim: *nulla dies sine lacryma.*[27]

Temmuz 40 III A 77

Orman manevî güç geliştirmeye özellikle uygun olmalı. Burada her şey Tanrı'nın önünde çıplak ve perdesiz uzanıyor. O dikkati dağıtan şeyler, bilincin kapatacağı ve ciddiyetin bölünmüş düşüncelerle yakalamakta güçlük çekeceği o tuhaf kuytular ve yarıklar yok. Burada bilinç sağlam ve hassas bir biçimde kendisinin kontrolünü elinde bulunduruyor. Burada, bu ormanda insan doğru bir şekilde şunu söyleyebilir: "Senin huzurundan nereye kaçacağım?"

40 III A 78

Gerçekten zıtlıkları yaşıyor gibiyim. Zavallı teyzemle,[28] tıpkı Ulysses'in Circe ile dostluğu gibi, dostlukla dolu üç gün geçirdikten sonra, ilk ziyâret ettiğim yer o kadar çok sayıda kont ve baronla doluydu ki korktum. Geceyi Them'de,[29] hem sabah hem de akşam Kont Ahlefeldt'in eşliğinde geçirdim. O, beni Langeland'da kendisini ziyâret etmeye davet etti. Bugün rastladığım tek tanıdığım benim asil eski dostum Rosenørn oldu.

Temmuz 40 III A 80

---

27 "Bir (çizgi) çizmeksizin hiç günüm geçmedi" sözü, Büyük İskender'in kendi portresini yapmasına izin verdiği tek Yunanlı ressam Apelles'e atfedilmektedir. Apelles hiçbir günü pratik yapmadan geçirmedi; böylece düstura uydu. Kierkegaard'ın yaptığı değişiklik ise şöyledir: "Gözyaşı (dökmeksizin) bir günüm bile geçmedi".

28 Aile çiftliğini çekip çeviren Else Pedersdatter Kierkegaard (1768-1844).

29 Aarhus'tan Sæding'e uzanan yolda Silkeborg'un güneşinde bir köy.

Sæding'teki köy kilise görevlisi çok samimi bir veda konuşması yaptı ve bende babamın yeteneğini[30] gördüğünü söyleyerek beni rahatlattı. Kendisi aydınlanma dostu idi ve Sæding köyünde bunun için çalışacağından emin olabileceğime beni inandırdı.

40 III A 81

Aarhus'a giden yolda çok eğlendirici bir görüntüyle karşılaştım: birbirine bağlanmış iki inek yavaş adımlarla bizi geçti. Biri keyif içinde, neşeyle kuyruğunu sallarken; diğeri monoton ve aynı hareketlere katılmak zorunda olmaktan dolayı oldukça mutsuz bir hâlde görünüyordu –evliliklerin büyük bir kısmında da durum bu değil midir?

40 III A 82

Her şeyden önce dünyada bir denge vardır. Tanrı birine neşeyi, ötekine gözyaşlarını verir ve zaman zaman kucağında dinlenmeye izin verir. Ve tıpkı gökkuşağı açık mavi gökyüzünden daha güzel olduğu gibi, gözyaşlarıyla bulanmış gözde kutsal çok daha güzel yansır.

40 III A 83

Ejderhaların etrafı parçalama sesi ne kadar muhteşemdir; sanki parçalayarak içeri girmelerinin toynak seslerini duyar gibiyim –dinle, zafer kazanıyorlar, zafer çığlıkları havayı tiz seslerle dolduruyor – Ve yine bütün boruların çağrısı baş meleğin günün birinde öttüreceği boru ile aynı çağrıyı yapıyor: "Uyanın, ey uyuyanlar! Rabbiniz geliyor."

Ağustos 40 III A 84

Beni teselli eden tek şey; ölmek üzere yattığımda, son saatimde, yaşadığım sürece yapamayacağım bir şeyi, aşkın beni mutlu ettiği

---

30 1821 yılında köyün okulunda verildi.

kadar mutsuz da ettiğini itiraf etme cesâreti bulacağımı bilmek.

41 III A 90[31]

Herkesin bildiği gibi, dölleme ânında ölen böcekler vardır. Böylece ölüm bütün zevkiyle gelir: yaşamın üstün ve en yoğun zevk ânına ölümle ulaşılmaktadır.[32]

41 III A 96

Bütün giysilerimi çıkardıktan sonra, bu dünyada hiçbir şeye, en küçük şeye bile sâhip olmaksızın kendimi suya attığımda, en büyük zevkim kendimden uzaklaşmak *(entfremdet)*[33] için, yabancı bir dilde, tercihen yaşayan bir dilde konuşmaktır.

41 III A 97

Kuşkum korkunç. – Hiçbir şey durduramaz beni - bu bir lanetlenme açlığı – Her türlü argümanı, her teselliyi ve her temini tüketebilirim – Her engeli saniyede 50.000 mil hızla geçebilirim.

41 III A 103

Aristo'nun felsefenin merakla başladığına ilişkin görüşü, zamanımızın kuşkusundan farklı olarak, felsefe için olumlu bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Dünya kesinlikle olumsuzla başlamanın tamamen imkânsız olduğunu öğrenecektir. Şimdiye kadar başarılı olmasının nedeni filozofların kendilerini hiçbir zaman tamamen negatife terk etmemeleridir. Böylece filozoflar öğütlediklerini asla

---

31 Bu kayıt serisinin kronolojisi (orijinalinde III A 145'le devam etmektedir) kesintiye uğramıştır. Kierkegaard tezini 29 Eylül 1847 tarihinde savundu ve bundan kısa süre sonra Regine'den ayrıldı. Kayıtların teması ve tonu, aynı zamanda sayı bakımından da çok az olmaları, bunların tezin yazılması ve savunma için hazırlanılması dönemine denk geldiğini gösteriyor olabilir.

32 *Either/Or*, Harmondsworth, Penguin Books, 1992, s. 43.

33 'Uzaklaşmak'.

ciddî biçimde uygulamadılar. Yalnızca kuşkuyla flört ediyorlar. [...]

41 III A 107

Filozofun kavramı aracılıktır[34] Hıristiyanlığın kavramı ise paradokstur.

41 III A 108

Çoğunlukla çok yapay bağlamda ilişki kurduğum diğer sayısız tanıdık çevremin yanı sıra, hâlâ tek sırdaşım var –melankolim. Ve neşemin ortasında, işlerimin ortasında iken bana el sallar, beni bir kenara çağırır; hatta onun yanında fiziksel olarak bile hareketsiz dururum. O benim tanıdığım en sadık sevgili; o zaman neden onu her an izlemeye hazır olmayayım?[35]

41 III A 114

Özgün bir önerme olan "Evlen ya da evlenme; her hâlükârda pişman olacaksın"ın evrenselleştirilmesi, bütün yaşamın hikmetinin bir tür özetidir. Öğrenmenin öğrencisi karşısında takınması gereken kişisel ilişki en iyi biçimde "Önemli değil" sözüyle ifâde edilebilir. Ancak normalde her şeyden iyi olarak değerlendirdiğinizi birisine söyleyemezsiniz: "En iyisi sen uzaklara git ve kendini as". Çünkü o zaman şöyle söylemek zorunda kalırsınız: "İster kendini as, istersen asma, her hâlükârda pişman olacaksın"

41 III A 117

Hıristiyanlık başlangıçta sinerji fikrini[36] hayata geçirdi ve sonlunun ilk geçerliliğini kazandığı yer burasıdır. Spekülasyonun ilk ger-

---

34 'Aracılık' kavramsal zıtlıkların daha yüksek kavramsal birliklerde ve nihâyet tek birlikte, Mutlak'ta çözüldüğü bir süreci ifâde eden Hegelci bir terimdir.

35 *Either/Or*, a.g.e., s. 44.

36 Sinerji insan irâdesi ile ilâhî inâyet arasında işbirliği yoluyla gerçekleştirilen manevî yenilenme doktrinidir.

çek eksenini kazandığı yer orasıdır; özgürlüğün ise özünü kazandığı yer orasıdır. Hıristiyanlığın ilk sinerji tanımı *günah*tır. Bu nedenle günah yalnızca fânî değildir, bir özgürlük unsuru ve hür sonluluk unsuru içerir.

41 III A 118

...Dost, filozofların *gerekli öteki* olarak adlandırdıkları şey değil, gereksiz ötekidir.

41 III A 119

...ve onu çok sevdim. Bir kuş kadar hafif, bir fikir kadar cesurdu. Onun gittikçe daha yükseğe tırmanmasına izin verdim. Elimi uzattım ve (kuş) elime konup, kanatlarını çırptı ve bana seslendi: Burada olmak hârika! Unuttu; bilmiyor onu benim hafifleştirdiğimi, ona düşünce cesâreti verenin ben olduğumu, onu su üstünde yürür kılanın bana imanı olduğunu ve benim ona saygı gösterdiğimi ve onun benim saygımı kabul ettiğini... Başka zamanlarda önümde diz çökerdi ve yalnızca bana bakmak, her şeyi unutmak isterdi.

41 III A 133

...Diyorsun ki; "Ne kaybettim, ya da kendimi neden yoksun bıraktım?" Ben ne kaybettim, eyvah! Nasıl bilebilir ya da anlayabilirsin ki? Bu senin sessiz kalman gereken bir konu –gerçekten de başkası benden nasıl daha iyi bilebilir ki? Kim benim bütünüyle yansıtıcı rûhumu kendi saf, derin –ve benim karanlık- düşüncelerine, son derece canlı umutlarıma ve her şeyden önce bütün istikrarsızlığıma, kısacası derinliğinin yanı sıra mükemmelliğine mümkün olduğu kadar zevkli bir çerçeveye dönüştürdü? Ve ben onun sonsuz muhabbeti –hiçbir şey aşk kadar sonsuz değildir- karşısında kendimden geçerken; ya da onun duyguları bu kadar derine dalmayıp, aşkın ışık oyununun derinlikleri üzerinde dans ederken – ben ne kaybettim ki? Sevdiğim tek şeyi. Ne kaybettim? İnsanların gö-

zünde bir centilmen olarak verdiğim sözü. Ne kaybettim? İçine daima onurumu, neşemi, gururumu koyduğum ve daima koyacağım şeyi –sâdık olmayı... Yine de rûhum bunları yazdığım şu anda bedenim kadar çalkantılı. Tıpkı bir vapurun sarsıntısı ve sallaması nedeniyle bir kabinde çalkalanması gibi.

41 III A 147[37]

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Ve tam harekete geçmeyi bu kadar çok istediğim bu durumda, kendimi genellikle çocuklar ve kadınlara bırakılan bir faaliyetle –yani vaaz etmeyle- görevlendirilmiş görmek, benim için çok güç.

41 III A 148

Diyorsun ki: O güzeldi. Ah! Bu konuda ne biliyorsun ki? Ben biliyorum! Çünkü bu güzelliği bana gözyaşlarına mal oldu. Ben onu süslemek için çiçekler aldım; onu dünyanın bütün süsleriyle süsleyebilirdim. Ama elbette bütün bu süslerin onun sevimliliğini vurgulaması kaydıyla. Ve sonra o süslü giysileri içinde orada dururken, onu terk etmek zorunda kaldım. Dışarı çıktım ve ıstırap içinde ağladım.

41 III A 150

Benim şekilli burnumu, güzel gözlerimi, küçük ayaklarımı ya da aklımı sevmedi –yalnızca beni sevdi; ama anlamadı.

41 III A 151

Okyanusun her şeyin anası olarak adlandırılmasına şaşmamak gerek –bir gemiyi salladığında, bunu anne gibi göğüsleri arasında yapar.

41 III A 153

---

37 III A 147'den 207' ye kadar olan kayıtlar 1841 yılından Kasım 1842'ye kadar olan kayıtlardır.

Kişinin zaman zaman kendisinin Tanrı'nın elinde olduğunu hissetmesi ve sonsuza kadar bütün çıkış yollarını bildiği tanıdık bir kentin köşelerine saklanıp durmaması yararlıdır.

41 III A 154

Lisânın melankolimi saklamada benim için ne kadar önemli olduğunu gerçekten görüyorum –burada, Berlin'de bu mümkün değil; insanları lisânla aldatamam.

41 III A 155

Bir lisânı ana dilinizi konuştuğunuz tarzda konuşamadığınız zaman ne kadar eksiğiniz bulunduğunu gerçekten hissediyorsunuz –bütün fark tonda ve vurgulardadır.

41 III A 156

Aşkın insanı kör ettiğini söylerler; hâlbuki aşk bundan da fazlasını yapar –sağırlaştırır ve felç eder. Aşk çeken insan tıpkı mimoza gibidir; kapandığında hiçbir maymuncuk onu açamaz; ne kadar zorlarsanız o kadar sıkı kapanır.

41 III A 157

Demek sen benim aşkımın bu kanıtını göstermek için can attığımı düşünüyorsun. Bu, onun derdini paylaşan bütün akraba ve dostlardan gördüğü aşağılamayı telâfi edecektir (Tanrı biliyor olayların bu şekilde gerçekleşmesi benim hatam değildi). Kendimi yeniden ateşe atıp, onlara onunla görev duygusundan ya da insanların suçlamalarından kaçmak için birlikte kalmadığımı göstermeli –ve insanların en istikrarsızı olan ben, şimdi ona geri dönmeliyim. Eğer onu benim olarak kabul edip kendi onurumu riske atsaydım, onları susturacak, dişsiz yaşlı karıların kızı dengesizleştiren konuşmalarını durduracaktım. Ah! Gerçekten eğer intiharı küçümsemeseydim, eğer bütün bu tür erdemlerin parıltılı kötülük

olduğunu düşünmeseydim; gerçekten ona geri dönerdim –ve sonra da yaşamımı sona erdirirdim. Söylemekten üzüntü duyuyorum ama uzun süre düşündüğüm plan buydu. Bu da onun benden ayrılmasını kuşkusuz onun için çok zorlaştıracaktı. Kim ölen bir adam kadar çok sevebilir? Ve her ona teslim oluşumda gerçekten hissettiğim şey buydu. Hiçbir zaman onunla, sözcüğün gerçek anlamıyla barış içinde yaşayabileceğimi düşünmedim. Bu gerçekten de umutsuzluğa düşülecek bir şey. Benim tek dileğim onunla kalmaktı; ama her şeyin kötüye gittiğini hissettiğim anda –ki maalesef bu an çok çabuk geldi- onun benim onu sevmediğimi düşünmesini sağlamaya karar verdim. Ve şimdi buradayım; sadâkatsizliğim nedeniyle herkes tarafından nefret ediliyorum. Onun mutluluğunun görünüşteki nedeni benim. Hâlbuki ben ona her zamanki gibi sâdığım. Ve eğer onun başka biriyle mutlu olduğunu görebilseydim, benim insânî gururum acısından ne kadar acı verici olursa olsun, mutlu olacaktım. Ama şimdilik o, onu mutlu edebilecek olan benim yüzümden ıstırap içinde. Ve eğer öyle olmasaydı, onu gerçekten mutlu edebilirdim.

Ve her ne kadar zihin huzurum için doğru olmasa da, ona geri dönmem gereken tarif edilemez ânı düşünmemezlik edemiyorum. Ve genellikle Tanrı'nın cezası olarak gördüğüm bu olaya dayanabileceğimi düşünmeme karşın, bu bana zaman zaman çok ağır geliyor. Ayrıca onun benim ne kadar acı çektiğimi görmesine izin vermemekle hata yaptığıma inanıyorum. Ve zaman zaman bir defâsında bursun içimdeki adanmışı kaybettireceğini söylemiş olduğumu hatırlıyorum ve bunun ne kadar yanlış olduğunu düşünüyorum. Çünkü onun bursunu bırakmakla içimde kaybedileceğim her şeyi kaybettim. Çünkü yalnızca onu düşünüyorum. Onun benim kadar acı çekmediğinden eminim. Tanrı benim için çektiği acılardan dolayı ona iyilik versin.

41 III A 159

Bilmelisin ki; başka birini değil yalnızca onu sevmiş olmayı iyi

bir talih olarak düşünmekle, bir daha asla başka birini sevmeyerek kendi onurunu riske atıyorsun.

41 III A 160

[...] Benim onunla ilişkimin gerçekten mutsuz bir aşk olarak nitelenebileceğine inanıyorum. Onu seviyorum. O benim. Onun tek dileği onunla birlikte kalmam. Âile bunun için yalvarıyor. Bu benim de en büyük dileğim. (Ama) hayır demeliyim. İşleri onun için kolaylaştırmak amacıyla onun benim sadece bir aldatıcı, havâî bir kişi olduğuma inandırmak için ne gerekiyorsa yapacağım. Mümkünse benden nefret ettireceğim. İnanıyorum ki; bunun bir melankoli olduğunu fark etmesi, işleri onun için daha da güçleştirecek. Zaten melankoli ve havaîlik ne kadar çok birbirine benzer!

41 III A 161

Bu ilişkiden kurtulamıyorum; çünkü onu şiirleştiremiyorum. Bunu sözcüklere dökmek istediğim anda içimi bir kaygı, mutlaka eyleme girişmemi isteyen bir sabırsızlık kaplıyor.

41 III A 164

...Ve bu korkunç huzursuzluk –sanki kendimi her an ona geri dönmemin mümkün olduğuna inandırmak istiyormuşum gibi. Ah Tanrım! Keşke cesâret edebilseydim; bu çok güç. Yaşamdaki son umudumu ona bağladım ve kendimi bu umuttan yoksun bırakmamalıyım. Ne kadar tuhaf! Hiçbir zaman gerçekten evli olmayı düşünmemiştim; ama olayın bu şekle dönüşeceğini ve çok derin bir yara bırakacağını da asla düşünmemiştim. Kadınların gücünden söz edenlerle hep alay ederdim; hâlâ da ediyorum. Ama genç, çok güzel, canlı ve bütün kalbi ve aklıyla seven, tamamen sâdık, yalvaran bir kız! –sıklıkla onun aşkını ateşlememe ramak kalıyordu; ama günah dolu bir aşkı değil. Yapmam gereken tek şey onu sevdiğimi söylemekti ve o anda her şey benim gençlik yaşamımı sona erdir-

mek üzere harekete geçecekti. Ama sonra bunun ona hiçbir yararı olmayacağı, benim ölümümden dolayı sorumluluk duygusu yoluyla başına yıldırım düşmesine neden olabileceğim aklıma geldi. Bu nedenle izlediğim yolu tercih ettim: onunla ilişkim daima o kadar muğlaktı ki, istediğim gibi yorumlama yetkisine sâhiptim. Ona benim bir aldatıcı olduğum izlenimi verdim. İnsanî ifâdeyle, bu onu kurtarmanın, rûhunu iyileştirmenin tek yoluydu. Benim günahım imana sâhip olmamaktı. Tanrı için her şeyin mümkün olduğuna iman. Peki bu imanla ayartıcı Tanrı arasındaki sınır neresidir? Benim günahım, hiçbir zaman onu sevmemiş olmamdı. Evet, o bana çok fazla sâdık, çok fazla güven verici değildi ve benim için kendi hayatını terk etmemişti –o zaman bütün mesele bir bardak suda fırtına koparmaktan ibaret olacaktı; bütün dünyayı kandırmak bana dokunmuyor, ama bir genç kızı aldatmak dokunuyor-. Ah keşke ona geri dönmeye cesâret edebilseydim ve onun –hâlâ benim kandırdığıma inanmasa da- bir kez ondan ayrıldığımda bir daha asla geri dönmeyeceğimi düşündüğü kesin. Fakat sâkinleş ey rûhum! Doğru olduğunu düşündüğüm görüşe göre sağlam ve kararlı bir şekilde hareket edeceğim. Ayrıca mektuplarımda neler yazdığıma dikkat edeceğim. Duygularımı biliyorum; ama bir mektupta, konuşurken yaptığım gibi aşırı güçlü olduğunu gördüğüm bir izlenimi ânında yok edemem.

41 III A 166

Onun yaşadığı evin yakınında bir kilise vardı. Onun çan seslerini hâlâ açıkça hatırlıyor ve işitiyorum. Oturma odasındaki küçük sohbetimizin tam ortasında, belirlenen zamanda çan başladı ve şimdi akşam fısıltıları başlar. Bu fısıltıların zamanının geldiğini haber veren kilise çanıydı.

41 III A 168

Ve şunu biliyorum ki; şu anda, paranın benim için ne anlama

geldiğinin tamamen bilincinde olduğum anda, isteseydi bütün malvarlığımı seve seve verirdim ve onun benim için ne anlama geldiğini kanıtlama fırsatı verdiği için Tanrı'ya şükrederdim.

41 III A 169

Ve güneş araştıran gözlerini kapadığında, tarih sona erdiğinde, yalnızca kendi pelerinime sarılmakla kalmayacağım, aynı zamanda geceyi tıpkı bir örtü gibi üzerime örteceğim ve sana geleceğim –bir vahşinin dinlediği gibi dinleyeceğim- ayak seslerini değil, kalbinin atışlarını.[38]

41 III A 170

Bugün güzel bir kız gördüm –o artık beni büyülemiyor – Onu istemiyorum – hiçbir koca karısına, benim ona olduğumdan daha sâdık olamaz. Bu aynı zamanda benim içinde iyi; çünkü küçük aşk kaçamakları çok rahatsız ediciydi.

41 III A 175

Düşüncelerim onun iki imajı arasında uçuşup duruyor –genç, çok canlı, neşeli, şeffaf ve kısacası belki onu hiç görmediğim gibi – solgun, içine kapanık, ağlayabileceği yalnız saatleri bekleyen, kısacası yine belki de onu hiç görmediğim gibi.

41 III A 176

Schelling'in ikinci konferansını dinlediğime çok memnûnum –tarif edilemezdi. Ama iç çekiyordum ve düşüncelerim uzun süredir içimde gurulduyordu. Felsefenin aktüelle ilişkisi bağlamında 'aktüalite' sözcüğünü kullandığında, içimdeki düşünce bebeği, tıpkı Elizabeth'de olduğu gibi mutluluktan havalara uçtu.[39] Bundan

---

38 *Either/Or*, a.g.e., s. 372-373.

39 Luka 1: 41: "Elizabet Meryem'in selâmını duyunca rahmindeki çocuk hopladı".

sonra neredeyse söylediği her sözü hatırlıyorum. Belki de burada açıklık olabilir. Bu tek söz bana bütün felsefî ıstırap ve can çekişmelerimi hatırlattı. –Ve böylelikle o da benim neşemi paylaşabilir; ona ne kadar çok dönmek istiyorum; yaptığımın doğru olduğuna kendimi inandırmak için ne kadar zorlanıyorum. Ah keşke yapabilseydim! Şimdi bütün umutlarımı Schelling'e bağladım. Ve eğer onu mutlu edebileceğimi bilseydim, bunu (konferansı) bu akşam terk ederdim. Her şeyden önce birisini mutsuz etmek çok ağır ve onu mutsuz etmemin, onu mutlu etmek için neredeyse tek umut olduğunu bilmek çok daha ağır geliyor.

41 III A 179

Zaman zaman bana öyle geliyor ki; ona döndüğümde belki de bir aldatıcı olduğumu kabul etmiş olacağım. Bir bakışıyla beni ezebileceğini düşünün (ve aşırı öfkeli masumiyet bunu yapabilir). Bunu düşündüğümde ürperiyorum, bu beni korkutuyor. Acı çekmekten korkmuyorum; çünkü onun iyiliğine olacağını bilseydim isteyerek acı çekerdim. Ama yaşamla böyle korkunç bir şekilde oynamak, bir kimseyi istediğin zaman istediğin yere koyabilmek (korkutuyor).

41 III A 180

Burada Berlin'de, Mozart'ın *Don Giovanni*'sinde Elvira'nın rolünü Viyana'dan Demoiselle Hedwig Schulze isminde bir şarkıcı oynuyor. Gerçekten de çok güzel; tavırları, yürüyüş tarzı kendinden emin, ağırlığı, giyim tarzı (siyah ipek elbise, çıplak boyun, beyaz eldivenler) ile tanıdığım bir genç bayana şaşırtacak derecede benziyor. Tuhaf bir tesâdüf. Bu görüntüyü (zihnimden) kovmak için gerçekten çaba göstermek zorunda kaldım.

41 III A 190

...Ve Tanrı bir insanoğlunu düzenli bir şekilde kendisine bağlamak isterse, en sâdık kulunu, en güvenilir elçisini çağırır ve bu el-

çi kederdir. Ona der ki: "Koş onun ardından, ona yetiş, yanından ayrılma" (... ve hiçbir kadın sevdiğine kederden daha büyük şefkatle sarılamaz).

41 III A 191

Çelişki gerçekten de komiğin bir kategorisidir.

41 III A 205

Eğer onun bir erkek olmasına izin verseydim, hiç kuşkusuz Antigone'mi[40] bir sonuca ulaştırılabilirdim. O adam sevgilisini terk etti ve kendi özgün can çekişmesiyle birlikte ona tutunamadı. Her şeyi yoluna koyabilmek için, bütün aşkının ona bir aldatmaca gibi görünmesini sağlamak zorundaydı. Çünkü aksi hâlde oldukça adâletsiz bir biçimde acısını paylaşmak zorunda kalacaktı. Bu skandal aileyi öfkelendirdi. Örneğin bir birader intikam almak için öne çıktı. Sonra kahramanımın bir düelloya girmesine tanıklık etmek zorunda kalacaktım.

41 III A 207

Üzülmek ahlâkî bir cesâret ister; memnûn olmak ise dinî bir cesâret.

40-42 III A 213[41]

Herkesten korkmaya cesâret eden gururlu cesâretle, herkes için umut etmeye cesâret eden mütevazı cesâret arasındaki fark, cennet ile cehennem arasındaki fark kadar büyüktür.

15 Kasım 40 III A 217

Eğer gerçek bir Danimarkalı olduğumu bilmeseydim, bir İrlan-

---

40 *Either/Or*, a.g.e., s. 139-161.

41 III 224'e kadar olan kayıtlar dağınık hâlde bulunan kâğıtlardan alınmıştır ve kronolojik sırası belirlenememiştir.

dalı olduğum hipotezine ilişkin çelişkilere katkıda bulunmaya ayartılabilirdim. Bu millet vaftiz edildiklerinde çocuklarını tamamen (suya) daldıracak kalbe sâhip değildir; biraz putperestliği yedekte tutmak isterler. Ve genellikle çocuğu tamamen suya daldırırken, sağ solu serbest bırakırlar; böylece bu kolla kılıç tutabilir, kızları kucaklayabilir.

40-42 III A 223

Kafam, oyun bittikten sonraki bir tiyatro kadar boş ve ölü.

40-42 III A 224

Eğer modern felsefenin büyük ilerlemesi içinde yorum yapılacak bir şey varsa, bu kesinlikle fenomeni kavrayan ve coşkuyla ona tutunan dâhînin gücüdür. Her ne kadar fenomene uygun olsa da (ki bu daima *foeminini generis*'tir),[42] dişil doğası nedeniyle daha güçlü olan cinsiyete teslim olma eğilimi içindedir. Modern çağın şövalyeleri arasında sıklıkla saygılı âdâb-ı muâşeretten, derin bir gayretten yoksunluk görülmektedir ve bunların yerine bazen çok fazla mahmuz şakırtısı vs. duyulmaktadır –ve zaman zaman toprak ağasının karşısında ezilip büzülmektedirler.

40-41 III A 12[43]

Bana göre günümüzde Almanya'da bulunan sayısız eğitmen, *privatdocents*[44] ve öğretmen, felsefenin durumuna ilişkin acımasız gazete açıklamalarıyla insanlara felsefeyi tanıtan ve felsefenin şimdiki bakış açısını karakterize eden insanlar, yalnızca ahlâksız değil aynı zamanda monoton çığlıklarıyla tıpkı uykulu ve tembel bilardo işâretçileri gibidir: *dixe à ons*. Ve tuhaftır ki; felsefe istikrarlı bir bi-

42 'Dişi cinsiyetinden'.

43 Bu kayıt tezle ilişkilidir. *The Concept of Irony*, 192 ila *Either/Or* ve III C 5 ila 12. kayıtlar ise Kierkegaard'ın Râhiplik Fakültesi'ndeki dönemine ilişkindir; III C 32 teoloji, felsefe ve estetik hakkındaki notlardır.

44 Katılımcılar tarafından ücret ödenen maaşsız bir öğretim görevidir.

çimde ilerlemekte ve koca filozoflar kalabalığında skoru tutan tek bir oyuncu bile yoktur; sıradan insanlar tutuyorlar.[45] Güçlü bir insanın çıkıp şunları söylemesini boşuna bekliyorum: *à point.* –şimdiden son çeyreğe girdik ve oyun kısa zamanda bitecek ve bütün muammâlar açıklanacak. Keşke Alman filozoflar, ortada oynayan hiç kimse olmamasına rağmen oyunun sürmesi muammasını açıklayabilselerdi. Almanlarla ilgili durum böyleyken, umudumu Danimarka felsefesine bağlamam şaşırtıcı değildir. Aydın ve modern Danimarka felsefesindeki hareketleri izlemiş bir yaşlı olan berberim, Danimarka'nın tarihte hiçbir zaman şimdi sâhip olduğu gibi filozoflara sâhip olmadığı, başlangıcın artık yakın olduğu görüşünde. Önceki gün tıraşımdan on dakikayı modern Danimarka felsefesinin bir özet değerlendirmesine ayıracak kadar iyiydi. Felsefeyi Riegels, Horrebov ve Boie ile başlatıyordu. Riegels'i yakından tanıyordu; kendisinin dostu ve *Du*-biraderi idi.[46] Kısa boylu, köşeli yapılı, daima neşeli ve memnûn bir adammış. Tanınmaya başlamasını heyecanla anlatıyor. Bazı mükemmel gerçekleri ortaya çıkarmıştı. Berberim bunların ne olduğunu unutmuştu. Bu olay yıllarca önce olmuş olmasına karşın berberim, onun uyandırdığı heyecanı sanki dün olmuş gibi anlatıyor. Horrebov ve Boie daima onun berber dükkânına gelirlermiş. Berberim böylelikle onların felsefesine âşinâlık kazanmış. Bu üç insanın mutlaka modern Danimarka felsefesinin baş oyuncuları olarak görülmesi gerekir. Kopenhag Üniversitesi'nde hocalık gibi daha sessiz ve daha az görünür bir iş yapmış olsa da, burada Riisbright'tan da söz etmek gerekir. O genel olarak Danimarka felsefesindeki büyük hareketlerin dışında kaldı. Ama benim berberimin pek heyecanlanmadan hatırlayabildiği başka bir şey, zamansız bir ölümle Danimarka'nın en yetenekli filozofunu kaybettiği idi. Bu adam şimdi unutuldu, bir çok kimse belki de varolduğunu bile bilmiyor. Adı Niels Rasmussen idi ve o sözü edilen

45 Bakınız II A 701.

46 'Du' biraderler, birbirine hitap ederken ikinci şahsı tekil olarak kullanan kimselerdir ve o çağda bu genellikle 'dus' içme ritüelinden sonra yapılırdı.

üç büyük felsefecinin çağdaşı idi. Bütün Avrupa felsefesinin Danimarkalılar etrafında ve kendi felsefesi etrafında birleşebileceği fikrindeydi: sonuna kadar son derece enerjik biçimde bir üyelik planı üzerinde çalıştı; o kadar çok çalıştı ki aşırı çalışmadan öldü. Berberime göre, eğer bu üyelik planı tamamlansaydı, eğer onun haber verdiği çalışma bitirilseydi, eğer bu çalışma okunsaydı, eğer tercüme edilseydi, eğer Avrupalı filozoflar tarafından anlaşılsaydı, o zaman umut dolu Niels Rasmussen'in Danimarka'yı şimdi bile bulunmadığı zirvelere çıkaracağından kuşku yoktu. Ama o; Danimarka'nın felsefî ümidi öldü. Berber ve ben ona gözyaşlarımızı sunduk. Daha sonra berberim sakalımı tıraş ederken modern Danimarka felsefesini değerlendirmeye devam etti. Riegel'in ona neşeli bir şekilde neleri itiraf ettiğini; Horrebov, Boie ve kendisinin berber dükkânında hangi konularda fısıldaştıklarını ve bunların bütün ülkeye yayıldığını anlattı. Tıraşı bir an tenimden bir parçayı kesmek için durdurdu; bu fırsatı aynı zamanda duvarda duran bir haritadan bana modern Danimarka felsefesinin büyük hareketlerle nasıl Sjælland'a yayıldığını; oradan Trondheim'e kadar Norveç içlerine uzandığını göstermek için kullandı. İnsanın bu şamatadan olağandışı bir şeyler çıkmasını beklemeye cüret etmeye hakkı vardır; sonra her şeyi mahveden mutsuz savaş yılları geldi. Ama şimdi berberim umut etme cesâretini yeniden kazanmıştı. Danimarka felsefesindeki şimdiki devir modern Danimarka felsefesindeki önceki çağla esaslı bir ilişki içinde olduğunu açıkça göstermektedir. Önceki çağ felsefesiyle ilişkisini sürdürüyordu ve onun sonuçlarını yalnızca daha yükseğini bulmak için terk ediyordu. Birinci çağ insana ilişkin sağlam bir anlayışa yönelik çabalar göstermiş ve bunu başarmıştı; günümüz felsefesi ise bu göreceli yapaylığı daha yüksek bir şeylere ulaşmak için aşamalı olarak terk etmektedir. Belki de farklı ve daha fazla bir şeyler olduğunu, geçici olarak arka plandaki en iç olarak adlandırdığı bir şeyleri, ya da en iç varlığın arkasında yatanı keşfetmişti. Bunun ne olduğunu keşfeder etmez, berberimin doğru bir biçimde saptadığı gibi, Avrupa'da Niels Rasmussen'in

amaçladığı üne kavuşacaktı. Berberimin görüşüne göre; bu, Danimarka felsefesinin olağanüstü güçlerine güvenen bir insanın rahatlıkla umut edebileceği bir sonuçtu.

42 III B 192

TANRI'YA KARŞI OLAN BİR DÜŞÜNCE İÇİNDE YETİŞEN KİŞİ DAİMA HATALIDIR

Aksi hâlde Tanrı'nın inâyetinden umutsuzluğa düşmeye ayartılabiliriz.

Eğer Hesap Günü'nde, ister en güçlü isterse en mütevazı olsun, şunları söylemek için bir nedene sâhip tek bir kişi bile varsa: İtiraf ediyorum; dünyada doğru yoldan saptım, hakîkat yolunu terk ettim, ama günahımdan pişman oldum, iyilik yapma dürüst niyetiyle gücümü kullandım, sesimi yükselttim ve göklere yardım için haykırdım; ama hiç kimse cevap vermedi, hiçbir çare, en uzak bir umut bile görmedim... Eğer böyle olursa, o zaman her şey anlamsızlaşacaktır. Peki bunun sınırı ne olacak?

Ama hayatında ayartmaya bir kez olsun teslim olmuş herkes, bir sonraki anda yardımın hemen gelmesinin mümkün olduğunu itiraf etmelidir ve bu, umutsuzluğa düşen aklın şöyle diyeceği bir boş laf değildir: bu daima söyleyebileceğin, ama yapamayacağın bir şeydir.

40-41 III C 5

İnsanlık hakkında, dünyanın yozlaşmışlığı hakkında şikâyet ediyorsun. Senin haklı olup olmadığına biz karar vermeyeceğiz; bizler yalnızca bizlerden çok daha aziz birçok insanın çok daha büyük bir yetkiyle aynı suçlamayı yaptığını itiraf edeceğiz:

Eylemde ya da sözde,
Şimdi üzerine inşa edebileceğimiz

Hiçbir zemin yoktur.
Her kalp bir tuzak,
Her yemin gübre
Her sahtekâr bir çocuk gibi
Her vaad bir gölge gibidir.[47]

Ama birçok şey kendine bağlı; çünkü başka hiç kimsenin senin yerine dövüşemeyeceği bir savaş, başka hiç kimsenin gideremeyeceği bir kuşku, başka hiç kimsenin dindiremeyeceği bir kaygı, Tanrı hakkındaki dert ve kaygı vardır. Bu konuda bir kez iknâ olduğunda, dünyanın çok daha iyi olduğunu göreceksin. Çünkü o zaman bu dünyada aramayacak ya da bu dünyanın veremeyeceğini ondan istemeyeceksin – o zaman sen başkalarını rahatlatabilecek ve iknâ edebileceksin.

40-41 III C 8

TANRI'NIN BABACAN SEVGİSİ

... Eğer size, her şeyin yüce Yaratıcısı, aynı zamanda her şeyin ortak babası kavramına yükselmek üzere düşünceleriniz baba evinden çıkıp dünyanın her yerine yayılıyor gibi geliyorsa, o zaman baba evinizde size bahşedilen tercihli sevginin bir kısmı eksik demektir. Çünkü dünyevî babanız sizin tek babanızdı ve siz de onun tek çocuğuydunuz. Eğer size bu tür dünyevî sunumların dâhil edilmesi gerekiyor gibi görünüyorsa, o zaman itiraf ediyoruz ki bu benzetme bazı yönleriyle yetersizdir.

Ancak siz kendiniz kaygılı ve sorunlu olduğunuzda, teselli ve iknâ edilmek için dünyevî babanıza gittiyseniz ve onu da üzgün ve kederli buluyorsanız; onun bu kaygısı o anda bile sizin kaygınızı azaltmak yerine artırıyorsa, onun dertlerine sempati duymaktan kendi kaygılarınızı unutuyorsanız; öbür yandan âciz ve güçsüz bir

47 Thomas Kingo, *Psalmer og aandelige Sange* (İlâhîler ve Kudsî Şarkılar), Kopenhag, 1827, s. 491-492.

biçimde aklınızı ve düşüncelerinizi her şeyle ilgilenene çeviriyorsanız ve onu daima (siz) acziyet içinde(yken) güçlü buluyorsanız, o güçlendikçe kendinizin daha fazla güçsüzleştiğini görüyorsanız; o zaman ey okuyucum! Bu benzetme sana da uymaz; anladıkça uymadığını daha iyi göreceksiniz. Bu nedenle yukarıdaki gibi bir durumda belli bir üzüntü ile, yeryüzünde kutsalı ifâde etmek için mevcut olan en iyiyi benimseseniz bile, bunun göklere ulaşmadığını; aksine yol boyunca çözüldüğü ve gözlerinizin önünde yok olduğunu göreceksiniz. Şu andaki durum bu değil; çünkü siz şu anda Tanrı'yı yeryüzündeki anlamında baba olarak algılamıyorsunuz; aksini yapıyorsunuz. Kutsal kitapların söylediği gibi: göklerde ve yerdeki bütün babalık ondan, semâvî babamızdan ismini almaktadır ve baba adı yeryüzünden göklere yükselmiyor, göklerden yeryüzüne iniyor. Bu nedenle yeryüzünde bulunabilecek en iyi babaya sâhip olsanız bile, o hâlâ sizin üvey babanız; ismini aldığı babacan sevginin yalnızca bir yansıması, yalnızca bir gölge, bir yansıma, bir resim, bir metafor, yeryüzündeki ve göklerdeki bütün babalığın adını kendisinden aldığı babacan sevginin soluk bir yansımasından ibarettir. [...] Ey okuyucu! Bu nimeti kavrayabildiniz mi ya da benim anlatımım sizi sâhip olduğunuzu daha iyi, daha zengin ve daha hayırlı görmeye götürebildi mi? Yoksa üzerinizde hiçbir etki yapamadım mı?

40-41 III C 12

Hegel'in kendisinin saf düşüncenin kusurluluğunu öneriyor gibi göründüğü, felsefenin tek başına insan yaşamının yeterli ifâdesi olmadığı ya da buna göre kişisel yaşamın kendi gerçekleştirmesini yalnızca düşüncede bulmayıp, varoluş türleri ve ifâde tarzlarının bütünlüğünde bulduğu bir pasaj vardır. *Estetik, III*, s. 440, sayfanın altı.

41-42 III C 33

Bilim dünyasında da iş dünyasında olduğu gibi alışveriş önce takasla yapıldı, para sonradan icâd edildi. Şimdi de bütün bilimsel

alışverişler kâğıt para ile yapılır ve buna profesörlerden başka kimse aldırmaz.

42-43 IV A 6[48]

Eğer bir kimse bir düşünceye, ama sonsuz bir düşünceye sâhipse, bütün yaşamı boyunca onunla, hafif ve kanatlı bir biçimde uçabilir; tıpkı Kuzey Kutbu bölgesinden Abaris'in bir okun üzerinde bütün dünyayı baştan başa geçmesi gibi. (Herodotus, IV, 36)

42-43 IV A 21

Korkarım çok az kimse *Either/Or*'un, "Ahlâkça yücelten tek gerçek sizin gerçeğinizdir." cümlesiyle bitmesinin ima ettiği manzarayı görebilecektir. Yunan felsefesinde gerçeklik kriterleri konusunda önemli fikir ayrılıkları vardır. (Örneğin bakınız; Tennemann, *Geschichte d. Philos.*, V, B, s. 301) Bu konuyu daha ayrıntılı ele almak ilginç olacaktır. Yine de daha somut bir ifâdenin bulunabileceğinden kuşkuluyum. İnsanlar muhtemelen bu sözlerin *Either/Or*'da yalnızca sözün gelişi bulunduğunu, bunların yerine başka sözcüklerin de kullanılabileceğini düşünecekler. Çünkü bunlar italikle bile yazılmadı. Tanrım! Böylece muhtemelen hiç kimse onlara çok fazla önem vermeyecek.

43 IV A 42

EITHER/OR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜM

Bir Alcibiades olarak mutlulukla donatılmış genç bir adam vardı. Dünyada yolunu kaybetti. Çaresizlik içinde bir Sokrat aradı; ama çağdaşları içinde bulamadı. Sonra tanrılardan kendisini Sokrat'a dönüştürüp dönüştüremeyeceklerini sordu. Ve şimdi! Bir zamanlar bir Alcibiades olmaktan son derece gurur duyan o genç

[48] IV A 6 ila 173. kayıtlar 20 Kasım 1842'den Mart 1844'e kadar olan döneme ilişkin kayıtlardır.

adam, tanrıların inayetiyle o kadar hakir görüldü ve aşağılandı ki; kendisini gururlandıran şeye kavuştuğu anda kendisini herkesten daha mütevazı hissetti.

43 IV A 43

Either/Or'u yazmakla başka hiçbir şeyi kanıtlamamış olsam bile, en azından bir kimsenin Danimarka literatüründe bir eser yazabileceğini; bir kimsenin sıcak sempati ile kuşatılmaya, özendirici beklentilere gerek duymaksızın çalışabileceğini; hatta akıntı kendisine karşı iken bile çalışabileceğini; bir kimsenin, öyle görünmemesine karşın, çok sıkı çalışabileceğini; bir kimsenin herhangi bir zavallı öğrencisi onu aylak aylak duruyor sanırken gizlice çabalarına yoğunlaşabileceğini gösterdim. Hatta kitabın kendisinin hiçbir anlamı olmasa dahi, onun varoluşu felsefî çağdaşlarımızın anlamsız homurtuları üzerine yazdığım özlü bir nükte olacaktır.

43 IV A 45

Tecrübenin insanı bilgeleştirdiği söylenir. Bu söylenebilecek en mantıksız şey. Eğer tecrübeden daha yüksek hiçbir şey olmasaydı, tecrübe insanı çıldırtırdı.

43 IV A 46

İsâ'nın görünüşü yine de bir paradokstur ve öyle olmaya devam edecektir. Onun çağdaşları için paradoks, başkaları gibi görünen, onlar gibi konuşan ve normal örf ve âdetleri uygulayan belli bir kimsenin Tanrı'nın oğlu olmasıydı. Daha sonraki her çağ için paradoks farklı bir şeydir: onu fiziksel gözle görmemeleri nedeniyle onu Tanrı'nın oğlu olarak sunmak kolaydır; ama sonra asıl güçlük ortaya çıkar: o belli bir çağın idrâkine uygun bir biçimde konuşmaktadır. Eğer bunu yapmamış olsaydı, çağdaşları için büyük bir adâletsizlik yapılmış olacaktı. Çünkü bu durumda onun yaşadığı çağ, küsecekleri bir paradoksa sâhip tek çağ olacaktı. En azından

benim görüşüme göre; onun çağdaşları en kötü paradoksu yaşadılar. Çünkü birçoklarının büyük bir önem vermeksizin söz ettiği İsâ'nın çağdaşı olmaya yönelik duygusal arzu, böyle bir paradoksa tanık olma en ciddî meseledir.

43 IV A 47

Bilinç kendini önceden varsayar ve bilincin kökeni hakkında soru sormak, "Hangisi önce geldi, meyve ağacı mı çekirdeği mi?" sofistike sorusu kadar gereksizdir. İçinden meyve ağacı çıkan bir çekirdek yok muydu? Kendisinden ilk çekirdeğin çıktığı bir meyve ağacı yok muydu?

43 IV A 49

Gerçekten çok tuhaf. "İki Vaaz"ın kısa önsözünü değiştirmek istedim. Çünkü bana belli bir manevî erotizm içeriyor gibi geldi. Aynı zamanda bu kadar sessizce teslim olmayı olağanüstü derece güç bulduğumdan polemik kontrastı açıkça ortaya çıkmıyor. Matbaaya koştum. Ne oldu? Dizgici önsözü muhâfaza etmem için yalvardı. Ona biraz gülmeme karşın, kendi kendime düşündüm: bırak o 'tekil birey' olsun! Bu düşünceden aldığım zevk nedeniyle ilk olarak yalnızca iki nüsha bastırıp birini dizgiciye vermeye karar verdim. Onun duygularını görmek gerçekten çok güzeldi. Bir dizgici! –insanın bir müsveddenin kendisini o metnin yazarı kadar çok yoracağını düşündüğü kişi.

43 IV A 83

Ölümümden sonra, hiç kimse yazdıklarımda (bu benim teselimdir) gerçekten yaşamımı neyin doldurduğuna ilişkin en küçük bir bilgi bile bulamayacak, en iç benliğimdeki her şeyi açıklayan yazıtı (bulamayacak); hâlbuki bu yazıt, sıklıkla dünyanın önemsiz şeyler olarak adlandırdığı şeyleri benim için muazzam önemli olaylar hâline getirmekte ve bu olayların içinde saklı, onları açıklayan

gizli notu aldığım zaman o olay benim için de önemsiz hâle dönüşmektedir.

43 IV A 85

Ne kadar ciddî eğitilmekte olduğum merak konusudur. Zaman zaman karanlık bir mağaraya konuyorum ve orada ıstırap ve acı içinde sürünüyorum; hiçbir şey, hiçbir çıkış yolu göremiyorum. Sonra aniden aklımda bir fikir uyanıyor; sanki onu daha önce hiç düşünmemişim gibi, âşinâ olduğum bir fikir olmasına ve daha önce ona bağlanmış olmama rağmen, bir bakıma sol elimle tutunmuşken şimdi sağ elimle de tutunmuş gibi, onu son derece canlı bir şekilde hissediyorum. O fikir zihnimde bir yer edindiğinde, omzuma bir şaplak vuruluyor, kollarımdan tutuluyor ve bir çekirge gibi ezilmiş olan ben yeniden büyüyorum; tıpkı yeni doğmuş bir bebek gibi sağlıklı, canlı, sıcak ve yaşam dolu bir şekilde. O zaman sanki bu düşünceyi sonuna kadar izlemeye söz vermişim gibi, hayatımı rehin veriyorum ve şimdi iş başındayım. Duramam ve güçlerim kendi varlıklarını sürdürebilir. Sonra biterim ve her şey yeni baştan başlar.

43 IV A 89

Benim kaderim keşfedebildiğim kadar hakîkati yazmak gibi görünüyor; ama bunu kendi payıma düşen bütün yetkiyi yok edecek bir tarzda yapmalıyım. O zaman insanların gözünde yetersiz ve en yüksek derecede güvenilmez hâle geleceğimden, hakîkati konuşurum ve onları ancak hakîkati kendi başlarına bularak kurtulabilecekleri bir çelişkiye atarım. hakîkati özümseyebilecek ve onu olgun bir fikir olarak kendisine mal edebilecek olan kişiliktir. O kişilik ister konuşan Bel'am'ın eşeği[49] olsun, ister pis kahkahalar atan kötü adam, isterse bir havârî ya da melek olsun.

43 IV A 87

---

[49] Çölde Sayım 22:28: "Bunun üzerine Rab eşeği konuşturdu. Eşek, Bel'am'a 'Sana ne yaptım ki, üç kez beni böyle dövdün?'diye sordu".

Frue Kirke'de Paskalya Pazarı âyininde (Mynster'in vaazı esnasında) o (Regine) bana başını salladı. Bunu bir özür anlamında mı yoksa affetme anlamında mı yaptığını bilmiyorum; ama her hâlükârda son derece sevecen idi. Uzak bir yerde oturuyordum, ama o bulunduğum yeri keşfetti. Ah Tanrım, keşke bulamasaydı! Şimdi bütün bir buçuk yıllık ıstırap çekişim ve bütün o muazzam acılarım boşa gitti. O benim bir aldatıcı olduğuma inanmıyor, bana inanıyor. Peki şimdi onu bekleyen sıkıntılar neler? Bir sonraki benim ikiyüzlülüğüm olacak. Ne kadar ileri giderken durum o kadar korkunçlaşıyor. Benim içe dönüklüğümde, benim dindarlığımda bir adam böyle davranabilir. Ve yine de artık yalnızca onun için yaşayamam; onurumu kaybetmek için insanların aşağılamalarına muhatap olamam –aslında şimdiye kadar yaptığım buydu. Sırf o inansın diye tamamen çıldırıp, kötü bir adama mı dönüşeyim? –Peki bunun ne yararı olacak? O yine benim daha önce böyle olmadığıma inanmayı sürdürecek.

Her pazar sabahı dokuzla on arasında onunla karşılaştım. Bunun gerçekleşmesi için hiçbir şey yapmadım. O benim her zaman kullandığım caddeyi biliyor, ben de onun kullandığını...

(Günlüğün buradaki sayfası koparılıp alınmış)

Suçun birazının da kendisinde olduğunu düşünmemesi için her şeyi yaptım. Genç bir kızın sükûnet ve tevazu sâhibi olması gerekir. Hâlbuki gururlu olan o idi; kendim tevâzu göstererek ona mütevazı olmayı öğretmek zorunda kalan da ben. Sonra o benim depresyonumu ciddiye almadı, kendisinin eşi bulunmaz bir kız olması nedeniyle, benim bu kadar uysal ve mütevazı olduğumu düşündü. Sonra benim aleyhime geçti. Tanrı affetsin –o benim gururumu uyandırdı; işte benim günahım bu, yoksa daha sonra olanlar değil. O zaman ben depresyona girdim; o bana daha çok tutkuyla bağlandıkça, ben daha fazla sorumluluk hissettim. Bir çatışmanın meydana gelmesi hiç bu kadar güç olamazdı. Sonra bağ koptu.

43 IV A 97

Berlin, 10 Mayıs 1843

Oraya varışımın ertesi günü çok kötü bir hâlde, çöküşün eşiğindeydim.

Stralsund'da bir genç kızın piyano çaldığını, başka parçaların yanı sıra Weber'in son valsını da çaldığını işittiğimde neredeyse çıldırıyordum. Bu, son kez Berlin'e geldiğimde Tiergarten'de âmâ bir adamın harple çaldığını duyduğum ilk parça idi.

Sanki her şey bana geçmişi hatırlatmak için tasarlanmış. Tescilli bir bekâr olan eczacım evlenmiş. Bu konuda çeşitli gerekçeler saydı: insan ancak bir kez yaşar, insanın mutlaka kendisini anlayacak birisine sâhip olması gerekir. Bu sözlerde ne kadar gerçeklik payı var? Hiçbir kötü maksat gütmeksizin bu yorumu yaptığımda, bozuldu.

Saxon Oteli'nde içinde teknelerin durduğu göle bakan bir odam var. Tanrım, bu manzara bana ne kadar da geçmişimi hatırlatıyor! Arka planda bir kilise var. Çanı saat başı çaldığında iliklerime kadar titretiyor.

10 Mayıs 43 IV A 101

Tanrı'nın, dâima aynı olma anlamında, sevgi olduğu düşüncesi o kadar soyut ki, gerçekten de septik bir düşünceye dönüşüyor.

43 IV A 102

Mutlak paradoks; Tanrı'nın oğlunun insan hâline gelip dünyaya inmesi, etrafta pek tanınmadan dolaşması, en dar anlamda bireysel insan olması, evlenmesi vs. olmalıdır (İsâ'nın yaşamının etikten daha yüksek bir mihenge göre nasıl düzenlendiğini ele alan çeşitli gözlemler vardır). Bu durumda Tanrı, Tanrı ve insanlığın Babası değil, en büyük ironist olmalıdır (Eğer benim en değerli teolojik çağdaşlarım kafalarında beş kuruşluk bir fikre sâhip olsalardı, bunu uzun süre önce keşfetmiş, belki de bu konuda büyük bir yaygara koparmış olacaklardı. Ama benim onların arasında bulamadığım tek şey fikir). Kutsal paradoks; İsâ'nın başka hiçbir tarzda

dikkat çekmese bile çarmıha gerilmesiyle, mucizeler göstermesiyle dikkat çekmesidir. Bunun anlamı; bu paradoksun çözülmesi iman gerektirse bile, kutsal otoritesiyle hâlâ tanınabilir hâlde olduğudur -aptal insan anlayışı onun ilerleme kaydetmesini, yaşını değiştirmesini, ilham vermesini vs tercih ederdi. Tanrı korusun! Yaşını değiştirmiş olmakla büyük bir olayın meydana gelmesi kaçınılmaz olurdu.

43 IV A 103

Kesinlikle Tanrı sevgidir; ama günahkârlara değil. İlk olarak İsâ'da Tanrı şuna dönüştü: kefâret.

43 IV A 104

Kendisiyle ilk kez müstehcen bir tartışma yaptığım kişi Mini's Café'de konuştuğum yaşlı Çin denizi kaptanı idi. Benim kırk yaşında olduğunu düşünüyordu. Ama konuşmanın ağırlığı daha çok mizaha kaymıştı. Manila'da herkesin bir fâhişesi olduğunu ya da kendisinin de gençliğinde Londra'da fâhişelerle eğlendiğini (bu onun gözde ifâdesiydi), orada fâhişelerin bir bardak içki gibi görüldüğünü, 'çünkü onların içkinin bir parçası olduğunu' anlatmakla başladığında; zaten yaşlı bir Çin denizi kaptanının (yetmiş dört yaşındaydı) benimle bu tarzda, bu tür konulardan konuşuyor olması yeterince mizahî bir durumdu. Ama kendisinin bu işlere pek düşkün olmadığında kuşku yoktu; çünkü hâlâ onda kalmış bulunan bir sâfiyet onu anlatmaya yetiyordu. Sonuçta söyledikleri müstehcen olmaktan çok mizahî idi.

43 IV A 105

Eğer imanım olsaydı, Regine ile kalırdım. Tanrı'ya şükür şimdi bunu görebiliyorum. İnsânî açıdan bakarsak, ona karşı âdil davrandım. Belki hiçbir zaman nişanlanmamalıydım, ama nişanlandığım andan itibaren ona karşı dürüst oldum. Estetik ve şövalyelik bağla-

mında bakıldığında, ben onu, onun beni sevdiğinden daha fazla sevdim; aksi hâlde o bana ne gururunu gösterebilir, ne de daha sonra çığlıklarıyla beni uyarabilirdi. Bu yüzden "Suçlamayı kabul ediyor musun -Etmiyor musun?" başlıklı bir öyküye başladım. Doğal olarak bu öykü dünyayı şaşırtacak şeyler içerebilir. Çünkü bir buçuk yıldır kendimde, bütün romanların üst üste konulduğunda ifâde edeceğinden daha fazla şiirsellik yaşadım. Ama yapamam ve yapmayacağım. Onunla ilişkim şiirsel olarak dağılmış hâle gelmemeli; çünkü bu ilişki oldukça farklı bir hakîkate sâhip. O herhangi bir sahne prensesi olmadı [...], bu nedenle benim karım olabilirdi. Ah Tanrım! Bütün istediğim buydu. Ama yine de bunu kendime bile inkâr etmek zorundaydım. Bunu yapmakla, insancıl bir ifâdeyle mükemmel bir dürüstlükle hareket ediyor ve onun benim ıstırâbımı hissetmemesi için, ona karşı en cömert biçimde davranıyordum. Salt estetik bağlamda bakıldığında, ona karşı büyük bir insaniyet gösterdim; hatta benim yerimde olan çok az kişinin yapabileceği bir şeyi yaptığım için kendimle övünüyorum. Eğer onun iyiliğini bu kadar düşünmeseydim, ona sâhip olabilirdim. Çünkü o bunu yapmam için yalvardı (halbuki bunu yapmamalıydı, bu yanlış bir silahtı). Babası da kızına nezâket göstermek ve benim arzumu tatmin etmek için bunu yapmam konusunda yalvardı. Ve eğer tam zamanında (bu ilişkiden) usansaydı, ona bunu kendisinin istediğini göstererek onu cezalandırabilirdim. Bunu yapmadım. Tek arzumun bu olduğuna Tanrı şâhittir. Onun hâfızasında kalıcı bir iz bırakmamak için nasıl kendime dikkat ettiğime Tanrı şâhittir. O zamandan bu yana hiçbir genç kızla konuşmayı bile düşünmedim. Her nişanlı hödüğün bana sanki kusurlu bir varlık, kötü bir insanmışım gibi baktığını düşündüm. Yaşıma göre beklenmeyecek bir şeyi başardım; hâlbuki bu kesinlikle kolay değildi.

[Kenar notu] Böyle bir genç kızın bu gibi fikirler besleyebileceğini kim düşünebilirdi ki? Bu öylesine çiğ ve boş bir fikir ki -ki zaten böyle olduğu sonradan kanıtlandı- eğer bu fikrin herhangi bir

haklı tarafı olsaydı, nişanı bozma biçimim kesinlikle kararlı olacaktı. Bu gibi şeylerin mutlaka belli bir tür direnci ifâde etmesi gerekir. Peki benim sevgilim nasıldı? –başlangıçta aşırı ahlâkçı ve gurur ve cüret bakımından kendisini aşmış iken; sonradan korkaklaştı.

(Buradaki sayfa günlükten yırtılıp alınmış)

Bu kesinlikle olabilirdi. Ama evlilik her şeyin 'olduğu gibi' satıldığı bir olay değil midir? Burada geçmişe karşı biraz dürüstlük gösterilmelidir. Burada yine benim centilmenliğim âşikârdır. Eğer müstakbel karım olarak ona kendimden fazla değer vermeseydim, onun onuruyla kendi onurumdan fazla gurur duymasaydım; dilimi tutardım ve hem onun hem de kendimin arzusunu –kendime onunla evlenmeye izin verme arzusunu- yerine getirirdim. Bir evlilik birçok küçük öyküyü gizler. İsteseydim benim metresim olabilirdi ve o zaman onu öldürmeyi tercih ederdim. Ama eğer kendimi açıklayacak olsaydım, onu korkunç şeylere alıştırmak zorunda kalırdım: babamla ilişkime, onun melankolisine, içimde kuluçkaya yatmış ebedî geceye, yoldan çıkmamak, Tanrı'nın gözüne pek parlak görünmeyen arzularıma ve aşırılıklarıma alışmak zorundaydı. Beni yoldan çıkaran kaygılarımdı ve altına sığındığım tek çatıda, hayran olduğum tek adamın güç ve iktidarı konusunda tereddüde düştüğünü mü görmeliydim?

17 Mayıs 43 IV A 107

Bu nedenle, iman bu yaşam için umutlar taşır; ama dikkat edilmelidir ki, insan bu umutları anlayışının gücünden değil, absürdün gücünden alır. Aksi hâlde yalnızca akıllılık olacaktır, îmân değil.[50]

43 IV A 108

[Günlükten iki sayfa eksik]... o. Keşke geçen yıl çektiğim bütün ıstırâbı bilseydi. Hiçbir şeyi anlamamalıydı. Ama o zaman bütün görüşüm hemen değişirdi. Düğünde yemin etmeliyim –bu nedenle

50 *Fear and Trembling* (Korku ve Titreme), a.g.e., s. 53.

hiçbir şeyi gizlemeye cüret edemem. Öbür yandan, ona anlatamayacağım şeyler var. Kutsalın evliliğe dâhil olduğu gerçeği benim çöküşümdür. Eğer onunla evlenmesem, onu küstüreceğim. Keşke etik olmayan bir ilişki haklı görülebilseydi –o zaman yarın başlardım. Bana teklif etti ve bu benim için yeterli. Bana kesinlikle güvenebilir, ama bu mutsuz bir birliktelik. Bir volkanın üzerinde dans ediyorum ve sürdürebildiği sürece onun da benimle dans etmesine izin vermeliyim. Bu nedenle sessiz kalmak benim için çok daha büyük bir mütevazılıktır. Beni mütevazılaştıranın bu ilişki olduğunu çok iyi biliyorum.

43 IV A 133

Repetition'daki komplonun yerine bir alternatif hayâl edebiliyorum. Geniş bir hayâle ve daha fazlasına sâhip olan, o zamana kadardâima bir şeylerle meşgul bir genç adam, genç bir kıza âşık olur –burada deneyimli bir fettandan yararlanmak psikolojik bakımdan çok ilginç değildir; bunun tek istisnâsı başka bir açıdan bakılmasıdır. Bu genç kız kuşkusuz saf ve masumdur; ama erotik bakımdan çok yaratıcıdır. Erkek basit fikirleriyle gelir. Kız ise onu geliştirir. Kız onunla olmaktan gerçekten zevk almaya başladığında, erkeğin kızla kalamayacağı ortaya çıkar. Maceracı bir çeşitlilik arzusu uyanır ve kızın mutlaka bundan kurtulması gerekir. Bir bakıma genç adamdan bir ayartıcı, ama o kızı hiçbir zaman ayartamayacak bir ayartıcı yaratan kızın kendisidir. Daha sonraki bir noktada, erkeğin gücünün zirvesinde olduğu ve tecrübeyle geliştiği bir anda, rastlantı eseri kızı da, 'ona çok şey borçlu olduğu için' ayartmaya girişmesi çok ilginç olabilir.

43 IV A 153

Yazarın kendi deneyiminden yararlanmasına izin verilmesine dayanaklık eden duyarlılık kuralı; yazarın hiçbir zaman gerçeği söylemeyip onu kendisine saklaması ve onu yalnızca farklı bir tarzda dile getirmesidir

43 IV A 161

Either/Or üzerinde koparılan yaygara içinde, Heiberg, bu eserin derin olup olmadıklarını söylemenin gerçekten güç olduğu gözlemler içerdiğini vurguladı. Profesör Heiberg ve saz arkadaşları, söylediklerinin derin olduğunu önceden bilmek gibi büyük bir avantaja sâhipler. Bunun bir nedeni, onların söylediklerinde tek bir orijinal düşünce bulmanın bile çok zor olmasıdır. Bildiklerinin tamamını Hegel'den ödünç almaktadırlar. Ve Hegel'in derinliğinden kimsenin kuşkusu yoktur –buna göre Profesör Heiberg'in söyledikleri de derindir. Bu yolla vaazını İncil'e dayandıran herhangi bir teoloji öğrencisi de herkesten derin olabilir; çünkü İncil kuşkusuz bütün kitapların en derinidir.

43 IV A 162

Felsefenin söylediği oldukça doğrudur: yaşamın mutlaka geriye doğru anlaşılması gerekir. Ama o zaman insan bir başka prensibi unutur: (yaşamın) mutlaka ileriye doğru yaşanması gerektiğini. İnsan yaşamı hangi prensibe dayanarak düşünürse düşünsün, sonunda fânî yaşamın hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayacağı düşüncesine ulaşacaktır. Çünkü ben yalnızca bir anda duruşumu belirleyebileceğim tam bir huzura kavuşabilirim: geriye doğru.

43 IV A 164

Bütün eleştirileri reddediyorum. Bana göre bir eleştirmen, bütün müşterileri için kullandığı tıraş suyuyla koşup gelen ve yapış yapış parmaklarıyla o suyu yüzüme sürmeye çalışan seyyar berber çırağı kadar pistir.

43 IV A 167

'Repetition'(tekrarlama) bir dinî kategoridir ve öyle kalacaktır. Bu nedenle Constantin Constantius daha ileri gidemez. Kendisi zekî, ironist ve ilginç karşı mücâdele eden bir kişidir; ama kendisinin o kategoriye tutsak olduğunun farkında değildir. İlgincin ilk biçimi değişimi

sevmektir; ikincisi ise tekrarlamayı istemektir. Ama hâlâ hiç ıstırapsız *Selbstgenugsamkeit*[51] içinde olması gerekir –bu nedenle Constantin kendi keşfettiği yerde karaya otururken, genç adam ilerlemeye devam eder.

44 IV A 169

Zamanımızda kitap yazma son derece acınacak hâldedir ve insanlar bırakın tecrübe etmeyi, derinliğine bile düşünmedikleri konularda yazmaktadırlar. Bu nedenle ben yalnızca idam edilenlerin ya da başka bir biçimde tehlikeyle yüzleşmiş olanların eserlerini okumaya karar verdim.

44 IV A 173

(*Either/Or*'un) ilk bölümü melankoli (egoist-sempatik) ve umutsuzluk (anlayış ve tutkuda) içermektedir. İkinci kısım ise umutsuzluğu ve kişinin kendi başına seçmesini öğretir. Hatta Don Juan hakkındaki makale bile bir melankoli, onu anlayıştan yoksun bırakan bir coşku, hayâl etme ve neredeyse çılgınca bir fantastik tıkınma içermektedir. Bu nedenle birinci bölüm temelde paradoksaldır. Yani bazı paradoksal düşünceler içermez; ama bütünüyle tutku doludur ve tutku dâima paradoksal ve yok edilemezdir. Çünkü paradoks düşüncenin tutkusudur. Parolası da onun bütünüyle yönetilemeyen bir tutku meselesi olduğunu göstermektedir.

İlk kısmın karaya oturmaya devam ettiği şey zamandır. Böylece ikinci kısım, ilk ve en önemli husus olarak, estetiğin kendisini zamanda yücelttiğini gösteren tartışmaya; sonluluk ve geçicilik noktasının bir tarihin var olması, bir tarih oluşturma imkânı olduğunu gösterdiği, ikinci tartışmaya işâret etmektedir.

Bu tarz fanteziler dâima melankoliye neden olur. Bu nedenledir ki; ilk kısım melankolidir.

43 IV A 213[52]

---

51 'Öz-tatmin'.

52 IV A 213'ten 246'ya kadar olan kayıtlar *Either/Or*'a ilişkin notlardandır ve bunlardan bazıları o kitabın bir kopyası üzerinde altı çizilen metinler hakkındaki yorumlardır.

Either/Or'da ilk sözcükten son sözcüğe kadar muhtemelen hiç kimsenin fark etmediği bir plan vardır. Çünkü önsözde bu konuda bir şaka yapılmakta ve spekülatif hakkında tek bir söz bile edilmemektedir.

43 IV A 214

Bazıları *Either/Or*'un masama yaydığım dağınık kâğıtların bir koleksiyonundan ibaret olduğunu düşünüyor. Bravo! –halbuki durum tam tersiydi. Bu eserin yoksun olduğu tek şey bir öyküydü. Aslında ona da başladım, ama yarım bıraktım; tıpkı Alaaddin'in bir pencereyi yarım bırakması gibi. Bu öykünün adı 'Mutsuz Aşk' olacaktı. Ayartıcıya bir kontrast oluşturması amaçlanıyordu. Kahraman tıpkı ayartıcının davrandığı gibi davrandı; ama nedeni melankoli idi. Sevdiği kıza sâhip olamadığı için mutsuz değildi; bu tür kahramanlar benim saygınlığımın altında kalır. Kahraman da Ayartıcı'nın sâhip olduğu güçlere sâhipti; kızı elde edeceğinden emindi. Onu kazandı. Mücâdele sürerken hiçbir şey dikkatini çekmedi. Sonra kız teslim oldu ve kahraman genç bir kızın bütün coşkusuyla sevildi –sonra mutsuz oldu, melankoli uyandı, kahraman geri çekildi. Çünkü bütün dünya ile mücâdele edebilirdi; fakat kendisiyle değil. Aşkı onu ilk anda tarif edilemez derecede mutlu etti; ama zamanı düşündüğü anda umutsuzluğa düştü.

43 IV A 215

İlk *diapsalm (Either/Or)*[53] gerçekten de eserin tümünün sorunudur ve ancak vaazın son sözleriyle çözülür. Muazzam bir âhenksizlik varsayılır ve sonra denir ki: Bunu açıkla. Aktüaliteden tam bir kopuş önerilir ve bunun temeli kibirde değil melankolide ve melankolinin aktüalite karşısındaki üstünlüğündedir.

---

53 Bakınız; *Either/Or*, a.g.e., s. 43. Pasaj şu şekilde başlar: 'Şâir nedir? Derin ıstırâbını kalbinde saklayan, mutsuz bir adam. Ama dudakları öylesine şekillenmiştir ki; iç çekişler ve çığlıklar aralarından geçerken, tıpkı tatlı bir müzik gibi görünür'.

Son *diapsalm*. Böyle bir yaşamın nasıl tatminkâr ifâdesini kahkahada bulduğunu anlamamızı sağlar. Kahkahanın yardımıyla kahraman aktüaliteye olan borcunu öder ve şimdi her şey bu muhâlefet içinde gelişir. Şevki son derece canlı, sempatisi son derece derin, aşkı son derece coşkulu, kalbi son derece sıcaktır. Bu nedenle kendisini muhâlefetten başka bir şeyde ifâde edemez. Bu nedenle A kendi başına makalelerini yayınlamaya asla karar veremezdi.

43 IV A 216

Eğer *Either/Or*'u yayınlarken herhangi bir eski materyali kullanmamaya karar vermemiş olsaydım, yazdıklarım arasında gayet mükemmel uyan aforizmalar bulabilirdim. Bugün üzerinde şunlar yazılı küçük bir müsvedde buldum: "Çok yorgunum ve sonsuza kadar dinlenmeye ihtiyacım olduğunu hissediyorum; o kadar kaygı duyuyorum ki sorunlarımı unutmak için sonsuz zamana ihtiyacım var. O kadar uzun süre uyumalıyım ki yaşlı bir adam olarak uyanmalı, sonra yine uzanıp sonsuz uykuya yatmalıyım".

15 Mart 43 IV A 221

(*Either/Or*'un) ilk bölümünde aktüel delicesine tutkuyu kullanamadım; çünkü delicesine tutku bir kimseyi o kadar derinden etkiler ki, kişi etiğe girer. Kullanabildiklerim çeşitli erotik ruh hâlleri idi. Bunları Mozart'ın *Don Giovanni*'siyle ilişkilendirdim. Özünde bunlar hayâle aittir ve tatminlerini müzikte bulurlar. Böyle bir durumdaki kız çok az âdildir; çünkü kendisi nihâyetsiz derecede bundan daha fazlasıdır.

43 IV A 223

['Antik Trajedinin Moderne Yansıması', *Either/Or*, başlığı konusundaki yorum olup, içindeki *Symparanekromenoi*[54] sözcüğünün altı mürekkeple çizilmiştir:]

[54] Bakınız sonnot 43.

Bunları ayrıca *Peisithanatoi*[55] olarak da adlandırabilir, böylece akla hedonistler tarafından kullanılan takma isim, *Hegesias*'ı getirebilirdim. Çünkü bu isim yaşamın sefâletini çok iyi anlatıyor. [...]

43 IV A 225

(*Either/Or*'daki 'En Mutsuz'da [...],[56] şu paragraftan sonra: "Ama en mutsuza, aslında en mutlu demeliyim; çünkü bu gerçekten de (en mutsuz olmak) talihin bir armağanıdır ve o armağanı hiç kimse kendisine veremez"].

Belki de bu 'en mutsuz en mutludur' öfkeli patlamasının, yalnızca belâğatlı bir sözden ibaret olduğu düşünülecektir. Kesinlikle öyle değil. Bu düşüncede bir dönüştür. Çünkü en mutsuz olmak gerçekten de hiç kimsenin kendisine veremeyeceği bir armağandır. Belki de kendimi en suçlu kişi yapabilirim; ama estetik anlamda en mutsuz yapamam. –bunun kontrastı İkinci Bölüm'de bulunabilir [...], "Keşke kendimi en büyük trajik kahraman olarak adlandırabilseydim"[57], ama bu kendi başıma yapamayacağım bir şey; çünkü bunda kader unsuru(nun rolü) var.

43 IV A 227

"Her insanın görevi kendisini göstermektir" (*Either/Or*),[58] aslında birinci bölümün tamamının zıttıdır ve ayrıca bu durum sözü edilen yerde de belirtilmektedir. Estetik dâima gizlidir: eğer bir şekilde kendisini ifâde ederse, bu flört etmedir. Bu nedenle A'nın kendi içsel varlığını doğrudan, hatta B'nin makalelerinde bile ifâde etmesi yanlış olacaktır. A'nın makalelerinde kendi içsel varlığına dolaylı olarak işâret edilmektedir; B'nin makalelerinde kendisinin genellikle insanları aldatmada kullandığı dışsalı görüyoruz –bu ne-

55 'Ölüme İkna Ediciler'.

56 *Either/Or*, a.g.e., s. 220.

57 A.g.e., s. 533.

58 A.g.e., s. 582.

denledir ki A, dünya ile en mükemmel alay etme biçiminin ne olabileceğine ilişkin bir beyanda bulunabilir.[59]

Vaazın amacı metafizik bir konumu köreltmek ya da kazanmak değil; eylemi serbest bırakmaktır. Bunu her zaman yapabilirim.

İyileşme ve uzlaşma özünde şefkat yoluyla gerçekleşir. Bir kimse için özgürlüğüne rağmen irâde edemeyeceği bir şeyler bulunması bir nimettir. Böylelikle o kimse bütün varoluşu yok edemeyecektir. Kuru ahlâk insana yalnızca ne yapamayacağını öğretir, onun güçsüzlüğüyle alay eder; ahlâken yükseltmenin amacı kişinin *irâde edemeyeceğini* görmesidir.

İkinci bölüm evlilikle başlar; çünkü evlilik yaşamın gerçekleşmesinin en derin biçimidir. Evliliğin izini onlara kadar sürme bakımından Jüpiter ve Juno'nun *adultus* ve *adulta*, *teleios*, *teleia*[60] olarak adlandırılması ustaca bir iştir.

43 IV A 234

"Kendi kendine seçme"[61] nin *eudaimonism** olmadığı kolaylıkla görülebilir. Chrysippus'un bile her şeydeki temel güdünün kendisini orijinal şartlarda koruma ve sürdürme olduğunu; zevk ve mutluluğun bunun gerçekleştirilmesi ölçüsünde mümkün olduğunu göstererek, en yüksek hedef olarak *eudaimoniayı*[62] yerinden etmeye çalışması oldukça ilginçtir. (Bakınız; Tennemann, *Ges. d. Ph.*, IV, s. 318-319).

43 IV A 246

Kuşku, *ya* realiteyi ideal ile ilişkiye sokarak üretilir;

---

59 A.g.e., s. 581.

60 'Tam yetişkin', 'tamamlanmış'.

61 *Either/Or*, a.g.e., s. 513 ve devamı.

* Yaşamın değerini mutluluk bağlamında karakterize eden etik bir doktrin (Türkçe'ye çevirenin notu).

62 'Mutluluk'.

bu biliş eylemidir,

içine ilgi karıştığı ölçüde, en fazla benim ilgilendiğim bir üçüncü vardır –örneğin hakîkat.

Ya da ideali realite ile ilişkiye sokarak (üretilir);

bu etiktir.

içinde ben kendimle ilgiliyim.

Bu kuşkuyu dünyaya getiren gerçek Hıristiyanlık'tır; çünkü Hıristiyanlık'ta bu benlik o ithali kabul etti. Kuşku sistem tarafından değil, iman tarafından fethedilir; tıpkı kuşkuyu dünyaya taşıyanın iman olması gibi. Eğer sistem kuşkuyu giderirse, bunu hem iman hem de kuşkudan daha yüksekte durarak yapar. Ama bu durumda ilk ve en önce kuşkunun iman tarafından fethedilmesi gerekir. Çünkü bir orta halkanın üzerinden atlamak mümkün değildir.

Kuşku dar anlamda etiğin başlangıcıdır. Çünkü harekete geçmeye hazır hâle geldiğim anda, sorumluluk ve dolayısıyla önem varsaydığım ölçüde ilgi üzerime binecektir.

42-43 IV B 13:18, 19[63]

Bu öykünün planı (*De omnibus dubitandum*) şu şekildedir: Johannes Climacus'un bütün yaşamında varolan, ama onun tarafından açıkça dile getirilmeyen; melankolik ironi yoluyla ve genç bir kişinin filozofların söylediklerini, bütün gizliliği ve tumturaklılıktan uzaklığıyla yapacak kadar dürüst ve ağırbaşlı olduğu ve bunu yapmakla mutsuzlaştığı gerçeğindeki derin ciddiyet yoluyla; felsefeyi vurmak istedim. Johannes yapması gerektiği söyleneni yapmaktadır; gerçekten de her şeyden kuşku duymaktadır. Kuşku duymanın içerdiği bütün ıstırâbı çeker, beceri kazanır, neredeyse kötü bir

63 Kayıtlar IV B 13, 16 ve 17, yayınlanmamış *De omnibus dubitandum est*'in taslağına ilişkin notlardır; IV B 24 ila 59'un kayıtlar *Either/Or*'a ilişkindir. IV B 75 *Fear and Trembling*'e, IV B 101 ila 118 *Repetition*'a ilişkin olup, IV C 11 ila 100 ise bir dizi felsefî nottan alınmıştır. IV C 105 ve 108 ise estetik üzerine notlardandır.

vicdâna sâhip olur. Şimdi aşırıya ulaşır. Geri dönmek ister; ama yapamaz. Her şeyden kuşku duyma noktasında durabilmek için, rûhun bütün gücü üzerine ambargo koyması gerektiğini görür. Eğer bu noktayı terk ederse, bir şeylere varabilecektir. Ama o zaman evrensel kuşkusunu terk edecektir. Umutsuzluk içindedir. Yaşamı boşa harcanmıştır. Gençliği bu düşüncelerle geçip gitmiştir. Yaşam onun için hiçbir anlam kazanmamıştır. Ve bütün bunlar filozofların hatasından kaynaklanmaktadır.

42-43 IV B 16

Son değerlendirme:

Buna göre filozoflar, büyük yükleri bağladıklarını, ama onları kaldırmak için parmaklarını bile oynatmadıklarını okuduğumuz Ferisîlerden de kötüdür. Eğer filozoflar kaldırılabileceği hâlde bu yükleri kaldırmadılarsa, onların durumu da aynı olacaktır. Ama filozoflar imkânsızı ister. Ve genç bir adam felsefeyi konuşma ya da yazma yoluyla yapmayıp, filozofların insanın yapması gerektiğini söyledikleri şeyleri gizlilik içinde dürüstçe ve eksiksiz yaptığında, filozoflar onun yaşamının birkaç yılını boşa harcamasına neden olurlar ve yapmasını söyledikleri şeyin imkânsız olduğu ortaya çıkar. Ama genç adam buna o kadar derin bir şekilde dalmıştır ki, kurtarılması da imkânsız olabilir.

42-43 IV B 17

[...] Eğer '*Either/Or*' isimli bir eserde, 'Ayartıcının Günlüğü' başlıklı bir bölüm bulursan, ilk önce onu okuma, onu yalnızken okuma; eğer yine de okumuşsan, o eser konusunda herhangi bir fikir yürütmek için kendine izin verme; eğer böyle bir yarı fikre sâhip olmuşsan, onu dile getirme; eğer sonunda onu dile getireceksen, bunu kendi odanda ve oldukça sessiz bir şekilde yap; eğer sonunda bu görüşünü başkalarına da duyurmak istiyorsan, bunu sözlü olarak yap –ama her şeyden önce bu konuda bir eleştiri yazma; (yazmış-

san) bu eleştirini bastırma. Çünkü hem bütün okuduğunun bundan ibaret olduğunu itiraf etmekle hem de tek bir bölüm okuduktan sonra bütün hakkında bir yargıya varmaya istekli olmakla kendini ucuza satmış olacaksın –kısacası kendini satmış olacaksın, hem de kuşkusuz tamamı çok az eden bir parça için. [...] Hoppa, hatta çok yozlaşmış bir kimseyi ele al (ve bu örnekte yayınlamakla yükümlü kimse için, böyle birisi her şeyden önce en az tercih edilen istisnâdır), ona *Either/Or*'un bir nüshasını ver ve ona de ki: "İşte sana bir kitap; içinde başka şeylerin yanı sıra 'Ayartıcının Günlüğü' adını taşıyan bir öykü de var". Bu başlık onu tahrik edebilir; ama eğer hâlâ başkalarının emeğine biraz saygısı varsa şöyle diyecektir: "Bu neden ayrı olarak basılmadı? Neden bu kitaba bir bölüm olarak konuldu? Bu kitap neden '*Either/Or*' olarak adlandırılıyor?" Kitabı alacak, iyi niyetlerle evine gidecek ve kitabı baştan sona okuyacaktır. Eğer hevesi niyetinden ağır basarsa, önce Günlük'ü okuyacak ya da yalnızca onu okuyacaktır ve sonra kendisinden utanacak; ama yine de bu utancı nedeniyle sessiz kalacaktır. Ama her şeyden önce hiçbir zaman yayınlamaktan sorumlu kimseye bir kabahat bulmayacaktır.

Öbür yandan böyle bir kimse kendisi ifâde edecek olsa bile, *The Liberal (Den Frisindede)*[64]'den öğrenilecek bir şeyler yapmayacaktır. 'Ayartıcının Günlüğü Bölümü' başlığı altında bir eleştiri yazmayacaktır ve Günlük'ün aslında *Either/Or*'un bir bölümü olduğunun anlaşılmasını sağlayacak bir not koyacak ve makalesinin başlığını '*Either/Or*' olarak koyacaktır. Bu eserden bir bölümü yırtıp almayacak ve böylece bu bölümü bütünüyle bağlantısından iki kez koparmayacaktır. Her satırda kendi içinde çelişen bir not yazıp yazmayacağı hususunu sorgulamaya açık bırakıyorum ve bunun öneminin çok az olduğunu düşünüyorum. Ama bu gazetenin özellikle sıradan insanlar sınıfı tarafından okunduğu gerçeğinin ışığında, özellikle onları üzecek böyle bir bölümü seçmeyecektir. nihâyet; *Eit-*

64 1835 ila 1846 yılları arasında yayınlanmış bir haftalık gazete.

her/Or'un yayınlanmasından sorumlu kişinin hiçbir zaman yapmadığını ikiyüzlü bir biçimde yapmak için kendisine izin vermeyecek, aşırı yozlaşmış olduğunu düşündüğü bir şeyin yayılmasına katkıda bulunmayacak ve bunu yaymakla onu önceden olmadığı hâle getirmeyecektir [...].

42-43 IV B 24

Bu eserin bana ait olmadığını ilan eden bir beyanda bulunmamı istediler. Bu ne demek oluyor? Danimarka'da hiç işitilmiş bir şey midir? Ben dâima davaların ve tanıklıkların büyük bir düşmanı oldum ve bunun sonucu olarak da polisler ve ceza yargıçlarının iyi dostuydum –ama bu bir terör mahkemesidir. Her ne kadar şu anda buna gayet iyi cevap verebilir ve meseleyi bitirebilirdimse de, bir yandan bunun çok fazla önemi olmayacağını görürken, öbür yandan da bütün konunun bir prensip meselesi olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Belki de benim zavallı önemsiz yaşamımda her şey bir anlam kazanacaktır. Bütün yazarlar adına böyle bir tavrı protesto ediyorum.

En azından bu yolla insanlar benim huzurlu yaşamıma burunlarını sokmayı bırakacaklardır (hem de herkesin bir diğerine benzediği bir zamanda) –bu bir prensip meselesidir.

43 IV B 34

Bana göre Prof. H[eiberg] daha da ileri gidebilir; her iki kitabı da bilinmeyen yazarların kafasına fırlatabilir, bundan emin olabilirsiniz ve bunu yapmalıdır da. Çünkü aksi hâlde kitabın boyutu düşüncesinden bu kadar olağandışı bir biçimde rahatsız olmuş görünürken, ahlâkî kaygıları da olabilir. Eğer yazarlara vurursa etkisi korkunç olacaktır.

43 IV B 39

Mezmur'da denilmektedir ki; bütün dünyanın prensi beyhûde

bir şey yaratmayacaktır –buna karşın en berbat zırvalayıcı 'birini' (insanı) yaratabilir.

43 IV B 43

Şimdi bize göre 'bir kimse'nin bu eseri nasıl ele alması gerektiğine ilişkin bir açıklama yaptık –Prof. Heiberg 'bir kimse' kategorisi altında hiçbir şekilde yer almayacak kadar önemli bir insandır [...]. Böyle bir çalışma ortaya çıktığı için, zaman zaman popüler görüşleri yine duyuyorum. Bunlar bazen çok sert olabiliyor. Bu nedenle Prof (H.)'nin, olağanüstü bir nezâketle, kâhince bir vizyonla *Either/Or*'un nasıl ele alınması gerektiği konusunda okuyan kamuoyunu ve ayrıca bu konuda beni aydınlatma iyiliğini yapmasından dolayı gerçekten mutluyum. Bildiğim kadarıyla Prof. H., kehânette şansını denememişti; ama insan yaşlanıyor ve Prof. H., bâriz bir şekilde olgunlaşıyor. Sayın Profesör'ün nüktedan, şakacı, neşeli, bazen de inancında dikbaşlı bir eleştiri yazarı, muzaffer bir polemikçi, ölçülü bir estetikçi iken; Danimarka'nın Dante'si, kehânetçi şiirlerinde yaşamın ebedî sırlarına göz atan sorunlu dahisi, Kilise'nin itaatkâr oğlu, Kilise'nin en saygın din adamlarının 'cemâatin' geliştirilmesi için her şeyi beklediği birisi hâline gelmesinden bu yana iki yıl geçmiş olmalı. Eğer bu değişim olmasaydı, kim böyle bir şeyin olabileceğine inanabilirdi. Ama bu olduğuna göre, Prof. H.'nin her şeyi yapabileceğine kim inanmaz. [...]

43 IV B 45

Profesör Heiberg, yıllardır edebiyat penceresinde oturuyor ve özellikle hoşuna giden bir adam görürse ve öteki caddeden bir hurra sesi duymuşsa, yoldan geçenleri el işâretiyle yanına çağırıyor.

43 IV B 49

Mart [...] esere '*Either/Or*' adını verdim ve önsözde bu başlığın anlamını açıklamaya çalıştım. Bütün bölümlerine âşinâlık kazan-

dıktan sonra, bütün eserin bir tefekkür ânında zihnimde bir araya gelmesini sağladım. Benim teklifim okuyucunun da aynısını yapmasıydı. Onun için de bütün eserin kontrastlı bir biçimde bölünmüş bir nokta gibi görünmesi gerekir. Ama burada okuyucu kitapla bir öz-aktivite ilişkisine girecektir. Çünkü ben eserin planı hakkında bir şey söylemekten tamamen kaçınarak, bunu okuyucunun yapmasını amaçladım. Her hâlükârda bu konuda herhangi bir okuyucudan daha kesin bir görüşe sâhip olacak konumda değildim. Plan, öz-aktivite için bir görev oluşturuyordu ve okuyucuya kendi anlayışımı empoze etmek bana itici ve küstahça bir burun sokma olarak göründü. Herkes kendi yaşamında bir *ya/ya da* yaşar. [...] Bu temel bir meseledir. Cümleler uzun ve ara terimler olumsaldır. Ama planın kavranması, bireyin gelişiminin derecesine göre değişecektir. [...]

44 IV B 59

Bütün problemler şu şekilde bitmelidir: bu imanın paradoksudur; bu hiçbir mantığın ustalaşamayacağı bir paradokstur –yine de eğer böyleyse İbrahim öyküsünü silmeliyiz.

43 IV B 75

Her şeye rağmen, şimdi Profesör Heiberg'i kavrayabiliyorum ve onun ana meselede haklı olduğunu, bu şekilde yaldızlı ambalajlı yeni yıl hediyesiyle zamanının talebini karşıladığını anlayabiliyorum. Aramızdaki tek görüş ayrılığı, devrimizin talebinin ne olduğu konusundadır. Profesör Heiberg, bunun astronomi olduğunu düşünüyor. Ben kuşkuluyum. Benim kendi görüşüme göre zamanımız aşırı derecede zarif, yaldızlı ciltli, derli toplu ve parlak; her sayfasında mümkün olduğu kadar az yazı bulunan bir kitap istiyor. Ya da meramımı daha veciz ifâde etmem gerekirse; devrimiz burnundan tutularak yönlendirilmek istiyor. Bu bağlamda Profesör Heiberg, devrimizin talebini karşılamıştır. Bu nedenle her şeye rağmen şim-

di Sayın Prof. H.'yi anlıyorum ve Sayın Prof.'un ana meselede, yani zamanımızın talebini yaldızlı ambalajlı yeni yıl armağanıyla karşıladığı hususunda haklı olduğuna katılıyorum.

Bunun gerçekten de devrimizin sürekli talep ettiği şey olduğu sayısız örnekle kanıtlanabilir. Öbür yandan profesör zamanımızın istediğinin astronomi olduğunu keşfeden tek kişidir.[65]

43 IV B 101

'Sapkınların anlayamayacağı' o küçük kitabı yazdığıma göre,[66] daha fazla aydınlatmaya çalışmak karakterime aykırı olacaktır. Bunun yanı sıra Heiberg'in gevezeliğinin tamamı her yönüyle saçmalıktır. Zamanımı harcamamalı ve gelip geçici bölgelere sürüklenmeme izin vermemeliyim. Kitaplarımda insanlar için yeterince polemik var; ama hiçbiri şaşkın, meraklı, zevki sefaya düşkün kamuoyunu meşgul edemez.

43-44 IV B 109

[...] Özgürlük kendisine ulaşmak için birkaç aşamadan geçer. (a) Özgürlük ilk olarak eğilim şeklinde ya da eğilim içinde tanımlanır. O zaman özgürlüğün korktuğu şey tekrardır. Çünkü tekrar bir kez kendi gücüne tutsak ettiğinde özgürlüğü tutsak tutmaya devam edebilecek bir büyü gücüne sâhiptir. Eğilimin bütün yaratıcılığına rağmen, tekrar ortaya çıkar. Eğilimin içinde özgürlük umutsuzluğa düşer. Aynı anda özgürlük daha yüksek biçimde görünür. (b) Özgürlük pratik bilgelik olarak tanımlanır. Özgürlük hâlâ objesi ile yalnızca sonlu bir ilişki içindedir ve kendisini ancak estetik belirsizlikle tanımlar. Tekrarın varlığı varsayılır; ama özgürlüğün pratik bilgelik içindeki görevi sürekli olarak tekrarın elinden yeni

65 1844 yılı için *Urania Yıllığı*, editör J. L. Heiberg. Heiberg aynı zamanda amatör bir astronom olup içinde Kierkegaard'ın *Repetition* adlı eserinin yanlış yönlendirici bir eleştirisini de eleştiren 'Astronomik Yıl' adlı bir makale yazmıştı.

66 *Repetition.*

bir yön kazanmaktır. Son zamanlardaki bir esere (*Either/Or*'a) gönderme yaparsak, bu aşama ifâdesini 'münâvebeli ürün yetiştirme'de bulur. 'Münâvebeli ürün yetiştirme' *Either/Or*'da bir bileşke olarak yer aldığından, bu değerlendirmenin de haklı olmadığı kanıtlanmıştır. Özgürlükleri fikirle hiçbir yüksek ilişki içinde bulunmayan insanlar, genellikle, en yüksek bilgelik olarak sunmak üzere bu konumu süs olarak oluştururlar. Ancak pratik bilgelik olarak tanımlanan özgürlük, yalnızca sonlu olarak tanımlandığından, tekrarın burada bir kez daha ortaya çıkması gerekir – pratik bilgeliğin tekrara dönüştürüleceği el çabukluğu olan tekrarla, bilgelik başka bir şeye dönüşür. Pratik bilgelik umutsuzluğa düşer. (c) Şimdi özgürlük en yüksek biçiminde ileri doğru kırılır, böylelikle bu yüksek biçiminin içinde kendisiyle ilişkili olarak tanımlanır. Burada her şey etrafında döner ve ilk konuma doğrudan karşıtlık ortaya çıkar. Özgürlüğün en yüksek çıkarı şimdi tam anlamıyla tekrarı gündeme getirmektir. Çünkü özgürlük yalnızca değişimin kendi ebedî doğasını kesintiye uğratmasından korkar. Sorun burada ortaya çıkmaktadır: *Tekrar, mümkün müdür?* Şimdi artık özgürlüğün kendisi tekrardır. Eğer bireyde mevcut özgürlük açısından sonuç, bireyin kendi kendini tekrar ele geçiremeyen (tekrarlayamayan) etraftaki dünya ile ilişkisinde saklı ise, o zaman her şey kaybedilir. Bir başka deyişle, özgürlüğün korktuğu şey tekrar değil, değişimdir; istediği şey ise değişim değil tekrardır. Ama eğer bu tekrarlama irâdesi Stoacılık ise, kendi kendisiyle çelişir ve bu nedenle tekrarı ileri sürmek üzere kendini yok etmekte biter. Bu tıpkı bir şeyi oldukça güvenli bir şekilde saklamak maksadıyla fırlatıp atmak gibidir. Bu nedenle bir kez Stoacılık kenara çekildiğinde, tekrarın gerçek ifâdesi olarak yalnızca dinî hareket kalır. Çünkü tekrar kendi mücâdelesinde ilgili özgürlüğün tutkulu bir hitâbetle kendisini ifâde eder. [...]

43-44 IV B 117

Özgürlük [dinî bir hareket olarak tekrarda] şimdi bir engeli keşfetmektedir; hem de özgürlüğün kendi içinde yer alan bir engeli.

Artık özgürlük kendisini insanda mükemmel bir biçimde değil, bir rahatsızlık olarak ifâde edecektir. Ama bu rahatsızlığın mutlaka özgürlüğün kendisi tarafından öne sürülmesi gerekir. Çünkü aksi hâlde hiçbir özgürlük olmayacaktır veya rahatsızlık özgürlüğün ortadan kaldırması gereken bir kader olacaktır. Özgürlüğün kendisi tarafından sağlanan bu rahatsızlık, günahtır. Eğer günahın yönetimi ele geçirmesine izin verilirse, özgürlük dağılır ve asla tekrarı gerçekleştirecek bir konumda olamaz. Sonra özgürlük kendi içinde umutsuzluğa düşse de, asla tekrarı unutmaz ve özgürlük, aracılığıyla tekrarın kefâret biçimi aldığı dinî ifâdeyi üstlenir. Çünkü tekrar *sensu eminentiori*[67]dir ve yalnızca içkinliğin ilerleyişi içinde bocalama düğümlerini tanımlayan aracılıktan başka bir şeydir.

43-44 IV B 118:1

Descartes'ın felsefesi doğuştan bir ize sâhiptir. Kendisini düşünen bir varlık olarak bulmak üzere, her şeyi bu düşünmenin kendisinin ben olduğunu gösterir tarzda ayırdıktan sonra, kendisini aynı gereklilikle Tanrı'yı da düşünür bulacaktır. Bu arada onun sistemi şu ya da bu şekilde fânî dünyayı kurtarma çağrısı yapar. Bu sona giden yol şu şekildedir: Tanrı aldatamaz; bütün fikirleri içime o ekmiştir, bu nedenle hepsi doğrudur. Kaza eseri, Descartes'ın kendi hakkındaki tefekkürlerinin birinde insandaki özgürlüğün düşünceden üstün olduğunu hatırlamasıyla bir hata olasılığını açıklaması, buna karşın yine de özgürlüğü değil düşünceyi mutlak kılması oldukça dikkat çekicidir. Mutlakta müteveffâ Fichte'nin konumunu açıkça görüyoruz – ben *cogito ergo sum* değil, *ergo sum* hareket ederim. Çünkü bu *cogito* türev değildir ve aynı zamanda "ben yaparım"la özdeştir. Bu yaparım, ya özgürlük bilincinin eylem hâlidir ve bu nedenle *cogito ergo sum* olarak adlandırılamaz ya da onu izleyen bilinçtir.

42-43 IV C 11

67 'Daha dar, daha yüksek anlamda'.

[Yukarıdaki kaydın kenar notu]

Bu geçiş, diyalektik değil, açıkça *pathos-filled (acıma dolu)* bir geçiş. Çünkü bu geçişten diyalektik olarak hiçbir şey elde etmek mümkün değil. Bana göre bu önemlidir.

Acıma dolu bir geçiş bunu isteyen herkes tarafından gerçekleştirilebilir; çünkü bu geçiş sonsuzadır, *pathos*'a oluşur ve yalnızca cesâret gerektirir.

Platon, Tanrı'nın fikirle maddeyi birleştirmesine izin verdiğinde de benzer bir geçiş söz konusuydu (bakınız; Tennemann, *Geschichte der Philosophie*, I, s. 78n).

Ayrıca bu geçiş *systema assistentiae*[68] deyimiyle ifâde edilenle de karşılaştırılabilir.

Bu, Leibniz'in sonraları *harmonia praestabilita*'sında[69] geliştirdiğiyle aynıdır.

Platonik fikirler doktrini. Bakınız; Tennemann, II, s. 370-371.

Tuhaftır ki bu doktrini lisânın kaynağına ilişkin olarak reddetmiştir. Bakınız; Tennemann, II, s. 343.

42-43 IV C 12

Spinoza'da da *pathos-filled* bir geçiş vardır.

Bakınız *Cogitata metaphysica*, Kısım 1, Bölüm III sonu (özgürlük ve kader üzerine).

42-43 IV C 13

[Yukarıdakine ilave] Neredeyse bütün septiklerin hiçbir zaman irâde realitesine temas etmemesi çok ilginç bir şeydir. Böylelikle istedikleri yere varabiliyorlar. Çünkü iyileşme irâde yoluyla gerçekleşir. Septiklerin kendilerini ifâde ettikleri yol genellikle çok şaşır-

68 'Bulunma sistemi', yani orada bulunma anlamında, orada olmakla yardım etme.

69 'Önceden kurulmuş uyum'.

tıcıdır. Eylem söz konusu olduğunda, sanki doğru hareket etmek, doğru bilmekten daha az önemliymiş gibi, kişinin yalnızca imkânlılık ile yetinebileceğini düşünüyorlar.

42-43 IV C 56

Kategori nedir?

Bildiğim kadarıyla, modern felsefe, en azından Hegel, buna herhangi bir tanım getirmiyor. Hegel, geriye doğru hareketin yardımıyla dâima en güç olanı yapmayı, bir düşüncenin enerjisinde çeşitlilik toplamayı okuyucusunun üstün yeteneğine bırakıyor.

42-43 IV C 63

Kategorinin tarihsel önemi nedir? Kategori nedir?

42-43 IV C 90

Kategori düşünceden mi yoksa varoluştan mı elde edilmelidir?

42-43 IV C 91

Öyleyse Varlık bir kategori midir? Hiçbir şekilde nitelik yani sınırlı varlık, kendi içinde sınırlı varlık kadar değildir. Burada vurgu varlıkta değil, sınırlıdadır. Varlık ne önceden varsayılır ne de belirtilir. Bu anlamda Hegel haklıdır –Varlık hiçbir şeydir; ama öbür yandan eğer o nitelik olsaydı, Hiçbir şeyle nasıl özdeşleşmiş hâle geldiği konusunda bir tür aydınlanmaya gerek duyulurdu. Bütün Varlık doktrini nitelik doktrininin budalaca bir giriş bölümüdür.

[Kenar notunda] (Bakınız; Hegel'in *Propädeutik*'i, s. 96-97).

42-43 IV C 66

Neden Kant nicelikle başlarken, Hegel nitelikle başlar?

42-43 IV C 68

Eğer anlayış, duygu ve irâde insanoğlu için, insanın doğası için

zarûrî ise, o zaman şimdi eskisine göre daha yüksek bir düzey varsayan dünyanın evrimi hakkındaki bütün bu saçmalıklar kaybolur. Çünkü eğer dünya tarihinde bir hareket varsa, bu ilâhî takdire aittir ve insanın bu konudaki bilgisi son derece eksiktir.

Bu nedenle anlayış ne kadar gelişirse gelişsin, din hiçbir zaman ortadan kalkmayacaktır; hem de anlayışı yetersiz varsayılan küçükler için değil, aynı zamanda yetişkinler için de.

Büyük insanlar bunun tümünü birden anladıkları için büyük olacaktır.

Bunun dışındaki her görüş bireyin ırkı içindeki önemini görmezden gelmekte ve yalnızca ırkın tarihine aynalık etmektedir. Bu görüşten hareket edilirse farklı zamanlarda temelde farklı varlıklar üretilecektir ve insan olmanın evrensel birliği ortadan kalkacaktır.

Bu nedenle yüce bir bireyi sıradan bir bireyden ayırt eden, temelde farklı bir şeylere sâhip olması ya da buna farklı bir biçimde sâhip olması (çünkü bu da temel bir farklılık olacaktır, özellikle de modern biçim teorisine göre) değil, her şeye daha yüksek bir derecede sâhip olmasıdır.

Soydaş.

42-43 IV C 78

Aracılık sıfır noktası mıdır yoksa üçüncü bir nokta mıdır? Üçüncü, ikilinin içkin hareketi yoluyla mı doğar yoksa başka bir tarzda mı? Özellikle bunu dünya aktüalitesine aktarmak istediğinizde güçlükler doğacaktır.

42-43 IV C 81

İnsanın eserleriyle değil de imanı yoluyla, ya da daha doğrusu iman içinde kurtarılmasının nedeni, sanıldığından daha derindir. Günahtan türetilen bütün açıklamalar hiçbir şekilde tamamını kapsamaz. Bunun nedeni insanın kendisi iyiyi başarsa bile, bunu

bilemez; çünkü bilseydi her şeyi bilir olacaktı. Bu nedenle hiç kimse Rabbimizle tartışamaz. En yüce eylemi, insânî bakımdan en asil eylemi bile iyi amel olarak adlandırmaya cüret edemem. Çünkü dâima şunu söylemeliyim: Yalnızca Tanrı onun gerçekten iyi amel olduğunu bilir. Bu nedenle muhtemelen ben kurtuluşumu iyi eylemler üzerine inşa edemem.

42-43 IV C 82

MUTLAK PARADOKS

Felsefenin aracılık olmasındaki olgu; felsefenin nihâî paradoksun görüntüsünü yakalayana kadar kendisini bir sonuca ulaştıramamasıdır.

Bu paradoks Tanrı-insan paradoksudur ve kavramın kendisinde ve yeterince paradoksal olup olmadığını; İsâ'nın insânî varoluşunun onun varlık mührünü, en derin anlamda özgün insanoğlu mührünü taşıyıp taşımadığını; onun dünyevî varoluşunun metafizik ve estetik alanına girip girmediğini görmek maksadıyla İsâ'nın görüntüsüne sürekli göndermeyle açıklanmaktadır.

42-43 IV C 84

Nicel belirlemeden nitel belirlemeye geçiş bir sıçrayış olmaksızın gerçekleşebilir mi? Ve yaşamın tamamı bu geçişte yatmaz mı?

42-43 IV C 87

Varlığın temel şart olduğu her ayrıntılı açıklama içkin düşüncenin ve dolayısıyla mantığın dışında kalır.

42-43 IV C 88

Mantıksal düşüncede imgelem ne kadar etkinse, irâde ve sonuç da o kadar bir karardır.

42-43 IV C 89

Spekülatif özne ile tarihsel varoluş arasındaki ilişki nedir? İlkel olan süreklilik nedir?

42-43 IV C 92

Acıma dolu bir geçiş – diyalektik bir geçiş.

42-43 IV C 94

Her bireysel yaşam bu kavramla ölçülemez; bu nedenle en yükseği filozof olarak yaşamak olamaz –peki bu ölçülemezlik neye dönüşür?- eyleme. Bütün insanları birleştiren tutkudur. Bu nedenle dinî tutku, iman, umut ve sevgi her şeydir – kişinin kendi yaşamını bütün insanlar için temel olanda yaşaması, onun içinde bir derece farklılığa sâhip olması büyük bir şeydir. Filozof olmak bir şâir olmak kadar iyi bir farklılıktır.

42-43 IV C 96

MERAKLI BİLİŞ VE ONUN BİÇİMLERİ

Biliş neye karşı ilgisizdir?

Bilişin ilgisi, kendimden başka üçüncü bir faktördedir (örneğin güzellik, gerçek vs.).

Bu nedenle sürekliliği yoktur.

Meraklı biliş Hıristiyanlık'la birlikte gelmiştir.

Otorite sorunu;

tarihsel sürekliliğe ilişkin (otorite sorunu),
kuşkuya ilişkin
imana ilişkin.

Bilgi imandan yüksek midir? Hiçbir zaman!

42-43 IV C 99

ESSE VE *INTER-ESSE* KAVRAMLARI ÜZERİNE[70]

Metodolojik bir girişim.

Çeşitli bilimler, içinde Varlığı vurguladıkları farklı yollara ve Varlıkla ilişkinin nasıl bir karşılıklı avantaj sağladığına göre sınıflandırılmalıdır.

Ontoloji Matematik	Bunların kesinliği mutlaktır – burada düşünce ve Varlık birdir, buna karşılık bu bilimsel hipotezlerden ibarettir.
Varoluşsal bilim	

42-43 IV C 100

Estetik ile etik arasındaki ilişki –geçiş-, diyalektik değil, acıma doludur *(pathos-filled)* [kenar notu: Martensen?][71] ve nitel olarak farklı bir diyalektikle başlar. Şiir ve sanat yaşamla ne kadar uzlaştırılabilir? –estetikte bir şey doğru iken, etikte başka bir şey mi doğrudur? (Curtius, s. 388).

42-43 IV C 105

Komik gerçekten metafizik bir kavramdır. Metafizik bir uzlaşma sağlar –Hegel'in komiği açıklaması –Martensen'in taklitçiliği (açıklaması) [...]

42-43 IV C 108

1813 yılında, içinde birçok diğer kötü banknotların tedâvüle çıkarıldığı yanlış bir mâlî yılda doğdum ve benim yaşamım en iyi şe-

---

70 esse: (Latince) olmak; inter-esse: edebî olarak arada bulunma; yararına olma.

71 Buradaki gönderme, Kierkegaard'ın eski hocası olan ve Hegelciliğine Kierkegaard'm sürekli olarak muhâlefet ettiği ve daha sonra onun Kilise eleştirisinin hedefi hâline gelen Hans Lassen Martensen'edir.

kilde bu banknotlardan birisiyle karşılaştırılabilir gibi görünmektedir. Bende yüce bir şeyler var; ama piyasanın kötü durumu nedeniyle değerim pek yok.

Ve zaman zaman böyle bir para, bir ailenin talihsizliği hâline gelmektedir.

44 V A 3[72]

Düşünce âleminde, belli bir anlayış noktasına kadar sıkı bir pazarlık vardır ve bu kuşkusuz saçmalığa götürür; tıpkı iyi niyetlerin cehenneme götürdüğü gibi.

44 V A 9

Bu nedenle insanlar bir kralın kendi krallığına, sanki birisinin daha iyi koyun yetiştirme uygulamasını başlatması gibi, Hıristiyanlığı 'getirdiğini' söylediklerinde, bu komiktir (ironi için bir görev). Hıristiyanlık tam anlamıyla birisi tarafından *getirilemeyecek* bir şeydir.

44 V A 26

Ölçek budur:

*Yakîn (the immediate).** Bununla ilişkili olarak bütün olasılıklar şimdiden bir aptallıktır (böylece çürütülür –Desdemona'nın Othello'ya âşık olduğu zaman olduğu gibi). İnsanların büyük bir kısmı belli bir düşünceyle yaşarlar ve bu nedenle hiçbir zaman tamamıyla doğrudan hiçbir şey yapmaz, yakîn ve düşünce arasında çırpınıp dururlar. Düşünce tamamıyla tüketildiği anda *iman* başlar. Burada yine tıpkı olasılıklar ya da itirazlarla çıkıp gelmek kötüdür; çünkü imana varabilmek için bütün bu geçiciliklerin tüketilmesi gerekir. Bu açıdan düşünceye görünebilen tek şey, îmânın zaten ayrıntılı olarak düşündükleridir.

44 V A 28

[72] V A 3 ila 98 1844 yılı Mart ila Aralık dönemine ilişkin günlük kayıtlarıdır. Kişisel deneyim ya da sezgi yoluyla bilinen bir şeyle ilgili bilgi (Türkçe'ye çevirenin notu).

SESSİZ UMUTSUZLUK: BİR ÖYKÜ

İngiliz Swift, gençliğinde bir tımarhâne kurdu ve yaşlandığında kendisi de oraya düştü.[73] Öykü Swift'in kendi başına aynaya bakarak şunları söylemesine kadar sürüp gider: Zavallı yaşlı adam!

Bir baba ve oğul vardı. Her ikisi de son derece yetenekli ve nüktedandı; özellikle de baba. Onların evlerini bilen ve sık sık ziyâret eden herkes, onları çok eğlendirici buluyordu. Baba-oğul gibi değil, iki zekî dost gibi birbirleriyle tartışıyorlar, birbirlerini eğlendiriyorlardı. Arada bir baba oğluna bakıp, onun sorunları olduğunu gördüğünde, önüne dikilir ve şöyle derdi: "Zavallı çocuk, sessiz bir umutsuzluğu sürdürüyorsun." (Ama hiçbir zaman onu daha yakından sorgulamadı; çünkü ne yazık ki kendisi de sessiz bir umutsuzluk içindeydi). Bunun ötesinde bu konuda tek bir söz bile edilmedi. Ama insanlığın insanlığa dair hâfızasında, bu baba ve oğul kadar büyük bir melankolik varlık yaşamamıştı.

İşte 'sessiz umutsuzluk' ifâdesi buradan gelmektedir. Bir başka bağlamda kullanılmaz; çünkü insanlar genellikle oldukça farklı bir umutsuzluk fikrine sâhiptirler. Oğul ne zaman 'sessiz umutsuzluk' sözlerini hatırlasa, değişmez bir şekilde yıkılır ve ağlardı. Bunun kısmî nedeni, tıpkı bütün melankolikler gibi suskun duran; ama melankolinin özünü içinde taşıyan babasının sesini hatırlamasıydı.

Ve babası oğlunun melankolisinin kendi hatası olduğunu düşünürken, oğlu babasının melankolisinin kendi hatası olduğunu düşündü ve böylece birbirleriyle bu konuda hiç konuşmadılar. Ve babanın sözleri kendi melankolisinin patlamasıydı; ve aslında yaptığını söylerken oğluyla konuşmaktan çok kendi kendine konuşuyordu.

44 V A 33

---

[73] Jonathan Swift (1667-1745) ünlü hiciv *Gülliver'in Seyahatleri*'nin yazarıdır. Yazar Anglikan Kilisesi'ne bağlı olmakta birlikte aslında Anglo-İrlandalıdır ve Dublin'de eğitim görmüştür. Daha sonra da St. Patrick Katedrali'nin başrâhibi olmuştur.

Eskiden bir adam önemini asil olarak doğmaktan, zenginlikten vs. elde etmekteydi. Günümüzde daha liberal, daha 'dünyevî-tarihsel' hâle geldik. Şimdi hepimiz önemimizi ondokuzuncu yüzyılda doğmaktan alıyoruz. Ey hârika ondokuzuncu yüzyıl! Ey imrenilecek nasip!

44 V 38

Hiç kimse benim *pathos* ve tutku hakkındaki konuşmalarımı her sünnetsiz yakîni, her tıraşsız tutkuyu kutsamayı amaçladığım anlamında yanlış anlamasın.

44 V 44

Danimarka felsefesi –eğer böyle bir şey olacaksa- Alman felsefesinden hiçle ya da hiçbir ön kabulle başlamaması ya da her şeyi aracılıkla açıklaması açısından kesinlikle ayrılacaktır. Aksine bu felsefe yerle gök arasında felsefenin açıklamadığı birçok şey bulunduğu önermesiyle başlayacaktır.

Bu önermeyi felsefeye dâhil etmekle, bütün üzerinde gerekli düzenleyiciyi sağlayacak ve ayrıca mizahî biçimde eğitici bir sıcaklık katacaktır.

44 V 46

Her şeyden önce Goethe, *Aus meinem Leben*'de aptalca hataların yetenekli savunucusundan başka nedir ki? Hiçbir noktada fikri fark etmedi; ama o nasıl her şeyden (kızlar, tutkulu aşk fikri, Hıristiyanlık vs.) kendisine çocukça bir konuşma çıkarabileceğini kesinlikle biliyordu.

[Kenar notu] Yine de bunun çok fazla anlamı yok; Goethe yalnızca suçunu aşk öyküsüne dönüştüren, 'suçunu yazmakla kendisinden uzaklaştıran' bir suçludan yalnızca derece bakımından farklılık gösterir.[74]

44 V A 57

---

74 Goethe'nin *Aus meinem Leben. Dictung und Wahrheit*'inden (Yaşamımdan. Yazma ve Gerçek), kısım II, cilt 7.

Eğer herhangi bir kimse her şeyin hareket hâlinde olduğu bir devirde yaşadığımızı söyleyerek hakîkati sorgulamak isterse, ona, Arşimed'den daha başarılı olan ve gökleri ve yeri hareket ettirmek için ne sâbit bir noktaya ihtiyaç duyan ne de böyle bir ihtiyacı hayâl eden râhip Grundtvig'in yaşadığını hatırlatın. Ayak basacak bir yer olmaksızın da gerçekten çok şey yapabilir. Bu nedenledir ki bu muazzam etkiyi yaratmak için çok az şeye ihtiyaç duyar –ya da hiçbir şeye ihtiyaç duymaz- ve hepsinden de öte Grundtvig kolaylıkla öfkelenebildiği için, çağımızda her şeyin hareket hâlinde olmadığını; ama *bira-İskandinavya devi*nin çağdaşı olmanın gerçekten de rahatsız edici olduğunu görmek kolaydır.[75]

44 V A 58

Eğer Hegel *Logic*'in tamamını yazsaydı ve önsözde bunun yalnızca bir düşünce denemesi olduğunu, çeşitli yerlerdeki görüşler konusunda sorumluluk bile kabul etmediğini belirtseydi, kuşkusuz gelip geçmiş en büyük düşünür olacaktı. Zira bu eseri gibi kendisi de eğlencelidir.

44 V A 73

Temel prensipler ancak dolaylı olarak (negatif olarak) gösterilebilir. Bu fikir Trendelenburg'un[76] *Logische Untersuchungen*'inde sık sık rastlanılan ve geliştirilen bir fikirdir. Bana göre sıçrama için ve temel düzeye ancak bir sınır olarak ulaşılabileceğini göstermek için gereklidir.

[Kenar notu] Bakınız Trendelenburg, *Elemanta*, s. 15n ve 16 ile *Logische Untersuchungen*'indeki birçok pasaj.

---

75 Danimarka dilinde ølnordiske Koempe ya da 'bira-İskandinavya Devi', eski İskandinav dilinde yapılmış bir kelime oyunudur ve Grundtvig'in İskandinav mitlerini yeniden Danimarka tarihi öğretimine dâhil etme kampanyasına gönderme yapmaktadır.

76 Bu isim günlüklerde sürekli olarak hatalı biçimde hecelenmektedir: Trendlenburg.

Çıkarım biçimlerinde olduğu gibi, olumsuz sonuç, doğrulayıcı sonuçtan çok daha önemlidir. Bakınız; Trendelenburg'un Aristo mantığı üzerine yazdığı *Erläuterungen*'i, s. 58.

Analoji ve tümevarımdan bir sonuca ancak bir SIÇRAYIŞla ulaşılabilir.

Bütün diğer sonuçlar özünde mantıksal olarak doğru *(totolojik)* sonuçlardır.

Trendelenburg bu sıçrayıştan tamamen habersiz görünmektedir.

44 V A 74

Aristo'da *'günübirliğin'*in (immediacy) çifte anlamı vardır.

Trendelenburg, *Erläuterungen*, s. 109.

Hegelci felsefede gündelik (immediate) kısmen keyfî olarak kısmen de gizlice ve dikkatlice (tensel olarak) kullanılmaktadır.

44 V A 75

Bilincin önkabülleri ya da müzik anahtarı, sürekli olarak yükseltilir; ama böylelikle her bir anahtar içinde aynı şey tekrarlanır. İyi bilinir ki, top atışları insanı sağır yapabilir; ama aynı zamanda yine iyi bilinir ki, insan top gürültüsüne o kadar alışır ki, her sözü duyabilecek hâle gelebilir. İşte Yunanlılara kıyasla zamanımızda gürültüyü sessizlik içindeyken duyabilmemizin nedeni budur. Bu gürültü Yunanlılar için (söylenenleri duymamaları için) yetebilirdi; ama biz tıpkı, top atışları kendisi için artık sessizlik hâline gelmiş bulunan kimsenin, top atışlarının ortasında "Affedersiniz, anlayamadım" demesi gibi konuşabiliyoruz.

44 V A 96

Aristo'nun *De anima*'sının üçüncü cildinin üçüncü bölümünü okumak bana çok tuhaf geliyor.[77] Birbuçuk yıl önce 'De omnibus

77 'rûhun'.

dubitandum' adlı bir makaleye başlamış, bu makalede küçük bir spekülasyon geliştirmeye yönelik ilk girişimimi yapmıştım. Burada kullandığım motive edici kavram hata idi. Aristo da aynısını yapar. O dönemde Aristo'ya dair hiçbir şey okumamıştım; ama Platon'dan çok şey okumuştum.

Yunanlılar benim teselli kaynağım olmaya devam edecek. Lanetli yalancılık, bitmek bilmeyen îmâlar ve ihânetler ve Yunan felsefesinden şu ya da bu tekil pasajın alınarak sergilenmesi ve çarpıtılması, Hegel'le birlikte felsefeye girdi.

Trendelenburg'a, tanıdığım en aklı başında felsefe filologuna helâl olsun!

44 V A 98

Baba ile oğul arasında, oğulun gizlice her şeyin arka planını keşfetmesine rağmen[78] öğrenmeye cesâret edemediği bir ilişki. Baba ilgili, Tanrı korkulu ve katı bir adamdır; yalnızca bir kez, o da sarhoşken ağzından, oğlunun en kötü olasılıktan kuşkulanmasına neden olacak birkaç söz dökülür. Oğul bu konuda başka hiçbir ipucuna sâhip değildir ve bunu ne babasına ne de başka birine sormaya asla cesâret edemez.

44 V A 108[79]

'*In Vino Veritas*'taki, hepsi de 'kutsalın karikatürleri'[80] olan beş konuşmacının maksadı, kadınlar konusuna özlü, ama yanlış bir ışık tutmaktır. Genç Adam kadınları yalnızca seks bakış açısından anlar. Constantin Constantius psikolojik faktörü dikkate alır: imansızlık –yani hoppalık. Victor Eremita kadın cinsini psikolojik olarak, erkekler için olan önemleri bağlamında –yani hiç önemleri ol-

78 Bakınız; 1834-1836 bölümünün girişi.

79 Bu ve bunu izleyen kayıt kronolojik olarak sırası belirlenemeyen boştaki kâğıtlardan alınmıştır.

80 Henrik Steffens tarafından yazılmış bir kitabın adı. Dipnot 45'e bakınız.

madığı şeklinde- ele alır. Moda tasarımcısı tensel unsuru, özünde erotiğin dışında, daha çok kadının kadınla olan ilişkisinde egemen olan kendini beğenmişlik olarak değerlendirir. Çünkü bir yazarın dediği gibi,[81] kadınlar erkekler için değil, birbirleri için süslenirler. Ayartıcı Johannes ise tamamen tensel faktörü erotikle bağlantılı olarak ele alır.

44 V A 110

Bildiğimiz gibi Hıristiyanlık, tarihselliğine rağmen, aslında tam anlamıyla tarihselliği aracılığıyla, bireyin ebedî bilinç için çıkış noktası olmak isteyen; birey için tarihsellik dışında da ilgi kaynağı olmak isteyen; bireyin kutsanmışlığını onun tamamen tarihsel bir şeylerle olan ilişkisine dayandırmak isteyen tek tarihsel fenomendir. Hiçbir felsefe, hiçbir mitoloji, hiçbir tarihsel bilgi bu fikre sâhip değildir. Bu nedenle bu fikir konusunda şu söylenilebilir: -bu bir tavsiye mi yoksa zıtlı mı?- bu fikir herhangi bir insanın kalbinde doğmamıştır. Bu üç alanın, eğer bulunabilirse, bu kendisiyle çelişen ikiyüzlülük için anolojiler üretmesi gerekirdi. Ama biz bunu unutacağız ve böyle yapmakla, sanki Hıristiyanlık hiç mevcut olmamış gibi, bir hipotezden sınırsız derecede keyfî olarak yararlanacağız. Bu sorunun bizim karşılaştığımız ve cevap verilene kadar terk etmeyeceğimiz bir fikir olduğunu varsayacağız. Keşişler hiçbir zaman dünya tarihi öyküsünü anlatmayı bitiremediler; çünkü hepsi de Yaratılışla başlıyorlardı. Sanki felsefe ile Hıristiyanlık arasındaki ilişkiden söz ediyormuş gibi, ilk olarak daha önce neler söylendiğini açıklıyoruz. Peki böyle bir durumda bırakın bitirmeyi, nasıl başlayabiliriz ki? Çünkü tarih gelişmeye devam ediyor. Eğer 'büyük düşünür ve bilge *executor Novi Testamenti*, Pontius Pilate' diyerek başlarsak, başlamadan önce bir başka *privatdocent*'in[82] ya da bir ya-

81 William Afham, 'In Vino Veritas'daki tartışmaların müstear isimli anlatıcısıdır; içinde yer aldığı eser *Stadier paa Livets Vei* (Yaşam Yolundaki Aşamalar), Samlede Værker, a.g.e., cilt VII.

82 Katılımcılar tarafından ücreti ödenen maaşsız bir öğretim üyeliği makamı.

yıncının açıklayacağı bir başka hayâtî çalışmayı beklemek zorunda kalırız –peki bu durumda ne olacak?[83]

44 V B 3:2[84]

Bildiğim kadarıyla, doğabilimciler, hayvanların kaygı çekmemesi gerektiği, çünkü onların mizaçları itibariyle ruhsal olarak buna uygun olmadıklarında birleşirler. Onlar yaşadıkları andan korkarlar, titrerler vs. Ama hiçbir zaman kaygılı değildirler. Önseziye sâhip olmaktan daha fazla kaygı duymazlar.

44 V B 53:9

[...] fakat şu kadarı kesin ki, insanın kendisinin lisânı icâd ettiğini ya da Profesör Madvig'in [kenar notunda: bitmek bilmez bir ironiyle] bir programda mükemmel bir şekilde ifâde ettiği gibi, hangi lisânın konuşulacağı konusunda insanlar bir anlaşmaya vardığını varsaymayacaktır.

44 V B 53:12

[...] Kadın erkekten daha tenseldir; eğer daha tinsel olsaydı, bir diğeriyle ilişkisinde tamamlanmayı asla başaramayacaktı. Gerçek bağımsız ruhtur.

Elbette ferâsetli herhangi bir felsefî görüş gibi, dinî görüşler de kadınları, bu farka rağmen, özünde erkekle aynı görürler. Ama bu, estetik ve etik ışığında farkın gerçekliğini unutmak kadar aptalca bir anlayış değildir.

44 V B 53:25

---

83 Bu kaydın değiştirilmiş bir versiyonu *Philosophical Fragments*'in son sayfalarında yer almaktadır; İngilizce'ye çeviren H. V. Hong, Princeton University Press, Princeton, N.J.: 1962, s. 137-138.

84 V B 3 nolu kayıt *Philosophical Fragments*'la; V B 53 ve 56 nolu kayıtlar *The Concept of Dread*'la; V B 148 nolu kayıt *Stages on Life's Way*'le ilişkilidir; V C 3 ise felsefî bir nottur.

Naiflik. Ancak hayvan, cinsel ilişkilerinde naif kalabilir. İnsan bunu yapamaz; çünkü o ruhtur ve cinsellik, sentezdeki aşırı uç olarak, ânında rûha karşı isyan eder.

44 V B 53:27

[...] Yaşamın etik yolu olan, ahlâk bakımından saygın bir evlilik hiçbir şekilde naif değildir; ama hiçbir şekilde ahlâksızlık da değildir. Bu nedenledir ki sürekli olarak cinselliği günahkârlığa dönüştürenin günah olduğunu söylüyorum.

44 V B 53:28

[...] İhtiyacımız olan şey psikolojidir ve her şeyden önce insan yaşamı hakkında sağlam bilgiler ve insanın çıkarlarına karşı sempatidir. Hıristiyanca bir yaşam görüşünü tamamlamaya ilişkin herhangi bir problemden önce çözümlenmesi gereken sorun budur. Hangi bağlamda tensel ya da cinsellik, günahtır? Eğer kişi her pazar ruh ve hakîkatte olan sevgiyi vaaz eder, sanki öyle bir şey yokmuş gibi erotiğin kaybolmasına neden olursa; o zaman evlilik ilişkileri o kadar tinsel hâle gelecektir ki, cinsel tamamen unutulacak ve istiğna ya da cinsel riyâzet çok daha doğru sayılacaktır. Peki Kilisenin onayıyla akşamları tiyatroya gider ve erotiğin övüldüğünü işitirsek bundan ne anlam çıkarılacaktır? Bizlerden manastıra kapanmamız değil, evlenmemiz beklenmektedir. Doğru; ama eğer evlilikten doğan aşkın en yüksek ifâdesi seksle ilgisiz bir aşk ise, o zaman evlenmek aptalca bir iş olmayacak mıdır? İşte mesele böyle; eğer böyle değilse o zaman (Hegelci) sistemin kısa sürede her şeyi açıkladığını ilan ettiği bir çağda, evlilik yaşamı ister putperest olsun isterse Hıristiyan; pratik olarak herkesi ilgilendiren bir konuda, hem de böylesine en yaygın bir meselede, açıklama getirip getiremeyeceğini merak ediyorum. Her pazar günü bizlere günah içinde doğduğumuz, annemizin bize gayri meşrû bir biçimde hâmile kaldığı söylenecek; sonra da şâirlerden kadın kahramanlarının Havvâ'nın bile yetişemeyeceği derecede naif olduklarını mı öğre-

neceğiz? Benim görüşüme göre bu bir saçmalıktır ve eğer uzun zaman önce bir kimse bu konuda alarm vermemişse, bunun nedeni çağdaşlarımızın kendi yaşamlarında imrenilecek bir düşüncesizliğe sâhip olmaları; kendi kaygılarını, özellikle de gürültülü bir biçimde karşılarında kendisini gösteriyor ve yaşamlarını zarif ve sanatsal olarak bestelenmiş bir bütüne dönüştürüyorsa, başka bütün kaygılara tercih etmeleridir. [...]

44 V B 53:29

[...] bazı dehâların, her miti kendi 'keskin bakışları'nın önüne getirme, 'ağız harpları' için bir beste yapma arzuları içinde bütün anlamları mitolojiden aldıkları zaman olduğu gibi. İşte kavramlar ve mitlerin dünyada yeterince sıklıkla istismar edildikleri yöntem budur.

44 V B 53:35

[...] çünkü ne Yunan dinginliğini ne de rûhun cesurca kendine güvenini kazanırlar.

Bu nedenle cinsellik günah değildir; ilk kez günahı ileri sürdüğümde, aynı zamanda cinseli de günahkârlık olarak ileri sürerim. Doğal olarak bunun anlamı evlenmekle günah işlediğim değildir; aksine çelişkiyi ortadan kaldırmaya çalışıyorum.

[Kenar notu: güdüyü ahlâkî bir şeye dönüştürmek için. Çünkü cinsel yalnızca kendisini bütün çıplaklığıyla, tinsel bir ifâdeyle, yalnızca bir güdü olarak ifâde ettiği anda günahkârlıktır; çünkü bu ancak ruhtan keyfî bir soyutlanma yoluyla ortaya çıkabilir.] Dünyaya gelmesinden benim sorumlu olduğum birey, benim yolumla değil, günahı kendisi ileri sürerek günahkâr olur ve sonra da kendisi cinseli günahkârlık olarak ortaya atar.

44 V B 53:38

[...] kötüyü seçebileceği gibi iyiyi de seçebilen hür irâde *(liberum*

arbitrium) radikal biçimde özgürlük kavramını iptal eder ve buna ilişkin bir açıklama yapmaktan âcizdir. Özgürlük, yapabilmektir. İyi ve kötü, özgürlüğün dışında mevcut değildir; çünkü bu ayrım özgürlük yoluyla varolur.

44 V B 56:2

Çekincesinin neyi içerdiğini hiçbir zaman söylemez.

(Öyleyse) melankolisinin hiçbir içeriğinin bulunmadığını varsayalım. Melankolik kendisini bağlayan birçok tasa sayabilir; ama şu anda kendisini bağlayanın ismini söyleyemez. Ya da bırakalım bu suç olsun. Veya zihinsel istikrarsızlık.

44 V B 148:29

Prof. Heiberg'in, Hegel felsefesini, kendisinin son derece eğitici biçimde açıkladığı tarzda kavramak üzere uyandığı hârika Paskalya sabahını[85] kim unutabilir ki? –Bu sıçrama yoluyla gerçekleşmemiş miydi? Ya da birisi bunu hayâl mi etmişti?

44 V C 3

Babam öldüğünde Sibbern[86] bana şöyle dedi: "Artık hiçbir zaman teoloji bitirme sınavlarına girmeyeceksin". Ama bu sınavları bitirdim. Eğer babam hayatta olsaydı, ben diplomamı hiçbir zaman alamayacaktım. Nişanımı bozduğum zaman Peter bana dedi ki: "İş-

---

85 Heiberg (*Prosaiske Skrifter* –Nesir Yazılar-'da C.A., Reitzels Forlag, Kopenhag, 1862, cilt XI, s.500) Hamburg'ta Petri kilise korosundan neredeyse sürekli olarak işitilebilen ince ilâhîleri dinlerken' ve Hegel masasındayken, nasıl aniden 'ne ondan önce ne de ondan sonra hiç yaşamadığı bir tarzda, bir anlık içsel vizyon gördüğünü, bir anda bir şimşek parlamasının bütün bölgeyi bir anda (kendisi) için aydınlattığını ve o zamana kadar gizlenmiş bulunan merkezî fikri ortaya çıkardığını' yazmıştır.

86 Frederik Christian Sibbern (1785-1872) Kopenhag Üniversitesi'nde felsefe profesörü olup, bir kişisel felsefî ya da dinî yaşam görüşünün elde edilmesine odaklanan, hem Kierkegaard'ın gözde hocası Poul Møller hem de Kierkegaard'ın kendisi üzerinde etki yapan bir bilim adamıdır.

te şimdi sen bittin". Hâlbuki şimdi bir şeyler üretmişsem, hepsinin o adımı atmam sayesinde olduğu açıkça görülüyor.

44-45 VI A 8[87]

POPÜLERLİK

Kişi teknik terimleri kullandığı için popülerlikten uzak kalmaz; bu yalnızca bir tesâdüftür ve kişi bunları kullanarak da popüler hâle gelebilir. En sıradan insanlarda bile sıklıkla görüldüğü gibi.

Bir fikri sonuna kadar düşünen bir kimse popüler değildir ve öyle kalacaktır. Yani Sokrat'ın popüler olmamasının nedeni teknik terimler kullanmaması değildir; çünkü (Sokrat'ın) bu 'cehâletini' sürdürmesi, Hegel'in felsefesinin tamamının gerektirdiğinden daha hayâtî bir çaba gerektirmektedir.

45 VI A 15

Bir yarayı açık tutmak daha sağlıklı olabilir –sağlıklı ve açık bir yaranın- kapatılması zaman zaman daha kötü olabilir.

45 VI A 16

İRONİNİN TANIMI[88]

İroni, içe doğruluğun sonsuz derecede kişinin kendi *ben*ini vurguladığı etik tutku ile –dışsal olarak (kişinin kişisel ilişkilerinde) sonsuz derecede kişinin kendi *ben*ini soyutladığı eğitimin kombinasyonudur. (eğitim kimsenin etik tutkuya dikkat etmemesini sağlar ve sanatın yattığı yer burasıdır; etik tutkunun gerçek sonsuzlaştırılmasının dayalı olduğu yer burasıdır).

45 VI A 38

---

87 VI A 8 ila 133 nolu kayıtlar Aralık 1844'ten Aralık 1845'e kadar olan dönemi kapsayan günlük notlarıdır.

88 İroni, Kierkegaard'ın müstear isimle yazdığı eserlerinin merkezî kavramı ve doktora tezinin konusudur.

Sonsuzun, dinî ıstırap içindeki diyalektiğinin (örneğin; 'eğer yalnız bu yaşam için Mesih'e umut bağlamışsak, herkesten çok acınacak durumdayız) zamanda bir duruş noktasına ulaşması gerekir (Tanrı yolunda yürümek (dindarlık)... şimdiki ve gelecek yaşamın vaadini içerir...).[89] Ancak bu iki ilişki nasıl sınıflandırılacaktır? Dünyevî yaşam (geçicilik) en yüksek ifâdesini sonsuzluk beklentisinde ya da sonsuzluğun varlığında bulur. Ancak bütün dünyevî anlayışımı terk ettiğim anda, 'bu yaşamın vaadini' anlamanın somut yolu şimdi 'yaşamın gerçekleşmesi beklenen vaadi' ile gerçekten özleşmiş olması nedeniyle güçleştirilmektedir. Eğer dindarlık gelecek yaşam için bir vaad içeriyorsa ve ben bunu biliyorsam, o zaman benim onu geçicilik içinde bilmem, bu yaşam için Tanrı'dan korkma vaadinin ta kendisidir. [...]

45 VI A 48

Sistem nezâket göstererek bana çatıdaki konuk odasını ayırsa bile, tamamen aynı şekilde davranırdım; hâlâ tıpkı bir daldaki kuş gibi olan düşünür olmayı tercih ederdim.

45 VI A 66

Korkak köpekler ısırmaz, yabancıyı görür görmez havlamaya başlarlar ve yabancı uzaklaştığında susarlar. Tehlikeli köpekler yabancı geçene kadar sessizce bekler, birkaç adım arkasından izler, bir ya da iki kez havlar, sonra da ısırırlar. Yaşamdaki olayların insanları etkileme biçiminde de durum aynıdır: aşağılık ruhlar doğrudan havlamaya başlar; daha ciddî olanlar yavaşça arkadan izler ve her şeyi içine alır.

45 VI A 72

Corsair'in aklına insanları antik tarzda, çıplak ve yalnızca incir yaprağı ile örtünmüş hâlde resmetmemenin gelmemiş olması hayret vericidir.

---

[89] Pavlus'tan Korintlilere I. Mektup 15:19 ve Pavlus'tan Timoteos'a I. Mektup 4:8.

Örneğin Herkül ya da benzerlerinin bir resmi. Altında ise şöyle yazıyor: râhip Grundtvig.

45 VI A 74

Bugün babamın mezarını ziyâret etmek üzere yoldaydım. Bunu yapmak için özel bir ihtiyaç hissediyordum. Düşüncelerimde bu ihtiyaç her zamankinden daha çok ağır basıyordu. Ve bakın ne oldu: dönerek kapıya ulaşmak üzereydim; bir bayan koşarak geldi; elinde şapkası, şalı ve şemsiyesi vardı. Gerçekten aptal görünüşlü bir bayandı. Vücudundan ter kokusu fışkırıyor ve benden birkaç adım uzaktan yürüyen kolunda sepeti bulunan yaşlı bir kadınla konuşuyordu: "Nerede kaldın, yarım saattir seni bekliyoruz" (konuşma devam ediyor, ama kadın telâş içinde bir köpek gibi ileri geri koşturup duruyordu) – "yarım saattir seni bekliyoruz; kızkardeşim ağlamak üzere, cenâze arabası çoktan geldi ve bütün cenâze alayıyla borazancılar yerini aldı". Konuşma böylece sürüp gitti. Ne bayağı bir komedi! Hırsızların gelip, eli sepetli bayanın gelmemiş olması karşısında gözleri dolan kızkardeş ağlamaya başlamıştı bile. Bir başka yola saptım ve şans eseri cenâze alayı babamın mezarının civarında değildi. Yine de can alıcı ruh hâlleri içinde komiğin kendisini dolaylı olarak ifâde etmesi çok tuhaftı.

10 Haziran 45 IV A 75

Stages (On Life's Ways), *Either/Or* kadar çok okuyucu cezbetmiyor; zorlukla ancak bir dalgacığı harekete geçirebiliyor. Bu iyi. Böylelikle nerede bir huzursuzluk varsa orada olmak isteyen ağzı açık bön bön bakan insan kalabalığından kurtulmuş oluyorum. 'Guilty? – Or not Guilty?' (Suçlamayı kabul ediyor musun? Etmiyor musun?) adlı eserin son sözünde öngörmüştüm.

45 IV A 79

Alman gazetesinde yer alan *Fragments*'e ilişkin eleştiri, içeriğin, kendi biçimi içinde kontrast yapan, böylelikle ironinin direncinin

bulunduğu yeri gösteren bir deney parçası olarak değil, yapısal bir biçimde sunulmasına izin vererek önemli bir hata yapıyor. Eserde bunun, sanki Hıristiyanlık Johannes Climacus'un icadıymış gibi ele alınması, felsefenin küstahlığına dair acı bir taşlama oluşturmaktadır. Ve yine deneme hâlindeki ortodoks biçimleri deneye dâhil etmek, 'böylece yalnızca aracılık vs. yapan çağımız onları yeniden güçlükle tanıyabilecek'* hâle getirmek ve bunu sanki yeni bir şeymiş gibi ele almak, ironinin ta kendisidir. Ama ayrıca Hıristiyanlığa âdil davranılmasını sağlamak sûretiyle, tam olarak ciddiyetin bulunduğu yer de burasıdır –kişi aracılık edene kadar.

45 IV A 84

Gerçekten de herkes yönetmek üzere doğar. Bunu en iyi çocuklarda görüyoruz. Bugün dadısının kollarında küçük bir kız gördüm. Çocuğun ailesinin bazı dostlarıyla karşılaştılar. Dadının elinde çiçek vardı ve (çocuğun isteği doğrultusunda) herkes çiçeği en farklı biçimde koklamak ve şunu söylemek zorundaydı: Hımm! Bu birkaç kez tekrarlandı; eğer dadı birine bunu yaptırmayı unutursa, çocuk hemen fark ediyor ve dadı her şeyi baştan sona doğru düzgün biçimde yeniden yapmak zorunda kalıyordu. Ancak bunlardan birisi hapşırarak bunu samimi bir biçimde yaptığında, küçük bayan mutluluktan kendinden geçmiş hâlde gülümsedi.

Sonra dadı çocuğun yürümesini istedi; ama o dadısının kollarında büküldü, başını biraz aşağıya eğdi ve sonra dadıyı yukarıya doğru bir öpücükle –gösterişli ama çocukca bir öpücükle- ödüllendirdi.

45 IV A 96

MİZAHÇI BİR BİREYİN DÜŞÜNCESİ

'Yaşam boyu ne Majesteleri Kral, Majesteleri Kraliçe ve Majesteleri Dul Kraliçe tarafından, ne de Veliaht Prens Hazretleri tara-

* (Kenar notu): Bunlar eleştirmenin sözleridir.

fından tanınmadan yuvarlanıp gitmenin en huzurlu şey olmasına karşın; Tanrı tarafından tanınmak benim için yaşamı sonsuz derecede külfetli hâle getiriyor. Tanrı'nın sana eşlik ettiği yerlerde, her yarım saat *nihâyetsiz* ölçekte önemli hâle gelmektedir. Hiç kimse altmış yıl boyunca böyle yaşayamaz; hiç kimse yalnızca üç yılı kapsayan ve çok da yorucu olmayan bitirme sınavları için ineklemekten daha fazlasına dayanamaz. Her şey çelişki içinde çözülür. Bir an sana yarı uykulu gibi devam etmemeni, yaşamı sonsuzun en yüksek tutkusuyla yaşamanı emrederler. Tamam, sen kendini toplarsın; tören yerine kaskatı ve dimdik varırsın –sonra sana yelkenleri toplamayı öğrenmen söylenir. Bunun anlamı nedir? Sonuçta bütün insanlar eşit uzaklığa ulaşır ve bu yaptıklarının çok fazla önemi yoktur. Tıpkı geçenlerde doktorumu ziyâret ettiğimde olduğu gibi. Rahatsız olmaktan yakındım. Şöyle cevap verdi: "Belki de çok fazla kahve içiyor ve çok az yürüyorsun". Üç hafta sonra onunla tekrar konuştum ve şöyle dedim: "Gerçekten de kendimi iyi hissetmiyorum; ama bu kez kahve içmemden dolayı olamaz; çünkü kahve içmiyorum; yürümememden de olamaz; zira gün boyu yürüyorum". Şöyle cevap verdi: "O zaman bunun nedeni kahve içmemen ve çok fazla yürümen olmalı". Bir başka deyişle rahatsızlığım aynı kaldı; ama eğer kahve içersem, rahatsızlığım bu yüzden olacak, kahve içmezsem de rahatsızlığımın nedeni içmemem olacak. Ve aynısı biz insanoğulları için de geçerli. Dünyadaki bütün varoluşumuz bir tür rahatsızlık. Değişik nedenlerle bazıları çok fazla çaba sarf ederken, bazıları da çok az şey yapıyor. Eğer birisi nedenini araştırırsa, sorduğu adam ilk olarak şöyle diyecek: "Yeterince çaba gösteriyor musun?" Eğer cevap "evet" ise, bu kez de şöyle diyecek: "Bunun nedeni çok fazla çalışman". Eğer cevap "hayır" ise, bu durumda tersini söyleyecek; kıstırıp kuyruğunu bacaklarının arasına, sinsi sinsi yürüyüp gidecek. Birisi bana on altı gümüş dolar teklif etse bile, hayatın muammasını açıklama yükünü üzerime almazdım. Neden alayım ki? Eğer yaşam bir bulmaca ise, onu yapan, insan artık tahmin etmekten sıkılıp ilgi göstermemeye başladığında, muhtemelen so-

nunda ortaya çıkacak ve çözümü gösterecek. Bu bulmacayı ben icâd etmedim, ama bulmaca yayınlayan *The Liberal* ve *Der Freischütz* ile diğer gazeteler bir sonraki sayıda cevapları veriyorlar. Bulmacayı aynı gün çözmüş olmaktan dolayı elde edeceğimiz tek fark, gazetede bulmacayı aynı gün çözen adam olarak adından söz edilmesi ise, bu ödül benim için hiç de önemli değil.

Bulmaca çözen evde kalmış yaşlı kadın

Ya da emekli.

45 IV A 98

BİR FİKİR

Bandajlarından kurtulmayı çok arzulayan yatalak hasta gibi, benim sağlıklı rûhum da bedenimin dermansızlığını fırlatıp atmak istiyor [kenar notu: yapış yapış, tere batmış yara lapası, beden ve onun dermansızlığıdır]. Altındaki atına bir kurşun isabet ettiği zaman yeni bir at isteyen muzaffer bir general gibi –Ah! Benim rûhumun muzaffer sağlığı da haykırmaya cesâret edebilseydi: Yeni bir at, yeni bir beden! [kenar notu: çünkü yalnızca bedenim (kullanım) süresini tamamladı]. Tıpkı denizde tehlikede olan bir adamın, bir başka boğulmakta olan adam bacağını tutmaya çalıştığında, bütün gücüyle onu itmesi gibi, bedenim de ruhuma yapışmış beni aşağıya çeken ağır bir yük gibi ve bu sürükleniş ölümle sona erecek. Tıpkı trenin yapısına göre motorları çok büyük gelen buharlı gibi: İşte ben bu ıstırâbı yaşıyorum.

45 VI A 103

Luther'i okumak; bilge ve kendine güvenen bir rûhun yetkin bir otorite ile *(gewaltig)* kararlı bir biçimde konuştuğu izlenimini veriyor *(er predigte gewaltig –o yetkin bir şekilde vaaz etti- eksousia- Matta 7)*.[90] Ama yine de bu güven bana sanki içinde çalkantılı bir şey-

90 '... halk O'nun öğretişine şaşıp kaldı. Çünkü onlara kendi din bilginleri gibi değil, yetkili biri gibi öğretiyordu' (Matta 7:28-29).

ler bulunduğu izlenimi veriyor; ya da tam ifâdesiyle bir tereddüt. Bir zihinsel durumun genellikle kendisini tam zıttı bir durumun ardında gizlediğini biliyoruz. Bütün iyi niyetimizle bu güçlü ifâdeyi alıyoruz ve ifâde bizde daha da güçlü hâle geliyor; çünkü bizler de tereddüt içindeyiz. Bu bir tür aldatma değil; bu dindarca bir çaba. Kaygıya dönüşen tereddüt bizlerin dile bile getirmek istemediğimiz, düzgün bir biçimde adlandırmak bile istemediğimiz (ya da cüret edemediğimiz) bir şey ve biz tam tersini vurguluyor, onun yardımını bekliyoruz. Bu nedenle Luther, Yeni Ahid'in (İncil) yalnızca itidalli bir şekilde yaklaştığını yapıyor –Kutsal Ruh'a karşı günah. Kendisini ve mü'minleri ileri gitmeye zorlamak için, bu deyimi doğrudan ve çok katı bir biçimde her şey için kullanıyor. Eğer bu doğruysa, o zaman Kutsal Ruh'a karşı günah işlemeyen, hem de yalnızca bir kez değil birçok kez günah işlemeyen tek bir insan bile yoktur. Ve Yeni Ahid bu günahın affedilemeyeceğini söylediğine göre, şimdi ne olacak? -Çok iyi biliyorum ki, Luther'in kendine güvenini, örneğin, Sokrat ile karşılaştırdığımda, insanların büyük bir kısmı hayret içinde haç çıkaracaklar. Ama bunun nedeni insanların büyük çoğunluğunun tereddüte karşı daha duyarlı ve daha eğilimli olması değil midir? Bildiğimiz gibi Luther, kardeşini kendi yanında iken öldüren yıldırımla çok sarsılmıştı ve onun sözleri sanki bu yıldırım hep arkasındaymış izlenimi vermektedir.

45 VI A 108

Estetiği bütünüyle yazmaktan, belli bir aktörü tanımlamak daha güçtür; belli bir aktörü tanımlamaktan, onun tek bir performansını tanımlamak çok daha güçtür. Dersin konusunun sınırlılığı arttıkça (Çin draması ve Orta Çağ, Eski İskandinavya, İspanya vs.), iş daha da zorlaşır. Çünkü görev, tanımın gücünü doğrudan sınar. Kişi araştırmada ne kadar genele giderse, işi o kadar kolaylaşır; çünkü bu durumda materyal çok fazla olacağından, kişi hâlâ herkesin kalpten bildiği tamamen soyut gözlemlere dayalı bir şeyler söyleyecektir. Görev somutlaştıkça güçleşir. Filozofların ne kadar uzun sü-

re daha kendilerini kaptırdıkları ve başkalarının da içine düşmesine neden oldukları illüzyonu –ki en ağırı araştırmalardır- sürdüreceklerini Tanrı bilir.

45 VI A 133

[...] Dünya tarihi sürecinin Hegelci düzeninin kaprisler ve atlamalardan nasıl sorumlu olduğuna; daha somut ayrıntılara uygulandığında hemen hemen gönülsüz olarak nasıl komik hâle dönüştüğüne işâret etmeye çalıştığımda, az sayıda okuyucunun dikkatini çekebilirim. Gerçekten de bunların ilgisi dünya tarihini bir düzene koymaya yoğunlaşacaktır ve bunu yapması gerekenin belki de ben olduğumu düşüneceklerdir. Bunu yalnızca belirtmekle bile, bir kaynaşmaya neden olabilirim. Ama bütün bu ilginin yalnızca meraktan ibaret olduğunu düşünmek, doğal olarak etik bakımdan dar görüşlülüktür. Gerçekten de, diğer disiplinlere de atlayarak bir ilerleme şovu yapan astronomiye gösterilen ilgiyi bile yalnızca merak ve ahmaklık olarak nitelemek de etik bir dar görüşlülük olarak nitelenebilir. Yine de burada 'astronomiyi terk eden ve gökyüzüne ilişkin konuları araştırmanın insanı ilgilendiren bir şey olmadığını düşünen' Sokrat'ı anımsamaktan mutluluk duyuyorum.

45 VI B 40:3[91]

[...] Absürde ilişkin olarak, objektif tahmin saçmalıktır. Çünkü absürdü kavramaya çalışmada, objektif bilgi kelimenin tam anlamıyla son kuruşuna kadar iflas etmiştir.

Buradaki objektif tahmin tarzı Tanrı'yı gören ve, ya kendileri absürde inanan ya da inanmayan tanıkları sorguya çekme[92] olacaktır. Birinci durumda (bu tanıkların absürde inanmaları durumunda) hiçbir şey kazanmayacağım gibi ikinci durumda da hiçbir şey

---

91 VI B 40 ila 98 nolu kayıtlar *Concluding Unscientific Postscript*'le ilişkilidir ve VI B 192 ve 193, 1845 yılı gazete makalelerinin taslaklarıdır.

92 Kierkegaard, 'Tanrı' ifâdesini, kutsal nosyonunun bir özgünde, İsâ'nın kişiliğinde örneklendiğini anlatmak için kullanmaktadır.

kaybetmeyeceğim –Tanrı'yı bir mucize gerçekleştirirken (ki bu kısmen görülemeyecek bir şeydir) gören tanıklar sorgulanmalıdır; eğer gördüklerine inanmışlarsa bu da absürdün bir başka sonucudur. Ama burada bu konunun daha fazla ayrıntısına girmem gerekmiyor. Bunu *Fragments*'de yaptım. Sokrat için problem, objektif tahmin içinde kendisinin hiçliğe inmesini önlemek olduğu gibi, bizim için de sorun aynıdır. Buradaki mesele tam anlamıyla takdim edici yorumları, eski kesinlikleri, sonuçlardan gelen kanıtları, tefecileri ve tüm benzerlerini, absürdü açıklığa kavuşturmalarını önlemek –böylelikle bir kimsenin istemesi hâlinde inanabilmesini sağlamak- üzere bir yana bırakma meselesidir.

Eğer bir spekülatör burada bir performans sergileme lütfunda bulunsaydı şöyle derdi: ebedî ve kutsal bir bakış açısından burada bir paradoks yoktur –yani mükemmel derecede doğrudur; ama spekülatörün kendisinin ebedî olup olmadığı ve kimin ebedîliği görebileceği bir başka meseledir. Eğer bundan sonra konuşmaya devam ederse, onu ebedî olarak, ama –sonsuza kadar sürer- şarkısı bağlamında Sokrat'a havale etmemiz gerekir. Çünkü o avantajlı bakış açısından bırakın oranın ilerisinde neyin yattığını görecek zaman bulmayı, Sokratçılığı bile kavrayamamıştır.

45 VI B 42

[...] Burada okuyucunun dikkatini sıklıkla yapmak istediğim bir gözleme çekmek istiyorum. Beni yanlış anlamayın. Her şeyi yeniden biçimlendirecek bir düşünürün düşmanı olmaya soyunmuyorum. Bu gibi düşünceler benim zihnimden olabilecekleri kadar uzaktalar. Aklımda beslediğim Hegel'e yönelik muammalı bir saygıdır. Ondan çok şey öğrendim ve tekrar ona döndüğümde çok şey daha öğreneceğimi biliyorum. Kendimde beğeneceğim tek şey sağlam doğal yetenekler ve komiği kolaylıkla ayırt eden keskin bir gözle donatılmış belli bir dürüstlüktür. Düşünceye giden açık bir yol bulabileceğime güvenerek, yaşamın *casibus*'unda[93] yaşadım ve

93 'Olaylar' –gramerden bir metafor.

pek olağan olmayan bir şekilde denendim; filozofların ve onların arasında Hegel'in eserlerine başvurdum. Ama o beni işte burada yüzüstü bırakıyor. Onun felsefî bilgisi, onun hayret verici ilmi, dehâsının içgörüleri ve filozof olarak sâhip olduğu her şeyinin çok iyi olduğunu, herhangi bir öğrencisi kadar doğrulamaya istekliyim. Hayır, *doğrulama* değil –bu aşırı derecede seçkin bir ifâde- hayranlık duymaya, ondan öğrenmeye istekliyim. Ama yine de yaşamda gerçekten de sınanan bir insanın, düşünceye başvurma gereksinimi içindeki bir insanın, Hegel'i bütün yüceliğine rağmen komik de bulacağı da aynı derecede doğrudur.

45 VI B 54:12

Mezarlıkta bir adamın kaybettiği küçük kızına yas tuttuğu ve nihâyet dizeler hâlinde patladığı bir mezar taşında şunlar okunduğunda: Rahatla; nedeni, o yaşıyor; imza Hilarius Master-Butcher; birçok komedi unsuru çıkar. Birincisi konteks bakımından Hilarius ismi çok komik bir etkiye sâhiptir; sonra değerli ifâdesi kazandıran Master-Butcher (usta kasap) geliyor ve nihâyet patlama: neden! Bir felsefe profesörünün neden konusunda hata yapabileceğini düşünebilirsiniz; ama bir usta kasap bunu asla beceremez.

45 VI B 70:10

[...] bu nedenle bu ikisi arasındaki fark şudur: Lindberg[94] istisnâî bir ilme ve olağandışı bir diyalektik azme sâhip berrak ve iyi bir beyindir ve onun bilgece ılımlılığının büyük yararı olmuştur. Buna karşın Grundtvig bir düşünür olarak kendisini zirvelerde derinliklerde, dünya tarihselinde kaybeden kafası karışık bir dehâdır. Yaşamın akışı içinde, ikisi arasındaki fark; Lindberg'in, muhtemelen gücünün hissedilmesi nedeniyle her fırsatta küçümsenmesi ve aşağılanmasına karşın; Grundtvig dâhî, kehânet sâhibi, ozan, peygamber, akıl karıştırıcı kategorisi altında saçma bir tanınmışlığın tadını çıkardı.

45 VI B 98:14

94 Bakınız dipnot 24.

Genelde bir düşünür olarak, dogmalar için gerekli şartlarla mutlu biçimde donatılmış bir kimse olan Prof. Martensen, vaftiz hakkındaki kısa eserinde kendisini tam olarak kanıtlayamadı. Profesör vaftizin, kurtuluş için hayâtî önem taşıdığını vurgulamakta; ama kendisini sağlama almak için vaftiz edilmemiş kimsenin de kurtulabileceğini ilave etmektedir. Bunun bilimsel anlamı hem ince hem de iri taneli kumlarla hizmette olmaktır.

45 VI B 98:15[95]

[...] Bir kimse büyük bir mantıkçı olabilir ve bu kıymeti nedeniyle ölümsüzleşebilir; buna karşın mantığın varoluşsal olduğunu ve çelişki prensibinin, mantıkta yadsınamaz biçimde iptal edilmiş olması nedeniyle varoluşta da iptal edildiğini varsayarak kendisini harcayabilir. Aslında varoluş, saf mantığın akışını önleyen ayrımın ta kendisidir. Hegel, bir düşünür olarak gayet iyi biçimde dünya tarihçisi olabilir; ama bir şeyden yoksun olduğu âşikârdır: Hıristiyan dinine göre yetiştirilmemiş, ya da çok az yetiştirilmiştir. Tanrı'ya inanarak yetiştirilen her insan, yaşamda kendi payına her türlü talihsizlik düşse ve bir tek mutlu gün geçirmese bile, dayanmak zorunda olduğunu öğrenir. Yine Hıristiyan olarak yetiştirilen her kimse, bunu ebedî bir gerçek olarak görmeyi ve her güçlüğe yalnızca manevî bir sınama olarak bakmayı öğrenir. Ama Hegel'in Hıristiyanlık konsepti, içe dönüklüğün çocukca ilkelliğinin, imanı –yani neye inanılacağını- tamamen ahmaklık (aptallık iken düzeltilmiştir) olarak ele alışının izlerini taşımaktadır. Bunu söylemekten korkmuyorum. Eğer hayattaki en basit fikirli insana bile bir Hıristiyan olacak kadar aşırı derecede aptal olduğunu söylemem gerekirse, bu benimle Tanrı arasındaki bir mesele olacaktır; Vay başıma gelenler! Ama Hegel için bunu söylemek, yalnızca benimle Hegel ve en fazla birkaç Hegelci arasındaki bir mesele olarak kalacaktır;

[95] Ludvig Holberg'in *Erasmus Montanus*'una bir mezar kazılmak üzere gerekli olan yerin fiyatı ve kalitesi konusunda pazarlık yapılmasına ilişkin yapılan bir gönderme.

çünkü aptallık başka bir türdür. Bunu söylemek, insanı kendi sûretinde yaratan Tanrı'ya ve dolayısıyla her insana ve herkesi, en basit fikirli olan dâhil, kurtarmak üzere insan sûretine bürünen Tanrı'ya karşı bir küfür değildir.

45 VI B 98:45

KORSANA DUÂ

Sing sang resches Tubalkain –yorumlu çevirisi şöyledir: Zâlim ve kana susamış Korsan, Yüce ve Kudretli Sultan, insanların yaşamlarını güçlü ellerinde aptalca bir aygıt gibi ve burnunda seni öfkelendiren bir sinek gibi tutan sen! Merhamete gel, bu ıstırâbı kısa tut, beni öldür; ama beni ölümsüz yapma! En Yüce ve En Kudretli Sultan! O zekîce hikmetinle düşün ki, senin öldürdüklerinin en önemsizinin kısa süre sonra ölümsüz olmanın, özellikle de *Korsan* tarafından ölümsüzleştirilmenin ne olduğunu görebilecek, düşünebilecektir. Ah! Korsan insanlık dışı biçimde birisini bağışladığı için, o kişinin insanlık dışı bir canavar olarak bütün ebediyet boyunca lekelenmesi ne kadar zâlim bir merhamet ve şefkattir. Ama her şeyden önce, sakın asla ölmeyeceğimi söyleme! Ama ne fikir! Böyle bir yaşam boyu ceza hiç işitilmemiştir [kenar notunda: öldür beni! öldür ki bütün diğer öldürdüklerinle birlikte yaşabileyim; ama beni ölümsüz kılarak öldürme). Yalnızca okuyarak yaşamdan bıktım. Ne kadar zâlimce bir ayrımdır ki; bu kadar kadınsı bir biçimde dile getirildiği hâlde benim şikâyetimden kimse etkilenmeyecek (metin okunmuyor); bunun benim ölümüm olacağını söylediğimde –herkes güler ve der ki; "O ölemez". Ah! Bana acı! Yüce, zâlimce inâyetini göster ve beni de diğerleri gibi öldür.

Victor Eremita

(Buraya *Either/Or*'daki dipnotun sonundaki pencereye en yakın dar bacanın üstünde yer alan sözler ilave edilebilir).

45 VI B 192

Korkma –neden beni bağışlayasın ki? Kocası öldürüldüğü için ... [metin okunmuyor) karşında inleyecek ya da acı çekecek bir karım yok; darbeyi daha yıkıcı biçimde hissedecek sevdiklerim yok; hassas duyguları babalarından çok daha fazla incinecek çocuklarım yok. Toplumda yasal olarak elde edilmiş, ceza olarak kaybettirilmesi çok acı gelecek bir üstünlüğüm yok. Bir ferdine yapılan saldırıdan bütün ailenin acı çekeceği ünlü bir isme sâhip değilim. Bunun yerine, incitilen taraf saldırıyı küçümsese bile, kendisini aşağılanmış hissetmesi kaçınılmaz olan bir üçüncü şahsa sâhip kimselere acı.

1846-1847

MANASTIRIN DIŞINDA

Prayer (Dua)'ın ve önceki bölümün son kayıtlarının muhâtabı, ilk olarak Ekim 1840'ta yayınlanan liberal bir gazete olan *Corsair (Corsaren)* idi. Editörlüğünü gazete kurulduğunda yalnızca yirmi bir yaşında genç bir yazar olan Meïr Aaron Goldschmidt'in yaptığı bu gazete, siyasal muhâlefetin yayın organıydı. Kierkegaard 'Prayer'ı teslim etmedi; ancak *Unscientific Postscript*'i 'tamamladığı' sanılan metni matbaaya teslim etmeden yalnızca birkaç gün önce, gazeteyle bir kan davası başlatılmasını açıkça tahrik etti.

Kierkegaard'ın, Goldschimidt'in yeteneklerine saygı duymasına ve buna karşılık Goldschmidt'in de Kierkegaard'ın hayranı olmasına karşın, yazar yerleşik düzeni hicvetmeyi meslek edinen bir gazetede övülmekten vicdân azâbı duyuyordu. Kierkegaard, yerleşik düzene kendi ilan ettiği prensiplere uygun davranmaması nedeniyle yöneltiği eleştirilerle, bu prensiplerin kendisine gösterdiği herhangi bir radikal muhâlefeti birbirinden ayırmada dâima çok titiz davranıyordu. Goldschmidt, 1843 yılında *Corsair*'in sayfalarında gerçekten de *Either/Or*'u övmüştü ve 1845 yılında Victor Eremita (bu eserin müstear isimli editörü ve yanı zamanda *Stages on Life's Way*'de yer alan bir figürü), bütün diğer Danimarkalı yazarlar unutulduktan sonra bile Kierkegaard'ın varlığını sürdüreceğini ilan etmişti.

Kierkegaard bu övgünün yapılmasına izin verdi. Ama 1845 yılı Aralık ayı sonlarında Gæa adlı, P. L. Møller'in hazırladığı bir yıl-

lıkta (*Stages*'deki) müstear isim Frater Taciturnus'a yönelik oldukça tepeden bakan bir eleştiriyi görünce harekete geçti. Møller iyi tanınan bir edebiyatçı ve estetikçi idi ve gerçekten de *Either/Or*'daki 'Ayartıcının Günlüğü'nün müstear isimli emânetçisi olan Johannes'in model olarak gördüğü bir kimse idi. Kierkegaard, Møller'in *Corsair* ile bağlantısı olduğunu biliyordu; ancak üniversitede bir kürsü kapabilme olasılığını yok etmemek için bunu sır olarak saklamayı tercih etti. Ancak olaylar bu noktaya gelince Kierkegaard bu bağlantıyı, 'Seyyah bir Estetikçinin Faaliyetleri ve Onun Nasıl Herşeyin Bedelini Ödemek Zorunda Kaldığı' adlı bir gazete makalesinde ve Møller'in saldırdığı aynı müstear ismi kullanarak ifşa etti. Belâğatlı bir şekilde, onun *Corsair*'in saldırılarına hedef olmama kuşkulu ayrıcalığına nasıl sâhip olduğunu merak ettiğini dile getirdi ve şunları yazdı: 'Keşke *Corsair*'de daha önce yer alabilseydim... Ve yine de ben oradaydım; çünkü *ubi spiritus, ibi ecclesia: ubi P. L. Møller, ibi the Corsair*'.[1] *Corsair*'in cevabı gecikmedi. Gazete acımasız bir şekilde, Frater Taciturnus'u değil, Kierkegaard'ın kendisini rezil etmek için yayına başladı ve onun görünüşünü karikatürize eden bir dizi çizim yayınladı.

Kierkegaard'ın *Concluding Postscript* yazarlığını sona erdirmeye niyetlenmesinin ilk plandaki nedenleri tamamen kişiseldi. Ama *Corsair* olayı karmaşık bir meseledir. O aşamada ilişkisini kesmesi, onun faaliyetlerini durduranın *Corsair* olduğu izlenimi verecekti; yoksa tamamlanmış bir projenin mantıklı bir biçimde sona erdirilmesi değildi. Şimdi bir köy papazı evine çekilmesi, gizlenmek için kaçmak gibi görünecekti. Yine de 1846 yılı Şubat ayındaki bir kayıt, râhiplik eğitimini tamamlama fikrinden söz etmektedir.[2] Bu dönemde Kierkegaard, *Corsair* meselesini onu daha etkin bir biçimde emekliliğe iten bir olay olarak görmüş olabilir. Her şeyden

---

[1] 'Nerede ruh varsa, orada Kilise vardır; nerede P.L. Møller varsa, orada Corsair vardır' (*Fædrelandet*, sayı 2078) .

[2] VII I A 4, aşağıda.

önce *Postcript* çıkmak üzereydi ve ona yalnızca, yeni ince bir kitap oluşturacak çalışması, *Two Ages* adlı romanın tartışıldığı *Literary Review*'i tashih etmesi kalmıştı. Bu çalışmada Kierkegaard, olayın sosyal ve siyasal sonuçlarını dile getirerek, eserine bir nihâî boyut kattığını hissetmiş olabilir. Ancak Kierkegaard, emekliliğe ya da bir gelir sağlamaya yönelik hiçbir adım atmadı ve yazmaya devam etti; artık müstear isimle de yazmıyordu. Gerçekten de *Corsair*'in tek etkisi, onu *Either/Or*'u yazarken sığındığını söylediği manastırdan dışarı çıkarmak oldu. Başlamış ya da 1847 yılı sonuna kadar tasarlanmış çalışmalarla ilgili müstear isim kullanımı sürecekti; ancak daha sonra göreceğimiz gibi bunun nedenleri arasında *Postscript*'le sona eren müstear isimle yazarlığa yol açan nedenlerle aynı olmayan ve tamamen yeni ve özel türde nedenler bulunmaktaydı.

Ertesi yılın Mart ayında (1847) *Edifying Discourses in Various Spirits* ve Eylül ayında da hacimli çalışması *Works of Love* çıktı. Hâlbuki o yılın Ocak ayında Kierkegaard depresyon nedeniyle bir köy papaz evine çekilme orijinal fikrini yazmıştı.[3] Ve daha önceleri *Corsair*'in onu daha etkin bir şekilde emekliliğe ittiğini düşünmüş olsa bile, şimdi bu "insan gürûhu"ndan gördüğü muâmele için, onu eski niyetinin gerçek anlamını görmesine ve onu yeniden kararlı ve yeni planlara sâhip biri olmasına neden olmasından dolayı minnettar olması gerektiğini hissetmiş gibi görünmektedir.

"İnsan gürûhu" sokakları ona düşman ederken, Kierkegaard'ın meslektaşları ona bir sığınak sunmak için hiçbir girişimde bulunmamışlardı. Kasımda Başpiskopos Mynster ile konuşmaya çalıştı; ama kendisine onun çok meşgul olduğu söylendi. Artık Danimarka Başpiskoposu (Sjælland Başpiskoposu) olan Jakob Peter Mynster (1775-1854), Kierkegaard için önemli bir şahsiyetti. Babasının yakın dostuydu ve Nisan 1828'de kiliseye kabul törenini yönetmişti. Ancak bunlardan da öte, Mynster'in dine yaklaşımı Kierkegaard'ın yaklaşımından pek uzak değildi ve belki de onun

[3] VII I A 229, aşağıda.

din anlayışını etkilemişti. O dönemde etkisi yaygın olarak hissedilen Hegelci düşünürlerin aksine, Mynster, din ve îmânın doğal dürtüler olduğuna ve mantıksal olarak tutarlı bir sistem içine dâhil edilemeyeceğine inanıyordu ve kendisinin dinle ilişkisi bireyin dine yalnız, 'sâkin saatlerde' yaklaşma yeteneğine odaklanıyordu. 1839 yılında Mynster tarafından yazılan "Süpernaturalizm-Rasyonalizm" başlıklı makale, Kierkegaard'a *Either/Or* fikrini bile vermiş olabilir. Kierkegaard'ın zihninde, Mynster güçlü bir biçimde babasıyla özdeşleşmişti ve bu kamusal baskı zamanında ondan destek araması Kierkegaard'a çok doğal görünüyordu. Mynster'in bu gereksinim duyulan zamandaki soğuk tavrının bir kişisel hayâl kırıklığına yol açtığı kesindir. Ama Kierkegaard'ın kendi kariyeri babasının dininin bazı dindarca yönlerine karşı, onun ölümünden sonra, meydan okuma niteliğinde olduğu için, Mynster'i ağır bir biçimde eleştirir hâle gelmesi çok zor olmadı. 1848 yılından ölümüne kadar, Kierkegaard gittikçe artan oranda Mynster'i devlet kilisesindeki göreviyle ilişkilendirmeyi ve oldukça sempati duyduğu kişisel dindarlığı yönleriyle pek ilgilenmemeyi sürdürdü.

Bu muâmele ve "insan gürûhu"nun Kopenhag'ı onun için rahatlayacak bir yer olmaktan çıkarması nedeniyle, Kierkegaard'ın zihninin artan oranda seyâhate yöneldiğini görmek şaşırtıcı değildir. Berlin ve Stettin'den söz edilmekte ve yurtdışında daha uzun süre kalma olasılığı dile getirilmektedir. Fakat çeşitli pratik nedenler onu yurdunda kalmaya zorladı. Daha sonraki çalışmaları konusunda yayıncısı ile görüşmelere katıldığı gibi Nytorv'daki aile evinin satışı konusuyla da ilgilendi.[4] Ayrıca *Either/Or*'un yeni baskısı konusunda başarısız müzâkereler (yayıncı Kierkegaard'ın verdiği fiyatı kabul etmedi) yapıldı. Bütün bunlar 1847 yılındaki seyâhat planlarını ertelemesine neden oldu. Ancak bu dönemde Kierkegaard, Temmuz ve Ekim aylarında iki kez Kral VIII. Christian'ı ziyâret etti (Kral ertesi yılın başlarında öldü). Daha sonraki aylarda birkaç

[4] VIII I A 227, aşağıda.

yeni eser için planlar yaptı; daha sonra *Christian Discources*'ın bölümleri hâline gelecek bölümleri ve üç yıl sonra yayınlanan ve Kierkegaard'ın büyük eserlerinin sonuncusu olacak *Practice in Christianity*'ye dâhil edilecek bölümleri yazdı. Geçmişle bağları ağır biçimde zedelenmişti. Artık Mynster bir müttefik değildi. Kasım 1847'de Regine, Friedrich Schlegel ile evlendi ve Aralık ayında Kierkegaard, 1848 yılı paskalya dönemine kadar bir bölümünde oturma hakkını korumak şartıyla, aile evini sattı. Bu dönem 28 Aralık 1847 tarihinde bir esere "*The Sickness unto Death*" (Ölüme Götüren Hastalık) adını verme fikrine göndermeyle sona ermektedir.

TAMAMLAYICI DİPNOT

Bütün metin paketlenmiş hâlde 1845 yılı Aralık ortasında matbaaya teslim edildi. '*İlk ve Nihâî Açıklama*' orijinal müsveddede bir kâğıt üzerine yazılmış, ancak üzerinde çalışılmak ve mümkün olduğu kadar geç sunulmak üzere ayrılmıştı; böylece matbaada ortalıkta dolaşmayacaktı. Müstear isimle yayınlanan eserlerin bir pasajına ait bir notu elimde tuttum; çünkü basılma esnasında yazılmıştı. Yalanlar, dedikodu ve bayağılık zaman zaman insanın durumunu oldukça güçleştiriyor. Belki de beni aşırı derecede kaygılı yapan hakîkatin son noktasına kadar benim yanımda olmasıydı –ama ne fayda?

46 VII I A 2[5]

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Şartları (*Corsair* saçmalığı ve kasaba dedikodusu) değerlendirirken, yazarlığımın kabul edilmesini bir yana bırakıp, yazılı materyallerde tarihleri vererek bütün meselenin bu saçmalıklardan çok daha eski olduğunu gösterip göstermeme arasında zihnim gidip geliyor. Ama hayır! Bu tür şeyleri görmezden gelmeyi ve her şeyi kararlaştırıldığı gibi yapmayı, sonucu Tanrı'nın irâdesine bırakmayı ve her şeyi O'nun eliyle verilen iyi ve mükemmel bir armağan olarak görmeyi hakîkate borçluyum. Bütün umutlarımı Tanrımın bana sağlam ve bilge bir ruh vermesi-

[5] Günlük, orijinalinde VII I A 1 ila 96 nolu kayıtlardan oluşmakta olup, bu kayıtlar Ocak-Eylül 1846 dönemine ilişkin tarihleri içerir.

ne bağlayıp, ihtiyatla hareket etmeliyim.

46 VII I A 3

Şu anki fikrim kendimi râhipliğe uygun biçimde yetiştirmek. Birkaç aydır Tanrı'ya bana daha fazla yardım etmesi için yalvarıyordum; çünkü uzun süredir yazarlığa devam etmemem gerektiği fikri aklımda netleşmişti. Zira yazarlığı ya tamamen yapmalı ya da hiç yapmamalıyım. Bu nedenle tashih okumaları yaparken, *Two Ages*'in[6] küçük eleştirisi niteliğinde olan ve bir kez daha işi tamamlama niteliğindeki çalışmam dışında, yeni hiçbir şeye başlamadım.

7 Şubat 46 VII I A 4

Küçük bir çocukken Jutland ormanında acılar içinde, açlıktan ve yorgunluktan bîtab düşmüş hâlde bir tepeye çıkıp Tanrı'ya küfreden adamı düşünmek ne kadar da korkunç! –ve o adam seksen iki yaşına geldiğinde bile bu yaptığını unutamıyordu.

46 VII I A 5

Şimdiye kadar yazar olmak için müstear isimlerden yardım aldım. Eğer bugünden sonra bunu eleştiri biçiminde sürdürürsem, ne kadar yazabilirim? Böylelikle benim fikirlerimin şu ya da bu kitaptan geliştiğini, bu nedenle kitapta bulunabileceğini eleştirilerde söylemek zorunda kalırım. En azından yazar olmaktan kaçabilirim.

9 Şubat 46 VII I A 9

---

6 *Two Ages*, Thomasine Christine Gyllembourg-Ehrensvärd (1773-1856) tarafından yazılmış bir kitabın adıydı. Bu eserde çağ değişimi öncesindeki devrimci çağla 'günümüz' çağının karşılaştırması günlük yaşam bağlamında yapılıyordu. Kierkegaard bu eser hakkında uzun bir eleştiri yazdı ve bu eleştiri 30 Mart 1846 tarihinde yayınlandı. Bu eleştiride, iki çağ arasındaki kontrast kendi sosyal eleştirisinin çerçevesi hâline geldi. Aynı yazar genel olarak Kierkegaard dâhil herkes tarafından bir erkek olduğunun düşünülmesine yol açan *A Story of Everyday Life* adlı bir eser daha yazmıştı. Thomasine Christine Gyllembourg-Ehrensvärd'ın eserleri, tıpkı Waverley romanları gibi anonim olarak yayınlandı. Bunlar oğlu Johan Ludwig Heiberg tarafından, *'A Story of Everyday Life*'ın yazarından' adıyla piyasaya çıkarıldı.

Günümüzde herhangi bir kimse herhangi bir konuda oldukça iyi bir makale yazabilir; ama hiç kimse tek bir düşünceyi en güzel sonucuna ulaştıracak kadar düşünme yorucu çabasına katlanmak istemiyor ya da bu çabayı sürdüremiyor. Bunun yerine günümüzde takdir edilen ıvır zıvır yazmak. Bu nedenle insanlar için büyük bir kitap yazmak neredeyse saçmalığa davetiye çıkarmak gibi bir şey. Eskiden insanlar kalın kitaplar okurlardı ve eğer kitapçık ya da dergiler okurlarsa, bunu itiraf etmekten pek hoşlanmazlardı. Şimdi ise nerede bir dergi ya da kitapçık bulunursa, herkes onları okumanın görevleri olduğunu sanıyor. Ama çok dar görüşlü olarak görülme korkusuyla büyük bir kitabı sonuna kadar okumaktan utanıyorlar.

46 VII I A 13

Her ne zaman "eğlence" amaçlı yeni bir dergi görsem, üzüntüyle şöyle düşünürüm: Aman Tanrım! Denize atlama noktasında duran, ama bunu yapmadan önce şansını hiciv ve mizahta gazetecilik yaparak deneyerek her şeyi riske atmayı tercih birisi daha!

46 VII I A 16

Çağımızda yeni gelişme siyasal olamaz; çünkü politika kuşak ve birey arasındaki ilişkide, bireyi *temsil eden* diyalektiktir. Çağımızda her bir birey yalnızca temsil edilmeden tatmin olmayacak kadar çok düşüncelidir.

46 VII I A 17

Bugünlerde Danimarka edebiyat piyasasında ücret, ünlü yazarlar için bile çok düşük; buna karşın niteliksiz edebiyatçılara verilen bahşişler çok yüksek. Günümüzde yazar ne kadar bayağı ise geliri o kadar yüksek oluyor.

46 VII I A 18

Toplum ya da topluluk diyalektiği şu şekildedir:

(1) Bir kimseyi diğerine bir ilişkiyle bağlayan özellikler, bireysel olarak o ilişkiden daha aşağıdır.

Tıpkı beden organizması içinde tek bir kol ne kadar önem bakımından aşağı ise, güneş sistemimiz içindeki bireysel gök yapıları da o kadar aşağıdır.

(2) Bir kimseyi diğerine bir ilişkiyle bağlayan özellikler, bireysel olarak ilişkiyle eşittir.

Dünyevî sevgide her şey kendi için bir anlam ifâde eder; ama ilişkiye duyulan gereksinim her ikisi için de aynıdır.

(3) Bir kimseyi diğerine bir ilişkiyle bağlayan özellikler, bireysel olarak ilişkiden daha yüksektir.

Dinî olan da olduğu gibi en yüksek biçim budur. Birey ilk olarak Tanrı'yla ilişki kurar ve sonra da cemiyetle. Ama önceki ilişki, sonrakini küçültmediği ölçüde en yüksek ilişkidir.

Ayrıca *Concluding Postscript*, s. 327[7] ile karşılaştırın: görev bireyden kuşağa uzanmaz; kuşaklar boyu bireyden bireye geçer.

Yine karşılaştırın: Dr. Bayer'in makalesi 'der Begriff der sittlichen Gemeinschaft' (içinde yer aldığı eser: Fichte'nin dergisi, 13. cilt, 1844, s. 80). onun yaptığı üçlü ayrım şu şekildedir: *Beziehung* (bağlantı), *Bezug* (İlişki), *Einheit* (birlik). (s. 80 ve 81).

46 VII I A 20

Berlingske Tidende, edebiyat ve eleştiri (ana faaliyet alanı olan politikada işler farklıdır) söz konusu olduğunda, en iyi olasılıkla, insanların içindekini yerken okudukları sandviç ambalajı olarak kullanılan gazete parçasıyla karşılaştırılabilir. Gerçekten de ben bazı insanların peçete bulunmadığı zaman ellerini bile gazeteye sildiklerini gördüm. Ancak zarfın çok önemli olduğu her şey için geçerli bir prensiptir; okuyucuyu biraz ciddi hâle getirmenin yolu da budur: eldeki materyali herkesin kolaylıkla kavramasını sağlamak için çok

[7] *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, cilt II, *Samlede Værker*, a.g.e., cilt X, s. 57.

entelektüel hâlde sunmamak. Bu nedenledir ki; hiçbir zaman bana ait hiçbir şeyin *Berlingske Tidende*'de yayınlanmasını istemedim. *BT*'de yayınlanarak çok geniş sirkülasyona ulaşması yerine, yazılarımın tek bir okuyucu tarafından okunmasını tercih ederim.

46 VII I A 24

Benim görüşüme göre muzaffer olmak; *benim* zafer kazanmam değil, bu benim fedâ edileceğim anlamına gelse bile, benim aracılığımla fikrin zafer kazanmasıdır.

46 VII I A 27

Bilimsel araştırmayı son derece güçleştiren husus oldukça göz ardı edilmiştir. Araştırmacı dâhil herkesin bu dünyada neyin yapılmasının etik olduğunu bildiği –böylece kendisini o bilim dalına teslim ettiği- varsayılmıştır. Hâlbuki etik değerlendirme; ilk başta yapılması gereken iştir –aksi hâlde bütün disiplin karaya oturabilir. Araştırmacı kişisel yaşamını, araştırmacı olarak sürdüğü yaşamındakilerden oldukça farklı kategorilerde sürdürebilir; ama en önemli olan kişisel yaşamıdır. Örneğin; araştırmacı dua eder –öbür yandan bütün çabaları Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya yöneltilmiştir. Peki kendisi bu öz-çelişki içinde parçalanmış hâlde iken, nasıl samimiyetle duâ edebilir? Ve eğer samimiyetle duâ ediyorsa, o zaman soru şudur: yönünü nasıl, dua etmekten araştırmasıyla meşgul olmaya çevirebilir? Bir bilim adamı olarak; dua eden kişi kimliğindeki kendisini nasıl anlar ve duâ eden bir kişi olarak, bilim adamı kimliğindeki kendisini nasıl anlar?

46 VII I A 28

Spinoza, teolojik varoluş görüşünü reddeder ve (*Ethics*'in birinci kitabının sonunda) der ki; teolojik görüş yalnızca *asylum ignorantiae*"ye başvuran kimse için geçerlidir –*causa efficiens*'i[8] bilmeyen ve

8 'Cehâlet sığınağı' ve 'etkin neden'.

böylelikle teolojiyi yapılandıran kimse için geçerlidir. *Ethics*'in ikinci bölümünde; kendi içkinliğini savunur ve *causa effiens*'in herşeyi kapsadığını, ama kişinin bu *causa efficiens*'lere ilişkin her şeyi kapsayan bilgiye sâhip olmadığını söyler. Ama kesinlikle Spinoza, *asylum ignorantiae*'ye sığınmaktadır. Teoloji taraftarı şu sonuca varır: bir şey hakkında bilgi yoksa, o şey yoktur. Spinoza ise şu sonucu çıkarır: bir şey hakkında bilgi yoksa, o hâlde o şey vardır.

Bunun anlamı nedir? Bunun anlamı iki yolun görünmez buluşma noktasının cehâlet olduğudur. Cehâlete ulaşılabilir ve *Concluding Postscript*'te denildiği gibi, yolların ayrıldığı nokta burasıdır (bakınız; *Concluding Postscript*, II. Kısım, bölüm 2, 'Sübjektivite ve Hakîkat').

46 VII I A 31

İki bin yıl insanlık tarihinden silinmedikçe ve yaşam ve varoluşun sorunlarını ele almayı onlara öğretecek bu köprü yıkılmadıkça, her şey kafa karıştırıcı hâle gelmektedir. Varoluş probleminin kendisi, bütün kuşakların bilim adamlarının bilinçlerindeki yansımasıyla kaynaşmıştır. Her türlü varoluş problemine ilişkin temel nokta; bu problemin benim için anlamıdır. Bundan sonra bu konuda bilgili bir bilim adamıyla tartışmak için yeterli olup olmadığımı görebilirim.

46 VII I A 33

Bilime başlarken söylenen bütün o güzel sözlerin yerine, kişinin, tıpkı eski günlerde olduğu gibi, bilim adamı olup ya da olmamak insânî sorusuyla başlaması gerekir.

Daha sonra her şeyi mümkün olduğunca en sade hâlinde tutma, belki de en iyisi Platonik bir diyalog biçiminde tutma yönündeki tamamen etik bir mesele dikkate alınmalıdır.

Sonra antik Yunanlıların altın günlerinde olduğu gibi orijinal motivasyonla, *merak* ile başbaşa kalacağız. Meraka ilave olarak, ki-

şi ayrıca Descartes'ın duygular hakkındaki düşüncelerinden, yani merakın zıddının olmadığı fikrinden ve Spinoza'nın *Ethics*'in üçüncü kitabında, her şeyin kendisinden çıkarıldığı üç duygu (*cupiditas*, *lætitia*, *tristitia*)[9] arasına dâhil etmediği *admiratio* hakkında söylediklerinden bir şeyler çıkarılabilir. Merakın yerine, alternatif olarak kuşkuyla da başlanılabilir.

Bir başlangıcı teşvik eden *merak*tır. Kişinin başlarken sâhip olduğu şey ise kararlılıktır. [...]

46 VII I A 34

Spinoza'nın *Ethics*'inin tamamını okudum. Etiği böylesine belirsiz, ama kesinlikle doğru bir prensip üzerinde yapılandırması tuhaftır: *suum esse conservare**. Sonra bu prensibi o kadar belirsiz tutuyor ki; prensip entelektüel sevgi içinde en yüksek tevekkül anlamına gelebileceği gibi, bedensel, egoistçe aşk anlamına da gelebilir.

Ama sevgiler karşısında zafer kazanmada mükemmelliği başarmanın –bu mükemmelliğe giden yol (s. 430)- nasıl ve hangi yolla gerçekleştirileceğini tartışmak, sonra da bunu içkinci bir teori olarak sunmak kuşkusuz bir çelişkidir. Çünkü önerilen "yol" tam anlamıyla teleolojinin diyalektiğidir. Ben bu yoldan giderim ve bunu ya da şunu yaparım –şunu gerçekleştirmek üzere, ama bu "şunu gerçekleştirmek üzere" yolu hedeften ayırmaktadır.

46 VII I A 35

Bugün *Adresseavisen*'de sekiz yaşındaki küçük bir çocuğun öldüğüne dair bir haber vardı. Haber şöyle bitiyordu: 'Bu haber onun küçük dostlarında büyük üzüntü yarattı'. Bravo! Küçük çocukların gazete okudukları ve küçük dostlarından birisinin öldüğünü gördükleri varsayılıyor.

46 VII I A 36

9 'Hayranlık', 'arzu', 'mutluluk' ile 'mutsuzluk'.

* "Öz varlığını koruma"

Gazete eleştirileri yavaş yavaş en az düşünülen konulara kayacak. Geçen gün bir yerel gazete, bir adamın işini gayet iyi yapan cellat Smith tarafından idam edildiğine ilişkin bir haber veriyordu. Ve halkın gözü önünde birisini kırbaçlayan cellat Jones işini tatmin edici bir şekilde yaparken görülüyordu.

46 VII I A 37

İçinde bulunulan ânın onayını istemek tıpkı kendi gölgenizi kovalamak gibidir. Bunu yapan kimse yaptığını temiz bir çift ayakkabı tabanı ile gösterir. Bir ders kitabındaki resmi düşünüyorum: kendi gölgesinin arkasında koşan bir çocuk ve çocuğun arkasından koşan gölgesi.

46 VII I A 38

Vicdân.. Tanrı'nın güce sâhip olduğu yer orasıdır. Kişi dünyadaki bütün güçlere sâhip olsa da, orada sâhip hâlâ Tanrı'dır. Ve işte güce sâhip olduğunu bilen sâhibin, bu güce sâhip olmayana söylediği şey şudur: yapman gerekeni yap, bırak güce sâhip olan senmiş gibi görünsün –gerçek durum seninle benim aramda sır olarak kalsın.

46 VII I A 45

Aydınlanma ve eğitim arttıkça ve gereksinim duyuldukça, filozof doğal olarak çağın taleplerini karşılamanın gittikçe daha güç hâle geldiğini görecektir. Antik çağlarda rağbet entelektüel yetenek, zihin özgürlüğü, tutkulu düşünceye idi. Bir de şimdiki durumla karşılaştırın: Kopenhag'ta insanlar şimdi bir filozofun aynı zamanda toplu ya da en azından şekilli bacaklara sâhip olmasını ve modaya uygun giyinmesini istiyorlar. Kişi en son gereksinimlere sâhip olduğu konusunda kendisinden emin olmadıkça iş zorlaşacak ve toplu ya da en azından şekilli bacaklara sâhip olan ve modaya uygun giyinen her kişinin filozof olduğunu varsayacaktır.

46 VII I A 50

Sonunda her şey tersine döner. İnsanlar artık birilerine bir şey öğretmek için yazmıyorlar. Düşünce ölüyor! Ne büyük saygısızlık! Okuyan kamuoyu zaten her şeyi biliyor. Yazara (tıpkı bir hastanın doktora gereksinim duyduğu gibi) gereksinim duyan okuyucu değil; hayır, okuyucuya gerek duyan yazardır. Bu nedenle yazar açıkça mâlî sorunları olan kimsedir. Bu nedenle yazar olmak ve yazmak, okuyan, her şeyi bilen kamuoyunun not verdiği bir sınava girmektir. Yazan ama para kazanmayan kimse yazar değildir; bu nedenle *Adresseavisen*'de yazanlar yazar olarak adlandırılamazlar; çünkü bunun için kendileri para ödüyorlar. Sanatta da böyledir. Aktör, illüzyon sanatının sırları konusunda uzmanlaşmış, kamuoyunu aldatma yoluyla eğitmek isteyen bir kimse değildir. Ne korkunç bir düşünce! Seyircinin kendisi komedileri oynayabilir. Aktöre gereksinim duyan izleyici değildir; aktör izleyiciye gereksinim duyar. Aktör mâlî sıkıntıları olan kimsedir ve oynadığı zaman sınav vermektedir.

46 VII I A 51

Sonunda bütün sorular komünistçe olacaktır. *Kiøbposten*'de yayınlanan Jutland'dan bir makalede, iki Alman'ın Madvig'in Latince grameri hakkındaki olumsuz yargıları tekrarlanmaktadır. Böylece Madvig'in Latince grameri (büyük ölçüde tanınmaz), tıpkı Alman profesörlerin görüşlerinden (çok belirsiz bir şeydir) bazıları gibi –barmenler vs- için bir konu oluşturur. Sonunda bir barmen şöyle düşünecektir: neden benim de Latince ve Yunanca hakkında bir görüşüm olmasın; sonuçta bunlar Orta Çağlar ve kast sisteminin bir kalıntısından ibarettir. Oğlumun gramer okuluna gitmesi için yüklü okul ücretleri ödemiyor muyum? Neden ben de biraz Latince ve Yunanca bilmeyeyim ya da en azından haklarında bir görüşe sâhip olmayayım?

46 VII I A 54

Her kiracının kendi ayakkabı boyacısı olduğu gibi, her iyi tanınan yazarın da, kendisine kötü muâmele edecek, her yazdığı şey

hakkında bir gazetede bunun en kötü dedikodu olduğunu vs ilan edecek bir aptala ihtiyacı vardır [...] tıpkı piyasada tuhaf işler yapan adam gibi [...] ağzı kalabalıklar da, ismi kamuoyunun hakkındaki kötü şeyleri okumasını garanti edecek kadar tanınan bir yazarı seçip onun hakkında laflar söylemekten hoşlanırlar.

46 VII I A 55

Schelling, Steffens'in babasının ölümünden sonra yayınladığı makalelerinin önsözünde doğru bir şekilde şöyle der: "Kitlelerin gerçeğin yargıcı olduğu noktaya gelindiğinde, insanların meseleler hakkında yumruklarıyla karar verme yoluna başvurmasına çok zaman kalmamış demektir".

46 VII I A 63

Çoğunlukta yer alan bir ironist, *eo ipso* vasat bir ironisttir. Çoğunluğun içinde yer almayı isteme, tecrübeye dayalı bilgiden kaynaklanan bir arzudur. İroni hem sağ hem de sol için kuşkuludur. Bu nedenle gerçek bir ironist hiçbir zaman çoğunlukta yer almaz. Soytarıya benzemez.

46 VII I A 64

İnsanlar Sokrates'in son derece popüler olduğunu düşünür, bu konuda konuşur ve heyecanlanırlar. Saçma! Bütün o ayakkabıcılara, dericilere vs. konuşanların yaptığı 'bilgili filozoflara' karşı ironik bir polemikçidir. Bu onu eğlendiriyor; çünkü tıpkı aynı sözcükleri kullandıkları için (o ve ayakkabıcı) bir sohbet yaptıklarını sanıyorlar. Zira aynı sözcükleri kullanıyorlar. Hâlbuki Sokrates onlardan oldukça farklı şeyleri kasdediyordu.

46 VII I A 65

Bir bireyin neleri yapabileceği, *anlayışının* ne kadarının onun *irâdesinden* kaynaklandığıyla ölçülür. Bir kimse anlayabileceği şeyi

aynı zamanda yapabileceği şey hâline getirebilmelidir. Anlayışla irâde arasında mazeretler ve bahâneler yatar.

46 VII I A 68

Sokrates neden kendisini bir at sineği ile karşılaştırıyordu?

Çünkü etkisinin yalnızca etik olmasını istiyordu. Geri kalanlardan sıyrılmış imrenilen bir dehâ, böylelikle onlara, "Evet, onun için her şey çok kolay, o bir dehâ" deme fırsatı vererek, yaşamı onlar için kolaylaştıran birisi olmak istemedi. Hayır, yalnızca herkesin yapabileceğini yaptı; yalnızca herkesin anlayabileceğini anladı. İşte incelik buradadır. Dişlerini bireye sert bir biçimde geçirmiş, onu sürekli olarak sıradanlıklarla zorlamakta ve eğlenmektedir. Bu nedenle o, bireyin kendi duyguları yoluyla rahatsızlık veren, bireyin kolayca ve zayıfça imrenmesine izin vermeyen, ondan kendi benliğini talep eden bir at sineğiydi. Eğer bir kimse etik güçlere sâhipse, insanlar onun yaşamı bir talep içerdiği için, ondan kurtulmak maksadıyla onu dehâ ilan etmekten memnûniyet duyacaklardır.

46 VII I A 69

Eğer bir kimse anladığı hâline gelmezse, o zaman gerçekten anlamadığı şeyi yapar. Yalnızca Themistocles[10] Miltiades'i anladı; kendisi de Miltiades oldu.

46 VII I A 72

Platon'un diyaloglarından birkaçının bir sonuca bağlanmaksızın sona ermesinin, benim daha önce düşündüğümden daha derin bir nedeni var. Burada okuyucu ya da dinleyicinin kendisini harekete geçiren Sokrat'ın Sokratça becerilerinin bir tekrarı görülmektedir;

---

10 M.Ö. 514 civarında doğan Themistocles, stratejisi Perslilerin Salamis'te yenilgiye uğratılmasını sağlayan ünlü bir Atinalı idi. Plutarch'a göre Themistocles'in başarısı, kendisini birkaç yıl önce Marathon'da zafer kazanan Miltiades'in yerine koyabilme yeteneğinden kaynaklanıyordu.

bu nedenle de diyalog bir sonuçla değil, arı sokması gibi yakıp geçmeyle bitebilir. Burada her şeyi bir defâda söyleyen ve daha hızlının daha iyi olduğuna inanan, okuyucuda harekete geçmeyi saklamayan, yalnızca ezberlemeye izin veren, modern tekrarla öğrenme metodunun mükemmel bir parodisidir.

46 VII I A 74

Kendi sistemlerine ilişkin olarak, sistemcilerin büyük bir kısmı, kendisi yakındaki bir ahırda yaşarken, büyük bir saray inşa eden adam gibidir. Kendileri bu geniş sistematik eğitim içinde yaşamazlar. Ama ruhsal meselelerde buna kararlı bir itiraz vardır ve bu itiraz sürecektir. Ruhsal olarak bir insanın düşüncesinin mutlaka içinde yaşadığı bina olması gerekir –aksi hâlde bu düşünce yanlıştır.

46 VII I A 82

Either/Or'un başarılı olmasına yardım edenin, bu alanda ilk olması olduğu kesindir; böylece insanlar bunun uzun yıllar süren bir çalışma olduğuna inandılar –ve bundan çıkarılan sonuç, tarzının iyi olduğu ve iyi sonuç verdiğidir. Bu eser baştan sona on bir ay içinde yazıldı. Yalnızca (*'Diapsalmata*'nın) bir sayfası daha önceden vardı. Daha sonraki eserlerin hepsine ondan daha fazla zaman sarfettim. *Either/Or*'un büyük bir kısmı yalnızca iki taslak hâlinde (elbette yürürken üzerinde düşünüyordum; ama dâima iki taslak hâlinde yazıldı); şimdi ise üç taslak hazırlamaktan hoşlanıyorum.

46 VII I A 92

RAPOR

MART 1846

Concluding Postscript çıktı; müstear isimle yayınlanan eserlerin sorumluluğu üstlenildi. Bu günlerde *Literary Review*'in basılmasına başlanılacak. Her şey düzenli; yapmam gereken tek şey sâkin olmak

ve hiçbir şey söylememek, tıpkı istediğim gibi bütün girişimi olumsuz anlamda desteklemesi için *Corsair*'e güvenmek. Şu anda, benim rehber anlayışım bakış açısından baktığımda; edebiyatta mümkün olduğu kadar düzenli bir biçimde yerimi aldım ve bir bakıma bu beni yazar yapıyor. Bir tür otorite hâline gelme riski açısından herhangi bir doğrudan yaklaşımı önlemek için, tam yazarlığımı bitirirken ve müstear isimli eserler için sorumluluk üstlenirken *Corsair*'den ayrılmak kendi içinde en doğru fikirdi. [...] Ayrıca tam polemiksel bakımdan çağa karşı çıktığımı açıklarken, *Corsair*'in karalama kampanyasının dans çadırında hizmet eden ironik saçmalıklarla herhangi bir karışıklığı önlemeyi fikir ve ironiye borçluyum. Bunun yanı sıra bütün titizliliğime rağmen, benim yüzümden değil Kılavuzun yüzünden sıklıkla bir artış ortaya çıkıyor. Öyle görünüyor ki; hem ideal olarak ne anlama geldiği hem de ne yapmam gerektiği açısından önceden ne kadar düşünmüş olursam olayım, olaydan sonra çok daha iyi anlıyorum.

Ancak bu yorucu bir varoluş. Tek bir kimsenin bile beni anlamadığına inanıyorum. Herkes, hatta hayranlarım bile, bütün bu saçmalıklara belli bir metânetle tahammül ettiğim sonucuna varabilir; hâlbuki ben bu işin böyle olmasını istiyorum –doğal olarak hiç kimse bunun hayâlini kurmaz. Ama yine de iki kez düşünmenin benim bunun olmasını dilememe neden olduğunu söylemek kolay insan düşüncesizliği olacak; ama bu düşüncesizlik sonunda şu kanıya varacaktır: öyleyse o hiç acı çekmiyor, bütün bu kabalıklar ve yüzsüz yalanlara hiç kulak asmaz. İnsan bütün belâların kendi başına gelmesine serbestçe karar veremese de, fikir olarak bunu talep edebilir. P. L. Møller'e karşı yazılan makale, büyük bir korku ve titreme içinde yazılmıştır. Onları ibâdet günlerinde yazdım; ama kurallar gereği ne kiliseye gitmeyi ne de vaazımı vermeyi ihmal etmedim. Aynı şey *Corsair* için de geçerlidir. Hâlbuki ben bunları, sanki birileri bu olayı doğrudan benimle ilişkilendirmek için kullanacağını hissederek, bütün görgü kurallarına uyarak yazdım. P.L. Møller'in *Corsair*'den ayrılma konusundaki îmâyı ne kadar çabuk

algıladığını görmek eğlenceli ve psikolojik bakımdan mükemmeldi. Geldi, nezâketle eğildi ve ait olduğu yere gitti.

Ama bana en çok acı veren, ayaktakımının hödüklüğü değil; daha iyi insanların gizlice buna katılması idi. Ayrıca ben kendimi yalnızca bir kimseye, okuyucuma anlatabilmeyi dilerdim. Buna cüret edemedim ve bu fikri terk ettim. Hem de zafer kazandığım, kabalık en yüksek utanmazlık düzeyine ulaştığı zamanda bunu söylemeye cesâret edemedim –böylelikle benim tutarlı bir biçimde teslim olmamaya direnmemle tamamen yanlış yönlendirilenlere katkıda bulunmuyorum. Bunu yapamam. Sessiz kalmalıyım.

Son iki ay gözlemler bakımından çok zengindi. Tezimde ironi hakkında, fenomenleri ortaya çıkardığı yönünde söylediklerim çok doğru. Benim *Corsair*'e doğru ironik adımım; ilk olarak *Corsair*'in hiçbir rehber anlayışı olmadığını açıkça ortaya koymaya yardım etti. Birkaç bin abonesi olsa da, en ideal ifâdeyle bu gazete ölüdür. İronik olmak istemekte, ama ironinin ne olduğunu bile anlamamaktadır. Benim varlığım üzerine şöyle bir döviz asılmalıydı: "Onunla çağdaş, onu öven baştan savma bir ironik gazete vardı"; durun bekleyin; "Kendisi istismar edildi ve bunu o kendisi istedi". İkincisi; benim *Corsair*'e doğru ikinci adımım bize, çevreleyen dünyanın tamamının kendisiyle çelişki içinde olduğunu gösterdi. Herkes şunu söylüyordu: "Bunun hiç önemi yok, *Corsair'i* kim takar?" vs. Peki ne oluyor? Birisi önemsediğinde, sorumsuzlukla suçlanıyor; herkes bunu onun hakkettiğini söylüyor; çünkü buna kendisi neden oldu diyorlar. Sokakta benimle konuşmaya nâdiren cesâret edebiliyorlar. Üstelik bu öz-çelişkinin daha derin bir temeli var. O insanların yarısı Hıristiyanca hasetleri içinde gazetenin devam etmesini diliyor; her biri kendisine saldırılmamasını umut ediyor. Şimdi gazetenin rezil ve hiç olduğunu söylüyorlar; kendilerine öfkelenilmesi ya da kanıtlarla çürütülmesi riskini almamak için, saldıranları şiddetle eleştiriyorlar. Böylece gazete gelişiyor. Ve kamuoyu önce hasedin hazzıyla sonra da kurbanın reaksiyon gösterip göstermediğini görmenin utanmazca zevkiyle hareket ediyor. [...]

Ve bu fenomenin, Danimarka gibi küçük bir ülkede –bu fenomen tek dominant fenomendir- hiçbir değeri olmadığı sanılıyor. Şerefsizlik liginde korkaklıkla rezillik nasıl da birbirine uyuyor! Ve her şey bir gün patladığında, acı çekecek bir sonraki kişi Goldschmidt ve aynı kamuoyu olacak –dünya ne kadar güzel bir yer hâline geldi!

Üstelik; benim gözlemlerim gösteriyor ki; bir kimse bir fikri tutarlı olarak dile getirirse, ona yönelik her itiraz, itiraz edenin kendisini ele verir [kenar notu: Böylece o kişi karşısındakiyle değil, kendisiyle ilgili konuşmuş olur]. Diyorlar ki; *Corsair* hakkında kaygı duyan benmişim. Peki ne olacak? *Concluding Postscript*'in tamamı, ben P. L. Møller'e karşı yazmadan önce Luno'ya teslim edildi. İtiraf ediyorum ki; özellikle önsözde (Mayıs 1845'te yazılmıştı), bu eleştiriye işâret eden bir şeyler vardı (bu da, diğer hususların yanı sıra, benim bu konunun farkına ne kadar erken varmış olduğunu gösteriyor). Eğer *Corsair*'den kaygı duysaydım, bu önsözde, böyle bir izlenimden kaçınmak için bazı değişiklikler yapardım. Bunu yapmamak için kendimle savaştım; çünkü örneğin Başpiskopos Mynster'in bile "Kierkegaard böyle bir şeyle, bir kitapta bile uğraşmış" demesi beni üzdü. Ama yine de *Corsair*'le uğraşmamak için kendi sözüme sâdık kaldım –peki ne oldu? Tam bekleyeceğiniz gibi- yazdığım her şeyde *Corsair*'e göndermeler görüyor. Burada bir kendine ihânet var; çünkü *Corsair*'i aklından çıkaramayan aslında bunu yapanın kendisi; çünkü bu olaydan önce yazılanlarda bile aynı şeyi görüyor.

Özellikle beni ilgilendiren iki şey var: (1) Ne pahasına olursa olsun, Yunan anlamında varoluş fikrime sâdık kalırım; (2) benim için bu, dinî anlamda, mümkün olduğu kadar yüceltici bir eylemdir. Bu yüceltme için Tanrı'ya duâ ediyorum. Daima inzivâdaydım; şimdi yine inzivâya çekilmek için gerçek bir şansım var. Ve dikkat edin; benim gizli sırrım yalnızca benim üzüntüm değil; düşmanca olan bir şeyi, böyle yaptığıma dair hiçbir ipucu vermeksizin kendi fikrime hizmet eder bir şeye dönüştürdüğüm üstün yanım. Evet, bu yaşam kesinlikle tatmin edici; ama aynı zamanda korkunç derece-

de çaba istiyor. Ve üzücü bir açıdan, kişi, insanları tanımayı öğreniyor. Ve uzaktan çok güzel görünen bir şeyin meydana geldiği vakitte dâima yanlış anlaşılması ne kadar üzücü! Ancak yine de telâfi eden dindarlıktır; dindarlıkta yalnızca meslektaşlar ve takipçiler grubuna duyulan çenebaz sempati değil, herkese –sessizlik içinde– duyulan sonsuz sempati

Ancak, benim gibi birisi için, Kopenhag türü küçük bir kente yerleştirilmek kesinlikle eğiticidir. Kişinin yeteneklerini sınırına kadar, umutsuzluk noktasına kadar, derin bir zihinsel can çekişme ve içsel ıstırap içinde zorlamak; kitap basmaya para yatırmak –ve sonra kelimenin tam anlamıyla onları düzenli bir şekilde okuyacak on kişiye bile sâhip olmamak; ayrıca öğrenciler ve diğer yazarların kendi adlarına kalın bir rapor yazmayı küçümsemeyi neredeyse uygun bir davranış olarak görmeleri. Ve sonra herkesin okuduğu, kendisine her istediğini, hatta en yalancı saptırmaları bile söyleme cüreti veren bir rezillik ayrıcalığına sâhip bir gazete var –bu gazete bir 'hiç'; ama herkes onu okuyor. Ve ayrıca tam tersini söyleyerek onu küçümsemeye çalışırken, aslında ona yardım eden bir haset ediciler grubu. Gün be gün sürekli olarak herkesin sohbetinin ve dikkatinin nesnesi olmak. Tam kendimi bir saldırıya karşı savunmak maksadıyla, karşılık verdiğimde, daha ağır bir başka saldırıyla karşı karşıya kalmak. Sıradan bir kasap *Corsair*'in emirleri doğrultusunda beni aşağılayabileceğini düşünüyor. Genç öğrenciler pişmiş kelle gibi sırıtıyor ve kıkırdıyorlar ve ünlü bir kimsenin ayaklar altına düşmesini görmekten memnûnlar. Profesörler kıskanç ve bu saldırılara gizli bir sempati duyuyor ve bunları –elbette bunun bir utanç olduğunu ilâve ederek– yayıyorlar. Yaptığım en küçük şey, hatta birisini ziyâret etmem bile, yalanlarla çarpıtıldı ve herkese yayıldı. Sanki *Corsair* bütün halk tarafından basılıyor ve okunuyor gibi. Ziyâret ettiğim kişi utandı ve neredeyse bana kızdı. Onu bunun için suçlayamam. Sonunda geri çekilmek ve yalnızca dayanamayacağım insanlarla ilişki kurmak zorunda kalacağım. Buna tahammül edemem; çünkü suçun neredeyse tamamı başkalarına ait.

İşler böylece gidecek ve ben bir kez öldüğümde insanların gözleri açılacak; benim yapmak istediğime imrenecekler ve aynı zamanda muhtemelen şimdi beni anlayan çağdaşlarıma aynı şekilde muâmele edecekler. Ah Tanrım! Eğer insanın içinde, seninle buluşulan kalpte bütün bunların unutulduğu bir öz olmasa, kim dayanabilir?

Fakat, Tanrı'ya şükür, bir yazar olarak faaliyetlerim sona erdi. Bu bana *–Either/Or*'u yayınlamaktan sonra Tanrı'ya bana verdiği için şükrettiğim şeylerden birisi budur- kendimi toplamam, ne zaman durmam gerektiğini anlamam için lütfedildi. Çok iyi biliyorum ve iki sözcükle bir kez daha kanıtlayabilirim ki; insanlar bunu böyle görmeyecekler. Bunu çok iyi biliyorum ve oldukça açık bir şekilde görüyorum. Bu bana acı veriyor. Hâlâ kabul edilebilmeyi arzuluyordum. Bırak böyle olsun.

Keşke râhip olmayı başarabilsem. Orada, sessiz bir faaliyet içinde, boş zamanlarımda az çok yazarak, bu yaşamım beni ne kadar memnûn ederse o kadar kolay nefes alacağım.

9 Mart 46 VII I A 97, 98[11]

Ancak hiç yazmamalıyım, bir sözcük bile. Buna cesâret edemem. Ne yazarsam yazayım, okuyucu bir ipucu bulacak ve yazdıklarımı mahvedecek. Okuyucu özel hiçbir şey bulamamalı. Kötü olmayıp, oldukça farklı bağlamda kullanılabilecek birkaç şeyi bir kenara bıraktım. İşte son versiyonun şu şekilde olması gerektiğini düşünüyorum:

KISA VE TATLI

Benim düşünceme göre, yazarın yokluğunda edebî yönlerden editör sorumludur. *Corsair*'in editörü üniversite öğrencisi sayın

[11] Buradaki 'rapor' VII I A 97 ila 126 arası kayıtlardan oluşmaktadır. Bunlar ilk NB günlük olup (çevirmenin önsözüne bakınız) 9 Mart ila 5 Mayıs 1846 dönemine aittir ve kronolojik olarak önceki günlüğün alanı içinde kalmaktadır (Ocak ila Eylül 1846).

Goldschmidt fikirsiz, okul eğitimi görmemiş, bir yaşam görüşünden yoksun, disiplinsiz, belli bir yeteneğe sâhip olmayan ve estetik bakımından enerjiye muhtaç, parlak bir gençtir. Yaşamının kritik bir ânında bana geldi. Dolaylı olarak onu desteklemeye çalıştım; konumundaki güveninden dolayı kendisini överek olumsuz anlamda onu destekledim. Kendisine ün kazandırarak şerefli bir yolu seçeceğini umut etmiştim. Dürüst olmak gerekirse; *Corsair*'in editörü olarak para kazanmak için iftirâ yolunu seçmeye devam etmesi bana acı veriyor. Benim arzum, eğer başarabilirsem, yetenekli bir adamı bayağı bir barbarlığa âlet olmaktan kurtarmaktı. Ama, asla yayınlanmamış olması gereken ve ancak kendisinden tek dileğim kötü muâmele edilmek olabilecek bir gazete tarafından aşağılanmak sûretiyle ölümsüzleştirilmek şeklinde utanç verici bir biçimde ödüllendirilmeyi hiç ama hiç istemiyordum. İstismar edilmek benim yazar olarak varlığıma uyar. Bu nedenle bunu arzuladım ve Frater Taciturnus'un yazdığı[12] Johannes Climacus'un bir süre önce zaten matbaaya teslim edilmiş olduğu bir dönemde bunu talep ettim. Ayrıca bu adımdan başkalarının da yararlanacağını umdum. Onlar bunu istemediler –öyle olsun, ben istismar edilmeyi istemeyi sürdüreceğim; çünkü benim fikrime ve en azından böyle bir gazetenin varolduğu gerçeğinden bazı yararlar sağlamama uyuyor. Gülen ama –en azından bu durumda- neye güldüklerini bilmeyen aptallar ve câhiller gürûhunu seyretmek gerçekten üzücü. Benim çağdaşlarıma nazaran çok yüksek hedefler için çaba gösterdiğimi yalnızca Tanrı biliyor. Fikrim bunu gerektiriyor; bu tavrın fikrime uygunluğu beni tarifsiz bir biçimde memnûn ediyor. Aksini yapamam. Diyalektik olmayan ve yaptığımı yapmam gerektiğini fark edecek niteliklere sâhip olmayan daha yüksek insanlardan af diliyorum. Ve sonra –ileri marş, haydi istismar edilelim. Benim yazar olarak varlığım ne

[12] Frater Taciturnus müstear ismi altında Kierkegaard, P.L. Møller'in bu müstear isimle yayınlanan eserlere yönelik koruyucu tartışmasına bir yanıt ('Bir seyyah estetikçinin faâliyeti ve ziyâfetin bedelini ödeme durumuna nasıl geldiği') yayınladı. Kierkegaard'ın yanıtının ortaya koyduğu şey, Møller'in *Corsair*'e yazı yazarak para biriktirdiği gerçeği idi.

kadar önemli ya da önemsiz olursa olsun, şurası kesindir: diyalektik ilişkim nedeniyle, mümkün olan her türlü yalanın, saptırmanın, laf kalabalığının ve dedikodunun okuyucunun kafasını karıştırmak ve böylelikle onun kendi başına hareket etmesini sağlayarak doğrudan ilişki kurmasını önlemek amacını taşıyan bir yere yerleştirilen tek Danimarkalı yazarım. Başka hiçbir Danimarkalı yazar, kendisini yüz okuyucuya anlatabilirken, bir yalanlar ve saptırmalar koleksiyonunun bin kişilik okuyucu kitlesine sâhip olduğu bir duruma muhâtap olamaz. (Kenar notu: başka hiçbir Danimarkalıya, içinde zulüm ve kabalığın bu kadar geniş bir sirkülasyona sâhip olduğu ve canı istediğinde o kimseyi bir edebiyat serserisine çevirebileceği bir durum yarar sağlayamaz). Ama o (Goldschmidt) beni istismar ettiği her an bana hizmet etmektedir ve bunu yapacağı kesindir. Bensiz yapamaz ve iyilik peşinde koşma gücünden yoksun oluşu, mutsuz bir hayranlığın isyanını gösteriyor ve kendisini istismar sözcükleri arasında boğması, üzülerek söylemek zorundayım ki, benim onun için çok şey ifâde ettiğimi gösteriyor. Ancak onun istismarı beni kaygılandırmıyor; bunları hiç görmeyebilirim.

Eğer Bay Goldschmidt saygın bir gazetede imzasıyla bir cevap yazsaydı, okuyacaktım. Artık *Corsair*'i okumuyorum. Hatta hizmetçimin bile onu okumasını istemiyorum. Çünkü bir efendinin hizmetkârına bayağı bir yeri ziyâret etmesini söyleme hakkı bulunmadığına inanıyorum. SK

46 VII I A 99

Kalabalıklar dâima büyük bir anlayışa sâhip adamı, yargıdan yoksun olarak görecek. Ona karşı kesinlikle itiraz edecekler. Onların anlayışlarını üstün kılacak bu durum, onun kendisi hakkında daha ayrıntılı düşünmesini sağlayacak faktörlerden birisi olacaktır.

46 VII I A 100

Şimdi dinle küçük *Corsair*! Yalnızca bir kez adam ol! Mantıksız bir tutkuyla birisine tebelleş olmak kadıncadır; birisinin ardından

sırf ona kötü davranmak için reddedilmiş bir aşk ifâdeleriyle koşmak kadıncadır; adam ol ve yerinde dur. Yalnızca kadın, erkeğe göre daha zayıf bir cins olarak, kendisini önce ısrarla tutkulu bir aşka, sonra terk edilince de kötücül arzulara terk ederek güçsüzlüğünü itiraf etmesinden dolayı affedilebilir. Erkeğin paylamaya devam etmesinin, tıpkı bir fâhişenin ya da bezdirici bir dilencinin bir adamın ardından sokak sokak koşması gibi, zayıflığını kabul etmesi anlamına geldiğini gör ve aklını başına al, sessiz kal.

46 VII I A 103

Dünyanın şimdi içinde bulunduğu durumda bir yazar olmak istisnâî bir iş olmalı; evrenselin diyalektiğinden (resmî bir görev ve bütün içerdiklerinden; geçim sağlama ve bunun bütün içerdiklerinden) kurtarılmış bir iş olmalıdır. Bu nedenle bir yazarın üretimi yalnızca fikirlere tanıklık etmemeli; yazarın kendi varlığı da o fikre uygun olmalıdır. Hâlbuki aktüalite kategorisi, bütün kategorilerin en sıradan olanıdır. Bir yazar olmak bir kardeşliğe ve diğer her şey gibi sonluluk kusuruna sâhip bir duruma ait olmaktır. Yazarların başkası için, başkalarının eserlerini eleştirmek için bir şeyler yaptığı; kendi âcil planları hakkında konuştuğu sanılır. Yakınındakilerin özellikle etrafta dolaşan haberlerden öncelikle haberdar olma ayrıcalığına sâhip olduğu sanılır: onlar 'müsveddeyi bizzat görmüşler, onun bir kısmını işitmişler, yazarla bu konuda konuşmuşlar' vs.

Müstear isimlerimin avantajını kullanarak, bunun oldukça dışında kaldım. Ama böylelikle, dar anlamda kendime onarılamaz bir hasar verdim; insanları küstürdüm, havadan sudan konuşma geleneğinin desteğinden yoksun kaldım ve bütün çabalarım şans ve geçici heves görüntüsüne büründü. Hatta şimdi her şeyin aslında birbirini nasıl tamamladığını, bunların arkasında ne kadar titiz bir düzenin bulunduğunu göstermeye kalksam, kimse inanmayacak –çünkü böyle bir plan hakkında sessiz kalmayı hiç kimsenin aklı almaz. Ah Aptallar! Ancak böyle bir planı olan kimse sessiz kalabilir.

Sonuca vardığımda,[13] başkaları için bir şeyler yapmaya çalıştım. P.L.M. ve *Corsair*'e karşı iki makale yazdım. Bundan sonra, *A Story of Everyday Life*'ı gözden geçirmeyi iple çekmeye başladım.[14] Eminim ki; sonuçta insanlar benim bunu bir yarar elde etmek için yaptığımı düşünecekler. Ah! Eğer Danimarka edebiyatında güç ve prestij isteseydim –ki bunu kolaylıkla elde edebilirdim-, aksini yapardım. Empatik olarak *Corsair* ile bu kadar bozuşmazdım; çünkü onun bitmek bilmeyen saçmalıkları yine de birçok insanın fikrini etkiliyor ve bu gazete zevk vericilik unsuruna sâhip olması nedeniyle takdir edilmeli. Kendimi çabucak beklenen kişi olarak öne yerleştirmeli, bir ya da iki gencin tanımasını garantilemeli ve yaşlılara karşı olumsuz bir duruş benimsemeliydim –işte bu Danimarka edebiyatında öne geçmenin yolu olacaktı; gençlerin istediği şey olacaktı. Şurası açıktır ki; güç isteyen herkesin mutlaka gençlere bel bağlaması gerekir. Bunun yerine ben tam tersini yaptım; çünkü dünyevî bir statü ve tanıma istemiyorum ve böyle bir statüye sâhip olmakla uğraşamayacak kadar melankoliğim. Hiç birisi beni ve benim eserlerimi geçebilecek yakar yüksek bir duruş sergilemediği için, gençleri engelliyorum. Yaşlıların önünde eğiliyorum. Danimarka edebiyatında hiçbir şeyin değişmeden, benim bıraktığım andaki gibi kalmasını çok istiyorum. Profesör Heiberg'in eski saygınlığını geri kazanmasını, Başpiskopos Mynster'in görebileceği kadar derin bir saygı görmesini istiyorum. Böylelikle her şey yeniden olması gerektiği gibi olacaktır. Ve ben aşırı derecede açgözlü olmakla suçlanıyorum! Keşke bu suçlamayı yapan bir an düşünseydi. Örneğin; *Corsair* kuşkusuz büyük bir güce sâhip olmayı arzuluyor –öyleyse bu gazeteden ayrılan bir kimse nasıl güç peşinde olabilir?

Benim mizacım itibariyle temelde ne kadar tartışmacı olduğum en iyi biçimde insanların saldırılarının beni tek etkileyebileceği

13 Matbaaya Aralık 1845'in ortasında verilen ve 27 Şubat 1846 tarihinde yayınlanan *Concluding Unscientific Postscript*'le.

14 Bakınız dipnot 6.

şeklin; onlar adına duyduğum üzüntü olmasında görülebilir. Savaşta olduğum sürece soğukkanlıyım; ama güç bana geçtiğinde insanların budalalıkları ve kötülükleri karşısında üzülürüm. Gerçekten de benim yazar kişiliğim, tıpkı yeni yağan kar gibi saf ve fikir uğruna bütün dünyevî aptallıklardan sıyrılmış hâldedir. Bu nedenle beni gerçekten anlamayan büyük yığınlar bile bu kişiliğime ilişkin olumlu bir izlenim edinebilir. Ama durum böyle olmamalı. Öyleyse onlara yalanlar söyle, iftira et ve çarpıt. Yine de bir husus kesindir ki; masum ve mazur görülebilir bir tanınma arzusu içinde olan her yaşlı yazarlar kuşağının, daima benim gibi, tıpkı bir kadın gibi, kendisi için hiçbir şey istemeyen, ama dikkati onların üzerine çeken bir halefe sâhip olmayı istemeleri gerekir.

Bu arada bu sezon bana karşı her türlü saldırının serbest olduğu bir sezon. İnsanlar benim varlığını zannettikleri zekâmdan en ilginç şekillerde çıkar sağlıyorlar. İstediklerini söylüyorlar ve gerçekler söylediklerini çürüttüğünde diyorlar ki: "Şey! Ne kadar zekî, hilekâr ve kurnaz olduğunu bilemezsiniz". Aşırı kibirim yüzünden şunu bunu yaptığımı iddia ediyorlar; söyledikleri gerçeklerle çeliştiğinde diyorlar ki: "Evet, o çok zekî –tam tersini yapıp aynı şekilde kibirlenecek kadar zekî". Ne kadar tuhaf bir tartışma biçimi! Eğer kibirimin gerektirdiğinin tersini yapıyorsam, ya aptal olmalıyım ya da eğer zekî isem kibirli olmamalıyım. Eğer zekî olduğumu varsayıyorsak, kibirli olamam. Ama bakın ve görün ki; tam tersi sonuca varıyorlar. Sonuçta anlaşılıyor ki; zekî bir kimsenin statü ve güce göz dikmemesini kavrayamıyorlar. Her hâlükârda göz diktiğimi varsayıyorlar (çünkü iyilik ve aptallık aynıdır) ve buna göre şu sonuca varıyorlar: Kanıtlayamasak bile kibirli olmalı; çünkü çok zekî –kibirin gerektirdiğinin aksini yapacak kadar zekî. Ama işte bu ilk varsayım onları ele veriyor.

Kim bilir, kaç hayat bu başkaları hakkındaki gereksiz lakırdılarla harcandı?

16 Mart 46 VII I A 104

Benim amacım, eğer mümkün olursa, varoluşun çeşitli aşamalarını bir eser içinde sunmak idi –ve bütün müstear isimle yapılan üretimi böyle görüyorum. Bu maksada ulaşabilmek için kişinin kendi içinde değişmeyen bir orantısallığı koruması gerekiyordu. Böylece, örneğin, ben yaşlandığım ve stilim estetiğin hayâlci abartmalarının bir kısmı kaybettiğinde, dinî olan ortaya çıkmamalı. Zaten dinî olanın estetiğin bu özelliğine sâhip olması gerekmez mi? Tek sorun, sunucunun her zaman bunu üretecek kapasiteye sâhip olması; dinî olanın bundan yoksun olma nedeninin şans eseri ortaya çıkan şartlar değil, yazarın artık yeterince genç olmaması olduğunu açıkça belirtmesi gerekir.

Bu orantısallığı içinde taşıyan başka bir yazar da aynı çalışmayı yapabilir. Ama bunu beş altı aylık bir süreçte yapmalıdır; aksi hâlde artık yapamaz hâle gelecektir. Bu nedenle bütün macera büyük ölçüde kendi şartları içinde gelişmekte, yalnızca kendi şartları içinde değil, aynı zamanda iyi tâlihine bağlı olarak gelişmektedir.

Acele etmek için başka bir nedenim daha var. En katı disiplinle bir küçük virgülü bile ihmal etmemekle birlikte, mâlî durumum artık benim eleştirel-Sokratça fikre şimdiye kadar olduğu ölçüde hizmet etmeme izin vermiyor. Doğrudan tehdit edici sözlerle eleştiri anlamında değil; hayır, eylem yoluyla dolaylı olarak ve böylece çağın bir nüktesini yaparak eleştirmeme de izin vermiyor.

Başıma gelmesine neden olduğum bu skandalın gerçek nedeni; benim tutarlılığımdır. Eğer yarı yarıya tutarlı olsaydım, şimdi bile daha iyi anlaşılacaktım. Ancak Tanrı karşısında itaat, koçların yağından daha kıymetlidir ve tutarlılık fikir için dedikodu tarzındaki dünyevî ünden daha değerlidir.

Benim çiziktirdiğimi söylüyorlar. Düşünebiliyor musunuz? Kesinlikle inanıyorum ki, hiçbir Danimarkalı yazar en küçük bir sözcüğe bile benim kadar aşırı özen göstermiyor. Her şeyin iki taslağı elimde, üç ya da dört kalın bölüm hâlinde. Hiç kimse bilmiyor; ben bir şeyi yazmadan önce yürürken düşünürüm ve her yazdığım söz-

cüğü defâlarca yüksek sesle kendime tekrarlarım –ve bunu çiziktirme olarak adlandırıyorlar! Peki neden? Çünkü bu işlerin nasıl olduğunu bilmiyorlar. Yazar en iyi ihtimâlle birkaç saatini bir odada oturarak yazmakla geçiren ve geri kalan zamanında yazdığı fikirler hakkında düşünmeyen birisi (gibi algılanıyor). İşte bu gibi yazarlar tekrar eve geldiklerinde, aynı ruh hâletine tekrar girebilmek için zamana ihtiyaç duyarlar. Hâlbuki ben eve, meseleyi bütün yönleriyle düşünüp, düşünme sürecini tamamladıktan sonra gelirim; hatta tarzını bile ezberlemiş olurum. Bu nedenle insanlar benim yazdıklarımdan bir iki sayfayı okuyunca stilime bayılıyorlar –ama büyük bir kitap –bu nasıl mümkün olabilir? –öyleyse çiziktiriyor olmalı. Hayır; eğer insan bir şey istiyorsa, uğrunda her fedâkârlığı, her türlü çabayı gösterebileceği bir şey ister –işte o zaman o istediği şey mümkün olur.

Benim yaşamım bir bakıma başkalarına iğrenç gelebilir; çünkü ben hem seven hem de düşünen birisiyim –bir kimse gerçekten isterse bunu kendi içinde gerçekleştirebilir. Bu da insanlar hakkında nüktedan olmayı sağlıyor; çünkü insanların benim hakkımdaki yargısı, benim tutarlılığımı gerçekten anlamadıkları gerçeği, ne tür kategoriler ve ne tür sıradanlıklar içinde yaşadığımızın trajik bir kanıtıdır.

46 VII A 106

Fikirler ve düşünceler içimde çalışırken caddelerde dolaşmak ve hiçbir şey olmamak; bir yandan gençler arasında kararlı bir şekilde en sıkı çalışan kişi iken, öbür yandan da tembellik ediyor gibi görünmek; başkalarının ciddiyeti benim derin kaygılarım yanında bir şakadan ibaret iken, sorumsuz ve 'ciddiyetsiz' görünmek; rûhum için ve ironik gözlem güçlerim için olağanüstü derecede tatmin ediciydi. Şimdi bunların hepsi mahvoldu, tahrikçiler harekete geçti; çıraklar, kasap yamakları, öğrenciler ve diğerleri. Ama böyle bir kamuoyu karşısında oynamayacağım. Bu benim derdim değil, ayrıca kendisini ifâde etmek ya da fikir bakımından önem kazanmak be-

nim ironim için bir ihtiyaç değil. Eğitimleri nedeniyle benim derin yönümü, en azından biraz kavrayabilecek durumda bulunan insanlarla görüşüyordum. Bu gibi insanlarla görüşme yoluyla ironim bir muamma oluşturacak hâle geldi; öfkem benim hakkımda ne kadar olumsuz yargılara sâhip olduklarını görmekle yatıştı. Ama elbette, oldukça eğitimsiz sınıf, okul çocukları ve kasap yamaklarının hiç biri gerekli arka plana sâhip değil. Bu grup kapalı; bunlara ironi uygulanamaz. Gazetelerin aslında okul öğrencileri için yazıldığını, daha o genç yaşlarında yanlış mantıksal sonuçlarla kafalarının karıştırıldığını görmek üzücü. Buna yalnızca bir örnek vereceğim; ama aslında uygulama genel. Örnek, Hussars'ın yaveri teğmen Bardt'la ilişkin. Küçük oğluyla birlikteyken karşılaştık. Babası beni her zamanki gibi, neredeyse abartılı bir nezâketle karşıladı. Bana yol vermek için kenara çekildi –eğer çocuk kim olduğumu bilmeseydi, özel birisi olduğumu düşünebilirdi; ama beni bildiği âşikârdı; çünkü *Corsair*'i okuyordu. Ne ilişki! Gazetede birisinin bütün öğrencilere sokakta ıslık çalma davetiyesi çıkaracak şekilde ele alındığını görmek her çocukta ciddi hasara neden olabilir. Ve hemen sonra da babasının o kişiye bu şekilde davrandığını görmek ya da okulun Danimarka gazetesi için yazdıklarından alıntılar okumak kolay mı?

Ve dış görünüşümü değiştirdim, daha az girişkenim, daha çok içime kapandım. Daha basit görünüyorum. Bazı çevrelerdeki insanlar bu değişmiş hâlimin daha iyi olduğunu söylüyor. Yazık! Yine o zaman olduğu gibi tam olarak benim fikrime hizmet etmiyorlar. Ama şimdi yazarlık günlerim de bitti.

46 VII A 107

Ona ilişkin olarak hiçbir şey yazamıyorum. Kâğıda güvenemiyorum; yanlış ellere geçebilir ve onun üzülmesine neden olabilir. Şimdi hiç değilse her şey bir ölçüde iyi gidiyor. Bana gelince, Tanrı'nın bütün bunları ve beni hatırlayacağını umuyorum. O günden bu yana tek bir gün geçmedi ki bu olayı sabah, öğle ve akşam düşünmeyeyim. Onun benden son dileği, kendisini arada sırada hatır-

lamamdı. Aslında bunu istemesine hiç gerek yoktu. Şans eseri, 'hiç evlenmeye niyetim olup olmadığı' tehlikeli sorusuna, esprili bir cevap verdim. Çok güç durumda kaldım. Onu biraz rahatlatabilirdim. Tanrı biliyor, bunu çok istedim ve yine Tanrı biliyor ki benim de rahatlamaya çok ihtiyacım var. Ama sonuçta tutarlılığımın kazanması iyi oldu. Şu cevabı verdim: "Eh, belki on yıl içinde; gerçekten hızlı bir yaşam sürüp yorulduğumda. Belki o zaman beni yeniden gençleştirmesi için çok genç bir kız alırım". Elbette bu zâlimce bir şey; bunu yapmak da zâlimlik derecesinde zor. Peki eğer bunu ve daha sonrakileri yapmasaydım, o şimdi nişanlı olacak mıydı? Hayır! Eğer kalbimden geçeni söyleseydim, "Hayır, hiçbir zaman senden başkasıyla evlenmezdim" deseydim, bu sözüme takılıp bekleyecekti. O zaman kendisine evlenme teklifi yapıldığında kararsız kalacak ve kabul etse bile bunu parçalanmış bir ruhla yapacaktı. Şimdi ise ben onu reddettiğim için rûhu sağlam kaldı.

46 VII I A 108

Yaşamımda müstear isimle eser yazmayı desteklemek üzere dile getirdiğim görüş, eserlerimle tam bir tutarlılık içinde. Münzevî, gizli bir yaşam sürdüm, kamuoyunun önüne nadiren çıktım; şimdi ise bir düşünüre yakışan bir edâ ile, bir profesör edâsıyla çıkmam bekleniyor. Tanrı beni korusun! O zaman bütün o aptal kızlar, genç öğrenciler benzerleri sürüsü benim çok derin bir kişi olduğunu keşfedeceklerdi. Bu da benim çabalarımla tamamen tutarsız olacaktı. Ama aptallar tutarlılığa ne kadar önem verir ki? –ve her kuşakta kaç tane bilge insan var ki? [...] Bunlar benim son sözlerim olsaydı bile, içimde bir hakîkat olduğunu biliyorum. Gerçekten bir şeyler görmek isteyen herkes bende bir hayran ve eğer gerekiyorsa bir destekçi bulabilecektir. Ama bu aptallar, bu güruh, bu dedikoducu kocalar ve karılar yığını yalnızca kendi yaşamlarını harcamak ve başkalarının da yaşamlarını harcamalarına yardım etmek istiyorlar. Eh, ben de onlarla aynı şartlara sâhibim. Bakın küçük Goldschmidt'e; kendisinin Tanrı tarafından biz zavallı rezillere bir ceza ol-

duğuna inanmış bir biçimde kendisine ikiyüzlülük yapıyor. Sonra da kendisinin ölümsüzleştirdiğini istismar etme şansı buluyor. Bu şansı kullanıyor. Bu nedenle onda bir hakîkat yok; onun ilâhî cezası ikiyüzlülük. Eğer öyle olmasaydı hakîkate sâdık kalıp, -yalnızca hayranlık duyduğu kendisine hayran olmadığı için- kendisinin hayranlık duyduğuna değil, kötülere zulmederdi.

46 VII I A 109

Eylem yerine gevezelik, boş laflar ve saçmalık. İşte insanların istediği ve ilginç bulduğu şeyler bunlar. Goethe *Aus meinem Leben*'de *Werthers Leiden*'in[15] bir duyarlılık geliştirdikten sonra asla eski huzur ve kabulü göremediğini; çünkü her tür çevreye ve bağlantıya sürüklendiğini anlatır. Her şeyden öte dedikodu ne kadar ilginç ve heyecan vericidir! Eğer gerçekten fikri, ününden çok sevseydi, eğer gerçekten cesâreti olsaydı; Goethe'nin bu dedikoduları önlemesinden daha kolay bir şey olamazdı. Goethe'nin gücüne sâhip bir kimsenin insanları uzak tutmada güçlük çekmesi söz konusu olmazdı. Ama o, duyarlı ve şefkatli mizacı nedeniyle bunu yapmadı. Ama hâlâ insanlara sanki bu önemli bir olaymış gibi anlatmak istiyor. Bu tam da insanların duymaya bayılacakları bir şey. Çünkü böylece onlara harekete geçmeme mazereti sağlıyor. Eğer bir kimse şöyle bir şey söyleseydi: "Bir zamanlar gençliğimde gerçekten de barış ve huzur dolu bir îmâna sâhiptim; ama sonra dünya ile bütün bu ünler sayesinde o kadar meşgul hâle geldim ki, sözde Adâlet Yargıcı kabul edildim ve o zamandan bu yana hiç zamanım ya da tam konsantrasyonum olmadı". İnsanlar bu konuşmadan çok etkilenecek ve dinlemek çok hoşlarına gidecekti. Eğer bunda başarılı olmak istersen yaşamın sırrı şudur: ne yapmak istediğin ve bunu yapmanın nasıl engellendiği hakkında konuşmayı başar –sonra hiçbir şey yapma. [...]

46 VII I A 110

---

15 Goethe'nin *Die Leiden des Jungen Werther*'i (Genç Werther'in Istırapları) (1774), Goethe'nin kendisini Charlotte Buff'a duyduğu mutsuz aşkın melankolisinden kurtarma çabasını içeren erken dönem bir eseriydi.

Söylediğim gibi beni gerçekten üzen husus; herkesin benim yazarlığı bırakmamın bu son saçmalıkla ilişkili olduğunu düşünmesi. Kendi fikrim için itaat içinde çalışmaya devam etmek, hiç kimseyle kişisel ilişkiye girmeksizin, hiçbir dünyevî kaygıya aldırmaksızın yalnızca fikre hizmet etmek bir zevkti. Ve sonun da başlangıç gibi olacağını düşünmekten mutluydum. Nerede duracağımı ve bu tür faaliyetimi tamamen nasıl terk edeceğimi biliyordum. Tamamen başarılı oldum. Belki de insanların bunu gerçekten anlamış olması zararlı olacaktı. Öyleyse bırak bu konuda böylesine önemsiz bir nedenden dolayı karar verdiğimi düşünerek kendilerini aldatsınlar.

46 VII I A 114

Burada, kendi yurdumda bütün üretimimin böylesine küçük bir tiyatroda gerçekten iyi sergilenememesi nedeniyle gördüğüm adâletsizliğe ve aynı zamanda benim aptal, meraklı, kıskanç ve kinci çağdaşlarımın; ister inanın ister inanmayın, benim Danimarka dilinin sınırlarına mahkûm olduğumu düşünerek beni gerçekten durdurmak istemelerine rağmen; bu ülkenin küçüklüğü hâlâ benim edebî faaliyetlerimin son dört yılı aşkın süre içinde bütün dramatik şeklinin oldukça farklı bir görünüm kazanması gibi bir avantajı sağladı. Bu Almanya'da olamazdı. Çünkü o ülke böyle bir şey için çok büyük. Orada hiç kimse her işi kendisi yapmayı düşünemez bile. Ancak anımsandığında, şiirsel bir biçimde anımsandığında benim eserlerimin avantajı görülecek ve bir şâir yaşamımın bütün tasarımını anlattığında, kuşkusuz bâkireler heyecanla kızaracaklar.

46 VII I A 117

Çağdaşlarım benim verimliliğimin özetini bile oluşturamıyorlar. *Either/Or* dört ya da altı bölüme ayrıldı ve altı yıl boyunca ayrı ayrı bölümler hâlinde yayınlandı. Bu normal olabilirdi. Ama *Either/Or*'daki her makale yalnızca bütünün bir parçası ve bütün *Either/Or* da bütünde bir parça. Küçük burjuva çağdaşlarımı düşünürseniz, bu bile insanı çıldırmaya yeter.

46 VII I A 118

Eğer sıradan bir pazar kasabasında yaşasaydım, durum daha kötü olabilirdi. Her ne kadar şimdi insanların büyük bir kısmının benim kendilerine uygun olduğum yönünde bir gizli fikirleri varsa da, yine de şöyle düşünüyorlar: eğer hepimiz birlikte satışırsak teslim olmak zorunda kalacak. Böyle bir olumsuz komplo ancak küçük bir ülkede düşünülebilir.

Ayrıca küçük bir ülkede, yalnızca herkesin birbirini tanıması ve neredeyse otomatik olarak birbirleriyle ilişki içinde olduklarını düşünmelerinden dolayı bir tür kıskançlık doğuyor. Benden her şeyimi almak istemiyorlar, yalnızca birazını istiyorlar –sanki insanlar herkesin her şeyini alma hakkına sâhiplermiş gibi.

46 VII I A 119

Tanrı önünde günah işlediğim için bütün âcizliğimle kendi kibirimi kırarken, yine de 'Tanrı'nın bir armağanı' olabilirim. Tanrı onların bana ne kadar kötü davrandığını biliyor. Evet bana kötü davrandılar, tıpkı bir çocuğun pahalı bir armağana kötü davranması gibi.

46 VII I A 120

Benim bütün destekleyici varlığımın ardındaki sanat, yalnızca benim, kendimi tamamen meşgul eden şey, ya da her birine bütün emeklerimi koyduğum kitaplar hakkında konuşmam değildi. Yalnızca elimde konuşacağım, şaka yapacağım, sataşacağım vs. bir şeye sâhip olmamdı. Tıpkı harcayacak sonsuz zamanı olan boş bir adam gibi.

46 VII I A 121

Bütün zâlimlikler içinde günlük basının zâlimliği en kötü ve en aşağı olanıdır. Bu *dilencinin* zâlimliğidir; tıpkı kendisine 'hayır' dediğimiz dilencinin sokakta peşimizde aşağı yukarı koşarak bizden bir şeyler koparmaya çalışması gibi. Eğer bugüne kadar benzeri görülmemiş polemikçi bir yazar hayâl eder ve onu bir gazeteye karşı kurarsak, kendisi de bir gazete yayınlamadıkça, bütün yapabileceği şey kaybetmektir.

Bu durumda bile yazarlıktan gazeteciliğe düşmesi nedeniyle (tıpkı filozofluktan sofistliğe dönüşmek gibi) yine kaybetmiş olacaktır. [...]

46 VII I A 122

Hiç kimse ya da daha azı olan bir kişi için Kopenhag hayâl edilebilecek en güzel kent. Çünkü hepimiz büyük ölçüde aynı olduğumuz ve hâlâ bu zamana ait çok az insan bulunduğu için, bir rütbelendirme söz konusu. Ben genç ve hiç kimse iken, özgürlüğümün tadını çıkardım; canımın istediği gibi yaşıyor, arabamı yalnız başıma, kamusal alanlarda penceresi açık sürebiliyordum. Hiç kimsenin buna dikkat etmek aklına gelmiyordu. Ama şimdi kıskanç bakışlar şunu söyleyebilmek için her adımımı izliyor: bu kibir, gurur ve övüngenlik. Gülünç olan şey, herhangi bir ülkede yaşamını öğrenciliğinden bu yana hiç değiştirmeksizin yaşayan birisi olabileceğini sanmaktır. Öyleyse bende gördüklerinin aksine değişim benim içimde değil. –hayır, ben yine aynı şeyleri yapıyorum; ama şimdi kıskançlar gözlerini benden ayırmıyorlar. "Neden onun tek başına araba sürmesine izin veriliyor" diyor dükkânını temizleyen bir bakkal çırağı, "Ben de onunla birlikte arabaya binebilirim; ama kibirlilik yapıyor". Doğal olarak hiç kimsenin aklına benim neden bu şekilde yaşadığım konusunda düşünmek gelmiyor. Bunun yerine küstahça, arsızca ve ısrarla –sanki yapabileceklermiş gibi- beni bakkal çırağını yanıma almaya zorlamak istiyorlar.

46 VII I A 125

YAZARLIK FAALİYETİ İÇİNDE KENDİMİ NASIL ANLIYORUM

Ben yaşamımın ilk yıllarından bu yana, bir ıstıraptan diğerine hızla sürüklenerek deliliğin eşiğine gelmiş, en derin anlamda mutsuz bir bireyim. Bunun derin nedeni zihnimle bedenim arasındaki dengesizlik olmalı. Çünkü (bu benim için hem tuhaf bir şey hem de sonsuz bir teşvik) rûhumla hiçbir ilişkisi yok. Aksine zihnim ile

bedenim arasındaki gerilim nedeniyle rûhum nâdir görülen bir direnç kazandı.

Kendisi de aşırı derecede melankolik (hangi açıdan melankolik olduğunu yazmayacağım) olan yaşlı bir adam, yaşlılığında bütün melankolisini ve aynı zamanda da bu melankoliyi gizlemeye yarayacak ruh direncini miras olarak devralan bir oğula sâhip oldu. Ruh bakımından esaslı ve önemli derecede güçlü olduğundan melankolisi onu yenemedi. Ama rûhu bu melankoliyi atamadı; genellikle ona tahammül edebildi.

Genç bir kız (kızlık gururu çok büyük bir güç sergileyerek ve bana trajik bir yanlış anlama yoluyla başlayan ilişkide, nişanı bozmakla bir çıkış yolunu gösterdi. Onun bu gücü bana sonucun şöyle ya da böyle olmasına aldırmadığını açıkça vurguladı) en ciddî anda vicdânıma bir cinâyeti yüklüyor; sorunlu bir baba kızın ölümünün gerekli olduğuna dair iknâ edici sözlerini ciddi bir biçimde tekrarlıyor. Kızın ciddî olup olmadığı beni ilgilendirmiyor.

O anda yaşamımı, zayıf ama en iyi yeteneklerimle bir fikre hizmet etmeye adadım.

Hiçbir sırdaş dostum olmasa da, başkalarına kalbimin derinliklerindeki kaygılarımı anlatmamaya kesin olarak karar vermişsem de, hâlâ temyiz mahkemesine başvurur gibi bir başka insana danışmanın; bu ilişki küstahça bir yakınlığa dönüşmeyip ciddî, profesyonel bir iletişim olarak kalması kaydıyla, daima kişinin görevi olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle doktoruma fiziksel ile psişik arasındaki bu yapısal dengesizliğin yenilip yenilemeyeceği, böylelikle 'evrenseli gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğim'[16] konusunda ne düşündüğünü sordum. Doktorum bundan kuşkuluydu. rûhumun irâde gücü yoluyla böylesine temel bir dengesizliği dönüştürüp dönüştüremeyeceği, ya da yeniden şekillendirip şekillendiremeyece-

16 'Evrenseli gerçekleştirme' daha önceki müstear isimle yayınlanmış eserlerin simgeleşmiş sözü idi ve ilgili diğer kimselerle, hem âile içinde hem de sosyal sorumluluk sâhibi bir kimse olarak açık etik ilişki içinde olmayı başarma anlamına geliyordu. 1834-1836 bölümünün girişine bakınız.

ğini sordum. Bundan da kuşkuluydu. (Kendisinin de bir ölçüde algıladığı) bütün irâde gücümü kullanmamı bile tavsiye etmedi. Çünkü her şeyi mahvedebileceğini düşünüyordu.

O anda tercihimi yaptım. Beraberindeki ıstıraplarıyla birlikte bu acı veren dengesizliği (kuşkusuz hâlâ bu işkencenin mutlak ıstırâbını kavrayacak kadar rûha sâhip olanların büyük bir kısmını intihara sürükleyebilir), tenimdeki diken,[17] benim sınırlarım, benim çarmıhım olarak görüyorum. Bunun, göklerdeki Tanrı'nın bana verdiği, çağdaşlarım arasında hâlâ dengini bulamayan ruh gücümün karşılığında talep ettiği yüksek fiyat olduğuna inanıyorum. Bu beni övüngen yapmıyor; *çünkü bir şekilde eziliyorum*. Arzularım günlük şiddetli acı ve aşağılanmam hâline geldi.

Vahye ya da benzerlerine başvurmaya cesâret etmeksizin, baştan çıkarılmış ve ahlâksızlaştırılmış çağda maksadımın evrensel için konuşmak ve evrenseli onu idrâk etme yeteneğine sâhip olan; ama nâdir, olağanüstü olanın peşinde koşturmakla saptırılan herkes tarafından sevilir ve ulaşılabilir hâle getirmektir. Kendisi mutsuz olan ama sevdiği insanlara, mutluluğu elde edebilecek insanlara yardım etmek isteyen kimse. İşte, ben görevimin bu olduğuna inanıyorum.

Ancak benim (bütün alçakgönüllüğümle) görevim ayrıca günahlarımı telâfi etmek için iyilik yapmaktır. Çabalarımın boş gurur peşinde harcanmaması için özel bir özen gösteriyorum. Her şeyden de öte düşünceye ve hakîkate, bunu yapmaktan herhangi bir dünyevî ve fânî avantaj elde edecek şekilde hizmet etmemeliyim. Gerçek bir tevekkülle çalıştığıma eminim.

Çalışmalarım ilerledikçe, ayrıca sürekli olarak Tanrı'nın irâdesinin benim yanımda olduğunu daha iyi anladığıma inandım. Tan-

---

17 Bu ifâde II. Korintliler 12:7'de görülür. Burada Pavlus onu 'şeytanın habercisi', geçmişin hatırlatıcısı, 'aldığı(m) esinlerin üstünlüğüyle gururlanmaması' için 'yumruklamak için' verilen olarak tanımlamaktadır. Kierkegaard da geçmişin hatırlatıcısı olan, ama sıradan insan tatminlerini çok fazla yüceltmeyi önleyen kendi tenindeki dikenden söz etmektedir.

rı'nın benim dizginlerimi elinde tutmasından kaynaklanan ıstırâba dayanmalıyım; böylece olağanüstüyü gerçekleştirebilirim.

Eğer yaşamımın içsel özgün anlayışının daha geniş bir açıklamasını yapmam gerekirse, bu büyük bir cilt oluşturacak ve yalnızca çok az kişi onu anlayacak yeteneğe ve ciddiyete sâhip olacaktır. Ama böyle bir şeyi yazacak vaktim yok.

Samimi olarak gücümün kırılganlık ve zayıflıkta yattığını söyleyebilirim.[18] Örneğin ben onu kazanmak için her şeyi yapmaya cesâret ettiğimden emin olduğum sürece herhangi bir kızın beni reddedebileceğini hiçbir zaman düşünmedim. Eğer fikrimden eminsem ve bir şeyleri gerçekleştirme girişiminde bulunmaya cüret edersem, en şaşırtıcı şeyleri bile başaramayacağımı hiçbir zaman düşünmedim. Bu sonuncu düşüncede benim sefâletim, öncekinde ise benim neredeyse doğaüstü güç duygum yatmaktadır. İnsanların büyük bir kısmı tam zıt bir durumda: dışarının direnişinden korkuyorlar ve içeriden gelen direnişin ne kadar korkunç olduğunu bilmiyorlar. Hiçbir dış direnişten korkmuyorum; ama Tanrı beni kemiren dikeni hissetmemi sağladığında bir içsel direniş gerçekleşmektedir –işte benim ıstırâbım budur.

46 VII I A 126

[...] Müstear isimle yazarken caddelerde ve sokaklarda gezmem ironik bakımdan doğruydu. Buradaki ironi yazar olarak tamamen farklı bir alana ait iken, caddelerde ve pazarlarda gezmekte yatmaktadır. Buradaki ironi kendi yurdumda bulunan entelektüel bakımdan etkilenen ya da etkilenmiş Hegelci güçlere yöneltilmiştir. Ancak başka bir çevreden, edebî holiganlar cephesinden beni gerçekten sokaklara âitmişim gibi göstermeye yönelik bir girişim yapıldığında, ironi oldukça haklı biçimde ortadan kalkmaktadır. Bu ne-

---

18 II. Korintliler 12:9'da Pavlus Rabbine üç kez bu dikenden kurtulmak için yalvardığını söyler. Rabbi şöyle cevap verir: "Lütfum sana yeter. Çünkü gücüm, güçsüzlükte tamamlanır".

denle ben de sokaklardan ayrıldım. Eğer Goldschmidt kendisi bunu fark etseydi ve bana kendi başına bir şaka yapsaydı, o zaman onun bir değeri olurdu. Ama şimdi ben kendime meydan okumak zorundayım –ve ancak tamamen (yazarlıkla) işimi bitirdiğimde bunu düzenli bir biçimde yaptım. Eğer P. L. Møller'in makalesi[19] bir ay önce yayınlansaydı, hiç cevap vermezdim. O zaman da bu durumdan kaçınamayabilirdim; ama fiilen üretici olduğum sürece kendimi saçma sapan sözlerden kaynaklanacak rahatsızlıklara açık hâle getirme riskini alabilirdim. [...]

7 Eylül 46 VII I A 147[20]

Gerçekten de burada, Kopenhag'taki insanların büyük bir kısmı [...], felsefe yapmayı, varoluş üzerine düşünmeyi, bilimsel yaklaşımı delililiğin bir türü ve zaman israfı olarak görüyor. Örneğin Sibbern'in[21] bu şekilde görülmemesinin sebebi, daha çok felsefe profesörü olarak geçimini sağlamasıdır. Yani bir kimse ekmek parası kazanmak için tıpkı diğer çalışanlar, örneğin baca temizleyicileri gibi, felsefe yapabilir. Ama eğer kişi özel bir kimseyse ve bu nedenle felsefe yapma adına gerçekten felsefe yapıyorsa (Sibbern gerçekten bunu da yapıyor; ama insanlar bu gerçeğin hiç farkında değil), o zaman o kimse tıpkı geçinmek için yeterli bağımsız gelir kaynaklarına sâhip olduğu hâlde baca temizleyen insan kadar deli olarak görülecektir. Yani baca temizleme adına baca temizlemek absürddür; aynı şekilde felsefe yapma adına felsefe yapmak da absürddür.

Ekmek parası görüşü dünyada tam anlamıyla belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu aracı terim kaybolduğu anda insanların kafası

---

19 Bakınız dipnot 12. 22 Aralık 1845'te P. L. Møller'in *Gæa, æsthetisk Aabog* 1846, onun Kierkegaard'ın müstear çalışmalarına ilişkin eleştirilerini içermektedir. Kierkegaard (Frater Taciturnus) buna yanıt olarak, 'Bir Seyyah Estetikçinin Faaliyeti'ni yazmıştır.

20 Bu günlük VII I A 147 ila 229 nolu kayıtları içermektedir. Bu ve daha sonraki kayıtlar 7 Eylül 1846 ila 24 Ocak 1847 dönemine ait bu günlükten seçilmiştir.

21 Bakınız dipnot 86 (1840-1845 bölümü).

karışmaktadır. Hıristiyanlık hakkında gerçekte hiçbir fikri olmayan nominal Hıristiyanlar, bir papazın Ortodoks doktrinini açıklıyor olması gerçeğinin üzerinde durmazlar. Neden? Çünkü bu iş papazın geçim kaynağıdır. Bu vâizin vaazında kendi yaşamları üzerinde sert taleplerde bulunduğu gerçeğinin üzerinde durmazlar. Peki neden? Bu onun işinin bir parçasıdır; tıpkı bir subayın sert görünmesi ve polisin vurması gibi. Ancak özel bir kimse kelimenin en katı anlamıyla dindar ise ve dindarlığını dile getirirse, o zaman deli olarak görülür –peki neden? Çünkü aracı terim 'geçim kaynağı' kaybolmuştur.

Eğer bağımsız geçim kaynaklarına sâhip biri olarak görülüyorsanız –ve gerçekte öyleyseniz–, insanlar size şunu söylemek için şiddetli bir arzu duyacaklardır: "Eğer senin yerinde olsaydım, yaşamımı nasıl düzenleyeceğimi biliyordum". Sonra seninle konuştuklarında hemen hemen hiçbir şey hakkında hiçbir fikirleri olmadığını, yalnızca yaşamak için manav, baca temizleyicisi, sanatçı, vâiz vs. olduklarını göreceksin.

46 VII I A 152

Günümüzde aristokrasinin kalan tek türü sinsi türüdür. Aristokrat sokaklarda sinsice dolaşır; hiç kimse için değil, yalnızca kendi kliği için var olmak ister ve sonra yalnızca önemli olaylarda hayran kalabalığına görünür. Ancak bu gerçekte kendi farklılığını boşuna harcamaktır. Kişi herkes için varolmalı; kast anlayışına uygun ve egoist bir biçimde kendi çıkarının peşinde koşmamalıdır. Eğer bir kimse kalabalık tarafından alaya alınıyorsa, bu onun hâlâ onları uyarabildiğini göstermektedir. Sinsi aristokrasi, gerçekte insanların büyük bir kısmının avam olarak görüldüğü zımnî bir anlaşmayı sürdürür. Sinsi aristokrasi, eski aristokratların yaptığı gibi, kalabalığın önüne çıkıp, onlara ısrar etmez bile –hayır, onlar ihâneti gizlilik içinde yapar. Ebedî dünyada nasıl hesap vereceklerini Tanrı bilir.

46 VII I A 163

Belki de –daha fazla konuşmayacağım. Eğer gerçeğe sâdık bir biçimde yapacaksa, kişinin kendisi hakkında *in abstracto** bir yargıya varmasının çok güç olduğunu gayet iyi biliyorum –ah keşke yazmayı bırakmayı başarabilsem ve kendime bir resmî makam kapmak için yarışabilseydim. Keşke her şey olması gerektiği gibi olsaydı. O zaman ölçüte dönüşen şey benim özgürlüğüm olacaktı. Ama şimdi bu mümkün değil. Benim için râhip olmak çok güç. Eğer bu görevi yapsaydım, tıpkı bir defâsında nişanlılığımda olduğu gibi, küskünlüğe neden olma riski taşıyacaktım. Öbür yandan tam bir inzivâ ve huzur içinde kırsalda yaşamak benim için şimdi güç olacaktır. Çünkü şimdi öfkem daha keskin ve yaşamın bütün adi meselelerini unutmama yardım eden üretimin sihirli büyüsüne ihtiyacım var.

Gittikçe daha iyi anlıyorum ki; ben ideallerimi gerçekleştirmede başarılı olacak şekilde yapılandırılmamışım. Öbür yandan bir başka anlamda ve insânî ifâdeyle ideallerimi geçiyorum. İnsanların çoğunun idealleri büyük ve olağanüstüdür; asla gerçekleşmez. Ben bu tür ideallere sâhip olamayacak kadar melankoliğim. Başkaları ideallerime güleceklerdir. Bir koca olmak ve bütün yaşamı dolu dolu yaşamak benim gerçekten de idealimdi. Ve ben bu hedefe ulaşmak için var gücümle çalışırken, -bakın ve görün ki!- bir yazar oldum ve kimbilir belki de birinci sınıf bir yazar oldum. Bir sonraki idealim bir köy râhibi olmak ve sessiz bir kırsal ortamda yaşamak, etrafımdaki küçük çevrenin bir parçası olmaktı –ve ben bu hedefe ulaşmak için var gücümle çalışırken, bakın ve görün ne oldum. Tekrar daha büyük bir şeyi gerçekleştirmem oldukça mümkün olacak.

Başpiskopos Mynster bana bir köy râhibi olması tavsiye ettiğinde,[22] beni anlamadığını açıkça gösteriyor. Bunun benim de isteğim olduğu doğru; ama şartlar tamamen farklı. O benim şu ya da bu yolla râhiplikte bir kariyer yapmak istediğimi varsayıyor; birisi gibi ol-

* "Soyut olarak"

22 Yukarıdaki 1846-1847 dönemi bölümünün girişine bakınız.

mayı arzuladığımı düşünüyor. Ama bir sorun var: ben mümkün olduğu kadar küçük olmayı arzuluyorum; tam olarak benim melankolik arzum bu. Bu nedenledir ki, her ne kadar bu olağandışı bir şey olmanın negatif biçimi olsa da, yarı deli olarak görülmekten memnûnum. Bunun benim yaşamının esas biçimi olarak kalması büyük olasılık. Bu nedenle hiçbir zaman güzel, sâkin ve huzurlu çok küçük bir şeyler olmayı başaramayacağım.

Özel olarak kendimin dâima bildiği, kimseyle paylaşmadığım ama beni gerçekten kaygılandıran şeyin gerçek olduğunu, Başpiskopos Mynster ile konuştuktan sonra tekrar gördüm. Benim varoluşumu neyin oluşturduğu hakkında tamamen ve özlü olarak ve içsel olarak konuşamadıktan ve konuşmaya cesâret edemedikten sonra, benim açımdan konuşmak yalnızca kendimi aldatma anlamına geliyor. Mynster gibi bir kimse söz konusu olduğunda gerçektenden bundan ıstırap duyuyorum; çünkü ona karşı derin bir saygı hissediyorum.

5 Kasım 46 VII I A 169

Tanrı'nın her şeye kadir oluşu (sonsuz güce sâhip oluşu) ve iyiliğin kötülükle ilişkisine dair bütün soru oldukça basit bir şekilde (Tanrı'nın iyiliği gerçekleştirdiği, kötülüğe ise yalnızca izin verdiği şeklinde bir ayrımı) aşağıdaki ile değiştirmekle yapılabilir. Her şeyden önce bir insanoğlu için yapılabilecek en büyük şey, onu özgür kılmaktır. İşte bunun için her şeye gücü yetme gereklidir. İnsanı bağımlı kılanın da tam bu sonsuz güç olduğu dikkate alındığında, bu durum tuhaf görünmektedir. Ama eğer sonsuz güç üzerinde düşünülürse, o zaman görülecektir ki; her şeyin, bir sonsuz güç ifâdesi içinde, sonsuz güç tarafından bağımsız olmak için verilenleri ortaya çıkarmak için kendisini iptal etme yeteneğiyle kanıtlanması gerekir. Bu nedenledir ki insan tamamıyla özgür bırakılabilecek bir diğer varlık değildir. Çünkü kendisi de sonsuz gücün elinde tutsak olan güç sâhibi bir varlıktır ve bu nedenle kendisinden özgür kalmak istediği birisiyle sürekli olarak sahte bir ilişki içine girmektedir. Üstelik bütün sınırlı güçlerin (yetenek vs.)

içinde sonlu bir kendini sevme vardır. Ancak sonsuz bir güç bir yandan verirken öbür yandan kendisini iptal edebilir ve alıcının bağımsızlığını oluşturan durum da budur. Bu nedenle Tanrı'nın sonsuz güce sâhip oluşu onun iyiliğidir. İyilik bir kimseye tamamen vermektir; ama bu şekilde kişinin sürekli olarak kendisine geri alması alıcıyı bağımlı kılar. Bütün sınırlı güçler kişiyi bağımlı kılar; yalnızca sonsuz güç bağımsız kılabilir ve yoktan, sonsuz gücün sürekli olarak kendini iptal etmesiyle kendi içinde sürekliliğe sâhip bir şeyler yaratabilir. Sonsuz güç başkasıyla ilişki içinde kalmaz; çünkü ilişkili olduğu başkası yoktur –hayır, gücünden hiçbir şeyi terk etmeksizin verebilir, yani bağımsız kılabilir. Kavranamayan husus budur; sonsuz güç yalnızca her şeyin en etkileyicisini –bütün görünür dünyayı- üretme yeteneğine sâhip değildir; aynı zamanda en kırılgan eşyayı da –sonsuz güce bağımlı varlığı- üretebilir. Böylece kahramanca eliyle dünya ile sert biçimde uğraşabilecek sonsuz güç, aynı zamanda kendisini varlığa bağımsızlık kazandırmayı getirecek derecede hafif de yapabilir. Yalnızca güç diyalektiğinin kötü ve fânî kavrayışı, sonsuz gücün zorlamak ve bağımlı kılma yeteneğini orantısal olarak artırdığı görüşünü savunur. Hayır, Sokrat daha iyi biliyordu ki; güç sanatı tam anlamıyla özgür kılmada yatar. Ancak bir insanın diğeriyle ilişkisinde bu asla yapılamaz. Tekrar tekrar vurgulanması gerekir ki; bu yalnızca sonsuz gücün gerçekten başaracağı bir şeydir, en yücedir. Bu nedenle eğer insan Tanrı'ya karşı (*materia**'ya ilişkin olarak) en küçük bir bağımsız varoluşa sâhip olsaydı, Tanrı onu özgür kılmayacaktı. Yoktan yaratılış, bir kez daha, sonsuz gücün bağımsız kılma yeteneğinin ifâdesidir. Mutlak anlamda her şeyimi borçlu olduğum, ama aynı zamanda mutlak anlamda her şeyi koruyan kimse, beni bağımsız yapandır. Eğer insanı yaratmakla Tanrı'nın kendisi gücünün birazını bile kaybetseydi, o zaman insanı bağımsız kılmak yapamayacağı bir şey olacaktı.

46 VII I A 181

---

* "Ortaçağ skolastik filozoflarının, Aristo'nun, her türlü formdan ayrı olarak, kendi başına var olamayan; formdan ancak mantıksal olarak ayırt edilebilen ve bir soyutlama olan ilk maddesine verdikleri ad."

GÜNÜBİRLİK DİYALEKTİĞİ YA DA BİLİME İLİŞKİN EN YÜKSEK GÜCE KARŞI DUYGULAR

[...] Eğer derin bir aşk içinde bulunan bir genç kızla, bütün muhâkeme gücü ve bilgisini kızın tutkusuyla alay etmek için kullanan bir adam hayâl etseydim; o hayran kızın kendi zenginliği ile alay edilmek arasında bir seçim yapması sorunu kuşkusuz söz konusu bile olmayacaktı. Ama eğer aşırı derecede rahat ve hesapçı bir adam sâkin bir şekilde kıza, 'Sana aşkın ne olduğunu açıklayacağım' deseydi ve kız onun anlattığı her şeyin oldukça doğru olduğunu kabul etseydi; kızın o ıstırap verici sağduyuyu kendi zenginliğine tercih edip etmeyeceğini merak ediyorum [...]

Bilimsel araştırmanın takipçilerine ve meraklılarına anlama istekliliğini ilham etmesinde –burada anlayış ve gayret birbirine zıt görünmemektedir- bazı güçlükler var gibi görünüyor. Yine de gerçekten anlama ve kavrama konusunda gayretli bir kimsenin, diyelim ki; spekülatif bir filozof ya da bir doğa bilimcinin, sürekli olarak kendisinin yapmaya çalıştığı şeyin iptal etmek olduğu önkabülünden hareket ettiğine dikkat etmek gerekir. Başka her şeyi anlama konusunda gayretlidir; ama aslında gayretli olduğu husus kendisinin anlayamadığı bir şey, yani kendisinin başka her şeyi kavrama konusunda gayretli olduğunu kavrayamamasıdır. [...]

Zamanımızda özellikle doğa bilimleri tehlikelidir. Psikoloji nihâyetinde etiği de kucaklayacak kadar yayılmak istiyor. Şimdiden yeni bir girişimin yeterli göstergeleri görülüyor: etiği fizik olarak ele alma. Burada etiğin tamamı bir illüzyona dönüşecek ve kuşakların etiği ortalamalarla istatiksel olarak ele alınacak ya da doğa kanunlarında dalgaların hareketinin hesaplandığı biçimde hesaplanacaktır.

Psikolog bütün insanlığı açıklama görevini üzerine alıyor. Burada ilk ve en önemli husus bunun bir *principiis obsta*[23] meselesi olduğudur. Benim bununla ne ilgim var? Neden etken ve dilken sinir sü-

23 'Prensip olarak itiraz'.

reçlerini, kan dolaşımını ve insanın karnındaki mikroskobik durumu bilmek zorundayım? *Bana göre etik yeterince göreve sâhip.* Ya da yemek için sindirim sürecini bilmek zorunda mıyım? Veya Tanrı'ya inanmak ve insanları sevmek için sinir sisteminin işleyişini? [...]

Özgürlük ve ihtiyaç sorununu düşünün. Fizyolog kan dolaşımının etkileri hakkındaki bütün bilgileri, sinirlere yapılan baskının şunu ya da bunu nasıl etkilediğini anlatmaya başlasın. Sonunda özgürlüğün bir illüzyon olduğunu açıklayamayacaktır. [...]

Bütün bilgilerin çekici bir yönü vardır. Öbür yandan bütün bilgiler bilenin aklının bütün durumunu değiştirir. Fizyologun nabzı sayarkenki objektifliği ve ilgisizliği ile sinirler üzerindeki araştırmaların, etik heves ile hiçbir ilgisi yoktur. Ve fizyolog en hayret verici gözlemlere ilişkin dört ciltlik olağanüstü, en mükemmel bir kitap yazsa da, yine de –eğer gerçekten dürüst ve zekî ise- nihâîyi açıklamadığını itiraf edecektir. Hâlbuki nihâî, etiğin başı ve sonudur. [...]

Bugüne kadar gelmiş geçmiş en büyük suçluyu hayâl edin ve o zamanlarda psikolojinin şimdikinden çok daha hârika bir çift gözlüğü burnunun üzerinde taşıdığını düşünün. Böylelikle suçluyu açıklayabilecek, her şeyin nasıl bir doğal ihtiyaç olduğunu, beyninin çok küçük olduğunu vs. söyleyecektir. Hıristiyanlığın bu suçlu hakkındaki, eğer pişman olup günah çıkarmazsa cehenneme gideceği hükmüyle karşılaştırıldığında, suçluyu psikolojinin yaptığı gibi aklamak ne kadar korkunçtur.

46 VII I A 182

Bugünlerde bilimsel araştırma (özellikle doğa bilimleri alanında) adı altında ortaya çıkan şeylerin büyük bir kısmı, bilim değil meraktan ibarettir. *Nihâyetinde bütün yozlaşma doğa bilimlerinden çıkacaktır.* Birçok hayran [...] bilimsel ciddiyetin araştırmaları mikroskop yoluyla yapmak olduğuna inanmaktadır. Mikroskoba yönelik ne kadar aptalca bir inanç! –hayır, mikroskobik gözlem yalnızca merakı daha komik hâle getirmektedir. Basit ve derin bir şekilde bilincin nasıl varolduğunu çıplak gözle göremediğini söylemek

tamamen uygun bir gözlemdir. Ama gözünü mikroskoba dayayıp tekrar tekrar bakmak ve hâlâ görememek, komedinin ta kendisidir [...] doğa bilimlerinin ikiyüzlülüğü, bu bilimlerin insanı Tanrı'ya ulaştıracağının sanılmasıdır [...]. [Doğa bilimciye] her insanın bütün ihtiyaçlarının vicdânında ve Luther'in *Small Catechism*'inde bulabileceğini söylediğinizde, kafasını yukarı kaldıracaktır. Tanrı'yı kendi üstün tarzıyla bir cilveli güzele, herkesin anlayamayacağı sanatsal bir ucûbeye çevirmek ister. Durun! Kutsal ve basit gerçek şudur ki; hiç kimse, kesinlikle hiç kimse, onu anlayamaz. En bilge kişinin de sıradan insan **gibi** tevazu içinde itaat etmesi gerekir. Sokratçı cehâletin derin hakîkati burada yatar – **bütün tutkularını**, gizli bilgilerini gerçekten terk etmek, tam bir sadelikle Tanrı önünde câhil bir hâlde durmak; bir mikroskobun yardımıyla gözlemler yapma şovunu (ki zaten yalnızca insanlar arasındaki bir meseledir) terk etmek. Dindar bir rûha sâhip olmayan Goethe bile bu farklılaştırıcı bilgiye şiddetle açtı.

Ancak bütün bu gibi bilimsellikler ruh âlemine girmek istediklerinde özellikle tehlikeli ve yozlaştırıcı hâle gelmektedir. Bırakalım onlar bitkileri, hayvanları ve yıldızları bu şekilde ele alsınlar. Ama insan rûhunu bu şekilde ele almak yalnızca etik ve dinî tutkusunu zayıflatan bir küfürden ibarettir. Yemek yemek bile sindirimin mikroskobik gözleminin yapılmasından daha makuldür. Tanrı'ya duâ etmek ise bırakın gözlem yapmadan daha aşağı bir iş olmayı, mutlak anlamda her şeyin en üstünüdür.

Böylece fizyologdan bilinçdışının nasıl bilinçten önce geldiğini öğreniyoruz. Peki öyleyse sonunda ilişki neden tersine dönüyor ki, bilinç bilinçdışı üzerinde kısmen formatif bir etkiye sâhip oluyor? Burada fizyolog estetiksel açıdan duygusallaşmakta ve yetişmiş kişilik karakter, tavır vs.nin asil ifâdesinden söz etmektedir. Tanrı aşkına nedir bütün bunlar? Biraz aptallık ve en iyi olasılıkla putperestlik. *(das Innere ist das Aussere, das Aussere das Innere)*.[24] [...]

---

[24] 'İçsel dışsaldır ve dışsal içseldir'. Ve Hegel'in örneğinde dışsal içselden yüksektir. Bakınız *Fear and Trembling*, a.g.e., s.96-97.

Materyalist fizyoloji (yaşamı elinden almakla kişinin ona yaşam veren rûhu bulabileceğini düşünmesi nedeniyle) komiktir; modern, daha çok manevî eğilim taşıyan fizyoloji sofistikedir. Mucizeyi açıklayamayacağını itiraf eder, yine de devam etmek ister. Gittikçe daha hacimli hâle gelir ve ciltler dolusu kitap şu ya da bu önemli hususu açıklamak için yazılır –yine de mucizeyi açıklayamaz.

Sonra sofistike fizyoloji der ki; bilincin varolması bir mucizedir; fikrin ruh hâline gelmesi bir mucizedir; rûhun can hâline gelmesi (kısacası nitel geçişler) bir mucizedir. Eğer ciddiye alınması gereken buysa, bu mevcut bilim nihâyetinde yalnızca bir şakadan ibarettir. Gerçek problemi *mucize* olduğu hâlde onu açıklayamaz [...] Böylece sofistike fizyolojiden 'bilinçli zihinsel yaşama dair bilginin anahtarının bilinçdışında yattığını' öğreniyoruz (Carus).[25] Ancak eğer bilinçdışından bilince geçiş açıklanamıyorsa, bu durum söz konusu anahtar açısından ne ifâde eder? Aksine geçiş hiçbir anahtarın açamayacağı bir sıçramadır (ki buna karşılık gelen hayrettir) [...] Böylece fizyoloji bitki ve hayvan dünyasına yayılır; insan yaşamı için benzerlikler oluşturmamasına rağmen, benzerlikler bulmaya çalışır. Hâlbuki insan ilk hücreden bu yana bitkiler âlemi ve hayvanlar âleminden nitel olarak farklıdır [...]

Ah! Mikroskobik ve teleskopik olarak ciltlerle genişleyip duran, ama nitel olarak yine de hiçliğe mahkûm olan ne korkunç bir safsata. Ama yine de insanları, etiğe hareket kazandıran basit, derin, tutkulu bir merak ve hayranlıkla kandırıyor.

Tek kesinlik etik-dinîdir. Der ki: "İnan, inanacaksın". Ve eğer bana başkasının ilgisi olmaksızın dâima onun yardımıyla yaşayıp yaşamadığım sorulacak olursa şöyle cevap vereceğim: Hayır; ama hâlâ, hâlâ, tarif edilemez bir kutsal gerçekliktir ki, her şey güzeldir ve Tanrı sevgidir. [...]

---

25 Carl Gustav Carus (1789-1869) Alman fizikçi, biyolog ve filozoftur. Beden ve rûhun ayrılamaz olduğu görüşünde olan Carus'a göre, beden bilgisi herşeyden önce bilinçdışından bilince ve oradan geriye bir hareketin sonucudur. Bilgi evrensel bilinçdışılığın bilincine varmaktır. Bakınız VII I A 198.

Bu konuya gelindiğinde, fizyolog ve hekim aktüalite ortamında *olmayı* gerçekten bilir mi? Akıl ve bedenin nasıl birbirinin zıddı olmadığını ve bu nedenle ilişkinin bir *In-einander*[26] olduğunu gözlem yoluyla (ve her şeyin dinlenmede olduğu hayâl ortamında) açıklamak çok iyi olabilir. Peki gerçek yaşamda nereden başlanacaktır? Hasta önce damlaları mı alacak yoksa inanacak mıdır? Ah! Neyin ne olduğunu bilmeyen hekim hakkında sıklıkla tekrarlanan yergi bu değil midir? Ama etikçi der ki: "inan, inanacaksın". Yalnızca etikçi şevkle konuşmaya cüret eder. Hekim ise ne ilaçlarına ne de îmâna inanır. Etikçi şevkle der ki: "Bir bakıma bütün tıbbî bilgiler bir şakadır; kişinin yaşamını birkaç yıllığına kurtarma sporu yalnızca bir spordur –ciddiyet kutsanmış olarak ölmektir!'.

46 VII I A 186

Bütün bilimler içinde doğa bilimleri en yavandır ve bir zamanlar hayrete neden olan şeylerin zamanın geçmesiyle nasıl sıradanlaştığı üzerinde düşünmeyi eğlendirici buluyorum. Çünkü keşiflerin değişmez kısmı 'kötü sonsuzluk' alanındadır.[27] Stetoskop ne büyük sansasyona neden oldu! Kısa süre sonra her berberin onu kullandığı bir noktaya ulaşacağız. Berber sizi tıraş ederken soracak: "Beyim stetoskopla dinlememi ister misiniz?" Sonra başka birisi beynin titreşimlerini dinlemek için bir alet icâd edecek. Bu da her berberin bunu yapabileceği noktaya ulaşacağı elli yıllık süre için muazzam bir heyecana neden olacaktır. Sonra bir kimse saçını kestirdikten, sakal tıraşı olduktan ve stetoskopla dinlendikten sonra (ki bu o zamana kadar oldukça yaygınlaşacaktır), berber soracak: "Beyim beyin nabzınızı ölçmemi ister misiniz?"

46 VII I A 189

Bir âşık sevdiğine sevgiyle baktığında bu son derece sade, güzel

26 'Karşılıklı olarak içsel'.

27 Ya da 'sonsuz', bakınız dipnot 36.

ve dokunaklı bir şeydir; ama ona bir dürbün aracılığıyla gözünü kısarak baktığında bu da çok şekilci bir bakış olacaktır. Ve bir fizikçi mikroskobu, bir züppenin dürbünü kullandığı gibi kullanacak, mikroskobu yalnızca Tanrı'yı görmek için kullanacaktır.

46 VII I A 190

Eğer doğa bilimleri aracılığıyla rûhun tanımlanması yolunda kaydedilen bir ilerleme olsaydı, bir mikroskoba ilk sarılacak olan ben olurdum ve herkes gibi bunda sebât etmeyi umardım. Ama nitel diyalektik yoluyla, dünyanın 100.000 yıldan fazla bir süredir nitel olarak tek bir adım bile ilerleyemeyeceğini kolayca görebildiğimden, tam tersini yapacağım: rûhumu koruyacağım ve yaşamımın tek bir saniyesini bile meraka harcamayacağım. Sonra günün birinde ölüm kapıya dayandığında, kendimi şöyle teselli edeceğim: bu tür şeylerden kesinlikle hiçbir şey anlamadım, Anders'im ya da hizmetçimden daha fazla bir şey anlamadım; ama Tanrı'ya onlardan daha sık bir şekilde övgü ve hayret içinde şükrettim. İnsana eşyayı enstrümanlar ve benzerleriyle keşfetme imkânı sağlayan zihinsel keskinliği verenin Tanrı olduğunu gayet iyi anlayabiliyorum. Ama insana nitel diyalektik yoluyla bu nicel yakınlaştırma olan 'neredeyse'deki öz-çelişkiyi görecek aklı veren de Tanrı olduğundan; insan sadâkatle ve tevazu ile merakı terk etmeli, mikroskobik gözlem yapmak için gerekli olan zihinsel sükûnet türünü terk etmeli ve bunun yerine Tanrı'ya ibâdet etmeli, O'nunla yalnızca etik yoluyla ilişki kurmalıdır.

46 VII I A 191

Doğa bilimlerinde en trajik bölünme, sâfiyâne inanan saf insanlarla bilgili ve mikroskoplar aracılığıyla gören yarı-bilginler arasında olacaktır. Eski günlerin aksine, kişinin sâfiyâne olanının; ister siyah ya da yeşil, ister büyük ya da küçük kafalı olsun, herkes için en yüksek olduğuna ilişkin sözlerini kendinden emin bir şekilde söylemesi artık mümkün değildir. Öncelikle karşısındakilerin Tan-

rı'ya inanacak kadar beyine sâhip olup olmadıklarına bakmak gerekir. Eğer İsâ'nın mikroskoptan haberi olsaydı, öncelikle havârîleri incelerdi.

46 VII I A 197

Memnûniyetle itiraf ediyorum ki, Carus'un kitabı *(Psyche)* mükemmel ve her şeye hakkettiği nitel ilgiyi gösterdiği sürece, şükran duyarak ondan bazı iyi psikolojik gözlemler alacağım. Kritik noktalarda hayret için, Tanrı'nın yaratma gücü için, ibâdetin kusursuz ifâdesi için eksiksiz yollar açıyor ve diyor ki: bunu hiç kimse bilmez, hiç kimse kavrayamaz; şimdi ya da gelecekte hiçbir bilim (bunu açıklayamaz). Sonra bildiği ilgi çekici meseleleri iletmektedir. Ancak bu iki terim arasında hiçbir yakınsama olmamalıdır. Her şeyden önce bunlar birbirlerine tehlikeli bir yakınsamaya sokulmamalıdır; çünkü bu yakınsama sofistike olacaktır. Böyle olursa, onun psikolojik gözlemlerinden tek birini bile okumam ya da satın almam. Çok pahalı.

46 VII I A 198

(Carus'un *Psyche*'sinden alıntı, s. 102-111) Bilinçsizlik. Sonra aşırı hassas bir madde (sinir sistemi) yapılmalıdır; onun üzerine de etraftaki dünya –dünya bilinci; sonra izlenimlerin toplanması ve depolanması (*Innerung* – ya da yüksek alanlarda *Erinnerung)*[28] ve bu depolamaya belli bir hedef kazandırılmış olmalıdır: öz-bilinç. Tanrı'nın bilinci.

46 VII I C:2[29]

(Carus'un *Psyche*'sinden alıntı, s. 160, 165, 167) Çocuğun anlayışı; ergenlikle birlikte hayâl gücü; akıl. [...] Ve insan organizmasının tek düze bir tekrarla, ilkel hücrelerin tekrarlanan kombinasyon-

28 'İçselleştirme' ve 'hâfıza'.

29 Bu iki günlük dışı kayıt buraya tematik nedenlerle dâhil edilmiştir.

larıyla geliştiği gibi, gerçekte bir tekrar olan hâfıza da öyle gelişir. [...] Ve organizmada bir bütünlüğe yönelik çaba bulunduğu gibi, hayâl gücü de bir bütünlüktür –haya gücü insanoğlunu tamamlar.

46 VII I C 5:4

Doğa bilimlerine karışmak hiç iyi değildir. Orada savunmasız ve hiçbir kontrole sâhip olmaksızın dursunuz. Araştırmacı hemen ayrıntılarla sizin dikkatini dağıtmaya başlar: insanı önce Avustralya'ya götürür; sonra aya, sonra yer altı mağarasına, sonra anüse. Tanrı aşkına! –Bir bağırsak solucanının peşindeyiz; bir an teleskoba ihtiyaç duyarken, bir sonraki an mikroskoba ihtiyaç duyarız. Buna kim dayanabilir ki?

Şakayı bir yana bırakır ve ciddî olursak, kafa karışıklığı neyin ne olduğu, felsefenin doğa bilimlerinden nasıl yararlandığının hiçbir zaman diyalektik bağlamda açık hâle gelmemesinde yatmaktadır. Bu metaforların mahâretli dili midir (öyleyse kişi bu konuda câhil kalabilir)? Bu bir illüstrasyon, analoji midir? Ya da kendi teorileştirmemizi adapte etmemiz gerekecek kadar önemli bir şey midir?

Bir düşünür için sürekli olarak ayrıntı üzerine ayrıntı biriktirmekten; sürekli olarak bir fikir sonuç gibi görünürken, peşinden bir sonrakinin gelmesinden daha korkunç bir ıstırap olamaz. Eğer fizikçi bu ıstırâbı hissetmiyorsa, düşünür olamaz. Entelektüelin korkunç boş ümitleri! Bir düşünür için, bu tıpkı cehennemde olmak, ama hâlâ rûhun kesinliğini bulamamak gibidir: *hic Rhodus, hic salta*[30] Bütün dünya patlasa ve elementler erise bile, inandığınız iman cephesi. Burada posta ya da sahte raporlar yoluyla resmî haberleri beklemek için bulunmuyoruz. Bu ruh kesinliği, her şeyin en mütevazısı, kibirli aklı gücendiren en büyük saldırı (bir mikroskop yoluyla dikkatle bakmak son derece biçimciliktir), tek gerçektir.

---

30 Ezop'un fabllarından birisinde dinleyici Rhodes'de olağanüstü bir sıçrayış yaptığına dair böbürlenen birine şu cevabı verir: 'Bu Rhodes, şimdi dans et' (sıçra).

Resmî olarak ona itiraz, doğa bilimlerine yönelik bütün itiraz, basitçe ve eksiksiz olarak şöyle ifâde edilebilir: kendi hakkında sonsuz derecede düşünmüş bir insanoğlunun aklına, kendi çabasına amaç olarak (ampirik materyali ile birlikte) fen bilimlerini seçmenin gelmiş olması düşünülemez bir şeydir. Fenomenleri gözlemleyen bir fizikçinin mutlaka ya yetenekli ve içgüdü sâhibi (derin bir biçimde diyalektik olmamak, eşyayı yalnızca bulmak, mâhir olmak, ama kendisini anlamamak; yetenek ve içgüdünün karakteristiğidir) olmalı; ya da gençliğinin başından itibaren yarı bilinçsiz bir fiziksi olmak ve sonra bunun bir yaşam biçimi olarak alışkanlık hâline dönüşmesi –burada en korkunç olan şey; bütün dünyayı keşifleri ve mahâreti ile tutsak edip hayretlere düşürürken, fizikçinin kendisini anlamamasıdır! Böyle bir fizikçinin de bir bilince, kendi yeteneklerı kapsamında bir bilince sâhip olduğu kuşkusuzdur; belki de hayret verici bir keskin zekâya; senkretik bir yeteneğe, fikirlerin neredeyse hokkabazca bir ilişkilendirmesine sâhip olması mümkündür. Ama bütün bunlar en iyi olasılıkla şu sonucu doğurur: böyle bir ünlü yetenek, oldukça benzersiz yetenekli insan, doğayı açıklayabilir ama kendisini anlayamaz. Ruh kategorisinde, yeteneğinin etiksel değerlendirmesinde kendisine görünür hâle gelemez. Ama görüleceği üzere bu yalnızca bir kuşkuculuktur (kuşkuculuk; bir bilinmeyen x'in her şeyi açıklaması, ama her şey kendisini açıklayamayan x tarafından açıklandıktan sonra, bütüncül bakış açısından bakıldığında hiçbir şeyin açıklanmadığının görülmesi anlamına gelir). Eğer bu kuşkuculuk değilse, o zaman hurâfeciliktir.

46 VII I A 200

[....] Mynster bana karşı belli iyilik duyguları taşısa da, kendi başına kaldığı anlarda kendisine itiraf edebileceği gibi,[31] beni kesinlikle kuşkulu ve hatta tehlikeli bir kişi olarak görüyor. Bu nedenledir ki, benim kırsalda yaşıyor olmamı tercih ederdi. Şimdiye kadar her

31 Mynster'in 'sâkin anları' onun kişisel adanmışlık tarzının önemli bir parçasıydı. Bu bölümün girişine bakınız.

şeyin iyi gittiğini; ama karakter sâhibi bir kimseden, özellikle de yaşamı içinde tutsak etmek istediği bütün ilişkiler ağıyla ilişkili olarak her şeyin beklenebileceğini düşünüyor [...] Mynster hiçbir zaman 70.000 kulacın üzerine çıkmadı ve orada öğrendi. Her zaman yerleşik düzene tutundu ve şimdi onun bir parçası hâline geldi. [...]

20 Ocak 47 VII I A 221

Yalnızca yazarken kendimi iyi hissediyorum. Mutlu ve düşünce evimdeyken, yaşamdaki bütün anlaşmazlıkları, yaşamın bütün acılarını unutuyorum. Eğer birkaç gün yazmayı bırakırsam hemen kötüleşiyor, eziliyor ve sorunlu hâle geliyorum; kafam ağırlaşıyor ve sıkıntı doluyor. Bu nedenle öylesine güçlü, bol, bitmek bilmez bir baskı ve beş ya da altı yıldır her gün bunu sürdürmüş olmama rağmen, hâlâ aynı şiddette sürüyor. Böylesine bir baskının Tanrı'nın bir çağrısı olduğunu da düşünmek mümkün. Eğer hâlâ rûhumda yatan bu muazzam düşünce zenginlikleri bastırılırsa, bu ıstırap ve işkence olacak ve ben tamamen işe yaramaz hâle geleceğim. Peki neden bastırılmam gerekiyor? Çünkü kendime işkence etme; kendimi, doğru olup olmadığımı anlamak için, bir şeylere zorlamakla cezalandırma yönünde bir fikre sâhibim. Yine de nihâyetinde uygun değilim. Hayır, Tanrı korusun! Ve Tanrı'nın dışsal meselelerde tanıksız kalmayı dilemediğini düşünüyorum. Kişinin kendi sermayesinin âlemdeki herkesten daha sıkı ve daha coşkulu çalışabilmek için kullanılmasını sağlamak güç ve stresli bir iştir. Bütün bu güç belâ çalışmanın sonucunun aristokrasinin ölürcesine kıskançlığı ve avamın alay etmesi sûretiyle baskı görmek olması güç ve streslidir. Görüşün şu olduğunu görmek de güç ve streslidir: eğer daha sıkı çalışırsam işler daha da kötüye gidecek. Ama elbette gerçek bir içsel kanaat kazanacak olsaydım, bütün bunlara memnûniyetle ve sabırla katlanırdım. Ayrıca kendimi dileyebileceğim ama ne tatminkâr bir biçimde doldurabileceğim, ne de içinde gerçekten mutlu olabileceğim bir konumu kabul edip gönüllü olarak fedâ etmeye zorlamak benim görevim olmayacaktı. Öbür yandan yazar olmak gönül-

lü bir iş değildir; aksine benim kişiliğimdeki her şeyde ve kişiliğimin en derin arzusuyla tam bir uyum içinde olan bir iştir.

O zaman Tanrı bana iyi bir tâlih versin ve inâyet etsin ve her şeyden önce de kesin bir ruh, evet içimde uyanan kuşku kışkırtmalarına karşı kesin bir ruh versin. Çünkü dünya ile mücâdele etmek çok da güç bir iş değildir.

Nişanlılığım zamanında da aynı şey bana olacak. Yalnızca Tanrı'ya şükür bu kez aradaki fark; başka bir insana yanlış yapmıyorum. Herhangi bir sözümden caymıyorum. Ama benzer olan yönü; yine yüksek denizlerde dümenimi sağlam tutmalı, şartsız olarak Tanrı'nın hükümranlığı altında yaşamalıyım. Kesinlikle yaşamda daimî bir makam, çok daha az şey gerektiren resmî bir görev almak daha güvenli bir yöntem –ama Allah'ın inâyeti ve rahmetiyle öteki çok daha güvenli. Ama her an iman gerektiriyor. İşte farkı burada. İnsanların büyük bir kısmı çok korunaklı yaşamlar sürüyorlar ve bu nedenle Tanrı'yı çok az tanıyorlar. Daimî makamlara sâhipler, hiçbir zaman en yükseğe ulaşmak için çabalamıyorlar. Eş ve çocuklarının tesellisine sâhipler. Hiçbir zaman mutluluktan küçümseyerek söz etmedim; ama benim görevimin bütün bunlar olmaksızın yaşamak olduğuna inanıyorum. Yeni Antlaşma'da tekrar tekrar okuduğumuz neden bize bahşedilmesin? Ama ne yazık ki insanlar Hıristiyan olmanın ne demek olduğuna dair hiçbir fikre sâhip değiller ve bu nedenle sempatiden yoksun kaldım; bu nedenle beni anlamıyorlar.

47 VII I A 222

Tanrı'ya şükür insan gürûhunun bütün barbarca saldırıları üzerime yağıyor. Şimdi gerçekten içsel olarak öğrenmek; bir köy evinde yaşamayı ve inzivâ ve ilgisizlik içinde yaşamayı isteme melankolik fikrine kendimi iknâ etmek için yeterli vaktim var. Şimdi gitmeye hazırım ve daha önce hiç olmadığım kadar kararlıyım. Eğer bu aşağılama ve alay dayağına muhâtap olmasaydım, bu melankolik düşünce sonsuza kadar peşimi bırakamayacaktı. Çünkü işler iyi

gittiğinde, böyle melankolik fikirleri beslemenin bir yolu her zaman vardır. Örneğin eğer özel geçim kaynaklarına sâhip olmasaydım, melankoliye bu güçlü eğilimim yüzünden hiçbir zaman bugünkü kadar yükselemeyecektim.

24 Ocak 47 VII I A 229

Bir kenara atılmış olmasına rağmen daha sonra tamamlandığı için yayınlanmayan bir not ve bazı nedenlerle 1845 yılı Aralık ayının son günlerinde Luno'ya[32] metni güvenli ve sağlam teslim etmek maksadıyla bu notta en küçük bir değişiklik ya da ilâve yapmadım.

NOT: Bu ("Suçlu mu?"/"Suçsuz mu?" deneyi,[33] çifte düşünmedeki *(double-reflection)* varoluşsal diyalektik konusundaki bütün müstear isimli eserler içindeki ilk denemedir. Bu mektup çifte düşünme (bütün müstear isimle yazılanlar öyledir) biçiminde değildir, varolan kişinin kendisi içinde yer alır. Böylece kişi doğrudanlığı terk etmez; ama onu korumasına rağmen terk eder; erotik arzuyu korumasına rağmen terk eder. Kategorik olarak, deney 'Ayartıcının Günlüğü' ile ayartıcının bitirdiği yerde başlamasıyla, kendi kendine gösterdiği görevle "kendisini bir kızdan şiirle kurtarma göreviyle başlar" (*Either/Or* [...]).[34] Ayartıcı egoizmdir; *Repetition*'da ironi ve duygular ayrı tutulur, her ikisinin de temsilcileri vardır: genç adam ve Constantin. Bu iki unsur bir kişide birleştirilir, deneyin Quidam'ında ve o sempatidir. Bir kızı ayartmak eril üstünlüğün ifâdesidir; bir kızdan kişinin kendisini şiirleştirerek ayrılması da bir üstünlüktür. Ama bu dişillik ile erillik arasındaki ilişki dü-

---

32 Bianco Luno (1795-1852) Kierkegaard'ın matbaacısı idi.

33 *Stages on Life's Way*'de.

34 Penguin Classics (İngilizce) çevirisinde sayfa 376'ya bakınız.

şündüğünde bir *ıstırap* üstünlüğüdür ve bunun için özellikle aptal bir kız olması gerekmez. Erilliğinin zaferinin kazanmaktan oluştuğu sanılır; dişillik realitesinin ise bir erkeğe acı çektirme öyküsü hâline dönüşmesinden oluştuğu varsayılır. Deneyin Quidam'ı için bir kızı ayartmak ahlâken imkânsız olduğu için, bir ayartıcının yalnızca belli bir kızdan değil, her biri kendi gücüne sâhip, erillik ile dişillik arasındaki ilişkiden kendisini şiirselleştirmesi metafiziksel olarak imkânsızdır. Ayartıcının egoizmi kendisine yönelik satır aralarında zirveye ulaşır: "O benim, bunu yıldızlara... hatta Cordelia'ya bile söylemiyorum... [ama] şimdi olduğu gibi kendime fısıldıyorum' [...].[35] Zirve ise Quidam'ın tutkulu patlamasıdır: "Her şey bir ayartma öyküsü gibi görünüyor". Birisi için zafer olan, diğeri için bir etik dehşettir.

46 VII I B 83[36]

> Deney, kazaen, *Either/Or*'da eksik olan şeydi (benim kendi kopyamdaki bir düşünce); ama kategorik olarak doğru bir şeyin yapılabilmesinden önce muazzam bir dolambaçlı yolun aşılması gerekir.

Yazılmasından önce önemli hazırlıkların yapıldığı tek şey deneydir. *Either/Or*'u yazarken zaten aklımdaydı ve lirik bir ipucu dâima mevcuttu. Tam bunun üzerinde çalışmaya başlayacakken, bir kenara bıraktığımı tekrar ele almama önlemini benimsedim; böylece tamamen bir kenara atmayacaktım. Ve işte oldu! Daha yüksek bir tekrarla dönmesine karşın tek bir sözcük bile benden kaçamadı. Sonra bütün notları kontrol ettim; hiç biri kayıp değil. Ama eğer önce

35 A.g.e., s.357.

36 VII I B 83 ve 84 nolu kayıtlar *Concluding Unscientific Postscript*'e ilişkindir; VII I B 109 ila 135 *Literary Review* (*Two Ages*'e dair) adlı eserle ilişkili makalelerdendir; VII I B 199 ve 200'ün yeri belirsizdir; geriye kalan kayıtlar VII 2 B 237 ve 238 *Book on Adler*'e ilişkindir.

okumuş olsaydım, bunu yazamazdım. Deney yazdıklarımın en zengini; ama anlamak çok güç. Çünkü içinde sempatiye güçlü bir biçimde tutunmayla ayak uydurmaya çalışan bir doğal egoizm var.

46 VII I B 84

Şimdiki çağ özünde makul, düşünce izi taşıyan, tutkusuz bir çağ.[37]

45-46 VII I B 109

Tutkulu bir çağda, *şevk* birleştirici bir prensiptir. Tutkusuz, çok düşünceli bir çağda *haset*, olumsuz bağlamda birleştirici bir prensiptir. [...]

45-46 VII I B 115

Özel ile kamusal arasındaki ayrım nitel ayrımı, dikkat çekmeksizin ve azar azar tüketen bir yıpratıcı düşünce cephe savaşında körelmektedir. Kurumlar arası ayrım, yüksek sesle özgürlük ve eşitlik vaazları yapılarak değil sürekli sataşmayla şiddetlendirilmiştir. Artık ebeveyn ile çocuklar arasında çok fazla ayrım yapılmıyor; ama gittikçe artan ısrarlı taleplerle yavaş yavaş zayıflayan itaat arasındaki kemirici bir kıvılcımlanma ya/ya da önermesini zayıflatıyor. Ama bu konuda söylenecek hiçbir şey yok. Hiç kimse cinsiyetler arasındaki ayrımı vurgulamaya yönelik cesur ve kontrolsüz bir girişim yapmıyor. Bu ayrım ancak yavaş yavaş kendi yolunda ilerleyen ve sürekli olarak geri çekilmeye hazır, çekingen bir düşünceyle ima ediliyor. Bu nedenle bu konuda da söylenecek bir şey yok. Hiç kimse boyunduruğu, kilidi açmaya gelince yalnızca boşa dönen tüketici bir bilgiçliği reddederek, üstün ile aşağı arasındaki ayrıma dikkat çekmiyor.[38] Hiçbir şey, herkesin mutlaka bir tarafta yer almasının gerektiği tutku çağının aksine, insan ile insan arasındaki ilişkiyi bozmuyor.

---

37 İzleyen kayıtlar *Literary Review*'e ilişkin çalışma notlarıdır; bakınız dipnot 6.

38 Danimarka dilinde Slut(tet) daha yaygın bir kullanım olarak kapıdaki kilidin yanısıra, zarf yada bariyer anlamına da gelmektedir.

Yalnızca boş zamanı bulunmayan ve bu nedenle meraklı bir biçimde önce birine sonra ötekine yüklenen sinsi bir düşünce var.

45-46 VII I B 118

[...] Ama düşünce o kadar uyanık ki [...], düşünceli karşılaştırmalar düzeltmeyi anlama ifâdelerine bile uygulanmaktadır. Kişi bir şeyi kavradığını söylüyor ve birkaç dinleyici topluyor; ya da kişi bunları yazıyor ve birkaç okuyucu buluyor; sonra –kısa bir aldanma ânında- kendisinin bunun dışında olduğunu düşünüyor. İster alayla ıslık çal, istersen överek şarkı söyle; ister çok meşgul ol, istersen boş otur, yararı yok. Başkalarının sana yardım etmesine izin vermediğin için, kibirle ya da onlara yardım etmeyi istemediğin için (bunu kavrayan birisi için imkânsızdır) egoizmle suçlansan da, kendine yardım etmeyi öğrenmek için ölümcül tehlikeyi göğüsleyerek derinlere inmek zorundasın.

45-46 VII I B 121:6

Bu yüzden seviyesizleşme *(levelling)* çağında yaşamak, dinsel bakımdan son derece geliştirici olacağı gibi, estetiksel ve entelektüel bakımlardan da son derece eğitici olacaktır (...) Ama eğer orada kalacak kurtulacaksan, bu ancak dindarlıkla, tekil bireyde dindarlığın esas oluşuyla olacaktır.

Soyutlaması açısından, seviyesizleşme bütün göreceli, sempati dolu kaynaklar üzerinde komiğin zaferidir ve bu yüzden dinsel için en yüksek bağlamda potansiyel içerir.

45-46 VII I B 122

Seviyesizleştirme [...] çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Yüksek makamdakinin bir başka yüksek makamdakine yöneltilmesi, böylelikle ikisinin de zayıflatılması yoluyla sağlanabilir. Seviyesizleşme, bir yüksek makamdakinin bir başka yüksek makamdaki tarafından, yalnızca orada bulunmakla bir başka alanda tarafsızlaştı-

rılması yoluyla ortaya çıkabilir. Kendi içinde zayıf olanın belli bir yüksek makamdakinden güçlü olmasının birleştirilmesi yoluyla ortaya çıkabilir. Ancak bu çağda daha az idealite ve (ani kahramanlar ve dehâlar yaratan) kışkırtıcı bir şevk ile tembellik arasında gidip gelmeler artıyor [...] Tembelliğin duyarsız ve en iyi olasılıkla yalnızca meraklı ama hayâlcilik derecesinde kendi kendini önemseyen ilgisizliği, kamuoyu olarak adlandırılabilecek, son derece gülünç biçimde oluşturulduğu için, içinde yer alan her katılımcının üçüncü kişi olduğu soyut bir şey, bir inorganik atık üretmektedir. Bu kamuoyu bütün realiteyi en hoş şekilde bir tiyatroya dönüştürür; kendi yapacak bir işi olmadığı için başkalarının yaptığı her şeye ilgi duyar ve böylece hakkında konuşacağı bir şeyler bulur. Bu kamuoyunun sayısı gittikçe artmakta; daha iyi insanlar kaynaşmaksızın daha mütevazı görevleri seçmektedir. Bir zamanlar biraz arzu ve şevk hissedenler, çaba göstermeye değmediğini ve büyük âile bağına katılmanın daha kolay olduğunu görmektedir. İşte seviyesizleşmenin başladığı yer burasıdır; ama çağ bir idealiteye sâhip olmadığı için güçlü bir birey yerine doktorların raporlarına göre bir kolera salgınını haber veren sineklere benzer varlıkları doğurdu. Şimdi her şey hödüklüğün altın yıllarına uygun biçimde düzenlendi. Kamuoyu arasında hâlâ birçok daha iyi insan var ve gerçekten şu an için kamuoyundan çok daha iyi durumda bulunan bu önemli sayıdaki kimseyi, tembelliğin verdiği rahatlık kendileriyle mücâdele etmekten alıkoymaktadır [...].

Tehlikeleri ne olursa olsun, kısa vâdede ilaç (eşitlik yararına seviyesizleştirir), hastalığın (lordların kendilerini yığınların üzerinde mükemmelleştirmesi) kendisinden daha tehlikelidir. Ayrıca dindarlık yönünde kendisini geliştirmek isteyen kişinin bu tür bir eğitimden yarar elde edeceği kesindir. Öbür yandan daha kaç insan yaşamı harcanıp gidecek? [...] İnsanlar mükemmele odaklanmaya ve halkın büyük bir talihsizlik çektiğini ve bundan zarar gördüklerini düşünmeye eğilimlidir. Bu yanlış bir anlayıştır. Aksine, mükemmeli dinsel yönden eğitecek olan tam olarak yığınların tem-

belliğidir ve aslında bu en yüksek kazanımdır. Ama meraklı seyirci konumunda olanlar, yeni bir düşüncesizlik içinde kötü muâmele görenlere biraz sempati duyacak duruma gelenler –evet, onlar korkunç bir aldanış içindedir. Aldanan sonluluğun kendisini ıskartaya çıkardığı kişi değil, son ana kadar ânın düşüncesiz çocuğu olarak kalan, sonluluğun memesinden emmeyi sürdürendir.

45-46 VII I B 123

[...] Seviyesizleştirmenin düzenli çalışması için bir hayâlete, bir saf soyutlamaya gereksinim vardır. O da *kamuoyu*dur. Kadim çağlarda, tutkulu çağlarda kamuoyu yoktu (o zaman millet, partiler ve benzerleri, yani aktif insanların tam örgütlenmiş bireysel cemiyetleri vardı). Kamuoyu, tutkusuz bir çağda tek başına aktif olan basın tarafından yaratılmıştır. [...] (Enerjik insanlar seviyesizleştiğinde bu boş bir soyutlama değildir). En tehlikeli seviyesizleşme türü, basının güçsüz olduğunu ve dejenerasyon sürecinde olduğunu ve karalama yardımıyla tutkusuz bir kamuoyu seviyesizleşmesinin varolduğunu hayâl etmektir. [...]

45-46 VII I B 126

ÖNSÖZ

Bu eleştiri[39] aslında *Nordisk Literatur-Tidende* için yazılmıştır. Orantısız biçimde uzun oldu –başka bir dergimiz yok. Danimarka'da yalnızca ucuz ama rağbet gören yazılar gelişip büyümekte ve o kadar hızla gelişmektedir ki; kısa süre içinde rezillik paranın egemenliğine rakip olmaya başlayacaktır. Kendimi *A Story of Everyday Life*'ın yazarına[40] o kadar borçluyum ki, bir eleştiri yazarı olmak için küçük bir ceza ödemeyi severek kabul edebilirdim. Bunun bir millete uygun olup olmadığı, bütün parasız yazarlara karşı korkunç bir

39 Bakınız dipnot 37.

40 Bakınız dipnot 6.

adâletsizlik olup olmadığı ve hatta bir emekçinin emeğini kiralamaya değer bulduğu ölçüde zenginlere bile haksızlık olup olmadığı bir başka meseledir. Her şeyi parmağında oynatan yalnızca karalamadır. Bu nedenle ilk önce kitap yayınlamak için küçük bir ceza kesilir ve sonraki adımda eğer yazarın ücreti para olarak ödenmemişse, para cezasına oldukça benzerlik taşıyan başka bir tarzda ödenir. Küçücük kitap piyasaya çıkar çıkmaz, edebî karalama kampanyası hâlinde bir yaygara kopar. Yalnızca birkaç kişinin dikkatini çeken küçük eleştiri, kısa bir an için, başların üstünde dolaşan kayıtsızlık, kabalık, cehâlet ve ahlâksızlığa karşı bir çıkış oluşturur ve kimsenin ilgilenmediği bir sonrakine kadar bundan yarar sağlamaya devam eder –karalama maksadına ulaşana kadar. [...]

45-46 VII I B 132

NOT: İşte şimdiki çağın durumu böyledir: Hâlâ küçük bir büyük adamlar topluluğu var; ama bunların büyük bir kısmı yaşlı. Gençler arasında öne çıkanı yok. Sanki varoluş yasası değişmiş ve bir tür görecelilikten çıkan yoğunluğun istisnâîliği bireylerde yoğun genelliğin yerini almış gibi.

45-46 VII I B 135:9

Seviyesizlik, insanların 'ötesi' olarak ortadan kaldırdığı, şimdi ise burada *in abstracto*[41] gerçekleştirmek istedikleri, sahte bir ebedî yaşam beklentisidir. Bütün insanlar, her biri herkes için gerçek anlamda kutsal bir bütünlük içinde olduklarında, evet, o zaman eşitlik gerçekleştirmedir. Ama eğer diyalektik içsellikten uzaklaştığı ve eşitliği negatifte elde etmek isterse, bireysel olarak her biri herkes için olanlar, esas olursa ve eşitlik dışsal birlikte gerçekleştiğinde, bu seviyesizleşmedir.

45-46 VII I B 135:15

---

41 'Soyut olarak'.

... Ama bu benim yaşamın anlamına dair işittiklerimdir. Gayet ayartıcı olan farklılığın iyiliklerini kabul etme alışkanlığından kurtulma, eğer bu kendisini ayartmaya kalkarsa onun onur kırıcılığına karşı kendisini koruma, böylelikle yüce gönüllülükle evrenselde eşitliği bulma, insan olarak her insan için ortak olandır. Ah! Kişinin kendisini bu yolla kaybetmesi, herkesin yararına olanı yüce gönüllülükle bilmesi, şevkle bunun dışında olan her şeyi kayıp görmesi, ya boşu boşuna farklılığa sığınmak istemesi ya da farklılık içinde kalmayı terk etmesi ne kadar güzeldir. Ayrıca işittim ki yaşamın anlamı; bu yüce gönüllü kaygı içindeki bireyin sanki kendisi her şeymiş gibi, sanki her şey onunla ilgiliymiş gibi -bu 'her şey' genel kural, genel talep, genel görev, genel ödül olduğunda- kendisi için kaygı duymasıdır. Ah! Kişinin kendisi için böylece evrenseli kazanması ne kadar güzel! Eşitlik yaşamın bu anlamını kutsallaştırmaktadır; bunu anlamada huzur vardır; bunu elde etmede kurtuluş vardır; bunun için mücâdele etmede aşk vardır; dayanışmada zafer, kaygısında öz-kaygı, öz kaygısında saf insan aşkı vardır. Çünkü bu kaygı her şeyi sevmeyi gerektirir! –böyle işittim. Altındaki imza gerçekten gerekli değildir. Bunu kimin söylediği hiç önemli değildir. Aradaki fark; bunları söyleyenin yüksekte dururken, dinleyenin işitmek için aşağı oturması değil; söyleyen bunu söylediği için övülürken, bu yetenek verilmeyene sert muâmele edilmesidir. Çünkü eşitlik odur ki; bu yeteneği içinde bulunduranların hepsi bunu yapabilmelidir –ne yazık! Peki hiç kimse bunu beceremezse?

S. Kierkegaard
46 VII I B 199

... Ama bunun yaşamın anlamı olduğunu düşündüm; bireyin gayet ayartıcı olan farklılığın iyiliklerini kabul etme alışkanlığından kurtulması, eğer bu kendisini ayartmaya kalkarsa onun onur kırıcılığına karşı kendisini koruması, bunu kendisine dert edinmesi, böylelikle her insan için ortak olan evrenseli bulması ve kendisini yalnızca onunla meşgul etmesidir. Ah! Kişinin kendisini bu şekilde

kaybetmesi ne kadar güzeldir. Ama sonra tekrar düşündüm ki; bu kaygıya sâhip olmada yaşamın anlamı, kişinin, o özgün birey sanki her şeymiş gibi kendisiyle meşgul olmasıydı. Ah! Kişinin böylece kendisini evrenselde bulması ne kadar güzeldir! Eğer evrensel kural ise, o zaman birey paradigmadır [orijinalinde önce talep iken yazılmışken sonra, bu şekilde (paradigma olarak) düzeltilmiştir]; eğer evrensel talep ise o zaman birey gerçekleştirmedir; eğer evrensel her şey ise, eğer evrensel her şeyi söylüyorsa, o zaman özgün birey söylenen her şeyin kendi hakkında –yalnızca kendi hakkında- söylendiğine inanır.

Böylece eğer buradaki mekân ve konteks bir imzayı gerektirmemişse, hiçbir imzaya gerek olmayacaktır. Çünkü yine bunu kimin söylediğinin (sanki tercih edilen, bunu söyleyecek konumda olmadığı söylenerek kendisine haksızlık yapılan söylemiş gibi. Zira içinde olan herkesin bunu yapması gerekir) hiç önemi yoktur.

S. Kierkegaard
46 VII I B 200

Ruh bazen çok fazla ileri gider; o zaman eşya onu telâş içinde kavrar, bir kefene sarar ve kâğıt üzerine yerleştirir, tıpkı yere serilmiş bir av gibi kendisini üzerine atar, onu bağlar, hapseder, unsurundan hile ile, belki de zorla –direnir- amansız bir muâmeleye izin vererek yoksun bırakır. Sağlam kutulara, kitaplara koyar.

46-47 VII 2 B 237:121

Âdem kafasını dürüstçe kaldırır ve Tanrı'yla konuşur. Kadın bedendir, başı yoktur, izleme düşüncesi yoktur. Saçını başını kaplar, kadın bedendir.

Burada bir çifte sâhibiz: Âdem; dürüst, çıplak başlı, Tanrı'yla konuşan. Kadın saçları uzamış, içinde saklanan. İşte size düşünce, işte size beden. Düşünce ne der? Tanrı'yla konuş. Kadının saçları ne der? Saklan, ey çocuğum.

Kadın erkeğin uyluk kemiğinden bir parça. Sen nesin? Ben erkeğin uyluk kemiğiyim, bütün bildiğim erkeğin uyluk kemiği olduğum –Sen onun kemiğiyle yürüyorsun, onun uyluk kemiğinden geliyorsun, başka hiçbir şey bilmiyorsun- Sen dersin ki: uyluk kemiği, evet uyluk kemiği. Sen ona sâdıksın, o seni uyluk kemiğine karşı korur.

46-47 VII 2 B 238:8

Benim Sokratça ihtiyâtımı hepsi öğrenmiş olmalarına rağmen, yavaş ilerliyorlar ve dâima ben sanki daha fazla bir şey bilmiyormuşum gibi gösteriyorlar; bir sonraki adımda neyin olduğunu bilmediğimi düşünüyorlar. Benim yeni eğitim derslerimle insanlar şimdi muhtemelen benim sosyalite hakkında daha sonra neyin geldiğini bilmediğimi haykıracaklar. Aptallar! Yine de, insanların sandığı şekilde olmasa da, Tanrı'ya bunda biraz gerçeklik payı bulunduğunu itiraf etmem gerek: yani bir zamanlar tek tarafı açık ve keskin çizgilerle çizdim, sonra öteki tarafın ilgisi bu tarafa göre ortaya çıkmaktadır.

Şimdi bir sonraki kitabımın temasını belirledim. Bu eserin adı şöyle olacak:

Aşkın Eserleri

47 VIII I A 4[42]

HIRİSTİYANLIK KONFERANSLARI VE VAAZLAR ARASINDAKİ FARK

Hıristiyanlık konferansları bir derece kuşku içerir, vaaz ise mutlak, münhasır bir yetkiyle faaliyet gösterir: metne dayalı ya da havârîlere dayalı. Bu nedenle bir vaazda kuşkuya yer vermek, vaiz bu kuşkuları nasıl ele alacağını ne kadar iyi bilirse bilsin, kesinlikle sapkınlıktır.

[42] VIII I A 4 ila 482 nolu kayıtlar 24 Ocak 1847 ila 15 Mayıs 1848 arasındaki tarihleri içermektedir; VIII I A 495 izleyen bölümün dönemine de atlamaktadır. Ama bazı kayıtlar başlangıç tarihleriyle birlikte ayrı NB günlükleri hâlinde gruplandırılmaktadır. Tarihlerin daha iyi gösterilebilmesi için, bunlar ilgili ilk kayıtların dipnotlarında belirtilmektedir.

Bu nedenle benim Hıristiyanlık konferanslarımın girişi şöyle başlar: Eğer *birçok düşüncesinde doğru yoldan çıkan* bir acı çeken.

Vaaz bir râhibi gerektirir; Hıristiyanlık konferanslarını sıradan bir kimse verebilir.

47 VIII I A 6

Gençlerin sübjektiviteye yönelmesine neden olmakla suçlanıyorum. Bir an için belki. Ama kamuoyu vs. gibi bütün bu objektivite hayâletlerini ortadan kaldırmak, özgün kategorisini vurgulamak dışında, başka nasıl mümkün olabilir? Objektivite görüntüsü altında asıl amaç bireyselliği tamamen fedâ etmekti.

47 VIII I A 8

Bütün dünyanın evrimi, tam anlamıyla Hıristiyanlık prensibi olan, özgün kategorisinin mutlak önemi(ni kabul etme) eğilimi gösteriyor. Ama yine de şimdiye kadar somut bir şey görmedik; çünkü bu eğilim yalnızca soyut olarak tanınıyor. Bu durum; mutlak insanlığın herkesin tekil birey olduğu anlamına geldiğini kabul etmek yerine, tekil bireyden bu kadar kabaca ve kibirlice söz etmenin insanları neden bu kadar etkilediğini açıklamaktadır. Bazen bu yanlış anlayış dindarâne dile getiriliyor. Bu nedenle müteveffâ Başpiskopos Lolland'lı Møller (*Guide*'ın girişinde) eğer hakîkate (bu örnekte Hıristiyanlık'tır) herkes değil, yalnızca birkaç kişi ulaşabilseydi çok kötü olacaktı dediğinde, kesinlikle doğru bir şeyler söylerken, yanlış bir şeyler de söylüyordu. Çünkü Hıristiyanlık gerçekten de herkese açık iken bu –buna dikkat ediniz- yalnızca her biriminizin birey, tekil birey hâline gelmesi yoluyla gerçekleşir. Ama yine de ne etik ne de dinî bir cesâret yoktur. Herkesin tekil birey olması beklendiğinde, insanların büyük bir kısmı korkar. İşte mesele burada saptırılmaktadır. Bir an için bu birey görüşünü sunmak kibir zannedilmekte ve sonra birey pratikte bu görüşü uygulamaya kalkıştığında, bu düşünce onun için çok büyük, çok ağır gelmektedir.

47 VIII I A 9

Kant'ın radikal kötülük teorisinin yalnızca bir hatası vardır: Kant, açıklanamayanın bir kategori olduğunu, paradoksun bir kategori olduğunu açıkça belirtmiyor. Gerçekten her şey bu hâle dönüyor. İnsanlar dâima şunu söylüyorlar: Şunu ya da bunu anlamadığımızı söylemek, kavramada ısrar eden bilimi tatmin etmiyor. Hata burada yatıyor. Tam tersini söylemeliyiz: eğer insan bilimin anlayamayacağı ya da daha doğrusu anlayamayacağını açıkça anladığı bir şey bulunduğunu kabul etmezse, o zaman her şey karışır. Çünkü insan bilişinin görevi anlayamayacağı bir şey bulunduğunu ve onun ne olduğunu anlamaktır. Genel olarak insan bilişi anlamak ve yine anlamakla meşguldür; ama kendisini anlama sorununu da üstelenecek olursa, o zaman hemen paradoksu kurmalıdır. Paradoks bir ödün değil, bir kategori, mevcut bilişçi ruhla ebedî hakîkat arasındaki ilişkiyi ifâde eden ontolojik bir niteliktir.

47 VIII I A 11

Polemik hedef olarak seçtiğim şey 'kalabalık'tır ve bunu bana Sokrat öğretti. İnsanları bilinçlendirmek, böylece yaşamlarını boşa harcamalarını ve parçalayıp atmalarını önlemek istiyorum. Aristokratlar çok sayıda yaşamın dâima harcanıp gideceğine kesin gözüyle bakıyorlar; ama bu konuda susuyor ve bu insan yığınları sanki yokmuş gibi davranarak korunaklı yaşamlar sürüyorlar. Aristokratların üstünlüğünün kötü yönü budur –insanları bilinçlendirmek bile istemezler, böylece kendileri iyi vakit geçirebilirler.

Benim istediğim bu değil. Kalabalığın dikkatini kendi mahvoluşlarına çekmek istiyorum. Eğer iyiyi istemezlerse, onları kötülüğü kullanarak buna zorlayacağım. Beni anlar ya da anlamazlar. Onlara saldırma niyetim yok (ne yazık ki tek bir kişi kalabalığa saldıramaz); hayır onları bana saldırmaya zorlayacağım. Kötülüğü kullanarak bunu yapmaları için onları zorlayacağım. Çünkü eğer ilk önce onlar saldırırlarsa, muhtemelen ilgi gösterecekler ve eğer beni öldürürlerse, kesinlikle ilgi gösterecekler ve o zaman ben mutlak bir zafer kazanmış olacağım. Bu açıdan görüntümde tamamen diya-

lektik davranıyorum. Şimdi bile şöyle diyen birçok kişi var: "Üstad Kierkegaard'ı kim takar. Ona göstereceğim!" Ah, bana ilgi göstermediklerini gösterme ya da ilgi göstermediklerini görmemi sağlamaya çalışma hâlâ bağımlılıktır. Eğer kişi zihin huzuru bulursa gayet güzel şekilde ortaya çıkacaktır.[43] insanlar bana saygı göstermediklerini göstererek, bana saygı gösteriyorlar.

İnsanlar gerçekten kötülüğü arzulayacak kadar yozlaşmış değiller; ama körler ve gerçekten ne yaptıklarını bilmiyorlar. Bütün mesele onları en kritik meseleye teşvik etmek. Bir çocuk babasına yıllar boyu itaatsizlik yapabilir; ama eğer baba gerçekten bu konunun üzerinde durursa, çocuk kurtarılmaya çok daha yakın hâle gelecektir. Eğer korkup kenara çekilirseniz, 'kalabalığın' isyanı zafere dönüşecektir ve böylece hiçbir zaman yaptığının farkına varmayacaktır. Kalabalık esaslı şekilde düşünmekten yoksundur; bu nedenle eğer bir adamı öldürürse, *eo ipso* duraklar, dikkat kesilir ve kendine gelir.

Reform yararına bir adamın (papanın, imparatorun, kısacası belli bir adamın) gücüne karşı çıkan kimsenin mutlaka bu yüce kimsenin düşüşü için akıllı bir şekilde çaba göstermesi gerekir; eğer bütün yozlaşmaların kaynağı olan 'kalabalık'la mücâdele etmeye kalkışırsa, kendi yenilgisini beklemelidir.

47 VIII I A 23

Melankolim yıllar boyu beni derin anlamda kendime '*Du*' demekten alıkoydu.[44] Melankolim ile yakın *Du*'m arasında bütün bir fantezi dünyası yatmaktadır. Bu fantezi dünyamı kısmen müstear isimli eserlerimde boşalttım. Evinde mutsuz olan insanın mümkün olduğu kadar çok dışarı çıkması ve daha çok ondan uzak olmak istemesi gibi, melankolim de beni kendi dışımda tuttu ve bu arada bütün bir hayâl dünyasını keşfettim ve şiirsel bağlamda yaşadım.

---

43 'Sürekli olarak sâkin olma' (Yunanca *tarasso*: rahatsız etme'den).

44 *Du* ikinci tekil zamirdir, tıpkı Fransızca *tu* gibi. Bakınız dipnot 11.

Tıpkı büyük bir gayri menkulü miras olarak devralan ve hiçbir zaman ona tam olarak alışamayan kimse gibi –melankolim de olasılıkla böyle ilişki kuruyor.

47 VIII I A 27

Putperestlikte Tanrı'nın bilinmediği düşünülürdü. Sonraları insanlar Tanrı'yı bilmenin kolay bir mesele olduğunu düşünme kabalığına büründüler. Hem de Tanrı'nın vahyetmiş olmasına, iyi önlemler almış olmasına rağmen. Kişi Tanrı'yı ancak kendisini bildiği ölçüde bilebilir; yani kişinin kendisini bildiğini kabul ettiği kadar (Tanrı'yı) bilebilir. Bu da her türlü kabalığı geri püskürtmeye yeter.

47 VIII I A 30

NOKTALAMALARIM HAKKINDA

Heceleme konusunda kayıtsız şartsız otoriteye boyun eğerim [...]. Ama noktalama farklıdır; burada kayıtsız ve şartsız olarak hiç kimseye boyun eğmem ve bu açıdan benimle yarışabilecek herhangi bir Danimarkalı yazar bulunduğuna pek inanmıyorum. Benim diyalektikçi olarak bütün kişiliğim olağandışı bir retorik duygusuna sâhiptir; sürekli olarak düşüncelerimle, yüksek sesle okuma pratiğimle ilişki içindeyim. Bütün bunlar beni bu açıdan üstün kılıyor.

Noktalamamda da farklılıklar sergiliyorum. Bilimsel bir makalede, bir retorik çalışmada olduğundan farklı bir noktalama tarzı uyguluyorum. Yalnızca tek gramer bilgisine sâhip insanların büyük bir kısmı için bu muhtemelen yeterli olmaktadır. Eserlerimi okul öğrencileri ya da çok genç insanlar için doğrudan izlenecek örnekler olarak sunmaya cüret etmeyeceğim kesindir. [...] özellikle retorik konusunda noktalamam olağandan ayrılmaktadır; çünkü daha gelişmiştir. Beni özellikle ilgilendiren gözün cümlelerin orantısallı-

ğında gördüğü diyalektik yapı ve yüksek sesle okunduğunda ortaya çıkacak ritimdir –ben okuyucunun dâima yüksek sesle okuduğunu hayâl ederim. Bu nedenledir ki, bazen virgülü çok iktisatlı kullanırım. Örneğin; bir noktalı virgülden sonra bir altbölüm istiyorsam, cümleler arasına virgül koymam [...].[45] bu nedenle en iyi niyetleriyle her yere virgüller koyan ve benim ritmimi rahatsız eden dizgicilerle sürekli bir kan davası güderim. [...]

Her şeyden önce tekrarlamalıyım ki; ben okuyucuların yüksek sesle okuduğunu hayâl ederim ve bu nedenle her düşüncenin en ince ayrıntılarındaki nüansları izlemede ve bunu sesle taklit etmede uzmanlaştım. Benim konuşma metinlerimin küçük bir parçasını, bir deneme olarak, bir aktör ya da hatibin –ses tonu ayarlamasına alışkın birinin- testine tabi tutmayı memnûniyetle kabul ederim. İnanıyorum ki normalde kendisi için isteyeceği hususların büyük bir kısmını benim metnimde bulduğunu itiraf edecektir. Soyut, gramatik noktalama, retorik yazıma geldiğinde, özellikle ironi ve nükte ile süslenip, ideal anlamca ince ve kötücül yazımlarda benim için yeterli değildir.

47 VIII I A 33

Modern çağın zamansallığı konusundaki korkunç bir hiciv ve nüktedir ki, günümüzde insanlar çağın cezalandırmasından ve hapsinden kaçmak için insanların sığınmayı düşündüğü tek yerdir. Çağımız, zamansallığı ne kadar seküler olursa olsun, insanların yine de manastırın yalnızlığına inandığı, inzivânın ebediyet kategorisi olarak en yüksek kategori olarak saygı gördüğü zamanlardan ne kadar da farklı; bu inzivânın reddedilmesi gereken bir iğrençlik olarak görülmesi ve şimdi yalnızca suçluların cezalandırılması için kullanılması ne kadar farklı bir şeydir. Ne yazık! Ne kötü bir değişim!

47 VIII I A 40

---

45 Danimarka noktalamasında İngilizce'dekinden daha fazla virgül kullanılmaktadır.

Şimdi bana istediklerini yapabilirler –alay edebilirler, haset edebilirler, beni okumayı reddedebilirler, başıma vurabilirler, beni öldürebilirler; ebediyyen inkâr edemeyecekleri şey benim fikirlerim ve yaşamımdır ve benim fikirlerim uzun bir süre boyunca en orijinal fikirlerden birisi ve Danimarka dilinde en orijinalidir: Hıristiyanlık bir Sokratçıya ihtiyaç duyar ve hiç kimse nasıl takdir edeceğini bilmezken ben nasıl olunacağını biliyordum. Hıristiyanlığı ilan etme ve İsâ'yı kabul etme Hıristiyanlık âlemine uygun değil; buraya tam olarak uyan Sokratçılık; Sokratçılık insanoğlunun en yükseğe sâhip olduğunu varsayar ve onların sâhip olduklarının bilincine varmaları için yardım etmek ister.

47 VIII I A 42

Gerçek şudur ki; çağımız erken yetiştirmeye ihtiyaç gösteriyor. Sonuna kadar olan şudur: Tanrı kendisi de yetiştirilmeye ihtiyacı olanı seçti ve onu başkalarını eğitmesi için *privatissime*[46] yetiştirdi.

47 VIII I A 43

Şimdi (Hans Christian) Andersen güzel talih çizmeleri öyküsünü anlatabilir,[47] ama ayakları sıkan ayakkabı öyküsünü ben anlatabilirim; bunu anlatabilirim, ama anlatacak birçok başka şeyim olduğu için onu anlatmayacak derin sessizliğe gömeceğim.

47 VIII I A 44

İnsanlar bazen dostluk kuramadıklarından yakınırlar. Ama bu genellikle doğru değildir ve kendi hatalarıdır. Bu kişinin dünyada ne istediğine bağlıdır. Eğer yalnızca fânî hedefleri varsa, ne olursa olsun dâima kendisine katılacak insanlar bulabilir. Ama eğer insan en yükseği istiyorsa, ne kadar fedakârlık yaparsa yapsın, dostluk ku-

46 'Mümkün olduğu kadar ayrı (yada ayrılmış)'.

47 Andersen öyküsündeki papağan, Kierkegaard'da bir parodi olarak okunmaktadır; ama burada Kierkegaard kendisinin de onu bu şekilde okuduğuna ilişkin hiçbir gösterge yoktur.

ramaz; çünkü onları birleştirecek ortak bir çıkar yoktur. Hatta çıkar yoktur; aksine tam bir fedâkârlık vardır. Bu nedenle dost genellikle seni yalnızca geri bırakır; onun için dikkatli olman gerek.

47 VIII I A 80

Kuşkusuz benden çok daha istekli ve daha yetenekli yazarlar vardı; ama kesinlikle kendi düşüncelerini ikinci güce yükseltilmiş bir diyalektik içinde daha nüfûz edici biçimde tekrarlayan yazarı görmek istiyorum. Kitaplarda etkin bir düşünür olmak bir şey; kişinin düşüncelerini kendi varlığında diyalektik olarak tekrarlaması ayrı bir şeydir. Diyalektiğin ilk biçimi tıpkı iddiasız bir oyun oynamak, yalnızca oyun oynamak için oynamak gibidir. Tekrarlama ise büyük iddialar için oynayarak zevki artırmak gibidir. Kitaplardaki diyalektik yalnızca fikirdir, buna karşın düşüncenin tekrarlanması yaşamdaki eylemdir. Ama kendi düşüncesinin diyalektiğini tekrarlamada başarısız olan her düşünür, sürekli bir illüzyon geliştirmektedir. Düşüncesi hiçbir zaman kararlı eylemde ifâdesini bulmayacaktır. Yanlış anlaşılmaları vs. düzeltmek için yeni bir çalışma dener; ama bunun bir yardımı olmaz; çünkü iletişimsel bir aldanış içinde kalmaya devam eder. Yalnızca etik düşünür, eyleme geçerek, kendisini iletişimsel aldanışa karşı kendisini korur.

47 VIII I A 91

Kaz tarafından saldırılarak öldürülmek yavaş bir ölüm şekli. Aynı şekilde kişinin haset yoluyla kendisini ölümüne yıpratması da yavaş bir ölüm yoludur. Kabalık benimle alay ederken (artık gazeteye bir şey yazılıp yazılmamasının fazla bir anlamı yok; çünkü günler boyu haylaz gençlerin –okul çocukları, şımarık öğrenciler, bakkal çırakları ve zâlim basının kışkırttığı bütün abuk sabuklar- sokaklarda açıkça benimle alay edip kötü davranması bir emir hâline geldi), yüksek rütbeli haset bakışlar onaylayarak bakarken, bunlar

beni hiç ilgilendirmiyor. İnsan bu şartlar altında yaşamak ister mi ya da bu şartlar altında yaşayabilir mi? Hayır; ama harekete geçtiğimi bildiğim için mutluyum. Yine de bu süregelen kötü muâmeleler çok acı verici; başka her şey bitti, ama bu işkence bitmiyor. Bir kilisede oturmak ve bir çift haylazın kabaca gelip yanınıza oturması ve sürekli olarak pantolonunuza bakması ve her sözcüğü işitilecek şekilde yüksek sesle birbirlerine alaylı sözler söylemesi (çok rahatsız edici). Yine de bu tür şeylere alıştım. Saygısızlığın bir gazetede kendisine yer bulması, yüzsüzlerin kendilerini hep birlikte haklı, hatta kendilerini kamuoyu görüşünün temsilcileri olarak görmelerine neden olmaktadır. Elbette onlar haklılar; Danimarka hakkında bir bakıma yanlış olan bendim. Danimarka'nın gerçek kamuoyu görüşünü kitle barbarlığının oluşturduğunu düşünmemiştim. Ama bunu doğrulamak, bunu kanıtlamak gerçektende kolay olduğu için, bir zevk olacaktır.

47 VIII I A 99

Eğer şimdi ölseydim, dünya baskıların stresi yüzünden öldüğümü düşünecek ve stresin, benim yaşamımın uzamasına katkıda bulunduğu söylenemeyeceği için dünya haklı çıkacaktı. Aksi hâlde yaşamımın konteksi oldukça farklı olacaktır. Ben onu (Regine'yi) terk ettiğimde ölümü seçtim –bu nedenledir ki bu kadar yoğun bir şekilde çalışabildim. Ben gayet düzenli görünen önemsiz yaşamıma tam başlıyor gibi yaparken, o 'Öleceğim' parodisinde ağlıyordu. O bir kadın, ben ise ironist. Neden daha derinde yatıyor. Beni ondan ayrılmaya iknâ eden, benim için doğal olarak oldukça farklı bir önem taşıyan en derin mutsuzluğumdu. Çünkü benim mutsuzluğum onu mutsuz etmekten kaynaklanıyordu ve vicdânımda bir katil taşıyordum. Bu nedenle, aksi hâlde hiç etkin olamayacak olan ıstırâbım, o andan itibaren egemen oldu. Ona karşı davranışımı haklı çıkarmak için, sürekli olarak benim temel mutsuzluğumun bana hatırlatılması gerekiyordu. İşte durum böyleydi.

Tuhaftır ki; otuz dört yaşıma ulaştım. Bunu anlayamıyorum: *Geburtsdag*'tan önce ya da o zamanda öleceğimden o kadar emindim ki; kayıtların yanlış olduğuna ve hâlâ otuz dört yaşıma geldiğimde öleceğime gerçekten inanmaya başladım.

47 VIII I A 100

Kopenhag'ta kabalık ve duyarsızlık tiranlığının egemen olması ne kadar iğrenç, ne kadar rahatsız edici bir sefâhat. Çünkü herkes yalnızca kendi küçük payını getirdiği için pek dikkat çekmiyor. Ama daha iyi olanlar, ne yazık ki kendi çıkarlarının peşinde koştukları için, daima kenarda durup, annelerinin eteğinin altına ve âilelerinin sinelerine saklandıkları, bazı yüksek sınıf gizli sığınaklarına gizlendikleri için, hiçbir zaman keşfedilmiyorlar. Bu nedenledir ki; her şeyi bildiklerini sananlar benim deli olduğumu düşünürken, ben yerimde sağlam duracak, yaptığımın tamamen bilincinde olarak hareket edeceğim. Erkekler kötü değil, ama yanlış yönlendirilmişler; yalnızca dikkatlerini buna çekmek gerek. Bu insan yığını şapkamı uçurduklarında (ve bugün çok uzak görünmüyor), zafer kazanacağım. Sonra insanlar beni bu suça hangi korkunç şeylerin götürdüğünü ve suçumun niteliğini görecekler: kendisini iyi bir neden uğruna fedâ etme cesâretine sâhip tek kimse. Danimarkalılar kısa süre sonra artık bir ulus değil, Yahudiler gibi bir sürü olacaklar; Kopenhag ise artık bir metropol değil, gerçek bir pazar kasabası hâline gelecek.

47 VIII I A 101

Râhiplik cübbelerinde bazı din adamlarının kumaş, ötekilerin ipek, kadife vs. kullandığını çok iyi biliyorum. Ama bunun gerçek dinî cübbe olup olmadığını merak ediyorum. Gerçek dinî yasaların şunlar olup olmadığını merak ediyorum: iyi bir davada alay edilmek, küçümsenmek ve tartışma konusu yapılmak. İşte rütbe düzenini veren bütün bunlar. İsâ kesinlikle intihar etmedi; öyleyse onu çarmıha germekle ortaya çıkanın dünyanın suçu olduğu sonucu

âşikârdır. Peki dünya ne kadar iyileşti? Ama bu konuda ipek ve gösterişli takılar giyinmiş hâlde büyük bir kalabalığa vaaz vermek nasıl bir iş? İğrenç!

47 VIII I A 102

İnsanî bağlamda yaşamımı daha kolay hâle getirebilir, kendimi daha fazla sevilir ve saygı duyulur kılabilirdim. Peki bunu yapmak için Tanrı önünde bir hakkım var mı? Ve her şeyden önce Tanrı en çok ilişkili olduğum kişi. Maalesef hiç kimse bunu düşünmüyor. Ne yazık! İşte bu yüzden yaşam benim için çok çetin. Tanrı benden biraz uzaklaşsa, tutunmak için başka hiç kimsenin güvenine sâhip değilim ve sürekli olarak yaptıklarımdan dolayı suçlandığımı işitiyorum –bunları yapıyorum; çünkü Tanrı benim için her şeyden önemli. [...]

14 Mayıs 47 VIII I A 116[48]

Beni gittikçe daha fazla güçlendiren benim orijinal, ilk, en derin, değişmeyen görüşümdür: benim bu yaşamı mükemmel olması için değil, çektiğim bütün ıstıraplarda bir tür günahımın cezasını çekme tesellisi bulmam. Paradoks diyalektiğini yeterince sıklıkla izah ettim: evrenselden daha yüksek değil, aksine daha âciz ve ancak ondan sonra biraz yüksek. Ama evrenselde, diğerinden boşu boşuna zevk alamayacak kadar güçlü baskı var. İşte bu tene batmış diken.

47 VIII I A 119

Eski çağlarda Hıristiyan olmak manastıra gitmekle (bireysellik kategorisi) ifâde edilirdi; şimdi ise aksine kişinin Hıristiyan olması için bireysel kategorisini kullanması gerekiyor –Aşılama unsuru. [...]

47 VIII I A 126

[48] Bu ve izleyen kayıtlar NB (2)'dendir (orijinal metindeki VIII I A ila 399 nolu kayıtlar) ve 14 Mayıs ila 4 Kasım 1847 arası tarihleri kapsar.

Sonunda –kalabalık için– nasıl yazacağını anlayanlar, gittikçe hiçbir şey anlamayan kalabalık için daha fazla yazar hâle gelecekler.

47 VIII I A 132

Sonunda basının bozucu yardımıyla insanları hep birlikte ineğe dönüştürmeyi başardık. Bir gazetenin ilk ve en önce yapması gereken yaygın bir dağıtım sağlaması. O andan itibaren ürünlerinin temel şartı, basılan her şeyin nükteli ve eğlendirici olması olacaktır ki, bunun basın aracılığıyla iletişimle hiçbir ilgisi yoktur. Ne espri ama![49] Basının kötüye kullanılması yeni keşfedilmiş bir nüktedanlık biçimi hâline geldiğinde, nüktedan olmak ne kadar kolay. [...]

47 VIII I A 133

Günlük basınla yazarlar arasındaki ilişki şöyledir: Yazar şu ya da bu fikrin mantıklı ve tutarlı bir şekilde düşünülmüş, belki de yıllar süren bir çabanın meyvesi olan sunumunu yazar. Hiç kimse okumaz; ama kitap eleştirmeni bir gazeteci bu fırsattan yararlanır, yarım saat içinde birtakım işe yaramaz şeyleri bir araya getirir ve yazarın kitabı olarak sunar. Bunu herkes okur. Böylece yaşamda bir yazarın ne anlama geldiğini görüyoruz –yazar burada gazeteciye herkesin okuduğu bir pisliği yazma fırsatı sağlar. Eğer yazar varolmasaydı, gazeteci bu fırsatı bulamayacaktı –yani yazarların burada bulunması önemlidir.

47 VIII I A 140

Bu günlerde filozoflukta ne kadar kıymetli bir bilgiçlik taslama var. İnsan bir kimsenin hem filozof hem de Korint'de tiran olduğu antik çağları düşünüyor. Bu kombinasyon şimdiki çağa tam anlamıyla gülünç gelecektir.

47 VIII I A 152

---

49 Danimarkalı editörlerin metninde vigtigt olsa da aslı vittig (önemli)dir.

Bir sanatçı, bir şâir, bir bilim adamı vs. bütün yaşamı için imrenilebilir ve böyle bir adama baskı yapılması ve alay edilmesi yalnızca bir şans meselesidir. Böyle bir kimse kendisini evrensel insandan ayırır ve yarattıkları zorunlu olarak varoluşa temas etmez; zira onların aracı hayâldir. Ama etikçiye baskı yapılması şarttır; aksi hâlde sıradan bir etikçidir. Bir etikçi evrensel insanla (yani her bir insanoğluyla ve ayrım yapmaksızın eşit derecede) ilişkilidir ve insanın varoluşuyla ilişkisi gerekliliktendir. Bu nedenle eğer bir etikçi insanları kendisine hayranlık duyar hâlde bulursa (bu bir şâir, sanatçı vs. için oldukça doğrudur; çünkü ilişkisi farklılığa dayanır), kendisi bunun bir aldatma, bir yalan olduğunu görmelidir. Bir etikçiye hayran olunmaz; ama onun aracılığıyla insanlar etiğe teşvik edilmelidir. İnsanların bir etikçiye hayran olmasına izin verildiği anda, onu bir dehâ –yani nitel olarak farklı- yaparlar ve etiksel olarak bu en korkunç aldatmacadır. Çünkü etik evrensel insan olmaktır ve öyle olması gerekir. Bir etikçi mutlaka sürekli olarak her insanın kendisi gibi olma yeteneğine sâhip olduğu görüşünü savunmalı ve bunda ısrar etmelidir. Bu nedenle bizler farklı bir ilişkiye sâhibiz. Hayranlık isteme yerine (ki insanlar, özellikle tembelliklerine uyduğu zaman, örneğin "onun için normal, o bir dehâ" vs. dediklerinde etikçiye hayranlık duymada çok isteksiz davranmazlar), etikçi onların varolmasını talep eder. O zaman kızarlar. Daha çok ondan kurtulmaya (yani onun varoluşu dikeninden kurtulmaya) hayranlık duyarlar. Ama onun içindeki insanlık ona herkes benim yaptığımı yapabilir der –işte bundan nefret edilir ve bu nedenle insanlar ondan kurtulmak isterler.

Ve yine bu yüzden insanlar o öldüğünde ardından ona onur bahşederler; çünkü artık onun kendi çağdaşları olması dikeni çıkarılmıştır. Yaşamı boyunca bir etikçi için itiraz konusu yapılan şey, o öldüğünde övgü konusu hâline gelir. Eğer yaşarken teslim olursa, dünya bir an için onun hakkında iyi düşünür; ama bu teslimiyetin bir zayıflık olduğunu düşünmeye başlamaları uzun sürmeyecektir –en azından dünya neyin etik olduğuna ilişkin yeterli fikre sâhip-

tir. Ama eğer teslim olmayı reddederse, dünya çileden çıkar. Ama öldükten sonra aynı dünya onun haklı olduğunu söyleyecektir.

47 VII I A 160

İnsanların büyük bir kısmı kendilerine karşı sübjektif, başka herkese karşı objektif, hatta bazen korkutacak derecede objektiftir –ama yapılması gereken kendilerine karşı objektif, bütün diğer insanlara karşı sübjektif olmalarıdır.

47 VIII I A 165

Napolyon'un her yerde dâima üzerinde zehir taşıyarak yaşaması ne kadar korkunç bir enerjinin ifâdesidir. Yine de insanların büyük bir kısmının –ölene kadar- zâlimce bir sıkıcılık ve güvenlik alışkanlığı içinde uyuklamalarında buna kontrast oluşturan bir şey vardır. Gerçekten de yaşamlarını bir dava uğruna fedâ etmedikleri ya da en azından her gün ölüm üzerine düşünecek kadar dindarca ya da umutsuzca enerjiye sâhip olmadıkları sürece, başka insanlar için kaygı duymaya değmez.

47 VIII I A 168

Bu benim çöküşümle bitecek. Ve ben çöktüğümde insanlar benim için bir şeyler yapılması gerektiği gerçeğini fark edecekler. Çünkü varoluşumun olağanüstü yükünün bileşiminde hedeflere ulaşılması kaygısı bulunmaktaydı. Diyecekler ki; neden hiçbir şey söylemedi? Kolaylıkla bir şeyleri başarabilecek birisi neden sessiz kaldı ve neden yüzleşmek zorunda olduğu tek dışsal tehlike dünyanın saçmalığıymış gibi gösterdi? Zaten insanlar ne anlarlar ki! Hayır, bir filozof ölebilir ama konuşamaz; bir filozof tutarlılığı için ölebilir ama tutarsız olamaz. Beni sonsuzluk içinde tutan sessizliğim, benim gücümdü –tek bir söz söylesem yok olacaktı. Bu bir hata olsa bile, aynı zamanda benim yüceliğimdir. Ama ben böyle yetiştirildim ve yaşamı böyle anlıyorum.

Dolu bir yaşam sürmüş gibi görünmek işimin bir parçasıydı. Sırf bu nedenle ciddiyetten yoksun olarak görüldüm –ve hiçbir geçim kaynağım da yoktu. Bu da dolaylı olarak yaşamımdaki lanetleyici faktörlerden birisiydi. Ama hiçbir şey söylemedim –yalnızca sonsuz derecede kendi başıma varolmuş gibi hareket ettim.

47 VIII I A 170

Bir zamanlar tek arzum bir polis memuru olmaktı. Benim huzursuz, entrikacı zihnime uygun bir meşguliyet gibi görünüyordu. Suçlular arasında yarışılacak insanlar bulunduğu fikrindeydim: kurnaz, zinde, uçuk adamlar. Daha sonra fark ettim ki polis olmamam iyi olmuş. Çünkü polisiye olayların büyük bir kısmı, suç ve düzenbazlıkla değil, feryat ve ıstırap dolu olaylardı. Genellikle birkaç şilinlik ve gariban bîçârelerin karıştığı olaylardı.

Sonra râhip olmak istedim. Ama bu da aynı değil mi? Gerçek dinî ihtiyaca sâhip insan sayısı ne kadar da az. İnsanların büyük bir kısmının sorunları ve ıstırapları tamamen bu dünyaya ilişkin – ve bunlar dinin krikosunun kullanılamayacağı kadar gevşek bir toprak. Bizim gerçek ihtiyaçlarımızı karşıla, bize para ver, bize geçim kaynağı ver vs. insanların büyük bir kısmının kaygısı bunlar ve istedikleri şey teselli. Burada yine ne yazık ki birkaç şilinlik bir vodvil oyunu ve hafif şeyleri kriko ile kaldırmaya dair bir komedi söz konusu.

İnsanlar bu açıdan gerekli şartların hiç birine sâhip değil ve gerçekten yapmaya başlamaları gereken şey gereksinim geliştirmek; ama bu da çok güç; zira büyük bir kısmı bu gereksinimi geliştirme ihtiyacını bile hissetmiyor.

47 VII I A 171

[...] Eğer bir birey Avrupa'da büyük bir kentte yaşıyorsa, bir yazar, sanatçı vs. gibi bütün ülkeye aitse, zâlimce bir hasedin kurbanı olur ve aynı ülkede bir başka büyük kente göç edebilir. Peki bun-

dan kim acı çeker? Gayet doğru bir biçimde önceden yaşadığı kent. Ama hiç kimse Kopenhag'ı Danimarka'yı, Danimarka dilini ve milliyetini terk etmeden, terk edemez. [...]

47 VIII I A 174

Benim yazar olarak varlığım hayâl edilebilecek en aşağı ve en iğrenç hâlde. Şimdi bu benim oldukça farklı bir anlamda hakkettiğim söylenebilecek bir şey –ve şimdiye kadar kendimi suçlu hissettiğim bir şey, yani Tanrı'yı anlama. Bir yazar olarak insanlara karşı yalnızca doğru yerde değilim, bundan sonsuz derecede ilerdeyim.

Ama yaşamım Danimarka'daki herhangi bir yazarınkinden çok daha ilginç. Yalnızca bu nedenle gelecekte hakkımda araştırma yapılacağı kesin. Bütün Avrupa moral kırma sürecine katıldı –ama Kopenhag'ta şartlar benim gözlem ve hesaplama gücümün hepsini tamamen kavrayabileceği kadar küçük ölçekte. Bu insanlar için çok ilginç olabilir. Ben tıpkı tam bir tedaviye sâhip hekim gibiyim; ama incelenemeyecek kadar büyük bir hekim değilim. [...]

47 VIII I A 175

Bir bakıma bütün talihsizliğimin çıktığı yer burası. Eğer kişisel geçim kaynaklarına sâhip olmasaydım, hiçbir zaman melankolimin müthiş sırrını koruyamazdım. (Rahmet sâhibi Tanrım, babamın kendi melankolisi içinde bana karşı yaptığı ne kadar korkunç bir hata –ve yaşlı adam bütün kasvetini zavallı bir çocukla boşaltırken, hiçbir şey söylememesi daha da korkunçtu. Yine de o babaların en iyisiydi). Ama o zaman ben şimdi olduğum gibi olamazdım. Ya delirmek zorunda bırakılacak ya da yolumu zorlayacaktım. Şimdi ise saf bir ruh yaşamına sâhip bir *salto mortale** oluşturmada başarılı oldum.

Ama bu yolla yine insanların genelliğiyle tamamen heterojen hâle geldim. Benim gerçekten yoksun olduğum şey bir beden ve fiziksel şartlar.

9 Haziran 47 VIII I A 177

* "1. mükerrer ve çok tehlikeli olan parende, 2. çok tehlikeli iş".

Yaşamımı hem böylesine ağır bir yük hem de aydınlatıcı kılan şey, hiçbir şeye sonlu bir biçimde zorlanmamam; aksine dâima sonsuz kararlardan birini seçmek zorunda olmamdır. Ama bu durum bir güçlüğe de neden oluyor. rûhun kararlarında kişi kararını özgürce verebilir; ancak fânîliğe (örneğin fiziksel refaha) ilişkin olarak insanın gerçekten zorlanması gerekiyor. Sonlu kararlar bir bakıma kişinin sonsuzdan yaklaşması için çok küçük kalıyor –bu nedenle zorlanması gerekir. Zorlanmak sonlu işlerde tek yardım kaynağıdır –sonsuzda ise özgürce seçmek tek kurtuluştur.

47 VIII I A 178

İnsanlar sürekli olarak, yalnızca benim melankolimin sırrını koruma niyetimi gururla karıştırarak bana karşı tarif edilemez bir hata yapıyorlar. Ama istediğimi başardığımı göstermek için kanıta gerek yok; zira bana karşı sempati hisseden pek olmadı.

47 VIII I A 179

Erotik aşk ve evlilik gerçekten de kendini sevmenin derin bir teyididir. Burada kendini sevmeye iki insan katılmaktadır. Evli insanların bu kadar uzlaşmacı olması, bu kadar donuk hâle gelmesinin nedeni budur –saf aşk dünyevî yaşama, kendini sevmenin adapte olduğu şekilde adapte olmaz. Bu nedenle yalnız kimse kendini sevmekten yoksundur. Bu nedenle evli kimseler, evliliğin aşk olduğunu varsaydıkları için, bekârın bencil olduğunu söyleyerek bu durumu ifâde ederler.

47 VIII I A 190

[...] Hıristiyan âleminde aşkın ne olduğunu epeyce zamandır unuttuk. İnsanlar erotik aşk ve dostlukla flört ediyorlar ve bunu aşk olarak, bir erdem olarak övüyorlar. Saçmalık! Erotik aşk ve dostluk dünyevî mutluluktur; tıpkı para, cömertlik, yetenek vs. gibi, hatta onlardan daha üstün fânî bir maldır. Bu nedenledir ki bunlar dilen-

meli, ama bunlar kesinlikle çok önemli bir şeymiş gibi görülmemelidir. Aşk kendini inkârdır ve kökü Tanrı'yla ilişkidedir. [...]

47 VIII I A 196

Benim yoksun olduğum şey fiziksel enerjidir –tembel olmak. Benim enerjim ruhsaldır ve onunla tek yapabildiğim çalışmaktır.

47 VIII I A 200

Çocukluğumun ilk yıllarından beri kalbime keder oku saplanmış yatıyor. O orada durduğu sürece ben ironiğim –eğer oradan çekilip alınırsa, ben öleceğim.

47 VIII I A 205

Sıklıkla rastladığım haset türlerinden birisi, kişinin bir şeyleri tehdit yoluyla elde etmeye çalıştığı türdür. Böylece eğer birkaç insanın toplandığı bir yere girersem, genellikle içlerinden birisi gülmek sûretiyle saldırı oklarını doğrudan bana çeviriyor. Muhtemelen kendisinin kamuoyu görüşünün bir aracısı olduğunu hissediyor. Ama eğer ben ona normal bir şekilde hitap edersem, aynı kişi aşırı derecede sâkin ve nâzik birisine dönüşüyor. Yani temelde benim önemli birisi olduğumu düşünüyor; hem de olduğumdan daha önemli. Kendisi öyle olamadığı için en azından bana gülerek önemimi azaltabileceğini düşünüyor. Benim önemimin bir parçası olmasına izin verilir verilmez de, önemimle övünmeye başlıyor.

İşte küçük bir toplumda yaşamanın sonucu bu; ama gerçekten de gözlemlemeye değecek kadar ilginç.

Bir gün kapının önünde üç genç adama rastladım. Beni görür görmez sırıtmaya ve kasabamızda moda olan genel saygısızlığı göstermeye başladılar. Peki ne oldu? Onları iyice görecek kadar yakınlaştığımda, hepsinin puro içmekte olduğunu fark ettim ve onlardan birine dönüp ateş istedim. Ânında üçü birden şapkalarını çıkardılar. Öyle görünüyordu ki; ateş istemekle onlara bir iyilik yapmıştım –eğer bırakın iltifat etmeyi, dostça bir söz bile söyleseydim aynı in-

sanlar benim için "bravo" diye bağırmaktan mutlu olacaklardı; tıpkı şimdi lanet okuyup *(pereat)*[50] tehditkârâne davrandıkları gibi.

Goldschmidt ve P. L. Møller'in büyük ölçekte yaptıklarını, herkes daha küçük ölçekte yapıyor. Eğer Goldschmidt'e selâm vermeyi ya da ona seslenmeyi ihmal edersen, gazetesinde yer alırsın. Tehdit yoluyla eşitlik elde etmeye çalışıyor. Aynı şey onun gazetesinin okuyucuları için de geçerli. Eğer onlara yağ yakmayı reddedersen, onun gazetesini seninle alay etmek için kullanıyorlar; eğer onlara yağ yakarsan, gerçek düşünceleri ortaya çıkıyor.

Halbuki ben özellikle ayrıcalıksız sınıflara karşı daima nâzik davrandım! Şimdi her şey bir komedi. Ama kişinin insan doğasına ilişkin bilgisinin bu yolla artması paha biçilmez bir kâr.

47 VIII I A 218

Works of Love'ı tamamladım, tashihini de yaptım. No. VIII üzerinde çalışırken kendimi biraz yorgun hissettim, Berlin'e gitmeyi düşündüm; ama içinde bulunduğum bu ruh hâlinde çok fazla uzaklaşma korkusuyla buna cesâret edemedim. Çakıldım kaldım. Tanrı'ya şükür eser iyi gitti. Tanrı'ya şükür. Ah! İnsanlar benim bu önemli gayretimle alay edip, küçümserken, ben oturdum ve bana bu başarıyı nasip edem Tanrı'ya şükrettim. Evet, sâhip olduğum diğer her şeyi alsanız da, benim hâlâ orijinal ve Tanrı'ya şükür yok edilemez kutsî düşüncem şudur ki; Tanrı sevgidir. Her şey ne kadar umutsuz görünürse görünsün, sevgi dolu bir kimsenin ne olduğuna ilişkin en mübârek düşünceleri bir araya topluyorum ve kendime diyorum ki: işte her an için Tanrı böyledir.

Kesinlikle insanlarda nihâyetinde benzer düşünceleri uyandırmalı, onlara haykırmalı ya da onları sarsmalıyım ki; Tanrı'nın ne kadar sevgi dolu olduğu konusunda bir kez bile gerçekten düşünmeden yaşamlarını harcayıp gitmelerini önlemeliyim.

2 Ağustos 47 VIII I A 219

---

50 'Kahrolsun'.

Tarihsel olarak cenâze töreni konuşmasının kaderinin nahoş bir ortamda yapılmak olduğu söylenmelidir. Bir barmen gömülür ve bir söylev verilir; bir tümgeneral öldüğünde de. Ama insan ırkının yüce asâleti nadiren bir cenâze söylevine muhâtab olur: onlar tıpkı idam edilenler gibidir –ve hiçbir söylev verilmez. İnsanlar barmenleri kahramanlar gibi gömerler –kahramanlar çarmıha gerilir ve gizlilik içinde gömülür.

47 VIII I A 222

Bir an için, yalnızca seyâhat maksadıyla, Stettin'e gitmeyi düşündüm [...[[Ama] genel durumun, bütün mizacım ve bütün fiziksel alışkanlıklarım buna karşı çıktı ve [...] yılın bu vaktinde güneşin kızgınlığı dayanılmaz hâldeyken bir çöle gitmenin ne anlamı var? [...] Bunun yanısıra yapacak işlerim de var. [...] onun yerine burada evimde kısa bir tatil yapmayı düşündüm. [...] mizacımda açıkça görülen bir değişim var ve buna saygı gösterilmelidir. Daha sâkin hâle geliyorum; artık şiddetli isyanlara gerek duymuyorum. Zaten gerçek yenilenme şiddetli bir değişim olmayıp, içeriden yavaş yavaş yükselen bir şey değil midir? [...]

3 Ağustos 47 VIII I A 227

Evinde mutlu olmayan bir kadının pencere önünde uzun süre oturması gibi, bir melankoliğin rûhu da oyalanma aramak için gözün kenarında oturur. Melankolinin bir başka biçimi de gözü tamamen kapatır, böylece bütün etrafı karanlık görür.

47 VIII I A 239

İnsan gittikçe hayvanlara daha fazla benzer hâle geliyor: artık bin adam gücünden değil, 1000 beygir gücünden söz ediyor.

47 VIII I A 241

O zaman (*Works of Love*'ın İkinci Kısmının VII. Söylemi üzerinde çalışırken) Berlin'e gitmek için şiddetli bir arzu hissettiğimde,

teslim olmadım. Bunun yerine hiçbir şekilde içimde arzu bulunmadığı hâlde kralı ziyâret ettim. Bu gibi büyük değişimlerden kaçınmalıyım. Şimdi yapılacak şey; verimliliği azaltmak ve beni ânında yeniden verimli hâle getirecek bu güçlü değişimlerle meşgul olmak yerine, daha çok burada evde biraz tembellik yapmaktır.

47 VIII I A 249

İnsancıllık [*Menneskelighet*] nedir? İnsanların eşitliğidir [*Menneske-lighet*]. Eşitsizlik insanlık dışılıktır.

47 VIII I A 268

Kişinin komşusunu sevmesine ilişkin herhangi bir meselenin söz konusu olabilmesinden önce, dünyada çok şey çekmesi, çok mutsuz olması gerekir. Ancak dünyevî zevkler ve hazlardan bir nefsî terk yoluyla uzaklaşmayla 'komşu' (en yakın) varoluş âlemine girer. Bu nedenle hiç kimse gündelik yaşayan kişiyi komşusunu sevmemekle suçlayamaz. Çünkü gündelik yaşayan kişi, komşusunun orada bulunmasından yeterince mutludur. Dünyevî yaşama yapışmış hiç kimse komşusunu sevmez, yani onun için komşusu yoktur.

47 VIII I A 269

Montaigne ne güzel söyler (3. B, s. 84): "Cezayı beklemek onu çekmektir; meziyet onu beklemektedir."[51]

47 VIII I A 278

Montaigne ne güzel söyler:

"Hiçbir zaman bir kitap yazmak için araştırma yapmadım, bir kitap yazdığım için biraz araştırma yaptım."[52] (4. B, s. 84 – 2. kitap, 18. bölüm)).

47 VIII I A 289

51 *Montaigne: The Complete Essays*, İngilizce'ye çeviren M. A. Screech, Penguin Books, Harmondsworth, 1991, s.412.

52 A.g.e., s. 756.

Yaşlı bir adamın mükemmel bir şekilde vurguladığı gibi, yalan söylemek kişinin kendisini terk etmesi, Tanrı'yı küçümsemesi ve insanlardan korkmasıdır. Montaigne hayranlık verecek derecede dikkati bu aşağılık tersliğe çekmektedir: Tanrı'dan korkma ve gerektiğinde insanları hor görme yerine.

47 VIII I A 291

EĞİTİCİ KONUŞMA VE MÜZÂKERE ARASINDAKİ FARK

Bir müzâkere kavramsal kriterlerin verildiği ve anlaşıldığını varsaymaz. Bu nedenle insanları uyandırmak, kışkırtmak ve düşüncelerini keskinleştirmek için çok fazla sempatiye, sâkinleştirmeye, rahatlatmaya, iknâya başvurmaz. Aynı zamanda müzâkere zamanı eylemden öncedir ve bu nedenle bütün faktörleri düzenli bir şekilde harekete geçirme sorunudur. Müzâkerenin bir 'atsineği' olması gerekir; bu nedenle paleti, duygulara dayanan eğitici konuşmadan daha farklıdır. Buna karşın müzâkerenin kendi ruh hâlinin kıvamında, sabırsız ve canlı olması gerekir. Burada ironiye ve önemli oranda mizaha gerek vardır. Kişi, eğer düşüncelerini daha berrak ve daha çekici kılacaksa, zaman zaman biraz gülebilir. Sevgi üzerine yapılan bir eğitici konuşma, insanların gerçekten sevginin ne olduğunu bildiğini varsayar ve sonra onlara sevgi kazandırmaya, onları harekete geçirmeye çalışır. Ama aslında durum böyle değildir. Bu nedenle 'müzâkere'nin mutlaka önce onları kilerin dar merdivenlerine toplaması, onlardan talepte bulunması ve hakîkatin diyalektiği yoluyla onların rahat düşünce yollarını tersine çevirmesi gerekir.

47 VIII I A 293

Merhamet hakkındaki İkinci Kısım'daki Düşünce No.VII, aynı zamanda uygun bir biçimde komünizmi hedef almaktadır. Böyle şeylerden hiçbir anlamı olmayan yaygın terimlerle söz etmek ma-

hâret değildir; ama burada mesele tamamen farklı bir açıdan ve kesinlikle bir Hıristiyan perspektifinden verilmektedir.

47 VIII I A 299

Hıristiyanlığın amaçladığı bütün iyi şeyler (yani dünyevî ve fânî avantaj ve şanslar vs.) için Tanrıya şükretme fikrinde tuhaf bir şeyler vardır. Bu şükür Hıristiyanlığı yalnızca yükseltilmiş bir yaşam hazzından *(eudaimonism)** ibaret hâle getirmektedir. Dinsiz, büyük bir tâlih başına konduğunda kaygının girdabına düşer; çünkü tanrılara karşı güvensizliği vardır. Ama kaygıdan fazlasını da yaşar; zira kişi dünyevî şeylere sarıldığında ne olduğunu gösteren kaygısını gayet iyi anlar. Peki ya Hıristiyanlık'ta? Kişi dünyevî malların peşinde koşar ve sıkıntı çeker ve sonra kendisini bu kaygıdan kurtarması için Tanrı'ya şükreder. İşte bu yüzden Hıristiyanlık âlemi, dinsizlikten daha fazla dünyevî hâle gelmiştir. İyi günler için Tanrı'ya şükretmek, ilke ve en önce kişinin kendisini ve neden böyle şeylere sarıldığını irdelemesi anlamına gelmelidir. Ama bunun yerine kişi daha sıkıca sarılır ve sonra Tanrı'ya şükreder –onları soğukkanlılık ve güvenlik içinde elinde tutmasına izin vermesi için. Ne yazık! İnsanlar Hıristiyanlığı nasıl da dolandırıyor!

47 VIII I A 333

Ruh adına ve içsellik adına yapılan her şeyi, yaşamlarında böyle bir şey olmadığı için ahlâkî utanç, fantezi olarak gören insanlarla günlük temas içinde yaşamak zorunda olmak, biraz korkutucu olabilir. Böyle bir kimse bir aldanmış bile olamaz; çünkü yalnızca fiziksel güce saygı duyduğu için aldatmanın onun üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Bunlar gerçekten birlikte olmanın gerçekten korkunç olduğu insanlardır. Onlar için fiziksel olmayan her kaygı gülünçtür.

47 VIII I A 334

---

* Yaşamın değerini mutluluk bağlamında karakterize eden, ahlâkı mutluluğa göre değerlendiren bir etik doktrin (Çevirenin Notu).

Haset sonunda beni yazar olmaktan açıkça men edecek. Bu güruh iyi insanlardan oluşan halk gibi değil. Benim böylesine yeteneklere sâhip olmam, ya da Tanrı'nın bana böyle bir başarı ihsan etmesi, benim çok çalışkan olmam vs. onların sâhip olamayacağı özellikler.

Danimarka'da millî bir ruh yoktur, yalnızca bir pazar kasabası rûhu vardır. Bütün büyük ülkelerde, eğer yetenekliyse yazarın çalışmasına izin verilir; ama burada diğerlerinden daha yetenekli olduğunu söyleyen herkesi doğrudan yasaklamak istiyorlar. Seviyesizleştirme her yerde görülüyor. Bir yazarın ne kadar yazmaya cüret edebileceğine dair edeb standartları var; hiç kimse daha fazla yazamaz. Eğer Tanrı daha büyük yetenek verse, kişi bu kutsal misyonunu inkâr etmeli ve diğer insanlar gibi olmalıdır

47 VIII I A 336

... Haydi dürüst Kant'la birlikte açık yüreklilikle söyleyelim: Tanrıyla ilişki bir tür zihinsel bozukluk, gerçek dışılıktır. Aynı şekilde görünmeyen birisiyle ilişkide olmaktır. Steffens'in din felsefesinin bir yerinde oldukça doğru bir biçimde belirttiği husus budur.

47 VIII I A 358

Herkesin kalbinin derinlerinde bir yerde dünyada yalnız kalacağı, Tanrı tarafından unutulacağı, bu dev dünya evinin milyonlarca sâkini arasında gözden kaçacağı kaygısı vardır. İnsan etrafındaki akraba ve dostlarına baktığı zaman da bu kaygıyı içinde barındırır. Ancak bu kaygı her zaman aynıdır. Kişi bu kaygının tamamen yok olmasının nasıl bir şey olacağını düşünmeye bile cesâret edemez.

47 VIII I A 363

Hiç kimse 'insanoğlu' olmak istemiyor; çünkü insan olmaya değer bir şey gibi görülmüyor. Hiç kimse 'Hıristiyan' olmak istemiyor; çünkü insan olmak da herhangi bir şey olmak sayılmıyor. İnsanlar

bu gibi görevlerin yaşam için yeterli olduğunu düşünmüyor. Bütün istedikleri –evet, uğruna kavga edip mücâdele verdikleri ve kendilerini tükettikleri şey- bir şeyler olmak. Ama bu bir şey, örneğin diplomat ya da cerrah olmak istiyor.

47 VIII I A 368

İnsanların büyük bir kısmı iki danışman edinme eğilimi içindeler. Birisi korktukları zaman, tehlike ânı için. İşler iyi gittiğinde onunla hiçbir işleri olmaz; zira onun görüntüsü ne kadar âciz olduklarını hatırlatır ve böyle zamanlarda –Tanrı'nın inâyetiyle değil- kendi güçleriyle başarılı olduklarını düşünmeyi yeğlerler.

48 VIII I A 379

Bugün Başpiskopos Mynster'e gittim. Çok meşgul olduğunu söylediği için hemen ayrıldım. Ayrıca bana karşı çok soğuk davrandı. Muhtemelen son kitabımdan dolayı gücendi.[53] Ben durumu böyle anlıyorum. Yanılmış olabilirim; ama yanılmadığım bir şey varsa o da bu olayın bana daha önce hiç sâhip olmadığım kadar sükûneti kazandırdığıdır. Onu gücendirebileceğini, çileden çıkarabileceğimi bildiğim şeyleri yazarken dâima tereddüt ettim. Bu birçok kez tekrarlandı; ama o gücenmedi. Ama durun şimdi! Beni bir an için inciten şeyler bana hayat ve coşku veriyor. Hiçbir zaman onun desteğini ve onayını kazanmak için en küçük bir şey bile yapmadım; ama onun benim fikrime katıldığını görmek beni inanılmaz derecede memnûn edebilirdi –bu aynı zamanda onun da yararına. Çünkü bildiğim kadarıyla onun vaazlarından en fazla yararlanan benim.

4 Kasım 47 VIII I A 390

Hiçbir zaman sırdaşım olmadı. Yazar olarak bir bakıma kamuoyundan sırdaş olarak yararlandım. Ama kamuoyu ile ilişkilerim dikkate alındığında, onun yerine gelecek kuşakları sırdaş almam

53 *Kjerlighedens Gjerninger* (Aşk Eserleri), *Samlede Værker*, a.g.e., cilt XII.

gerek. Her şeyden önce bir kimseyi aşağılama yarışına katılan insanlar aynı zamanda o kimsenin sırdaşı olamaz.

47 VIII I A 394

Hiç kuşku yok ki, çağımız ve genelde Protestanlık yeniden manastıra ihtiyaç duyabilir ya da orada bulunmayı arzulayabilir. 'Manastır' Hıristiyanlık'ta zarurî bir diyalektik unsurdur. Bu nedenle tıpkı denizdeyken nerede bulunduğumuzu bilmek için bir şamandıraya ihtiyaç duyduğumuz gibi, kendim içine girmeyecek olsam da manastıra ihtiyacımız var. Nasıl her kuşakta gerçek Hıristiyanlık bulunacaksa, buna ihtiyaç duyan bireyler de bulunmalıdır. [...]

47 VIII I A 403[54]

Geçim sağlamanın altın toprağı Danimarka'da her şey geçim üzerine döner. Yalnızca herkes geçim sağlamak için çabalayıp, geçimini sağlama garantisi peşinde olmakla kalmayıp, ülkenin bu kentinde geçinecek bir gelir elde etmeksizin çıkarsızca bir fikir uğruna çalışan kimse bütün saygıyı kaybeder –çünkü çaba göstermek, geçim sağlamak, onun içinde uyuklamak, işte verilen ahlâkî terbiye budur.

47 VIII I A 418

Bu kız bana yeterince problem çıkardı. Şimdi ise –ölmüş değilama mutlu ve iyi bir evliliği var. Bunun olacağını ta o zaman (altı yıl önce) söylemiştim ve her şeyin sebebinin serseriler olduğu ilân edilmişti! Olağanüstü!

47 VIII I A 447

Hârika! *Either/Or*'un sona erdiği 'senin için' kategorisi (sübjektivite, içe dönüklük) (senin için yalnızca eğiten hakîkat hakîkat-

[54] Bu ve izleyen kayıtlar NB (3)'tendir (orijinal metindeki VIII I A 400 ila 482 nolu kayıtlar) ve Kasım ila 26 Aralık 1847 arası tarihleri kapsar.

tir) tamamen Luther'in kategorisidir. Luther'in yazdığı hiçbir şeyi gerçekten okumamıştım. Ama şimdi *Book of Homilies*'i (*Ahlâk Vaazları Kitabı*) açıyorum ve Geliş (Hz. İsâ'nın dünyaya gelişi -yay.)'in İlk Pazarı için verilen derste 'senin için' diyor; ana konu bu. [...]

47 VIII I A 465

İSÂ'NIN ÇARMIHA GERİLMESİ NASIL MÜMKÜN OLDU?

Bir zamanlar âilesinin, İsâ'ya samimi iman etmeyi aşıladıkları bir çocuk vardı. Büyüdükçe daha az anlamaya başladı. "Yaşamını hakîkat uğruna fedâ etmeye arzulu olduğunu ve eğer yaşamını fedâ etmişse bunu hakîkat uğruna yaptığını anlıyorum." dedi. "Benim anlamadığım, kendisi sevgi demek olan İsâ'nın insanlara olan sevgisinin, o insanların suçların en büyüğünü, onun canını alma suçunu işlemelerine neden engel olmadığıdır".

Gerçek şudur ki; İsâ sevgi değildir, hele insânî anlamda hiç değildir. O *hakîkat*tir, mutlak anlamda hakîkattir. Bu nedenledir ki hem o adamların eylemini savunamamakla kalmayıp, onların kendi ölümünün suçlusu olmasına da –yani hakîkatin en üst derecede ortaya konulmasına- engel olamazdı. (Aksi olan zayıflık hiçbir savunma oluşturmayacaktı).

47 VIII I A 469

Bu nedenle tarihten hiçbir şey öğrenilmez. Gösterişli eski zamanlar bütün ihtişâmıyla orada durur; hatta zulmün ve benzerlerinin bile bir çekiciliği vardır. Ama hiçbir daha iyi anlayış kazandırmazlar. Ve böylece bir genç acele ettiği ve yanlış anladığını, ancak içine iyice batınca anlar. Ama bunun böyle olması gerekir; aksi hâlde gençler hiçbir zaman iyi ve kötü ilkel kavrayışını elde edemezler.

47 VIII I A 479

'TEKİL BİREY' BİR İPUCU

'Tekil birey' dinî açıdan, bu çağın, tarihin ve insan ırkının mutlaka içinden geçmesi gereken bir kategoridir. Ve Thermopylae'de* durmuş ve düşmüş kişi, benim bu dar geçitte, 'tekil birey'de durduğum tarzda güvende değildir. Onun görevi kalabalıkların bu dar geçitten geçmesini önlemekti; eğer zorla geçerlerse o kaybedecekti. Benimki ise; en azından ilk bakışta, çok daha kolaydır ve ayaklar altında ezilme tehlikesine beni daha az maruz bırakmaktadır. Çünkü benim görevim âciz bir kul olarak kalabalıkların bu boğazdan, 'tekil birey'den geçmesine yardım etmektir. Bu geçitten hiç kimse 'tekil birey' hâline gelmeden geçemez. Yine de eğer mezar taşıma ne yazacaklarını soracak olurlarsa, 'o tekil birey' sözünden başka bir şey yazmalarını istemezdim. Bunun anlamı henüz anlaşılmamışsa da, kesinlikle anlaşılacaktır. Bir zamanlar bu kategoriyi, 'tekil birey'i Sistemdeki polemik hedef olarak seçtim. O zamanlar burada yurdumuzda her şey Sistemdi. Şimdi artık hiç kimse Sistemden söz etmiyor. Bu kategori benim sâhip olabileceğim tarihsel önemle kayıtsız şartsız ilişkilendirilebilir. Belki de benim yazdıklarım da, birçok diğer yazarın yazdıkları gibi çabucak unutulacak. Ama eğer bu doğru kategori ise, onun hakkında söylenenler doğru ise; hiçbir şekilde hoş, rahat ya da takdir edilmiş olmamasına rağmen, eğer onu doğru algılamış ve bunun benim görevim olduğunu doğru anlamışsam; kesinlikle nadiren çekilen içsel acılara ve hiç kimsenin hiçbir zaman yapmaya istekli olmayacağı dışsal fedâkârlıklara rağmen bu bana ihsan edilmişse; o zaman dayanırım, eserlerim de benimle birlikte dayanır.

'Tekil birey' –ki Hıristiyanlık davası bu kategori ile ayakta du-

* Antik Yunanda Atina'nın kuzeydoğusunda kalan ve orta Yunanistan'a geçişi kontrol eden bir geçit. M.Ö. 480 yılında I. Leonidas ve binlerce askerinin I. Xerxes komutasındaki Pers ordusu tarafından katledildiği savaşın yapıldığı yerdir (Çevirenin notu).

rur ya da düşer-, dünya evriminin düşüncede şimdiye kadar ulaşabildiği noktadır. Bu kategori olmaksızın panteizm kayıtsız şartsız galiptir. Bu nedenle bu kategoriyi diyalektik olarak (bunu gündeme getirme zahmetini çekmek zorunda kalmaksızın) nasıl güçlendirebileceğini daha iyi bilenlerin olacağında kuşku yoktur. Ama 'tekil birey' kategorisi panteistik kafa karışıklıklarına karşı tutunulabilecek bir çapadır ve öyle olmaya devam edecektir. Aynı zamanda insanları ayıltabilen *helleboredir*[55] ve öyle olmaya, bir ağırlık sâhibi olmaya devam edecektir. Fakat bu kategoride çalışanların (kendisini gerçekleştirmede ya da ağırlık uygulamada) kafa karışıklıkları arttıkça, daha fazla diyalektik hâle gelmeleri gerekir. Bu 'tekil birey' kategorisine dâhil edebildiğim herkesi Hıristiyan yapmaya kararlıyım ya da bu bir kimsenin başka birisi için yapabileceği bir şey olmadığı için, ona Hıristiyan hâline geleceği garantisi verebilirim. 'Tekil birey' olarak yalnızdır, bütün dünyada tek başınadır; yalnız başına Tanrı'yla karşı karşıyadır –bu durumda Tanrı'nın cevap vereceği kesindir. Sonunda bütün kuşkular fânîlik illüzyonunda; 'birkaç ilgiliden birisi' ya da sonunda Tanrı'yı ve hatta İsâ'yı sindirecek (tıpkı 'halk'ın kralı ve 'kamuoyunun' vekilleri sindirdiği gibi) tüm insan soyundan birisi olduğu illüzyonunda kendisine sığınak bulur. Panteizm gözle görünür bir illüzyon, sisin geçici olarak oluşturduğu atmosferik bir imaj ya da ebedî olduğunu iddia eden yansımasının oluşturduğu bir seraptır. Ama gerçek şudur ki, bu kategori öğretilemez; bu kategoriyi kullanmak bir sanat, etik bir görev ve yapılması daima tehlikeli olan ve bazen uygulayıcının yaşamına mal olan bir sanattır. Bu inatçı ırk ve kafası karışmış kalabalıklar, kutsal olarak en yüce olanı kendi 'ırklarına', 'güruhlarına', 'toplumlarına' vs. karşı ihânet *(lèse-majesté)* olarak görür.

Tekil birey –bu kategori daha önce yalnızca bir kez (ve ilk kez) Sokrat tarafından paganizmin çözümlenmesinde belirgin ölçüde diyalektik bir tarzda kullanıldı. Hıristiyanlık âleminde ikinci kez,

55 Zihinsel hastalıkları tedavide kullanılan bir bitki ya da ilacın antik kökeninin ismidir.

tamamen aksi yönde insanları (Hıristiyanları) Hıristiyan yapmak için kullanılacak. Misyonerlerin Hıristiyanlığa davet ettiği paganlara ilişkin kategorisi değildir; misyonerin Hıristiyanlık âleminin kendi içindeki kategorisi, Hıristiyan olmanın ve Hıristiyanlaşmanın ne olduğu konusunda içe doğru derinleşmedir. Misyoner bu duruma geldiğinde bu kategoriyi kullanacaktır. Eğer çağımız bir kahraman bekliyorsa, onu boşuna beklemektedir. İnsanlara itaati öğreten kutsal acziyet içinde olanın gelmesi daha büyük olasılıktır –onu, Tanrı'nın itaatkâr kulunu, Tanrı'ya isyan içinde öldürmek yoluyla.

47 VIII I A 482

Kapasitemin sınırlarına kadar, gittikçe daha fazla çaba göstererek çalışıyorum. Tamamen düşüncelerimi en açık, en güzel ve en gerçek biçimde ortaya koymaya yoğunlaştım ve başka her şeye karşı ilgisizim. Sırf bu nedenle (ilgisiz olduğum için) çılgın olarak görülüyor ve göz ardı ediliyorum. Eğer çağdaşlarım arasındaki gerçekten yüce olan insanlar gibi, yalnızca enerjimin onda birini zihinsel çabalara ayırsam ve onda dokuzunu kendi çıkarımın peşinde koşmak için, benim bir parça eserimin para ve şanla ödüllendirilmesini sağlamak için harcasam; o zaman büyük bir adam hâline gelecek, saygı görecek hem de çok fazla saygı göreceğim!!!

Bu nedenle hakîkate ışık tutmak ya da Hıristiyanlık (Cübbeler, ipekler ve kadifeler giymişlerin pazar saçmalarının değil, Yeni Ahit'in –İncil'in) tarafından sunulan görüşün hakîkat olduğuna ışık tutmak üzere küçük bir örnek olarak yaşamımı güvenle sunabilirim. Ah genç adam dikkat et! Özellikle râhipler ve şâirlere dikkat et. Pazar günleri râhiplerin en yüce olarak nitelediği şeye dikkat et (Çünkü pazartesi günü râhibin kendisi de komplonun bir parçası olduğu için, sana gülecekler. Gerçekten de pazar günü akşamı en son olup biteni, herhangi bir kimsenin onların söylediği şekilde hareket edecek kadar çılgın olup olmadığını öğrenmek için kulübünde olacak; böylece papaz efendi gülecek, hamlık olarak niteleyecek bir şeyler bulmuş olacak); şâirlerin dizelerinde yaptıkları övgülere

dikkat et (günlük yaşam nesri içinde şâir, yeterince aptal olanlar için '*pereat*' çığlıkları atanlara katılır vs.). Kumar oyna, içki âlemleri yap, fâhişelere git, dul ve yetimleri dolandır, iftira at; dünya seni affedecektir. Ama her şeyden önce râhibin pazar günleri söylediklerini kendi yaşamında gerçekleştirmeyi kafana koyduğuna dair en küçük bir kuşku bile uyandırmamaya dikkat. Çünkü o zaman şeytan serbest kalacak ve bu asla hoşgörülemez. Bu bir ölüm kalım mücâdelesidir; herkes adâlet ve mükemmellik timsali kesilecek; ruhsuz bir güvenlik içinde olan herkes bir evcil ve çocuk yetiştirici hâline gelecektir. Kısacası; bütün bunlar için öyle bir şey yapma girişimi mümkünse doğuştan bastırılması gereken bir şeydir. Bir fâhişe ya da kumarbaz dünyayı gücendirmek için ne yapar? Gerçekten de dünyayı ortalamadan daha kötü birileri olduğunu göstererek rahatlatır. Ancak vay hâline o kimsenin ki; tek bir söz bile söylemeksizin kendi yaşamını dünyalılığın sırrına karıştırır! Dünya pazar günleri râhibin vaazına tahammül ediyor; çünkü cemâat pazartesi günü râhibin yaşamına bakarak anlattıklarının nasıl anlaşılması gerektiğini kolaylıkla görebilir –görüntü olarak ve Rabbimizi ve saf gençliği aptal yerine koymak için, pazarları bu yolla geçimi sağlayan birisinin vaaz ettiği kahramanca erdemlere sâhip olma geleneğini sürdürebilir. Gerçekten de dinî ibâdet günlerini düzenleyen kurallara titizlikle riâyet edilecekse, râhiplerin pazar günü vaaz etmesi yasaklanmalıdır; neden bir mesleğe diğerleri karşısında ayrıcalık yapılsın ki? Diğer bütün mağazaların kapatıldığı pazar günlerinde, râhiplerin dükkânının açık kalmasına neden izin verilecek ki? Aslında kurallara aykırı olan para kazanma, maaş almadır. Ama din adamları pazar günleri para kazanır! [Kenar notu: Zamanımızda kilise râhibin butiğidir!]

48 VIII I A 489[56]

Eğer bağımsız geçim kaynaklarına sâhip olmasaydım, çağımla

[56] Bu ve izleyen kayıtlar NB (4)'tendir (orijinal metindeki VIII I A 483 ila 653 nolu kayıtlar) ve 28 Aralık 1847 ila 13 Mayıs 1848 arası tarihleri kapsar.

daha iyi geçinebilirdim. Her şeyden önce yazmak için, tematik bakımdan birleşik çalışmalar yapmak için bu kadar geniş zaman bulamazdım; çabalarım tıpkı herkesin çabası kadar olurdu. O zaman sevilirdim. Eserlerim farklı konulardaki parçalardan oluşurdu –o zaman okunurdu.

Danimarka'da edebî eleştiri mevcut değil. Gazete eleştirilerinin tarifesi şöyle: eğer elli üç sayfa yazarsam, eleştirisi en fazla bir sütun olacaktır. Eğer on sayfalık bir broşür yazarsam eleştirisi bütün bir sayıyı, belki de iki sayıyı dolduracaktır. Ve doğal olarak bu aşağılama küçük bir kasabada çok fazla takdir görüyor. Elbette bu şekilde acı çeken en fazla iki ya da üç yazar vardır. Diğer bütün yazarlar büyük bir eserin önemsiz olarak görülmesinden ve bir broşüre çok fazla önem verilmesinden yarar sağlıyorlar.

47 VIII I A 495

Buna göre, Hıristiyanlık âleminde bile,[57] dünyevî yaşamın farklılıkları Hıristiyanlık dışı bir yolla kolaylıkla yürürlüğe girebilir. Yine de bize komşumuzu sevmemizi emreden sevgi emri, insanlar arasındaki bu Hıristiyan eşitliğini sürekli gözetim altında tutar. Hıristiyanlık âleminde bile herkese –doğum, rütbe, şartlar, eğitim, durum itibariyle- dünyevî yaşamın farklılıklarından biri içinde özellikle kendisinin olan bir yer tahsis edilmiştir. Hıristiyanlığın bu farklılığa karşı olduğu hiçbir yön yoktur; Hıristiyanlık saf insanlık hakkında masallar uydurmayacak kadar ciddîdir. Hayır; bütün istediği ruhlarını bu farkı damgalayarak; hiç kimsenin, ya çılgınca buradaki yaşamın son derece hârika olduğunu ve bu nedenle eğer hayretini muhâfaza edebilirse, cenneti seve seve Tanrı'ya bırakma; ya da bu dünyadaki zor yaşamı, sefâleti ve ıstırâbı nedeniyle hayata küsme yoluyla semâvî rahmet hakkında yine çılgınca hiçbir şey duymak istememe yoluyla kendi rûhuna zarar vermesini önlemek

[57] 'Hıristiyanlık âlemi' (Danca: Christenheden) Kierkegaard tarafından Danimarka Kilisesi'nin yaşamı ve kurumları tarafından temsil edilen yozlaşmış Hıristiyanlık biçimini ifâde edecek şekilde kullanılmaktadır.

ister. Hıristiyanlık bunu önlemek istemektedir; ama kendisinin aldatılmasına da izin vermeyecektir. Yalnızca Hıristiyanlık zafer kazandığı ve dünya yaşamındaki farklılığın en iğrenç ve âşikâr korkunçluklarını ortadan kaldırdığından; ayrıca yapay olarak Hıristiyanlık âleminin Hıristiyanlıkmış gibi görünmesi nedeniyle, Hıristiyanlık, lanet ve iğrençliğin insanın kalbinde, ama daha gizli biçimde bulunabileceğini çok iyi görmektedir. [...]

47 VIII 2 B 31:20[58]

Bilimi kişiye aşılayabilirsiniz; ama etiğin insanlardan elde edilmesi gerekir. Tıpkı bir onbaşının bir köy delikanlısında asker olma yeteneğini gördüğünde söyleyebileceği gibi: "ondan bir asker çıkarmayı başaracağım"; hâlbuki iş (ordu nedir, devriye nedir vs. gibi) askerlik hizmeti konusunda küçük bir kitabın anlatılmasına geldiğinde, onbaşı muhtemelen şöyle diyecektir: "Evet, bunların ona aşılanması gerekir".

47 VIII 2 B 81:6

GİRİŞ

Eğer modern felsefenin kafa karışıklığını ifâde eden tek bir deyime odaklanılacak olunursa, özellikle Kant'ın 'dürüst yol'undan alınmış popüler bir sözcük hatırlanmalıdır ve bunun için *sahtekâr*dan daha uygun bir sözcük bilmiyorum. Ve eğer bilim insan soyunun gözü ise, gözün kendisi karışmışken başka hangi kafa karışıklığından söz edilebilir ki? Henüz çağımızın kafa karışıklığını resmen tanımlayan kimse çıkmamışsa da, şundan daha uygun bir deyim bilmiyorum: bu çağ *sahtekâr*dır. [...]

47 VIII 2 B 86

---

58 VIII 2 B 31 nolu kayıt *Works of Love* ile; VIII 2 B 81 ila 86 'The Ethical and the Ethico-religious Dialectical Communation' (Etik ve Etik-dinî Diyalektik İletişim) ile ve VIII 2 B 81 *Christian Discourses* ile ilişkilidir.

[...] Modern çağın trajedilerinden birisi de budur –'Ben'i, kişisel *beni* yok etmek. Bu nedenledir ki gerçek etik-dinî iletişim sanki dünyadan silinmiş gibidir. Zira etik-dinî hakîkat özünde kişilikle ilişkilidir ve ancak bir *ben*den, bir diğer *bene* iletilebilir. Buradaki iletişim objektif hâle gelir gelmez, hakîkat yalana dönüşür. Burada ulaşmamız gereken kişiliktir. Bu nedenle ben kendi erdemimin; yaşamın aktüalitesinin merkezine *ben* diyen şiirselleştirilmiş kişilikleri (müstear isimlerim) taşıyarak, çağdaşlarımın bir *ben*, konuşan bir kişisel *ben* (fantastik saf *ben* ve onun vantrilokluğunu değil) işitmeye bir kez daha alıştırmak için elimden geleni yaptım. [...]

47 VIII 2 B 88

[...] Ayrıca eski çağlarda, insanın kişisel yaşamı vs. hakkındaki bu insânî güvencelere karşı düzenli bir Hıristiyanca güvensizlik bulunduğu zamanlarda, bu konuda ciddî davranmak, kişinin parasını fiilen dağıtması –böylelikle (İsâ'nın o zengin gence tavsiye ettiği gibi) gerçekten yoksul hâle gelmek- kişinin dünyevî ünleri terk etmesi gerekli görülürdü. Ama bu 'dürüst' çağda böyle dışsal önlemlere ihtiyaç yoktur. İnsanın içsel yaşamı vs. hakkında bu insânî protestolara daha fazla güvensizliğin bulunduğu diğer zamanlarda, insanlar ayrıca eğer bir kimse söylediği gibi seviyorsa, bunu göstermenin tek yolu kendi yaşamında yalnızca söylediğini sevdiğini ifâde etmesi idi. Ama çağımızda; bu el çabukluğu çağında, kişinin dışsal yaşamı aksini gösterir. Kişi teminat vs. verir -ve herkes ona inanır; ama keşke herkes gittikçe artan oranda birbirini aptal yerine koymasa. Yine de merak ediyorum. Son tahlilde dışsal ifâdenin gerekli görüldüğü çağın güvenceleri bakımından, karşılıklı rahatlık yararına bu güvencelerin yeterli olduğunu keşfeden bizim çağımızdan daha sâdık mıdır?

47-48 VIII 2 B 91:13

1848-1849

UÇURUMUN GENİŞLEMESİ

1848 yılı, Fransa'da Şubat devrimine, bütün Avrupa'daki yankılarıyla birlikte tanıklık etti. Bu yankılar Schleswig-Holstein üzerine yapılan Danimarka-Prusya Savaşı'nı da içeriyordu. Sıklıkla vurgulandığı üzere; Kierkegaard için bu çatışmanın en yakın etkisi orduya alınan hizmetçisi Anders'in hizmetlerinden yoksun kalması olmuştur. Bu yıl mâlî açıdan olduğu gibi birçok başka yönden de Kierkegaard için bir sınama niteliğinde olduğunu kanıtladı. Geçim giderlerini azaltmak için Rosenborggade'deki yeni dairesine bir pansiyoner aldı.[1] Bu ve geleceği hakkında aldığı bir dizi pratik ve ahlâkî karar onu, münâvebeli olarak optimizm ve depresyon üreten bir kaygı hâline itti. Bunlar, algıladığı engellerin etkilemesine nasıl izin verebileceğinin göstergeleri idi. Nisan ayında bütün varlığının değiştiğini ve artık 'konuşmaya' (neyin yerine, yalnızca yazmanın yerine mi? Ya da münhasıran kendi adıyla ve sesiyle yazmaya mı karar vermişti?) karar verdiğini (kendisine) ilan etti.[2] Fakat yalnızca beş gün sonra bunda acele ettiğini anladı. Genelde, bu döneme ait kayıtlar kararlılık ve öz-kuşkunun huzursuz bir harmanıyla doludur. Birçok kaydın, Kierkegaard'ın, pratik ve ahlâkî güçlükler arka planına karşı kendi gelecek planlarıyla boğuşmak için bu ruh hâlleri üzerinde çalıştığını gösterdiği kuşkusuzdur.

---

[1] Tornebuskegade'nin köşesindeki 156A şimdi 7 numaradır.

[2] VIII I A 640.

Ama bu yılın siyâsal olayları da ona daha genel ve daha yakın bir maksada ilişkin yeni bir anlayış kazandırmıştır. Bir yıl sonra, 1848 yılının kendi gelişimi için hayâtî önem taşıdığını gördü. Danimarka'daki karışıklıklar ve değişimler, ona kendi toplumu hakkında bir perspektif sağladı ve müstear isimle yazdığı eserlerinde geliştirdiği düşüncelerinin toplumuyla doğrudan ilgili olduğunu gördü. 'Tekil birey' kavramı ya da kategorisi doğdu. Bu Danimarka'nın kendisindeki siyasal değişimlere de uygulanabilir. Daha fazla yazılması gerekiyordu ve Kierkegaard 1848 yılında çok daha fazla yazdı. Bunlar arasında iki yıl daha ortaya çıkmayacak olan *Practice in Christianity* de bulunuyordu. Ayrıca 1849 yılında yayınlanan *The Sickness unto Death* ve ölümünden sonra yayınlanan *The Point of View of My Activity as an Author* bu döneme aittir. 1848 yılına ait tek eser, Nisan ayında yayınlanan *Christian Discourses* idi. Kierkegaard ayrıca gelecekteki eserlerini finanse etmek için çok gerekli olan sermâyeyi sağlamak üzere *Either/Or*'un ikinci baskısını hazırlamakla yoğun bir şekilde meşguldü.

Kierkegaard, 1848 yılının siyâsal olaylarına karşı duyarsız olmaktan çok uzaktı. Ona göre bu olaylar bireylerden çok gruplara eylem ve inisiyatif atfetme tehlikeli eğilimini gösteriyorlardı. Bu açıdan 1847 yılının *Literary Review*'i ve hatta daha da geriye gidersek *Postscript* ile 1849 yılının *The Sickness unto Death*'ı arasında bir argüman sürekliliği görüyoruz. Kierkegaard mevcut sosyal biçimler ('şimdiki çağın' sosyal biçimleri) ve genel olarak insan davranış kalıplarında, canlı sorunları kendi uygun canlı biçimlerinde karşılamaya karşı yaygın bir soğukluk saptamaktadır. 'Seviyesizleştirmeye' –insanlardaki nitel farklılıklarda ve ayrıca siyâsal rollerinde bir azalma ya da odaklanma kaybı ve bireysel otoriteyi küçümseme- ve buna karşılık gelen gruplaşma, dernekleşme ve benzerlerine kaçış eğilimi görülmektedir. Aynı yıl Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'suna, bireylerin baskıdan kurtulmaya yönelik kolektif mücâdeleye katılımını sağlama maksadıyla bu gelişmelerden yararlanmayı amaçlayan bir belgeye tanıklık etti. Kierkegaard, onları da bi-

reye yönelik genel küçümsemenin bir parçası, insan yaşamının siyâsal gruplanmalar olmaksızın mümkün olmadığı gerçeğini bireyin kendisini gerçekleştirmesi ifâdesini ancak siyasal derlenme ve (yerel alanda) dinî cemâatleşme yoluyla bulabileceği zararlı fikriyle karıştıranlar olarak görmektedir. Popüler monarşi ve halkın kilisesi 1848 yılı sonunda yeni kurulmuştu ve Kierkegaard bunları dinin gerçek rolünü felâket bir biçimde gasbeden tamamen fânî kurumlar olarak görüyordu. Bunlar ayrıca, Berlin'e yaptığı ilk ziyârette kendi hâlinin ahlâkî boyutlarıyla yüzleşmek zorunda kalmasından bu yana, daha net şekillenen fikirleri için bir siyasal hedef oluşturuyordu. Kierkegaard, *Either/Or*'un yeniden basılmasını haklı göstermek üzere bir yazar olarak niyetinin dâima dinî olduğunu ilan etmeye karar verdi. *Either/Or*'un ikinci (ve revize edilmemiş) baskısına, yazarın gerçek dinî yapısını gösterecek bazı müstear isimle yazılmamış dinî eserler eşlik edecekti. Ancak bu döneme ilişkin kayıtlarla bir sonraki dönemin bazı kayıtları, bu fikrin stratejik ve bazı başka güçlükleri olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle Kierkegaard, ikinci baskıyla birlikte bu konuda bir açıklama (*The Point of View of My Activity as an Author - Yazar Olarak Faaliyetlerimin Bakış Açısı* adlı) yapmayı ve bu ve daha sonraki müstear isimli eserlerini müstear isimli olmayan eserlerinin Hıristiyan temalarıyla ilişkilendirmeyi düşündü.

Yine günlüklerinde ayrıntıları anlatılan çeşitli nedenlerle bu kamuoyu açıklaması yayınlanmadı (ölümünden sonra 1859 yılında kardeşi tarafından yayınlandı). *Either/Or*'un ikinci baskısı Mayıs ayında yayınlandığında, orijinalinde planlandığı gibi buna ismiyle yayınladığı bir eser (*The Lily of the Field and the Bird of the Air –Tarlanın Zambağı ile Göğün Kuşu*) ona eşlik ederken, yazar aslında kendi adıyla yayınlamayı düşündüğü diğer eserleri yeni bir müstear isimle yayınladı: *Anti-Climacus*.

Bu eserlerden ilki olan ve Temmuz 1849'da yayınlanan *The Sickness unto Death*, umutsuzluk biçimlerini, benliğin yapısını ifâde eden bir 'sentezi' korumak maksadıyla yaşanan başarısızlıklar ola-

rak tanımlamaktadır. Eser, özden yoksun normatif bir benlik ya da 'ruh' tanımı getirmektedir. Umutsuzluğun en yaygın ve tehlikeli biçimi; insanların kendi içlerinde keşfedemedikleri ve hatta tam aksiyle karıştırdıkları umutsuzluktur. Kurumları rûhun işlevlerini sözde devralan ruhsuz toplumlarda, ruh ya da gerçek benlik gerçek bir temele sâhip olmayıp, yerleşim yaşam biçimleri olarak kalırlar. Böylece manevî imkânlar kendi çıkış yollarını bu gibi formların dışında, çılgınlıkta, dinî cezbede, estetik kültlerinde veya ütopik politikada bulma eğilimi gösterirler. Bireyin perspektifinden bu, sentezi korumak üzere başarısız olmanın bir yoludur. Diğeri ise; bireyin kendi manevî imkânlarının altına düşmesi ve manevî bakımdan iğdiş edilmiş bir dünyevîlik yaşamı sürmesidir. Umutsuzluğa çare olarak *The Sickness unto Death*'ın önerisi iman, ya da kendi başına değil, aşkın bir güç tarafından konumlandırılmış hâle gelme görevini kabul etmeye istekliliktir. Bu eserin varsayımlarına göre benlik zaten bu durumdadır. Eserin toplumdaki ve hatta insan yaşamının kendisindeki genel huzursuzluğu teşhis etmesi nedeniyle, bu eserdeki umutsuzluk tipolojisi rahatlıkla daha önceki *Literary Review*'de verilen 'şimdiki çağ'eleştirisinin bir uzantısı olarak görülebilir. *The Sickness unto Death*'dan çok önce hazırlıkları başlamış olmasına rağmen, ikinci ve son müstear isimli çalışma olan *Practice in Christianity* (Hıristiyanlık Pratiği) Eylül 1850'ye kadar yayınlanmadı.

Kariyerinin bu kadar ileri bir döneminde yeniden müstear isme başvurmasının nedeni, günlüklerde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Kierkegaard, başlangıcından itibaren bütün müstear isimli eserlerin ardındaki niyetin dinî olduğunu göstermek istemesi ve insanlar için dinî iman ve ibâdet gerektiren yüksek manevî standartları betimlemeye kararlı olmasına rağmen, kendisini bu standartlara sâhip bir kimse olarak örnek gösterecek ve başkalarını yargılayacak hâlde bulamadı. Bu nedenle çağdaşlarına 'hitâb etme' tarzı bu olamazdı. Bu günlükler yeni müstear isim, Anti-Climacus'a götüren içsel tartışmaların canlı tanıklıklarını içermektedir. *Point of View* yerine ve kısmen de bu görüşü başkalarına kanıtlamak maksa-

dıyla, bir Hıristiyan olarak olağanüstü bir statü talep etmeyen Kierkegaard, Mynster ve Kültür Bakanı aracılığıyla Kilisede–ilk olarak bir köy kilisesinde- bir görev elde etmeye çalıştığını gösteren adımlar attı. Ancak bu ciddî adımlardan bir sonuç çıkmadı. Haziran ayı sonlarında *The Sickness unto Death*'ın müsveddesi matbaaya verildi ve Kierkegaard'ın kendisinin de çok önemli gördüğü bu eser 30 Temmuz'da yayınlandı. 1849 yılı ayrıca *Two Minor Ethico-religious Treatises –İki Küçük Etik-dinî Tez-* (Mayıs ayında) ve *Three Discourses at Communion on Fridays -Cuma Âyinleri için Üç Vaaz-* (Kasım ayında) eserlerinin yayınlanmasına tanıklık etti.

Kierkegaard'ın Regine'e olan takıntısı bu yıllarda da azalmadı. Ancak bu meseleyi bitirip geride bırakmayı istediği görülmektedir. Regine'in babası Haziran ayında öldü ve Regine'in, babasını bir engel olarak görmüş olabileceğini ve geçen yılın Ağustos ayında yolda babasıyla karşılaştıklarında bir uzlaşma sağlamada başarısız olduğunu düşünen Kierkegaard, bu kez Schlegel aracılığıyla bir deneme yaptı. Ama Schlegel, Regine'e yazılan mektubu açılmamış olarak geri getirdi.[3] Her zaman olduğu gibi bu olaylar da titiz bir şekilde günlüklerde yerini aldı.

Bu tarihlerde artık Hegel felsefesi Danimarka'da ateşli bir konu olmaktan çıkmışsa da, Hegelci düşüncenin etkileri henüz silinmemişti. 1849 yılında ayrıca Hans Lassen Martensen (1808-1874) teoloji profesörü oldu ve *Christian Dogmatics –Hıristiyan Dogmaları* adlı eserini yayınladı. Kierkegaard'ın üniversite birinci sınıfta olduğu yıl, Martensen onun teoloji hocası idi. Kierkegaard'ın hocası Poul Martin Møller'in ölümünden sonra Martensen, felsefede *privatdocent*[4] oldu ve daha sonra 1845 yılında Saray Râhibi yapıldı.

[3] Regine'nin daha sonraları verdiği bir mülâkatta (dipnot 18'e bakınız) Schlegel'in 'çok nazik ama kesin bir ret' yazdığı belirtilmektedir. Kısmen kadının kocasının o tarihte 'hâlâ kadının patronu' olması nedeniyle Schlegel bu inisiyatifi benimsemiştir. Ama asıl motifi bir üslup ya da gelenek değildi; asıl neden "bu entelektüel sorun yaratıcıyı evinde bulundurmaktan kaçınmaktı" (bakınız *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s. 47).

[4] Bakınız dipnot 38.

Martensen sonunda Danimarka Devlet Kilisesi Başpiskoposu olan Jacob Peter Mynster'in yerini aldı. Kopenhag'ın ana edebî figürü J. L. Heiberg çevresinin etkisi altında, Martensen Hegelci felsefenin taraftarı hâline geldi ve 1849 yılında yayınlanan *Christian Dogmatics* bu etkinin yoğun izlerini taşımaktadır. Sokratçı diyalektik yaklaşımı Martensen'in devlet, din, bilim ve sanat arasındaki ilişkileri objektif bir teorik vizyon içinde kavrama girişimiyle kesin bir kontrast oluşturan Kierkegaard, ilk karşılaşmasından itibaren Martensen'i küçümsemiş gibi görünmektedir.[5]

Martensen ayrıca Kierkegaard'ın kardeşiyle bozuşmasına da neden oldu. Ekim ayında Roskilde Kongresi'nde hazırlıksız yaptığı bir konuşmada Kierkegaard'ı yerme pahasına Martensen'i övdü. Daha sonra bu konuşma yayınlandı. Kierkegaard kızgın ve yaralı idi:

> Sevgili Peter,
>
> *Kierketidenden*'deki makaleni yeni okudum. Dürüst olmak gerekirse, bu makale bana birden fazla yönden acı verdi. Ama burada bu konuya girmek konuyu çok dağıtacak. Öbür yandan bu makalede sergilediğin iyi niyetin için teşekkür etmeme izin ver.
>
> Eğer kaza eseri bir yazar olarak Martensen ile karşılaştırılıyorsam, âdil bir biçimde söylenmelidir ki; burada benim yalnızca bir yönüm değerlendirmeye alınmıştır. O da bir yazar olarak Martensen'den farklı bir oryantasyona sâhip olmam ve bir başka ölçüt kullanmamdır. Ancak bunun pek önemi yok. Ama eğer bir yazar olarak Martensen ile karşılaştırılıyorsam, ben olağandışı fedâkârlıklar yaparken

[5] Kierkegaard'ın ölümünden sonra yayınlanan Etikk (1871-1878) adlı eserinde (iki bölüm hâlinde *Christian Ethics* olarak C. Spence ve William Affleck tarafından İngilizce'ye 1873 ve 1881 yıllarında çevrildi), Martensen bir yazar olarak Kierkegaard'ı önemli hususları çarpıcı biçimde dile getirebilmesi nedeniyle takdir etmektedir ve Kierkegaard'ın *The Sickness unto Death*'daki, kendisinin de istifâde ettiği, görüşleri hakkında ilginç bir açıklama vermektedir. Ama kendisinden önceki ve sonraki birçokları gibi, o da Kierkegaard'ın bireye yaptığı vurguyu romantizmin sübjektiviteyi duygular olarak irrasyonel biçimde idolleştirmesinin bir kalıntısından ibaret görme yanılgısına düşmüştür.

onun olağandışı çıkarlar sağladığı temel farkını vurgulaman gerekirdi. Ayrıca belki de Martensen'in gerçekte hiçbir ilkelliğe sâhip olmadığı; ama fazla ses çıkarmadan bütün Alman burslarını kendisine mal ettiği unutulmamalıydı.

Son olarak, senin ve benim yararım için benim hakkımdaki sözlerini düzeltmelisin. Eğer bunun uygun olduğunu söylüyorsan, bu benim müstear isimlerimin ikisi için de geçerlidir. (Otantik, beğenilen, şimdiden oldukça kalın eserim olan) eğitici vaazların yazarı olarak bu tam olarak bana uymuyor. Bu farklılığa dikkat edilmesini yazılı olarak ben istedim. Özet olarak benim için, benim zaten sıklıkla acısını çektiğim ihmâle bir şekilde yardım etmemiş olmanı dilerdim.

Bu mektubun, Peter'in 29 Aralık 1849'da Danimarka Parlamentosu üst meclisine seçilmesinden önce mi yoksa sonra mı yazıldığı açık değildir. Ama Parlamento'ya seçilmiş olduğu gerçeği yalnızca Kierkegaard'ın sosyal bakımdan başarılı kardeşiyle ilişkilerini daha da kötüleştirmeye yaradı.

Martensen'e gelince, o daha büyük bir bozuşma için, bu kez Kierkegaard'ın kariyerinin son döneminde Kilise'nin kendisiyle bozuşması için zemin hazırlamakla meşguldü.

Bu Almanya korkusu bir hayâl, bir oyun, ulusal gururu okşamaya yönelik yeni bir girişimden ibâret. Dürüstçe küçük bir ulus olduğunu kabul eden ve her biri Tanrı önünde ve kendi hesabına daha büyük bir güç olmayacaklarına karar vermiş bir milyon insan, hiçbir tehlike oluşturmayacaktır. Hayır; burada yaşanan felâket oldukça farklı bir şeydir: bu küçük ulus yıldırıldı, kendi içinde bölündü, bireyleri arasında iğrenç derecede bir kıskançlık var; yönetmek isteyen herkese karşı güvensizlik duyuyor; bir şeyleri başaran herkese karşı dar görüşlü, küstah ve disiplinsizdir ve bir tür avam tiranlığına sürüklendi. Bu durum (Alman) halk(ın)a kötü bir vicdân kazandırıyor ve bu nedenledir ki Almanlardan korkuluyor. Ama hiç kimse sorunun gerçekte nerede yattığını söylemeye cesâret edemiyor ve böylece herkes sağlıksız tutkuları övüyor ve Almanlara yüklenerek kendisini önemli göstermeye çalışıyor.

Danimarka'yı kötü bir dönem bekliyor. Pazar kasabası rûhu ve ortak bir nezâketsizlik: bu durum belli bir tür şapka vs. giymeyen herkesin Alman olmasından kuşkulanmaya kadar varacaktır. Öbür yandan komünist ayaklanma ve bir şeyleri başaran herkes basının hedefinde ve baskı altında.

İşte bu Danimarka'nın talihsizliği –ya da Danimarka'nın cezasıdır. Gerçekten bu, Tanrı'dan korkmayan bir ulusun, ulusal bilinci oluşturmak için yalnızca kasaba dedikodularına sâhip bir ulusun; hiçbir şey olma fikrine tapınan bir ulusun; okul çocuklarının yargıç olduğu, yönetmesi gerekenlerin korktuğu ve itaat etmesi gere-

kenlerin küstahlaştığı bir ulusun; her gün ülkede hiçbir kamusal ahlâk bulunmadığı gerçeğinin yeni kanıtlarının görüldüğü bir ulusun –ya bir tiran ya da birkaç şehit tarafından kurtarılması gereken bir ulusun- cezasıdır.

48 VIII I A 531

Varoluş muazzam yapısının bütünün ana zembereği ve bütün eklemleri (zincirin halkaları gibi) bütünle ilişkilendiren zemberek kişiliktir: (doğa âlemindeki) herkes kişiliktir; (ruh âlemindeki) herkes kişiliktir. Şimdi ise kişilik iptal edilmiştir. Tanrı kişilik dışı hâle getirilmiş; bütün ilişkiler kişisellikten çıkarılmıştır. Burada kişilik dışılığın ardındaki gerçek itici güçler olan iki korkunç felâket; basın ve anonimliktir.

Hatanın en büyük zaferi kişilik dışı bir iletişim ortamı ve sonra da anonimliği kazanmasıdır. Basının kendi açtığı yaraları kendisinin iyileştirdiğini söylemek saçmalıktır. Bütün gerçek iletişimler kişisel olduğu (çünkü kişilik hakîkattir) için, basını kullanmak dâima daha zor olacaktır. Ama hata ise dâima kişilik dışıdır.

Günlük basın ve anonimlik olmaksızın, hatayı seslendirenin, küstahça bir ifâdede bulunanın belli bir bireysel kişi olmasında teselli bulunabilir. Bu durumda birçoklarının birey olmaktan çekineceğine ve her hâlükârda söyleyenin kim olduğunun bilineceğine dair bir umut vardır. Ama hiç kimse olan (ve bu nedenle hiçbir sorumluluğu olmayan) bir kimse, herhangi bir sorumluluk düşüncesi olmaksızın hatayı, en korkunç orantısız iletişim ortamının yardımıyla yayabilir. İşte bu korkunçtur. Ve bu sorumsuz hata yine hiç kimse olmayan kamuoyu tarafından benimsenecektir! Hiçbir yerde hiç kimse yoktur ve bu nedenle hata her yerdedir. [...]

48 VIII I A 540

Şimdiki din adamlarını dinleyen ya da okuyan kişinin kendi kendine şöyle demesi ne kadar rahatlatıcıdır: "Ah, ne demek iste-

diğini anlıyorum, ne yapmam gerektiğini görüyorum; buradan çıkardığıma göre, zaten aşırı derecede mükemmelim". Luther'i okumak ne kadar rahatlatıcıdır! Burada kesinlikle izlenebilecek, geriye dönük vaaz etmeyip ileri doğru yol gösteren bir kişiyi görüyoruz.

48 VIII I A 541

YAŞAM GÖRÜŞÜ
ÇİFTE TEST

Bir genci ve ne kadar çok *yaşamak istediğini* hayâl et –sonra da test yapalım. Ölmekte olan ve ne kadar çok *yaşamak isteyebilecek* birisini hayâl et ve tam tersi bir sonuca vardığını göreceksin. O zaman kim haklı? Kesinlikle ölmekte olan. Çünkü genç (bu yetmiş yıl boyunca) yaşamayı diler, ölmekte olan kimse ise ebediyeti diler yada ebedî bir yaşam sürmüştür.

48 VIII I A 543

Kardeşimin kötü huyluluğu ve hasedi âilemin bana verdiği tek şeydir. Onun bütün kaygısı yazdıklarımın bedava nüshalarını elde etmek. Bu nedenle kendimi *Corsair*'in kucağına atmam onu mutlu etti; çünkü o zaman benim üzerime yağan her şeyin Tanrı'nın cezâsı olduğunu keşfetti. Tanrı'nın adını birçok şekilde anabilirsiniz. Şimdi o da biraz yazmaya başlıyor –bir ölçüde benden ödünç alıyor, ama bu konuda hiçbir şey söylemiyor. Grundtvigci olması nedeniyle yazdıklarımı okumadığı sanılıyor –çünkü çevresindekiler kuşkusuz böyle söylüyor- bu nedenle rahatlıkla benim yazdıklarımı kullanabilir. Sonra ben öldüğümde sinsice öne çıkacak ve diyecek ki: "Evet, o benim kardeşim, benim girişimlerimi kardeşçe bir sempati içinde izledi, beni çok iyi tanıyordu vs."

Hayır, o yaşamda daha şanslıydı. Hükûmete karşı muhâlif bir tavır benimsedi. Peki ne oldu? Bir şehit şerefi, saygısı ve hayranlığı kazan-

dı. Peki ne oldu? Resmî makamını koruyor, hiç kimse kılına bile dokunamıyor. Kuşkusuz böyle bir şehitliğe aday çok kimse bulunabilir!

48 VIII I A 545

Martensen ve başkalarıyla ilişkilerimi mükemmel bir şekilde sürdürebilirdim. Her şeyden önce onların arasında beni biraz anlayabilecek birileri vardı ve onlarla şakalaşmak beni eğlendiriyordu. İşte ironi budur. Barbar yığınların saldırısı tamamen anlamsız. Burada benim üstünlüğümün bana hiçbir yararı yok; okul çocuklarından, bakkal çıraklarından, duvarcılardan ve manavlardan üstün olmaktan memnûn olmak için delirmiş olmam gerekirdi.

48 VIII I A 550

Şimdiye kadar insan ırkının evrimindeki diyalektik faktör *halk* idi. 'Halk' tıpkı imâlât sürecindeki hammadde ve sürekli olarak (sayıya) eklenen hazır stok gibidir ve bu hammaddeden birey grupları ya da bireyler çıkmaktadır –ama korkunç bir israf vardır. Ama bu herkesin birey olmasını planlayan kılavuzun hatası değildir; bu nedenle bunu ceza olarak adlandırıyorlar.

İnsanlar itici güçtür. İnsanlar kralları ve imparatorları yıkan güçtür. Bazen de krallar ve imparatorlar asilleri ve din adamları sınıfını yıkmak için halkı kullanmışlardır. Halk asâleti yok etti ve halk din adamlarını yok etti. Ve din adamları asâleti yıkmak için halkı kullanırken, asiller din adamlarını yıkmak için halkı kullandı. Ama bütün bunları yapan dâima 'halk'tı.

Şimdi son ve nihâî gelişme geliyor. Halk kavramının kendisi diyalektik hâle geliyor. Şimdi 'halkın' yıkılması gerekiyor. Peki bu nasıl gerçekleşecek? Ah işte (bu işe yarayan) kategori: tekil birey.

İnsan ırkını yetiştirme süreci bir bireyselleştirme sürecidir. Bu nedenledir ki insan ırkının üç hâle ayrılması gerekiyor –ama sonunda bu muazzam soyutlamayı, halkı parçalarına bölme işi, 'tekil birey'in yardımıyla başlıyor.

Düşünme yeteneğine sâhip herkes bunu kavrayabilir. Ama çoğunluk düşünme yeteneğine sâhip değil; eğer bir düşünceye tutunacaklarsa, bunu bu düşüncenin doğru olduğu inancı içinde birbirini teyid eden birkaç kişi anlaşma içinde yapmak zorundadır. Aksi hâlde bunu düşünmeye cüret edemezler. Böyle bir durumda, kesinlikle tekil birey düşüncesini düşünmek imkânsızdır; bu düşünce kitle hâlinde düşünülecek; çünkü zaten bu fikrin özü kitleyi dağıtmaktır.

48 VIII I A 551

Bir hakîkat, yüz bin haykıran insanın yardımıyla zafer kazandığında –ayrıca bu yolla zafer kazananın kendisinin de hakîkat olduğunu varsayarak-, zaferin biçimi ve üslûbu yüzünden hakîkatsizlik daha büyük bir zafer kazanır.

48 VIII I A 605

Sonunda bütün dünya tarihi saçma sözlerden ibaret olacak. Eylem tamamıyla bitti. Eğer bir şey oluyorsa bu yalnızca bir olaydan ibarettir. En büyük kuvvete sâhip olan güç eyleme geçmiyor, ne istediğine dair kesin bir fikri yok, amaçlarına dair kesin bir açıklama yapmıyor –hatta aklında bir bireye, bir kahramana daha da az yer veriyor. Hayır, 'birisi' bir soyutlama olduğu için, pasif olarak bir şeyleri yapması için zayıfa *soyut* baskı yapılır –ve sonra bu gerçekleşir. Birileri Paris'teki sarayı basar –ne istediğini bile bilmeyen kararsız bir kalabalık, belirsiz bir düşünce ile- ve böylece cumhuriyet kurulur. Saçmalık. Burada yurdumuzda 15 000 kişi şarkılar söyleyerek saraya yürüdü. Hiç kimse bir bakanlık istemedi, Hvidt için yürümedi;[6] sadece tahtın etrafında popüler düşünceli kimselerin bulunması gerektiğine dair belirsiz şeyler söylediler. Sorumluluk sâhibi bakanlar isteme konusunda da daha da isteksiz davrandılar. Bunun üzerine VII. Frederick kaygılandı ve Hvidt vs.'yi bakan yaptı;

6 21 Mart 1848 tarihinde Christiansborg önünde kalabalık bir gösteri yapıldı ve bu gösteriyi hükûmette yapılan bir değişiklik izledi.

onlara sorumluluk verdi, böylece halk sevindi. Bu halkın zaferidir. Bana göre ise bu üzerine ağlanacak bir şeydir; içinde kişisel cesâretin hiçbir izi bulunmayan insanlık dışı bütün korkaklıklar üzerine ağlanacak şeylerdir.

48 VIII I A 607

[Yukarıdakinin kenar notu] Hvidt vs. hiçbir zaman bir şey olmamalıydı –ve kendisi de hiçbir zaman daha fazlasını istemedi- (yalnızca) bir meseleye (milliyete) saygı olarak kabineye girme hakkına sâhip bir halk temsilcisi olmak (istedi).

48 VIII I A 608

Şu anki talihsizlik yeni kabinenin hayatta kalmak için savaşa ihtiyacı olmasıdır; milliyetçilik duygularının mümkün olduğu kadar tahrik edilmesine ihtiyaç duymaktadır. Barışı kolaylıkla elde edebilecek olsak bile, kabine tamamıyla aptal değilse, savaşa ihtiyacı olduğunu görmelidir.

48 VIII I A 609

'Güruh, kalabalık' hakkında yazdıklarım, zamanında liberaller, muhâlefet ve *Fædrelandet* tarafından anlaşıldı. Ama büyük olasılıkla artık anlamıyorlar. Bunun anlamı bu kimselerin hiçbir zaman özünde etik bir görüşe sâhip olmadıklarıdır. Kalabalığın yanlarında olmasını istiyor, aksi hâlde onlara kızıyorlar. Kalabalığın kendisinin kötü olduğu anlaşılmadı.

48 VIII I A 611

Peki bütün bu Holstein meselesi bitip de sonunda hiçbir şey çıkmadığında, bir akşamlık tahrikin bu hâli doğurduğu gerçeğini hazmettiğimizde, vatanseverlik adına her yerde kan akıtma yarışı yapıldığında ve kitleler karıştığında, işte o zaman ne olacak?

48 VIII I A 613

Dünyanın ihtiyaç duyduğu şey yetiştirme, insan yetiştirmedir. Benim dâima sözünü ettiğim şey budur. VIII.. Christian'a söylediğim şey buydu –ve insanların en çok gereksiz gördüğü şey de budur.

48 VIII I A 616

Ve bütün bu çalkantılar esnasında dindarlık hakkında tek söz bile duyulmadı –tek bir söz bile! Dünyada kim Danimarka'nın bir Hıristiyan ülke olduğunu düşünecek? Savaşa gidenlerin herhangi birinin Tanrı'ya hesap vermeyi gerçekten düşünüp düşünmediklerini merak ediyorum. Ah! Hiçbir râhibin bundan söz etmeye cüret edemeyeceği gerçek olmaktan daha ötedir.

48 VIII I A 618

Bireyler de dünyanın gelişimi konusunda daha fazla düşünmeye başladıkça, daha öznel biçimde düşünüyorlar ve her şey kendi öznelliği içinde olmak kaydıyla, bir kimsenin kral olması çok daha yersiz görünüyor. 'Kral' aslında yaygın bir isim olup, bireyin kendi başına düşünmediği doğal hâllere âittir. Bu nedenle böyle bir ortamda, tıpkı Rusya'da olduğu gibi, kral kendi kişiliğinin ülkenin yönetimini etkilemesi gerektiğini düşünmez; aksi hâlde yeni bir kişilik bütün organizmayı yeniden dönüştürecektir.

48 VIII I A 636

Benim bütün varlığım değişti. Gizliliğim ve çekincelerim yıkıldı –konuşmakta özgürüm.

Yüce Tanrım, bana merhamet et!

Babamın şu söyledikleri doğrudur: "Paran olduğu sürece hiçbir başarı sağlayamayacaksın". Kehânet gösterircesine konuşuyordu. Benim aşırı gideceğimi düşünüyordu. Ama hayır, kesinlikle bu olmayacak. Bu keskin zekâm ve melankolim ve hepsinden de öte param, kalbimde kendi kendime yaptığım bütün işkencelerin gelişi için ne kadar da uygun bir zemin oluşturuyor!

Ne kadar tuhaf bir zamanlama! –Tam konuşmaya karar verdiğimde doktorum geldi. Ama onunla konuşamadım; çünkü benim için çok ani olacaktı. Ama kararım kesin- konuşacağım.

Kutsal Perşembe* ve Hayırlı Cuma benim gerçek kutsal günlerim hâline geldi.

19 Nisan 48 VIII I A 640

Ne yazık ki, o da benim melankolimin suskunluğunu kıramadı. Onu sevdiğimden daha kesin hiçbir şey yok ve bu benim melankolimi beslemeye yetiyor –Ah melankolim, onu pazarlığa iten ne kadar korkunç bir yük yüklendi. Yazar olmam kısmen onun (Regine'nin) yüzünden, kısmen de melankolim ve param yüzünden. Şimdi Tanrı'nın yardımıyla kendim olacağım. İsâ Mesih'in melankolimi yenmeme ve sonra da râhip olmama yardım edeceğine inanıyorum.

Melankolime rağmen yine de dünyayı sevdim; çünkü melankolimi sevdim. Her şey benim için durumun daha hassas hâle gelmesine yardım etti: onun ıstırapları, benim bütün çabalarım ve nihâyet alay edilerek yaşamam –bütün bunlar Tanrı'nın yardımıyla şimdi geçimimi sağlamak zorunda kaldığım noktaya, benim kurtuluş noktama gelmeme katkıda bulundu.

Ve hâlâ onun (Regine'nin) o zaman benim olamayacağına inanıyorum. O zaman da şimdi de bir tövbekârım ve onunla ilişkimi başlatmakla korkunç derecede artan cezamı çektim.[7]

48 VIII I A 641

N.B. N.B.
PASKALYA PAZARTESİSİ

Hayır, hayır çekincemi kaldıramam; en azından şimdilik. Öyle yapmayı isteme fikri benim her ânımı işgal ederek, bu fikri daha da güçlendirecek.

---

* Paskalya öncesi Perşembe. Komünyonun (şarap ve ekmek âyini) başlatılmasının anıldığı gün.

7 Muhtemelen *Corsair* meselesi.

Yine de doktorumla konuşmuş olmak bir teselli veriyor. Sıklıkla herhangi bir kimseyle konuşamayacak kadar gururlu olduğum kanısına varıyordum. Ama bunu daha önce yapmıştım, şimdi yine yaptım. Peki doktorum ne söyleyebilir ki? Hiçbir şey. Yine de benim için insanların yargısına saygı gösterdiğimi bilmek önemli.

Manevî çalışmalarım beni tamamen tatmin ediyor ve eğer içinde yok olmazsam, memnûniyetle her şeyin karşısında durabilmemi sağlıyor. Bu aynı zamanda yaşamı nasıl görebildiğimi gösteriyor: Hiçbir hafifleme beklemediğim bir acıya –bunun tek istisnâsı bu yolla aklımı çalıştırabilmem- mahkûm olarak kalırken, başkalarına huzur ve coşku yararlı dalgalarını taşıma. Ah! Bu açıdan yaşamımın hâline itiraz edebileceğim hiçbir şeyim olmadığı kesin. Aksine her gün bana beklediğimden daha fazlasını verdiği için Tanrı'ya şükrediyorum; bana şükretme imkânı vermesi için her gün O'na duâ ediyorum – O da bunu biliyor.

Ama geleceğimin gittikçe daha büyük bir sorun hâline geldiği bir gerçekti. Eğer bu çekinceyi benimsemeseydim bir devlet memuru olurdum. Şimdi bu güç. Ayrıca uzun bir süre bir çıkış yapmamın mümkün olup olmayacağını düşündüm ve o zamana kadar dâima bundan yan çizerek yaşadığım, her şeyi arkada bıraktığım için; özellikle bu çekincemin bir olayda günah hâline gelmesi nedeniyle, sıklıkla görevimin saldırıya geçmek için bir girişimde bulunmak olduğunu düşünmeye başladım.

Eğer bunu yapmasaydım, daima kendime kızacaktım. Şimdi bunu yaptım ve yeniden daha önce olmadığı kadar iyi bir biçimde bunun bana neden yararlı olduğunu anladım.

Şimdi Tanrı'nın şu ya da bu şekilde çalışmalarıma yardım edeceğini veya bir şekilde geçimimi sağlamama yardım ederek, yazarlığımı sürdürmemi sağlayacağını umut ediyorum.

Kesinlikle günahın affedileceğine inanıyorum. Ama bunun yolunun yaşamımın sonuna kadar bu çekincenin acı dolu hapsinde kalarak cezâma tahammül etmekle gerçekleşeceğini düşünüyorum:

Hem derin anlamda diğer insanlardan uzak kalarak, hem de Tanrı'nın beni affettiği hafifletici duygusunu yaşayarak. En azından şimdilik, inancımı bu ıstırap dolu anıların uzakta kaldığına inanacağım noktaya yükseltemedim –bu açık kalpli iman henüz beni aşıyor. Ama imana sâhip olmakla umutsuzluğu uzak tutuyor, çekincenin acı ve cezasına katlanabiliyorum –ve Tanrı'nın bana bol bol ve rahmet dolu bir şekilde bana bahşettiği manevî faaliyet içinde tarif edilemez derecede mutlu veya kutsanmış hâldeyim.

Eğer çekincem kırılacaksa, bu büyük olasılıkla Tanrı'nın bir şekilde benim daimî bir makama gelmem yoluyla ve sonra da bütün zihnimi buna yormamla gerçekleşecektir. Ama eskisi gibi sürekli olarak çekincemi düşünerek onu kaldırmayı istemem, tam aksi sonuca götürmektedir.

24 Nisan 48 VIII I A 645

Ama fiziksel dinlenme ve yenilenmeye ihtiyacım var. Böyle bir zamanda son kitabımın[8] tashihini yapma, yayını hakkındaki tereddütlerim, bu güç zamanlardaki mâlî durumum, yedi yıldır sürekli çalışmam, taşınmak zorunda kalmam ve şimdi de Anders'imin bile benden alınması[9] ve tek başına olmam –yine de sürekli olarak yazmam ve üretmem (Tanrı'ya şükür! Bana yardımı olan tek şey bu son günlerde bile yeni bir kitap, *The Sickness unto Death* üzerinde çalışıyor olmam.): bütün bunlar beni gerginliğe itti. Ayrıca bu yıl çok seyâhat edeceğime güveniyordum –ve şimdi seyâhat edeceğim hiçbir şey yok.

Böylece sorunlu bir ruhsal sınama –ki Tanrı'nın yardımıyla bana yardım edecek ve zaten şimdiden benim kendimi daha iyi anlamama yardım etti. Bu benim şimdiye kadar ki yaşamımın olumlu

---

8 *Christelige Taler* (Hıristiyan Söylevler), *Samlede Værker*, a.g.e., cilt XIII, 26 Nisan 1848 tarihinde yayınlanan, müstear isim taşımayan bir eser.

9 Kierkegaard'ın uşağı Anders, Danimarka-Prusya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine askere alındı.

yönü ve Tanrı'ya şükür bitmek bilmeyen ve kendisini yenileyen bir coşku kaynağı: Tanrı sevgisi.

Hıristiyanlığın gerçekten biz insanlar için çok büyük bir nimet olduğunu gittikçe daha iyi anlıyorum. Tanrı'nın bu dünyaya yalnızca benim hatırım için geldiğine inanmaya cüret etmenin ne anlama geldiğini bir düşünün. Gerçekten de bir insanın böyle bir şeye inanmaya cüret etmesi en korkunç bir küfür gibi görünmektedir. Eğer bunu söyleyen Tanrı'nın kendisi olmasaydı –eğer bir insanoğlu bunu insanın Tanrı katındaki önemini göstermek için söylemiş olsaydı, o zaman bütün küfürlerin en korkuncu olacaktı. İşte bu nedenledir ki; bu söz insanın Tanrı için ne kadar önemli olduğunu göstermek maksadıyla değil, Tanrı'nın ne kadar sonsuz bir sevgiye sâhip olduğunu göstermek için icâd edilmiştir. İşte bu sonsuz aşkı yüzündendir ki, Tanrı bir serçeye bile özen gösterirken, kendisinin günahkârlar uğruna doğum ölmesine izin verir (halbuki bir günahkâr bir serçeden daha da aşağıdır) –Ah! Ne kadar sonsuz bir sevgi!

48 VIII I A 648

NB. NB.

İnsanların büyük bir kısmı (eğer erken yaşta şu ya da bu acıya katlanmak zorunda kalmamış veya trajik ruh daralmalarından biriyle karşılaşmamışsa) her şeyin kesinlikle iyiye gideceğini, Tanrı'nın kesinlikle her şeyi yoluna koyacağını vs. umut etmekle ve buna inanmakla başlar. Sonra bir süre boyunca hiçbir değişiklik olmayınca, yavaş yavaş ebedî olanın yardımına başvurmayı öğrenecek, kendisini terk edecek ve ebedî olanla tatmin olma yoluyla güç kazanacaktır. Derin bir idrâke sâhip olan ya da Tanrı'nın ebedîye daha uygun biçimde yarattığı kişi, yaşadığı sürece buna katlanması gerektiğini anlamaya başlar ve Tanrı'dan böyle bir olağanüstü, paradoksal yardım istemeye cesâret etmez. Ancak Tanrı hâlâ mükemmel sevgidir, bundan daha kesin olan hiçbir şey yoktur. Böylece

kendisini terk eder ve ebedî olan kendisine yakın olduğu için, ona sığınır; sürekli ve kutsanmış bir biçimde Tanrı'nın sevgi olduğundan emindir. Ama ıstıraplara rıza gösterilmesi gerekir. Bir süre sonra, yaşamın aktüalitesine daha somut bir biçimde daldıkça, yarı fânî bir varlık hâline gelir; zaman onun üzerinde (kaçınılmaz) etkilerini yaptıkça; bütün çabasına rağmen yaşamak her yıl çok daha güç hâle geldikçe ve ancak ebedî olanın yardımıyla yaşanabildikçe; mütevazı anlamda insan hâline geldikçe ya da insan olmanın ne demek olduğunu öğrendikçe (kendisini terki, teslimiyeti içinde hâlâ aşırı derecede ideal, aşırı derecede soyut olduğu için bütün teslimiyetlerde bir umutsuzluk unsuru vardır); işte o zaman onun için iman imkânı absürdün gücü karşısında Tanrı'nın ona geçici olarak yardım edeceğine inanıp inanmadığıyla eş anlama gelecektir. (Bütün paradokslar burada yatar: bu nedenle günahların affedilmesinin anlamı affedilene geçici olarak yardım edilmesidir; aksi hâlde yalnızca cezâya tahammül edebilme teslimiyetinden ibaret kalacaktır; hâlbuki Tanrı sevgidir. Ama günahların affedileceğine inanmak; Tanrı'nın zaman içinde günahı unutacağına inanmaktır, gerçekten de Tanrı'nın (günahı) unutacağı bir hakîkattir).

Bunun anlamı insanların büyük bir kısmının hiçbir zaman imana ulaşamadıklarıdır. Gündelik bir yaşam içinde yaşamaya devam ederler ve nihâyet bir tür düşünmeyi başarır, sonra da ölürler. İstisnalar tam tersi yolla başlar; çocukluktan itibaren diyalektikle, yani gündelik yaşam olmaksızın. Bu insanlar diyalektikle, düşünmeyle başlar ve yıllar boyu bu şekilde yaşamaya devam eder (yaklaşık olarak diğer insanların tamamen gündelik yaşam içinde yaşadığı süre kadar); sonra olgun yaşta iken imanın imkânlılığı kendilerine görünür. Çünkü iman, tefekkürden sonra gündelik yaşama muhatap olmaktır.

Doğal olarak, istisnâlar mutsuz bir çocukluk ve gençlik yaşarlar. Doğal olarak gündelik yaşanılan bir yaşta esaslı düşünür olmak en derin melankolidir. Ama bunun da bir karşılığı vardır. İnsanların büyük bir kısmı sürüklenip gider, bu nedenle asla ruh olamazlar;

bütün o mutlu gündelik yaşam yılları manevî durgunluk eğilimi sergiler ve bu nedenle asla ruh olamazlar. Ama istisnâların mutsuz çocukluk ve gençlikleri ruh hâlinde başkalaşır.

11 Mayıs 48 VIII I A 649

THE SICKNESS UNTO DEATH HAKKINDA RAPOR

Bu kitapla ilgili bir güçlük var: retorik için çok fazla diyalektik ve sert. Uygun olmayacak derecede meraklandırıcı ve kavrayıcı. Başlığın kendisi de kitabın söylevlerden oluşması gerektiğini gösteriyor gibi; tamamen lirik bir başlık.

Belki de kullanılamayacak; ama kitap, her hâlükârda –açıkça olmasa da- söylevlerde kullanılabilecek mükemmel derecede zenginleştirici bir plana sâhip.

Retorik tarzını gerçekten kullanmaya başlamadan önce dâima diyalektiği konusunda mutlak anlamda akıcı olduğunu görmem ve defâlarca baştan sona kontrol etmem gerekiyordu. Bu kez durum öyle olmadı.

13 Mayıs 48 VIII I A 651

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Retorik, bir formata sâhip olması için, mutlaka her biri bir söylev olacak belli ana başlıklar altında toplanması gerekiyor.

'The sickness unto death –ölümcül hastalık' şöyle anlaşılmalı:

1- Gizliliği.

Yalnızca bu hastalığa sâhip olan kişinin onu saklamak istemesi değil. Hayır, korkunç gerçek bu hastalık o kadar gizlidir ki; kişinin kendisi dahi bilmeksizin ona sâhip olur.

2- Genelliği.

Bütün diğer hastalıklar şu ya da bu yönüyle, iklimle, yaşla vs. sınırlıdır.

3- Sürekliliği.

Çağlar boyu –sonsuza kadar- sürer.

4- Karargâhı neresidir?

Benliğin kendisi.

Bir benliğe sâhip olduğunu bilmeme çaresiz cehâleti; benliğe sâhip olduğunun bilincinde olma, çaresizlik içinde kişinin kendisi olmak istememesi ya da çaresizlik içinde kendisi olmak istemesi.

Ama bu görev bir retorik formatı için aşırı derecede büyük bir görev olduğu için, ayrıca her bir tekil formun da şiirsel tarzda betimlenmesi gerekir. (Burada) diyalektik cebiri daha iyi işler.

48 VIII I A 652

GÜNAHLARIN AFFEDİLMESİ ÜZERİNE

Psikolojik olarak buradaki güçlük genellikle sanıldığı yerde değildir.

(Haydi öyle varsayalım)

Güçlük; kişinin bu geri dönüş içinde hangi gündelik yaşama inandığı ya da bu inancı hangi gündelik yaşamın takip ettiği ve bunun aksi hâlde gündelik yaşam olarak adlandırılacak olanla nasıl bir ilişki içinde olduğudur.

Günahların affedileceğine inanmak bir paradoks, bir absürd vs.dir. (Ama) ben bundan söz etmiyorum, başka bir şeyden söz ediyorum.

O zaman varsayalım ki bir kimse, Tanrı'nın kelimenin tam anlamıyla kendi günahını affettiğine gerçekten inanma muazzam cesâretine sâhip olsun. Ama bu cesâret her kuşakta on kişiden daha az kişide bulunabilir. (Çünkü) olgun bir Tanrı kavramı geliştirdikten sonra buna, Tanrı'nın (günahları) kelimenin tam anlamıyla unutacağına inanmak delice bir cesârettir.

Yine de varsayalım. Peki sonra? Şimdi her şey unutuldu ve o (günahları unutulan) adam tıpkı yeni bir insan gibi. Eğer geçmiş-

teki günahın hiçbir izi kalmamışsa, bu o kimsenin şimdi gençliğin kaygısız biçiminde yaşayabileceği anlamına gelmez mi? Bu imkânsız bir şey!

Ve işte tam bunda, bir çocuğu katı bir biçimde Hıristiyan olarak yetiştirmenin tarif edilemez derecede talihsizlik olduğunun kanıtını buluyorum. Çünkü bu durumda bir kimsenin yaşamını otuzlu yaşların ortasına varmasına kadar en korkunç derecede karıştırmış oluyorsunuz.

Günahların affedileceğine inanan bir kimse nasıl erotik aşka düşecek kadar genç olabilir?

Burada benim yaşamımın sorunu yatmaktadır. Yaşlı bir adam tarafından olağanüstü bir Hıristiyanlık coşkusuyla yetiştirildim. Bu nedenledir ki benim yaşamım bu kadar korkunç derecede karışık. Bu nedenledir ki başka hiç kimsenin, bırakın söz etmeyi algılayamayacağı çatışmalara sürüklendim. Ve şimdiye kadar, otuz beş yaşıma gelene kadar ıstırapların ağırlığıyla ve pişmanlığın acı tadıyla bu dünyada ölmenin, bütün yaşamımı ve kurtuluşumu günahların affedilmesine olan imanım yoluyla bulmam sorunu olduğunu öğrendim. Ama gerçekten de ruhsal olarak her zamanki kadar güçlü olmama karşın, bir kadına âşık olmak ve bu tür şeyler için çok fazla yaşlıydım.

Hıristiyanlığa ihtiyaç hissetmek için birazcık yaşamının dışına çıkman gerekir. Eğer çok erken yaşta zorlanırsanız, bu sizi delirtir. Bir çocuk ve gençte doğal olarak Tanrı'nın kendisinin böyle olmasını istediği bir şeyler vardır. Özünde çocuk ve genç, az ya da çok yalnızca ruh kategorisinde yaşar. Hıristiyanlık ruhtur. Bir çocuğu ruh kategorisine ait olarak görmek, onu öldürmekle karşılaştırılması gereken bir zulümdür ve Hıristiyanlık asla bunu amaçlamaz.

Ve Hıristiyanlık âlemindeki bütün Hıristiyanlığın temelde saçmalık hâline gelmesinin nedeni; kişinin Hıristiyanlık içinde yetiştirilmesidir. Yalnızca seyrek olarak, hem de çok seyrek olarak bir çocuk Hıristiyanlık'ta muazzam bir katılıkla yetiştirilir ve ne kadar

yanlış olursa olsun, isterse o kimsenin çocukluğunu ve gençliğini yok etsin, yine de tercih edilmelidir. Ama kural olarak Hıristiyanlık'ta insanlar zırvalarla yetiştirilmektedir ve bu yalnızca ıvır zıvırdan ibarettir. Her şeyden önce çocuklukta ve gençlikte henüz ulaşmadığın ruh kategorisinde (cendereye gerilmiş gibi) gerilmekle bütün bu ıstıraplara dayanmak daha iyidir. Ama bütün bu ıstıraplara dayanmakla kişinin çocukluğu tam anlamıyla perişanlığa dönüşür –ama o zaman en sonunda mutlak kurtuluş içinde, Hıristiyanlık'tan nasıl yararlanacağımı öğrendim; şimdi artık Hıristiyanlık benim için var ve benim her şeyim. Saçma bir biçimde hiçbir zaman şu ya da bu olmamaktan daha iyidir.

48 VIII I A 663[10]

Bütün tiranlıklar içinde halk hükûmeti en dayanılmaz olanı, en ruhsuz olanıdır; yüce ve üstün olan her şeyin kayıtsız ve şartsız olarak çöküşüdür.

Bir tiran hâlâ insan ya da bireydir. En makul olmayanı olsa bile en azından bir fikir terbiyesine sâhiptir. Böyle bir durumda kişi kendi fikirleri bu tiranın fikriyle çatıştığında, kendi fikri uğruna ölmeye değip değmeyeceğini değerlendirebilir. Ölmeye değmeyeceğine karar verirse, kendi yaşamını buna göre ayarlar ve yaşamaya devam eder. Peki bir halk hükûmetinde yöneten kimdir? Bir X ya da ebedî saçmalık: herhangi bir anda çoğunluk olan ya da çoğunluğa sâhip olan herhangi bir şey –bütün belirleyicilerin en çılgınca olanı. Kişi çoğunlukların nasıl meydana geldiğini ve nasıl değişken olduğunu bilir, sonra da bu saçmalığın yönetmesine izin verir!

Bir tiran hâlâ yalnızca bir kişidir. Bu nedenle eğer istersen ondan kaçınabilir, uzağında yaşayabilirsin. Ama bir halk hükûmetinde tirandan nasıl kaçabilirim? Bir bakıma herkes bir tirandır! Bütün ihtiyacı olan bir kalabalık, bir çoğunluk elde etmektir [...]

Böyle bir hükûmetin yönetimi altında yaşamak ebediyet bakı-

[10] Bu ve sonraki kayıtlar 1847 ila 1848 dönemine ilişkin kopuk sayfalardandır.

mından en yapıcı olandır; ama varlığını sürdürdüğü sürece en büyük ıstıraplar yaşanacaktır. Böyle bir durumda kişi yalnızca bir şeyi arzulayabilir –Sokratça bir dilek olan ölmeyi ve ölü olmayı. [...] bir halk hükûmeti cehennemin gerçek resmidir. Bir kimse onun etkilerine dayanabilse bile, yine de yalnız bırakılmak bir kurtuluş olacaktır; yani işkence tam olarak 'ötekiler'in o kimse üzerinde tiranlık yapmasıdır.

48 VIII I A 667

Bugünlerde benim bir yazar olarak verimliliğim elbette sıfır, hatta sıfırın da altındadır. Kısa sürede bir suça dönüşecektir. Sonunda, devlet tarafından tanınmak ve bir vatansever olarak saygı görmek için bir gazete muhâbiri olarak *Fædrelandet*'e hizmet etmeye zorlanacağım.

48 VIII I A 669

GÜNAHLARIN AFFEDİLMESİNE DAİR

Kişinin günahlarının affedileceğine inanmak, insanın rûha dönüşümünü sağlayan belirleyici bir krizdir. Günahların affedileceğine inanmayan kişi ruh hâline gelemez. Bu rûhun olgunluğudur; çünkü bütün gündelikliğin yok edildiği, kişinin kendi başına hiçbir şey yapamayacağı, kendisine yalnızca zarar verebileceği anlamına gelir. Fakat kaç kimse, tamamen kişisel bir yolla, böyle bir aşırılığa götürüldüğünü kavrama deneyimine gerçekten sâhiptir? (İşte burada absürdü, skandalı, paradoksu, günahların affedilmesini görüyoruz).

İnsanların büyük bir kısmı asla ruh hâline gelemez, hiçbir zaman bu deneyimi yaşayamazlar. Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık yoluyla evrim sürer: bütün bu aşamalardan geçerler; ama bunların karşılığını nankörlükle öderler. Bu aşamalar onların fazîleti, *'Zuthat'ı*[11] değildir; bir ot gibi yaşama süreci ya da hayvan-ot karışı-

11 'Katkı', 'ilâve'.

mı bir yaşam sürecidir. Ama ruh hâline gelme, bu insanların asla başaramayacağı bir şeydir.

Sanki kişi aslında bütünüyle iyiymiş gibi (Bu çocukça bir görüştür; çocuk dâima özgün bir şeylerin affedilmesini diler; dün bunu şunu yapmıştır, bugün şunu bunu unutmuştur. Bir çocuğun aklına hiçbir zaman bunun kötü bir şey olduğu gelmez), günahların affedilmesi özgün bir şeyle ilişkili değildir; aksine günahın affedilmesi bir bütünlük olarak özgünle ilgili olmayıp, kişinin günahkâr olan, bir an için girme fırsatı bulduğu her şeyi yozlaştıran yapıdaki bütün benliğiyle ilişkilidir.

Günahlarının affedildiğine inanma tecrübesi yaşamış ve hâlâ yaşayan kişi gerçekten de değişim geçirmiş bir kimse hâline gelir. Her şey unutulur –ama o affedildikten sonra özünde aynı kalan çocuk gibi değildir. Hayır, o artık ebediyyen büyümüş; ruh hâline gelmiştir. Bütün gündelik yaşam ve bu yaşamın bencilliği, dünyaya ve kendi benliğine sıkıca yapışma bencilliği kaybedilir. İnsânî ifâdeyle, şimdi yaşlıdır, hem de muazzam derecede yaşlıdır; ama ebedî anlamda o bir gençtir.

48 VIII I A 673

(Homilies'te bir yerlerde) Luther'in doğru bir sözü vardır: cesur ve güçlüler korkaklaşmış hâle geldiğinde, Tanrı zayıflara başvurmalıdır.

48 VIII I A 676

SEVMEYE DAİR

İdeal olarak en fazla hangi kimse sevilebilir? Beni mutsuz eden. Ama dürüstçe ve samimice en iyisini yaptığını düşündüğüne bütün kalbimle inanmış olmam kaydıyla. En fazla sevilecek kimsenin mutlaka bütün sevgi faktörlerini harekete geçirmesi gerekir ve burada tanımlanan durumda bu şartlar sağlanmaktadır. Böyle bir

kimseyi severim, çünkü ondaki sevgiyi hissederim; hem de en iyisini yaptığını düşünerek beni mutsuz ettiği gerçeği bende sempati uyandırır –ve onu daha çok severim. Bu özel tâlihsizlik nedeniyle duyduğum üzüntü içinde, seven kimse için sevdiğini mutsuz etmenin ne kadar güç olması gerektiğini düşündüğüm zaman, bu güçlük için duyduğum üzüntü onu daha fazla sevmemi sağlar.

Bu sevmenin en eksiksiz formülüdür. Bu formülün herhangi bir yerde sunulduğuna hiç tanık olmadım. Bu formül önemli bir paradoks içermektedir: beni mutsuz ettiği için ona olan sevgim en büyüktür.

Bu formül normalde sanıldığından daha fazla düşünülmüş sempati içerir.

İşte ölçüt şudur:

1- Beni mutlu ettiği *için* birisini sevmek egoizmdir.

2- Herhangi bir ilâve yapmaksızın sevmek, bir generalin tümgeneralden yüksek olduğu tarzda 1. sevgiden daha üstündür. Saf statü rütbelerden daha fazlasıdır. Sade statü ve üstünlük derecesinin tanımlanması. (Buradaki *için*, 'general'e ilişkin 'tüm' ifâdesi gibidir, eksiltir).

3- Beni mutsuz ettiği için sevme –hem de daha fazla sevme. Sevmeye ilişkin olarak *için* bir artı gibi (1. hâlde olduğu gibi) görünürse de, aslında eksiltir ve bir eksidir. Ama eğer sevmeye ilişkin olarak bir *için* eğer eksi gibi görünüyorsa (onun beni mutsuz etmesi aslında bir eksiltmedir), bu bir artı, hem de sevme açısından tek, mutlak anlamda harâretli ve etkileyici bir artıdır.

48 VIII I A 680

Sıçrama küçümsenmemelidir. Bunun çok özel bir yanı vardır. Bu nedenle neredeyse bütün uluslarda, içinde kötülük uçuruma düşerken masumiyetin kurtarıldığı bir sıçrayış, yalnızca masumiyetin başarabileceği bir sıçrama hakkında bir efsâne vardır.

48 VIII I A 681

Oy verme yoluyla seçim (gerçektende halk hükûmetinin yaşam prensibidir) yüce, asil, kutsal ve sevindirici her şeyin, hepsinden önce de Hıristiyanlığın çöküşüdür. Çünkü oy verme sekülarizmin tanrılaştırılmasıdır ve bu dünyanın insanı sarhoş etmesidir.

Hıristiyanlık ise tam tersidir. (1) Tamamen resmî olarak. Zira Hıristiyanlık ebedî hakîkattir ve oy verme bunu tamamen iptal eder. Ebedî bir hakîkat olarak Hıristiyanlık, biri ya da bir şeyin çoğunluğa sâhip olup olmadığı konusunda tamamen ilgisiz iken; oylama el çabukluğunda, çoğunluk hakîkat testidir: çoğunluğa sâhip olmayan hakîkat değildir ve çoğunluğa sâhip olan hakîkattir. Korkunç bir ruhsuzluk! (2) Aslında Hıristiyanlık doğrudan tersidir; çünkü Hıristiyanlık militan hakîkattir: burada, bu kötülükler dünyasında hakîkatin dâima azınlıkta olduğunu varsayar. Bu nedenle Hıristiyanlık bakış açısından hakîkat azınlıktadır; oylamaya göre ise çoğunluk hakîkattir. Mükemmel!

48 IX A 4[12]

Eğer gelecekte yeni bir müstear isme ihtiyaç duyarsam, *Anticlimacus* olarak adlandırılmalıyım. Ve bu şahsiyet şeytânî bir ironi ve mizah sâhibi olmalı.

48 IX A 9

Kişi yaşamının bir ilerlemeden çok gerileme olduğunun bilincine vardığında –ki kişinin bütün bilgeliğiyle Tanrı için çalışmasında görülen özellik budur–, hiç kimseyle konuşamaz. Ama bütün diğer kişiler tam tersini anlar; kişinin başına bu geldiği (halbuki böylelikle Tanrı'nın yardımıyla kişi özgürlük içinde aktif bir biçimde çalışabilir) için, kendi hâline üzüldüğünü ve bundan kurtulmak istediğini sanır. Ama Tanrı bütün ölçülerin ötesinde bir teselli verir, güç verir ve memnûniyet verir!

48 IX A23

[12] Bu ve devamındaki kayıtlar, 15 Mayıs 1848 sonrasına ait NB (5) (IX A I ila 151)'den alınmıştır.

Eğer yeteneklerimin yalnızca onda birine sâhip olsaydım, daha gururlu olup Tanrı önünde daha az korkup titreseydim, bu dünya ile gayet iyi anlaşacaktım. Ancak benim yaptığım, ister en aşağı isterse en üstün insan olsun, bütün insanlara ilişkin olarak yaptığım her işte, daima Tanrı'nın önünde olduğum fikrini taşıdım. Bu nedenle tek bir insanoğlunu bile görmezden gelmemeliyim! –Ve işte benim tâlihsizliğim tam olarak bu. Herhangi bir çekince olmaksızın ve kesin olarak söylüyorum ki; benim insanlarla aramdaki bütün velvelenin nedeni üstün olmamamdır –bunu ne en aşağı olan ne de en üstün olan kavrayamıyor. Yine de benimle bu bilgiyi paylaşan birisi var. Peki kendimi savunuyor muyum? Hayır, bunu yapamam. Tanrı önünde sessiz kalmakla doğruyu yapıyorum. Kolay bir yaşam dilemiyorum; aksine bu dönemlerde çektiğim acıların (ki bunu hem benim cezam hem de Hıristiyanlığın anlamı olarak görüyorum) dostlarıma yarar sağlayacağıdır. Kesinlikle bir uyanış gerçekleşecek, Tanrı kesinlikle yaşamımın önemini bir gün vurgulayacak –ama bu yaşamım sona erdiğinde olacak, daha önce değil. Benim yaşamım; Hıristiyan olmanın Hıristiyanlık dışı bir başka versiyonu, dolaysıyla kişinin kendi yaşamı süresince de yararlanabileceği bir yaşam olmamalıdır. İsâ'nın feragati ölümüyle kanıtlanır; aksi hâlde dünyevî özverilerden bir farkı olmayacaktı.

48 IX A 25

Tabanda bulunan birçokları Hıristiyanlık emirlerinin (örneğin komşunu kendin gibi sevme emrinin) maksatlı olarak çok katı tutulduğunu –tıpkı bir evde sabahleyin çok geç kalınmasını önlemek için saatin yarım saat önceye kurulması gibi- düşünür.

48 IX 2 A 28

[...] İsâ'ya ilişkin durum da böyledir. Bir kimse kendisini İsâ'nın kendisi için her şey olup olmadığı konusunda sınar ve bu nedenle "her şeyimi ona bağlıyorum" der. Ama kendimin İsâ ile olan ilişkisine dair herhangi bir doğrusal kesinliğe ulaşamam. İmana sâhip

olup olmadığım konusunda herhangi bir doğrudan teminat elde edemem –çünkü imana sâhip olmak sürekli bir korku ve titreme içinde diyalektik bir gidip gelme, ama hiçbir zaman kuşku duymamadır; iman kişiyi her şeyi riske etme bilinci içinde tutan bu sonsuz öz-kaygıdır; ayrıca bu öz kaygı kişinin gerçekten imana sâhip olup olmadığı konusunda da vardır – Ve bakınız ki, işte bu öz kaygı îmânın ta kendisidir.

Hıristiyanlığa korkunç bir kafa karışıklığını getiren; bir an diyalektik olarak vaaz ederken, bir sonraki anda iman sanki doğrudanmış gibi, doğrudan bir kesinlik içinde vaaz edilmesi gerçeğidir.

Ne kadar yazık! Benim yıllar boyu düşünüp, üzerinde derin derin tefekkür ettiğim bütün bu meseleler, insanları ne kadar ilgilendiriyor? Hiç. Ve bu ruhsuzluk Hıristiyanlık'tır –ve ben, korku ve titreme içinde kendimi bir Hıristiyan olarak adlandırmaya nadiren cüret edebilen ben, bir çılgın, bir meczubum.

48 IX A 32

Gerçekten de uzun süredir hiçbir inâyet görmeksizin bekleyen ve umut eden ıstırap çekenin pes etmesi ve "artık bana inâyet edilmesi imkânsızdır" demeye cüret etmesi küfürdür. Ah! Böyle bir kimse ne söylediğini bilmiyor; aksi hâlde böylesine bir *lèse-majesté*'den çekinecekti. Tanrı önünde bir insanın yaşam kırıntısı nedir? Jüpiter'in yalnızca kaşlarını çatmasından gökler etkilendi. O zaman Tanrı için bir kimsenin yardımına koşmak basit bir şeyden başka nedir ki?

48 IX A 36

Gerçekten de Mynster bir muammadır.[13] Bir paragrafta dünyanın içinde bulunduğu korkunç kargaşadan, sanki Hıristiyanlık mahkûm ediliyor gibi söz ederken; bir sonraki paragrafta bu nedenle Hıristi-

[13] Jakob Peter Mynster (1775-1854). 1846-1847 bölümünün giriş kısmına bakınız.

yanlığa neleri borçlu olduğumuzu hatırlatmak için, tıpkı Whitsun gibi,* büyük bayramlara sâhip olmamız gerektiğini söylüyor. Ve bu konuda bir vaaz veriyor. Sonra da evine gidiyor. Geri kalan zamanlarda ofisini tıpkı bir hukuk bürosu gibi yönetiyor.

Hayır, çağımızın kargaşası yaşamlarımızı teste tabi tuttuğundan, Mynster bir pusulaya sâhip değildir. Onun yüceliği, tıpkı Goethe'nin kişisel erdeminin davranışlarına belli bir saygınlık kazandırması gibi, kişisel bir erdeme sâhip olmasıdır. Ama aslında onun yaşamı hiçbir anlam ifâde etmiyor.

Mynster'in 'kutsal yerlerdeki bu sessiz anlara"[14] dâima düşkün olmasının nedenleri şunlardır: (1) dini mutlak olarak değil, sanki yaşama eklenmesi gereken bir katkı maddesi gibi dağıtmaktadır; (2) Ağzını açmadan önce kendisini bin tane kayıtla korumak istemektedir; kısacası onun vaazının bir şaheser olması ve o vaazı verişinin de bir zafer olması gerekmektedir; (3) Kendi yaşamını güvence altına almak ve (her türlü sorundan) uzak durmak istemektedir. Mynster için pazar yerinde vaaz vermek oldukça imkânsız, hatta en imkânsız şeydir. Hâlbuki bu kiliselerde vaaz etme işi putperestliğe ve tiyatroculuğa yakın bir hâle gelmiştir ve Luther kiliselerde vaaz etmenin doğru olmadığı görüşünde gerçekten haklıdır.

Putperestlikte tiyatro oyunu kutsal bir ibâdetti; Hıristiyanlık'ta da kiliseler düzenli tiyatrolar hâline geldi. Peki ne olacak? İnsanlar en fazla haftada bir en Yüce ile temas kurma imgelemini makul ve hatta belli derecede zevkli bir iş olarak görmektedir. Ve günümüzde Danimarka'daki vaazların standardı budur. Bu nedenle vaazların cehâleti içinde bile- bu sanatsal uzaklık bulunmaktadır.

48 IX A 39

Ölmekte olan bir kimse gibi gittikçe daha fazla gerginlik içinde

---

* Whitsun, ya da Whitesunday, Hıristiyanlık'ta Paskalya'dan sonraki yedinci pazar gününe rastlayan bir yortudur (Çevirenin Notu)

14 1846-1847 bölümünün giriş kısmına bakınız .

çalışıyor, gayret etmekten neredeyse tükenmiş hâle geliyor, bana bahşettiklerinden dolayı Tanrı'ya gece gündüz şükrediyorum. Ama birçok meyus ânımda bütün çalışmalarımın hiç hükmünde olduğunu, görevime kıyasla küçük bir adımdan ibâret olduğunu hissediyorum. Ve beni asıl meşgul eden Hıristiyanlık'tır. Hâlbuki bin râhip maaşlarını alırken, pratik olarak Hıristiyanlığa hiçbir ilgi göstermiyorlar. Öbür yandan, benden bir çıkar sağlamak, aynı zamanda da beni yavaşlatmak ve eğer mümkünse durdurmak için, okul çocuklarına sokakta bana lakap takmaları, kalabalıklara benimle alay etmeleri, seyyahlara sanki bir tür turistik olaymışım gibi beni seyretmeleri öğretiliyor. [...]

48 IX A 47

Bir tek meziyetim var; bu dünyada hiçbir insanoğluna hayat vermedim. İnsanların sayısının çok fazla olduğu âşikâr olmasına rağmen, insanların büyük bir kısmının ilgilendiği tek şey çocuk sâhibi olmak.

48 IX A 50

Orijinalinde yazar olarak faaliyetlerimi *Concluding Unscientific Postscript* ile sona erdirmek, emekli olup taşraya çekilmek, sessiz bir inzivâ içinde günahlarım için üzülmek niyetindeydim. Rûhumun bir Hıristiyan olmaktan kaynaklanan korku ve titremesi, tövbekârlığım yeterince acı çekmiş gibi görünüyor. Neredeyse bu dünyada Hıristiyan olmanın Rabbimin ve Sâhibimin yanında küçümsenecek bir şey olduğunu unutuyordum. Sonra inâyet yardımıma koştu; bu gerçekten haberdar edildim ve şimdi olmam gereken yerdeyim. Günahkâr olmam nedeniyle benden iğrenmek için her türlü nedene sâhip olan göklerdeki Tanrım, yine de insânî bir ifâdeyle benim (olumsuz) bir rolümün bulunduğunu reddetti. Yine de Tanrı önünde en iyi eserim bile acınacak hâlde.

48 IX A 54

Hiç kimseyi hiçbir şey için suçlamıyorum; beni anlamadılar. Şimdi bile ta başında zihnime giren bir düşünceden kurtulamıyorum: acaba herkes Tanrı'yı derinliğine düşünüyor mu? Hiçbir zaman hiç kimseyi, en aşağı insanı –ya da bir uşağı bile- görmezden gelmedim. Çünkü 'Tanrı önünde' duran insanın şu düşünce karşısında rûhunun en derinliğinde ânında titremesi gerekir: Peki ya Tanrı kendi sırası geldiğinde seni görmezden gelirse? Bu benim talihsizliğimdir ve öyle olmaya devam edecek. İnsan olarak insanlara çok düşkünüm. Onları görmezden geliyor gibi davranabilirim –ama bunun nedeni onların benim için ne kadar önemli olduklarını itiraf etmeye nâdiren cesâret edebilmemdir- ayrıca bir başka neden de tamamen deli olarak görülmekten kurtulmak istememdir.

Bir uşağa iyi günler demeyi ihmal etmiş olmak beni sanki bir suç işlemişim gibi, sanki Tanrı beni terk edecekmiş gibi, mutsuz etmeye yeter. Ve gururum yüzünden zulmediliyorum!

Her şeyde benim için bir görev görüyorum; her şeyde Tanrı'nın karşımda olduğunu görüyorum; ama hiç kimse bana karşı bir göreve sâhip değilmiş gibi görünüyor.

48 IX A 55

Eğer onunla uzlaşmaya cüret etseydim –ki bu benim tek dileğimdi-, bu benim için derin bir mutluluk olacaktı. Ama sırtımda onun evli olması yükünü taşıyorum. Eğer benden onu nasıl sevmiş olduğuma ve hâlâ da sevdiğime dair bir teminat almış olsaydı, evlendiğine pişman olacaktı. Her şeyden önce onu ayakta tutan, bende ne görmüş, neyime hayran olmuş ve sevmiş olursa olsun, ona karşı adice davranmış olmamdır. O da mutsuz bir aşka tek başına dayanacak kadar dindar birisi değildi.

48 IX A 66

Eğer melankolim ve mutsuzluğum bir inâyetten başka bir şey olsaydı, benim için onsuz (Regine'siz) yaşamak imkânsız olacaktı.

Yalnızca birkaç gün mutlu oldum ve dâima tarif edilemez derecede onu arzuladım. Çünkü onu gerçekten çok sevdim ve onun yalvarışları beni derinden yaraladı. Ama rûhumdaki melankolim ve ıstırâbım insânî bağlamda beni sürekli mutsuz etti –böylece onunla paylaşabileceğim hiçbir mutluluğa sâhip olamadım. Ama onun hakkında bir şey yazmaya cesâret edemiyorum –yaşadığım sürece onun geleceğine ilişkin bir sorumluluk taşıyorum.

48 IX A 67

Ama sonra babamın ölümü de korkunç derecede üzücü bir deneyim oldu; ama ne kadar üzüldüğümü hiç kimseye anlatmadım. Bütün geçmişim en karanlık melankoli kisvesine büründü ve en derin sırlar sisine bürünmüşken, bu şekilde olmam gayet normaldi. Ama bütün bunlar benim sırrım olarak kalacak. Bu durum başka birisi üzerinde aynı derin izlenimi bırakmayabilirdi –ama benim hayâlim vardı, özellikle de henüz kendisini uygulayabileceği hiçbir görevim olmadığı dönemde. Böyle bir ilkel melankoli, bu kadar devasa bir üzüntü çeyizi ve melankolik bir yaşlı adam tarafından yetiştirilen çocuk olma derin trajedisi içinde, herkesi benim bedenleşmiş yaşam ve mutluluk olduğuma inandırma erdemine sâhip olma. İşte o zaman cennetteki Tanrı'nın şimdi olduğu gibi bana yardım etmesi gerekiyor.

48 IX A 70

İnsânî ifâdeyle, benim tâlihsizliğim yeterince materyalist olmamamdır. Benim içe dönüklüğüm (ve bu Tanrı'yla ilişkimdir; bu ilişkide korku ve titreme içinde sürekli olarak kendimi sıfır gibi hissediyorum; tövbe acısından söz etmiyorum bile), Tanrı'nın bana kızacağı ve beni terk edeceği korkusuyla pratik olarak üstlendiğim en küçük şeyde bile titretici derecede mevcut. Bu nedenledir ki özellikle insan ıstırâbı olarak adlandırılan her şeyle, benden daha kötü her şeyle ilişkimde bu kadar kaygılıyım. Ve Tanrı olup biteni biliyor: kibirli olmakla ve egoist olmakla suçlanıyorum.

Ne kadar kutsanmış olursam olayım, Tanrı önünde bu tarzda durmak, diğer açılardan muazzam derecede zor bir iş. Bu nedenledir ki; başkalarıyla karşılaştırdığımda kendimi son derece mutsuz hissediyorum. Her şeye girebilen, fiziksel enerji ve kaygısız bir akla sâhip güçlü ve sağlıklı bir kimse olmak –Ah! İlk yıllarımda bunu ne kadar çok istedim. Gençliğimdeki ıstırâbım korkunçtu.

48 IX A 74

Aslında insanların en büyük suç olarak gördüğü ve en zâlimce cezalandırıldığı şey; başkaları gibi olmamaktır. Onların hayvanlar âlemine ait yaratıklar olduğunu kanıtlayan şey budur. Serçeler, kendilerine benzemeyen serçeyi haklı olarak gagalarıyla öldürürler; çünkü burada tür o bireyden daha yücedir; yani serçeler hayvandır; ne daha fazlası ne de daha azıdırlar. İnsanı karakterize eden özellik ise; aksine her bir bireyin başkalarından farklı olması, kendi özgün özelliklerine sâhip olmasıdır.

Buna karşın insanlar, kendi görüşlerine göre insanlık dışı olmak –yani aslında insan olmak- dışındaki her suçu affederler.

48 IX A 80

Piskopos Mynster'in Hıristiyanlık perspektifinden en büyük erdemi; önemli kişiliğiyle birlikte kültürü, üstün ve en yüksek çevrelerdeki ünü, Hıristiyanlığın gerçekten derin ve ciddi bir kimsenin (muhâtabları için ne kadar hoş bir yağ çekme!), iyi yetişmiş bir kimsenin (ne kadar hoş!) onsuz yapamayacağı bir şey olmadığı modasını, ya da daha görkemli bir ifâdeyle üzerinde uzlaşılmış prensibini uydurmasıdır.

Ancak ebedî ve gerçek Hıristiyanlık anlamında bu erdem biraz muğlaktır. Çünkü Hıristiyanlık kendi başına zaten yeterince yücedir ve başkaları tarafından himâye edilmeye ihtiyacı yoktur.

Mynster'in bütün ciddiyeti içinde hâlâ bir karışım mevcuttur – yüceltici düşüncelerden son derece etkilenirken, iş küçümsenmeye ge-

lince en küçük bir eleştiri karşısında aşırı derecede alınganlık gösterir.

48 IX A 80

Yine de Piskopos Mynster'i seviyorum ve benim tek dileğim onun ününü korumak için elimden gelen her türlü desteği sağlamaktır. Zira ona hayrandım ve insan olarak hâlâ da öyleyim ve onun yararına bir şey yapabildiğim her defâsında babamı ve bu yaptığımın onu memnûn edeceğini düşünüyorum.

48 IX A 85

Taşları bile gözyaşlarına boğacak şeyler yazdığımı düşünüyorum; ama çağdaşlarım bu yazdıklarımla yalnızca aşağılama ve hasede yöneliyorlar.

48 IX A 86

Her bir insan sonsuz bir realiteye sâhiptir ve her insanın komşusunu onurlandırmaması kibiri ve cehâleti yüzündendir. Ah! Keşke her bir insanoğluyla konuşabilseydim; hepsini etkileyebilirdim. Ama bin insanın bir insandan daha değerli olduğu pek farkına varılmayan bir hatadır ve insanları hayvana dönüştürebilir. İnsan olmanın özelliği bireyin en yüce oluşudur; bin insanın değeri daha azdır.

Yazık, yazık yazık! –kişi diyalektikte mâhir hâle gelene kadar.

48 IX A 91

Hiç kimsenin yaşamı bir şehîdin yaşamı kadar etkiye sâhip değildir; ama bu etki ancak şehîdin ölümünden sonra ortaya çıkar. İşte bu şekilde, insan soyu şehitle beraber asılmış hâlde bırakılır ya da kendi içinde hapsedilir.

48 IX A 102

Babam öldü –onun yerine başka bir baba buldum, cennetteki Tanrı. Sonra keşfettim ki benim ilk babam kelimenin tam anlamıyla be-

nim üvey babamdı ve yalnızca mecâzî anlamda benim ilk babamdı.

48 IX A 106

Bir satır: "Ah! Her şeyden önce bir insan olan ve bütün varoluş kendisiyle gençlik dilinde konuşurken, ölümsüzün yaşlandırdığı kişi olmak ne kadar güçtür. Sevdiğim bir genç kız vardı, çok sevimliydi; çok gençti (bu kadar genç olmak ne kadar büyük bir mutluluk olmalı!) iknâ edici ve davetkârdı. Ah! Ne kadar korkunç bir ıstırap! (Ama ben) onun için sonsuz derecede yaşlıydım."

48 IX A 108

Mynster'in Yûsuf'un üvey babası hakkındaki vaazı.

Şöyle konuşmak bir sahtekârlık [...]: "Önleyemediğim zaman başıma gelen her şey, gidecek başka bir yön olmadığında döndüğüm yön, hepsi Tanrı'nın irâdesi". Teşekkürler! Böylelikle yalnızca zor olandan kaçmış oluyorsun. Buradaki zor olan insanın kendisinin *seçmesi*dir. Ama eğer en yüksek anlamda gerçek olması kasdediliyorsa bu son derece şık ve *geschwindt*[15] olarak görülüyor ve bu bağlamda ancak nâdiren ve Lutherci anlamda rastlanılabilir: "Başka bir şey yapamam, Tanrım bana yardım et, amen!" Burada konuşmacının bir seçim yapmanın ne anlama geldiği hakkında ne bildiği hemen anlaşılabilmektedir.[16]

Ama gerçek olan şey; Mynster'in yaşamı boyunca olasılıklar üzerine ciyaklamayı başardığıdır; hiçbir zaman sözcüğün gerçek anlamına uygun hareket etmemiştir. Aksi hâlde şimdi yaptığı şekilde konuşması imkânsız olurdu.

48 IX A 109

Orta Çağ Raphael'de, onun Madonna anlayışında zirvesine

15 'Çabuk'.

16 Aşağıdaki XI 2 A 266, 1855'e bakınız. Bu kayıtta Kierkegaard, Luther'i, Mynster'i yorumladığı gibi yorumlamakta, yani hür irâdeyi reddettiklerini söylemektedir.

ulaşmaktadır. Protestanlık ise İsâ imajında zirvesine ulaşacaktır. Ama bu en mükemmel diyalektik gelişimin çiçeği olacaktır.

48 IX A 110

İnsanlar arasındaki dinî meselelerdeki mümkün olan en büyük yanlış anlama, bir kadın ve erkeği ele aldığınız ve kadına dini ve Tanrı'nın önünde olmanın getirdiği bütün kutsanmışlığı aşılamak isteyen erkeğin, kadının şehvet dolu aşkının nesnesi hâline gelmesi hâlidir.

48 IX A 113

Hıristiyanlığın önemli yönü bize sunulmakta olmasıdır. Bu nedenledir ki hiçbir şâir, hiçbir hatip onu betimleyemez; hayâllerini çok fazla çalıştırmak zorunda kalırlar. Bu nedenledir ki (yani bu yanlış nedenden dolayı) şâirler ve hatipler sevilir ve saygı görür. *Belli bir mesâfeden* Hıristiyanlık insanlara sevimli görünüyor.

Yalnızca bir diyalektikçi onu varlığımızdan sökerek, sürekli olarak bütün aldatmaları yok ederek sunabilir. Böyle bir diyalektikçi nezâket içinde acı çekmeyecektir; zira *yakın mesâfeden* Hıristiyanlık tiksindirici ve şok edicidir.

48 IX A 114

Bu nedenledir ki dünya hiçbir ilerleme kaydetmeyip, geriler: insanlar, her biri bireysel olarak Tanrı ile istişâre edecek yerde, yalnızca birbirlerine danışırlar. Temelde insan soyu yok olmuş geçmişin geleneğini yaşar. Ama bu gelenek gittikçe zayıflar; yücelerden gelen yeni bir aşılama yoktur; bu ilâhî akış sürekli olarak artan biçimde insanların yalnızca birbirleriyle anlaşmaları yoluyla sulandırılmaktadır. Bu nedenle dünya gerileyiş içindedir.

48 IX A 117

Rûhun ölümsüzlüğünün, Tanrı'nın varlığının en iyi kanıtı, ger-

çekten de kişinin çocuklukta edindiği izlenimdir. Yani bütün bu bilimsel ve tumturaklı kanıtlar, "bu kesinlikle doğrudur; çünkü babam öyle söyledi" demekle bir kenara atılır.

48 IX A 118

Bugünden itibaren başımızda yürüyecek ve insan soyuna önderlik edecek hiçbir peygamber, yargıç vs. olmayacak; yalnızca insan soyunu gerilemeye zorlayan ilerlemenin icâdının önüne kendilerini atan şehîtler olacaktır. Ancak böylelikle –yoğunluk bakımından- ilerleme sağlanacaktır. Bize bir kez daha öğretilmiştir ki, bu bakımdan eklenecek hiçbir şey yoktur; mesele yalnızca bunu kalpten benimsemektir.

Bu insânî ilerleme her şeyi tam anlamıyla zayıflatmaktadır –Tanrı'nın rehberliğinin yardımıyla her şey gittikçe artan oranda içsel olarak kavranacaktır.

48 IX A 126

Tuhaftır ki; onunla ilk konuşmalarımın birinde, varlığımın derinliklerinden sarsıldığım ve heyecanlandığım bir zamanda, ona her nesilde geri kalanlar için kurban edilme yazgısına sâhip birkaç kişi bulunduğunu söylemiştim. Büyük olasılıkla benim neden söz ettiğimi anlamamıştı; aslında belki ben de anlamamıştım (ve herhâlükârda bu söylediklerim içsel ıstırâbım hakkındaydı); hele bunun ıstırap çekenin o olmasıyla başlayacağını hiç düşünmemiştim. Ama benim korkunç melankolime karşın onun doğal, genç mutluluğu ve böyle bir ilişki bana kendimi anlamayı öğretti. Çünkü melankolimin boyutunun bu kadar olduğunu daha önce hiç tahmin etmemiştim. Aslında bir insanın nasıl mutlu olacağına ilişkin hiçbir ölçüte sâhip değildim.

Kendimin kurban edildiğimi anlama tarzım; benim ıstırâbım ve kederimin hakîkatin keşfine öncülük edebileceği ve bunun da başkalarına yararlı olabileceği şeklindeydi.

Böylece Tanrı, merhametiyle benim ilerleyişime rehberlik etti ve şimdi ben dışarıdaki dünya için de geri kalanlar için kurban edilenlerin var olduğunun doğru olduğu bir noktada duruyorum.

48 IX A 130

Onun (Regine'in) benim hakkımda bir kehâneti var: "Sen sonunda kesinlikle bir Cizvit olacaksın". Gençlik dolu hayâlin romantizmi için Cizvitlik *telosu* bu gençliği anlamanın çok ötesinde olanların mücâdelesidir.

48 IX A 131

Yine de onunla olan ilişkim hakkında hiçbir şey yazma riskini göze alamam. Onun benden sonraki bütün yaşamının sorumluluğunu taşıyorum; şu anda bile herhangi bir doğrudan iletişim sınırsız karışıklıklara neden olabilir.

48 IX A 132

Daima 'ötekiler' gibi davranmak çok uygun bir bilgece tavır; ayrıca –bilge olma nedeniyle- dünyevî bütün yararları ve saygısı kazandırır. Bir kimse, sırf akıllıca bir davranış olacağını düşündüğü için başkasına yağ yakar.

48 IX A 143

Luther'in Paskalya sonrası Üçüncü Pazar Mektubu hakkındaki vaazı, Hıristiyan olanla, dünyevî olan arasındaki uygunluk ve heterojenlik kavramının iman dolu bir ifâdesidir. Ancak burada şimdiden Reformların doğal sonucunun nasıl siyâsal gelişmeye dönüştüğünü görüyoruz. Genellikle 'gizli içe dönüklük' olarak adlandırdığım bütün bu içe dönüş, diyalektik olarak yeterince güvenli kılınmadı ve bu nedenle yeniden dünyevî şeylerle meşgul hâle gelmek ve içe dönüklüğün varsayılan bir iptal edilmiş unsur hâline getirilmesi oldukça doğaldı.

48 IX A 145

Eski günlerde insanlar hikmeti (*filosofoi*) severdi; şimdi ise felsefeci unvanını seviyorlar.

48 IX A 148

İtiraf ediyorum; yazarlık kariyerime bir avantajla başladım: hergele ama aşırı derecede harikulâde birisi, yani bir salon kahramanı, çağın gözdesi olarak başladım. Bunda gerçek olmayan bir şeyler var; ama aksi olsaydı aşağıdakileri kazanamazdım: her şeyin göründüğü gibi olmadığını zamanla fark ettikçe, benden uzaklaştılar ve hâlâ da uzaklaşıyorlar. Ah! Eğer korku ve titreme içinde kurtuluşum için çalıştığım bilinseydi, o zaman dünyanın iyiliklerine elveda diyecektim.

Ama burada gizli –ve gözden kaçmış- bir unsur var. Başlangıçta israf edilmiş bir keyifçi, bir salon kahramanı olarak görülen, yıllar sonra –insanların ifâdesiyle- azizi oynayan bir kimse için, bu durumun hiçbir câzibesi yok. Ama insanlar, başlangıçta bir parti aslanı kostümüne bürünmüş bir tövbekâra, bir tövbe vaaz edicisine sâhip olmaya alışkın değildi.

Bu durum ayrıca benim insanlara ilişkin bilgilerimi inanılmaz ölçüde zenginleştirdi.

48 IX A 155[17]

Ben ne kibirliyim, ne kendimi önemsiyorum ne de boş bir gurura sâhibim. Ben bir düşünürüm; muazzam derecede tutkulu bir düşünür. Ve beni rahatsız eden şey yalnızca şudur: bazıları bana kötü muâmele etmeyi ve aşağılamayı severken, ötekiler de ayrıcalıklar ve onurlandırmalarla eziyet ediyorlar –ama, eğer mümkünse benim daha ileri gitmeme yardım edin, şimdi anladığımdan daha fazla anlamama yardım edin; hiç ama hiç kimse, hiçbir ana evlâdı bunu yapmayacak. Yani her şey beni engelliyor. Ve böyle bir

[17] Bu ve devamındaki kayıtlar, 16 Temmuz 1848 sonrasına ait NB (6) (IX A 152 ila 251)'den alınmıştır.

biçimde yaşamak zorunda olmak ıstıraptır. Aslında düşünmeme izin vermelerini sağlamak için, benim deli olduğumu düşünmelerine fırsat vermeliyim –aksi hâlde hakkımda büyük bir yaygara koparılacak, şarap kadehime vurup toplantılarda konuşmalar yapmak zorunda kalacağım; düşünmeyen herkes tarafından sevilecek ve onurlandırılacağım.

48 IX A 161

Tekrarlama Hıristiyanlığa özgüdür; Hıristiyanlık öteki doktrinlerden yalnızca bir doktrin olarak değil, tekrar eden bir doktrin olarak temelde farklılık gösterir; böylece bu dini öğreten kişi önem kazanır. Hıristiyan bakış açısından kişi yalnızca bir kimsenin söylediğinin Hıristiyanca hakîkatini değil, aynı zamanda bunu *nasıl* söylediğini de sorgular. [...]

48 IX A 163

Bir işâret fişeği niteliğinde olan 'Kamusal İtiraf' makalesi kadar erken bir dönemde (o dönemde hemen peşinden yayınlanan *Either/Or*'un müsveddesini tamamlamıştım; makale ayrıca bir gizemleştirme idi: birçok gazete makalesinin yazarlığını sâhiplenmeyerek –zaten hiç kimse bu makaleleri bana atfetmedi–, sonunda insanlardan üzerinde benim ismim bulunmayan hiçbir şeyi bana ait görmemelerini ister hâle geldim ve bu tam da müstear isimle yazmaya başladığım zamandı); Profesör Heiberg'in korumak istediğim bir edebî bir şahsiyet olduğunu haber veriyordu. O ve Mynster'den orada hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde söz ettim. Ama sonra Heiberg kendisi *Either/Or*'un küstahça ve züppece bir eleştirisi ile çıkageldi, hem de hiç tutmadığı dikkatsiz vaadiyle birlikte. Sonra onun çıkara dayalı muhâlefeti, bununla hiçbir ilgisi olmayan girişimi, bu kadar küçük bir edebî çevrede tamamıyla sahteciliği –bütün bunlar halk gürûhuna bayağılık kazandırdı; böyle bir şovu yapma şansı verdi. Burada benim sopaları ele almam bekleniyordu ve bunu yapabilirdim; ama yapamadım. Çünkü Heiberg'e karşı olası

bir polemik için yolu açık tutmalıydım. Sonunda barbarlığın her yerde aynı olduğunu anladım ve Heiberg beni geride bıraktı. Bundan önce sıklıkla benim bu isyanı onayladığım ya da bu isyana yüz verdiğim hakkında söylentiler vardı. Şimdi ne olduğunu gördüler –ama Heiberg, keşke Kierkegaard'ın kendisine bir sopa rast gelseydi çok daha iyi olurdu diye düşündü. Ne kadar utanç verici!

48 IX A 166

... Böylece bir bakıma yazarlık faaliyetime bir *falsum* ya da bir *pia fraus*[18] ile başladım. Gerçek şudur ki; sözde yerleşik Hıristiyanlık âleminde insanlar kendilerinin Hıristiyan olduğu aldatmacasına o kadar inanmıştır ki, eğer onları uyarmak gerekirse, kişinin birçok hileye başvurması gerekir. Eğer bir kimse yazar olarak tanınmıyorsa, işe bir Hıristiyan yazar olarak başlar; çağının dikkatini çekemez. Çağdaşları hemen teyakkuza geçer ve derler ki; "bu bize göre değil" vs.

Ben bir estetikçi olarak başladım –ve sonra, pek dikkat çekmeyen bir süratle, dinîye ulaştım ve o zaman Hıristiyan olmanın ne demek olduğunu gösterdim.

Burada kendimi çağdaşlarıma bir yazar olarak sunma yöntemim budur –ve her hâlükârda tarihe ait olduğum yol budur. Yalnızca burada bir yazar olarak riske edebileceğime ya da bu konuda bir şeyler söyleyebileceğime inanıyorum. Kişiliğimin, özel yaşamımın ve kendimi azarlamak için sâhip olacağım her türlü nedenin kamusal ilgi konusu olduğuna inanmıyorum. Ben bir yazarım ve kendi içimde kim olduğumun ve bana neler verildiğinin bilincindeyim. Davama hizmet edebilecek her şeyi kabul ettim.

Özellikle daha yetkin her kimseden güçleri hakkında hüküm vermede ve her gün rastlanılmayan güçleri kullanmada yavaş davranmasını istiyorum. Bunu özellikle daha yetkin olanlardan istiyorum; çünkü bunu aptallardan istemenin hiçbir yararı yok. Ama her yetkin kimse kendisine ve yargısına karşı tam bir saygı besler –ve

18 'Çarpıtma', 'dindarlık aldatmacası'.

özellikle bu nedenle ondan titizlikle hüküm vermesini istiyorum.

Benim hep istediğim ve hâlâ da istemeye devam ettiğim; bugünümün ve ömrünün son ânına kadar her ânının adandığı dava Hıristiyanlık'tır.

48 IX A 171

Benim için çağı öğrenmek önemliydi. Belki de bu çağ, bu yazarın bir tablosunu yapmayı oldukça kolay buldu: çok bilmiş, zevk ve lüks içinde yuvarlanan, istisnâî derecede entelektüel yeteneklere sâhip bir adam. Ah! Bu bir hata idi. *Either/Or*'un yazarının uzun süre önce bu dünyayı terk etmiş olmayı dilediği, gününün büyük bir kısmını eğitici kitaplar okuyarak, ibâdet ve duâ ile korku ve titreme içinde geçirdiği hiç kimsenin aklına bile gelmedi. Her şeyden önce kuşkusuz (bu kitabın) ilk satırından itibaren yazarın bir tövbekâr olarak kendisinin bilincinde olduğu hiç düşünülmedi.

48 IX A 172

Bütün çabalarımın arka planını açıklamam bir bakıma gereksizdi ve bunu büyük bir isteksizlikle yaptım. Bunun temelde tek nedeni var: bütün muazzam tefekkürüme ve insânî bağlamdaki hesaplamalarıma rağmen, bir üçüncü güç, rehberlik sürekli olarak müdahale ediyor ve benim tefekkürüm olayların birçok yönünü kavrayabilirken, o beni kendi tasarrufunda tutuyor ve beni öyle bir tarzda yönlendiriyor ki; daima geçmişe bakarak şu ya da bu olayın nasıl davama hizmet ettiğini en iyi şekilde anlamamı sağlıyor.

48 IX A 173

Bu günlerde *Fædrelandet*'te yayınlanmak üzere 'Bir Aktristin Yaşamındaki Kriz' başlıklı küçük bir makale hazırlamayı düşünüyorum. Bunun nedenleri şunlar: Birincisi; daha önemsiz ama daha iknâ edici nedenlerdir ve bu nedenle bir temel değerlendirmeden geçirilmeleri gerekiyor: Bunu Bayan Heiberg'e borçlu olduğumu his-

sediyorum; bunun kısmî nedeni Bayan Nielsen hakkındaki o yazı.[19] Heiberg'i tekrar biraz hicvetmek istedim. Bu yolla, bu kadar hafif ve konuşma üslubunda söyleyemeyeceğim şeyleri söyleyebilecektim. Benden bunu isteyen Gjøwad'ı eğlendirmek beni çok mutlu edecekti.[20] Sonra bunun yapmamın lehindeki ana nedenler: dinî meselelerle o kadar uzun süredir münhasıran ilgilendiğim için, insanlar bunu benim değiştiğime, (sanki daha önce değilmişim gibi) son derece ciddîleştiğime, edebî saldırıların benim erdemimi artırdığına, kısacası benim dindarlığımın insanın yaşlılıkta dönüştüğü bir durum olduğuna inanmaya çalışabilir. Bu bir saçmalık ve ben buna karşı çıkmayı çok önemli görüyorum. Yazar olarak faaliyetimin ana kaynağı; *Either/Or*'u yazdığımda özünde dindar olduğum gerçeğinde yatmaktadır. Bu nedenledir ki; bunun yapılabileceğini bir kez daha göstermenin yararlı olabileceğini düşündüm. Benim görevimin tam olarak; insanların dâima dinîye, bitip tükenmiş kimselere –daima yapabilen ama buna gerçekten istekli olmayanlara- ait bir şey gibi aşağılayarak baktıkları bakış açısını ve dünyanın boşluğunu ve dünyevî hasedi anlamaktır. Dünyanın zayıflığı şuradadır ki; dindar olduğunu ilan eden bir kimsenin estetiğe yeteneksiz olduğuna inandığında, dindarlığına hiç ilgi göstermez.

Bu lehteki çok önemli bir nedendir. Ama aksi yönde nedenler de vardır. Hıristiyanlığın içine öylesine kararlı olarak girdim ve büyük bir kısmını öylesine katı ve ciddî bir biçimde sundum ki, kuşkusuz bundan etkilenenler de oldu. Bunlar için popüler sayfalarda bir aktris hakkında bir makale yazdığımı işitmek neredeyse hakaret sayılacaktır. Ve bu insanlara karşı da gerçekten bir sorumluluğum var.

Makalenin yayılması hâlindeki durum şöyle olacaktır: Bazıları bu küçük popüler makaleyi hevesle okumakla Hıristiyan'ın ne de-

---

19 Anna Helene Brenøe Nielsen (1803-1856) devrinin en ünlü Danimarkalı aktristi olan Johanne Louise Heiberg'in yetenekli bir meslektaşıdır.

20 Jens F. Gjøwad (1811-1891), *Fædrelandet*'in editörü ve Kierkegaard'ın müstear isimli eserlerinin matbaacılar ve yayıncılar/kitapçılara ulaştırılmasındaki aracısıdır.

mek olduğunun bilincine varabilecekken, diğerleri de bunu hakaret sayabilecektir.

Bunun yanı sıra aynı gün piyasaya çıkarılabilecek bir dinî esere sâhip değilim. Benim konumum son derece ciddî. Küçük bir diyalektik hata tamir edilemez hasarlara yol açabilir. Bir gazete makalesi, özellikle Bayan Heiberg hakkındaki bir makale, kalın kitaplardan daha fazla sansasyon yaratmaktadır.

Şimdi söz konusu olan davama sadâkattir. Daha önceleri öyle başlamam hayâtî önem taşıyordu; ama artık değil. Ve aslında bu makale oldukça eski.

N.B. Bu kibirlenme meselesi anlaşıldı; Tanrı'nın izniyle olduğum gibi olmak yerine olağanüstü derecede önemli birisi hâline getirmek isteyen bir düşünceden ibarettir.

[Buradaki sayfa çıkarılmış] onu Giøwad'a... –öyleyse bırak öyle olsun ve öğleden sonra ağır bir biçimde hastalan- ne yazık! Tek sayfa yayınlamak yerine bir kitap yazmayı tercih ederdim.

Ama ne olursa olsun bunun çıkması gerekiyor; düşünceler içinde beklediğime şiddetle pişman olacağım.

48 IX A 175

Hayır, hayır bu küçük makale mutlaka yayınlanmalı. Bütün yaptığım kendimi melankolik düşünceyle kösteklemek. Son zamanlarda kısa süre içinde öleceğim duygusuna kapıldım. Bu nedenle ancak ölümümden sonra yayınlanması umuduyla sürekli olarak üretip durdum. Sonra bu küçük makaleyi yayınlama fikri aklıma geldiğinde, bunu çok câzib buldum. [...] Bu makaleye ilişkin umutlarım onun beni yönlendiren kılavuzdan bir ipucu olmasıydı. Ancak sonra melankolik düşüncelerim; yadsınamaz derecede önemsiz, masum bir meseleyi, birkaç insanı mutlu etmekle elde etmeyi dilediğim küçük mutluluğu öylesine büyük bir şeye dönüştürdü ki, sanki bir suç işleyecekmişim ve Tanrı beni terk edecekmiş gibi hissetmeye başladım. Bu az ya da çok bir tembellik, bir melankoli. Tamamlanmış metinlerden

birisini yayınlamayı düşündüm. Ama hayır, öleceğim düşüncesi öylesine kök salmıştı ki, bunu yayınlama sorunu ve uygunsuzluğundan uzak durarak kendim için işleri kolaylaştırmayı tercih ettim.

Ah! Gerçekte bu şey Tanrı'nın yardımına başvurmaya cüret edemeyeceğim kadar küçük bir şey –ama bu yanlış. Eğer düşünceyle kararsızlık içinde beklersem, kendimi kaybedeceğim. Hiçbir zaman bu düşüncelerden kurtulamayacağım. [...]

Suç işlemeye gelince; her şeyden önce benim olduğumdan daha fazla dindar görünmeme ya da herhangi bir aşırı dindarlık türü nedeniyle itibar edilmeme izin vermemeliyim. Tanrı önünde bu makaleyi yazmamı savunabildim. Öyleyse şimdi haklı olduğumu göstermek için onu yayınlayabilmeliyim ve yayınlayacağım. Bunu tekrar yapmayacağım kesin –ama her şeyden önce, bu makale eski bir eser. Bu nedenledir ki makalenin tarihi Yaz 1847 ve böylelikle bütün kuşkular ortadan kalkıyor.

Öyleyse Tanrı aşkına –Ah! Böylesine küçük bir şey için Tanrı'nın adını kullanmak çok güç geliyor. Ama aslında mesele başka bir hususla, benim kendime karşı dürüst olmamla, Tanrı önünde kendim olma ve her şeyin O'nun eliyle sunulması inâyetine sâhip olmamla ilgili.

Bütün bunlar başladığım gibi, bunu yapmış olmaktan mutluluk duyarak bitireceğimi gösteriyor.

48 IX A 178

İhtiyacım olan şey insânî bağlamda biraz teşvik- belki de bu teşvik şimdi gelecek. Ama belki de ihtiyacım olan teşvik değil, kendimi daha hızlı toplamam için yeni bir şok ya da dizime bir tokat.

48 IX A 183

Sonunda bu küçük makaleyi yayınlamış olmam büyük bir şanstı.[21] Böylelikle sonuna kadar kendime karşı dürüst kaldım ve böy-

[21] Bayan Heiberg hakkındaki makale *Fædrelandet*'te 24-27 Ağustos 1848 tarihlerinde yayınlandı.

lelikle yaşamımın yararlı olma yerine bir oyalanmadan ibaret olmadığını gösterdim.

Eğer bu makale olmaksızın ölseydim, çağımızın insanları korkunç ve saçma kavramsal kargaşaya düşecek ve benim bir havârî olduğum hakkında söylentiler çıkaracaklardı. [...]

Bir insan olarak, yaşlı bir adamın melankolisinin mümkün olduğu kadar mutsuz kıldığı zavallı bir mutsuz çocuğum –ve sonra Tanrı işi ele aldı ve 'tarif edilemez derecede, ah, gerçekten de tarif edilemez derecede benim bekleyebileceğimden çok daha fazlasını' yaptı. Hem de o kadar çok şey yaptı ki, bana düşen tek şey hiçbir şey yapmayıp yalnızca şükretmek için ebediyetin durağanlığını arzulamaktan ibarettir. [...]

Bir yazar olarak oldukça tuhaf bir dehâ türüne mensubum –hiçbir otoriteye sâhip olmaksızın, herhangi bir kimse için otorite hâline gelmemek için sürekli olarak kendimi yok etme talimâtı altındayım. Eğer herhangi birini ilgilendiriyorsa, nadir olan husus diyalektik yetenek kadar imgeleme de sâhip olmam ve bununla birlikte düşünüş biçimimin şimdiki zaman kipinde olmasıdır.

48 IX A 189

Muhtemelen yaşama arzum yok, ama seçimimi yapmak için ya bir saatim ya da yetmiş yılım var: Her an (dinlenme zamanları hâriç, ama bunun için de Tanrı'dan izin istiyorum) Hıristiyanlığı anlatmak. Hıristiyanlığın esasen yok edildiği bir gerçektir. Ve bu açıdan ben bir gizli ajan gibiyim.

48 IX A 190

Hıristiyanlığa ilişkin genel olarak şu iki hayâtî yanlış anlama mevcuttur:

1. Hıristiyanlık bir doktrin değil (böyle görüldüğü için ortodoksluk hakkındaki bütün bu gürültüler, şu ya da bu konudaki tartışmalar ortaya çıkıyor. Hâlbuki yaşamın kendisi büyük ölçüde değişmez

olarak kalıyor ve insanlar Hıristiyan'ın ne demek olduğu, Platon felsefesinin ne olduğu ve bütün diğer bu tür konularda anlaşmazlığa düşüyorlar); bir varoluşsal iletişimdir. Bu nedenledir ki; her bir kuşağın Hıristiyanlığa yeniden başlaması gerekir; önceki kuşaklar hakkındaki bütün bu bilmişlikler özünde gereksizdir. Eğer insan kendisini ve sınırlarını anlarsa küçük görülmemelidir; ama eğer anlamazsa o zaman çok tehlikelidir.

2. Hıristiyanlık açısından (bir doktrin olmadığına göre), bir doktrinde olduğu gibi, sunucu (objektif olarak) doğruyu söylediği sürece, *kimin* sunduğunun bir önemi yoktur. Hayır, İsâ profesörler değil, takipçiler atadı. Hıristiyanlık (bir doktrin olmaması nedeniyle), sunan kişinin yaşamında tekrarlanmadığı *(reduplicate)*, bu yaşama yansımadığı sürece, sunucunun sunduğu şey Hıristiyanlık değildir. Zira Hıristiyanlık bir varoluşsal iletişimdir ve ancak varoluşuyla sunulabilir. Gerçekten de Hıristiyanlığın içinde yaşamak, onu varoluşsal olarak ifâde etmek vs. genel olarak tekrarlamayla kasdedilen şeydir.

48 IX A 207

Tekrarlamak; kişinin söylediği gibi olması, söylediğini yaşamasıdır [...]

48 IX A 208

Bu dünyadaki kötülük unsuru, daima söylediğim gibi, hâlâ kalabalıklar –ve lüzumsuz konuşmalardır. Dedikoduculuk kadar moral bozan hiçbir şey yoktur. Bacaklarım ve pantolonlarım hakkında söylenen saçmalıkları düşünüyorum da! Burada herkes fikir birliği içinde –asiller, ayakkabıcı çırakları, yalnızca (beni) seyretmek için işini bırakan çöpçü, hizmetçiler, bakkal çırakları ve nâzik genç bayanlar ve genç bilginler ve diğerleri. Ve eğer "ne kadar rahatsız edici!" diyebileceğim bir dostum olsaydı, bana şöyle cevap verecekti: "Ah, bu hiçbir şey değil" –sonra biz kol kola yürürken, o bacaklarım ve pantolonum hakkında derin düşüncelere dalacaktı.

48 IX A 209

Başka her şeye katlanabilirdim; bütün saldırılara çok daha kolay dayanabilirdim (çünkü burada üstünlüğümün yeterince bilincindeyim) –eğer mâlî geleceğim bana sıkıntı vermeseydi.

48 IX 211

Dünya çok fazla zekî hâle geldi. Dinî alanda etkin bir şekilde çalışmak isteyen kimsenin onlara yetişmesi gerekir –aksi hâlde hiç bir yarar sağlayamayacaktır. Eğer dindarlaşırsanız, dünya kendisini size karşı korumak ve sizi yoldan çıkarmaya yardım etmek için her türlü hile ve aldatmaya başvuracaktır. Şimdi artık mücâdele eski günlerde olduğu gibi değil; şimdi mücâdele vahşî tutkulara karşı yapılıyor ve bunun için en doğru yöntem doğrudan yaklaşım. Hayır! Hıristiyanlık âlemi zekâsı içinde saplanıp kaldı. Bu bataklıktan çıkarmak için zekâda kendisinden üstün birisine ihtiyaç var.

Birisini buna vasıta olarak seçmek Tanrı'yı memnûn etse de, bu seçilenin bütün stratejisi eski devirlerden farklı olacaktır; vasıta olacak kişinin mutlaka, aslında çağın tâlihsizliği olsa da, çağın sâhip olmaktan gurur duyduğu özelliğe sâhip olması gerekir. Ama zekâsını, yeni bir zekâ başlatmak için kötüye kullanmamalıdır. Zekâsının yardımıyla sadeliği yeniden canlandırmalıdır.

İşte ben kendimi böyle anlıyorum. Hiçbir anlamda kendimi Tanrı'nın bir vasıtası olarak nitelemeksizin, benim Tanrı'yla olan ilişkime dair her şeyin diyalektik olduğunu söylüyorum. Üstelik benim samimi kanaatime göre; her insan özünde Tanrı'ya aynı derecede yakındır.

Ama yaşamımdaki her şey bu yolla o kadar birbirine karıştı ki, ancak ölümümden sonra bir etki yapabileceğim.

48 IX A 215

Evet, böyle olması gerekiyordu. Ben dindar bir yazar hâline gelmedim, zaten öyleydim. *Either/Or*'u iki eğitici konuşma izledi –şim-

di ise iki yıl boyunca dinî eserlerden başka bir şey yazmadıktan sonra, bir aktris hakkındaki bu küçük makale geldi.

Şimdi bir an, bir dinlenme noktası var; bu adımı atmakla kendimi çok daha iyi tanıdım.

Bu nedenle, bunları yapmadan ölmezsem, yayınlar bu şekilde sürmeli (yani elbette ben de böyle yaptım ve şu amaçla kullanılacak bir çalışmayı tamamladım: (1) bir etik-dinî makaleler dizisi, (2) *The Sickness unto Death*, (3) *Come unto Me all You...*). Sağlığım çok kötü ve içimdeki, bu yılı günahlarıma üzülmek ve Hıristiyanlığı anlatma çabalarımı geliştirmek için harcarken, ölebileceğim yolundaki duygu gittikçe daha fazla güç kazanıyor. Belki de bunun kısmî nedeni melankolim. Ama ayrıca yayınlara ilişkin olarak kesin kararlar verebilecek hâlde olmadığımı hissetmem de bir başka neden. Her hâlükârda bu duygu beni (daha çok çalışmaya) teşvik etti.

Bir sonraki yayın benim dışsal yaşamım için belirleyici olacak. Eğer mâlî şartlarım çok ağır bir biçimde bozulursa, râhiplik görevi isteme uzak ihtimâlini dâima göz önünde bulundurdum. Şimdi son kitaplarımı yayınlamakla, istesem bile bu talebimin reddedilmesi mümkün. Bu nedenle sorun, öncesinin aksine, bu görevi kabul etmeye cesâret edip edemeyeceğim değil, bunun bana teklif bile edilmeyeceğidir. [...]

48 IX A 216

NB. NB.

Evet, her şeyden önce bu küçük makaleyi yayınlamak iyi bir işti. *Either/Or* ve iki eğitici vaazla başladım. Şimdi ise bütün bu eğitim serisi küçük bir estetik makale ile sona eriyor. Bunun ifâde ettiği anlam; eğitici, dinînin bir ilerleme olduğu ve şimdi estetiğin de geride kaldığı; bunların birbiriyle karşıt olma bağlamında ilişkili olduğu –ya da bunun bir karşıtlık çatışması olduğudur. Böylelikle bu

yazarın yılların akışı içinde yaşlandığı ve bu nedenle dindarlaşan bir estetik yazar olmadığı gösterilmiş oldu. [...]

Eğer bu küçük makale yayınlanmamış olsaydı, bir şeyler eksik olacaktı; benim yıllar içinde önemli ölçüde değiştiğim illüzyonu yerleştirilecek ve böylece bütün üreticiliğimin en önemli yönü kaybolacaktı.

Bu eser beni kesinlikle eğitti; dindarlığımı daha da geliştirdi. Hâlbuki *Either/Or*'u yazmaya başlamadan önce, beni dünyadan uzaklaştıran baskıları belirgin bir şekilde yaşamıştım. Hatta o dönemde benim tek arzum, mümkün olduğu kadar kararlı bir şekilde, yaptıklarıma kefâret olmak üzere, en azından iyi bir şeyler yapabilmekti. Gittikçe daha fazla dindarlaştığım, şimdi estetiği terk etmemden, çünkü estetik çalışmalarla doldurabileceğim ya da doldurmaya cesâret edebileceğim boş zamanı nereden bulacağımı bilmememden görülebilir.

Benim fiziksel güçlerim gerileme içinde; sağlığım korkunç derecede bir değişkenlik gösteriyor. Gerçekten belirleyici eserlerin (*A Cycle of Essays*, *The Sickness unto Death*, *Come All You who Labour and are Heavy Laden*, *Blessed is He who is Not Offended*) yayınlandığını görebileceğimden kuşkuluyum. Benim kanâatime göre, bana burada Hıristiyanlığı bir kez daha, bütün gelişime temel oluşturacak bir şekilde anlatma fırsatı verildi: bu geçici olma meselesi, İsâ'nın yaşamının onu izleyen olaylardan sonsuz derecede önemli olduğu gerçeği, Tanrı-insana ilişkin bilinmezlik ya da gizlilik, doğrudan iletişimin imkânsızlığı vs. Benim görüşüme göre bütün makaleler o kadar büyük bir fikir zenginliği ve bolluğu içeriyor ki, bana beklediğimden nihâyetsiz derecede fazla nimet vermesinden dolayı yeterince şükredebilmem imkânsız. Bunun yanı sıra bu eserlerim Hıristiyanlığın içe doğru derinleşmesine de hizmet edecektir. [...]

48 IX A 227

Bir hatip anlamındaki bütün din adamlığı konsepti Hıristiyanlı-

ğın yok edilmesidir. Bu durumda bir râhibin sade olması gerektiğini açıklama telaşı içinde daha derin bir kargaşa gizlenmiştir –çok fazla teknik terim kullanmaktan kaçının! Ne büyük saçmalık! Hâlbuki bu yalnızca bir ikincil özelliktir. Asıl gerçek bir din adamının hatip değil, vaaz ettiklerini bizzat yaşayan birisi olması gerektiğidir.

Ama mevcut din adamı fikri cemâati doğrudan demoralize etmektedir. Bir yandan hoş bir kilisede, etrafı ihtişam ve debdebe ile çevrili hâlde oturan birisi (gerçekten de bir tiyatro gibi)–öbür yandan bir kişi, bir sanatçı, (aldanmamanız için kendisinin basit bir kimse olduğunu söyler ama bunun anlamı kendisinin sanatta ustalaştığıdır –bir adamı gerçekten sade bir insan yapan vaaz ettiklerini yaşamında göstermesidir), yumuşak bir cübbe[22] giymiş bir adam, yaşamın bütün nimetlerine sâhip bir adam ileri çıkar ve neyin yüce olduğundan, her şeyi fedâ etmekten söz eder. Ah! En küçük ciddî bir şeyi kaybetmekle karşılaştırıldığında ne kadar sevimli geliyor. Ah! Her şeye sâhip olup sonra da bütün bunları artistik bir biçimde yapmak ne kadar korkunç bir ayartma, ne kadar büyük bir zerâfet.

İşte bu nedenle insanlar Hıristiyanlığı tanıyamıyor. Zincirlere vurulmuş Pavlus'u ele alalım –kaç kişi onda yücelik gördü? Çok fazla değil. Büyük bir çoğunluk onda *'hochstens'*[23] bir acıma duygusu hissettikleri bir fanatik gördüler. Ama Piskopos Mynster, her yerde güvenlik ve huzurun hissedildiği, ihtişam ve debdebenin egemen olduğu Saray Kilisesi'ne geldiğinde, etkileyici bir şahsiyet olarak kürsüde geriye doğru bir adım atar, bütün heybetiyle dikleşir ve büyük bir sanatçı olarak bunu bize anlatır, o zaman biz de anlarız –gerçekten de Piskopos Mynster'i Pavlus ile karıştırmaya çok yakınızdır. Ah, bu ne kadar demoralize edici!

Evet Piskopos Mynster'i çok severim ve bu yalnızca babamın hâtırasının beni ona bağlamasından kaynaklanmıyor. Hayır; Mynster, şimdiye kadar benzerini hiç görmediğim tarzda, saf insanı

22 Matta 11:8.

23 'en fazla'.

büyük bir ustalıkla dile getiriyor. Öbür yandan muhtemelen Hıristiyanlığın en hayâtî yönüne o kadar yabancı ki; eğer bu konuda bir görüş belirtmeye kalksaydı, muhtemelen şöyle diyecekti: bu şeytânî bir şey.[24]

48 IX A 240

NB. NB.

Bu küçük makale hakkında o kadar hayrete düştüm ki –kendimi unutmaya son derece yakındım. Ama elbette, böylesine bir gerilim altında olan bir kimse, yazarlığım gibi devasa bir tasarım konusundaki diyalektik genel görüşünü bir an için kaybedebilir. Bu nedenle inâyet yardımıma geldi.

Ve şimdi her şey diyalektik bakımdan son derece doğru biçimde oturdu: *Either/Or* ve iki eğitici konuşma ve sonra bir aktris hakkında küçük bir makale. Yaşlandığım ve bu nedenle belirgin bir şekilde dinî yazar hâline geldiğim illüzyonu şimdi inanılması imkânsız hâle geldi. Bunu yapmadan önce ölmüş olsaydım, iki yıllık çabam muğlak hâle gelecekti ve her şey yerinden oynayacaktı.

Ama içinde yaşadığım aktüel dünyayı düşündüğümde benim kaygım bir bakıma gereksiz bir kendi kendime açıklama hâline dönüştü –çünkü aslında çok fazla diyalektikçi bulamadım.

48 IX A 241

NB. NB.

Daima tefekkürün Hıristiyanlığı yok edeceği ve Hıristiyanlığın doğal düşmanı olduğu düşünülmüştü. Şimdi Tanrı'nın yardımıyla umut ediyorum ki; Tanrı'dan korkan tefekkür, yapay tefekkürün

[24] Kierkegaard bu terimi reddetme ya da iyi olduğu doğrudan ya da dolaylı olarak itiraf edilenden kasıtlı olarak az ya da çok uzaklaşma anlamında kullanmaktadır.

uzun süredir kopardığı bağları yeniden kuracaktır. Kutsal Kitâb'ın ve bu Kitâb'a ait her şeyin kutsal otoritesi yok edilmişti; sanki şimdi bütün insanlar son bir tefekkürün gelip her şeyi bitirmesini bekliyorlar. Ama bekleyin; tefekkür tam tersi bir hizmeti gerçekleştirecek kapanmış dalları yeniden açarak Hıristiyanlığın –tefekküre karşı- tutunmasını sağlayacak. Elbette Hıristiyanlığın kendisi değişmemiş hâlde kalacak, bir zerresi bile değiştirilmeyecek. Asıl çatışma tamamen farklı olacaktır: şimdiye kadar çatışma tefekkür ile gündelik yaşama, basit fikirli Hıristiyanlık arasındaydı; bundan sonra ise tefekkür ile gücünü tefekkürden alan basit fikirlilik arasında olacaktır.

48 IX A 248

Benim şehitliğim tefekkür şehitliğidir ya da tefekkür gündelik tutkuların yerini aldığında ortaya çıkacak şehitliktir. Istırâbı bütün acınacak hâllerin kendisini terk etmesinde yatmaktadır; anlamsız, hiçliğe mahkûm kalmasındadır. Yine de insanları daha fazla dehşetle sarsacak başka bir şehitlik türü yoktur.

48 IX A 251

Regine için yapabileceğim hiçbir şey yok. Tanrı biliyor ki olsaydı, hem kendim hem de, eğer isterse, onun için çok şey yapmak isterdim.

Eğer olayların içyüzünü bilseydi aklını oynatırdı. Ben (onun gözünde) bir hergeleyim ya da en azından kendisi için yüksek tutkular besleyen birisiyim ve evliliğinin anahtarı olmaya devam edeceğim.

Ancak benim için tuhaf günler olan 24, 25 ve 26 Ağustos, Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri onu düşünmeye başladım. Cumartesi günü (26 Ağustos) Fredensborg'a gittim. Tarif edilemez bir önsezi içimi kapladı. Son derece mutluydum ve orada âile ile karşılaşacağımdan –ve bir girişimde bulunabileceğimden- neredeyse emindim. Ama hiç kimse yoktu. Olağan yürüyüşüme çıktım, adı

Thomas ya da her neyse, o yalnız denizciyle konuştum. Bana bu yıl Fredensborg'a ilk gelişim olduğunu hatırlattı ve bu doğruydu. Lafın gelişi Eyalet Meclis üyesi Olsen'in bu yıl buraya çok gelip gelmediğini sordum. Hayır, yalnızca bir kez o da Paskalya Pazarı'nda gelmişti.

Daha sonra tekrar Kold'un yerine gittim ve oturup yemeğimi yedim –pencerenin önünden bir adam geçti: Meclis üyesi Olsen idi. O benim güven içinde hesaplaşmayı deneyebileceğim tek kimseydi. Kız için söz konusu olan tehlike onunla yoktu. Eve arabayla gitmeyi düşünüyordum; ama onun yerine Skipper-Alléen boyunca yürüdüm; niyetim eğer karşılaşırsak bir kez denemek ve eğer karşılaşmazsak bir daha teşebbüs etmemekti. İnanmayacaksınız ama karşılaştık. Yanına yaklaşıp, "İyi günler, Meclis üyesi Olsen! Neden bir kez olsun birlikte konuşmuyoruz?" dedim. Şapkasını çıkararak beni selâmladı; ama sonra beni bir kenara itip "seninle konuşmak istemiyorum" dedi. Gözlerinde yaşlar vardı ve bu sözleri söyleyiş tarzında bastırılmış bir tutku hissediliyordu. Tekrar yanına yaklaştım; ama o, o kadar hızlı bir şekilde koşmaya başladı ki, istesem de yetişemezdim. Ama şunları söylemeyi başardım: "Şimdi beni dinlemediğin için sen sorumlusun" ve bu sözlerimi işitti.

Şimdilik yapacak başka bir şey yok.

48 IX A 262[25]

Şimdi, bir sonraki aşamaya geçişten önce gerekli olan, geçmiş yazarlığıma ilişkin mümkün olduğu kadar kısa ve ciddî bir sunum yazmanın yolunu görebiliyorum.[26] Peki bunu neden şimdi görebiliyorum? Çünkü doğrudan iletişimin Hıristiyanlık'ta hayâtî önem taşıyanla ilişkili olduğu yönü şimdi açıkça görebiliyorum. Tam ola-

[25] Bu ve devamındaki kayıtlar, 21 Ağustos 1848 sonrasına ait NB (7) (IX A 252 ila 375)'ten alınmıştır.

[26] Bu eser Kierkegaard'ın ölümünden sonra 1859 yılında yayınlanan *The Point of View of My Activity as an Author: A Direct Communication. Report to History* hâline geldi. Bu gecikmenin nedenleri daha sonraki kayıtlarda yer almaktadır.

rak bu nedenle şimdi dolaylı iletişimi aydınlatabiliyor ve kavrayabiliyorum. Daha önceleri sürekli bir karanlık içindeydim. Kavrayabilmek için de bu karanlığın aşılması gerekiyordu. Daha önceleri her şeyde bir belirsizlik unsuru vardı; çünkü kendimle ilgili olarak düşüncelerim berraklaşmamıştı ve temelde bağlantıyı dolaylı iletişim yoluyla kuruyordum. Bu durumun bütün algılayışımı saptırdığında kuşku yoktur.

48 IX A 265

Hem kendim hem de Regine için her şeyi yapmayı ne kadar çok istersem isteyeyim, bunu yapmak mümkün değil. Cesâret edemiyorum; çünkü devam etmek için en küçük bir nedene sâhip olduğunda pervasızca her şeyi yapabilecek tutkulu mizacından korkuyorum. Ben gerçekten de onun evliliğinin teminâtıyım; ve bunun ne kadar güç bir iş olduğunu Tanrı biliyor. Ve nelere tahammül ettiğimi, ancak yedi yıl sonra şimdi onunla ilgili düşüncelerimi kâğıda dökmeye cesâret edebildiğim gerçeği yoluyla dolaylı olarak görebiliyorum.

O dönemde nişanı bozmak için, benim için mümkün olduğu kadar küçük düşürücü, onun içinse mümkün olduğu kadar yararlı adımlar atıldı. Böylelikle herkes bunun bir melankoli olduğunu kolaylıkla görebilir. Onu en küçük bir küçük düşürmeden korumak için her şeyi yaptım ve bunda başarılı oldum. İşte onun tek hatası burada; çünkü onun başka açılardan ne kadar masumca ıstırap çektiğini hem de ne kadar korkunç şekilde çektiğini herkesten iyi ben biliyorum. Onun hatasının yattığı yer burası ve o gerçekten yalnızca kendisini düşünüyor. Benim melankolimi istismar etti, beni teslim olmaya zorlayabileceğini düşündü. Normal zamanlarda olmasa bile, histeri zamanlarında fantezilere yatkın birisi olarak, beni, eğer onu bir hergele olduğuma inandırabilirsem, bu konuda tamamen ödeşmiş olacağımıza iknâ etti. Yani benim melankolimin farkındaydı. Teslim olup, acısını kabullenebilir, melankolim nedeniyle benden ayrılmanın daha yumuşak bir yolunu kabul edebilirdi. Ki-

şinin bir başkasından bekleyebileceklerinin sınırlarını aştı, beni korkunç derecede alarma geçirdi; benim muazzam melankolimin ardında ayrıca büyük bir direncin yattığını anlayamadı. Bu direnç ortaya çıktı. Standartları ise onun teşvikleriyle belirlendi.

Ama asıl trajedi Regine'nin benimle olan ilişkisiyle gurur duymasıydı. Ve bu açıdan küçük bir açıklama onun evliliğini kolaylaştırabilir ve rahatlatabilirdi. Ve Tanrı biliyor ki bunu çok istedim. Benim yüzümden küçük düşürülebileceğini görmek bana sürekli olarak ıstırap veriyordu ve bunu önlemek için her şeyi yaptım. Ama suç tamamen benim; benim ona karşı suçum o kadar büyük ki; onu bana doğru çekiyor.

Ben ölür ölmez (sürekli olarak çok kısa sürede olmasını bekliyordum), elbette o bütün haklarına yeniden kavuşacak. Bu açıdan her şey hazır. İsmi bir yazar olarak benim faaliyetlerime ait olacak; ben hatırlandığım sürece hatırlanacak. Ama ben hayatta iken –büyük ölçüde değişmediği sürece- o çok tehlikeli bir kimse.

Benim için bu tarif edilemez bir rahatlama olacak. Çünkü gerçeği dayanamayacak kadar güç bulsam da, onu bu şekilde bir olasılık olarak tutmak daha da korkunçtu. Yine de bunlar onun evliliğinin şartları.

48 IX A 276

BİR MEZAR TAŞI KİTÂBESİ

Günlük basın devletlerin belâsı, 'kalabalık' ise dünyadaki şeytandır.

'O birey'
48 IX A 282

Evet, Hıristiyanlık'la insan arasındaki çatışma Hıristiyanlığın mutlak olması ya da mutlak bir şeyler olduğunu vaaz etmesi ve Hıristiyan'dan yaşamının varolan bir mutlağı yansıtmasını talep etmesidir. İşte bu bağlamda ben hiçbir zaman Hıristiyan olarak ta-

nınmadığımı, hiçbir zaman yaşamına mutlağı yansıtan birini görmediğimi söylüyorum. Onların Hıristiyanlığı, imanlarını tekrar tekrar itiraf etmeleri, ortodoksiyi protesto etmeleri, heterodoksiyi reddetmeleri vs.'den ibârettir. Ama yaşamları tıpkı kâfirlerin yaşamlarından farksızdır; göreceLilikte varolan insanı yansıtır. Yaşamları göreceliliklerden ibârettir.

48 IX A 284

İşte aslında Kopenhag'da bana böyle davranıyorlar. Yarı çılgın bir eksantrik; asillerden sokak afacanlarına kadar herkesin alay edebileceği bir tür İngiliz gibi görülüyorum. Benim yazarlık faaliyetime, içlerindeki hüznün taşları bile eriteceğini düşündüğüm muazzam eserlere, bırakın tamamına bir kısmına bile çağdaşlarımın yetişemeyeceği başarılarım –bunların hepsi, balık avlamak gibi, bir tür tutku olarak görülüyor. Kendileri de biraz yeteneğe sâhip olanlar bana imreniyorlar ve sükûnetlerini koruyorlar –geriye kalanlar hiçbir şey anlamıyor. Eleştiriler ve benzerleri yoluyla tek bir destek sözcüğü bile gelmiyor. Küçük peygamberler beni aptalca konferanslarda, toplantılarda vs. yağmalıyor. Peki benim adımdan söz ediyorlar mı? Hayır, bu gerekli değil.

Böylece bu beni çıldırtma işini sinsice yürütüyorlar. Sergilenen oyunun beni çıldırtıp çıldırtamayacaklarını görmek –bu iyi bir eğlence olurdu- ya da daha ileri gitmemi sağlamak istiyorlar ki; bu daha büyük bir eğlence olurdu.

Bunun ardında benim ne olduğuma, olağandışı yeteneklerle donatılmış olduğuma ilişkin devasa bir izlenim yatıyor. Ama pazar kasabası hasedi benim bu avantajlara sâhip oluşumu, hepsinden daha zavallı biri olmaya çevirmeye çalışıyorlar ve her şey pazar kasabasının kaprislerine kaldı.

Bunun daha yumuşak bir versiyonu şöyle olabilir: bir dehâ olduğum zannediliyor, ama içe dönük, duyamayan ve göremeyen bir dehâ. Bütün bu oyunlar kasaba halkının kendi içinde rol aldığı bir

iş (asiller sıradan insanlarla, sıradan insanlar sokaklardaki afacanlarla birlikte); onun için hiçbir önemi yok.

Peki öyle olsun! Çocukken bana İsâ'ya tükürüldüğü öğretilmişti. Şimdi ben zavallı ve bîçâre bir kimse, bir günahkârım; daha hafif atlatacağımdan kuşku yok. Gördüğünüz gibi bu bir Hıristiyan kıyaslaması, şöyle diyen râhiplerin saçmalaması değil: İyi, dostça ve diğerkam ol; o zaman insanlar seni sevecek –zira kendisi sevgi olan İsâ insanlar tarafından sevildi.

Ebedî âlemde bu profesyonel râhipler kadar ağır cezalandırılacak hiç kimse yok. Ebedî bakış asından bunlar fânî dünyadaki fâhişelerle aynı.

48 IX A 291

Bitip tükendim; ama hedefime iyice yaklaştım. *The Point of View of My Activity as an Author* neredeyse bitmiş gibi. Varoluşsal olarak verimliliğini kanıtlamak için daha önce yaptıklarıma güvenerek, bu dönemde yalnızca bir yazar oldum. Rûhum yeterince güçlü; ama bedenim için aşırı derecede güçlü. Bir yandan rûhum benim böylesine hastalıklı bir hâle dayanmama yardım ederken, öbür yandan bedenimi boğup ezen rûhumun ta kendisi.

48 IX A 293

Panteizm, *vox populi* ile *vox dei*'yi[27] birbirine karıştıran akustik bir illüzyon; tıpkı şu haykırışlar yükseldiğinde olduğu gibi: Çarmıha gerin, çarmıha gerin –*vox populi*.

48 IX A 294

Deli olduğumun düşünülmesine hiç şaşırmamak gerek: benim çabalarıma yönelik bütün destek onu ebediyette tavsiye edebilir; ama seküler olarak bakıldığında kötü bir nam kazandırıyor ve beni saygıdan yoksun bırakıyor. Bundan hiçbir şey kazanmıyorum; bu

27 'Halkın sesi' ve 'Tanrı'nın sesi'.

benim geçim kaynağım ya da işim değil. Ve küçük bir ülkede yalnız başımayım. Hâlbuki bu ülkede bin tane râhip, insanları Hıristiyan olduklarını düşünmek üzere aldatmaları için maaş alıyor.

48 IX A 296

BİR EK'TEN (4) KULLANILMAYAN *THE POINT OF VIEW OF MY ACTIVITY AS AN AUTHOR*'A

Kalbim ferahladı – atışları hiçbir zaman nefesimi sınırlamamıştı; ama hayatım olan ve ölümüm olacağını da düşündüğüm içe dönüklük nefes aldı, diyalektik serbest bırakıldı, yalın olarak konuşmaya cesâret edebiliyorum.

Atayurdumu seviyorum –savaşa gitmediğim doğru- ama yurduma başka bir şekilde hizmet ettiğime inanıyorum ve Danimarka'nın gücünü ruh ve akılda araması gerektiği düşüncemde haklı olduğumu düşünüyorum. Anadilimle, sırlarını bildiğim bu dilimle gurur duyuyorum; ona bir flütçünün enstrümanına gösterdiğinden daha fazla sevgi ve ihtimam gösteriyorum.

Herkesi gerçekten sevdiğimi biliyorum. Birçokları bana düşmanlık etse de, benim hiçbir düşmanım yok. Kitapta da vurguladığım gibi, onların kendilerini sunmalarını reddedecek fikir ve düşüncelere asla sâhip olmadım. Ama başka bir şey daha biliyorum: eğer tefekkür ederek fikir topladığım o yürüyüşlerden birisinden sonra, eve fikirlerle dolu, her kelimesi yazılmaya hazır olarak döndüysem ve bir bakıma güçlükle yürüyecek kadar bitkin düşmüş hâldeysem (fikirlerle ilişkisi olan herkes ne demek istediğimi anlar); yolda bir zavallı adam bana seslenmişse ve düşüncelerin coşkusu içinde onunla konuşacak vakit bulamamışsam, eve geldiğimde başıma gelecek olan şudur: bütün o fikirler gitmiş ve Tanrı'nın bana benim o adama yaptığımı yapacağı düşüncesinin verdiği en korkunç kaygı içinde çöküp kalırım. Ama eğer o adamla konuşacak ve onu dinleyecek vakit ayırmışsam, bu hiçbir za-

man olmaz; eve geldiğimde her şey hazır ve yerli yerindedir. Ah! Bu günlerde insan hiçbir teminatı hor göremez. Yine de insanları seven bir kimsenin en iyi teminatı Tanrı'nın ona yaşam kadar yakın olması ve hep öyle kalmasıdır. İşte bu nedenle Tanrı neredeyse her an benimle.

48 IX A 298

Hıristiyanlık âleminde mevcut tek Hıristiyanlık gerçekte Yahudilik'tir. Oldukça doğru bir biçimde, dinlenme hâlinde (kurum olarak) hayâl edilen Hıristiyanlık aslında Yahudilik'tir. Hareket hâlindeki Hıristiyanlık, Hıristiyanlık'tır.

48 IX A 301

Danimarka'yı yıkan ne yeni ne de eski hükûmet değil; küçüklüğünün yanı sıra, ahlâksızlaştırma yoluyla daha da küçülerek hükûmet etmenin imkansız hâle geldiği bir pazar kasabasına dönüşmesidir. Çünkü haset edenler bir anlam taşıyan her şeye dikkat ederler; böylelikle yalnızca iftiracılık bir tür güce sâhiptir ya da –bir şehit değil- bir şehîde yakınlaşma hükmedebilir.

Yeni hükûmeti iktidara getiren hikmet, vatanseverlik vs. değildir; bu ahlâksızlaşmanın dile getirilmesidir. Ve yeni hükûmeti yıkacak olan da yine haset, kapris, dar görüşlülük olacaktır. Galip olan asâlet, iyilik değil, yeni bir biçime bürünen aynı ahlâksızlık olacaktır.

Bu açıdan Goldschmidt önemsiz değildir. O tıpkı kolera karşısında kolera taşıyan bir sivrisineğin durumundadır. Ahlâksızlaşmayı üretenin o olduğu (ve diğer herkesin iyi olduğu) söylenemez; ama onun varoluşu bir ahlâksızlığın varolması gerektiğini gösterir. O haset ve ahlâksızlığın karaktersiz bir âletidir ve öyle kalacaktır. Kaybedecek hiçbir şeyi yok; saldıracak hiçbir şey yok; haset edecek hiçbir şey de yok. Onu koruyan alçaklığın yardımıdır – böylelikle o azar azar kemirerek tüketiyor. Ve eski rejimin büyük bir kısmını

bunu iyi olarak görüyor –çünkü kurbanı yeni hükûmettir. Danimarka'da hiçbir yerde karakter, değerlendirme, tutarlı bir görüş açısı olmaması; her şeyin anlık bir tutkudan ibâret olması ne kadar trajiktir.

48 IX A 303

'İman' diyalektik bir kategori olduğu gibi, gerçek Hıristiyan'ın da sevgi olduğu doğrudur. Bu nedenledir ki; Hıristiyanlık hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kişinin düşmanını da sevmesini öğretmektedir –kişinin dostunu sevmesi paganizmin de yapabileceği bir şeydir. Kişi düşmanını ancak Tanrı'nın rızası için ya da Tanrı'yı sevdiği için sevebilir. Bu nedenle Tanrı'yı sevmenin kriteri oldukça düzenli bir şekilde diyalektiktir. Çünkü kişi gündelik kaygıları içinde düşmanından nefret eder. Kişinin dostunu sevmesi Tanrı'yı sevdiğinin açık bir göstergesi değildir; ama eğer bir kimse düşmanını severse, o zaman âşikârdır ki o Tanrı'dan korkar ve Tanrı'yı sever ve Tanrı ancak bu şekilde sevilebilir.

48 IX A 306

Tanrı'ya yalnızca "Ben zavallı önemsiz bir adamım, her an seni düşünmeyi sürdüremem. Benim biraz dinlenmeme, biraz eğlenmeme izin ver; böylece ebedî sevgi olan seni önemsizleştirmeyeyim –çünkü ben ne yazık ki kendime karşı umutsuzca önemsiz hâle gelmekten çok uzak değilim" demek bile bir tür ibâdet biçimidir. Ve noktayı koyduğun anda, senin eğlenmeye ihtiyacın olup olmadığını en iyi Tanrı'nın bildiği düşüncesi sana egemen olur [...] İşte bu nokta dinî sosyalitenin öneminin gerçekten yattığı noktadır; yani Tanrı'yla ilişkinin idealliği insana çok fazla gelmeye başladığı (insan Tanrı'dan doğrudan vahiy talep edemeyeceği için, tefekkürün kıskacındadır) ve bunu tartışmak için bir başkasına gereksinim duyduğu an bu andır. Buradan sosyalitenin en yüksek olmayıp, insanın zayıflığına verilmiş bir ödün olduğunu görüyoruz. Yine bura-

da Tanrı için bütün insan soyuyla bağlantı kurmanın ne anlama geldiğini anlıyoruz. Buna göre bütün (sosyalite) soyu fikri, Tanrı ile tekil birey arasında bir orta terimdir. [...]

48 IX A 318

Bir kimse Tanrı'yla en doğru biçimde ancak bir birey olarak bağlantı kurabilir. Çünkü kişi yalnız başına iken kendi değersizliğini en iyi şekilde kavrayabilir. Bunu bir başkasına tam bir açıklıkla iletmek imkânsızdır ve her hâlükârda kolaylıkla başkalarını etkilemek için yapılan bir harekete dönüşebilir.

48 IX A 320

Hakîkatin bu dünyada muzaffer olacağını kim söyledi? Hele İsâ asla. Hayır; hakîkat bu dünyada acı çekecektir ya da çekmelidir. Evet, acı çekecektir; çünkü bütün yaşam bir sınavdır. [...]

48 IX A 326

Evet, insânî bağlamda Hıristiyanlık'ta gerçekten zâlimce bir yön vardır. Ama bu Hıristiyanlığın içinde değil, Hıristiyanlığın bu günahla dolu dünyada varolması zorunluluğunda yatmaktadır. Zâlimce olan Hıristiyanlık değil, Hıristiyanlığa yapılanlardır. Kendi içinde Hıristiyanlık müsâmaha ve sevgidir ya da sevginin ta kendisidir.

Evet, insânî bağlamda Hıristiyan'dan talep edilende gerçekten zâlimce bir yön vardır. Ama hayır, bu Hıristiyan'dan talep edilende değil, Hıristiyan'ın başına gelendedir. Bu ise Hıristiyanlığın içinde değil, kısmen Hıristiyan'ın bir günahkâr olmasında ve kısmen de içinde yaşamak zorunda olduğumuz dünyanın günah dolu oluşundadır. Hıristiyanlık yalnızca Hıristiyan'dan bütün kalbiyle insanları sevmesini ister; ama Hıristiyan bunu yapamaz, çünkü ödülü zulümdür. Ama şu soruya doğru cevap veriniz: Hıristiyanlığın bu kadar çoğunu talep etmemesini, bu kadar mutlak biçimde talep etmemesini, pazarlığa açık olmasını dileyebilir miydiniz –pe-

ki bu sizin günlerinizi biraz daha iyileştirir miydi? O zaman Hıristiyanlığı daha fazla mı severdiniz? [...]

48 IX A 329

Gerçekleştirmekten kendi kendinizi alıkoyduğunuz imkânlarla ebediyete varmak riskli bir iştir. İmkân Tanrı'nın bir çağrısıdır. Kişinin mutlaka uyması gerekir. En yükseğe ulaşma imkânı herkesin içinde vardır, kişinin mutlaka izlemesi gerekir. Eğer Tanrı bunu istemezse o zaman bırakın Tanrı kendisi engellesin. Eğer Tanrı'ya güvenerek teşebbüs eder ama başarısız olursam –bunda ve Tanrı'nın sırdaşlığında huzur ve sükûn vardır. Eğer teşebbüs etmezsem, bu tamamen meş'um bir düşünce, ebediyet boyu sürecek bir işkencedir.

48 IX A 352

Bir bakıma bu milyonlarca insanın düşüncesinde korkunç bir şeyler var. Bir an için insana sayılarının milyonlara ulaşmasıyla ve mizacının neredeyse korkunç derecede israfçılığıyla diğer hayvan türlerini hatırlatıyor. Ve sonra her bir tekil insanın mizacı itibariyle dinî anlamda en yüksek için planlandığını ve dinînin kendisinin en yüksek olduğunu düşünüyorsunuz! Ama Tanrı'nın rehberliği masumdan daha da öte; bunu sevgiyle herkes için mümkün hâle getirdi ve eğer binlerce kişi bu fırsatı bir kenara atıyorsa bundan Tanrı'nın rehberliği suçlanamaz.

İnsanlar tembelleşip, müsâmahakâr hâle geldikçe, doğrudan sosyaliteye kaçıyorlar. Çünkü orada standart göreceli ve karşılaştırmalıdır ve insan bir hayvan türüdür. Bu kadar aldatıcı ve olağanüstü derecede tahrik edicidir ki, bu sayısız milyonlar (kolaylıkla aldanır) –bu göreceliliğin vizyonudur. Ama bu doğru değil, yalnızca bir ideal vardır ve o da şirketler ya da ortaklıklar için değil tekil birey içindir.

Topluma katılmanın size daha yüksek bir mükemmeliyet sağlayacağı düşünülmektedir –teşekkürler istemez! Bu bir geriye gidiştir. Bu tür bir konuşma, (yalnızca Tanrı ile sınırlı bir şekilde bir fikre

serbestçe hizmet etmenin aksine) yerleşik bir düzende daimî bir makam peşinde koşmak için ciddi olma hakkında konuşmak kadar aldatıcıdır. Hayır, teşekkürler. Eğer ciddiyet bu ise, o zaman bütün dinî paradigmalar akıl dışıdır. Ama insanlar duyusal güvenlik istiyorlar ve ayrıca onurun ciddiyetle elde edileceği sanılıyor.

48 IX A 356

Doğru, net, belirleyici ve ateşli bir anlayış büyük öneme sâhiptir; eylemi kolaylaştırır. Ama insanlar bu konuda, kuşların farklı uçuşları kadar büyük farklılıklara sâhiptirler. Bazıları ânında, üzerine tünedikleri daldan kendilerini hafifçe bırakırlar ve uçarken gururla, cesâretle göklere doğru yükselirler. Diğerleri ise (daha ağır ve yavaş olanlar –örneğin kargalar) uçacakları sırada büyük bir yaygara koparırlar; bir ayaklarını atar ve sonra ânında tekrar tutunurlar ve uçamazlar. Sonra ayaklarıyla sıkıca tutunmaya devam ederken, kanatlarıyla uçmaya çalışırlar; böylece aptal gibi tutundukları dalı kolay kolay bırakmazlar –sonunda bir tür uçuşa geçmeyi başarana kadar öylece kalırlar.

Bu durum anlayıştan eyleme geçecek dürtüyü üretme bakımından insanların durumuna birçok yönüyle benzemektedir. Akut bir psikolog bütün yaşamını bu alandaki anormal hareketleri gözlemlemek ve sonra titizlikle tanımlamak için harcayabilir. Birçok insanların yaşamı, tamamen duyusal bir varoluşun sahte hücumu yada yanıltma hareketinden ibârettir. Yalnızca birkaçı ne yapmaları gerektiğine –ve nereye dönmeleri gerektiğine- dair düzgün bir anlayışa ulaşabilir. [...]

48 IX A 365

İnsanların kendini sevme ya da sempatiden yoksun olma olarak gördükleri şey, bazen melankoli de olabilir. Eğer bir kimse neşeli ve mutlu ise, daha açıktır. Ama eğer kalbinin derinlerinde mutsuzluk varsa kendisini dışarıya daha fazla kapatır. Ama bu mutlaka kendi-

ni sevmesinden dolayı değildir; bazen de başkaları için kaygı duymaktan, onların kendisinin ne kadar mutsuz olduğunu görmelerini istememesinden kaynaklanabilir.

48 IX A 366

Evi sattığımda yazar olarak faaliyetlerimi sona erdirmeyi, iki yıllığına yurt dışına seyâhat etmeyi ve sonra ülkeme dönüp râhip olmayı düşünmüştüm. O anda 2,200 rigsdaler param olmuştu.

Ama sonra şöyle düşündüm: yurtdışına gitmek istiyorsun, peki neden? Çalışmana ara vermek ve biraz dinlenmek için. Peki hiçbir zaman yurtdışında olduğun ve orada aşırı tecrit içinde yaşadığın zamanlar kadar verimli olmadığını deneyimlerinden bilmiyor musun? Öyleyse iki yıl sonra yurda döndüğünde beraberinde muazzam derece birikmiş müsveddeler olacak.

Bunun üzerine bir süreliğine beni oldukça merak uyandıracak bir tarzda cezbeden bir apartman dâiresi kiraladım ve sıklıkla kendime, benim birlikte mutlu olabileceğim tek kişinin yine kendim olduğunu söyledim.

İki yıl boyunca seyâhat etme fikri kuşkusuz pek pratik olmayan bir hayâlden ibaretti. Bir kitabı tamamladığın ve yayınlanmak üzere olduğu âşikârdı ve söylediğim gibi, eğer yurtdışına gitseydim verimliliğimin bütün bent kapakları açılacaktı.

Ama bu iki yıl boyunca seyâhat etme fikri beni, evin satışından elde ettiğim nakit para ile hazine bonosu almaya teşvik etti. Hâlbuki daha önceleri onlara yaklaşmamaya karar vermiştim. Yaptığım en aptalca şeydi ve muhtemelen bir ders olarak görmeliyim. Bugüne kadar bu bonolardan yaklaşık 700 rigsdaler kaybettim [kenar notu: nakit paranın geri kalan kısmıyla hisseler aldım, böylelikle belki hiçbir şey kaybetmeyebilirim].

Böylelikle o dâireyi kiraladım, *Christian Discourses*'ı bastırdım ve bütün bu kargaşa başladığında tashihin tam ortasındaydı –Anders benden alındı ve bir apartman dâirem olduğu için şanslıydım.

Dâireye taşındım. Dâirenin uygunsuzluğu nedeniyle tarif edilemez derecede rahatsız oldum.Her zaman olduğu gibi Tanrı'nın rehberliği bana dâima istediğimi başarmada yardım etti; ama bunun için yanlış araçları seçiyordum; burada da öyle oldu. Eğer benim verimliliğimi azaltacak, hızımı kesecek ve genelde beni fânîleştirecek bir şey varsa o da dünyevî kaygılar ve rahatsızlıklardır.

Bunun yanı sıra bu evde en iyi eserlerimden bazılarını yazdım; ama bu arada sürekli olarak üretimimi durdurma ya da her hâlükârda geçim sağlamaya daha çok zaman ayırma fikrine alışmak için sürekli fırsatlar buldum. Bunu her türlü dikkat dağıtıcı şeylerden uzak, biraz melankoli yaşayacağım yurtdışında asla yapamaz; orada tam tersine en muazzam verimliği yakalayabilirdim.

Geçen yaz R. Nielsen'in bana biraz yakınlaşmasını sağladım,[28] bunun anlamı yazma işlerimi azaltmağa başladığım ve en sonunda çabalarımı bir sonuca bağlamak için bir şeyler yaptığımdı.

Eğer verimliliğim artmaksızın seyâhat edebilseydim, yani bir süre yalnızca seyâhat edebilseydim, bu benim için iyi bir şey olabilirdi. Ama bir yerde uzun süre kalmak beni daha verimli kılıyor. Anders'i kaybetmiş olmam ve diğer uygunsuzlukların bana öğrettikleri sayesinde daha iyi durumdayım ve belki de bu durum benim yazmam için şartları olumlu hâle getiriyor.

İki yıl boyunca seyâhat etmek istedim. Öteki nedenlerin yanı sıra, burada Kopenhag'taki bütün bu saçmalıklardan yorulmuş ve bıkmıştım. Ama seyâhatin bir yardımı olmayacaktı. Eğer sabırla yerimde durabilirsem, bütün bu olaylara dayanmaya alışacağım.

Ama bu kargaşa dönemlerinde ekonomik durumum önemli bir sınav hâline dönüştü. Kuşkusuz bunun farkına zamanında varmış

---

28 Kierkegaard'ın sırdaşı olduğu bir dönemde Profesör Rasmus Nielsen (1809-1884) eserlerinde onun çalışmalarını desteklediğini ifâde etti. Kierkegaard bundan utanıyordu; ama bu yazdıkları Nielsen'de kendisini bir dereceye kadar anlayan ve Kierkegaard'ın ölümünden sonra onun düşüncelerini, onu anlamamış olanlara anlatabilecek bir edebî kayyum rolünü üstlenebilecek birisini görmeye itti.

olmam çok iyi oldu. Bu ayrıca bende ve eserlerimde kalmış bütün bencilliğin yok edilmesine yardım ediyor. Bir yazar olarak konumum gerçekten de yeterince ciddiyet kazanacak.

48 IX A 375

NB.

Belki de yapılacak en iyi şey son dört kitabın *(The Sickness unto Death –Ölümcül Hastalık-, Come to Me–Bana Gel, Blessed is He who is Not Offended –Kutsanmış Küsmeyendir, Armed Neutrality-Silahlı Tarafsızlık)* tamamını tek bir cilt hâlinde şu başlık altında yayınlamak:

"Fulfilment's Collected Works" (Başarmanın Toplu Eserleri)

[Kenar notu: belki de "Consummation's Collected Works" (Mükemmel Sona Ulaştırmanın Toplu Eserleri)

Burada *The Sickness unto Death* I. Kısım olacak. İkinci kısmın adı ise 'Hıristiyanlığı Hıristiyanlık Âlemine Tanıtma Girişimi' ve altında *'Şiirsel –izinsiz'* yazacak. *Come to Me* ve *Blessed is He who is Not Offended* bu kısmın alt bölümleri olacak. Belki de şimdi yazdığım bir üçüncü kısım olabilir [Kenar notu: "From on High He Will Draw All Men unto Himself" (Yükseklerden Bütün İnsanları Kendisine Çekecek)]. Üç: "Come to Me", "Blessed is He who is Not Offended" ve "From on High" ayrı bir kapak sayfasına sâhip olacak: şiirsel girişim –izinsiz), ama bu durumda Söylev No: 1 bir tür giriş olacak ve bölüm olarak sayılmayacak.

Ve böylece eser bitecek.

48 IX A 390[29]

Her ne kadar bu sınavın yapısı sınava tabi tutulanların aksi hâl-

[29] Bu ve devamındaki kayıtlar, 26 Kasım 1848 sonrasına ait NB (8) (IX A 376 ila 491)'den alınmıştır.

de sınava girmeyecek olanlar olsa da, bir sınava insanların büyük bir kısmından fazla girdiğimi söyleyebilirim –duygularımın içsel kalitesinin (*Inderlighed:* içe dönüklük) sınanmasına izin verdim. Her şeyi bu arzu uğruna riske atmakla çok ıstırap çekmişsem ve o istediği için –sorumluluğu üstlenmesi gereken ve harekete geçen benher şeyi bir kez daha riske etmişsem de, hâlâ Regine için işi kolaylaştıracak, ona benim bir hergele, bir hilekâr olduğum izlenimi verecek güce sâhiptim. Sonra vicdânıma bir cinâyetin sorumluluğu yüklendi; bunun, onun ölümü olacağı söylendi ve bu mümkün olduğu kadar ısrarla tekrarlandı. Bunun için bu kız bir sınav yapıcı. Bir buçuk yıl sonra tekrar nişanlandı. O zamandan bu yana bir genç kızla nâdiren konuştum ve tekrar aşka düşmek kadar rûhuma yabancı hiçbir fikir yok. Bunu düşünemem bile.

Zaman zaman çağdaşlarım için bir nükte konusu olmak öfkemi yatıştırsa da, bu yolla bir nükte konusu olmanın ne kadar üzücü bir şey olduğunu öğrendim.

48 IX A 408

Yaşamımın en erken dönemlerinden itibaren karanlık geçmişim hakkında, tek bir an bile, böyle düşünmek ne kadar korkunç. Babamın rûhuma doldurduğu kaygı, onun kendi korkunç melankolisi ve burada yazmaya bile cesâret edemeyeceğim birçok şey. Hıristiyanlığı benzer bir dehşet içinde kavradım; ama yine de güçlü bir biçimde ona çekildim. Ve daha sonraları dinin marazî biçimde kontrolüne giren Peter namına çok acı çektim.

Söylediğim gibi, rûhumun en gizli kovuklarında geçirdiğim bu yaşam hakkında bir an bile düşünmek çok korkunç. Elbette hiç kimseye bundan bir kelime bile söz etmedim; hatta onun en küçük bir parçasını bile satırlara dökmeye cesâret edemedim –ve bu yaşamı böylesine bir dışsal neşe ve canlılık örtüsü altına gizleyebildiğimi düşünün!

Bu nedenle kendim hakkında bazen, tıpkı hayatını masallar an-

latarak kurtaran Şehrâzâd[30] gibi, hayatımı yazarak kurtardığım ya da kendimi bu şekilde hayatta tuttuğumu söylediğimde, bu gerçeğin ifâdesidir.

48 IX 411

NB. NB.

Hıristiyan olmanın iki yönlü tehlikesi var.

Birincisi; Hıristiyan olmada içe dönüklüğün, kişinin anlayışını kaybetmesinin ve paradoks çarmıhına gerilmesinin bütün ıstırâbı mevcut. İşte bunun ideal olarak mümkün olduğunu gösteren benim *Concluding Postscript*'im.

Sonra Hıristiyan'ın karşılaştığı tehlike bu dünyevîlik dünyasında yaşamak ve orada kendisinin bir Hıristiyan olduğu gerçeğini ifâde edebilmektir. Bu konuda da benim daha sonraki çalışmalarım ortada. Bunların hepsi hazır ve "Fulfilment's Collected Works" adıyla basılabilir. [...]

Bu yapıldığında soru gün gibi aydınlanacaktır: bir kimsenin bütün bunlara maruz kalmayı isteyeceği nasıl düşünülebilir? Hıristiyan olmak bu kadar güç iken, nasıl Hıristiyan olmayı isteyebilir? İlk sorunun cevabı şu olabilir: Kapa çeneni! Hıristiyanlık mutlaktır, yalnızca olmak zorundasınız! Ama bir başka cevap da bulunabilir: çünkü içindeki günahın bilinci onu rahat bırakmıyor; bu günahın sancısı ona, bu günaha kefâret olması kaydıyla, başka her şeye dayanma gücü veriyor.

Yani günahın sancısı o kadar derindir ki mutlaka olduğu gibi dile getirilmesi gerekir ve bunun çok güç olduğu âşikârdır. Ancak Hıris-

[30] Binbir Gece Masalları'nda Şehrâzâd, Sultanı masallarıyla büyüleyerek, kendisinin hayatını bin bir gece boyunca bağışlamaya iknâ eder. Hâlbuki Sultan (karısının ihânetine kızıp onu astırdıktan sonra kızgınlığını yenemediği için) her gece yeni bir kadınla evlenmeye ve sabahleyin onu boğdurmaya yemin etmiştir. Sonunda Şehrâzâd'a kıyamadığı için bu yeminini bozar. Nakledildiği yer 'The Seducer's Diary', *Either/Or*.

tiyanlık günah bilinciyle ilişkilidir. Başak bir nedenle Hıristiyan olmak kelimenin tam anlamıyla deliliktir ve böyle olması gerekir.

48 IX A 414

Mynster'in İsâ'nın dostlarıyla ilişkisine dair vaazı gerçekten de bir aldatmalar ağından ibaret. İsâ'nın ilişkisini dostluk ilişkisi olarak adlandırmak ve bu fırsatı dost kazanmak üzere vaaz etmek için kullanmak! Bütün çağdaş kuşağı kategorilere ayırıp, sonunda en sıradan sınıftan birkaç kişiye ulaşabilmekten daha polemiksel bir şey düşünebiliyor musunuz? Eğer şimdi olduğunun aksine (belki de dostluğun yardımıyla), Mynster, İsâ'nın örneğini izleseydi ve kendisinin eşiti olarak adlandırılabilecek herkese karşı ilişkisinin son derece polemiksel hâle geldiği ve sonunda en yakın ilişki kurabildiği kişilerin ayakkabıcı çırağı ve terzi çırağı olduğu gerçeğini olduğu gibi kabullenseydi, Piskopos Mynster'in bu dostluğu gülmekten ölüp ölmeyeceğini merak ediyorum.

48 IX A 428

İsâ der ki: Sevdiğime kendimi açıklarım. Bu genel bir gerçektir. Bir insan bir şeyi severse o şey kendini ona açar; bir insan hakîkati severse, hakîkat ona açılır. Genellikle alıcıyı pasif olarak ve kendisini özneye açan nesne olarak düşünürüz. Ama aslı şöyledir: alıcı âşıktır ve sonra sevilen ona açılır; çünkü âşığın kendisi dönüşerek sevilene benzer. Kişinin anladığı hâline gelmesi anlamanın tek doğru yoludur ve kişi ancak kendisinin ne hâline geldiğine göre anlayabilir.

Üstelik burada da sevme ve bilmenin [...] özünde birbirinin sinonimi olduğunu görüyoruz. Ve tıpkı sevmenin sevilenin sırlarını açması olması anlamına gelmesi gibi, sevenin kendisinin de açılması anlamına gelir. İşte böyle kalbin derinliklerinde hissedilen bir ilişkide (bir 'olmak ya da olmamak' ilişkisi) aşk ve sevme hakkındaki bütün teminatlar ve benzerleri bulunmaz.

48 IX A 438

Kutsal Kitab'ı ortadan kaldıracak bir reform günümüzde Luther'in papayı ortadan kaldırması kadar geçerliliğe sâhip olabilir. Kutsal Kitap hakkındaki bütün bu söylenenler bilimsel ve hukuksal dindarlığın, tam bir sapmanın ortaya çıkmasına neden oldu. Bu yönde bir 'öğrenme' en sıradan insanlar sınıfına kadar uzandı ve artık hiç kimse Kutsal Kitab'ı insânî anlamda okumuyor. Bu durum onarılamaz hasarlara yol açıyor; bir mazeretler ve kaçınmalar sığınağı hâline geliyor. Çünkü dâima öncelikle kontrol edilmesi gereken bir şey, kişinin yaşamaya başlamadan önce mutlaka şeklini öğrenmesi gerektiği –bunun anlamı kişinin hiçbir zaman şekli öğrenmeden yaşamaya geçemeyeceğidir- aldatmacası olacaktır.

Kutsal Kitap Cemiyetleri, misyonun bu ruhsuz karikatürleri, parayla tıpkı diğer ticârî işlerde olduğu gibi uğraşmakta ve Kutsal Kitab'ı diğer şirketlerin kendi işletmelerinde taşıdıkları kadar çok dünyevî kaygılar taşıyarak dağıtmaktadır –Kutsal Kitap Cemiyetleri onarılamaz hasarlara neden oldular. Hıristiyanlık âlemi uzun süredir, Tanrı önünde korku ve titreme içinde insanların Kutsal Kitab'ı okumasını yasaklayacak bir dinî kahraman ihtiyacı içinde. Bu, Hıristiyanlığa karşı vaaz etmek kadar gerekli bir şey.

48 IX A 442

Özünde, ben bu açıdan da aşırı derecede ideal bir biçimde yetiştirildim: insanları bilinçlendirmek için her şeyin yapılması gerektiği aptalca düşüncesini taşıyorum. Çünkü her bir bireyin muazzam bir varlık olduğunu, binlercesinin değil birinin bile israf edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Öyleyse iyi geceler! İnsanların büyük bir kısmının nesnellik içinde binlerce ama binlerce insanın yalnızca israf olmaya gittiğini, kurnaz ve korkak ayartıcıların avı olduğunu bildiklerini –evet, bunu günlük yaşamlarında gösteriyorlar- bilmek gerçekten de dehşet verici! –Ve hiç kimseden tek bir protesto sözcüğü çıkmıyor. [...]

48 IX A 445

Bu cemâat meselesi de zamanında aldatıcı biçimde örgütlenmiş bir ebediyet şovundan ibâret. Bunu yalnızca ortamı görmekle söyleyebilirsiniz. Cemâat samimiyet ve sükûnet ifâde eden bir varoluş ortamıdır. Tekil birey oluş ortamı içindedir –ve bu dünyevî varoluş bir sınama zamanıdır- bu nedenle burada (gerçekte) herhangi bir cemâat yoktur.

48 IX A 450

Başka her şeyde olduğu gibi, bunda da ikimiz tamamen farklıydık. O dünyada parlamak istiyordu, ya da istemişti; buna karşın benim umutsuzluğum ve melankolim ıstırâbı ve acı çekmeyi istiyordu. Bir süre için, parıltısı sürdüğü sürece onun tatmin edebilecek benimle olan ilişkisinde mutlu olabilirdi. Ama işler ciddîleşip, ya benim emekli olarak önemsizleşmem veya elde edilecek hiçbir onur ve statünün bulunmadığı gerçek ve Hıristiyanca bir ıstırâba dalmam hâlinde, o zaman Regine'nin morali kolaylıkla bozulacaktı. Ve ben hiçbir zaman kendim olamayacaktım.

48 IX A 451

Fânî dünyada, üstünlüğün verdiği güç aslında sonsuzdur. Sokrat üstünlük gücüne sâhipti; bu nedenle idam edildi. Eğer sıradan insanlar gibi olsaydı mahkeme önünde ağlayacak ve hüngürdeyecek, insanlara yağ çekecekti. Böylece mahkûm olmaktan kurtulacaktı. Bu nedenle kötü muâmelenin bütün acılarına gülümseme ile dayanabilecek olan ancak güçlüdür –işte tam olarak bu nedenle güçsüzdür. Eğer güçsüz olsaydı, insanlar ona sempati duyacak ve o hiç ıstırap çekmeyecekti.

48 IX A 453

Bütün bu saçmalıklara son vermeye benim gücüm kısmen yeter. Yalnızca bir dönüş ve onları kazanabilirim; ama buna cüret edemem. Eğer yardım gelirse sevinirim; ama şimdiye kadar yaptığımdan –davamı açıkça, canlı ve inandırıcı biçimde sunmaktan- baş-

ka bir şey yapmaya cüret edemem. Benim adıma işler yapmaları için hiç kimseyle gizlice el sıkışamam.

48 IX A 463

İmreneceğim tek kimse, o da ortaya çıktığında, okuyucum olarak adlandırabileceğim kimsedir; gelecek huzur ve sükûnet içinde oturacak ve yalnızca Kopenhag'ta yaşamakla burada sergilenmesine izin verdiğim nihâyetsiz derecede komik bir tiyatro oyununu seyredip tamamen entelektüel bir tarzda tadını çıkaracak kimsedir. Kuşkusuz bu oyunun değerini ondan daha iyi görüyorum; ama benim her günüm hayata küskünlük içinde ve kötü geçti ve bu nedenle insanları benimle birlikte olanlara gülmemeye iten yeni bir yanlış anlama var. İnsanlar kuşkulu ve bütün bu saçmalıklarda hâlâ komik bir şeyler görüyor olabileceğim kafalarına girmiyor. Şiirsel olarak bunun ilginç hiçbir yönü yok; aslında şiirsel olarak bu oyunun Tanrı'nın her günü yeniden sahnelenmesi ve bunun yıllar boyu sürmesi çok kötü bir şey; şiirsel olarak azaltılması gerekir. Öbür yandan dinî her gün yeniden ve insanın içinde başlar; ben yaşamı böyle anlıyorum. Benim için bu tam anlamıyla komik oyun bir şehitliktir. Ama eğer sonsuz dinî yükümlülüklerin varlığının bilincinde olmasaydım, yalnız bir yere gidip oturmayı ve durmaksızın kahkahalar atmayı dileyebilirdim –bu *Krähwinkel*'in[31] benim sevgili yurdum olduğunu, sevgili Kopenhag'ımın küçük kafalı, fâhişeleşmiş burjuvanın mekânı olduğunu bilmek bana acı verse de.

48 IX A 471

Eğer melankolim bir şekilde beni yanlış yönlendirmişse, bu yalnızca mutsuz acılar ve musîbetlere suç ve günah olarak bakmama neden olması olabilir. Bir bakıma bu en korkunç yanlış anlama, neredeyse çılgınca bir ıstırâbın işâretidir. Bu açıdan çok ileri gitmişsem bile, yine de bunun bana çok yararı oldu.

48 IX A 488

---

31 Gotham gibi, ya da Danimarka'daki Mols gibi komik üne sâhip bir şehir.

[...] Bu saf çırpınmaların ortaya çıkması için ne kadar zaman geçmesi gerektiğini kimse bilemez. Ama bu kuşakta olduğu gibi, kendi üretme ve kutsama gücü hurâfesine inananlar bulunduğunda, bir kimsenin seküler ve dünyevî sağduyusunu daha iyi hâle getirmenin ne kadar güç olduğunu bilmek için büyük bir psikolog olmaya gerek yoktur. Aynı şekilde dinîye sıçramak üzere sağduyunun devreye girmesi ne kadar güçtür ve ne kadar uzun vakit alır. Dünyevî sağduyu dünyevî insana aşırı derecede sağlam bir şekilde yerleşmiştir ya da dünyevî insan sağduyuya aynı şekilde yerleşmiştir. Bu tıpkı bir azı dişi gibidir –sökmek birkaç ekstra girişim ve güç gerektirir; ya da yaşama aşırı derecede bağlanmış bir şeyin gücünü ve hayatını elinden almak gibidir. Ayrıca dünyevî gayrete aldatıcı gelen şeyleri keşfetmek için de büyük bir diyalektikçi olmak gerekmez. Yeter ki kişi, insan ile sekülarite içindeki insan arasındaki eşitliği gerçekleştirmek için hesaplarında ısrar etsin. Dünyevî diyalektik her hâlükârda inanılmaz sayıda kombinasyon üretecektir. Peki sürekli kaçınma neye dönüşecektir: ihânet, ihânet. Hayır, eğer kişi başka bir yol izlerse, o zaman oradan biraz çıkaracak, buraya biraz ekleyecek ve sonra orada burada, aşağıda yukarıda, ileride geride karşılaştırdığı farklılıkları unutmaksızın daha eşit olarak paylaşacaktır –o zaman kişi, sekülaritede yani farklılıkta; dünyevî açıdan insanların aynılığı anlamındaki *insan-aynılığı* [*Menneskelighed (insanlık)*'tan cinas yoluyla çıkarılmış bir sözcük kullanılıyor: *Menneske-lighed*] yani farklılık içinde aynılık için türetilmiş bir standart, ortak bir ölçüt, benzerlik bulmada başarılı olacaktır. Ama dünyevî gayretin hizmetinde olan anlayış, sürekli olarak bunu başarabileceği ve dünyada aynılığa varabileceğini hayâl edecektir. Her yeni kombinasyon [...] yeni bir yönetim olacak. Peki yeni bakan istifâ eder veya siyasal kargaşa sona erdirilirse, insanların asıl aksiliğin bu kombinasyondaki bir hata ya da kusurda olmadığını, aslında gerçekten gerekli olanın oldukça farklı bir şey, yani dindarlık olduğunu idrâk edeceklerini mi sanıyorsunuz? Hayır, anlamayacaklar. Hemen yeni bir yönetimle birlikte yeni bir kombinasyon kurulacak ve bir başka göreceLilikler karışımı aradığı

insanları bulduğunu düşünecektir. Ve insanlar neredeyse otomatik olarak önceki bakanlıktakilerin yaptığı gibi "evet", "hayır" diyecekler –bu yapılmıyor; ama eğer doğru bir biçimde hesaplansa işleyebilir- ve böylece yeni bir bakanlık kurulur ve bu bakanlık hancılar için daha az şey yaparken, mum imâlâtçıları için daha çok şey yapar; toprak sâhiplerinden yine biraz alır ve proleteryanlara biraz daha verir. Râhipleri diyakozlarla aynı kefeye koyar ve genel olarak tombul bekçiyle eğri bacaklı demirci ustasını eşit insanoğlu hâline getirir. Bu çağ birçok yönüyle Sokrat'ın çağına benzer (bunun istisnâsı, safsatadan oluşan harâreti ve maşalarıyla birlikte o çağdan daha tutkulu ve şiddet dolu oluşudur); ama bu çağdan geriye bize Sokrat'ı hatırlatacak hiçbir şey kalmayacak. [...]

Ekim 48 IX B 10[32]

[...] Kamuoyu ya da çoğunluk veya kalabalık; anlamsız halk olarak adlandırılan bu soyutlama, siyasal olarak hareketi başlatmak üzere kullanılmaktadır. *Gnav*[33] ve diğer parti oyunlarında olduğu gibi insanların üzerine oynadığı bir pey vardır; bu soyutlama da üzerine politika oyunun oynandığı bir peydir. Hakîkat ve benzerleri, Cennetteki Tanrı, ölüm, hesap günü vs. de politika tarafından aynı tarzda görülmektedir. [...]

48 IX B 24

CLIMACUS VE ANTI-CLIMACUS ANTI-CLIMACUS'UN BİR DİYALEKTİK KEŞFİ (DİPNOT)

Ben, bu küçük kitabı yazan Antichlimacus, zavallı bir birey, tıpkı diğer insanların büyük bir kısmı gibi sıradan bir insan olarak Ko-

32 Bu ve sonraki iki kayıt *A Cycle of Ethico-religious Treatises*'e ilişkin notlar ve taslaklar setinden alınmış olup, 1848 ve 1849 yıllarına aittir.

33 Kartlar yada taşlarla oynanan bir alışveriş oyunu.

penhag'ta doğdum. Yaklaşık, hayır aslında tam olarak, kendisiyle pek çok, hayır aslında her açıdan ortak yöne sâhip olduğum; ama bir başka açıdan da sonsuz derecede farklı olduğum Johannes Climachus ile aynı yaştayım. O kendisinin bir Hıristiyan olmadığını söylüyor, bu bir saçmalık. Ben de bunu saçma buluyorum, hem de o kadar saçma buluyorum ki eğer birisi beni kandırsaydı tam olarak aksini söyleyecektim ya da kendim hakkımda tam olarak aksini söylediğim için, onun kendisi hakkında söylediklerini saçma buluyorum. Çünkü ben kendimin, şimdiye kadar varolmamış, olağanüstü bir Hıristiyan olduğunu söylüyorum; ama lütfen bu yönümü gizli bir içsellikte gizlediğime dikkat ediniz. Hiç kimsenin, ama hiç kimsenin en ufak bir şeyi, evet en ufak bir yönümü görmemesini sağladığımdan emin olabilirsiniz. Ama teminat vermek benim yapabileceğim bir şey olsa da ve gizli bir içsellik içinde olduğum konusunda sizi temin etsem de (aslında gerçekten temin edemem, çünkü o zaman gizliliği ihlâl etmiş olurum), söylediğim gibi, şimdiye kadar gelmiş geçmiş en olağanüstü Hıristiyanım.

Üstelik benim dostum olduğu gibi anlayışın da dostu olan okuyucu kolaylıkla görecek ki; benim olağanüstü Hıristiyanlığıma karşın, yine de bende kötü olan bir şeyler var. Bu tavrı Johannes ile münâkaşa etmek için benimsediğim âşikârdır. Eğer buraya önce ben gelseydim, şimdi onun kendisi hakkında söylediklerini ben kendi hakkımda söyleyebilirdim ve o zaman o da benim kendi hakkımda söylediklerimi benim hakkımda söylemek zorunda kalacaktı.

Birbirimizle ilişkili olduğumuz ama ikiz olmadığımız için, birbirimizin zıttıyız. Aramızda derin, temel bir ilişki var. Ama her iki tarafın da en yoğun çabalarına rağmen asla daha ileri, *itici bir temas*tan daha yakına gidemiyoruz. Birbirimize dokunduğumuz bir nokta ve bir an var; ama aynı anda birbirimizden sonsuz hızla uzaklaşıyoruz. Tıpkı dağların üzerine aynı noktaya dönük olarak tünemiş iki kartal ya da bir tepenin zirvesinden aşağıya doğru dalan bir kartal ve aynı hızla okyanusun derinliklerinden yüzeyine doğru tırmanan açgözlü balık gibi, ikimiz de aynı noktayı hedefliyoruz; birbirimize

temas ediyoruz ve aynı anda birbirimizden uzağa fırlıyoruz, herkes kendi aşırı ucuna gidiyor.

Varmak istediğimiz nokta ise şu: sade ve basit bir gerçek Hıristiyan olmak. Bir temas kuruluyor, ama aynı anda hızla uzaklaşıyoruz. Johannes, Hıristiyan olmadığını söylüyor; ben ise şimdiye kadar gelip geçmiş en olağanüstü Hıristiyan olduğumu; ama bunun içsellikte gizli olduğuna lütfen dikkat ediniz.

Eğer temas ânında kimliklerimizi değişseydik; böylece ben kendim için Johannes'in kendisi için söylediğini o da tam tersini söyleseydi, bu durum hiçbir fark yaratmayacaktı. Yalnızca bir imkânsızlık var –ikimiz de kendimiz hakkında aynı şeyi söylemeliyiz. Öbür yandan ikimizin birden yok olması mümkün.

Biz gerçekten var değiliz; ama sade ve basit bir şekilde gerçek Hıristiyan olmuş kişi, tıpkı denizcinin ikizleri belirleyebilmesi gibi, bizim iki kardeş olduğumuzu –ama birbirine zıt- söyleyebilir. Yine tıpkı denizcinin gördüğü inanılmaz şeyleri anlatması gibi, sade ve basit bir şekilde gerçek Hıristiyan olmuş kişi de gördüğü inanılmaz şeyleri nakledebilir. Denizci yalan söyleyebilir –ama gerçek Hıristiyan'ın bize dair anlattıkları şeylerde yalan olmayacaktır; çünkü biz iki kardeş inanılmaz karakterler olduğumuz gibi, onun bizi gördüğü de doğrudur.

Anti-C

49 X 6 B 48

... O çağ bir parçalanma, estetik ve kadınsı bir parçalanma çağıydı; bu nedenle dinîyi tanıtma sorunu bile söz konusu olabilirdi. Onun için önce etiksel bakımdan pekiştirici *Either/Or* geldi; insanlara mümkün olduğu kadar ulaşabilmek için estetik eserlerle (müstear isimle yazılanlar) Sokratça bir başlangıç yapılabilirdi. Her şeyden önce bu, onları dinîye sevk etme meselesini gündeme getirmeden önce bir hazırlık çalışmasıydı. Bu çaba ayrıca dinînin tefekkür konteksi içinde, diyalektik bir ihtiyatla tanıtılmasını sağladı. O çağ parçalanma çağıydı –'Sistem' kendisi (yazarın izlediği tarihsel sıra için-

de) belirlemiş olmasa da-. Sistematikçilerin kendileri de şimdi tamamlanmanın başarıldığını, ama bunun tıpkı aşırı olgunlaşmış bir meyve gibi yıkılışa işâret ettiğini rahatlıkla söylüyorlar. O çağ bir parçalanma çağıydı –ve politikacıların kendilerinden emin bir şekilde sandıkları gibi kötü olan 'hükûmet' değildi. Böyle bir varsayım 'tekil birey' bakış açısından merak uyandırıcı bir çelişki olabilirdi. Kötü olan 'kalabalık', 'kamuoyu' vs. idi. Bu varsayım ise 'tekil birey'in konumu bakımından tutarlıdır. O çağ bir parçalanma çağıydı –'tekil birey'le ilişkili olarak teşvik edilmesi gereken milliyetler değil Hıristiyanlık olmalıydı; söz konusu olan özgün bir sınıf ya da grup değil 'kalabalık' olmalıydı ve görevin ise bu kalabalığı 'tekil bireylere' çevirmek olması gerekiyordu. O çağ bir parçalanma çağıydı –bütün varoluş tıpkı, (sayısalla iş gören fânî zekâ içinde) sürekli olarak harekete hareketle yardım etmek istemenin başlattığı ve acımasızca yoğunlaştırdığı baş dönmesinin çalkantıları içinde bir anafor gibiydi. [...] Hâlbuki ihtiyaç duyulan tam tersiydi: ebedî ve 'tekil birey'. O çağ bir parçalanma çağıydı –bir kriz çağıydı; tarih bir dönüm noktasındaydı ve önemli olan doğru duymak, çağla mutlu bir dostluk içinde olmaktı ve tarihin dönüşü gerçekleşmek üzereydi. Teşvik edilmesi gereken şey etikti, etik-dinî idi. Ama her şeyden önce hakîkatin kendisine duyduğu sevgiye ya da kendisi için ve kendi heterojenliği için duyduğu coşkuya dikkat etmekti. Eski çağda etik sistematik olarak rezil edilmişti ve önemli olan etiği *öğretmek değil*, etik olanı etiksel olarak işâretlemek, etiğin nitel gücünü devreye sokmaktı. Yine aynı şekilde –yine Sisteme, eğitime vs. nitel olarak zıt bir biçimde –etiğin kendi başına varoluşuna kişisel olarak destek vermekti. Ama bu aynı zamanda şimdilik bir boşgezen kılığında tedbirli gezmekti. 'Tekil birey' içinde ve aynı zamanda bu kategorinin oluşturulmasında belirtilen her şey, yazmayı bir başka alana yerleştirmektedir; çünkü 'o tekil birey' tarihsel *point de vue* hâline gelecektir. [...]

48 IX B 63:7[34]

[34] Bu ve sonraki iki kayıt *The Point of View of My Activity as an Author*'un taslaklarını içeren kâğıtlardan alınmıştır. Yukarıdaki 26 nolu dipnota bakınız.

'Tekil birey' iki yönlü kullanılabilen bir kategoridir: sanki bütün yaşam ve güvenlik tembelce bir huzur içindeymiş gibi olduğu zamanlarda, 'tekil birey' uyanış kategorisidir. Her şeyin sarsılmaya başladığı dönemlerde ise bir uzlaşma kategorisidir. Bu kategoriyi nasıl kullanacağını anlayan kimse, barış zamanlarında, çalkantılı zamanlarda olduğundan oldukça farklı görünecek; ama yine de kullandığı silah aynı olacaktır. Aradaki fark keskin ve sivri uçlu bir âletin tıpkı bir mızrak gibi yaralamak ya da acı vermek için kullanılmasının yanı sıra aynı âletin bir yarayı temizlemek için de kullanılabilmesidir. Ama düzenli kullanılması hâlinde bu 'tekil birey' kategorisi hiçbir zaman dinî hakîkatin sürdürülmesine zarar vermeyecektir. Barış zamanlarında rolü hiçbir şeyi dışsal olarak değiştirmeksizin, içselliği yerleşik düzen içinde yüceltilmiş bir yaşama uyandırmaktır. İsyan zamanlarında ise rolü, dikkati dışsaldan uzaklaştırmak, bireyin dışsal değişime ilgisiz kalmasına rehberlik etmek ve bireyi içsellikte güçlendirmektir. Tekil birey kategorisi dâima içe dönükleştirmeyle ilişkilidir. Dünyevî ödül, güç, onur vs.nin bu kategorinin düzenli kullanımıyla ilişkisi yoktur. Çünkü bu dünyada ödüllendirilenler yalnızca dışsaldaki değişimler ya da değişim çabalarıdır –bu dünyayı içsellik ilgilendirmez, onun için önemli olan dışsallıktır.

48 IX B 63:8

O 'şehit' hâriç, bu 'gelecek şehidi' ('tekil birey' kategorisini eğitsel olarak kullanan 'misyoner') kendi içinde ve çağa ('tefekkür çağına') cevap olarak girişimciliğinin yanı sıra üstün bir tefekküre, imâna ve cesârete sâhip olacaktır. Şehit hâline gelmek ya da şehit olmak için tefekkürde sonsuz bir göreve (ya da hazırlığa) ihtiyaç duyacaktır. Bu yönüyle hayatını ortaya koymak için yalnızca iman ve cesârete sâhip olması gereken eski (yani gündelik yaşama ait) şehitten farklı olacaktır. Bütün eski şehitlerin aksine, geleceğin şehîdi ne tür bir kötü muâmele ve baskıya maruz kalacağı, yenilip yenilmeyeceği, yenilecekse nerede yenileceğini belirlemede (elbette

Tanrı'ya kayıtsız şartsız itaat içinde) –serbestçe belirlemede- kendisine hizmet edecek üstün bir tefekküre sâhip olacaktır. Böylelikle diyalektiksel olarak doğru noktaya düşecek, böylelikle ölümü doğru yerde olacak, yaralıların yaralarını saracaktır. Eskiden olduğu gibi şehîdin üstüne düşen, yalnızca acı çekmesi gereken 'ötekiler' olmayacaktır –hayır ıstırâbı belirleyen 'şehit' olacaktır. [...]

Bu dünyadaki ilk iktidara egemen olanlar biçimi 'tiranlar'dı; sonuncusu ise 'şehitler' olacak. Dünyanın evrimi içinde bu hareket [kenar notu: dünyevîliğin artışına doğru bir hareket olacak; çünkü dünyevîlik zirvesine ulaşmalı, en korkunç yükselişini tamamlamalı ki, şehitler iktidara gelebilsin. Bir kimse tiran iken, kitleler tamamen sekülerleşemez. Ama 'kalabalık' tiran olmak istediğinde, işte o zaman dünyevîlik tamamen evrenselleşir ve ancak o zaman şehitler iktidara gelebilir) dünyevîlikten dindarlığa doğru bir harekettir. Kuşkusuz tiran ile şehit arasında sonsuz sayıda farklılıklar vardır, yine de ortak bir şeye sâhipler: zorlama. Tiran kendisi gücü şiddetle arzular ve güçle zorlar; şehit ise kendi içinde Tanrı'ya kayıtsız şartsız itaatkâr iken, kendi ıstırapları yoluyla zorlar. Bu nedenle tiran öldüğünde iktidarı sona erer; şehit ise öldüğünde iktidarı başlar. [...]

Gerçekten de arasında seçim yapılabilecek iki parti var: bir ya/ya da durumu. Aslında dünya gailesi içinde birkaç parti var. Liberaller ve muhâfazakârlardan en ilginç kombinasyonlara, ulusal liberallere ve rasyonel muhâfazakârlara kadar uzanıyorlar. İngiltere gibi büyük bir ülkede bir zamanlar yalnızca dört parti vardı. Aynı şey küçük Odense için de geçerliydi. Ama en derin anlamda aralarında seçim yapılabilecek gerçekten de yalnızca iki parti vardır ve 'birey' kategorisinin devreye girdiği yer burasıdır: ya Tanrı'ya itaat, onu sevme ve ondan korkma, insana karşı Tanrı'nın tarafında yer alıp böylelikle Tanrı'daki insanı sevme ya da Tanrı'ya karşı insanın safında yer alıp hilekârlıkla Tanrı'yı insanlaştırma ve "Düşüncelerin Tanrı'ya değil, insana özgüdür" (Matta, 16:23). Tanrı ile insan arasında bir mücâdele vardır ve bu mücâdele hayat memat meselesidir –Tanrı-insan öldürülmedi miydi? Yalnızca bu meseleler hak-

kında; ciddiyet hakkında; 'tekil birey' hakkında; şeytanîliğin ne olduğu, iyi mi yoksa kötü mü olduğu hakkında; kötülükle ilişkili ve iyilikle ilişkili sükûnet hakkında; "hakîkati göstermek için aldatma" hakkında; dolaylı iletişim hakkında; bunun insan olmaya karşı ne ölçüde ihânet olduğu, Tanrı'ya karşı nasıl bir hakaret olduğu hakkında; kişinin Tanrı-insanı inceleyerek şeytânî hususunda ne öğrenebileceği hakkında; yalnızca bunlar hakkında, bırakın filozofu benim gibi bir tür filozof[35] tarafından bile ciltler dolusu yazılabilir. 'Filozof' geldiğinde 'Hıristiyanlık âleminin misyoneri' olacak ve bütün bunları ilk elden bilecek. Hâlbuki ben ancak bir ölçüde anlamayı azar azar öğrenebildim.

48 IX B 63:13

Çocuk olma zevkini hiçbir zaman yaşamadım. Çektiğim korkunç işkenceler çocuk olmada, işlerin kişinin kendi ellerinde olması, meşgul olma, çocuğun babasını mutlu etmesinde bulunması gereken sükûneti yok etti. Zira benim içsel huzursuzluğum dâima, ama dâima kendim olamadığım anlamına geliyor.

Ama sık sık çocukluğum geri dönmüş gibi hissediyorum. Tıpkı babamın beni mutsuz ettiği gibi mutsuzluğu Tanrı'yla ilişkimde bir çocuk olmakla yaşıyormuşum gibi hissediyorum. Sanki ilk çocukluğumun tamamı o kadar korkunç derecede israf edilmiş ki; böylelikle Tanrı'yla ilişkimde ikinci kez çocukluğumu bütün gerçekliğiyle yaşayabileyim.

49 X I A 8[36]

Eğer sıkı bir şekilde Hıristiyan olarak yetiştirilmeseydim; eğer

35 Kierkegaard'da yer alan Danca *Tænker* sözcüğü bazen 'filozof' olarak tercüme edilmiştir. Günümüzde, kendisine göre filozofların akademik Hegelciler ya da 'spekülatif' idealistler olan Kierkegaard için olduğundan çok daha uygun bir terim olabilir. Kierkegaard'ın sıklıkla kendisi için kullandığı 'diyalektikçi' unvanı da günümüzde 'filozof' olarak anlaşılabilir.

36 Bu ve devamındaki kayıtlar, 2 Ocak 1849 sonrasına ait NB (9) (X I A 1 ila 80)'den alınmıştır.

çocukluğumun ilk yıllarından itibaren süregelen, kariyerime ciddi bir başlangıç yaparken şiddetlenen içsel ıstırapları çekmiş olmasaydım; eğer şimdi bildiklerimi bilmemiş olsaydım, bir şâir olabilirdim hem de ilginç bir şâir *kat'eksochen*.[37] Benden önce, varoluş hakkında ve özellikle de din hakkında benden daha derin bir bilgiye sâhip bir şâirin yaşamış olabileceğini düşünemiyorum bile.

Ama ayrıldığım nokta burası ve konumum *Either/Or*'daki eski konum: A anlamında bir şâir olmayacağım. Hâlbuki B çok daha derin anlamda A'nın birçok fikirlerinden yalnızca birisini onaylamakta hatta yalnızca ona tamamen razı olduğunu ilan etmektedir.

Peki şâir olmak nedir? Kişinin kendi kişisel yaşamını, aktüalitesini şiirsel eserlerindekinden oldukça farklı kategorilerde sürdürmesidir. Şiir yalnızca hayâldeki vizyonla ilişkilendirilebilir; böylece kişinin kendi kişisel varoluşu şiir üzerine ve kendi üzerine bir hicve dönüşür. Bu anlamda bütün modern düşünürler, hatta en öne çıkanlar (Almanları kasdediyorum, bu alanda Danimarkalılar yok) bile şâir olarak adlandırılabilir. Bunu her yerdeki yaşamdan görebilirsiniz. İnsanların büyük bir kısmı tamamen vizyonsuz yaşamlar sürüyorlar; geriye şiirsel olarak kendi vizyonlarını ortaya koyan, ama sonra bu vizyonu kişisel yaşamlarıyla çürüten az sayıda insan kalıyor. Râhipler bu açıdan şâirdirler ve râhip oldukları için daha derin anlamda –Sokrat'ın şâirleri adlandırdığı gibi- 'hilebazdırlar'.

Ancak her yerde görülen ahlâksızlaşma bir numaradaki yerin düşüp yerine iki numaranın bir numaraya yükselmesiyle yayıldı. Kişisel olarak kendi vizyonuyla bağlantılı kimseye rastlayamıyorsunuz. Hâlbuki vizyonuyla bağlantılı bir yaşam sürmek hakîkate tanıklık etmektir. Bu gerçek uzun süredir ortadan kalkmış. Râhipler, felsefe profesörleri ve şâirler hakîkatin hizmetkârlığını devralmış. Kuşkusuz bu sayede kendilerine gayet iyi hizmet ediliyor, ama hakîkate değil.

49 X I A 11

37 'çok üstün bir anlamda, en mükemmel derecede'.

Eğer tarihsel bir meseleye dair görüşünüzü anlatacaksanız, aynı görüşü benimseyen başka birinin bulunması hârika olabilir. İşte o zaman gerçekten yapmak zorunda olduğunuz şey bu fikrin kabul ettirilmesine çalışmaktan ibarettir. Ama eğer faaliyetlerinizin perspektifi doğru olanı yapmak ise, o zaman yeni bir doçent daha olması yeni bir felâkettir; bu doçentin *privatdocent*[38] olması ve özel maaş alması durumu değiştirmez.

49 X I A 15

Dünyanın temel talihsizliği bu tanrısız eğitim ve her bir büyük keşifle birlikte gittikçe artan oranda insanların kişilikten uzak bir eğitim verebilecek duruma gelmeleridir. Artık insanlar, düşünürler, aşılar vs. yok; insan soyu basın tarafından, hiç kimsenin olmayan, hiçkimseye ait olmadığı hâlde herkese ait olan duygular, düşünceler, ruh hâlleri ve hatta sonuçlar ve niyetler sisine büründü. [...]

49 X I A 16

Benim Danimarka'ya ilişkin bütün gözlemlerim, buradaki yaşamımı sevimsizleştiriyor; herkesin geçmişle mukayese edilemez bir gelecek beklentisi içinde mutlu olduğu bir sırada, bir ülkenin düşüşte olduğuna inanmanın hoş olmayan yönleri var. [...]

49 X I A 36

Bir zamanlar VIII. Christian'a söylediğim gibi, bir pazar kasabasında dâhî olmak ne kadar da trajiktir. Doğal olarak bunu ona karşı bir nezâket gösterisi olarak ortaya koydum. Dedim ki; "Siz majestelerinin tek talihsizliği sizin bilgelik ve anlayışınızın çok yüce, yurdunuzun ise çok küçük oluşudur; bir pazar kasabasında dâhî olmak talihsizliktir". O buna şöyle cevap verdi: "ama böylece bireyler için çok daha fazla şey yapılabilir". Bu benim onunla ilk konuşmamdı.

---

38 Doçent üniversite öğretim üyesidir; privatdocent ise maaş almayan, ücretini ders başına alan öğretim üyesidir.

Bana ilişkin övücü birçok şey söyledi ve benden onu ziyâret etmemi istedi. Buna şöyle cevap verdim: "Majesteleri, ben hiç kimseyi ziyâret etmiyorum". O zaman dedi ki: "Evet, ama umarım size bir elçi göndermeme bir itirazınız olmaz". Ben de şöyle cevap verdim: "Ben sizin tebaanızım, siz majesteleri yalnızca emredin yeter; ama buna karşılık ben de bir şart koşmak istiyorum". O şart da neymiş? "Sizinle yalnız konuşama izin verilmesini diliyorum". Bu noktada elimi sıktı ve ayrıldık. Konuşmanın akışı içinde, başında bir yerde benim çok fazla fikrim olduğuna, bu nedenle ona biraz fikir verip veremeyeceğime dair bir şeyler söyledi. Buna benim cevabım bütün çabamın, diğer hususların yanı sıra, hükûmetin de yararına olduğunu; ama tam olarak bu nedenle özel olarak kaldığımı ve öyle kalacağımı; zira aksi hâlde dar görüşlü bir müdâhalenin hemen araya gireceğini söyledim. Ayrıca şunu da ekledim: "Ellerine yaşamımı teslim ettiğim daha yüksek bir güce hizmet etme şerefine sâhibim". [...][39]

49 X I 41

Kraliçe [...] "senin *Either/Or*'unu okudum" dedi; ama anlayamamıştı. Ona şu cevabı verdim: "Majestelerinin kendileri için söyledikleri, çok daha fazlasıyla benim için de geçerli". Ama daha merak uyandırıcı bir şey oldu. VIII. Christian, (Kraliçe'nin) terzi kadınlar hakkında tam olarak ne söylediğini işitmek isterken, benim gibi, (Kraliçe'nin) 'either and or' (ya ve ya da) diyerek yaptığı hatayı fark etti. Kralın bakışı bana yöneldi. Gözlerimi kaçırdım. [...]

Kral bu yıl seyâhat edip etmeyeceğimi sordu. Ben de eğer gidersem çok kısa süre için ve yalnızca Berlin'e gideceğimi söyledim. "Kuşkusuz orada birçok ilginç tanıdıklarınız vardır" dedi. "Hayır majesteleri, Berlin'de oldukça tecrit içinde yaşıyor ve her zamankinden daha sıkı çalışıyorum". "Ama Yukarı Smørum'a gidersiniz" (sonra kendi şakasına kendisi güldü). "Hayır majesteleri, ister Yu-

39 VIII. Christian 20 Ocak 1848 tarihinde öldü. Günlüklerine göre Kierkegaard kralı üç kez ziyâret etti. Üçüncüsünde *Works of Love* (*Papirer*, X I A 42, buraya dâhil edilmemiştir) adlı eserinden bir adet takdim etti.

karı isterse Aşağı Smørum'a gideyim, tanınmamam mümkün değil, 400.000 kişiden gizlenecek yer yok". Bu önemsiz bir kinâye idi, ama Kral cevap vermeyi seçti: "Evet, bu doğru".

Sonra bana Schelling'i sordu. Ona ilişkin bazı izlenimlerimi kısaca anlatmaya çalıştım. Sonra Schelling'in Saray hakkındaki kişisel düşüncelerini, üniversitedeki insanların onun hakkında ne düşündüğünü sordu. Schelling'in örneğinin kuşkusuz Rhine nehrinin ağzı gibi olduğunu –orada su durağan hâle gelir; Schelling de Prusya kralı adına ölümüne kan kaybediyordu- söyledim. Sonra dedim ki; bir zamanlar Hegel'in felsefesinin hükûmetin felsefesi olması gibi şimdi Schelling aynı işlevi üstleniyor.

Bu son ziyâretim VIII. Christian'ın tam olarak bireye özel önem veren bir tür dikkatli nezâkette uzmanlaştığını gösterdi. Bir âile ziyâretinde olabilecek kadar çok övücü sözler edilmişti.

49 X I A 42

Sonlulukta bulunan her objenin etrafı dolaşıldığında, bu dolaşmanın tamamlandığı bir an gelir. Ve o andan itibaren obje daha küçük görünür. Sonsuzlukta bu geçerli değildir. Çünkü Tanrı insanların büyük bir kısmına büyük gelir; onlar ancak kendi sonsuzluk kavramlarının gelişimine uyabilirler. Kişi kendisi sonsuzlukla ne kadar uzun ve ne kadar yakından meşgul olursa, sonsuzluğun nasıl bir şey olduğunu o kadar fazla keşfedebilir. Yani kişi ne kadar görecelilliği arkasında bırakırsa bırakısın, yine de sonsuzluğu bitiremez. Bu nedenle kişi neredeyse ebediyette Tanrı'ya yaklaşılamayacağını söylemeye hazır hâle gelir; çünkü ilişkinin kuralı tam tersidir. Kişi kendisi zamanla yok olurken, sonsuzluk gittikçe daha sonsuz hâle gelir. Ama ebediyette, kişi zamanın ardışıllığına bağlı değildir ve Varlık *aetorno modo*[40] tam anlamıyla noktayı koyar.

49 X I A 48

40 'Ezelî ve ebedî modda' ya da 'üslupta'.

Korkarım ki; benim pratik duygularım ve melankolimin bir kez daha beni aldatmak istediği âşikâr.

Either/Or'un ikinci baskısı dışında hiçbir şey yayınlamamaya karar vermiş gibiydim. (1) Zaman o kadar hırslandırıcı ve karmaşık ki, her şeyden önce söylemem gerekeni söylemeli ve nihâyet son derecede kötü ve damgalı bir kişi olduğumu göstermeliyim –evet, neredeyse her türlü tuzak kurulması mümkün, gerçekten de sanki insan neredeyse kendisini tuzağa bizzat atıyor –ve şu anda düşünüyorum ki, biraz huzur ve sükûnete ihtiyacım var. (2) Parasal durumum bir atamayı değerlendirmemi gerekli ve hatta zorunlu hâle getirdi. Ama eğer çağdaşlarımın gözünde şu ya da bu şekilde istisnâî birisi hâline gelirsem, bu benim için bir engel oluşturabilir. Sonra idrâkim yapılacak en mütevazı şeyin; hiçbir şey yayınlamamak, hatta hazır olanı bile yayınlamamak olduğunu söylüyor. (3) Eğer insanlar bana ilişkin olarak olağan dışı bir şeymişim gibi bir duygusal anlayış edinirlerse –gerçi bu hâlde her zaman bir süreliğine seyâhate çıkabilecek olsam da- yaşamım neredeyse tatsızlaşacaktır.

Ama bunun cevabı her şeyin bir pratik duygu ve melankoli meselesi olması olmalıdır. Tuzaklar meselesinde ise, insanın kendisini o tuzaklara atmamasını, maceraya atılmamasını, Tanrı'ya güvenmesini daha fazla görev hâline getiriyor. Eğer sessiz kalırsam hiçbir tehlike olmayacak. Eğer resmî bir görev söz konusu olursa bu da bir lüks olacak. [...] Diyelim ki bir göreve, hem de tam istediğim göreve atandım; ama yaşamımın en kritik ânında, tedbirli davranmak adına, kararlı bir şekilde hareket etmekten çekindim. O zaman ne olacak? Bu, sanki sinsice yaptığım bir iş gibi, bir işkence, sanki bir cezanın infazı gibi olacaktır. Eğer yazarlığımı muğlak bir biçimde askıda bırakır, böylece herhangi bir göreve atanmamın önünde engel olmaması ya da benim için çok fazla soruna yol açmamasını düşünürsem, Tanrı'yı aldatmış, O'nu bütün yazarlığımın içsel hakîkati konusunda kandırmış olacağım. Peki bunun benim atanmama

nasıl bir yardımı olacak? Bunun yanı sıra, söz konusu iki kitabı yayınlamanın,[41] benim atanmamı tamamen imkânsız hâle getirmeyeceği, aksine bir bakıma benim dinî yazarlığım konusunda kuşku uyandıracağı için, daha çok kolaylaştıracağı unutulmamalıdır. [...]

The Point of View of My Activity as an Author'a ilişkin bir başka kaygım var; orada bir şekilde kendim hakkında çok şey söylemiş olup olmadığım ya da Tanrı'nın benim suskun kalmamı istediği bir konuda konuşup konuşmadığım konularında kaygılıyım. İlk hususa ilişkin olarak *A Cycle of Ethico-Religious Treatises*'de yetkinlikten yoksun olduğumu mümkün olduğu kadar açık bir şekilde belirttim. Ayrıca yine aynı eserde bir tövbekâr olduğumu, yazar olarak bütün faaliyetlerimin benim eğitimimi yansıttığını vurguladım. Yüksek bir makamın hizmetindeki gizli bir ajan *gibi* olduğumu anlattım. Nihâyet *Armed Neutrality*'de benim bir havârî olduğum yanlış anlamasının önü, erkenden ve mümkün olduğu kadar kararlı bir biçimde kesildi. Daha fazla bir şey yapamam ve bunlar en önemli değerlendirmeler. [...]

Herhangi bir görev üstlenmeden önce kendim hakkında doğru bir açıklama yapmayı yerleşik düzene borçluyum. Bir bakıma benim bütün bakış açım, tamamen muhâfazakâr olması yönüyle, yerleşik düzenin hizmetindedir. Bu nedenle eğer bana devlette herhangi bir görev vermeyi reddederlerse bunu yerleşik düzenin büyük bir yanlış anlaması olarak göreceğim. Öbür yandan kitap yayınlamayı sürdürürsem böyle bir yanlış anlama hâlâ mümkün. Kendimi böyle bir tehlikeye atmak zorundayım. [...]

Son olarak; en hayâtî nokta geliyor: *Either/Or*'un ikinci baskısı çıkıyor. Ama o dönemden bu yana bir dinî yazar karakterine büründüm. Şimdi bu eserin dikkatli bir açıklama olmaksızın yayınlanmasına izin vermeye nasıl cesâret edebilirim? Böyle bir durum kesinlikle gücenmeye neden olacaktır.

---

41 *A Cycle of Ethico-Religious Treatises* ve *The Point of View of My Activity as an Author.*

Üretimimi yavaşlatmak maksadıyla tamamlanmış bütün çalışmalarımı bekletme fikrine gelince; hâlen beklettiğim dört eserim var.[42] [...]

Şu anda melankolim öylesine çok sayıda korkunç ihtimâlleri gündeme getiriyor ki; bunları ne yazabilirim, ne de yazmak istiyorum. Bu tür şeylerle mücâdele etmenin tek yolu şunu söylemek: dilini tut ve onlardan yüzünü çevir; yalnızca Tanrı'ya bak. İçimde öyle bir önsezi ya da imandan gelen his var ki; attığım bu adım benim mahvıma sebep olmak yerine, geleceğimi daha mutlu ve rahat hâle getirecek. Ne yazık! Böylesine korkunç bir gerginlik içindeyim; daima yoğun kaygılar yaşadım, bu kaygılar yüzünden birçok yönden ıstırap çektim. Bu nedenle artık insânî bağlamda daha fazlasını söyleyemem. Çünkü eğer ortaya çıkacak olursam daha büyük güçlere sâhip olduğum görülebilir. Ama gerçek şudur ki; bu önsezim yüzünden gerçekten harekete geçemem; bu nedenle eğer olaylar böyle gelişirse, bu gerçekten de Tanrı sevgisinin bir armağanı ve bir yönüyle beklenmedik bir şey olacak. Zira etrafımdaki her şey karanlığa bürünüyor ve ben, tam tersini yapmam gerekirken, sanki her şey aynıymış gibi devam ediyorum.

49 X I A 74

NB. NB.
NB.

The Point of View of My Activity as an Author yayınlanmamalı, hayır hayır!

1. (Bu konudaki) belirleyici düşüncem (gelirim ve geçimime ilişkin riskler hakkındaki bütün düşüncelerimin bir toplamı) şudur: kendi hakkımdaki gerçeği tamamıyla açıklayamam. İlk taslakta bile (ki ben o taslağı yayınlamayı hiç düşünmeksizin yazmıştım) be-

42 *The Sickness unto Death* ve *Practice in Christianity*'nin üç bölümü hâline gelecek olan makaleler.

nim için esas önemli olan hususu ortaya koyamamıştım: ben bir tövbekârım ve benimle ilgili en derin açıklama budur. Ama metni yayınlamak niyetiyle elime aldığımda, her şeyin yayınlanmak için son derece uygun olmasına karşın, verdiği izlenim nedeniyle bazı küçük değişiklikler yapmak zorunda kaldım. Günah ve suç konusunu yalnızca empatik olarak anlatmak mümkünken, stres kulaklarımda şiddetle çınlarken (aslında düşündüğümde içsel rûhumda da çınlıyor), bana emânet edilen olağanüstü şeylerden söz edebilir yada söz eder miyim? Bunu yapmak olağanüstüyü boşu boşuna israf etmek anlamına gelmez mi?

2. Yazarlığımın tamamen bir fedâkârlık olduğunu söyleyemem. Çocukluğumdan bu yana tarif edilemez derecede mutsuz olduğum bir gerçektir. Yine de her derde deva olan Tanrı'nın beni bir yazar yapmasının mutluluk bakımından beni zenginleştirdiğini anlayabiliyorum. Bu nedenle ben kendim kurban edilmişsem de, bu kurban edilen benim yazarlığım değildir; aslında buna kayıtsız şartsız tutunmayı tercih ederdim.

Bu nedenle bu alanda da gerçeği bütünüyle söyleyemem. Çünkü ben ıstırap ve kederim hakkında yazılı olarak konuşamam –ve böylece genel izlenim mutluluk olacaktır.

Belki de benim daha tumturaklı bir yönüm vardı ve ben kendimi şimdiye kadar kandırdım; belki de gerçekten daha huzurlu bir yaşam sürmek için ölümüme kadar toplum tarafından kabul edilmeyi tercih ettim.

3. Bir kez benim olağanüstü yönümü kelimelere döktükten sonra, koyduğum bütün çekincelere rağmen, bu söylediklerimle bağlanmış olacağım ve eğer insanlar benim olağandışı bir şey olduğum duygusal anlayışına ulaşırlarsa yaşamım bir işkenceye dönüşecek. Bu ise korkunç bir sorumluluk.

4. Kendi hakkımdaki bütün gerçeklerle birlikte gün ışığına çıkamayacağım gerçeği; benim özümde bir şâir olduğum anlamına gelir –ve ben bu konumda kalacağım.

Gerçekler ise şunlar: geçen yıl (o yazıyı yazdığımda) bana çok sert davranıldı; çok acı çektim. Her şeyden önce sokaktaki kalabalığın eliyle kötü muâmele görmem benim gizliliğimi bir şekilde sarstı ve bu durum beni gündelik yaşamaya zorladı; daima diyalektik olma yerine, kendim gibi davranmamaya itti. Benim gizliliğim hiçbir şey, tuhaf, garip görünüşlü, ince bacaklı bir tembel olmaktı. Bunların hepsi benim kendi tercihimdi. Ama geçen yıl kalabalıklar her gün merhametsizce bana gözlerini dikiyor, içimi dışıma çıkarıyorlardı. Bu durum zaman zaman gizliliğimden usanmama neden oluyordu. Bu yüzden tamamen zıt bir konumu benimseme tehlikesiyle karşı karşıyaydım.

Bu gerçekleşmemeliydi ve Tanrı'ya şükür bunun önüne geçildi. Ben buna uymadım (gerçekten de içimde bir şeyler dâima buna karşı çıkıyordu) ve *The Point of View of My Activity as an Author*'u yayınlamadım.

Kitabın kendisi doğru ve benim görüşüme göre ustaca yazıldı. Ama bu gibi bir materyalin ancak benim ölümümden sonra yayınlanması gerekir. Eğer benim bir tövbekâr olduğumu vurgulama yönünde, benim günahım ve suçum konusunda, benim içsel kötülüğüm hakkında bir şeyler daha yazılsa, o zaman gerçek bir resim ortaya çıkacak. Ama bu ölmek üzere olduğum fikri konusunda dikkatli olmalıyım; aksi hâlde altı ay içinde öleceğim kanaatime dayanarak bazı adımlar atarım, sonra da seksen iki yaşıma kadar yaşarım.[43] Hayır, bu gibi eserlerin tamamlanması, mühürlenip masaya konulması ve üzerine 'ölümümden sonra açılacak' yazılması gerekir. [...]

49 X I A 78

[...] Yaşamın kendisinin, şimdi olduğu gibi, uyanışı vaaz ettiği zamanlarda, o yönde daha fazla baskı yapmaya cüret etmemem gerektiği fikri oldukça genel bir şekilde zihnimde daha berrak hâle

[43] Kierkegaard'ın babasının yaptığı gibi.

geliyor. Bana o kadar olağanüstü bir şey emânet edilmediği gibi, herhangi birisine de böyle bir şeyin emânet edilmiş olması pek mümkün değil. Bu kadar hadım edilmiş, kısır, aşırı eğitimli bir çağda benim rolüm uyandırmak olmalı ve öyle olması gerekir. Ama şimdi yerleşik düzene daha fazla yaklaşmak zorundayım. [...]

Either/Or'un ikinci baskısı çıkıyor, ama A *Cycle of Ethico-Religious Treatises* ona tam uyacak ve bu eserin yayınlanması tam bir dönüş yapmam gereken zamana karşılık geliyor. Şu ana kadar hazırladıklarım bekleyebilir. Hazırlanan eserler altın; ama büyük bir ihtiyatla kullanılmalı.

49 X I A 79

Aklıma gelmişken, *The Point of View*'in 'ekleri' yayınlanabilir, hem de müstakil olarak. Çok okuyucu bulacaktır. Her hâlükârda şimdi kendi çağıma dönmek istiyorum ve dönmeliyim.

49 X I A 84[44]

'Ayartıcının Günlüğü', 'Psikolojik Deney'e (*Psychological Experiment*) ışık tutmak üzere ondan önce gelmelidir. Psikolojik Deney, ilgi çeken ile dinî arasındaki sınırda yer almaktadır. Eğer 'Ayartıcının Günlüğü' önce yayınlanmazsa, okuyan kamuoyu onu ilginç bulmaya korkacaktır. 'Ayartıcının Günlüğü' onu sıkıcılaştırarak yardım etti –oldukça doğru; çünkü bu eser dinîdir. Bu durum ayrıca Frater Taciturnus'un kendisi tarafından da açıklanıyor.

49 X I A 88

Hayır, ben gerçekten de 'o tür bir olağanüstü kimse' değilim. Bir yandan benim çatışmam yerleşik düzenle değil, evrensel olarak insanla idi (dehâların sıklıkla çektikleri bir sıkıntı). Öbür yandan ben bir tövbekârım. Ve nihâyet; içimdeki olağanüstü unsurdan çok

[44] Bu ve devamındaki kayıtlar, 9 Şubat 1849 sonrasına ait NB (10) (X I A 81 ila 294)'den alınmıştır.

uzak olarak yeni bir şeyler getirmekten çok, yerleşik düzeni savunmak için hesaplı davranıyorum.

Şimdi daha berrak bir şekilde görüyorum ki; bu mücâdeleyi uyuyan, kısır bir çağda ele almak, bir hareket, bir uyanış olabilir (zira ben daha ideal bir yerleşik düzenim); buna karşın kargaşa zamanlarında ben âşikâr bir biçimde muhâfazakârım. R. Nielsen'in dediği gibi, Piskopos Mynster'in beni bir abartı olarak gördüğü doğrudur –ama bu barış zamanlarındaydı; şimdi ise benim daha uygun olduğumu düşünüyor.

49 X I A 92

Belki de şunların da not edilmesi gerekir.

Goldschmidt (genel karaktersizliği ve dürüst olmayışının dışında) hiçbir zaman bir vizyona sâhip olmadı. Yeteneği olduğu doğru. Onun editörlüğü altında *Corsair* hiçbir zaman yetenekten yoksun kalmadı ve ileride unutulacak olmasının nedeni yetenekten yoksunluk değildir.

Faaliyetlerini savunduğu *Nord og Syd*'de[45] bir yerde rastladığım gibi, şimdiki partilerin dürüst olmayışı nedeniyle onlara karşı ironik bir duruş benimsediğini ileri sürüyor.

Meselenin özü şudur: *Corsair* bir vizyona sâhip olacak mı yoksa olmayacak mı; olacaksa buna ne kadar bağlı olacak ve bu vizyonla sınanacak mı? Çünkü diyalektiğe sâhip olması bunları sürdürmesini ve mutlak negatifliği ifâde etme kişisel cesâretine de sâhip olmasını gerektirmektedir.

Goldschmidt'in bu taraklarda bezi yok. *Corsair* liberaldi ve işi VIII. Christian ve bürokrasiye saldırmaktı. *Corsair* muhâlefetin bir uzantısıydı. Goldschmidt hiçbir zaman bir vizyona sâhip olmadı.

Bir süre önce Goldschmidt'e küçük bir ipucu gönderdim ve olayın tamamen etik dışı yapısının yanı sıra, eğer bir vizyona sâhip ola-

45 *Kuzey ve Güney*; Goldschmidt tarafından 1848 yılında kurulan bir aylık dergi.

caklarsa, saldırılarını yalnızca zamanın hükûmetine yöneltecek kadar aptalca davranmayı bırakıp, eşit olarak her şeye yöneltmesi gerektiğini ima ettim. Bu ipucu, ona karşı izlediğim bütün görgü kurallarına uygun olarak, lafın gelişi iletildi. Ama adamımı tanıyordum ve ancak Profesör Nielsen'e söylemesinden (Aarhus'taki Realskole'de) sonra bunu söylediğimden dolayı biraz rahatsızlık hissettim. O yönünü değiştirdi ve *Corsair*'e de biraz vizyon geldi. [...]

Sonra yeniden yoldan çıktı ve kişisel pespayeliğinin derinliklerine gömülerek, kişisel yaşamlara saldırmaya başladı –ve beni ölümsüzleştirdi.

O an aynı zamanda benim yeni bir varoluşsal aydınlanma kazandığım andı. Üstelik bunu kendi anayurduma borçlu olduğumu düşündüm ve bu yadsıma ile uyumluydu. Çünkü yadsımayı, insanları pozitif olarak aklımda bulunan yönünde, yani dindarlık yönünde eğitmenin yolu olarak görüyordum. Ama burada haklı olan tek kişi olduğumu, yolunu değiştirip, yadsımayı kendime karşı kullanmakla kendi vizyonumu gerçekleştirerek kanıtladım. Bu değişim P. L. Møller'in saldırısı gelse de gelmese de gerçekleşecekti. [...]

Bu atımı atmakta, Goldschmidt'le ilişkili düşüncem şuydu:

1. Ebedî anlamda, Goldschmidt ya kendisinin tamamıyla karaktersiz olduğu ve bu nedenle kendisini kendisinin bile küçümsediği ebedî yargısını oluşturmalıdır. Olan budur.

2. Ya da cevap verir. Hayır, ben imrendiğim ve imrendiğimi söylediğim bir şeyi, içinde hiçbir şey değişmediği hâlde küçümseyemem; *Fædrelandet*'teki küçük makale ile yetineceğim.[46]

3. Ya da şöyle cevap verir: Hayır, Üstad Kierkegaard benim hedeflerimden birisi değildir.

Bu durumda benim niyetim bir hükme varmak için bir süre beklemekti. İnsanları üzerinde dolanıp durdukları uçurum konusunda

46 Kierkegaard'ın 'A travelling aesthetician's activity and how he nevertheless came to pay for the banquet' adlı makalesi, 27 Aralık 1845, bakınız dipnot 12.

uyarmak için, kendim bu tür olayları nasıl idâre ettiğimi (ama bunu yalnızca sahte isimlere, silahsız, yalnızca estetik açıdan saldırarak yapabilirim), aynı zamanda da bunların gerçek kimseler olması hâlindeki tehlikeyi gösterebilirdim.

Her şeyden önce, benim niyetim Goldschmidt'in o görevinden alınıp, saygın şartlar altında saygın bir gazetede bir sanat köşesi yazarlığı görevine getirilmesiydi. Kendisi parlak bir genç ve gerçekten de yalnızca gençler benim ilgimi çekiyor. Böylelikle kendisi bana estetik alanında yararlı olabilirdi.

Bunun ona da büyük yararı olurdu. Böyle bir nüfûza gereksinimi var. Şimdi açıkça görüldüğü üzere, kendi yerini değiştirerek birçok okuyucu kazanabilir. Ama yaşamı daima vizyondan yoksun kalacaktır.

Şiddetle sınamaya tabi tutuldu. P. L. Møller hakkında makalenin yayınlandığı gün (ya da ertesi gün) yolda, özel olarak kendisine bunu yapmasını istediğimi söylememi sağlama maksadı âşikârca görülecek şekilde, yanıma yaklaştı. Bunu yapmadım, hatta ona soğuk davrandım.

Sonra bütün, o bir araba yükü kötü muâmeleler üzerime yağdığında bir gün yolda karşılaştık. Yanımdan geçip gidiyordu, ona seslendim: "Goldschmidt!" Yanıma geldiğinde benimle birlikte yürümesi gerektiğini söyledim. Sonra *Corsair*'deki bütün faaliyetlerini sona erdirmesi hakkındaki tüm itirazlarımı ve tavsiyelerimi belki de yanlış anlamış olduğunu söyledim. Belki de onun saldırılarına maruz kalmaktan kaçınmak için böyle bir tavrı benimsediğim yanılgısı içinde hareket ediyordu. En azından şimdi durumun tam tersi olduğunu görebilirdi. Böylelikle ona söylediklerimi bütün samimiyetimle tekrarlamak istedim. Bunu yaptım. Onu gayet ciddî bir biçimde *Corsair*'i terk etmesi gerektiği konusunda uyardım. Gözlerinde yaşlarla şunları söylediğini duymak insanı güldürmeye ve ağlatmaya yeterdi (bu tür kimselerin sıklıkla yaptığı gibi, o da kolaylıkla ağlayabiliyordu): "Beyefendi, bu şekilde düşünmekle benim

en azından bazı yeteneklere sâhip olduğum hakkında tek bir söz bile etmeden bütün davranışlarımı yargılıyorsunuz". Söyleyeceklerimi söylemiş olarak, şapkamı çıkardım ve selâm verdim ve dâima ona karşı gösterdiğim dostluk ve aynı zamanda onunla ilişkilerimde dâima koruduğum mesâfe ile uğurladım.

O zamandan bu yana onunla hiç konuşmadım. Gerçekten de kendi adıma yalnızca onun bana yaptıkları için onu affetmekle kalmadım, ona en ufak bir öfke bile duymuyorum; ben o kadar tutarsız değilim. Hayır, bu olanların şartlardan kaynaklandığını düşünüyorum. Herkes hâlâ beni bir 'ironist' olarak görüyor; eğer o olaydan sonra onunla iyi geçiniyormuş gibi görünmeye devam etseydim, korkunç bir tarzda ona destek vermiş, faaliyetinin ironi olduğu fikrini onaylamış olurdum. Rahat görünmeyi tercih ediyorum, kızgın adamı oynamak gerçek bir yük.

Ancak beni küçük şeylerde taklit etmeye devam etti. Söylediğim gibi, şimdi *Corsair*'in partilerle bir negativite olarak –ve şimdi onlarla mücâdele ediyor- pozitif anlamda mücâdele ettiğini anlatıyor. Negativiteyi o (ve belki birkaç daha arzulu okuyucu) geçiş olarak anlıyor. Bu nedenle aynı komediyi tekrar sergiliyor. Ona göre *Corsair*, onun yaşamında iyileştirici bir faktör olduğunu ve Goldschmidt'in daha önce bir hapishânede olduğunu söylebileceğiniz anlamda, bir negatividir. Bana gelince, kamuoyu beni anlayamıyor, ama burada dâima aynı kalan derin bir şeylerin olduğunu hissediyor –ve böylece Goldschmidt bunu bir komediye dönüştürüyor ve popülerleşiyor.

Her şeyde olduğu gibi, bunda da bir çapraz ip, inâyetin rehberliğinden gelen bir ekstralık var. Tarif edilemez derecede çok şey öğrendim ve belki de hastalık hastalığından kurtuldum ve Hıristiyanlık yolunda daha kararlı bir biçimde etkilendim.

49 X I A 98

İşte şöyle gelişti. Ben sorunu ortaya koydum, bütün insanlık so-

yu sorunu anladı: insanlar arasındaki eşitlik. Bunu Kopenhag'ta pratiğe döktüm. Yalnızca hakkında birkaç söz yazmakla yetinmedim; neredeyse bütün yaşamıma yansıttım. Güç ve değere karşı isyankâr anlamda değil, olanca gücümle Hıristiyanlık anlamında eşitlendim.

Ama bakın! İnsanlar kendilerinin neden söz ettiklerini anlayamıyorlar –ve ben kurban ediliyorum. Günahımın benim kibirli olmam olduğu sanılıyor; hem de benim gibi eşitlik için her türlü fedâkârlığı yaparak mücâdele eden birisinin.

Ve bunun sonucu, evet bunun sonucu oldukça açık. Eğer dindarlıktan böylesine etkilenmeseydim, emekliye ayrılır ve seçkinlerle sosyallik peşinde olurdum; işte kibirlenmek bu olurdu.

Ah, sizi aptallar!

49 X I A 107

[...] *The Point of View* vs.'ye gelince, bu eser yayınlanmasını görecek kadar yaşamayı beklemediğim bir dönemde yazıldı. Tıpkı ölmekte olan adamın itirafı gibi. Bunu yazmayı başarabilmiş olmam kesinlikle benim için büyük bir kazanç ve eğer ilk başta planladığım gibi geçen yıl yurtdışına seyâhat etseydim, hiçbir zaman böyle bir eseri yazamazdım. Bunun için oldukça farklı bir ölçekte ıstırap gerekecekti; her zaman olduğundan daha fazla içime kapanacaktım. Geçen yaz bu açıdan benim için en önemli yazdı. Bu açıdan seyâhate çıkmamış olmam benim için iyi bir şey oldu. Aksi hâlde başaramayacağım kadar verimli bir üretimi başardım. Ama bu hususun *The Point of View*'in yayınlanmasıyla bir ilgisi yok.

Either/Or'un ikinci baskısı ve Üç Not: işte ben böyleyim. En iyi olanı içimde saklamak benim huyum. Bir zamanlar öyle olmamama karşın, hergele olarak görüldüm. Öyleyse şimdi de tamamen öyle olmamama rağmen, tuhaf bir yazar olarak görülmeye de dayanmam gerek. [...]

49 X I A 117

NB. NB.
NB.

Benim görevim şuydu: bu uyanış bulmacasını sunmak; aynı zamanda denge içinde estetik ve dinî eserler (vermek).

Bunu başardım. Hatta nicelik bakımından bile bir denge var. *Concluding Postscript* orta noktası.

Sonra *Three Notes* tamamen dinîye dönüyor.

Bundan sonra gelecek olan aynı şekilde bir sonuç olarak ilâve edilemez. Zira oldukça diyalektiksel olarak sonuç. Bir sonraki gelen yeni bir şeylerin başlangıcı olmalı.

49 X I A 118

İsâ neden şehit olarak adlandırılamaz? Çünkü o hakîkate tanık değil, 'hakîkatin kendisi' idi ve onun ölümü bir şehitlik değil, kefâretti.

49 X I A 119

Benim yaşadığım gerçekten de bir kahkaha şehitliği. Evet, ondan da fazlası ve daha derini. İtiraf etmeye cüret edemiyorum. Ben kahkaha şehidiyim; zira bir fikri nedeniyle alay edien herkes mutlaka bir kahkaha şehidi değildir. Bu nedenle iyi bir amaç uğruna alay edilmeyi bütün derinliğiyle yaşayan samimi bir adam, yaşadığı şehitlikle derin ilişkiden yoksundur [...] bir kahkaha şehidi olabilmek için, herkesten daha nüktedanım, tam bir mizah duygusuna sâhibim; benzersiz ölçüde bir kahkaha sunabilirim ve bunu yapmakta insanları ince bir buzun üstünde yürümeye iknâ edebilirim. Böylece çağın talep ettiği hâline gelirim; -bu üstünlük, bu kararlılık daha ideal şehitliğin ölçütüdür. Ve bana yöneltilen kahkahaya kumanda etmek zorunda olan (tıpkı Ney'in kendisini kurşuna dizen askerlere komuta etmesi gibi) benim. Ve emri yerine getirmek zorunda olan kişi, isteyerek benim vekilim olabilir ve o hiçbir zaman benim yerimin 1 numaradan başka bir yer olabileceğini düşünemez.

49 X I A 120

Antichlimacus'un *'The Postscript'*i şu başlık altında küçük bir bütünlük oluşturabilir:

Climachus and Antichlimacus

Zira Climachus zaten tanınıyor ve burada yatan fikir (ikisini bir araya getirme fikri) otantik derecede diyalektik.

49 X I A 121

Daha önceki günlüklerin birinde (1848 yazına ait) tekrar tekrar izah ettiğim husus, yani tekrarlama ve kişiler arasındaki mutlak dolaylı iletişimin şeytânî olduğu doğrudur. Buradaki soru bir insanın başka insanlara karşı Tanrı'yı kendi yanına almasına izin verilip verilmeyeceğidir: bunu yapmak insanlara ihânet etmek ve Tanrı'yı aşağılamak değil midir? İsâ'nın yaşamı bu konuya ışık tutamaz; zira kendisi Tanrı idi. Ama eğer bir insan insanlarla birlikte kalacaksa, insanın şefkat dolu dindarlığını aşamaz.

Her yerde olduğu gibi burada da tek çıkış yolu görüyorum: eğer bir kimse bu şekilde Tanrı'yla kalacaksa, bu insan olmanın doğrudan en üstünü olma yoluyla değil, aksine evrensel insan tarafından bastırılmanın, bir kenara atılmanın ıstırâbı yoluyla, kişinin tek ihtimâlinin mutlak anlamda Tanrı'yla ilişki kurmak kalana kadar zorlanması yoluyla olmalıdır.

49 X I A 122

(Kendimi alay edilmeye gönüllü olarak maruz bıraktım)

... Beni bir yönüyle kedere boğan bir şey var: sıradan insanlar sınıfı. Sıradan insan nadiren –Kopenhag'ta hiçbir zaman- kendisini Hıristiyanca bir tarzda ya da benden daha tarafsızca seven hiç kimsesi olmayandır. Öbür yandan, her yerde olduğu gibi burada da gazeteci kimliğinde –yalnızca sıradan insanı mutsuz kılacak sahte fikirler ileri sürme ve sınıf ilişkilerini daha sorunlu hâle getirme karşılığında- para kazanan birçok insan var. Tahrikçi kılığında sıradan insanların sayılarını onları yok etmeye yardımcı olması için istis-

mar etmek isteyen çok kimseler var. Öbür yandan bu kimseler daha yüksek bir makamdan sahte bir duruş belirler ve derler ki: sıradan insanlar sınıfı ahlâksızlaştı, öyleyse vurulmalıdır. Hayır, hayır, hayır –bu sınıfın bütün trajedisi burjuvanın ayakları altında yatmaktadır ve eğer bir kimse baskı altına alınacaksa o sıradan insanları istismar etmek ve onların sırtından para kazanmak isteyen gazeteciler olmalıdır. Tanrı biliyor ki kana susamışlık benim rûhuma yabancı ve ayrıca Tanrı'ya karşı dehşetli bir sorumluluk duygusuna sâhip olduğuma inanıyorum. Ama yine de, eğer tüfeklerin karşısında gazetecilerden başka hiç kimse –evet, tek bir canlı bile- bulunmadığına iknâ olursam, en kaygılı vicdânın bütün önlemlerini alarak, Tanrı namına ateş emrini vermenin sorumluluğunu kabul edebilirdim. Bu onların oluşturduğu yapı için geçerlidir. Oldukça farklı bir standarda göre; sınıfın geneli için konuştuğumuzda, onurlu ve mükemmel hükümdarlar ve din adamları sınıfı vardı –ama bunun söylendiği zamanda bunda belli bir gerçeklik payı vardı-, yine de bütün kötülük hükümdarlardan, din adamları sınıfından geliyor.

49 X I A 131

BİR DURUM

Henüz atanmamış bir ilâhiyatçı. Yıllar boyu çok sıkı çalışır ve insanların, özellikle de yüksek mevkilerdekilerin, onu dinlemek için kiliselere koşturmasını kesinlikle sağlayacak bir ün kazanır.

Vaaz vereceğinin duyulmasını sağlar ve bunun için başkentteki en mükemmel kiliseyi seçer.

Kral ve kraliçe dâhil herkes kilisededir.

Kürsüye çıkar ve duasını yapar. Sonra da İsâ'nın tefecileri kiliseden kovmasına dair elindeki konuşma metnini okur.

Bundan hemen sonra şöyle konuşmaya başlar:

"Şimdi izin verin, söylenmesi gereken söz söylensin; ki bu sözü

bu dünyada söylemeliyim ve bunun için bütün yaşamım boyunca hazırlandım. İzin verin bu söz şimdi söylensin: Hıristiyanlığı böyle bir ortamda vaaz etmek Hıristiyanlık değildir; söylenen sözler ne kadar Hıristiyanca olursa olsun, burada söylemek Hıristiyanlık değildir. Hıristiyanlık ancak sürdüğümüz yaşamlarda gerçekleştirilmesi yoluyla vaaz edilebilir. Ve ben evi gerçek yaşama dönüştürüyorum. Şimdi sizin elinizdeyim; sıradan bir insan olarak ben şimdi konuşacağım –ve işte bu gerçek yaşamdır. Şimdi size Hıristiyanlığın ancak onu yaşama yoluyla vaaz edilebileceğini anlatacağım".

Bütün o şık kiliseye ve şık cemâate yönelik bir saldırı. İsâ, şık dekorasyonlu bir kilisede içlerinde hakîkatin acı çektiği şık bir cemâate vaaz eden şık bir adam değildi –üzerinde konuştuğu ise aktüel gerçekti.

Kilisenin her yerinden uğultular yükselir. Sonra çığlıklar duyulur: alın onu aşağıya, atın dışarıya! Ama vâiz ayağa kalkar ve bütün ihtişâmı içinde bir gökgürültüsü gibi haykırır: İşte şimdi oldu; şimdi Hıristiyanlığı vaaz ediyorum. Eğer benim niyetimi bilseydiniz beni bu kürsüye çıkarmazdınız ya da evinizde kalırdınız. Ama şimdi burada duruyorum; konuşuyorum ve sizi Tanrı önünde mesul tutuyorum; beni dinlemek zorundasınız, ben hakîkati söylüyorum.

İşte o zaman bir uyanış gerçekleşir!

49 X I A 136

NB. NB.
NB. NB.
NB.

Benim ilk niyetimin küçük bir köy kilisesine atanmak için çaba göstermek olduğu doğrudur. Ama o dönemde bunu bütün çabalarıma rağmen bu dünyada bir yazar olarak başarılı olmanın zıttı olarak düşünüyordum. Şimdi ise durum oldukça farklı. İçinde bulunduğum durum öylesine tatminden ve haz vermekten uzak ki, özel-

likle bir tövbekâr olarak, bu durumu sürdürmem şimdilik uygun görünüyor. İnsânî bir ifâdeyle eğer bana kalsaydı, bir yazar olarak yetkinliğimin ve adanmışlığımın böyle bir muâmele gördüğü, içinde yaşadığım berbat kuşak nedeniyle her şeyi bırakırdım. Onlarla kavga etmeye hiç ama hiç niyetim yok. Çünkü içlerinde beni yargılayabilecek kapasitede kimse yok. Ama bir Hıristiyan olarak benim tek kaygım Tanrı'ya itaat.

Daima söylediğim gibi şu konumun hâlâ boş olduğu doğrudur: ne zaman durması gerektiğini bilen yazar. Doğru. Ama şu düşünceyi izleyerek devam edebilirim: Hıristiyanlığı, şiirsel olarak ve herhangi bir yetkiye sâhip olmaksızın (yani kendimi misyonerleştirmeksizin), Hıristiyanlık âlemine tanıtmaya çalışmak. Bu da gerçekleştirildi. Ama beni rahatsız eden, bu kuşağa bir söz daha, beni yeni fedâkârlıklar yapmak zorunda bırakacak, yeni kötülüklere maruz bırakacak bir söz daha söylemek zorunda olmam. Ve eğer bu yayınlanacaksa bile, yayınlanması benim ölümümü bekleyebilir. Ama Hıristiyanlık'ta tek sorun itaattir. Bunun bu tür kötü davranışlarla bir ilgisi olsaydı, İsâ hiçbir zaman ağzını açmayacaktı.

Benim için hangisinin daha aşağılayıcı olduğunu bilmek hayli güç: artık bir yazar olmayı kaldıramayacağımı doğrudan söylemek ve fânî dünyanın yükünü yüklenmek mi, yoksa bir şeyler yayınlayıp –ama lütfen dikkat ediniz, böylelikle kendimi bir kaz mürid kazanan bir istisnâî kişiye dönüşmüyorum- bağrımı bütün gelecek saldırılara açmak mı?

Nihâyet; hatırlanacak tek şey var, o da benim ilk fikrimin hâlâ belli bir kontrole tabi tutulması gerektiğidir. Kimbilir kaç kez söylediğim gibi, bir savaş gemisi denize inene kadar emir almaz. Aynı şekilde ilk başta düşündüğümde çok daha uzun süre boyunca yazarlığı sürdürmek gayet uygun olabilir. Özellikle de tamamen farklı bir bağlamdaki bir yazar hâline geldiğim için. Çünkü ilk başta geçici bir şeylerden, bir râhip olarak kırsala gitmekten kaçış olarak yazarlığı düşünmüştüm. Ama durumum çoktan değişip, dinîye çalışan

bir yarı-yazarlığa başlamadım mı? Başlangıçta *Either/Or*'dan hemen sonra durmayı planlamıştım. Aslında bu benim orijinal düşüncemdi. Ama verimlilik beni kontrolüne aldı. Sonra *Concluding Postscript* ile bırakmayı düşündüm. Peki ne oldu? Bütün bu yığınların baskısına maruz kaldım ve bu da beni yerimde kalmaya zorladı. Şimdi ise, kendime dedim ki, artık mesele görkemli şartları terk etme meselesi değil; hayır artık durumum bir tövbekâra uygun. Sonra *Christian Discourses*'le bitirecek ve seyâhate çıkacaktım; ama seyâhate çıkmadım. Ve 1848 yılında yaratıcılığımın zirvesine ulaştım. Böylece Tanrı'nın rehberliği beni iş başında tuttu. Kendime soruyorum: ücra bir köy kilisesinde *Concluding Postscript*'ten sonraki üç dinî kitap gibi kitapları yazabilir miydin?[47] Buna hayır cevabını vermek zorundayım. Aktüelin gerginliğidir ki benim enstrümanıma yeni bir tel ekledi, beni dili daha fazla kullanmaya zorladı. Ve bütün bunlar yine 1848 yılında oldu.

Bunun yanı sıra, şimdi iş yalnızca bir kaz kısa etik-dinî makale –ve üç dostçu notu- yayınlamaya kaldı. Ama söylediğim gibi, insânî bağlamda hak ettikleri tek cevap susmak olan bu çağdaşlarıma ne söyleyeceğimi düşünmek beni hasta ediyor.

İlkbaharda seyâhate çıkmalıyım.

49 X I A 138

Bu 'tekil birey' meselesi müstear isimli eserlerimin hepsinde yer alıyor. Hem de diğer biçimlerin yanı sıra şu şekilde yer alıyor: müstear isimle yazılan eserlerin evrensele, tekil bireye, özel bireye, istisnâya saygıları bu bağlamda gösterilerek, özel birey ıstırapları ve istisnâlığı içinde tanımlanıyor.

Bu konu, *Either/Or*'da evlenmekten müstesnâ tutulma bağlamında Yargıç tarafından sunuldu.

Sonra tekil birey kategorisi üzerindeki bütün yorumlarıyla psiko-

[47] Edifying Discourses in Various Spirits, Works of Love ve Christian Discourses.

lojik deney olan *Fear and Trembling* ve *Repetition* geldi. Ama kitapların yanı sıra müstear isimlerin kendileri de okuyan kamuoyu kategorisine ilişkin olarak tekil birey kategorisini devreye sokmaktadır.

49 X I A 139

NB.

Yazarlığımın 'The Dialectical Relations: the Universal, the Single Individual, the Special Individual' (Diyalektik İlişkiler: Evrensel, Tekil Birey, Özel Birey) adlı makalemle başlamasında da dolaylı bir aydınlanma var. Daha yakın dönemdeki bir dönüşüme ilişkin olaylı bir ışık da 'Has a Man a Right to Let Himself to Put to Death for the Truth?' (Bir Kimse Hakîkat Uğruna Kendi Hayatını Fedâ Etme Hakkına Sâhip midir?) adlı makalede bulunabilir.

49 X I A 140

Bir yazar olarak yaptığım çalışmalarımın bütünlüğünü, Sokratça maksadını vs. anlamak, aynı zamanda bir yazar olarak benim kişisel varoluşumu, bunu desteklemek, aydınlatmak, gizlemek, yön vermek için kişisel yaşamımda bir yazar olarak neler yaptığımı da anlamak anlamına gelir. Bundan daha geniş kapsamlısı ve onun kadar ilginci de yazarlığımın kendisidir. Ve daha ideal anlamda bu eserlerimin tamamı 'tekil birey'e, yani ampirik anlamda bana değil, yazar olarak bana götürür.

Sokrat kendi öğretisine bağlıydı; onun öğretisi onda son buluyordu; aktüel ortamda sanatsal olarak öğrettiği öğretisi kendisiydi –bu öğretiyi ancak tekrarlayarak ezberledik, hiç kimsenin onu kavradığı söylenemez. Hatta sistematikçiler bile Sokrat'tan bu şekilde söz ediyor. Ama şimdi her şeyin objektif olduğu zannediliyor. Ve eğer bir kimse kendi kişiliğini Sokratvarî kullanırsa, o kimsenin Andersen üslûbunda olduğu sanılıyor.[48]

---

[48] Hans Christian Andersen.

Bütün bunlar gelişme hâlindeki konumuma ışık tutmak için gerekliydi. Objektivite* subjektiviteden üstün görülüyor. Hâlbuki asıl hedef, kendisine karşılık gelen bir subjektivite içinde şekillenen objektivitedir. Sistem, ister yazar isterse cellat hiç kimsenin karşılık olamayacağı insanlık dışı bir şeydi.

49 X I A 146

NB. NB.
NB.

Either/Or'un ikinci baskısının beraberinde başka bir eser olmaksızın yayınlanması gerçekten iyi olmayacak. Mutlaka benim bir dinî yazar olmaya karar verdiğime vurgu yapan bir şeyler olmalı.

Benim bir râhiplik görevi arayışımın bunu yeterince vurguladığı doğrudur; ancak bu daha sonraki bir gelişme olarak yorumlanabilir.

Bu nedenle (kısmen kendim hakkında çok şey söyleme korkusundan, kısmen de kendimi muhtemel rahatsızlıklara maruz bırakmaya dair isteksizlikten) askıda, yönü belirsiz bir külliyât bırakma ve böylece eserlerimi olduğundan çok daha değersiz gösterme hakkım var. Ama böyle bir durumda belli sayıda insan böyle aldatmacanın bütüne atfedilmesi yoluyla tahrik edilmiş olmayacak mı? Beni bir tür yarı deli dehâ ve olağandışı bir şekilde dikkatinize sunulan bir yük olarak görmeleri iyi bir şey.

Ve bu resmî görev ve geçim derdine ilişkin bunca kaygı hem stres veriyor, hem de abartıldı. Bir başka soru daha var: Peki hakîkatin girmemi gerektirdiği tehlikelerden kaçınmak için ihtiyatla hareket etmek zorunda kaldığımı itiraf etmek zorunda kalırsam, bu

* Felsefî anlamda objektivite bir şeyin insanların izlenimleri ya da fikirlerine bağlı olmaksızın fiilen var oluşudur. (Çevirenin Notu)

yaşamı sürdürebilir miyim?

Ayrıca diğer kitaplar (*The Sickness unto Death, Come to Me, Blessed is He who is Not Offended*) olağanüstü derecede değerli eserlerdir. Özellikle bunlardan birinde[49] şimdiye kadar umut etmeye bile cesâret edemediğim ölçüde Hıristiyanlığı aydınlatma lütfuna eriştim. Bu kitapta hayâtî önem taşıyan kategoriler gün ışığına çıkarıldı. Bu nedenle onun yayınlanması gerek. Eğer şimdi hiçbir şey yayınlamazsam, başladığım yere geri dönmüş olacağım.

The Point of View yayınlanamaz.

Seyâhat etmeliyim.

Ama *Either/Or*'un ikinci baskısı kritik bir dönüm noktası (aslında başından bu yana anladığım gibi, *The Point of View* onunla aynı anda yayınlanmalı, aksi hâlde ikinci baskı fikrini ciddî biçimde ele almazdım); bu noktaya asla tekrar gelinmeyecek. Eğer bu ânın kıymeti bilinmezse, külliyât genelde bütünüyle estetik hâle gelecek.

49 X I A 147

NB. NB.
NB. NB.

'Is it Permissible to be Put to Death for Truth' (Hakîkat Uğruna Ölüme Atılmak Kabul Edilebilir mi) başlıklı makalenin şimdi yayınlanması savunulamaz. Bu, devrimizin kabul edilemez biçimde tahrik edilmesi anlamına gelecektir. Ve eğer şimdi *Either/Or*'un beraberinde yayınlanırsa, aralarında bir tür uyumsuzluk olacak.

Bu nedenle *Two Ethico-Religious Treatises* yayınlanmayacak.

49 X I A 149

---

[49] The Sickness unto Death 30 Temmuz 1849'da yayınlandı. Müsveddesi Haziran ayı sonlarında matbaaya teslim edildi. Bu kayıt ise ilkbahar aylarına aittir.

NB. NB.
NB.
NB. NB.

Her zaman olduğu gibi, emirlerimi ancak dibe battığımda aldığımı; her zaman tasarladığımdan bir adım daha ileri gitmem gerektiğini; 1848 felâketinin benim için çok şey ifâde ettiğini anlamalıyım.

Eğer Danimarka'da (ve başka hangi ülkede kaç tane olduğunu bilmek isterdim) kurban olarak işâretlenmesi gereken birisi varsa o da benim. Bunu dâima anladım ve daha iyi anlamalıyım. Şimdi idrâk ettiğim bu gerçeği eğer başında fark etseydim, dayanamazdım. İşte Tanrı'nın rehberliği insanı böyle eğitiyor; bu nedenle bu anladığım gerçeği teslimiyet ve minnettarlık içinde kabul etmeliyim.

Biraz daralan pratik anlayışımın ta kendisi –böylece ebedî bağlamda aldatılmama yardım ediyor.

Tam bir iman ve güven; Tanrı insanları güçleri yeteceğinin ötesine zorlamıyor.

Geçen gün Mynster'e yaklaştım ve benim bir köy kilisesine atanmam konusunda imada bulundum. Bunun yardımı olacak. Eğer bu görev bana teklif edilirse, kabul etmem pek muhtemel değil. Ama bunu yapmanın yararı var. Böylece bir görev istemeyecek kadar kibirli olduğum için daha büyük işler peşinde olduğum kuşkusu doğmayacak. Ama Tanrı biliyor ki benim durumum iddia ettiklerinden çok farklı.

49 X I A 167

Bir kimse tek başına bir çağa yardım edemez ya da kurtaramaz; yalnızca pek su yüzüne çıkmamış bir gerçeği dile getirebilir.

49 X I A 171

Bugünlerde neredeyse sürekli olarak âyinlere katılmamamın nedeni şu: dinleyicinin söyleneni ânında uygulamaya koymasına, he-

men işe koyulmasına, hemen birtakım spesifik görevleri üstlenmesine imkân vermek (benim anlayışıma göre hakîkati kavrayan bir Katolik spesifik bir meseleye ilişkin oldukça spesifik bir niyeti olmaksızın âyinlere asla gitmez). Ama gerçek şudur ki; râhiplerin kendileri dindar bir yaşam sürmüyor; bu nedenle sanki vaazlarını birilerinin ciddiye almasından korkuyor gibiler. Karada durup insanlara nasıl yüzüleceğini öğreten ama suya atlamalarından korktuğu için suya çok yaklaşmayan kişi gibiler. Gerçekten de böyle bir kimse dinleyicilerinden birisinin anlattıklarını ciddiye alıp suya atlayacağından kaygı duyar ve korkar; çünkü yüzme hocası (râhip), bir kimsenin gerçekten suya atladığını görmek istemez; çünkü nasıl yardım edeceğini bilmez.

Böyle bin tane yüzme hocasıyla bir ülke Hıristiyanlık'ta epey yol alır!

49 X I A 185

Sık sık duyarız: "Eğer İsâ şimdi dünyaya gelseydi, yine çarmıha gerilirdi". Bu doğru değil. Dünya değişti; dünya şimdi 'anlayış' üzerinde duruyor. Bu nedenle (eğer şimdi gelseydi) İsâ ile alay edilecek, bir deli gibi muâmele görecek, bir deliye gülündüğü gibi gülünecekti. [...] Mizah ile olan orijinal ve derin temel ilişkimi şimdi daha iyi anlıyorum ve bundan Hıristiyanlığı aydınlatma konusunda yararlanacağım. [...]

49 X I A 187

Kendimi *Corsair*'in saldırısına gönüllü olarak maruz bırakmak, kuşkusuz yaptığım en odaklanmış ve dâhîce işti. Bunun karşılığını bütün yazarlık sürecinde göreceğim ve bu olay benim Hıristiyanlığa yönelik görevimin bütünü, Hıristiyanlığı açıklamam, Hıristiyanlığı tamamen tefekkür alanına taşımam açısından büyük önem taşıyor.

Sıklıkla İsâ'nın şimdi dünyaya gelmesi hâlinde tekrar çarmıha

gerileceğini duyuyoruz. Bu doğru değil. Dünya değişti; dünya şimdi 'anlayış' üzerinde duruyor. Bu nedenle (eğer şimdi gelseydi) çarmıha gerilmeyecek, alay edilecek, deli gibi muâmele görecek, bir deli gibi kendisine gülünecekti...

Şimdi mizah ile olan orijinal ve derin ilişkimi daha iyi anlıyorum ve bundan Hıristiyanlığı anlatmada yararlanacağım.

Bu nedenledir ki benim yaşamım bu diyalektiği yansıtmaya çok uygun: çünkü bana gülmelerine izin verdim –ama söylediklerim doğrudur. [...]

49 X I A 187

Either/Or'un ikinci baskısının arka kapağına şöyle yazarsam ne olur:

NOT

Bu arada bu kitabı geri çekiyorum. İnsanları başından bu yana sürekli olarak benim görevim olan dindarlığı başarabilmişim gibi kandırmak maksadıyla yazılmış bir aldatmacaydı. Sokratça bakış açısından kesinlikle görevini yerine getirdi. Öbür yandan hiçbir zaman onun yazarı olduğumu iddia etmediğim için onu geri çekmem gerekmiyor.

49 X I A 192

NB.
1848 YILI İLKBAHARINDA NEDEN YURTDIŞINA GİTMEDİM

1848 yılı ilkbaharında neden yurtdışına seyâhate çıkmış olmamın daha uygun olup olmayacağı düşüncesi sıklıkla zihnimi zorluyor. Zira geçen yıl çok fazla olgunlaştım ve zenginleştim; ama öbür yandan bunun bedelini de ödedim.

1847 yılı Aralık ayında evi sattığımdaki düşüncem, ertesi bahar yurtdışına uzun bir seyâhat yapmaktı. Bu nedenle bir dâire kiralamadan zamanın akıp gitmesine izin verdim. Bu arada eğer yazarlığı bırakma planı yapacaksam, seyâhatin buna bir yardımı olmayacağı, aksine zararlı olacağı fikri zihnimde berraklaştı. Zira ben yurtdışında seyâhatteyken ülkemde olmadığı kadar çok verimli hâle geliyorum. Böylece günler akıp gitti. Sonra Tornebuskegade'nin köşesindeki daire boşaldı. İnşa edildiğinden bu yana bu daireyi istiyordum. Bu nedenle onu kiralamaya ve sonra ilkbahar ve yaz başında kısa seyâhatler yapmaya karar verdim. Vakit akıp geçti. *Christian Discourses*'in baskı işleri başladı. Beni oturup tashihleri yaparken, Holstein'deki ayaklanma ve bütün o saçmalıklar başladı. Yurtdışına gitmek artık imkânsızdı. Gerçekten de eğer taşınacak bir dairem olmasaydı, son derece kötü bir durumda kalacaktım.

Böylece taşındım. Ama dairenin çok uygun olmadığını anladım ve başka şeylerle birlikte mâlî durumumdaki karışıklık yapacağını yaptı. Fakat tam o sıralarda o zamana kadarki en iyi eserlerimi ürettiğim âşikâr.

Eğer daha önce gitmiş olsaydım, (öncelikle *Christian Discourses*'un baskısını görmem gerektiğinden zaten imkânsızdı) bu seyâhatim âcilen yurduma dönmekle sonuçlanacaktı. Yurtdışındayken böyle bir mâlî kriz yaşamak çok daha korkunç olabilirdi.

Böylelikle yurtdışına gitmemenin sorumlusunun kendimin olması, mümkün olmaktan çok uzak bir ihtimâl.

Zihnimi meşgul eden husus; ne zaman yazarlık kariyerimi bitirmeyi ciddî bir biçimde düşünsem, devam etmemi sağlayacak bir şeylerin meydana gelmesi ve tam anlamıyla yeni ve daha zengin bir verimlilik sürecine girmem. Bu kez de aynı şey oldu. Ama başka yönlerden o kadar çok ıstırap çektim ki, biraz sabırsızlaştım ve bu sabırsızlığım beni, "seyâhat etmiş olsaydım daha iyi olacaktı, ama şartlar benim bunu yapmamı engelledi" melankolik fantezisini kurmaya itti.

Bunun yanı sıra bir yandan ideal yönünde sürekli olarak gelişme kaydederken, birden günlük telâşlara ve gündelik saçmalıklara tahammül etmek zorunda kalmak kişinin sabrının sınanmasıdır. İmânımda kendi yerimin önemi, bana gittikçe daha âşikâr bir biçimde görünüyor. Gerçi zaman zaman kendimi çok lüzumsuz hissediyorum. İşte şimdi herhangi bir yararlı fikrin zihnimde uyanacağından neredeyse umudumu kesmiş hâldeyim ve her gün yığınların kötü muâmelesine maruz kalıyorum ve her gün mâlî durumum bana hatırlatılıyor.

Ama sözün kısası; bana bahşettiği tarif edilemez nimetlerden dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman yeterince şükredemem; bahşedilen nimetler benim beklediğimden kat kat fazlaydı.

49 X I A 202

Şimdi lüzumsuz bir yaygaraya neden olan pantolonumun, yaşamımın melankolisiyle birlikte (sembolik olarak) melankolik bir tarzda asılı durması ne kadar üzücü –evet, Tanrı bunun ne kadar aptalca bir yaygara olduğunu biliyor. Aslında pantolonumda kuşkulu bir şeyler olduğu doğru değil ve giysilerimi özellikle dikkat çekecek bir şekilde ayarladığım da yalan. Aslında mesele gayet basit. Eğer insanların giysilerine dikkat ederseniz, yaşlı kimselerin daha kısa pantolon giymekten hoşlandıklarını göreceksiniz. Giysiler ve özellikle bacaklar doğal olarak gençlerin ilgi odağı. Yaşlılar tamamen rahatlıklarını düşünürler ve en son kaygı duyacakları şey nasıl göründükleridir.

Babam yaşlı bir adamdı. Onu hep yaşlı hâliyle hatırlıyorum. Ve bütün yaşamımın temel tâlihsizliği, henüz bir çocuk iken bir yaşlı adamla karıştırılmış olmamdır. Bu giysilerimden bile belli oluyordu. Çocukluğumdan bu yana böylesine kısa pantolonlar giymekten ne kadar rahatsız olduğumu gayet iyi hatırlıyorum. Ayrıca kayınbirâderim Christian'ın sürekli takılmalarını da hatırlıyorum.

Sonra öğrenci oldum; ama asla genç olmadım. Hiçbir zaman

önünde uzun bir yaşam duran bir genç olduğum izlenimine sâhip olmadım (bende altı aydan fazla bir ömür beklentisi asla olmadı). Hâlbuki böyle bir izlenim kişinin görünümüne önem vermesini sağlıyor. Kendimi başka şekillerde teselli ettim. Aklım muazzam derecede gelişti ve diğer şeyleri pek düşünmedim. Ama her şeyde olduğu gibi, babamın evinin geleneklerine uydum: yemekleri sâbit bir saatte yemek vs. Aynı şey giyim konusunda da geçerliydi. Özünde giyim tarzım hiç değişmedi. Bu nedenle samimiyetle söyleyebilirim ki; benim giyim tarzıma saldıranlar aslında ölmüş babama saldırıyorlar. Melankoli ve ironiye teslim olmuş birisi olarak, bu acılar içinde sekiz yaşındayken bile yaşlı bir adam olduğumu fark ettim –aslında hiçbir zaman genç olmadım. Entelektüel bakımdan istisnâî derecede yetenekli birisi olarak, kendimi ironik açıdan insanoğlunun hayvânî yönlerini ilgilendiren her şeyin üzerinde gördüm. Ama bu açıdan hiçbir zaman bir edebî saldırının hedefi hâline gelmedim ve binlerce kişinin bunu ciddî olarak karakterime saldırı olarak görebileceklerini düşünmedim –hayır, bunu asla hayâl etmedim.

49 X I A 234

[...] Bazı değişmem gereken yönler olduğunu düşünmek ne kadar acı veriyor, derinden acıtıyor. Eskiden yardım elini uzatan herkesi dostça karşılayan, herkesle dostça konuşan birisiydim. Ama şimdi çok az konuşuyorum; insanları selâmlamada büyük bir değişiklik yapmadım, bana saldıran insanlara biraz ilgisizce bakıyorum (ne yazık, eskiden ilk selâm veren ben olmaktan çok hoşlanırdım) ve onlara yabancı gibi davranıyorum. Bunu yapmak zorundayım. Kendimi özellikle uyarmalıyım –zira bütün dünyanın kurtarıcısı olamam ve eğer bu şekilde devam etmezsem ölürüm.

Ancak buradan gazeteciliğin trajedisinin dâima aynı olduğunu görmek gayet kolay. Olayı öylesine anlatırlar ki; sanki daha önce hiçbir şey yoktu, şimdi bir şeyler oluyor. Şimdi de benim kibirli olduğumdan söz ediliyor. Peki bu kimin suçu? Gazetecilerin! Eğer

herkese açık, dostça gözlerle bakarsam, düzinelerce sırıtan aptalları göreceğim. –bu nedenle (kendimi savunmak için) gözlerimi kendime saklıyorum. Eğer eskiden olduğu gibi herkese dostça bir söz söylersem, etrafımı hemen kıkırdayan hödükler çevirecek –(kendimi savunmak için) kibirli bir şekilde birkaç söz söyleyeceğim. Bu çatışmanın sonucunda o bireylerin daha çoğunu bana bağlı ve yada benim özel ilgi duyduğum kişiler hâline getireceğim –ve bu şekilde (evet, kendimi savunmak için) değişmek zorunda kaldım.

Ama öğrendiğim bir şey var: Hıristiyanlık özünde çatışmadır. Benim yaşamımdaki çatışmalar –muhtemelen bana olağandışı yetenekler verildiği için- onlara benim için büyük önem kazandıran bir genişleme potansiyeline sâhiptirler ve böylece kendi kimliğimi, kendi özgün yanlarımı hemen tanımamı sağladılar. Bu nedenle çatışmalarımla, özel zihinsel karakteristiklerim arasında paralellik kurabiliyorum ve bu tür çatışmaların çok nâdir görüldüğü kesin.

Erotik çatışmamın bizi (benimle Regine'yi) ayıran bir başka faktör olmama özelliğine sâhip olduğunu, bizi ayıranın kızın kendisi de olmadığını, bu otantik sevgiyi yok etmek zorunda kalanın kendim olduğunu biliyorum. Bu nedenle kendi erotik acılarıma ilâve olarak, kendisini mutsuz ettiğim Regine'ye karşı da şiddetli bir sempati sancısı çektim. Sonra sorumluluk ıstırâbı, bunu yapmama melankolimin ve önceki yaşamımdan tövbe etmiş olmamın neden olduğu gerçeği yüzünden ikiye katlandı. Bunun bir kimsenin yaşayabileceği komplike bir erotik çatışma olduğu kuşkusuzdur.

Benim diğer çatışmam dünya ile. Burada yine çatışmanın şiddeti buna kendimi gönüllü olarak maruz bırakanın ben olmamamdan kaynaklanıyor. 'Kalabalık'larla çatışma zaten şiddeti artıran bir unsur olarak oradaydı; ama elbette benim zihnime yer edebilecek büyük önem taşıyacak ya da benimle aynı derecede mücâdele edebilecek hiçbir tekil birey olmadı.

Evrensel insana ilişkin üstünlüğüm, yaşamımdaki çatışmalarda, bu çatışmalara dâima eşlik eden 'manevî sınama' yoluyla kendisini

hemen gösterdi. Manevî sınama, harekete geçenin kendim olmasından kaynaklanıyor. Belirleyici adımı atan benim: kendimi acılara maruz kılan mutlaka ben olmalıyım. İşte bu yardımsız gerçekleştirilen hareket manevî sınama hâline gelmekte ve dâima şu düşünceyi seslendirmektedir: Çok fazla şey riske atılmadı mı? Yani çatışmalarımın her birinde ayrıca Tanrı'yla çatışma ya da Tanrı'yla mücâdele yer alıyor. Acılarımı korkunç derecede şiddetlendiren, çatışmanın işte bu yönüdür. [...]

49 X I A 260

Eğer bireyde gerekli element olarak adlandırılabilecek bir şey varsa, benimki tehlike neredeyse orada olmaktır. Böylece bütün kuşak içinde yanlışı gören ve kendisini kalabalıkların bayağılığına karşı ortaya atan, kendisini alay konusu olma ve tehlikeye atmaya cüret eden tek kişiyim –halbuki hiç tehlike olmadığı sanılıyor! Sizi gidi aptallar, ya da daha doğrusu sizi gidi ne dediği anlaşılmayanlar! Hayır, hiçbir tehlikeden bu kahkahalara maruz kalma tehlikesi kadar korkulmaz ve Danimarka'da, Kopenhag'da bundan nasıl korkulduğunu benden iyi bilen yoktur. Ben herkesle ilişki kuran birisiyim ve gerçekten de bir insan uzmanıyım: en cesur gazeteciler ve kamuoyunda tanınan kişilerin bundan ne kadar çok korktuklarını biliyorum; bu konuda herkesin sessiz kalmasının nedeninin korkaklık olduğunu biliyorum. Benim bireyselliğimle de derin uyum içinde olan bu tehlikenin benim için de büyük bir tehlike olduğunu bu şekilde keşfettim. Danimarka'da benim yeteneklerimle boy ölçüşebilecek tek tehlike budur. Heiberg'le polemiğe girmek, on kişiyi daha dâhil etmiş olsa yine de ancak bir şaka olabilirdi ve kısa zamanda unutulurdu. Ama şimdi bu tartışma dördüncü yılına girdi –ve Kopenhag hâlâ Tivoli, Kumarhânedeki maskeler ya da savaş kadar, benim pantolonum ve bacaklarımla tutkulu biçimde ilgileniyor

49 X I A 262

Kendim ve yazarlığım hakkında birkaç söz söylemek için bir nihâî girişimde daha bulundum. *'Discourses'* (Vaazlar)'a *'Reckoning'* (Hesap Verme) başlıklı bir 'ek' yazdım. Benim görüşüme göre bu bir şaheserdir; ama hiçbir yerde yayınlanamaz.

Ortaya çıkan ürünün ardında yatan dahice düşünceyi olağanüstü bir berraklıkla görebiliyorum. İnsânî bağlamda, tam da *Either/Or*'un ikinci baskısının yayınlandığı şu günler tam da zamanı. Hârika olabilirdi; ama içinde bir hakîkat dışı unsur var.

Benim dâhî olduğum tarz; içinde doğrudan her şey için ilâhî rehberliğin sınırlarını ihlâl etmeksizin kişisel sorumluluk üstlenemeyeceğim tarzdır. Gündelik yaşama ve içkinlik aşırı yükünü taşıyan dâhînin 'nedeni' yoktur; ve bu nedenledir ki benim dehâm geriye dönük olarak her şeyin sonsuz 'nedeni'ni görmemi sağlıyor. Ama bunda ilâhî rehberliğin de payı var. *Öbür yandan benim dindarlık biçimim doğrudan her şeyi Tanrı'ya atfedebileceğim bir dindarlık değildir.*

Bu nedenle bu yalnızca bir söz değil. Eğer bir şey söylenecekse, o da bu olmalıdır ya da eğer dünya benden bir açıklama ve bir beyan bekliyorsa, işte o açıklama budur.

Kendim ve yazarlığım hakkında bu tarz bir şey yayınlamayı istemeye her başladığımda tarif edilemez derecede ıstırap çekiyorum. Rûhum çalkalanmaya başlıyor; zihnim genellikle yazarken hissettiği huzuru bulamıyor. Her sözcüğe korkunç bir tutkuyla sarılıyorum; çalışma dışındaki saatlerde bile dâima bu sözleri düşünüyorum. Duam huzursuz ve dağınık hâle geliyor. Çünkü en önemsiz şeyler bile bu konuyla ilişkilendirildiğinde abartılı bir önem kazanıyor. Eğer yayınlamama niyetiyle yazıp bitirerek veya başka bir şey yazarak bütün bu işe son verirsem, ânında sâkinleşiyorum; zihnim huzura eriyor. Tıpkı şimdi 'Üç Kutsal Vaaz'ı yazıp bitirdiğim ve yayınlamak üzere olduğum anda olduğu gibi.

Bu muazzam ürünü aniden tek bir düşünce varsaymak çok fazla geliyor –hem de böyle olduğunu açıkça görmeme rağmen. Ama beni harekete geçiren bu yararsız düşünce değil; böyle olduğunu san-

mıyorum. Başlangıcında bu dinî bir fikirdi ve Tanrı'ya atfetme niyetindeydim. Ama şimdi her şey hazır bekliyor –ölümümden sonrası için.

Buna kişisel olarak sâhiplenemem. Şöyle bir örneği ele alalım; yazarlığa başladığımda 'dindarca kararlılık' içindeydim. Ama bunun başka bir şekilde yorumlanması gerekiyor. Onu (Regine'yi) bu ilişkiden –onun iyiliği için- çıkarmak maksadıyla *Either/Or*'u ve özellikle de 'The Seducer's Diary -Ayartıcının Günlüğünü' yazdım. Kişisel kaygılarıma ilâhî rehberlik tarafından genel olarak daha geniş bir etki kazandırılması içimdeki dehânın bir işâretidir. Burada Sokrat hakkında müstear isimlerimden birinin söylediklerini hatırlıyorum: "Onun bütün yaşamı tamamıyla kendisiyle kişisel meşguliyetle geçmişti ve sonra ilâhî rehberlik ortaya çıktı ve bu meşguliyete dünyevî-tarihsel bir şeyler ekledi". Bir başka örneği ele alalım: Mizacım itibariyle polemiği seviyorum ve bu 'tekil birey' meselesini ta başından itibaren anladım. Yine de bunu ilk yazdığımda (iki eğitici vaazda), özellikle okuyucularımı düşünüyordum. Zira bu kitap ona (Regine'ye) ilişkin küçük bir ipucu içeriyordu ve özellikle o zaman için yalnızca tek okuyucuya hitap ettiğim doğruydu. Bu düşünce zamanla egemen oldu. Ama burada yine ilâhî rehberliğin rolü sonsuzdur.

Geriye kalan eserler rahatlıkla yayınlanabilir. Yalnızca benim hakkımdaki yayınlanamaz.

Seyâhate çıkmalıyım.

49 X I A 266

Hayır, benim hakkımda tek bir söz bile söylenmemesi gerekiyor. Her şeyden önce de bütün yazarlığı kendi fikrim ve niyetim olarak üstlenmem hakkında hiçbir şey söylenmemeli. Bu yapmanın ne kadar çok yararı olursa olsun, yeterli değil. Sessiz kalmalıyım. Dinî bir yazar olarak kararlı bir şekilde ortaya çıkmamdan önceki her şeye sâhiplendiğim anda, bütün bunlar yalana dönüşecek.

Hayır, ben bir şâir değilim. Eserlerim özünde benim kendi gelişimim. Zaman ve yine ilâhî rehberlik üzerimde önemli baskılar yaptı; tıpkı meyveden suyunun çıkarılması gibi. Böylelikle beni olmam gerektiği gibi verimli hâle getirmek maksadıyla tamamen buna ihtiyaç duyacağım bir konuma getirdiler.

Şimdi aslında bir karakter olarak ortaya çıkma meselesinin gündeme gelebileceği bir noktadayım; ama bu durumda bu yeni bir şey olmalı ve daha önce yazdığım herşeyi benim olarak sâhiplenmem suretiyle karmaşaya dönüşmemeli. Ben sürekli durmayı düşündükçe daha fazlası geliyor.

Ben bir şâirim. Seyâhate çıkmalıyım. Mâlî durumum bunu engelliyor. İhtiyacım olan destek bağımsız olmaktı ve aslında bu bağımsızlığa sâhip olduğum gerçeği benim gerçekte her şeyden önce bir şâir olduğum olgusunu benden gizledi. Şimdi bunu anlıyorum. Şimdi ihtiyacım olan yalnızca sabır.

49 X I A 273

Tanrı'ya şükür, şimdi kendimi anlıyorum. Eğer geçen baharda seyâhate çıksaydım, dikkatim dağılacaktı ya da yanlış bir şekilde verimim artacaktı. Hâlbuki geçen yıl boyunca korkunç bir şekilde yaşadığım acıların bana tarif edilemez yararları oldu.

Daha önce hiç olmadığı kadar olağanüstü derecede düşüncelerle –ve bütün gerekli ön şartlarla- zenginleşmiş bir hâlde, şimdi bir bakıma sanki başlama noktasında duruyor gibiyim. Betimlemek üzere olduğum şey Hıristiyanlık ve bu açıdan yapmam gereken şey zaten içimde var olan *kata dunamin*;[50] ama bu en uzun yaşamlar için bile yeterli olacak. [...] Melankoli, sabırsızlık ve kaygı beni neredeyse çok uzaklara götürmüştü ve bir patlamayla sonuçlanabilirdi. [...] Bu ayrıca benim bütün içinde bulunduğum şartlar [...], eğitimim, hayâlim, şiirsel betimleme anlayışım hakkındaki bir yanlış anlamadan

50 'Yeteneğine göre' demektir; ama burada 'potansiyel olarak' anlamını taşıyor.

ibaretti. Genellikle ilk gelen kahraman ya da etik karakterdir ve ondan sonra şâir gelir: ben her ikisi de olmak istedim; aynı zamanda da şâirin dinginliğine, yaşamdan uzaklaşmaya ve düşünürün dinginliğine ihtiyaç duydum. Aynı anda gerçeklerin ortasında şiirleşmek ve düşünmek istedim. Sürekli melankoli içinde bulunduğum için, kendine işkence eden birisi olarak, kuşkusuz gururun da katkısıyla, kendime işkence edebileceğim bu göreve rast geldim. Tanrı bana, her zaman olduğu gibi, sonsuz derecede yardım etti.

Geçen yıl her şeyi anlamış olarak, şimdi bütün açıklığıyla, Tanrı'nın beni nasıl bu göreve yönlendirdiğini görüyorum: Hıristiyanlığa ışık tutmak, Hıristiyan olma idealini sunmak. Kendimin o insan olmam gerektiğini düşünüyorum. Hâlbuki daha önce bunu düşünmemiştim; ölmek üzere olduğumu düşünüyordum.

Bunlar gerçekleşmeyip, ölmediğimde, bir an için kendimi yanlış anlama noktasına geldim. Dünyanın, Danimarka'nın bir şehide ihtiyacı olduğunu gördüğümü düşündüm. Her şeyi yazıp hazırlamıştım ve şimdi yazdıklarıma en kararlı biçimde destek vermem gerektiğini düşünüyordum: Ölerek.

Bu bir yanlış anlamaydı ya da belki de başaramadığım için kendime suç bulmak için bunu yapmak istemiştim.

Ve şimdi her şey olması gerektiği gibi. Kendimi sunulan olmayı istemekten caydırmam gerek ve benim görevim bu. Hıristiyanlık âlemine bütün gücümle bastıracağım. İdeal Hıristiyan olma yolunda mutsuz bir âşık olacağım; bu nedenle onun şâiri oldum. Bu aşağılanmayı hiç unutmayacağım. Bir konu hakkında konuşmayı o konuştuğu şey olmayla düşüncesizce karıştıran sıradan bir hatipten bu açıdan ayrılıyorum. Bir koca olmadım –ama evliliğin en hararetli savunucusu oldum. Ve diğer görevle ilgili de aynı şey oldu. Hakîkat uğruna öldürülerek hakîkate tanıklık edecek kadar güce sâhip değilim. Mizacım da buna uygun değil. Şâir ve düşünür oldum; bunun için doğmuşum. Ama Hıristiyanlık'la ve Hıristiyan olma idealiyle

ilişkili olarak düşünür ve şâir olmak için. Belki de küçük şeyleri fedâ edebilirim; ama temelde hakîkate tanıklığım gerçek aşağılanmaya maruz kalma, katı anlamda hakîkate tanıklık etmediğimi itiraf etme yoluyla gerçekleşiyor. Benim içimdeki hakîkatin bu olduğunu itiraf ediyorum. Ama bunun benim içimdeki hakîkat olması bana acı veriyor. İşte tam olarak bu nedenle düşünürlüğe ilâve olarak, betimleme açısından bir şâirin şartlarına haizim.

Sıradan bir şâirden çok daha ilerideyim. Bu görevin belirlenmesi için de gerekliydi: Hıristiyanlık, Hıristiyan olma ideali.

Bir şâirin şiirinde mutsuz aşkının iç çekişlerinin yankısının duyulması gibi, bir Hıristiyan olma ideali hakkındaki bütün coşkulu konuşmalarımda da şu iç çekiş yankılanıyor: ne yazık! Ben o (ideal Hıristiyan) değilim, ben yalnızca bir Hıristiyan şâir ve düşünürüm.

25 Nisan 49 X I A 281

Söylenenin bütün herkesi ilgilendirdiği yanlış görüşünde ısrar eden dinî bakımdan uyanmış insanlarla sık sık karşılaşılmıyor. Benim hatam ise tam tersi. Dinsellik yalnız beni ilgilendiriyormuş gibi bir tevazua sâhibim; dinsellik benim için öyle bir içsel hakîkate sâhip ki, bu başkalarına anlatabileceğim bir şey değil. Ayrıca bu konuda her gün birkaç saatini harcayan ve her defâsında iki ya da üç saat olmadan bırakamayan birisi için, haftada bir saat bu konunun üzerinde durmak çok şevk bozucu bir şey. Nihâyet; dinsellik güçleştikçe, insanın onunla daha çok işi oluyor ve bu nedenledir ki, eğer bir kimse üzerinde benim üzerimde yaptığı etkiyi yapmayacaksa, o zaman hiç başlamaya değmez.

49 X I 293

NB.

[...] Eğer bu ânın geçmesine izin verirsem, bütün ürünlerimin vurgu noktası ve statüsü ve konumu kaybedilecek; hepsi *Eit-*

her/Or'un ikinci baskısının gölgesinde kalacak. [...]

49 X I A 302[51]

İnsanlar, biz insanlar öyle varlıklarız ki; insanların kötülüğü, bencilliği vs. için yeni ve yenilikçi ifâdeler bulmaktan kolaylıkla memnûn oluyoruz; ama kişinin kendisinin bencil olmaması oldukça erteleyebileceği bir yöndür.

49 X I A 312

Küçük bölümlere ayrılmış olması nedeniyle hiçbir anlama gelmeyen bir eser olan *A Cycle of Ethico-religious Treatises*'e önsöz.

Bu kitap 1848'den önce yazılmıştı. Ama bunun önemi yok; çünkü bu eser belli bir zamanı ilgilendirmeyen bütün zamanları kapsayan hakîkat olarak adlandırılabilecek bir unsur içeriyor. Kitap bu unsurdan bir şeylere sâhipse, 1848 yılından önce yazılmış olmasının bir önemi yok; böyle bir unsura sâhip değilse de, 1848 yılı her şeyi çok fazla değiştirmediği sürece 1848 yılından önce yazılmış olmasının bir önemi yok. Maalesef bu zamana kadar bilgelik olarak bilinen şey şimdi dedikodu hâline gelirken; en aptalca dedikodu bile 1848 yılında ya da bu yıldan sonra söylenmiş olması hâlinde bilgelik sayıldı. Zira bu yıl 'gereksiz büyük telâşı' içinde, bütün ulusal savunmayı, 'düşünürler' kılığındakilerin tartışma gündemine yerleştirdi. Böylece 'düşünürler'e tatil yapma fırsatı sağlandı.

49 X I A 318

Piskopos Mynster hem bana, hem de ilişkimize karşı büyük bir sorumluluk taşıyor. Bu makama gelip (aramızda) hiçbir şey yokmuş gibi davranması onu tamamen aşan bir fenomen. Eserlerime ilgi göstermeliydi; o zaman en azından kendi üzerine düşeni yapmış olurdu.

49 X I A 357

---

[51] Bu ve devamındaki kayıtlar, 2 Mayıs 1849 sonrasına ait NB (11) (X I A 295 ila 541)'den alınmıştır.

[Kenar notu: A *definition of belief* (bir inanç tanımı) yani Hıristiyanlığın iman kavramı].[52]

Neye inanılacak? İrâdeye (mutlaka inanmalısınız; çünkü mecbursunuz): Tanrı'dan korkarak ve anlamak istediğiniz beyhûde düşüncesine karşı ve anlayabileceğinizi boşuna hayâl etmeye karşı kendisini kayıtsız şartsız koruyarak.

49 X I 368

Buradaki yazarların her biri *Either/Or*'un bir nüshasına sâhip oldu.[53] Bu kitap için bir özgün grup yaratmaya çalıştığım kuşkusuna fırsat vermemek adına, bu noktada bunu yapabileceğimi ve yapmanın görevim olduğunu hissettim. Zaten kitabın kendisi eski ve kritik dönemini geçirdi. Elbette kitap kendilerine Victor Eremita tarafından gönderildi. Oehlenschläger ve Winther'e gelince,[54] onlara kitabı göndermek bir zevkti; çünkü onlara hayranım. Aynı şekilde önemli bir yazan olan ve dostça duygular beslediğim Hertz'e de[55] bir nüsha göndermekten mutluluk duydum.

49 X I A 402

'Yerleşik (kilise)' tamamen Hıristiyanlık dışı bir kavram. Ama 'mezhepler'le karşılaştırıldığında yerleşik otorite sözünü duymak çok daha gülünç –zira mezheplerin sapkın inançlarında yerleşik kilisenin uyuşukluğu, tembelliği ve durağanlığından nihâyetsiz derecede fazla hakîkat var. Ve daha da gülünç olanı, yerleşik düzenin Yeni Antlaşma'ya (İncil'e) başvurması. Evet, Hıristiyanlığın kendisi bir 'mezhep' iken (o dönemde gerçekten de öyle adlandırılıyor-

---

52 Danimarka dilinde *Tro* hem genel olarak inancı hem de îmânı ifâde etmektedir.

53 İkinci baskı 14 Mayıs 1849 tarihinde *The Lily of the Field and the Bird of the Air: Three Divine Discourses* ile birlikte yayınlandı ve bunu beş gün sonra *Two Minor Ethico-religious Treatises* izledi.

54 Adam G. Oehlenschläger (1799-1850), Danimarkalı şâir ve tiyatrocu. R. V. Christian F. Winther (1796-1876) ise Danimarkalı bir şâirdir.

55 Henrik H. Hertz (1797 ya da 1798-1870), Danimarkalı bir şâirdir.

du) ve kendisi bir uyanış yaşamışken (ve burada da 'hakîkat' var), mezheplere karşı uyarıda bulunulma noktasına gelindi. Ama günümüzde bir mezhep dâima yerleşik kilise karşısında hakîkat bilincine ait olma bağlamında daha büyük bir avantaja sâhip. Hatta mezhebin hakîkat olarak gördüğü şey hakîkatsizlik ve hata olsa bile.

49 X I A 407

NB.

Hayır, hayır, yapamam. Ayrıca şimdi benim için, bağımsız geçim imkânlarının desteğini aldığım zamandan daha yüksekten daha cesurca uçmak imkânsız gibi görünüyor. Hayır, hayır bu geçim kaynağımı kaybettiğimde varlığımı bir resmî görevle veya başka bir yolla sürdürmem gerek –daima buna mecbur kalacağımı düşünüyordum- daha fazlasını yapamam. Yani daha ileri gitmek Tanrı'yı tahrik etmek anlamına gelecek.

Günlüğümde 'NB' başlığı altında kendime dair yazdığım her şey doğru. Hiçbir sınırlamaya maruz kalmaksızın ayağa kalkabilmem için beni destekleyici bir muâmeleye ihtiyacım var. Ben özünde bir şâir, bir dâhîyim. Her şeyi, maksadımı vs. yönlendiren ben değilim. Melankolim ve günahımın bilinciyle bağlı iken yüksek bir gücün eliyle yönlendirildim. Ben kendim tam bir tefekkürüm; daima geriye bakıyorum (bu ileriye doğru her şeye sâhiplenmek için kendini inkârın tam tersidir). Bu nedenledir ki, tekrar tekrar sindim ve tam da kötüleşen mâlî durumum için ağıt yakma pratiklerine başladığım bu anda, daha uzun bir süre için, belki de bir yaşam boyu sürecek şekilde bir yazar rolünü üstlenmiş olarak ortaya çıkma, kendimi bir şekilde belli ölçüde yükümlülük altına sokma fikrine ilişkin bütün dinî çabalarım hâlâ çok sinmiş bir hâlde sürüyor.

49 X I A 421

İdealite konusunda geçmiş çağlardan çok şey öğrenilebilir: ço-

cuk, genç, genç kız ve yaşlı adam –bu açıdan aktif erkekler ya da meşgul ev kadınlarından hiçbir şey öğrenilmez. Peki neden? Çünkü bu kimseler esasen fânî amaçlarla uğraşıyorlar. Bu durum idealitenin aktüel yaşamla daha soyut bir ilişkisi olduğunu, bu yaşamı teğet geçtiğini gösteriyor.

49 X I A 434

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] (mezuniyetimden önceki) ilk günlüklerimin birinde şöyle yazıyor: İsâ bir tanjanttır (teğet geçmedir). Bu nahoş bir düşünce değil. Tanjant nedir? Bir dâire ile yalnızca bir noktada temas eden doğru çizgidir. Ama bu temas mutlak anlamda dakiktir.

49 X I A 435

Bütün bu dünya tarihinden, Hıristiyanlığın hakîkatinin nedenleri ve kanıtlarından bıktım: îmâna ilişkin yalnızca bir kanıt var. Eğer gerçekten sağlam bir kanâate sâhipsem (biliyoruz ki böyle bir kanâat ruh yönünde yoğun bir içsel kararlılıktır), benim kanâatim benim için dâima akıldan daha güçlüdür. Gerçekten de nedenleri ayakta tutan kanâattir; tersi değil. Bu açıdan *Either/Or*'daki estetik yaşam görüşünün muhâlifi, Diapsalmata'larının birinde nedenlerin oldukça tuhaf olduğunu söylediğinde bir ölçüde haklıydı: Tutkudan yoksun olduğumda nedenleri küçümserim; tutkuya sâhip olduğumda nedenler muazzam orantılar kazanır. Onun sözünü ettiği ve tutku olarak adlandırdığı şey, güçlü duygular, içsellikti ve sağlam bir kanâat tam olarak bunlar demektir. Nedenlerin bir kanâat doğurmaları bir horozun yumurtlamasından daha kolay değildir; ilişkiyi ne kadar sürdürürse sürdürsün. Kanâat başka yerlerden doğar. Yani (bir duvar tahtasına tutturulmuş bir kâğıda yazılmış bazı problemlerle bağlantılı olarak) bir üzüntü doluluk ile diyalektik geçiş arasındaki fark sorununun ortaya çıkardığı bir yerden.[56]

56 Bakınız sayfa 177 (bu sayfa numarası duruma göre değişecek)

Bu nedenle bir kimsenin kanâatlerini arka planda tutup nedenlerini öne çıkarması imkânsızdır. Hayır, kişinin kanâatleri, daha doğrusu kanâati, benim, sizin (kişisel) kanâatinin belirleyicidir. Nedenler hakkında biraz şaka yapılabilir. "Eh, eğer nedenlerde ısrar edersen, seni zorlayabilirim. Kaç tane istiyorsun? Üç, beş yedi?" Ama '*Ben* inanıyorum'dan daha yüksek, söyleyebileceğim hiçbir şey yoktur. Bu pozitif doyum noktasıdır; tıpkı bir âşığın "Benim sevdiğim odur" dediği ve sözünü sürdürmeyip, sevgilisini diğerlerinin sevgililerini sevdiklerinden ne kadar fazla sevdiğini söylemeye, onu sevmesinin nedenlerini saymaya devam etmemesinde olduğu gibi.

Bir başka deyişle; kanâat öncülük eder ve kişilik onun peşinden gider. Nedenler derecelere indirgenir ve bu da yine bütün modern objektivitenin zıttıdır.

Benim ya da bir başkasının gelişimi şu şekilde sürer. Kişi birkaç nedenle başlayabilir; ama bunlar alt düzeydedir. Sonra seçim yapar; Tanrı önündeki sorumluluğunun ağırlığı altında, Tanrı'nın yardımıyla içinde bir kanaat doğar. Kişi şimdi artık pozitif konumdadır. O andan itibaren kanâatini savunamaz ya da onu nedenlerle kanıtlayamaz; zira nedenler düşük bir alt düzeye aittir. Artık mesele tamamen kişisel hâle gelmiş ya da bir kişilik meselesi olmuştur. Yani kişi kendi kanâatini ancak etiksel, kişisel olarak –yani onun uğruna yapmaya istekli olduğu fedâkârlıklarla, o kanaati sürdürmekteki korkusuzluğuyla- savunabilir.

Hıristiyanlığın hakîkatinin yalnızca bir kanıtı vardır: içsel kanıt, *argumentum spiritus sancti*.[57]

Buna 1. Yuhanna 5:9'da şöyle işâret edilir: "İnsanların tanıklığını (bütün tarihsel kanıtlar ve değerlendirmeleri) kabul ediyoruz; oysa Tanrı'nın tanıklığı daha üstündür" –yani içsel tanıklık daha üstündür. Ve sonra 10. âyette şöyle denir: "Tanrı'nın Oğluna inanan, yüreğinde Tanrı'nın tanıklığına sâhiptir".

Tanrı'nın Oğluna îmânı motive eden nedenler değildir; tam ter-

57 'Kutsal Hayâletin tanıklığı'.

sidir –Tanrı'nın Oğluna iman tanıklıktır. Bu, kendi içinde bir sonsuzluk hareketidir ve tersine çevrilemez. Nedenler kanâati motive etmez, kanâat nedenleri motive eder. Bundan önceki her şey hazırlıktır, tanıtımdır, kanâatin kendisi ortaya çıkar çıkmaz ortadan kaybolurlar ve kanâat her şeyi dönüştürür ve etrafındaki ilişkileri tersine çevirir. Aksi hâlde bir kanâatte sebat etmek söz konusu olmayacak, bir kanâate sâhip olmak nedenleri sürekli olarak gözden geçirmek anlamına gelecekti. İmanî bir kanâatte sebat etmek, mutlak anlamda sebat etmek, îmânın kendisinin bir tanıklık olduğunu gösterir; temeli oluşturan imandır.

49 X I A 481

Hayır! Bu yapılamaz.

Ben yapamam, bu benim için fazla yüksek! *The Point of View* yayınlanamaz –ve mevcut diğer makaleler yayınlandığında ilgisiz ya da daha önemsiz hâle gelecektir.

Beni kaygılandırmaya devam eden bir şey daha var; o da içlerinde doğru olmayan bir şeylerin olması. Aynı zamanda bu gibi kararlarda yazı tura atmak gibi oldukça farklı bir kaygım var.

49 X I A 508

Bu da gerçek değil ve yalnızca bir ruh hâlinden ibaretti.

Ama çok ileri gittim ve kendimi tefekkür hâlinde yakaladım. Artık daha önce gösterdiğim aptal cesâretiyle hareket edemem. Kısmen her şeyin tefekkür hâlinde ortaya çıkması, kısmen de şimdi her zaman olduğundan daha ağır bir sorumluluğa sâhip olduğum için, o zaman kendi ihtiyatıma ve ihtiyatlı hesaplamalarıma çok fazla güveniyordum.

Öbür yandan iman yoluyla, her şeyden önce şu ya da bunu yapabilirim ve o zaman belki de güç benim için çok fazla gelmeye başlayacak.

Evet, gerçekten de bu kez Tanrı'ya olan ihtiyacımı her zamankinden daha fazla hissediyorum. Bir zamanlar cüretimin risk almam yoluyla verdiği tatmin duygusu (belki çok iyi bir şey değildi ama

gençlik doluydu), yerini görev duygusuna bıraktı. Yine de bu kez kesinlikle özgür olmayı tercih ederdim; bunu yapamayacağımı, Tanrı'nın beni tükettiğini, aşağılanmam yoluyla kendimi aşmamı sağladığını mütevazı bir biçimde itiraf edebilmeyi isterdim. Ama bu aşağılanmanın bana kazandırdığı avantajlar ne olursa olsun, bu benim harekete geçmeyeceğim anlamına gelmez. Zira bu aşağılanma duygusu benim özgürleşmeme aracılık edebilir.

Şimdi kesinlikle Tanrı bana yardım edecek.

The Sickness unto Death matbaaya teslim edildi. Ve bu dönemlerde daha önce hiç olmadığı kadar yoğun bir biçimde, İsâ'nın bir kurtarıcı olmasında bir teselli buluyorum. Melankolim içinde umutsuzluğa düşmeme rağmen, yine de dâima sâkin kalmayı ve eğer söylememe izin verilirse, Tanrı'dan korkar hâlde kalmayı başardım. Yani hiçbir zaman bu umutsuzluktan kurtulmayı umut etmeye cesâret edemedim; ama o umutsuzluğun altında sâkince iç çekebildim. Esasen Tanrı'nın dâima sevgi olduğu, bu nedenle İsâ'nın gerçekten kurtarıcı olduğu, insanı ıstıraplarından kurtaracağı gerçeğiyle teselli buldum.

Yine de benim bu umudumun şimdi eserleri yayınlayarak harekete geçmemle ve bunda benim için bir fazîlet bulunmasıyla bir ilişkisi yok. Ah hayır! Gerçekte durum tam tersi; eğer bunu yapabilirsem ve buna tutunmayı başarabilirsem, o zaman bu gücü bana verdiği için şükretmem gereken Tanrı'dan başkası değildir.

Bütün mesele olabildiğince basit. Görevimi harekete geçmek, görevimi Tanrı'nın bana rahmet elini uzatacağına inanmak olarak görüyorum –ve kuşkusuz ki Tanrı geri kalanlara da el uzatacak.

Ah, itidal ne kadar tehlikeli bir dosttur; kişiyi harekete geçmemeye, kendisini acılardan korumaya tahrik eder –gerçekten de öyledir. Ne yazik ki, uzun vâdede, kişi onu geride bıraktığında, itidal sanılanın, aslında daha yüksek bir bağlamda itidalsizliğin ta kendisi olduğunu keşfeder.

49 X I A 509

[Yukarıdaki kaydın yanına yazılmıştır] (Bunun) alternatifi belki de daha cesur, daha cüretkâr olmak, belki de daha büyük risk almaktır. Ama bu da bana çok doğru görünmüyor ve doğru olması her şeyden önce gelir.

Eğer kişisel yaşamıma bakarsam ben bir Hıristiyan değil miyim? Ya da bu kişisel varoluşum kötülüğün sabırsız bir hareketiyle birlikte saf şiirsel varoluş değil midir? Eğer öyleyse, o zaman yapılması gereken; gerçekten Hıristiyan hâle geleceğim bir duruma yerleşmekten yeterince mutsuz hâle gelmek üzere son derece cesurca girişimde bulunmak olmalı. Böyle olsa bile, bundan bir dram yaratmama, bütün Hıristiyanlık âleminin de aynı şekilde davranmasına izin verilebilir mi? Bütün bunlarda bir umutsuzluk unsuru, bir tür ihânet ateşi yaratma, böylelikle kişinin kendisini Tanrı'nın kollarına atması yok mudur? Belki. Zira sonuçta Hıristiyan olmadığım ortaya çıkabilir.

Benim yazarlığımla ilgili bütün bu eserler şimdi kullanılamaz; zira o zaman 'ilginç' olmaktan çıkmak yerine daha derin bir biçimde ilginç hâle geleceğim ve bu ayrıca benim çağdaşlarımı da bu şekilde etkileyecek. Mâhir bir geçiş oldukça sadedir: sessiz kal ve sonra bir atama elde etmeye çalış.

Yazmayı bırakmam söz konusu bile değil; ama noktayı koyan kendim olabilecek kadarını korumak ve böylece resmî karakterime bağlı kalmak istiyorum. Bunu yapmanın en ustaca yolu yeniden tam bir sessizliğe bürünmektir ve bu ciddî biçimde nokta koymayı isteme işi aşırı derecede risklidir: ustaca yol tam orada bir nokta konulmasıdır.

Bu günlükte bundan önce yazdıklarım için özür dilemeliyim ve o yazdıklarımda kendimi yücelttiğimden dolayı kendimi suçlamalıyım. Bunun için Tanrı beni affetsin.

Şimdiye kadar bir şâirdim, kesinlikle daha fazlası değildim ve sınırlarımın ötesine geçmeyi istemek umutsuz bir mücâdeleden ibarettir.

Practice in Christianity (Hıristiyanlık Pratiği) benim için büyük

kişisel önem taşıyan bir eserdir –bunun anlamı bunu hemen kamuoyunun önüne çıkarmam gerektiği midir) belki de böylesine etkili ilaçlara ihtiyacı olan birkaç kişiden birisi benim. O zaman bundan kendim yararlanmak ve gerçekten ihlaslı bir Hıristiyan olmaya başlamak yerine, önce bunu kamuoyunun bilgisine sunmalıyım. Ne büyük bir aldatmaca!

Bu ve diğer eserler en azından hazır. Zamanları gelecek ve yayınlama gücü bulacağım ve hakîkat benim içimde olacak.

Bütün yazarlığımın birçok yönlerden kendi yetiştirilme tarzımı yansıttığı doğrudur –bunun anlamı cidden bir Hıristiyan olmak yerine, dünyada bir fenomen hâline geleceğim midir?

Buna göre: The Sickness unto Death şimdi müstear isimle yayınlanıyor ve editör olarak da benim ismim yer alıyor. 'Eğitim amaçlı' olduğu belirtiliyor; bu benim kendi kategorimden daha fazlası; 'eğitici' şiirsel kategorisidir.

Guadalquivir nehrinin (bu görüntü daha önce aklıma gelmişti [...]) bir noktada yerin altına dalması gibi; benim ismimi taşıyan bir uzantı, 'eğitici' var; ayrıca müstear isim taşıyan daha alt (estetik) bir şey var. Yine kişiliğimle bağdaşmadığı için müstear isim alan daha yüksek bir şey var.

Johannes Anticlimacus'taki müstear isim, kendisinin Hıristiyan olmadığını söyleyen Climacus'un zıttıdır. Anticlimacus zıt aşırı uç, olağanüstü derecede bir Hıristiyan'dır –ah keşke ben de yalnızca basit bir Hıristiyan olmayı başarabilseydim.

Aynı şekilde, acelemiz olmamakla birlikte, *Practice in Christianity* yayınlanabilir.

Ama yazar olarak kendim hakkında hiçbir şey yayınlanmayacak; kişinin kendi yaşadığı dönemde anlaşılmak istemesinde bir hakîkatsizlik vardır –bu sizi yalnızca ilginç hâle getirir.

Şimdi tamamen farklı yönlerde girişimde bulunmalıyım. İçinde yaşadığım melankolinin pençesinden İsâ yoluyla kurtarılacağıma

inanmaya cüret etmeliyim ve paramı çok dikkatli harcamalıyım.

49 X I A 510

Yanlış yol çok yakında: kişinin kendisi yerine dünyada reform yapmak istemesi ve bu yol tam olarak çok fazla hayâl gücü bulunan tedirgin zihinler için tasarlanmış.

Ben de bu yola eğilim gösterdim; neredeyse şeytânî bir biçimde kendimi olduğumdan daha güçlü olmaya zorladım. İyimser insanların kendilerinden nefret etmesinin gerekmesi gibi, belki de benim istediğim tam olarak kendimi sevmek ve neredeyse bir arzu hâline gelen bir şeyi, bu melankolik kendinden nefreti terk etmektir.

Ayrıca bir hatam daha var; o da kendimi sürekli olarak şiirsel bir rolde görmek ve neredeyse umutsuzca kendimin o role (yazdıklarımda anlattığım role) uygun davranmasını istemek. Bu nedenle tam olarak bu noktada aşağılanmaya ihtiyacım var. Tam nişanı bozmak üzere iken, bu nişanım nedeniyle aşağılandım. Bu da benim gururumu sarstı.

49 X I A 513

[Kenar notu: Anti-Climacus üzerine] Joh. Climacus ile Anti-Climacus arasında ortak çok şey var; aralarındaki fark ise Joh. Climacus'un kendisini son derece aşağılaması ve hatta Hıristiyan olmadığını söylemesine karşın, Anti-Climacus'ta kendisini olağanüstü derecede Hıristiyan olarak görmesidir ve Hıristiyanlık gerçekten yalnızca –bu sözcüğü entelektüel olmayan bir biçimde kullansak da- kötüler içindir.

O zaman onun kişisel suçu kendisini idealite ile karıştırmasıdır (bu onun şeytânî yönüdür), ama onun idealite tanımı oldukça doğrudur ve ben buna şapka çıkarıyorum.

Kendimi Joh. Climacus'tan yüksek, Anti-Climacus'tan daha aşağıya koyuyorum.

49 X I A 517

[Kenar notu: *The Sickness unto Death* adlı eserin önsözünde bir yerde]

"Ama bu tez olduğu gibi şekillendirildi" paragrafına şunu eklemeyi düşünmüştüm: "benim olduğum gibi olmamla ilişkili olduğu gerçeğinden başka".

Ama bunu yapmak, hayâlî bir karakteri gerçek bir karaktere dönüştürmede çok ileri gitmek olacaktı. Hayâlî bir karakterin ne ise o olmaktan başka seçeneği yoktur; başka bir tarzda konuşup yine de aynı olabileceğini ileri süremez. Birkaç olasılığı içeren bir kimliği yoktur.

Öbür yandan; "bu en azından ihtiyatlı hareket etmektir" dediğinde, doğruyu söylemektedir. Çünkü bu seçenek, bunu söylemenin tek biçimi olmasına rağmen, ihtiyatlı bir davranış olabilir. "Psikolojik bakımdan uygun" dediğinde bu bir çifte vuruştur. Zira psikolojik bakımdan bu söz Anti-Climacus açısından da doğrudur.

Climacus aşağıdadır; kendisinin Hıristiyan olduğunu reddeder. Anti-Climacus ise yüksektir; olağanüstü derecede Hıristiyan'dır –Climacus'ta her şey mizaha dalar; bu nedenle kendi kitabına geri döner. Anti-Climacus ise şiirsel vurgudur.

49 X I A 530

(*The Sickness unto Death*'da) Hıristiyanlık âlemine yapılan saldırı oldukça haklıdır. Aslında bu saldırı Hıristiyanlık âlemi kavramının kendisine yöneliktir. Kitapta da açıklandığı üzere, milyonlarca Hıristiyan olduğu gibi milyonlarca da başka insanlar vardır.

İlk planda; Hıristiyanlık âlemi tamamen Hıristiyanlık dışı bir kavramdır. Ama bireysel Hıristiyanlar, Hıristiyan olmayanların Hıristiyan'ı insan olmakla karıştırmalarını önlemeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmadıkları için sorumludurlar. Böylece insanlar, en önce böyle bir unvanı reddetmek yerine, Hıristiyanlığı 'Hıristiyanlara' karşı 'savunmakta'dırlar.

İkincisi; Hıristiyanlık âleminden bir bütün olarak söz etmekle, gerçek Hıristiyan çevreleri bulunduğu gerçeğini dikkate alamayız.

Zira bu çevrelerin kendisine Hıristiyanlık âlemi ya da 'Hıristiyan' dünya adı veren canavarla hiçbir ilişkileri yok.

Râhiplerin gevezeliğini böylesine ileri boyutlara taşıyan, Hıristiyanlık âlemi hakkındaki bu korkunç saçmalık insanı umutsuzluğa düşürmeye yeter. Bizler Hıristiyan âlemindeyiz, ülkemiz Hıristiyan, hepimiz Hıristiyanız. Böyle sürüp gider. Ama eğer bir pazar günü râhibi dinlerseniz, gittikçe –hepimizin Hıristiyan olduğu Hıristiyanlık âleminde- daha fazla Hıristiyanlaşmaya başladığımızı işiteceksiniz. Bir başka pazar günü ise –hepimizin Hıristiyan olduğu Hıristiyanlık âleminden- gittikçe daha fazla insanın ayrılıp gittiğini duyacaksınız.

'Hıristiyanlık âlemi', 'kamuoyu'ndan çok daha tehlikeli bir kavramdır. Bu kavram içinde temel olarak söylenen her şeyin, en güzel bir biçimde söylense bile, saçmalığa dönüştüğü bir sahnedir.

Ah! Ben bîçâre bir yalnız adamım; ötekiler ise âşikâr bir biçimde güçlü. Ve onların söyledikleri son derece popüler –herkes onu duymak istiyor. Hiç kimse terk etmekten, biraz fedâkârlık yapmaktan söz etmiyor ve Tanrı tam bir hoşgörüye, neredeyse mide bulandırıcı sahte bir şirinlik taşıyan bir hoşgörüye dönüştürüldü.

49 X I A 533

[Kenar notu: Piskopos Mynster hakkında F. F.'nin methiyesi] Bu methiye 'Devlet Kilisesi' ve 'yerleşik Hıristiyanlık âlemi'nin geçerli kavramlar olduğu önkabulüne dayandırılmıştı. Hıristiyanca bir bakış açısından bunların reddedilmesi tamamen farklı bir meseledir. Ama bunların gerçek olduğu varsayıldığında (Piskopos Mynster'e ilişkin bir anlayış oluşturmada bunun yapılması şarttır; zira bir insanın ancak kendi fikirleri ve düşünceleriyle anlaşılması âdildir), o zaman Piskopos Mynster yüce ve hayranlık duyulacak bir kimsedir. Aynı şekilde Piskopos Mynster'e ancak bu iki kavramdan birisine saldırılması yoluyla saldırılabilir.

49 X I A 535

[Kenar notu: Anti-Climacus hakkından] Eğer birisini kendisinin Hıristiyan olduğunu inkâr edecek kadar aşağı olarak betimlemişsem, o zaman tersinin de betimlenmesi gerekir. Ve Hıristiyanlık âlemi gerçekten de böyle bir yargıcın sesini işitme sancılı ihtiyacı içindedir –yine de kendimi o yargıçmışım gibi göstermeyeceğim; zira o yargıç beni de yargılıyor ve yeterince açık, olması gerektiği kadar âdildir. Zira hiç kimse, kendisi hakkında idealite tarafından zayıf bir idealite anlayışına sâhip olduğu yargısına varılmışken, idealiteyi böylesine ideal terimler içinde sunamaz.

49 X I A 536

DE SE IPSO[58]

Aslında ilk başta öngördüğümden daha başka bir şeyler olacak.

Either/Or'un yazarı olarak başladığımda, kuşkusuz Hıristiyanlık *dehşeti* hakkında bu ülkenin din adamlarından çok daha derin bir izlenime sâhiptim. Başka hiç kimsede olmayan ölçüde bir korku ve titreme içindeydim. Bu açıdan Hıristiyanlığı terk etmedim. Hayır, yalnızca başka bir tarzda yorumladım. Önceden öğrendiğim ilk şey ıstırap çekmeyi seçmiş gibi görünen insanlar olduğu; ikincisi ise çok günah işlediğimin bilincinde olduğum idi. Bu nedenle Hıristiyanlığın bana bu korkutucu şekli içinde görünmek zorunda olduğunu varsayıyordum. Bu açıdan Hıristiyanlığın başkalarını da korkutmasını istemenin ne kadar zâlimce ve yanlış bir davranış olduğunu düşündüm. Belki de Hıristiyan olan birçok mutlu ve sevimli yaşamları mutsuz etmiştim. Başkalarını korkutmak benim mizacıma tamamen aykırı idi ve aslında üzücü ama biraz da gurur verici bir biçimde –kendi kalbimdeki dehşeti unutup-, başkalarını mutlu etmek ve onlara karşı nâzik olmak benim zevkimdi.

Benim planım çağdaşlarımı (uyarıyı alsınlar ya da almasınlar) daha fazla baskının gerekliliği konusunda mizahî bir biçimde (ken-

58 'Kendi hakkında' (ya da 'kendi başına').

di fenerimi yakmak için) uyarmak, ama bundan fazlasını yapmamaktır. Kendi çarmıhım olarak taşıdığım ağır yükümü kendime saklamayı amaçlıyordum. Katı anlamda kendileri de günahkâr olan insanların hemen bu dehşeti başkalarının yayma telâşlarına genellikle karşı çıktım – *Concluding Postscript* bu noktada devreye giriyor.

Sonra Hıristiyan devletle neyin kasdedildiğini dehşetle (özellikle de 1848 yılında) gördüm. Hem Kiliseyi hem de devleti yönettiği sanılanların ahlâksızlık hoyratça yayılırken nasıl korkakça saklandıklarını gördüm. Ve bir Hıristiyan devlette gerçekten diğerkam ve Tanrı korkulu çabanın (benim yazarlık çabam tam bu tarife uymaktadır) nasıl ödüllendirildiğini bizzat yaşadım.

O zaman benim geleceğim kararlaştırıldı. Şimdi Hıristiyan olmaya ne değer biçtikleri, Hıristiyanlığı ne kadar korkutucu kılacakları çağdaşlarıma bağlı. Bana gelince, kuşkusuz –'maalesef' demek üzereydim- bana gerekli güç verilecek. Bunun gururlanmaksızın samimi olarak söylüyorum. Beni bu korkunç pazarlıktan hâriç tutması için Tanrı'ya yalvardım ve yalvarmaya da istekliyim. Ayrıca ben bir insanım ve ben de burada, yeryüzünde mutlu bir yaşam sürmeyi çok isterdim. Ama eğer bütün Avrupa'da gördüğümüz gibi, bir Hıristiyanlık âlemi, bir Hıristiyan devlet olacaksa; buna Danimarka'dan başlamayı, Hıristiyan olmanın fiyat listesinin yapılmasını ve böylelikle de bütün devlet Kilisesi, resmî atama, geçim kaynağı olma konseptinin çürütülmesini öneriyorum.

Başka bir şey yapmaya cüret edemiyorum. Zira ben Tanrı'nın kendisinden her şeyi talep edebileceği bir tövbekârım. Ama benim bir tövbekâr olmam aynı zamanda müstear isim kullanmamın da bir gerekçesini oluşturuyor. Böylelikle başka bir makamdan gelecek herhangi bir saygı ve itibara karşı kendimi güvenceye alırken, bütün baskılar kişisel olarak benim üzerime yönelecek.

Geçen yıllar boyunda küçük bir ülkede yaşamanın ihâneti ve nankörlüğüne, bana itibar gösterilmesinin kıskanılmasına, kalabalıkların alay etmesine katlanmaya o kadar alıştım ki, belki de Hı-

ristiyanlığı ilan etme –daha iyi başka bir kimse olmadığından- yetkinliğine sâhibim. Piskopos Mynster kadife cüppesini ve büyük haçını muhâfaza edebilir.

49 X I A 541

Luther, Epiphany"den Sonraki İkinci Pazar vaazında, azarlama ya da cezalandırma ile lanetleme arasında güzel bir ayrım yapmaktadır. Lanetleyen kötülüğün ortaya çıkmasını isterken, cezalandıran kötülüğün kaybolmasını istemektedir.

49 X I A 545[59]

Tanrı'ya şükür sonunda edebî faaliyetlerim hakkındaki o eserleri yayınlamadım. Aksi hâlde kendimi olduğumdan daha fazlası olmaya zorlayacaktım.

The Sickness unto Death şimdi baskıda[60] ve Anti-Climacus müstear ismiyle yayınlanıyor.

Practice in Christianity de müstear isimli olacak. Şimdi kendimi tamamen anlıyorum.

Bütün bunların önemi esaslı bir Hıristiyan titizliği bulunduğunun en azından duyulmasıydı. Ama tercihen daha fazlası yok. Bu yükseklikte bir kuleyi inşâ edip edemeyeceğine karar vermenin herkesin kendi vicdânına bırakılması gerekir.

Ama mutlaka duyulması gerekir. Ve trajedi, din adamları dâhil neredeyse bütün Hıristiyanlık âleminin yalnızca kendi yaşamlarını dünyevî hikmet açısından en iyi biçimde yaşamaları değil, ayrıca bu konuda isyankâr bir biçimde ısrar etmeleridir. Böyle bir durum-

---

* Hıristiyanlık'ta Hz. İsâ'nın (a.s.) Üç Bilge Adamın ziyâretiyle ya da Doğu Ortodoks Kilisesi'ne göre vaftiz edilmesiyle kutsallığının ilan edilmesinin 6 Ocak'ta kutlandığı dinî bayram. (Çevirenin notu)

59 Bu ve devamındaki kayıtlar, 19 Temmuz 1849 sonrasına ait NB (12) (X I A 542 ila X 2 A 68)'den alınmıştır.

60 Hazır, ama henüz yayınlanmadı.

da tutarlılık açısından İsâ'nın yaşamının bir aldatmaca olduğunun ilan edilmesi gerekir.

Bu nedenle bir başka şeyin daha duyulması, mümkün ise bulutların içinden gelen bir ses gibi, evcil hayvanların üzerinde vahşî kuşların uçması gibi duyulması gerekir.

Daha fazla değil. Öyleyse müstear isimle yazılmalı ve ben yalnızca editör olarak yer almalıyım.

Ah! Buraya ulaşabilmek için ne kadar çok acı çektim. Aslında bunu çok daha önceden de biliyordum; ama ikinci kez kavramak zorundaydım.

Diğerlerine olduğu gibi, Tanrı bana da inâyet edecektir.

Eğer bu noktada yazmaya devam edeceksem, konumun 'günah' ve 'kefâret' olması ve eğitici vaazlarda kullandığım üslupla yazılması, müstear ismin değerinin uygun bir biçimde yükseltmesi gerekir.

Müstear isimler dâima bu maksatla kullanılır. Bu fikir daha önceden, tam olarak Anti-Climacus'un kullanılmasına ilişkin olarak aklımdaydı ve kuşkusuz 'NB' başlığı altında günlüklerde bir yerlerde bulunabilir.

Son zamanlarda beni böylesine korkunç bir baskı altına atan şey; kendimi aşırı derecede öne çıkarmak istememi ve gerçekten aşırı gittiğimi kendim de fark ettim ve devam etmedim. Ama bu imkânın kaybolup gitmesine izin vermemin imkânsız olduğunu gördüm ve kendi meziyetim sayesinde olmasa da, bunun benim için aşırı derecede değerli bir egzersiz olduğunu anladım.

Şimdi eylem var ve hava var.

Verimliliğime bir müstear isimle dur demek doğru bir düşünceydi. Tıpkı Guadalquivir* gibi (bu imaj beni aynı şekilde etkiliyor).

Ve yazarlığıma ilişkin olarak tek bir söz, her şeyi değiştiren ve beni yanlış temsil eden bir söz bile etmedim.

49 X I A 546

* Güney İspanya'da bir nehir. (Çevirenin notu).

Bu gayet doğru –müstear ismin kullanılması gerek.

İdealitenin talepleri maksimuma çıkarıldığında, kişi kendisinin idealite ile karıştırılmaması, sanki kendisi idealite imiş gibi görünmemesi için her türlü önlemi almalıdır.

49 X I A 548

'Kilise' gerçekten 'olmayı'; 'devlet' ise 'yaşamını idâme ettirmeyi' temsil etmelidir. Bu nedenle devlet ve Kilisenin birlikte büyümesi ve birbiriyle özdeşleşmesi son derece tehlikelidir. Şu ya da bu kurum için talihsiz bir durum olsa da, kişinin yok etme konusunda son derece ihtiyatlı davranması gereken husus hayatı idâme ettirme düzenidir; zira devlet 'yaşamını idâme ettirme' kavramının bir parçasıdır. Ayrıca kişi için enerjik olarak daha az başarılı 'idâme ettirme' kısa sürede reform yapmadan daha yararlı olabilir. 'Kilise' içinse durum tam tersidir; zira onun prensibi 'olmaktır'. 'Olmak', 'yaşamını idâme ettirmek'ten daha önemlidir. Bu nedenle Kilisenin hizmetkârlarının devlet memuru olmaması, hatta evlenmemesi gerekir; ama 'olmaya' hizmet etmeye uygun olan *expediti*[61] olmalıdırlar.

49 X I A 552

[Kenar notu: Martensen'in *Dogmatics*'i].[62] Bütün varoluş parçalanırken, gözü olan herkesin bütün bunların milyonlarca Hıristiyan için saçmalıktan ibâret olduğunu görmesi gerekirken, önemli olan tek husus Hıristiyanlığın yeryüzünden silinmesi iken; Martensen oturmuş bir dogmatik sistem düzenliyor. Şimdi bunun, bu çabanın anlamı nedir? Bunun anlamı; iman açısından bu ülkede her şeyin olması gerektiği hâlde olduğu, hepimizin Hıristiyan olduğu,

61 'Dağıtıcılar'.

62 Hans Lassen Martensen (1808-1874), Kierkegaard'ın eski öğretmeni olup, Mayıs 1846'da Saray Râhibi olarak atanmıştı. Onun *Christian Dogmatics* eseri 19 Temmuz 1849'da yayınlandı ve Kierkegaard bu eseri Ağustos ayında okumaya başladı.

ortada hiçbir tehlikenin bulunmadığı, hepimizin akademik çalışmalara dalabileceğidir. Başka her şey yerli yerinde olduğuna göre, şimdi en önemli husus sistem içinde meleklerin nereye yerleştirileceğine ve benzeri konulara karar verilmesidir.

49 X I A 553

[Kenar notu: Martensen'in *Dogmatics*'i]. Gerçekten de saçma! Şimdi bu ülkede akademik çalışma, ilim adamlığı vs. konuları konuşuluyor –sonunda sistem bu noktaya vardı. Merhametli İsâ Babamız! Benim en popüler eserim kavramsal tanımları bakımından çok daha titiz ve benim Joh. Climacus müstear isimli eserlerim de kendi içinde çok daha dikkatli. Gerçekten de Martensen'in dogmaları bu tür özelliklerden yoksun. Zira bu tür özellikler kazandırılabilmesi zengin bir hayâl gücü gerektiriyor ve bu eserde görebildiğim tek bilimsel yön bölümlere ayrılmış olması. Martensen, Mynster'den daha fazla kategoriye sâhip değil. Ayrıca ilginçtir ki; Mynster –bir dogmacı olarak- neredeyse en fazla atıfta bulunulan kaynaktır. Hâlbuki bir zamanlar 'Sistem'in makamından uzaklaştırmak istediği kimse Mynster'in ta kendisiydi.

49 X I A 556

Böylece musluğu kapattım. Bunun anlamı Anti-Climacus müstear isminin bir durma noktası olduğudur.

En son konu uyanıştı; ama bu kişisel olarak benim için çok yüksek bir meseledir –ben daha çok bir şâirim.

49 X I A 557

Hıristiyanlık her yerde aktüele dönme, gerçek anlamda ifâde edilebildiği tek ortam olan aktüel yaşama girme eğilimi gösteriyor. Bu dine sâhip olabilmenin onu aktüel yaşama aktarmaktan başka yolu olmadığı gibi, eğitim ya da bilinçlendirme maksadı dışında iletebilme imkânı da yoktur. Daima dine sâhip olmayan, ya da dinin

gerisinde kalan birilerinin bulunduğu, bu nedenle onlar için çalışılması gerektiği varsayılır. Hâlbuki Hıristiyanlık hiçbir zaman rahatlık içinde iletilmemelidir (Bunun istisnâsı böyle yapan kimsenin herkesin Hıristiyan olduğunu varsaymaya cüret edebilmesidir). Bu nedenledir ki; Hıristiyanlık konteksinde, sanatla, edebiyatla, spekülasyonla, araştırmayla, dogmayla meşgul olmak günahtır –oturup bu önemsiz şeylerle oyalanmaya nasıl cesâret edebilirim?

Yarım ifâdeler ve tanımlar bulmayla meşgul olan Martensen de Hıristiyanlığın bir yaşam, gerçek yaşam, -şimdi teminatlar başlıyor- düzenli, aktüel bir yaşam, içimizde gerçekten düzenli, aktüel bir yaşam olması gerektiğinden; ama Hıristiyanlığı imgelem yoluyla açıklamaktan kaçınmamız gerektiğinden söz etmektedir. Güzel, peki Martensen'in kendi yaşamından ne haber? Onun yaşamı neyi ifâde ediyor? Onun yaşamı dünyada başarılı olmayı, onurlandırılmayı ve saygı görmeyi, yüksek bir makama sâhip olmayı vs. dilediğini ifâde ediyor. Hıristiyanlık böyle mi fiiliyâta dönüştürülecek?

Bir filozof olarak Martensen yalnızca samimiyetle dile getiriyor, asla bir diyalektikçi değildir ve bir Hıristiyan olarak da yalnızca samimiyetle bildiklerini dile getiriyor. Her yerde retorik kategoriler görülüyor–bunlar insanların ilgisini çekmek için çok yararlı.

Gerçekten de ben bir şâirden daha fazlasıyım; en azından kendimi ortaya atacak ve alay edilmeye razı olacak cesârete sâhiptim. Ama mâlî bağımsızlık avantajına sâhiptim. Bunu artık yapabileceğimi sanmıyorum, geri çekiliyorum. Ama Tanrı'nın yardımıyla başarabilenlere yönelik coşkulu bir anlayışı koruyacağım.

49 X I A 558

1. Hıristiyanlık bakış açısından bir dogmatik sistem bir lükstür; uygun bir ortamda, nüfusun en azından ortalamasının Hıristiyan olduğuna güvenilebildiği bir zaman, böyle işleri zamanı olabilir; ama böyle bir zaman hiç oldu mu? Ama aptalca bir ortamda sistematik bir kötülüktür ve teolojik olan her şeyin eğitici olması gere-

kir. Sistematik dolaylı olarak bir *falsum*[63] içermektedir; sanki sistem kurmak için zaman varmış gibi, hepimiz gerçekten Hıristiyanmışız ve her şey yerli yerindeymiş gibi davranmaktır.

2. Bir dogmatik sistem *imanın* kavranmasına değil, *îmânın kavranamayacağının* kavranmış olmasına dayanmaktadır. Gerçek şudur ki; Hıristiyanlık bağlamında 'râhip' ile 'profesör'ün tek ve aynı şeyi söylemesi, ama profesörün ikinci güç olarak konuşması gerekir. Eğer 'râhib'in söyledikleriyle yetinmeyecek isyankâr ruhlar varsa; profesörden daha titiz bilgiler alabilirler. Hıristiyanlık bağlamında her şey disiplindir ve yükseliş de daha katı disiplin yoluyla olur. Kişinin 'râhip'ten kaçarken, spekülasyon kazanına düşmemesi, daha katı bir disipline girmesi gerekir.

49 X I A 561

Böylece *The Sickness unto Death* müstear isimle[64] yayınlandı ve böylece kendime çok yüce bir görev vaad etme, yani kendi yazarlığım hakkında yazdıklarım dâhil olmak üzere her şeyi bir anda yayınlama ve böylece yerleşik Hıristiyanlığın fitilini ateşlemek için umutsuzca bir adım atma, bitmek bilmez işkencesine bir son verdi.

Artık diğer üç kitabın da yayınlanıp yayınlanmayacağı sorusu daha önemsiz (ve benim yazarlığıma ilişkin olan hiç yayınlanmayacak). Çünkü artık bir defâda sarsmanın gücü sorunu ortadan kalktı.

Şimdi artık dinleneceğim ve daha barışçı bir yaklaşım benimseyeceğim.

49 X I 567

[Sayfanın yan kenarı boyunca] Meclis üyesi Olsen'in öldüğünü, Luno ile *The Sickness unto Death*'ın basılması konusunda anlaşma-

63 'Hata'.

64 30 Temmuz 1849'da.

ya vardıktan sonra öğrendim.[65] Matbaacılarla olan anlaşmalarım üzerindeki kontrolümü gevşetmek istemedim ve basıma devam ettirdim. Bunun yanı sıra son zamanlarda aşırı tefekkürden dolayı öylesine bir keşmekeş içindeydim ki, kendi kontrolümü kaybetmeme ramak kaldığından korktum.

49 X I A 568

[Kenar notu: Meclis üyesi Olsen öldü] Bunun anlamı; onun (Regine'nin) oldukça belirgin bir biçimde benimle olan ilişkisini düşünmeye başlayacağıdır. Bu meseleyi tekrar gündeme getirmek ona karşı boynumun borcu. Aynı zamanda Tanrı'nın rehberliği de bana bu yolu işâret ediyor. 9 Ağustos'tan 10 Eylül'e kadar olan zaman dâima benim için en sıkıntılı dönem. Daima yaza karşı bir husûmet besledim. Ve ben bu dönemde fiziksel olarak en zayıf zamanımı yaşadım; babamı bu dönemde kaybettim ve gerçekten de nişanı 10 Eylül'de bozdum.

49 X I A 569

[...] Meclis Üyesi Olsen'in ölümünden sonraki pazar günü, Regine bütün âilesiyle birlikte kilisedeydi (Kutsal Hayâlet Kilisesi'nde). Ben de oradaydım. Âdetinin aksine vaazdan hemen sonra kiliseden ayrıldı. Hâlbuki ben çok eskiden beri hemen ayrılma alışkanlığını sürdürürken, o genellikle bir ilâhî söylemek üzere kalırdı. Dediğim gibi, Schlegel'le birlikte hemen ayrıldı. Ben kürsünün yanından geçerken, neredeyse karşılaşmak için yolunu değiştirdi. Belki de ona selâm vereceğimi düşünerek bekledi. Ama ben gözlerimi önüme eğdim. Oldukça rastlantısal bir nedenden dolayı o anda istesem bile daha ileri gitmem tamamen imkânsız hâle geldi.

Belki de o günlerde matbaa ile sorunlar yaşamam bunun nedeniydi; aksi hâlde –bu zamana kadar düşündüğümün tersine, yani eğer onunla bir şey yapacaksam bunu babasıyla birlikte yapmam gerekti-

---

65 Meclis Üyesi Terkild Olsen, Regine'in babası, 25-26 Haziran 1849 gecesi öldü.

ği düşüncemin tersine- dosdoğru gidip bir şeyler yapabilirdim.Belki de o tam zıttını düşünüyor; belki de benim herhangi bir uzlaşmacı adım atmamın önündeki engelin babası olduğunu düşünüyor.

İnsânî bir ifâdeyle, ona karşı nâzik davranmaya ne kadar çok ihtiyaç duyduğumu Tanrı biliyor; ama cesâret edemiyorum. Sanki birçok yönüyle Tanrı'nın rehberliği bunu yapmamı engellemek istedi –zira o olayda onunla konuşmamı imkânsız kılan tam bir kaza idi. Kolthoff'un vaaz ettiği bir sonraki seferde ben Kutsal Hayâlet Kilisesi'ndeydim; ama o gelmedi.

49 X I A 570

Eğer mümkün olsaydı ve eğer gerçekten de yazarlığı bırakmış olmasaydım, şu ya da bu eserimi Meclis Üyesi Olsen'e ithaf etmekten büyük bir zevk duyardım. Bu açıdan, 'From on High He will Draw All unto Him' (Herkesi Yükseklerden Kendisine Cezbedecek) bu amaca uygun olabilirdi.

49 X I A 571

GERÇEK DÜŞÜNÜRLE PROFESÖR ARASINDAKİ FARK

Gerçek düşünür dâima meselenin özünü sunar; onun yüceliği tam olarak buradan kaynaklanır –yalnızca birkaç kişi onu izler. Sonra profesör öne çıkar; 'paradoks'u ortadan kaldırır –önemli sayıda bir kalabalık onu anlayabilir ve böylece hakîkatin daha gerçek hâle geldiği düşünülür!

Üstün bir düşünür bir 'sistem' düşüncesiyle ortaya çıkarsa, bunu hiçbir zaman tamamlayamaz –zira bunun için gereğinden fazla dürüsttür. Ama profesöre onun neyle meşgul olduğuna dair bir ipucu verin; profesör bir anda sistemi tamamlar.

Profesör dâima Tom, Dick ve Harry türü bir düşünür olarak gö-

rünür. Çünkü görevin kamuoyu ortamı aracılığıyla yansıtılmış ya da herkes düşünürmüş gibi görünmesi gerekir.

Gerçek bir düşünür profesör hakkında ancak mizahî açıdan düşünebilir. Profesörün durumu, Leporello'nun Don Juan karşısındaki durumu gibidir. Sahte biçimde kendisine yarı entelektüeller karşısında büyük bir saygı istemesi yönüyle, bu tanıma daha çok uymaktadır.

49 X I A 573

Concluding Postscript'in başarısı aslında üç profesör için yeter de artar bile. Bunun nedeni âşikârdır: yazar hiçbir resmî görevi olmayan bir kimse idi ve hiçbir görev istemiyor gibi görünüyordu; (kendisine) hiçbir önem verilmedi –eh, öyleyse hiçbir şey olmamalı.

Kitap Danimarka'da yayınlandı. (Ama) hiçbir yerde sözü edilmedi. Belki elli adedi saçıldı. Hâlbuki bu eserin yayınlanması, tashih dâhil (100 rigsdaler tuttu) olmak üzere yaklaşık 400 ila 500 rigsdaler tuttu. Harcadığım zaman ve çektiğim sıkıntılar da cabası. Bu arada bu küçük ülkede 3.000 abonesi olan bir gazete parçasında betimlendim ve ayrıca bir başka gazete (yine yaygın bir dağıtıma sâhip *Flyveposten*) benim pantolonum hakkında bir tartışma başlattı.

49 X I A 584

Dâhîler tıpkı yıldırımlar gibidir: rüzgâra karşı gider, insanları korkutur, havayı temizlerler.

Yerleşik düzen dâhîlere karşı veya onlar için birçok paratoner keşfetti. Hâlbuki bunlar yerleşik düzen için çok daha kötü sonuçlar doğuruyor. Eğer bunlar bir, iki ya da üç kez çalışırsa, bir sonraki yıldırım çok daha korkutucu olacaktır.

İki tür dâhî vardır. İlkinin karakteristiği şimşeği nâdiren görülen gökgürültüsüdür. Diğer tür ise yıldırımı geri dönmeye zorlayan bir tefekkür kalitesine sâhiptir. Ama daha güçlü bir şimşek doğurur;

kendisine maruz kalan noktaları hızı ve keskin ışığıyla sarsar –ve öldürücüdür.

49 X I A 590

[Sayfanın kenarında] Anti-Climacus'un iki makalesi *(Practice in Christianity)* hemen yayınlanabilir.

Böylelikle üretim sona eriyor. Gerçekten de (yazar olarak) üretimim 'Discourses on Fridays' (Cuma Vaazları) ile sona erdi. En son müstear isim yakınlaşabileceğim yüce bir müstear isimdir. İkinci kez müstear isim kullanılması bu sona erdirmenin bir ifâdesi. Tıpkı bir yerde yerin altına dalan Guadalquivir nehri gibiyim. Benim olan bir iz var: eğiticilik. Önünde ve arkasında alçak ve yüksek müstear isimler yatıyor; estetik değil, eğitici benimdir, 'aydınlanma için' ya da 'bilinçlendirme için' olan bile benim değildir.

49 X I A 593

[Sayfanın kenarında] Anti-Climacus yüce bir müstear isim olarak kalabilir ve bu nedenle 'Climacus ve Anti-Climacus' makalesi, bir müstear isim kullanılmadıkça, yayınlanamaz. Yani ben bu makalenin yazarı olamam.

Ama geriye baktığımda bunu hiçbir zaman amaçlamadığımı görüyorum. Makalenin yazarı Anti-Climacus'tur. Bu da olabilir. Ama yeni bir müstear isim daha iyi olabilirdi.

49 X I A 594

Bir düşünürden paradoksu kaldırın; işte size bir profesör.

Profesör, Yunan'dan modern çağlara kadar bütün düşünürler dizinine kumanda eder; sanki profesör onların hepsinin üstünde duruyor gibi görünür. Hayır, elbette profesör onlardan sonsuz derecede aşağıda. [...]

49 X I A 609

Genel olarak bütün Hıristiyan ve etik bilgiler, kendi konumları dışında olduklarında, asıl anlamlarından uzaklaşırlar.

Etik bilgi için konum (yani aktüalite ya da kişinin kendi bilgisini aktüalite içinde ifâde ettiği gerçeği) bir *conditio sine qua non*dur.[66]

Bu durum ayrıca dikkatleri eserin sonucuna çeker: "gelin buraya ey çalışanlar ve sorunlular".

49 X I A 610

Practice in Christianity yayınlanacak son eserdir. Böylelikle (yazarlık faaliyetime) şimdilik son vereceğim.

Bir başka deyişle 1848 yılı dâhil edilecek. Zira Anti-Climacus'un yazdıklarının tamamı 1848 yılına ait. Geri kalanlar 1849 yılından. Kararlaştırıldığı üzere, şimdiki eserler rafa kaldırılacak.

Practice in Christianity yayınlandığında, diğer birkaç yerde îmâ edilen hususlar –Suç işleme ihtimâlinin bütün ciddiyeti içinde sunum- gerçekleştirilmiş olacak. Bu ayrıca, diyalektiği gündeme getirerek sürekli olarak bedelini hatırlatan, görevimle de özlü bir ilişkiye sâhip. Ama bu ayrıca bir müstear isim kullanmamın nedenlerinden birisini oluşturuyor. Diyalektik unsur dâima bir müstear isimle temsil edildi. Onu kendime mal etmek hem gerçek dışı hem de uyanışın çok korkunç ve şiddetli bir vasıtası olurdu.

49 X I A 615

Hıristiyanlık ilk hâlinde o kadar korkutucudur ve öyle olmalıdır ki, bir kimseyi mutlak anlamda ona yönlendirebilesiniz. Ama bu ilk hâl yok edildi. Böylece insanlar Hıristiyanlığın ikinci hâlini aldılar: yumuşaklık, müsâmaha; çeşitli nedenlerle şimdi tavsiye edilen, savunulan, vs. bu.

Ama bu bizim kuşağımıza pahalıya mal olacak. Şımarık bir çocuğun kendi zararına olmasına karşın ebeveynini çok katı davran-

66 'Vazgeçilemez şart'.

mamaya iknâ etmeyi başarması gibi, bizim kuşağımız da kendi zararına olmasına karşın yönetmesi gerekenleri kandırmayı ya da korkutmayı başardı ve otoriteyi 'Yapacaksın' demeye cesâret edemeyenlere verdi.

Bugünün dünyasında en çok ihtiyaç duyulan şey; otorite ile söylenen 'yapacaksın' emridir. İnsanı harekete geçirebilecek olan yalnızca budur ve kendi iyiliğini kavrayamayan kimse diğerine yalvarır: "Lütfen bana ağır konuş".

'Yapacaksın' ortadan kaldırıldı. Her hâlde, hatta vaazda bile, çağdaşlarımız nihâî temyiz mahkemesine yönlendirildi; konuşmacı ya da kişi, ister kuru üzüm isterse Hıristiyanlık, kendi malını tavsiye ediyor. Ama hiç öğretmen yok ve bilginler toplanmıyor; bundan çok uzaktayız: her toplantının kendisi üstad ve birey sınav veren öğrenci.

49 X I A 625

[Kenar notu: Martensen] Martensen, *Dogmatics*'te havârîlerin eserleri anonim olsaydı bile, onların kutsal karakterini, bütün diğer eserlerden farklı olduklarını anlayabilirdik dediğinde, oldukça iyi bir saçmalık örneği sergiliyor [...]

Kutsalla ilişkili her şeyde paradoks vardır; bu nedenledir ki, metnin kutsallığını doğrulayarak, kendisini aktüel insanlara zorunlu biçimde empoze ederek, onları bir karar vermeye zorlayan bu kişilik dâima var olmak zorundadır.

Yaşamının aktüaliteye ulaştığı en katı anlamda doğru olan hiç kimseyi tanımıyorum. Aldatıcı bir biçimde öyle görünebilir; ama yakından incelendiğinde o kimsenin tamamen kişisel olarak var olmadığını, aktüalitenin tamamen kişisel bir biçimde onu ele geçiremediğini gösteren yüzlerce illüzyon ortaya çıkacaktır. Hiç kimse 'Ben' demiyor. Bir kimse ülke namına konuşur; kamuoyu namına konuşur; bilim adına konuşur; kendi resmî makamı adına konuşur ve her yerde onların yaşamları 'ötekiler'in aynı şeyi yapması geleneğiyle garanti edilmiştir. [...]

49 X I A 628

BENİM VERİMLİLİĞİM YERLEŞİK DÜZENE YÖNELİK BİR ISLÂH OLARAK GÖRÜLDÜ

'Islâh' terimi, tıpkı 'burada' ve 'şurada, 'sağ' ve 'sol' gibi bir tefekkür kategorisidir.

Islâh edici kişinin mutlaka yerleşik düzenin zayıf yönlerini yakından ve ayrıntılı bir biçimde incelemiş olması gerekir –sonra da tek yönlü olarak tam tersini yapar. İşte ıslâh bunlardan oluşur ve ayrıca ıslâh edici kişinin ferâgatını gerektirir. Islâh bir bakıma yerleşik düzen üzerinde harcanandır.

Eğer işlerin durumu olması gerektiği gibi ise, bir parlak zekâlı ortaya çıkabilir ve tek yönlü 'ıslâh'a karşı çıkabilir –ve bütün kamuoyunu yaptığına inandırabilir. Rahmeti bol Tanrım! Islâh edici için karşı tarafı da düzenlemekten daha kolay bir şey olamaz; ama eylemini ıslâh olmaktan çıkarıp yerleşik düzen hâline getiren de budur.

Bu nedenle bu tür bir itiraz, 'ıslâh' etmek için ferâgattan yoksun olan ve hatta ıslâhı oluşturmak için gerekli sabra bile sâhip olmayan kişiden gelir.

49 X I A 640

İki tür eğitim vardır. Birincisi Sokratça eğitim: kişide kendisinde eksik olan bilgilere yönelik bir açlık uyandırmak için sorular sormak. İkincisi ise tam tersidir: öğrencinin soru sorması. Aslında Grundtvig'in bir sohbette dile getirdiği değerli fikirlerinden birisi içinde çocuğa soru sorulan eğitim sisteminin yanlış olduğu, soru sormasına izin verilmesi gerekenin çocuk olduğu fikriydi.

49 X I A 647

[Kenar notu: 'onun-Regine'nin' hakkında] Şimdi Meclis üyesi öldüğüne göre Regine'nin benden bir tür yaklaşım geleceğini düşünmesi mümkün. Bu durumda beni engelleyenin Meclis Üyesi

(Regine'nin babası) olduğunu düşünmüş olmalı. Hâlbuki uzlaşmak istediğim ve bu nedenle uzlaşma peşinde koştuğum kişi Meclis Üyesi idi. Onunla uzlaşmanın hiçbir tehlikeli ve kuşkulu sonuçları olmayacaktı. Benim gözümde beni en çok kaygılandıran küskün babanın ta kendisiydi.

Ama eğer Regine gerçekten istiyorsa, onunla bir uzlaşmaya varmaktan da son derece memnûn olurdum. Benim yüzümden acı çekti; bir genç kız için en derin aşağılanmaya katlanmak zorunda kaldı. Ben bu aşağılamayı en aza indirmek için elimden gleen her şeyi yaptım ve ayrıca nişanı onun bozmasını da teklif ettim. Benim yüzümden acı çekti ve bunu telâfi etmek için her şeyi yapacağımı Tanrı biliyor. Bu benim için de gerekli. Onun şartlarının kolaylaştırılması benim de yaşamımı kolaylaştıracak. Benim onunla ilişkilerimin bir kopyası da bir yönüyle Tanrı'yla olan ilişkim.

Öbür yandan; eğer o dönemde karar vermeme neden olanın dinî değerlendirmeler ve acılar olduğunu öğrenirse, aniden Regine'nin evliliğinden umudunu kesmesi riskiyle yüz yüze kalırım. Bu tuhaf bir mesele ve 'onun ölümü anlamına gelebilir'. Hâlbuki evli olan o; tuhaf olan ise benim 'bir hergele' olmam ve bunu şimdi farklı bir gözle görecek olması. Ve eğer bütün bunları ona karşı son derece nâzik davranarak yapabilirsem, bu açıdan hiçbir tehlike olmayacak; onun öfkesini ve kızgınlığını biliyorum. Daha önce söylediğim gibi, onun evliliğinin teminâtı benim.

Ama eğer bunu talep edenin kendisi olma cesur adımı atarsa, Tanrı namına kendimi bunu memnûniyetle yapmaya mecbur hissederim. O zaman esas sorumluluk benim üzerimde olmayacak. Evlenmekle kendisini kayıtsız şartsız olarak benim sorumluluğumda olmaktan âzâd etti.

Bunun yanı sıra; benim onunla ilişkimin benim için çok yakın bir ilişki olduğu, imânın doğasını kavramaya yönelik çalışmalarımla aynı zamana denk geldiği kesin. Zira bu ilişkide görünüşün nasıl ardında yatanın tam tersi olduğunu en iyi ben biliyorum. Bu ilişki-

ye katlanmam benim Tanrı'yla iman ilişkime yararlı oldu. Benim yaşamımın benim zıttım olması gibi, dünyanın da bütünüyle (bana) muhâlif olduğuna hâlâ inanıyorum. Tanrı'yla ilişkisinde böyle bir deneyime sâhip olmayan bir kimse, îmâna değil, doğrudan âcil bir idrâke ulaşmak isteyecektir.

Tam yazar olarak varoluşsal hareketimi terk etmeye hazır olduğum bir anda, onu doğrudan anlama düşüncesinin de bu kadar âşikâr bir biçimde ortaya çıkması oldukça uygun bir gelişme.

49 X I A 648

Burada Hıristiyan'ı dünyevîlikle karıştırmanın ne kadar büyük felâket olduğunun açık bir örneği var.

Tamamen dünyevî bir saygınlık kavramını korumak isteyen bir din adamları sınıfı var; tehlikelerden ve fedâkârlıklardan akıllıca kaytarmakla kalmıyor, aynı zamanda 'kendi saygınlıklarının altında' olması gereken şeylere karışmaktan ya da tenezzül etmekten dolayı onurlandırılıyor ve hayranlık duyuluyorlar.

Ah! Ağzınızla yalan söylüyorsunuz. Siz de gayet iyi biliyorsunuz ki; söylediklerniz Tanrı'ya karşı bir küfür olmasa bile, yine de İsâ'ya karşı bir küfür. Peki İsâ nedir? Yapılmaya değer olanın bütün kötülüklerle uğraşmak olduğunu bulan ıstırap çeken hakîkatin ta kendisi. [...]

Ya Kilise ve Devlet birbirinden ayrılmalı ya da şu ya da bu şekilde manastır keşişlerine sâhip olmalıyız. Denilecek ki; "Evet ama dünyayı tamamen terk eden ve bitki kökleriyle yaşayan bir kimse, dünyevîlikten kopamayan kimse kadar başarısızdır". Evet biliyorum, ben de biliyorum. Ama ayrıca biliyorum ki; manastır keşişlerini de yanına almanın avantajı, zaman zaman hâlâ Hıristiyan olmanın ne demek olduğunu hatırlatan eylemlerle karşılaşabilmektir. Sonra eşyaya yaşam veren şu zıtlık var: çoğunluk dünyevî bir beyhûdelik içinde hareket ederken; keşiş de beyhûde olsa bile, din-

darlık olarak adlandırılabilecek bir beyhûdelikten hareket etmektedir. Tanrı için bunun öncekinden daha kötü olduğunda kuşku yoktur; ama bunun anlamı bu eylemlerin hiçbir yararının olmadığı değildir.

Corsair ile uğraşmak zorunda kaldığım dönemde Kopenhag'da işlerin nasıl olduğunu düşünün. Tek bir din adamı bile böylesine bir ahlâksızlaşma, dedikodu, yalanlar vs. ye karşı vaaz etme riskine girmedi. Ve hepsi de bunun kendi saygınlıklarına yakışmayan bir mesele olduğu mazeretini ileri sürdüler. Hıristiyanlığın saygınlık kavramının dünyevî saygınlık kavramının tam tersi olduğunu unuttular, hem de kolayca unuttular. Bu nedenle Hıristiyanca saygınlık kavramını kurtarmak için Hıristiyanlığı ben üstlenmek zorunda kaldım. Çünkü böyle yaşamak ve harekete geçmemek benim saygınlığıma yakışmayan bir davranış olurdu. Bu nedenle bundan dolayı acı çekmek zorunda kaldım ve bir bakıma bu yaptıklarım da benim saygınlığıma yakışmayan davranışlar olarak görüldü.

Ama ne Hıristiyanlık âlemi! Bir tarafta bin din adamı, tamamı samimi, tamamı saygın; öbür tarafta ortalıkta aylak aylak dolaşan bir genç adam, bir *flâneur*. Böylece Hıristiyanlık bağlamında hem samimiyet hem de saygınlık kaybolup gitti.

49 X I A 657

[Kenar notu: ıslâhı gerçekleştirmek]

Islâhı gerçekleştirmek gerçekten de ferâgat gerektiren bir görev.

Kişi başlar başlamaz, dünyanın ıslâhı kibirli bir biçimde aşağılamalarındaki yanlış anlamayı görür: 'ıslâhın modası geçmiş, bir tür antika vs.'.

Sonra ıslâhın sessiz ve derin etkisi, tehditkâr duruşu bu yanlış anlamanın kalbini yavaş yavaş söker, insanlar sinsice ıslâhı kullanırlar ve bu sanki kendi söyledikleri bir şeymiş gibi davranırlar. Yada dikkatli bir biçimde zamanın geçmesini beklerler –ıslâhın faali-

yeti sürdüğü sürece. Bu süre içinde resmî bir sessizliğe bürünürler; yani yazmazlar. Sonra eğer gücün ıslâhta olduğunu görürlerse, ortaya çıkarlar ve gizlice ıslâhı kullanırlar –bu yumuşatıcı etkinin şerefini kendileri üstlenirler. Ama ıslâh işini yaparken yalnızca onun bir parçasını kavradıkları ve ıslâh, paradoksun uyandırıcı etkisiyle yönlendirmek zorunda olduğundan; ıslâhı bir abartma hâlindeyken terk ederler.

Korkakça sinsilik yapmak –işte Martensen'in yapabildiği bu.

49 X I A 658

AFORİZMA

1

Bugünlerde kişi başkalarını taklit ederek insanlaşır. Yani bir insan kendi şartlarıyla değil, çıkarım yoluyla bilinir: bu da ötekiler gibidir; öyleyse bu da insandır. Birimizin bile insan olup olmadığını Tanrı bilir!

Ve çağımızda, kişi kuşkulandığında ve her şeyden kuşku duyduğunda, hiç kimse bu kuşkuyu düşünmekten vazgeçmez. Birimizin bile insan olup olmadığını Tanrı bilir!

2

Yazma işi hiçbir şey anlamayan 'kalabalık' için, kalabalık için nasıl yazacağını anlayanlar tarafından yazılır.

3

Felsefe fantastik hâle geldi; özellikle de Kant'ın 'dürüst' yolunu terk edip, ünlüye (dürüst) teosentrik hâle gelmesi için 100 rigsdaler ödediğimizden bu yana.

Not: 100 rigsdaler düşünülenle aktüel olan arasındaki farka dair ünlü bir Kantçı örnektir.

49 X I A 666

Regine ile İlişkim

24 Ağustos 1849

Edebî bir şey
49 X 5 A 148[67]

[...] Regine Olsen. Onu ilk kez Rørdamlarda gördüm.[68] Onu, âilesini ziyâret etmeden önce gördüğüm ilk yer orası. (Bir bakıma Bolette Rørdam'a karşı belli bir sorumluluğum var; daha önce üzerimde oldukça önemli bir izlenim bırakmıştı ve belki de ona karşı da ilgi duymuştum; ama bu tamamen masum ve tamamen entelektüel bir ilgiydi).

Babam ölmeden önce onun hakkındaki kararımı vermiştim. Babam öldükten sonra, sınava çalışmaya başladım. Bütün bu dönem boyunca onun yaşamının benimkine dolaşmasına izin verdim. [...]

Regine ayrıca benim hakkımdaki düşünceden de sorumlu: kuşkusuz sonunda bir Cizvit olacaksın.[69] [...]

1840 yılı yazında teoloji bitirme sınavlarını verdim.

Hemen onun evini ziyâret ettim. Jutland'a gittim ve ona karşı o zaman bile küçük bir girişimde bulundum (örneğin onlara benim olmadığım zamanlar için kitaplar ödünç vermekle ve onların özgün bir kitapta belli bir pasajı okumalarını sağlamakla).

Ağustos ayında geri döndüm. Daha doğrusu, ona yakınlaştığım dönem 9 Ağustos'tan Eylül başına kadar olan günlerdi.

8 Eylül'de meseleyi tamamen hâlletmek niyetiyle evden ayrıldım. Evlerinin hemen yakınında sokakta karşılaştık. Evde hiç kimse olmadığını söyledi. Bunu ihtiyacım olan davet olarak görecek kadar acelem vardı. Birlikte içeri girdik. Orada, oturma odasında

---

67 Kronolojik sırayı korumak için, Papirer, X 5'e ait bu ve izleyen iki kayıt, buraya, 19 Temmuz 1849'dan itibaren başlayan NB (12) bölümüne yerleştirildi.

68 Bakınız; 1837-1839 bölümünün girişinin dipnot 1'i.

69 Yukarıda sayfa 382'e bakınız.

ayakta duruyorduk. Biraz heyecanlıydı. Her zaman olduğu gibi benim için bir şeyler çalmasını istedim. Çaldı, ama ben bir şey söyleyemedim. Sonra aniden nota defterini aldım, sâkin bir şekilde kapattım ve piyanoya fırlattım ve dedim ki: Ah! Müzikten bana ne, benim istediğim sensin, iki yıldır seni istiyorum'. Hiçbir şey söylemedi. Bunlar olurken, onu cezbetmek için hiçbir adım atmadım; hatta onu kendime karşı, melankolime karşı uyardım. Ve o bana Schlegel ile olan ilişkisinden söz ettiğinde, şöyle dedim: o ilişkiyi bir parantez olarak bırakalım, öncelik benim. [Kenar notu: 8 Ağustos'ta bir şey söylemediğine göre, Schlegel'den ilk kez 10 Ağustos'ta söz etmiş olmalı]. Genellikle sessiz kaldı. Sonunda birisinin gelip ikimizi bir arada görmesinden endişe ettiğim için, onu o heyecanıyla başbaşa bırakıp, evden çıktım. Doğruca babasının yanına gittim. Aşırı hareket etmekten çok korktuğumu biliyordum ve ayrıca benim bu ziyâretim bir yanlış anlamaya neden olabilir, hatta Regine'nin adını lekeleyebilirdi.

Babası bana evet ya da hayır demedi; ama yeterince iknâ olduğu görülebiliyordu. Bir randevu istedim ve 10 Ağustos öğle sonu için randevu verildi. Regine'i cezbetmek için tek bir söz bile söylemedim – ama o evet dedi.

Anında bütün âileyle ilişki kurdum. Yeteneklerimi özellikle, kendisinden dâima çok hoşlandığım babası üzerinde denedim.

Ama meselenin özüne gelince! Ertesi gün bir hata yapmış olduğumu anladım. Benim gibi bir kimse, tövbe eden bir kimse, benim *vita ante acta*,[70] melankolim –bunlar yeterli nedendi.

Bu dönem boyunca tarif edilemez bir şekilde acı çektim.

Onun dikkatini hiçbir şey çekmemiş gibi görünüyordu. Aksine, kendini aştı ve beni acıdığı için kabul ettiğini ilan etti; kısacası böylesine kendinden emin bir önkabulle hiç karşılaşmamıştım.

Bir bakıma bu bir tehlikeydi. Düşündüm ki; eğer bir defâsında söylediği, "eğer senin alışkanlığının dışına çıktığına inanırsam,

70 'Eylemlerden önceki yaşam'.

ânında nişanı bozardım" sözünden daha fazlasını yüklenmeyecekse, eğer olayı bu kadar hafif karşılayacaksa, o zaman kurtuldum demekti. Bir başka bağlamda bir an için beni öfkelendirdiği için, kırılganlığımı itiraf ettim.

Şimdi enerjik olarak çalışmaya başladım –o samimiyetle kabullendi ve hayranlıktan dolayı tam tersi, en aşırı adanmışlık gerçekleşti. Bundan kısmen ben sorumluydum. Zira ilişkinin problemlerini son derece açık bir şekilde görüyor ve melankolimi yenmek için nasıl bir göç gerektiğini anlıyordum. Bu durumda ona şöyle demek zorundaydım: Kendini ver –gururlanmakla yalnızca benim kaçışımı kolaylaştırıyorsun. Tamamen doğru sözler, ona karşı dürüstlük ve kendime karşı melankolik yolla ihânet.

Onun bağlılığı benim üzerime en yüksek derecede 'sorumluluk' yüklediğinden doğal olarak melankolim geri döndü. Buna karşın onun önkabulü az ya da çok benim sorumluluğumu azaltmıştı –ayrılmanın yaklaştığını görüyordum. Benim kanaatim ve fikrim bunun bana Tanrı'nın bir cezası olduğu yönündeydi.

Regine'in benim üzerimdeki etkisini saf erotik bağlama yerleştiremem. Bana neredeyse tapınırcasına ilgi göstermesi, kendisini sevmem için yalvarması bana o kadar dokundu ki, onun için her şeyi riske atabilirdim. Ama onun beni ne kadar etkilediğini kendimden saklamayı istemem, aynı zamanda onu ne kadar sevdiğimi de gösteriyor. Ama bunun erotik ile gerçekten de hiçbir ilgisi yok. [...]

Eğer bir tövbekâr olmasaydım, eğer benim *vita ante acta*'m melankolik olmasaydı; onunla evlenmek beni, hayâllerimi aşacak derecede mutlu edebilirdi. Ama talihsiz bir adam olarak ben, onsuz, bu mutsuzluğumda onunla olmaktan çok daha mutlu olacağımı söylemek zorundaydım –beni o kadar derinden etkiledi ki, her şeyi ama her şeyi yapabilirdim. [...] [Kenar notu: yine de benimle birlikte olmanın nasıl bir şey olduğuna dair ipuçları gördü. Zira sıklıkla şu sözleri söylüyordu: "zaten hiçbir zaman mutlu olmayacaksın, benimle kalıp kalmaman hiçbir şeyi değiştirmeyecek". Bir defâsında dedi ki; eğer onunla kalırsam beni hiçbir konuda asla sorgulamayacaktı.]

Ama anladığım kadarıyla ilâhî bir itiraz vardı: evlilik töreni. Ondan çok şeyi saklamak, her şeyi bir yalan üzerine bina etmek zorunda kalacaktım.

Yüzüğünü iâde etmek için ona mektup yazdım. Yazdığım notu 'The Psychological Experiment'te kelimesi kelimesine yayınladım. Bunu tamamen tarihsel gerekçeyle yaptım. Zira bu konuda hiç kimseye, tek bir kişiye bile, hiçbir şey söylemedim. Bu konuda mezardan daha sessiz kaldım. Eğer kitabı görecek olursa, onu bu konuda uyarmak istedim. [...]

O ne yapıyor? Kadınsı umutsuzluğu içinde çizgiyi aşıyor. Melankolik olduğumu açıkça biliyordu ve yapmak istediği beni kaygının sınırlarına itmekti. Aksi oldu. O beni gerçekten de beni kaygının sınırlarına itti; ama şimdi doğal içgüdülerim yeniden yükselerek bir dev gibi Regine'i silkeleyip attı. Yapacak tek şey vardı: onu bütün gücümle geri püskürtmek.

Korkunç derecede sancılı bir dönemdi – bu kadar severken bu kadar zâlimce davranmak zorunda olmak. Tıpkı bir dişi aslan gibi savaştı: eğer ilâhî bir muhâlefet olduğuna inanmasaydım, o kazanabilirdi.

[Kenar notu] Bu iki aylık hile döneminde zaman zaman onu kendisine getirecek uyarıları yaparak önlem aldım: Bırak, gitmeme izin ver, buna dayanamazsın. Bunlara tutkuyla benim gitmeme izin vermektense her şeye katlanmayı tercih edeceği cevabını verdi.

Ayrıca sanki nişanı bozan oymuş gibi görünmeyi de önerdim –böylece onun bütün aşağılanmasını paylaşabilecektim. Buna yanaşmadı; eğer geri kalanlara dayanabiliyorsa, aşağılanmaya da dayanabileceği cevabını verdi ve Sokratça olmayan bir tarzda muhtemelen hiç kimsenin kendisi varken bunu hissettirmeye cesâret edemeyeceğini, kendisi yokken söylediklerinin ise kendisi için bir anlam ifâde etmediğini söyledi. [...]

Sonra yalnızca iki ay sonra nişan bozuldu. Çaresizlik içindeydi. Hayatımda ilk kez onu azarladım. Yapacak tek şey buydu.

Onun yanından doğrudan tiyatroya gittim. Orada Emil Boesen ile buluşacaktım (Kasabada dolaşan öykünün temeli benim âileye anlatmak zorunda olduğumdu. Eğer söyleyecekleri başka bir şey varsa, acele etmeleri gerekiyordu; çünkü tiyatroya gidiyordum). Oyun bitmişti. Arka sıralardan ayrılırken, ön sıralardan Meclis Üyesi yanıma geldi ve dedi ki: Konuşabilir miyiz? Evine kadar ona eşlik ettim. "Regine çaresizlik içinde" dedi, "bu onun hayatının sonu olacak, tam bir umutsuzluk içinde". Dedim ki: "onu sâkinleştirmeye çalışacağım, ama bu iş bitti". Meclis Üyesi (Regine'in babası) dedi ki: "ben gururlu bir adamım, bu çok güç; ama sana ondan ayrılmaman için yalvarıyorum". Gerçekten de nâzikti; bu beni sarstı. Ama silahlarıma sarıldım. Âileyle yemek yedim, ayrılırken Regine ile konuştum. Ertesi sabah babasından, Regine'nin o gece uyumadığına, mutlaka gelip onu görmem gerektiğine dair bir mektup aldım. Onu görmeye gittim ve mantıklı davranmasını istedim. Bana şunu sordu: "Hiç evlenecek misin?" "Evet, belki on yıl sonra, gençlik zevklerimi tatmin ettikten sonra, beni gençleştirmesi için bir enerji dolu bir kıza ihtiyacım olacak". Bu gerekli bir zâlimlikti. O zaman bana dedi ki: "Sana yaptıklarımdan dolayı beni affet". Şöyle cevap verdim: "Her şeyden önce af dilemesi gereken benim". Dedi ki: "Beni düşüneceğine söz ver". Söz verdim. "Beni öp" dedi, öptüm –ama tutkusuz bir biçimde –Merhametli Tanrım!

[Kenar notu] Benim tarafımdan yazılmış ve sürekli göğsünde sakladığı bir küçük notu çıkardı; sessizce küçük parçalara böldü ve dedi ki: "Böylece, bana berbat bir oyun oynadın".

[Kenar notu] Dedi ki: "Beni hiç mi düşünmüyorsun?" Şöyle cevap verdim: "şey, eğer böyle devam edersen, seni hiç düşünmeyeceğim".

[Kenar notu] Dedi ki: "Pişman olduğunda çok geç olacak" –ölümü kasdediyordu. Bu konuda zâlimce bir şaka yapmak zorundaydım ve bununla tıpkı Lenore'deki Wilhelm gibi geleceğini mi kasdettiğini sordum.[71]

---

[71] Gustav A. Bürger, *Lenore, Bürgers Gedichte*, Gotha, New York, 1828, I, s. 48 ve sonrası.

[Kenar notu] Kendimi bu ilişkiden bir aşağılık herif, mümkünse baş aşağılık herif olarak kurtarmak, onun ayakta kalmasını ve bir evlilik ihtimâlini korumasını sağlamanın tek yoluydu. Ama bu ayrıca olağanüstü bir cesâret gösterisiydi. Nezâketimle bu olaydan daha ucuz bir biçimde kurtulabilirdim.

Bu tür bir davranışın şövalyelik olduğu fikri, Constantin Constantius'daki genç adam tarafından ayrıntılı olarak işlendi[72] ve ben de ona katılıyorum.

Böylece ayrıldık [Kenar notu: ondaki her şeyimi geri aldığım gün, Meclis üyesine bir mektup yazdım; ama açılmadan geri iâde edildi]. Geceler boyu yatağımda ağladım, ama gündüzleri her zaman olduğum gibiydim, hatta daha gayriciddî ve nüktedandım. Kardeşim âilenin evine giderek, onlara benim aşağılık bir adam olmadığımı kanıtlayabileceğini söyledi. Dedim ki: "Eğer bunu yaparsam, beynini patlatırım". Bu da benim ne kadar derinden kaygılandığımın en iyi kanıtıydı.

Berlin'e gittim. Aşırı derecede acı çektim. Her gün onu hatırlıyordum. Bugüne kadar istisnâsız her gün ona günde en az bir kez, sıklıkla da iki kez, duâ etme kararımı yerine getirdim. Onu düşünmediğim gün olmadı.

Nişan bozulduğunda duygularım şunlardı: ya kendini vahşî zevklere teslim edeceksin ya da mutlak dindarlığa; ama vâiz türü değil.[73]

The Seducer's Diary onun uğruna, onu geri püskürtmeye yardımcı olması için yazıldı. *Two Edifying Discourses*'in önsözü, diğer birçok şeyi gibi onun için yazıldı: kitabın tarihi,[74] babaya ithaf edilmesi. Ve kitabın kendisinde de terk etme, kişinin sevdiğini ancak kendi kanâatlerine aykırı olduğunda kişinin sevdiğini kaybetmesi hakkında muğlak îmâlar var. Regine bu kitabı okudu –Sibbern'den öğrendim [...]

---

72 *Repetition*'da.

73 Danimarka dilinde *Prœestens Melange*, bir tütün karışımına verilen ad olduğu rivâyet ediliyor.

74 5 Mayıs 1843, Kierkegaard'ın otuzuncu doğum günü.

[Kenar notu:] *The Seducer's Diary* kesinlikle onun için, onu püskürtmek için yazıldı –ve o yayınlandığında ne kadar büyük acılara katlandığımı biliyorum. Çünkü bu fikir tıpkı benim hedefim gibiydi; herkesin bana olan öfkesini uyandırmak istiyordum. Ama özellikle kamuoyu açısından bu hedef tutmadı. Zira kamuoyu beni büyük bir coşkuyla karşıladı. Bu da benim kamuoyunu küçümsememi artırdı –ama onun aklında birisi olduğundan, bu davranışım hayâl edilebilecek en büyük kahramanlıktı. Bir ayartıcı tarafından seçilmiş olmak bir kadın için, bir meyvenin bir kuş tarafından gagalanması gibidir – kuşlar bu işin erbâbı olduğu için. [...]

Altı ay boyunca Berlin'deydim. Orada bir buçuk yıl kalmayı planlamıştım. Benim bu kadar geri gelmemin Regine'in dikkatini çekmemesi mümkün değildi. Gerçekten de Mynster'in Paskalya vaazından sonra beni aradı. Onu atlattım; çünkü yurtdışındayken onu düşündüğüm fikrine kapılmasını istemiyordum. Bunun yanı sıra, Sibbern bana Regine'nin kendisinin beni görmeye dayanamayacağını söylediğini nakletmişti. Şimdi bunun doğru olmadığını gördüm; ama onun benimle konuşmaya dayanamayacağına inanmak zorundayım.

Onun yaşamındaki kararlı dönüm noktalarının, benim himâyemde gerçekleştiğine kuşku yok. Schlegel ile nişanlanmasından kısa süre önce kilisede beni gördü. Onun bakışlarından kaçamadım. İki kez başını salladı. Ben de başımı iki yana salladım. Bunun anlamı şuydu: beni bırakmalısın. Sonra tekrar başını salladı ve ben de mümkün olduğu kadar dostça başımı salladım. Bunun anlamı ise şuydu: Seni hâlâ seviyorum.

Schlegel ile nişanlanmasından sonra ona yolda rastladım. Beni mümkün olduğu kadar dostça ve memnûniyet içinde selâmladı. O zaman henüz nişanlandığını bilmediğim için, ne yaptığını anlamadım. Sorgulayan bakışlarla ona baktım ve başımı iki yana salladım. Kuşkusuz benim onun nişanlandığını bildiğimi sanıyordu ve benden onay bekliyordu. [...]

Nørregade'deki ikinci kat dâirede yaşarken uzun bir klozetim vardı.[75] Sevgilimin çâresizlik içindeyken söylediği bir sözün ilhamıyla ben tasarlamıştım. Bana demişti ki; "eğer onunla kalıp, küçük bir dolapta yaşarsam, ömür boyu bana minnettar olacaktı". Bunun için o klozet dolabını rafsız yaptırdım –içinde her şeyi, onu hatırlatacak ve beni de ona hatırlatacak her şeyi titizlikle korudum. Ayrıca onun için yazdığım müstear isimli eserlerin birer nüshası da var. Daima parşömen üzerine basılmış iki kopya bulunurdu –birisi benim için, birisi de onun için.

Belgelerim arasında bir de ona ilişkin bir mektup var; ölümümden sonra açılacak. Kitaplar ona ve ölmüş babama, yani öğretmenlerime ithaf edilecek: yaşlı bir adamın asil bilgeliği ve bir kadının sevgi dolu anlama yetersizliği. [...]

Eğer Bayan Dencker'in[76] bana söyledikleri doğru ise (ve ben de bazen, daima onun evliliğinin gerçekleşmesi dileğimi akılda bulundurarak, iletmek istediklerimi iletmesi için Bayan Dencker'den yararlanıyorum), yani "bana nişanı bozduğum için değil, bozma biçimimden dolayı kızdığı" doğru ise, bu Regine'in oldukça fazla miktarda gündelikliğe ait dişil bir unutkanlığa sâhip olduğunu gösterir. Ayrılmamızdan iki ay önce ayrılacağımıza dâir bir mektup aldığını, bu mektubun mümkün olduğu kadar mütevazı bir şekilde yazıldığını –o mektupta itiraz edilecek hiçbir hususun bulunmadığını- unutuyor. Ama sonra nişanı bozmakta başarısız olan, son derece çaresizce saldırıya geçmesi nedeniyle beni başka bir dile başvurmak zorunda bırakan kendisiydi. Eğer kendisini benim bir hergele olduğuma inandırabilirsem, bu konuda ödeşmiş olacağımızı söyleyenin kendisi olduğunu unutuyor. Ve şimdi de nişanın bozulma biçiminden, muhtemelen 'hergelece bir biçimde' bozulmasından yakınıyor. Üstelik bu yola başvurulmamış olsaydı, şimdi hâlâ nişanı boz-

---

75 Nørregade 43 (şimdi 35).

76 Elise Dencker, Kierkegaard'ın müteveffâ kızkardeşi Nicoline –kocası Johan Christian Lund-'in kâhyası idi.

makla uğraşıyor olacaktık. Bu açıdan, başka hiçbir şekilde başarılı olamayacağım için, bu bozma 'biçimi'nden yakınmak doğru olabilir. [...]

Her şeyden önce kadın bir bakıma korkutucu bir varlıktır. Burada beni iliklerime kadar titreten bir adanmışlık biçimi görüyorum; zira bu benim mizacıma aykırı: dişil acımasız kadınca adanmışlık. Kadınlık bir bakıma son derece yoğun bir biçimde kaygıyla bağlanmak olduğundan, korkutucudur. Ama eğer karşı taraf ürkütücü bir hayâl gücüne ve ağır bir dindarlık yüküne sâhip bir diyalektikçi ise, gerçekten de bu durum korkutucudur. [...]

49 X 5 A 149

[...] Bir bakıma yayı eline verdim, oku kendim yerleştirdim, nasıl nişan alacağını gösterdim. Benim düşüncem –ve bu aşktı- ya ben senin olurum ya da senin beni son derece derinden yaralamana, melankolim içinde ve Tanrı'yla ilişkimde yaralamana, hem de öylesine yaralamana ki; senden ayrılmış olsam da, senin kalacak derecede yaralamana izin veriyorum demekti. [...]

İlk gördüğümde çok sevimli, bağlılığı içinde sevgi dolu, gerçekten sevmeye lâyık idi. Üzüntüsü ise dokunaklı, son derece dokunaklı idi. Ayrılığın son ânında bile asâletten uzak değildi. Başında ve sonunda çocuksu idi ve o zekî küçük kafasına rağmen onda dâima bulduğum bir şey, sonsuza kadar övülmeye layık bir şey vardı: gizlilik ve içe dönüklük. Ve sâhip olduğu bir güç vardı: yalvardığında taşları yerinden oynatacak bir hayranlık bakışı. Ve hayatı onun için neşelendiren bir ruhsal coşku; onun tarif edilemez coşkusunu görmek bir mutluluktu. [...]

49 X 5 A 150:1-2

Her kuşağın insanlarının büyük bir kısmı, hatta düşünce işiyle uğraşanların (profesörler ve benzerlerinin) önemli bir kısmı, eğer kendilerine daha uzun yaşama hakkı verilirse, kavrayışlarının sü-

rekli olarak artacağına dair bir illüzyon içinde yaşamakta ve ölmektedirler. Kimbilir kaç tanesi belli bir kritik noktaya ulaşıldığında, bu yükselişin tersine döndüğünü, o andan itibaren artan kavrayışın kavranamayacak bir şeyler olduğu yönünde olacağını keşfetme olgunluğuna erişmektedir.

Bu Sokratça bir cehâlettir ve çağımızın ıslah edici olarak ihtiyaç duyduğu bir spekülasyondur.

Joh. Climacus'un doğru bir biçimde vurguladığı gibi, daha yüksek bir yaşamın kendilerine âşikâr hâle geldiği bir zamanda insanların büyük bir kısmı yön değiştirmekte ve pratikleşmekte, 'koca, baba ve avcı kulübünün kaptanı' olmaktadır. Anti-Climacus'un doğru bir biçimde vurguladığı gibi, insanların büyük bir kısmı ruh olma deneyimini hiç yaşamıyorlar; bu nedenle de kutsalla bu nitel buluşmayı hiç tatmıyorlar. Onlara göre kutsal; sıradan, retorik konuşmalar, insanın mükemmel bir biçimidir. Bu nedenle onların ebedî mutluluğu illüzyondadır. Eğer yeterli zamanları olsaydı ve eğer ofise, kulübe gitmek, karılarıyla sohbet etmek vs. zorunda olmasalardı, kutsalı daha fazla anlayabilecekleri ve kutsala ilişkin sağlam bir kavrayışa sâhip olabileceklerinden emindiler.

Sokratça cehâlet, Hıristiyanlık rûhu içinde şekil değiştirmiş, ama ona da damgasını gayet iyi vurmuştur. Yani olgunluğun entelektüel olarak yeniden doğurduğu şey etik-dinseldir; yeniden çocuk olmaktır. [...]

49 X 1 A 679

Paradoks konusunda söylemem gereken şey; paradoksun popüler hâle gelmesinin imkânsız olduğudur. İnsanların kavradıklarını varsayma beyhûdeliğini över. Öbür yanı tevazuun kutsallaştırılmasıdır. Örnek verirsek; her kuşakta kaç kız gerçekten sevme yeteneğine sâhiptir? Yüzde doksan dokuzu 'nedenler'den dolayı sevmeyi tercih eder. 'Nedenlerin' temel oluşturma ve yüceltme yerine önemi azalttığı ince yön dikkatlerden kaçar –gerçekten de kızın sev-

mek için ne kadar çok nedeni varsa, aşk açısından o kadar yoksul hâle gelir.

Bu nedenle; ey her hayvana şu ya da bu savunma vâsıtasını ihsân eden ilâhî hikmetin muhteşem sevgisi! Bütün derin mizaçları suskun kıldın. İnsan suskunluk yoluyla yaşamını kurtarır; suskunluk yoluyla kutsanmışlığı, kurtulmuşluğu elde eder.

49 X 1 A 680

[Kenar notu: Regine hakkında]

REGINE HAKKINDA

Bu kız bana çok pahalıya mal oldu ya da dinî bakımdan ben ona kendimi çok pahalıya mal ettim.

Onu terk etmemem için gözyaşları ve yeminlerle (İsâ Mesih hatırı için, ölmüş babamın hatırı için) bana yalvardı. Aksi hâlde onunla her şeyi, mutlak anlamda her şeyi yapabilirdim ve yine de başına gelen bu en büyük talih için bütün hayatıyla teşekkür ederdi. Benim davranışımı eksantrik olarak açıklayan babası kızını terk etmemem için yalvardı ve ricada bulundu: "Regine itirazsız her şeye katlanmaya razı". Babası kendisi ve âilenin geri kalan üyeleri açısından, bana gayet ciddî bir biçimde, eğer istemezsem kendisi ya da âilesinin herhangi bir ferdinin benim eşiğimden içeri adım atmayacaklarına söz verdi; Regine ile bir kez evlendiğimde, sanki hiç akrabası ya da arkadaşı yokmuş gibi, o kayıtsız şartsız benim olacaktı.

Böylece onunla evlenebilirdim (benim içsel varlığımın engelleri olmasaydı), her şeyi onun için bir yükümlülük hâline getirebilirdim, bunun yanı sıra tam bir tiran olabilirdim. Eğer ona evet deseydim, bu korkunç baskı araçları daima benim ellerimde olacaktı. [...]

Onunla evlendiğimi varsayın. Haydi varsayalım. O zaman ne olacaktı? Altı ay ya da daha az zamanda Regine parçalanacaktı. Bende –hem iyi hem de kötü–, insanların bana her gün katlanma-

sını ve benimle gerçek bir ilişki kurmasını imkânsız kılan hayâletvârî bir şeyler var. Evet, genellikle giydiğim hafif pelerin de bir başka mesele.

Ama evdeyken benim temelde bir ruh dünyasında yaşadığım âşikâr olacaktı. Onunla bir buçuk yıl boyunca nişanlı kaldım; ama beni gerçekten tanıyamadı –tanısaydı mahvolacaktı. Muhtemelen benim yaşamımı da mahvedecekti. Zira onunla iken kendimi çok zorlayacaktım; çünkü onun hakîkati bir bakıma çok hafifti. Ben ona çok ağır gelirken, o bana çok hafif gelecekti; ama her iki faktör de benim kendimi aşırı zorlamama neden olacaktı. [...]

7 Eylül 49 2 A 3[77]

Medeniyetin gelişimi, büyük kentlerin yükselişi, merkezîleşme ve bütün bunların bir parçası olan ve gerçekten medeniyeti ortaya çıkaran, bir iletişim ortamı olarak basın; bütün varoluşa tamamen sahte bir yön verdi. Kişisel yaşam ortadan kalktı. Günlük yaşamı tam anlamıyla kişinin sahnesi yapmak, dışarı çıkmak ve sokaklarda öğrenmek, zamanla ortadan kaldırıldı ve sonunda en gülünç abartma hâline geldi.

Şimdiye kadarki bütün reformlar tek yönlü olarak hükûmete karşı yöneltildi.

'Kalabalık'ta reform yapmak; evet hiç kimse bunu düşünmedi. Sonunda insanlar böyle bir fikrin ancak bir tımarhânede ortaya çıkabileceğine kesin olarak inandılar –halbuki bu gerçek reform fikriydi.

Ama 'kalabalığın' kalmasına izin verildi. Gerçekten de bu kategori sayesinde ya da onun yardımıyla basın hükûmette reform yaptı.

Bu durum siyâsî yapıda çok daha büyük bir inorganik atık bırakmak zorundaydı. Bu atık kamuoyu hâline geldi ve burada da kamuoyu prolateryadır.

---

[77] Bu ve devamındaki kayıtlar, 7 Eylül 1849'dan 18 Nisan 1850'ye kadar olan dönemi kapsayan (X 2 a 1 ila 86) nolu günlükten alınmıştır.

Ama kalabalıkta reform yapmayı istemek –evet, insanlar nihâyet gözlerini biraz açmaya başlayınca; herkes sindi ve dehşet içinde donup kaldı. [...]

49 X 2 A 7

GEÇEN YAZ

Geçen yaz, her hâlükârda benim görevim olduğunu anladığım faaliyeti, yazar olarak faaliyetlerimi sona erdirerek bana yardım etmeye karar verdiğini gösterdi. Bir öncekini savuşturur savuşturmaz, hemen yeni bir hastalık vererek bana işkence etti.

Savaş Anders'i benden aldı; ev umduğum gibi çıkmadı ve Strube'un hastalığındaki[78] ciddî kriz, evim hakkında daha da kötü bir izlenim yarattı. Uzaklarda olmayı diledim, ama ayrılmam imkânsızdı.

Bütün bu mâlî kaygılarıma ilâve olarak, bu kaygılarımı patlama noktasına ulaştıran bir olay gerçekleşti: şimdi de gelir vergisi ödemek zorundayız.[79]

Sonra Reitzel[80] beni umutsuzluğa sürüklemeye yetti. Yapmam gereken bütün fedâkârlıklara, eserlerimden dolayı para kaybetmeme, hatta geleceğimi bir kitapçığa harcamama ilâve olarak; uysal bir yayıncıya bile sâhip olmak yerine, yayıncının korkuları ve korkularıyla kuşatıldım. Yayıncının haftada bir ya da iki forma basmak ve yılın daha uygun bir döneminde kitabın piyasaya çıkmasında makul olmayan bir biçimde ısrar etmesi beni sıktı. Bütün bunlardan sonunda hiçbir şey çıkmadı. Ama benim durumumda, bu tür şeyler yaşamak zorunda kalmak işkence gibi geliyor.

---

78 Strube, Kierkegaard'ın Rosenborggade ve Tornebuskegade'in köşesindeki apartmanında yaşayan ve korkunç bir dinî depresyona dayanamayan bir marangozdu.

79 1848 yılına kadar gelir vergisi nâdir uygulanıyordu; ama Almanya ile Danimarka arasındaki üç yıllık savaş boyunca geçici bir önlem olarak genelleştirildi. Bu önlemi kalıcı hâle getirmeye yönelik hazırlıklar vardı.

80 Carl Andreas R. Reitzel (1787-1853), Danimarkalı yayıncı ve kitapçı.

Ayrıca bütün yaz boyu evi kiraladığım tabakçıdan gelen kokulara katlanmak zorunda kaldım.[81] Zihinsel olarak sabırsızlanarak hastalanmaktan korunmak için çok zorlandım. Ayak takımının kabalığı ve aşırı merakı yüzünden birçok yönden kötü muâmeleye maruz kaldığım için, evim benim için bir teselli mekânı oldu. Hoş bir eve sâhip olmak bu dünyanın bana sağladığı en büyük teşvikti. Bu nedenle son derece mükemmel ve pahalı bir dâire tuttum –ve sonra da böylesine sıkıntılar çekmek için 200 rigsdaler ödedim.

Sonra tamamladığım eserlerimin yayınlanmasına ilişkin kuşkularla sürekli olarak tedirgin oldum.

Benim için Kopenhag'ta gözlerden uzak olmak neredeyse imkânsızdı. Zira yüzümü gösterdiğim anda meraklı gözler üzerime sâbitleniyor.

Bütün bunlar olup biterken, yazın üzerime saldığı bütün olağan haşerelere katlanmak zorundaydım.

Meclis Üyesi Olsen öldü ve bu bende yeni kaygılara neden oldu.

Ve bütün bunların içinde kendi gerçek gücümü inkâr etmek zorundaydım: bırakın hızlanmayı ve şevke gelmeyi, yeni hiçbir şeye başlamaya cesâret edemedim. Yazmayı bırakmaya karar vermiştim, ama yazmak aslında benim hayatım.

Elbette melankolim, bunlar olmasaydı hiç sözkonusu olmayacak bir biçimde, gemi azıya aldı. Zira yazarken kendimi tamamen kaybediyorum.

Benim için gerçekten zor bir dönemdi. Bunu yalnızca bir sabır egzersizi olarak yorumlayabilirim ve bana bu yönde gerçekten yardım etmesini umabilirim. Ne kadar acılı olursa olsun, olaylar benim daha güçlü hâle gelmeme yardım etmelidir.

Bana ihsân ettiği tarif edilemez, beklediğimi çok çok aşan iyilikler için Tanrı'ya şükretmeyi asla unutmamalıyım. Ve orijinalinde

---

81 Garvermester Gram, Gaard no. 156, Tornebuskegade ve Rosenborggade'in köşesinde.

rûhumda olan, kutsal olan, benim için dâima doğru olarak kalmaya devam edecek: Tanrı sevgidir; O'nun hikmeti sonsuz, imkânları sınırsızdır; buna karşın benim zekâm bir serçenin zekâsı kadardır ve ben yalnızca bir imkâna güvenebilirken, O milyonlarca imkâna sâhiptir!

49 X 2 A 10

BİR DURUM

Ancak bir gerçek yaşam örneğinde esas Hıristiyanlığın gerçek izlerini görmek mümkündür. Hıristiyanlar zulüm altında inlerken, Hıristiyanlığı kabul etmek, doğrudan yasaklılar listesine dâhil edilmek anlamına geliyordu. Bu durum insanların Hıristiyan olmayı isteyip istemediğini düşünmesine neden oluyordu. Bir illüzyonun tam sükûneti içinde her şey tamamen içsel karara bırakıldığı için, kişi kaygı ve korkuyla doluyordu –Acaba gerçekten bir Hıristiyan mıydı yoksa kendisini mi kandırıyordu?

Şimdi bir kimsenin kendisine şöyle dediğini hayâl edin: Maaşlı profesyonellerin kiliselerde söylediğinin Hıristiyanlık olmadığını görmek kolay; ama ben kendim Hıristiyanlığın ne olduğunu biliyorum. Bunu öğreteceğim; burada ve şimdi Hıristiyanlık âleminin kalbine gerçek Hıristiyanlığı ekeceğim (bu aynı zamanda benim de yararıma; böylece sonsuz bir karar için gerekli gerilim hâlini elde edeceğim). Doğal olarak; Hıristiyanlık âlemi öfkelenecek ve ben baskıyı yaşamaya yaklaşacağım. Ama Hıristiyan olmak isteyip istemediğim sorusunu etkin bir şekilde gündeme getirebilmek için ihtiyacım olan budur; Hıristiyanlık âleminin ihtiyaç duyduğu da budur.

Bir kimsenin bunu yapmaya hakkı var mıdır? Ona rehberlik eden hakîkat kaygısıdır ve o bu hakka sâhip olmaksızın aksi hakkında bir hüküm veremem.

Ama ben böyle bir sorumluluğu üstlenmiyorum.

Bir kimsenin böyle bir teraziye konulması hâlinde, Tanrı'nın rehberliğinin onu zorlayarak yardımcı olacağına inanıyorum. Onu eğitmek sûretiyle, Tanrı'nın rehberliği onu yavaş yavaş ilerletir; bir *arbitrium*[82] ile böylesine önemli bir kararı veremez.

Gerçekten bir vasıta olarak kullanılanlara gerçek bir rahatlama, onların bu ıstıraplarının bir bakıma istem dışı olmasıdır. Platon'un *Cumhuriyet* adlı eserinde dediği gibi, yalnızca yönetme arzusu olmayanlar yönetmelidir. Aynı şekilde Tanrı'nın rehberliği tarafından istihdam edilenin yapmayı en az istediğini yapması gerekir. Böylece rehberlik en duyarlı insanları en zâlimce işlevler için; en zayıf ve en ürkekleri en zor işler için kullanır. Tıpkı Firavun'a yönelik misyonda kendisinin yalnızca bir hatip olduğu itirazını haklı olarak yapan Mûsâ'yı istihdam ettiği gibi.

49 X 2 A 13

[Kenar notu: Evlilik üzerine] Evli olmayla ilgili baş tehlike, kişinin yaptıklarını eşi ve çocukları için yaptığı ikiyüzlü şamatasıdır. Kişi dünyevîliğe ve yüreksizliğe batar; sonra ilâve olarak üzerine, çok güzel görünen sahte bir kutsal örtü giydirir: bunu eşi ve çocukları için yaptığı gerekçesini.

49 X A 2 14

Ah! Ben öldüğümde *Fear and Trembling* tek başına benim ismimi yazar olarak ölümsüzleştirmeye yetecektir. Sonra bu eser okunacak ve başka dillere çevrilecek. İnsanlar kitaptaki müthiş acıklı hâlleri okuyunca titreme noktasına gelecekler. Buna karşın bu eser yazıldığında, eserin sâhibi olduğu kabul edilen kişi bir aylak kılığına büründüğü; küstah, nüktedan, delişmen olarak görüldüğü için, hiç kimse onun ciddiyetini doğru dürüst kavrayamadı. Ey siz aptallar! O dönemde bu eser kadar ciddî bir kitap yoktu. Yalnızca bu gerçek bile korkunun gerçek ifâdesidir.

82 'Hür irâdeye dayalı bir eylem'.

Yazar kendisi ciddî görünseydi, korku daha az olacaktı. Korkuda canavarca olan yön tekrardır.

Ama ben öldüğümde, benden hayâlî, karanlık bir şahsiyet oluşturulacak; işte o zaman kitap korkunçlaşacak.

Ama kitabın kendisi de şâir ile kahraman arasındaki farka dikkat çekerken bu konuda doğru bir şey söylüyor. Ama akılları karıştıran şey; *Fear and Trembling*'in gerçekten de benim yaşamımın kopyası olmasıdır. Bu nedenle bu kitaba dair ilk ipucu ilk günlüğümde; bir başka deyişle yazarlık dönemimin ilk günlüğünde yer alıyor.

49 X 2 A 15

LUTHER YÖNÜNDE BİR BAKIŞ AÇISI

Bir armağan olarak İsâ ile bir örnek olarak İsâ arasındaki farka dair vaazlarının önsözünde söylediklerinde Luther haklıdır. Ben de örnek olarak İsâ yönünde hareket ettiğim gerçeğinin idrâkindeyim.

Ama burada Luther'in örnek olarak İsâ'nın abartılı biçimde yanlış kullanımına karşı çıktığını da unutmamalıyız. Bu nedenle tam tersini vurguluyor. Fakat bu döneme geldiğinde Luther uzun zamandır Protestanlık'ta uzmandı ve örnek olarak İsâ'yı unutturdu ve her şey gizli bir içsellikteki danışıklı dövüşe dönüştü.

Üstelik benim görüşüme göre örnek olarak İsâ'nın mutlaka Luther ya da Orta Çağ'ın düşündüğünden farklı bir biçimde kullanılması gerekir. Örnek olarak İsâ, fiyatı öylesine yükseltmelidir ki, prototipin kendisinin insanlara Tanrı'nın rahmetine sığınmayı öğretmesi gerekir. Orta Çağların hatası İsaâ'ya benzemenin mümkün olduğunu sanmalarıydı. Bundan eserlerle ve benzerleriyle kutsallaştırılmak çıktı. Sonra Luther ortaya çıktı ve haklı biçimde armağan olarak İsâ'da ısrar etti ve armağan olarak İsâ ile örnek olarak İsâ arasında, imanla eserler arasındaki farka benzer bir fark oluşturdu. Ama Luther'in, bunun doğurduğu gizli içsellik danışıklı dövü-

şünü hayâl edip etmediğini merak ediyorum. Ayrıca Luther'in evlendiği zaman, bu evlenmenin râhiplerin yalnızca evlenmekte Tanrı'nın kendisinden istediklerini yapmış olacağını düşünmesine yol açacağını düşünüp düşünmediğini de merak ediyorum.

Luther'in kendi konumundan bana nasıl bir saldırı yapılabileceğini gayet iyi biliyorum; ama ben Luther'i de gerçekten anladım –ve ayrıca sanki her şey Luther'in zamanındaki gibiymiş gibi bir sis içinde dolaşıp durmaktan da uzak duruyorum.

49 X 2 A 30

Doğru yöne gitmek söz konusu olduğunda, benim çağımdaki herhangi birisinin içselliğe yöneldiği söylenecekse, bunun yine de bir parça dışsallık iddia eden ben olmam gerektiği gerçeğiyle teselli buluyorum. Kuşkusuz bu durum yalnızca kendi haklılığına inanma yönünde bir hareket olmadığının teminatıdır. Ama gizli içsellik hakkındaki bütün bu sözler öylesine yalan dolan hâline geldi ki, arkadan gelip saldıracak bir kurnaz insana ihtiyaç var.

49 X 2 A 46

Benim yaşam şartlarım hakkında tarif edilemez derecede üzücü bir şeyler var. Yalın bir insanın eşliğinde yaşamak istedim; Hıristiyan devletin kendi başına bıraktığı sosyal sınıfa karşı dostça, nazik ve ilgili olmak, sempati göstermek bana inanılmaz bir tatmin sağlıyor. Yapabildiğim işler birçok yönden önemsiz şeylerdi; hâlbuki bu tür bir insanın bir anlamı vardır. Bir örnek vereyim ve onları puanlayalım. Çarşıda çok genç olmayan meyve satan bir Amager kız oturuyor; ona zaman zaman yardım eden bir annesi var. Annesinden bahsetmeyeceğim; çünkü aslında hiçbir şey yapmıyor. Her sabah, hayatıyla mutlu olduğunu düşünebileceği birisinin gelip hiçbir zaman "günaydın" demeyi unutmaması, zaman zaman onunla biraz laflaması onu mutlu ediyor, rûhunu ferahlatıyor. Ah! Gerçekten de o zaman, Hıristiyan devletin kendi varlığının işlediği kor-

kunç adâletsizliği en basit şekilde tazmin etmek istediğinde gerek duyacağı bir avare idim. Herkes daha yükseklere, toplumun daha seçkin mensuplarına başvuruyordu. Böyle bir durumda ülkenin sıradan adamı kimi ilgilendirir? Böyle bir avareye ihtiyaç var; o bir bağdır. Aksi hâlde giriş odalarında durmak ve beklemek zorunda kalan ve bir söz bile söylemesine pek izin verilmeyen insanlar için, daima sokaklarda dolaşan, gidip hiçbir telâşa girmeye gerek olmaksızın konuşulabilecek birisinin olması –ki o bendim- sürekli olarak bu gibi insanların ıstıraplarını izleyen ve ayrıca kibarlık taslayan topluma da güvenle girme imkânı olan birisinin bulunması, birçok yönden ne kadar güzel bir teşviktir!

Ah! Bu durum kısmen benim içimdeki melankoli olsa da, kısmen de Hıristiyanlık'tır.

Şimdi her şey düzensizlik içinde. Sosyal sınıf için benim yaşamım yarı deli bir insanın yaşamı –şimdi onlara hiçbir yararım yok, işi eğlenceli giysiler içinde bir deli gibi bir kalabalığı peşimden sürüklemeye kadar vardırmazsam bile, gözlerimi uzağa çevirmek ve emekliye ayrılmak zorundayım.

Ve sıradan insanı koruduğunu iddia eden edebiyat dergisinde yazılanlar tam da budur –kibarlık taslayan topluma karşı olmak.

Görüyor musunuz? Bir devlette 'çırakların bizi yargılaması'nın sonucu nereye varıyor. Gerçekten o -burada yalnızca onu uyarmak ve kulağını çekmek için bulunduğumdan, onun suçları açısından değil, daha iyi birisi olma ihtimâli açısından- zekî bir beyin, benim dizimin dibine öğrenmek için oturan bir genç[83] iken (bunu inkâr etmesi pek mümkün değil), şimdi benim elli alıcımın bulunduğu bir ülkede, 3.000 aboneye sâhip.

Yine de, yine de o zaman gelecek. Benim sandığımdan bile daha yakın bir zamanda, ben hayatta iken anlaşılacağım ve bir miktar anlayış gördüğümde –ki bundan oldukça eminim- etkilenmeye-

---

83 Goldschmidt.

cek hiçbir katı kalpli olmayacak ve bütün bunlara katlanmış olmam, benim davam olmasa bile, benim avantajım olacak. Kendimi yetiştirilmişlerin ve öne çıkmışların içinde en yüksek yere yerleştirmiş olsam bile, sıradan insan olmak benim görevim.

Ve benim yaşamım, diğer hususların yanı sıra, bu faktörü de içerecek hâle gelecek. Zira yoksulların rehberleri ve kahramanları olarak onlara adâletsizlik yapan yalnızca yetiştirilmiş sınıflar değil.

49 X 2 A 48

1848 YILI ÜZERİNE

1848 yılı bir yönden beni yeni bir düzeye yükseltirken, bir başka yönden beni aşağıya çekti; bu yön dinî yöndü ya da benim kendi dilimle ifâde etmek istersem: Tanrı beni geçti. Benim ona güvenerek bile en yüksek biçimine çıkaramayacağım bir şeyi üstlenmeme izin verdi; bu görevi daha mütevazı biçimiyle kabul etmek zorundayım. Ve böylece mesele benim kendi dinî ya da daha ileri dinî yetiştirilmemi ters yüz edilmiş bir tarza çevirdi. Bir bakıma risk almayı çok fazla istiyorum, hayâlim beni cezbediyor ve kışkırtıyor; ama benim öğrenmem gereken şey daha mütevazı ölçekte riskler almada daha iyi olmak. Bu gerçekten de yazdığım en tam ve en gerçek eser,[84] ama buradaki durum benim ötekiler hakkında bir yargıç gibi aniden söze girdiğim bir durum değil –hayır, ilk önce aynı tarzda yetiştirilmeliyim; belki hiç kimse benim bu eseri yayınlamak için izin elde etmeden önce girdiğim kadar mütevazı biçimde bu derin disiplin altına girmez. Ben, yazar olarak, hiçbir şey olmama (en yüksek) rağmen, eserimi kendi adımla yayınlama izni bile alamıyorum. Zira bu da bir yargıda bulunmak anlamına geliyor. İlk olarak yaşamda kendime şu ya da bu şekilde bir yer bulmalı ve benim de herkes gibi zayıf olduğumu kabul etmeliyim –o zaman yayınlayabilirim. Ama benim hayâlimi kışkırtan, insânî bir bedel

84 *Indøvelse i Christendom* (Hıristiyanlık Pratiği), *Samlede Værker*, a.g.e., cilt XVI.

ödemeksizin bunu yapma izni alabilmek. Bu sarsıntının çok sert olacağı doğrudur; ama aynı zamanda sahte bir yükseliş kazanacağım. Bu şiir –ve bu nedenle benim aşağılanmama rağmen, yaşamımın açıkça aksini, daha zayıfı sergilemesi gerekiyor. Ya da ben ekmek ve su ile yaşayabilen bir zâhid mi olmalıyım? –ve yine istekle bu çileye razı olmalıyım. Ama tayin edilmemi sağlayabilirim. Bu bile daha derin anlamda benim güçlüğüm. Ve eğer gerçekleşecekse, gerçekleşmesinden önce bu güçlük daha da artacak.

Mâlî kaygılarım aniden ve çok yakından üzerime yüklendi. Dünyanın düşmanlığı ve gelecek kaygısı iki ayrı yükünü aynı anda taşıyamam. Tornbuskegade'deki o dâireyi kiraladığım zamanki fikrim, yılın yarısını orada geçirmek, yaşamım üzerinde sessizce tefekküre dalmak ve sonra bir tayin peşinde koşmaktı.

Sonra aniden her şey kargaşaya dönüştü. Bir iki ay içinde, yarın elimde herhangi bir şey kalıp kalmayacağını bilemeyecek bir duruma geldim ve mâlî bakımdan kelimenin tam anlamıyla utanmaya başladım. Bunun bedelini ağır ödedim. Rûhum daha güçlü bir biçimde karşılık verdi. Şimdiye kadar olduğundan daha büyük bir yoğunlukta üretmeye başladım; ama tıpkı ölmekte olan bir adamın vargücüyle üretmesi gibi. Bana bahşedilen, Hıristiyanlık hakîkati yolunda sorgusuz en yüksek olmaktı. Ama bir kez daha bu da, bir başka açıdan, yaşamda daha fazla koşuşturmaksızın kendime mal etmek ve bir karaktere bürünmek için çok yüksekti.

Benim kendimden daha yüksek olan yeni müstear ismin derin anlamı budur.

Ah! Kendimi kurtaramadım. Fazla aceleci bir şeyleri riske etmeye kendimi zorlamak için kendimi yüceltecek noktaya gelmek istedim; ama bunu yapamam, buna haklı bir gerekçe bulamam.

İşte Tanrı'nın rehberliği bu şekilde sürekli olarak elini üzerimde tutuyor –ve yönetiyor. Yeni bir müstear isim almak benim hiç düşünmediğim bir şeydi. Ve yeni bir müstear isim, benim kişisel varlığımdan daha yüksek bir müstear isim, benim mizacım hakkında-

ki hakîkatle ilişkilidir ve benim mizacımın dış sınırını ifâde eder. Aksi hâlde bir insandan daha fazlası hâline gelebilirdim.

49 X 2 A 66

ONUN (REGİNE'NİN) HAKKINDA

Bahsettiğim gibi, babasının ölmüş olması nedeniyle, şimdi bir yaklaşım beklemesi ihtimâl dışı değildir.

Ben sıra dışı bir şey yapmaksızın, birkaç kez neredeyse çarpışacak kadar yakınımdan geçmeyi başardı. Ah! Ama ilk adımı ben atamam. Gerçekten de onun durumu hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Onun evliliği bu meseleyi tamamen unuttuğuna inanmamı sağlayabilir. Tamamen unutmamış olsa bile, öyle bir tarzda unutmuştur ki, eğer şimdi hatırlatılacak olursa tehlikeli olabilir. Sonra bir de Schlegel var. Benim de aynı oyunda rol olmam ona haksızlıktır. Hâlâ beni kaygılandıran husus; ona karşı herhangi bir hoş olmayan biçimde zâlimce davranmış olabileceğim –Ne yazık! Bir zamanlar kalbime sığmayan aşkım şimdi bu korkunç hâle dönüştü: sevgi dolu zulüm! Ve tıpkı efsânedeki kana susamış Popants[85] gibi, onun acısını telâfi edecek her şeyi yapmaya susamış hâldeyim. İnsanlar gerçekten benim gururlu olduğumu düşündü –ne kadar hoş! Öylesine gururluyum ki onurumu perişan bir hâle düşürdüm. Dünyaya onun için her şeyi yaparak gerçekten nasıl gururlu olduğumu göstermekten son derece mutluluk duyacağım. Aman Tanrım! Her şeyden önce benim şimdi olduğum gibi, ünlü bir kişi için, kendisinin hizmetçisi olmak için taparcasına yalvaran bu kızın yanında bir tür mutsuz âşık olma mütevazı konumunu elde etmesine izin verilmesini istemek, insânî bağlamda oldukça mütevazı bir talep. Daha fazlasını istemiyorum. Böyle davranmak için Tanrı'nın iznini aldığımı açıkça biliyorum. Bir zamanlar ironi benim mizacımın ayrılmaz parçasıydı. Ama burada mizacım mutsuzluğun sınırında –be-

85 Almanca: çocukları korkutan canavar, hayâlet ya da korkuluk.

nim dindarlığı bir tür mutsuz âşık olma bağlamında gerçekleştirdiğimi düşünmek ne kadar da ironik! [...]

49 X 2 A 68

REGİNE İLE İLİŞKİM; ŞİMDİLİK SON SÖZ

Onu daha yakından düşünmeye başlar başlamaz, içimde hemen bu düşüncemi etkileyecek bir şâir ortaya çıkıyor.

Bir zamanlar onun aşkımızdan duyduğu büyük mutluluğu görmek benim için tarif edilemez bir coşkuydu. Şimdi de ilişkimizin, yalnızca bu kez zirvesine ulaştığını gayet iyi anladığında, onun coşkusunu görmek beni tekrar son derece mutlu edecek. Şiirsel olarak bunun başarılması hiç de güç olmayacak. Evet, kulaklarının dikildiğini görebiliyorum. Aslında şiirsel olmayan Regine, böyle bir şiirselliğin câzibesine kapıldığında, tıpkı bir *schlaget an und gebet Feuer*[86]e dönüşecektir. Tabi tamamen şımartılmamışsa. Peki o zaman beni anlamış olsaydı ne olurdu? Benim en içsel varlığımı değil, -yani o zamanki durum hakkında onun anladığı tam anlamıyla bir *aduton*[87] olduğuydu- benimle erotik ilişkisini anlayabilmiş olsaydı ne olurdu? Burada da hem kalbini hem de sayfaları okuyarak 'istisnâî' bir anlayış, artılar ve eksiler kazandığını görüyorum.[88]

Bu nedenle şimdi ona kardeşlik ilişkisinin şiirsel bir ilişki olduğunu açıklamak için yine şâire başvurulması gerekiyor. Eğer anlarsa, o zaman erotik yönündeki bütün tehlikelerden kaçınılmış olacak; şiirselin ve biraz da benim yardımımla, Regine bir dokunuşla değişebilecek.[89]

---

86 'Tıpkı bir yangın alarmı gibi'.

87 'Bir içsel tapınak'.

88 *Kryds og Slanger*, Regine'in bundaki başarı derecesinin mükemmelliğini gösteren işâretler.

89 Danimarka dilinde *saa gaaer hun paa en Syetraad* (edebî olarak 'sonra bir pamuk ipliğinde yürümeye devam ediyor')

Gerçekten de bu kızın ebediyyen bir kenara konulmuş gibi olması üzücü. Schlegel kuşkusuz cana yakın bir insan ve Regine'in onunla gerçekten mutlu olduğuna inanıyorum. Ama bu kız, Schlegel'in nasıl çalacağını bilmediği bir enstrüman; ondan nasıl çıkarılacağını yalnızca benim bildiğim tonlara sâhip.

Ona karşı objektif duruşum gerçekten de çok çarpıcı. Kızın uzun süre önce evlenmiş olması başka birisi için yeter de artardı bile. Benim içinse bu evliliğin hiçbir önemi yok; benim bütün kaygım onu mutlu etmenin, onun için hayatı güzelleştirmenin mümkün olup olmadığı –çünkü o beni gerçekten etkiliyor. O istediğini yapabilir ve ben dâima bir kenarda duran ve neyin ne olduğunu, neyin şiirsel, neyin en güzel olduğunu, açıklayabilecek şâir olacağım.

Ama onun evlenmesiyle ve gerçekten de mutlu bir evlilik yapmasıyla, bu en büyük derdimin azaltılması için yardım görmüş olmam korkunç bir sorumluluk. Regine yetenekli ve Tanrı biliyor ki; bütün hakîkati ve masumiyetiyle yükseğe sıçrayabilir; evliliğini kendisi için başkalaştırabileceği fikrine varabilir. Eğer bu yapılabilirse, bunu onun için büyük bir mutlulukla yapabilirim.

Öbür yandan; benim yaptığımın, onunla ilişkimde nerede bulunduğumuzu görmek için bir adım geri çekilmemin, yapılabilecek en doğru şey olduğu ortaya çıktı. Zekî olduğu için bunu hemen fark etti.

Ekonomik açıdan hayatım son derece planlı; yalnızca bir kıza ihtiyacım var: Regine beni etkileyen yalvaran bakışlara sâhip. İşte onun hiçbir zaman unutamayacağım özelliği bu.

49 X 2 A 83[90]

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Diğerleri için, bütün bu meselede benim durumum, görünüşle realite arasındaki en büyük farklılıklar-

---

[90] Bu ve devamındaki kayıtlar, 28 Eylül 1849 sonrasına ait NB (13) (X 2 A 69 ila X 2 A 163)'den alınmıştır.

dan birisine yakın olmanın bir örneğiydi. Ben bir hergeleyim –yine de bu evliliği mümkün kılmak için her şeyi yapan ben oldum. Benden duyacağı tek bir söz, evliliği imkânsız kılabilirdi. Ben bir hergeleyim, daima öyleydim –yine de onun evliliğinin sürmesini sağlayan benim. Herhangi bir anda kendime karşı daha az zâlimce davranmaya kalkabilirim. İşte o zaman evliliği çatırdayabilir. En azından uzun süredir durum böyleydi ve eğer şimdi böyle değilse, bunun nedeni benim hiç değişmeden, hergele olmaya devam etmem.

49 X 2 A 84

VAROLUŞ YOLUYLA 'TEKİL BİREY', YAZARLIK FAALİYETLERİM ÜZERİNE

Bütün yazarlık faaliyetlerimin tanımladığı hareket, *kamuoyundan tekil bireye* doğru olan harekettir. Bu ilk kez 'Eğitici Vaazlar'ın önsözünde ortaya çıktı. İkinci kez ya da ikinci derecede ise en belirleyici anda, 'Edifying Discourses in Varying Spirits' (Çeşitli Ruh Hâllerinde Eğitici Vaazlar)'ın atıf kısmında ortaya çıktı (bu açıdan bitirilmiş olan kısa makale 'The Reckoning' (Hesap Verme) 'benim yazar olarak faaliyetlerim üzerine' yazılmış eserler arasındadır).

Estetik bir yazar olarak, kamuoyunda yer edinmek üzere ortaya çıktım –ve kişisel yaşam tarzım da caddelerde ve sokaklarda yaşama yoluyla aynı tarzı yansıttı. Hareketim şöyle tanımlanıyor: kamuoyundan tekil bireye. Ve bu hareket tutarlı bir biçimde bende, kırsalda bir papaz evinde yaşayan tekil birey olarak bende sonlanıyor.

Evet, bu işe yarar. Hatta bunu dışsal nedenlerden dolayı yapmaya zorlanmasam bile, yine de yapılabilecek en uygun şey. Ah! Tanrı'nın rehberliği bana dâima yardım ediyor. Bunu geriye dönüp baktığımda sürekli olarak görüyorum.

49 X 2 A 96

Benimle ilgili bütün diğer saçmalıklar uzun süre önce unutuldu

gitti. Ama benim en alt sınıflar için bir takma adla tanınmama neden oldu; benim, kendimden ayırmam mümkün olmayan bir gülünç özelliğimle tanınmama neden oldu; (bacaklarımı bir yana bırakamam –ya da ancak mezarda bırakabilirim). Bu nedenle her gün yaşadıklarım günübirlik şehitlik. Hatta gücü elinde bulunduran her an için benim bu güruh arasında varolmamın ancak bu şekilde olabileceğini anlamamı sağlamak için ellerinden geleni yapıyor. Böyle bir şehitlik kolay bir şey değil. Bütün ünüm alay edilmenin sürdürülmesi için kullanılıyor.

Goldschmidt'in örneğin benim yeleğim ya da şapkam hakkında yazması, böylelikle bacaklarımı biraz rahat bırakması, hem gülünecek hem de ağlanacak bir hâl olsa da, kesinlikle bir rahatlama olacaktır.

49 X 2 A 101

[Sayfanın kenarında]

YAZARLIĞIM HAKKINDA

Böylece bir kez daha, geçen yaz bulunduğum noktaya ulaştım: en yoğun, yaşamımın en zengin zamanına. Bu noktada kendimi dinî şâir olarak anladım; kişisel yaşamım da aksini göstermiyor –hayır, ben mücâdelenin bir parçasıyım. 'Şâir' benliğim kendimi ideal ile karıştırmadığımı gösteriyor.

Benim görevim Hıristiyanlığı tefekküre sevk etmektir; şiirsel olarak idealize etmek değil (zira zaten kendisi idealdir), idealitenin bütününü en ideal standarda göre sunmak için şiirsel bir hararet eklemektir. Bütün bu görevim dâima "ben ideal değilim, ama çaba gösteriyorum"la bitiyor. Eğer bunda başarısız olursam ve eğer yanlış yapıyorsam, o zaman her şey entelektüellikle çevrelenir ve eksik kalır. [...]

49 X 2 A 106

Çalkantılar arasında, dalgalı denizde içinde tek bir adamın, bir pilot ya da başka birisinin bulunduğu bir tekne var. Tekne azgın denizle mücâdele ederken, o bir eli dümende, teknenin kıç kısmında sâkin bir şekilde oturuyor. Tekne dev bir dalganın tepesine yükseldi –sâhilden seyredenler hayranlıkla ürperdiler. Adam ise sâkindi ve onları ürperten olaydan neredeyse zevk alıyor gibi görünüyordu. Aniden elinde hafif bir titreme hissetti. Bu titremenin iki anlamı vardı: ya eli felç olacaktı ya da tekne dümene itaat etmemeye başlamıştı. Bunu hemen yanında oturan en sâkin gözlemci bile olsa göremezdi. Adam bu sâkin duruşunu hiç bozmadan dipsiz bir uçuruma doğru gidiyordu.

Korkutucu olan dehşetin tek ve neredeyse görünmez bir noktaya yoğunlaşmış olması; terörün gerçekten de hiç dile getirilmemiş olması; adamın teknede aynı, cesur sâkin duruşunu bozmaksızın otururken, sakatlanmış ve felâkete doğru hızla sürükleniyor olmasıdır. Dehşetin kendisi herhangi bir şekilde dile getirilmeyen, hatta bir kol hareketiyle bile ifâde edilmeyen bir terör.

49 X 2 A 109

Şu konu bir vaaz için iyi bir konu olabilir ve sözler *Either/Or*'un ikinci kısmında bulunabilir: korkunç olan; kötülük yaptığımda ceza çekecek olmam değil, kötülük işlediğim hâlde bir ceza görmememdir.

49 X 2 A 115

'Kutsama'; ilk kesin biçim, bireyin içsel yoğunlaşmasıdır. Birey bilinçlenme yönünde çaba göstermeye başlar ya da bunun tam bilincinde olarak, fânî bir hedefe ulaşmaya çalışmazsa, bu durum aslında onu bu hedeften uzaklaştıracak, kendisinin tekrarlanmasında içe dönük hâle gelecektir. Bu tamamen insânîdir. Dinî, bireyin bu noktadan sonra her şeyi ne kadar Tanrı'ya atfettiğine bağlıdır.

49 X 2 A 116

Eğer birisi benim dinî yazar olarak çağdaşlarıma çok sert davrandığımı söylerse, kendisine (bunun gerçek olduğunu kabul etmeksizin) şöyle cevap verirdim: Peki sen neden bana karşı bu kadar sert davranıyorsun? Yazar olarak yaşamımı, üretimimi, çabamı, tarafsızlığımı düşünün –o zaman varacağınız kanâat benim bir tür tuhaflık, bir abartma olduğumdur. Bu arada en aşağılık edebî ticâreti yapan, bolluk içinde yaşayan ve güce sâhip olan siz ve sonlu bir amaç peşinde koşan herkes bu amacıyla ve aynı zamanda ilâve olarak ciddî olarak görülmekle ödüllendirilecektir.

Bu bana karşı sert davranmak değil midir? Benim yaşamım şimdi idealite ile dostça bir ilişki içinde; kişisel olarak kendimi dinî bir yükümlülük altında hissediyorum. Yetersiz faaliyetlerle ve laf kalabalığıyla uğraşamam. Benim yaşamım bütün açılardan bir ya/ya da hâlinde. Eğer ülkem için bir gurur kaynağı olacaksam, bu söylenmeli; ama eğer insanlara bana her şeyi yapma özgürlüğü verilecekse, o zaman ata yurdumda tıpkı bir budala gibi yaşadığımı söylemek zorundayım –ve idealiteyi kendime saklamalıyım, Hıristiyanlık olmaksızın yapamam. Ne yazık ki, Hıristiyan olmanın bedelini daha da yükseltmek zorundayım. Eğer iffetsizlik, kabalık ve kıskançlığın; her açıdan saygıyı hak eden bir yazarlık çabasına, bana muâmele edildiği gibi muâmele etmesine izin verilecekse, o zaman böyle bir ülkenin kendisini tamamen Hıristiyan olarak adlandırma hakkına ilişkin kuşku duyduğum gerçeğine katlanılması gerekecek. Aynı şekilde Hıristiyan olmanın bedelini yükseltmeye zorladığım gerçeğine de katlanılması gerekecek.

Sonuçta ben de acı çekebilirim; ama bu fikirden vazgeçmeyeceğim. Eğer insanlar bana daha fazla baskı yaparlarsa, daha fazla acı çekeceğim; ama bu fikirden vazgeçemem ve benim karşı direncim daha da güçlenecek. Bu durumdan zevk almıyorum; ama fikir uğruna çaba göstermekten başka bir şey yapamam ve dinî olarak kendimi yükümlülük altında hissediyorum.

Yoksa benim yazar oluşum bir suça mı dönüştü? Yalnızca bir örnek. Üç yıl önce *Concluding Postscript* yayınlandı. Bu eser erken dönem yazarlık gayretlerim için büyük bir dönüm noktasıydı. Eserin kendisi bir ya da bir buçuk yıllık bir üretimin meyvesiydi ve bu üretim bana beş ila altı yüz rigsdalere mal oldu. Kitabın altmış nüshası satıldı. Hiçbir yerde sözü edilmedi. Öbür yandan ben *Corsair*'de halk gürûhunun sevinç kaynağı olarak betimlendim ve alay edildim. P. L. Möller, *Kjobenhavnsposten*'de eseri ve beni aşağıladı. *Flyveposten*'de insanlar benim pantolonum hakkında yazdılar; pantolonumun şimdi de çok uzun olduğunu söylediler. Bunları halk gürûhunun benimle alay etmesini sağlamak için yazdılar.

Sonra da aynı insanlar benim kendilerine sert davrandığımdan şikâyet ediyorlar –ama hayır birisinin de bana karşı gösterilen sertlik hakkında bir şeyler söylemesi gerek.

49 X 2 A 124

Three Discourses on Fridays (Üç Cuma Vaazı) ('The High Priest' -Yüksek Râhip-, 'The Publican' -Yayıncı- ve 'The Woman Who Was a Sinner' -Günahkâr Kadın-) son müstear ismim Anti-Climacus ile ilişkilidir.

49 X 2 A 126

YAZARLIĞIM ÜZERİNE

Her şeyden önce heterojenliğimi muhâfaza etmek zorundayım gibi görünüyor. İşte ortada bir yazar var; objektif bağlamda bir dava olmasa da tekil bireyin kendi başına dâhil olduğu, ıstırâbını çektiği vs. bir davadır. Ama ben anlaşılmamış bir yazarım –*Concluding Postscript*'in komik olarak görünmesini sağlamamın nedeni, bu eserin son derece ciddî oluşudur- ve insanlar ayrı tezleri alıp onları dogmanın parçaları hâline getirmekle daha iyi bir dava oluşturabileceklerini düşünüyorlar. Hâlbuki yapılan bu iş, kuşkusuz yeni bir karga-

şaya neden oluyor. Ve bu kargaşa içinde ben bir dava gibi muâmele gördüm; her şey objektifliğe dönüştürüldü; aslında burada yeni olan olgu; yeni bir kişiliğe değil yeni bir doktrine sâhip olmamızdır.

Bir tövbekâr olma ve aynı zamanda buna inanma, benim mizacıma bir yönüyle uyuyor. Zira ben kendimi öne çıkarmak istemedim. Bir yazar olarak benim bütün varlığım ve faaliyetlerim bir meydan okumadır: alanı doldurdum, merak uyandırdım ve tekil bireyin ortaya çıkıp çıkmayacağını görmek için gizlice izledim. Eğer (tekil birey) ortaya çıkarsa kendimi hemen onun âyin üstâdı olarak atayacak; müstear isimlerin dâima kullandığı bir kalıba dikkat çekecektim: bu yaşlı, en yükseğe işâret eden gence hizmet ederken, yine de Sokratçılığını koruyor.

(Maalesef) bu gerçekleşmedi. Eğer R. Nielsen benim hiçbir kişisel yardımım olmaksızın bu makama doğrudan ulaşabilseydi,[91] onun hangi ölçüde tekil birey olabileceği kuşkulu olsa da- en azından ben onu dikkatle izleyecektim. Ama şimdi o benim kişisel desteğimi isteyerek, kendi konumunu belirledi. Fikir bağlamında o şimdi bir mürid.

49 X 2 A 130

Eğer bir insan yalnızca ekmekle yaşanamayacağını, her sözün –bu sözün ve içeriğinin ne olduğuna bakmaksızın (ayartma öyküsü, kırk gün boyunca oruç tutmakla kırk gece oruç tutmak arasındaki kontrast) Tanrı'nın ağzından çıktığını kavramaya yaklaşırsa, o insan bir süper insandır. Zira insan yiyecek ve içecek yerine yalnızca Tanrı'nın kelâmıyla yaşayabilecek kadar saf bir ruh değildir.

Ah! Peki bir insan uzun bir süre, çok uzun bir süre, yıllar boyu, bir özgün Hıristiyanlık gerçeğini anladığı için nasıl yaşayıp ıstırap çekebilir ve belki de kendisine işkence edebilir –ve sonra da aniden bir ışık doğar ve aynı gerçeği başka bir açıdan görebilir. Şimdi ise kendisini açlıktan can çekişirken yiyecek verilen ya da zayıfken güçlendirilen bir insan gibi hissediyorum.

91 Bakınız yukarıdaki dipnot 28.

Bırakın kendisinin bir günahkâr olduğunun tam bilincinde olan, İsâ'yı daima yalnızca Kutsal olarak hayâl edebilen; bu nedenle sürekli olarak O'na dayanarak direnmesine rağmen, bütün yapabildiği onun karşısında titremek olan bir kimse, böylelikle kendisini fedâ etsin. Böyle bir insanın birden İsâ'nın kurtarıcı olduğunu idrâk etmesi ne büyük değişikliktir. Öncesinde yalnızca en iyi anlarında Kutsala yönelmeye cesâret edebilen bu kimse, şimdi tıpkı kişinin en zayıf ânında yardıma çağırdığı doktor gibi, ona başvurabilecektir.

49 X 2 A 136

BİR BÜTÜN OLARAK YAZARLIĞIM ÜZERİNE

Bir bakıma bu bir seçim tarzında çağdaşlık sorunudur; kişi ya estetiği her şeyi kucaklayan bir düşünceye çevirecek ve sonra her şeyi onun ışığında açıklayacaktır ya da dinîyi seçecektir. İşte tam bunda uyanışa dâir bir şeyler vardır.

49 X 2 A 150

İşte böylelikle benden uzak durdular. Herkes kendi kendineyken benim son derece olağanüstü bir şey olduğumu, bu nedenle hiç kimsenin beni yargılayamayacağını itiraf etmeye istekli –bu nedenle hiçbir eleştiri vs. yazılmıyor.

Bunda bir gerçeklik payı var. Ben buna dayanarak hareket ettim. Gerçekten hiçbir şey kazanmayacağım; ama başkaları için kaygı duymam nedeniyle yaptığım bir işe girişttim. Sıradan insanların bayağılığıyla yolumu ayırmaya teşebbüs ettim.

Burada söz konusu olan benim eserlerimin eleştirilmesi değil, benim kendim için sıradan insanları anlama meselesiydi. Ama hayır, herkes sustu ve daha önceleri benim için varolması bile mümkün olmayan o forum tarafından yargılanmak sûretiyle fedâ edildim. Hem de benim yaşamımın ciddiyeti ve yüceliğini oluşturan idealiteyi hiçbir şekilde sezemeden.

49 X 2 A 152

[Kenar notu: Prof. Martensen ve ben] Eğer meseleye bir işadamları heyeti önünde karar verilecekse, o zaman ben baştan kaybettim demektir. Prof. Martensen'in yalnızca pelerinini, cübbesini ve kadife kuşağını giymesi, şövalye haçını eline alması ve belki de bu görüntüyü tamamlamak için eline ya da şapkasına, üzerinde "yılda 2.000 rigsdaler değerindedir" yazılı bir etiket takması yetecektir. Tek bir söz bile söylemesine gerek kalmayacak; yine de orada bulunan sanayicilerden birisi bile "İşte yaşamın ciddiyet ve samimiyeti" diye haykırmaktan kendisini alamayacaktır. Ama ben, ne yazıkki bir zavallı, hâlâ hiç kimse olmayan ben; öne çıkacağım ve bu görüntüyü tamamlamak için elimde ya da şapkamda "yıllık bilgece bir şeylere değer, yaşamını böyle kazanıyor, mümkün olan en yüksek standarda göre bir yazar olmak için çok gayret ediyor" yazılı bir etiket olacak. Gerektiğinde tutabileceğim, bir melek diline bile sâhip olsam, benim havâî bir hayâlperest olmadığıma bir tek sanayiciyi bile inandıramam.

Öyleyse eve, küçük çocuklarına git ve İncil'i oku.

İşadamlarını suçlamıyorum, kesinlikle böyle bir niyetim yok. Ama alçakça olan husus; meselenin gerçek boyutlarını anlamış olan ya da anlaması gereken Prof. M.'nin, kendisini bir işadamları heyetinin önüne atması ya da oraya itilmesine izin vermesi ve ayrıca orada tamamen saptırılmış bir samimiyet ve ciddiyet kavrayışının gündeme getirilmesidir.

49 X 2 A 153

PROF. MARTENSEN'İN DURUŞU

Prof. Martensen'in yurtdışına yaptığı bir seyâhatten beraberinde en son Alman felsefesiyle geri dönüp bu yenilikle muazzam bir sansasyon yaratmasının üzerinden neredeyse on yıl geçti. Martensen aslında bir orijinal düşünür olmaktan çok bir haberci ve muhâbirden ibâret.

Bu, -böyle araştırmaların zararlı yanı- gençliği büyüleyen ve onları her şeyi altı ayda yalayıp yutabileceklerine inandıran, bir 'konumlar' felsefesiydi.

Martensen dev bir başarıyı yaşıyor ve genç öğrencileri bu arada Martensen'le yeni bir çağın, devrin vs. başladığından kamuoyunu yazılı olarak bilgilendirmek için fırsatı değerlendiriyor. Genç insanların böyle bir şey yapmasına izin vermenin zararı; her şeyi başaşağı etmesidir.

49 X 2 A 155

Not: Ancak son zamanlarda yeni bir müstear isim ortaya çıktı: Anti-Climacus. Ama bu bir durmanın işâretidir; yani diyalektik tarzda bir durma yoludur. Siz, sizi tehlikeli bir biçimde kendi sınırlarınızın içine geri çekilmeye zorlayan yüksek bir şeylere işâret edersiniz.

49 X 5 B 206[92]

Tekil birey 'kalabalık' karşısında haklıydı (*har haft Ret*), insanlar da bunu gayet iyi görüyor. Ama o hakkettiğini aldı (*har faaet Ret*), ama insanlar bunu göremedi.

49 X 2 A 179[93]

YENİ MÜSTEAR İSİM (ANTI-CLIMACUS)

Ortada, bunun bir şâirce iletişim olduğu gerçeğinin nitel ifâdesi olan bir müstear isim var. Yani konuşan ben değilim, bir başka kimse; yani söylenenler başkalarına olduğu gibi bana da söyleniyor olabilir. Ben bir yayıncı olmanın rahatsızlığını taşırken, o sanki ko-

92 Bu kayıt Kierkegaard'ın yazar olarak faaliyetlerinin doğrudan açıklamasını yapmaya çalıştığı bir dizi not ve çalışmanın ilk taslaklarından alınmıştır.

93 Bu ve devamındaki kayıtlar, 9 Kasım 1849 sonrasına ait NB (14) (X 2 A 164 ila 328)'den alınmıştır.

nuşan bir ruh gibi. Onun söyledikleri biz insanların ilgisiz kalmayı tercih ettiğimiz şeyler. Ama söyledikleri işitilmelidir. Bunun anlamı, herkesin bunu şimdi yapması gerektiği ya da duyurulabilmesinin benim bunu yapmama bağlı olduğu değildir; ah hayır! Benim yaşamımın bunu da yansıtmadığının farkındayım. Ama bunun altında eziliyorum; bunu kendime verdiğim bir taviz olarak görüyorum ve bu da yaşamımı huzursuz kılıyor.

Etik-dinî eğitim açısından (bir başka deyişle idealitenin talebini sunmada- ki bu inâyetten ve onun beraberinde getirdiklerinden, kişinin inâyete fiilen ihtiyaç hissedene kadar yoğunlaşan katılığıyla ve kişiye ona aldırmama şansı tanınmaması yönüyle farklıdır) Artık benim gerçek birinci kişiliğim olan hatip konumundan iletişim kuramam –kendi yaşamımın varoluşsal olarak söylediklerime cevap oluşturduğu dereceden daha fazla iletişim kuramam. Eğer talebi yükseltirsem, bunun şiirsel bir sunum olduğunu dile getirmiş olacağım. Böyle sunmak doğrudur; zira böylelikle belki bir başkasını da daha fazla çaba göstermeye teşvik etmiş olacağım. Böylelikle temsil ettiği idealite açısından mücâdele etmeyi genel olarak hiç düşünmeyen şâirin aksine, kendimi de aynı açıdan bir mücâdeleci olarak belirlemiş olacağım.

Üstelik burada son derece korkunç olan, idealitenin taleplerinin; kendi yaşamlarının bu şartlara uygun olup olmadığını hiçbir zaman merak etmeyen, ya da yaşamlarının bu şartları taşımasını sağlamayı hiç düşünmeyen kişiler tarafından sunulduğu gerçeğidir. Bu açıdan çok titiz davrandığımı –mücâdele etmeme rağmen- şiirsel iletişime başvurduğum gerçeğini göstermektedir.

İletişimin şiirsel olduğu ya hatibin bizzat "bu bir şiirsel iletişimdir yani *benim söylediklerim şiirsel değildir*; zira benim söylediklerim gerçekten hakîkattir; ama *bunu benim söylemem* şiirseldir" demesiyle veya meseleyi açıklığa kavuşturmak üzere benim de ilk kez yaptığım tarzda, müstear isimlerin yardımıyla yazar olarak ifâde edilebilir.

Ama böyle bir hatip ya da yazar ile genel olarak şâir arasındaki

fark; konuşmacı ve yazarın kendilerini söylediklerinin mücâdelesini yapan kimseler olarak belirlemeleridir.

Ve şiirsel iletişime ilişkin bütün bu ayrımlar, öbür yanıyla temel Hıristiyan kategorisiyle, yani Hıristiyanlığın bir varoluşsal iletişim olduğu ve -insanların anlamsızca ve Hıristiyanlığa aykırı biçimde Hıristiyanlığı dâhil ettiği- bir doktrin olmadığı gerçeğiyle ilişkilidir. Bu nedenle ortadaki soru, tıpkı öğretim açısından olduğu gibi, benim doktrin sunumumun doğru olup olmadığı, örneğin Platon'un felsefesinde olduğu gibi doğru bir sunum olup olmadığıdır. Aslında hayır, soru şudur: benim kendi yaşamım anlattıklarımı yansıtıyor mu yoksa yansıtmıyor mu? Benim yaşamımın anlattıklarımı yansıtması ölçüsünde ben bir öğretmenim. Yansıtmadığı yerlerde ise, söylediklerim tamamıyla doğrudur; ama bunu *benim* söylemem şiirseldir sözünü ilâve etmeliyim. Bir başka deyişle bu bir şiirsel iletişimdir; ama hem kendimi uyanık tutmak ve mücâdele etmek hem de başkalarına yardım etmek için, hâlâ çok önemlidir. [...]

49 X A 2 184

Hıristiyanlığı aşırı derecede bir *teselli*ye dönüştürdüler ve Hıristiyanlığın bir *talep* olduğunu unuttular. Yazık siz dikkatsiz hatiplere! Bunun sonucu Hıristiyanlığı yeniden tebliğ edecek olanların işini çok daha güçleştirmektir.

49 X A 2 187

KENDİM HAKKINDA

Bütün eserlerimi bir cilt hâlinde kendi ismim altında, hem de mümkün olan en büyük etkiyi yapacak şekilde yayınlama; sonra da gerçekten nereye olduğunu bilmeksizin ve tecrîd içinde yaşamayı istemenin çok ötesine geçen böyle bir adımın getireceği sonuçları düşünmeksizin, hızla geri dönme fikri; bütünüyle umutsuz bir sabırsızlıktan ibâretti.

Benim görevim hiçbir zaman yerleşik düzeni sarsmak olmadı, benim asıl görevim bu düzene sürekli içsellik aşılamaktır.

Aslında bunu yapmanın yanlışlığını baştan gördüm; ama bu fikir bir anlığına benim aklımı çeldi ve bunun şâirliğin verdiği sabırsızlıkla da ilişkisi var.

Benim görevim dâima güç bir görevdi. Bir yandan Hıristiyanlık'tan daha ileri gitmek isteyen küstah bilimle, küstah kültürle vs ilgilenirken; aynı anda sıradan insanlara, kadınlara vs.ye olan içten sempatimin ışığında, idealitenin şartlarını böylesine bir yüksekliğe zorlarken; öbür yandan onların kaygılanmasına yol açmamak yönünde büyük bir sorumluluğum var.

Genel olarak kadın, etik-dinîyi ilan etmede bir ıslahçıdır ve öyle olmalıdır. Bunu erkekler için katı, kadınlar içinse farklı kılmamak gerekir. Bunu katılaştırırken kişinin bir otorite olarak kadına da saygı göstermesi ve o otoritenin yardımıyla etik-dinîyi yumuşatması gerekir. Bu açıdan, kadın erkekten daha az düşünceye sâhip olduğu ve bu nedenle daha az olgunlaşmamış düşünceye, buna karşın daha fazla duyguya, hayâle ve tutkuya sâhip olduğu için, kadın da erkek kadar yükü üstlenebilir.

49 X 2 A 193

THE SICKNESS UNTO DEATH ÜZERİNE

Belki de, planlandığı şekilde, editör tarafından şöyle küçük bir dipnot yazılmalı:

Editörün Notu

Bu kitap bir doktor tarafından yazılmış gibidir; burada editör olan ben, doktor değil hastayım.

Bu gerçekten de planladığım bir şey. Böyle bir dipnot yazmak için çeşitli taslaklar o zamandan bu yana masamda duruyor. Ama o dönemdeki gerçek şu ki; hâlâ yeni müstear ismin anlamını şimdi

olduğu kadar derinden kavrayamamıştım. İkincisi (ayrıca *The Sickness unto Death*'ın yayınlanması dönemindeki günlüğe de not edilmişti), bunun çeşitli yönlerden yanlış anlaşılabileceğinden korkuyordum. Zaten ben de korktum ve onu geri çekmek istedim.

Şimdi bütün açıklığıyla görüyorum ki; bu yeni müstear isim Anti-Climacus'la ilgili olarak dâima şöyle yazan bir editör önsözü olmalı: ben mücâdeleciyim.

Bu hükmün Hıristiyanlık âleminde verilmesi gerekir –yine de yargılanan ben olacağım bir biçimde verilmelidir.

Kabul edin ya da etmeyin, bu benim mizacıma, güç ve yumuşak başlılığın birleşmiş hâline karşılık gelen bir kahramanlık türüdür.

49 X 2 A 204

[Kenar notu: Luther'in iman öğretisi ya da bir bakış açısı olarak Luther ve benim kendime dair anlayışım]

LUTHER'İN İMAN ÖĞRETİSİ

Bu öğreti gerçekten de kişinin olgunlaştığı ve artık genç olmadığı bir dönemde meydana gelen transformasyona karşılık gelmektedir; onun iman öğretisi yetişkinliğin dinidir.

Bir genç olarak, kişi dürüstçe çabaladığında ideale ulaşabilecekmiş gibi görünür ve yeteneklerimi en iyi biçimde kullanmama karşın; eğer biraz cüretkâr davranırsam, yine de benimle, benim elimden gelenin en iyisini yapmam hâli olan prototip arasında çocukça bir eşitlik ilişkisi olacaktır. Orta Çağ'ın hakîkati burada yatıyor. Bu çağda her şeyi yoksullara vermek, bir manastıra kapanmak vs. yoluyla ideale gerçekten ulaşılabileceğine samimiyetle inanılıyordu.

Ama yetişkinliğin dini daha yüksek bir güçtür ve kendisini idealden bir aşama ötede hissetme gerçeğiyle özdeşleştirilebilir.

Birey gelişme kaydettikçe, Tanrı onun için gittikçe daha sonsuz hâle gelirken, o kendisini Tanrı'dan gittikçe daha uzak hisseder.

Bu durumda prototip öğretisi artık doğrudan birinci planı işgal edemez. İman önce gelir, İsâ ise armağandır. İdeal o kadar sonsuz derecede yücelir ki, benim bütün çabalarım, kendi gözlerimin önünde, çılgınca bir hiçliğe; bütün samimiyetimle mücâdele etsem bile, ideal gibi görünen bir noktada, bir tür dindarâne bir şakaya dönüşür.

Bu durumu şu söz gayet güzel ifâde ediyor: "Ben tek başına imanda huzur buluyorum". Genç adam bunun ne kadar devasa bir görev olduğunu anlayamaz; coşkuyla ve kuşkusuz başarılı olacağı dindarâne illüzyonu ile başlar. Yaşlı adam ise; kendisi ile ideal arasındaki mesâfeyi, bütün derinliği ile kavrar –şimdi her şeyden önce gerçekten dayandığı iman olduğunu göstermek için, kefâret verilenin iman olduğu, beni kurtaranın tek başına iman olduğunu göstermek için 'iman'ın öncelikle müdâhale etmesi gerekir.

Luther, buraya kadar olanların, dindarlığın gelişiminde bir dönüm noktası olduğunda tamamen haklıdır.

Ama günümüz dinindeki sapmalar imanı öylesine bir içsellik hâline getirmektedir ki; iman fiilen tamamıyla ortadan kaybolmaktadır. Yaşamın tamamen seküler bir biçim, *mir nichts* ve *Dir nichts*[94] almasına izin verilmekte ve imanın yerine, iman(ın varlığı) hakkındaki teminatı koymaktayız.

49 X 2 A 207

REGİNE'E İLİŞKİN OLARAK BİR İLERİ ADIM

Schegel'e, içinde Regine'e yazılı mektup içeren kapalı bir zarf bulunan bir mektup gönderdim ve onun cevabını, içindeki mektup hiç açılmamış hâlde aldım. Hepsi onun şifonyerinin[95] çekmecesin-

---

94 'Daha fazla telâşa düşmeksizin'.

95 Bakınız yukarıda X 5 A 149.

de, üzerinde şu etiketin bulunduğu bir beyaz zarfın içinde duruyor: Ona dair. Bu olay 19 Kasım'da oldu.

Bu olay şöyle gelişti.

Babasının ölümü onun benden bir yaklaşım beklemesine neden olmuş olabileceğinden (ayrıca bu konuda bilgiye de sâhibim), bu fikri tekrar gündeme getirdim. Bir şâirin bu görevde şansını ikinci kez denemesine izin verdim ve onun durumunda, kardeşçe bir ilişkinin onu kesinlikle mutlu edeceği sonucuna vardı. Bu sonuç beni de mutlu edebilirdi (daima onun evli olduğu ve özellikle Schlegel'in bana çok yararlı olduğu anlayışıyla birlikte). Bunun yanı sıra eğer bunu bir yazar olarak tekrarlarsam, her şey tekrar gündeme gelebilirdi.[96] Benim kavgam dinî bir kavgaydı. Bir hergele tarafından aldatılmak onun lehineydi. Ama o umutsuzca aşk ilanları yapacak, ölmek istediğini haykıracak, dinî yakarışlarda bulunacak kadar ileri gitti. Şimdi ise evli olan o. –ben ise evli değilim; bu anlayışı benimsedim. Bu konuda günlük NB (12)'de kayıtlar var.[97]

Sonra harekete geçtim. (Buna neden olan) En önemli değerlendirmeler şunlardı:

1. Bütün bir yaşam bir kadın için belki de çok aşırı bir ölçüdür. Benim ona olan bütün sadâkatimi öylece korumak ve yazar olarak yaşamımın onun ismine ihtişam katmasına izin vermek beni tatmin edebilir –ama onun ya da benim önce ölmemin ne gibi bir yararı olabilir ve bir kadın tarihsel ünü gerçekte ne kadar umursar? Böyle bir sadâkat zâlimliğin sınırında demektir; daha az sâdık olması, ama henüz yaşarken bundan iyi sonuçlar çıkarması onun için daha iyi olacaktır.

---

96 Kierkegaard, popüler taleplere cevap olarak ve bozulan malî durumuna destek olarak, *Either/Or*'un ikinci baskısını yayınlama planları yapmıştı. Kierkegaard'a göre bu kitapta, Regine'i, 'The Seducer's Diary' yoluyla 'geri püskürtmek' maksadıyla şiirsel bir girişimde bulunulmuştu. Bakınız yukarıda X 5 A 149.

97 Bakınız yukarıda X 5 A 59.

2. Beni harekete geçmekten alıkoyanın gururum olmasından korkuyordum. Yani kendimi bu yönde bir nahoş duruma atmak istemiyor olabilirdim. Bu nedenle vazgeçmeye cüret edemedim. Ona yaklaşmak söz konusu olduğunda, bunu yapmaktan kaçınmamın gururumdan kaynaklanmayacağını biliyordum. Bundan kesinlikle eminim. Hayır, asıl hassas faktör gerçekten Schegel idi. Bu nedenle Schegel'e yaklaştım ve bu olaydan ahlâkî bir söylev vermek için yararlandım.

Şimdi bu mesele bitti. Tanrı'ya şükür bitti. Yoksa sonradan "bunu yapmalıydım" diyebilirdim ve o zaman çok geç olabilirdi. Şimdi nefes alabiliyorum. Bu tür bütün söylemler, işleri Regine için kolaylaştırıyor. Onun duâları ve dindarca yakarışları –evet, bunların etkisi var.

Başka bir şey yapmak imkânsız ['güç' sözcüğü silinerek 'imkânsız' yazılmış]. Kişisel olarak kendimi kullanmaya cesâret edemem. Ona kişisel olarak yaklaşmak –benim sesimi duyması, ben daha söylemek istediklerimi ona anlatma fırsatı bulamadan benim yaklaşmamı tamamen yanlış yorumlaması riskini içeriyor.

Şimdi bu mesele hâlloldu. Bir şey kesin –Schegel'in onayı olmaksızın tek bir söz bile etmem. Ve o kendisini mümkün olduğu kadar kesin bir biçimde açıkladı. Şimdi her şey Schlegel'e bağlı.

49 X 2 A 210

Ve doğal olarak Schlegel'i kabul etmeye zorlama hakkında Regine'ye tek söz edilmeyecek. Hayır, asla! Evliliğe saygı duymak benim anlayabileceğim bir şey. Onun için bir çâre bulmuş olma ve onu bununla mutlu etme, evliliğini süsleme ihtimâli –ve kendimi bu şekilde harcamakla kendimden çok fazla şey isteyip istemediğimi ancak Tanrı biliyor- Schlegel'den Regine'e bir armağan olacaktı. Eğer Schlegel beni anlasaydı, eğer bana inansaydı, o zaman onun emrinde bir köle olacaktım. Ama şimdi mesele gerçekten hâlloldu.

Ve bu meselede hiçbir zaman kendimi bu kadar hafif, mutlu ve özgür hissetmedim. Böylece bu yapay adımı atar atmaz, yeniden tamamen kendim oldum. Şimdilik onu bırakmama ve kendime bakmama Tanrı'nın izin verdiğini anlıyorum. Yalnızca ona verdiğim son sözü yerine getiriyorum: 'Zaman zaman onu düşünüyorum' ve bu yolla onu tarihe ve ebediyete saklıyorum.

21 Kasım 49 X 2 211

Aynı çekmecede ayrıca çeyrek yaprak büyüklüğünde bir kitap: 'Onunla İlişkim, 24 Ağustos 1849, Edebî Bir Eser'.[98] Yine küçük bir kutu içinde üzerinde 'ölümüm hâlinde yakılacak' yazılı gri bir kâğıt paket masamın küçük çekmecesinde duruyor. Burada onunla ilişkime dair eski, ama benzer bir değerlendirme var. Regine ile ilgili olarak geçen yılın (1848) ve bu yılın (1849) günlüklerinde, ayrıca muhtemelen eski günlüklerde, çok miktarda kayıt var.

49 X 2 A 212

Meclis Üyesinin (Regine'in babası Olsen'in) ölümünün benim yazarlıktan uzaklaşma ve başından itibaren bir dinî yazar karakterinde ortaya çıkma düşüncemle aynı zamana denk gelmesi beni çok şaşırttı. (NB günlüğündeki bir nota bakınız). Ve bütün yazarlığım dinî yazarlık olarak ortaya çıktığımda, esasen 'ona' (Regine'e) atfedilecekti.

49 X 2 A 215

Eğer mümkün olsaydı, 'onunla' uzlaşmamız *Three Discourses* ('The High Priest', 'The Publican', 'The Woman Who Was a Sinner') ile aynı zamanda gerçekleşecekti. Bu eserin önsözünde de –bütün yazarlığımın bir gözden geçirilmesi adına- onun bir zamanlar okuduğunu bildiğim bir kitap olan 1843 yılındaki *Two Edifying Discourses*'un önsözünün bir tekrarı yapılacaktı.

49 X 2 A 217

98 Bakınız yukarıda X 5 A 148.

Muhteşem Saray Kilisesi'nde, aydın kamuoyunun favori ilan ettiği şaşaalı bir saray râhibi, seçkin, aydın kişiler grubu önünde kürsüye çıkıyor ve havarînin şu sözleri üzerine etkileyici bir vaaz veriyor: "Tanrı aşağılanan ve küçük görülenleri seçer". Ve hiç kimse gülmüyor.

49 X 2 A 227

İnsanı hayvandan ayıran 'lisân'dır; bütün öğretiler de, insanı sapkınlığa kolaylıkla sürükleyebilen lisânda geliştirilmektedir. Lisân bir soyutlamadır. Her yerde somut yerine soyutu sonuç verir.

Buradaki sorun doğal bilimsel ya da estetik terimlerle ele alınır; insan neden sahnenin kendisine verildiğini gerçekten bildiği illüzyonuna bu kadar da kolayca kapılabilir? Yine burada somut sezgi kolaylıkla kaybolup gidebilir.

Ve etiksel olarak: bir kimsenin kendisinin, bu dev somut varlığın yerine, insanı (soyutlama) düşünmeye yöneltilmesi ne kadar da kolaydır! Burada ayrıca Pythagorcu sessizce başlama kuralındaki hakîkat yatmaktadır: böylece akıldaki somutla başlanmış olur.

49 X 2 A 235

PİSKOPOS MYNSTER'İ PROTESTO

Piskopos M.'nin sürdüğü gibi görkem, onur ve saygı; bolluk, tatmin, seçkinlik içinde geçen bir yaşam ancak tek bir varsayım altında Hıristiyanlık bağlamında haklı görülebilir: Piskopos M., içinde yaşadığı küçük dünyanın, Danimarka'nın veya kendi piskoposluk bölgesi Sjælland'ın veya yalnızca Kopenhag'ın gerçek Hıristiyanlardan oluştuğunu ileri sürebileceğini mi düşünüyor? Ya da büyük çoğunluğun Hıristiyan olmayanlardan oluştuğunu inkâr mı ediyor? Dünyanın bu küçük dünyaya uymadığını, bu küçük dünyanın kötülük bataklığına saplanmış olduğunu söyleyebilir mi? Eğer öyleyse, Hıristiyanlık bağlamında Piskopos Mynster'in yaşamı bir yalandan ibârettir.

Ve piskopos hazretlerinin vaazlarından, onun dünyanın daha önce olduğundan hiçbir yönüyle daha iyi durumda olmadığını söylediğini gösterebilirsem, o zaman onun yaşamının her hâlükârda bir yalan olduğu ortaya çıkacaktır.

Bu yalan, onun aktüaliteden büyük bir istekle kaçtığı, içinde kendisinin Hıristiyanlık âleminin tam olarak ana etki kaynağı olmadığını bildiği seçkin çevreler için özel bir sınıf organize ettiği gerçeğiyle uyumludur. Ve Piskopos M. bu çevre içinde yaşamaktadır.

Piskopos hazretleri, kaç kez bizleri etkileyici bir biçimde, *eğer* ondan istenirse, yaşamını, kanını ve her şeyini sunmaya istekli olduğuna inandırmadı mı? Ama *eğer!* Ama ne kadar tuhaf bir dünya içinde yaşıyor olmalı ki, bu coşkulu *eğer*ine rağmen, ıstırap çekecek hiçbir fırsat bulamadı ve yalnızca dünyevî ihtişam ve saygı içinde yükseldi; seçkin gruplarca kutsandı; kadınlar tarafından dostluk gösterildi; aktörlerce, saray yetkililerince ve diplomatlarca hayran olundu. *Eğer*ine rağmen, ıstırap çekme fırsatı bulamadı; ama yine de dünyanın hâlâ kötülük içinde olduğunu vaaz ediyor. Dünyanın çalkantılar içinde yaşadığı bir döneme denk gelen uzun yaşamı boyunca *eğer*ine rağmen ıstırap çekecek bir fırsat bulamadı. Yine bu *eğer*ine rağmen –yapabildiği sürece- suçu Kiliseden uzak tutmak için Piskopos Monrad'ı kutsamayı reddetme fırsatı bile bulamadı. Evet, ama mesele kendisinin, zavallı bir ilâhiyatçı adayın atanmasını 'piskoposça kaygı' ile durdurma gücüne gelince, o zaman Piskopos M. hazırdı ve o bunun ustası ya da iktidara açtı. Ama o an geldiğinde, ustalığını gösterme fırsatı doğduğunda –ve Hıristiyanlık bağlamında kişi alt konumdayken en iyi şekilde gösterebileceği bir şey ortaya çıktığında- Piskopos M. bir gazete muhâbiri kadar esnek; elbise kiralayan birisi kadar müşterisinin hizmetinde olduğunu gösterdi.

Dünyevî açıdan bu kadar bilgece olan bu tavır 'Hıristiyanlık hikmeti' midir? Bu kadar dünyevî olan şey Hıristiyanlık mıdır? Bu kadar hakîkate aykırı olan şey hakîkat midir? Son derece kendisine hizmet anlamına gelen bu tavır Tanrı'ya hizmet midir? Kendisi

için bu kadar kaygı duyduğunu gösteren tavır, kişinin kendisini fedâ etmesi midir? Aslında son derece yanlış yönlendirici olan bu tavır insanlara önderlik etmek midir?

49 X 2 A 237

Artık Kutsal Kitâb'ın uygulayıcıları râhipler değil; doktorlar bu görevi üstlendi. Din değiştirme yoluyla başka bir kişi hâline gelme yerine, insanlar şimdi kaplıca tedavisi ya da benzeri yollarla başka birisi hâline dönüşüyor –ama hepimiz Hıristiyanız!

49 X 2 A 238

Bütün bu yalın ve çıplak *liberum arbitrium** meselesi, en iyi şekilde varolmanın güçlüğü yoluyla görüleceği üzere, tamamen bir hayâldir. Ne kadar samimi bir karar verilmiş olursa olsun, kişinin bu alışkanlıktan kurtulması için sürekli ve sonsuz çabalar göstermesi gerekir. Ya da kişinin kendi kontrolü dışındaki eşyâ ile mücâdele ettiği bir manevî mücâdele, onlarla ölümcül bir kaygı içinde yaptığı mücâdele düşünüldüğünde; bu kaygı yüzünden, işin başında onları yok etmek yerine ancak tahrik eder. Sonunda bitmek bilmez uzun bir savaş sonucunda galip gelir.

49 X 2 A 243

[Kenar notu: Peter'a Dair]

PETER'A DAİR

Şimdi Peter yazarlık hakkındaki düşüncelerini anlatacak.

Yazarlığı nasıl görmek gerek? Peter'in yalnızca arada sırada ve birkaç kitabı okuduğunu biliyorum –onun için bu yeterlidir (Bu ifâde onun kendi sözlerine dayanmaktadır). Sonra kongrede bir ko-

* "özgür yargı, hürce verilmiş hüküm".

nuşma yapma görevini üstlendi.[99] Ama sonra bu planlanan konuşmanın orada kullanılamayacağı ortaya çıktı –böylece konuşma akşamından bir gün önce, "neden Martensen, Søren ve R. Nielsen hakkında bir şeyler söylemeyeyim?" fikri ortaya çıktı.

Konuşma gerektiği gibi yapıldı ve sonra da basıldı. Eğer bu konuşmanın herhangi bir özden yoksun olduğu itirazı yapılırsa, verilecek cevap şudur: Tanrı aşkına bu yalnızca bir konferans konuşması. Peki öyleyse neden yayınlandı? Yalnızca bu da değil; önce bir konuşma olarak sunulması ve sonra da yayınlanması ona ilâve bir önem kazandırmaktadır.

Ne kadar üzücü! Böylesine küçük bir ülkede, hâlâ herhangi bir eleştiri almadım.[100] Herkes benim kitaplarımı, bir şey söyleme fırsatı olarak istismar ediyor. Bu nedenle benim davam ilerleyeceğine geriliyor. Elbette bu her zaman ortada duran bir problemdi; ama soruna verdiğim somut önemi ortaya koyacak 'zaman ve mekân olmamıştı' Laf kalabalığı sıradanlığı içinde genelleştiriliyordum –herhangi bir şey yazmamış bile olabilirdim.

Ve şimdi 'bütün bu olup bitenler hakkında gayet iyi bilgisi olması gereken' kardeşimin ortaya çıkması trajik bir aldatmacadır.

49 X 2 A 256

[Kenar notu: Joh. Climacus] İnsanların yaygın olarak Joh. Climacus'un yalnızca bir sübjektiviteden ibâret olduğunu söylemeleri; onun her hâlükârda bir gerçek yaşam karakteri olmasının yanı sıra, son bölümlerin birinde, "önemli olan; tam olarak belirtilmesi hâlinde, karakteristik olanda bir 'nasıl' olması; ayrıca 'ne'nin de verilmesidir ve bu imanın 'nasıl'ıdır" dediğini görmezden gelmeleri demektir. Burada içsellik, hem de maksimum ölçüde bir objektivite

---

99 Kopenhag yakınlarındaki Roskilde'de 30 Ekim 1849 tarihinde yapılan edebî konferans.

100 *Either/Or* ve *Postscript*'in her ikisinin de bir kez daha gözden geçirildiği gerçeğine rağmen.

olduğunu kanıtlamaktadır. Ve böyle yapılması, bildiğim kadarıyla, şimdiye kadar hiç gerçekleştirilmemiş ya da başarılmamış bir biçimde sübjektiviteye bir dönüş kazandırılması anlamına gelmektedir.

49 X 2 A 299

Bazen *basın* işitilemeyecek kadar derinden gitmesi ve yalnızca çok yakında duranların boğaz hareketlerinden bir şeylerin olup bittiğini anlayabilmesi gibi; Grundtvig de bazen tarihin o kadar derinliklerine dalmaktadır ki; oradan bir şeyleri ortaya çıkarmada başarısız olmaktadır. Ama derine daldığı kesindir!

49 X 2 A 307

DİNDARLIĞIN YÜKSELEN FORMLARI

A. Birey Tanrı'yla ilişki kurar, böylece yeryüzünde işleri iyi gider. Bir başka deyişle Tanrı'yla ilişkinin dünyevî anlamda doğrudan yararını görür.

B. Birey, günahlarının affı için, eğilimlerini kontrol etmesi için, Tanrı'da merhametli bir yargıç bulmak için, Tanrı'yla ilişki kurar. Bir başka deyişle ilişki tamamen diyalektik olmayan bir ilişki hâline gelmekte, birey hiçbir şey elde etmemekte, ama ilişkinin faydasını görmektedir.

C. Birey imanını, kendisinin kurtuluşunun içinde yattığı îmânını; söz ve fiilleriyle (kendi arzularını terk etme, fânî emellerinden vazgeçme) ifâde etmeye çağrılmaktadır. Ama bu tanıklığın sonucu bireyin insânî bağlamda acı ve mutsuzluk çekmesidir. Burada diyalektik onun Tanrı'yla ilişkisinden yarar sağlamasının bir unsurudur. Herhangi bir zayıf anda bireye bu ilişki zarar ve tâlihsizlik getiriyor gibi görünecektir. Zira îmânına dâir söz ve fiilleri terk etmekle insânî bağlamdaki ıstırâbın büyük bir kısmından kurtulacaktır. Ama eğer bir noktada olaylar o kadar ters bir hâle gelebilir ki; bireye Tanrı'ya iyilik yapanın kendisi olduğu (sanki Tanrı"nın ebe-

dî taleplerde bulunmaması gerektiği ve sanki birey için ebedî bağlamda çok şey yapmadığı) izlenimini verebilir. O zaman birey bu anların her birinde nankördür ve küstahlaşma riski içindedir. Böyle bir kargaşa hâlinde, kişinin bu korkunç alternatifin gerçekleşmesine izin vermek, küfre düşmek, Tanrı'ya iyilik yaptığı aldatmacasına inanmak yerine; kendisini tehlikeden bir an için uzaklaştırmasını ve nankörlüğünü görmesini tavsiye ediyorum. [...]

49 X 2 A 318

Eğer insanları benim yaşam tarzım hakkında kandırmada ne kadar mâhir olduğumu anlatmak istesem, anlatacaklarım bir kitabı doldurabilirdi.

Either/Or'un tashihini yaparken ve eğitici vaazları yazarken, neredeyse hiç sokağa çıkmadım. Böylece farklı bir metot uyguladım. Her akşam evi yorgunluktan bitkin bir hâlde terk ettim ve Mi-ni'nin yerinde akşam yemeğini yedim, on dakikalığına –bir dakika bile fazla değil- tiyatroya uğradım. Herkes tarafından tanındığım için, tiyatroda bulunan birkaç dedikoducunun 'her akşam tiyatroda, yapacak başka işi yok' diyeceğine güveniyordum. Ah sevgili dedikoducular, sizlere ne kadar teşekkür borçluyum; siz olmadan istediğimi asla elde edemezdim.

Bunu ayrıca eski nişanlım için yaptım. Eğer ona hizmet edecek, bana karşı gerçek bir direnç göstermesine yardım edecekse, hor görülmeyi istemek benim melankolik bir dileğimdi. Böylece imajımı bu şekilde zayıflatma konusunda her yönüyle rûhumda mutlu bir anlaşma yapıldı.

49 X 5 A 153

[...] Hıristiyanlık bakış açısından, en katı anlamda, bir Hıristiyan bilim yoktur. Her hâlükârda eğer 'iman' alanındaki bir bilim adamı, kendisine bilimle uğraşma izni verecek kadar cüretkâr ise, bu durumda bilim üstün olan değil, aşağı olandır.

Bu yeni bir prensip değildir. Zira Hıristiyanlık prensibidir. Her şeyden de öte bilim olmadığına dair prensibi bilimsel kılan yeni bir bilimsel prensip de değildir. Hayır, bu Hıristiyanlığın sınırıdır.

Concluding Postscript, dönüşü, - spekülatife, hem de daha yüksek bir şey olarak spekülatif değil- doğru bir biçimde imandan imana, varoluşa gerçekleştirmektedir. [...]

49-50 X 6 B 114[101]

Ben evli değilim; ama yine de evliliğin en yetkin savunmalarından birini yazdığımı iddia etme cüretini gösteriyorum. Yaşamımı her yönüyle mümkün olduğu kadar basit bir şekilde açıkladım. Benim yalnızlığımın evlilikten yüksek bir hâl olmayıp, tam tersine ondan çok aşağı bir hâl olduğunu gösterdim. [...]

49-50 X B 115

101 Bu ve devamındaki kayıt Martensen'in *Dogmatics*'i üzerine teolojik ihtilafla bağlantılıdır.

1850-1853

KAVGAYA HAZIRLIK

Bundan sonraki üç yıl belirgin dışsal olaylardan yoksun değildi. Nisan 1850'de Kierkegaard, Rosenborggade'den Nørregade'e,[1] babasının ölümünden sonra yaşadığı (gerçi başka bir apartmandaydı) caddeye geri taşındı. Bazı mektuplaşmalar dışında pek fazla kişisel bağlantı sürdürmüyor gibi görünmektedir. Hatta Emil Boesen ile bağlantısı bile, bu dönemde düzensiz hâle geldi. Gerçi bunda Boesen'in şimdi râhip olması ve nişanlanmasının da etkisi vardı. 12 Nisan tarihli bir mektubunda Kierkegaard, bir başka nedenden söz ediyor: bu ilişkiyi, -en azından Boesen açısından- verimsizleştiren, Boesen'in düzenini kurmadaki başarısızlığı idi. Ama mektubun yumuşak üslûbu hâlâ ilişkilerinin iyi durumda olduğunu göstermektedir:

> Sevgili Dostum,
>
> İlk önce bir hatırlatma: eğer bana yazmak istiyorsan, lütfen yaz, böylece ben de okuyabileyim. Bu gönderdiğin bir mektup değil, acayip derecede ince bir kâğıt üzerindeki kargacık burgacık karalamalardı.
>
> *Iam ad alia.*[2] Nihâyet senden bir mektup aldım. Peki onda ne buldum? Senin beni ziyâret ettiğin zamanlarda genellikle en çok konuşan benmişim, öyleyse en çok yazan da ben olmalıymışım. Hârika! Sana teşekkür ediyorum! Ama yetti artık. Üç dileğin var. İlk ikisi baban ve nişanlına ait. Her ikisini de ziyâret etmem bekleniyor. Ce-

[1] No. 156 Rosenborggade (şimdi no 7) ve 43 Norregade (şimdi no.35).

[2] 'Şimdi farklı bir şey için'.

vap: olamaz. Beni bu kadar kısa bir süre içinde tamamen unutabildin! Nişanlına yolda rastladım ve ona, senin benden onu ziyâret etmemi istediğini söyledim; ayrıca bu konuda sana cevap vermeye karar vermiştim, bu fırsattan yararlanarak orada cevabımı ona verdim. Babana gelince, ona ne kadar düşkün olduğumu biliyorsun. Ayrıca onu görmenin bana hatırlattığı son derece değerli anılardan söz bile etmiyorum. Ama o anılardan o kadar uzaklaştım ki, kazaen her şey yeniden başlayabilir.

Son olarak; vaaz konuları hazırlama sanatını[3] öğrenmek istiyorsun. Böylece gördüğün gibi sen bana bir vaaz konusu verdin bile. Bunun yanı sıra, benim görüşüme göre, oturup bir tema bulmaya çalışmaktan daha aptalca bir şey yok. Bunun için yaşamını makul bir biçimde düzenlemelisin. Her gün en azından bir buçuk saatini İncil'i rastgele okumaya ya da ibâdete ayırmalısın. Sonra yürüyüşe çıktığında düşüncelerin rastgele kanat çırpmasına, orada burada dolanmasına, zaman zaman ortaya çıkmasına izin vermelisin. İşte günlük yaşam böyle düzenlenmeli. Vaaz konuları o hafta içinde bol bol karşına çıkan tesâdüfler olmalı. Tesâdüflerin belirsizliğini artırdıkça, daha özgür, daha iyi, daha zengin hâle geldiklerini; daha şaşırtıcı, daha sarsıcı, daha etkileyici hâle dönüştüklerini göreceksin.

Yeni konumundan memnûn olduğunu duymak beni mutlu etti. Ben de öyle olacağını umuyordum. Bir bakıma, birçok şey sana kolay gelirken, birçok şeyde de kendini güncelleştirmen gerekecek. Daima söylediğim gibi atanmana kadar çok uzun bir süre geçti. Elbette bu dönem de çabuk geçecek. Benimle ilişkin sonunda senin için yararlı olmaktan çıktı; çünkü sen ne istediğinden pek emin değildin. Râhipliğe geçerek kendini biraz güvenceye alıp, evliymiş gibi yaşamaya başladığında, bu ilişkiyi daha sağlam bir perspektiften göreceksin. Beni yeni bir itidal ile gözden geçirecek ve sonuçta daha fazla memnûniyet ve tatmin bulacaksın.

Bana gelince; her şey bildiğin gibi. Bildiğin üzere; bu meseleyi mektupta daha fazla tartışmak istemiyorum. İyi yaşa, sapasağlam, mutlu ve kendinden emin ol! Umuyorum ki; önünde gülümseyen bir yaz

[3] Vaaz temaları.

duruyor. Sanıyorum sen de onu bekliyorsun ve bu yaz, sana gülümsemeyle birlikte teşvik de getirecek. Mutlu ol ve benim de mutlu olan birisiyle birlikte olmanın mutluluğunu yaşamama izin ver ve o mutlu adamın sen olmasını sağla.

Dostun S.K.[4]

Kierkegaard'ın Boesen için dilediklerini –realistçe olmasa da– kendisi için de dilemiş olduğundan kuşku yoktur. Bu dönem boyunca Kierkegaard, 1851 yılına ait bir günlük kaydında 'görevi' olarak ifâde ettiği işlevini anlamakla daha fazla meşgul hâle geldi.[5] Yaşamdaki görevini kavramaya çalıştığı şartlar şunlardı: (1) Kendisinin, Boesen'in gerçekleştirmesinden mutlu olacağını söylediği şartlarda, 'evrenseli gerçekleştirme'sini önleyen kendi 'heterojenliği'. Bunun izlerini sürekli olarak çocukluğuna kadar götürmektedir. (2) 'Hıristiyanlık âlemi'nin yaygınlığı, bir doğallaştırma ve bu nedenle gerçek Hıristiyanlık mesajının toptan yozlaştırılması. (3) Şimdi görevini Hıristiyanlık âlemi karşısında (Hıristiyanlığın) savunucusu olmak olarak görüyordu. (4) Hıristiyanlığın öğretmenler ya da yazarlara değil, tanıklara ihtiyacı olduğu bir zamanda Hıristiyanlığı nasıl savunacağı sorunu. Kendi ölümü düşüncesi, yaşamının işleyişindeki muhtemel bir oyuncu olarak daha da sürekli hâle geldi ve *Corsair* olayı esnasında halk 'gürûh'unun muâmelesinde kaynaklarını bulan şehitlik konusu tekrar tekrar ortaya çıkmaya başladı. Kierkegaard şimdi otuz yedi yaşına yaklaşıyordu ve şimdiden 'melankolisi' içinde kendisine biçtiği otuz üç yıllık ömrü dört yıl geçmişti.

Bir bakıma Kierkegaard'ın yaratıcı çalışması tamamlanmıştı. Gerçekten de bu çalışma 1846 yılında *Postscript* ile tamamlanmıştı. Sonraki her şey, *The Crisis and a Crisis in the Life of an Actress* adlı kısa eser hâriç, açıkça belirlenmiş Hıristiyanlık çerçevesinden yazı-

---

4 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s. 280-281.

5 Aşağıda X 4 A 6.

lan eserlerdi. Buna Kierkegaard'ın önce kendi adıyla yayınlamayı düşünüp, sonra Anti-Climacus adıyla yayınladığı iki eser de dâhildir. Belki de bu nedenle Kierkegaard, tekrar resmî bir görev alma düşüncesine –bu kez daha ciddî bir biçimde- geri dönmekteydi. Bunun amacı Anti-Climacus'la karşılaştırıldığında kendi 'sıradanlığını' göstermekti. Amaç Hıristiyanlık âleminin kötülükleriyle içeriden mücâdele etmek de olabilirdi. Ve elbette mâlî durumu da sarsıntı içindeydi. Çeşitli vesilelerle Kierkegaard, Mynster'in peşinden koştu. Nedeni kısmen bir görev düşüncesiydi. Ama Mynster'le arasında gittikçe büyüyen uçurumun ve hatta yakın bir 'çatışma'nın farkındaydı.[6] *Practice in Christianity*, Mynster'i Kierkegaard'ın önceki müstear isimli eserlerinden çok daha fazla sinirlendirmişti. Zira onun üzerinde durduğu temelleri tehdit ediyordu. Ama Kierkegaard, Mynster'in karakterindeki eleştirilerini kamuoyu önünde yapmada başarısızlık zayıflığını hissetti. Sonraları Mynster, artık *Corsair*'in emekli editörü olan Goldschmidt ile Kierkegard'dan aynı dalın kuşlarıymış, aynı türde 'yetenekler'miş gibi söz edince durum daha da kötüleşti.[7] Bir çatışma için gerekli sahne hazırlanmışıt ve Kierkegaard'ın günlükleri şimdi yaklaşan çatışma için silahlarını biledi bir demirci ocağı hâline geldi. 1851 yılının Eylül ayında *For Self-Examination (Kendi Kendini Değerlendirmek İçin)* adlı bir eser yayınlandı.[8] Bu eserde Kierkegaard, içinde kralın emrinin, kendi memurları ve maiyyetine iletilmesi yerine bütün halka iletildiği, uygulayanların kendisinin de katkıda bulunduğu nihâyetsiz yorumların konusu hâline geldiği bir toplum portresi çizmektedir. Kierkegaard, kendi memurları ve maiyyetine bağımlı bir dünyevî kralın daha akıllı yorumcuları daha yüksek makam ile ödüllendireceğini söylüyor ve sonra şunu hayâl etmemizi istiyor:

> Bu kralın her şeye gücünün yettiğini ve bütün memurları ve maiyyetindekiler onu aldattığında bunu bir çimdik gibi bile hissetmedi-

6 Aşağıda X 4 A 511.

7 Aşağıda X 4 A 167 ve 168.

8 Aşağıda X 6 B 4.

ğini hayâl edelim. Bu her şeye gücü yeten kralın böyle bir şey hakkında ne yapacağını sanıyorsunuz? Kesinlikle şöyle diyecek: Emrime uymamaları benim hâlâ affedebileceğim bir şey. Üstelik eğer bir araya gelir ve benim kendilerine karşı sabırlı olmam ya da onları bu emirden tamamen müstesnâ tutmam için dilekçe verirlerse... onları affedebilirim. Ama affedemeyeceğim şey ciddiyet olarak görülen duruş noktasının ötesine geçmesidir.[9]

Buradaki ciddiyet, İncil'de emir olarak doğrudan neyi anlayabiliyorsanız onu hemen uygulanabilecek bir şey olarak almak ve öncelikle bu emrin doğru yorumu üzerinde uzlaşılmasını istediğiniz için, o emri uygulamayı ertelememektir. Kierkegaard'ın bundan hemen sonra yazdığı ama yayınlamadığı *Judge for Yourself*'de (Kendi Yargıcın Ol), daha sonraları Kiliseye saldırıda ortaya çıkacak birkaç tema ilk kez yer almaktadır. Bunlar arasında Hakîkat'e gerçek anlamda tanık olmanın ne demek olduğu ve Hıristiyanlığın yaşanması gereken değil, ilan edilmesi gereken bir fikir olduğu görüşleri de bulunmaktadır. *Practice in Christianity*'de Mynster'in öfkelenmesine neden olacak şekilde, Kierkegaard 'Hıristiyanlığı Hıristiyanlık âlemine tanıtma' ihtiyâcı ve hakîkati yalnızca 'bilmek' –bu bilgi ister Martensen'in Hegelciliğinde olduğu gibi kavramsal olsun; isterse Mynster'in daha ibâdet ağırlıklı iman versiyonunda olduğu gibi sezgisel ve kişisel olsun- yerine hakîkat 'olmak' ihtiyacından söz etmeye başlamıştı.

Ancak Kilise ile çatışma için ortam, 1853 yılı yaz sonunda Kopenhag'ta başgösteren kolera salgını ile daha da geliştirildi ve genişletildi. Salgın, kentin sağlık ve refâh düzeninde skandal niteliğinde kusurları ortaya çıkardı ve alt sınıflara mensup binlerce insan öldü. Danimarka'da gelir düzeyi iyi olanlar yaz tatillerini şehir dışında geçiriyorlardı. Bu dönemde birkaç istisnâ dışında din adamlarının tamamının tatilde olmayı daha uygun görmeleri, hem yoksul insanlar hem de onların refâhını düşünenler arasında derin

9 *Til Selvprøvelse, Samtiden Anbefalt* (Kendi Kendini Değerlendirmek İçin, Günümüz Çağına Tavsiye Edilir), *Samlede Værker*, a.g.e., cilt XVII, s. 76-77.

bir kızgınlığa ve küçümsemeye neden oldu. Kierkegaard'ın Kiliseye yönelik saldırısı başladığında, birçok çevrenin ruh hâli bu saldırıyı olumlu görecek durumdaydı.

Örneğin ben, Tanrı için her şeyin mümkün olduğuna dayanarak şu ya da buna inandığımda, absürd ne olacaktır? Absürd, hâlâ insanın ulaşabilme alanı içinde bulunan bir imkânı atlamış olmamamı sağlayan negatif bir niteliktir. Absürd umutsuzluğun ifâdesidir: yani insânî bağlamda hiçbir imkân yoktur –ama umutsuzluk imanın negatif bir kriteridir.

Küskünlük ve imana gelince –küskünlük Tanrı ile insanı ayıran niteliği belirleyen negatif kriterdir; ama yine de mü'min küsmez. Küskünlüğün tam tersini ifâde eder. Yine de dâima negatif bir kategori olarak küsme imkânına sâhiptir.

Ancak 'iman' daha önce belki de hiçbir zaman günübirlik olduğu kadar diyalektik de olan birisi tarafından sunulmamıştır. O kimse tek başına iken dâima hakkında konuştuğu günübirliğin yeni bir günübirlik olduğunun bilincindedir ve bunu negatif kriter sağlar. Bir başka ilişkiyi ele alalım: kutsanmışlık ve ıstırap çekme. Buradaki gerçek ifâde şudur: bir kimse imanı elde etmeden önce tarif edilemez derecede acı çekmiş olabilir; şimdi ise bütün kutsallığıyla imana sâhiptir. Bu sunum o kimsenin diyalektikçi olmadığını gösterir. Zira kendi kutsanmışlığının *nerede* olduğuna, aldatılıp aldatılmayacağına ilişkin bir kritere sâhip değildir. Ama bu sunum insanları memnûn eder. Çünkü onun yardımıyla insanlar kutsanmışlığı boş bir şey olarak görürler ve ikinci el imanla tatmin olurlar.

50 X 6 B 78[10]

[10] Bu ve izleyen üç kayıt, bazı müstear isimli eserlerde yer aldığı şekliyle absürdlük fikrinin savunulması ve açıklığa kavuşturulması amacıyla yazılmış notlar ve taslaklardan alınmıştır.

Bu durum en iyi Anti-Climacus'a atfedilebilir.

Kısa bir tekrar yoluyla diğer müstear isimlerin vurguladığını vurgulamayı gayet memnûniyetle üstelenebilirim. Absürd sadece absürd ya da rastgele absürdlükler değildir (bu nedenledir ki Joh. D. Silentio şöyle sorar: Zamanımızda kaç kişi absürdün ne olduğuna ilişkin en küçük bir kavrayışa sâhiptir?).[11] Absürd bir kategoridir ve Hıristiyan absürdlüğün tam ve kavramsal olarak doğru açıklamasını yapmak çok ayrıntılı düşünmeyi gerektirir. Absürd bir kategoridir; kutsalın ya da Tanrı'yla ilişkinin negatif kriteridir. Mü'minin imana sâhip olduğu ölçüde, absürd absürd değildir. İman onu değiştirir; ama zayıf bir ânında onun için yeniden az ya da çok absürd hâline gelebilir. İmanın tutkusu absürdden daha iyisini sağlayabilen tek şeydir. Aksi hâlde iman katı anlamda iman değil, bir tür bilmektir. Absürd imanın sınırlarını, negatif olarak da kendi sınırlarını belirler. Üçüncü bir gruba göre; mü'min kendisini absürdün gücüyle ilişkilendirir. Üçüncü grup imanın tutkusundan yoksun olduğu için, kendilerine uygun görünen bu yoldur. Joh. De Silentio hiçbir zaman mü'min olduğunu iddia etmedi; tam tersine –imanı negatif olarak aydınlatmak üzere- kendisinin bir mü'min olmadığını ilan etti.

Bu yolla her şey gerçekten de olması gerektiği gibidir ve dengesizlik Johannes de Silentio'nun, onu ıslah etmeyen Theophilus Nicolaus'tan daha nüfûz edici, daha diyalektik ve daha iyi bilgilendirilmiş bir bütün güce sâhip olmasındadır. Theophilus N., varsayılan imanını, îmânının tutkusuna eşitlemek için negatif bir ifâde sağlayacak diyalektik esnekliğe sâhip değildir. Yani onun îmânı, çok daha aşağı bir iman tarifidir.

İman ve absürd birliktedir. Eğer dostluk olacaksa ve eğer bu dostluk Tanrı ve insan gibi birbirine hiç benzemeyen iki nitellik arasında sürdürülecekse, iman ile absürdün bu birlikteliği gereklidir.

Bu nedenle absürd kategorisinde tamamen korkutucu bir şey ol-

---

11 *Korku ve Titreme*'de.

madığı gayet iyi anlaşılmalıdır. Evet, bu kategori, cesâret ve gayretin kategorisidir. Bir benzetme yapalım. Aşk insanın gözünü kör eder. Evet, ama kör olmak yine de kafa karıştırıcı bir şeydir. O zaman körlüğün birazını kaldırabilirsiniz ve böylece kişi tamamen kör olmaz. Ama körlüğü geri alırken sevgiyi de alırsınız; zira gerçek aşk tamamen körleştirir.

Ve gerçek iman absürdde rahatça ve kutsanmış bir biçimde nefes alır. Zayıf iman dikkatli olmak ve spekülasyon yapmak zorundadır. Tıpkı tamamen kör olma cesâretinden yoksun bırakan zayıf aşkın, sırf bu nedenle zayıf bir aşk olarak kalması ya da zayıf bir aşk olduğu için kişiyi tamamen körleştirmemesi gibi.

50 X 6 B 79

Fear and Trembling'deki absürd ile *Concluding Postscript*'deki paradoks arasında fark bulunduğu doğrudur. Önceki varoluşsal imanın tamamen kişisel belirlemesidir; paradoks ise bir doktrinle ilişki içindeki imandır.

[...] Absürd insan anlayışı ve bilgisinden daha yükseğin negatif kriteridir. Anlama süreci onu böyle görme –ve sonra da inanıp inanmamayı bireye bırakma sürecidir. [...] Üstelik absürdün gücüne inanmak (iman tutkusunun formülü) bir şey, absürde inanmak başka bir şeydir. Joh. De Silentio önceki ifâdeyi kullanırken, Joh. Climacus sonraki ifâdeyi kullanır.

50 X 6 B 80

Joh. de Silentio'daki absürd ile Joh. Climacus'taki absürd arasında bir çatışma bulunduğu itirazı bir yanlış anlamadır. Bu nedenle İbrahim, İncil'de imanın babası olarak adlandırılıyor. Onun imanının içeriğinin Hıristiyan'ın İsâ'nın varolduğuna ilişkin imanıyla aynı olmadığı açıktır. Ama İbrahim'in imanı, îmânın resmî şartlarını belirler. Aynı şey absürd için de geçerlidir.

50 X 6 B 81

Sistem 'hiçbir şey'le başlar; mistisizm ise dâima 'hiçbir şey'le sona erer. Mistisizm kutsal hiçbir şeydir; tıpkı Sokrat'ın cehâletinin Tanrı korkusu olduğu gibi. Sokrates bu cehâletle başlamadı, onunla bitirdi ya da sürekli olarak bu cehâlete vardı.

50 X 2 A 340[12]

Metindeki o pasaj sıklıkla tartışılıyor: Her şey gizem içinde açıklandı[13] ve bazı spekülasyonlar –ama fânî spekülasyon değil- sürse de yine de gizem sınırı içinde kaldılar.

Hıristiyanlığa ilişkin olarak, gizem kavramının başka bir yönünü vurgulayacağım: etik-dinî. Hıristiyanlık bir gizem olarak başladı ve onun kabul edilmesi için mümkün olan en yüksek insânî teminat istendi. İçinde fazla telâşa girmeksizin herkesin Hıristiyanlaştırıldığı ve herkesin Hıristiyan olmasına izin verildiği laçka tarz, Hıristiyanlığı ne kadar da fânî hâle getirdi.

Hıristiyanlık hakîkate hizmet etme açısından bireyin onun vasıtası olmasının özellikle önemli olduğunu çok iyi anladı. Ama bizim objektif, aşırı meşgul çağımız böyle bir şeyi aklına bile getirmiyor. Bu nedenle Hıristiyanlığın bu kutsal olmayan biçimde vaaz edilmesi –objektif olarak oldukça doğrudur- Hıristiyanlık'tan bîhaber insanlar tarafından sağlanıyor. Hiçbir şey, ama hiçbir şey bu kadar karmaşık değil. Evet Hıristiyanlık, vaaz edildiği Hıristiyanlık dışı yolla yok ediliyor.

Hıristiyanlığın hiçbir zaman varlık düşüncesini reddetmediği gerçektir. Bu gizem buna kabul edilmiş az sayıdaki seçkin akıl için mevcuttur. Hayır, Tanrı yoksulu ve aşağılananı seçti.[14] –ama kabulden yoksunluk söz konusu değildi. Ama bu entelektüel değil, etik

---

12 Bu ve devamındaki kayıtlar, 6 Ocak 1850 sonrasına ait NB (15) (X 2 A 329 ila X 2 A 467)'den alınmıştır.

13 1. Korintliler 2:7: 'Tanrı'nın saklı bilgeliğinden gizemli biçimde söz ediyoruz. Zamanın başlangıcından önce Tanrı'nın bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiçbiri anlamadı'.

14 Yakub 2:5-6.

bir kabuldü; kişiliğin Hıristiyan ümmetine kabulüne duyduğu muazzam saygı idi. Bu saygı yalnızca verilen teminatlarda ve sözlerde değil, varoluşsal olarak eylemlerde mevcuttu. [...]

50 X 2 A 341

Luka 24:28: "İsâ yoluna devam edecekmiş gibi davrandı. Ama onlar, 'Bizimle kal. Neredeyse akşam olacak, gün batmak üzere' diyerek O'nu zorladılar. Böylece İsâ onlarla birlikte kalmak üzere içeri girdi."

Bu İsâ'nın mü'minle, model olma ilişkisinin metaforik bir betimlemesidir. Model tek bir adımla o kadar ileri gitmiştir ki, mü'min yıkılmıştır. Ama yine de mü'minin mücâdele etmesi şarttır. Bu nedenle model, sabırla, yavaş yavaş ilerlemelidir; böylece sonsuz kusurlara rağmen hâlâ hafif bir ilerleme mümkün olur. Sonra sıklıkla olduğu gibi, bir an için modelin 'daha ileri gidebileceği', hem de o kadar ileri gideceği ki, taklitçisinin mağlup olacağı sanılır. Sonra kendisi için duâ eder: benimle birlikte dayan. Bu durum model bile olsa bir insan için uzun süren bir derttir; sabırla acı çekmektir.

50 X 2 A 347

Hugo de St Victore (*Helfferich Mystik, 1. cilt, s. 368*) doğru bir şey söylüyor: 'aklı aşan bir şey olduğunda, imanın gerçekten de herhangi bir muhâkeme yoluyla desteklenmediği doğrudur. Çünkü iman inandığının ne olduğunu kavramaz. Yine de aklın imana boyun eğdiği bir şey, tam olarak anlayamayacağı bir şey vardır'.

Burada (örneğin *Concluding Postscript*'te) belli belirsiz betimlediğim herhangi bir absürdlük değil, absürd ya da paradokstur. Aklın işlevi paradoksu negatif olarak tanımaktır –kesinlikle bundan fazlası değildir.

Eski bir günlükte ya da ilk döneme ait ciltsiz günlük notlarında (Aristo'nun *Rhetoric*'ini okurken), dogmalar yerine bir Hıristiyan retoriğinin gündeme getirilmesi gerektiğini yazdım. Bu retorik *pis-*

tis'le ilişkili olacaktır. Klasik Yunanda *pistis* muhtemel seçenekle ilişkili kanaattir (*doxe*'den yani görüşten fazlasıdır). Ama dâima doğal insanın kavramlarını baş aşağı çeviren ve zıddını çıkaran Hıristiyanlık, *pistis*in meydana gelmesi ya da gerçek olması muhtemel olmayan seçenekle ilişkili olmasını sağlamaktadır.

O zaman bu meydana gelmesi muhtemel olmayan seçenek kavramını açıklamak için ihtiyaç duyulan şey absürddür. Absürdün yalnızca bir kavram olmadığını sanmak yalnızca sığ bir düşünce olduğundan, her türlü *absurda* aynı derecede absürde aittir. Hayır, absürd kavramı tam olarak kavranamayan ya da kavranması kasdedilmeyen anlayıştır. Bu negatif kavramsal tanımlama, pozitif tanımlama kadar diyalektiktir. Paradoks bir bileşiktir. Bu nedenledir ki; akıl onu kendi içinde saçmalığa dönüştüremez ve saçmalık olduğunu gösteremez. Absürd; hakkında aklın şöyle demek zorunda olduğu bir işâret, bir muamma, bir kompozisyon muammasıdır: ben onu çözemem, bu anlaşılamaz; yine de benim anlamamam onun saçmalık olduğu anlamına gelmez. Ama elbette, eğer bir kimse 'iman'ı tamamen yok ederse, eğer imanın bütün alanının yok olmasına izin verirse, o zaman akıl aşırı kibirli hâle gelir ve sonra paradoksun saçmalık olduğu sonucuna varır. Peki farklı bir durumda ilim ehli ölüp gitmiş olsaydı ve sonra ilim ehli olmayanlar bunun bir saçmalık olduğunu keşfetselerdi, o zaman ne olacaktı? Paradoksa dair bilgilerle dolu olan imandır ve bu nedenle –Hugo d. St Victore'un ifâdesini hatırlarsak- akıl imana teslim olmak zorunda görülebilir. Yani akıl, kendisi aracılığıyla paradoksun negatif özelliklerini özümser.

Her hâlükârda hiçbir negatif kavram bulunmadığını sanmak bir temel hatadır. Gerçekten de bütün düşüncelerin en yüksek prensipleri ya da kanıtları negatiftir. İnsan aklının bir sınırı vardır ve negatif kavramlar işte bu sınırdadır. Sınır mücâdeleleri negatiftir; kişi geri dönmeye zorlanır. Ama özellikle çağımızda kibirli ve çalkantılı bir insan aklı kavramı var. Çağımız da insanın aklında herhangi bir düşünür, muhâkeme sâhibi bir insan yok; var olmayan saf

akıl ve benzerleri var. Ama böyle bir saf akıl aslında yok. Zira ister profesör olsun ister bilgin, hiçbir zaman saf akla sâhip olamaz. Saf akıl bir fantezidir ve fantastik sınırsızlığa aittir. Burada negatif kavramlar yoktur; ama her şeyi kavrar. Tıpkı kendi karnını yiyerek kendi sonuna neden olan cadı gibi.

50 X 2 A 354

Bir kimsenin kurtuluşunun şartı; her yerde ve her an mutlak bir *başlangıç* olduğuna imandır. Bir kimse egoistçe bir biçimde kendisini illüzyonların hizmetine adayarak daha saf bir mücâdeleye başladığında, hayâtî nokta mutlak anlamda yeni başlangıca inanmasıdır; çünkü aksi hâlde eskiye giden *geçitte* oyalanıp kalacaktır. Aynısı daha katı anlamda din değiştirme için de geçerlidir: yeninin mümkün olduğuna, mutlak başlangıca iman. Eğer böyle olmasaydı o iman özünde eski olarak kalacaktır. İmanın bu beklentisindeki sonsuz yoğunluk, insana inanma, eskiyi tamamen unutulana dönüştürmeye yönelik kendine güvenme cesâreti verir –ve bu nedenle mutlak anlamda başlangıca inanmaktadır.

Bu arada bu imanın hakîkat olduğunu gösteren kriterlerin bir başka yönü; kişiye –tam tersi yönde- daha önceki kötülüğünü kavrayabilmek için nihâyetsiz bir cesâret vermesi olacaktır. Bunu derinden hissetmeyen ve cesârete sâhip olmayan kimse doğru bir biçimde yeni başlangıç yapamaz. Bu durumdaki kimsenin bu cesâreti derinden hissetmemesinin nedeni, eğer düzenli bir biçimde değerlendirirse, yeni bir başlangıç yapması gerekeceği ve bunun da onun için çok kötü olacağı düşüncesine sâhip olmasıdır. Bu nedenle durumun biraz daha iyi görünmesi ve yeni bir başlangıcı başarabilmesi için, duruma çok yakından bakmamayı yeğler –ve bu nedenle başlangıç yapamaz.

Bir başlangıç dâima çifte hareket yönüne sâhiptir: geçmişe doğru ve yeniye doğru. Bir yandan yeniye başlarken, öbür yandan da eski yönünde zorlar.

50 X 2 A 371

'HETEROJENLİĞİM' ÜZERİNE

[...] Derinliğe sâhip her kimse bir derece heterojenliğe sâhiptir. Zira kendi içinde bir şey hakkında düşünmeye devam ettiği ve yalnızca dolaylı sözler söylediği sürece, o kimse heterojendir. Bana gelince, bende heterojenlik daha büyük ölçekte meydana geldi. [...] Mutlak heterojenlik son ana kadar dolaylı iletişim içinde kalır; çünkü kendisini evreselle aynı kontekse koymayı mutlak anlamda reddeder. Ama bu heterojenlik aynı zamanda, ister şeytânî isterse ilâhî olsun, süper insanlıktır.

Bütün heterojenlik özgünlüğün çıkış noktasında yatar; ama sonra evrensele dönüş yolunu bulmaya çalışır. [...]

50 X 2 A 375

Hür seçme irâdesinden duyulan büyük korku aslında sabırsızlıktan başka bir şey değildir.

50 X 2 A 384

Kişi kendisi çâresine sâhip olmadıkça, kuşku (hastalık) yaymanın bir sorumluluk getirdiği unutulmamalıdır. Benim teorime göre; kişi çâresine sâhip olmadıkça asla kuşku yaymaya kalkmamalı ve asla son verebileceğinden daha fazla kuşku yaymamalıdır.

50 X 2 A 386

'KALABALIK', 'KAMUOYU' VE 'TOPLUM' ARASINDAKİ FARK

'Kamuoyu' ve benzerlerinde birey bir hiçtir, birey yoktur; sayı ve bir *generatio aequivoca*[15] hâline gelme prensibi esastır. Burada kamuoyu dışında birey bir hiçtir ve kamuoyu içinde de, herhangi bir derinlik bağlamında hiçbir anlamı yoktur.

15 'Yoktan var etme'.

Toplumda ise; birey diyalektik olarak bir toplumun oluşmasının ön şartı olarak hayâtî önem taşır ve toplum içinde nitel olarak birey esastır ve herhangi bir anda 'toplum'un üzerine yükselebilir. Yani 'ötekiler' fikri terk ettiğinde, (fikri terk etmemiş birey) toplumun üzerine yükselebilir. Toplumu bir arada tutan her birinin birer birey olması ve sonra fikri benimsemesidir. Kamuoyunun kaynaşmışlığı ya da gevşekliği, sayının her şey olmasından kaynaklanır. Toplumdaki her birey toplumun teminatıdır; kamuoyu ise bir mozaiktir. Toplumda tekil birey nitel olarak makrokozmosu tekrarlayan mikrokozmostur. Burada iyi anlamda bir *unum noris omnes*[16] oluşturur. Kamuoyunda tekil birey yoktur; bütün ise hiçbir şeydir. Burada *unum noris omnes* demek imkânsızdır; çünkü Tek yoktur. 'Toplum' kuşkusuz bir toplamdan daha fazlasıdır; ama gerçekte hâlâ birimlerin toplamıdır. Kamuoyu saçmalıktır; birimlerin bir toplamı olma yerine; negatif birimlerin, birim olmayan, toplam içinde birimler hâline gelen birimlerin toplamıdır.

50 X 2 A 390

Hıristiyanlık yoluyla her şey ruh âlemine taşınır. Artık sahne sürekli olarak ruh âleminde kurulmuştur.

Ama Hıristiyanlık şimdi gerçekten bir evrenselleştirilmiş geleneğe, bir atmosfere dönüştürülmüştür.

Antikiteye bir benzerlik ortaya çıktı. O zaman negatif prensip kaderci, doğa prensibiydi. Kader tekil bireyi, özellikle de tanınmış tekil bireyi kıskanıyordu. Öbür yandan önemsiz birey yaşamını kaderin takibinde olmaksızın yaşıyordu. Trajedide kader kahramanı mahveder; ama koro onun saldırılarının farkında değildir.

Şimdi benzer bir durum ruh âleminde görülüyor. Evrensel kavramı, soyutlama, kamuoyu ve benzerleri kaderdir ve tekil bireye, ama yalnızca öne çıkan tekil bireye karşı olumsuz tavır içindedirler. Bir bakıma koro artık mevcut değildir; zira şimdi koroyu oluş-

16 'Birini bilen, her şeyi bilir'.

turan gerçekten kamuoyunun kendisidir. Önemsiz birey kamuoyu içinde mutlu biçimde yaşar; ama kamuoyu soyutlaması öne çıkmış bireyi seviyesizleştirir.

Bu geleceğin mücâdelesidir. Tek istisnâsı, artık tekil birey tiranlığa değil, dindar bireyliğe eğilim gösterecektir. Niyeti ise bireyi kurtarmaktır ve bu kamuoyunun kavramayı başaramadığı bir niyettir.

Ayrıca 'kamuoyu'nun kendisi bir seviyesizleştirici güç olmasına karşın, kendisinde de bir muğlaklık vardır. Bir bakıma kamuoyu ayrıca gözlemci, korodur. Bunun kökeni sorumsuzluktur.

50 X 2 A 394

Dünyanın kesintiye uğradığı zamanlarda yaşamak tehlikelidir. Kötülüğün şimdi nereden geldiğini ve saldırı yönteminin değiştirilmesi gerektiğini öğrenene kadar bir ya da iki kuşak kolaylıkla yok olabilir. Böylece bundan yarar sağlayacak insanlar ıstırâbın biraz asil bir biçimini temsil edenlerdir. Zira onlar gerçekten de şimdi yükseliş içindedirler ve ayrıca hâlâ şehitlik şerefini taşırlar. Bir zamanlar daha güçlü 'hükûmet'e karşı savaşan, ıstıraplı anlarında ise daha zayıf bir 'kalabalığın' başında olan muhâlefet için durum budur. Ama uzun bir süredir devlette yükseliş içinde olan aslında 'kalabalık'tır. Kalabalığın başında duranlar çok daha güçlüdür ve hâlâ şehitlik şeref ve itibarını görüyorlar. Aynı şekilde, şerefli ve itibarlı şehitlik rolünü oynamayı çok isteyen tabiat bilimciler de var. Hâlbuki zaten doğa bilimleri yükseliştedir ve teoloji uzun süre önce tahtından indirilmiştir.

50 X 2 A 395

Üçüncü bir kişi dışarıda sınırlama olarak durmaksızın bir kimseyi kendisine getirmek (*virkelig Selvfordoblelse*) bir imkânsızlıktır ve bu imkânsızlık bütün bu tür varoluşları illüzyona ya da denemeye dönüştürür.

Kant, insanın kendi yasakoyucusu (otonomi) olduğunu düşünü-

yordu; yani kişi kendisini kendi koyduğu yasalara tabi tutuyordu. İyi anlaşıldığında, bu fikir yasasızlığı ya da deneyi varsaymaktadır.

Sancho Panza'nın geride kendi başına mücâdele ettiği kahramanca saldırılarda olduğu gibi, bunda da ciddiyet pek yoktur. Benim için A'da, B'de olduğumdan daha katı olmam ya da öyle olmak istemek imkânsızdır. Eğer bir samimiyet olacaksa, bir sınırlama olmalıdır. Benden daha yüksek hiçbir bağlayıcı şey bulunmuyorsa, eğer yalnızca kendi kendimi bağlamam gerekiyorsa, eğer A ve B aynı ben ise; o zaman bağlayıcı A olarak, bağlanması gereken B olarak sâhip olmadığım katılığı nereden elde edeceğim?

Bu günlerde özellikle dinî alanlarda bu durum daha âşikârdır. Eğer bireyin kendisi dışında üçüncü bir faktör, bir zorlayıcı faktör yoksa; gündelik yaşamdan ölmekte olan ruhsala dönüş, ciddi olmayacaktır; bir aldatmaca bir deneme olarak kalacaktır.

Bu nedenle bütün ünlü bireyler özellikle zorlanırlar; onlar gerçekten 'enstrümanlar'dır.

Kendime rehber olarak seçeceğim bir yasa yoktur; bana daha yüksek bir makamdan verilen bir yasa vardır. Ve yalnızca bundan da ibâret değildir. Yasa koyucu eğitici rolünü de üstlenmek için son derece serbest davranır ve bana zorgu uygular.

Eğer bir kimse bu eğiticinin kendisine sâhip olmasına yetecek kadar kararlı bir biçimde hareket etmezse, evet işte o zaman rahat bir illüzyon, fantezi ve deneme içinde yaşayabilir. Ama bu durum ayrıca o kimsenin tamamen gözden düştüğünü gösterir.

Bir kimse en azından bu kendi kendine karşı katı davranma işinin hiçbir anlamı olmadığını kavrayacak kadar katı olmalıdır. Başka birisinin, son derece katı olabileceği gibi son derece yumuşak da olabilecek bir başkasının yardımını almalıdır.

Ama bu başkasıyla ilişki kurmak, teminat üstüne teminat verme anlamına gelmez; harekete geçme anlamına gelir.

Kişi kararlı bir biçimde harekete geçer geçmez ve aktüalitede or-

taya çıkar çıkmaz, varoluş ona egemen olur ve ilâhî rehberlik onu yükseltir. [...]

50 X 2 A 396

Bir kimse her şeyin parçası olma noktasına varana kadar, her şeye katılmaya ne kadar alışırsa, içindeki rûhun gelişimi o kadar sınırlanır –ve dünyadaki başarısı daha da büyür.

50 X 2 A 397

Burada da gördüğünüz gibi, ben hiç anlaşılamadım. Bütün derin düşünürlerin hepsi (Hegel, Daub ve daha az ünlü olmakla birlikte kuşkusuz çok saygın düşünür Julius Müller vs.)[17] kötülüğü izole sübjektife yerleştirmede uzlaştılar –kurtarıcı faktör ise objektiviteydi.

Bu uzun süredir bir hüküm hâline geldi ve elbette her öğrenci biliyor ki ben bir izole bireyselliğim –bu nedenle ben oldukça kötüyüm, 'saf negativite'yim, ciddiyetten yoksunum vs'.

Ah! Ne derin bir karmaşa! Hayır, bütün objektivite kavramı yalnızca hastalığı besleyen bir kurtuluş yoluna dönüştürüldü ve insanların bu kavramı bir çâre olarak övmesi, çağımızın ne kadar esaslı bir biçimde dinsizleştiğini göstermektedir. Zira bu kurtuluş gerçekte putperestliğe bir dönüştür.

Hayır, sübjektiviteye kendi hakîkatsizliği içinde bir son vermek için, 'tekil birey'e kadar bütün yolu aşmalıyız –Tanrı'yla yüz yüze olmalıyız. [...]

Bu çağın anladığı şekliyle izole sübjektivitenin gerçekten de kötü olduğu doğrudur; ancak 'objektivite' yoluyla tedavi bir milim daha iyisi değildir.

50 X 2 A 401

'Tekil birey', 'demagog' ifâdesinde de dile getirilen hakîkattir.

17 Carl Daub ve Julius Müller çağdaş teoloji yazarlarıdır.

Zira tekil birey dâima kalabalığın yardımıyla hareket eden kimsedir.

50 X 2 A 409

[Kenar notu: Kendim hakkında] Bu şekilde melankolik olmam benim için bir şans, tarif edilemez bir iyilik idi. Eğer doğal olarak mutlu bir kimse olsaydım ve bir yazar olarak gördüklerimi yaşamış olsaydım, inanıyorum ki bunlar beni deli etmeye yeterdi. Ama gerçekten ıstırap çektiğim içimde daha korkunç bir işkenceyi tadıyorum.

Peki sonra ne oldu? Henüz tamamıyla değil, yalnızca kısmen gerçekleşen ve benim gittikçe artan oranda gerçekleşeceğine inandığım hayret verici gerçek; bu kamuoyu velvelesinin benim melankolimi gizlendiği yerden çıkardığı ve şimdiden beni bir ölçüde bu melankoliden kurtardığıdır. Daha kararlı bir şekilde kurtarmaya da devam edecek!

Ah! Zenginliklerin en Zengini, ey Tanrım; senin yolların ne kadar esrarlı, ama yine de ne kadar babacan ve lütuf dolu!

50 X 2 A 411

Her şeyden önce hayret verici bir yanlış anlama ve bilimselin bu şekilde tanrılaştırılmasının ne kadar ilginç bir sonucudur ki; insanlar bilimseli ayrıca varoluşsal betimlemesine de yerleştirmek istiyor. Varoluşsal 'bilimsel'den çok daha somuttur (bu nedenle varoluşsalın betimlenmesi için burs vermek tamamen saçmalıktır); varoluşsalın betimlenmesi esasen ya yaşamdaki gerçekleştirme ya da şiirsel sunum, *loquere ut videam*dır.[18]

50 X 2 A 414

Bu sürekli oylamalarla birlikte, etik kavramlar da soyumuzdan silinip gidecek. Etik kavramların gücü vicdânda yatar; ama oy her şeyi tersine çevirir.

---

18 'Görebileceğimi söylemek'.

Birçokları hâlâ dünyanın hiçbir zaman çok fazla sapkın hâle gelmeyeceği ve örneğin hırsızlığın bir erdem hâline gelmeyeceği aşırı müsâmahakâr inancı içinde yaşıyor. Kim bilir? Bakın Fransa'ya! Kaç kişi hırsızlığın bir günah olduğunu itiraf etmeye cesâret edebilir? Bu bir Hıristiyanlık çatışması olacaktır. Herkes çalarken, soyulan buna karşılık kendisi soymaya cüret etmeyen acı çekecek ve sonra da hırsızlığın bir günah olduğu kanaatine sâhip olarak ikinci kez acı çekecektir.

Şu anda oya karşı tanıklık etmeye cüret edebilecek kaç kişinin var olduğunu düşünüyorsunuz? En fazla bir topluluk önünde, oyun ahlâkî edep ve dindarlık için taşıdığı tehlikeleri mükemmel bir konuşma içinde ilginç ve etkileyici bir biçimde betimleyen, oy vermenin durdurulması için oylama yapılması gerektiğini anlatan bazı 'derin vizyon sâhipleri' bulabilirsiniz. Ve doğal olarak bu konuşma en derin hikmet ve en saf edep olarak hayranlık görecek, son derece derin kabul edilecektir. Nâzik karaktersizlik çağımızın parıldayan günahı ve 'başarı ve güce' giden yoldur.

50 X 2 A 419

'BİLİM' -VAROLUŞSAL

'Aktüalite' kavranamaz. Johannes Climacus bunu doğru ve son derece basit bir şekilde gösterdi.[19] Bir şeyi kavramak aktüaliteyi *imkâna* çevirmektir –ama o zaman kavranacak olan imkânsızdır. Zira bir şeyi kavramak onu imkâna dönüştürmektir ve böylece ona aktüalite olarak tutunmamaktır. Aktüalite söz konusu olduğunda, kavrama ilerleme değil, gerileme, geriye adım atmaktır. Elbette 'aktüalite' kavramlar içermiyor değildir. Onu kavramsal olarak imkâna dönüştüren kavram da aktüalitenin içindedir. Ama daha fazlası da vardır –bu da aktüalitedir. İmkândan aktüaliteye geçiş ileri doğru atılan bir adımdır (kötülüğe ilişkin yönü hâriç): aktüaliteden

19 *Concluding Unscientific Postscript.*

imkâna gidiş geriye doğru atılan bir adımdır.

Ancak modern çağın içler acısı kafa karışıklığı aktüaliteyi mantığa dâhil etmesi ve sonra dikkatini dağıtan eğlenceler nedeniyle mantık içindeki 'aktüalite'nin hâlâ yalnızca bir 'aktüalite düşüncesi' yani bir imkân olduğunu unutmasıdır.

Sanat, bilim, şiir vs. yalnızca imkânla uğraşır. Yani ideal hipotez anlamında imkânla değil, ideal aktüalite anlamında imkânla uğraşır.

Peki tarih aktüel değil midir? Kesinlikle. Peki tarih nedir? Kuşkusuz dünyanın altı bin yıllık tarihi aktüalitedir; ama bu, geride bıraktığımız bir aktüalitedir. Benim için ancak aktüalite düşüncesi yani imkân olarak vardır ve ancak öyle var olabilir. Ölenlerin aktüalite içinde varoluşsal olarak önlerine konulmuş görevleri gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri konusu artık karara bağlanmış ve bitmiştir. Onlar için geride bıraktıklarından başka bir varoluşsal aktüalite kalmamıştır. Yine bu da benim için yalnızca ideal aktüalite yani aktüalite düşüncesi, imkân olarak mevcuttur. [...]

50 X 2 A 439

Sokrat gerçekten sayısalın şehîdidir; fedâkârlığı oylama yoluyla kesin olarak belirlenmiştir.

50 X 2 A 449

BİR ÇOCUK İÇİN DİNDARLIĞA İLİŞKİN EN TEHLİKELİ DURUM

Tehlike, baba ya da eğiticinin bir liberal ya da hatta ikiyüzlü olması değildir. Hayır, asıl tehlike şudur: baba dindar ve Tanrı'dan korkan bir adamdır ve çocuk samimi ve derin bir biçimde buna inanmaktadır. Ama sonra babasının rûhunda, sanki Tanrı'dan korkma ve dindar olmanın getirdiği bir huzurun olmadığını, derin bir huzursuzluk bulunduğunu fark eder. Tehlike aslında bu durum-

da, çocuğa Tanrı'nın sonsuz sevgi olmadığı kanaatine varması fırsatının verilmesinde yatmaktadır.

50 X 2 A 454

Benim Hıristiyanlık ihtiyacım (hem ıstıraplarım ve günahlarım hem de korkunç içe dönüklüğüm nedeniyle) çok büyük. Bu nedenle beni anlamıyorlar. Bu nedenle birçok kez hayatı başkaları için aşırı derecede ciddî hâle getirmekten korktum; bu nedenle son derece ihtiyatlı davranıyorum.

50 X 2 A 459

Hıristiyanlık şu şekilde dünyaya geldi: isteğin, üzüntünün, yasa karşısında ıstırapla dolan vicdânın acısının, yiyecek için haykıran açlığın var olduğu ve Hıristiyanlığın bu ihtiyaçları karşılayan gıda olduğu öngörüldü.

Ve şimdi – şimdi insanları Hıristiyanlığa getirmek için iştah açıcı çerez sunmak gerektiği düşünülüyor. Çerez nedir? Hıristiyan hukukunun vaz edilmesi mi? Hayır, hayır! Hıristiyanlığın kanıtlar, gerekçeler, ihtimâller ve benzeri iştah açıcı baharatlarla süslenmesi gereğidir. Ve nihâyet vaaz münhasıran iştahı artırmaya yoğunlaşmalıdır. Bir başka deyişle, Hıristiyanlığa ihânet edilmekte, Hıristiyanlığın aslında kayıtsız şartsız ana gıda olduğu, hatanın insanlarda yattığı, insanların uygun biçimde açlık çekmeleri gerektiği, sonra kesinlikle Hıristiyanlığı öğrenme ihtiyacı duyacakları gerçeği inkâr edilmektedir. Ama şimdi biraz tat kazanmak için iştah açıcılara ihtiyaç duyan Hıristiyanlık'tır. Aksi hâlde muhtemelen hiçbir tadı olmayacaktır. Peki iştah açıcılarla Hıristiyanlık nasıl bir tad kazanıyor?

Hıristiyanlık bir temel renkten (gerçekte öyledir ve bu nedenle ilgililerin azimli olmasını öngörür –bir temel renkte karar verme, kilidi açma gücü dâima gereklidir.), soğuk algınlığından, diş ağrısı ve benzerlerinden kaçınmak için kullanılan bir önlem kırıntısına dönüştürüldü. Ve 'ne hasta eden ne de iyileştiren' her damla, ilaç

vs mucidi ilaçlarını hârika ilaçlar olarak lanse ederken, Hıristiyanlık çok sessiz tonlarda vaaz ediliyor. Peşinden de Hıristiyanlık'ta bir şeyler olduğunu muhtemel hâle getiren nedenler ve kanıtlar dizini geliyor. Ve buna vaaz etme deniyor. Bu nedenle insanlar 'Kelâmın hizmetkârları' olarak maaş alıyorlar. Aslında Hıristiyanlığa böyle bir vâizler lejyonundan çok bir şarlatanın daha iyi hizmet edeceğini düşünüyorum.

50 X 2 A 461

ORANTILAR

Bu günlerde insanların büyük bir kısmı (binlercesi) yalnızca insan oldukları için Hıristiyanlar. Bundan mümkün olan en uzak yerde, şeytanın Hıristiyanlığın yardımıyla insan hâline gelmesi bulunuyor. Bundan sonra şeytan yerleşik Hıristiyanlık âlemindeki görsel illüzyonları etkin bir biçimde revize edebilecektir.

50 X 2 A 462

BİR BİREYSELİN ŞİİRSEL SATIRLARI

'Oylama yerine –kararı kuşkulu kılan oylamada daha fazla soru kolaylıkla gündeme gelebilir- başkan, divan kâtibi vs. yanında bir resmî görevlinin daha seçilmesini öneriyorum: oy sayıcı. Bu görevli notere benzemelidir –yani bu işlevi yapmak üzere özellikle seçilmiş birisi, bir toplantı olduğunda çağrılabilecek bir kimse ya da bir gün önceden rezervasyon yapılacak bir kimse olmalıdır. Onun görevi oyları saymak olacaktır. Bir konunun tartışılması tamamlanır tamamlanmaz, başkan oy sayıcıya şöyle diyecek: "Lütfen sırayla evet ve hayır oylarını sayıp, hangisinin fazla olduğunu belirler misiniz?" Buradaki fikir kim kazanırsa kazansın, kazananın hakîkat olacağıdır. Bütün toplantıya katılanlar hayrete düşecekler ve diyecekler ki: bu Tanrı'nın irâdesidir. Oy sayıcı aynı zamanda kutsal bir

kimse olmalıdır; zira onun kişiliğinde devletin kuralları somutlaşmaktadır. Bu nedenle o bir tür tanrı ya da en azından oryantal tarzda tapınılacak ve şerefine yılda bir gün bayram yapılacak bir mitolojik kişidir.

50 X 2 A 463

Orta Çağ'ın Hıristiyan yaşamının heterojenliğini ve dünyevîliği ifâde etmek üzere uyguladığı yöntemin hatası, insanları kendi başına önemli hâle getirmesi; evet, hatta Tanrı karşısında bile önemli hâle getirmesiydi. Hıristiyanlığın anlamı Hıristiyan'ın bu gibi işleri hiçbir önemi yokmuş gibi yapacak kadar manevî olmaktır. Eğer bunu yapabilirse, o zaman Hıristiyanlık onu dikkate alacaktır. Eğer yapamazsa, o zaman dürüstçe bir itirafta bulunmalı ve gerçeği kabul etmeli, böylelikle kendisini rezil etmekten kaçınmalıdır. Ve yine Hıristiyanlık içeriktir.

50 X 2 A 464

NE VE NASIL

Yaşamda fark; neyin söylendiğinde değil, nasıl söylendiğindedir. Daha önce, hem de defâlarca, söylendiği gibi şu atasözü doğrudur: "Güneşin altında yeni olan hiçbir şey yoktur" –bu bir kadîm sözdür ama dâima yeni kalmıştır.

Ama yeni olan nasıl söylendiğidir. Ve böyle anlaşılır. Her şeyin yeni olduğu doğrudur; zira –yalnızca ihtiyatlı olmak için ilâve edersek- bir mimik dahi eskisini en ince ayrıntısına kadar tekrarladığında bile yine de yenidir ve eskisi şimdi saçma ve abese dönüşmüştür.

'Nasıl' gerçekten ruhtur; aksi hâlde (diğer hususların yanı sıra) sırrı şu olan gizli bir ilim vardır: bu yeni şey on yedinci yüzyıldaki şu ve bununla aynıdır ve yine Orta Çağ'daki şu ve bununla aynıdır.

Ne ile nasıl arasındaki entelektüel fark budur.

Yine etik-dinî fark da ne söylendiği ve nasıl söylendiğindedir.

Bir havarînin söylediği, "İsâ ve çarmıha gerilme dışında hiçbir şey bilmiyorum' sözleri onun hayatına mal oldu; bu söz bir hakîkat tanığı tarafından söylendiğinde onu zulme attı; bir yoksul, örneğin benim tarafımdan söylendiğinde en azından bir tür ıstırap hâline geldi. Ama bir şâir tarafından söylendiğinde –bir başarıya dönüşür; harâretle konuşan bir râhip tarafından söylendiğinde yalnızca başarıya dönüşmez, aynı zamanda râhibin hem kendi kendisini kutsallaştırmasını hem de ciddî biçimde onurlandırılmasını sağlar.

'Tekil birey'... Bu düşünce bir hakîkat tanığı tarafından dile getirildiğinde, kelimenin katı anlamında dile getirenin ölümü anlamına gelmektedir. Daha az mükemmel bir varlık, örneğin benim tarafımdan dile getirildiğinde; en azından dünya ve dünyaya ait olanlarla kararlı bir kopuşu, böylece biraz fedakârlığı gerektiriyor. Ama eğer bir hatip tarafından dile getirilirse; o zaman bu bir *başarı*dır.

İster süslü bir dille isterse basit bir tarzda; ister âhenkli ve akortlu bir sesle isterse tiz bir sesle söylensin; ister kuru ve duygusuz gözlerle isterse gözyaşlarıyla söylensin, '*nasıl*' estetik değildir; resmî hitap değildir. Hayır, fark kişinin konuşması ya da konuşma sûretiyle eyleme geçmesi; kişinin sesini, ifâdesini, kol hareketlerini kullanması, tek sözcük üzerinde üç ya da dört yönden vurgu yapmasıdır. Kişinin ya bir noktayı vurgulamak, baskı uygulamak için bu gibi şeyleri kullanması ya da kişinin kendi yaşamını, kendi varoluşunu, gününün her saatini baskı yapmak için kullanması, fedâkârlıklar yapmasındadır. Bu baskı söyleneni aynı sözleri kullanan bir konuşmacıdan oldukça farklı bir hâle getiren değişimi sağlamaktadır.

Ah! Bugün Ekselansları Ørsted'e[20] söylediğim gibi, bir kimsenin, düşüncelerini bu dünyaya duyurmak amacındaki kimsenin; kendisini yüz rigsdalerlik para olarak mı yoksa on rigsdalerlik para olarak

---

20 Anders Sandøe Ørsted (1778-1860), Danimarkalı hukukçu, seçkin politikacı ve 1848 yılında Danimarka anayasasını yeniden hazırlayan grubun üyesi. Ørsted, 1853 yılında bir hükûmet kurdu; ancak bir yıl sonra istifâ etmek zorunda kaldı ve siyâsetten çekildi. Kardeşi ünlü Danimarkalı fizikçi Hans Christian Ørsted idi.

mı kullandığı sonsuz bir farklılık yaratmaktadır. Her ikisi de aynı sözleri kullanıyor olabilir; ama bunları hangisinin söylediği fark yaratır; aralarında sonsuz bir farklılık vardır.

Çağımızda sıklıkla işlenen iğrenç suç; bir ukalânın, yaşamı bir hakîkati söyleme ya da hakîkat uğruna kurban edilme işâretleri taşıyan başka birini gördüğünde, aynı o kimse gibi bilgece aynı şeyleri söylemesidir –işte bu bir başarıdır. Aynı şey söyler, evet, hatta kendisini ötekine karşı 'aynı şey, aynı sözler' diyerek savunabilir. Seni ikiyüzlü! Evet aynı şeyi söylüyorsun; ama sen konuştuğunu eyleme dökmüyorsun, yalnızca konuşuyorsun ve bunu oldukça farklı bir şeye dönüştürerek, aynı sözleri söyleyerek bir başarı oluşturuyorsun.

Ebediyetin bu tür bir suçu çok ciddiye alacağı gerçektir. Bu nitelikte çok fazla suç olmadığı gibi, bu ukalâlar kadar hakîkate zarar veren çok kimse de yoktur.

50 X 2 A 466

Derin derin düşünen bir adamın oturmak ve suçuna bakmak istemesi, affedildiğine inanmaması da, İsâ'nın fazîletini az görmek anlamına geldiğinden, bir suçtur.

50 X 2 A 477[21]

HIRİSTİYAN 'CEMÂATİ'

Bu cemâati nerede bulacağını tanımlamak için bazı açılardan *sans comparaison*[22] bir benzetmeden daha aydınlatıcı hiçbir şey bilmiyorum. Suç dünyası, insan toplumunun dışında kendine ait küçük bir toplum oluşturur. Bu küçük toplum dünyada hiç de yaygın olmayan bir yakın dayanışma sergiler. Bunun bir nedeni de her birinin insan toplumundan bireysel olarak dışlanmış hissetmesidir.

---

21 Bu ve devamındaki kayıtlar, 14 Şubat 1850 sonrasına ait NB (16) (X 2 A 3468 ila X 2 A 573)'den alınmıştır.

22 'Mukayese kabul etmez'.

Bu durum Hıristiyanlık toplumuyla benzerlik arz etmektedir. Her biri bireysel olarak –Hıristiyanlığı kabul ederek, bir başka deyişle bir mü'min hâline gelerek, yani absürdü kabul ederek, aslında yaşamını buna bağlayarak- dünyaya elvedâ der, dünya ile bağını koparır. Kendilerini sözcüğün normal anlamında gönüllü olarak toplumun dışına yerleştirenlerin toplumu çok daha yakın ilişkilere sâhiptir. Zira her biri bireysel olarak kendisini 'dünya'dan izole edilmiş hisseder. Ama suçlular grubunun, topluluklarına kendileri gibi olmayanların girmesini önlemek için titizlik gösterdikleri gibi, Hıristiyanlar toplumu da böyledir: topluma karşı kelimenin olağan anlamında radikal bakımdan polemiksel olanlar hâriç, hiç kimsenin bu topluma girmemesini sağlamak zorundadırlar. Bunun anlamı, Hıristiyan cemâatinin nitel bireylerden oluşan bir toplum olduğu ve toplumun yakınlığının ayrıca geniş anlamda insan toplumuna karşı bu polemiksel duruşla belirlendiğidir.

Ama zamanın akışı içinde ve saçmalığın istikrarlı ilerleyişi içinde, Hıristiyan olma insan olmanın sinonimi olarak bilinmekte, Hıristiyan cemâati insan ırkı hâline gelmektedir –iyi geceler, Ole![23] Hıristiyan cemâati şimdi genel kamuoyudur ve her eğitimli din adamının gözünde sıradan insanlar hakkında hiçbir şey söylememek normal, 'tekil birey'den söz etmek suçtur.

50 X 2 A 478

Her devletin yaşamı oyalanma araçlarına bağlıdır.

Monarşiler tiyatroya, Tivoli ve benzerlerine sığındı.

Ama sonra dünya korkunç derecede ciddî hâle geldi. Yani tamamen dünyevîleşti ve oldukça farklı oyalanma araçlarına ihtiyaç duyuldu. Bir yandan herkese bireysel olarak kutsanmış bir illüzyon verildi: ben devletin yönetimine katılıyorum, belki de benim oyum devletin kaderini belirliyor (gerçi bu konuya gelindiğinde, üst meclis-

23 Ole Lukøye (Shuteye), çocukların uyku zamanı geldiğinde şemsiyesini açarak geceyi ve yıldızları ortaya çıkaran kimse.

te başkanın oylamaya katılması konusunda olduğu gibi, bir kimsenin oyunun sonucu belirlemesine izin verecek şartlar altında oy vermesi talebinin istenmeyen bir durum olduğunda ısrar edilmektedir –benim kardeşim bunu bir mankafa gibi istismar etti ve bütün saldırısı boşa çıktı ve yalnızca övgü ve tavsiye aldı). Öbür yandan da kısmen aktüalitenin gerilimi ortaya çıktı: burada, tiyatronun aksine, kendi kaderlerine karar verme oyununda oylarıyla rol alan gerçek insanlardır.

50 X 2 A 486

[Kenar notu: Martensen] Martensen doçentliğine spekülatif felsefesinin zirvesinde başladı. Teolojide doğru olan bir hususun felsefede doğru olmadığı, felsefede doğru olanın da teolojide doğru olmadığı kadîm prensibinden neredeyse küçümseyerek söz ediyordu. Dogmalarında, dogmalarda doğru olmayan bir şeylerin popülerleştirilmiş Hıristiyanlık görüşünde bile var olduğunu, *apokatastasis*'in[24] bilimde savunulamayacağını ancak popüler konferanslarda kullanılabileceğini varsayma sonucuna vardı –ve böylece ilk aşkına sâdık kaldı.*Dogmatics*'in önsözüne bakınız.

Bir miktar ilme ve katı bir dinî eğitime –ki bunu trajik olarak istismâr etti- sâhip olduğu için, kendisi yalnızca zarar verebilecek bir hakîkatsizlikler ve saçmalıklar ağından ibârettir.

50 X 2 A 495

Demiryolu çılgınlığı her yönüyle Bâbil tarzı bir çabadır. Kültürel çağın sona ermesiyle ilişkilidir; bu çağın son hamlesidir. Maalesef yeni bir çağ neredeyse aynı anda, 1848 yılında başladı. Demiryolları merkezîleştirme fikriyle bağlantılıdır ve bu fikrin gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Ve yeni olan *disjecta membra*'nın yayılmasıyla bağlantılıdır.

---

24 'Tam bir restorasyon'.

* "ekon: serset fiyat, serbest piyasa"

Merkezîleştirme muhtemelen Avrupa'nın ekonomik çöküşüne neden olacaktır.

50 X 2 A 497

HİÇ OLMA

Hiç olma; yaşamın en mutlu, en kıskanılacak kısmeti!

Ancak hiç olma bir şey olmanın, en fazla bir şey olmadan daha yüksek olmanın öteki yüzüdür. Hiç olma şunu gözlemlemektir: ah! En yoğun günlük zihinsel işkencelere ebediyen güvenli bir biçimde görevlendirilmek. Bu(nu yapabilen) gerçekten de Tanrı-insandır.

Peki buradaki zihinsel işkence neden kaçınılmazdır? Bunu görmek kolaydır. Hiç olma hiç dikkat çekmeme ve hiç dikkat çekmeme hiç olmadır; bu ilişki doğrudur. Kişinin dikkati kendi üzerine çekmesi bir şey olması anlamına gelir. Kişi daha fazla bir şey oldukça daha fazla dikkat çekecek, ama ilişki ve dengeyi bozmayacaktır. Ama bir şey olanlar arasındaki en çok bir şey olandan sonsuz derece fazla dikkati üzerine çekmek –ve sonra hiç olmak; evet, işte bu deliliktir. [...]

Ah! İnsanlar hiç olmanın kolay olduğunu sanırlar. Doğrudan anlamıyla, sessiz, silik, yüklemsiz bir yaşam anlamında bu doğrudur. Ama kişinin çağdaşlarının dikkatinin odağında iken hiçbir şey olmak; işte genel olarak bunun bir tek adı vardır: delilik. Bu durumda çağdaşlık, sanki o bir deliymiş gibi kendisini aynı derecede ya da daha fazla deli olarak tanımlar. Kişinin kesintisiz olarak dikkatleri üzerine çekmesi delilikten başka ne olabilir? [...]

50 X 2 A 503

KENDİM HAKKINDAKİ ESERLERİN YAYINLANMASI ÜZERİNE

The Accounting şimdi de yayınlanamaz. Daima anladığım gibi içimde kendimi gayet iyi sunabilecek çok fazla şiirsellik var. Öbür

yandan eğer bunu yapacaksam, bunu kendi hakkımda çekincesiz konuşmaya cesâret edecek kadar büyük bir ölçekte yapmalıyım. İşte burada bir ya/ya da vardır.

Kendim hakkında tek bir doğrudan söz söylesem bir *metabasis eis allo genos*[25] yaratılır ve ben bunu durduramam. Bırakalım önce çağdaşlarım benden bir açıklama istesin, sonra durumu görelim. Ve bunda da bir hakîkat var. Ben açıklamaya düşkün birisi değilim; bunu isteyen çağdaşlarım. Öyleyse bu önemde bir fenomene yakışacak derecede iyi olmalıdır. [...]

50 X 2 A 511

İman –oldukça doğru bir biçimde- 'dünya dışında bir noktadır' ve bu nedenle bütün dünyayı yerinden oynatır.

Dünyadaki bütün noktaların çürütülmesinden ortaya çıkan dünya dışında bir noktadır; bunu görmek kolaydır.

İşte tanıdık bir kıyas: dünyada adâlet bulunmayıp, yalnızca adâletsizlik bulunduğundan; adâletin mutlaka dünyanın dışında varolması gerekir. Buradaki nokta dışarıda yatmaktadır. Bu kıyas imana da uygulanabilir.

Absürdü ele alalım. Bütün kavramların çürütülmesi kişiyi dünya dışına, absürde zorlar –ve işte iman buradadır.

Ne yazık! Uzun bir süredir dünyada hiç iman yok –bu nedenle iman dünyayı da hareket ettiremiyor. İman da aldatıldı ve dünya içinde bir nokta hâline geldi. Bu nedenle en iyi ihtimâlle başka bir noktanın dünya içinde hareket ettiği kadar hareket edebilir. Bazı ihtimâle dayalı işlemleri başlatır ve birkaç küçük olayı harekete geçirir; ama dışarıda bir noktadan hareket ettirmez.

Hıristiyanlık dünyaya ilk geldiğinde bu yolda hareket etmişti. Ama aynı zamanda dünyayı sürekli bir korku ve titreme içinde tutacak dışarıda böyle bir noktaya ilgi duymayan dünya, kendisinin

25 'Tür değişimi'.

ya da Hıristiyanlığın kandırılmasına izin verdi ve içeride bir Hıristiyanlık elde etti. Hıristiyanlık dünya dışında bir nokta olma yerine –onların düşüncesine göre- yerleşik düzen hâline geldi. [...]

50 X 2 A 529

İnsanoğlunun yaşamının ilk adımındaki en büyük tehlike riske atılmak değildi. Bir kez derin bir biçimde riske atıldığında, en büyük tehlike ikinci raundun çok daha fazla riske atılmak olmasıdır. Ama ilk aşamada riske atılmamakla kişi önemsiz saçmalıkların hizmetine girer. İkinci aşamada çok fazla riske atılmakla ise fantastiğe, belki de küfre sapar.

50 X 2 A 531

Antikitenin oğlan sevgisi hakkında psikolojik bir değerlendirme.

Kuşkusuz antik çağlarda oğlancılığın bu kadar yaygın olması ve fiilen kınanmamasının nedeni, putperestçe yozlaşma idi. Ama psikolojik olarak göz önüne alınması gereken başka bir faktör daha var.

Kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkide entelektüelliğe yer yoktu; kadın aşırı derecede aşağı konumdaydı ve bütün Doğu'da olduğu gibi, erkeğin zihninde de en alt konumdaydı. İlişki tamamen cinsel nitelikliydi. Sokrat'ın söylediği gibi, entelektüellik kendi yerini gençlere duyulan aşkta buldu –ama hâlâ masumca anlamdaydı- ve sonra bu ilişki dejenere olarak fuhşa dönüştü. Ama karşı cinsi sevmeyle entelektüelliğin hiçbir ilişkisi yoktur.

Hıristiyanlık âleminde entelektüellik az ya da çok kadınlara duyulan aşkla ilişkilendirildi. Bu durumda böyle bir içgüdüye ilişkin olarak; eğer bir *per abusum*[26] yoluyla bu entelektüellik o sevgiyi etkiliyorsa; bütün entelektüellik artışının ahlâken kuşkulu olup olmadığı; burada bir kimsenin yalnızca birisini sevmesinin çok önemli olmadığı anlamına gelen bir nezâketin gelişip gelişmediğidir.

50 X 2 A 536

26 'suistimal yoluyla'.

Enerjisinin dörtte birini, üçte birini, üçte ikisini vs. sistematik olarak kendisine *muhâlefet etme*ye adamayan bütün mücâdeleler, özünde seküler bir mücâdeledir ve her hâlükârda *reformcu* bir mücâdele değildir.

Kişinin çalışırken kendisine muhâlefet içinde olması tekrarlamadır; tıpkı saban izinin derinliğini belirleyen sabana yapılan baskı gibidir. Buna karşın aynı zamanda kendine bir muhâlefet içermeyen her türlü çalışma yalnızca toprağı düzeltmedir.

Kendine muhâlefet ne demektir? Oldukça basit bir ifâdeyle şudur: eğer kişinin kendisiyle iyi ilişki içinde başladığı yerleşik, geleneksel vs. gerçekten sağlamsa, o zaman kişi ona sunabileceğini doğrudan sunar. Bu durumda reformcu bir söz ya da fikirden söz edilemez. Zira eğer yerleşik sağlıklı ise reform yapılacak hiçbir şey yoktur.

Ancak kişinin birlikte başladığı yerleşik yozlaşmış ise, o zaman kişinin yeni olanın kendisinin doğrudan yerleşiğe tanıtılmasıyla yozlaşmasını önlemek üzere kişinin kendisine muhâlefet etmesi artan ölçüde gerekli hâle gelecektir. Kişi ânında başarılı hâle gelecek ve yeninin heterojenliği vurgulanmayacaktır.

Burada yine doğrudan ile ters yüz edilmiş arasında diyalektik bir fark vardır. Doğrudan çalışmak ya da mücâdele etmek, çalışmak ve müçâdele etmektir. Ters yüz edilmiş yol ise çalışmak ve ayrıca kendisine karşı çalışmaktır.

Ben böyle bir ölçütün varlığını hayâl ediyorum ve kendim büyük ölçüde kullanıyorum. Hiçbir zaman öyle olmayacağımı anladım. Beni doğrudan mücâdeleci olarak değerlendiriyorlar –ve şimdi benim bir tür patlamayı başardığımı düşünüyorlar. Ah ne büyük cehâlet! Benim için *Either/Or*'u yayınlamak zaten dev bir başarıydı; aynı şekilde devam edebilirdim. Merak ediyorum, kendim dışında benim bütün sorunlarım nereden kaynaklanıyor? Tek

bir kimsenin bile bana muhâlefet etmeye cesâret edemediğini kamuoyu biliyor. Ancak ben kendime muhâlefet ettim. Eğer benim mücâdelem doğrudan olsaydı, *Either/Or*'u yayınladıktan sonra, bu eserin kendi mükemmel başarısını sürmesine izin verip biraz küçük oranlarda zamanın istediği yönde devam etmek yerine, *Two Edifying Discourses*'u yayınlamak ne kadar yanlış bir hamle olurdu. Kamuoyunun sevgilisi olan benim için tekil birey hakkındaki bütün bu eserleri yayınlamak ve sonunda kendimi alay konusu yapma tehlikesine maruz bırakmak, ne kadar sorun yaratıcı bir davranıştı!

Ama böyle şeyler ancak kendisi de benzer tarzda riske girenler tarafından anlaşılabilir. Başka bir kimse bunu kavrayamaz ya da inanamaz.

R. Nielsen de,[27] benim mücâdelemi doğrudan mücâdele olarak göstermek suretiyle gerçekten kafa karıştırıyor.

50 X 2 A 560

KENDİM HAKKINDA

Şimdi geriye bakıp düşündüğümde, kendimi bir kalem darbesiyle kalabalıkların kabalığının önüne nasıl attığımı hatırlamak çok ilginç geliyor.

Ve bu o adımı attığımda ruh hâlim şöyleydi: *Concluding Postscript* ile yazarlığı bırakmayı düşünüyordum ve bu amaçla metin bütünüyle Luno'ya teslim edildi. Bana ihsân edilene minnettar, hem de tarif edilemez derecede minnettar olarak, *-Gæa*'daki makale vesilesiyle[28] 'ötekiler' için çok asil bir adım atmaya karar verdim. Bunu yapmaya tek yetkin kişi bendim. Zira: (1) Goldschmidt beni ölümsüz-

[27] Bakınız yukarıda dipnot 28.

[28] P. L. Møller'in, müstear isimli eserlere ilişkin olarak Aralık 1845'te yayınladığı eleştiri. Bakınız yukarıdaki dipnot 12.

leştirdi ve bende hayran kalınacak bir şeyler gördü, (2) Ben nüktedan bir yazarım, (3) Seçkinlerin yanını tutmadığım gibi hiçbir tarafta da olmadım, (4) Herkesle ilişki kurmada bir virtüözüm, (5) Herhangi bir eleştiri lekesi taşımayan parlak bir üne sâhiptim, (6) Kendi paramı yazar olmak için hayırseverce kullandım, (7) evlenmedim, bağımsızım vs.

Böylece dinî motiflerle bunu yaptım. Ama bakın ve görün! Bu adımla aslında yazmaya devam etmeye karar verdim. Bunun önemi ise; kendimi tanımayı, 'dünyayı' tanımayı ve Hıristiyanlığı anlamayı öğrendim –evet, Hıristiyanlığın her yönünü, aksi hâlde hiçbir şekilde göremeyeceğim hayâtî bir yönünü anladım. Zira bu fırsat karşıma çıkmayabilirdi veya Hıristiyanlık'la düzenli bir ilişki kuramayabilirdim.

Ama hangi ölçüde? Bir yazar olarak dört dörtlük ve haklı bir ün; sonra aniden fiilen her şeye baştan başladım.

50 X 2 A 586[29]

MANEVî KIŞKIRTMA

Kadının gerçekten sevdiği kişiyle ilişkin olarak; kadının kendisini bu tek düşünceyle aşırı derecede meşgul etmesinden, gerçi erkek gerçekten sevgili olarak kalsa da, aniden sevdiğine karşı bir tiksinme hisseder. Aynı zamanda erkek, eski yazarların tarif ettiği bir dinî kışkırtma da hisseder; dinîye karşı bir hoşnutsuzluk uyanır. Hâlâ o ıstırap çeken için dinî en yüksek hakîkat olsa da, onunla aşırı derecede meşgul olmuştur. Sonra yalnızca sabır ve sükûnetten başka bir şey kalmaz (ve inâyet çok daha güçlü bir şekilde geri döner).

50 X 2 A 590

---

[29] Bu ve devamındaki kayıtlar, 6 Mart 1850 sonrasına ait NB (17) (X 2 A 574 ila X 3 A 43)'den alınmıştır.

[Kenar notu: Absürd]

ABSÜRD

İmanı gündelik olan kimse ve mü'min olmayan herkes, îmânın içeriğinin absürd olduğu ve mü'min olmak için herkesin mutlaka absürdle tek başına kalması gerektiği anlayışını kavrayamaz.

Gündelik yaşaması nedeniyle, gündelik îmâna sâhip kimse karmaşık değildir, iki unsurlu değildir, bunun için yeri yoktur. Başkasına coşkuyla ve en iyi niyetlerle hitâb ederken, absürdü en üstünlerin en üstünü olarak yorumlar ve bu yolla karşısındakini *doğrudan* iknâ etmeyi umar.

Burada eksik olan; absürde inanmaya devam etmekle birlikte sâhip olunması gerekli diyalektik esnekliktir –(imanın) anlayışının uzanabildiği ölçüde absürd olduğu anlayışı, absürdlüğü kabul etme, karşısındakine absürdü absürd olarak görmesi için baskıyı sürdürme. Elbette kendisi bir mü'min iken, iman absürd değildir. Ama gündelik kimse ötekilerle doğrudan bağlantısından kopamaz; kendisi için en kesin şey olan kurtuluşun, ötekiler için absürd olduğu ve öyle olması gerektiği fikrini koruyamaz.

Böylece konuşmalarda ve imanda kutsallık dışı bir kafa karışıklığı yaşanır. Mü'min diyalektik olarak 'tekil birey' olmayla pekiştirilmemiştir ve bu çifte vizyona –karşı taraftan göründüğü şekliyle imanın içeriğinin negatif, absürd olmasına- dayanamaz.

Bu durum iman yaşamındaki kişinin kendi içinde tutması gereken bir gerilimdir. Ama her yerde görülen eğilim, îmânı doğrudan yorumlamaktır. Böyle bir girişim îmânı kavramak isteyen bilimden ibârettir.

50 X 2 A 592

HIRİSTİYANLIĞIN HIRİSTİYANLIK ÂLEMİNDEKİ TALİHSİZLİĞİ

Hıristiyanlığa tek bir itiraz bile yöneltilmemiştir. Hatta 'gerçek Hıristiyan'ın sâkin bir şekilde "evet, işte yol budur!" diye cevap veremeyeceği en öfkelendirici rasyonalist ve skandal yaratan kimse tarafından bile.

Ama hakîkat şudur ki; Hıristiyanlık âleminde yaşanlar, Hıristiyanların şımartılmasını isteyenler; işte bunlar Hıristiyanlığı çok ucuzlaştırmaya alışmışlardır. Bu nedenledir ki; kendileri de Hıristiyanlığa tutunamıyorlar.

50 X 2 A 593

FEAR AND TREMBLING'DEKİ BİR HUSÛSUN YORUMU

Johannes de silentio haklı olarak, çeşitli psikolojik bakış açılarını göstermenin tutkulu bir konsantrasyon gerektirdiğini söylüyor.

Benzer şekilde, bir meselenin şöyle ya da böyle olduğuna karar verme insânî ifâdeyle benim için imkânsızdır. Burada doğanın düzeni ile toptan çatışma içinde beklenilen yüksek çatışmalardan (örneğin Sara'nın doğal çocuk doğurma yaşını çoktan geçmiş olmasına rağmen çocuk sâhibi olmasından) söz etmiyorum. Bu nedenledir ki; Johannes de silentio İbrahim'i anlayamadığını tekrarlar. Zira kendi içinde etik olan böylesine bir yükseklikteki çatışma manevî bir sınamadır.

Hayır, daha mütevazı ölçekte, bilinçleri gerçekten yaşamlarına nüfûz etmeden yaşayabilen birçokları, hatta büyük çoğunluğu oluşturan insanlar vardır. Onlar için bu ihtimâle beklenti içinde tutunma ya da onu terk etme konusunda tutkulu bir konsantrasyon içinde karar verme meselesi hiçbir zaman gündeme gelmez. Böylece belirsizlik içinde yaşamlarını sürdürürler.

Mizaçları bilinç olan bireyler için durum böyle değildir. Onlar, en değerli dilekleri olsa bile, dileklerini kolaylıkla terk edebilirler; ama bunu bekleyip bekleyemeyecekleri konusunda bir berraklığa ulaşmış olmaları gerekir.

Gündelik ya da yarı tefekkür sâhibi mizaçların bunu kavraması sonsuza kadar imkânsızdır. Bu nedenle onlar teslimiyet ile iman arasında ayrım yapabilecek noktaya hiçbir zaman ulaşamazlar.

İşte Johannes de silentio'nun tekrar tekrar vurguladığı husus budur. Ona göre her şey tutkulu konsantrasyona bağlıdır.

Bu nedenle eğer bir kimse (kuşkusuz sıradan bir adam) ortaya çıkar ve meseleyi tekrar sıradan entelektüel belirsizliğe taşıyarak Joh. de silentio'yu düzeltmek isterse, o zaman onu birçokları anlamayı başaracaktır.

Gerçek bir düşünürün vurguladığı ince bir nokta, 'onun henüz başlamadan önce reddettikleri'nin yardımıyla düzeltildiğinde olan dâima budur.

50 X 2 A 594

MARTENSEN'LE KARŞILAŞTIRILDIĞINDA BENİM DURUMUM

Kuşkusuz meselenin içyüzünü daha iyi görenler var; ancak günlük dedikodu çevrelerinde Prof. Martensen ile benim aramdaki farkın, onun iman karşısında düşünceyi haklı çıkarmak istemesine karşın, îmânın benim hakkında düşünmek istemediğim bir konu olduğu söylenmektedir.

Hayret! Benim yazdıklarıma bakın. Yazarlığa başladığımda profesör ile aynı bilimsel eğitim düzeyindeydim (belki Almancam biraz daha geri, ama Yunancam biraz daha ileriydi).

Bütün müstear isimli eserler birçok yönüyle; bazıları ise ilk ve en önce iman sorununun aydınlatılmasıyla imanın heterojenliğini di-

ğer ruh alanlarından izah eden alana ışık tutmayı amaçlamaktadır. Peki bütün bunların nasıl yapıldı? Diyalektikle, tefekkürle, imanla bu ölçekte ilgilenen bir yazar bulunmasının güç olacağını ileri sürüyorum. Ama bunu özgün öğretiler konusunda hararetli spekülasyonlarda bulunarak yapmadığını kabul ediyorum. Zira benim 'düşüncem', evet benim düşüncem (ayrıca düşünüş şeklimdi) bir kimsenin en önce iman meselesinin bütünü hakkında berraklığa ulaşmış olması gerektiğidir. Benim eserlerimde benden öncekilerle karşılaştırıldığında, ayrı ayrı noktalarda daha titiz olma yoluyla bir diyalektik özelliğin daha fazla geliştirildiğini ileri sürüyorum. Buna iman hakkında düşünmeyi istememe demek mümkün müdür?

Şimdi Prof. M.'i ele alalım. *Dogmatikler*'i yazdı. Bu güzel. Bu eserde genellikle dogmalarda tartışılan hususları ve soruları (Kitap, Teslis, yaratılış, muhâfaza, kurtuluş, kefâret, melekler, şeytanlar, insan, ölümsüzlük vs.) ele alıyor. Kolaylıkla geçiştirdiği bir husus var: îmânın düşünce ile ilişkisi meselesi.

Gördüğünüz gibi, insanların iman hakkında düşünme dedikleri şey bu –hem de benim çabalarıma rağmen.

Ama gerçek şudur ki; bu mesele üzerinde çalıştım ve bir şeyler başardım. Ne yazık ki insanların böyle şeyleri okuyacak zamanı yok. Martensen teminat üzerine teminat veriyor –yani herkesin birbirlerine koşarken beraberlerinde götürecekleri bir şeyler. Benim bereketli eserlerim ise insanları uzaklaştırıyor; onlardan kaçıyorlar. Prof. Martensen'in uçuşan protestolarıyla birbirlerine koşuyorlar; *es gehet vom Munde zu Munde.*[30]

[Sayfanın alt kenarında:] Martensen'in lehindeki diğer destekleyici araçlardan söz etmek istemiyorum: o bir profesör, yüksek bir makamda görevli, kadife kuşaklı, şövalye ilan edildi. Buna karşın ben hiç kimseyim ve yazarlık yapabilmek için kendi paramı harcamak zorundayım. Eğer bir kimse bu konuda ciddî bir biçimde dü-

30 'Dilden dile dolaşıyor'.

şünmek için yarım saatini ayırsa; o zaman benim çabalarım hakkında başka bir bakış açısına ulaşabilir.

50 X 2 A 596

HIRİSTİYANLIK EBEDİYETİ KOLAYLAŞTIRMAK, BU YAŞAMI İSE ZORLAŞTIRMAK İSTİYOR

Hıristiyanlık gerçekten de ebediyetin kişiyi mutlak anlamda meşgul ettiği önkabulünden hareket ediyor. Hıristiyanlık bu kaygıya nasıl karşılık vereceğini biliyor.

Ama yaşamın normal akışı içinde ebediyetin bizim için bir anlam ifâde ettiği hiç aklımıza gelmiyor; hepimizin de kutsanacağına (cennetlik olacağına) eminiz.

Bu nedenle Hıristiyanlığın bu konuda yardım edebilmesi için, bu yaşamın içine yerleştirilmesi gerekir. Ama bu yapılamaz; Hıristiyanlık ancak bu yaşamı mümkün olduğu kadar ağırlaştırabilir.

Hıristiyanlığın ebediyette kişi için işlerin iyi gitmesi kaygısının çok büyük olduğu önkabulü nedeniyle, insanlar bu açıdan huzura kavuşmak için, memnûniyetle –evet, bunun için Tanrı'ya şükür– Hıristiyanlığın yaşamlarını Hıristiyanlık'la ilgilenmeyenlere nazaran sonsuz derecede ağır hâle getirmesini kabul ediyorlar.

Kişinin ebedî kurtuluşu için gerçekten kaygı duyma (Hıristiyanlığın gerektirdiği tarzda) , kişinin ebediyeti askıda bırakması hâlindeki yaşam tarzıyla karşılaştırıldığında, kendi başına muazzam bir ağırlıktır.

50 X 2 A 617

KİŞİSEL OLARAK, KENDİM HAKKINDA

İnsanî bağlamda benim tâlihsizliğimin katı bir Hıristiyanlık eğitimi içinde yetiştirilmiş olmam olduğu söylenebilir.

Ta başından itibaren yaratılıştan gelen bir melankolinin kıskacındaydım. Eğer daha geleneksel tarzda yetiştirilmiş olsaydım –evet, kuşkusuz böyle bir durumda bu kadar melankolik olmayacaktım–, o zaman yaşamımın daha erken bir noktasında, benim bir insanoğlu olmamı önleme noktasında olan, bu melankoliden kurtulmak için her şeyi yapmayı, onun zincirini kırmayı ya da kendim kırılmayı göze alabilirdim.

Ama başından itibaren tendeki diken Hıristiyanca görüşüne, böyle şeylerin Hıristiyan olmanın bir gereği olduğuna âşinâ olduğumdan, yapacak hiçbir şey olmadığı kanısına vardım ve melankolim bu bütün görüş içinde kendisine yer bulabildi.

Böylece dinî anlamda melankolimle uzlaştım –insânî bağlamda bu beni yapabileceği kadar mutsuz etti; ama bu acı temeline dayanarak, bir yazar olarak seçkin bir manevî yaşamım doğdu.

Yaşamı kabullendim. İşkence korkunçtu; ama tatmini çok daha büyüktü. Bana ihsân ettikleri için hiçbir zaman Tanrı'ya yeterince şükredemem.

Aynı zamanda Danimarka'da bir yazar olmak benim kaderimdi. Bir başka ülkede, bu tür bir yazarın varlığı zenginliğe giden yol olabilirdi. Danimarka'da ise benim para harcamam gerekiyor. Üzerime alay ve aşağılanmalar yağdı; yaşamımı sürdürülemez kılmak için pratik olarak her şey yapıldı. Ama bunların bir yararı olmadı. Zira benim yazar olarak varlığım benim potansiyelimdi ve hâlen de öyledir ve bana haz veriyor. Daha fazla muhâlefet görmemin, verimimi daha fazla artırması nedeniyle İlâhî rehberliğe hiçbir zaman yeterince şükredemem.

Fakat yazarlık bana maddî açıdan pahalıya mal oluyor (evet, durumum pratik olarak tamamen çılgınca, içinde yaşadığım pazar kasabasının coşkulu sevinci içinde, etrafım aşağılanma ve kıskançlık gösterileriyle çevrili) ve artık bunu karşılayacak hâlim kalmadı.

Resmî bir görevi memnûniyetle kabul edebilirdim. Ama burada

da melankolim devreye giriyor ve sıkıntı veriyor. Hiç kimse benim ne kadar acı çektiğim ve hangi ölçüde evrensel insanlık ölçülerinin dışına atıldığımı bilmiyor. Eğer resmî bir görevle diğer insanlarla birlikte yaşayabilirsem, bunu yenebilirim.

Yine de bir husus ortada: Bana bahşettiği, benim beklediğimin çok üzerindeki, tarif edilemez hayırlardan dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman yeterince şükredemem.

50 X 2 A 619

DÜNYANIN DÖNÜM NOKTASI

Two Ages'ın eleştirisinin son bölümünde belirttiğim gibi, ceza suça uymalıdır. Bu nedenle henüz hiçbir hükûmet bu noktaya ulaşmadı. Böylece gayretler –ayrıca ilerleme- herkesin samimi bir biçimde kendisinin sâhip olduğunu öğrenmesi, yön ve lider değiştirmeden doğru yolda gitmesinin sağlanması içindir (Bu durum işleri kolaylaştırıyor; ama kuşağımız buna burun kıvırıyor). Bu nedenle dinî ilerleme ve çabalar, her birimizin kendi içinde hem Hıristiyanlığın akılla çatışma içinde olduğunu anlaması, hem de ikisinin tamamen aynı olduğuna inanması ikilemini yaşamasını gerektirmektedir. Bu durum gündelik yaşama devrinin geçtiğinin bir işâretidir. Psikolojik deneydeki[31] Quidam gündelik bir mutsuz âşık olmadığı gibi (kendisi meseledeki komik yanı görüyor; ama yine de trajik olarak başka bir şeyin gücüne dayanarak ona tutunuyor. O zaman da sürekli bir bölünme içinde yaşıyor; bu da gündelik yaşamanın sona erdiğinin işâretidir). Aynı şey dinî için de geçerlidir.

50 X 2 A 622

---

31 *Stages on Life's Way*'de.

ÇAĞDAŞLIK İÇİNDEKİ DURUMUM (ARADAKİ UÇURUMDAN ÇAĞDAŞLIK HANGİ ÖLÇÜDE SORUMLU?)

Bir yazar olarak sâhip olduğum önem açısından, tarihin bunun dünyada bir dönüm noktası olduğuna ve ayrıca istisnâî bir şeyin başarıldığına tanıklık edeceğini hissediyorum: bunu biliyorum, hem de tumturaklı sözlere gerek kalmaksızın –zavallı ve ıstıraplı bir insan ve büyük günahlar işlemiş birisi olarak, kendi kötülüğümü son derece derinden; ah, hem de tarif edilemez derecede derinden hissediyorum.

Çağdaşlarım benim başarımı kabul etmiyor. Yazdıklarım okunmuyor –aksine pazar kasabası ahâlisi beni betimlemekten ve benimle alay etmekten zevk duyuyor.

Bu durum işleri çıkmaza soktu. Eğer insanlar benim buradaki başarılarıma saygıyla yaklaşıp, bir yazar olarak yaptığım önemli fedâkârlıkları takdir etselerdi, işler daha kolay olabilirdi.

Şimdi parçalanma kargaşasından kaçınmak güç olacak. Ayrıca beni bir kenara attılar. Benim aracılığımla başarılanların özümsenmesinin bedeli istikrarlı bir şekilde yükseliyor; çünkü şimdi öncelikle bana muâmele edilme tarzının bedeli olarak küçük bir fiyat ödemeleri gerekiyor.

Ah evet, düşüncede gurur duyulacak bir şeyler varmış gibi görünebilir. Ama beni Tanrı'ya yaklaştıran işkencelere dair en ufak ipucuna sâhip kimsenin bile aklına benim bu durumdan gurur duyabileceğim gelmez. Hissettiğim kadar kötü, kendimde gördüğüm kadar tövbekâr birisi olarak, Tanrı yoluyla –bu benim fazîletimden değil, ama yine de doğru- kendim için mümkün olan en aşağı şartları (sıradan insanlarla yaşamaya istekli, daima çok güçlü görünmemek için bir nüktedanlık perdesine bürünen bir kimse olmayı) istedim. Sonra reddedildim; evet bu benim kendime saygımı artırdı; ama Tanrı her an üzerime öylesine baskılar koyuyor ki, eğer fiilen

burada olmasaydım, hâlâ 70.000 kulaç derinlikte olabilirdim. Kural olarak benim yaşam tarzım doğrultusunda, yaşadığım her kutsanmış günde, ötekilerin bir yılda çektiğinden daha yoğun acılar çektim. Elbette bu acılar içinde başkalarının asla hissetmeyeceği bir mutluluk da duydum. Kısacası söylemem gereken dâima tek ve aynı şeydi: Bana, umduğumdan ya da ummaya bile cüret edemeyeceğimden sonsuz derece fazla nimet ihsân etmesinden dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman yeterince şükredemem.

50 X 2 A 623

'ANLAMA' İLE İMAN ARASINDAKİ -TAMAMEN PSİKOLOJİK- ÇATIŞMA

Anlama hiçbir zaman mutlağa temas etmez.

Bir örnek verelim. Gerçekten de kendi anlayışımdan ben sorumluyum. Peki, şimdi son derece yerleşik bir alışkanlığından kurtulmak isteyen bir insanı ele alalım. Kendisine diyor ki; "sürekli 'yarın' diyerek bunu erteleyip duruyordun. Yeter artık yarın başla!" Böylece başlıyor ve aşırı derecede bir şiddetle alışkanlığına saldırıyor. O zaman anlayış diyor ki: "Bu çılgınca bir şey, biraz ihtiyatlı hareket etmelisin; insanların kendilerini bu şekilde mahvettiğine dair örnekler var; öyleyse biraz rahatla ve bu bırakma işini yarına ertele".

Ama en yüksek etik anlamda bir kimse kötülükle savaşırken kendisine olanlardan dolayı hiçbir sorumluluğa sâhip değildir. Bu mücâdeleye her şeyini katmalı, sorumluluğu Tanrı'ya bırakmalıdır. Yani "inan ve kendine bu -kendini mahvetme- tehlikesinin manevî bir ayartma, eski alışkanlığının yeni bir hilesi olduğunu söyle".

Kuşkusuz insan kötülüklere karşı mücâdelede çok aşırı giderek yoldan çıkabilir. Bunu kendi deneyimimden biliyorum. Ama o zaman insan yumuşar ve Tanrı'ya ödün verir; bıraktığı yerden dürüstçe yeniden başlayacağına söz verir. Böyle bir aşağılanma (mücâde-

leyi bir defâsında başaramama) ayrıca kişiyi itidal aldatmacasından kurtarmada da rol oynayabilir. Kendi deneyimlerimden (keyfî çarelerden duyduğum korkudan dolayı), sırasını bekleyen şu ya da bu alışkanlığa önceden kendisine meydan okuma ihtarında bulunma denemelerimden biliyorum. Aniden 'bugün' demek en tehlikelisidir; sahte bir sabırsızlık olabilir.

Aynı şey Hıristiyanlığa iman açısından anlayış için de geçerlidir. İman bir sonuca, mutlak bir sonuca varmakla ilgilenir. Anlayış ise 'müzâkereyi' canlı tutmakla ilgilenir. Tıpkı bir polisin hiçbir suç bulunmaması hâlinde utanması gibi, anlayış da müzâkerenin geçmişte kalmasından utanacaktır. 'İman' mutlağı öne çıkarmak ister; 'anlayış' ise müzâkerelere devam eder.

Bu nedenle; bu on dokuzuncu yüzyılda, her şeyin bir tefekkür ve müzâkere kaosuna dönüştüğü bir zamanda inanmak ne kadar güçtür.

Bu yüzden imanın objesinin absürd olduğunu açıkça anlamanın dâima büyük yardımı olur –bu, işi muazzam derecede kolaylaştırır. Evet, diğer hususların yanı sıra bunun insanlar için duyulan kaygıdan kaynaklandığı, böylelikle insanların Tanrı'nın imanın objesini absürd olarak belirlediğine iman edebileceği de söylenebilir. Peşinen söyleyelim ki imanın objesi absürd idi, hâlen öyledir ve öyle olmaya devam edecektir.

50 X 2 A 624

Herkesle eşit olarak ilişki kurmaya istekliydim –güzel Tanrım, her şeyden önce onların en yoksulu değildim. Ama aynı insanlar, kamuoyunun üyeleri olarak oldukça utanmaz bir biçimde benimle alay etmeye istekli hâle geldiklerinde, artık aynı şekilde ilişki kurmam imkânsızdır.

50 X 2 A 626

Belki de başkalarıyla ilişkilerimde onların kötü muâmelelerini dâima nükteli sohbete dönüştürmekle bir hata yaptım. Bundaki al-

datmaca (aynı zamanda insanlara karşı derin bir hor görmeyi gizleyebilir) onları da kötü yola saptırmasıdır.

50 X 2 A 627

İÇ DÜNYAMA İLİŞKİN BİRKAÇ SATIR

Dün çok perişandım –yine de gerçekten Tanrı'ya umut bağlayamadım. Bugün ise daha da perişan hâle geldim; ama bunun yardımı oldu, şimdi yeniden umut edebiliyorum. Ah! Risk, risk; her şeyden önce manevî düzeydeki bu durum alt düzeyde bedensel cezaya denk gelmektedir.

50 X 2 A 628

İnsanların bireysel olarak değil, topluluk olarak konuşmayı tercih etmelerinin, diğer nedenlerinin yanı sıra bir nedeni de şudur: İnsanlar son derece üstün olan tekil bireyle bireysel olarak konuştuklarında, ona bakmaya cesâret edemezler. Ama topluluk olarak konuştuklarında, tekil birey 'kalabalığın' etkisi altında görünür derecede ezilir ve böylece toplulukta bulunan her birey bu gerilimi kendisine atfederek, tekil bireyin bu şekilde korktuğu kişinin kendisi olduğunu düşünür.

50 X 2 A 629

SATIRLAR

[Kenar notu: Teoloji 'profesörü'] Ah kafa karışıklığının korkunç derinliği! Ne kadar sevgiden yoksun bir yanlış yönlendirme!

Yüzlerce profesör kuşaklar boyu –Hıristiyanlık âleminde yaşamalarına ve muhtemelen Hıristiyan olmalarına karşın- teoloji profesörü olmaya dair hiçbir şey söylemediler. Kitaplar yazdılar; sonra bu kitaplar hakkında daha fazla kitaplar; bunları gözden geçirmek

için de yine kitaplar yazdılar –dergiler bu kitaplar hakkında yazan insanlar sayesinde varlığını sürdürdü, matbaacılar zenginleşti ve binlerce insan iş sâhibi oldu. Bütün bu kiralık ellerin tek bir tanesinin yaşamı bile, hem de hiçbir şekilde, gerçek Hıristiyan varoluşuna benzemiyor. Evet onların tekinin bile aklına İncil'i (Yeni Antlaşma) alıp doğrudan ve sadece okumak ve Tanrı önünde şu soruyu kendisine sormak gelmiyor: Benim yaşamım uzaktan da olsa İsâ'nın yaşamına benziyor mu? Dolayısıyla –Ben, Teoloji Profesörü, şerefli ve saygın Dannebrog Şövalyesi,[32] sâbit maaşı ve bedava profesör lojmanı olan ve Pavlus'un üç seyâhati hakkında birkaç ünlü kitabın yazarı olan ben- kendimi onun takipçisi olarak adlandırabilir miyim?

İncil'de piskoposların, râhiplerin, diyakozların (şimdiki örnekler orijinallerine ne kadar da az benziyor) rollerini haklı çıkaran âyetler bulabilirsiniz; ama teoloji profesörleri hakkında bir tane bile bulmanız zordur. Tanrı'nın bazılarını peygamber, bazılarını havarî, bazılarını ise cemâat liderleri olarak atadığına ilişkin âyete, 've bazılarını da teoloji profesörü olarak' ibâresi eklendiğinde neden ânında gayri ihtiyârî bir kahkaha duyuluyor? Neden 'Tanrı bazılarını da İçişleri Meclis Üyeleri' olarak atamış olmasın?

'Profesör' oldukça yeni bir Hıristiyan icâdıdır –evet, oldukça yenidir; zira Hıristiyanlığın gerilemeye başladığı bir zamanda icâd edilmiştir ve 'profesör'ün zirveye çıktığı zaman bizim çağımıza –Hıristiyanlığın tüketildiği bu zamana- denk gelmektedir.

'Profesör' ne anlama geliyor? Din ilmin konusudur; profesör ise 'havarî'nin en komik hâlidir. Profesör olmak –peki nede? Birkaç balıkçının gündeme getirdiği bir şeyde; ah ne mükemmel bir nükte! Hıristiyanlık dünyayı fethetmeyi başarmalıdır; evet, bu dinin kurucusunun kendisinin öngördüğü ve 'balıkçılar'ın inandığı bir şeydir. Ama Hıristiyanlığın teoloji profesörü olma noktasına kadar başarı-

---

32 Diğerlerinin yanı sıra Martensen'e verilen emir.

lı olmasının ödül olması –bu kurucunun, 'dinden çıkmanın' başlayacağının söylendiği yer hâriç,[33] öngörmediği bir husustur. [...]

50 X 2 A 633

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ

Burada temel kafa karışıklığının bir başka sonucunu görüyorsunuz: Hıristiyanlık tanıkları tarafından değil, öğretmenler tarafından ilan ediliyor.

Peki tanık nedir? Tanık ilan ettiği doktrinin hakîkatini –doğrudan, evet kısmen kendi içindeki hakîkat ve kutsatmışlık olarak, kısmen de zamanın teşvikiyle kendi kişisel benliğini gönüllü yapıp; "Şimdi bakın bakalım; beni bu doktrini inkâr etmeye zorlayabilecek misiniz?" diyerek bizzat gösteren kimsedir. Bu mücâdelede tanık fiziksel olarak yenilebilir ve hatta ölebilir; ama doktrin zafere ulaşacaktır.

Ama bir öğretmen! Onun kanıtları ve argümanları vardır –ama kendisi dışarıda (öğrettiklerinin dışında) kalır ve her şey gülünç hâle gelir; bütün itirazlar zafer kazanır.

50 X 3 A 5

Ah ne kadar doğru! Danimarka'nın ihtiyacı, ölü bir adam.

İşte o anda benim zaferim diğerlerinde nâdiren görünen büyüklükte bir zafer olacaktır. O anda benim ince bacaklarım ve pantolonlarımla takma adım 'Søren' unutulacaktır. Hayır, unutulmayacak, ama farklı anlaşılacak ve bunlar bile davama muazzam bir hız kazandıracaktır. O anda kıskançlıklar yatışacaktır. O anda benim yaptıklarıma tanık olanlar şimdi konuştukları dilden farklı bir dilde konuşacaklar; zira kendilerini sınırlayacak hiçbir şey olmayacaktır. Sonra benim en küçük sözüm bile anlam kazanacak ve ka-

33 Kişinin dininden dönmesi.

bul görecektir. Hâlbuki şimdi dev başarılarım bir kenara itiliyor; zira alay ve kıskançlık şimdi beni ellerinde tutabiliyor.

Danimarka'da görülen sefâhât gibi bir sefâhât içinde, ancak ölü bir adamın sesi üstün gelebilir; bütün yaşamı böyle bir duruma, öldükten sonra konuşabilmeye, hazırlık oluşturan bir ölü adamın sesi.

50 X 3 A 8

STOACILIK VE BENİM YAŞAMIM

Hıristiyanlık'la ilişkimin gerçek yapısını düzenli olarak görebildiğim zaman şu andır: bir Stoacıyı okuduğum zaman. Söyledikleri mükemmel derecede doğru olabilir ve sıklıkla güçlü ve mâhirce söylenmiştir; ama yine de beni anlamıyor. Stoacılıkta her şey gururdur; orada mutsuzluğa yer yoktur. Bütün bu insanları, bu câhil insan sürüsünü küçümsemekte, onlara çocukmuş gibi muâmele etmektedir. Onun için o insanlar yoktur; bilge insan için hiçbir anlamları yoktur. Bilgeyi aşağılayamazlar; zira o insanların küstahlıklarını yalnızca hoş görmekle kalmaz; aynı zamanda yüce bir düşünceyle şöyle düşünür: Küçük çocuklar, sizler beni küstüremezsiniz.

Ah! Bu hiç de benim yaşamıma uymuyor. Evet, yüksek nitelik ve tavra sâhip olanlara karşı taktik kullanmaya, bu yolla silahlanmaya eğilim gösterebilirim. Bu nedenledir ki onların bana karşı tavırları beni hiçbir zaman gerçekten mutsuz etmez; kendi intikamımı hafif Stoacı bir tarzda alırım.

Ama sevdiğim sıradan insanlara gelince! Komşuma karşı sevgimi gösterebilmek en büyük mutluluğumdu. Daha önemsiz insanlara karşı bu hor görücü tenezzülü gördüğümde, kendime şöyle diyebileceğimi hissediyorum: "en azından ben böyle yaşamıyorum". Bu açıdan uzlaşmacı olmanın mümkün olduğu yerlerde bu benim teselim, benim zevkim, benim kutsal eğlencem. Benim yaşamımın anlamı budur. Bu nedenle sıradan insanların alay etmesine katlanmak zorunda olmak beni tarif edilemez derecede üzüyor. Gerçekten

de sıradan insanları benim kadar seven nâdiren bulunur. Şimdi ise bu insanların bana düşmanlık etmeye başladığını görüyorum. Sıradan insanı aldatıp parasını alan ve karşılığında karmakarışık kavramlar veren gazeteci, hayırsever olarak görülüyor. Ama bu kadar çok fedakârlıkta bulunan–yüksek sınıfla ilişkili olmanın her türlü avantajını fedâ eden bir kimse, sıradan insanların düşmanı, aşağılanması gereken bir kimse olarak betimleniyor.

Bir Stoacı için yaşam hiçbir zaman böyle değildir.

50 X 3 A 13

VAAZ VERME

İnsanlar doğru yolun bir vaaz vermek olduğunu düşünüyor.

Aslında günümüzde vaaz olarak adlandırılan yöntem (yani hitap, retorik) Hıristiyanlığın anlatımı için tamamen uygun olmayan bir yöntem.

Hıristiyanlık ancak tanıklar, yani söylenenleri varoluşsal olarak yaşayan, söylenenleri kendi yaşamında gerçekleştirenler yoluyla tebliğ edilebilir.

Mynster, kendisine en çok hayranlık duyulan, en mükemmel anlarında, Hıristiyanlık bakış açısından en sadâkat dışı hâldedir. Hayranlık içinde susan kalabalığın –Mynster'in vaad ettiklerini uygulayan- kötü muâmele görmüş, zavallı bir havarîye karşı öfkelenebileceğini düşünmek ne kadar korkunçtur.

50 X 3 A 59[34]

BİR KİRACI

Nørregade'de şimdi yaşadığım evde, üst katta kesinlikle sessiz ve

---

[34] Bu ve devamındaki kayıtlar, 15 Mayıs 1850 sonrasına ait NB (18) (X 3 A 44 ila X 3 A 157)'den alınmıştır.

düzenli bir adam olarak adlandırılabilecek bir kiracı yaşıyor. Gün boyu dışarıda. Maalesef bütün gün evde kalan bir köpeği var. Açık pencerenin önüne uzanıyor ve her şeye dikkat ediyor. Eğer bir adam evin önünden geçer ve biraz sesli bir şekilde esnerse, hemen havlıyor ve bu uzun süre devam edebiliyor. Eğer bir at arabası yoldan geçer ve kamçısını şaklatırsa, köpek havlamaya başlıyor. Eğer bir başka köpek havlarsa, o da havlıyor. Böylece bu köpeğin sayesinde caddede ânında haberim olmayan en küçük bir olay bile meydana gelmiyor.

50 X 3 A 94

İNSANLARIN ALDATICILIĞI

İşte size günlük yaşamda sık sık rastladığımız bir aldatma biçimi. Etik görevlere vurgu yaparsınız ve birisini bir şey yapması gerektiğini söyleyerek biraz iğnelersiniz. Size hemen şöyle cevap verecektir: "Benim yeteneğim yok". Buradaki sahtekârlık, etik görevi farklı bir göreve dönüştürmektir. Zira buradaki mesel bir yetenek meselesi değil, etik meselesidir. Eğer isterse, en basit zekâlı insan bile gerekli yeteneğe sâhiptir. Ama insanlar bu yolla hem kaçıyor hem de bu yolla mütevazı görünerek çıkar sağlıyorlar. Elbette, teşekkürler! Şimdi etik olarak en katı olanı, On Emir'i ele al. Eğer bir hırsıza "çalmayı bırakmalısın derseniz", size "Evet, yeteneği olanlar için bırakmak kolay; ama benim bu yeteneğim yok" cevabını verecektir. Ve bunun söylenecek doğru bir husus olacağı kesindir. Etik konusunda olan dâima budur. Bir insandan beklenen etik talep olan hakîkate tanıklık etme talebi akla değil irâdeye yöneltilmiştir. Ondan dâhî olması talep edilmez –ah! Hayır, bu oldukça basit, ama iş realiteye gelince gayet zordur. Onun için kişi bundan kurtulmanın yolunu estetik bir farklılıkmış gibi göstermede bulur ve *mütevazı* bir şekilde "bu yeteneğe sâhip değilim" der. Üstelik bunu söylemekle bir başka yönden de yalan söylemektedir. Zira aslında yeteneği olması nedeniyle başa çıkabilecek olmasına rağmen gerçek ahlâkçı-

nın etkisini zayıflatmaktadır –aslında mesele bir yetenek sorunu değildir. Ama kişi gerçek ahlâkçıdan korkmakta ve onun özel yeteneğe sâhip olduğunu düşünerek kendisini güvenceye almayı tercih etmektedir. Zira bu durumda yaşamı bir talep olma değerini yitirmektedir. Eğer mesele bir yetenek sorunu ise, o zaman bir kimseye verilmemiş olanı ondan istemek gerçekten de saçmalıktır.

50 X 3 A 104

POINT DE VUE OLARAK LUTHER

Luther'in vaaz kitabını alıp ondan birçok büyük önerme ve fikri çıkarmaya, hepsine de kendi kitabımda yer vererek, bu günlerde vaazın Hıristiyanlık'tan ne kadar uzaklaştığını göstermeye ayartılabilirdim. Böylelikle bunları abartma fikrini zihnime sokanın kendim olduğum söylenemezdi.

50 X 3 A 127

YAHUDİLİK - HIRİSTİYANLIK

Yahudi dindarlığı ile Hıristiyan dindarlığının birbirinden nasıl ayrıldığı konusunda Luther için bile bazı belirsizlikler bulunmaktadır.

Yahudi bu yaşamla ilişkilidir, bu yaşama ilişkin vaade sâhiptir. Hıristiyanlık ise özünde gelecek hayatı vaad eder; zira Hıristiyanlık özünde ıstırap çeken hakîkattir.

Aynı vaaz içinde Luther (Pentecost'un ilk günü Kitabı hakkındaki vaazında) birbirinden yalnızca birkaç cümle uzaklıkta iki yerde Hıristiyan'ı, "Tanrı insanı, uğruna Tanrı'nın ülkeyi ve halkını koruduğu insan" olarak tanımlamakta, sonra da "dünya Hıristiyan'a, halkın ve ülkenin üzerine yozlaşma ve laneti getiren kötü yazgıyı haber veren uğursuz kuş olarak bakmalıdır" demektedir. Luther başka yerlerde de benzer sözler söyler. Gerçek bir Hıristiyan itiraf ettiğinde ortaya çıkan fırtınalardan söz eder –"İsâ güverteye

çıktığında, hemen fırtına çıkacaktır". Bu nedenle, yine Luther'in vaazlarının birinde söylendiği gibi, Hıristiyan, "insan gelip her şeyin huzurunu bozana kadar huzur ve sükûnet içinde yaşayan" dünyada memnûniyetle karşılanmayacaktır.

50 X 3 A 138

MUTSUZLUK

Ah, son rahatlık, yalnızca başkalarını rahatlatmanın verdiği rahatlık! Ah üzüntü! Birisi onu rahatlık olarak adlandırırken ve kendisini onunla rahatlatırken, ötekilere öylesine korkunç görünür ki, bu tür bir rahatlama biçiminden istisnâ tutulmak için yalvarırlar. Zira bu onlara bütün işkencelerin en kötüsü olarak görünüyor.

50 X 3 A 160[35]

BENİM KATEGORİM

Ben gerçekte şunu temsil ediyorum: kuşaktan kuşağa aktarılan tefekkürü *durduran* ve Hıristiyan değerleri öne çıkaranım. Bana bu imkânı sağlayan bir desteğe sâhibim. Zira yaşamımın çok erken yıllarında evrensel insan dışındaki tarif edilemez ıstıraplara mahkûm edilerek 'durduruldum' ve münhasıran Tanrı'yla ilişkiyle görevlendirildim.

Burada yurdumdaki hiç kimseyle kıyaslanamayacak ölçütte aktüalite kargaşası içinde durmama rağmen (zira az ya da çok 'aktüalite' kazandım), bir başka anlamda kendi dünyamda yaşıyor gibiyim.

Davamın haklılığı ve öneminden hiçbir zaman kuşku duymadım. Hayır, hiç duymadım. Zira dâima şunu düşündüm: Bana, umduğumdan ya da ummaya bile cüret edemeyeceğimden sonsuz derece fazla nimet ihsan etmesinden dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman ye-

35 Bu ve devamındaki kayıtlar, 9 Haziran 1850 sonrasına ait NB (19) (X 3 A 158 ila X 3 A 253)'den alınmıştır.

ıerince şükredemem. Ve hiç durmaksızın Tanrı'ya şükredebilmek için ebediyeti arzuladım.

Güzel bir kız, sevgilim –ismi benim ismimle birlikte tarihteki yerini alacak- bir biçimde benden uzaklaştırıldı, böylelikle yeni acılar yoluyla (ne yazık ki bu özel bir tür dinî çatışmaydı) olmam gereken hâle gelmem sağlandı. Bir bakıma ben de Hıristiyanlık davasına yakınlaştırıldım. Zira insânî anlamda mutlu değildim –ah! Yine de bana bahşettiği tarifsiz hayırlardan dolayı, benim beklediğimden sonsuz derecede fazla ihsanlarından dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman yeterince şükredemem.

Bana, eğer bir şeyler başka türlü gitseydi, insânî anlamda daha mutlu olabilir miydim diye sorar mısınız? Ah, aptalca bir soru. Hayır, bazı şeyler daha farklı olsaydı insânî anlamda daha mutlu olabilirdim; ama bundan daha iyi olamazdı. Ve tarif edilemez derecede hayretle geriye baktığımda başıma gelenin tek doğru şey olduğunu görüyorum.

50 X 3 A 168

İNCİL'İ (YENİ ANTLAŞMA) KAVRAYARAK OKUMANIN TEK YOLU

Sıklıkla söylediğim gibi, Hıristiyanlık'taki karmaşa onu bir doktrine çevirdi. Bir doktrin söz konusu olduğunda kişinin öncelikle onda ustalaşması gerekir. İncil'de ise durum tam tersidir; o tamamen etikle ilgilidir ve bu nedenle sizin özgün bir yerle başlamanızı ister –ama onu kavramak için de uygulamanız gerekir. [...]

"Peki öncelikle anlamak en önemli şey değil midir?" Hayır, etiksel olarak önemli olan onu uygulamak; anlaşılması son derece kolay olanı, hemen anlayabildiğini yapmaktır; ama akrabaların bunu yapmana engel olacaktır.

50 X 3 A 169

HAZIR OLAN ESERİN YAYINLANMASINA DAİR KAYGILARIM

Daima ve neredeyse aşırı ihtiyatlı bir yaklaşımla içselliği harekete geçirmeye yönelik olduğunu ve asla dindarca ya da asketik uyanışın dışsal olarak ifâde edilmesine yönelik olmadığını idrâk etmiş olmama rağmen, hâlâ bu tür bir iletişimin bana bir tür sorumluluk yüklemiş olmasından korkuyorum. Bu sorumluluk; benim gücümün ötesinde olmasına ve niyet ettiğim amaç olmamasına rağmen, onu varoluşsal olarak ifâde etme sorumluluğudur. Benim niyetim bu eserin Tanrı'nın inâyetine duyulan ihtiyacın yoğunlaştırılmasına yaramasıdır. Ben şimdi olduğumdan daha manevî yönü fazla birisi olsaydım bile, o kadar yükseğe teşebbüs etmekten tarif edilemez derecede korkardım.

Ama yaşamımı şimdi olduğu gibi sürdürdüğüm sürece, şimdiden böyle bir amacı gerçekleştirdiğimi düşündüğümü gösterecek şekilde kolaylıkla yanlış yorumlanabilirim.

Bu nedenle öncelikle resmî bir görev elde etmeyi, böylelikle benim başkalarından daha iyi olmadığımı göstermeyi düşünüyordum.

Ama bunun da kendisine özgü güçlükleri var ve bu nedenledir ki zaman geçip gitti ve ben nihâyetsiz ıstıraplar çektim.

50 X 3 A 190

BENİM SINIRIM

(1) Ben de bastırmak için yeterince manevî olmadığım ve hatta (bu sınırlama dâima orada olduğu için) Tanrı'nın irâdesinin nasıl benimle olabileceğini kavrayamadığım bir baskın şiirsel unsur var. Ayrıca bir asketik (zâhid) olarak yaşamak için de yeterince manevî güce sâhip değilim.

(2) Öbür yandan Hıristiyanlığın ne olduğuna dair olağanüstü derecede bilgiye sâhibim. Şimdi Hıristiyanlığı nasıl sunacağımı bi-

liyorum ve bu açıdan nâdir bir yeteneğe sâhibim.

(3) Bu yeteneği Tanrı'nın yardımıyla Hıristiyanlığı tebliğ etmek için kullanacağım; insanları Hıristiyanlığa kazandıracağım ya da en azından onların bu konuda uyandırılmalarını sağlayacağım.

(4) Hâlâ yapacak güç verileceğine inandığım bir şey var: sürekli bir uyarıcı olarak çaba göstermek, insanları yumuşak ve nâzik bir şekilde, ama hakîkat aşkıyla uyarmak. Sonra onlara Hıristiyanlığın ne olduğunu anlatmak. Bunu anlayabilmelerinin nedeni benim büyük ölçekte bir dindar kimse olmayıp, daha nâzik sözleri kullanan, bir başka deyişle en yüksek anlamda, daha gerçek olmayan araçları kullanan bir şâire benziyor olmam. Buna karşın dindar bir kimse mutlak gerçek araçları kullandığı, en ihlaslı hâliyle hakîkati anlattığı; her şeyi, hakîkatle hem kendisi hem de başkalarının bir tür şiirsel ilişki kurmasını sağlamak yerine etik hakîkate dönüştürdüğü için kötü karşılanacak ve baskı görecektir.

50 X 3 A 191

LUTHER

Luther, gönüllü yoksulluk, bekâr olma, günün büyük bir kısmını ibâdet ve duâ ile, oruçla geçirmenin önemli olmadığını; önemli olanın iman olduğunu (imanın da münzevî yaşamla kombine edilmesi mümkündür ve orijinalinde de o yaşamın bir parçası olduğu ve manastır yaşamı özüne sâdık kaldığı ölçüde yozlaşmanın sınırlı kaldığını unutmamak gerekir) söylediğinde, bu kesinle Luther'in kendisi için doğruydu. Ayrıca kaydetmek gerekir ki, Luther her an bunları yapabilecek kapasitede olduğunu göstermiştir.

Ne yazık ki Luther diyalektikçi değildi; başka bir şeyi, kendisini ortaya koyan ve yalnızca kendisini varsayan ve hiçbir test etme imkânı bulunmayan bir şeyi ilk plana koymanın taşıdığı muazzam tehlikeyi göremedi. Kendisinin ıslâhı getirdiğini ve bunun tıpasını büyük bir titizlikle kapatması, böylelikle insanların onu hemen bir

paradigma hâline dönüştürmemesini sağlaması gerektiğini kavrayamadı.

İşte olan buydu. Dünyevîliğin keşfedilmesi uzun sürmedi: "Rabbimiz bizi korusun! Bizim tam ihtiyacımız olan kimse bu Luther'dir. Onun teorisiyle bütün dünyevîliğimizi sürdürebilir; her şeyi oldukça sempatik görünecek şekilde seküler olarak düzenleyebiliriz" ve sonra ilâve edildi: "her şeyi yoksula vermek, manastırda yaşamak en yüce davranış değildir- Luther böyle söyledi". Aslında bu sonuç en yaratıcı akla sâhip olanlarımızın bile varmaya cesâret edemeyeceği bir sonuçtur. Evet doğrudur; böyle işlere kudsî niyetlerle girişmek büyük bir cesâret, iman ve dürüstlük ister. Öbür yandan bunları hafife almak için sıradan bir hergele olmak yeterlidir.

Zavallı Luther! Her Tom, Dick ya da Harry'nin sana nasıl başvurduğunu düşün; bütün o geçim derdindeki cesur yüreklerin, 'kocaların, babaların, avcı kulübü kaptanlarının' dostluk derneği üyelerinin ve ayrıca din adamlarının sana nasıl başvurduğunu gör.

Bana gelince; benim bütün tanıdıklarım içinde bir keşiş hücresinde yaşamak için her şeyini serbestçe terk edebilecek birisinin bulunduğuna inanmıyorum. Benim de bunu yapabileceğimi sanmıyorum. Ve otuz yedi yaşına gelmiş, uzun yıllarını teolojide harcamış, yılların tanınmış yazarının, on altı yaşında çoktan aştığını bildiği bir şeyi, yetiştirilme biçimi yüzünden yapamayacağını keşfetmesi ne kadar acıdır.

50 X 3 A 217

[Yukarıdakinin kenar notu] Luther'in bu kadar kısa sürede bu kadar çok destek kazanmasına şaşmamak gerek! Dünyevîlîk anlaşılır anlaşılmaz, ortaya yüz verme çıktı. Onlara göre Luther'in kendisi de noktayı aştığından, bu ödün de bir hakîkat payı vardı; küçük bir yalanla bu durumun büyük bir avantaja çevrilebileceğini hemen gördüler. Teminat icâd ettiler; içlerinden her şeyi yoksula vermeye istekli olduklarına dair teminatlar verdiler; ama bu en yüce

davranış olmadığı için yapmıyorlardı. Her kuruşlarını sakladılar ve sakallarının ardından Rabbimize, İncil'e, Luther'e –özellikle de insanların Tanrı'yı aptal yerine koymalarına mükemmel bir şekilde yardım eden Tanrı'nın seçilmiş aracısı olan Luther'e- sırıttılar. [...]

Luther hepsini fena çarptı. İnsanların ya erdemli olması ya da bu tür eserlerden erdem fikrinin kaldırılması için her şeyi yapabilirdi. İkincisi; evliliğini bir uyanış eylemi olarak görmeliydi; ama onda da çok ileri gitti; böylece evli olmak ve yoksullara yardım etmemek dinî yaşamda ileri doğru büyük bir adım olarak görülür hâle geldi. [...]

50 X 3 A 217

HIRİSTİYANLIĞI TEBLİĞ ETME -GÜNLÜK BASIN

Günümüzün Hıristiyanlığı tebliğ biçimi saçmalıktır.

Eğer Hıristiyanlık gerçekten tebliğ edileçekse, bunu imkânsız kılacak tek şeyin günlük basın olduğu açıkça anlaşılmalıdır.

Hıristiyanlığa günlük basın kadar taban tabana zıt olan başka bir güç yoktur.

Günlük basının her gün yaptığı tek şey, insanları bu en yüce yalan prensibi ile aldatmaktır: önemli olan sayılardır. Ve Hıristiyanlık hakîkatin tekil birey olduğu fikrine dayanmaktadır.

50 X 3 A 231

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİNİN TESTİ

Râhiplere pazar günleri dillerini tutmalarını emredin. Geriye ne kalır? Aslında esas husus; yaşamlar *(Existentserne)*, günlük yaşam, râhiplerin vaaz ettiği günlük yaşam. Peki sonra? Günlük yaşama baktığınızda, râhiplerin vaaz ettiklerinin Hıristiyanlık olduğu izlenimini ediniyor musunuz?

50 X 3 A 237

Bugün yaşamımın onun yaşamına benzediğini fark ettim. Uzaklarda Brezilya'da, dünyadan kopmuş bir hâlde, Nuh Tufanı öncesinden kalma fosilleri kazmaya mahkûm edilmişken; ben de dünyanın dışındaymış gibi, Hıristiyan kavramlarını kazmaya mahkûm bir hâlde yaşıyorum. Ama ne yazık ki ben bu kazıyı içinde yaşadığım Hıristiyanlık âleminde, Hıristiyanlığın bütünüyle yaşandığı, bin râhiple gelişiminin zirvesine ulaştığı, herkesin Hıristiyan olduğu bir yerde yapıyorum.

50 X 3 A 239

Geçenlerde bir yüzbaşı ve Dannebrog şövalyesinin râhip olduğunu gördüm (muhtemelen savaşta gönüllü olmuştu ve seçkin bir insandı). Cüppesine şövalyelik haçını takabildiğine göre, apoletlerini de takmasında bir sakınca yoktu.

50 X 3 A 242

İÇE DÖNÜKLÜK

İçe dönüklüğe karşı uyarıldık; aynı şekilde Hıristiyanlığa karşı da uyarabilirsiniz.

Tanrı'nın inâyetiyle, içimize giden yolu kapatmaya ve bizim dünyevîliğe dönmemizi sağlayama çalışıyorlar.

Ama gerçek şudur ki; insanlar, ancak içe dönüklükle ortaya çıkan rûhun gerçek, zorlu yaşamından korkuyorlar. Öbür yandan şimdi dünyevîlik içinde yaşayıp yücelikten söz ediyorlar.

50 X 3 A 251

İÇE DÖNÜKLÜĞÜM

İçe dönüklüğümü saklamak mizacımın gereğidir ve aslında mizacımın kendisi içselliktir.

Ama Hıristiyanlık bağlamında yalnızca eserlerde değil, yaşamda da Hıristiyanlığa keskin bir anlam kazandırmaya çalışmak, insanların gözünden düşmeye ve alay edilmeye maruz kalmayı gerektiriyor. Bu nedenle sorun bu gizli içe dönüklüğü devam ettirmeye cüret edip edemeyeceğimdir.

Doğru, benim yaşam tarzım önemini casusluktan alıyor olabilir; benim mahâretimin sıklıkla her şeyi insanlar için kolaylaştırdığı da doğru olabilir ve bu durumda her şey doğrudan ilan yoluyla düzeltilmelidir.

50 X 3 A 252

GÜNLÜK BASIN

Bu korkunç belâyı başımıza getiren şudur:

Dünyayı yöneten Tanrı korkusu değil, insan korkusudur. Dolayısıyla bu tekil birey olma korkusu ve şu ya da bu soyutlama altına saklanma, anonimleşme, imzasız 'biz' adıyla yazma vs. eğilimi ortaya çıkıyor.

Öbür yandan kıskançlığın mutlak anlamda karşı çıktığı şey tekil bireydir; kıskançlık tekil bireyin bırakın ün kazanmasını herhangi bir anlama bile gelmesini istemez. En ünlü bireyin bile soyutlama karşısında önemsiz kalmasını sağlamak kıskançlığın yararınadır. Hatta bu soyutlama bazı tekil bireylerin kendilerini 'editörlük' olarak adlandırması yoluyla dile düşmüş olsa bile. Kıskançlık üstünlüğe müsâmaha gösteremez; bu nedenle görünmez olan soyutlamaların tarafını tutar.

Soyutlama nihâyetinde insan fantezisiyle ilişkilidir ve orada hayâl muazzam bir güce sâhiptir. En önemli birey bile yalnızca bir realitedir –ama 'editörlüğe' gelince; hiç kimse, ama hiç kimse onun ardında ne kadar dev bir kapasitenin yattığını bilemez.

Özetin özeti: insan soyu Tanrı'dan korkmaktan vaz geçti. Sonra ceza geldi; şimdi insan soyu kendisinden korkuyor; önünde titrediği hayâli besliyor. [...]

50 X 3 A 275[36]

CİZVİTLER VE GÜNLÜK BASIN

Cizvitler (durumları kötü olduğu dönemde) vicdânları kontrol altına almak için en utanç verici girişimi gerçekleştirdiler. Günlük basın vicdânsızlığın bir devlet ve insanlık prensibi olarak meşrûlaştırılmasına yönelik en rezil girişimdir.

50 X 3 A 280

Hıristiyanlığın ne olduğu konusunda insanlarla tartışmak bir hatadır. Zira birkaç istisnâ dışında onların taktiği Hıristiyanlığın ne olduğuna ilişkin anlayışı yenilgiye uğratmaktır. Aslında insanlar Hıristiyanlığın ne olduğunun kolaylıkla kavranabileceğini düşünüyorlar; ama kendi yaşamlarına müdâhale edeceğinden korkuyorlar.

50 X 3 A 285

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİNDE BİR SOKRAT

Sokrat rûhun ölümsüzlüğünü kanıtlayamadı. Yalnızca şöyle dedi: Bu mesele beni o kadar çok meşgul ediyor ki; yaşamımı ölümsüzlük bir gerçekmiş gibi düzenleyeceğim –ölümsüzlük olmayabilir, *eh bien*[37] ben yine de seçimimden pişman olmayacağım; zira beni ilgilendiren tek şey bu.

Hıristiyanlık âleminde birisinin çıkıp şöyle konuşması ve öyle hareket etmesinin ne büyük yardımı olurdu: Hıristiyanlığın hakî-

36 Bu ve devamındaki kayıtlar, 11 Temmuz 1850 sonrasına ait NB (20) (X 3 A 254 ila X 3 A 437)'den alınmıştır.

37 'Peki o zaman'.

kat olup olmadığını bilmiyorum; ama bütün yaşamımı öyleymiş gibi düzenleyeceğim, hayatımı buna bağlayacağım. Sonra eğer hakîkat olmadığı kanıtlanırsa, *eh bien* ben yine de seçimimden pişman olmayacağım, zira beni ilgilendiren tek şey bu.

50 X 3 A 315

GÜNAHLARIN AFFEDİLMESİ

Hamann (toplu eserlerinin I. Cildi, mektup no. 40'ta) şu pasajı nakletmektedir: "*Wie es von drey Männern Gotters in der Schrift heisst: dass Gott ihnen vergab und ihr Thus strafte*".[38]

Hamann'ın parantez içinde eklediği gibi bunlar 'birbirini iptal eder gibi görünen iki zıt kavramdır'. Ama ayrıca Hıristiyanlık'taki günahların affedilmesi kavramının uygun bir dille ifâdesidir.

İlk günlüklerimin birinde (II A 63)[39] (Yazarlığa başlamadan önce), günahların affedilmesinin saptırılmış görüşte olduğu gibi cezanın kaldırılması olmayıp, Tanrı'nın bana merhamet göstermesi olduğuna dikkat çekmiştim. Belki de cezanın acı dolu ıstırâbı ortadan kaldırılmıyor ve bu zaman alıyor; ama artık benim bu konudaki görüşüm değişti. Şimdi artık çektiklerimin Tanrı'nın gazâbının ifâdesi olduğu düşüncesiyle ağırlaşan bu ıstırâba dayanamıyorum; bu ıstırâba da diğerlerinde olduğu gibi, ancak Tanrı'nın yardımıyla dayanabiliyorum.

Kavramsal olarak günahların affedilmesinin cezanın hafifletilmesi anlamına gelmesi de oldukça makuldür. Peki ceza nedir? Ceza acının kendisi değildir; bu acı ya da ıstırâbı bir başkası da yalnızca bir kaza eseri çekebilir. Ceza bu özgün ıstırâbın ceza olduğu *fikr*idir. Bu fikir ortadan kaldırıldığında, ceza da ortadan kalkmaktadır.

50 X 3 A 319

---

38 'Üç Tanrı adamına ilişkin olarak Kitaplar der ki; Tanrı onların günahlarını affetti ama eylemlerini cezalandırdı'.

39 Yukarıda sayfa 111'e bakınız.

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ İLE DÜNYA ARASINDAKİ KARŞILIKLI DOLANDIRICILIK SÖZLEŞMESİ

Bir yandan otantik bir Hıristiyan olma kaygısıyla birlikte fiilen Hıristiyan olma coşkusu da zamanla azalırken, öbür yandan insanlar Hıristiyanlık'tan tamamen kopmak istemiyorlar. Bu nedenle de gizli bir içsellik ortaya çıkıyor. Gizli içsellik kişiyi fiilen terk etmekten kurtarıyor; Hıristiyanlık davası uğruna ıstırap çekme uygunsuzluğundan kurtarıyor. Bu artık kabul edildi ve insanlar bu anlayışa dayanarak Hıristiyan olmayı sürdürüyor. Zira bu uygun bir çareydi. [...]

50 X 3 A 334

İNSAN SAÇMALIĞI

Bugün bir piskopos hazretleriyle konuşuyordum. Coşkulu bir şekilde, gerçekten ihtiyaç duyulanın dilenen râhipler olduğunu açıklıyordu. O zaman neden piskopos hazretleri kendisi bir dilenci râhip olmadı? En azından o noktada kişi 'Ben *olamam*' diyemez. Zira bu yalnızca bir irâde meselesidir. Bir başka deyişle, piskopos hazretleri yüksek resmî makamlardan birisini işgal etmeyi tercih ediyor; ama pazar günü geldiğinde gerçekten ihtiyaç duyulanın dilenci râhipler olduğu yolunda duygulu bir vaaz verecek.

Ve dahası: böyle bir dilenci râhibin fiilen ortaya çıktığını ya da aramızda göründüğünü düşünün. Piskopos hazretleri ne yapar? Hemen bu fırsattan yararlanarak haykıracaktır: "İşte benim dâima söylediğim budur" –ve söylediğine uygun hareket etmeksizin ihtiyaç duyulanın dilenci râhipler olduğunu daha uzun süre ve daha yüksek bir sesle söyledikçe suçunun daha da arttığının farkına varmaksızın, neredeyse kendisini o adam olarak görecektir.

Dahası da var: o dilenci râhip yalnızca bir yıl yaşayacak olsa, piskopos hazretleri haykıranlar arasında olacaktır: "Bu kadarı da çok fazla, çok fazla". Zira şimdi mesele ciddileşmeye başlamıştır.

Şu piskopos hazretlerine bir bakın: büyük bir gelir içinde rahat bir şekilde yaşıyor ve daha da yükselebilmek için daha yüksek bir makamın boşalmasını yakından izliyor. Hayret verici bir insan saçmalığı! Bu saçmalığa yalnızca teslim ol –daima ilerleyecek ve durumunu iyileştireceksin. İşin aslına bakarsanız; bu dünyada hiçbir ilerleme yoktur; yalnızca gerileme vardır.

50 X 3 A 337

SİSTEM –GİZLİ İÇSELLİK

'Sistem' pratik olarak ortadan kayboldu. Eğer iki öğrenci sohbet eder ve sistemden söz ederse, neredeyse gayri ihtiyârî olarak gülümsemeye başlarlar.

Tanrı'nın yardımıyla 'gizli içselliğin' aynı şekilde yok olacağını umuyorum: iki vâiz sohbet eder ve gizli içsellikten söz eder; gayri ihtiyârî gülümsemeye başlarlar.

'Kamuoyu' da aynı yoldadır. Bu kavramın da 'çoğunluk', 'oy' vs. ile birlikte yok olup gitmesi ne büyük mutluluk olur.

50 X 3 A 451[40]

TANRI ÖNÜNDE TEKİL BİREY –KALABALIK

Sokrat'ın büyüklüğü halk meclisinin önünde suçluluk ithamıyla dikildiği anda bile gözlerinin kalabalığı değil bireyleri görmesidir.

Manevî üstünlük yalnızca bireyleri görür. Ne yazık! Biz insanlar genellikle duyularımıza bağımlıyız. Bu nedenle bir kalabalık toplandığı anda izlenimimiz değişir; bir soyutlamayı, kitleyi görürüz –ve biz de ânında değişiriz.

Ama Tanrı önünde sonsuz ruhlar, şimdiye kadar yaşayan ve bundan sonra yaşayacak olan milyonlar bir kitle oluşturmaz; O yalnızca bireyleri görür.

50 X 3 A 476

---

[40] Bu ve devamındaki kayıtlar, 11 Eylül 1850 sonrasına ait NB (21) (X 3 A 438 ila X 3 A 610)'den alınmıştır.

TEZ SAVUNUMDA BİR YER

Hegel ve modern olan her şeyden etkilenmiş birisi olarak; büyüklüğü gerçekten kavrayacak olgunluktan yoksun bir biçimde, tez savunmamın bir yerinde bütünlüğü görmeyip, yalnızca sayısal olarak bireylere bakmasının Sokrat'ın kusuru olduğuna işâret etme arzusuna direnemedim.

Ah! Ne kadar aptal bir Hegelciydim ben! Hâlbuki bu davranışı Sokrat'ın ne kadar büyük bir ahlâkçı olduğunun önemli bir kanıtıdır.

50 X 3 A 477

MONTAIGNE

Hârika bir şekilde ifâde edilmiş (I. Kitap, 28. bölüm, yalnızlık hakkında): "... Açgözlülük ve hırs (buna duyusallığı da ekleyebiliriz) tarafından bir paravan olarak kullanılan, 'bizler yalnızca kendimiz için değil, ortak refâh için varız' (bu nedenle inzivâya çekilemeyiz) sözü, bırakalım dansa katılanlara atfedilsin: onların vicdânlarını açalım ve rütbe, makam ve bütün dünya işlerinin ortak refâhtan özel kâr elde etmek için yapılmadığını itiraf etsinler. Çağımızda insanların ilerlemek için kullandıkları çirkin metotlar onların amaçlarının bu kadar değerli olmadığını açıkça gösteriyor".

Bunun gibi şu söz de mükemmeldir: "temel araçların kullanımı gündelik vasat amaçların kanıtıdır". Bu söz de olağanüstü derecede doğrudur.[41]

50 X 3 A 503

DOĞRUDAN SALDIRI

Eğer yerleşik düzen doğrudan bir saldırı istiyorsa, işte birisi:

Çok fazla söz söylememek ve en yüksek olana çok hızlı bir şekil-

41 Montaigne'nin M. A. Screech tarafından İngilizce'ye yapılan çevirisi, *The Complete Essays*, a.g.e., s. 266. Kierkegaard'ın yararlandığı çeviri Almanca idi.

de ilerlememek için, yerleşik düzen Luther'i boşa dinledi. Yerleşik düzenin suçu Luther'in erdemini hiçe indirgemektir. Luther 'havârîliği, İsâ taklitçiliğinden' muazzam bir yanlış anlamadan kurtardı. Ama şimdiki düzen, sanki Luther bunu kasdetmiş gibi, Luther'i tamamen sekülerleştirdi.

50 X 3 A 510

ŞİİRSELLE DİNSEL ARASINDAKİ FARK

Şarap (dışsal şartlar ve benzerleri) ilham verirken, suyun (kendini inkâr, dünyayı terk ve benzerleri) coşkuyu yani dindarlığı ilhâm etmesi şaşırtıcı değildir. İşte mevcut dinsel ile şiirsel arasındaki fark budur.

50 X 3 A 512

Montaigne bir yerlerde, kendi bilgisine göre insanın, değeri üzerinde sâhip olduklarıyla (ünvanlar, dışsal şartlar vb.) belirlenen tek canlı olduğunu söylemektedir. Gerçekten de bir atın değerini üzerindeki eğerle, bir köpeğin değerini boynundaki tasmayla belirlemek hiç kimsenin aklına gelmez.

50 X 3 A 513

Wesley, Metodist ilâhîlerini ötekilerle karşılaştırırken şu güzel yorumu yapmaktadır: bunlar o kötü kafiyeli dizeler (*Knittelvers*) değildir. Hıristiyan'dan eleştirmen yapmak yerine eleştirmenden Hıristiyan çıkarması daha muhtemel şiirler gibidir.

50 X 3 A 518

Eski Katolik yeni Metodist, istisnâî yeteneklere sâhip; ama kırılgan bedeni rûhunu ve ruhsal mücâdeleyi kaldırmayan bir Gallerli kendi kendine şöyle söyleniyordu: "Bu kılıç kını için aşırı keskin".

50 X 3 A 520

22 EKİM 1850'DE *PRACTICE IN CHRISTIANITY*'Yİ OKUMASINDAN SONRA PİSKOPOS MYNSTER İLE YAPTIĞIM KONUŞMA

Bu sohbetten bir gün önce Paulli ile konuştum.[42] Bana şunları söyledi: Piskopos çok kızgın; şu sözler onun sözleri. İlk gün oturma odasına geldiği anda şunları söyledi: "Bu kitap beni çok kızdırdı; kutsalla alay ediyor". Sonra Paulli kendisini zorlayarak, benimle görüşeceğini, bu görüşmede bunları bana söyleyip söylemeyeceğini sorduğunda şu cevabı vermiş: "Evet, ayrıca kuşkusuz bir gün beni görmeye gelecek ve bunları ona ben kendim de söyleyeceğim".

Kimbilir belki de bu son sözler, Paulli'nin, benim Piskopos'u görmeye gitmemi önlemek için uydurduğu kendi sözleriydi.

Ama her hâlükârda meseleyi tam tersinden anladım. Mynster, "Gelecek sefer beni ziyâret ettiğinde ona bunları kendim söyleyeceğim" türünde şeyler söylediğinde, aslında kitaba ve kitapla birlikte bana da izin vermiş demektir.

Hemen kararımı verdim.

Ertesi sabah onu görmeye gittim. Üstünlük havalarına bürünmekteki becerisine (bir defâsında onun yanına girdiğimde, bütün haşmetiyle "benimle herhangi bir özel işin var mı?" deyişini hatırlıyorum. Ben de şöyle cevap vermiştim: "Hayır, bugün vaktiniz olmadığını görüyorum; bu nedenle hemen gideceğim" ve sonra vakti olduğunu söylediğinde, planımı değiştirmedim ve onu *in bona caritate*[43] bırakarak ayrıldım) âşinâ olarak, hemen söze başladım: "Bugün sizinle özel bir işim var. Papaz Paulli bana dün, beni görür görmez son kitabım için beni azarlayacağınızı söyledi. Size dâima gösterdiğim saygımın taze bir ifâdesi olarak görmenizi bekleyerek, bu-

---

42 Bu tarihte Just Henrik V. Paulli Kraliyet Râhibi idi.

43 'İyi geçinerek'.

nu işitir işitmez sizi görmeye geldim".

Benim düşünceme göre bu güzel bir sözdü. Durumu olması gereken konuma oturtmuştu. Bu durumda gereksiz olacağını düşündüğüm hiçbir kızgınlık ya da üstünlük alaycılığına fırsat kalmayacaktı. Hayır, rollerimiz bu olayın saygınlığına uygun olarak hazırlanmıştı.

Şöyle cevap verdi: "Hayır, seni azarlamaya hakkım yok. Sana daha önce söylediğim gibi, her kuşun kendi şarkısını söylemesine karşı hiçbir itirazım yok". Sonra ekledi: "Gerçekten de insanlar benim neyimden hoşlandıklarını söyleyebilirler". Bunu yumuşakça ve gülümseyerek söyledi. Ama bu ilâve edilen vurguda küçük bir alay havası sezdim ve hemen durumu kurtarmaya giriştim. Böyle bir niyetim olmadığını bildirdim ve eğer böyle bir kitabı yayınlamakla onu herhangi bir şekilde üzmüşsem söylemesi için yalvardım. Şöyle cevap verdi: "Şey, bu kitabın herhangi bir yararı olacağına inanmadığım doğru". Bu cevaptan memnûn kaldım; samimi ve dostçaydı.

Sonra her zamanki gibi konuştuk. Kişi ne yana dönerse dönsün, mutlaka tefekkür *(Betragtning)* bulunmalıdır dedi. Bu konuda daha ileri gitmedim. Varoluş konusuna girmekten korktum; ama birkaç sıradan örnekle ne demek istediğimi açıkladım.

Konuşmanın geri kalan kısmında dikkate değer hiçbir husus yoktu. Bunun tek istisnâsı konuşmanın başlangıcında söyledikleri idi: "evet, kitabın yarısı Martensen'e, diğer yarısı ise bana saldırıyla dolu". Ve daha sonra kendisine yönelttiğimi düşündüğü 'tefekkür' hakkındaki pasajı tartıştık.

Bunun dışında konuşmamız son derece olağan geçti.

Taktiklerimi açıkladım ve ayrıca şimdi en kötüsünü, ya da o anda gördüğüm kadarıyla en kötüsünü bitirdiğimiz konusunda onu bilgilendirdim. Ama ben genç bir adamdım ve bu nedenle o anda ne hissettiğimden daha fazlasını söylemeye cüret edemedim: şimdi en kötüsünü bitirdik.

Söylediğim gibi, sohbetin geriye kalan kısmı gayet normal gitti.

Tanrı'ya şükür. Ah! Korktuğum başıma gelmedi. Meseleyi böyle sunmak ve böylelikle yerleşik düzenin bana karşı adım atmakla beni ne kadar daha ileri gitmeye zorlayacaklarını görmek benim görevimdi.

Henüz hiçbir şey olmadı, herkes sessizliğini koruyor –ve Mynster ise böyle konuştu.

Belki de Paulli'nin söylediği doğru idi –ama o henüz kitabın yayınlandığı ilk gün idi. Belki de resmî bir şeyler yapma konusundaki fikrini değiştirdiği için Mynster aslında özel bir şeyler yapmayı düşünmüş, sonra da bu fikrinden de vazgeçmişti.

Yine de bir vaazında bu konuda birkaç iğneleyici söz edebilir.

50 X 3 A 563

... Herkes –Piskopos Mynster dâhil- gerçekten benim haklı olduğumu, hak ettiğimi almadığımı biliyor. Buna ben de dâhilim.

50 X 3 A 578

ANTİ-CLİMACUS DOĞRUDAN İLETİŞİM İÇİNDE DEĞİL

Zira benim bir önsözüm var.

Dolaylı iletişim ise diyalektik zıtlıkları –kişisel anlayış hakkında tek bir söz bile etmeksizin- bir araya getirmektir.

Daha doğrudan iletişimdeki daha yumuşak nitelik; diğer hususların yanı sıra iletişimcinin kişisel olarak anlaşılma ihtiyacının ve yanlış anlaşılma korkusunun bulunmasıdır. Dolaylı iletişim tam bir gerilimdir.

50 X 3 A 625[44]

---

[44] Bu ve devamındaki kayıtlar, 13 Kasım 1850 sonrasına ait NB (22) (X 3 A 611 ila X 3 A 800)'den alınmıştır.

(YERLEŞİK DÜZEN İÇİN) BİR YA/YA DA DURUMU

Ya yerleşik düzen ya da tekil birey; kayıtsız şartsız tekil birey. Aralarında hiçbir şey, kararlar, partiler ve benzerleri olmaksızın bulunmalı.

Bu şartlar altında bir kurumu desteklerim. Zira herhangi bir kuşakta kayıtsız şartsız tekil birey olmayı başarmış birisini bulmak güç olacaktır. Herkes tekil bireyi partilerde ve benzeri yerlerde rezil etmek istiyor.

50 X 3 A 647

DÖKÜLEN PERFORMANSLAR

Kişinin kendisini önemsizlikler içinde kaybetmesi çağımızın karakteristik başarısıdır. Ayrıca Peter'in samimiyet ve neşelenme adına yaptığı şey de budur. Ama kıskançlık ve düzeysizleştirme çağında bir çıkış yapmanın yolu da budur.

Gerçek başarı, birkaç yıllık yorucu çalışmanın meyvesi, daima belli bir sessizliği -ki bu da çağımızı utandırmakta, gerçekten de küskünlüğe neden olmaktadır- gerektiriyor; bir tür aristokrat havasına sâhiptir. [...] Bütün çağ baştan sona, sermâyeye ve benzerlerine karşı bir komplo olduğu gibi, aynı zamanda gerçek başarıya karşı da bir komplodur.

Benim de bir kalbim var ve hep bir kalbe sâhip olmayı sürdürmeye çalıştım. Bu nedenle onu bir an dudaklarımda başka bir an pantolonumda değil, daima olması gereken yerde tutmaya çalıştım. Böylece samimiyeti dedikodu ve saçmalıkla karıştırmıyorum.

50 X 3 A 650

ÇOĞUNLUK - AZINLIK

Hakîkat dâima azınlıktadır ve azınlık dâima çoğunluktan güçlü-

dür. Çünkü kural olarak azınlık gerçekten bir fikre sâhip olanlardan oluşmuştur. Buna karşın çoğunluğun gücü aldatıcıdır, kalabalığın hiçbir görüşü olmaması anlayışına dayanır. Bu nedenle çoğunluk bir sonraki anda (azınlığın daha güçlü olduğu âşikâr hâle geldiğinde) azınlığın görüşünü benimser, böylece bu görüş şimdi çoğunluk görüşüne dönüşmüştür. Yani bütün maiyyeti ve sayıcı çokluğu yanına alarak saçmalığa dönüşür; bu arada hakîkat yine yeni azınlıktadır.

Bu hantal canavar, kamuoyu, hakîkatle ilişkisi bakımından yeniden sağlığını kazanmak için seyâhat eden kişiye benzer: bir istasyona vardığında dâima çok geçtir.

50 X 3 A 652

TEKİL BİREY

Bu kategori ancak şiirsel olarak tanıtılabilir; zira kişinin kendisini yaygın anlamda 'kişisel birey' ilan etmesi küfür olacaktır. Kişi ancak bunun için çabalayabilir.

50 X 3 A 660

GÜNLÜK BASIN

Gerçek anlamı şudur: Kamuoyunu karşılıklı konuşabileceği bir kimseye dönüştürme.

50 X 3 665

İLİM ADAMLIĞI - HIRİSTİYANLIK

Sürekli olarak bütün onurun ilim adamlığına ait olduğunu vs. söylüyorum.

Ama hakîkat şudur ki bütün bu bilim adamlığı zamanla popüler-

leştirildikçe ve halkın içine nüfûz ettikçe, gerçek dindarlık yok olmuş, varoluşsal saygı kaybolmuştur. [...]

51 X 3 A 702

RUH

(Ruh) Kişinin anlayışının yaşamında sarfettiği güçtür.

Tanrı'ya ilişkin yanlış bir anlayışa sâhip olan, ama yine de bu yanlış anlayışın gerektirdiği ferâgati gösterebilen kimse, ilmî ve spekülatif açılardan en doğru marifetullaha sâhip, ama yaşamında bunun hiçbir gücü olmayan kimseden daha fazla rûha sâhiptir.

51 X 3 A 736

DİN ADAMLARI

Bir toplum, 1848 yılında olduğu gibi, bu yönden çözülürse, suçlanacak olan krallar, prensler ve benzerleri değil, özünde din adamlarıdır.

Ya Hıristiyanlığın devletle hiçbir işi yoktur ve temelde din olarak kalır; ya da devlete karışmak ve kendi şartları içinde bunu yapmakla ondan yararlanmak ister. O zaman bir devlet kilisesine dönüşür ve din adamları herhangi bir dönemde siyasal bakımdan ilgisiz, yeterli insan, yani düzenli olarak dinle meşgul olan iyi vatandaş bulunması konusunda devlete hesap vermek zorundadır.

Eski zamanlarda devleti ayakta tutanlar bunlardı. Hıristiyanlık siyâsete karşı ilgisizdir; daha yüksekle meşguldür; tam otoriteye itâat etmeyi öğrenir.

Eski zamanlarda bu dindarlık, devletlere, hükûmetin yönetimine ya da emirlerine burnunu sokmayan iyi, barışçı vatandaşlar sağlıyordu.

Ama dindarlık kayboldu. Gazeteler ve genelde kamusal yaşam, tuttuğu herkesi siyâsete sürükledi. Din adamları ise ne buna karşı çıkmayı düşündüler ne de böyle bir isteğe sâhip oldular.

Şimdi her şey politik ve parlamentoda yer almak için ilk koşanlar din adamlarının kendileri.

Eğer karşı çıkılması gerekenin 'kalabalık' olduğunu açıklamak isterseniz, din adamları bunda bir iş olduğunu düşünebilirler. Hâlbuki onlar da öteki insanlar gibi oy hastasıdırlar.

Bu nedenledir ki bu meseleyi sâhipsiz bırakmak istemedim. Doğrudan en alttan başlayarak, din adamlarına karşı bir saldırı yönelttim. Ve din adamlarının büyük bir sorumluluğunun olduğu kesindir. [...]

51 X 3 A 746

Din adamlarının karakteristik olarak toplumdaki uygulayıcı güç olduğu sanılır; bu nedenle din adamlarının eğitimci hâline gelmesi mümkün olan en büyük hatadır.

51 X 3 A 754

[Kenar notu: Regine hakkında]

REGİNE HAKKINDA

Regine'in babasının ölümü dolayısıyla Schlegel'e bir mektup yazdım. Bana çok kızdı ve 'kendisiyle karısı arasındaki ilişkiye bir başkasının herhangi bir şekilde müdâhalesini hoş görmeyeceğini' belirtti.

Böylece mesele sona erdi. Soracağım başka bir şey yok.

Ama beni kaygılandıran husus, attığım bu adımdan Regine'in haberinin olmaması; Schlegel ona söylememiş olabilir.

Bu durumda ona âdil davranılmamış demektir.

Son zamanlarda o da daha ilgili görünüyor. Birbirimizi daha sık görüyoruz.

Daha da ilginci, son bir buçuk ay içinde birbirimizi neredeyse her gün görüyoruz; eğer bir gün görmezsek ertesi gün iki kez görüyoruz.

Olağan yürüyüşümü sur boyunca yapıyorum. Şimdi o da orada yürüyüşe çıkıyor. Ya Cordelia[45] ile ya da yalnız geliyor. Ama dâima aynı yoldan geri döndüğü için iki kez karşılaşıyoruz.

Bunun tamamen tesâdüf olması mümkün değil.

Eğer benimle konuşmak isteseydi, bunu yapması için fırsat bolluğu vardı. Onun buna cesâret edemeyeceğine pek inanmıyorum. Çünkü geçmişte nişanı bozduktan sonra da, Schlegel ile nişanlandıktan sonra da, benden imalar yoluyla bir işâret almaya çalıştı ve bunu da aldı. Ona kendisinin benim için çok değerli olduğunu ve kendisine sâdık olduğumu, ancak beni mutlaka bırakması gerektiğini ima ettim.

Ama hayır, onunla konuşamam.

Burada oldukça özel bir güçlük var. Bir insanın kendisinin hergele ilan edilmesine izin verme eğilimi göstermesi olağan bir durum değil. Ah hayır, eğer başka hiçbir şey mümkün olmasaydı, onunla konuşmayı isterdim, hem de çok isterdim.

Buradaki güçlük tam tersi: bu konuşma benim için dayanılmaz olabilir. Her şeyden önce o beni kafasından attı. Bu durumda onunla konuşmak her şeyi bozabilir. Belki de onun bütün evliliği bir maske ve bana öncekinden çok daha tutkulu bir şekilde bağlı. Bu durumda her şey yok olabilir. Benimle bir kez temas kurduğunda bu fikre yeniden zihninde yer bulacağını çok iyi biliyorum.

Ve Schlegel'e de her şeyi mümkün olan en büyük titizlikle izleme borcum var.

Bir başka deyişle; hayır! Onu terk edişimi resmî hâle getiren ben değilim –her şeyden önce başkasıyla evlenen o oldu.

---

45 Kızkardeşi. Cordelia ayrıca '*The Seducer's Diary*'deki baş karakterin adıdır.

Bu mesele yazarlığı bırakma düşüncemle aynı zamana denk geldiği için beni çok üzdü ve son müstear ismi kullanmak beni biraz sıktı.

51 X 3 A 769

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Kilisede özellikle Saray Kilisesi'nde *(Slotskirken)*, bunca yıl boyunca birbirimizi gayet düzenli olarak gördük. Son zamanlarda daha da sık görür olduk. Hiç değişmez bir şekilde oturduğum sâbit bir yerim var. O da genellikle yakınıma oturuyor ve bundan çok acı çekiyor gibi görünüyor. Üç hafta önce tam önüme tek başına oturdu. O vaazdan sonraki ilâhîye genellikle katılır; ben ise hiç katılmam. O gün katılmadı. Bu nedenle Kiliseden aynı zamanda ayrıldık. Kilisenin dışında başını çevirdi ve beni gördü. Kiliseye göre sola dönük hâlde ayakta duruyordu. Ben ise dâima sağa dönük duruyorum. Zira kemerlerin altından geçmeyi seviyorum. Doğal olarak başım sağa dönük. Dönerken başımı her zamankinden daha çok çevirmiş olabilirim. Ben kendi yoluma devam ederken, o da kendi yoluna gitti. Daha sonra bu hareketimin onun dikkatini çekip, sanki onun benimle aynı yolu izlemesini istiyormuşum gibi anlaşılıp anlaşılmadığından kaygı duydum. Muhtemelen bu hareketimi hiç görmedi ve bu durumda benimle konuşup konuşmamayı tamamen ona bırakmış oldum. Zaten konuşmak isteseydi ilk sorum bunun için Schlegel'in iznini alıp almadığı olurdu.

51 X 3 A 770

[Yukarıdaki kenar notunun yanında] Ve (Schlegel) rahatlıkla onun davasına gayet iyi hizmet ettiğimi söyleyebilir. Zira ancak onun onayı beni ilgilendiriyor. Onunla en küçük bir ihânet kokan ilişkiden beni Tanrı korusun. İnsanlar daha beni tanımıyorlar. Nerede olursam olayım, beni meşgul eden dâima fikirlerdir; fikirsiz yaşayamam. Ama bu fikrin dile getirilebilmesi için: (1) Regine'in özünde Schlegel ile evliliğinden memnûn olması (2) Schlegel'in

onunla konuşmamı memnûniyetle kabul etmesi gerekir. Ancak bundan sonra onun benim için değerini ve ne anlama geldiğini ifâde etmek için her şeyi yapabilirim. Ama eğer bu fikri dile getirme konusunda kuşkulu herhangi bir şey varsa, o zaman fikrin kendisi böyle bir işe katılmamamı, aksine karşı çıkmamı gerektiriyor.

51 X 3 A 771

DİN ADAMLARI

Din adamları bir icrâcı güçtür. Kargaşanın tam bir tablosunu çizebilmek için, polisin hırsızlığın önlenmesi için bir şeyler yapmak yerine bu konuda konferans vermeye başladığını hayâl edin.

51 X 3 A 773

KENDİSİNİ HAPSEDEN KEŞİŞLER

Neander'in *Chrysostomus*'undan (II, s. 230) kendisini duvarların içine hapsedip yalnızca yemeklerinin verileceği bir delik bırakacak kadar ateşli keşişler bulunduğunu öğreniyorum. Sürgün edilmiş Chrysostom İznik'te *(Nicæa)* böyle bir *monachus monachorum*'a *(monachos egkekleismenos= hapsedilmiş keşiş)* rastgelir ve onu iyilik yaparsa Tanrı'yı daha çok razı edeceğine iknâ eder ve böylelikle o keşişin misyonerliğe başlamasını sağlar.

51 X 4 A 4[46]

VAROLUŞSAL RETORİKLER (BELÂĞAT)

Kişi günlük yaşamına ne kadar çok emek sarfederse, konuşma yapmaya o kadar az eğilim gösterir. Örneğin Sokrates. Böyle bir kimse bu mükemmel nutuklar ve belâğat şaheserlerinin insanları

[46] Bu ve devamındaki kayıtlar, 22 Ocak 1851 sonrasına ait NB (23) (X 4 A 1 ila X 4 A 239)'den alınmıştır.

varoluştan uzaklaştırmayıp, aksine sürekli olarak günlük problemleri öne çıkaran ve sunacağı hiçbir câzib durumu ve rapsodisi bulunmayan varoluşa yönelttiğini gayet iyi anlar. Bu nedenle böyle bir kimse şöyle diyecektir: Sevgili Tanrım, haftada ya da yılda bir saat güzel bir konuşma yapsam ne yararı olacak! –böyle bir adam bir ironist, bir baş ağrıtıcıya dönüşecektir. Peki bunun anlamı nedir. Bunun anlamı sürekli olarak yaşamın önemsiz yönlerini en yüksek yönlerinin yanına koyacağı; kişinin en yüksek anlara ilişkin meselelerle uğraşırken, bu uğraşının aynı zamanda en günlük meseleleri de içermesi, kısacası bu kişinin problemleri estetiksel olarak belli bir mesâfeye yerleştirmemesidir.

Öbür yandan bir insan ne kadar az varolursa, o kadar çok coşkulu bir belâğate yönelir.

Buna örnek olarak Hıristiyanlık âlemindeki meselelerin bugünki durumu düşünülebilir.

51 X 4 A 5

BENİM GÖREVİM

Kutsalın bu siyâsal bakımdan reforme edilmesi meselesinde dizginleri ele almak amacıyla vargücümle yüklenebilmek için; iş hareketin temsili meselesine gelince, bütün diğer temsilcileri çok geride bırakabilmek için, onlardan çok öteye geçmiş olmalıyım.

Practice in Christianity'nin önsözünde olduğu gibi, sembolik bir eylem türü olarak, tek sıradan Hıristiyan olması kararlaştırılmış tek kişi bendim.

Özellikle 1848 yılından sonra, şimdi çağımızın trajedisi hareketin yanlış algılanması, toptan reform yapılmak istenmesidir.

Eğer *Practice in Christianity*'yi yayınlamamış olsaydım, eğer yerleşik düzenle ilgili muhtemel yanlış anlamaların vereceği rahatsızlıklardan kaçınmak için yayınlamayı erteleseydim; sürekli olarak bu eserin yayınlanmasını gerçekten engelleyenin kendim olduğum

kuşkusu beni rahatsız edecekti. (Ve bu rahatsızlık ömür boyu sürebilirdi; zira hiçbir zaman bu eserleri yayınlamaya karar veremeyebilirdim). Üstelik *Practice in Christianity*'de yer alan üç makaleyi aynı anda yayınlamaktaki düşüncem, görevimin reformcuların başının etini yemek yerine hareketi teşvik etmekti.

Kopenhag'da her şey ironik hâle geldiğinde, ironi sanatının üstadı olan ben, ilişkiyi tersine çevirdim ve ironinin objesi hâline geldim. 1848 yılında ortalığı kaos kapladığında, harekete yönelik bir teşvik kaynağı olarak hareket etmiş olan ben, reformculara muhâlefet ettim. Böyle olacağını daima görmüştüm; ama daha iyi görmem gerekiyordu.

Ah! Her şey en iyiye yönlendirildi. Daima huzur bulduğum kutsal teselli noktası ise; meseleyi doğru bir biçimde ele almış olsam da –Tanrı'ya şükür-; yanlış olarak ele almış olsam da, sonsuz aşk yaptığımı doğruya çevirdi; hem de aksini yapmış olmam hâlinde olabileceğinden çok daha doğru bir hâle getirdi. Nihâyetsiz aşk!

51 X 4 A 6

ESKİ - YENİ

Evet, kesinlikle söylediklerim demode; ama biraz bekleyin, 1848 yılının yardımıyla bunlar en son moda hâle gelecekler.

51 X 4 A 8

BENİM GÖREVİM

Görevim sürekli olarak idealleri şiirsel biçimde sunmakla beraber entrika kurduğum yerleşik düzeni teşvik etmek, her şeyiyle kötü olan ve yalnızca ideallerin kendilerini durdurabileceği bütün sahte reformcuları ve muhâlefeti azarlamak yoluyla varoluşsal ıslâhı gerçekleştirmekti.

51 X 4 A 15

HIRİSTİYANLIĞIN MEVCUT OLMADIĞI

Hıristiyanlığın mevcut olmadığı, varoluşun hiç kimsenin 'tekil birey'e ve yoğun aksiyona inanmadığını gösterdiği gerçeğiyle kanıtlanabilir. Varoluş her yerde şöyle diyor: "Haydi bu konuda birleşelim" (*lad oss være nogle Stykker*).[47]

Ama Hıristiyanlık buna doğrudan karşı çıkıyor.

Ve varoluş daima kişinin gerçekten inandığını yansıtır.

Bu durumda Hıristiyanlığa inandıklarına dair teminat üstüne teminat vermelerinin ne yararı var?

51 X 4 A 29

YAŞAMIMIN BU ÇAĞDAKİ ÖNEMİ

Reform yapılacak olan ne kilise ne de kilisenin öğretileridir. Eğer yapılması gereken bir şey varsa o da bizim günahlarımızın kefâretini ödememizdir. İşte benim varlığımın ifâde ettiği, budur.

Ben insânî bağlamda sâhip olduğumuz en erken gelişmiş varlığım. Peki ne öğrendim? Kendimi bir Hıristiyan olarak adlandırmaya nâdiren cüret edebileceğim –o zaman neden kilisede reform yapmak ya da bu gibi işlere burnumu sokmak isteyeyim?

Tıpkı diğer gençlerin yurtdışına gidip beraberlerinde yabancı örf ve âdetler taşımaları gibi, ben de uzun yıllar boyu yabancı bir ülkede –ideallerin eşliğinde- yaşamış gibiyim. Eğer mütevazı ve iddiasız iseniz bütün yumuşaklığı ve nezâketiyle burada olmak kutsal bir şeydir.

Sonra onlardan ayrıldım. Ve onların vedası şöyle oldu: Tanrı'yla beraber git; öğrendiklerini başkalarına öğret. Böylelikle bizi hatırlayabilirsin, idealleri şiirsel olarak al. Onlardan yararlanabildi-

---

[47] Belki de 'haydi eylemin bir parçası olalım'. Buradaki fikir ortada birkaç aktör olmadıkça hiçbir şeyin gerçekten bir eyleme dönüşmeyeceğidir.

ğin kadar yararlan; ama onlardan hâlâ sorumlu olduğunu sakın unutma.

Yerleşik düzenin öğretisi ve kurumları çok iyi. Ama varoluş, yaşamlarımız –inanın bana onlar sıradandır. [Kenar notu: öğreti çok uzaktan tebliğ ediliyor; Hıristiyanlığın aktüel yaşamlarımız üzerinde hiçbir gücü yok, varoluşlarımız bu öğretiden çok az etkilendi]. Eğer bunu kabullenirsek, yine de bu yaptıklarımız unutulabilir. Hıristiyanlık artık mevcut değilken Kilisede reform yapmayı istemekle yeni bir suç işlemeyin.

Tıpkı Luther'in meclisin önüne Kutsal Kitap'la çıkması gibi, ben de yalnızca İncil'le (Yeni Ahit'le ile) öne çıkmak, en basit Hıristiyan ilkesini alıp her bir bireye sormak istiyorum: bu ilkeyi gerçekleştirdin mi; eğer gerçekleştirmişsen hangi ölçüde? Eğer gerçekleştirmemişsen, o zaman neden Kilisede reform yapmak istiyorsun? [Kenar notu: hiç kimse şöyle demez: ben diğerleri kadar iyiyim. Zira bunu söyleyen kimse en değersiz insandır).

Yalnızca gülecekler! Hayır, bu hakkı bile peşinen onlara verdim. Benimle alay etme iznini verdim bir kere –bunu ben kendim için istedim. Şimdi muhtemelen alay etmekten bıktılar.

Durun ah durun! En azından şimdilik sunabileceğime razı olun.

Peki ne sunabilirim? Ben bir şâirim –ne yazık ki yalnızca bir şâirim. Ama Hıristiyanlığı idealitesinin görkemi içinde sunabilirim ve bunu yaptım. Beni dinleyin –en azından reform yapmaya ve oylamaya başlamadan önce dinleyin. En azından, önce Hıristiyanlığın gerçekten ne olduğunu görün ve sonra –reforma girişmeden önce- kendinize zaman tanıyın.

Ben bir şâirim, ne yazıkki yalnızca bir şâirim. Benim yaşamıma bakmayın –ya da yaşamıma yalnızca sıradan bir Hıristiyan olduğumu görmek için bakın. Bunu ideal hakkında söylediklerimi işittiğinizde çok daha iyi göreceksiniz. Bunu dinleyin ve benim âciz kişiliğimin işâretlerini görün.

Ben yalnızca bir şairim. Bu dünyevî yaşamı çok fazla seviyorum. İnsanî anlamda çok kolay bir yaşamı memnûniyetle sürebilir, eğlenebilir, yaşamın tadını çıkarabilirdim. Ne yazık! Katı bir biçimde anlaşılan Hıristiyanlığın oldukça farklı bir şey gerektirdiğini görüyorum. Ama derin bir tevazu içinde sıradanlığımı itiraf ettiğim için, Hıristiyanlığın en azından şimdilik benim bu şekilde yaşamama izin verdiğini idrâk ediyorum (zira bir çocuk babası ya da öğretmen gibi araştırmalar yapmak benim görevim).

İşte sunacağım şey budur. Bunlar Hıristiyanlığı sunabileceğimi hissettiğim şartlardır –ah beni dinleyin; en azından Hıristiyanlık'ta reform yapmadan önce.

Ben yalnızca bir şâirim. Peki bu durumda benim görevim nedir? (Hıristiyanlığı sunma görevini yerine getirebilecek miyim? Zira yarın ne yapabileceğimi bugünden kesin olarak bilemiyorum; bütün bilebildiğim dün az ya da çok bunu başardığımdır).

Nerede benim görüşüme göre Hıristiyanlığa zararlı bir şeyler olsa, ben oradayım. Tanrı korusun, ne şu anda hazır olanlara ne de kendime dair tek bir söz bile söylemiyorum –bu saygısızlık olacaktır. Öyleyse ne yapıyorum? Standımı bir köşeye ya da duruma göre kalabalığın arasına kuruyorum. Sonra tıpkı dalgın bir adam gibi yüksek bir sesle kendi kendime konuşmaya başlıyorum; kendi kendime ideallerden söz ediyorum. Eğer insanların bu şekilde konuşmalarının etkileyici olduğunu düşünüyorsanız, bütün o konuşmaların, ortadaki birçok mükemmel pasajların yanı sıra sonunun da mükemmel bir şekilde bittiğini göreceksiniz: Haydi şimdi oylayalım. Başka bir şey olacak. İnsanlar kendilerine şunları söyleyerek birer birer kenara çekilecek: fikir hakkındaki bu konuşma tuhaf bir konuşmaydı. Ve inanın bana bundan sonra oy vermeyecekler.

Ve bu şekilde sürüp gidecek. Zira hiçbir erkek ya da kadın uzun vâdede, bir kadının ideal olarak şâirin Don Juan'ına direnebilmesinden daha fazla bu ideal konuşmasına direnemez –vay direnebilenin hâline, ama kimse direnemez ki. İnsanın içine öylesine işler

ki, hiç kimse hangi delikler ve gözeneklerden kalbe nüfûz ettiğini bilemez. Uzun zaman alabilir; günün birinde o kimse tuhaf bir şekilde hareket etmeye başlar. Kendisini içeriye kapatır veya yalnız başına dolaşmaya çıkar; kendi kendine konuşur. Bu konuşması ideal hakkındaki tuhaf bir konuşmadır; bu konuda düşünmek istiyorum. Kapısını yeniden açtığında ya da evine döndüğünde, artık değişmiş bir adamdır –inanın bana, artık Hıristiyanlık hakkında oylamaya katılmayacaktır.

Biz insanoğulları belli bir dışsal düzeyde, umutsuz bir biçimde Hıristiyanlık hakkında oy verme yetkisine sâhibiz. Her şeyden önce şöyle diyebiliriz: İşte biz bu şekilde olmasını istiyoruz ve bizim Hıristiyanlık olarak adlandırabileceğimiz şey budur. Ah! Tanrı bizi korusun!

Dinleyin beni! Ey dostlarım, hiçbir zaman böyle bir şey için yalvarmadım; şimdi Hıristiyanlık namına yalvarıyorum. Dinleyin beni! Ve siz ey kadınlar! Bir şâirin konuşmasının dâima destek bulduğu yer sizlerin yanı. Ah! Erkekleri durdurma çabasına yardım edin! Zavallı bir şâirin konuşmasından daha nâzik bir konuşma hiçbir zaman işitmediniz ve işitmeyeceksiniz. Ama yalnızca bir kez Hıristiyanlığa bakın; benim hakîkate tanıklığı betimleyişimi değerlendirin. Bu bir 'havarînin' konuşması değil (hakîkatin tanığının en azından 'reform' yapma girişiminde bulunandan önce gelmesi gerekir). Bu tabloyu gör ve sonra örneğin bana bak. Hakîkatin tanığıyla karşılaştırıldığında ben bir korkağım –ah! evet ama bizim küçük ormanımızda, insânî bağlamda, ben gerçek bir dâhîyim.

Ben yalnızca bir şâirim ve bu nedenle dâima zayıf olan bir şâire yönelik olarak sizden iyi bir anlayış bekliyorum. Eğer beni anlamak isterseniz, eğer yaşamımı fânî süslerse süsleyerek hakkımı öderseniz, bunu şükranla kabul ederim. Ve bunu yapmaya cesâret bulabilirim; yalnızca kendimi bir şâir olarak adlandırdığım için buna cüret edebilirim; bir çocuk gibi bu fânî şeylerin tadını çıkarabilirim. Ama eğer dava bir sonraki temyiz mahkemesine gidecekse, eğer bunu

durdurmak için bir hakîkat tanığı gerekiyorsa –hayır, hakîkatin tanığı böyle bir görevi kabul etmeyecektir. Tıpkı ölmüş birisi gibi etkilenmez, hareket etmez ve ettirilemez birisi olarak, seni, beni ya da hepimizi tekrarlıyor. Hıristiyan olmanın bedelini, 'ruh' kadar yüksek bir fiyatı tekrarlıyor. Bütün sınırları aşıyor. Kendi şehitliğini arzulayarak acele ediyor; bu nedenle geri kalanlarımızı kurtaramaz. Bu nedenle daha yumuşak şartların sağlanması, bazı ödünler verilmesi hâlinde uyum sağlayabilecek olan kırılgan birçok insan başarısız olacak. Kararsız olanların kalpleri katılaşacak.

51 X 4 A 33

OYLAMA

Fânî olan her şey oyla ölçülebilir. Ebedî olan hiçbir şey oylama ile kararlaştırılamaz. Oyla karar vermek meselenin şu an için sona ermesi anlamına gelir; ama şimdi ebedî bağlamda karar bağlandığı anlamına gelmez. Oylamayla verilen karardan ebedî hiçbir şey çıkmaz. Yalnızca mesele şimdilik bitmiştir.

51 X 4 A 43

DEVLET TEORİLERİ

Devletin vs. kökeni hakkındaki hipotezler yerine, kişi şu soruyla meşgul olmalıdır: verili bir yerleşik düzende dinî yeni başlangıç noktaları elde etmeyi nasıl başarabiliriz?

51 X 4 A 72

BİLİM VE POLİTİKA

Bilim ve politika Hıristiyanlık için sahte yollardır; en tehlikelisi politikadır; zira son derece popüler hâle gelebilir.

51 X 4 78

Giysiler ve benzerlerindeki modaya ilişkin olarak; "Haydi bu konuda birleşelim" demek, modanın varolmasının yeterli biçimi olabilir.

Ama hakîkate, fikre ilişkin olarak burada da aynı metodun geçerli hâle gelmesi ne kadar şok edici bir parodidir: "Haydi bu konuda birleşelim".

51 X A 92

MANEVî AYARTMAYA KARŞI TAKTİK

[...] Manevî ayartma ayartmadan daha yüksek bütüncül bir niteliktir. İnsânî bağlamda ayartma; daima tehlikeden kaçma ve tehlikeden kurtarılma imkânına sâhip olma rahatlığıdır. Manevî ayartmada durum böyle değildir. Ama yeni bir manevî ayartma ortada çıktığından uzun bir süre için manevî bağlamda ayartılan kimseye bu durum, kendisine çok fazla yük yüklenmiş gibi, belki de bundan kaçması gerekiyormuş gibi görünebilir. Bu da yine manevî ayartmadır. Bununla mücâdele etmenin tek yolu doğrudan yükleme yapan imanın pervasızlığıdır. Ama mü'min zayıflık anlarında, îmânın bu pervasızlığından da kaygılanabilecek ve bunun da ayartıcı Tanrı'nın bir yolu olabileceğinden korkabilecektir ve bu da bir manevî ayartmadır.

51 X 4 A 95

NÜKTE

Çağımızda her şeyin serbest olduğu sanılıyor. Evet kişi, hiç ilgisi olmadığı yerlerde bile serbesttir, serbest olmalıdır; aksi hâlde muhtemelen ölesiye tüketilecektir. İşte her şey böylesine serbesttir.

51 X 4 A 99

OBJEKTİVİTE

Objektivite yapılan en korkunç ikiyüzlülüktür: objektivite, öğreti, meselenin gerçek yüzü her şeydir –sonucu önemli değildir. İşte Hıristiyanlığı tamamen sahte kategorilere iten budur.

Eşit yetenekleri, eşit yetkinlikleri olan aynı doktrini anlatan iki öğretmen düşünün. Bunlardan birisi bu tebliği sayesinde mükemmel bir kariyer yapıyor; diğeri ise yoksulluk içinde yaşıyor ve baskı görüyor. Gerçekten de (birinci kişinin iddia ettiği gibi) ikisinin anlattığı doktrinin aynı olduğunu varsayalım. Eğer bu doktrin Hıristiyanlık ise aradaki fark sonsuzdur. Zira birisi varlığıyla Hıristiyanlığı duyusal bir illüzyon hâlinde sunarken; diğeri varoluşsal olarak Hıristiyanlık âleminin ne olduğunu açıkça göstermektedir.

51 X 4 A 112

Bunun normal yolu ilk olarak îmâna sâhip olmanız, sonra da bu îmânı varoluşun izlemesidir.

Bu da, sanki varolmaksızın îmâna sâhip olunamayacakmış gibi, muazzam bir kafa karışıklığına neden olmaktadır. Ve insanlar bu fikri kafalarına soktukları için varoluşu yok ettiler. Zira iman gerçekten de daha önemlidir.

Mesele gayet basittir. İmanı kazanmak için bir varoluşun, bir varoluşsal kararlılığın bulunması gerekir. [...]

51 X 4 A 114

GOLDSCHMIDT

Bir zamanlar iftiracılık âleti idi; şimdi ise erdemli bir adam, hatta örnek insan! Bir zamanlar sırıtkan bir soytarı idi; şimdi ise bir ahlâkçı! Bir zamanlar sokak serserilerinin ardına saklanan bir kışkırtıcı idi; şimdi ise bir aristokrat, hem de akşam yemeklerinde baronlarla ve kontlarla sohbet eden bir yüksek aristokrat. Yine de bü-

tün bu değişimlere rağmen özünde aynı; bu değişimlerin tek önemli yönü de bu!

51 X 4 A 167

[Yukarıdakinin kenar notu] Şimdi Piskopos Mynster'in onu onurlandırmasıyla sözde 'örnek insan' yeni bir güç kazandı. Bu güç şu şekilde tanımlanabilir.

'Edebî aşağılama aracı' tanımı çok uzun olduğu için, Goldschmidt için yeni bir isim kullanmak gerek: *örnek insan*. Anlamı yine aynı. *Det lykkelige Skibbrud*'daki[48] şu pasajla benzerlik arzediyor: evlenmek üzere olan bir fâhişe Rosiflengius'a gelir –onun tarafından evlendirilmek için değil; zira R. râhip değildi- ama evlenme ile ilgili bir söz duymak için. Ve şu başlığı taşıyan bir sözü alır: "Leylak Gül ile Birleşti ya da Örnek İnsan Bâkire Gelin'in Düşünceleri".

Haziran 52 X 4 A 168

ÖZGÜRLÜK

Bu soyut özgür irâde (*liberum arbitrium*) bir fantezidir. Sanki bir kimse yaşamının her ânında bu sürekli soyut imkâna sâhipmiş gibi düşünülür ve böylece o kimse hiçbir zaman gerçekten onu kullanmaz. Sanki özgürlük aynı zamanda olayların tarihsel durumu değilmiş gibi düşünülüyor –buna Augustine ve birçok modern düşünür işâret ediyor.

Benim görüşüme göre; bu mesele basit bir biçimde şu şekilde açıklanabilir: bir dengeyi, hatta en hassas altın dengeyi ele alalım; yalnızca bir hafta kullanıldığında bile bir tarihe sâhip olur. Sâhibi bu tarihi, yani şu ya da bu yönde bir önyargıya sâhip olup olmadığını bilir. Sonra bu tarihsel özellik sürekli olarak onun kullanımına eşlik eder.

---

[48] Ludvig Holberg, *Det lykkelige Skibbrud* (Şanslı Batık Gemi), III, 2.

Aynı şey irâde için de geçerlidir. Onun da bir tarihi, sürekli bir tarihi vardır. Bir kimsenin sonunda seçme yeteneğini kaybettiği bir noktaya kadar gelebilir. Ama burası tarihin sonu değildir. Augustine'in son derece haklı biçimde söylediği gibi, işlerin bu hâle gelmesi günahların cezasıdır –ve dolayısıyla günahın kendisidir. Günah kavramı kişiyi her yönden tutsak eder. Cezanın başka bir şey olduğu; dışsal bir kavram değildir. Zira ceza, bir ceza olarak kalmasına rağmen, yine de kendi içinde bir günahtır.

51 X 4 A 175

VAROLUŞSAL

Konu her bir adım ileri taşındığında, bütün doçentler ve hatipler kuşağı ortaya çıkar ve bu ilerlemeyi doktrine dönüştürür –böylece mesele tekrar geri götürülür.

51 X 4 A 236

İNSAN - HIRİSTİYAN

"İnsan ve Hıristiyan bir ve aynıdır" sözü şimdi bir düstur hâline geldi. Aslında bu sözün gerçekten ifâde ettiği husus, Hıristiyanlığın tüketildiğidir.

Voltaire'in, bir çocuğun boynuzla doğduğuna dair tarihsel bir kanıt gösterilene kadar, kalıtsal asâlete inanmayı reddettiğini söylediği rivâyet ediliyor. Aynı şekilde ben de şöyle diyorum: Şimdiki Hıristiyan ve insanın nitel zıtlıklar olduğu eski görüşünü korumayı öneriyorum. Bu görüşün doğal olarak, ya da bir başka deyişle doğuştan özverili bir çocuğun doğduğunu öğrenene kadar korunmasını öneriyorum. Voltaire'in boynuzla doğanlar hakkında söyledikleri en azından hiçbir çelişki içermemesi nedeniyle, tamamen saçmalık olan doğuştan özverililik kadar imkânsız değildir.

Yine de insanlar her yerde bundan söz ediyor. Birisi insan ve Hı-

ristiyan'ın birliği hakkında bir kitap yazıyor. Bir başkası ondan alıntı yapıp biraz da ekleme yapıyor. Bütün bunlar tamamen insanlık dışı. Hiç kimsenin aklına masum bir deney yapmak gelmiyor: kendi kapısını kapatıp, kendi başına konuşması ve kendisine şöyle demesi: "şimdi bu söz gerçekten doğru mu?"

51 X 4 A 258[49]

KUTSAL - İNSAN

Belki şöyle diyebilirsiniz: "Bu dünyayı bütün zevkleri ve hazlarıyla yaratan Tanrı'nın kendisi; öyleyse Hıristiyanlık gelip her şeyi günaha dönüştürdüğü ve bu dünyadan vazgeçmeyi önşart hâline getirdiğinde, Tanrı kendisiyle çelişiyor".

Bir bakıma buna verecek bir cevâbım yok; zira bu gibi hususlar beni ilgilendirmiyor. Hıristiyanlık bir öğreti olarak belirlendiği sürece bu gibi itirazların benim için hiçbir önemi yok.

Ama her hâlükârda bir kutsal metni Tanrı kelâmı olarak kabul etmek, Hıristiyanlığı kutsal bir öğreti olarak kabul etmek sizin açınızdan bir çelişki değil midir? Kendi düşünceleriniz ya da duygularınızla anlayamadığınız bir şeyle karşılaştığınız ve bu yüzden bu kutsal öğretiyi ya tamamen reddetmek ya da olduğu gibi kabullenmesi gerektiğinde, kendisiyle çelişenin siz değil, Tanrı olduğunu söylemek bir çelişki değil mi?

51 X 4 A 260

HIRİSTİYAN DİNDARLIĞI -YAHUDİ DİNDARLIĞI

Kelimenin dar anlamıyla hiçbir Hıristiyan görmedim. Sözde Hıristiyanlar arasında Yahudi dindarlığının bazı güzel örneklerini gördüm.

Yahudi dindarlığı düşüncede yatar: Tanrı'ya bağlı kal; böylece

[49] Bu ve devamındaki kayıtlar 20 Nisan 1851 sonrasına ait NB (24) (X 4 A 240 ila 422) nolu kayıtlardan alınmıştır.

her şeyin iyi gidecektir. Tanrı'ya daha iyi bağlandıkça işlerin daha iyi gidecektir. Her hâlükârda bağlanabileceğin bir Tanrın var!

Hıristiyanlık ise oldukça farklı bir görüşü ifâde ediyor: Tanrı'ya daha çok bağlandıkça ve Tanrı'yla daha çok meşgul oldukça, işlerin daha kötüye gidecektir. Bu sanki Tanrı'nın birine şöyle demesi gibidir: Tivoli'ye gitmeli ve diğerleriyle beraber eğlenmelisin. Ama ne yaparsan yap, benimle meşgul olma. Zira insânî ifâdeyle bunun anlamı ıstırap olacaktır.

Hem de prototipin gösterdiği gibi sonunda da Tanrı, Hıristiyan'ı affedecektir.

Kelimenin dar anlamıyla Hıristiyan olmak şu demektir: ölmek (dünyayı terk etmek), sonra da kurban edilmek –(dünyayı terk etmekle) kılıç önce kalbini parçalar ve sonra da Tanrı tarafından affedilebilmek için insanlar tarafından nefret edilir ve lanetlenir (yani kurban edilir).

Bu nedenle Hıristiyanlık yolu süper insanlık yoludur. İncil Hıristiyan'dan 'taklit' etmesini istemektedir.

Ben bunu yapamam. Ben ancak 'prototip'i taklit olarak değil, aşağılama olarak kullanacak kadar ileri gidebilirim. Ayrıca prototipi başka bir tarzda kullanamadığım için tekrar aşağılanma olarak kullanabilirim.

51 X 4 A 293

TANRI'NIN DEĞİŞMEZLİĞİ[50]

Biz insanların, Tanrı'nın rahatlığının değişmezliğinden ne kadar kolayca söz ettiğimizi görmek inanılmaz! Evet, Tanrı kesinlikle de-

[50] Aynı başlıklı bir vaaz, Kierkegaard tarafından Citadel Kilisesi'nde 18 Mayıs 1851 tarihinde verilmiş (kabaca bu kaydın tarihine yakındır) ve daha sonra da birkaç vesile ile tekrarlanmıştır. Bu vaaz nihâyet 3 Eylül 1855 tarihinde, Kierkegaard'ın yaşamı sona erene kadar kaldığı hastaneye yatırılmasından bir ay önce basılmıştır (*Samlede Værker*, a.g.e., cilt XIX).

ğişmez, ama bunun bana ne yararı var? Değişmez bir varlıkla başa çıkmanın gerektirdiği özelliklere gerçekten sâhip miyim? Zavallı değişken bir insan için bu durum en büyük sıkıntıdır. Burada dayanmak zorunda olduğum acı başka bir kimsenin tutarsızlığından yaşayabileceklerimden çok çok fazla.

İşte mesele bu kadar ciddî. Ama yine de aynı şekilde devam etmeliyim. Zira burada da bir rahmet var. Ama bu duygusal flört, Tanrı'nın değişmezliğinden söz ederken kullandığımız bu rahatlık bir illüzyondur.

51 X 4 A 311

KONTRAST

Tanrı'nın kelâmı tek bir insan tarafından söylendi (sözlü olarak iletildi) ve daha sonra yazıya döküldü –bugünlerde her saçmalayan, saçmalıklarının on binlerce nüshasının basılmasını sağlayabilir.

Bizim düşünce tarzımıza göre; Rabbimiz en azından ortaya çıkmayı matbaanın icâdına kadar ertelemiştir. O zamana kadar zaman olgunlaşmamıştı ve Tanrı'nın birkaç hızlı matbaa çıkana kadar beklemesi gerekiyordu.

Ah, Tanrı'nın, kelâmını dünyaya bu yolla duyurması insanlığa yönelik ne büyük bir hicivdir! Ve Tanrı'nın mesajı daha çok bozuldukça, yeni icâdların yardımıyla daha yaygın bir biçimde dağıtılması ne büyük bir hicivdir!

51 X 4 A 315

LUTHER -CATHERINE VON BORA

Luther gerçekten 'âşık olmuş' olamaz. Catherine'e şöyle dediğini hayâl edebiliyorum: "Sevgili kızım, benim evlenmekten maksadım –sana daha önce söylediğim gibi- şeytanı, papayı ve genelde dünyayı yenmektir. Bu nedenle anlayabileceğin gibi senin hizmet-

çinle de evlenebilirdim Zira önemli olan evlendiğimin duyulması. Ayrıca eğer kapı çerçevesi benim karım olarak görülebilse ve bu birleşme de gerçek bir evlilik olarak kabul edilebilseydi, bir kapı çerçevesiyle de evlenebilirdim. Zira ben gerdek gecesi arzusu içinde değilim; yalnızca şeytanı, papayı ve genelde dünyayı yenme yolu bulma peşindeyim.

Bundan çıkarım yoluyla şöyle de denilebilir: Sevgili kızım, seninle evlenmemiş olmam seni üzmemeli. Benim gözümde sen tek sevgilisin ve dâima öyle kalacaksın. Seninle evlenememe nedenim şeytanı, kamuoyunu, gazeteleri ve bütün on dokuzuncu yüzyılı yenmek.

51 X 4 A 324

SAHTEKÂRLIK

Birisi, başkalarını kurtarmak için Hıristiyanlığı bu kadar yumuşak hâle getirdiği konusunda bizi temin ediyor. Peki kendisine karşı daha katı mı davranıyor? Hayır. Aha! Buradaki karışıklığı görüyor musunuz: kendisini kurtarıyor –ve ayrıca insanlara bu kadar sevgi dolu görünmesi nedeniyle, onların gösterecekleri sevgi ve itibarı elde ediyor.

51 X 4 A 347

ETİĞİN ÖNCELİK SIRASI

Fazla telâşa gerek kalmaksızın etik herkesten şunu talep ederek başlar: Mükemmel hâle geleceksin; eğer gelmezsen bu hemen senin hatan olarak görülecek.

Böylelikle kişinin öyle olmayı ne kadar çok istediği hakkındaki bütün saçmalıkları bitiriyor. Hayır, konu etiğe gelince yalnızca kendi kendini suçlayabilirsin. Eğer mükemmel değilsen, ne kadar çok mükemmel olmak istediğin hakkında gevezelik edemezsin. Hemen tevâzu içinde itiraf etmeye başlamalısın: eğer mükemmel de-

ğilsem bu benim hatam. Etiksel olarak mükemmel hâle gelmemin önündeki tek engel, mükemmelleşmeyi gerçekten istemeyen benim. Mükemmelleşmeyi ne kadar çok istediğimi, ancak başka şeylerin buna engel olduğunu söylemek Tanrı'ya ve O'nun rehberliğine kara çalmaktır; etiğe ilişkin olarak *lèse-majesté*dir;* sinsi bir aldatmadır.

51 X 4 A 362

YERLEŞİK DÜZEN - VE BEN

Yerleşik düzeni; sayısala, kalabalığa, inorganiğe, kitleye ve toplumdaki kötülüğe yöneltilmiş polemiksel amacımla birlikte savunuyorum. Devlet memurları yerleşik düzeni savunduğunda hemen bir muğlaklık ortaya çıkar. Bunun nedeni memurların bu savunuyu yerleşik düzenin kendi geçim ve kariyer kaynakları olmasından dolayı yaptıklarının düşünülmesidir. Üstelik hem de gereğinden fazla bir biçimde sayısalı yanlarına alarak, hem de çok erken bir aşamada fiziksel güç kullanarak, yerleşik düzeni savunuyorlar. Öbür yandan ben idealitenin kılıç oyununu dile getiriyorum. Bir keresinde beni kendisine yaklaştırmaya çalışan VIII. Christian'a söylediğim gibi: gerçekten eğer bunda başarılı olursanız ben güçsüzleşirim. Zira benim gücümün kaynağı özel kapasitesi içinde hareket eden bir kimse olmaktır. Özel bir kimse; hiç kimsenin ondan daha açık bir biçimde ideal yolla fikri açıklayan bir kimse –bu nedenledir ki, en azından bir anlamda anlaşılabildim.

Ama bu durum, olağan dışı olma rolüm içinde yerleşik düzene karşı kendimi sorumluluk altına soktuğum gerçeği, benim başka hiçbir şey yapmaksızın yerleşik düzenle, yani *de facto* memurlarla, hükûmet mensuplarıyla ve onların taktikleriyle uyum içinde olacağım anlamına gelmez. [...]

51 X 4 A 363

---

* Otoritesine itâatsizliktir (Çevirenin Notu)

MYNSTER -VE BEN

Mynster gerçekten de bana karşı büyük bir sorumluluk taşıyor. Sayısal, kamuyou ve bütün bunlar gerçekten herhangi bir şeyin yapabileceğinden daha çok Hıristiyanlığı bozuyor ve onu mahvedecek. O bunu görebilir ve görmelidir. Bu nedenle bir Hıristiyan piskopos olarak yerleşik düzenin bütün gücüyle karşı çıkması gereken budur.

Bunun yerine –evet, bir Danimarka makamının arkasına sığındığı sürece, Hıristiyan taktiklerinin bir parçası olmadığı kuşkusuz olan bu durumu inadına görmezden gelebilir. Ama şimdi kamuoyu ile ve Goldschmidt ile flört ediyor.

Bu nedenle özel bir şahıs olarak ben, bin râhibin yapmak için maaş aldığı ama hepsinin reddettiği işleri devralmak zorunda kaldım. Bu da durumun benim açımdan gülünç bir abartma gibi görünmesine neden oluyor. Ve Mynster kamuoyunun beni mahkûm etmesine aracılık ediyor. Bunun nedeni kısmen korkak olması, kısmen de beni kıskanması.

Ben ise melankolimle birlikte ölmüş birisine sarıldığım gibi, Mynster'e sarılıyorum.

Belki de Mynster benim bütün yerleşik düzenle tek başına boy ölçüşemeyecek kadar zayıf olmam nedeniyle kendisiyle gurur duyuyor. Ama çok dikkatle izliyor. Böylelikle meselenin bir çatışma noktasına asla gelmemesini sağlamaya çalışıyor. Ben Mynster'in heyetine Hıristiyanlık bakış açısından saldıramayacak kadar zayıf değilim. Bunu hem Martensen'i hem de Paulli'yi benim yanıma çekecek şekilde yapabilirim.

Ah! Yaşlı bilge! Neden yalnızca inanmıyorsun? Her şeyden önce kendi çıkarlarını düşünmeksizin sana sarılan tek bir insan var.

51 X 4 A 382

'YAZAR OLARAK FAALİYETLERİM ÜZERİNE' BU KÜÇÜK ESERİN ÖNEMİ

'Hıristiyanlık âlemi'nin bilançosu; insanların Hıristiyanlığın ne olduğunu görme noktasından tamamen saptıklarını ve Hıristiyanlığı objektife, bilimsele tercüme ettiklerini ve dehâ ve belirleyici yetenek gibi ayrımlar yaptıklarını gösteriyor.

Bu küçük eser her şeyi tersine çeviriyor. (bütün bu muazzam verimliliğin ondan önce gelmesi nedeniyle) şunu gösteriyor: dehâ, yetenek, bilim ve geriye kalanlara önem verme. Varoluşsal olan, karakter testi olan Hıristiyanlık'tır. İşte bu eserin çekici gelmesinin nedeni bu.

Bu durumda bu küçük kitap edebî bir ürün, yeni bir eser değil; bir aksiyondur. Bu nedenle mümkün olduğu kadar kısa tutulması gerekiyordu. Böylelikle insanların hakkında gevezelik edeceği yeni bir verimliliği başlatmıyor. Bu küçük kitap *metabasis eis allo genos*'tur[51] ve böyle bir şeyin benim bütün yazarlık faaliyetlerim içinde zaten var olduğunu açıklar.

Eğer bütün yazarlığımı peşinen ve en ince ayrıntılarına kadar bilseydim ya da inceleyebilseydim; burada benim yazar olarak faaliyetlerim hakkında söylediklerimi hiçbir zaman başlangıçta söylemezdim. Zira böyle bir durum bakış açısını değiştirirdi ve okuyucular benim gerçekten söylediklerimi yapıp yapmadığımı ya da tahminlerimi gerçekleştirip gerçekleştirmediğini görmek için lüzumsuz bir meraka kapılırlardı.

Hayır, yazarlık faaliyetim, son bir vuruş (*slag*), denizcilerin deyimiyle tiramola yapabilmek için, sona erme noktasına geldi: dönüş.

Bu küçük kitap yazarlık faaliyeti değil aksiyondur. Doğrudan anlaşılamayacak yoğun bir aksiyondur. O dönemde *Corsair*'e karşı ya-

51 'Bir tür değişimi'.

zılmış bir eserden başka bir şey değildir. İnsanlar benim kendimi çok küçümsediğimi bile düşünebilir. Hâlbuki şimdi bir dehâ ve bir yetenek olduğumda –ve bunun 'benim kendi gelişimim ve yetiştirilmem' olduğunda ısrar edebiliyorum. Ama bu eser tamamen Hıristiyanlık (ve kişilik) yönüne dönmüş bir eserdir.

Burada Hıristiyanlığı açıklayan tekil bireydir ve bunu şimdi kendisini dehâlıkta ve yeteneklilikte ve bir şeyler başarmada yaptığı şekilde yapmıyor. Hayır, tam tersini yapıyor.

Burada şimdi Hıristiyanlık için verilen fiyat çok düşük, çok değersiz. Bu korkunç bir durumdur –ama yine de Hıristiyanlık'la gerçek ilişki içindedir; sahtekârca hileler ve görsel illüzyonlar yoktur. Mynster'in tarzı tamamen görsel bir illüzyondur (ve ancak ödünler yoluyla Hıristiyanlık açısından geçerli kılınabilir –bunu söylemekten nezâketle kaçınmaya çalışıyorum- dar anlamıyla Hıristiyanlık değildir. Mynster'in kendisine saklamak istediği ve bastırmak istediği bir şeydir). Buna karşın benim tarzıma göre Hıristiyanlık kayıtsız şartsız olarak yön değiştirmiştir ve bütün bakış açısını tamamen farklıdır: bizler katı anlamda Hıristiyan olmadığımızı kabul etme noktasına geldik. Kısacası; bütün tasarım resmî tasarımdan olabildiğince farklı olmasına karşın, ondan daha hoşgörülüdür. Ama bir şov ve illüzyon değildir ve içinde hakîkat vardır. Bu küçük kitap olmaksızın bütün yazarlığım yeni bir doktrine dönüştürülebilirdi.

51 X 4 A 383

(*SELF-EXAMINATİON*-ÖZ DEĞERLENDİRME'YE) ÖNSÖZ

Yazarlığımın amacı olarak gördüğüm amacı gerçekleştirdim.

Either/Or'dan Anti-Climacus'a kadar süreklilik gösteren tek bir fikir var: tefekkürde dindarlık fikri.

Görevim beni nihâyetsiz derecede meşgul etti; zira beni meşgul edişi dinî açıdandı. Üzerime yüklenen bir sorumluluk olan yazarlığı bitirmemin de benim görevim olduğunu anladım. Birilerinin almak ya da okumak isteyip istemediği hiçbir zaman önemli olmadı.

Ancak daha ayrıntılı düşündüğümde, doğru olanın en azından bir kez daha kalemimi, bir başka tarzda ve dilimi kullandığım şekilde, yani çağdaşlarıma doğrudan hitap ederek kullanmam, mümkünse insanları kazanmam olduğunu görme noktasına geldim.

İnsanları kazanmanın ilk şartı iletişim yoluyla onların bunu bilmesini sağlamaktı. Bu nedenle bu kitabı mümkün olduğu kadar çok insanın bilmesini dilemeliyim.

Eğer herhangi bir kişi konuya duyduğu ilgiden dolayı –tekrarlıyorum, konuya duyduğu ilgiden dolayı- bu kitabın dağıtımına yardımcı olmak isterse, bundan memnûn olurum. Eğer çok iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak isterse daha da çok memnûn olurum.

Okuyucudan dileğim, hem de samimi olarak dileğim yüksek sesle okumaları. Bunun için size yalvarıyorum. Bunu yapan herkese teşekkür etmek istiyorum. Ve kendisi yapmasının yanı sıra başkalarını da bunu yapmaya teşvik edenlere tekrar tekrar teşekkür ediyorum.

Yalnızca bir husus var. Söylememe gerek bile yok, insanları kazanmaktaki maksadım bir parti kurmak, dünyevî ve fiziksel bir dayanışma oluşturmak değil. Hayır, benim tek dileğim yalnızca insanları, mümkün olursa bütün insanları Hıristiyanlık namına kazanmaktır.

Haziran 1851, S.K.
51 X 6 B 4[52]

---

52 Bu kayıt, kronolojinin gerektirdiğinden biraz farklı bir yere yerleştirilmiş olup, ilk olarak 10 Eylül 1851'de yayınlanan *For Self-Examination*'un hazırlık notlarındandır.

Geçmişte Hıristiyanlığa yapılan en kötü saldırılarda bile daha büyük bir dürüstlüğün bulunması, geçmişin insanlarının Hıristiyanlığın ne olduğu konusunda oldukça açık bir fikirle Hıristiyanlığı terk etmiş olmaları gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Hegel'le ilgili tehlike onun Hıristiyanlığı değiştirmiş –ve bunu yapmakla onu kendi felsefesine uyar hâle getirmiş- olmasıdır.

Akıl çağının genel karakteristiği bu meseleye dokunmamak ve yalnızca "hayır" demek değil, onu değiştirmek ve "evet, bu konuda anlaşıyoruz" demektir.

Aklın ikiyüzlülüğü nihâyetsiz derecede sinsi olmasıdır. Bu nedenledir ki onu görmek çok güçtür.

51 X 4 A 429[53]

İLKEL-GELENEKSEL

Çağımızda bilimsel kuşkular çok daha güçlü hissediliyor ve kutsal kitaplardan şimdi şu bölümü, sonra şu bölümü çıkarma noktasına geliyor. Ortodoks umutsuzluğu. Ne kadar tuhaf! İnsanlar İncil'in (Yeni Ahit) Tanrı'nın kelâmı olduğunu varsayıyorlar –ama Tanrı'nın hâlâ varolması gerektiğini tamamen unutmuş görünüyorlar. Bunların nedeni insanların gerçekten inanmaması ve yalnızca tarihsel hareketleri izlemesidir.

Varsayalım ki kuşku insanın aklına girdi ve şöyle bir ihtimâlin mümkün olduğunu düşündü: Pavlus'un mektuplarını Pavlus yazmadı ya da Pavlus hiç var olmadı. O zaman ne olacak? İlim sâhibi ortodoksi umutsuzluğa kapılacak. Müminler yakarış hâlinde Tanrı'ya yönelecek ve şöyle diyecekler: bütün bunların ne anlamı var?

---

[53] Bu ve devamındaki kayıtlar, 29 Kasım 1851 sonrasına ait NB (25) (X 4 A 424 ila 545)'den alınmıştır.

Bütün bu ilimle boy ölçüşemem; ama ben Pavlus'un öğretisine uyuyorum. Sen ey Tanrım! Hangi eleştirmen Pavlus'un varlığı hakkında neyi kanıtlarsa kanıtlasın, sen beni hata içinde yaşatma. Burada Pavlus hakkında okuduklarımı alıyorum ve sana atfediyorum. Ey Tanrım, okuduklarımın beni sapkınlığa götürmesinden beni koru!

Tanrı'nın rehberliğinin beni yüksek bir makam kazanmak için ilmî, tefsire dayalı ve eleştirel kuşkuculuğa yönelttiğini düşünmeye gerçekten ayartılabilirim. Çünkü ilâhî rehberlik ikiyüzlülükten ve tarih boyunca süregelen bütün taklitçiliklerinden ve tarihselin kesinliğinden bıktı; artık insanları yeniden ilkelliğe dönmeye zorluyor. Zira ilkellik, ilkel olma, taklit edilenler, atıfta bulunulanlar olmaksızın Tanrı'yla başbaşa olma insanların kaçınmayı tercih ettikleri bir olgu. Ve her geçen yüzyılla birlikte tarihe geçen insanların sayısı milyonlarla arttıkça insanlar da gittikçe daha fazla ruhsuzlaştı. Bu nedenle Tanrı geçen çağlarla birlikte bölücü eleştirinin gittikçe daha fazla güç kazanmasını sağladı. Bütün ruhsuzluklar bizden önce yaşayan milyonlarca insanın tarihsel mahkemesine başvurmak zorundadır.

51 X 4 A 433

'PROFESÖR'

Kadim çağların başlangıcında filozof bir güç, etik bir güçtü; bir karakterdi. İmparator kendisini onlara *maaş ödeyerek*, onları 'profesör' yaparak korudu. Hıristiyanlık'ta da durum aynı.

Profesör hadımdır. Ama kendisini göklerin krallığı için değil, aksine bu karaktersiz dünyaya uyum sağlamak için iğdiş etmiştir.

52 X 4 A 450

SOKRAT -VE DİĞERLERİ

Sokrat dâima münhasıran yemek ve içmekten söz ederdi –ama

gerçekte sürekli olarak hakkında konuştuğu ve dâima düşündüğü şey ebedî idi.

Ötekiler ise dâima, hem de en yüksek sesle ebedî hakkında konuşuyorlar. Ama gerçekte sürekli olarak düşündükleri ve konuştukları şey yalnızca yemek ve içmek.

52 X 4 A 497

'TAKLİT'

Elbette şimdi Katoliklik'te olduğu gibi İsâ'nın günahlara kefâret olduğuna inanıp sonra da tam gaz haydutluğa devam etmenin doğru olmadığı kabul ediliyor. Ama şu soru hâlâ ortada: Bir kimsenin kendisini Hıristiyan olarak adlandırabilmesi için etik ne gibi şartlar koyuyor?

Protestanlık ise Tanrı'nın rahmetine inanıp haydutluğa devam etme deliliği yerine, sivil adâleti getirdi. Medenî erdem bir Hıristiyan'dan istenen varoluşa –ve dolayısıyla İsâ'nın günahlara kefâret olmasına imana- çok yakındır.

Ama dikkat ediniz. Hıristiyanlık nihâyetsiz ölçüde yumuşaktır; bütünüyle şefkattir. Eğer bir kimse ölüm döşeğinde ise –vicdânında 70.000 kişinin öldürülmesinin yükünü taşısa bile- İsâ'nın günahlara kefâret olması ona bir dokunulmazlık sağlar. Ama, ama yine de ölür ve günahları affedildiği için yeni bir yaşam sürebilecek konumda değildir. İşte buradaki soru şudur: Bu nasıl bir varoluştur ki, Hıristiyanlık bir kimsenin yıllarca yaşamını sürmesine ve günlük olarak yaşamasına izin verir?

Sivil adâlet böyle bir varoluş mudur? Etrafınıza bakın; sivil adâletin sağladığı ne? Yalnızca dünyevîlik ve yine dünyevîlik; aktüel yaşamda yüksek olan her şeye âdîce ihânet etme.

Sonra insanlar bu günahlara kefâret olmaya ilâve yapmak ya da onu buraya taşımak istiyorlar –ve bunu da Hıristiyanlık sanıyorlar! Haftada bir gün bir saat boyunca mücâdele etmekten söz ediliyor.

Ama açıkça görülüyor ki insan yaşamı o kadar sıkı bir biçimde illüzyona dalmıştır ki, bunun en küçük bir anlamının olabileceğini sanmak tamamen fantezidir.

İşte Hıristiyanlık budur!

52 X 4 A 500

'FEDÂ EDİLEN KURBANLAR'

İnsanların başkalarının ilerlemesi için kurban edilmesi korkunç, kesinlikle çok korkunç bir şeydir.

Yine de insanların kurban edilmesi en korkunç olay değildir. Hayır, bundan daha alçakçası bu kurbanların her birinin kurban edildiği ve kurbanın, durumuna göre, binlerce profesörü ürün verdiği bu insan mezbahasıdır.

52 X 4 A 503

MYNSTER İLE MUHTEMEL ÇATIŞMA

Mynster'in, başından bu yana bana karşı –genellikle de çok zâlimce yollarla- savaşmasının nedeni şu görüşün korunmasıdır: "Benim tarzım, Mynster'in tarzı samimiyet ve hikmettir; buna karşın Kierkegaardcı görüş tuhaf, belki önemli ama, tuhaf bir abartmadır."

Benim duruşum ise şudur: Hıristiyanlığa ilişkin olarak Mynster'den daha otantik bir kavrayışı temsil ediyorum.

Yine de Mynster'e saldırmaktan, onu zayıflatmaktan daha az istediğim hiçbir şey yok. Aksine, onun tarafından küçük bir ödün verilse, her şey onun için mümkün olduğu kadar avantajlı olacaktır. Hiç kimse, meselenin, benim onun karşısında son derece boyun eğerek kaçındığım bir hâle dönüşmesini istemiyor.

Gerçekten de başlangıcından bu yana Mynster için bir yabancı figürdüm (Zaten ilk gün kendi kendine şöyle demişti: bizim yıldızı-

mız hiç barışmıyor –kuşkusuz bunu sezgisel olarak çok daha iyi kavramıştı). Ben hakîkate ve ona tamamen yabancı olan fikirlere tutkundum –*Concluding Postscript* ile işler hâlâ aynı durumda. Bunun nedeni bir yandan eserin sonunda ona açıkça işâret etmiş olmam, bir yandan da Johannes Climacus'un bir nüktedan olması. Böylece Mynster için benim tarzımın yalnızca şiirsel bir tarz, mizah olduğunu, kendi tarzının ise otantik ihlâs ve hikmet olduğunu savunması kolaylaştı. *Edifying Discourses in Various Sprits* onun üzerinde çok daha rahatsız edici bir etki uyandırdı. Ama belki de *Concluding Postscript*'e yazdığım son sözü takdir etmesi nedeniyle vardığı yargı şuydu: bu mükemmel bir kitap; özellikle de son iki bölümü. *Works of Love* onu gücendirdi. *Christian Discourses* daha da çok gücendirdi. Ve gücenmesi böylece arttı gitti. *Practice in Christianity* ise onu aşırı derecede huzursuz etti.

Ondan intikam alma peşinde miyim? Asla! Ben ona, onun hiç tahmin edemeyeceği ölçekte saplantılı bir tutku ile bağlıyım. Ama beni rahatsız eden başka bir şey var: artık temsil ettiğim fikir için mücâdelemi sürdürmeye gücüm yetmiyor. Bu nedenle acele etmeliyim. Eğer benim mâlî geleceğim kendimi tamamen fikre adayacak kadar güvencede olsaydı, kesinlikle doğru zamanın gelmesini bekleyecek ve Mynster'in yaşamını tamamlamasına kadar sabredecektim –ah, ona karşı kılıç çekmek bana derinden acı veriyor. Ama mâlî durumum beni acele etmeye zorluyor. Resmî görevi bir kez kabul ettiğimde, Mynster kendi yorumunu daha kolay öne çıkaracak. Birkaç yıldır mâlî sıkıntılarım olduğunu biliyor. Ona ben söyledim. Şimdi ise bu durumun beni geri durdurup durdurmayacağını, belki de ona muhtaç edip etmeyeceğini görmek için bekliyor. Böylece benim yaklaşımımı istismâr edebilecek ve bunu kendi yolunun hikmet ve ihlâs yolu olduğunun bir başka kanıtı olarak kullanacak.

Goldschmidt hakkındaki satır, kaderin eseri.[54] (1) Mynster'in

[54] Mynster, Goldschmidt'i Danimarka'nın en yetenekli yazarlarından birisi olarak övmektedir. 1850-1853 döneminin girişine bakınız.

kötü yanına ilişkin bir ipucu içeriyor. (2) eğer ona saldıracak olursam, bunu yapmak için ihtiyaç duyacağım bilgiyi sağlıyor. Böylelikle onun bütün tarzı benim uzun süredir gördüğüm sekülerliğe yaklaşıyor. Bu nedenle onu ikiye ayırdım ve *Vaazlar*'ını seçtim. Ama bu yalın gerçek her şeyi ele veriyor. Ve işler her zaman olduğu gibi gidiyor; ilk önce birisine bana ihtiyaç duyduğum maddî kanıtı sağlama fırsatı veriyorum. (3) bu durum Mynster'in kendisini fikir bakımından her şeye kadir gördüğünü gösteriyor. Ama o dönemde kendisi çok duygusaldı.

Benim için bu çatışmanın muhtemel oluşu, devam etmek için daha da yüksek bir Hıristiyanlık görüşünü benimsemem gerektiği anlamına geliyor. Bu çok ciddi bir mesele; öğreneceğim ve ıstırâbını çekeceğim çok şey var. Ama öbür yandan, bu ihtimâl bana Mynster'e karşı çalışan bir güç olduğunun işâretini veriyor. Eğer bir çatışma olacaksa, bu benim irâdem dışında olacak. Beni acele etmeye zorlayan mâlî durumum. Mynster ise, eğer bir çatışma gerçekleşecek olursa, kendisi için aşırı derecede tehlikeli olanı, en avantajlı fiyata sâhip olma avantajına uzun süredir zaten sâhipti.

O yaşlı bir adam. Bu fikri Mynsterci bir tarz gibi görünecek bir biçimde sunmaya 'derin bir saygı içinde' istekli bir kimse tarafından daha doğru bir şey önerildi. Ama o bunu kabul etmedi. Şimdi, bunca yıl boyunca yaşamın tadını çıkardıktan sonra, bu son yıllarında Hıristiyanlığın gerçekte nasıl bir din olduğunu görmek çok acı bir deneyim olabilir.

52 X 4 A 511

VAROLUŞ YASASI

Önce yaşam gelir; daha sonra er ya da geç (ama mutlaka yaşamdan sonra) teori gelir. Bunun tersi, teorinin önce yaşamın sonra gelmesi mümkün değildir. Önce sanat, sanat eseri; sonra teori gelir. Ve her şey buna benzer şekilde gerçekleşir.

Yani yaşam önce, teori sonra gelir. Sonra da genellikle bir üçüncüsü gelir: yaşamı teorinin yardımıyla yaratmaya yönelik bir girişim ya da teorinin yardımıyla daha önce geçip giden yaşamın aynısına sâhip olma, hatta daha yoğun bir biçimine sâhip olma fantezisi. Bu en son gelir; parodiyi oluşturur (tıpkı her şeyin parodide son bulması gibi) ve böylelikle süreç sona erer –ve sonra tekrar yeni bir yaşam gelmelidir.

Şimdi Hıristiyanlığı ele alalım. Yaşam olarak, iman uğruna her şeyi fedâ etmeye hazır tam bir kahramanlık olarak ortaya çıktı.

Değişim ise aslında Hıristiyanlığın bir doktrin olarak görülmeye başlandığı andan bu yana sürüyor. Bu teoridir. Bu teori yaşanmış olanlar hakkındaydı. Ama bu nedenledir ki hâlâ bir canlılık içeriyordu ve hayat memat anlaşmazlıkları zaman zaman 'doktrin' ve doktriner formülasyonlara ilişkin olarak sürüp gitti.

Doktrin gittikçe daha kapsamlı olarak bireysel varoluş sürecini daha fazla belirler hâle geldi. Her şey objektif hâle dönüştü. İşte bu Hıristiyanlığın teorisidir.

Sonra bunu yaşamın teorinin yardımıyla üretilebileceğinin düşünüldüğü bir dönem izledi. Bu da Sistem, parodi dönemidir.

Şimdi ise bu süreç sona erdi. Hıristiyanlık mutlaka yaşam olarak taze bir başlangıç yapmalıdır.

1848 yılı felâketi de bu sürece tamamen uygundur.

52 X 4 A 528

'REGİNE HAKKINDA'

1851 yılının daha sonraki döneminde ona her gün rastladım. Bu karşılaşma sabahları saat 10'da Langelinie boyunca yürürken oluyordu. Tam saat başında karşılaşıyorduk ve karşılaşma yerimiz yalnızca lime-kiln'e giden yol boyunca daha aşağıya kayıyordu. O lime-skin yönünden geliyordu.

Hiçbir zaman yolumdan ayrılmadım ve dâima Citadelsveien'e döndüm. Hatta bir gün, Regine lime-kiln caddesi boyunca yürüyordu; eğer dönmemiş olsaydım ona rastlayacaktım.

Ve bu olay günlerce sürdü gitti. Sorun şu ki; ben korkunç derecede iyi tanınıyorum ve o saatte o caddede bir bayanın yürümesi nâdiren görülen bir olay. Her ikimizi de tanıyan ve o saatte yürümeyi âdet edinmiş bazı yayaların da dikkatini çektiğimizin farkına vardım.

Bu nedenle bir değişiklik yapmak zorunda kaldım. Ayrıca eğer o benimle uzlaşmayı düşünüyorsa –ki böyle bir durumda elbette kocasının iznini isteyecektim- bu günlük tekrarlar bu şansı azaltacağı için bunun Regine için de daha iyi olacağını düşündüm.

Böylece karar verildi: 31 Aralık günün o saatinde o caddede yürüyeceğim son gün olacaktı.

Bu karara uydum. 1 Ocak 1852 günü rotamı değiştirdim ve evime Nørreport yoluyla yürüdüm.

Günler böylece geçip gitti; birbirimizi hiç görmedik. Bir sabah onunla o günlerde yürümeyi alışkanlık hâline getirdiğim göl yolunda karşılaştım. Ertesi gün de her zamanki güzergâhımı kullandım. Orada yoktu. Bir önlem olarak ondan sonra güzergâhımı değiştirdim; Farimags-Veien'den yürüdüm, sonra da farklı yollardan evime döndüm. O andan itibaren günün bu saatinde yollarda ona hiç rastlamadım. Zaten şimdi benim belli bir güzergâhım olmadığı ve o da eski yolundan yürüdüğü için karşılaşmamız çok güçtü.

Peki ne oldu? Bir süre geçtikten sonra, ona sabahın sekizinde Østerport dışındaki caddede, Kopenhag'ın içine gitmek için her sabah kullandığım yolda rastladım.

Ama ertesi gün orada değildi. Yolumu çok fazla değiştiremediğim için, bu yolla şehir merkezine gitmeye devam ettim. Bu yolda ona sık sık rastladım; bazen de kale boyunda karşılaştık. Bu belki bir tesâdüftü; belki de değildi. O saatte tek başına neden yürüyor olabileceğini anlayamadım; ama gözümden pek bir şey kaçmadığından, bu yolu özellikle rüzgâr doğudan estiğinde tercih ettiğini

fark ettim. Bu yüzden bu yolu tercih etmesinin nedeni Langelinie'de doğu rüzgârına dayanamamış olması olabilirdi. Ama rüzgâr batıdan geldiğinde de ona rastladım.

Günler bu şekilde akıp gitti. Şimdi artık beni zaman zaman, ama sabahın hep aynı saatinde ve pazar günleri kilisede görüyordu.

Sonra doğum günüm geldi. Kural olarak doğum günlerimde dâima bir yerlere giderdim. Ama bu defâ kendimi çok iyi hissetmiyordum. Bu yüzden evde kaldım ve sabahleyin olağan yolumdan doktorla konuşmak üzere şehre yürüdüm. Zira doğum günümü yeni bir şeyle kutlamayı düşünüyordum ve Hint yağını daha önce tatmamıştım. Kapımın hemen önündeki kaldırımda, caddeye çıkmadan hemen önce ona rastladım. Son zamanlarda sık sık olduğu gibi, onu gördüğümde gülümsemeden duramıyordum –ah! O benim için ne kadar değerli!- O da bana güldü ve başını eğerek selâm verdi. Onu bir adım geçince, şapkamı kaldırdım ve yoluma devam ettim.

Ertesi pazar kilisedeydim ve Paulli'yi dinledim.[55] Regine'de oradaydı. Benim her zamanki yerimin yakınında oturuyordu. Peki ne oldu? Paulli, Kutsal Kitab'ın kitaplarından değil, mektuplarından vaaz ediyordu ve söylediği şuydu: Her iyi armağan ve her mükemmel armağan vs.

Bu sözleri işitince, yanındaki adamın arkasına gizlenmiş olarak başını çevirdi ve bana ateşli gözlerle baktı. Ben ise belli belirsiz bir biçimde karşıma bakıyordum.

Onun bana ilişkin ilk dinî izlenimi bu okunan metinle ilgiliydi ve ben bir zamanlar bu metinin üzerinde çok durmuştum. Aslında onu hatırladığını düşünmüyordum; ama (Sibbern'den) Regine'in 1843 yılında yazdığım ve bu metnin yer aldığı *Two Discourses*'u okuduğunu öğrendim.

Geçen çarşamba bana selâm vermişti –bugünse bu metin- ve ona da dikkat etti. Bunun beni sarstığını itiraf etmeliyim. Paulli

---

55 O dönemin Kraliyet Râhibi. Yukarıdaki dipnot 42'ye bakınız.

metni okumayı bitirdi. Regine oturmaktan çok yerine çöktü ve ben daha önceki olaylarda olduğu gibi biraz kaygılandım. Zira Regine çok duygusallaşabiliyordu.

Devam etmek gerekirse; Paulli vaazına başladı. Paulli'yi gayet iyi tanıdığımı sanıyorum; böyle bir giriş yapmanın nereden aklına geldiğini düşünemiyorum. Belki de Regine'i kasdederek seçmişti. Vaazına şöyle başladı: Bu sözler, bütün güzel armağanlar vs. 'kalbimize aşılandı'. Evet, dinleyenlerim, eğer bu sözler kalplerinizden atılırsa, yaşam sizin için bütün değerini yitirecektir vs. Bir an sanki diken üstünde oturuyor gibi hissettim.

Onun için bu durum dayanılmaz hâle gelmiş olmalı. Onunla tek bir sözcük konuşmadım ve onun gittiği yöne değil, kendi yoluma gittim –ama yüce bir güç benim söyleyemediklerimi ona söylüyor gibi görünüyordu.

Burada ve şimdi ona bir yer açmayı ne kadar istediğimi ancak Tanrı biliyor; tıpkı Tanrı'nın yardımıyla anılarımda yer aldığı gibi. Ona burada ve şimdi çağdaşları içinde bir yer ayırdım. Ah! Bu benim gururumu çok güzel okşayabilirdi. Kazandığım bütün hayranlığı ona devretmek, hayranlık duyulanın o olmasını sağlamak. Evet gerçekten de bu bana çok uyardı.

Ama bunun yapılmaması için on yedi neden var.

Öbür yandan bu durum öylesine yüreklendirici bir etki yaptı ki, muhtemelen Regine devam etmeyi başarabilecek.

Birkaç sabah sonra yine karşılaştık; ama hiçbir işâret yoktu. Ah! Eğer sıranın bende olduğunu düşündüyse, bunu yapamam. Her şey için hazırım, ama eğer bir şey yapılacaksa ortada mutlaka kocası da olmalı –Ya da! Eğer onunla bir şey yaşayacaksam, bu en büyük ölçekte olmalı; herkesin bunu bilmesini isterdim; onu, nişanı bozmamdan dolayı gözden düşmesini tamamen tazmin eden muzaffer bir kişiye dönüştürmeliyim (ama bu arada o dönemdeki şiddetli davranışları için onu iyice azarlama hakkımı saklı tutuyorum).

Mayıs 52 X 4 A 540

Korkunç bir içsel işkence çekerek yazar hâline geldim.

Sonra yıllar boyu fikirden dolayı içimde çektiğim işkenceye rağmen, yazarlığı sürdürdüm.

Sonra 1848 yılı geldi ve bunun bana yardımı oldu. Lütuflar içinde boğulmuş bir hâlde kendime şunları söyleyebileceğim bir an geldi: en yükseği anladım. Gerçekten de bu her kuşaktan çok fazla insana nasip olmayan bir armağan.

Ama neredeyse aynı anda yeni bir şey aklıma geldi: en yüksek, en yükseği anlamak değil, onu yapmaktır.

Emin olun ki; eğer başından itibaren bunun farkında olsaydım, sıradan bir yazar olmazdım. Hâlâ çok açık bir biçimde anlamadığım özel imkânlara sâhip olma ve bağımsız olmanın, anladıklarımı varoluşsal olarak ifâde etmemi kolaylaştırdığıydı.

Bunu anladığım zaman, şâir olduğumu ilan etmeye istekliydim. Çünkü özel imkânlara sâhip olmak bu hareketi benim için diğer yazarlara nazaran daha kolay hâle getirmişti.

Ama yine aynı yere geliyoruz. Yücelik, yüceliği anlamak değil, onu yapmaktır hem de –not edilmelidir ki- bütün dikenleriyle beraber.

Ancak o zaman 'inâyet'in mutlaka bir yer bulması gerektiğini, aksi hâlde insanın tam başlamak üzereyken, boğulup kalacağını tam olarak anladım.

Evet, 'inâyet'e çabayı önlemek maksadıyla yer verilmemeli; zira bir kez daha aynı gerçekle yüz yüzeyiz: yücelik yüceliği anlamak değil, onu yapmaktır.

52 X 4 A 545

TANINAMAZLIK -TANINABİLİRLİK

Özellikle *A Literary Review*'de 'tanınamaz olanlar'ın hiç birisinin ne pahasına olursa olsun doğrudan iletişim kurmaya ya da ta-

nınabilirlik varsayımında bulunmaya cüret edemeyeceğini söyledim –buna karşın *On My Activity as an Author*'da yazarlığımın estetik önplanına sâhip çıktım ve dedim ki: "bütün mesele benim yetiştirilme biçimim". Peki bu nasıl anlaşılmalı?

Şu şekilde: "Hıristiyanlık âlemi" illüzyonunun hakîkat olduğu ve öylece kalması gerektiği kabul edilirse, o zaman ilke tanınamazlık olacaktır. Ama eğer bu illüzyon yok edilecekse, şu yolu izlemeliyiz: sizler gerçek Hıristiyanlar değilsiniz. O zaman tanınabilirlik olmalıdır. Ve burada ben en alt düzeye indim: yani Hıristiyanlık ortamında yetiştirilen benim.

Eğer "Hıristiyanlık âlemi" illüzyonu hakîkat ise, eğer Hıristiyanlık âlemindeki mevcut öğreti usulüne uygunsa, o zaman hepimiz Hıristiyanız ve o zaman tek önemli husus; içe dönüklüğü artırmaktır. Böylece Sokratçılık ve tanınamazlık ilke olacaktır.

Ama sonra (başında farkında olmadığım şekilde) Hıristiyanlık âlemindeki mevcut öğretinin Hıristiyanlığın tebliği için hayâtî önem taşıyan bir şeyleri –'(İsâ'nın sünnetini) taklit etme', dünyayı terk etme, yeniden doğma vs.- dışarıda bıraktığını varsayalım. O zaman Hıristiyanlık âleminde yaşayan bizler Hıristiyan değiliz ve buradaki vurgu tanınabilirliğe yönelik olmalıdır. Söylediğim gibi, benim kendi tebliğim doğrudan tanınabilirlik içinde en alt düzeydedir: bütün mesele benim yetiştirilme biçimim.

Ah Tanrım! Şükürler olsun! Benim için her şey ne kadar da âşikâr hâle geliyor!

53 X 4 A 558[56]

RÂHİP OLMAK

Râhip olmak yaşamını tüm dünyevî ve fânî açılardan güvenceye almak, yaşamın bütün zevklerine katılmak ve üstüne üstlük zevk

[56] Bu ve devamındaki kayıtlar, 4 Haziran 1852 sonrasına ait NB (26) (X 4 A 546 ila 674)'den alınmıştır.

ve itibarın tadını çıkarmak –buna karşılık olarak belâğatlı vaazlar vermek, haftada bir günün sessiz saatinde (kilise adı verilen ve içinde her şeyin estetik olarak düzenlendiği muhteşem bir sanat eserinde) en yüce duygular içinde kendini övmek anlamına geliyorsa; o zaman bunun Hıristiyanlık'tan mümkün olan en büyük uzaklık, en rafine haz, putperestliğin sahtekârlığını da gayet zekîce geçen yoğunlaşmış bir şehvet olduğu görüşünü öne sürüyorum.

Bir aktörü ele al ve ona tutkulara tutsak olma duygusunun, izleyicileri üzerinde güce sâhip olmanın olağanüstü derecede haz verici olup olmadığını sor. Bu nedenledir ki; aktör oynamaksızın yaşayamaz. Bu yönüyle tatil bir bakıma bu yoğunluktan uzak kalması nedeniyle bir yoksunluk olacaktır.

Peki o zaman bir râhip için insanın en yüce anlarını, ruh hâletini ve duygularını elinde tutmak, kişinin içinde yükselen yaşam duygularını hissetmek, onları geri izleyiciye yansıtmak sûretiyle râhibi oynamak ne kadar zevk vericidir? Ve en ihlâslı iş olması gereken bu görevi şöhrete dönüştürdüğünüzde hiçbir alkış ya da yuhlama sorunu söz konusu olmayacaktır. Yalnızca kadınlar ve gençlerin hayranlığıyla karşılaşacaktır.

Paulli bana görünür bir duygusallıkla, Piskopos Mynster'in hasta olduğu zaman vaaz etmeyi ne kadar çok arzuladığını anlattı. Ne kadar etkileyici! Varsayın ki Phister[57] birkaç ay boyunca hasta olsun; ahşap kürsülerdeki duygusal yükselişi ne kadar arzulayacağını tahmin edin!

Burada derin bir kafa karışıklığı ve ayrıca korkunç bir ikiyüzlülük var. Bir zinâcı, bir eşkıya, suçüstü yakalanmış bir hırsız; Hıristiyanlık'tan, kürsüde kendi zerafetinden dolayı şişen bir râhipten daha uzak değildir. Zira hırsız ve diğerleri yaptıklarının Hıristiyanlık olduğunu düşünmezler.

52 X 4 A 568

---

[57] Joachim L. Phister tanınmış bir Danimarkalı aktördü.

İncil'i al (önceden klasik antikiteye dair oldukça ayrıntılı bir bilgiye sâhip olarak ve ilk Hıristiyan asırların da dikkatten kaçmamasını sağlayarak) ve sor: biz insanlar, insan soyu, İncil'in bütün yorumuyla ne kadar ilişkiliyiz? İncil'e kıyasla insan soyunda ve insan olmada bütün bir nitel değişim olmadı mı?

Gerçekten de oldu; bunu görmek her şeyden kolay.

Peki bu değişim nedir? Bu değişim yaşamımızdan kayıtsız şartsızın tamamen yok olması ve onun yerine 'anlayış'ın gelmesidir. Kayıtsız şartsız yalnızca yok olmakla kalmadı, aynı zamanda insanlar bir alay konusu, komik bir abartma, rastlamaları hâlinde insanların gülüp geçecekleri bir imkânsız hâline geldi. Ama insanlar ona artık rastlayamıyorlar; zira yaşamdan tamamen yok oldu.

Kayıtsız şartsız ve anlayış birbiriyle karşıtlık ilişkisi içindedir: birisinin varolduğu yerde diğeri yoktur. Anlayış bütün ilişkilere nüfûz ettiğinde, kayıtsız şartsız kimseler tamamen yok olacaklar.

Ve şimdi az ya da çok o noktadayız. Her yerde anlayış var. Kayıtsız şartsız olarak aşk içinde olma yerine anlayış evliliği; kayıtsız şartsız itaat yerine argümanın gücüne itaat; iman yerine aklın bilgisi; güven yerine teminatlar; riske atılma yerine ihtimâller ve akıllıca hesaplar; eylem yerine şov yapmalar; birey yerine birkaç el; kişilik yerine, kişiliksiz objektivite vs.

Ama İncil tam olarak kayıtsız şartsızlığı, başka hiçbir şeyi değil kayıtsız şartsızlığı temsil eder. Şimdi soruyorum: her şey olması gerektiği gibiymiş gibi davranmaya, ama İncil'e dayanarak kendimizi Hıristiyan olarak adlandırmaya devam etsek; hem de bunu İncil'in özü olan kayıtsız şartsızlığın yaşamımızdan kaybolduğu bir zamanda yapsak, bunun ne anlamı var?

Burada birçok insanın fark edebileceği muazzam bir tuhaflık var; onun için meseleyi şu şekilde kıvırıyorlar: insan soyu Hıristiyanlığa sığmıyor.

Benim görüşüme göre tam zıttı doğrudur. İnsan soyu geriledi [kenar notu: ya da anlayış evliliği (böyle bir evlilik için en zevkli nedenlerin 170.000'i bulunsa da) âşık olmayla karşılaştırıldığında bir gerileme değil midir?] Hıristiyanlığın istediği insanlık türü artık yaşamıyor. Vasat olarak insan soyunda bir ilerleme vardır; ama Hıristiyanlığın bayraktarlığını yapabilen bireyler artık yok.

Bunun bilincinde olarak, bizler (Hıristiyanlığa sığmadığımızı düşünmekten çok uzak olarak) ancak Hıristiyanlığa bir yakınlaşma sergileyebileceğimizi itiraf edecek bir tarzda tevazu gösteriyoruz.

Şimdiden görüleceği üzere; şu ya da bu kimseyle onun Hıristiyan olup olmadığı konusunda bir tartışmaya girme niyetinde değilim; hayır, beni ilgilendiren bütün insan soyunda İncil'in bütününe kıyasla açıkça görülen değişimdir (Bu nedenle eski ortodoksinin en ateşlilerinin bile anlayışa dayandığını ve kayıtsız şartsızı temsil etmediğini kolaylıkla gösterebilirim).

52 X 4 A 581

'FEDÂ EDİLEN KURBAN', ISLÂHÇILAR

Usta bir aşçının birçok güzel malzeme katılmış bir yemek için 'yalnızca bir tutam tarçına ihtiyacı var' demesi gibi (ve geriye kalanlarımız muhtemelen bu bir tutam tarçının yemekte bulunup bulunmadığını pek söyleyemeyiz; ama aşçı bütün karışımın tadında tarçının nasıl ve neden yer aldığını kesin olarak bilir) [...] Aynı şey İlâhî rehberlik için de geçerlidir. [...]

Küçük bir tutam tarçın! Bunun anlamı şudur: işte kurban edilmesi gereken bir adam! Geri kalanlara belli bir tad vermesi için onun mutlaka ilâve edilmesi lazım.

Bunlar ıslâhçılardır: ıslâhı getiren bir kimsenin sabırsız olması ve ıslâhı ötekiler için normatif hâle getirmesi ölümcül bir hatadır. Bu her şeyi birbirine karıştırmaya yönelik bir girişimdir. [...]

52 X 4 A 596

'ISTIRAP ÇEKME' -KENDİM HAKKINDA

'Istırap çekme' bu dünyada heterojenliğin nitel ifâdesidir.

Bu heterojenlik içinde (ıstırap ifâdedir) ilişkiler ebedîye, ebediyyet bilincine dayanır. Istırâbın olmadığı yerde ebediyyet bilinci de yoktur. Ebedî bilincin olduğu yerde ıstırap da vardır. Tanrı bu 'ıstırap' içinde kişiyi ebediyyet için uyanık (bu dünya ile heterojenlik içinde) tutar.

Tevrat'ta (Eski Ahit) bu durum şöyle ifâde ediliyordu: (sınama) yıllar boyu sürer ve sonra bu yaşamda ve bu dünyada bile kişi dünyevî yaşamla homojenlik anlamına gelen tatmine ulaşabilir. Tanrı İbrahim'i sınadı, ondan İshâk'ı kurban etmesini istedi. Ama sınama bittiğinde İbrahim, İshâk'ı ve bu yaşam zevkini tekrar geri aldı. Bu nedenle İbrahim bile ebedî bilinci yansıtmaz; zira ıstırâbı sonuna kadar sürmüyor.

Hıristiyanlık sonuna kadar ıstırap çekmektir –ebedî bilinçtir.

Bana gelince; bana bunun idrâkine varma fırsatı verildi.

Yaşamımın ilk yıllarından itibaren bu varoluşla orijinal bir heterojenlik altında inledim. Ama bu acı aynı amanda bir başka açıdan olağandan daha fazlasının bana bahşedildiğinin işâretiydi.

Bu ıstırap, orijinal heterojenliğin bu acısı, genç bir kızı mutsuz yapmakla başkasının ıstırâbına sempatik olarak katlanmak zorunda kaldığımda iki kat ağırlaştı.

Bütün bu ıstırâba rağmen yaşadım; benim için yaptıklarından dolayı Tanrı'ya hiçbir zaman yeterince şükredemem.

Ancak dâima sâhip olduğum iyi bir şey vardı; iki kat şükretmem gereken bir şey! Bana ekonomik bağımsızlığımın ihsân edilmesi. Zira bu heterojenliğim nedeniyle, düzenli olarak geçimimi sağlamak için, bu dünyaya uyum göstermek benim için çok güçtü.

Sonra 1848 yılı geldi. O zamana kadar kendi hakkımda sâhip olduğum en canlı izlenime tanık oldum. Ama sonra para ve diğer

meselelerdeki karışıklıklarla birlikte, geçim derdi gittikçe daha çok yaklaşmaya başladı.

Buna bir çok başka şartlar da buna eklendi ve sonra bana şu şekilde görünen bir durum ortaya çıktı: bir kurtarıcıya sâhip olmak, onun aracılığıyla bu heterojenliğimin iptal edilmesi anlamına gelmedi –ve sonra ben de kendi geçimimi sağlayabilecektim ve yaşamdan doğru dürüst zevk alacaktım. Doğal olarak, hemen 'O' aklıma geldi; böylelikle eğer isterse onun yaşamı da daha zevkli hâle gelecekti.

Bunun gerçekten Tanrı'nın bir hoşgörüsü olduğunun farkındaydım. N.B.: Tanrı önünde bu konuda kendi kendime konuşurken kendimi işte böyle anladım. Dedim ki: artık sana bu kadar yakın olmaya dayanamam; geri çekildiğim için beni affet. Her şeyden önce Sen sevgisin ve sana bu kadar yakınlığın (heterojenliğimin o acıları içinde) sürekli ıstırap olduğunu gördüğüm için, 'rahmetinle' beni affetmelisin. Gerçekten de senden biraz uzaklaşmama yardım et; zira anladığım kadarıyla bir kimse sana ne kadar çok yaklaşırsa bu dünyada o kadar fazla acı çekiyor. Bu nedenle beni sana her gün her saat bağlayan ve bana sürekli seni hatırlatan bu acı benden alındığında bana kızmayacaksın ve benim seni unutmamam için başka bir yol bulacaksın ve sonunda bütün ilişkiyi tersine döndürecek ve kendimi artık acı çekmiyor olmamamın, senin benden daha fazla razı olduğunun işâreti olduğunu düşünerek kendimi aldatacağım. Söylediğim gibi sana daha fazla yakınlaştıkça daha fazla acı çekiyorum. Ah! Ama yapamam ki. Sen ey Sevginin ta kendisi, benim Sen'den uzaklaşmama izin vermelisin.

İşte içinde bulunduğum durumu böyle anladım. Ama bu (çekilme) gerçekleşmedi.

Eğer benim yaşamımda bu değişim gerçekleşseydi, bu Tevrat'taki tarzda olacaktı: birkaç yıllık ıstıraptan sonra bu yaşamda zevk ve tatmin gelecekti.

Şimdiye kadar Hıristiyanlığı göstermeyi üstlendim; ancak karar-

lı bir biçimde kendimin gerçekten Hıristiyan olmadığını vurguladım. Bu görev benim sofist hâline gelmemle sonuçlanabilirdi.

Görünüşe göre öylesine mükemmel bir başarı elde edebilirdim ki; kadife cüppe içinde ve elimde bir yıldız ve kurdele ile ortaya çıkmamla sonuçlanmaması imkânsız olurdu.

Ve sonra muhtemelen neyin gerçek olduğunu unutabilir ve başkaları tarafından aldatılmama izin verebilir ve -Tanrı'yla ilişkinin kriterinin acı olduğu gerçeği yerine- bu mükemmel yaşamın benim Tanrı'dan korkumun bir kanıtı, Tanrı'nın sevgisinin bir ifâdesi olduğuna kendimi inandırabilirdim.

Başka bir deyişle bir sofist olabilirdim. Yeni bir sofist, belki de en tehlikeli sofist olabilirdim. Zira orijinalinde hakîkat olana son derece yakındım.

Ama hayır, bu olmadı. Tevrat'ın varoluş biçimi beni bu yaşamdan uzaklaştırdı –ama daha ileri gitmem gerekiyordu.

İncil sonuna kadar ıstırap çekmek –aynı zamanda ebedî bilinçdemektir. Bu aksi hâlde özünü kaçıracağım bir şeydi. Ah! Bu dünya ile tam bir homojenlik içinde yaşayan her kimsenin ebedî bilince sâhip olduğuna inanmasını sağlamak ne kadar korkunç bir saçmalık.

52 X 4 A 600

MESÂFELER

Sonra Tanrı'nın seçilmiş enstrümanlarından birisi başarısız oldu. hayâl edilmesi güç kalbî açılar içinde, aklın çok çok ötesinde bir tutkuyla –ayartma saatlerinde kendi aklının ona sıklıkla işkence etmede kullandığı bir tutkuyla- akla karşı direndi, aklın yargılayabildiği ölçüde yol boyunca tutku içinde mücâdele ederek direndi. Evet, bütün açıklığıyla görebiliyordu ki; kaybetmesi için her şey vardı. Bütün çağdaşları ona deli olarak, ya da şeytanın eline geçirdiği, nefret edilen, lanet edilen, baskı yapılan kişi olarak bakarken, o direndi; sonunda şehitlikte başarısız oldu. Sonra hârika bir şeyler

oldu; sanki bir sihir yapılmış gibi, bütün varoluş bu işkence edilen adama karşılık verdi; onun, bütün bunları yaşayan o adamın haklı olduğu ortaya çıktı.

Şimdi mesâfelerin üzerinde duralım.

Gelecek kuşak sanki askıdaymış gibi, hayranlık askısındaymış gibi duruyor. Zira hâlâ aklın öteki yanında meydana gelen bu olayın baskısının altında ürperiyor. Gelecek kuşağa olan, neredeyse bir taşın suya fırlatıldığında olana benziyor. Su hemen durgunlaşmıyor, her defâsında biraz daha azalmak üzere bir süre dalgalanıyor.

Gelecek kuşak –bir fısıltı işitilse de- hâlâ hayranlık hissediyor: bu gerçekten tamamen açıklanamaz ya da bizim kavrayışımın ötesinde değil; eğer doğru dürüst düşünürseniz, bu muhteşem varlığı kavramak imkânsız görünmüyor. Ve bunu protesto ederek değil, tam tersine onu onurlandırmak maksadıyla söylüyorlar.

Bunun anlamı nedir? Bunun anlamı insanların, tutkunun geriliminden çok uzaklaştıkları ve artık sükûnet içinde muhâkeme etmeye başladıklarıdır.

Sonra bu durum galip gelir ve 'Profesör' ortaya çıkar. Profesör şimdi artık bir çok argüman aracılığıyla kanıtlayabilir, destekleyebilir ve kavrayabilir. Bu muhteşem işlev, yaşamı gibi, paragraflar hâlinde düzenlenir. Mezun olan öğrenciler onu kavramak için ne tür argümanlar ve ne kadar argüman gerektiği konusunda sınava tabi tutulur. Eğer bu argümanları biliyorlarsa, bu iyi demektir; bir göreve atanırlar ya da hoş, yükselme imkânı olan bir yaşama, bir izleyici kitlesine bu argümanlar konusunda konferans vermeye 'davet edilir'.

Başbakan bekleme odasına girdiğinde (en azından eski günlerde öyleydi) kralla izleyicilerin görevi sona erer –ve Profesör odaya geldiğinde muhteşem kişinin yaşamı eskimiştir ve şimdi yeni bir kurbana ihtiyaç vardır. Elbette 'Profesör' kendisini över ve onun mezun öğrencileri, şimdiki öğrencileri ve bütün herkes 'Profesör'ün evrimin en iyi ve en zengin çiçeği olduğu fikrine sâhiptir.

Ama hayır, bu bir yanlış anlamadır. Profesör aslında en büyük insânî budalalık ya da sapkınlıktır. Zira o, tefekkürün üzerinde bir tefekkürde tükenme insânî girişimidir. Profesör, muhteşem olanla çağdaş olmaktan çok uzaklaştırılmakla ve çağdaşlarınca çılgınlık noktasında hissedilen bir duygunun, gelecek kuşağı titreten bir duygunun yerini tamamıyla başka bir duygunun almasıyla aldatılmıştır. Bu gerçekleştiğinde, şu illüzyonu elde edersiniz: eğer düzenli olarak düşünür ve nedenler bulursanız, muhteşem olanı ve yaşamını gayet iyi açıklayabilirsiniz. Ve işte 'profesör'ün ortaya çıktığı an burasıdır –ve bunun anlamı şimdilik her şey bitmiştir.

Kişisel yaşamda da buna bir benzerlik bulunabilir. Gerçekten âşık olan birisini ele alın. Gerçekten âşık olduğu sürece, hiçbir zaman kızın da kendisine âşık olabileceğini kavrayamaz; ya da bu ona akıl almaz –ah! Sevgi dolu bir tevâzu!- görünür. Sonra bırakalım kızı elde etsin ve aradan yıllar geçsin. O zaman âşığın artık tutkuyla titremediği bir an gelecektir; hayır, artık bu tutkunun yerini başka bir şey almış ve âşık aşırı derecede zekî, yani oldukça aptal hâle gelmiştir. Bu noktaya geldiğini; şimdi artık şu ya da bu nedenle delicesine âşık olduğunu mükemmel bir şekilde anlayabilmesinden, görmek mümkündür. Bu, kişisel yaşamda sık sık karşılaşılan bir olaydır. Bir zamanlar âşık olan karı ya da koca, on yıl sonra bu delice aşkında profesör olacaktır. Profesörlerin dâima kendilerini evrimin zirvesindeki en güzel çiçek olarak görme eğiliminde olmalarıyla tanınmaları gibi, bu aşk profesörleri de şu anda ulaştıkları aşamanın en yüksek aşama olduğunu düşünürler.

52 X 4 A 614

(İSÂ'YI) 'TAKLİT' OLMAKSIZIN, HIRİSTİYANLIK MİTOLOJİDİR, ŞİİRDİR

Günümüzün liberalleri Hıristiyanlığa saldırıyor ve onu mitoloji, şiir olarak niteliyorlar.

Sonra savunucular (yergisel olarak, yangında ne anlama geldiğini gözden uzak tutmaksızın onları kurtarma timi olarak adlandırmak mümkündür) ve resmî savunu gelir. Bunlar bu görüşü protesto eder, küfreder ve bu görüşü aşağılanmayı hak ettiği gerekçesiyle lanetler. Zira onlara göre; Hıristiyanlık her şey olabilir ama asla mitoloji, şiir olamaz.

Aber, aber[58] bunların savunuları, taklidi tamamen dışarıda bırakır (vaazları bile bu konudan söz etmez ve yaşamları İsâ'yı taklit etmenin tam tersini yansıtır). Ne yazık ki, bütün protestolarına rağmen, onlar için Hıristiyanlık mitolojidir, şiirdir.

Onların verdiği teminatlarda dolaylı olarak kendi görüşlerini çürüten tuhaf bir şeyler vardır. Eğer bir insan dikilmiş, elinde baltayla şiddetle ağaç kesiyor, ama bir yandan da kutsal olan her şeyin üstüne kendisinin mobilyacı olduğuna yemin ediyorsa, birisi rahatlıkla ona itiraz edebilir: hayır! baltayı böyle tutan birisi ne söylerse söylesin, mobilyacı olamaz.

52 X 4 A 626

HAKİKATIN TEBLİĞİ

RÂHİP: Bu dünyadan vazgeçmelisin –bunun değeri on rigsdaler olacaktır.

MÜRİD: Peki eğer bu dünyadan vazgeçersem, dünyevî olan her şeyi terk edersem, on rigsdalerden fazlasına katlanmak zorunda kalacağım. Tek bir soru soracağım: on rigsdaleri kim alacak?

RÂHİP: Elbetteki ben. Bu benim maaşım. Her şeyden önce dünyadan vazgeçmeyi tebliğ ederek benim ve âilemin geçimini sağlamak zorundayım. Bu nedenle bu çok âdil bir fiyat ve kısa bir süre sonra daha fazla ücret isteyebiliriz. Âdil olmak gerekirse, eğer sen de dünyayı ihlâsla ve coşkuyla tek etmeyi tebliğ edeceksen gö-

58 'Ama, ama'.

receksin ki, bu insandan çok şeyi götürür. Bu nedenle gerçekten yazı âilemle beraber kırlarda geçirmeye çok ihtiyacım var. Vs.

52 X 4 A 627

MUTSUZLUK

Zengin bir adama ilişkin bir mezmurda, büyük bir gayretle muazzam bir servet biriktiren ve 'bu servetin kime miras kalacağını bilmeyen' zengin bir adamdan söz edilmektedir.

Aynı şekilde ben de, entelektüel bağlamda, hiç de az bir miras bırakmayacağım. Ve ne yazık ki; bu mirasın kime kalacağını biliyorum. Derinden karşı çıktığım bir şahsiyete, şimdiye kadar en iyileri miras olarak devralan ve bunu yapmaya devam edecek olan bir kimseye –yani doçente, profesöre.

Ama bu da benim ıstırâbımın bir parçası. Bunu bilmek ve sonra bana yine belâ ve sıkıntı getirecek olduğunu ve kârını profesörün devralacağını –bir bağlamda o devralacak, başka bir bağlamda ise beraberimde götüreceğim- bildiğim hâlde oldukça istikrarlı bir şekilde çabalarımı sürdürmek de çektiklerimin bir parçası.

52 X 4 A 628

Ve eğer 'Profesör' bunu okuma şansı bulsa bile, bunlar onu durdurmayacak, vicdânının pişmanlık duymasına neden olmayacaktır. Hayır! Bütün bunlar bile, ona hakkında konuşabileceği bir şeyler verecek. Bu sonraki gözlemi de 'Profesör'ün okuma şansı olsa, bunlar yine onu durdurmayacaktır. Bu da onun üzerinde konuşacağı bir konu olacaktır. Bunu tenyadan (yakın bir tarihte *Adresseavisen*'de yayınlanan haberde, bir kadından çıkan tenya, kocasının *Adresseavisen*'de şükranla anlattığına göre 60 metreymiş) daha fazla uzatsak bile, o hâlâ 'Profesör' olarak kalacaktır ve hiçbir insan içinde bu 'profesör'ün takılıp kaldığı bu tenyadan o kimseyi kurtaramayacaktır. Bunu ancak Tanrı yapabilir; o da ancak o kimsenin kendisi isterse.

52 X 4 A 629

YA/YA DA

Bir zamanlar adlandırıldığım şekliyle ya/ya da. Benim YA'm olarak anlaşılması gerekene dair şimdiye kadar ne çok şartlardan geçtim!

Evliliğimi benim YA'm olarak gösterdim; ama evlilik benim kendi yaşamımın YA'sı değildi; YA DA bundan da çok ilerideyim.

Bu YA DA en serbest bağlamda tatmin anlamına gelmektedir. Sonra bütün aradaki konumlar geliyor: tatmin, ama etik bir ilâve ile. Ama benim YA'm burada değil. Sonra etik-dinî ilâveli tatmin geliyor; ama bu da benim YA'm değil.

Böylece geriye tek bir şey (bir YA) kaldı: ıstırap çekme, terk, dinî, bu dünyadaki her şeyden daha aşağı hâline gelme.

Eğer kökenim itibariyle, mizacım itibariyle bir diyalektikçi isem, o zaman aradaki YA'da değil, ancak son YA'da rahata erebilirim. Zira ancak son YA'da rahata erildiğinde YA-YA DA tüketilmiş olur.

52 X 4 A 663

10 EYLÜL

Bu gün nişanlanmamın üzerinden tam 12 yıl geçti.

Doğal olarak 'o' tam zamanında ortaya çıkıp benimle karşılaşmayı unutmadı. Hem de yaz boyunca yürüyüşe her zamankinden erken çıktığım (bu yaz boyunca arada sırada -onun kırsalda bulunması nedeniyle daha az sıklıkta- ve Nørreport yakınlarındaki sur boyunda karşılaşıyorduk) hâlde dün ve bu sabah Østerport yakınlarındaki caddelerde karşılaştık. Dün bana doğru gelirken aniden gözlerini kaçırdı; bu da beni meraklandırdı. Ama bunun açıklaması gecikmedi. Bir atlı bana seslenerek kayınbiraderimin hemen arkamda olduğunu ve benimle konuşmak istediğini haber verdi. Regine de onu görmüştü. Bugün bana baktı; ama başıyla selâm vermediği gibi benimle konuşmadı da. Ah, belki de benim selâm vereceğimi düşündü. Tanrım, bunu ve başka her şeyi onun için yapmayı

ne kadar çok isterdim. Ama sorumluluğunu almaya cesâret edemiyorum; bunu mutlaka onun istemesi gerek.

Ama bunun bu yıl olmasını çok istedim. Üstelik yıllardır bir şeyler yapma noktasında didinip duruyoruz.

Ama kuşkusuz hiçbir şey olmadı. Eğer olsaydı, onu ünlü yapmak için dünyevî başarı ve zafer kazanmak uğruna bir şeyleri riske atmak için beni ayartabilirdi.

Bu nedenledir ki; bugün olayların böylesine yumuşak bir biçimde sona ermesi benim için büyük anlam taşıyor. Bu olay bana gayet derin ve canlı bir biçimde, onun yaşamımda ilk öncelik olmadığını hatırlattı. Hayır, hayır insânî anlamda evet; kesinlikle onun benim yaşamımdaki ilk ve tek öncelik olduğu ve olacağı gerçeğini ifâde etmeyi çok isterdim –ama ilk öncelik Tanrı'nın. Benim Regine ile nişanlanmam ve nişanı bozmam gerçekten de Tanrı'yla ilişkim demek –eğer bunu söylemeye cüret edebilirsem, kutsal bir ifâdeyle benim Tanrı'yla nişanlanmam demektir.

Bu nedenle 10 Eylül, nişanlanma yıldönümüm bu şekilde anlaşılmalı ve bu nedenle bu günü yalnız başıma anmalıyım. Belki de kendisinin ıstırap çekmek üzere kutsandığını ilan ederek dünyada başarılı olan bir sofist, kendisi yaşamdan gerçekten zevk almamasına rağmen, bir kadının şan pırıltıları içinde yıkanmaktan duyduğu zevkin tadını hâlâ hissedebilen bir sofist hâline gelmemem için bu uyarıya ihtiyacım vardı.

Belki de yarın ona rastlayacağım ve belki yarın, öbür gün ya da bir yıl içinde herhangi bir gün bunu benden kendisi isteyecek. O zaman ben de yeterince istekli olacağım. Ama bu gün hiçbir şeyin olmaması bana kesinlikle çok değerli bir ders verdi. Bu olayı yaşamın tadını çıkarmayı, fânî bir zafer kazanmayı isteme yönünde Tanrı'dan bir işâret olarak yanlış anlayabilirdim –ve o zaman rûhu kızdırabilirdim; ama yanlış bir yön tuttuğumu ancak ölüm ânında fark edebilirdim.

10 Eylül 52 X 5 A 21[59]

59 Bu ve devamındaki kayıtlar, 30 Ağustos 1852 sonrasına ait NB (27) (X 5 A 1 ila 49)'dan alınmıştır.

TANRI'YLA İLİŞKİDE AŞAMA KAYDETME -TANRI'NIN AZÂMETİ

(1) Putperestlikte, her şeyin put olduğu yerde Tanrı'yla ilişkinin işâreti mutluluk, refâhtı; Tanrı'nın sevgilisi olmanın işâreti her şeyde başarılı olmaktı vs.

(2) Yahudilikte kayış başladı: Tanrı'nın dostu olma vs. ıstırap çekmeyle ifâdesini buldu. Ancak bu ıstırap özünde belli bir süre içindi, bir sınama idi –sonra henüz bu yaşamda iken mutluluk ve refâh geliyordu. Ama özünde putperestlikten farklı olarak Tanrı o kadar doğrudan bir Talih Pamphilius'u olarak sevilmeyecektir.

(3) Hıristiyanlık'ta Tanrı tarafından sevilme ıstırap çekme, sürekli ıstırap çekme, Tanrı'ya daha fazla yaklaşma daha fazla ıstırap çekmedir. Buna karşın ebediyyet tesellisi ve rûhun bunun Tanrı sevgisi olduğuna tanıklığı hep vardır. Tanrı'yı sevmeye cüret etmenin anlamı budur.

Tanrı'nın azâmeti konusunda mesâfe kaydetme bu üç aşamaya karşılık gelir.

Putperestlikte Tanrı'nın azâmeti yalnızca insanın azâmetinin en yücesidir –ve bu nedenle ayırt edici işâret doğrudanlıktır.

İlk kez Hıristiyanlık'ta Tanrı'nın azâmeti tam bir azâmet hâline geldi; insan olmaktan farklı bir türde azâmet, paradoksal azâmet hâline geldi ve bu nedenle ıstırapla ayırt edilebilir. [...]

İlk dindarlar (örneğin Luther), ıstırâbı şeytan aracılığıyla açıkladılar –yani ıstırâbı gönderen şeytandı –ben ise Tanrı'nın azâmetinin yardımıyla açıklıyorum.

Aksi hâlde Tanrı'nın gerçekten Tanrı olmasını istemiş olamazsınız ve O'nunla bir işiniz olamaz [...] Tanrı insanla temas kurduğunda, şöyle bir şey söyler: "Seni seviyorum, buna ebediyyen inan, ebedî aşk benim. Her ne kadar öyle başlasa da, bunun anlamı kayıtsız şartsız ıstırap çekme değildir. Ah! Eğer bu benim aşkım seni

heyecanlandırıyorsa ve buna karşılık Tanrınızı minnetle sevmek istiyorsanız –ve bu gerçekten de benim dileğimdir-, o zaman sevgi mutlaka ıstırap hâline gelmek zorundadır. Ama sabırsızlanma; sonunda görecek ve başaracaksınız. Ama azâmetimi her şeyin en kutsanmışının –Tanrı'yı sevmenin- sana bahşedildiği ya da izin verildiği bir tarzda azâmetimi değiştiremem. Ama o zaman her şey kolaylaşır; hayır, daha da güçleşir, ıstırap artar. Yine de bu ıstırâbın ardında yatan sevgidir. Beni sevmeye izin verilmesini ve ayrıca her şeyin kolay olmasını istemek, senin kekini almak ve onu yemektir.

Ben olayı böyle görüyorum. Ama dâima olduğu gibi, kendime ve herkese şöyle diyorum: Yavaş ol; eğer gidişât zorlaşırsa, o zaman Tanrı'yla daha az iddialı bir ilişkiyi dene. Ama bunu öyle dene ki; bıraktığın yerden tekrar başla. Kontrolü altında olduğunuz yasa değil, sevgidir.

52 X 5 A 39

NÜKTE

"Bu yol Londra'ya gider mi?" Evet, eğer geri dönerseniz gider; zira Londra'nın aksi yönüne gidiyorsunuz.

Birçok teoloji eseri, biraz da filoloji ve felsefe eserleri; özellikle de Yunan felsefesi üzerine felsefî eserler okudum. Tanıklık eden bilginlik, araştırma vs.ye saygı içinde boyun eğiyorum; tam bir tevâzu içinde yalnızca yeni bir mürid olduğumu itiraf ediyorum; ama onlarla aynı görüşte olamayacağım tek husus var.

İstisnasız hepsinde, bu meselenin şu şekilde sunulduğunu gördüm.

Diyorlar ki: Sokrat felsefesinde mesele hâlâ yalnızca bir yaşamdı. Ama Platon'da (bir başka deyişle, ilerleme kaydediyor, ilerliyoruz), mesele doktrin hâline geliyor. Sonra bilim hâline gelir. Ve böylece felsefeyle birlikte bilimin zirvesine çıkıp Sokrates'e daha aşağı bir düzlemmiş gibi baktığımız bu güne geliyoruz; zira felsefe Sokrates'in döneminde hâlâ yalnızca bir yaşamdı. [...]

Bu yol Londra'ya gider mi? Elbette, ama eğer geri dönerseniz.

Peki bu kavranamaz geri dönüş nasıl mümkün olacak? Oldukça basit.

Eğer felsefe (ya da din) bir insanın yaşamı ise, o zaman felsefe ve din bu dünyevî yaşamla heterojen bir ilişki içinde olduğundan, onun yaşamı (felsefe ve din onun içindeki yaşam olduğu için) bütün dünyevî yararlar ve kârlardan yoksun olacaktır.

Şimdi bu biz insanların sâhip olduğu bir şey değildir –ve bu benim oldukça doğal bulduğum bir şeydir.

Daha uygun başka bir çözüm bulamaz mıyız? Ah! İşte burada! Kişisel yaşamımı istisnâ tutarım; kişisel yaşamımı ayrı, felsefeyi ayrı bir mesele yaparım. Bu yolla kişisel yaşamım üzerindeki kontrolümü korurum ve tıpkı felsefenin etkisinde olmayan başkaları gibi, bir tüccar, bakkal vs. gibi kişisel yaşamımı mümkün olduğu kadar çok dünyevî yarar ve kârlar elde etmek üzere düzenleyebilirim. Öbür yandan felsefe bir bilimdir.

Bu yolla, içinde felsefenin hâlâ yalnızca bir yaşam olduğu filozof yerine [...], elimizde bir doçent, bir felsefe profesörü [...], bilimsel bir bakış açısından, objektif, üstün bir konumdan bakan birisi, Sokrat'a alt düzlemdeki birisi olarak bakan birisi olacaktır. [...]

Bu yol Londra'ya mı gidiyor? Yalnızca geri dönerseniz. [...]

53 X 5 A 113[60]

YA/YA DA

Ya/ya da'nın hizmet etmediği (ama aynı zamanda her ikisinin de hizmet ettiği) herhangi bir dava; Tanrı'nın davası değildir. Ama bu, ya/ya da'nın hizmet ettiği her davanın Tanrı'nın davası olduğu anlamına gelmez.

---

60 Bu ve devamındaki kayıtlar, 14 Şubat 1853 sonrasına ait NB (28) (X 5 A 90 ila XI 1 A 49)'dan alınmıştır.

Ya/ya da, yani ya/ya da'nın hizmet ettiği dava 'kraliyetin hizmetinde' olmaya benzer bir onaydır.

İnsan, sıradanlık, dünyevîlik, ruhsuzluk aynı zamanda her ikisinde yatar.

İşte kişisel yaşamını dikkate aldığınızda, Mynster fiilen Hıristiyanlığı bu şekilde tebliğ ediyor.

53 X 5 A 119

MERAKLI BENLİK -ÇELİŞKİ

Anselm bütün samimiyetiyle Tanrı'ya, Tanrı'nın varlığını kanıtlamada başarılı olması için dua eder. Başarılı olduğunu düşünür ve buna şükretmek üzere kendisini secdeye atar. Bu dua ve şükrün Tanrı'nın varlığına, kanıtların kendisinden daha sonsuz derecede kanıt olduğuna dikkat etmez.

53 X 5 A 120

KONTRAST

Clairvaux'lu Aziz Bernard* haçlı seferini açık gökyüzünün altında [...] toplanmış binlerce insanın önünde vaaz eder. Henüz sözlerini bitirmeden kalabalıktan haykırışlar yükselir: Haç, Haç![61]-gör-

* Clairvaux'lu Aziz Bernard (1090-1153) Fransız seçmeci din adamı. 1115 yılında Dijon'un kuzeyinde Clairvaux Manastırı'nın başkeşişi oldu. Ünlü mucizeleri ve belâğatlı vaazı sayesinde Bernard, çok sayıda insanı cezbetti. 1130 ila 1145 yılları arasında Roman Katolik Kilisesi'nde Clairvaux'un himâyesinde dünyanın değişik yerlerinde 90'dan fazla manastır kuruldu. Tapınak Şövalyeleri tarikatını kurarak ün kazandı ve 1146 yılında İkinci Haçlı seferi için vaazına başladı. Vezelay'daki vaazı Fransa'nın her yerinde heyecan uyandırdı; Fransa Kralı VII. Louis, Haçlı seferine katılmaya iknâ oldu. 1174 yılında aziz ilan edildi ve 1830 yılında Kilise doktoru olarak adlandırıldı. (Çevirenin Notu)

61 Tıpkı 'haçlı seferinde' (crusade) olduğu gibi Danimarka dilindeki Korstog kelimesinin de kökü 'haç' (cross) tur (Kors ya da Latince crux). Ancak İngilizce sözcük kökünü Danimarkca sözcük kadar açık bir biçimde göstermiyor.

düğünüz gibi, bu hayvan kategorisi yönünde çalışmaktır, insanları bir araya toplayıp kitleye çevirmektir.

Ah Sokrat, asil bilge! Kalabalığın ortasında, binlerce insanla çevrilmiş hâlde, sen 'kitle'yi ayırmak ve 'tekil birey' bulmak için –bu insan kategorisidir- çalışıyorsun.

Bernard bir Hıristiyan'dır ve bunlar Hıristiyanlık âleminde olup bitti. Sokrat ise bir pagandır. Buna rağmen Sokrat'ın yönteminde Aziz Bernard'ınkinden daha fazla Hıristiyanlık vardır.

53 X 5 A 133

HIRİSTİYANLIĞIN KAFA KARIŞIKLIĞI

Hıristiyanlık bir pratik, bir karakter testidir.

Hıristiyanlığı bir doktrine, pasif objeye, derin tefekküre çevirmek, tâlihsiz bir düşünür türünü sonuç verdi. Bu düşünür türü kırk sayfa gerçekleşmesi imkânsız hayâllerini yazdıktan sonra, 41. sayfada şunu söyleyerek bitirir: Biz bunu gerçekten tamamen anlayamayız. Ah! Ne kadar acıklı bir zaman israfı! Ve Augustin bile böyledir!

Sokrat ne kadar âşikâr, -eğer söylememe izin verilirse- ne kadar bâkir derecede saf bir düşünürdür ki; kavradıkları ile kavrayamadıkları arasında güçlü bir ayrım yapar. Eğer bir insan, bütün söylenenler ve yapılanların kavranamaz olduğunu anlatan 41. sayfayı okumak zorunda ise, o kırk sayfayı tasarruf etmek Sokratça bir yöntemdir. Ancak eğer bu metot getirilirse bütün o profesörlere ne olacak?

53 X 5 A 134

KENDİM HAKKINDA

13 Ekim

Kuşkusuz 1848 ve 1849 yıllarına ait günlüklerde kendim hakkında yazdıklarıma hâlâ karışmış bir yaratıcılık var. Benim kadar

şiirsel anlamda üretici olduğunuzda bu tür şeyleri uzak tutmam kolay değil. Kalemi elinize alır almaz ortaya çıkıyorlar. Hâlbuki kendi başıma olduğumda kendim hakkında son derece öz ve âşikâr bir kanıya varıyorum. Ama bunu yazmaya kalktığım anda, bu kanı bir ürüne dönüşüyor. Aynı şekilde dinî izlenimlerimi, fikirlerimi, ifâdelerimi kendim için yararlandığım tarzda kaydetmek için hiçbir arzu duymuyorum. Sanki bunlar çok önemsizmiş gibi geliyor. Şimdi bunlardan yalnızca bir kaçına sâhibim –ama bunlardan yığınlarca ürettim. Böyle bir ifâdeyi ancak kullanıp tükettiğimde onu yazmayı düşünebilir ya da eserlerime sızmasına izin verebilirim.

Ama yine de şimdi kendim hakkında yazacağım.

O kadar uzun süredir aklımda bulunduğu için hangisinin önce ortaya çıktığını gerçekten söyleyemeyeceğim iki fikir var. Birincisi; kaderleri kurban edilmek, bir fikri teşvik etmek için şu ya da bu savaşta başkaları için kurban edilmek olan insanlar var –ve kişisel kaderim nedeniyle ben böyle bir kimseydim. İkincisi; ben hiçbir zaman geçimimi sağlamak üzere çalışmak zorunda bırakılmadım. Bunun nedeni kısmen çok genç öleceğime inanmam; kısmen de benim özgün kaderim nedeniyle, Tanrı'nın bu ıstırâbı ve bu görevi benden uzak tutacağına inanmamdır. Peki bu düşünceleri nereden elde ettim? Bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var: bunları bir yerde okumadım ya da başka birisinden almadım.

Şimdi kısaca yaşamımı gözden geçireceğim.

'Onu' terk ettiğimde, Tanrı'ya tek bir şey için yalvardım: *Either/Or*'u yazmada ve bitirmede başarılı olabilmek (bu da onun için di; çünkü 'The Seducer's Diary' aslında reddetmek anlamına geliyordu ya da *Fear and Trembling*'de denildiği gibi 'Çocuk sütten kesileceği zaman, anne memelerine kara sürer') –sonra bir köy kilisesine çekilecektim. Bu benim için dünyadan vazgeçmeyi ifâde etme yolu olacaktı.

Either/Or'da başarılı oldum. Yine de diğer şeyler beklediğim gibi gitmedi. Ben nefret edileceğimi, lanetleneceğimi vs. bekliyordum. Ah hayır! Mükemmel bir başarı kazandım.

Böylece *Either/Or*'u bitirmeye ilişkin dileğim bakımından duam kabul oldu.

Sonra bir köy kilisesine çekilip köy râhibi olmalıydım. İtiraf etmeliyim ki; bu kadar kısa süre içinde bu kadar çok yazdıktan ve burada kendi yurdumda bu kadar çok sansasyon uyandırdıktan sonra, az çok bu fikri unuttum. Üstelik içimde uyanan yaratıcılık ateşi direnemeyeceğim kadar güçlüydü.

Başka bir şey daha oldu: bir yazar oldum, ama dinî yazarlığa yöneldim.

Kısa süre sonra diğer fikir (köy râhipliği) tekrar ortaya çıktı. Yazmayı mümkün olduğu kadar kısa sürede tamamlamaya, sonra da köy râhibi olmaya niyetlendim.

Her yeni kitapla birlikte düşündüm: şimdi durmalıyım.

Bu karar en âşikâr biçimde *Concluding Postscript*'le bağlantılı olarak ortaya çıktı.

Bu noktada artık durmaya kararlıydım. Sonra *Corsair* hakkındaki o satırı yazdım.

O andan itibaren, yazarlığın ne olduğu hakkındaki fikrim değişti. Şimdi mümkün olduğu kadar devam etmem gerektiğine inanıyorum. Yazar olmak, burada olmak, şimdi o kadar çileden çıkarıcı bir deneyim ki, içinde kırlara çekilmekten çok daha fazla asketizm var.

Sonra 1848 yılı geldi. Burada kendi yaşamım hakkında beni neredeyse ezen bir perspektif bana bahşedildi. Yaşamımı şöyle görüyordum: Tanrı'nın rehberliği beni yönlendirmişti; bana gerçekten de olağanüstülük bahşedilmişti.

Ama aynı anda bir başka düşünce daha zihnimde berraklaştı: eğer gerçekten olağanüstü olsaydım, bu karaktere uygun hareket etmem, yoksulluk içinde yaşamaya istekli olmam, hayâl ettiğimden çok daha başka bir tarzda acı çekmem istenmeliydi.

Bunlar 1848'de oldu. Hiçbir zaman gerçekten çok gürbüz olmadım. Ve bu süre boyunca birkaç olayda ölümün kıyısına yaklaştım

ve eğer ölürsem benim davamı yürütecek birisini bulmam gerektiğini düşünmeye başladım. Seçimim, bir süredir benimle temas kurmaya çalışan Profesör Nielsen'den yana oldu (bu konuda hem günlüklerde hem de günlük hâlinde toplanmamış serbest kâğıtlarda bir şeyler vardır).

Böylece yine erteledim.

Zaman geçti. Kabaca şu şekilde düşündüm: eğer kendi kişiliğinde olağanüstüyü taşıyamıyorsan, o zaman en son eserleri unut ve fânîlik için bir şeyler dene; bu yolla başarılı olabilirsin. Zira uzun süredir anladım ki; çağla ters ilişki içindeyim: eğer fânî zaferin tadını çıkaracaksam, bunu işi bırakmakla yapmalıyım.

Doğru olmayı daima temel mesele olarak gördüm. O zaman çabamı fânî bir çabaya dönüştüreceğim.

Tam o anda 'onun' düşüncesi uyandı içimde. Zira eğer duracaksam, eğer başarım fânî bir başarı olacaksa, o zaman Regine'in öne çıkarılması gerekir.

Bu düşünceler içinde zaman akıp gitti. Aşırı derecede acı çektim.

Özetin özeti; fikri unutma düşüncesinden vazgeçtim ve en son eserimi (*Practice in Christianity*) riske atmaya karar verdim. Ertesi gün metni teslim almak isteyen matbaacıya yazdım –sonra Meclis Üyesi Olsen öldü. Tuhaf! Eğer bir gün önce bunu bilseydim, matbaacıya yazmaz, bir süre daha beklerdim. Şimdi bu kararımı nihâî karar olarak görüyorum. Ama yine de sona erdirilmeyi bekliyordu. Bu nedenle nihâî eser de müstear isimle yayınlandı.

Yine bir köy râhibi olmayı düşündüm –ama bu kez farklı nedenlerle. Şimdi mâlî desteğe ihtiyacım vardı ve geçim kaynağı bulmayı düşünerek hareket ediyordum.

Burada durduruldum ve şu düşünceye tutsak oldum: Bir Hıristiyan olarak çabalarımı fânîleştirmeye cüret edebilir miyim?

'Regine' söz konusu olduğu sürece hiçbir şey yapamam. Bunun bir nedeni; ilişkiyi bozma muazzam riskini dâima göz önünde bulun-

durmak zorundayım (1848 ve 1849 yılları kayıtlarına bakınız). İkinci nedeni ise, buna cesâret edemem; çünkü bunun anlamı, çabalarımı fânîleştirmek için bir başka girişimde daha bulunmak olacaktır. Bu nedenle şu düşünceye karşı çıkmamıştım: eğer bunu şu ya da bu şekilde Regine isteyecekse, eğer o benimle resmî ve kesin bir uzlaşma isterse, bunu orada durmam ve çabalarımı fânîleştirmem için Tanrı'nın rehberliğinden gelen bir işâret olarak görebilirim.

Şimdi üzerimdeki yük daha da artıyor. Yazmak neredeyse aptalca bir oyun gibi görünüyor; öbür yandan aç kalmak ise daha çok Hıristiyanlığa benziyor. Peki Hıristiyanlık nedir? Doktriner prensiplerin bir özeti değil, karakter olarak hizmet etmektir.

Altı aydır yaşam biçimimi değiştirdim; her şey ne kadarına dayanabileceğimi görmeye yöneltildi.

Yine de asketizm sofistike olmasıyla beni etkiliyor –ve böylece yine rahmete sığınıyorum.

İncil açıkça ebedî bir cehennem cezası bulunduğu görüşüne dayanıyor ve belki milyonda bir insan bile kurtulamayacak. Hıristiyanlık içinde yetiştirilen bizler hepimizin kesinlikle kurtulacağı varsayımı içinde yaşıyoruz.

Öyle anlar geliyor ki; sanki önceki görüşü kavramalı ve sonra Tanrı namına o fikirden tamamen kopmalıyım.

Bunu düşündüğümde beni durduran tek şey var –Regine. O bu tür bir Hıristiyanlık hakkında hiçbir fikre sâhip değil. Eğer bu fikre sarılırsam, eğer bu fikri izlersem, o zaman aramızda dinî bir ayrılık olacak.

Herkes diyecek ki; "peki o zaman bunun anlamının, Hıristiyanlığı bu şekilde anlamadığın olduğundan nasıl kuşku duyabilirsin?" Ah, ama İncil korkutucu bir kitap. Zira yalnızca bu tür bir çatışmayı gerçek Hıristiyanlığın parçası olmak olarak kabul ediyor.

İşte böyle mücâdele ediyorum. Ve yine her şeyin nihâyetsiz derecede yatışmış gibi göründüğü anlar var. Bunlar görevimi hakîkati

açıklığa kavuşturarak yaşamlarımıza taşımak olarak gördüğüm ve Hıristiyanlığımızın herkesin 'mürid' olması gerekmeyen, yumuşatılmış bir versiyon olduğunu samimi bir şekilde itiraf ettiğim zamanlardı.

Ancak mutlaka bırakmalıyım. Yazmak beni tüketiyor. Üzerimde ağır, devasa bir üretkenlik yükü var. Peki beni başka ne meşgul ediyor: çabalarımı fânîleştirmeye cesâret edebilir miyim? Fânî olan her şeyin terki demek olan Hıristiyanlığı tebliğ etmekten dolayı fânî avantajlar elde edebilir miyim?

13 Ekim 53 X 5 A 146

HESAPLAMALARIM

2 Kasım

[...] Mynster ile benim aramdaki çatışmayı doğuranın ne olduğunu görmek çok kolay. Eğer din adamları sınıfına muhâlefet karakterden yoksun olmasaydı, planladığım hareket tarzım yalnızca muhtemel bir savunmadan ibâret olacaktı. Zihnimdeki muhâlefeti olması gerektiği gibi temsil ettim ve buna göre yerleşik düzeni savundum. Ama bunu yaparken, benim savunmamı yerleşik düzene karşı bir tehdit gibi gösteren bir standart oluşturuldu. Ve fiilî muhâlefet meseleyi bu düzeyde kavrayamadığından, Piskopos Mynster'e benim muhâlefetim işkence kılığında göründü. Hakîkat açısından onu meşgul etmiyorum; onun bütün istediği fiziksel güçlerinin daha fazla etkiye sâhip olması ve böylece dünyevî bir tehlike oluşturabilmeleri.

53 X 5 A 147

YA/YA DA

1853 S. Kierkegaard

Ya insanların Hıristiyan ilerlemesi hakkında, bizim şimdi Hıristiyanlık bağlamında ortaçağ Hıristiyanlığından daha üstün olduğu-

muz hakkında, bu dünyayı manastır yoluyla terk etme hakkında konuşmasını ya da bununla meşgul olmasını *durdurmalıyız* –ve başından bu yana işin gerçek yüzünü; nasıl Hıristiyanlar olduğumuzu, ne kadar geri olduğumuzu ve Tanrı'nın rahmetine sığınmamız gerektiğini kendimize, birbirimize ve Tanrı'ya itiraf etmeliyiz.

Ya da ortaçağın manastır yoluyla dünyayı terkine üstün oluşumuz hakkında konuşmaya devam edenlerin ayrıca yaşamlarının da bunu ifâde etmesi için ısrar etmeliyiz –ancak Hıristiyanlık bağlamında ortaçağın manastır yoluyla dünyayı terkine üstün tek şey vardır: şehitlik. [...]

53 X 6 B 235[62]

Evet, 'Ya/Ya da'; işte mücâdelenin gerçekleşmesi gereken yer burası ve işte bu nedenle benim ilk sözlerim 'Ya/Ya da' (Either/Or). Ve kendim hakkında, *Either/Or*'da söylendiği gibi, şunu söyleyebilirim: ben alnına 'Ya/Ya da' yazılı anlaşılması güç bir varlığım.

Ancak bunun nasıl anlaşılması gerektiği çok âşikâr değil; öncelikle birçok şeyin doğru yerine oturtulması gerekir. Bu yüzden bütün yazılanlar *uno tenore*,[63] yine de bir tekrarla ilişkili: her şeyin tekrarlanması gerekiyor. Bu nedenledir ki; böylesine büyük bir baskı altında ve böylesine hızlı bir şekilde çalışılması gerekiyordu –yerel bilgelerin sonsuz derecede aptalca bulduğu bir şey. Zira her şeyin görünen bir tekrarı var. Bu yüzden küçük bir kitap olan *Repetition*'da şöyle deniyor: Tekrarlama her şeyi harekete geçiren kategoridir.

Either/Or'un düzenli olarak yerine yerleştirilebilmesinden önce, yalnızca her şeyi yerli yerine koymak değil, aynı zamanda *eğitilmem* de gerekiyordu. Bu yüzden yazarlık faaliyetlerim hakkındaki küçük kitapta şöyle deniyor: bütün mesele benim eğitimim ve bu neden-

62 Bu dönemi bitiren bu ve devamındaki kayıt, NB (28) nolu günlüğe ait olmamasına karşın kronolojik nedenlerle buraya konulmuştur. Bunlar Piskopos Mynster ve yerleşik düzene ilişkin polemikle bağlantılı notlardandır.

63 'Bir etkisi' ya da 'bir yönü'.

le Yargıç'ın genç adama söylediği ilk şeylerden birisi şudur: senin yetiştiğini gördüğüm zaman vs. terbiye edilmemiş bir atı ve anlayacağım gibi dizginleri tutan bir eli görüyorum; başının üzerinde duran zaptedilemeyen kaderin kırbacını görüyorum. Bu nedenledir ki; yakın tarihlerde (*For Self Examination*'da) şunu söyledim: Bir at arabası sürücüsü olmanın Tanrı'yı mutlu ettiği bir dönem vardı vs.

51 X 6 B 236

1854–1855

SALDIRI

O dönemde Danimarka kültürünün en etkili ve saygın şahsiyeti olan Mynster, 30 Ocak 1854 tarihinde öldü. Kraliyet Kilisesi'nde bir cenâze töreni düzenlendi. Yeni Saray Râhibi Profesör Martensen, törenden hemen sonra yayınlanan konuşmasında, müteveffâ piskopostan 'hakîkatin tanığı' olarak söz etti. Bu ifâdenin o ağızdan hem de o ortamda çıkması, onunla ve Mynster'in bir çatışma sürecinde olduğunu bilen Kierkegaard için çok fazlaydı. Daha doğrusu, bu onun beklediği çatışma ânıydı. Zira ana aktör güvenle yoldan çekilmişti; asıl hedef kilise, şimdi onun görüş alanı içindeydi. Kierkegaard saldırıyı, Mynster'in, vaaz ettiği Hıristiyanlığın bir illüzyon olduğunu itiraf etmesi ihtimâlinin dâima var olması nedeniyle ertelediğini söylüyor.[1] Ama bu daha çok bir manevra ya da savaşta bir hamle gibi görünüyor. Kierkegaard hemen Martensen'in konuşmasına cevap olarak bir makale yazdı: "Piskopos Mynster bir 'Hakîkat Tanığı', 'Hakîkatin Doğru Tanıkları'ndan birisi miydi? –Gerçek bu mudur?" Bu makalede Kierkegaard, Mynster'in böyle bir tanık olmadığı gibi; Hıristiyanlığı ciddiye almanın dâima ıstırap içerdiği gerçeğini bastırmakla kalmadığını, kendi kişiliğinde de Hıristiyanlık meydan okumasını temsil etmede oldukça başarısız olduğunu yazdı.

Ama bu da gecikmişti; tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi. Gerçekten de bu makaleyi Şubat sonunda her yönüyle hazır olmasına

[1] Aşağıdaki ilk kayda bakınız.

karşın, Kierkegaard onu yıl sonuna kadar yayınlamadı. Ancak bu defâki nedeni; siyasal durum ve davasının şartlarına hassâsiyetten kaynaklanan bir kararsızlık değildi. Martensen uzun süredir kendisini Mynster'in halefi olarak görüyordu ve bu adaylığı o dönemde hükûmeti elinde bulunduran muhâfazakâr çevreler tarafından destekleniyordu. Ayrıca birkaç çevre de buna muhâlefet ediyordu. Eğer Kierkegaard, Martensen'in başpiskopos olmasını önlemek isteseydi, kendi ağırlığını kullanarak bu muhâlefeti kolaylıkla istismâr edebilirdi. Ancak kendi davasının kurallarına titizlikle bağlı olması onu yalnızca bunu yapmaktan değil, aynı zamanda sadece siyasal içerik taşıyan bir değişime destek olarak nitelenebilecek herhangi bir tarzda hareket etmekten de alıkoydu. Kierkegaard ayrıca Martensen'e muhâlefete ilişkin kendi nedenlerini, Kilisenin zaten kendi içinde dejenere olduğu eleştirisinden kaynaklanan muhâlefeti yapanlarınkinden, özellikle Kierkegaard'ın kardeşinin de taraftarı olduğu dirilişçi ve şâir N. F. S. Grundtvig'in taraftarlarının muhâlefetinden ayırmak istiyordu. Kierkegaard; Kiliseye yönelik eleştirileri hem Mynster'e hem de Martensen'e yönelik açıkça kişisel bir unsur taşımasına karşın, Mynster'e olan saygısını hiç yitirmedi ve saldırısını Mynster'in ölümüne kadar ertelemesi de onun müteveffâ piskopos için bir anıt yapılmasını finanse etme kampanyasına müdâhale edebilecek bir polemiğe girmeyi istememesinde yankısını buldu. Kierkegaard'ın kendisine ait meselelerde gösterdiği dürüstlük ve titizlik, Kierkegaard'a babası tarafından yazılmış bir kitabı gönderen Mynster'in oğluna 1854 yılında yazdığı bir mektupta açıkça görülmektedir:

> Teşekkürler Râhip Mynster; beni böylesine bir muhabbetle hatırladığınız için! Bütün samimiyetimle, bunu çok etkileyici bulduğumu söylemek istiyorum. Yine bu nedenle bana gönderdiğiniz kitaba eşlik eden küçük notu da muhâfaza edeceğim.
>
> Ama kitabın kendisini kabul edemem. Benim müteveffâ babanızla ilişkim oldukça özel bir ilişkiydi. Onunla ilk kez görüştüğümde ona özel olarak ve mümkün olduğu kadar ciddî bir biçimde, ona ne kadar çok katılmadığımı söyledim. Yine özel olarak ona tekrar tekrar

söylediğim gibi –ve onun beni sempatiyle dinlemek sûretiyle gösterdiği iyi niyeti hiç unutmayacağım- benim ana kaygım kendi müteveffâ babamın anısıydı.

Şimdi o öldüğüne göre durmalıyım. Şimdi istesem de istemesem de bu tür şeyleri dikkate almak zorunda olmaksızın konuşma özgürlüğüne sâhibim. Ve bu nedenle beni bağlayabilecek bir yanlış anlamayı doğurabilecek her şeyden kaçınmalıyım; örneğin bu kitabı kabul etmek gibi. Zira sizin onu bana göndermiş olmanız (ve bu sizin nezâketinizdendi) her şeyin eskisi gibi olduğunu söylüyor –ama hayır her şey eskisi gibi değil. Sevgili Râhip M, eğer bu davranışım, sizin bana olan muhabbetinizi sürdürmenizi engelleyecek hoş olmayan ve rahatsız edici etki yaratacaksa, lütfen tek şeyden emin olun: ben (dostunuz olarak) kalacağım.

Muhabbetlerimle S. K.[2]

O yılın sonuna gelindiğinde, Kierkegaard titizlikle koruduğu harekete geçme özgürlüğünü kullanabileceğini ve kullanması gerektiğini artık biliyordu. Ana engeller ortadan kalkmıştı. İlk planda, Martensen'in Mynster'in yerini almasını engellemeye yönelik bütün girişimler başarısız olmuştu. Bu nedenle Kierkegaard'ın süregelen muhâlefetinin artık kendi başına bir anlamı vardı. İkincisi; Aralık ayında hükûmette bir değişiklik oldu ve Millî Liberal muhâlefet iktidarı ele geçirdi ve Kierkegaard'ın en etkili rakip eleştirmenlerinin çaresine baktı. Makale 18 Aralık'ta yayınlandı.

Ancak makalenin ani bir reaksiyon uyandırması yerine, Kierkegaard'ın geciken cevabı şaşkınlığa yol açtı. Buna etken olan faktörlerden birisi kuşkusuz gecikmenin kendisi idi. Ancak bundan başka Kierkegaard ile Mynster arasındaki anlaşmazlığın şimdiye kadar hiçbir görünür işâretinin olmaması da etkili oldu. Gerçekten de Kierkegaard'ın, piskoposu sürekli olarak desteklediği biliniyordu. Martensen'in kendisine yönelik bir saldırı beklenebilirdi; ama bu anti-Hegelci bireyci ve âile dostuna değil. Kuşkusuz Kierkegaard'ın eserlerini okuyup anlayanlar, 'çatışma'nın nedenlerini takdir ede-

[2] *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s. 327-328 (417-418).

bilirlerdi. Kierkegaard'ın Martensen'in konuşmasına cevap vermesindeki mantıksal kaçınılmazlığı da görmüş olabilirlerdi. Ama o dönemde böyle insanlar yoktu.

Fiilî reaksiyon çok azdı. Martensen bir cevap yayınladı ve birkaç din adamı Kierkegaard'a yönelik bildik cevap verme geleneğine uyarak, Kierkegaard'ın Mynster'i hakîkatin tanığı olmada başarısız olmakla yargıladığı standardın eksantrik derecede abartılı olduğu itirazını yaptılar. Ancak genelde din adamları bu olayı görmezden geldiler. Böylece Kierkegaard, özellikle de Mynster'in halefinin kendisine karşı manevralara rağmen konumunu rahatlıkla koruması yüzünden, kendini aptal durumuna düşürmeye yaklaşmıştı.[3] Ancak Ocak 1855'te gazetelerde bazı tartışmalar vardı ve Kierkegaard daha sonraki aylarda birçok makale yazarak direndi ve Haziran ayında kendi tek sayfalı gazetesi, *The Instant (Øiblikket)*'ı yayınladı.

İçinde Kierkegaard'ın Devlet Kilisesiyle ve özellikle de 1849 yılında kurulan Halkın Kilisesi ile alay ettiği bu yayın, *Corsair* okuyucularından büyük övgü aldı ve gerçekten de hiciv literatürünün klasiklerinden birisidir. Dokuz sayı çıkarılan bu yayının yaşamı Ekim ayında Kierkegaard'ın hastalanmasıyla sona erdi.

---

[3] Aşağıdaki XI 1 A 47'ye bakınız.

1 Mart 1854

PİSKOPOS MYNSTER

O şimdi yok.

Eğer yaşamında kendisinin sunduğu Hıristiyanlığın gerçek Hıristiyanlık olmayıp yumuşatılmış Hıristiyanlık olduğunu itiraf etmiş olsaydı, bir çağ süren yaşamı çok daha arzu edilir bir yaşam olacaktı.

Bu nedenle böyle bir itiraf ihtimâlinin son ana, evet son ana kadar açık tutulması gerekiyordu. Böylelikle belki de ölüm döşeğinde bu itirafı yapmak isteyebilirdi. Bu nedenle ona saldırmak mümkün değildi. Beni her şeye katlanmaya, hatta Goldschmidt ile olan meselede inanılmaz derecede ileri gitmesine rağmen, mecbur eden buydu.[4] Zira hiç kimse onun etkilenip böyle bir itirafla ortaya çıkıp çıkmayacağını bilemezdi.

Şimdi o böyle bir itirafta bulunmaksızın öldüğüne göre, her şey değişti. Arkasında bıraktığı tek şey; Hıristiyanlığı tam anlamıyla bir illüzyon olarak vaaz ettiğidir.

Benim ölmüş babamın râhibine melankolik bağlılığıma ilişkin durum da değişti. Zira onun ölümünden sonra bile onun hakkında

---

[4] Mynster, *Yderligere Bidrag til Forhandlingerne om de kirkelige Forhold i Danmark* (Danimarka'daki din adamlarının durumuna ilişkin müzâkerelere ileri katkılar) Kopenhag, 1851, s.44'te Goldschmidt'ten 'en yetenekli yazarlarımızdan birisi' olarak söz etmekte, Kierkegaard'ı Goldschmidt tarafından üretilen bir terimle (*Fremtoning*) tanımlamaktadır. Bakınız X 4 A 167.

çekinceli konuşmak çok fazla olacaktı. Bunu eski bağlılığım ve estetik hayranlığıma kuşku düşürecek olsa da yapmak zorundaydım.

Orijinalinde her şeyi Mynster için bir zafere dönüştürmeyi istedim. Daha sonra her şeyi daha açık bir biçimde görmüş olsam da, bu benim arzum olarak kaldı. Ama bu küçük itirafı istemeye mecburdum. Hem de bunu kendi adıma bir arzu olarak değil, Piskopos M.'nin bir zaferine dönüştürecek tarzda yapılabileceğine inandığım için istiyordum.

Aramızda gizli bir yanlış anlaşılmanın başlamasından bu yana, benim arzum en azından o hayattayken ona saldırmama yönünde gerçekleşti. Benim ondan önce ölebileceğimi de düşünüyordum.

Ve ona saldırmak zorunda kalabileceğim düşüncesi zihnime iyice yerleşmeye başlamıştı. Onun vaazlarından yalnızca birini, sonuncusunu kaçırdım. Bunun nedeni hastalık değildi; Kolthoff vaazını dinlemeye gittim.[5] Bunun anlamının şu olduğu kanısına vardım: Vakti geldi, babandan miras olarak devraldığın geleneği kırmalısın. Bu M.'nin son vaazıydı. Tanrı'ya şükür; bu da Tanrı'dan bir işâret değil mi?

Eğer Piskopos M. teslim olsaydı (ki bunu herkesten saklayacaktım ve bu da onun zaferi olarak görünecekti), benim dışsal şartlarım da ilgiden uzak kalacaktı. Halbuki, ruhsal bakımdan kendi özelinde bana yeterince teslim olduğuna inandığım Piskopos M., dünyevî bilgeliği içinde, sonunda şu ya da bu yolla benim ona teslim olacağımı sanıyordu. Zira mâlî bakımdan ona karşı direnemeyecektim. Bana gelince; onunla konuşmalarımızda -her ne kadar bana yönelik olmasa da- sıklıkla ve akıllıca söylediği gibi; (zafer) en güçlü olanın değil, en uzun süre dayanabilenindir.

54 XI 1 A 1[6]

---

5 Ernst Wilhelm Kolthoff (1809-1890), Kopenhag'taki Kutsal Ruh (*Helliga-andskirke*) Kilisesi'ndeydi.

6 Bu ve devamındaki kayıtlar, bu iki dönemi kapsamaktadır ve XI 1 A 1 ila 49 sonuç bölümünü oluşturur. Bu dönemdeki günlük kayıtları 1 Mart 1854 sonrasına aittir.

ZULÜM

Çağımızda zulüm yoktur –zira Hıristiyanlık âlemi karakterden o kadar yoksun ki, gerçekten zulüm yapacak hiçbir şey yok. [...]

54 XI 1 A 8

YENİ

Hıristiyanlık bakımından yeni olan Tanrı'dan gelir; siyâsal bakımdan yeni olan ise sokaktan gelir.

54 XI 1 A 17

En aptal kimselerin bile ebediyet hakkında nasıl konuşacağını bilmesi ve aynı zamanda ikiyüzlülük yapıp fânîyi de garanti altına alması ne hayret verici bir ustalıktır.

Eğer bu perspektiften bakarsanız, en aptal insan bile korkunç derecede bilgedir.

54 XI 1 A 20

GÜNLÜK BASIN

Günlük basın gerçekten de kişilik sâhibi olmayı imkânsız kılacak şekilde tasarlanıyor. Muazzam bir soyutlama, tekil bireyin karşısında nihâyetsiz üstün güce sâhip kuşak olarak işlev görmektedir.

Kadim çağlarda bilinmeyen bir araçtır; o zaman mücâdele kişilikle soyut arasındaki mücâdele, çağımızdaki kadar denklikten uzak değildi. Bir birey bu muazzam silahı (kişilik dışı olarak, sersemce) tekil bireye karşı kullanabilir.

54 XI 1 A 25

YA/YA DA

Ya Hıristiyanlık şudur: Hıristiyan olmak Tanrı'yla akrabalık ilişkisi içinde olmaktır; ama aynı zamanda prototip ve taklit (İsâ'nın sünnetine uyma) de karakteristiktir ve 'kutsanmış kişi gücenmeyen kişidir' sözlerinin anlamı; Hıristiyan olmak –insânî ifâdeyle- bu yaşamda mutsuz olmak ve bunun için istekli olmaktır. *Ya da* Hıristiyanlık şunu ifâde eder: paganizmin, insanın Tanrı'yla akrabalığı hakkındaki hayâli çok hırslı bir hayâldir –İsâ arabulucudur... ve geri kalanlar, siz insanlar yaşamın tadını kendi tarzınızda çıkarabilirsiniz; ama siz daha alt bir düzeydesiniz. Bu durumda 'taklit' tamamen yok olur ve "kutsanmış olan gücenmeyen kişidir" sözü şu şekilde yorumlanacaktır: artık Tanrı'yla akrabalık ilişkisi içinde değilsiniz; ama daha alt düzeydesiniz ve buna gücenmemelisiniz.

Önceki görüş İncil'de ve ilk dönem kilisesinde açıkça görülür; sonraki görüş ise özellikle Protestanlık'ta bulunur.

54 XI 1 A 27

LUTHERCİLİK

Luthercilik ıslâhçılıktır –ama her şey için norm oluşturan ıslâh, ikinci kuşak (ıslâhın konusu olan olgudan yoksun olan ikinci kuşak) için kafa karıştırıcıdır. Ve bu yolla ardı ardına gelen her kuşakta durum daha da kötüye giderek, ıslâh–elbette artık kendisini yerleşik hâle getirmiştir- orijinalinde kasdedilenin tam tersini üreterek sona erer.

İşte olan budur. Kendisini bağımsız olarak Hıristiyanlığın tamamı hâline getiren Lutherci ıslâh en rafine dünyevîlik ve paganizm türünü doğurmaktadır.

54 XI 1 A 28

KENDİM VE BİRÂDERİM HAKKINDA

Yaşamım öyle geçti ki; beni delirtmek için mümkün olan en büyük ölçekte girişimlerde bulunuldu. Bunun sonucu olarak bütün bir halk sınıfı için yarı çılgın bir kimse olarak var oldum. Ve sonra benim esriği temsil ettiğimi ifâde eden bir yargıya ustaca varan bir birâdere sâhibim (bunun anlamı birçok kimse için deli ile aynıdır ve tıbbî eserlerde de bu durum bir tür delilik olarak sınıflandırılmaktadır). Martensen ise itidalin ta kendisidir.

54 XI 1 A 47

ÇAĞDAŞLARIMIZIN ACINACAK HÂLİ VE DÜNYEVİLİĞİ

Fikir perspektifinden bir zamanlar Martensen karşısında galip geldiğim gerçeğini belki birçok kişi hâlâ takdir ediyor. Ama insanlar fânî ile dolaylı olarak ilişkiye sâhip her şeye o kadar alışkın ki, genç bir öğrenci bile kuşkusuz şu şekilde mantık yürütmektedir: Kierkegaard hiçbir şey olamaz, bu nedenle onun kazanması imkânsızdır. Eğer kazanmış olsaydı, bunun sonucu mutlaka Martensen'i koltuğundan etmesi ya da en azından kendisinin profesörlük makamını elde etmesi olmalıydı.

Ve şimdi varsayalım ki, o genç öğrenci, Peter'in bir koltuk elde etmesini sağladı; sonra aşamalı olarak Kierkegaardcı polemiğin Martensen'i bitirdiğine dair bir söz yayıldı. İnsanlar bunu başaranın birâderim olduğuna inanacaklar. Zira profesör olarak Martensen'in yerine geçen o.

54 XI 1 A 48

TOPLUMUN HIRİSTİYANLIKTAN UZAKLIĞI -VE YİNE DE HEPİMİZ HIRİSTİYANIZ

Devlet ahlâkî açıdan dağılıyor – işte durum budur.

Eğer 1.000 din adamı bir etik etkiye sâhip olmak için bir girişimde bulunurlarsa, bunun dâima etkisi olacaktır.

Ama hayır, bu olmayacak –buna cüret edemezler. Bu da toplumun içine battığı derinliğin bir başka göstergesi.

Eğer bu olursa, eğer bu başarıyla yapılırsa, o zaman en azından bir etkisi olacaktır ve tamamen pagan bakış açısından bu devlete bir yardım oluşturacaktır. Ama yine de Hıristiyanlık'tan çok uzak bir girişim olacaktır.

Bu bile gerçekleşmeyecek –ve yine de hepimiz Hıristiyanız.

Bir zamanlar bu etik görev için başvurmayı düşünmüştüm. Ama râhipler (Piskopos Mynster) yüzünden, bunu yapmaya izin bile alamadım.

Bu nedenle Hıristiyanlığın ne olduğuna daha çok ve daha derinden bakmak zorunda kaldım. Ve şimdi toplumla Hıristiyanlık arasında korkunç bir uzaklık görüyorum.

Bana adâletsizlik yapmak sûretiyle benim dâima tetikte olmama yardımcı olan hep çağdaşlık oldu.

54 XI 1 A 54[7]

DEVLET KİLİSESİ

Bir kimsenin kendisini Hıristiyan* olarak adlandırması bu dünyada ilerleme kaydetmenin ön şartı hâline geldi. Vaftiz olduğunuzu ve Hıristiyan olduğunuzu (yani kendinizi Hıristiyan olarak ad-

---

[7] Bu ve devamındaki kayıtlar, 5 Mart 1854 sonrasına ait NB (29) (XI 1 A 50 ila 169)'dan alınmıştır.

* Bu günlerde bu ifâde fiilen Hıristiyan olmakla sinonim sayılıyor.

landırdığınızı) kanıtlamadıkça geçiminizi kazanmak üzere çalışma izni dahi alamazsınız. Bir başka deyişle, devlete göre bu yolla geçimini sağlamak tamamen doğrudur; ama bunun tek şartı, ön şartı ve varsayımı bir Hıristiyan olmanızdır. Tanrı bize yardım etsin!

Bunun yanı sıra bu durumla bağdaşmayan bir şey var: devlet bir kimse Hıristiyan olduğu sürece ticâreti onaylamaktadır –ve Hıristiyanlık bir kimsenin bu şekilde geçimini sağlaması hâlinde, yüz kez vaftiz edilse bile, Hıristiyan olmadığını kanıtlamaktadır. Böylece devlet bir kimsenin Hıristiyan olmasını bir şart hâline getirmekte, sonra Hıristiyanlığın onun bir Hıristiyan olmadığını kanıtlayacağı bir şey yapmasına izin vermektedir.

54 XI 1 A 74

TEMSİL-İLİŞKİ

İnsan olmak şu anlama gelir: insan soyu bir dizi ünlü bireyi üretmek ve desteklemek için her türlü çabayı göstermiştir. Geriye kalanlar ise kendilerini ünlü bireyler olarak gördüler. Ancak bu ünlü bireyler yoluyla (ki hepsi bunlarla akrabalık ilişkisi içindeydi) insanoğlunun sonsuz yüceliği kavramı sürdürüldü –ve bu gerçekten Tanrı'yla akrabalık ilişkisi içinde olma anlamına geldi.

Sonra zamanla insan soyundaki aşağı unsurlar zafer kazandı; kıskançlık doğdu ve egemenliği ele geçirdi. Şimdi her şey değişti. Sayılara dayanan gücün yardımıyla, insanlar ilk ve en önce bütün yüceliklerden kurtulmayı istedi. Yine sayıların yardımıyla (bir grup, bir kalabalık, bir parti vs. kurarak) kendi ilerlemelerini sağlamak istediler.

Başarılı oldular. Ama lanetli bir şey karşısında her zafer kazanılışında olduğu gibi, yakından bakan bir kimse, bu başarının bütün insan soyunun yozlaşmasıyla elde edildiğini görebilir. Bütün güç, sayılar yoluyla ilerlemeye bağlanmıştır –genel sonuç ise bütün insan soyunun yozlaşması oldu. Ve işte şimdi olan budur. Şimdi in-

san olmanın ne anlama geldiği bağlamında; ölümsüzlükten, ebediyetten, Tanrı'yla akrabalık ilişkisi içinde olmaktan söz etmek saçmalıktır, gülünçtür (sanki böyle bir şey bir inek ya da atın başına gelmiş kadar gülünçtür).

54 XI 1 A 93

TABİAT BİLİMLERİ

Çağımızda tabiat bilimlerinin muazzam yükselişi, insan soyunun ruh olma konusunda umutsuzluğa düştüğünü göstermektedir; bu bir yön değişimidir.

Bireylerin yaşamlarındaki analojileri göstermek kolaydır.

54 XI 1 A 94

KAYITSIZ ŞARTSIZIN GECESİ

İnsan karanlıkta yürüme konusunda doğal bir korkuya sâhiptir. Bu yüzden doğal olarak kayıtsız şartsızdan çekinmekte, kayıtsız şartsıza bulaşmaktan kaçınmaktadır. Zira hiçbir gece ya da 'hiçbir karanlık' bu karanlığın karası kadar kara değildir ve içinde bütün göreceli hedeflerin (olağan kilometre taşları ve yol işâretlerinin), içinde en duyarlı ve en sıcak bağlılık duygularının tükendiği bir gecedir. Eğer böyle olmasaydı bu kayıtsız şartsız, kayıtsız şartsız bir kayıtsız şartsız olamazdı.

54 XI 1 A 95

Hıristiyanlık insanları birleştirmez. Hayır her bir tekil bireyi Tanrı'yla birleştirmek üzere onları ayırır. Ve bir kimse Tanrı'ya ait olduğunda, insanları birleştiren şeyden kopar.

54 XI 1 A 96

YEDEK, MERAKLI YEDEKLER

Günümüzde her şey yedektir; yedeklerle kendimizi idâme ediyoruz –hem de aşırı derecede meraklı yedeklerle.

... Hakîkati talep etmek çok fazla olacaktır; hiç kimse kirişi o kadar germemelidir –böylece insan resmî bir yalan oluşturur; ne de olsa bu da bir tür gerçektir. Erdemde ısrar etmek çok fazla gelecektir. Bırakın makul olmaktan uzaklaşmayalım. Bu bizi bir yere götürmez -böylece insan zarif bir rezâleti becerebilir, ne de olsa bu da bir tür erdemdir. Diğerkamlıkta ısrar etmek beyhûde olacaktır –böylece insan çok iyi gizlenmiş, ikiyüzlü bir bencillik yapabilir; ne de olsa bu da bir tür diğerkamlıktır; her şeyden önce aynı görünüyor.

Meraklı yedekler –en pervasız yalan, en korkunç suç, en âşikâr bencillik bile bunlardan daha iğrenç değildir.

54 XI 1 A 98

Toplum (Çinlilerin yaptığı gibi gruplandırıyorum) beş temel erdemi (medeniyet beşincisidir) kucaklamıyor –hayır toplum yalnızca bir tanesini kucaklar, kurar: medeniyet.

54 XI 1 A 99

BÜROKRASİ

Hıristiyanlık'ta hiçbir şey, hiçbir şey, hiç bir şey, hatta en umutsuz bir liberal, güçlü bir din baskısı yapan zâlim bile resmî bir râhip ve profesör kadar tehlikeli değildir.

İncil'in bütünü (ve Hıristiyanlık) insanla Tanrı arasındaki hayat memat mücâdelesine dayalıdır. Resmî bir râhip ve profesörün gösterdiği husus; insanın Tanrı'yı kandırıp Hıristiyanlık'tan çıkardığıdır.

Hıristiyanlığın olduğu gibi olmasına izin veren hiçbir saldırı

tehlikeli olamaz. Ancak Hıristiyanlığı ikiyüzlülükle çarpıtan şey tehlikelidir.

54 XI 1 A 101

AH, LUTHER!

Luther, senin büyük bir sorumluluğun var. Daha yakından baktıkça, daha fazla ve daha açık bir biçimde görüyorum ki; sen yalnızca 'kamuoyu'nu tahta çıkarmak için papayı tahttan indirmişsin.

54 XI 1 A 108

ÇİFTE DÜZEYSİZLEŞTİRME YA DA KENDİNİ İPTAL EDEN DÜZEYSİZLEŞTİRME

Daguerreotype* herkesin portresine sâhip olmasını kolaylaştıracaktır –daha önceleri yalnızca seçkinler buna sâhip olabiliyordu. Aynı zamanda hepimizin aynı görünmesi için her türlü çaba gösteriliyor –böylece hepimizin ihtiyacı olan yalnızca tek bir portre olacak.

54 XI 1 A 118

LUTHER

Şeytan'ın korkunç bir biçimde peşinde olduğunu düşünmesi Luther adına gerçekten bir yanlış anlama değil midir? Bana öyle geliyor ki; şeytan kolaylıkla sahneye konulması mümkün olmayan bir karışıklığa neden olduğu için Luther'den memnûndu. Zira bunu yapmak asil ve dürüst bir insan gerektirir ve hepimizin bildiği gibi asil ve dürüst insanlar nâdir görülür.

54 XI 1 A 127

* Fotoğrafın ilk örneklerinden olup, hafif-duyarlı gümüş ya da gümüş kaplamalı tabaka üzerine çıkarılan ve civa buharı ile geliştirilen imajdır. (Çevirenin notu)

İNSAN OLMA STANDARDI

Her yerde sahtekârlık yatıyor: insanlar kuşaktan kuşağa insan olmanın standardını, gittikçe daha düzensiz olmak üzere, değiştirdiler; o standarttan sürekli bir şeyleri eksilttiler.

Her ne kadar objektif bağlamda Hıristiyanlığın objektif bir öğreti olduğu ilan edilmekteyse de; değiştirilen standartlara göre hiç kimse Hıristiyan olma şartlarına uymuyor. Ne yazık ki Hıristiyanlık şiirdir, mitolojidir ve işte insanlar buna ortodoksi diyorlar.

İncil'de insan olmanın standardı şudur: İncil şartları içerir; Tanrı-insanı prototip olarak koyar ve bu milyonlarca insanın her biri mutlak anlamda bu şartların altında kalır; zira hiçbir ara yer yoktur.

Bizim yaşam tarzımız etiğin dehâ ve yetenek gibi özelliklerle aynı hizaya getirildiği bir tarzdır. İnsanlar aynı rahatlıkla "ben dehâ değilim" diyebilir (zira böyle olduğunu insanın bilmemesi gayet normaldir). Aynı rahatlıkla "kendimi inkâr edemiyorum" da diyebilir. Ne kadar eğlenceli! Ve hepsi bundan da ibâret değil! Bir kimse dehâ olmamasından dolayı, dehâ olmayı da arzulamamasından dolayı, tevazuu nedeniyle övülmek istendiği gibi, etik rezilliğinden de memnûn olacak kadar mütevazı olduğu için de övülmek istiyor.

Hârika! Çocukların özen ve sebatla çalışmadan, sanki iyi bir zekâya sâhip olmayla aynıymış gibi, aynı rahatlıkla söz ettikleri bir okul düşünün! Üstelik çocuklar azim ve sebatla çalışmayarak tevazu gösterdikleri için de övülmek istiyorlar. Bu nedenle diyorlar ki: "ben tembelliğe razı olacak kadar mütevazıyım".

İncil'de insan olmanın standardı; bir halk, bir çağ, çağdaşları arasında seçkin, çağdaş, böylesine rezil bir çağdaş olmak değil, ebedî olmaktır. Ve şimdi tek bir sözcükle ifâde etmek istersem Goetheci, Hegelci olarak adlandırabileceğim, çağı tatmin eden korkunç sahtecileri düşünün.

Üstelik İncil'in insan olma standardı tekil birey olmaktır –günümüzde ise her şey cemiyettir, çokluktur.

54 XI 1 A 130

GERİ ÇEKİLME

Özel bir geri çekilme türünü gerçekleştirmemiz gerekiyor.

Luther'in kaçtığı (bu kesinlikle doğrudur) manastıra geri dönmek. Davanın restore edileceği yer orası. Bunun anlamı papanın kazanacağı ya da geri döndürmek için papalık polisine iş düşeceği anlamına gelmiyor.

Manastırın hatası asketizm, bekâr yaşama vs. değildir; hayır, manastırın hatası bu kimselerin istisnâî Hıristiyanlar olarak görülmesine izin vermek sûretiyle Hıristiyanlığın bedelini düşürmesidir –ve tamamen seküler saçmalığı normal Hıristiyanlık olarak görmesidir.

Hayır, asketizm ve her şey yalnızca başlangıç, hakîkate tanık olabilmenin önşartıdır.

Bir başka deyişle, Luther yanlış yöne döndü: fiyatın düşürülmesi değil, yükseltilmesi gerekir.

Bu nedenledir ki Tanrı'nın Lutherciliğe eşlik ettiği fikrinde dâima tuhaf bir şeyler olduğunu düşündüm. Zira ne zaman Tanrı ortaya çıksa, bâriz bir ilerleme kaydeden şey taleplerin yükseltilmesi, her şeyin daha güç hâle gelmesidir. Diğer yandan insanın işâreti dâima işlerin kolaylaşmasıdır; zira ilerleme olarak görülen budur.

Bir başka deyişle; Orta Çağ'ın hatası manastır ve asketizm değil; keşişlerin olağanüstü Hıristiyanlar olarak ilan edilmesi yoluyla Hıristiyan sekülarizminin fiilen zafer kazanmasına izin vermesidir.

Hayır, ilk asketizm –bu jimnastiktir- ve sonra hakîkate tanıklıktır. Bu oldukça basit bir ifâdeyle Hıristiyan olmaktır –ve siz milyonlarca, trilyonlarca ve katrilyonlarca insana iyi geceler.

Bu nedenle Luther ya bu yönde gitmeli ya da ayrıca bedelin kendisinin fiilen seçtiği yön nedeniyle, insanoğlunun yaygın acınacak hâli yüzünden daha da azaldığını âşikâr hâle getirmeliydi.

54 XI 1 A 134

BENİM GÖREVİM

Hıristiyanlık âleminin 1800 yılı boyunca kelimenin tam anlamıyla kendisinden nasıl davranacağımı öğreneceğim hiç kimse bulunmaması yönüyle, benim görevim yeni bir görev.

Şimdiye kadar Hıristiyanlığın yayılması için olağanüstü her şey yapıldı ve benim görevim sahte propagandanın durdurulmasına ve bütün nominal Hıristiyanlar kitlesini sarsmaya yöneliktir.

Olağanüstülerin hiç birisi, bırakın görevinin tek başına kalmasını sağlamak olduğunu anlamayı, benim gibi tek başına bir duruş bile sergilemedi. Zira eğer bir durdurma gerçekleştirilecekse, bunun için daha az sayıda personel istihdam edildiğinde görev daha iyi başarılacaktır.

Şey, teşekkürler! Bir kez öldüğümde bu doçentlere yarayacak. O iğrenç sersemlere! Yine de basılması ve tekrar tekrar okunması hâlinde bile bunun bir yararı olmayacaktır –doçentler hâlâ beni sermâye yapacaklar, ders konusu yapacak hatta ilâve edecekler: bu şeyin özelliği onun öğretilememesidir.

54 XI 1 A 136

Gerçek sıradan insanları yalnızca seyretmekten başka bir şeyde iyi olmamalarından ayırt edebilirsiniz: ayakta durma, gözlerini dikme ve aptalca bakmada ya da en iyi ihtimâlle korkakça ve düşüncesizce kalabalığın peşinden gitmede iyidirler. Onların aklına hiçbir zaman, bireyler olarak, harekete geçmeleri gereken kimseler oldukları gelmez.

54 XI 1 A 137

DÜRÜST DÜNYA

Schopenhauer'in şu satırlarda söyledikleri gerçekten mükemmeldir: bu dünyadaki tek dürüst insanlar tüccarlardır; zira en azından aldattıklarını açıkça itiraf edecek kadar dürüsttürler.

54 XI 1 A 140

İncil bunu şu şekilde ifâde ediyor: "Bütün bu önemsiz şeyleri, insanların yaşamlarını büyük ölçüde doldurdukları bu egoistce saçmalıkları terk edin: iş, evlilik, çocuk sâhibi olma, bu dünyada bir şey olma; bırakın bunları, bunlardan tamamen kopun –ve yaşamınızın müşfik Tanrı'ya adanmasına, insan soyu için fedâ edilmesine izin verin, 'tuz olun'! İşte Rabbimiz, İsâ Mesih Hıristiyanlığı böyle adlandırıyor. Eğer bir adam ayağa kalkar ve evlenmek isterse ona şu davet gelir (Kitaplara bakınız):[8] Bu işi bırak –ve Hıristiyan ol. Bir adam altı çift öküz satın alıp onları dışarıya çıkarmaya çalıştığında, şu davet gelir: bunları bırak –ve bir Hıristiyan ol.

Hıristiyanlık şimdi tam tersi hâline geldi; yaşamdaki bütün önemsiz fânî şeyler ve para sayma ve fânî zevklerin üzerindeki ilâhî kutsamaya dönüştü. Âşıklar râhibe başvuruyor; râhip onları kutsuyor: İşte Hıristiyanlık. [...]

Doğal olarak tamamen saçmalık olan Protestanlık'tır.

Bu nedenledir ki; Protestanlık kadını o kadar öne, aslında her şeyin önüne çıkardı. Her şey kadının üzerinde dönüyor. Ne kadar hoş! O zaman her şeyin dedikoduya, saçmalığa ve ukalâca bir üslupla seks ilişkilerine döneceğinden emin olabilirsin. Bir ölçü de kadının parti yaşamına da asâlet getirdiği söylenebilir. Zira artık eski kahramanlar gibi bağırtılarla, sarhoş ve serseri bir hâlde yaşamıyoruz –aksine rafine bir tensellik, ya da en azından dikkatle gizlenmiş, mümkün olan en iyi zevk içindeki seks ilişkileri yaşıyoruz. İşte Hıristiyanlık bu!- Toplumun asil yaşamı.

Müstear isimli eserlerimden bazılarında durum böyle betimlendi ve ayrıca şimdi Schopenhauer'in kendi tarzında buna karşı öfkesini sergilediğini görebiliyorum. Suçlanması gereken kadın değildir; ama kadının kaderi erkeği aşağılamak ve onu önemsizleştir-

8 Luka, 14:16-26

mektir. Yaşam da bir kraldır ve tıpkı her kral gibi itaati sağlamayı, yani yönettiklerini aşağılama ve ezmeyi, gayet iyi bilir.

Erkekler samimi bir şekilde kadınla ilişki kurduğunda kadın bu itâati sağlamakta gayet mâhirdir. İlk ve en önce erkek, kadın aracılığıyla aşağılanır. Genel olarak, her evli erkeğin gizli olarak süngüsü düşük olduğunu kabul edebilirsiniz. Zira aşka düştükleri günlerde, Juliane'nın sevimliliğin ve hoşluğun resmi olduğuna ve erkeğine en büyük mutluluğu verdiğine dair yapılan o yüksekten uçan konuşmalar –hepsi bir sahte alarma dönüşür; erkek kendisinin aptal yerine konulduğunu hisseder. Bu kocanın yediği ilk yumruktur. Ve bu önemsiz bir mesele değildir; zira bir kocanın kendisinin aptal yerine konduğunu, o dönemde hem o hem de Juliane'ın çılgın olduğunu kendisine itiraf etmesi kolay değildir. Takatten kesen ikinci darbe; kocası ve Juliane (kaza eseri kendisi de kendi açısından aynı deneyimleri yaşamıştır) süngüsünü yüksek tutup bunu herkesten saklamaya karar verdiğinde gelir; evliliğin gerçek bir kurtuluş olduğunu ve onların özellikle mutlu olduklarını söylemeye karar verirler.

Bir kez meseleler bu şekilde düzenlendiğinde, Tanrı'nın rehberliği, bu adamı kolaylıkla kendi kontrolü altında tutulabileceğini; onun artık fikirler dünyasında keşifler yapan birisi olmayacağını bilir. Koca için bu sürekli yalan artık tam anlamıyla yozlaştırıcıdır. Kadın içinse başka bir meseledir. O zaten yalan söylemede bir virtüöz olarak doğmuştur ve ufukta küçük bir beyaz yalan olmadıkça, hiçbir zaman gerçekten mutlu değildir. Kadın nerede olursa olsun, orada küçük bir yalanın da bulunması şarttır. Ama bundan dolayı kadın suçlanamaz; böyle olmasında onun bir suçu yoktur; hiç kimsenin aklına bu nedenle ona kızmak gelmez. Aksine bu özelliği olağanüstü derecede sevimli bulunabilir. Kadın doğal bir düzenbazın kıskacındadır ve o büyük düzenbaz kadını erkeği zayıflatmak için kullanır.

Tarih yürüyüşündeki bir sonraki aşamaya; -yani evlilik aşamasını kasdediyorum- kadın fânîliğin bütün saçmalığını beraberinde

getirir. Buradaki egoizm tamamen kadına aittir. Eş olarak, anne olarak –Tanrı bize yardım etsin!- kocanın hiç haberi olmayan bir egoizme sâhiptir. Toplum bu egoizme sevgi adını verip, ayrıcalık tanımıştır –evet, iyi uykular!- hayır, bu en büyük egoizmdir. Aslında başlangıçta bu egoizmi nedeniyle kadın kendisini sevmez; ama (egoistçe) kendisine ait olanı sever. O andan itibaren fikirler erkek için beyhûde bir ıslığa dönüşür; aynı şekilde yüksek sonsuz mücâdele de. Evet, hatta Rabbimiz ve melekleri bile kocayı etkilemeye çalışsa, bir yardımı olmayacaktır. 'Anne'nin egoizminin büyüklüğü erkeği kontrol altında tutmaya yeter.

Kadın, erkekten oldukça farklı bir tarzda, fânîlikle tehlikeli bir dostluk ilişkisi içindedir. Ayartıcının söylediği gibi, kadın bir muammadır;[9] yaşamında tıpkı fânîliğin kendisi gibi aldatıcı göründüğü bir an vardır –ve o an erkeğin tutsak edildiği andır. Ve kadın eş olarak başka bir şeye lüzum kalmaksızın tamamıyla fânîdir.

İşte bu nedenledir ki kilise kadının bekâretinin korunmasına erkeğinkinden daha fazla ağırlık verdi; bu yaşamı ve evliliği terk ettiği için râhibeyi keşişten daha çok onurlandırdı. Zira kadın erkekten çok daha fazlasını terk ediyor.

54 XI 1 A 141

ARTHUR SCHOPENHAUER ÜZERİNE

A.S.'in (Not: tuhaftır ki, ben de S.A. olarak adlandırılıyorum. Kuşkusuz biz kendimiz de zıtlık ilişkisi içindeyiz) önemli bir yazar olduğu yadsınamaz. Benim de çok ilgimi çekti ve tamamıyla uyuşmazlık içinde olmamıza rağmen, beni bu kadar etkileyen bir yazar bulmak beni şaşırttı.

Onun etiğine iki özgün itirazım var.[10]

9 *Stadier paa Livets* (Yaşam Yolundaki Aşamalar)'da, *Samlede Vœrker*, a.g.e., cilt VII, s.72.

10 *Die Welt als Wille und Vorstellung* (İrâde ve Sunum olarak Dünya), I-II, ikinci baskı, Leipzig, 1844.

A.S.'in etik görüşü şudur: birey ya aklı yoluyla yani entelektüel olarak, ya da ıstırap yoluyla *(deuteros plous)*[11] bütün varoluşun gizemine nüfûz edecek hâle gelir; sonra yaşam arzusunu öldürmek ya da iptal etmek ister. Böylece asketizme ve mükemmel asketizm yoluyla da tefekkür hâline, sükûnete ulaşılır. Ve bunu sempatisinden dolayı yapar (işte A.S.'nin ahlâk prensibi). Sempatisinden dolayı yapar; çünkü bütün varoluşun sefâletine sempati duyar. Bir başka deyişle; varolan ötekilerin yaşadıkları sefâlete sempati duyar.

Buna itiraz etmek ve neredeyse meseleyi tam tersine çevirmek zorundayım; dikkatinizi çekiyorum, bunu da sempatimden dolayı yapıyorum. Zira kişi asketizme ister orijinal entelektüellik yoluyla, her şeyin sefâletini ya da daha düzenli bir ifâdeyle varoluşun sefâletini görme yoluyla varsın; isterse ıstırap yoluyla her şeyin bir kopma noktasına, her şeyle ve varoluşun kendisiyle -yani varoluş arzusuyla (asketizm, çile)- bağı koparmanın bir rahatlama olduğu noktaya gelmiş olsun –ki bu türlü türlü küçük hoşnutsuzluklar, sürekli tekrarlanan işkenceler karşısında bir rahatlamadır; tıpkı kişinin rahatsız edici ısı karşısında terleyemeyen kimseyle karşılaştırıldığında terlemeye başlamasının rahatlama olması gibi-; her iki hâlde de şu soruyu yöneltiyorum: onu sınırlayan, böyle bir aşırılığa gitmekten alıkoyan, onu izlemesi mümkün olmayan bu binlerce insana, yaşamın bir mutluluk olduğu illüzyonu içinde yaşayan bu binlerce insana duyduğu sempati değil midir? Zira böyle yapması hâlinde bulunduğu yerden o insanlara yardımcı olamadan onları mutsuz etmeyecek midir? Sempati meseleyi bu yönden yorumlayamaz. Ama rahatlıkla itiraf ediyorum ki; bu durum kendisi en ileriyi denemeye cüret edemeyen ve bu nedenle kendisini sempati kılığında sunan hilekârlık için iyi bir gizlenme yeri sunmaktadır.

İkinci ve daha büyük bir itirazım var. A.S.'nin etiğini okuduktan sonra –elbette kendisi o kadar dürüsttür- kişi onun böyle bir asketik olmadığını keşfediyor. Bu durumda o, asketizm yoluyla kaza-

11 'İkinci en iyi yol'.

nılan tefekkürü değil, tefekkür yoluyla o asketizmi açıklayan tefekkürü temsil etmektedir.

Bu aşırı derecede kuşkuludur; hatta burada korkunç bir melankolik keyfine düşkünlük, hem de derin bir insanlardan nefret etme gibi yozlaştırıcı bir türü gizlenebilir.

Ayrıca öğretmenin üzerinde, onun kendindeki etkisini gösterebileceği bir güce sâhip olmayan bir etiği savunmak dâima kuşkuludur.

Her şeyden önce A.S., etiği bir yetenek meselesine çevirmektedir. Ama bu etiğin etik dışı bir değerlendirmesidir. Etiği yeteneğe çeviriyor ve kuşkusuz başka yönlerden kendisinin bir dâhî olmasıyla gurur duymasına karşın, asketizm ya da çilecilik yolunda bir dâhî hâline gelmemesi (ya da mizacının buna uygun olmaması) onu memnûn etmiyor.

Burada S.'nin hor görürcesine bir yana ittiği bir meseleyi; 'Yapacaksın', ebedî ceza vs.yi ele almak istiyorum. Buradaki soru bu tür bir asketizm ve çileciliğin 'Yapacaksın'a saygı duymayan ve ebediyyet kategorisinde bir dehâ olarak değil, etiksel olarak gerekli motivasyondan yoksun olan bir kimse için gerçekten mümkün olup olmadığıdır. Fiilen Hıristiyanlığı terk eden S., daima Hint Brahmanizmini övmektedir. Hâlbuki o asketikler, kendisinin de itiraf etmek zorunda olduğu gibi, ebediyyet maksadıyla, dinî olarak, ebediyyetin onlara dinî bir görev olarak yüklemesi nedeniyle o işe girmişlerdir; yoksa yetenekleri yoluyla değil.

Söylediğim gibi, S. benim çok ilgimi çekti. Ve elbette onun Almanya'daki kaderi de.

S. kendi deneyimlerinden, felsefede tıpkı din alanındaki râhipler gibi, felsefe öğretme kılıfı altında ondan geçimlerini sağlayan, onu geçim kaynağı olarak seçmiş; kendilerini gerçek filozoflar olarak gören bütün seküler dünyayı aldatan bir insan sınıfı olduğunu teyid edebilir. Zira bu insanlar felsefeyi kendi meslekleri, yani ticârî işleri olarak görmektedirler. Bu oldukça doğrudur. Hıristiyanlık her yerde öylesine bir yozlaşma ve ahlâksızlaşma içindedir ki; ona

kıyasla paganizm ilâhî bir yüceliktir. S. doğru olarak bu saygın beyefendilerin profesörler olduğunu görmektedir. Bu açıdan S. mukayese edilemez derecede kabadır.

Ama burada yine aynı şeyi görüyoruz. S. karakter bakımından etik bir karakter değildir. Kendi felsefesini yaşayan bir Yunan filozof olmadığı gibi, bir Hıristiyan râhip polis memuru hiç değildir.[12]

Eğer onunla konuşabilseydim, onu bu kıstasa vurduğumda, eminim ki ya titreyecek ya da gülecekti.

S. doğru bir biçimde bu profesörlük rezâletinin varlığını sürdürebilmesinin bir çâresi bulunduğunu görebilmektedir: kendi akademik alanına ait olmayanı görmezden gelme. S., iyi hedeflenmiş kötü muâmelesinde mükemmel derecede etkileyici ve muhteşemdir.

Peki S. nasıl yaşıyor? İnzivâda yaşıyor ve zaman zaman kabalık şimşekleri yağdırıyor –bunlar da görmezden geliyor. İşte şimdi bulduk.

Hayır, meseleye bir başka açıdan bakın. Berlin'e gidin; bu hergeleleri görmek için sahneyi caddeye taşıyın; herkes arasında en kötü üne sâhip olmaya, herkes tarafından tanınmaya katlanın. Bu hergelelerle bir tür kişisel temâsınızı koruyun ki, hepsi caddelerde olsun ve eğer mümkünse her biri birbirini tanısın. Bu durum onları dikkate almayı reddetme silâhını ellerinden alacaktır. Daha küçük bir ölçekte olsa da, burada, Kopenhag'da uyguladığım şey budur. Onların ilgisizliği onları aptal durumuna düşürüyor. Ve başka bir şeyi daha riske attım; zira ben dinî bir misyonla görevlendirilmiştim. Kendimi, en sıradanından en aydınına kadar, bütün bu sokak takımı tarafından karikatürize edilmeye ve gülünmeye maruz bıraktım –hepsini illüzyonları patlatmak için yaptım; böylelikle burada insan gürûhu desteğiyle yapılanın fânî bir protesto olmayıp, aklın bir zaferi alkışlamak istediğinde, insan gürûhunun reddetmeye bile cesâret edebileceğini gösteren ilâhî bir protesto olduğunu görecek hâle gelecek.

---

12 The Celebrant (officant) Şarap ve Ekmek ayinini (Komünyon) yöneten râhiptir.

Ancak A.S. böyle birisi hiç değil; bu açıdan S.A.'a hiç benzemiyor. Her şeyden önce o tanınmış bir Alman düşünürü. Evet, S. kadar önemli bir aklın, böylesine mükemmel bir yazarın bu kadar az kişisel ironiye (stilistik açıdan çok şeye sâhip) ve bu kadar üstünlük zâfiyetine sâhip olması akıl almaz bir şey.

Almanya'da bugünlerde işlerin böyle gittiğine kuşku yok.. Bunu kiralık edebiyatçılar ve çanta taşıyıcılar, gazeteciler ve önemsiz yazarların S. ile meşgul olmaya başlamaları açıkça gösteriyor. S. sahneye sürüklenip resmî makamların dikkatine sunulmak üzere ve bire yüz bahse girerim ki; bundan son derece mutlu olacak. Bu aşağılama maksatlı pisliği terk etmek hiç aklına gelmiyor; hayır, aksine bundan mutlu olacak.

Eh, pek de tuhaf değil. İnsanlardan nefret eden bir yaşam görüşünü bu kadar yetkin bir biçimde temsil eden birisi için, S. aşırı derecede mutlu, gerçekten ciddî anlamda mutlu. O kadar ki Trondheim'deki Bilim Cemiyeti (Trondheim'de, aman Tanrım)[13] onun ödüllü makalesini taçlandırdı –Bilim Cemiyeti'nin bir Alman'ın kendilerine bir makale göndermesini nâdir bir şans olarak görmüş olabilecekleri hiç aklına gelmiyor. *Pro dii immortales!*[14] ve Kopenhag, S.'nin yazdığı bir başka makaleyi ödüllendirmediğinde, bu makalenin basılmış versiyonunun önsözünde, gayet samimi bir biçimde, onlara kızıyor.

Bana göre bu gerçekten tuhaf. Eğer bu bilim cemiyetleriyle temas kurmak üzere, S. bir yarışmaya karar vermiş olsaydı anlayabilirdim –ama Trondheim'de taçlandırılmayı hoş bir şey olarak görüyorsan, Kopenhag'ta ödüllendirilmemeyi de eğlenceli bulmalısın. Ama ne yazık ki, bu S.'nin tarzı değil.

İşte durum böyle ve S.'nin tanınma hakkında bu kadar doğrudan bir tarzda düşünmesi hayli trajiktir. Peşinde olduğu, elde et-

---

13 Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (Norveç Kraliyet Bilim ve Tebliğler Cemiyeti).

14 'aman Tanrım!'

mek için yanıp tutuştuğu şey budur. Kendisine nâzik olmayan bir biçimde muâmele edildi ve bu onu bozmadı. Aksine onu çok önemli bir yazar hâline getirdi. Ancak etik ve dinî karakterli bir kimse olarak –bu fikir asla onun aklına gelmiyor. Zira etik ve dinî karakter meseleleri farklıdır. Olay ona mümkün olan en büyük ölçekte tanınmışlık sunulmasıyla başlamakta –o ise bunların hiçbirini istemiyor ve sonra ortaya çatışma çıkıyor. [...]

54 XI 1 A 144

TAKLİT (İSÂ'NIN SÜNNETİNE UYMA)

İsâ bu dünyaya prototip olarak gelmiş ve sürekli şu konuda ısrar etmiştir: benim sünnetimi (örneğimi) izleyin.

İnsanlar kısa süre içinde ilişkiyi tersine çevirdiler; prototipe tapınmayı tercih ettiler ve sonunda Protestanlık'ta bu durum prototipi taklit etmeyi istemek farz hâline gelmiştir –prototip ise yalnızca kurtarıcıdır.

Havârîler İsâ'yı taklit eder ve ısrar ederler: Benim sünnetimi izleyin.

Kısa süre içinde havârîler tersine çevrildi ve insanlar onlara tapınmaya başladılar.

Böylece kaygan bir zemin oluştu.

Şimdi aramızdan ayrılan Piskopos Mynster de aramızda yaşadı –bir başka açıdan istisnâî derecede yetenekli bir insan olmasına karşın Hıristiyanlık açısından oldukça yalın bir suçludur ve eminim ki aramızda Mynster'in taklit edilemeyecek kadar yüce olduğunu düşünen ve bu nedenle ona tapınmaya razı olan birçok kimse vardır.

Kutsal niyet başka bir şeydi ve Tanrı'nın talep ettiği ibâdet türü yalnızca taklit etmekti. İnsanın istediği tek şey ise; prototiplere tapınmak.

54 XI 1 A 158

KADIN

Either/Or'un ikinci kısmında yargıcın kendi tarzında kadınlar hakkında söylediklerini, etik bir coşkuyla evliliği savunan evli bir adamdan bekleyebilirsiniz.

Kadın 'yaşam arzusu' olarak adlandırılabilir. Yaşam arzusunun erkekte bulunacağında kuşku yoktur; ancak özünde erkek ruh olmak üzere yapılandırılmıştır. Eğer yalnız olsaydı ve kendi başına bırakılsaydı, yaşama nasıl başlayacağını bilemezdi (yargıç burada haklıdır) ve hiçbir zaman gerçekten başlayamazdı.

Ama o zaman da erkeğin içindeki yaşam arzusu, onun dışında bir başka biçimde belirsiz olarak ortaya çıkar: yaşam arzusu olan kadın formunda ve şimdi yaşam arzusu uyanmaktadır.

Benzer şekilde, 'The Seducer'da (*Stages*'de) kadının yem olduğu sözleri son derece doğrudur. Ve tuhaf görünse de, ayartıcıyı bu kadar şeytânî kılan ve hiçbir şâirin böyle bir şahsiyet karşısında mücâdele etmeyi kolay bulmamasının nedeni, ayartıcının elindeki bilginin kadına dâir bütün Hıristiyan asketik görüşü kucaklamasıdır –tek farkı o bunu kendi tarzında kullanmaktadır. O asketikle, münzeviyle aynı bilgiye sâhiptir; ama bu ikisi bu bilgiden tamamen farklı yönlere hareket ederler.

54 XI 1 A 164

YUNAN

Hegel'den önce varoluşu, tarihi açıklamayı üstlenen filozoflar kesinlikle vardı. Aslında Tanrı'nın rehberliği bu tür bütün girişimlere gülüyor olmalı; ama belki de onlara tam olarak gülmüyor. Zira bu durum dürüst insan samimiyetini temsil ediyor.

Ancak Hegel –ah, onu bir Yunan olarak düşünmeme izin verin– Tanrılar nasıl da gülmüş olmalı! Her şeyin gerekliliğini kavramış ve her şeyi ezberlemiş kötü bir profesör! Aman Tanrım!

Schopenhauer'i okumak beni tarif edilemez ölçüde eğlendirdi. Söyledikleri tamamen doğru ve –yine Almanlarda imrendiğim bir özellik- ancak bir Alman'ın olabileceği kadar kaba.

54 XI I A 180[15]

WINDBEUTEL (LAF EBESİ)

Bu dikkate değer bir sözcük: bu konuda Almanlara imrenebilirim. Hem sıfat hem de fiil olarak kullanılabilmesi nedeniyle de özellikle mükemmel. A. Schopenhauer bu sözcükten birinci sınıf yararlanıyor –evet, eğer böyle sözcüğe sâhip olmasaydı, Schopenhauer'in, Hegel felsefesini ve bütün profesörlere ilişkin felsefesini tartışırken zor durumda kalacağını söylemeliyim.

Gördüğünüz gibi, Almanlar bu sözcüğe sâhip ve bu sözcüğün Almanya'da sürekli bir kullanımı var.

Biz Danimarkalılar bu sözcüğe sâhip değiliz; ama bu sözcüğün ifâde ettiği anlam da biz Danimarkalılara pek uygun değil. Laf ebesi olmak Danimarka millî karakterinin bir parçası değil.

Ancak biz Danimarkalıların da başka bir kusuru, buna karşılık gelen bir kusuru var ve Danimarka dili de bunun için bir sözcüğe sâhip. Bu belki de Alman dilinin sâhip olmadığı bir sözcük: *Vindsluger (hava yutan=boş konuşan)*. Daha çok atlar için kullanılıyor olsa da, genele adapte edilebilir.

İşte olay böyle –Bir Alman rüzgâr yapar ve bir Danimarkalı onu yutar. Danimarkalılar ve Almanlar uzun bir süredir birbiriyle böyle bir ilişki içindedir.

Bu mesele, Schopenhauer ve Hegel meselesi, beni çok eğlendirdi. Almanya hakkında gündemde olan konu budur: Almanya Hegelci felsefenin sonucunu elde etmek üzere. Hegel (kuşkusuz ihtiyaçtan dolayı) bir laf ebesiydi; dünyanın 6.000 yıllık tarihinin ya

15 Bu ve devamındaki kayıtlar, 28 Haziran 1854 sonrasına ait NB (30) (XI 1 A 170 ila 327)'den alınmıştır.

da en azından S.'nin ustaca felsefî yalanlar çağına adapte ettiği kısmının (ihtiyaçtan dolayı) ürünüydü.[16]

Ancak Schopenhauer'in başa çıkması gereken laf ebeleri olduğu gibi, benim de uğraşmam gereken *vindsluger*'larım var.

54 XI 1 A 183

BU GÜNAHKÂR DÜNYA

Hıristiyanlığın görüşü şudur: insan bir ölü ruhtur. Örneğin; Rusya'da asil bir adam yasayı ihlâl ettiğinde, orduya sıradan asker olarak alınmak sûretiyle cezalandırılır. Aynı şekilde ölü ruh da, işlediği günahları için, beden denilen bu köle üniformasına konulmak ve bu dünya denilen cezâevine gönderilmek sûretiyle cezalandırılır.

Ama sıradan asil adamın arasına konulduğu eratın, bunun bir cezâ olduğunun farkına varmaması ve hâllerinden gayet memnûn olması gibi, Hıristiyanların arasında sıkışıp kaldığı bu ruhsuz hayvan taburları da hâllerinden gayet memnûn ve mutludur. Bu dünyayı olağanüstü derecede hoş bir âlem, köle üniformalarını da tören kostümü olarak görmekte; yemeyi, içmeyi, sıçmayı, üremeyi muhteşem bulmaktadır –buna örnek olarak bir kadın üçüz doğurduğunda hükûmetin onu bir bahşişle ödüllendirmesini düşünün; hâlbuki bu da diğer bedensel işlevler için ödül teklif etmek kadar uygunsuzdur. [...]

54 XI 1 A 209

[Yukarıdakinin kenar notu] Ne yazık ki; çok erken bir dönemde yaşamdan, bu güzel insan yaşamından zevk almamın imkânsız hâle getirilmesinin acısını derinden hissettim. Bunun III. Richard üzerindeki etkisi başkaları için yaşamı daha fazla acılaştırmaya karar vermek oldu. Bende ise öyle olmadı: acılarımı gizleyerek katlanabileceğimi ve sonra hayatı başkaları için daha da güzelleştirebilece-

16 *Über die Grundlage der Moral*, Frankfurt-on-Main, 1841, 'Periode der Unredlichkeit'.

ğimi düşündüm. Evliliği ve insânî varoluşun o yönünü benden daha güzel ve daha kabul edilebilir kim sunabildi? Ve bunun karşılığı olarak onlar yaşamımı daha da acılaştırdı ve böylece beni Hıristiyanlığa daha fazla yakınlaştırdılar. Sonunda, Hıristiyanlığın bana şöyle der gibi göründüğü bir an geldi: Benim küçük dostum! Yaşamdan zevk almanın imkânsız hâle getirilmesi sana olan sevgidendi. Ama sen buna katlanabilip, bu yaşama dair tamamen farklı bir bakış açısına sâhip olan Hıristiyanlığı destekleyecek hâle gelene kadar bu durum senden gizlendi.

54 XI 1 A 210

BİÇEMBİLİMSEL

[...] Bazen saatler boyu dilin sesine âşık bir hâlde oturabiliyorum. Bu anlar dilin düşünceye gebe olduğu anlar. Tıpkı bir flütçünün flütüyle kendisini eğlendirmesi gibi, hiç kalkmadan saatlerce oturabiliyorum. Yazdıklarımın büyük bir kısmını defalarca, ama defâlarca yüksek sesle okudum ve yazılı hâle getirmeden önce kendi sesimden birçok kez işittim. Cümle yapım benim için bir anı dünyası olarak adlandırılabilir. Bu düşüncelerin doğumunu ve nihâî form arayışını çok fazla yaşadım, tadını çıkardım ve tecrübe ettim. Genellikle bu forma zaten başlangıcında sâhip olarak doğuyorlar, en önemsiz ayrıntı bile yerini buluyor (biçemle ilgilenilmesi gerçekten de ondan sonra geliyor –orijinal düşüncelere sâhip herkes forma başından sâhiptir). Böylece düşünce biçeme gayet iyi uyduğunu hissedebiliyor. [...]

54 XI 1 A 214

HIRİSTİYANLIĞIN BİR BAŞKA SAHTE KULLANIMI

Kuşkusuz insanları çok fazla ve birbirinden çok farklı şeyler meşgul ediyor. Ama eğer bir kimse insanları meşgul eden tek şeyin is-

mini vermek zorunda kalsaydı, bu cinsiyetler arasındaki ilişkiler, cinsel arzu, üreme vs. olacaktı. Zira her şeyden önce insanlar özünde hayvandır.

Bu nedenle her şey, mutlak anlamda insan ikiyüzlülüğünün icâd edebileceği her şey, başka hiçbir yerde değil, bu noktada bir araya geliyor. Eğer gerçekten insan ikiyüzlülüğünü tanımak istiyorsanız, bakacağınız yer burasıdır. Bunun tam nedeni, burada en alt düzeyde duruyor olmamızdır –itiraf edemeyecek kadar utanç duymamız gereken bir şey- ikiyüzlülük burada kendi başına devreye giriyor. Böylece soyun çoğalmasının derin ciddiyetinden, bir başka insana yaşam vermenin çok hayırlı bir iş olduğundan yüce bir iş gibi bahsedişlerin hepsi, arzunun hazzına incelik katmak üzere yapılmaktadır.

Bir başka insana yaşam vermenin çok hayırlı bir iş oluşu... Tanrı rûhumu korusun! Yorgun bir zampara, cinsel gücünü zor kontrol edebilen yaşlı bir adam düşünün–aslına bakarsanız bu adam şehvet ateşini kontrol edememiştir. Ama ikiyüzlü bir şekilde bu zamparaların bir başka insana yaşam verme büyük hayrını gerçekleştirmeyi amaçladıkları söylenir. Teşekkürler! Ve kendisi gibi birçok çocuk üreten bu sefil, zavallı, kederli yaşama bakın. Hârika değil mi? Adam öldürme, yağma ve hırsızlığın da aynı şekilde en yüce, en paha biçilmek hayır hâline getirildiğini düşünün. Böyle bir yaratığa yaşam vermekle karşılaştırıldığında, bir adamı öldürmek nedir ki? Hatta yaygın bir biçimde melankolik bir düşünce olarak görülse bile (müstear isimlerimden birisinin bir yerde ya da günlüklerimde bir yerde veya uzun, çok uzun süre önce yazdığım bir yerde şöyle dediğini hatırlıyorum) yaşam vermek yaşam almaktan çok daha büyük bir suç olmalıdır. Genelde gerçekten aşırı melankolik bir düşünce olarak görülse de, yaşamı mide bulandırıcı olmaya mahkûm bir çocuk söz konusu olduğunda, bu söz bir abartma değildir. Yine de büyük hayır konusundaki ikiyüzlülük korunur. Çocuğun kendisine hayat verilmesine hiçbir zaman yeterince teşekkür edemeyeceği sanılır. Hâlbuki çocuğun önünde diz çöküp, göz-

yaşları içinde af dilese bile, bu suçunu hiçbir zaman affettiremeyecek olan babadır.

Hıristiyanlığın iki yüzlü kullanımına bakın! Bu durum sanki Hıristiyan ebeveyn –elbette Hıristiyan ülkelerdeki herkes Hıristiyan'dır- Hıristiyan çocuklara babalık ediyorlarmış gibi yansıtılır –sonra dünyaya gelme ebedî bir kurtuluş kazanmayla aynı sayılır. Aha! Böylece Hıristiyanlığın anlamı üreme cinsel zevkine incelik katılması hâline geldi. Hâlbuki böyle olmasaydı insan durabilecek, arzusunu kontrol edip edemeyeceğine bakacak ve sırf cinsel arzusunu tatmin etmek için bir başkasına yaşam vermekte tereddüt edecekti –ah, bir kimsenin ebediyyet vermesi, ebediyyen kutsanmış yaratıklar üretmesi; eğer mümkün olsaydı başka hiçbir şey yapmak istenmeyecek kadar Hıristiyanca bir iş değil midir?

54 XI 1 A 219

KUTSAL KOMÜNYON

Bir kimse şu soruyu sorabilir: kişi doktrin uğruna ölme görevini üstlenmeden kutsal komünyona katılmaya cesâret edebilir mi? Zira İncil'de bu aksiyon, bu anlama karşılık gelmektedir.

54 XI 1 A 222

KADIN-ERKEK

Kadın egoizmin somutlaşmış hâlidir. Onun ateşliliği, erkeğe aşırı bağlılığı, başka bir şey değil, kendi egoizminden ibârettir.

Yine de bu kendine tapınmadan kocanın hiçbir haberi yoktur; böyle bir ateşli sadâkatin objesi olmaktan dolayı o kendisinin çok şanslı olduğunu düşünür, hayli iltifat edilmiş hisseder. Hâlbuki itaat biçimini alan bu sadâkat aynı nedenle egoizm de olabilir. Ancak erkek bunu göremez ve kendisinin bu öteki yanının sadâkatiyle güçlendiğini hisseder.

Kadın kendisi de bunun egoizm olduğunu bilmez; ona göre de kadın dâima bir muammadır ve bir tür ince bir doğal mekanizma bu yapıyı kendisinden gizler ve egoizmin bütün gizemi kendisini sadâkat olarak ifâde eder. Eğer kadın kendisinin muazzam bir egoist olduğunu anlayabilseydi, egoist olmayacaktı. Zira bir başka açıdan kadın egoist olamayacak kadar iyidir.

Bu kadın ve erkek meselesi çok girift hazırlanmış bir plan, ya da ruh hâlindeki insanı yok etmek üzere tasarlanmış bir pratik şakadır.

Erkek orijinalinde egoist değildir; bir kadınla birleşme şansını yakalayana kadar egoistleşmez. Ama birleştiğinde intikam maksadıyla egoistleşir. Evlilik olarak adlandırılan bu birleşme, esnek yapılandırılmış bir egoizm çerçevesi, temelli bir egoizm, egoizmin düzenli firmalaşmış hâli olarak yorumlanabilir.

Bu firmaya bir kez girildiğinde, o andan itibaren egoizm hareket geçer. Bu nedenledir ki; bu firmada iki kişi bulunur; böylece suçlayacak (pratik dünyada kişinin bütün suçu üzerine yıkacağı bir ortağa sâhip olmaya önem vermesi gibi) ve yalan söylemede ortaklık edecek bir ortağa sâhip olabilirler.

Ve elbette erkek bir kez bu firmaya girdiğinde, özünde yüksek olan her şeyini kaybeder. [...]

Bana gelince, her şeyi işin başındayken, daha sonra anladığım kadar anladığımı ileri süremem; eğer ben bir kez ve ebediyyete kadar bekârlığa demir atmış olmasaydım, ben de evlenecektim.

Benim örneğimde, oldukça tekil bir şey beni durdurdu –ve şimdi sonunda benim için tekil olanın Hıristiyanlığın genel, normal olarak adlandırdığı şey olduğunu anladım. Hıristiyanlık bekârlıkta ısrar etmekte ve evliliği daha çok bir istisnâ olarak görmektedir. [...]

54 XI 1 A 226

KADIN

Entelektüel olarak fikirler vs. açısından durum genellikle şöyledir: kadın, erkekle karşılaştırıldığında, küçük bir aptaldır.

Ancak içgüdüsel pratik bilgelik açısından kadın öylesine üstündür ki; onunla karşılaştırıldığında erkek tam bir budaladır. Bugünki yürüyüşüm esnasında boş bir ânımda aklıma bir şey geldi. Eğer merak saikiyle bir anlığına erkeğin de çocuk doğurabileceğini hayâl etseydik, bu çok güç bir doğum olurdu. Neden? Zira diğer nedenlerin yanı sıra, erkek çığlık atmayacak ve kendi kendine şöyle diyecekti: Sen bir erkeksin, çığlık atamazsın –ve çığlığını bastıracaktı. Öbür yandan kadın hemen çığlık atar –ve gayet iyi bilinir ki, bu çığlık doğumu kolaylaştırır.

Bu içgüdüsel pratik bilgelikle birlikte, her kadında bir dehâ unsuru da vardır. Binlerce düşünceyle ve aynı zamanda erkek olmanın kendi özgün saygınlığı aptalcasına fiyakalı fikriyle ağırlaşan erkeğe kıyasla, kadın muazzam bir çabukluğa sâhiptir.

54 XI 1 A 231

CİNSEL İLİŞKİ

Kişinin bilinç düzeyi azaldıkça, doğal ilişkileri artar.

Ancak insan entelektüel açıdan geliştikçe ve yaşam bilinci daha çok arttıkça, kişi Hıristiyanlığın ve benzerî dinî ve felsefî görüşlerin yer aldığı, kendini çekmenin rûhun ifâdesine dönüştüğü noktaya daha çok yaklaşır.

Bu iki aşırı uç arasında cinsel ilişkinin gündelikliğini kaybettiği ve kişinin rûha ulaşmak istemediği bir bocalama hâli yatar.

Kişi o zaman burada (bu kısmen bir tevâzu türü olarak görülebileceği gibi kısmen de hafif iki yüzlülük ya da zaman zaman ince bir ikiyüzlülük olarak görülebilir) evlenme kararı verme ihtiyacı –çeşitli nedenlerle- hisseder. Bir kimsenin evlenmek için nedenlerinin olmasının her nasılsa evliliği ruhânîleştireceği, bir dürtünün tatmininden daha yüksek bir şeye dönüştüreceği sanılır.

Saçmalık! Evlilik oldukça basit ve sade bir şekilde bir dürtünün, ya da rûhun tatminidir. [...]

54 XI 1 A 259

OLAĞANÜSTÜ (*OVERORDENTLIGE*)

Hepsi aynı. Hıristiyan olağanüstülüğüyle ilişkili polemiksel şartlarda olağanüstü olma, bir bakıma son derece korkunçtur; neredeyse öldürmektir. Yalnızca mümkün olan en büyük zorlama, süper insanlık olmakla kalmayıp, bu yolla ötekilere muhâlefet içinde olma hem de böyle bir ölçüde muhâlefet içinde olmadır: bütün saf insânî sempatiyi sona erdirecek kadar.

Bu nedenledir ki dâima (sempati benim tutkumdur) yalnızca olağanüstüye işâret etmek istedim.

Poul Møller'in, hayattayken sık sık bana söylediği ve ölmek üzereyken tekrarladığı ve eğer hâfızam beni yanıltmıyorsa Sibbern'e bana söylemesini tembih ettiği ('bunun yanı sıra: küçük Kierkegaard'a söyle, çok büyük bir eğitim planı hazırlamasın, bu bana çok zarar verdi')şu yorumu hatırlıyorum: "bu kadar çok tartışmacı olman çok kötü".

Ah, gençliğimde bile o kadar çok tartışmacıydım ki, Hıristiyanlık benim için hâlâ neredeyse aşırı tartışmalı.

54 XI 1 A 275

[Yukarıdakinin kenar notu] P.M.'nin ölüm döşeğindeyken Sibbern'e bunu (sen çok tartışmacısın vs.) bana söylemesini tembih edip etmediğini kesin olarak hatırlamıyorum ve neredeyse bundan kuşku duyma eğilimi içindeyim. Ancak bir başka yorumunu gayet iyi hatırlıyorum. Ölmeden önceki son görüşmesinde S.'den bana bunu söylemesini istemiş. Önceki sözlerinde (sen çok tartışmacısın vs.) olduğu gibi, bunu da hayattayken bana sürekli söylüyordu ve o zamandan bu yana S. bunu bana karşı birkaç kez kullandı.

54 XI 1 A 276

KENDİM HAKKINDA

Hafif, ince ve kırılgan; başkalarına kıyasla, bana tam bir insan olma özelliği sağlayacak bütün fiziksel şartlarından yoksun olma;

melankoli, zihinsel rahatsızlık, birçok yönden derin ve içsel olarak başarısız olmama karşın bana tek şey verildi: ün kazanacak derecede cin fikirli bir akıl,[17] o da muhtemelen beni tamamen savunmasız kalmaktan korunmak için.

Daha bir delikanlı iken zihinsel becerilerimin farkındaydım ve benden çok daha güçlü yoldaşlarım karşısındaki gücümün temelinde bu yatıyordu.

Bu zihinsel beceriye karşı direnilmesi gerekiyordu. Yazarlık alanında çalışmamın nedeni muhtemelen olağanüstü derecede usta bir zihinle donatılmış olmamdı.

Ancak ne yazık ki; kendi çıkarlarımı koruma bağlamında, bu gücümün hiç tadını çıkaramadım. Zira bu güç belirgin bir biçimde dinî maksatlara uygundu. Daha ideal tutkular yoluyla ve Hıristiyanlığın ne olduğunun bilincine vararak, dindarlığın kuralının zihinsel becerikliliğe karşı harekete geçmek olduğunu gördüm.

Bu açıdan hâlâ savunmasız ve güçsüzüm. Zira bu gücümü usta akıllarının normalde başardıkları işlerde istihdam etmedim.

Ancak yine aynı nedenle dinî âlemde kutlanması gereken bir kimseyim. Tanıdığım en zekî ve en başarılı çağdaşlarımdan çok daha zekî ve çok daha başarılıyım –ama ne yazık ki bir bakıma bütün bunları, insânî ifâdeyle, benim yaşamımı güç, sorunlu ve daha kötü hâle getirmek için yaptım.

Yine de yapmam gerekeni yapabilirim. Bunları engelleyebilir, durdurabilirim. Benim polis gözümün ânında görmeyeceği ve benim kendi kurnazlığımın ânında bir sahtekâr hilesi olarak ifşâ et-

---

17 Danimarka dilindeki sıfat klog ile isim Klogskab'ın tek bir İngilizce karşılığı yoktur. Bunlar sıklıkla 'kurnaz' ve 'kurnazlık' olarak tercüme edilir. Bu terim de birçok yan anlama sâhip olmakta birlikte, bu yan anlamların birçok çeşidi burada daha spesifik terimler kullanılarak anlatılmıştır: zihinsel beceri, ustalık, kurnazlık, zekâ ve pratik bilgelik. Bu son kullanım Kierkegaard'ın eserlerinde sıklıkla tekrarlanmaktadır. Ayrıca rasyonel, hatta ihtiyatlı ve kişisel motivasyonla hareket etme sağgörülülüğü anlamında da yer almaktadır. Ancak bu kayıtta bu yanal anlamlar çok âşikâr değildir.

meyeceği bir kurnazca oyun tasarlayabilecek kadar kurnaz hiç kimse, ama hiç kimse yok bu hayatta.

Bu nedenle fânî ve bencilce anlamda inkâr edilemez derecede çok zekî olan müteveffâ piskopos için ben bir işkenceydim. Benim zekâmı asla yenemiyordu. Ama hiçbir zaman benim zekî olduğumu inkâr etmek aklına gelmedi. Zira zekâmı onu aşacak bir biçimde kullanıyordum. Ben onun zekâsını yöneten prensibi anladım; ama o benim zekâmı yöneten prensibi anlayamadı.

Yalnızca bu durum bile benim neden mutlak yalnızlık içinde yaşamam gerektiğini anlaşılır hâle getiriyor. Eğer benim zekâmı anlayabilecek bir kimseyi bulsam bile, zekâmı nasıl kullandığımı anlayacak birisini bulamam. Beni ve yaşamımı anlamak isteyen herhangi bir kimsenin yorumu ancak bir derece aşağı güçte olan içindir; benim yaşamımdaki çatışmaların genel olarak insanların bulunduğundan bir derece yukarı güçtekilerle olduğunu; bu mücâdelenin pratik muhâkemeye karşı dinî mücâdele vermemden, kendime karşı dinî mücâdele vermemden doğduğunu anlatamaz. Bu açıdan bir kimsenin beni teselli etmeye kalkması işkencelerin en kötüsüdür –zira sorunun ne olduğunu hiç anlayamaz. Aşağıdaki iki şey arasında bir dünya dolusu fark vardır: kendi irâdesinin aksine gülünç duruma düşürülenle, bunu kendisini idolleştirenlerden gönüllü olarak dileyen kimse; bütün çabalarının bu dünyada hiçbir sonucu olmayan kimse ile sistematik olarak kendisinin bu dünyada bir sonucunun olmasını önleyen kimse vs. Ve bütün bu saçmalıklar, hakaretler, iftiralar ve kötü muâmelelerden daha da kötüsü; bir kimsenin, onun yaşamının hareket noktasını tamamen kaçıran bir başka kimse tarafından teselli edilmesidir. Özellikle de bu hareket noktası böyle bir insanın varlığını aşırı derecede nâdir hâle getirecek ölçüde gerekli ise. Benim çağdaşlarım karşısındaki üstünlüğüm böylesine nâdir görülen bir üstünlük. Kötü muâmeleye kendimi *gönüllü* olarak maruz bırakıyorum. Şimdi insanlar kuşkusuz sekiz yıllık bu kötü muâmelelerden sonra çok zayıfladığımı, unutulabileceğimi ve şu sonsuz ve sürekli fenomen bağlamında görülebileceğimi

düşünüyorlar: bu dünyada başarılı olmak için beyhûde uğraşan bir kimse. Hayır, zavallı ve sefil pazar kasabası; hayır. bu fenomen burada işlemez. Bu açıdan hakîkat namına çağımızın çeşitli egoizmlerini bir araya getirmeye, böylece hakîkatin gün ışığına çıkmasını sağlamaya çalışıyorum. Bundan herhangi bir çıkarım yok; zaten böyle bir şeyi hiç arzulamıyorum. Ama kesin olan bir şey var ve benim raporum da o yönde olacak: mesele bu hâle geldiğinde, en kötü şey sıradanlıktır; en derin lanet sıradanlıktır –ah, herhangi bir suç bile, bu kendinden memnûn, gülümseyen, neşeli, mutlu ahlâksızlığa, sıradanlığa tercih edilir.

54 XI 1 A 277

HAYÂL GÜCÜ

İnsanları; yeterince ortaya çıkarmak, varoluşun içine ulaştırmak için, zorla aktüaliteye, varoluşa yönelten, onlara bu yolda rehberlik eden hayâl gücüdür. Hayâl gücü insanların olması gereken yere gelmelerini sağlandığında –işte o zaman aktüalite gerçekten başlar.

Johannes V. Müller der ki; her şeyin etrafında döndüğü iki büyük güç vardır: fikirler ve kadınlar. Bu söz doğrudur ve benim burada hayâl gücünün önemi hakkında söylediklerime tamamen uymaktadır. İnsanları varoluşa cezbeden kadınlar ya da fikirlerdir. Doğal olarak bir etek peşinde koşan binlercesi ile fikirlerin etkisi altındaki kişi arasında büyük bir fark vardır.

Bana gelince, beni ortaya çıkarmak çok güçtü; benim örneğimde beni fikirlere ilgi duyar hâle getirmek üzere aracı olarak oldukça olağandışı bir kız kullanıldı.

54 XI 1 A 288

HIRİSTİYANLARIN SORUNLARINA YÖNLENDİRME

Bir kimsenin ebedî kurtuluş sorunu, tarihsel olarak meydana gelen bir şeye dair zaman içinde verilen bir karara bağlandığı andan

itibaren, sempatinin yoğunlaşmış hâli olan bir korku hemen ortaya çıkar: öyleyse ebedî olarak kurtarılamayacak milyonlarca insan vardır.

Eğer bu tarihsel olaydan önce yaşamış ve ondan sonra yaşamış olmakla birlikte bu olayın varlığından tamamen habersiz olarak yaşamış milyonlarca insan düşünülürse, bu olayın onların ebedî lanetlenmesinin nedeni olamayacağı kanısına varılır –eğer bir kimse bu kanıya varır ve bunda sempatik bir rahatlama bulursa, mesele bu olaydan sonra yaşamış milyonlar açısından ya da o kimsenin çağdaşı olan sayısız insanla ilişkili her bir birey açısından ve bu tarihsel olay kendisine tebliğ edilen ancak bu konuda kararlı bir izlenim edinemeyen kimseler açısından mahcûb edici hâle gelecektir.

Kurtuluş bağlamında daha hassas bir biçimde tanımlamada, kişi istikrarlı bir biçimde daha az insanın kurtulacağına inanma noktasına gelebilir. Ancak eğer bir kimse başkalarından farklılığı yoluyla kurtarılırsa, bu sempati incinir.

Bu nedenle olayı şu şekilde yorumluyorum: kurtuluşun şartları her birey için, her bir tekil insanoğlu için farklılık gösterir. Hıristiyanlığın genel bir tebliği vardır; ancak kurtuluşun şartları söz konusu olduğunda, her bir tekil bireyin Tanrı ile tekil birey olarak ilişkilendirilmesi zorunludur.

Bu durum kaçınılmaz olarak sempatik bir rahatlama sunar –ki bana göre bu sonsuz derecede kesindir ve ben kurtuluşun şartlarının buna bağlı olduğuna inanıyorum. İşte bu meseleyi ben böyle anlıyorum ve benim için böyledir; ama diğer her birey için kurtuluş şartları farklıdır.

Yine de bu sempatik rahatlama (benim başkalarından kaygı duymaksızın kendimi öne çıkarmaya cesâret etmeme izin veriyor) kendi içinde kötü bir yöne de sâhiptir. Bir kimsenin başka birine hiçbir yardımının olamayacağını, herhangi bir derin anlamda ona teminat veremeyeceğini ya da kendisinin başka birisinde rahatlama bulamayacağını imâ etmektedir.

Bu böyledir, bunu kabul etmeliyim. Peki bunu nasıl anlayacağım? Bunu ileri doğru bir adım, Hıristiyanlık âlemi üzerindeki bir hüküm, bir cezâ olarak görüyorum.

İnsanlar ne istedi? Bütün otoriteyi fırlatıp atmak istediler. Güzel! O zaman işte cezâsı ve dâima ceza suç uygun olur. Özgür olacaksın! Ve o zaman belki umutsuzluk içinde ölüm döşeğine uzanacaksın ve otorite sâhibi birisinin seni temin etmesi için her şeyi vermeye hazır olacaksın –hayır dostum, artık çok geç, sen otorite istemedin –ve bu nedenle hiçbir otorite ortada yok.

İşte bu durumun bir cezâ olmasının yolu bu. Ama ayrıca ileri doğru bir adım olduğu da kolaylıkla görülebilir: bu andan itibaren insanlığa hakları verildi, her bir birey en yükseğe yükselebilir.

Ve eğer bunu söylemeye cüret edebilirsem, şu formül bu andan itibaren geçerlidir: aynı anda hem Hıristiyanlık âlemi hakkında bir hüküm hem de ileri doğru atılmış bir adım.

Not: burada yazılanlar *Two Ages*'in 'edebî eleştirisi'nin sonuç kısmıyla karşılaştırılabilir.

54 XI 1 A 296

AUGUSTINE'İN LÜTÛF YOLUYLA SEÇİM GÖRÜŞÜ

Bir kimsenin ebedî kurtuluşunun zaman içinde, bu yaşamda bir mücâdele yoluyla belirleneceği düşüncesi, insanüstü derecede katıdır ve bir insanı doğrudan güneş çarpmasından daha kesin öldürür. Böyle bir yükle başlamak bile mümkün değildir. Zira kişi başladığı anda zaten harcanmıştır. Ne yazık! –ve tek bir an kurtuluş ya da lanetlenmeye karar vermek için yeterlidir. [...]

Şimdi Augustine'i şöyle yorumluyorum: o bu güçlükten kaçınmak için lütûf yoluyla seçimin üzerinde durdu. Zira o zaman ebedî kurtuluşa mücâdeleyle ilişkili olarak karar verilmeyecektir.

Luther bu problemi şöyle anladı: hiçbir insan, ebedî kurtuluşu veya ebedî lanetlenmesinin kendi çabasıyla belirleneceğini düşün-

me kaygısına dayanamaz. Hayır, hayır diyor Luther, bu ancak umutsuzluğa ya da küfre sürükleyecektir. Bu nedenle (buna dikkat ediniz!), bu nedenle durum böyle değildir (Luther, İncil Hıristiyanlığını açıkça değiştirmektedir; zira bunun yapılmaması hâlinde insanlık umutsuzluğa düşecektir). Sizi Tanrı'nın lütfu kurtaracaktır; emin olun Tanrı'nın lütfu sizi kurtaracaktır –ama yine de yapabildiğiniz kadar çaba gösterdiğinizden emin olun.

İşte Luther meseleyi böyle çarpıtmaktadır. Burada daha sonraki Protestanlık'ta ortaya çıkan hileden söz etmeyeceğim. Hayır, bu Lutherci prensipte duracağım. İtirazım şudur: Luther'in Hıristiyanlığın bedelini düşürdüğü bilinmelidir. Üstelik, sürekli olarak savunma noktasının aslında 'aksi hâlde umutsuzluğa düşeceğimiz' olduğunu açıklaması gerekirdi. [...]

Ah, en azından 1.500 yıldır Hıristiyanlık âleminin ihtiyaç duyduğu şey, Hıristiyanlığın bir noktasını bile değiştirmeden, dürüstçe bir itirafta bulunmak için gerekli insânî açık sözlülüktür. Ah, keşke bu yapılmış olsaydı, her şey ne kadar farklı görünebilirdi!

54 XI 1 A 297

KENDİM HAKKINDA

Yaşamımın ilk yıllarından bu yana uyum sağlanması çok güç olan bir biçimde işkence edildim. Bu yüzden sıradan insanlardan farklı oldum. Ama hiçbir zaman insanlar arasında aranabilecek ve bulunabilecek bir yardım olduğunu düşünmemekle de sıradan acı çekenlerden farklı oldum. Hayır, ıstırap çekme benim farkımdı.

54 XI 1 A 312

METODUN DEĞİŞTİRİLMESİ GEREKİR

Bu benim müstear isimlerimin kullandığı ortak bir deyimdir –ve tuhaftır ki, bu deyim ayrıca bütün yaşamımın anlamına da uymak-

tadır. Gerçekten de içinde bulunduğum durumda bunu imâ etmeyen hiçbir şeye rastlamadım: metodun değiştirilmesi gerekir. Ve Hıristiyanlığa ilişkin önemimi metodun değiştirilmesi gerektiği deyiminden fazla hangi deyim anlatır?

54 XI 1 A 315

HOMOJENLİK-HETEROJENLİK

Çağımız düzeysizleşme ve zulüm içinde, sürekli olarak her şeyi homojenliğe dönüştürmeye çalışıyor; böylece her şey sayılar, örnekler hâline geldi.

Buna karşın tarih, her heterojenliği otomatik biçimde hakîkat olarak görmeksizin, yalnızca kendi döneminde heterojenliğini koruyabilenlerle ilgilenir.

Çağımız muhtemelen homojenleştirme yoluyla insanı asilleştirdiğini, eğittiğini düşünmektedir. Gerçekte ise bireyleri tüketmekte, onları boşa harcamaktadır.

54 XI 1 A 319

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Birey, çağıyla tamamen homojen hâle geldiğinde; sindirim sürecinde asimile edildiğinde, çağ onu yediğinde; kaybolmuş, harcanmış gibidir. Bu devir, bizim çağımız; her şeyi harcanmış, tüketilmiş hâle getirme eğilimi sergiliyor.

54 XI 1 A 320

İNSAN-KUTSAL

İnsan 'sosyal hayvandır',[18] ve cemiyetleşmenin gücüne inanır.

Bu nedenle insanların fikri şudur: haydi birleşelim –eğer mümkünse, yeryüzündeki bütün krallıklar ve ülkeler birleşsin ve piramit

18 Aristo, *Politics*, I, 1, 9.

hâlindeki bu birlik yükseği ve daha yükseği gösterir; zirvesindeki genel kralı *(Over-Konge)* destekler. Bu kral Tanrı'ya en yakın kimse olarak görülmelidir. Bu kimse Tanrı'ya o kadar yakındır ki; Tanrı'yı kaygılandırır ve ona ilgi göstermesini sağlar.

Hıristiyanlık bağlamında ise durum tam tersidir. Böyle bir genel kral Tanrı'dan en uzakta duracaktır. Zira bütün bu piramit işine Tanrı şiddetle karşı çıkar.

Hıristiyanlık bağlamında Tanrı'nın seçtiği, ona en yakın olanlar aşağılananlar, soyunun attıkları, yalnız yoksul, bekâr, terk edilmiş zavallı, dışlanmış kimsedir.

Tanrı bu piramit işinden nefret eder. Çünkü Tanrı sonsuz sevgidir ve O'nun babalık gözü, bu insan yapısı piramit fikrinin talihsizlere, insan soyunun bir kenara ittiklerine (dolayısıyla sevgi Tanrısının sâhip çıktıklarına) karşı ne kadar zâlimlik hâline gelebileceğini kolaylıkla gördü. Bu nedenle Tanrı nihâyetsiz derecede hikmetli bir Rab olduğundan; bu piramit fikrinin en ufak bir kabul görmesi, sanki içinde bir hakîkat, hatta en küçük bir hakîkat parçası varmış gibi görünmesinin; yani piramit daha yükseğe yükseldikçe, kişinin Tanrı'ya daha fazla yaklaşacağı düşüncesinin kabul edilmesinin; insanın günün birinde piramidi yeterince yükseltmeleri hâlinde, kendisinin Tanrı'yı tahtından indirebileceğini düşünmekten kaçınamayacağının zaten bilincindeydi.

Böylece Tanrı piramidi devirir ve her şey çöker. Bir kuşak sonra insan bu piramit işine yeniden başlar.

54 XI 1 A 330[19]

GÜÇ-GÜÇSÜZLÜK

Bir kızın sevgilisi öldüğü ya da ihânet ettiğinde, kız bunun onun için ölüm demek olduğunu söyler. Eğer bir yıl sonra evlenirse in-

[19] Bu ve devamındaki kayıtlar, 16 Ağustos 1854 sonrasına ait NB (31) (XI 1 A 328 ila 498)'den alınmıştır.

sanlar şöyle diyecekler: kim onun bu kadar güçlü olduğuna inanabilirdi ki!

Hakîkatte kız güçsüzdür.

Ama akıl gücü, güçsüzlük olarak görülür ve gücün direnci tatmin etmesi gerekir. İnsanlar fikirlerden tamamen yoksun olarak yaşayabilecek kadar güçlü olmayı güç olarak adlandırırlar; her taraftan kazanç sağlayabilecek kadar güçlü olmayı güç olarak adlandırırlar.

54 XI 1 A 337

SİSTEM

Kişilik aristokratçadır –sistem ise bir köylü icâdıdır; sistemin (bu otobüsün) yardımıyla herkes yoluna devam eder.

Bu nedenle meselenin dâima karanlık yüzüne bakan insan argosu dâima kişiliğe sâhiptir. Yani bütün sâhip olduğu şey kişiliktir, sistemi yoktur. Yani aşağı olan üstün hâle getirilmiştir.

54 XI 1 A 341

HAKÎKAT

Hakîkat bir tuzaktır: o seni elde etmeden sen ona ulaşamazsın; onu yakalamakla hakîkati elde edemezsin; ancak o seni yakalarsa hakîkati elde edebilirsin.

54 XI 1 A 355

HIRİSTİYANLIK BAĞLAMINDA, BİRLİK EL ÇABUKLUĞUDUR

Herkes diyor ki; haydi Hıristiyanlık için çalışmak üzere birleşelim. Ve bunun gerçek Hıristiyanlık coşkusu olduğu sanılıyor.

Halbuki Hıristiyanlık başka bir düşüncededir; bunun bir aldatmaca olduğunu gayet iyi bilir. Zira birleşme yoluyla Hıristiyanlık güçlenmez (özellikle sayı çok fazla olduğunda daha da önemli ölçüde) zayıflar.

Hıristiyanlığın sürekli şartı yalnızca bir tanedir. Ama bu bir şartı azamî derecede öne çıkarır. Ancak bu şart insanların yok etmek istediği bir şeydir! Hile yoluyla meseleyi çarpıtıyoruz ve sanki gerçek Hıristiyanlık coşkusu birleşmeyi gerektiriyormuş gibi şöyle diyoruz: daha fazla daha iyidir.

54 XI 1 A 368

[Yukarıdakinin kenar notu] Birlikler oluşturma (insanların en fazla korktuğu) gerçek Hıristiyan çatışmalarının terk edilmesi anlamına gelir. Bu nedenledir ki hep duyarız: Haydi Hıristiyanlık coşkusu ve birliği içinde birleşelim!!! –Hıristiyanlık için çalışmak üzere.

54 XI 1 A 369

TEKİL BİREY-SAYI

Rûhun kategorisi tekil bireydir. Hayvânî yön ise sayıdır.

Hıristiyanlık ruhtur; ruh kategorisine göre tarif eder.

Bu nedenle (çoğunluğu oluşturan) sayının yönünde ve onun yardımıyla Hıristiyanlık için çalışmak, rûhu hayvânî yöne dönüştürmek demektir.

Yine de Hıristiyanlık âleminin bütün çabalarının yönü budur. Küçümsenmeyi hak eden bu tutumu Hıristiyanlık coşkusuna dönüştüren bu sahtekârlıktır; haydi alkışlayalım ve takdir edelim, kişi ne kadar çok bir araya gelirse, –onların deyimiyle- Hıristiyanlığa o kadar çok hizmet edebilir.

Sıradan insanlar bunu göremez; ama o hergelelerin, tüccar din adamlarının, onların bu kadarını görebilmesi gerekir.

54 XI 1 A 370

YAHUDA ISKARİOT

[...] Hıristiyanlık âleminde Yahuda'nın karakterini mümkün olduğu kadar karalamak için her şey yapılmış olmasına rağmen, onu çok daha kötü düşünebildiğimi söylemeliyim.

Benim Y.I.'um, bir öfke ânında efendisini otuz zavallı gümüşe satan çaresiz bir adam olamaz (paranın azlığı kendi içinde hafifletici bir faktör olduğu gibi, bir bakıma onun korkunç sonu da aynı işlevi görmektedir).

Hayır, Yahuda tamamen aksi bir kimsedir: kültürlü ve nâzik, sessiz ve olaylara ilişkin tamamen farklı bir kavrayışa –kazanç- sâhip bir kimsedir. Bu nedenle yüksek râhiplere gider ve şöyle der: ona ihânet etmeye hazırım; ancak şartlarımı dinleyin. Ben beni bir yada iki yıl geçindirecek bir para istemiyorum. Hayır, her yıl sâbit miktar istiyorum. Genç, güçlü ve sağlıklıyım; önümde bütün insânî açılardan uzun bir hayat duruyor ve ben hoş, zevkli bir yaşam –evlenip âilemle birlikte- sürmek istiyorum. İşte benim fiyatım bu.

Benim düşünceme göre bu daha iğrenç bir çirkinliktir. Kadîm çağlarda böylesine bir alçaklığın gerçekleşebileceğini gerçekten düşünmüyorum. Bu bizim çağımıza özgüdür.

Yahuda'yı biraz barış ve huzur içinde zevkli ve hoş bir yaşam geçiren bir profesör gibi sunduğumu kolayca görebilirsiniz. Buna İsâ'nın Getsemani bahçesinde kana bulanıp çarmıha gerilmiş hâldeyken şöyle haykırdığı gerçeği de yardım etti: Tanrım, Tanrım beni neden terk ettin?*

54 XI 1 A 374

---

* Matta, 27:46: "Saat üçe doğru İsâ yüksek sesle, 'Eli, Eli, lema şevaktani?' yani, "Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?" diye bağırdı" (Çevirenin notu)

ARDIMA GEÇ ŞEYTAN - YALNIZCA İNSANIN NE OLDUĞUNU ANLAYACAKSIN, TANRI'NIN NE OLDUĞUNU DEĞİL

Bu nedenle Hıristiyanlık öylesine yüksek bir düzeydedir ki; en iyi niyetli insan bile (ve Aziz Petrus kesinlikle iyi niyetliydi) yalnızca bir yanlış anlama, sahte bir görüştür; ama 'Şeytan'a dair yanlış anlama, sahte görüştür.

Ama 'Hıristiyanlık âlemi' kesinlikle Aziz Petrus kadar iyi niyetli olmayan bir insanlıktır.

Bir başka deyişle Hıristiyanlık âlemi şeytanın icâdıdır.

54 XI 1 A 375

[...] Tıpkı çığlıkları müzik gibi çıkan Phalaris'in öküzündekiler gibi,[20] Tanrı tarafından hapsedilen, O'nun istihdam ettiklerinin durumu daha da kötüdür. Zira çağdaşları onların çektiklerini kibirden başka bir şey olarak görmez; bu nedenle –kibirlerinden dolayı– onlara daha fazla ıstırap vermekten zevk alırlar. Ancak zaten böyle olmalı, Ey sonsuz Sevgi! [...]

54 XI 1 A 382

KENDİM HAKKINDA

Bana bir yetenek verildi hem de dehâ olarak adlandırabileceğim derecede –bu yetenek konuşabilmek, herhangi bir insanla konuşabilmektir.

Bu güzel yetenek bu çağın kayıtsız şartsız en sessiz insanı olduğum gerçeğini gizlemek üzere bana bahşedildi.

---

20 Sicilya'da Agrigentum'un (modern Agrigento –Çev.notu), M.Ö 570-564 dönemi yöneticisi olan Phalaris'in, ziyâretçilerini canlı olarak içinde yaktığı bronz bir boğasının olduğu, ilk yakılanın da bu boğayı icâd eden kişi olduğu rivâyet edilir. Boğanın burun deliklerine, çığlıkları müziğe dönüştürmesi için kamış boru yerleştirilmiş.

Sessizlik içine gizlenmiş sessizlik kuşkuludur, kuşku uyandırır. Kişinin bir şeye tanık olduğu, en azından sessiz kaldığı gerçeğine tanık olduğu izlenimi verir. Ancak bu sessizlik konuşma için çok belirgin bir yeteneğin içine gizlenmiştir –işte şimdi senin için sessizlik vardır!

54 XI 1 A 383

İLKELLİK

İlkellin her insanın mizacının parçasıdır. Zira ilkellik 'ruh'un imkânıdır –bunu böyle yaratan Tanrı en iyisini bilir.

Bütün dünyevî, fânî, geçici hikmet kişinin ilkelliğini öldürmeyle ilişkilidir. Hıristiyanlık ise kişinin ilkelliğini izlemesiyle ilişkilidir.

İlkelliğini öldür ve her yönüyle bu dünyada gayet güzel yaşa; hatta başarı kazan –ama ebediyyet seni (bunun için) onurlandırmayacak. İlkelliğini izle ve fânî dünyada enkaza dönüşeceksin; ama ebediyyet seni kabul edecek.

54 XI 1 A 385

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] İlkellik yoluyla Hıristiyanlık doğal olarak dehâ olmanın bütün bu entelektüel görünümünü kasdetmez. Hayır, ilkellik, ruh –ilk önce, ilk önce, ilk önce- Tanrı'nın krallığında kişinin yaşamının yerini tutmalıdır. Bir insan bunu ne kadar aktif bir biçimde yapabilirse, o kadar çok ilkellik ortaya çıkar.

54 XI 1 A 386

TIPKI DİĞERLERİ GİBİ OLMAYI İSTEME

Tıpkı diğerleri gibi olmayı isteme, diğerlerine bir sadâkat türü gibi görülebilir ve doğal olarak bu dünyada öyle görülür ve övülür. Elbetteki aslı tam tersidir. Zira ruhsal olarak her insan bir düzenbazdır ve kuşak düzenbazlar kuşağıdır. Bu nedenle insan lisânı da

başından sonuna kadar her şeyi ikiyüzlülük yaparak yanlış yönde çarpıtan bir hırsız argosudur.

Hayır; diğerleri gibi olmayı istemek diğerlerine karşı korkakça ve memnûniyetle sahtekârlık yapmaktır.

Bu nedenle bu kuşağın üzerine ceza yağdı. Zira mesele buraya gelince hiçbir şeye güvenilmeyeceği konusunda milyonlarca insan birbirine katıldı; zira her bir birey yalnızca diğerleri gibiydi. Böylece çimdiği hissettiklerinde; kaygıları, kafa karışıklıkları ve kuşkuları da aynı oldu.

Buna karşın her ilkellik diğerlerine karşı bir dürüstlük örneğidir. Bir ilkelliği tutarlı bir biçimde sürdüren herkes varoluşa dair güvenilir bir bilgiye sâhiptir, deneyim sâhibidir, doğruluğuna kefil olabileceği bir şeye sâhiptir. Eğer yüzü kızaran genç (Ey Sokrat!) böyle bir kimseye dönüşürse, bir sürü dedikodu onu yolundan ayırır ya da ona şu yalancı güveni sunar: tıpkı diğerleri gibi.

Şu anda bütün Hıristiyanlık âleminde bundan daha fazla güvenmeye değer şey yoktur: *tıpkı diğerleri gibi*. Elbette kimse böyle söylemiyor; herkes sanki en yüksek güvenilirliğe sâhipmiş gibi en yüce deyimler kullanıyorlar –ama felâketler yağdığında bütün meselenin *tıpkı diğerleri gibi* olduğu âşikâr hâle gelir.

54 XI 1 A 387

RUH

İnsanların canavarlığından çekmemiş olan hiç kimse asla ruh hâline gelemez. İnsan öyle yaratılmıştır ki; bu tür bir ıstırap, tıpkı genel olarak 'insanların elinden' çekilen her tür ıstırap gibi, ruh hâline gelmenin bir parçasıdır.

54 XI 1 A 407

[Yukarıdaki kaydın kenar notu] Herkes bir sentez, bir hayvan rûhudur. Böylesine ıstıraplar –insanlardan canavarca muâmele gör-

mek- ruh hâline gelecek insandan hayvanın tamamen çıkarılıp atılması için gereklidir.

54 XI 1 A 408

... Ve öldüğümde, *doçentler* kesip biçmeye, beni ve bana ait olanları piyasaya uygun hâle getirmeye nasıl da koşacaklardır. Aynı şeyi, mümkünse daha iyi bir dille söyleyebilmek için –sanki tek önemli şey buymuş gibi- ne yaman bir rekabet olacak.

Doçent için ne kadar utanç verici! Bir deli Meyer[21] para olduğunu sanarak bir kaya parçasını sürüklediğinde hepimiz güleriz –ama doçent bilgisiyle gururlanarak ortada dolaştığında hiç kimse gülmez. Hâlbuki bu da–bir kimsenin ebediyyen kendisini kandırdığı bilgelikle gururlanmak- aynı derecede gülünçtür.

Evet, insanların en iğrenci sen, sensin ey doçent! Bir din adamının söylediğini, belki de daha iyi bir lisânla söyleyecek kadar ileri gidebilirsin. Dünyevî bilgeliğinle dünyevî ödülü de kazanabilirsin. Evet hatta gerçek bir din adamının bu yaşamda asla kazanamayacağı kadar onur ve saygı da kazanabilirsin –ama ebediyyen aldanmışsın.

Bunu bir doçenti doğru yola çevirebilme umuduyla yazmıyorum. İsâ'nın Ferisîlere söylediklerinden ve öğretisinden sözlerden etkilenmeyen bir kimseyi etkilemeyi nasıl umabilirim? Mesele şudur: onların Mûsâları ve peygamberleri var; eğer bunlara inanmıyorlarsa, hiçbir şeye inanmayacaklardır vs.

54 XI 1 A 412

YALNIZ OLMAK

Bir insanın ölçütü, başkaları tarafından anlaşılmaksızın yalnız olmaya ne kadar süreyle ve ne ölçüde dayanabileceğidir.

---

21 Burada bir mizah gazetesinin kurucusu olan ve kendisi de alay konusu olan Edvard Meyer'e (1813-1880) atıfta bulunulduğu düşünülmektedir.

Ebediyyet kararlarında bile bütün bir yaşam boyu yalnız olmaya dayanabilen kimse, çocuktan ve insanlığın hayvânî yönünü temsil eden sosyalleştiriciden *(socializer)* en uzaktaki kimsedir.

54 XI 1 A 415

'KAPAĞI KAPAT'

Eski bir ilâhîde böyle der.[22] Kapağı kapat; yani tabutun kapağını kapat, sıkıca kapat ki, gerçek huzuru bulabileyim, iyice gizlenebileyim. Tıpkı iyice saklanmayı başardığında son derece mutlu olan çocuk gibi.

Kapağı kapat, gerçekten sıkıca kapat –zira tabutta yatan ben değilim; hayır, orada yatan ben değilim, benim nihâyetsiz derecede kurtulmayı arzuladığım şey, bu günahkâr beden, bu ıslahhânenin giymek zorunda olduğum üniforması.

54 XI 1 A 423

TANRI'YI SEVMEK, İNSAN OLANDAN NEFRET ETMEKTİR

İnsan göreceli, sıradandır; insanoğlu ancak sıradanlıkta kendisini iyi hisseder. Tanrı kayıtsız şartsızdır. O zaman insan olandan nefret etmeksizin Tanrı'yı sevmek imkânsızdır.

Ancak Hıristiyanlığın atıfta bulunduğu bu insan nefreti insanoğlunun özünde değildir. Hayır, insanın alçaklığı ve kötülüğüdür ki; orijinalinde insanı seven ve bir bakıma bunu fikir bazında ve ebediyyete uygun olarak yapmaya devam eden, yani fikir bazında ve ebediyyete uygun olarak sevmeye devam eden, ama sıradanlığın kendisini yenmesine izin vermeyen kimseden bu sevgiyi işkence yaparak çıkarır atar.

22 Bakınız *Gamle og Nye Psalmer* (Eski ve Yeni Mezmurlar), ed. P. Hjort, ikinci baskı, Kopenhag, 1840, s. 301.

Zaman zaman kendisini çok mutlu hisseden ve bizim sevimli insan olarak adlandırdığımız kimselerden olma eğilimi gösteren bir kimseyi görürüz. Bu kimse çok nâdiren, benim örneğimde olduğu gibi, kendisini mutsuz hisseden ve bununla şimdi başa çıkması gerektiği gören, başkalarına iyilik yapması gerektiğine inanan kimsedir.

Benim durumum böyleydi. İnsanların alçaklığı ve kötülüğü, benim üzüntülü sempatim içinde onlara yaptığım iyiliği ahlâksızca ödüllendirdi; beni Tanrı'ya daha fazla yakınlaşmaya zorladı. Benim için insanın zıttı olarak Tanrı'yı sevme Hıristiyanlık prensibini dikkate almaksızın hayata tutunmayı imkânsız hale getirdi. Bunda Tanrı'nın rehberliğinin elini açıkça görüyorum ve rehberliğin hakkını teslim etmek gerek. Bu rehberlik, fikirlerinin ilerletilmesini istiyor ve nasıl yönlendireceğini gayet iyi biliyor.

Yine de insanlardan bu Hıristiyanca nefret etme, insanların sıradan nefret etme, insanların kötülüğünü dileme olarak anladıkları nefret etme değildir. Hayır; bu nefret onları fikir içinde sevme, onlara nihâyetsiz derecede iyilik dilemedir.

54 XI 1 A 445

KENDİM HAKKINDA

Ne yazık, bir dehânın üstün zekâsı bana verildi. Öbür yandan ben hiçbir açıdan kutsal birisi olarak adlandırılabilecek bir kimse değilim; hiçbir şekilde derin dinî orijinallerden birisi değilim. Ve bir havârî varoluşsal açıdan bütünüyle daha yüksek kalitededir; ebediyette rütbelendirme varoluşsal açıdan yapılır.

Bu nedenle kendimi bir havârî ile, hatta Sokrat gibi bir şahsiyetle karşılaştırdığımda, özellikle de varoluşsal olarak Sokrat'ın üzerinde yer alsa da entelektüel bakımdan ondan pek üstün olmayan bir havârî ile karşılaştırıldığında, emrimdeki zekânın gayet bilincinde olmama rağmen bir çocuk gibi hissediyorum.

Kendimi bir çocuk gibi hissediyorum. Burada da bir uzman han-

gi alana ait olduğumu kolaylıkla kavrayabilir. Ben dehâlar alanına âitim (en iyi ihtimâlle ikinci ya da daha katı tanımıyla üçüncü sıraya yerleştirilebilirim). Yine de fikir uğruna ıstırap çektiğimi inkâr etmeyi imkânsız kılacak kadar varoluşsallık benim içimde var. Zira dâhî olmanın bir parçası ve onunla bağlantılı ya da ona katkıda bulunan husus; dâhîden ayırmanın mümkün olmadığı melankoli ve mutsuzluktur. Dâhî orantısız bir kompozisyondur ve Goethe'in Hamlet hakkındaki yorumu çarpıcı bir resim sunmaktadır: o çiçek saksısına dikilmiş bir meşe palamududur. Aynı şekilde dehâ; zekânın çok fazlasına sâhiptir, ama ona katlanacak gücü yoktur.

54 XI 1 A 460

KUZEY

Kuzeyin dünyanın pek tercih edilmeyen bir kısmı olmasının nedeni, diğer hususların yanı sıra, şu iki faktördür: sert iklim, geçim kaynağına sıcak ülkelerde gösterilen kaygısız yaklaşımı imkânsız hâle getirmektedir. Sıcak ülkelerde bu nedenle felsefî idealite daha kolay elde edilebilmektedir. Bu ülkelerde felsefî idealite insanı bölmez, bu nedenle bir kimse hem felsefe profesörü hem de felsefenin yardımıyla bir tüccar olabilir. İkincisi; yine aynı nedenle kuzeyde birçok yönden dişil mizacın gelişimini durduran ve güneyde görünmesi mümkün olmayan sorunlara yol açan yayalığı görüyoruz. Kuzeyde kadın ayrıca yararlı olan, katkıda bulunan kimsedir. Orijinalinde kadın yararlı olmak amacını taşımaz. Orijinal yapısında kadın bir lüks, bir eş, şov ve benzerleridir. Ancak kuzeyde kadınlar aynı zamanda yararlı olmak zorundadır; bu nedenle yine kuzeyde kadının özgürlüğü sorunu doğmak zorundadır.

54 XI 1 A 469

SIRADAN İNSAN-DOÇENTLER

Benim sevdığım sıradan insanlardır. Doçentler ise benim için iğrençtir.

İnsan soyunun ahlâkını bozan 'doçentler'dir. Keşke insan soyu kendi hâline bırakılsaydı. Yani bir yandan gerçekten hakîkatin hizmetinde olan, hatta daha da yükseğin, Tanrı'nın hizmetinde olan çok az insan, öbür yanda ise halk olsaydı, her şey daha iyi olacaktı.

Ancak içinde bulunulan rezâlet şudur: bu hergelelerin, bu haydut çetesinin, iki grubun arasına girmesi ve fikre hizmet ettiği perdesi altında gerçek hizmetkârlara ihânet etmekte ve halkın kafasını karıştırmaktadır. Bütün bunları da âdî bir dünyevî avantaj uğruna yapmaktadırlar.

Eğer cehennem olmasaydı bile, bu doçentlerin cezâlandırılması için icâd edilmesi gerekirdi. Zira onların suçları bu dünyada cezâlandırılamaz.

54 XI 1 A 473

YAPTIKLARIMIN ÖZETİ

Peki yaptıklarımın özeti nedir? Çok basit; yalnızca birazcık *dürüstlük* enjekte ettim.

Sanki yolda bir şey bulmuş gibi, ona kendi malım gibi sâhiplenemeyeceğim. Ya bırakacağım orada kalacak ya da tanıtımını yapacağım. Böylece elimde İncil'i tutarak dedim ki: Hayır; biz Hıristiyanların içinde bulunduğu durumda yanlış bir şey var. Bu nedenle ey Tanrım, sana bildirmek istiyorum. Eğer Hıristiyanlığın vaad ettikleri bu günlerde sunulan şartlarda fiilen mümkünse, sana şükretmeye benden daha istekli kimse olamaz. Ama durumu kendim sana bildirmek ve durumun olması gerektiği gibi olup olmadığını sormak istiyorum. [...]

54 XI 1 A 474

BEN-ÜÇÜNCÜ KİŞİ

'Ruh' olmak 'Ben' olmaktır. Tanrı 'Benler'e sâhip olmak istiyor; zira Tanrı sevilmek istiyor.

İnsan soyunun ilgisi objektiviteleri her yere taşımaktır; insan soyu kategorisinin çıkarını gördüğü yer burasıdır.

'Hıristiyanlık âlemi' milyonlarca insandan oluşan bir toplumdur –hepsi üçüncü kişidir, içinde 'ben' yoktur.

54 XI 1 A 487

HER ŞEY-HİÇBİR ŞEY

Tanrı her şeyi hiçbir şeyden yarattı –ve Tanrı kullanacağı her şeyi önce hiçbir şeye dönüştürür.

54 XI 1 A 491

PROTOTİP-KURTARICI

Sanki 'prototip' herkesi öldürüyor gibi; zira hiç kimse ona yetişemez. 'Kurtarıcı' ise herkesi kurtarmak istiyor.

İsâ ise her ikisidir ve kurtarıcı ve inâyeti boşa çıkaran bu dolandırıcılık Hıristiyanlık değildir.

54 XI 1 A 492

RÛHUN ÖLÇÜSÜ

Şu şekilde konuşuruz. Bir insan kibirli bir şekilde şöyle der: ben bekâr bir adam değilim, âilesi –belki de geniş bir âilesi- olan bir adamım. Manevî bakış açısından bekâr adam daha fazlasıdır.

Tanrı'dan da şu şekilde söz ederiz. Birisi öne çıkar ve ilan eder: biz yalnızca birkaç birey değiliz; bir ulusuz. Manevî bağlamda birey Tanrı önünde daha önemlidir; işte Hıristiyanlık budur ve herkes bu birey olabilir.

Her insanın dünyayı destekleyen bir Atlas* olmayı istemesi ne

* Atlas; Yunan mitolojisinde Zeus tarafından ceza olarak gökleri omuzlarında taşımaya zorlanan bir titandır. (Çevirenin Notu).

garip bir ironidir –ve sonra da biz insanların ne olduğuna bakın! Yazık şu anda olduğumuz gibi olmaktan kendimizin sorumlu olması ne kadar trajiktir!

54 XI 1 A 498

BAŞLANGIÇ-SON-BAŞLANGIÇ

Başlangıçta hiç Hıristiyan yoktu.

Sonra herkes Hıristiyan oldu –ve bu nedenle bir kez daha hiç Hıristiyan kalmadı.

İşte bu sondu. Şimdi yeniden başlamak üzereyiz.

54 XI 1 A 505[23]

RÛHUN YAŞAMI

Kişinin yaşamı tamamen suçsuz değilmiş de, insânî standartlara göre aşırı derecede katı ve saf olması gerekiyormuş gibi son derece yorucu bir yaşam sürmek ve yine de insan bedeninden (Pavlus'un yaptığı gibi)[24] "günah bedeni" olarak söz etmek: işte ruh budur. İmandan olmayanın günah olduğu söylenebileceği gibi,[25] aynı şekilde bedenin rûhun istediği gibi olmadığı her zamanda, hatta en kısa anda bile olsa, bedenin rûhun istediğini istememesi ânında, bu beden günah bedenidir.

Ancak günümüzde bundan iz yoktur. Zira günümüzde bütün yaşam sıradanlıktır ve bedenle uyum içinde yaşamak Hıristiyanlık olarak adlandırılmaktadır.

Elbette rûhun karışması bedeni daha dirençli kılar. Eğer saygın

---

23 Bu ve devamındaki kayıtlar, 11 Ekim 1854 sonrasına ait NB (32) (XI 1 A 499 ila XI 2 A 73)'den alınmıştır.

24 Romalılar, 6:6.

25 Romalılar, 14:23.

bir insansanız, beden kendi mizacına uygun davranır. Kendi mizacına uygun davranmasına izin verildiği sürece beden çok fazla soruna neden olmaz –yani vasat bir sıradanlık içindedir. Ve bu muâmelenin iyi sonuçları bu metodun doğru olduğunun ya da gerçek Hıristiyanlık olduğunun kanıtı olarak gösteriliyor.

Evet, ateistlerin (ve dolaylı olarak ortodoksların) savundukları –Hıristiyanlığın bir mit olduğu görüşü- doğrudur. Evet, gerçekten de böyle bir standarda göre yaşamış insanların bulunduğu sözü bir mit, bir fabldır. Zira bu günlerde kendilerini Hıristiyan olarak adlandıran "çocuk milleti"[26] gerçek insanlık, hatta en yüksek insanlıktır. Zira insan soyunun artan mükemmelleşmesinin son hâlidir. Eğer elimizde mamutun kemiklerine olmasaydı, elbette bu tür hayvanlara ilişkin tarihsel anlatımların bir mit, bir fabl olduğunda ısrar edecektik –en azından hayvan türlerine dâhil olan bütün o hayvanların yapacağı gibi.

54 XI 1 A 524

YAŞAMA VE ÖLME

İnsanın iki yönlü mizacına karşılık gelen iki yaşam görüşü bulunmaktadır: hayvan ve ruh.

Birine göre insanın görevi yaşamak, yaşamdan zevk almak ve her şeyi buna dâhil etmektir.

Diğer görüş ise şudur: yaşamın anlamı ölmektir.

54 XI 1 A 528

SAYI-FİKİR

Fikir dâima bir kişiyle ilişkilidir, bir kişi yeterlidir ve Hıristiyanlık bağlamında herkes o kişi olabilir.

---

[26] Yeşaya, 3:3-4

Ebediyyet saymak değildir, niteliktir ve bu nedenle sayılara rağmen sayı değildir.

İkisi fikirle ilişkide birleştiğinde sayılar başlar, zira iki sayılabilir.

Sonunda sayılar aşırı derecede ezici hâle gelir. Sayı milyonlara ulaştığında fikir kaybolur ve 'kayıp' sütununda ilan edilebilir.

İşte olan budur. Her hâlükârda lisânla ilgili bu dolandırıcılığı durdurmak ve değiştirmek zorundayız: fikre, hakîkate daha iyi hizmet edebilmek, daha iyi ruh olabilmektir. Hayır; fikir, ruh bağlamında sayılar yalnızca eksiltir.

Ancak insanlar birleşir, zira bir olmaya dayanamazlar. *Ja das ist Was anders!*[27] Ancak sonra sapkın bir şekilde fikri zayıflatmak ve ruhla ilişki kurmasını imkânsız kılmak sûretiyle fikrin üzerindeki kilidi zorlamak yerine hakîkati ilişkiye dâhil ederiz.

Sosyalite insanın hayvânî yönüne âittir ve cemiyetleşmenin (her hâlükârda içgüdüsel olarak) ruhla ilişkiye sokulması dolambaçlı yolu Hıristiyanlık âlemini ruhsuz ya da ruhtan vazgeçmiş hâle getirir; hem de en azından yine ruhla ilişkili olmak kaydıyla birliğin zayıflıktan doğduğunu itiraf eder.

54 XI 1 A 536

BEBEĞİN VAFTİZ EDİLMESİ

Bu olay insan soyunun Hıristiyanlık konusunda Tanrı'yı aldatmaya ve Hıristiyanlığı Epikürcülüğe dönüştürmeye çalıştığı hilekâr bir aldatmacanın parçası olarak görülür.

Çocuğun vaftiz edilmesine inancı çıkarın, doğrudan gerçek Hıristiyan çatışmasıyla –baba ve anne olmayla, her ikisinin de kendi adına ebedî kutsanmışlık maksadıyla Hıristiyan sayılacağını umut etmeleriyle; çocuğun kendisinin bunu isteyip istemediğine fırsat tanımak için zamana bırakma arasındaki çatışmayla- karşı karşıya kalırız.

27 'evet, bu başka bir şeydir'.

İnsan bu sınırlamadan, insanları evliliği daha az arzular hâle ve evliliğin kendisini ise daha ciddî hâle getiren bu sınırlayıcı gerilimden, Hıristiyanlığın tamamen ortadan kaldıramayacağı bu gayret sayesinde kurtulmak istemektedir.

Böylece bebek vaftizi icâd edildi ve şimdi küçük Hıristiyan bebekler pratik olarak terbiye edilebilmektedir. Ebediyyet meseleleri başından itibaren düzene konulmuştur; âile yaşamının müstesna zevkleri ve neşelerini yaşama arzusu tamamen normaldir.

Ah, Hıristiyanlığın bu kadar ahlâksızca yanlış sunulması ne kadar da iğrençtir! En son çarpıtma, çocuğa sâhip olma arzusunu insanlara vermek Hıristiyanlığın kaderiymiş gibi göstermektir.

54 XI 1 A 546

ÖLÜMSÜZLÜK

Ölümsüzlük bir zamanlar mümkün olan en büyük çabaların yüksek hedefiydi ve bu yaşamdaki bütün bir karakter transformasyonuyla ilişkiliydi. Bugünlerde ise bir erkek ve bir kadın yalnızca hemen ebedî kurtuluş imkânını beraberinde getirecek bir Hıristiyan –kafasında bir yaşla- elde etmek üzere ölümsüz bir yaratık yapmak için bir araya gelmektedir.

Gerçekten de ölümsüz eserler üretmenin yolu bu kadar ucuz mudur?

Aslında ruh olan Hıristiyanlık, Hıristiyanlık âleminde bir tür zulme, bir tür canavarlığa dönüştürüldü.

Bu iş böylece sürüp gidiyor; hiç kimse kuşkulanmıyor. Herkes bu lanet olayın son derece mükemmel olduğunu düşünüyor.

54 XI 1 A 547

RUH OLMA

Ten ve kan –ya da tensel- ile ruh birbirinin zıddıdır. Bu neden-

le ruh olmanın ne demek olduğunu görmek kolaydır. Ruh olma ten ve kanın kendisinden çekindiği şey olmayı kendi irâdesiyle istemektir –zira ruh ten ve kanın zıttı olduğu için işin son kısmıdır.

Ten ve kan en çok neden çekinir? Ölmekten. Ama ruh ölmeye, dünyadan vazgeçmeye isteklidir.

Kaza eseri dünyadan vazgeçmenin ölmekten daha güç olduğunu görmek kolaydır. Zira ölmek yalnızca ıstırap çekmektir; hâlbuki dünyadan vazgeçmek insanın kendisini aynı ıstırâbı çekmeye kendi irâdesiyle zorlamasıdır. Ayrıca ölmek kısa ömürlü bir ıstırap iken, dünyadan vazgeçmek bir ömür boyu sürer.

Bundan, neden çok sayıda kimsenin ölüm döşeğinde Hıristiyan olduğunu anlarız. Bu kuşkulu bir şeydir. Hıristiyanlık karamsarlıktır; ama ölüm döşeğinde, zaten bu yaşamdaki her şeyi zaten kaybetmişken Hıristiyanlığı seçmek, Hıristiyanlığı neredeyse bir tür iyimserliğe dönüştürür. Bu daha çok silah tehdidi altında parası istenen bir kimsenin sanki bu parayı cömertçe bir armağan olarak sunuyormuş gibi görünmeye çalışmasıdır. Hıristiyanlığın ortadan kaldırmaya çalıştığı şey; yaşamla ten ve kan bağlantısı içinde olmaktır; Hıristiyanlık insanın ruh olmasını ister ve bu dünyadan vazgeçme ile ifâde edilir.

Ama bir insanın ölüm döşeğinde iken Hıristiyanlığa sarılması ten ve kanın son çâresidir. Burada değişimin, ruh hâline gelme değişiminin fiilen gerçekleştiği kesindir. Bunu kesin hâle getiren değişimin, içinde bulunduğu durumun insana hayatta ve iyi olmayı gösterdiği anda gerçekleşmesidir. Ama kişinin ölümü hâlinde durum tamamen farklıdır. Ya da bu hâlde ortada bir durum yoktur. Zira durumun kendisi rûhun yansımasının bir parçasıdır. Bu nedenle ölüm döşeğinde iken Hıristiyanlığa tutunmaya çalışan kimse ölmez, eski benliğine döner. Böylece hiçbir değişimin gerçekleşmediğini gösterir.

54 XI 1 A 558

BİREYSEL FARK

Bir kimsenin küçük zaferlerin teşvikiyle kararlı bir zafer kazanmak için yardıma ihtiyacı vardır; bir başkası ise yenilgiyle güçlenir.

54 XI 1 A 576

İKİ YOL

Yolun birisi ıstırap çekmek, diğeri ise birincisinin ıstırap çekmesi konusunda profesör olmaktır.

Birincisi 'yol'dur; ikincisi ise dolaylı yoldan gitmektir (bu nedenledir ki bütün eğitim ve eğitim pratiklerinde 'oraya' önermesi bir düstûr gibidir) ve aşağıya doğru gitmekle de bitebilir.

54 XI 1 A 581

ZİRVELER

Sokrat'ın *Phaedo*'da[28] bir tekil zirveye bağlanmış olmanın zevki ve acısı hakkında söyledikleri Hıristiyan olan her şey için geçerlidir. Ama 'ruh' dâhil edildiğinde, sentezi bileşiklerine ayırır ve zirveleri bir araya getirir. Bu nedenledir ki ne kadar çok ruh varsa, ten ve kan o kadar reaksiyon gösterir ve işte havârînin hakkında konuştuğu şey gerçekten budur: uyumlu bir senteze giremeyen.

54 XI 1 A 592

GÜÇSÜZLÜK-GÜÇ

Mevcut bilgeliğe göre ben herkesten güçsüzüm; zira ne büyük ne de küçük bir partiyim. Hatta ikili bile değilim.

Yine de çağdaşlarım arasında kuşkusuz tek gücüm. Zira fikirde

28 *Phaedo*, 60b-c.

sayı güçsüzlüktür; daha büyük olan daha zayıftır.

54 XI 2 A 17

KAMUOYU

Kamuoyu en fikirsiz olgudur. Aslında fikrin tam zıddıdır. Kamuoyu sayıdır.

Bu nedenledir ki, -çağımızın kanıtladığı ve Poul Møller'in açıklamaksızın açıkça gördüğü gibi, Yahudiler reklamcı olmaya özellikle uygundur. Genel olarak Yahudiler hayâl ve duyarlılıktan yoksundur; ama soyut anlayışa sâhiptirler –ve sayı onların unsurudur.

Reklamcı için kamusal yaşamdaki fikir savaşı borsa ticâretinden başka bir şey değildir. Hisse fiyatlarında olduğu gibi, reklamcı yalnızca hangi görüşün en yüksek sayıda desteğe sâhip olduğuyla ilgilenir. Sayıların fikir olduğunu düşünür; hâlbuki sayı fikirsizliğin en aşırı hâlidir.

54 XI 2 A 26

RUH-GÖRÜNÜŞ (FENOMEN) TANRI'YA YAKINLIK-TANRI'YA UZAKLIK

Tanrı ruhtur. Ruhta olduğu gibi, Tanrı *paradoksal* olarak görünüşle (fenomen) ilişkilidir. Ama yine paradoksal olarak Tanrı realiteye o kadar yakınlaşır ki, realitenin tam ortasında, Kudüs'te caddenin ortasında durabilir.

Tanrı için yakından tanınabilirlik imkânsızdır. Tanrı'nın ihtişâmı o kadar yücedir ki; hayâllerin cesurca icâd ettiği yakından tanınabilirlik ihtişâm görüntüleri Tanrı'ya uymayacaktır. Zira O'nun ihtişâmı daha yüksek kalitededir, bu nedenle yalnızca paradoksaldır. Gerçekten de eğer Tanrı doğrudan tanınabilir olsaydı, gülünç hâle gelecekti –eğer ben bir Alman profesör olsaydım, bu noktada kuşkusuz Tanrı'nın nasıl gülünç hâle geleceğine ilk dikkat çekme

patavatsızlığını yapacak ben olurdum. Tanrı'nın doğrudan tanınabilir olduğunu söylemek paganizmin fiilen gülünç olduğunu söylemeye benzer: Ya gördüğüm Tanrı değildir ya da eğer Tanrı ise, gülünçtür. Her şeyden önce yüceliğini doğrudan tanınabilir hiçbir şeyin ifâde edemeyeceği bir ihtişâma hiçbir insânî analoji olamaz; bu ihtişâm ancak paradoksal olarak tanınabilir. Eğer zayıf bir analoji önerecek olursak, insanlık tarihinin belli dönemlerinde, her şey kargaşaya dönüştüğünde, kendi gömlek kolları içinde hükmeden yöneticiler ortaya çıktı. Bu Sezar'ın hemen tanınabilirliğinden çok daha yüksek bir ihtişâmdır. Zira burada paradoksal bir şey vardır: kral gömlek kollarına saklanmasıyla tanındı. Böylece eğer –bunu da dâhil etmek istersek- böyle bir kral daha sonra kendisini bu yolla hemen tanınabilir bir imparator hâline getirirse ve daha fazlası olduğuna inanırsa, ona gülersiniz (doğrudan tanınabilirlikteki mizâhî yön); zira böyle yaptığında aslında kendisi hep göründüğünden daha azıdır.

Bir başka deyişle, Tanrı ancak paradoksal bir biçimde görünüşle ilişkilendirilebilir. Ama ayrıca görünüşe o kadar yakınlaşır ki, realitenin tam ortasında, burnumuzun ucunda durabilir.

Tanrı'nın yakınlık ve uzaklık kuralı şudur:

Tanrı'nın muhtemelen orada varolamayacağını ne kadar çok fenomen ya da görünüş ifâde ederse, Tanrı o kadar yakındır. Aynı şekilde ne kadar çok fenomen ya da görünüş Tanrı'nın çok yakında olduğunu gösterirse, Tanrı o kadar uzaktadır. [...]

Hıristiyanlık bir doktrin değilken, yalnızca bir ya da iki kişi tasdik ediyor ama insanlar kendi yaşamlarına yansıtıyorken; Tanrı, Hıristiyanlığın doktrine dönüştüğü zamana göre, realiteye çok daha yakındı. Ve doktrinin her artışı ve süslenmesiyle, Tanrı da aynı oranda uzaklaştı. Zira doktrin ve onun yayılması, görünüşte bir artıştır ve Tanrı bu süreçle ters ilişki içindedir. Râhiplerin bulunmadığı, ama bütün Hıristiyanların kardeş olduğu dönemde, Tanrı realiteye râhiplerin, çok fazla sayıda râhibin, güçlü bir din

adamları düzeninin bulunduğu zamandan daha çok yakındı. Zira râhipler görünüşte bir artıştır ve Tanrı bu fenomenle ters ilişki içindedir. [...]

Mutlaka her insan Tanrı'yla sevgi ilişkisine girebilir ve Tanrı mutlaka bunu isteyen her insanla sevgi ilişkisine girmeye isteklidir. Ama Tanrı'nın sonsuz sevgi olduğu kadar azâmet sâhibi olduğu ve işinin erbâbı olduğu, bir kimsenin gerçekten sevgi mi istediğini yoksa kendisini istismar etme amacında mı olduğunu bütün açıklığıyla görebileceğini izah etmeye gerek yok. Bu nedenle kadifeler içindeki zayıf irâdeli bir adam Tanrı'yı sevme hakkındaki bu dolgun ve ciddî deyimlerle Tanrı'yı kendi doğrultusunda yönlendirmek istediğinde, emin olabilirsiniz ki, Tanrı bütün berraklığıyla bu adamın ilk önce Tanrı'nın krallığını arama hakkındaki âyeti kendi özel yoluyla yorumladığını görecektir. [...]

Ruh düşünceli Hıristiyanlık âlemi, muhtemelen O'na daha iyi bir alan sağlamak amacıyla, Tanrı için büyük ve geniş kiliseler inşâ eder. Ama Hıristiyanca bakış açısından gerçek; en küçük alanın bile Tanrı için aşırı büyük olduğudur –işte Tanrı'nın zaman ve mekânla ilişkisi böylesine paradoksal ve terstir. Bir tek başına, yoksul, unutulmuş, basit düşünceli kimse Tanrı'ya güvenerek mutlak anlamda sevgi ilişiksine girdiğinde Tanrı oradadır ve onu, insânî bağlamda, çok daha mutsuz kılar. İşte Tanrı'nın orada olabilmesi için yapması gereken budur –işte Tanrı fenomenle böylesine ters ilişki içindedir. Sonra birisi O'nun için büyük binâlar inşâ ettiği ve yüzlerce, hatta binlerce râhipleri, piskoposları, dekanları ve profesörleri, devlete inanılmaz masrafa mal olmuş böylesine bir binada toplanmış ve oturan böyle bir dev topluluğun bulunduğu ve O'nun davasının ilerlemesinin sağlandığı bir yerde Tanrı'nın mutlaka hazır bulunacağı kanaati içinde, bir araya getirir. Ama Tanrı fenomenle ters ilişki içindedir.

54 XI 2 A 51

DİNÎ İLE İLİŞKİ BAKIMINDAN ERKEK VE KADIN

Belli bir açıdan kadın mizacı itibariyle, otantik dinî hizmete daha uygundur. Zira kadının mizacı kendisini tamamen vermektir. Ama öbür yandan kadın hiçbir şeyi aydınlatmaz. Dişil teslimiyetin hizmetindeki üstün bir eril entelektüellik –işte gerçek dinî budur. Kadının sadâkati, özünde duygularını ifâde etmekle sınırlıdır ve eğer daha fazlasını yaparsa, bu kadının karakteristiği dışına çıkmaktır. Öbür yandan, üstün eril entelektüellik kendi düşüncesizliği içinde muazzam bir bencilliği içerir. Bunun teslimiyet içinde öldürülmesi gerekir.

54 XI 2 A 70

İRÂDE-BİLGİ (HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ)

Hıristiyanlık İncil'de görüldüğü gibi, insanın irâdesine odaklanır; her şey o irâde etrafında, o irâdenin dönüştürülmesi üzerine döner. Bütün deyimler (dünyayı terk etme, kişinin kendisini terk etmesi, dünyadan vazgeçme vs.; aynı şekilde kişinin kendisinden nefret etmesi, Tanrı'yı sevmesi vs.), her şey Hıristiyanlık'taki bu temel fikirle ilişkilidir. Hıristiyanlığı olması gereken hâle getiren budur: irâdenin dönüştürülmesi.

Hıristiyanlık âleminde, bütün Hıristiyanlık entelektüelliğe çevrilmiştir; böylece doktrin hâline gelmiştir ve insanlar münhasıran entelektüel sorularla ilgilenmektedirler.

Eğer bu bir güven hilesi değilse, başka ne olabileceğini ben bilmiyorum! Bir nebze insânî bilgiye, aynı şekilde öz-bilgiye sâhip olan herkes, insanın sıkıştırıldığını hissettiği yerin irâdesinin dönüştürülme zamanı olduğunu bilir. Ve Hıristiyanlığın ölümcül amacını oluşturduğu yer burasıdır. Ama Hıristiyanlık âlemi mâhir bir biçimde bu vuruştan kaçınmakta –ve her şeyi entelektüelliğe çevirmektedir.

Ne kadar mide bulandırıcı! Ve milyonların bunu yaptığını, çocukların bu şekilde yetiştirildiğini, böylelikle Hıristiyanlık âleminde bir babanın en yüksek ve en kutsala ilişkin olarak çocuğuna bir yalanı öğrettiğini düşünün! [...]

Bu olayın şu şekilde gerçekleşmesi ne kadar iğrençtir: eğer Hıristiyanlık âleminde bir kimse gerçekten bir Hıristiyan olacaksa, her şeyden önce bir anlığına pratik olarak Cennet'teki Tanrı'nın en aşağılık hilebaz gibi görünmesinin darbesini yemek zorundadır. Zira çocukluğundan itibaren Hıristiyanlığın ne olduğu konusunda bir yalana inandırılmıştır. [...]

Ancak tekrarlamak gerekirse; bu yalanın her yerde, yeminli öğretmen ile öğrencileri arasındaki en bağlayıcı ilişkilerde; ebeveynle çocuk arasındaki en yakın ilişkide bulunduğu izlenimi midemi bulandırıyor. Bu yalnızca birkaç sersem vâiz sorunu değil; hayır, öyle hiç değil. Bu, dürüst ve samimi ebeveynler olarak adlandırmak istediğim ve öyle adlandırılabilecek insanların sorunu. Ortaklık ettikleri suçun öyküsünde, çocuğu yetiştirdikleri Hıristiyanlık türü bir yalandır ve bu konuda ebeveyn tamamen masum olamaz. Aslına bakarsanız İncil Hıristiyanlığının gerçekten bilincinde olan herkes, muhtemelen evlenmekten kaçınacaktır. Bu nedenle sahte Hıristiyanlık konsepti birçok yönden biz insanların bu dünyayı, fânî anlamda geri isteme arzusuyla bağlantılıdır.

Eğer bir çocuğun içinde yetiştirildiği Hıristiyanlık türü gerçekten İncil Hıristiyanlığı olursa, İncil, İsâ'nın kendi ölümünden temelde bir fedâkarlık, diğerlerini kurtarmak olarak söz ettiğini ve taklit etme hakkında ihtiyatlı ve dikkatli bir biçimde konuştuğunu ona söyleyecektir. Ama bunun yerine İsâ kendi ölümünden yalnızca bir defâ fedâkârlık olarak söz etmekte, onu da çekinceli bir fedâkârlık olarak göstermektedir. Bize gerçekten öğrettiği ise taklit etmedir.

54 XI 2 A 86[29]

---

[29] Bu ve devamındaki kayıtlar, 9 Kasım 1854 sonrasına ait NB (33) (XI 2 A 74 ila XI 2 A 140)'tan alınmıştır.

KARŞILAŞTIRARAK YAŞAMA

Sayısal varoluşun yasası karşılaştırarak yaşamadır. [...] Doğru olan tıpkı diğerleri gibi davranmaktır. [...] 'Tıpkı diğerleri gibi'. Bu ifâde genelde insan olmanın iki karakteristik işâretini içermektedir: (1) sosyalite, sürüyle ilişikli yaratılmış hayvan: tıpkı diğerleri gibi; (2) kıskançlık, hayvanların sâhip olmadığı bir şey.

Bu kıskançlık tamamen tipiktir. Hayvanlar kıskançlıktan yoksundur, zira her hayvan yalnızca türünün bir örneğidir. [...] Bunu özellikle söylüyorum; zira günlük basın aktif bir biçimde insanı örneklere indirgemek için çalışıyor. Ve hiçbir şey daha kesin değildir. Bir gazete değirmeninde parçalar kitleye dönüştürülür. Böylece günlük gazete, bu yaşam tarzı yoluyla insanı mutlu bir sayı hâline getirmek için bütün bireysel farklılıkları, bütün rûhu (zira ruh kendi içinde ve herkeste farklıdır) öğütür. İşte bu sayısal yoldur: her şey tıpkı diğerleri gibidir. Burada, sürü içinde hayvânî yaratık barış ve dinginlik bulur ve burada kıskançlık dindirilir.

Günlük basın bu büyük amacını başarması; sayısalın aniden diğerleri gibi olmayan birisine ihtiyaç hissedip hissetmeyeceği –böylece kıskançlığın hâlâ dayanak yapılan bir şey olup olmadığı- sorununa bağlıdır. [...] Bir bakıma, insanlara cezâ olarak basının bu amacını gerçekten başarmış olmasını ve bütün herkesi türünün örneği hâline çevirmesini dilerdim. Bir milyon insan, her biri de tıpkı diğerleri gibi. Bunu 'Kıskançlık İstediğini Alır' adlı bir uyarıcı öykü içinde sunmak mümkündür. Elbette cezâ en eziyet verici sıkılmak olacaktır.

54 XI 2 A 88

İNSAN SOYUNUN TARİHİNE BİR BAKIŞ AÇISI

Eğer bir konuda bir görüş ifâde edecek olsaydım –her ne kadar normalde bu tür işlere karışmasam ve kişinin kendi varoluşu yeri-

ne insan soyunun tarihiyle meşgul olmasını etiğe aykırı bulsam daşu bakış açısına dikkat çekerdim.

Tanrı'nın tek tutkusu vardır: sevmek ve sevilmek. Bu nedenle O'nu memnûn eden iş, varoluşsal olarak insanla birlikte sevme ve sevilmenin bütün farklı yollarından geçmektir.

Bu yüzden Tanrı, rolleri üzerine almakta ve her şeyi buna göre ayarlamaktadır. Bir an için baba olarak çocuğu tarafından sevilmek isterken, bir başka anda bir dost tarafından dostça sevilmek ister. Bir başka anda ise güzel armağanlar getiren birisi olarak sevilmek isterken, daha sonra sevgiliyi kışkırtan ve sınayan birisi olarak sevilmek ister. Hıristiyanlık'taki görüş ise şudur: gelin tarafından sevilen bir damat gibi sevilmek ve bu durum bir bakıma Hıristiyanlığı sürekli bir sınama hâline getirir. Bir an için sevilmek üzere pratik olarak kendisini insana eşit kılarken, bir sonraki andaki fikir ruh olarak insan tarafından sevilmektir –bu en güç görevdir vs.

Benim düşünceme göre Tanrı bir şâir gibidir. Bu ayrıca Tanrı'nın neden hem kötülüğe hem de önemsizlik ve sıradanlığın bütün saçmalıkları ve perişanlığına katlandığını açıklamaktadır. Ayrıca bu, bir şâirin şiirleriyle (ayrıca onun yarattıkları olarak da adlandırılabilir) nasıl bir ilişkisi olduğunu gösterir: onların ortaya çıkmasına imkân verir. Ama bir şiirsel bireysel figürün dediği ya da yaptığının şâirin kişisel görüşünü temsil ettiğini düşünmek büyük bir hata olduğu gibi, bütün olup bitenlerin, bunların meydana geldiği gerçeğinin Tanrı'nın onayını aldığını düşünmek de bir hatadır. Ah, hayır! O kendi görüşüne sâhiptir. Ama şiirsel olarak mümkün olan her şeyin ortaya çıkmasına izin verir. Kendisi her yerde vardır; gözlemler, daha fazla şiirleştirir; bir yönden şiirsel olarak kişilik dışıdır, her şeye aynı derecede dikkat gösterir ve bir başka yönden, iyi ile kötü, O'nun istediğini istemeyle O'nun istediğini istememe vs. arasında en korkunç ayrımları yapar.

Bu nedenle fiilen varoluşun hakîkat olduğu Hegelci saçmalığı; tıpkı (şiirlerde yer alan) dramatik figürlerin sözleri ve eylemlerinin,

onun kendi sözleri ve eylemleriymiş gibi şâire mal edilmesindeki kafa karışıklığının aynıdır.

Bunun tek istisnâsı kişi şunda ısrar etmelidir: -Eğer bunu söylemeye cüret etmeme izin verilirse- Tanrı'nın bu şekilde bir şâir gibi davranmasına karar veren, paganizmin inandığı gibi, zaman bakımından uzakta olması değildir. Hayır, hiç de değil; ciddiyet sevme ve sevilmenin Tanrı'nın tutkusu olmasında yatar. Evet, güvenli sonsuz bir sevgi! Sanki Tanrı kendisi de bu sevgiyle bağlıymış, bu tutkunun etkisindeymiş gibi; sanki bir zayıflık varmışçasına sıkı biçimde bağlıymış gibi (davranır); buna karşın O'nun sevgisinin değişime tabi olmaması, gerçekten de O'nun gücü, O'nun nihâyetsiz gücüdür.

54 XI 2 A 98

DEVLET

Hıristiyanca bakış açısından devletin Hegel'in öğrettiği gibi –yani ahlâkî bir öneme sâhip olmalı, bu gerçek erdem yalnızca devlette görünmeli (bunu ben de tezimde çocukça tekrarladım);[30] devletin hedefi insanları geliştirmektir vs.- görülmesi gerektiği, doğal olarak bir saçmalıktır.

Devlet şeytandan daha kötüdür –zira gerekli bir kötülük iyilikten bir bakıma daha yararlıdır ve çare olabilir.

Devlet büyük, daha büyük ölçekte hükmeden bir insan egoizmidir –Platon erdemleri görebilmek için onları devlette araştırmamız gerektiğini söylediğinde hakîkatten çok uzaktaydı.

Devlet büyük ölçekte hükmeden insan egoizmidir; öylesine avantajlı ve aldatıcı bir biçimde oluşturulmuştur ki; bireysel egoizmlerini doğru bir biçimde birbiriyle kesiştirir. Bu açıdan devlet, bütün bireysel egoizmlerle başa çıkar ve böylece bunların egoistçe yapılan en bilgece şeyin devlet içinde yaşamak olduğunu egoistçe anlaması-

30 Bakınız yukarıda 606. sayfadaki kayıt.

nı sağlayarak, kuşkusuz egoizme karşı bir güvence oluşturur. Tıpkı ölçülemez derecede küçüklerin ölçülebilmesinden söz ettiğimiz gibi, devlet de egoizmlerin ölçülmesidir. Ama bu ölçüm dâima egoistik açıdan bu daha yüksek egoizme girmenin ve içinde olmanın en sağgörülü iş olduğunu bilecek tarzda yapılmalıdır. Ama bu aslında egoizmin ahlâken terk edilmesinden başka bir şey değildir.

Devlet daha ileriye ulaşamaz; bu nedenle bir kimsenin devletin varolduğu bir ülkede yaşamakla kendini geliştireceği fikri, bir kimsenin bir ıslâh kurumunda kendini geliştirmesi kadar kuşkuludur. Belki de kişi devlette kendi egoizmi, kendi aydınlanmış egoizmi yani kişinin egoizminin başkalarının egoizmi karşısındaki durumu konusunda daha bilge hâle gelir; ama daha egoistliği azalmaz. Daha da kötü olanı kişinin bu medenî, resmî, yetkin egoizmi bir erdem olarak görerek şımarmasıdır. Yani medenî yaşam ayrıca kişinin bu kurnazca egoizmini onaylayarak, onu daha da ahlâksızlaştırmaktadır.

Devlet daha ileriye ulaşamaz ve ahlâkî eğitim ve yetişme söz konusu olduğunda, gerçekten de devletin çok kuşkulu olarak tanımlanması gerekir.

Ve devlet sürekli olarak, Yunan sofistlerini çok fazla meşgul eden aynı safsataya maruzdur –yani bu adâletsizlik daha geniş ölçekte adâlettir; zira kavramlar çok tuhaf bir tarzda dönüp durmaktadır ve önemli olan geniş ölçekli uygulamadır. Üstelik devlet sürekli olarak niceliğin kavramı belirlediği, en büyük sayının hakîkat olduğu septisizmine maruzdur.

Ve devletin; insanları ahlâken geliştirmek, erdeme uygun bir ortam, kişinin gerçekten erdemli hâle geleceği yer olmak üzere tasarlandığı sanılıyor! Aslında bu yer, bir saatçi ya da gravürcü için çalkantılı bir denizde seyreden geminin güvertesinin en iyi çalışma yeri olduğunu iddia etmek kadar bu maksada aykırı bir yerdir.

Bu nedenle Hıristiyanlık, Hıristiyan'ın ahlâken geliştirilmesi için siyâsî topluluk içinde kalması gerektiğini asla düşünmez. Hayır; aksine Hıristiyanlık insana ıstırap çekeceğini peşinen söyler.

Ancak bizim hırsız jargonumuzda elbette devletin ahlâken asil-leştirdiği söylenir –böylece insan izin verilmiş egoizmin bir erdem olmadığından başka birinin kuşkulanmasına karşı güvenceye alın-mış olur.

Oldukça genel olarak, en gündelik, en kaba, en ihtiyatsız vs. şe-yin, hiçbir zaman bu kurnazlık kadar yozlaşmış olamayacağı asla ye-terince vurgulanmaz. Dizginlenmesi imkânsız bir çılgınlık içinde hareket eden kontrolsüz bir zampara, âdâba uyarak zamparalık ya-pan kadar yozlaşmış olamaz. Başka birisini dolandıran bir dolandı-rıcı, ne kadar ileri gitmeye cüret ettiğini bilmesine rağmen hâlâ ününü ve hayli saygın bir insan olma itibarını koruyan dolandırıcı kadar yozlaşmış olamaz.

54 XI 2 A 108

YAŞAMIN DEĞERİ

Bir kimse ancak mutsuz olduğu ya da bu yaşamın sefâletini de-rin bir biçimde anladığında doğru bir biçimde şöyle der: benim için yaşamın hiçbir değeri yok –ancak o zaman Hıristiyanlık iddiasında bulunabilir.

Ve o zaman hayat en yüksek derecede değer kazanabilir.

54 XI 2 A 115

TEORİ-PRATİK
DOKTRİN-MEVCUT DURUM

Teori, teoriyle meşgul olma etik alanda (kişinin görevinin ken-disini yadsıma, bedenini kontrol altına alma vs. olduğu; karakter değişimiyle hiçbir ilgisi bulunmayan tıp uygulamaları ve benzerine benzemeyen uygulamaların bulunduğu alanda) pratiği destekle-mekten -teoriyle uğraşmak kişinin pratiğini iyileştirmekten- uzak-tır. Bu alanda teorinin kendisi bir güven aldatmacasıdır. Talley-

rand'ın konuşma hakkında söylediği; konuşmanın insanlara düşüncelerini gizlemek için verildiği sözü, etik alanında teori ile pratik arasındaki ilişki için daha da geçerlidir. Teori, doktrin yalnızca pratiğin boşluğunu gizlemek üzere oradadır.

Etiği mümkün olduğu kadar kısa tut–o zaman dikkat doğrudan bir kimsenin etiği uygulayıp uygulamadığına odaklanacak ve eğer kişi uygulamazsa bütün çıplaklığıyla herkesin ortasında kalakalacaktır.

Ama teori, doktrin bir illüzyon yaratır: sanki bir kimse yalnızca etik hakkında konuşmakla etikle bir ilişki kurmuş olur. Teori ve doktrin bir incir yaprağıdır ve bu incir yaprağıyla profesör ya da din adamı son derece ciddî görünür ve bu dehşet vericidir. Ve Ferisîlerin yalnızca kendileri cennete girmekle kalmayıp, aynı zamanda başkalarının da oraya girmesini önlediği söylenebileceği gibi; profesörler de câhil insanlara bunun bir doktrin meselesi olduğu ve yapabildiği kadar onu izlemesi gerektiği fikrini aşılamakla, aynı şeyi yapmaktadır. Elbette bu profesörün yararınadır; zira buna daha fazla önem verildikçe, profesör de daha fazla önem kazanacaktır ve ticâreti daha mükemmelleşecek ve ünü daha da artacaktır. Kural olarak profesörün ve râhibin ruhlara bulduğu devâ işi muammaya dönüştürmektir. Zira her şey insanların göklerin krallığına girmesini önlemek üzere planlanmıştır.

Doğa bilimleri ve diğer bilimlerde sistemin diyalektik olarak izlenmesi, aşırı derecede büyüklük ve kişinin sürekli olarak ayrıntıların ilginç gerçekleriyle dikkatini yitirmesi nedeniyle imkânsız olduğu gibi; doktrini getirmekle de, etiğin bir kimsenin bu etiği uygulayıp uygulamadığını yargısal olarak izlemesi güçleştirilmektedir.

Hıristiyanlık ne zaman doktrine dönüşürse, o zaman etik gerileme vardır. Birincisi; kişilik tarafından kişisel varoluşa taşınır; sonra büyük bir ihtimâlle onu doktrine dönüştüren bir *Schüler*[31] tarafından devralınır.

---

31 Bir bilgin, ama ayrıca mürid.

Gerileme bir kez gerçekleştiğinde, yükseltilip 'ilerleme' unvanı verilmesi uzun sürmez. Bunu genellikle *Schüler'in Schüler*'i yapar. O andan itibaren her şey bir rüyâ gibi –daima ileriye giderek- gerçekleşir. Nihâyet, gerçek ilericiler, gazeteciler doktrine ilgi gösterir –ve şimdi doktrin inanılmaz adımlarla ve sıçramalarla ilerlemektedir.

Bu ilerleme kaydetme lafları ilginçtir. Tıpkı doğanın kendi sakat ve biçimi bozulmuş insanlarından, bunun onların kendilerini güzel görmelerini sağlayarak, gizleyecek kadar nâzik olması gibi; davanın ilerlemesine dair laflar da genellikle dava belirgin bir biçimde gerilerken uygun bir biçim alır –ve üzerine daha önemsiz danteller örtüldükçe, daha kibirli ve tutarsız hâle gelir.

54 XI 2 A 117

TANRI'NIN İHTİŞÂMI: LUTHER DOKTRİNİNİN BİR YÖNÜ

Luther bütün ıstırâbı, manevî sınamayı, belâları ve baskıları vs. şeytandan geldiğini söyleyerek izah etmektedir; eğer şeytan olmasaydı Hıristiyan olmak yağlı ballı bir yaşam olacaktı. [...]

Bu anlayış gerçekten Hıristiyanca bir anlayış değildir ve *kısmen* Luther'in; Hıristiyanlığın bir iyimserlik olduğu, talihsizlik ve ıstırapların yalnızca olumsal olarak Hıristiyan olmayla ilişkili olduğu ve bu nedenle dışsal bir güçten kaynaklandığı görüşüyle bağlantılıdır. [...]

Kısmen de Luther'in azâmet terazisinde ilâhî ihtişâmı yeterince yükseğe yükseltmemesiyle ilişkilidir. Eğer Tanrı'nın ihtişâmına şeytan gibi bir güç tarafından muhâlefet ediliyorsa; şeytan o kadar güçlü olduğu için, çok istemesine rağmen Tanrı mü'minlerin ıstırâbını önleyemiyorsa, bunun anlamı insânî ifâdeyle Tanrı'nın bir nedene sâhip olduğudur ve böylece Tanrı alçaltılmaktadır. [...]

Hıristiyanlığın, özellikle de Protestanlığın sâhiplendiği fikir bu-

dur. Bu nedenle insânî ifâdeyle nedeni olmayan sonsuz bir ihtişâma sâhip olma yerine, Tanrı insanları kullanması gereken bir güç düzeyine düşmektedir. [...]

Sonraları Protestanlık, Tanrı'ya eşlik eden bir güç bağlamında şeytanı tamamen terk etmiştir. Bununla birlikte Luther'in Hıristiyanlığında hâlen kalmış bir tutam kötümserlik de onunla birlikte gitti ve Hıristiyanlık tamamen ve sadece tatlı bir önemsizliğe, çocuklara babalık mutluluğuna vs. dönüştürüldü.

Sonraki Protestanlığın zavallılığı [...] böyle bir unsurun tamamıyla kaybolmasına izin vermesi, bir şey olmamış gibi davranması ve iddia ettikleri gibi, Luther'in yorumuna bağlı kalmalarıdır.

Günümüzde bir Protestan râhip, özellikle Danimarka'da, bütün amaç ve niyetleri bakımından yalnızca aklına gelen herhangi bir konuda pazar günleri kürsüye çıktığı için kendisine ücret ödenmesini sağlayan özel bir vatandaştır.

Hıristiyanların çektikleri ıstıraplar şeytandan gelmez.

Ve bu noktada Hıristiyan yaşamındaki en büyük manevî mücâdele –ıstırâbın Tanrı'dan gelmesi- başlar. Eğer bir kimse tamamıyla saf sevgi olan bir varlık tasavvur edecekse, bu sevginin bir bakıma zulüm gibi olduğunu kabul etmek en korkunç zihinsel ve duygusal zorluk olacaktır. İnsanın şu ikisi arasındaki bölünmeden kaynaklanan ikiyüzlülüğe nasıl tahammül edemeyeceğini gördük: Tanrı sevgidir ve iyi olan her şey yalnızca O'ndan gelir; ve bütün kötülükler, bütün sorunlar vs. şeytandan gelir. [...]

Istırap çekme ve bunun kaçınılmazlığı Tanrı'nın ihtişâmı ile bağlantılıdır [...]. Istırap insan ile Tanrı arasındaki nitel farklılıkla ve fânî ile ebedî arasında zamanla yaşanan çatışmanın mutlaka ıstırâbı içermesi gerektiği gerçeğiyle ilişkilidir [...] Bu Tanrı'nın sınavcı olmasıyla ilgilidir. [...] Bu çok uygun bir terimdir. Bir imtihancı ile insânî anlamda nedene sâhip olan kimse arasında ortak en küçük bir şey yoktur. Ama bu gevezelik çağında, bütün kavramların tersine çevrildiğini ve yücelikle ilişkiyi gösteren hiçbir sözcü-

ğe sâhip olmadığımızı söylemeye gerek yoktur. Günümüzde bir okul öğretmeni çocuklara ihtiyacı olan kimse; bir doktor hastaya ihtiyacı olan kimse; bir yazar okuyucuya ihtiyacı olan kimse; bir öğretmen öğrenciye ihtiyacı olan kimse anlamına gelmektedir –ve buna göre bir sınavcı da kendisini sınava tabi tutanlara ihtiyacı olan kimse anlamına gelir.

54 XI 2 A 130

KIŞKIRTICI DÜŞÜNCE

Hıristiyanlık'la bağlantılı ıstırâbın şeytandan geldiğinin gerçek anlamda Hıristiyanca bir açıklama olmadığını; ıstırâbın Tanrı'nın kendisiyle ilişkili olduğunu söylediğimde, bunun, elbette ıstırâbın ayrıca bir bakıma bireyin kendisinden, onun kendisini hemen ve tamamen Tanrı'ya teslim etme sübjektivitesinden geldiği ilavesiyle anlaşılması gerekir. [...]

Hiçbir dindar kimse, en saf olanı bile, sübjektif olarak Tanrı'nın istediğini isteme bakımından, orijinal sübjektivitesinden iz kalmayacak kadar saf bir şeffaflığa sâhip, temiz ve katıksız değildir. Rûhunun derinliklerinde tamamıyla nüfûz edilmemiş, tamamıyla fethedilmemiş ve belki de henüz gerçek anlamda keşfedilmemiş bir şeyler kalmıştır: işte reaksiyonların geldiği yer burasıdır.

Ancak eski eğitici eserlerin doğru biçimde öğrettiği gibi, bu açıdan birey tamamen masumdur ve sorumluluktan o kadar uzaktır ki; bu kışkırtıcı düşüncelerin kendileri de etkin biçimde gayret gösterdiğinin kanıtıdır. Görevlerini etkin biçimde yaparak daha fazla suçu ortaya çıkardıklarında, polisler gayet masumdur. Öbür yandan onları asıl suçlu yapan, onların yetersizliğinin ortada hiç suç olmadığı illüzyonunu doğurmasıdır. Bu yolla fiziksel güvenlik, sıradanlık kışkırtıcı düşüncelerden bîhaberdir. [...]

54 XI 2 A 132

[...] Bu nedenledir ki fânîler insânî anlamda Tanrı'ya bir dava bulmak, onu meşgul etmek, evet sanki buna mecbur hâle getirmek nihâyetsiz arzusunu taşıyorlar. Zira o zaman Tanrı yumuşayacak, Hıristiyan olmanın şartlarından bazılarını ortadan kaldıracaktır –"her şeyden önce Tanrı Hıristiyanları kullanmak istemiyor mu?"

Kayıtsız şartsız, kendi kendine yeter olmak bir insan için korkunç derecede zahmetli bir şeydir ve bu nedenle insan bundan kurtulmayı, Tanrı'ya bir maksat yüklemeyi çok ister –ve tam o anda aslında fânîliğe bağımlı hâle gelir. Bir maksada sâhip olan aynı zamanda araçları da isteyecektir; ve eğer araçları istemek zorundaysa, tolerans göstermek zorundadır. İşte burada aynı şeyi tekrar görüyoruz: Tanrı Hıristiyan olmaya ilişkin idealiteyi sürdüremez; mutlaka biraz ödün vermelidir –"aksi hâlde kimseyi bulamayacak". Elbette bunu belli bir maksatla yapacaktır. Bu nedenle Hıristiyanlara ihtiyacı vardır. Ne yazık şartlar aşağı çekiliyor.

Bu nedenle sıklıkta Tanrı'nın saf sübjektivite olduğunu, içinde onu maksatlara sâhip olmaya, ya da olmak zorunda kalmaya götürecek hiçbir objektivite bulunmadığını tekrarlıyorum. Objektif varlıkta, sübjektivite tamamen şeffaf olmadığı için, şu ya da bu noktada çevreyle ve başkalarıyla ilişki içindedir ve nedenle maksatları vardır ve olmalıdır. Ancak sonsuz sübjektivitenin sübjektifliği kendisine tabidir; ancak o maksada sâhip değildir. [...]

54 XI 2 A 133

'İNSAN'

Yaşamı boyunca pek tanınmadan yaşamış olağanüstü kişilerin hepsi kuşkusuz insana dair kanâatlerini açıklamışlardır. Bir kişinin açıklamasına göre insan bir hayvandır; bir başkasına göre ikiyüzlüdür, yalancıdır vs.

Şunu söylemem çok yanlış olmayacaktır: insan saçmalıktır –hem de lisânın yardımıyla böyledir.

Lisân yoluyla herkes en yükseğe katılır. Ama lisân yoluyla en yükseğe katılmak bir bakıma, tıpkı bir kraliyet sofrasını locadan seyreden izleyici olmak kadar ironiktir.

Eğer bir pagan olsaydım, bir ironik tanrının bu konuşma yeteneğini insana, onun kendi kendini aldatmasını izleyerek eğlenmek için verdiğini söylerdim.

Lisân, insanı canavardan ayırır; ama konuşamayan canavarın hâlâ bir avantajı vardır; en azından aldatılmaz, en yüksek hakkında da kendini aldatmaz.

54 XI 2 A 139

LİSÂN

Lisân herkesin bedava sâhip olduğu bir idealitedir. Ama ne idealite! Tanrı onu kendi düşüncelerini ifâde etmek için kullanabilir; böylece lisân yoluyla insan Tanrı'yla arkadaşlık edebilir.

Ama ruh olunca hiçbir şey bir armağan değildir; duyusal dünyada olduğu gibi. Hayır; armağan olan ruh aynı zamanda dâima bir yargıçtır –ve lisân yoluyla ya da bu idealitenin insanın ağzında dönüştüğü şey yoluyla, insan kendisini yargılar.

Ve ruh alanında ironi dâima mevcuttur. Lisân yoluyla bir insanın kendisini dilsizlerin altına indirebilmesi ne kadar ironiktir –zira zırvalamak gerçekten de dilsizlikten daha aşağı bir kategoridir.

54 XI 2 A 147[32]

EVLENMEK İÇİN BİR NEDEN DAHA!

Hıristiyanlık der ki: evlenmekten kaçın. Bu, Tanrı'yı memnûn

32 Bu ve devamındaki kayıtlar, 24 Kasım 1854 sonrasına ait NB (34) (XI 2 A 141 ila XI 2 A 187)'den alınmıştır.

eder ve gerçek Hıristiyan olmanın oldukça doğal bir sonucudur.

Buna insan türünün cevabı şudur: peki soyumuz tükenirse ne yapacağız?

Türler doğal olarak soylarının tükenmesini en büyük felâket olarak görürler.

O zaman sonuçta kişi evlilikten kaçınmayacaktır –hayır, tam tersine evlenmek için bir nedene daha sâhip olmaktadır: bu dehşeti (ki kaçınılmazdır), bu dehşeti (ki pratik olarak herkes onu önlemekle meşguldür), soyun tükenmesi dehşetini önlemek.

İşte bu evlenmek için bir neden daha demektir!

54 XI 2 A 153

GÜLÜNÇ

[...] Hayır, eski pagan, insanların büyük bir kısmının aklını hâlâ meşgul ediyor: iyi bir günde ölümsüzlüğe inanıyorlar belki; ama onun muâdili ile yetiniyorlar: türlerin üremesi. Bu nedenle –gerçek Yahudi âdeti- âile ağaçları ve kaç kez evlendikleri, her evlilikten kaç çocukları olduğu, üçüzleri olup olmadığı ya da yalnızca oğlan çocuğuna sâhip olma ayrıcalığına sâhip olup olmadıkları öyküleriyle bu sevdâya kendilerini kaptırıyorlar –ve râhipler de damızlığı oynuyor.

54 XI 2 A 158

PROTESTANLIK

Protestanlık tamamıyla makuldür. 'Havârînin' (Pavlus), Sâhibi (İsâ) pahasına ilan etmesiyle meydana gelen bir devrimdir.

Özgün bir zaman ve yerde ıslâh edici olarak önem taşıyabilir.

Eğer Protestanlığı bundan ileriye götürmek söz konusu ise, bunun şöyle yapılması gerekir: onun öğretilerinin, biz insanların ken-

dimize izin verdiğimiz Hıristiyanlığın yumuşatılmış hâli olduğunu itiraf ederiz, Tanrı'ya da buna katlanması için başvururuz.

Ama bunun yerine Protestanlığın Hıristiyanlık'ta bir ilerleme olduğu ilan ediliyor! Hayır; belki de sayısala verilen en belirgin ödündür; hâlbuki sayısal, Hıristiyan olmak isteyen ama idealiteden kurtulmayı ya da onun yozlaşmış hâline sâhip olmayı arzulayan ve sayı olmakta ısrar eden Hıristiyanlık düşmanlarının mirasıdır.

54 XI 2 A 162

DEV GİRİŞİM

Ne yazık! Bu ne değişim! Bir zamanlar bir kimse dev bir girişimi düşündüğünde bir kimseyi, bir adamı –bir devi- düşünürdü.

Bugünlerde dev girişimlerle övünüyoruz ve bu girişimler aslında cüce girişimlerden başka bir şey değil –birkaç milyon cüce bir araya geliyor. Burada önemli olan tek nokta sayı.

54 XI 2 A 168

İNSANIN YETİŞTİRİLMESİ

Her insan ilâhî rehberlik ve kendine özgülükle donatılmıştır. O zaman yaşamın anlamı bu özgünlüğü gerçekleştirmek, onunla güçlenmek ve bu özgünlüğün etraftaki dünya ile aramızda yarattığı çatışmalarda olgunlaşmaktır.

Ama insanoğlunun yetiştirilmesi ahlâksızlaştırıcıdır ve bir insana ciddî yüz ifâdesini bozmama, tek bir söz bile söylememe, bizden önceki birçoklarının da aynı şeyi yaptığı garantisini almadan hiçbir şey yapmama hilesini öğretmek üzere planlanmıştır. [...]

Bu tür bir üslupla yetiştirilen insan gerçekten bir zarardır. Her özgün karakter (herkesin orijinalinde olduğu gibi) başarıyla gerçek bir zenginliğe dönüştürülebilir, dünyaya katılan bir artı olabilirken;

bu şekilde yetiştirilen bir insan yalnızca zararlı bir maymundan ibârettir. [...]

54 XI 2 A 177

ŞİMDİKİ İNSAN SOYU

Günümüzün insan soyu ruhtan o kadar yoksundur ki; insanlar hep birlikte kendi değerlerini 'ruh' olma bağlamında düşünmekten vazgeçtiler. Onların tek öz saygısı az ya da çok hayvânî bağlamdadır.

Şimdi ayrılmış olan o resmî Hıristiyan râhipleri hatırlayın. İnsanları ikiyüzlü, münkir vs. olarak adlandırarak ezmeyi düşünüyorlardı. Bunun günümüz insanı üzerinde hiçbir etkisi olmaz.

Kutsal Kitap'ta kullanılan 'zina yapan adam' metaforu da herhangi bir etki yapmayacaktır. Zira zinacılar bile kendilerinin hayvânî bağlamda değerli olduklarını düşünüyorlar.

Hayır; konuşma tarzımızı değiştirmemiz gerek. Başka bir yerde [...] kışkırtıcı bir konuşma tarzı önerdim ve bu insanların manevî boynuzlular olduğunu söyledim –ve bu kendisini sürekli aldattığını bilmesine rağmen karısıyla evlilik ilişkisi içinde yaşamayı sürdüren boynuzluya tamamen karşılık gelmektedir. Yani kişinin fabl olarak gördüğü bir dine sâhip olması, ama şu ya da bunu yapacak cesârete sâhip olmayacak kadar karaktersiz olması da böyledir. Bu tür bir suçlama kışkırtır ve ayrıca kadınların gözünde çok korktukları erkekleri fâhişe konumuna düşürme ilâve değerine sâhiptir. Belirtildiği üzere kendine saygı duyan hayvânî yaratıkların sâhip olduğu tek öz saygı budur. Zira karşı cinsle ilişki ayrıca yaşamın anlamı ve teminatı hâline getirilmiştir.

54 XI 2 A 198[33]

---

33 Bu ve devamındaki kayıtlar, 3 Aralık 1854 sonrasına ait NB (35) (XI 1 A 188 ila XI 2 A 239)'dan alınmıştır.

YAŞAMIN GİRİŞİ VE ÇIKIŞI

Doğum saatinde annenin çığlığını duyun –son andaki ölüm kalım mücadelesini görün- ve sonra bu şekilde başlayan ve sona eren şeyin amacının zevk olup olamayacağını söyleyin.

Biz insanların bu iki noktadan mümkün olduğu kadar hızla kaçmak için her şeyi yaptığımız doğrudur. Doğum çığlığını unutmak için yapabildiğimiz kadar acele eder ve onu bir varlığa yaşam verme mutluluğuna dönüştürürüz. Ve bir kimse öldüğünde, ânında bu olayı bir 'rahat içinde yatma ve huzur içinde göçüp gitme' meselesine dönüştürürüz. Ölüm bir uykudur, huzurlu bir uyku. Bütün bunları ölenin iyiliği için söylemeyiz. Zira bunun ona yararı olmaz. Kendi iyiliğimiz için söyleriz; böylece yaşama duyduğumuz arzuyu kaybetmemizi önleriz. Böylece doğum çığlığı ile ölüm çığlığı arasındaki arada, annenin feryadı ile çocuğun zamanı gelip öldüğünde bu feryadı tekrarlaması arasında, yaşam arzusunu artırmak için her şeyi yaparız.*

Tam bir mutluluk ve neşe vermek için her şeyin yapıldığı dev ve muhteşem bir salon düşünün –ama bu salona giden merdiven kötü, çamurlu bir geçit ve iğrenç bir şekilde çamura bulanmadan oradan geçmek imkânsız. Ayrıca giriş ücreti kendini kullandırmak sûretiyle ödeniyor. Gün doğduğunda eğlence biter ve her şey kişinin tekrar dışarı atılmasıyla son bulur. Ama bütün gece boyunca eğlence ve zevki sürdürmek ve ateşlemek için her şey yapılır!

Burada düşünülecek olan nedir? Gayet basit bir biçimde şu iki soru üzerinde düşünmeliyiz: bütün bunlara nasıl girdim ve tekrar içinden nasıl çıkacağım, bu nasıl bitecek? Düşüncesizlik nedir? Bütün bu giriş ve çıkış olaylarını unutkanlıkta boğabilmek ve açıklayabilmek için her şeyi yapmak; kişinin kendisini doğum çığlığı ile bu çığlığın, kişinin yaşam süresi bittiğinde ölüm mücâdelesi içinde tekrarlanması arasında kendisini kaybetmesidir

54 XI 2 A 199

[Yukarıdaki kaydın kenarında] *Not:

DOĞUM ÇIĞLIĞI-ÖLÜM ÇIĞLIĞI

Çığlık atan annedir, ama asıl sorun çocuğun çığlık atmak için daha iyi bir nedene sâhip olup olmadığıdır. Anne zaten vardır, bu nedenle onun çığlığı yalnızca varoluş içinde bir çığlıktır; ama çocuk varlık âlemine, varoluşun acısının içine gelmektedir. Ama eğer çocuk hemen çığlık atmıyorsa da, (vakti geldiğinde) kesinlikle atacaktır –ölüm çığlığı aslında doğumda atılan çığlıktır.

54 XI 2 A 200

KEŞKE İNSAN KONUŞABİLSEYDİ!

Hayvan yaşamı son derece basittir, anlamak çok kolaydır. Zira hayvanın insana göre bir avantajı vardır: konuşamaz. Hayvanın varlığında bütün konuşanlar yaşamı ve eylemleridir [...] İnsanı dilsiz yapın –o zaman göreceksiniz ki, insanın varoluşunu açıklamak çok güç olmayacaktır. [...] Her şeyi karıştıran insanın hayvan karşısında sâhip olduğu bu avantajdır. [...] Bunun bir avantaj olduğu kuşkuludur [...] zira ironik olarak bu durum sıklıkla hayvanın olmadığı şey anlamına gelmektedir: bir boşboğaz ya da bir ikiyüzlü.

54 XI 2 A 222

CENNETİN KUTSANMIŞLIĞI

Bir zamanlar cennet bir görev, şimdi hayâl bile edemeyeceğimiz bir gayret olarak anlaşılıyordu.

Sonra mesele şu şekilde çarpıtıldı: hayır; cennet tamamen lütûftur, hiçbir çaba cenneti kazandıramaz, o tamamen lütûftur. Ama ayrıca kişinin yaşamı da şimdi pek hayâl edemeyeceğimiz ölçüde tam bir şükürdür.

Lütfun gerçek derin yansıması şimdi günü kurtardı: o kadar büyük bir lütûftur ki, düşünmeye bile değmez.

İnsanlar bir zamanlar cennetin kutsanmışlığını cennetin sâhibinden satın alabilmek için her şeylerini sattılar; şimdi ise cennet bir kimsenin bir alışveriş yaptığında güzel bir kutu ya da süslü bir torbayı bedava alması gibi alınıyor. Hâlbuki yalnızca onu değil, en küçük şeyi istemek bile, hatta kişinin kutsanmışlığını düşünmek bile *lèse majesté** dir -Kendisi bir şeyi karşılıksız vermek istediği bir zamanda, manava hediye ettiklerinin ücretini ödemeye kalkmak onu aşağılamak olduğu gibi, Tanrı'nın kendisinin karşılıksız vermek istediği şeyin ücretini ödemeye kalkmak Tanrı'ya saygısızlıktır. Tanrı kurtuluşun o kadar karşılıksız olmasını istiyor ki, insanların bunun için şükretmesini bile beklemiyor. Hayır; dediğim gibi, cennetten gelen kurtuluş pazarlığın bir parçası olarak bile algılanmıyor; şeker ya da kahvenin içine konulduğu kâğıt külah gibi görülüyor.

54 XI 2 A 226

HAKÎKAT ÇIPLAKTIR

Bir kimse yüzmeye gittiğinde giysilerini çıkarır; hakîkati izlemek de, bunu yapmadan önce kişinin yeterince çıplak olabilmesi için, içsel düşünceler, fikirler, bencillik ve benzeri giysilerden kurtulmak, içsel anlamda kişinin zamanını alır.

54 XI 2 A 227

YETENEK-RUH

Gerçekten ruh hâline gelmek isteyen yetenekli birisinin, öncelikle mutlaka yeteneğin sundukları bütün tatminlere karşı bir hoşlanmama duygusu kazanması gerekir –tıpkı şekerleme imalathânesinde çırak olan kimsenin başlangıçta istediği kadar çok tatlı yeme-

* Otoriteye saygısızlık (Çevirenin notu)

sine, böylece tatlıdan hoşlanmaz hâle gelmesine izin verilmesi gibi.

54 XI 2 A 228

AYDINLANMIŞ YA DA YAPAY APTALLIK

Tıpkı (iklimsel ısı, gün ışığı, doğal çiçekler, doğal güzellik vs.'ye karşı) yapay ısı, ışık, doğadan söz edilebileceği gibi, bir de yapay aptallık vardır.

Hıristiyanlık konusunda 'profesör'ler kadar aptal kimse –hatta bütün aptallar arasında- yoktur. Onunki sanat yoluyla ve çok çalışmakla ortaya çıkan bir aptallıktır.

Bu aptallığını koruması için gerekli olan şey; bir yandan diğer profesörlerin eserlerini sürekli olarak incelemek, diğer yandan da Hıristiyanlığın algılanabilir olduğu illüzyonundan oluşan güçlü bir afyon. Bir kimsenin profesör olma yönündeyken bu bilgeliğin farkına varması büyük bir şanstır.

[Kenarda] Not: ama profesörün başkalarının eserlerini okumaktan yarar sağlayacağını söylemiyorum; yalnızca her şeyi kendi aptallığına katacaktır.

54 XI 2 A 233

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ-RUHSUZLUK

Hıristiyanlık ya da Hıristiyan olmak, kişinin kendisini Tanrı tarafından konulan yaşam sınavına tabi tutmasıdır.

Hıristiyanlık âlemi, sırf başka insanların kendilerini uzun süre önce bu sınava tabi tuttuklarını, bu sınav zamanında kendi başlarına gelenlerle birlikte bilmekle meşgul oldukları için, kendilerini Hıristiyan olarak adlandırdıkları bir insanlar topluluğudur –bunu kendilerinin de sınava tabi tutulduğunu unutarak ruhsuzca yapmaktadırlar.

54 XI 2 A 235

Bu ahlâksızlaşma artan bir hızla ilerlemektedir.

Bireyler (*sit venia verbo*)[34] gittikçe daha önemsiz hâle gelmektedir. Öbür yandan bireyler somut bir güç hâline gelebilmek üzere bir kitle oluşturmada gittikçe daha fazla ustalaşmakta ve bununla küstahça övünmektedir. Buna karşın kendi mümkün olan kurtuluşlarını gittikçe daha imkânsız hâle getirmektedirler.

Bu arada burnunu çekip duran profesörler ve rvhipler insanın ölümsüzlüğünü anlatmakta ve bunu kanıtlamaktadır. Ah, evet –ama ayrıca şimdi insan olarak adlandırılanların insan olduğunu da kanıtlamalısın.

Ölümsüzlük! Her şeye ilişkin olarak, en önemsiz konularda bile, parti olmaya, böylece çok sayıda başa sâhip olmaya alışkın olan insanlar için; parti olmak ve çok sayıda başı olmanın gerçekten her şey anlamına geldiği insanlar için bunun ne anlamı olabilir?

54 XI 2 A 237

DÜNYADAKİ İKİ İRÂDE

Dünyada iki irâde tolere edilemez. Tanrı bunlardan birisidir.

Doğru, Tanrı insana ve insanlık âlemine irâde gücü vermiştir. Ama kendi başına irâdesini kullanan dünya, bir ceza olarak, Tanrı önünde gerçekten varolamayacaktır; Tanrı'nın eli dâima dünyanın üzerinde olacaktır.

Ama bir irâde Tanrı'yla ilişki kurmayı istediği anda, bu irâde mutlaka yerine gelmelidir. Dünyadan vazgeçmek bu anlama gelir. Zira bir irâdenin Tanrı'yla ilişki kurmayı istemesi Tanrı'nın da istediği bir şeydir; ama eğer Tanrı ve insan irâdesi bir araya gelecekse, insanın irâdesi zaten Tanrı'nın irâdesini izleyecektir.

---

34 'Eğer böyle söylememe izin verilirse'.

Bu Tanrı'nın terk ettiği dünya, içinde Hıristiyanların serbest olduğu dünyadan oldukça farklıdır –yani Tanrı, Tanrı'nın terk ettiği dünyayı teslim etmiştir; o dünya Tanrı'sızdır.

54 XI 2 A 239

TANRI'YA ŞÜKRETTİĞİM ÜÇ ŞEY

1. Hiçbir varlığın bana varoluşunu borçlu olmaması.
2. Beni düşüncesizce râhip olmaktan alıkoymuş olması; zira bugünlerde burada râhip olmak, Hıristiyanlık'la alay etmektir.
3. Gönüllü olarak *Corsair*'in hakaretlerine katlanmam.

54 XI 2 A 248[35]

MYNSTER VE BEN

Bizler eski ile yeni arasındaki çatışmayız.

Genellikle yeni kendi yararı için eskiyi yok etmek üzere gelir; bunu ne kadar çabuk yaparsa o kadar iyidir.

Ben ise; hatta Mynster'in ellerinde onun nihâî eylemi olarak yeniyi oynamayı isteme teslimiyeti içinde geldim. Kendimi, bütün ıstıraplarımı ve fedâkârlıklarımı dava uğruna en derinlere, en gülünç görünüşlü kılığın ardına sakladım. Bu arada ben başta olmak üzere bütün çağ, zamanın adamı olarak Mynster'in önünde eğildi.

İlâhî rehberlik buyurdu: Mynster hiçbir zaman bunun değerini bilmeyecek.

Ve kuşkusuz ben de, tanınmazlığın benim yaşamım, unsurum olduğunu; ıstırap çekmem, fedâkârlıklar yapmam vs. gerektiğini anladım; bunu memnûniyetle yapıyorum. Ama bu kılık altında gizlenen benim tutkum.

54 XI 2 A 251

---

35 Bu ve devamındaki kayıtlar, 13 Aralık 1854 sonrasına ait NB (36) (XI 2 A 240 ila XI 2 A 279)'dan alınmıştır.

Hıristiyanlığı tebliğ ederek mümkün olan bütün dünyevî mallar ve güzellikleri kazanmış ve tadını çıkarmış bir adamı gömmek; onu hakîkatin tanığı olarak gömmek; üç çocuğu olan ve dördüncüsüne de hâmile iken ölen bir kadını bâkire olarak gömmek kadar gülünçtür. [...] Esasen Martensen, Mynster'i aptal yerine koydu; ama çağdaşları bunu görebilecekleri Hıristiyanca önkabullerden yoksunlar.

54 XI 2 A 252

İLGİNÇ-EYLEM İÇİNDE VERİLEN KARAR

Eğer eylemlerime, bütün bunların kurnazca maksatları hakkında bilgi veren bir yorumla eşlik etseydim, mükemmel bir başarı kazanacaktım –ama görevimde tamamen başarısız olacaktım. İnsanlar doğru izlenimi vermek için başarısız oluyorlar. Ama bu eylemin altında yatan düşüncenin yararına olana tutsak olmak, eylem içinde karar vermenin acı veren yanıdır.

Ancak bir kimsenin kasıtlı olarak bir eylemi, bir tür delilik gibi görünecek bir tarzda başlatması (zira aksi hâlde tutkuyu harekete geçiremez, ateşi tutuşturamayız) teslimiyettir. Buna karşın bu yapılana tam bir açıklamanın eşlik etmesini sağlamak; kendi bilgeliğine hayranlık uyandırmak ve bütün tehlike ve uygunsuz durumlardan kaçınmak için uğraşmaktır. Çünkü böyle bir durumda eylemin böyle bir etkisi olmayacak, yalnızca yararlı sonuçları kışkırtacaktır.

Eğer Mynster ve Martensen'e yaptığım saldırının benim bütün operasyonumla nasıl kurnazca ilişkili olduğunu ve tam istediğim etkiyi yaptığını –bunu şimdi başlangıçta olduğundan daha iyi kavrıyorum- gösterecek olsaydım, inanıyorum ki bundaki çıkar unsurunun insanların benim çıkardığım skandalı tamamen unutmaları-

nı sağlayacaktı. Ama bunun gerçek anlamı, yapılanı eylem olmaktan tamamen çıkarmak, eylem kararına sâhip olmaktan çıkmak olacaktı. Öbür yandan, bu eylemin uygulamaya konuluşundaki anilik ve düşüncesiz tarz, karakterin de dürtüsüyle, tutku vermeyi amaçlıyordu –ve bunda da başarılı oldu. Sonra insanlar bunu yanlış bir şeyler yaptığımı kanıtlamak için kullanmak istiyorlar. Ama bu olaydan da yaptığımın doğru olduğunu görüyorum; tabi yine bunu insanlara kanıtlamaksızın yapıyorum. Aksi hâlde yarar unsurunu bir kez daha itiraf etmiş olacaktır.

Ama böyle davranmam bu şekilde çalışma teslimiyetinin bir parçası, ya da belki de daha iyisi. Hiçbir insan teslimiyeti, böylesine teslimiyet içinde çalışmayı başaramaz; mutlaka iyiliği ve kötülüğüyle yüksek bir gücün insanı böyle bir şeye zorlamış olması gerekir.

54 XI 2 A 258

PROVIDENTIA SPECIALISSIMA

Hıristiyan olmak soyut olarak değil, somut olarak *providentia specialissima* içinde inanmaktır.[36] Ancak somut olarak böyle bir imana sâhip olan kimse bireyselliktir; bütün diğerleri aslında kendilerini türün bir örneği olma derecesine indiririrler; cesâret ve tevâzudan yoksundurlar ve bireysellik hâline gelecek kadar işkence edilmemiş ve yardım edilmemişlerdir.

54 XI 2 A 259

FELÂKET

Ruh meselelerinde felâket nasıl ortaya çıktı? Oldukça basit: bir kimse ara basamakları unutur, kanıtlarını vermeksizin bir sonuç ileri sürer. İlk başta neyin sonucu olduğunu söylemeksizin bir sonuç

36 'en özel inâyet'.

ortaya koyar. O zaman da bu eylemi yapanla çağdaşları arasındaki çatışma bir felâkete dönüşür.

Diyelim ki bir kimse çağın fikrinin otantik sâhibidir; bırakalım bu adam birkaç yıl boyunca sessizce çalışsın. Bütün bu süre boyunca kendisini daha fazla geliştirir; böylece çağına gittikçe daha yabancı hâle gelir. Sonra bu adam diyelim ki en son gelişmeyi, en yoğun ve kısa hâliyle alsın ve bununla başlasın. İşte o zaman felâket olacaktır. Öbür yandan eğer bunu daha önceden aşama aşama ilan etmiş olsaydı hiçbir felâket olmayacaktı ya da ilk gelişmeyle başlasaydı yine felâket olmayacaktı.

Bireyle çağı arasındaki çatışma oldukça sık görülür. Ama bu günübirlik bir olaydır. Söz konusu bireyin gerçekte çağdaşlarının onu anlamasını önleyen bir mesâfeli fikri yoktur; eksik olan aradaki basamaklar, ilkelerdir.

Bu dehânın felâkete yol açan çatışmasıdır.

Bu bilinçli felâket oluşturma oldukça farklı bir şeydir –mesâfeyi gözle ölçecek netliğe sâhip olma ve şimdi mesâfenin çok açıldığını görüp çatışmanın bir felâket olacağını anlama, her şeyi bilinçli olarak ayarlama. Yine de size otantik olarak Hıristiyan olanı, otantik Hıristiyan konsepti olan teklif edilen olmayı, gönüllü bir kurban olmayı veren ancak bu bilinçtir.

Ama yine bir kimsenin buna hakkı olup olmadığını sorma arzusu içindeyim. Bunu yapmak diğerlerine aşırı derecede katı davranmak mıdır?

Hıristiyanlık âleminde bu konuda bir aydınlanma aramak boşunadır. Bu konuda İncil'de Tanrı-insanı görüyoruz ve herhangi bir insanla Tanrı-insan arasında bir nitel fark vardır.

Öbür yandan karaktersizlik, safsata, tefekkür saçmalığı, felâket olmaksızın sona erdirilemez. Felaket otantik *metabasis eis allo genos*tur;[37] felâket haçı şeytana doğru tutmaktır.

37 'Tür bakımından fark'.

Ama sonuçla başlamak, kanıtları ve benzerlerini dışarıda bırakmak –sonra da bir felâket oluşturmak için bunun yapılması gerektiğini söylemek; bir kez daha felâketi önlemekten başka bir şey değildir. Zira verilen açıklama çağdaşlarıyla arasındaki mesâfeyi azaltan bir yakınlaştırmadır; bu nedenle çatışma felâket boyutunda olmayacaktır.

54 XI 2 A 263

LUTHER-REFORM

Luther, 'havârî'nin tam tersidir.

'Havârî' Tanrı yararına Hıristiyanlığın ifâdesidir ve Tanrı yararına ve ona dayanarak gelmektedir.

Luther ise insan yararına Hıristiyanlığın ifâdesidir ve Tanrı yararına Hıristiyan olan her şeye yönelik insânî reaksiyondur. Bu nedenle Luther'in formülü şudur: Başka bir şey yapamam; havârînin yaptığını hiç yapamam.

Luther havârîye dönüştürüldüğünde ne gibi bir karmaşanın ortaya çıkacağına bakın.

Hıristiyanlık âleminin dâima yoksun olduğu şey şudur: hastalık konusunda uzman bir teşhisçi ve diyalektikçi.

55 XI 2 A 266

İDEAL

İdeal, insana karşı husûmettir. İnsanın doğal olarak sevdiği şey fânîliktir. İdeali getirmek insanda en korkunç kederlere neden olmaktadır. Elbette çok şiirsel bir tarzda çekici bir fantezi olarak sunulursa, evet, bu zevki de diğerleri gibi kabul edecektir.

Ama ideal, olduğu gibi, etik-dinî şart olarak getirildiğinde, en korkunç kederlere neden olacaktır. En çok acı veren yönü; idealin insanın yaşamının fiilen içinde yer aldığı her şeyden, yaşamı çekip

almasıdır. Ona kendi kötülüğünü en iyi şekilde göstermektedir. En çok acı veren yönü, fenâ tarafından zevk içinde yatıştırılmak yerine, onu uykusuz bir rahatsızlık hâlinde tutmasıdır.

Bu nedenle Hıristiyanlık insana karşı husûmet olarak adlandırılmıştır ve öyledir.

İnsan fikirle şu şekilde ilişkiye girer. Genç bir kız bunu işittiğinde heyecandan yüzü kızarır; genç adamın kalbi şiddetle çarpmaya başlar; bekâr adam ona saygı gösterir; evli adam ondan tamamen uzaklaşmaz –idealden en uzak olan annedir, eştir. İdeale karşı gerçek öfke âile yaşamından, dişi aslandan ya da başka bir ifâdeyle –ve bazen doğrudur- dişi domuzdan gelir.

İdealleri kullandığını düşünen –ve insanlar tarafından nefret edilmemiş ve lanetlenmemiş- kimse, onları aldatıcı bir şekilde, yalnızca hayâline zevk katmak için kullanmıştır. [...]

55 XI 2 A 271

OLASI ÜN

En şiddetli düşmanım bile belli bir ün kazanacağımı inkâr edemez. Ama şimdi tasarladığımdan farklı bir türde ünlü olup olmayacağımı; bir natüralist olarak ünlü olup olmayacağımı, bu meslekte keşifler yapıp yapmayacağımı ya da en azından parazitlerin doğal tarihine çok önemli bir katkı yapıp yapmayacağımı merak etmeye başladım. Aklımdaki parazitler râhipler ve profesörler; utanmaksızın (diğer parazitlerin hepsinden daha fazla utanmaz bir hâlde) sırtlarından geçimlerini sağladıklarının hizmetinde olmayı isteyen râhipler ve profesörlerdir.

55 XI 2 A 277

HIRİSTİYANLIK ÂLEMİ

Hıristiyanlık âleminde tam uyumlu bir Hıristiyan olmak, deli

gömleği içinde jimnastik yapmak kadar imkânsızdır.

54 XI 2 A 349[38]

İnsanları birleştiren sonsuzluk mudur? Hayır; sonsuzluk onları özgünleştirir. Ama fânî (dünyevî ilgiler, dünyevî arzular vs.) onları birleştirir. Ancak hiç kimse bunu itiraf etmeyecektir; bu nedenledir ki fânî dâima sevgi, fikre duyulan heves vs. gibi görünür ve insanları birleştirir. Bu arada öz-sevgi ve fâniye –fikre, davaya vs.-duyulan heves içi boş bahânelerdir.

54 XI 2 A 361

MESELENİN GÖRÜNÜŞÜ

'Hıristiyanlık âleminde' insanlar Hıristiyanlığı hedef, belki de çok uzak gelecekteki hedef hâline getiriyorlar; sonra da ona ulaşmak için çaba gösteriyorlar. Milyonları birleştiren belki de budur.

İnsan hakîkati bilmek istemediğine kendisini inandıramaz: Hıristiyanlık ardımızda durmaktadır ve vardır; bu nedenle gittikçe artan milyonlar ve bunların birleşik çabaları yoluyla Hıristiyanlık gittikçe uzaklaşmaktadır.

54-55 XI 2 A 371

DEVLET KİLİSESİ-HALK KİLİSESİ

Bir Hıristiyan devlet, Hıristiyan ulus meydana getirmeye yönelik her türlü girişim doğası itibariyle Hıristiyanlık dışı, Hıristiyanlık karşıtıdır. Zira bu tür bütün çabalar ancak Hıristiyan olma şartlarını azaltarak mümkün olabilir –bu nedenle Hıristiyanlığa aykırıdır ve Hıristiyan olmayı son derece kolay hâle getiren hepimizin Hıristiyan olduğu aldatıcı bahânesini gerçekleştirmeye yöneliktir.

54-55 XI 2 A 373

---

38 Bundan sonraki kayıtlar 1854-1855 dönemine ait serbest kayıtlardan alınmıştır.

İMAN

İncil'de iman entelektüel değil etik bir kategoridir; Tanrı'yla insan arasındaki kişisel ilişkiyi gösterir. Bu nedenle iman (sadâkatin ifâdesi olarak), akla rağmen inanmak, görmemeye rağmen inanmak (zaten kişilik ve etiğin bir şartıdır) gereklidir. Havârî imanın *itaat*inden söz eder. İman sınamaya tabi tutar, sınanır vs.

İman kavramının karışıklığı temelde Alexandrine'den kaynaklanmaktadır.[39] Augustine de bu kavramı kendi iman kavramını doğrudan Platon'un *Republic*'inden alarak karıştırmıştır.

54-55 XI 2 A 380

YETERİNCE İRONİK!

Her insan ne kadar büyük kapasitelere sâhip olduğunu bilmek kadar hiçbir şeyden korkmaz. Sen şunları yapma yeteneğine sâhipsin –bilmek istiyor musun? Yoksulluk içinde yaşama yeteneğine sâhipsin; pratik olarak akla gelebilecek her türlü kötü muâmeleye katlanabilecek kapasiteye sâhipsin vs. Ama bunları bilmez istemezsin, değil mi? Bunu sana anlatan kimseye çok kızacaksın ve "buna katlanamam, bu beni aşar" vs. fikrinde seni teyid ederek yardım eden kimseyi dost olarak görürsün.

54-55 XI 2 A 381

ERKEK ARILAR

Sokrat, *Republic*'te sürekli olarak, toplumun zararlı mensuplarını tanımlamak üzere arı kovanından bir metafordan yararlanmaktadır.

Bu imaj bütün Hıristiyanlık âlemine ve resmî din adamlarına da mükemmel biçimde uymaktadır. Onlar Hıristiyanlık'tan geçinen,

---

39 Alexandrine felsefesi, Gnostikler sistemi ('inananlar'a karşıt olarak 'bilenler'), Hıristiyanlığın Platonculaştırılmış formudur.

Hıristiyanlık'tan geçimini sağlarken coşkuları ve çabaları hiçbir zaman maaşlarını aşmasa da, görünüşte Hıristiyanlığı besleyen ve ona hizmet eden tüketicilerdir. Bütün çarpıtmaların –terk etmenin- en tehlikeli biçimi budur.

55 XI 2 A 416

PİSKOPOS MYNSTER İLE İLİŞKİME DAİR BAZI TARİHSEL BİLGİLER

29 Haziran

Babam öldüğünde benimle babam arasındaki Mynster'e ilişkin meselelerin durumu.

Babam öldü. Haberi Mynster'e ulaştıran ben oldum. O zaman söyledikleri, daha sonraları (şöyle değiştirildi: altı yıl sonra), hatta yazılı olarak beni memnûn etmek için babamı çok güzel anımsadığı sözleriyle şaşırtıcı bir kontrast oluşturmaktadır.

Yazar olarak davranışım.

Mynster *Either/Or*'u Reitzel'e iâde etti, ama bir süre sonra geri istedi.

Fear and Trembling. Sistem. Mynster'in entelektüel dergilerdeki yorumları.

Corsair'e karşı hareketim kuşkusuz Mynster'e bizim ne kadar heterojen olduğumuzu açıkça göstermiş olmalı.

Concluding Post. Ona ben götürdüm. Bir yazar olarak ortaya çıktığımdan bu yana onu ilk ziyâretim bu oldu.

Kendi adıma "bizler birbirimizi tamamlıyoruz" dedim; onunla tamamen uyuşmazlık içindeydim. Beni meşgul eden ise yalnızca babamın anısıydı.

Böylece yıllar geçti. Bana kitaplar gönderdi; ben de ona kendi kitaplarımı gönderdim.

Bana karşı makamını kullanmaya çalıştığı tek bir olay hatırlıyorum. O da *Works of Love*'ın yayınlanmasından hemen sonraydı. "Bir şey var mıydı?", "Hayır, bugün yok, meşgul olduğunuzu görüyorum". "Evet, ama çok fazla değil". "Hayır, Muhterem Efendim, beyefendi, hakkımı başka bir güne saklamama izin verin".

Practice in Christianity. Paulli aracılığıyla söyledikleri.[40] Ertesi gün onunla yaptığım konuşma.

Sonra ilişki gerginleşti; hâlbuki görünüşte her şey aynı gibiydi.

Goldschmidt ile ilgili mesele. Bu meselede onunla yaptığım konuşma.

Geçen yıl onu nâdiren gördüm.

Onunla sondan bir önceki konuşmam yeni yıldan kısa süre sonraydı. Bekleme odasına geldi ve personelin yanında benimle konuşamayacağını, yapacak çok işi olduğunu söyledi; bakışları kötüydü.

Onunla son kez ilkbahara doğru konuştum. Olağandışı derecede iyi havada geçen bir konuşmaydı; âdetinin aksine beni bekleme odasına kadar uğurladı ve orada bile benimle konuştu. Oradan ayrıldığımda kendi kendime dedim ki: "Bu son görüşmemiz olacak" ve öyle oldu.

Onun vaazını yalnızca bir kez dinlemedim; o da son vaazıydı. Tesadüfen olmadı; Kolthoff'un vaazındaydım.

Ona saldırılar hazır bekliyordu.

İşte ölümünü böyle bir zamanda duydum.

55 XI 2 A 419

DÜNYADAN VAZGEÇMEK

2 Temmuz

Dişçi âletlerini çıkardığı ve çekilecek olan kendi dişi olduğunda,

---

[40] Yukarıdaki kayıt X 3 A 563'e bakınız.

yetişkin bir adam bile huzursuzluk hisseder. Ve hatta en cesâretli insan bile cerrah âletlerini çıkardığı ve onun kolunu ya da bacağını kesmek üzere olduğu anda kalbinde hafif bir titreme hisseder.

İnsanda en köklü azı dişinden daha derin, insanın kol ya da bacağından daha fazla tutunduğu bir şey vardır: yaşama arzusu.

Bu nedenle bütün deneyimler insana şunu haykırır: her şeyden önce yaşama arzusunu kaybetmemek için bütün önlemlerini al. Hayatta ne kaybedersen et, eğer yaşama arzusunu korursan, hepsini geri getirmen mümkündür.

Tanrı aksini düşünür. Der ki; eğer samimi bir Hıristiyan olmasını istiyorsan, dünyadan vazgeçmesini, kendisinden vazgeçmesini ve beni sevmesini istiyorsan; her şeyden önce kişinin yaşama arzusunu yok etmelisin.

İnsanın asla gerçekleştirme gücüne sâhip olmadığı bir operasyon için Tanrı'nın kendi enstrümanlarını ortaya çıkarması çok korkutucudur: insanın yaşama arzusunu elinden almak, onu öldürmek; böylece bu yaşamında ölmüş (bu yaşamından vazgeçmiş) bir kimse olarak yaşayabilir.

Aksi olamaz; insan Tanrı'yı başka bir şekilde sevemez. Öylesine bir acı içinde olmalıdır ki; eğer bir pagan olsaydı intihar etmek için bir an bile tereddüt etmeyecekti. Mutlaka bu hâl içinde yaşamalıdır. Ancak bu hâlde Tanrı'yı sevebilir. Ben herkesin Tanrı'yı sevmeden önce bu hâlde olduğunu söylemiyorum. Benim söylediğim yalnızca bu hâlin Tanrı'yı sevebilmenin şartı olduğudur.

Ve bu din bir halk dini hâline geldi. Bin tane yeminli zevk düşkünü ya da veteriner, âileleriyle birlikte dinin üzerinden geçimini sağlıyor.

55 XI 2 A 421

HIRİSTİYAN OLMA

Hıristiyan olmak bütün acıların en korkuncudur; kişinin cehennemi yeryüzünde yaşamasıdır –ve öyle olması gerekir.

İnsan en çok neden korkar? Kesinlikle ölmekten ve her şeyden fazla da ölüm mücâdelesinden. Bu nedenle bu mücâdelenin mümkün olduğu kadar kısa olmasını ister.

Ama Hıristiyan olmak ölüm hâlinde olmaktır. Ölüm hâlinde olan bir kimse olmak (kendinden vazgeçmelisin, kendinden nefret etmelisin) ve sonra belki kırk yıl boyunca bu hâlde yaşamak!

Yalnızca bundan da ibâret değil; durum daha da ağırlaşacak. Ölüm döşeğinde olan adamın etrafındakiler kural olarak onun yüzüne sırıtamazlar; zira o ölüm mücâdelesi içinde inlemektedir. Ondan nefret edemez, ona lanet edemez, aşağılayamazlar; zira o ölüm mücâdelesi içinde yatmaktadır. Ama bu ıstırap Hıristiyan olmanın bir parçasıdır ve eğer gerçek Hıristiyanlık bu dünyada gösterilecekse, bu onun şartıdır.

Ve sonra suç işleme ihtimâlinin her an var olduğu ve her an fırsat kolladığı manevî sınama gelir –ve bu Tanrı'nın sevgisidir; kişinin çocukluğundan bu yana hakkında en çok şey öğrendiği sevgi Tanrısıdır!

Ve yine de Tanrı sevgidir, sonsuz sevgi (ama ancak sen ölmekte olan bir kimse olduğunda seni sevebilir). Ve yine de ebedî ıstırâbı fânî ıstırâba dönüştürülmüş olarak yaşamak bir lütûftur; sonsuz bir lütûf.

Yazıklar olsun o yeminli yalancılar gürûhuna! Yazıklar olsun göklerin krallığının anahtarını elinde bulunduran ama kendileri girmediği gibi, başkalarının da girmesini engelleyenlere!

[Kenar notu] Canlı canlı deneylerde kullanılan hayvanların çektiklerini okumaktan korkarız; hâlbuki bu Hıristiyan olmanın ıstırâbının kısa süreli bir resmidir: can çekişir hâlde hayatta tutulmak.

55 XI 2 A 422

KİLİSE-KAMUOYU

30 Ağustos 1855

Çağımızın en temel yoksunluğu kişiliğin yok edilmiş olmasıdır.

Günümüzde hiç kimse bir kişilik olmaya cesâret edemez. Herkes ötekiler karşısında, belki de ötekilere muhâlif olarak, *Ben* olmaktan ödlekçe bir insan fobisi içinde korkar.

Sonra politikacılar kendilerini halkın hizmetine sunarlar. Politikacı *ben* değildir –aman Tanrım elbette hayır, o yalnızca kamuoyu namına konuşur.

Dinî bağlamda 'kilise' tamamen aynı şekilde kullanılır. İnsanların tek istediği onların *ben* olmaktan kaçınmasına yardım edecek uygun bir soyutlamadır. Hâlbuki bu bütün tehlikelerin en büyüğüdür.

Bu soyutlama (kilise) sonra bir kimse olarak süslenip ortaya çıkarılır: Kilisenin kariyeri vs.'den söz eden bir kimse. İnsanlar bir kez daha hârikalar yaratır ve kişilik dışında kalmayı başarır.

55 XI 2 A 431

KÜÇÜK BİR HATIRLATMA

23 Temmuz 1855

[...] Bu ikiyüzlü yaratık, insan, tamamen tevazu ve itidal içinde görünerek, gayret içinde olmaktan kaçınmaktan daha büyük bir eğilime sâhip değildir. [...] Böyle bir tevazu ve itidalin ardındaki fikir [...] Tanrı'ya yağ çekmektir [...]. Ama bu Tanrı'yı hiç memnûn etmez. Tıpkı gerekli zamanı verme ve gerekli çabayı gösterme zahmetine katlanmayan ama şöyle diyen bir öğrencinin öğretmeni memnûn etmeyeceği gibi: ben 'istisnâî'yi istemeyecek kadar mütevazı ve itidal sâhibiyim; ben 'geçebilir' olmaktan memnûn olacak kadar tevazu ve itidal sâhibiyim. Alçak herif, der öğretmen, sen bu-

nu nasıl tevazu ve itidal olarak adlandırırsın! Evet, elbette yaptığından daha iyisini yapabilmek için gerekli zaman ve çabayı harcamak yerine yalnızca aylaklık edersen, 'istisnâî'yi beklemek yüzsüzlük olacaktır –ama ben senden 'istisnâî'yi hak edecek kadar çalışmanı talep ediyorum.

55 XI 2 A 435

ANCAK İRÂDE SÂHİBİ BİR İNSAN HIRİSTİYAN OLABİLİR

23 Temmuz 1855

Ancak irâde sâhibi bir insan Hıristiyan olabilir; zira ancak irâde sâhibi bir insan kırılabilecek bir irâdeye sâhiptir. Ama kayıtsız şartsız tarafından ya da Tanrı tarafından irâdesi kırılan bir insan Hıristiyandır. [...] Bir Hıristiyan artık kendi irâdesini istemeyen, kendi ezilmiş –radikal biçimde değişmiş- irâdesinin tutkusuyla, başkasının irâdesini isteyen kimsedir.

Anlayış sâhibi bir insan asla Hıristiyan olamaz; en çok yapabileceği Hıristiyanlığın problemlerini hayâlen yaşamaktır. [...]

55 XI 2 A 436

KÜÇÜK HATIRLATMALAR

25 Eylül 1855

[...] Fikir adamları, fikir hamalları, mutlak anlamda hiçbir şey başarmazlar –ölümsüzlüğü başarmak hâriç. Zira sabırla, memnûniyetle ve şükranla kendisini tamamen fikri taşımaya adayan kimse ölümsüzdür.

Ama mutlak anlamda hiçbir şeyi başarmazlar. Yaşarken, sözleri çağın homurtusu içinde boğulur ve öldükten sonra da sözleri *doçentler*in homurtusu içinde boğulur. Onların önemleri aslında in-

san soyuna, hakkında konuşacakları bir şey vermelerindedir. [...]

55 XI 2 A 438

HIRİSTİYAN'IN GÖZÜNDE BU YAŞAMIN KADERİ

25 Eylül 1855

Bizim bu yaşamdaki kaderimiz dünyadan bıkmanın en yüksek düzeyine ulaştırılmaktır.

Bu noktaya ulaştırılan insan kendisini, ona olan sevgisinden dolayı, oraya ulaştıranın Tanrı olduğunda ısrar edebilir ve o yaşam sınavını geçmiş olup ebediyyet için olgunlaşmıştır.

Ben bu dünyaya bir suç yoluyla geldim; Tanrı'nın irâdesine rağmen geldim. Beni Tanrı'nın gözünde bir suçlu yapan, bir bakıma benim olmayan bu suç, hayat vermektir. Ceza suça uygundur: bütün yaşam arzusundan yoksun bırakılmak, aşırı bir dünyadan bıkma düzeyine ulaştırılmaktır. İnsan kusurlu ellerini, bir insan yaratmak için olmasa da, en azından hayat vermeye bulaştırabilir. "Bunun bedelini ödeyeceksin; ancak benim inâyetimle bu yaşamın kaderi dünyadan bıkmaktır; ancak siz kurtarılmışlara sizi dünyadan bıkmanın en yüksek düzeyine ulaştırma iyiliğini yapacağım".

İnsanların büyük bir kısmı bu günlerde öylesine ruhsuz, öylesine inâyetten uzaktır ki, bu ceza onlara uygulanmıyor. Bu yaşamda kaybolmuş olarak, yaşama yapışıyorlar; hiçlikten hiç oluyorlar; yaşamları bir israftan ibâret kalıyor.

Biraz daha fazla rûha sâhip olanlar ve Tanrı'nın inâyetinden uzak olmayanlar, yaşamın dünyadan bıkmanın en üst düzeyine ulaştığı yere götürülüyorlar. Ama bunu kabullenemiyorlar, Tanrı'ya isyan ediyorlar vs.

Ancak bu dünyadan bıkma noktasına ulaştırıldığında Tanrı'nın inâyetinin yardımıyla, Tanrı'nın onlara olan sevgisinden dolayı gösterdiği lütûfla, ısrar etmeye devam edebilirler. Böylece ruhların-

da, ruhlarının en derin köşesinde bile, Tanrı'nın sevgi olduğuna dair hiçbir kuşku gizlemezler –yalnızca onlar ebediyyet için olgunlaşanlardır.

Ve Tanrı onları ebediyyetine kabul eder. Peki sonra Tanrı ne ister? O'nu övecek, O'na tapacak ve O'na şükredecek –meleklerin işini yapacak- ruhlar ister. Bu nedenledir ki; Tanrı'nın etrafı meleklerle çevrilidir. Zira Hıristiyanlık âlemini dolduran ve on rigsdaler için Tanrı'yı övmek ve yüceltmek için haykıran ve davul çalan kimselerden Tanrı hoşlanmaz. Hayır; onu melekler hoşnut eder ve onu meleklerin övgülerinden daha çok hoşnut eden ise yaşamının son aşamasında, Tanrı tam bir zulme dönüştürülmüşken ve o insanı duyduğu bütün yaşam arzusundan yoksun bırakmak için planlı bir duyarsızlıkla, zâlimce her şeyi yapıyorken, yine de Tanrının sevgi olduğuna ve sevgisinden dolayı bunları yaptığına inanmaya devam edebilen kimsedir. Böyle bir kimse o zaman melekleşir. Ve cennette, Tanrı'yı gayet güzel övebilir. Ama en güç zaman dâima öğrenme, eğitim zamanıdır. Tıpkı bir kimsenin mükemmel bir sese sâhip bir şarkıcı bulmak için bütün dünyayı dolaşma fikrine kapılması gibi, Tanrı cennette oturur ve dinler. Ve kendisini öven birisini, dünyadan bıkmanın en aşırı düzeyine ulaştırdığı hâlde kendisini öven birisini her işittiğinde, kendi kendine şöyle der: işte ses. Sanki bir keşif yapmış gibi, işte burada der. Ama buna zaten hazırdır; zira o adamla zaten berâberdi ve ona özgürlüğün yapabileceği kadar yardım etmişti. Ancak özgürlüğün yapabileceği kadar. Ama şaşırtan husus; kişinin kendisini sanki bunu yapan Tanrı'ymış gibi Tanrı'ya şükrederek ifâde edebilmesi ve bunu yapmaktan zevk alabilmesidir. O kimse o kadar mutludur ki; kendisinin bunu yaptığına dair hiçbir şey işitmez, hiçbir şey hissetmez; her şeyi şükranla Tanrı'ya atfeder ve bunu yapanın Tanrı olmaya devam etmesi için Tanrı'ya yakarır. Zira o kendine güvenmez; ama Tanrı'ya güvenir.

55 XI 2 A 439

SON NOT

BAŞLANGIÇ MI SON MU?

Son günlük kaydının tarihi 25 Eylül 1855'tir. Bu ayrıca *Instant*'ın dokuzuncu sayısının yayın tarihidir. Bir hafta sonra, 2 Ekim'de Kierkegaard sokakta düşüp kaldı. Önce arabayla evine, sonra da kendi talebi üzerine Frederik Hastanesi'ne götürüldü. Orada durumu yavaş yavaş ağırlaştı. Altı hafta sonra 11 Kasım'da dünyaya gözlerini yumdu.

O döneme ait kayıtların üç özelliği vardır. Birincisi; Kierkegaard'ın rahatsızlandığını duyar duymaz babasıyla birlikte hastaneye koşan yeğeni Henriette Lund'un açıklamasıdır.[1] Lund, birisinin, Kierkegaard hastaneye getirildiğinde oraya ölmeye geldiğini söylediğini duyduğunu nakletmektedir. Yine de onu gördüğünde Kierkegaard'ın yüzünden 'acı ve üzüntüyle karışık', 'mutluluk dolu bir zafer duygusu' yansıdığını söylüyor: "Daha önce hiç böylesine yeryüzü kılıfını sıyırmış ve ona sanki kendisi yeniden dirilişin aydınlık sabahında dönüştürülmüş bir bedenmiş gibi bir parıltı veren bir ruh görmedim". Ama daha sonraki bir ziyâretinde 'hastalığın acısının çok daha öne çıktığını' görür.[2]

Bedeninin durumunun kötüleşmesine ilişkin olarak hastane kayıtlarında ayrıntılı bir açıklama buluyoruz. Bu açıklama hastanın olağan çocukluk hastalıklarını çekmiş olduğunu, uzun süreli kabızlık dışında, sağlığının iyi olduğunu belirterek başlamaktadır. Kierkegaard şimdiki hastalığına ilişkin olarak herhangi bir spesifik neden sunamamaktadır. Ancak;

---

1 Petrea Severine Kierkegaard'ın (1801-1834) kızı. Milli Banka'nın başkanı Henrik Ferdinand Lund ile evlenmiştir.

2 *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s.145.

Bu hastalığını yaz aylarında soda içmiş olmasına, karanlık bir evde oturmasına ve hassas bedenine çok ağır gelen yorucu bir entelektüel çalışmayı sürdürmüş olmasına bağlamaktadır. Hastalığının ölümcül olduğunu düşünmektedir. Çözmeye bütün entelektüel gücünü harcadığı, uğrunda tek başına çalıştığı ve zaten tek başına çalışmasının istendiğine inandığı davası için ölümünü gerekli görmektedir. Böylece son derece hassas fiziksel yapısıyla böylesine nüfûz edici bir düşünce bir araya gelmektedir. Eğer yaşamaya devam edecekse, mutlaka dinî mücâdelesine devam etmelidir; ama bu durumda mücâdele gücü yavaş yavaş zayıflayacaktır. Buna karşın ölümüyle davası gücünü koruyacaktır ve (hasta) böylece davasının zafere ulaşacağına inanmaktadır.[3]

Hastanın ayrıca, hastaneye gelmesinden iki hafta önceki bir partide, öne eğilirken nasıl kanepeden kaydığı ve tekrar ayağa kalkmada çok güçlük çektiği nakledilmektedir. Bu olay Israel Levin tarafından şu şekilde anlatılıyor:

Kanepede oturuyordu ve son derece neşeli, eğlenceli ve hoştu. Sonra kayıp yere düştü; kalkmasına yardım ettik, ama bitkin bir şekilde mırıldandı: "Ah, bırakın öylece –hizmetçi sabahleyin süpürüp toplar."[4]

Aynı şey ertesi gün giyinmek üzereyken oldu; ama hiçbir baş dönmesi, kramp ya da bilinç kaybı yoktu; 'yalnızca tamamen güçsüz hissediyordu'. Sokakta yığılana kadar böylece sürdü. Hastaneye geldiğinde, Kierkegaard kendi ayakları üzerinde durma ya da kalkmayı; hatta otururken bir yandan öbür tarafa dönmeyi gittikçe hiç yapamaz hâle geldi. Yatarken bacaklarını kaldıramıyordu. Boğazında hırıltı vardı, uyumada ve çiş yapmada güçlük çekiyordu. Çişe ilişkin olarak başkaların huzurundayken dâima, saygısızlık etmekten çekindiğinden veya değil, çiş yapmada zorluk çektiğini belirtiyordu. Bunun onun üzerinde belirgin bir etki yapmış olabileceğini ve tuhaf birisi hâline gelmesinin nedeni olduğunu söylemişti. 6 Ekim'de dinî nedenlerle günlük yarım şişe birasını içmeyeceğini söyledi. Sol kalçasında bir ağrı başladı ve sol bacağını sağ bacağının üstüne atıp,

[3] *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s. 21 (s.28). Aşağıdaki açıklama hastanenin günlük kayıtlarının 21-24. sayfalarından (s. 28-32) yeniden yazılmıştır.

[4] *Udtalelser*, Søren Kierkegaard Archives, D, PK. 5, Læg 31, Kraliyet Kütüphanesi, Kopenhag.

kalçası ve dizlerini bükerek yattı. Bacaklarına elektrik şoku tedavisi uygulamayı denediler; ama pek sonuç alamadılar. Kabızlığına kollarını oynatamama rahatsızlığı eklendi ve 4 Kasım'da yatak ağrılarıyla durumu daha da ağırlaştı. 9 Kasım'da durumu gözle görünür bir şekilde kötüleşti ve artık yarı koma hâlinde, hiçbir şey yemeden ve konuşmadan yatmaya başladı. Nabzı 'zayıf ve düzensizdi'; 130'a kadar çıkıyordu. 10 Kasım'da yarı koma hâlinde kaldı; nefes alıp vermesi 'hızlıydı'. 11 Kasım'da durumu aynıydı; 'ağır ve kısa nefesler alıyordu'. Akşam saat 9'da öldü. Kırk iki yaşındaydı. Kesin olmayan ölüm nedeni 'felç, (tüberkül?)'. Otopsi yapılmadı.

Son hastalığı esnâsında, aynı zamanda hastanede intern olarak görevli bulunan iki yeğeni onunla birlikteydi.[5] Onlardan birisi olan Henrik, kendisini Kierkegaard'ın ve onun davasının yakın müttefiki olarak hissediyordu ve daha sonra cenâze töreninde yaptığı konuşmada, kilisenin resmî töreni yönetme ısrarını protesto ediyormuş gibi bir izlenim verdiği için bir heyecana neden oldu. Ancak o sonradan niyetinin bu olduğunu inkâr etti.[6] Âilenin diğer bazı üyeleri de Kierkegaard'ı ziyâret etti; ama kardeşi hiç gelmedi. Peter Christian, 19 Ekim'de Søren'in durumunun kötüleşmesi üzerine hastaneye çağrıldığında, kentin hayli güneyinde bulunan Sorø, Pederstborg'taki köy evinden geldi. Ancak Kierkegaard'ın talebi üzerine ziyâretine izin verilmedi. Kilisenin onunla konuşmasına izin verilen tek üyesi onun yaşam boyu dostu olan, son hastalığı esnasında neredeyse her gün onu ziyâret eden ve konuşmalarını kaydeden Emil Boesen oldu.

Muhtemelen ilk iki ziyâretin devamı olarak Kierkegaard, Boesen'in açılış sorusu olan 'nasıl gidiyor?' sorusuna şöyle cevap veriyordu:

> "Kötü; ben ölüyorum. Benim için ölümün çabuk ve kolay olmasına duâ et. Umutsuzum... Tıpkı Aziz Pavlus gibi dikenim tenimin içinde (tenime batmış hâlde); bu nedenle sıradan ilişkilere giremedim. Elimden geldiğince bu dikeni dışarıya çıkarmaya çalıştım, İlâhî reh-

[5] Henrik ve Michael Lund, Nicoline Christine Kierkegaard (1799-1832) ve giysi satıcısı ve Henriette Lund'un babasının kardeşi Johan Christian Lund'un oğullarıdır.

[6] Bakınız; *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s. 168-169.

berliğin elinde bir piyondum, o da beni toplum dışına itti ve kullanıldım. Birkaç yıl böyle geçtikten sonra, biraz biraz ilâhî rehberlik elini uzattı ve beni gemisine aldı. Yani dâima sıra dışı birinin yaşamı ve kaderini sürdüm. Regine'in yanlışı da buradaydı. Bu durumun değişebileceğini düşündüm, ama olmadı. O zaman ilişkiyi bitirdim. Ne kadar tuhaf, kocası vali oldu;[7] Bundan hoşlanmıyorum... eğer sessizce sona ermiş olsaydı daha iyi olurdu. Schlegel'le evlenmiş olması doğruydu; o onun ilk ilişkisiydi ve ben ortaya çıkıp bunu bozmuştum.[8] Benimle birlikte Regine de çok çekti.[9]

Boesen, Kierkegaard'ın Regine'den büyük bir sevgiyle ve mutsuzlukla söz ettiğini belirtiyor. Öfkelenip rahatsızlık duyup duymadığı sorusuna Kierkegaard şöyle cevap veriyor:

'Hayır; ama mesela kardeşim Peter'a karşı büyük ölçüde stresli, kaygılı ve kızgındım; Roskilde'deki konuşmasından sonra, beni son ziyârete geldiğinde onu kabul etmedim.[10] O benden büyük olduğu için benden ilerde olması gerektiğini düşünüyor'. [...]

Boesen ona makaleleri konusunda bir karar verip vermediğini sordu. 'Hayır' diye cevap verdi Kierkegaard, "bırakalım nasıl olacaksa öyle olsun". "Mâlî bakımdan mahvolduğunu' vurgulayarak, servetinin en fazla "on ila yirmi yıl sürebileceğini" şimdi ise 'on yedi yıl olduğunu" söyledi. Ulaştığı derecesiyle "bir göreve başvurmasının" "büyük bir olay" olabileceğini, ama bunu kabul edemediğini vurguladı: "tenimdeki diken buna mani oldu". Meseleye karar verilmişti; "bunu gayet iyi anlamıştı".

---

7 Johan Frederik (Frits) Schelegel, Danimarka Batı Hintlerine vali olarak atanmıştı. Bunun bozulan nişan ve sonrasıyla bağlantılı utançtan kaçmak için gerçekleştirildiği dedikodusu çıkarılmıştı. O ve Regine, 17 Mart 1855'de Kopenhag'tan ayrıldılar. Geri dönüşünde Regine ile röportaj yapan Hanne Mourier'e göre, o ve Kierkegaard ayrılışlarından bir gün önce sokakta karşılaştılar ve Regine ona şöyle dedi: "Tanrı seni kutsasın –Umarın senin için her şey iyi olur!" Buna karşılık olarak Kierkegaard nişanın bozulmasından bu yana ilk ve son kez geri çekildi ve onu selâmladı. (*Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s.40).

8 Bakınız yukarıdaki son bölümde dipnot 20.

9 *Erindringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s.151-157.

10 Bakınız; 1848-1849 döneminin girişi.

Kierkegaard'ın bu tenindeki diken hakkında konuşmak istediği anlaşılıyordu. Şöyle dedi:

> Doktorlar benim hastalığımı anlamıyor. Benim hastalığım psikolojik, ama onlar olağan tıp metoduyla tedavi etmek istiyorlar –bu kötü; bunun çabucak bitmesi için bana duâ et.

Gece hemşiresi İlia Fibiger,[11] ona çiçek göndermiş; Kierkegaard da onları ön tarafı cam bir kutuya koydurmuştu. Onlara baktı, onları suya koydurmak istemiyordu. "Filizlenmek, koku vermek ve ölmek çiçeklerin kaderi" dedi. Kendisiyle ilgili olarak da eğer imana sâhipse yaşayacağını ve eve gidebileceğini söyledi. Eğer bir bardak suyu olsa ve onu çizmelerine koysa belki de kalkıp hastaneden ayrılabilecekti. Ama bir istisnâ olarak yaşayan kimsenin evrensel kategori içinde ölmesi gayet doğaldı.

18 Ekim Perşembe günü, Boesen, Kierkegaard'ın çok güçsüz olduğunu, başının çenesine düştüğünü ve ellerinin titrediğini kaydediyor. Uyuklama hâlindeydi; ancak öksürüklerle uyanıyordu. Özellikle yemeklerden sonra uyuklamaya devam ediyordu.

> Şimdi yemek yedim... ve bütün bunlar seni karşılamak için hazırlandı; seni kollarım açık karşılıyorum.

Boesen düşüncelerini toplayıp toplayamadığını sordu. Kierkegaard büyük ölçüde onları kontrol altına aldığı, ama bazen geceleri kafasının oldukça bulandığı cevabını verdi. Söylemek istediği bir şey var mıydı?

> Hayır; evet herkese selâm söyle, hepsine çok düşkündüm ve onlara de ki: benim yaşamım, başkalarının bilemediği ve kavrayamadığı büyük bir ıstıraptı. Her şey gurur ve kibir gibi görünüyordu; ama öyle değildi. Tenimde dikenimi taşıyordum ve bu nedenle evlenemedim ve resmî bir görev alamadım. Her şeyden önce, ben teoloji eğitimimi tamamladım ve kamusal bir unvan ve özel avantajlara sâhip oldum. İstediğimi yapabilirdim; ama ben bunun yerine bir istisnâ oldum. Günlerim çalışma ve heyecan içinde geçiyordu; akşamları ise yalnızlığın koynuna sığınıyordum –yaşamım bir istisnâ idi.

Boesen ona huzur içinde duâ edip edemeyeceğini sorduğunda Ki-

---

11 Bir insansever ve yazar.

erkegaard şu cevabı verdi:

> 'Evet, yapabilirim ve duâ ettiğimde önce günahların affı için, her şeyin affedilmesi için duâ ediyorum. Sonra ölürken umutsuzluğa düşmemek için duâ ediyorum ve ölümün Tanrı'yı memnûn etmesi gerektiği sözü sık sık aklıma geliyor. Sonra en çok istediğim şey için, ölüm yaklaştığında biraz önceden bilebilmek için duâ ediyorum.

Perşembe günü güzel bir gündü ve Boesen dedi ki: "Oturup böyle konuştuğunda sağlıklı görünüyorsun; sanki şimdi kalkıp benimle birlikte buradan ayrılacakmışsın gibi." Kierkegaard şöyle cevap verdi:

> Evet, yalnızca bir engel var, yürüyemiyorum. Ama farklı bir güçlük daha var: kucaklanıp kaldırılabilirim. Bir melek olma, kanatlanma duygusu hissediyorum. Bu da olacak biliyorum, cennette ayaklarımı açıp 'Haleluya, haleluya, haleluya!' diye şarkı söyleyeceğim. Herhangi bir çoban köpeğinin bunu yapabileceğini biliyorum; her şey bunu nasıl söylediğinize bağlı.

Daha önce söylediklerinden herhangi birini değiştirmek istemez miydi? Her şeyden önce kendisini oldukça gerçek dışı ve ağır terimlerle ifâde etmemiş miydi? 'Öyle olması gerekiyordu, aksi hâlde bir yardımı olmayacaktı'. Önce uyanıştan söz edip sonra da sâkinleştirmenin ne yararı olacaktı?

Kierkegaard gazeteci, *Kjøbenhavnsposten*'in editörü ve müstear isimli eserlerin yayınlanmasında aracılık yapan Jens Gjøwad'ı kabul etmeyecekti.[12]

> Bana kişisel iyilikler yaptı; ama kamuoyu içinde beni sâhiplenmedi. Buna dayanamam. Mynster'in ne kadar zehirli bir bitki olduğuna dâir hiçbir fikrin yok, hem de hiç; yozlaşmanın bu kadar yayılmış olması ne kadar korkunç bir şey. O bir devdi; onu devirmek çok büyük güç gerektirdi ve bunu yapanın da bedelini ödemesi gerekiyordu. Vahşi bir yaban domuzu avladıklarında, özel bir av köpeği seçerler ve ne olacağını gayet iyi bilirler: vahşi domuz devrilir, ama bedelini ödeyecek olan av köpeğidir. Ölmekten mutluyum; böylece başlattığım sorunu çözmüş olacağım. İnsanlar hâlâ yaşayan insandan çok ölmüş olanın ne söylediğini duymak isterler.

Boesen, Kierkegaard'ın bir süre daha yaşamış olmasını tercih ede-

12 Jens F. Gjøwad, bakınız yukarıda dipnot 20.

ceğini söylüyordu. Çok ağırdı ve çok ileri gitmişti; mutlaka onun söyleyebileceği bir şey olmalıydı.

> Evet, ama ben ölmeyeceğim de. *Instant* ve geriye kalan her şeyi unutmak, huzur bulmak ve önemli, uygun ve yeterince güç bir görev yüklenmiş olduğum gerçeği üzerine tefekkür etmek istiyorum. Birçok şeyi Hıristiyanlığın özünden gördüğümü unutma. Her şey yalnızca erteleme, hepsi erteleme. Yalnızca işleri ertelemeden ibâret. –muhtemelen çıraklığın döneminde yeterince iniş çıkış görmüş olmalısın.

"Evet" dedi Boesen, "Ama bu konuda başkalarına hiçbir şey söylemedim ve hatta insanlar bunu bilip tartışsalar da, saygı gösteriliyor". Bunun üzerine Kierkegaard, "Şimdi bunun yararını görüyorsun. –buraya gelmiş olman benim için bir zevkti, teşekkür ederim, teşekkür ederim!"

19 Ekim Cuma günü Kierkegaard, akşamleyin birkaç saat uyudu ve sonra uyandı. Kardeşi hastanedeydi ama odasına gelmesine izin vermemişti. Kierkegaard'a göre bu anlaşmazlık yoluyla değil eylem yoluyla çözülmesi gereken bir şeydi ve o eylemini gerçekleştirmişti.[13] Boesen, Kierkegaard'ın dinî cenâze töreni isteyip istemediğini sordu; "Evet, elbette" dedi Kierkegaard; "ama bir râhipten değil, sıradan bir insandan". "Bunu yapmak çok güç" dedi Boesen. "O zaman törensiz öleceğim". "Bunu yapamazsın" dedi Boesen.

> Bunun tartışılacak bir yanı yok. Kararımı verdim. Râhipler kraliyet memurları ve kraliyet memurlarının Hıristiyanlık'la ilgisi yok.

Boesen bunun doğru olamayacağını söyledi.

> Gerçekten öyle; biliyorsun Kadir-i mutlak olan Tanrı'dır; ama sonra her şeyi son derece rahat biçimde düzenlemek isteyen bütün bu insanlar var; bunların hepsine Hıristiyanlık sunulmalıydı ve bin tane râhip var ve bu ülkede hiç kimse bir yere ait olmaksızın kutsanmış olarak ölemez. Bu nedenle aslında kadir-i mutlak olan onlar ve Tanrı'nın kadir-i mutlak oluşu bitti. Ama her şeyde O'na itaat edilmesi gerekiyor.

---

13 Kuşkusuz Søren'den dokuz yaş büyük ve Berlin mezunu ve hem Göttingen hem de Paris üniversitesi öğrencisi olan ve Almanya'da öğrenci arkadaşları arasında der *Disputier-Teufel aus dem Norden* (Kuzeyden gelen bir tartışma şeytanı) olarak haklı bir ün kazanan Peter Christan'a bir gönderme.

Bu canlı savunmadan sonra Kierkegaard çöktü ve Boesen oradan ayrıldı. Eğer sıradan bir insanın elleriyle cenâze töreni yapılması arzusu yerine getirilecek olursa, doğacak olan sorunlardan büyük kaygı duyuyordu. Bu çok büyük öneme haiz sembolik bir eylem olabilir ve kolaylıkla istismar edilebilir. İyi bir Hıristiyan olmak için bir kimsenin râhip olmaması gereği geçerlilik kazanacak olursa ne olacak?

Ertesi gün Boesen, Kierkegaard'ı ziyâret ettiğinde, başını kaldıramıyordu ve Boesen'den başını desteklemesini istedi. Ertesi gün kendisini görmek istediğini, ancak bugün için ayrılmalarının iyi olacağını söyledi ve Boesen'den onun başına açtığı sorunlardan dolayı kendisini affetmesini istedi. Boesen daha sonraki günlerde pek cevap alamadı. Ayın 25'inde Kierkegaard'ın kardeşini görmeyi reddedip etmediği sorunu bir skandala dönüştü ve Boesen, Kierkegaard'ı insanların samimi biçimde onun için kaygı duyduklarına ve onun yerleşik kiliseyi toptan reddetmesine katılmayanların da kendi görüşlerini açıklamaya hakları olduğuna iknâ etmeye çalıştı: her hâlükârda bu yolla da kurtuluşa ulaşmak mümkün değil miydi?

Kierkegaard bu konuda konuşmaya dayanamayacağını söyledi; bu çok sıkıntı veriyordu. Sonra Boesen, eski dairesinin yatak odasında havanın kötü olup olmadığını sordu. "Evet" dedi Kierkegaard ve bu düşünce onu çileden çıkarıyor gibi görünüyordu. Peki neden oradan taşınmamıştı?

> Büyük bir sıkıntı içindeydim. Hâlâ *Instant*'ın bazı sayılarını çıkarmak zorundaydım ve bu amaçla kullanılabilecek birkaç yüz rigsdaler kalmıştı. Bu nedenle ya onu bırakacak ve enerjimi koruyacaktım ya da devam edecek ve düşecektim. Ve haklı olarak ikincisini seçtim; sonra işim bitti.

Sonra Boesen bu sayıları çıkarıp çıkarmadığını sordu. Çıkarmıştı. Buna Boesen şöyle cevap verdi: "Yaşamında ne kadar çok şey olup bitmiş". "Evet" dedi Kierkegaard, "bu nedenle çok mutluyum ve mutluluğumu kimseyle paylaşamadığım için çok üzgünüm".

Boesen, ayın 26'sında Kierkegaard'ı yeniden ziyâret etti; ama önemli bir konu tartışılmadı. 27'si de aynı şekilde geçti. O gün, Cumartesi günü Kierkegaard'a sokaklarda her zamankinden daha fazla kalabalık olduğunu söyledi.

> Evet, bir zamanlar bana kendimi iyi hissettiren buydu'.

Boesen kendisini (Jutland'ın doğusunda Aarhus'un güneyindeki Horsens'teyken) hiç ziyâret etmediği için Kierkegaard'a serzenişte bulundu.

> Ama buna nasıl vakit bulabilirdim.

Boesen son kez dostunu gördüğünde, Kierkegaard nadiren konuşabiliyordu. Boesen kentten ayrılmak zorundaydı ve Kierkegaard kısa süre sonra vefât etti.

1846 yılıydı; otuz üç yaşına yaklaşırken Kierkegaard o ilkbaharda Assistents (Danimarka dilinde Kirkegaard) Mezarlığı'ndaki âile mezarlığını tamir ettirmek için ayrıntılı bir tarife hazırlamıştı:[14]

> Küçük dikey destek (Babamın ilk eşine ilişkin metinle birlikte) kaldırılacak. Arkasındaki çit kapatılmalı.
> Çitin güzelce onarılması gerek.
> Çitin hemen içinde, küçük sütunun durduğu yere,mermer bir haçla işlenmiş mezar taşı yerleştirilecek. Bu mezarın yüzünde eskiden küçük sütunun üzerinde bulunan sözler yer almalı. Bu mezara yaslanacak şekilde babamla annemin isimlerinin geri kalanlarla birlikte babamın kendisinin oyduğu taş plaka yer alacak.
> Sonra buna karşılık gelecek bir başka plaka yapılacak ve onun üzerine de (daha küçük harflerle yazılacak ve böylece daha çok yer kalacak) şimdi mezarı kaplayan geniş düz taş üzerinde yazılı olanlar yazılacak. Bu geniş taş ise tamamıyla atılacak. Bu plaka da mezar taşına yaslanmalı.
> Bütün mezarlık düzeltilmeli ve kaliteli kısa çimen ekilmeli. Yalnız dört köşede çok ince bir çıplak bölüm kalmalı ve bu köşelerin her birine küçük bir Türk gülü çalısı dikilmelidir. Sanıyorum o çok küçük olanlar koyu kırmızı olarak adlandırılıyor.
> Plakanın üzerinde (üzerine geniş düz taş üzerinde yazılı olanlar yani müteveffâ kızkardeşimle birâderimin adları yazılmalı),[15] benim adımın da yazılacağı kadar yer kalacak:
>
> Søren Aabye, Doğumu: 5 Mayıs 1813, Ölümü : –

---

14 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s.20 (s.26-27).

15 Maren Kristine Kierkegaard (1797-1822) ve Michael Kierkegaard (1807-1819). Niels Andreas, New Jersey'de muhtemelen tifodan ölmüştü. Babası tarafından kendi arzusuna zıt olarak ticârette kariyer yapmak üzere teşvik edilmişti.

Sonra küçük harflerle yazılmak kaydıyla küçük bir şiire de yer kalacaktır:

Kısa bir süreliğine
Kazanacağım,
Sonra bütün kavga
Bir anda bitecek.
Sonra gül kameriyesinde
Dinleneceğim
Ve hiç durmaksızın, susmaksızın
İsâ'mla konuşacağım.[16]

Kierkegaard'ın kardeşi, onun masasında kilit ve mühürlü bir şekilde ölümünden sonra açılması gerektiği belirtilen bir vasiyet buldu. Bu vasiyetin ekli mektupla birlikte 1849 yılında yazıldığı sanılıyor.

> Değerli kardeşim,
> Elbette vasiyetim, geriye kalan her şeyin kayıtsız şartsız eski nişanlım Bayan Regine Schlegel'e kalmasıdır. Eğer o kendisi için kabul etmezse, yoksullara dağıtmak üzere bu malvarlığını idâre etmeye istekli olması şartıyla ona teklif edilmelidir.
> Bu yolla ifâde etmek istediğim husus; o nişanlılık benim için bir evlilik kadar bağlayıcıydı ve bu nedenle benim malvarlığım, onunla evli olmuş olsaydım olması gerektiği gibi tamamen onundur.
>
> Kardeşin
> S. Kierkegaard[17]

Regine mirası reddetti yalnızca kendi mektuplarının birkaç kişisel eşya ile birlikte iâde edilmesini istedi. Ancak 1896 yılında Regine ile yapılan röportajda belirtildiğine göre; bir kargaşaya neden olmamak için, Regine adına mirası reddeden Schlegel idi. Her ne kadar nakit para bulunmuyorsa da, mirasta geniş bir kitaplar koleksiyonu ve elbette yazarın hakları yer alıyordu.[18] Sonunda mirasın vârisi Peter Christian oldu.

---

16 H. A. Brorson (1694-1764) tarafından yazılmış bir ilâhîden.
17 *Brev og Aktstykker*, a.g.e., s.25 (s.33).
18 Bkz. *Eridringer om Søren Kierkegaard*, a.g.e., s.47

KIERKEGAARD

GÜNLÜKLERDEN VE MAKALELERDEN SEÇMELER

Günlüklerin en eskileri 1831-1832 yıllarına, Kierkegaard'ın üniversite öğrencisi olduğu ilk yıllarına ilişkin olup, daha çok notlar, kopyalar ve çevirilerden oluşmaktadır. Bu kitapta seçilen kayıtlar 1834 yılından, Kierkegaard'ın üniversite öğreniminin dördüncü yılından başlıyor.

İlk kayıtlar annesinin 31 Temmuz'da ölmesinden hemen öncesine ait. Bu kayıtlarda bu olayın arkaplanına, Kierkegaard'ın kendisinin ve ailesinin yaşamının geçtiği ortama ilişkin bazı izleri görmek mümkündür. Okuyucu bu olaya ilişkin hiçbir kayıt göremeyecektir. Ancak dört yıl sonra babası öldüğünde Kierkegaard, bu olayı yalnızca kaydetmekle kalmamış, ayrıca dikkatle not etmiş ve anlatmıştır. Kierkegaard'ın günlüklerinin işlevi ve yapısını değerlendirirken bu hususu hatırlamak önemlidir. Elbette Kierkegaard'ın annesinin ölümüne ilişkin herhangi bir günlük sayfasının veya mektubun bulunmaması, hiç yazılmadığı anlamına gelmez. Bu kayıtlardan hiç birinin muhafaza edilmemesi hem bilinçli olarak bir günlük yazarken hem de ayrı ayrı kâğıtlardaki notlarını korurken Kierkegaard'ın kasıtlı olarak yaşamına şekil veren olaylara ve ilişkilere odaklandığını; annesinin ölümünün ise bu olaylar arasında yer almadığını göstermektedir. "Gizli not"a ilişkin olarak yapılacak rutin bir araştırma, bu notun Kierkegaard'ın annesinin ölümüyle ilişkili olduğunu da gösterebilir. Kierkegaard için annesinin ölümü, içinde yaşam destek sistemini sağlayan ailenin nihayet çöktüğü uzun bir yıpranma sürecinin son aşamasıdır. İşte onun yaşamını, içinde sürdürmek zorunda olduğu kaçınılmaz gerçek; Kierkegaard'ın kendisi tarafından daha genel bağlantılarıyla kullanıldığı şekliyle yaşamın "gerçeği" buydu.

ISBN 975-9044-05-6
9 799759 044052